FONTES HISTORIAE HUNGARICAE AEVI RECENTIORIS

KOSSUTH LAJOS ÖSSZES MUNKÁI

II.

MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT

MAGYARORSZÁG ÚJABBKORI TÖRTÉNETÉNEK FORRÁSAI

KOSSUTH LAJOS

ORSZÁGGYŰLÉSI TUDÓSÍTÁSOK

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE
A KELETEURÓPAI TUDOMÁNYOS INTÉZET
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK
MUNKAKÖZÖSSÉGE

II. KÖTET

1833 AUGUSZTUS 5—1834 MÁRCIUS 24

BUDAPEST, 1949

KOSSUTH LAJOS

ORSZÁGGYŰLÉSI TUDÓSÍTÁSOK

E KÖTET MEGJELENÉSÉT
A
MINISZTERELNÖKSÉG CENTENÁRIS ÜGYOSZTÁLYÁNAK
TÁMOGATÁSA TETTE LEHETŐVÉ

KIADÁSÉRT FELELŐS: BENDA KÁLMÁN

50.434. — EGYETEMI NYOMDA NV., BUDAPEST. (FELELŐS: TIRAI RICHÁRD)

ORSZÁGGYŰLÉSI TUDÓSÍTÁSOK

1833 AUGUSZTUS 5—1834 MÁRCIUS 24

Állandó rövidítések.

K és R, KK és RR	= Karok és Rendek
Rk	= Rendek
SS	= Statusok
SS et OO	= Status et Ordines
főRR, főRk	= Főrendek
xr	= krajcár
7-ber, 8-ber, 9-ber, 10-ber	= szeptember, október, november, december
7vir, 7virátus	= septemvir, septemvirátus

68.

a)

Kossuth szerkesztői üzenete az előfizetőkhöz.

b)

Az augusztus 2.-i és 3.-i viták néhány érdekesebb részletének utólagos közlése.

c)

1833 augusztus 5, 6

Országos ülések.

Tárgy: Az Urbarium III. tc. 2-ik §-a: az urbarialis bormérés kérdése.

a)

Az urbariomnak országos ülésben lett felvételét a vallás tárgyabeli nevezetes ülések előzvén meg, egy hónap óta pedig az urbarium tárgyában naprol napra szakadatlanúl folyván a terjedékeny országos tanácskozás, kegyesen által fogják tisztelt levelezőim látni, hogy a részletes előadásokkal (ha csak szerfelett felületes, és száraz lenni nem akarék) hátra kellett maradnom. — Az országos napló könyv is minden intézetek mellett közel egy egész hónapig hátra maradott. Midőn levelezésemnek ebéli csorbáját a mellőzhetlen kéntelenségnek tulajdonitani kérném; annak jövendőbeli elmellőzése tekintetéből a jövő héttől kezdve (bár tetemes kárommal történjék is) mind addig kettőztetni fogom lapjaimat, mig az ülésekkel együtt lépésre nem jövök. Nehogy azonban felakadást szenvedjen már igy is szerfeletti kölcségeimnek megkettőztetése, midőn egyrészről tisztelt levelezőim közül azoknak, kik az eme kölcségek fedezésére szolgáló dijnak pontos, sőt némelly részben jóval előre is terjedő elő fizetéséről gondoskodni szivesek valának, nyilvános köszönetet tennék, egyszersmind azokat kiknél alkalom hijánya miatt, az előfizetés két, három, sőt négy hónapokig is el maradt, ennek mi hamarábbi beküldésére, s jövendőre is, ha bizodalmokkal továbbad is szerencsésiteni méltóztatnak, pontos elő és nem utó fizetésre tisztelettel meg kérni bátor vagyok.[a]

a) A kéziratban ez a rész áthúzva, a másolt példányokban azonban megvan.

b)

A mult levelemben közlött 2-ik és 3-ik Augustusi ülésekből még némelly érdekeseb pótolék itt következik:

A kérdés leginkább a körül forgott Augustus 2-án, valljon szükséges e a földes urnak nyilvános ellen mondása arra hogy valamelly irtást a munkabérnek, vagy netalán közbe jött törvényszeres költekezéseknek megtéritése nélkül ingyen vehesse vissza a földes ur, vagy nem elég e végre az? ha a földes ur irott és világosan ki fejezett, a vagy föld bér, kilenczed s más e féle adózás megvételével halgatólag bizonyitott engedelmet nem adott az irtásra?[1]

JUSTH: Meg nem foghatja, hogy a sem fekvő vagyon birhatásának, sem elévülésnek (prescriptio) jusával nem biró jobbágy ellen, ellenére egyszersmind az 1807-i tiltó törvénynek[2] a földes urat viszahatólag jus feltartó ellenmondás bizonyitására hogy lehessen kénszeriteni! annyival is inkább, mivel már az urbarium által is az irtás tilalmaztatik.[3] Es ámbár ezen urbariom csak 1791-ben törvényesitetett,[4] ugy hiszi még is hogy az ur s jobbágy közötti viszonyokra nézve kezdet óta birt intézkedési erővel.

BERNÁTH reméli a földes uri ellenmondás szüksége nem fog törvénybe menni. — Tegnap nagy része a RRnek elválasztó időszaknak kivánta az 1807-ki esztendőt felállitani, azt tehát ma reménli fokozni nem fogják. Az expressus és tacitus engedelem között csak az a különbség, hogy az utolsó nincs bizonyos esztendők számához kötve, az első esetben pedig meg kell a kötött időt várni, de fizetni mind a két esetben szükség.

PALÓCZY: Ugy vélekedik, hogy ha minden irtásokat törvényeseknek s nem visza vehetőknek, hanem csak visza válthatóknak canonisálnánk, hátra hatólag jóvá hagynók azt, mit a törvény nem csak a földes uri tulajdon feltartása, hanem egyszersmind a Status javára tekintve az erdő pusztitás megakadályozása tekintetéből is előrehatólag eltiltott.

MARCZIBÁNYI: Attól tart, hogy ismét csak a gazdagoknak használnak a RR, a szegény jobbágyot pedig meg nem mentik attol, hogy irtásitol adót ne fizessen. Az irtás elvétele nem okoz nyughatatlanságot, csak illőleg téritessék meg a rajta fekvő summa. Igy a Poson vármegyei szomorú esetek is nem azért történtek, mivel az irtványokat el akarta

[1] A kerületi törvényjavaslat III. art. 1. §. szerint (*Iratok*, I. k. 272. l.) a telki állományba nem tartozó irtásokat visszavételükig a jobbágyok a földesúrral kötendő megegyezés alapján használhatják, a visszaváltással azonban azok a földesúr szabad rendelkezése alá kerülnek. Minden térités nélkül vehetők vissza azok az irások, amelyeket a jobbágy a földesúr tiltakozása ellenére vett használatba, csak a bírói becsár megfizetése mellett — de bármikor — azok, amelyek miatt nem hangzott el tiltakozás. Azok pedig, amelyek használata a földesúrral kötött egyezségen alapul, vagy amelyekben törvényesen invesztált pénz fekszik, az egyezség értelmében, ill. a pénzösszeg lefizetése ellenében.

[2] Az 1807 : 21. tc., amelynek tárgya az erdők védelme, 18. §-ában testi büntetés és a kár megtérítésének terhe alatt megtiltja a jobbágyoknak, hogy a földesúr határozott engedélye nélkül erdőt irtsanak, a földesurat pedig felhatalmazza, hogy az effajta területeket ellenszolgáltatás nélkül saját használatába visszavegye.

[3] Mária Terézia 1767. jan. 23-i úrbéri szabályzata, VIII. pont, 6. §.

[4] Az 1791 : 35 tc. érvényben hagyta az 1792-ben tartandó országgyűlésig.

venni a földes ur, hanem azért, mivel magistratualis befolyással investitióitól akarták a népet megfosztani.[5]

Németh ezt teljességgel el nem ösmeri. Az irtás kérdését ekkoráig sem merték elintézni, és igy nem is irtásokról, hanem censualis földekről volt szó. Az uradalom ezekre 1805-ben és 1809-ben auctiókat vett fel,[6] mellyeket azonban 1812-ben csak devalvált értékben akart megfizetni. Ezért támadtak fel a lakosok, kinyilatkoztatták, hogy életektől készebbek megválni, mint a censualis földektől. Ezt a magistratus becsülletére kivánta megjegyezni, bizonyossá tevén az előtte szóllót, hogy egyedül a devalvationalis intézet volt oka azon szerencsétlen történetnek.

A fent irtt ellenvetéseknek ellenére a többség helyben hagyta a mult számban megirott kerületi végzést,[7] ámbár azok közül is, kik ezen szerkeztetés elveit védelmezték, sokan, mint Nagy Pál, Böthy, Csapó, Majthényi, Czindery, Kölcsey és mások, a földes uri ellenmondás esetéről szólló rendelést kihagyatni és minden irtásokat csak fizetés mellett viszaválthatóknak rendelni kivánták állitván, hogy nem is lehet reclamante dominio irtást képzelni, miután itt nem hirtelen titkos foglalásról, hanem több esztendei használásról van szó, mellyet ha nem akart a földes ur megengedni, hoszu perre szüksége nem volt, ha pedig visza nem vette, megnyugvását jelentette. — Kölcsey Bernáthnak felelve nem gondol szemrehányást érdemelni azért, hogy mivel tegnap az 1807-ki törvényt a jobbágy javára nem fordithatták, ma kárára forditani nem akarják. — Mire Bernáth azt viszonozta, hogy az ő észrevételei is közeléb járnak a kerületi szerkeztetéshez, mint az országoshoz.[8] Egyébiránt midőn azt mondják, hogy nem lehet irtást képzelni földes uri ellenzés mellett, tiszta uradalmakrol s oly erdőkről beszélnek, mellyeknek szélein csinos festett vadász házak állanak, nem ösmerik az Ungh tája beli vidékeket, a conpossessoralis rengeteg erdőket, mellyekben csak egy két évig használja irtását a jobbágy, mig a föld felülete valami éltető erővel bir, osztán elhagyja, s ismét másat irt. — Nagy Pál ebben magában megtalálja a feleletet, ahol csak ugy irtogatnak, hogy egy két év mulva elhagyják, ott ugy is ingyen megy az ur kezébe visza, nem is kiván érette a jobbágy semmit. Compossessoratusban pedig épen a legnagyobb controlleria van, mert ott mindenki vigyáz, hogy compossessor társa meg ne röviditse.

Augustus 3-án jövendőre nézve tétettvén az irtások iránt rendelés, miként változtatott az 1807-ki törvény kihagyásával a szerkeztetés, már mult levelünkben megirtuk.[9]

[5] A malackai zendülésre utal, amelyről Németh az aug. 1-i országos ülésben tett említést. (V. ö. *Országgyűlési Tudósítások*, I. k. 623. l.)

[6] Az uradalom előlegeket vett fel a földbérre és zálogként lekötötte a bérletben bírt föld használatát. A devalváció után viszont a zálogkölcsönt új értékben akarta beszámítani a földbérbe s korábban vissza akarta venni a földeket, mint ahány évre a megállapodás az előleg felvételekor szólt.

[7] *Országgyűlési Tudósítások*, I. k. 627. l.

[8] Amint a *Proiectum*, 20. l. tartalmazza.

[9] A kerületi törvényjavaslat értelmében (*Iratok*, I. k. 273. l.) a 21. tc. hatálya, amely tiltja a földesúri engedély nélküli erdőirtást, kiterjed minden más irtásra s a jövőben az engedélyt jegyzőkönyvbe kell iktatni, feljegyezve a visszaváltáskor megtérítendő munkabért. Ha a földesúr elmulasztja ezt megtenni, az irtást csak szabad egyezség útján válthatja vissza. Az aug. 2-i országos ülés közbe iktatta, hogy az engedély nélküli irtást a földesúr térítés nélkül visszaveheti. (*Országgyűlési Tudósítások*, I. k. 628. l.)

MARCZIBÁNYI: Nem akart alkalmat szolgáltatni a jobbágynak hogy a már ugy is szükülő erdőket, még tovább is pusztithassa, s azért nem látja helyesnek a földes urra nézve azon cautiót, hogy ha engedelmét a jegyzőkönyvbe nem iktatja, csak szabad alku utján vehesse kezéhez az irtást. Jegyzőkönyvet minden szegény nemes ember nem vihet, s ha e miatt conventio utjára esnék az irtások viszaválthatása, minthogy ez mind a két félnek egyezésén alapul, a jobbágy soha sem egyezne meg. Ő az irtást csak ugy nézi, mint más akár minő tulajdont, a ki az enyimet használni akarja, tartozik engedelmet kérni.

NAGY kivánta volna az irtások kérdését általánosan nagyobb világosságba helyheztetni. Könnyen 1/3 részét teszi az a jobbágyok subsistentiájának, ő azonban ugy látja, hogy nem a jobbágyoknak, hanem a prócátoroknak subsistentiájáról gondoskodtak a RR, mert amint betették az *originarie* és *unice* szót a §. elejére,[10] csak azt eszközölték, hogy már csak ebből is a procátorok originarie és unice elélhetnek. Az 1807-ki törvény szólt de cultura Sylvanali, annak eszében sem volt az irtások minden nemeiről gondoskodni, mert még a földes urat is megkorlátozza erdejének használlásában. Ő az erdőt csak oly tulajdonának nézi, mint a rétet, szőllőt; a ki meg hagyja magát lopatni, a tolvajt ösmeri, a lopást tudja, s nem igyekszik magának elégtételt nyomban szerezni, annak más tanácsot nem adhat annál: Rem tuam custodi ne auferant Poloni. — Az 1807-ki §-usra[11] való hivatkozást tehát szükség kihagyni, mert az csak neveli az egyébként is elég nagy zavart. A jegyzőkönyv iránt nem látja magát a Trenchinyi követ által capacitáltatva lenni. Azon nemes ember, a kinek jobbágya van, irni is tud, vagy van irni tudó embere. Ha pedig csak ugyan nem tarthat jegyzőkönyvet, ugy az usufructuatio eladását sem kell az ilyen földes ur jobbágyának megengedni, mert erre nézve is mulhatlan feltételül rendeltetett az inprothocollatio.

SISKOVICS azt válaszolja: könnyű azt mondani, „rem tuam custodi" de ha ez okot szolgáltathat büntetlen megkárositásomra, ugy tehát ha felgyujtják házamat, ezt is békével tartozom viselni, miért nem vigyáztam? A lopás igaz hogy a büntető törvény könyvre tartozik, de van ennek más oldala is, t. i. a lopott jószágnak visza adása, mellyet ha megtalált a tulajdonos, kétségkivül minden Criminalis Codex nélkül is szabadon viszaveheti.

MARCZIBÁNYI: Ha szászszor mondjuk is, hogy „rem tuam custodi" bizon minden vigyázat mellett is meglopják az embert. Nem lehet tehát olyan törvényt hozni, hogy ha ellopott javamat meg találom, visza ne vehessem, hanem conventiora legyek utasitva.

ASZTALOS: Sopron v[ármeljgye követének én is felelettel tartozom. Azt mondja, nem gondol jobbágyos nemest, a ki irni ne tudna. Ebből azt huzom ki, hogy az országnak némelly részeiről nincs elegendő ismerete. Marmaros vármegyének kiterjedése 200 □ mértföldet meghalad; ebből alig van 20 mértföld térség, a többi merő erdő. Hogy ezen sivatagságot népesitésre birják királyaink, donatiókat adtak s fájdalom 30 ezerre szaporodott a nemesség. A fájdalmat pedig ugy értem, hogy a Cameralis helyeket kivéve, az egész megyében csak egy iskola van. Az 5 városokban van ugyan 5 protestans iskola, de ezekbe a nem egyesült

[10] Az aug. 1-i országos ülésen az alsótábla kimondotta, hogy azok az irtások nem vehetők el a jobbágyoktól, amelyek *eredetileg és egyedül ellátásukra* szolgálnak. (*Országgyülési Tudósitások*, I. k. 626. l.)

[11] 1807 : 21. tc. 18. §.

óhitüeknek járni nem szabad. A mi miatt is nagy rész tudatlanságban maradt, irni nem tud, és ez fájdalom!

NAGY: Igen örülök, hogy az 1807-ki törvényre való hivatkozás kihagyására hajlandónak látom a többséget; és valóban ki is kell annak maradni, mert hiszen ott nem csak az irtások ingyen elvétele rendeltetik, de még testi büntetés is határoztatik, a mi ugyan legkönyebb módja lenne az irtás bér kifizetésének, de nem gondolom, hogy ezt igy melleslegesen a büntető hatalom kérdésének alapos kifejtése nélkül el akarnák a RR határozni. Ami Marmaros vármegye követét illeti, igaz én Marmarosban soha sem voltam, s meg vallom követ ur által jelentett minden természeti vadsága mellet is lakosirol szelidebb gondolkozással valék. De ha csalatkoztam, s ugy van a dolog, a mint követ ur mondá, kár volt ezen ellenvetést nem tenni, midőn az usufructuatióra nézve a prothocollum vitele elrendeltetett,[12] mert mi után ezen nagyobb fáradsággal járó prothocollum vitele el van határozva, bárha 10, 12 helységben sem találkozik is irástudó ember, meg vagyok győződve Mármaros vármegye bölcsessége módot fog találni, hogy a törvény végre hajtassék. Egyébiránt most is azon véleményben vagyok, hogy az uraság tudta nélkül irtás nem existálhat, mert nem arrol van szó, hogy ha egy éjjel kimegy a jobbágy s irt, ez sem történhessék meg az úr tudta nélkül, de azt továbbá is hiszem, hogy több esztendőkig a jobbágy nem birhatja, nem használhatja irtását a nélkül, hogy valamint a kis úr, a ki csekély birtokára maga személyében, ugy a nagy úr is, a ki nagy birtokára gazda tisztek, vagy legalább csőszök által vigyáz, észre ne vegye. A Trenchinyi követ arra felelt, amit én nem mondottam, s arra felelni nagyon könnyű, — én nem mondottam hogy ha kaputomat ellopja valaki, azt visza ne vehessem, hanem azt állitottam, hogy ha én kaputomat minden nap máson látom s nem csak nem tiltom, de még használásáért fizettetek is magamnak valamit, a dolog egészen megváltozik.

ASZTALOS: Megemlékezhetett vólna Sopron vármegye követe, hogy én megyém helyzetét fájdalommal emlitettem, ugy arra is, hogy az usufructuatio kérdése vitatásakor követ társam el nem mulasztotta megyém helyzetét előterjeszteni. — Egyébiránt azért hogy valaki irni nem tud, meg őt ezért vadsággal vádolni nem lehet. Ösmerek sok irástudókat, kiknek keblökben vadabb érzés lakik, mint az irást nem tudók kebelében.

MARCZIBÁNYI: Ha Sopron vármegye követe oly szerencsés, hogy erdejét egy éjjel általláthatja, ám legyen, Trenchin hasonló szerencsével nem dicsekedhetik.

NAGY: Akár engem értett, akár megyémet, meg vallom nem sok erdőnk van, minden esetre a rendes gazdálkodás szerencséjét szemrehányáskép is elfogadom, a kevés erdő pedig nem nagy szerencse, de ugy hiszem Trenchinben is akad ily szerencsés ember. Különben ha követ ur nem oly szerencsés, azzal még azon türhető szerencsétlenség is ösze van köttetve, hogy tenger erdeje van, melly kárt szenved az irtás miatt.

Végre Nagy Pálnak azon mondására: „*Rem tuam custodi ne auferant Poloni*" ezeket jegyzé meg

BERNÁTH: Fordultak a tárgy vitatása közben oly kifejezések is elő, mellyeket napló könyvben látni nem igen szeretnék. Sopron vármegyé-

[12] *Országgyülési Tudósitások*, I. k. 140. l. 11. jegyzet, 569. s köv. l.

nek nagy érdemű követe egy nagy nemzet nevét emlitette nem épen kellő értelemben, emlitette ama dicsőséges oroszlánt, mellynek elestét az egész mivelt világ meleg részvéttel siratja. Ohajtottam volna hogy érdemes követ ur láng eszének elragadó ékesszóllásával, a mi annyira tulajdona, inkább egy pompás halotti beszédet tartott volna azon alvó oroszlánnak.

A végzést immár mult levelünkben megirtuk.[13]

Augusztus 4-én vasárnapi szünet.

c)

Augustus 5-én 78-ik országos ülés a KK és RR nél.

Következett az Urbarium 3-ik t. czikelyének 2-ik §-ussa az urbarialis bormérésről. — A szerkeztetés értelme ez: *Hogy minden jobbágy község (rusticana Communitas) mellynek különös birája, s Esküdtjei vannak, a hely fekvése s kiterjedéséhez képpest, egy vagy több házakban bort mérethet, akár volt ezelőtt annak használlásában, akár nem, ha saját szőllőhegye van Sz. Mihály napjától Sz. György, ha pedig nincs, Karácsony napig. Ha a földes ur a korcsmák száma iránt a jobbágyokkal meg nem egyezhetne, az a szokott urbéri úton fog elhatároztatni, úgy mind azon által: hogy a bor mérés mindég csak magában a helységben, s nem azon kivül, vagy sátorban engedtetik meg.*[14]

Dókus küldőinek azon akaratját jelenti, hogy az urbarialis bormérést a jobbágyra nézve nem hasznosnak, a földes urra nézve károsnak, az erkölcsiségre nézve pedig veszélyesnek látván, azt eltörölni, s czélirányosabb engedélyekkel pótolni kivánják. Nevezetesen elengedni kivánják a füst pénzt, a bárány, kecske, s más állat kilenczedet és minden konyha adózásokat.[15]

Szent Iványi: Szintén nem sok hasznot lát a jobbágyra háramolni, kivált compossessoratusban, ellenben a ház szerinti bor mérés erkölcstelenségre ösztönöz, s a jobbágyot el vonja a gazdálkodástol, de nem is egyenlőn hat ki ezen jótétemény minden jobbágyokra, mert különbség van a szőllő hegyeket biró és nem biró községek közt téve. — És igy az apróbb adózásoknak, csirkének, tojásnak, a zsellérek füstpénzéből 30 xrnak elengedésével kivánná azt felcserélni.[16]

Kölcsey: Hajlandó lenne a felváltásra, ha Zemplén valami olyast ajánlt volna, a mit felváltásnak nevezni lehet, de ő a kecske dézma elengedését pótoléknak nem nevezheti. Ha tetszik a kilencedet általánosan pótolékul elengedni, erre reá áll.

Péchy: Jelenti, hogy küldői mind azt oda akarják adni a jobbágynak, amit Zemplén ajánl, de azon felül még az urbarialis bormérés jusát is meg akarják hagyni.

Dókussal egy véleményben valának még Sárossy és Szabó, ez utolsó azon változtatással, hogy ha az elengedendő kisebb adózások valamely helyüt nem ütnék fel a bormérés hasznát, a magistratus illő pótolási arányt dolgozzék ki.

[13] Ua. I. k. 628. l.

[14] *Iratok*, I. k. 273. s köv. l.

[15] Sőt nemcsak ezeket: „ezeken kívül, a bor mérés engedelmét szinte evvel felérő más engedménnyel kívánják kipótoltatni". (*Jegyzőkönyv*, III. k. 18. l)

[16] Helyesen: „a zselléreknél pedig a füst pénz 1 forintról 30 xrra le szállitatni kivánják". (*Jegyzőkönyv*, III. k. 14. l.)

BALOGH: Az erkölcstelenségről vett argumentumra azt feleli hogy ha erkölcstelenségre vezet a korcsmáltatás, ugy a földes ur korcsmáját is be kell záratni, különben ugy áll, mint ha csak a földes úrnak lenne exclusivum privilegiuma az erkölcstelenségre módot nyujtani. — Mire BERNÁTH azt jegyzi meg hogy a korcsmáltatásból eredő erkölcstelenséget nem ezen oldalrol szükség tekinteni, hanem onnan hogy ha korcsmává válik a jobbágy háza, a nevendék polgár szivére rosz hatást okoz a korhelykedésnek mindennapi példája.

A DÓKUS inditványa el nem fogadtatott.

MADOCSÁNYI: Nem kivánja a bor mérés jusát kiterjeszteni azon községekre, mellyek annak szokásában nem voltak. Az 1550 : 36. czikely lelkét a szőllő mivelés előmozditásában találja,[17] azt tehát a szőllőkkel meg nem áldott felföldre nem alkalmazhatónak véli. A telekbeli állományt azért nem akarták a RR megváltoztatni, mivel azon temérdek osztályok alapulnak. Osztály alkalmával pedig minden jövedelmek számvetésbe mentek; ha most az eddig szokásában nem volt helységnek is megadatik a bormérés jusa, a földes ur veszit osztály részéből. A felföldön pedig ugy is inkább maleficium mint beneficium ezen borméretés a jobbágyokra nézve. — Ezt

LA MOTTE pártolá. A bormérés jusa, ugy mond, eredetileg a földes ur tulajdona volt, ő csak önnön jóvoltából tartozik abban mást részesiteni, s a helységeknek bor mérési szokása is csak a földes úr engedményén épül, ahol tehát szokásban nincs, ott nem engedte meg a földes ur, azt tehát tőlle akaratja ellen elvenni nem is lehet.

Ezekre SISKOVICS s a PERSONALIS megjegyzék, hogy nem csak a szőllő mivelés előmozditása tekintetéből, ha nem valóságos jobbágyi beneficium gyanánt adatott az urbarialis korcsmáltatás, amit az is bizonyit, hogy nincs a szőllő mives helységekre szoritva. — VITÉZ azt feleli, hogy az eredeti jus sem kirekesztőleg az úré, hanem mind a kettőé, mert a törvény azt mind a kettőnek megengedi. KÖLCSEY pedig nem látja szükségét a régi törvények keresgetésének, intézetinket a jelen körülményekhez kell alkalmazni. Az adózás minden telekről egyenlő az országban, bár van szőllőhegye bár nincs, beneficiumának is egyenlőnek kell tehát lenni. BÜK mindenütt beneficiumnak véli a bor mérést, de ha bár valahol maleficium lehetne is, még is általánosan meg kellene engedni, mert a törvény nem kénszeritő, hanem csak engedő.

Ezen inditvány is elvettetvén, a mérés módjára nézve még különböző inditványok történtek.

BALOGH meg nem foghatja, miért kell a szőllőhegyet biró községeknek hoszabb időre engedni a bormérést, holott inkább a szőllőhegyet nem birók érdemelnének kedvezést, mivel amazok már a szőllőből is külön hasznot vesznek. Továbbá ellenkezést lát a szerkeztetésben, melly az urbarialis korcsmák számát a körülmények szerint meghatározandónak rendeli, alább pedig ugyan azt szabad egyezésre bizza. Végre sátor alatt is kivánja megengedtetni, különben vásárok alkalmával, ugy a népesebb országutaknál a földes úr egészen kijátszhatja a községnek ezen jövedelmét. Ha inditványát el nem fogadtatnának, feltartja a további kijelentés szabadságát, mert csak ő maga akarja magyarázni, hogy kisebb számban maradott voxa hová számitassék.

[17] Az idézett törvénycikk szerint ott, ahol nincsenek szőlők, a jobbágyok Szt. Mihály-naptól karácsonyig, ahol vannak, Szt. György-napig mérhetnek bort, a földesurak pedig mindenütt egész éven keresztül.

SZUSICS maximumot kívánt határoztatni, a legnagyobb helységben csak 3 korcsmát — BÜK a házak számát javallá alapnak tétetni, p. o. 300 ház után 1 korcsmát — Sz. PÁLYI annyi korcsmát kívánt engedtetni a községnek, a hányban méret a földes ur, s a t. A PERSONALIS mind ezt nem vélte elfogadhatónak, mivel e részben a helybeli körülmények igen különbözők lehetnek. — Leg több pártolást látszatott nyerni

SZÉLL inditványa, ki ugy vélekedett, hogy a köz jövedelem akkor legbiztosabb, ha kész pénz jön bé, a sor szerinti bor mérés pedig mind az erkölcsiségre, mind a jobbágy földmivelői szorgalmára és igy javaira is kártékony befolyással lehet, és igy legczélirányosabb mód, a korcsmáltatás jusának haszon bérbe adása. — Azonban PÉCHY az arenda kérdését a 6-ik czikelyre[18] tartozónak, HEGEDŰS pedig sikeretlennek tartá, ha csak egyszersmind a Sz. PÁLY inditványa el nem fogadtatik — BORSICZKY attol tart, hogy a kénszeritett arenda csak oda vezetne, hogy azon monopolium, melly legalább ezen ¼ rész év alatt mérsékelve van, ismét egészen a földes úr kezére játszatnék. — GR. ANDRÁSSY pedig nem látja czélirányosnak bár melly módot is általánosan kénszeritőleg elhatározni, mivel lehet eset, hol a haszonbérbe adás, lehet viszont hol a házankénti bormérés lehet czélirányosabb. De ha ugy menne törvénybe, hogy in regula kiárendáltassék, abba megegyezne.

A PERSONALIS nincs ellene az arenda idaeájának, sőt azt czélirányosnak tartja, de sokkal kedvezőbbnek látja a 6-ik art[icu]lus rendelését, melly azon módot enged a közjövedelmekre nézve minden községnek választani mellyet legczélirányosabbnak lát. — Végre még

BUSÁN a Horvát országi jobbágyokat a házankénti bormérés szokásában csak azért is feltartatni kéri, mivel a helyheztetés is ezt kivánja. A hegyeken nagy távolságban vannak a házak elszórva s egyetlen egy korcsmából igen kevés, vagy épen semmi haszon sem háramolnék egyes jobbágyokra.

SZALOPEK: Ezen szokást inkább viszaélésnek nevezi. Az urbariom szerint nem egyes jobbágyoknak, hanem egész községeknek adatott a bormérés jusa, és kéntelen lesz H[orvát] Ország követe elösmérni, hogy épen az általa említett helyheztetésnél fogva, az egész községet illető jövedelmet egy két két jobbágy szedné, a kinek t. i. háza kedvezőleg fekszik.

BUSÁN mégis jobbnak tartja, ha kevésnek van haszna, mintha senkinek sincs.[19] — BERNÁTH elég szomorú oldalát látta már a Horvát Ország elkülönözött municipalitásának, ő többé semmi külön törvényre reá nem áll. BORSICZKY pedig nem hinné, hogy a Horvát Országi jobbágynak nagy haszna lenne a házankénti bormérésből, mert ugy tudja, hogy ezen engedélyért kéntelen volt az úr borát kimérni. — BUSÁN felvilágositást ád, hogy ezért vagy a haszon tized részét, vagy a robotozástuli felmentést kapták a jobbágyok. Egyébiránt Horvát Ország nem affectál más municipalitást, csak azt, mellyet a törvényhozó test helyben hágy.[20] Az

[18] A törvényjavaslatnak ez a cikke a községek belső igazgatásáról szól. (*Iratok*, I. k. 298. l.)

[19] Hozzá tette még: „Az urbariumban nem mondatik, hogy a községek, hanem hogy a jobbágy mérjen bort". (*Jegyzőkönyv*, III. k. 22. l.)

[20] A *Jegyzőkönyv* (III. k. 23. l.) szerint: „Azon aggodalomra, hogy itt valami elszakasztásra céloztatnak, biztossá teheti a követeket hogy valamint erről ideaja sem volt, ugy ezt ki sem mondotta. Az egész urbéri tárgy meghatározása alatt soha sem mutatott Horváth Ország illy forma igyekezetet és a törvényhozó test állapította törvényeket minden ellenzés nélkül elfogadták".

urbariomban pedig minden harmadik lapon olvashatni, a Bánátusra, Sclavoniára, sőtt némelly egyes vármegyékre nézve is kivételeket. — Siskovicsot ez nem mozditja, — kivételek történtek igaz, de csak ott, hol általok beneficium adaték, a házonkénti bor mérés pedig ha egy két jobbágynak hasznos lehetne is, de a többire nézve maleficium.

Böthy az arendába adást tovább is védelmezi, ahol az nincs szokásban, csak a nepotizmus divatozik, a tanácsbeliek, s azoknak rokoni minden hasznot elnyelnek, a szegény emberre soha sem kerül a sor. — Jobb megőrizni pazarlás ellen a közös jövedelmet, s köz terhek fedezésére forditani. — Siskovics ezen aggodalmat megszünhetőnek véli, ha ki lesz azon elv fejezve a 6-ik art[icu]lusban, hogy ha hasznosabbnak látja a közönség, arendába adhatja, ha máskép látja hasznosabbnak, ugy administrálhatja közös jövedelmét.

Maradt a szerkeztetés a mint van, s tovább olvastatván a §. következett azon pont *melly a szőllő hegy és szőllő kert közötti különbséget abban határozza, hogy szőllő hegy az: a mi nyilvános földes úri megegyezés mellet ültettetett bé szőllő veszővel, s a mitől kilenczed, hegy vám, vagy más bér szedetik. — A többi mind szőllő kert.*[21] — Ez minden változtatás nélkül helybehagyatott.

A következő pont arrol tett rendelést: *hogy a községek nem szoritatnak egyedül a határbeli termésre, hanem más akárhol vett bort is mérhetnek, a meghatározott idő eltöltéig. Ennek multával a községnek is, egyes jobbágyoknak pedig általánosan tiltva marad a bor mérés, a csap alatt található bor elvesztése alatt. Ezen büntetés alól kivétetnek a szőllő hegyekben szerteszélt lakó promonthorialisták, a kiknek (ha szokásában voltak) tovább is megengedtetik szőllő munka ideje alatt a szőllőkben dolgozók számára bort mérni.*[22] *Ahol azonban ezen Promonthorialisták községeket tesznek, ezek más községekkel egy tekintetbe jönnek.*

Ezen pontra nézve K. Horváth nyilván kitétetni kivánta, hogy minden taxa nélkül szabad a bor béhozatala. — Busán nem akart a Promonthorialistáknak nagyobb kedvezést nyujtani, mint más jobbágyoknak, nehogy a telek elhagyására ösztönöztessenek.

Bük: A bor mérés tilalmát általhágót, contrabanda helyet a mért borhoz hasonló minőségü 3 akó bor árába kivánta lemarasztatni, különben állandó corpus delicti gyanánt fog csap alatt tartani egy hordót 5 vagy 6 icze borral, s másbol fog mérni.

Ezen inditványok el nem fogadtattak. Böthynek pedig világos utasitása szerint tett azon előterjesztése: hogy nem csak a csap alatt, de a pinczében is található minden borának elvesztésével lakoljon a törvényt sértő, — tetszést egy általjában nem talált. Azomban még nyilvánosabb resensust támasztott Szucsics, a ki első büntetésnek contrabandát, másodiknak ezenfelül még 24 botot s harmadiknak a helységbüli kiüzést kivánta.

Maradt a szerkeztetés minden változtatás nélkül, — s tovább olvastatott a §: *melly ovást tesz, hogy ezen rendelések által a földes urnak bor mérési, s korcsma állitási jusa sérelmet nem szenved. Azon szokás*

[21] *Iratok*. I. k. 274. l.

[22] Pontosabban: A promontorialistáknak „a bormérés a jobbágyoknak máshol engedett időn kivül is azon megszoritással lészen szabad: hogy csak azoknak számára, kik szőllőikben dolgoznak s tsupán a szőllő munka ideje alatt (a hol ez eddig szokásban volt) mérhessenek bort".

azonban, melly szerint némelly helyütt a földes urak jobbágyaikat boraik kimérésére ház sor szerint szoritották, eltöröltetik. — Ha pedig a földes úrnak korcsma vagy vendégfogadó állitására alkalmas telke, vagy a közellévő gyepen helye nincs, szabad lesz e végre alkalmatos helyet a 2-ik t[ör]vény 7-ik szakaszában[23] *meghatározott csere vagy egyezés utján a jobbágytol megszereznie.*

Az országos szerkeztetés e végre megengedte a jobbágy kibecsültetését.[24]

VITÉZ az országos szerkeztetést pártolá: hogy fog ugymond cserélni a földes ur ott, hol cserébe adható majorsági telke, földje nincs? miután meg van állapitva, hogy a csere csak természetben történhetik. Ez teljes lehetetlenség. Az egyezés pedig a jobbágy önkénye alá vetett bizontalanság.

Ezen inditványt egy közönségesnek látszó: *„maradjon a Circ[ularis] redactio"* felkiáltás követte, azonban GYERTYÁNFFY, ACZÉL és igy minden „maradjon" ellenére is mindég többen többen állottak fel, s a Vitéz értelmére nyilatkoztak.

KÖLCSEY: Inkább kivánja törvényből kihuzatni az usufructuatio szabad eladását, mint a kibecslés hatalmát mindég szélesitve, az engedélyt nevetségessé tenni. Már meg van állapitva, hogy a 40 : 1-ae esetén kivül nincs kibecslésnek helye.[25] — CSEPCSÁNYI még a 40 : 1-ae esetet is sajnálja hogy felhagyták a RR, nem hogy még szélesiteni akarná a kibecslés hatalmát. — BALOGH is igy vélekedik, s hogy consequens maradjon, csak azt emliti, hogy már ez 10-ik megszoritása az usufructuationak.[26]

Azonban minden perczben több védőre talált a VITÉZ értelme. PALÓCZY emlékezetbe hozá, hogy templomra, oskolára is a földes ur köteles helyet adni, hogy fog adhatni, ha nincs és kibecsülnie nem szabad a jobbágyot?

[23] A kerületi törvényjavaslatnak ez a cikke, a Hármaskönyv I. 40.-re hivatkozva, biztositja a földesúr jogát, hogy a jobbágytelki tartozékokat elcserélhesse.

[24] A kerületi javaslat szerint a földesúr a szükséges telket „vel cambio in sensu articuli 2. §. 7. vel conventione mediante" szerezhet, míg a *Proiectum* (21. l.) úgy szólt, hogy ezt „per exaestimationem suo modo ac ordine peragendam" teheti meg.

[25] Kölcsey felszólalását, amely a tárgyalások szellemére szerfelett jellemző, a *Jegyzőkönyv* (III. k. 25. s köv. l.) hivebben adja vissza: „Midőn a haszonvétel eladásánál az 1-ső Rész 40-ik czikkely esete kivétetett, már akkor sokan csorbulást láttak s azt mondották, hogy semmit sem adunk. Később az rendeltetett, hogy szabadon cserélhessen a földes ur; ez ellen is sokan szóllottunk, de ettől el estünk. Itt már most egy 3-ik meg szoritás következik, t. i. az országos szerkeztetés nem csak a 1-ae 40. esetében engedi meg a kibecsültetést, hanem akkor is, ha korcsmát akar a földes ur épiteni. Már ha ez bele megy a szerkeztetésbe, akkor jobb lesz vissza venni az egész usufructuatiót, mert a mit egyszerre adtunk, háromszorra vissza vesszük. De a kerületi szerkeztetés is vagy cserét vagy egyezést rendel. Ez mit tesz? nem egyebet, minthogy az ur egyezéssel szedhesse el a jobbágy földét. A haszonvétel eladhatásánál az végeztetett, hogy a földes urnak és a községnek ezt meg venni szabad ne legyen; most ezen végzést is semmivé tesszük, ha vagy az országos szerkeztetést elfogadjuk, vagy az *egyezés* szót ben haggyjuk. Olly csorba már ezen engedmény a 1-ae 40-us és a csere által, hogy még csak a jelen országos szerkeztetés hibázik arra, hogy az egész kész nevetséggé váljék".

[26] Balogh július 13-tól kezdve számon tartotta és felszólalásaiban pontosan jelezte a korlátozásokat, amelyek a jobbágytelek haszonvételének eladását ellensúlyozzák. (V. ö. *Országgyülési Tudósitások*, I. k. 593., 609., 615. l.)

SOMSICH: A haza java nevében kérem a RRket, méltóztassanak megemlékezni, mily soká vitattaték a 40 : 1-ae szüksége, még sem jutott senkinek csak eszébe is, a korcsma épitést kibecslés okául emliteni. Ha ezt igy kijelentjük, nagyon sűrűn fog nőni a szükség. Ne kövessük a depopulatio rendszerét. Oskolárol, templomrol majd lesz gondoskodás annak idején, de nem is tudom minek, és kinek lesz a templom, ha bár melly ürügy alatt is elkergetjük a szegény jobbágyot.

Igy mentek a nyilatkozások, mintegy 23 vagy 24 megye adta Abaujhoz voxát, s minden voxot egy „maradjon" felkiáltás követte. Végre senki sem szóllván a szerkeztetés ellen, kérdé a PERSONALIS valjon a többiek mindnyájan megkivánják e a kerületi szerkeztetést tartani. Ismét „maradjon" — s többé senki sem szóllott ellene maradt tehát igen csekély szótöbbséggel a kerületi szerkeztetés.

Augustus 6-án a 79-ik országos ülésben olvastaték a III-ik cz. 2-ik §-sa bor mérés iránti szakaszának utolsó pontja, melly igy szóll: *Akár miféle bor behozatala, akár saját házi szükségére, akár kereskedés végett hordókban, antalogokban, akókban, vagy más ily nemü mértékekben, mellyek az ország külön részeiben különbözőleg neveztetnek, de mindenütt abroncs alatt vannak, a jobbágyoknak minden megszoritás avagy fizetés nélkül*[b] *szabad leend. Betegeskedés esetében kisebb mennyiségben is megengedtetvén a bor bevitele.*

CSEPCSÁNYI inditványt tesz, hogy nem csak betegeskedés esetében, hanem minden gát és korlát nélkül szabad legyen bár melly kis mértékben is a bor béhozatala.

MAJTHÉNYI (Bars): Midőn politicai engedélyekről, jusokrol van szó, csak egyik megszoritásával lehet a más jusát kiterjeszteni. Azon megszoritás, hogy csak betegség esetében szabad legyen egy pár messzöly bort másunnan behozni, a jobbágyra nézve igen érzékeny megszoritás, az urnak pedig nem hasznos. Ha rosz bort mér az ur, hordonként fogják a jobbat másunnan behozni s iczénként inni, mig elfogy. És valjon olyan jus e a korcsmáltatás hogy az politicai felvigyázás alá ne tartozzék? és nem csak szabad legyen e rosz bort mérni, de még kénszeriteni is lehessen a lakosokat hogy rosz fanyar bort drága pénzen igyanak? Azon ellenvetés teljességgel nem áll, hogy ha megengedtetik az iczénkénti behozatal, a korcsmáltatás földesuri jussa csorbulást szenved, mert egy ember sem kap bor mérési just, a ki azzal eddig nem birt, ezentul is csak a földes urak fognak korcsmáltatni, nem fognak tehát a korcsmák meg üresedni, hanem csak rivalitás fog bennök támadni, s mindenki jó bort igyekezend tartani, s az egész országra kiterjesztett törvényből credő közönséges viszonosság minden sérelmet elenyésztet. Igaz ugyan hogy donatión épül mindenki vagyona, azon épül a malom, a halászat is, de következik e ebből hogy csak földes ura malmában szabad a jobbágynak őrni, csak földes urától szabad halat vennie?[27] Ugy hiszem teljességgel nem, meg kell tehát azt is engedni, hogy valamint más egyebet, ugy bort is ott vegyen, ahol tetszik.

CSAPÓ: A bort mint gazdasági terméket küldőim két tekintetbe vették: 1. Mint kereskedés tárgyát, 2. mint az élet első szükségei közé tartozandóvá vált dolgot. Mind kettőre nézve kivánják a jobbágyok természeti, s polgári jogait biztositani. Az elsőről gondoskodott a RR bölcses-

b) A latin szövegben : „absque omni taxa".

[27] Harmadiknak még a mészárszéket is megemlítette. (*Jegyzőkönyv*, III. k. 30. l.)

sége. De a másodikra nézve kelletlen megszoritásban áll a kerületi szerkeztetés. Tagadni nem lehet hogy széles terjedelmű szőllőink mellet élet szükségévé vált a bor, a minden napi élelmét véres verejtékével kereső földmivelő kemény munkája közben lankadó erejét száraz kenyere mellett, egy ital borral tartja fel. Hogy lehet a földes uri monopolium jusát az élet első szükségére hatólag kiterjeszteni? Ezen megszoritásbol csak egy pár rosz bort mérő korcsmárosra háramlik a haszon, s ezen csekélység bizonnyára nem méltó, hogy annak a jobbágy természeti jusait feláldozzuk.

NAGY: Ez tökéletesen igaz, nem is látok én kárt a földes urra nézve, ha elfogadtatik az inditvány. Ma A — holnap B fog jó bort mérni, s egyik a másikat kipótolja, csak jó foganatú vetélkedés eredend. De kivánom ezt a pálinkára is kiterjeszteni, a felföld bort nem iszik, s ennek a bor behozatalát megengedni annyit tesz, mint ha a mi népünknek a Champagnert engednénk meg.

Hoszasbb, még tovább is közlendő vitatások után[28] az inditvány félre vettetett, s a szerkeztetés ugy amint van elfogadtatott.

Augusztus 11-éig a történteket megirtuk.[29] — Augusztus 12-én, 13-án és 14-én a 3-ik t. cz. 4-ik §-ussa, melly a jobbágyságnak erdőbeli beneficiumairol szóll, volt tanácskozás alatt. — A dűlt száraz fára és az uraság számára levágott fák galyaira s gyökerére s csak azon helységekre, mellyek annak eddig is használlásaiban voltak, szoritott fajzást, ugy a folyó áron s csak kész pénzért, adni tartozott épületi fát, nem különben a plébánosok és oskola mesterek beneficiumát, végre a más idegennél 6 xral olcsóbbra szállitott makkoltatást tárgyazta pontok, a kerületi szerkeztetés szerint meg állapitattak. Alsó Tót ország ez utolsóra nézve eddigi szokásában hagyatatván. A §-us 6-ik pontjából, melly azt számlálja el hogy ezeken kivül az uradalmi erdőkből semmi néműi más haszon nem fogja a jobbágyokat illetni, — nevezetesen a gubacs és más gyümölcs szedés jusát is a földes úr rendelkezésétől függőnek rendeli. — nehogy a földi eper, gomba, vad körtve szedés is eltiltva látszassék, ezen szavak: „és más gyümölcs" a szerkeztetésből kihagyattak.[30]

[28] L. a következő szám alatt.
[29] *Országgyűlési Tudósitások*, I. k. 628. l.
[30] Olv. részletesebben 49. s köv. l.

69.

a)

1833 augusztus 6.
Országos ülés.

Tárgy: [I.] *Az urbarialis bormérés vitájának folytatása.* [II.] *Az úrbéri III. tc. 2. §-ának utolsó pontja: a jobbágy pálinkafőzési joga.*

b)

1833 augusztus 7
Országos ülés.

Tárgy: Az úrbéri III. tc. 3. §-ának 1. és 2. pontja: A legelők elkülönítése.

a)

[I.] A 6-ik. Augustusi ülésben a bornak apró mértékben is szabados béhozatala mellett szóllott még

Somsich is: A csapszék királyi jusárol szólló törvényeket[1] bár philosophice, bár grammatice akárki visgálja is, azokbol kihozni soha sem fog mást, mint azt, hogy a megszabott urbarialis időn kivül egyedül a földes úrnak szabad bort méretni, azt azonban hogy a jobbágyok ne hozhassanak be másunnan bort apró mértékekben, nem csak kihozni nem lehet az emlitett törvényekből, sőt ahol ezen tilalom divatozott, nem egyéb az mint viszás magyarázaton épült bitorlás, hasonló a feudumnak hajdan gyakorlott, s Nápolyban még most is divatozó maradványához, mellynél fogva egyedül ura malmában kéntelen a jobbágy őrleni. És ugyan minden földes ur, bár tiszta uradalmat, bár compossessoratusban birjon is, nem egyenlő földes uri jusokkal bir e jobbágyira nézve? s ha igen és még sem szabad a jobbágynak más helyütt bort venni, mint ura korcsmájában, compossessoratusban hogy fog ez megtörténhetni? de magokban a tiszta uradalmakban is a helyett hogy az ur s jobbágy közötti bizodalom kötelét szorosabbra füznők, örökös vizsgálatokra, kutatásokra, contrabandákra, bizodalmatlanságra fogunk alkalmat nyujtani. És kénszeriteni akarjuk e a szegény jobbágyot, hogy egész nap földes urának robotján fáradván, végre még földes ura rosz, és drága borával legyen kéntelen fogyott erejét felüditeni? erre még a török ur sem kénszeritette görög rabszolgáit. Hányszor panaszkodunk hogy hazánk népessége nem megy annyira, mint azt kedvező éghajlatunk mellett méltán kivánhatnók? fosszuk meg csak kényelmeitől jobbágyinkat, és népesedésünk előre menni bizonnyal soha sem fog. — Én Bars vármegye követével szabad behozatalra voxolok.

Szabó: Azon jusbol hogy csak úrnak szabad bort méretni, a jobbágyra nézve nem következik egyébb, mint az: hogy neki nem szabad bort mérni, ha pedig még venni sem állana szabadságában ott, ahol akar, ugy tehát keresménye is az úr monopoliuma alá lenne vettetve, a mi a földes uri részről oly örömest idézett 3-ik rész 30-ik czimjével[2] is ellen-

[1] Ezek a törvénycikkek a következők: 1550 : 36., 1567 : 38., 1655 : 31.
[2] A *Hármaskönyv* III. 3. szerint az örökösök nélkül elhalt jobbágy ingatlanai, ha pedig nem tesz végrendeletet, ingóságai is a földesúr tulajdonába jutnak.

keznék, melly a jobbágynak mindennémü keresményét, szabados tulajdonának nevezi. — Ezen nézetben

KÖLCSEY is osztozik.[3] Tagadhatlan ugy mond, hogy amit a jobbágy véres verejtékével szerez, az az ő tulajdona, s ha arra kénszeritetik, hogy itt, s ne másut kölcse el, ugy valóban el lehet mondani, hogy a szegény jobbágynak a teremtett világon semmije sincs. Földje nincs, mert már számtalanszor ki van jelentve hogy Domini est terra et plenitudo ejus, ha még pénze költését is megszoritjuk, mit fogunk övének nevezhetni?

BÓTHY: Ha ezen megszoritás határozásba megy, az más szóval csak annyit tesz, hogy a jobbágy földes urának korcsmájához lesz kötve, igy tehát egy úttal arra is kötelezni kell, hogy útra menvén is, csak onnan tartozzék venni, s mivel a földmivelőnél, kézmivesnél egéssége feltartása tekintetéből is a bor életszükségei közé tartozik, egyuttal kötelezzük már arra is, hogy kenyérre valót is csak földes urának élet tárjából vehessen.

GR. ANDRÁSSY azon megjegyzést teszi a kerületi szerkeztetésben javallott törvény iránt, hogy nincs ember aki azt ki ne játszhatná.

BENYICZKY pedig a betegség megemlitését a szerkeztetésből kihagyatni kivánja, mert inkább orvosok dolga, mint törvényhozóké, vagy földes uré, visgálgatni, s határozgatni, ha beteg e valaki?

Ellenben KÉLER Bártfai követ a bor behozatalát, nem tekintve a mérték nagyságára, általánosan megtiltani s egyedül betegség esetére, és csak nemesebb borra szoritani kivánta, mivel a korcsmáltatás jusát sértené a szabad behozatal. — Erre

HAVAS azt felelé: hogy csak akkor lehetne igaza a Bártfai követnek, ha a jobbágy levegőből hozná a bort, de miután csak onnan hozhatja, ahol árultatik, már pedig árultatik csak azok által a kiknek ehez jusok van, a korcsmáltatás jusa nem csorbittatik, ellenben concurrentia eszközöltetik.

ANDRÁSSY: Ebből még nem következtet jó bor árulást, sehol sincs nagyobb concurrentia, mint Pesten, s ő rosszabb bort életében sehol sem ivott. Nem akarná általánosan kijelenteni, hogy a bor ivást elő kell mozditani, mert alig ösmér idvességesebb intézetet, mint a mértékletességi társaságokat Éjszakamericában.[4] Azonban hogy a királyi adományon épült *Jus educilli* azt nem tette, hogy a jobbágynak másut bort venni nem szabad, az igaz, de az is igaz, hogy a szokás azt eként magyarázta. Ő nagyon meg lesz elégedve, ha csak a kerületi szerkeztetés megmarad is.

HAVAS: Sokkal szentebnek nézi a törvényhozási tanácskozás méltóságát, mint sem hogy itt arra kivánna kiereszkedni, van e jó bor Pesten, vagy nincs? s azért nem is tartja szükségesnek hogy feleljen.

ANDRÁSSY: Ha valaha a hely szentségéről, s a napi rendről meg felejtkeznék, a mit hogy mind nevelésemnél, mind a hely méltóságánál fogva nem teszek, bizonyossá teszem követ urat, mindenesetre csak arra kérem, hogy a rendre igazitást az előlülőre bizza.

[3] „Hogy a jobbágy sorsa az egyiptomi rabszolgaságnál rosszabbá ne váljon." (*Jegyzőkönyv*, III. k. 34. l.)

[4] 1808-ban alakult az első mértékletességi társulat (Temperance Society) a New York állambeli Saratogaban; 1826-ban alakult meg a központi szervezet Bostonban s 1833-ban már közel 6000 helyi szervezet működött az Egyesült Államokban, több mint egymillió taggal.

A PERSONALIS megvalja, hogy a törvényhozó test kedvetlenül vesz minden hasonló bévágásokat, midőn sértés fel nem forog, mert valóban, a mit Esztergom v[árme]gye követe mondott, abban Pest városának sértése nincs. Azért oda utasitja Pest városa követjét, tessék jövendőre az ilyenektől praescindálni.

Visza menvén a tárgyra

MARCZIBÁNYI attol tart, hogy ha elfogadtatnék a Barsi inditvány, a földes uri korcsmáltatási jus egészen meg szünnék. A szegény nemesek korcsmája szárazon maradna, s holmi nemesitett zsidók vennének el minden hasznot, kik nyereség vágyából, jobb bort olcsóbban árulnának. Egyszersmind nehogy az abroncsos edények határozatlan nevezete kijátszásra szolgáltasson alkalmat, kivánja meg határoztatni, hogy ¼ rész akónál kisebb ne legyen.[5]

OCSKAY: Értesiti a RRket hogy Nyitrában vannak oly helységek, mellyek bár rosz bort termesztenek is, még is egyedül csak abból élnek, mert egyebök nincs. Ezeknek egyeségök van egymás között, hogy addig más bort behozni szabad ne legyen, mig tulajdon termésök el nem kélt. Ezek depopuláltatnának, ha az emlitett szokás fel nem tartatnék.

SISKOVICS: A korcsmáltatás földes uri jogát feltartani kivánja. Eléggé korlátozva lesz a monopolium, ha abroncsos edényben megengedtetik a béhozatal. Szathmár v[árme]gye követének ellenvetése csak akkor állana, ha a jobbágy pénzét másut borért nem adhatná, vagy nem lenne több pénze, mint a mit borért ád az urának. Hogy a bor kereskedés nemzeti tulajdon s abból senkit kizárni nem lehet, igaz; de midőn megengedik a RR hogy kereskedésre kiki szabadon vehessen, sőt abroncsos edényben maga szükségére is, épen előmozditják a borkereskedést. Csudálkozik egyébiránt hogy a kir. városok pártolják a szabad béhozatalt, s még is nagy mennyiségben sem engednek taxa nélkül kebelökbe bort behozni, ha el kell a monopoliumot törülni, itt kell inkább, s nem a földes uraknál kezdeni.

MAJTHÉNYI: Hallottam Americát példába felhozatni, helyes e, vagy nem helyes az emlitésbe jött intézet, nem vitatom, mert ilyes dolgokban az éghajlat is sokat határoz, azt azonban tudom, hogy ha Americának némely institutiói példába hozattak, ép azon követ úr, ki azt most megemlitette, mindég nagyon ellene volt a példa alkalmaztatásának. Ha pedig az erkölcsiség előmozditása tekintetéből szóllott, úgy engem pártoljon, mert a tilalom csak titkos törvényszegésre nyújt alkalmat, és ha szorgosan fel akar vigyázni a földes ur, az több költségébe kerülne, mint a mennyi hasznot lát a tilalombul. A megnemesitett zsidórol felhozott állitás csak azon esetben lehetne foganatos, ha jobb, olcsóbb bort mérne, mint más földes ur, erre pedig azt mondom, ha semmi érdeme sem lett volna is a királyi adomány kinyerése előtt, postliminio már csak az által is elég érdemet szerez magának a status iránt, hogy olcsó, és jó bort mér. Nyitrának feleletül: én a megszoritást még azon helységekre se kivánnám feltartani, mellyek oly rosz bort termesztenek, mint az Austriairol mondják: hogy kettőnek kell a harmadikat tartani,

[5] A *Jegyzőkönyv* (III. k. 37. l.) szerint indítványa másképp hangzott: „nagyobb világosság kedvéért ezen szavakat in *vasis, tinnis* etc. azon kifejezés eleibe: seu pro propria domestica necessitate seu quaestus causa, tétetni kivánja, mert másképpen könnyen ugy lehetne érteni, quod pro propria necessitate irrestricte et quaestus causa in vasis, tinnis etc. a boroknak béhozatala légyen megengedve"

hogy megihassa.[6] Idegen embernek nem lenne jó dolga, ha bor ivás végett oda menne, és igy az egész termést csak ön magok isszák meg. Egyébiránt a szerkeztetésben javallott megszoritást elfogadni annyit tenne, mint oly törvényt hozni, melly egyedül a szegényt nyomja, a ki akó számra nem vehet; eddig se sok bort ivott a nyomorúlt, ezentúl pedig ha látni fogja, hogy ő csak azért mivel szegény, rosz bor italára kénszeritetik, még annyit sem fog inni.

BREZOVAY: Az hogy csak az ur korcsmájában szabad a jobbágynak bort inni, egy átaljában nem foglaltatik a szerkeztetésben, mert ott nincs egyéb mint az: hogy más helységből behozni nem szabad.

GYERTYÁNFY megvalja ugyan hogy a felhozott szép okoskodásoknak természeti igazságát megczáfolni nehéz, de a törvényhozónak egyébre is kell ügyelni. Igaz, nem lehet a törvényből azon megszoritást, melly a javallatban foglaltatik egyenest következtetni, de leg jobb magyarázó a szokás, az pedig aként magyarázta, hogy bort apró mértékben más helységből behozni nem szabad.

VÁSÁRHELYI ellenben, bár megyéjét ezen törvény nagy tekintetben érdekli, azon tapasztalásánál fogva hogy mentől nagyobb a megszoritás, annál több a kurta korcsma, a Barsi inditványt elfogadja.

Még számos kijelentések után a PERSONALIS a többség szerint végzésnek nyilatkoztatá, hogy a bornak kisebb mértékben behozatala meg nem engedtetik, s mi után ezen véleménynek pártolói kijelentették, hogy elesvén inditványuktol, inkább a kerületi szerkeztetést fogadják el, mint az országos küldöttséget,[7] ugyan csak a kerületi szerkeztetés helybehagyatik.[8]

K. HORVÁTH: Látván hogy a földes urak monopoliumának meg szoritása jött szóba, lehetetlennek tartja a kir. városokról, kik e részben még nagyobb monopoliumot gyakorolnak, nem szóllani. El ösmeri ugyan hogy ezen kérdés inkább a kereskedési munka idejére tartoznék, de miután ennek felvétele bizonytalan, ha a 8-ik t. czikelyt az emberiség tekintetéből jónak látták a RR a juridicumra nem halasztani,[9] ennek is fel vételét kivánja. — Mire a

PERSONALIS nem reménli, hogy oly történetek jönnének közbe, mellyek gátúl szolgálnának, hogy a haza javára a jelen ország gyülésén még a commercialis munka is fel ne vétessék.

BORSICZKY ujra inditványba hozza, hogy az abroncsos edény minimumja ¼ akóra határoztassék. — SISKOVICS a ki 1 akót kiván minimumnak, ugy nyilatkozik hogy ha ez el nem határoztatik, ő inkább az országos szerkeztetésre voxol.

[6] „..... mellyek határaikban ollyan bort termesztenek, mellynek italára a mint a példa beszéd tartja, három ember szükséges: egyik, a ki isza, kettő a ki az ivót tartja." (*Jegyzőkönyv*, III. k. 39. l.)

[7] A bizottsági javaslat jóval megszorítóbb értelmű volt. E szerint a jobbágy sajáttermésű borát házi szükségére szabadon beviheti, más bort azonban csak betegség vagy lakodalom esetén, mégpedig a földesúr tudtával és meghatározandó mennyiségben. Kereskedés céljából hordószámra szintén szabad a bevitel, azonban a földesúrnak előzetesen be kell jelenteni a mennyiséget. (*Projectum*, 21. s köv. l.)

[8] Szövegét l. e kötet 17. l.

[9] A hét cikkből álló úrbéri munkálat kerületi tárgyalásának befejezése után a szabadelvű követek a jobbágy személyi és vagyoni biztonságáról egy nyolcadik cikket terjesztettek elő és fogadtattak el. (Szövege: *Iratok*, I. k. 311. s köv. l., a tárgyalásokra vonatkozólag l. *Országgyülési Tudósitások*, I. k. 466. s köv. l.

[II.] Azonban BERNÁTH csudálkozását jelenti, hogy mi után ők, kik kisebb számban maradtak, a többség szerinti végzésben meg nyugosznak, a győztes fél ujra vitatásba kivánja a tárgyat venni. Az újolag fel melegitett inditvány tehát el mellőztetett s olvastatott a 3-ik t. cz. 2-ik §-usnak utolsó pontja, melly igy szóll: *Ámbár az égetett italoknak készitése, s kiméretése egyedül a földes uri jusokhoz tartozik, s a jobbágyoknak elfoglalás büntetése alatt tilalmaztatik, mindazáltal jobb létök előmozditása tekintetéből megengedtetik, hogy törkölből, gyümölcsből, borbol, s borseprőből, akár saját szükségökre, akár akonkénti kereskedésre pálinkát főzhessenek, azt azonban kimérniök szabad nem lészen. A pálinka kazánoktol, vagy üstöktől mindenki, a ki azokkal él, nem tekintve a kiégett mennyiséget, két forintot fog az uraságnak esztendőnkint fizetni.*[10]

BALOGH: Ezen pont elején a földes uri jogok közé számitatván a szeszes italok készitése, ez annyit tesz, hogy csak az úrnak szabad industriát gyakorolni. Kivánja tehát hogy a pálinka főzés gabonából is megengedtessék a jobbágynak. A felföldön e nélkül alig is élhet el, legelője takarmánya kevés, marháját tehát és sertését csak pálinka moslékon tarthatja ki.[11] Szörnyü dolog is Magyarországon, hol bő termés idején az életet a sertéseknek öntik vagy rothadni hagyják, megtiltani: hogy azt a nép pálinka főzésre ne használhassa. A gabonával való szabad élés egyébiránt minden esetre az usufructuatio szabadságához tartozik, ha tehát azt pálinka főzésre forditani nem engedjük, ez lesz a 11-ik megszoritás.[12]

PERSONALIS: Azon felső vidékeken mellyeket a Barsi követ is megemlitett, nem az hogy bőség miatt el rothadna a gabona, de politialis ügyelet tekintetéből, nehogy éhség támadjon, gyakran el is kellett a pálinka égetést tiltani. Ez igen nagyfontosságú tekintet.

BALOGH: In praxi még sem igy áll a dolog, marha tartás nélkül a felföld nem élhet, marhát pálinka főzés nélkül nem tarthat, s az égetésből is csak kap némi hasznot, mellyből az alföldön életet veszen. Igy mozdittatik elő a kereskedés. Ha vannak is oly szomorú esetek, hogy az éhségtől lehet tartani, más segéd módokról kellene gondoskodnunk p. o. éléstárakrol, nem pedig a természetes szabadság, és az ipar megszoritásában keresnünk segedelmet. Ha pedig a köz jó tilalmat kiván egyes esetekben, a földes urat is meg kellene szoritani, mert az ő gőz machináján lecsepegtetett száz meg száz akók jobban be vágnak a nép szükségébe.

ACZÉL: Ez engem semmikép sem mozdit. — (BALOGH: Sajnálom!) A parificatio úr és paraszt közt nem áll. Az urat ha nem az emberiség, ön haszna fogja a főzéstől hátra tartóztatni, mert drága életéből főzetni nem nyereség. A paraszt csak korhelységre ösztönöztetnék, ő neki nincs elegendő belátása, hogy házi szükségeinek fedezéséről előrevigyázólag gondoskodjék, ő csak a szempillantatnyi hasznon kapkodna.

[10] *Iratok*, I. k. 275. s köv. l.

[11] Bars megyében az asszonyok faluról-falura hordják a pálinkát árulni aminek használtól elesnének. De károsodnának a tilalommal a földesurak is, mivel az ő gabonafeleslegüket szokta a jobbágy a pálinkafőzéshez megvásárolni. (*Jegyzőkönyv*, III. k. 42. l.)

[12] V. ö. e kötet 16. l., 26. jegyzet.

PÉCHY: Állana a parificatio elleni észrevétel, ha a pálinka ára, az élet árával idomzatban nem nevekednék, és a volt éhség alkalmával[13] a földes urakra nézve a tapasztalás ellenkezőt nem bizonyitana. El annyira nem volt ösztön az emberiség, vagy azon ön haszon, mellyet az Aradi követ képzel; hogy ismételt Circularis parancsolatokra van szükség: hogy a törvényhatóságok a pálinka főzést eltiltsák. Nem csak meg kell tehát a jobbágynak engedni a pálinka főzés szabadságát, de balmagyarázat tekintetéből nyilván kijelenteni, hogy ön termésére nem szoritatik.[14] — SZABÓ hasonlóúl vélekedik, s a szeszes italok égetését csak oly mesterségnek tekinti, mint más akármit. Mesterség gyakorlását pedig egyes kezekre szoritani nem lehet.

KÖLCSEY: Szathmárban eddig is divatozott a pálinka főzés szabadsága, s ő a jobbágy sorsát roszabbá tenni nem akarja. Gyakran eladni sem lehet az életet;[15] azonban mindezt mellőzve, kérdi: minő proprietáson, júson, donatión, privilegiumon épül az, hogy a földes úr monopoliumot gyakoroljon mesterség üzésben, ez annyit tenne, mint ha szőllője van a jobbágynak, azt parancsolni, hogy a szőllőjét megszedheti, de a termést meg enni tartozik, s borrá nem változtathatja, — ha ezt tenni nem lehet, hogy lehet tiltani, hogy gabonáját manufacturalis uton ált ne változtassa? A Personalis tekintete fontos, és történt is Szathmárban, hogy a közönség tekintetéből szűk termés idején a megye megtiltotta a pályinka főzést, de megtiltotta a földes úrnak is, és nem azért tiltotta meg, mintha azt földes uri jusok közé számitotta volna, hanem azért, mivel különös egyes esetben a status java azt hozta magával. A statusnak ezen jusa szükség esetére fel marad. de azért nem lehet szükség esetén kivül, általános urbarialis rend szabás által örökre eltiltani.

CSEPCSÁNYI: Hasonló értelemben szóllván, panaszkodik hogy a Békési nép termését el nem adhatja, mert nincs emporiuma, s ha Pestre 20 mértföldnyi távolságra be viszi, ott a heti vásárt tárgyazta rendeléseknél fogva a gazdag polgárok és szenzálok bitanglására jut. — Erre HAVAS megjegyzi, hogy a szabad pálinka főzést ép azon oknál fogva kivánta pártolni, nehogy a szegény adózó nép olcsón legyen gabonáját elvesztegetni kéntelen. Egyébiránt a hányszor jurisdictiojának becsületét, vagy érdekét itélete szerint illető enunciatio történik, mind annyiszor kötelességének ösmeri felszólamlani, s bár mi következzék is reá, ezen kötelessége teljesitéséből, ő azt inkább dicsőségnek mint gyalázatnak fogja tekinteni.

MADOCSÁNYI: A pálinka főzés egyoldalú engedély lenne, az egész országot nem érdeklené, a felföldön pedig annyira össze van kötve a korcsmáltatás jusával, hogy ez ugy szóllván megszünnék, ha minden embernek szabad lenne égetni. Bár minő meg szoritásokrol gondoskod-

[13] A rossz termésű esztendőkben az éhinség különösen a felvidéki megyékben gyakori volt. A szónok itt nyilván az 1831. évi kolerajárványt követő éhinséghre gondol. Érdekes megemliteni, hogy Kossuth első irodalmi munkája is egy *„Értekezés az éhségmentő intézetekről"*, vsz. 1829-ból. Megjelent: *Régi okiratok és levelek tára*, Debrecen, 1905—6.

[14] A *Proiectum* szerint (22. l.) a jobbágy csak sajátterméső gyümölcséből főzhet pálinkát. A kerületi javaslat a „propriae procreationis" szavakat elhagyta.

[15] A *Jegyzőkönyv* (III. k. 43. l.) bővebb szövege: „Bő időben sok helyett keletje sincs a gabonának ... számtalanszor másként tul sem lehet adni a gabonán, ha csak ki nem égettetik. Igaz ugyan, hogy a ki égetést maga a földes ur is gyakoroltathatja; azonban ott, a hol fa nincs, reá szorul a parasztságra, ha tehát ez a ki égetéstől el tiltatik, a birtokos is kárát valja".

janak is a RR,' bár megtiltsák az iczénkénti árulást, bár csak maga termésére szoritsák, nem csak a földes uri jus ki lesz játszva, de még a erdő pusztitásra is alkalom nyujtatik. A jobbágyok közt is csak egyre kettőre háramolnék a haszon, a többire nézve egyedül az erkölcstelenség, s a házaknak korcsmákká változtatása eszközöltetnék. — És igy a kerületi szerkeztetést is csak azon megszoritással kész elfogadni, ha a gyümölcsből, törkölből s több e félékből égetés (ki zárván a krompélyt, s az 1791-ki operatum szerint[16] csak a fák gyümölcsét értvén) azon helyekre, mellyek annak már gyakorlásában voltak, s csak tulajdon termésére szoritatik

Ötvös Tamás: Meg nem egyezhet hogy gabonából akár kinek főzni lehessen, és nem monopolium fentartása, hanem a köz jó, az éhség elháritása tekintetéből nem egyezhet meg. Elösmeri, hogy a marha tartás csökkenhet, de inkább ez, mint hogy csak egy ház nép is éhezzék. Ha meg tudná a törvénnyel egyeztetni, bizonyos időkben még a földes urat is szeretné megszoritani.

Somsich: Ha azon elvet megállapitjuk, hogy az industriát szabadon gyakorolni nem lehet, félek a kereskedés egyéb ágaiban is nagyon illiberalisok leszünk. Azt pedig fel nem tehetem magunkról, hogy oly uj privilegiumot akarjunk magunknak szerezni a nép kárával; mellynek törvényeinkben nyoma sincs. Azon állitás hogy a pálinka főzés által fogy a gabona, circulus vitiosus, — az égetés a marha tartást mozditja elő, innen ered a földet kövéritő trágya, s igy reproducáltatik nagyobb mennyiségben a kiégetett gabona.[17] Nem a pályinka főzésnek következése az éhség, nem monopoliumok, és megszoritások által kell azt elháritani, — adjunk polgár társainknak tulajdoni just, hogy megszeresse földjét, nyissunk az iparnak szabad kifejlődést, s biztositsuk fáradozása gyümölcsét, ingereljük industriára, s az, és az innen eredendő honszeretet fogja az éhséget elháritani, nem pedig a szivtelen parancsolat, a monopolium.

Nagy Pál ezeket pártolván a kromplit is különösen, vagy minden nemü termesztvényeket általánosan megemlitetni kivánja, ne hogy az a gyümölcs nevezete alá nem tartozandónak itéltessék.

Palóczy: Nem kivánja ugyan elhatároztatni, hogy a bor és pálinka méregetés apró mértékben a jobbágyoknak megengedtessék, de kérdi a RRket, mit csinál az ország azon italokkal, mellyek még nem voltak feltalálva, midőn Verbőczy a hármas könyvet irta? mint p. o. a kávé, — tud esetet hogy még ennek árulását is kirekesztő jusai közé számitja a földes ur, s még az ő földjén lakó nemes embernek sem engedte meg. Ha erészben nem tetszene a Diaetának különös rendelést tenni, legalább azt hiszi, erre fog állani az, a mit a mostani diaeta alatt oly sokszor hallott, t. i.: *Quod lex non prohibet, permittit.* Egyéb iránt a tárgyra nézve utasitása előtt még a Barsi inditvány határai is szükek. Nem áll az mit a Liptói követ állit:[18] hogy ha sok ember fog főzni pálinkát, sok pálinka, s igy részeg ember is lévén, az erkölcstelenség nevekedni fog. Licurgus is hasonlót tartván, hogy a spártaiak meg ne részegedjenek, kivágatta a szőllő tőkéket, de biz ezen tettéért ma sem igen áldja a Historia. De ha áll azon maxima, ugy azt sem kell megengedni, hogy a nép-

[16] *Operata excelsae regnicolaris deputationis in obiecto urbarii per articulum 67. anni 1791. ordinatae.* Posonii, 1826. II. rész, 22. l. (V. art. 5. §.)

[17] „a minek Norvegia nyilvánságos példája". (*Jegyzőkönyv*, III. k. 48. l.)

[18] Madocsányi.

nek sok élelembeli szere, sok kenyere legyen, mert majd sokat talál enni, ez pedig indigestiót, és ez ismét Cholerát okoz. De nem is szükül a szűk terméstű megyékben pálinka főzés által az élelem, mert ahol kevés, és drága a gabona, ott senki sem veszen. Ő egyébiránt a kromplit a gyömölcsök közé számitja, mert hiszen azt a francia is *pomme de terre*, a német *Erdäpfel*, a magyar *földi alma* névvel ruházta fel, — s azt a magyar jó földű megyékben bőven termesztik ugyan, mivel előre nem tudják, minő lesz az aratás, de ha ez jól üt ki, a magyar csak nyalánkságból eszik kromplit, s az tavaszra kicsirádzik, ha pálinkát nem szabad belőle főzni. De ez mind kevés, ő a jobbágy sorsa javitása tekintetéből meg engedtetni kivánja, hogy a plánták országinak minden egésséges nemeiből, bár azt vette, vagy maga termesztette légyen is, égetett italokat főzhessen, mind addig mig köz szükség esetében, a vármegyék felirásaira, a felsőség ugy nemesnek, mint nemtelennek el nem tiltja. Egyébiránt ő a „*crematum*" szó alatt, nem csak ama vad italt: a pálinkát érti, hanem minden szeszes italokat, s azért a jobbágynak (ha ért a mesterséghez) megengedtetni kivánja, hogy *Danczigert*, *Kümmel wassert*, *Alkoholt* is égethessen. Csupán policzialis tekintetbe ohajtana felügyelést hogy holmi tüz fészekben ne égessen szeszes italokat, s a falut ki ne perzselje.

Erre VAY azt jegyzi meg hogy ő a magyar parasztbol nem akar rosoglio fabricást csinálni, s a kerületi szerkeztetésre voxol. — MARCZIBÁNYI pedig akár *pomme de terre*nek, akár minek nevezik is a kromplit, ő azt gyümölcsnek nem tartja, s abbol az égetést meg nem engedi, különben a répa is gyümölcs lenne. — REVICZKY azt jegyzi meg, hogy a földes urnak kilenczed helyett a felföldön csak 4 ftot vesznek, ha még korcsmáltatási jusok is megcsonkittatik, minden jövedelmöket el veszitik. — BERNÁTH pedig halván, hogy a végrehajtó hatalomnak adassék jus a főzés megszoritására, bár hajlandó lett volna mindenre kiterjeszteni a főzés szabadságát, inkáb a kerületi szerkeztetésre voxol.[19]

GR. ANDRÁSSY ugy vélekedik, a pálinka főzés most egészen más tekintetbe jön elő, mint az urbarium béhozatala alkalmával. Akkor fő haszon volt a pálinka, most a moslék, melly a marha tartással, s ez viszont a gazdagabb föld miveléssel oly szoros összeköttetésben áll, hogy bizonnyára a földmivelésre nézve is a leg jobb következések fognak ezen engedelemből következni. Szepes vármegye zordon éghajlata mellett jó létét egyedül ennek köszöni. — GYERTYÁNFY ellenben megyéje tapasztalására hivatkozva állitja, hogy ahol pálinka nem égettetik, ott jobb karban van a földmivelés.

SZENTPÁLY: Nem tud, s nem is akar a pálinka főzés és más fabricatum közt különbséget tenni, s annak törvénybe tételében egyáltaljában meg nem egyezik, hogy a mesterséges italok kifőzése, a destillatio (chemia) földes uri jus legyen, És mivel nem az, a 2 ft. taxának sem látja alapját, azt tehát eltöröltetni kivánja. — Ezt DESŐFFY is támogatja.

MONCSKO ugy enunciálja magát, hogy nállok gyümölcs nem lévén, kromplibol, és ¾ zabbol, ¼ árpából égetnek a jobbágyok pálinkát, ezt ő tovább is megengedtetni akarja. — A PERSONALIS kérdi: ha gabonából is megengedi e? — mire MONCSKO azt feleli, hogy nincs nállok gabona.

Enunciálván magokat a törvényhatóságok, a voxok elannyira egyenlőségben állottak, hogy a PERSONALIS kéntelen volt Moncskót megkérdezni, hogy értette voxát, s kivánja e gabonából is meg engedtetni a

[19] Ennek szövegét l. e kötet 23. l.

főzést? mire MONCSKÓ igy felelt: nem ellenzem. Ennél fogva a PERSONALIS igen csekély szó többséggel végzésnek jelenté, hogy *gabonából és mindenféle termesztményekből* is megengedtetik a pálinka főzés. A mi is a szerkeztetésbe ezen szó után *„borseprőből"* be tétetvén, — egyéb iránt valamint SZENTPÁLYnak és PALÓCZYnak inditványa, a § elejének kihagyása iránt[20] — ugy NAGY PÁLnak inditványa hogy egy üsttől csak egyszer fizettessék a 2 ft taxa, habár 200 ember használja is, elmellőztetett, s a szerkeztetés a fentebbi hozzá tétellel, jóvá hagyatott.

b)

Augustus 7-én 80-ik ülés a K és Rendeknél, olvastaték a 3-ik t. cz. 3-ik §-ussának első pontja, melly a legelőt tárgyazólag azt rendeli: hogy *a legelő megszoritásából s aránytalan használlásabol eredni szokott panaszok megszüntetése s a nemzeti ipar előmozditása tekintetéből, a jobbágyi legelő a földes urétol valahol csak azt a helyzet, és kiterjedés engedi, ha azt a földes ur, vagy a köz birtokosok közül egy, vagy végre Urbéri telekkel biró valamelly jobbágy kivánandja — megyei közgyülés által rendelendő küldötség közbenjöttével, törvényszék által megvisgálandó szabad egyezés mellett, vagy ha ez nem eszközöltethetnék, úrbéri úton, előre bocsajtatván ha kivántatik minden tartozmányok öszvesirése, elkülönöztetni rendeltetik. De ennek kihasitásában vigyázni kell: hogy a legelői járandóság olly tájon ne adassék ki, melly egyátaljában haszonvehetetlen, t. i. vagy árviz, vagy homoktorlás, vagy más okok miatt barom marha legeltetése nem alkalmas.*[21]

Ezen szerkeztetésre nézve, Gr. Andrássy, Gyertyánfi, Balogh, K. Horváth, Siskovics, Sz. Pály, Desőffy, Markovich (Krassó) és Kricske azon megjegyzést tevék, hogy a legelő elkülönöztetésének úrra, jobbágyra s igy az egész hazára nézve oly hasznát látják, hogy annak jótékony végrehajtását az individuumok értelmi belátásától felfüggeszteni nem akarnák, s azért a törvényt kénszeritőnek kivánnák.

Ellenben ANDRÁSSY és mások azt veték ellen: hogy a kerületi határozás által el lévén azon záradék fogadva, hogy a legelő elkülönözése csak ott történjék meg, hol azt a helyezet, és kiterjedés engedi; ez által a RR már elösmerték, hogy lehet oly helyzet, melyben az elkülönözés haszonnal végre nem hajtható, kénszerítő törvényt tehát hozni annyival kevésbé lehet, mivel kelletlenül a jótéteményt sem kell akárkinek is nyakára tolni; hivatal viselés p. o. szép dolog, de a ki nem akar hivatalt viselni, nem lehet kénszeriteni. Hát ahol mind a földes úr, mind a jobbágyság meg lévén a jelen rendszerrel elégedve, teljes nyugalomban élnek, mi haszna lenne a statusnak, ha ezen nyugalom felzavartatnék.

Továbbá KÖLCSEY kifogást tett a szerkeztetésnek azon szavai ellen, hogy ott történjék a legelő elkülönözése, hol azt a helyzet, és kiterjedés megengedi. Nem helyes azt tenni törvénybe, hogy rendszabása csak ott áll, ahol lehet, mert ami lehetetlen, ha bár száz törvény kötelezzen is, nem fog megtörténni. Ha tehát kihagyatik azon záradék, ebből nem

[20] Ez a bevezető rész a pálinkafőzést és kimérést földesúri jognak nyilvánitja. (V. ö. 23. l.)

[21] *Iratok*, I. k. 276. l. — Kossuth közléséből kimaradtak a bevezető szavak: „Minthogy a jobbágyoknak, mennyire a helybéli környülállások engedik, elegendő legelőt kell adni..."

következik, hogy ott is végre fog hajtattni az elkülönözés a hol nem lehet; ellenben a záradék meghagyásából következik az, hogy ott sem lesz meg az elkülönözés ahol lehet.

Ezt is többen pártolák, nevezetesen SZENTPÁLY, aki mindent bé akar a szerkeztetésbe foglalni, a mi csak a legelő elkülönözésének czélját előmozdithatja, ellenben mindent kihagyatni kiván, ami azt hátráltathatja. — BALOGH pedig nem egyébnek nézi azon záradékot, mint egy hátulsó ajtócskának, mellyen a földes ur, ahol magára nézve hasznát nem látja, a legelő elkülönözés alól kibúvik.[22] Ezen inditványok mindazáltal más némelly apróbb részletes javallatokkal egyetemben el nem fogadtattak. — Ellenben bár igen nevezetes kisebb szám ellenkezése mellett, de még is határozásba ment

a PERSONALISnak azon inditványa: hogy egyes jobbágynak ne tulajdonitassék a legelő elkülönözése kivánságának jusa, és igy a szerkeztetésbe ezen szavak helyett „*valamelly jobbágy*" tétessék: ***a jobbágyok nagyobb része***, mivel egyébiránt is a 7-ik t. czikelyben, midőn a regulatorius perről van szó, a RR tulajdon ezen kifejezéssel élnek.

Erre ugyan BALOGH megjegyzé: hogy most a 3-ik t. czikely lévén tanácskozás alatt, nem lehet ezt a 7-ik t. czikelyben, melly még tanácskozás alatt nincs, alkalmaztatni, hanem inkább amazt fog kelleni ehez. — GR. ANDRÁSSY a Personalist nem pártolhatván, kéri a RRket, figyelmezzenek: hogy a vagyonosabb compossessorok és lakosok ugy elöntik marhával a határt, hogy a szegény embernek egykét marhára sem marad helye. A törvény czéljának kell lenni hogy az elnyomottat pártolja. — K. HORVÁTH azon hasonlitással él: hogy ha compossessoratusban egy féltelkes birtokosnak is szabad proportiót behozni, miért ne lehetne a jobbágyokra nézve is, a legelő elkülönözését hasonló alapra épiteni? — BREZOVAYT pedig leginkább az ösztönzi a Personalis inditványának el nem fogadására, hogy a szerkeztetésből az még nem következik, mintha szükségeskép meg kellene az elkülönözésnek történni, mihelyt valaki kivánja, mert az csak kivánság, kérelem marad, s a Vármegye fogja elhatározni, van e a kivánság teljesitésének helye, igy tehát mind egy, bár akárki kivánja is. — KÖLCSEY pedig ezen törvény jótékonyságát egészen kiforgatva látná, ha egyes jobbágyoktol megtagadtatnék az engedelem, mert a nagyobb részt mindég megnyerheti a földes úr, és igy elkülönözés csak ott lesz, hol azt az úr kivánandja, ez pedig csak ott fogja kivánni, hol az reá nézve hasznos, az az: a jobbágyra káros. — SZENTPÁLY egyátaljában el nem fogadja a Personalis inditványát. Köz a RR értelme hogy a legelő elkülönözése hasznos, ha tehát jó, és hasznos, nem azért kell annak meglenni, mivel 20—30 ember kivánja, hanem azért, mivel jó. — BERNÁTH végre ugy vélekedik: hogy nem is fogadhatják el a RR az inditványt, ha csak intellectualis belátásukat compromittálni nem akarják Ki van jelentve hogy magánosokra úgy, mint a köz nemzeti iparra nézve hasznos az elkülönözés principiuma, minek gátolják tehát? de a követeltség is azt kivánja, hogy minden egyes

[22] A felszólalók sorrendje más volt. Balogh megelőzte Kölcseyt s ő adta elő a kifogásokat, amelyeket Kossuth az utóbbi neve alatt sorakoztat fel. Kölcsey igy csak csatlakozott hozzá: Már a kerületi tervezetben van egy mód, amellyel a törvényt hatálytalanitani lehet, „t. i. azon záradékok, mellyeket Bars vármegyének követje fel hozott s a mellyeknek felesleges s egyedül a törvény czélzása meg akadályoztatására szolgáló vóltokat azon követ bőven bé mutatta". (*Jegyzőkönyv*, III. k. 65. l.)

jobbágynak megengedtessék, mert meg van adva a haszongyümölcsözésnek szabad adása-vevése, már pedig a legelő is ahoz tartozik Továbbá nem csak az áll, hogy a földes ur megnyerhetné a többséget, de a vagyonosabb lakosoknak is, kik marhájokkal elöntik a határt, mindég subordinálva lesz a többség akaratja. Ő nem akar a hatalmasaknak korlátozó, lenyomó erőt nyujtani.[23]

A PERSONALIS lehetségesnek, és igaznak ösmeri ugyan, hogy a földes úr, vagy a tehetősebb lakosok magoknak megnyerhetik a többséget, de még ekkor is helyesbbnek látja hogy egyes emberek alkalmaztassák magokat az egészhez, mint az egész egyhez. Egyébiránt is a kényszeritőleg nyakára tolt jótéteményt, jótéteménynek senki sem veszi.

CLAUZÁL: Azt hiszi, lehet helység, hol még most legalább sem az úr, sem a közönség jónak nem látja az elkülönözést, s nyugalomban van, miért kellessék ezen nyugodalmat egyes embernek kivánságára felzavarni, a ki sokszor nem is tudja mit kiván, vagy a kit gyakran a földes ur felbéllel. — Ő tehát Marczibányival egyetemben compossessoratusban még egyes földes urnak sem kivánja megengedni, hogy az elkülönözést jusa legyen kénszeritőleg kivánni.

PALÓCZY: Egyes ember nyughatatlanságának az egész községet alája vetni annyival inkább nem akarja, mivel ezen nyughatatlanság gyakran csak azon czélzásbol is eredhet, hogy a földes úrnak kárt, kölcséget tegyen, minthogy ennek köleségén megyen végbe az elkülönözés.

Ezeknek ellenére még mondatott ugyan, hogy a földes úrnak nincs arra szüksége, hogy egyes jobbágyot felbélleljen, mert magának is jussa van az elkülönözést megtétetni, — továbbá: természetében van az embernek a régihez való ragaszkodás, egyes emberek felül emelkedhetnek ugyan az előitéleteken, de az egész közönség csak akkor kész az ujitásra, ha példában látja a dolog jó kimenetelét, a mit nem fog látni, ha egyes jobbágyoktol megtagadtatik az elkülönözés kivántatása.

A többség mind azáltal a Personalis inditványát elfogadta, és igy: egyes jobbágy helyett: *major pars* ment a szerkeztésbe, nem pedig a mint PÉCHY kivánta, *potior pars* mire PALÓCZY azt felelte, hogy valamint másutt mindenütt, ugy a parasztoknál is nem mindég a gazdagabbnak van több esze.

Az elkülönözés hasznainak megmutatására CSAPÓ egy Tolna vármegyei practicus esetet beszélett,[24] észképileg pedig imigy védelmezte CZINDERY: Marha tenyésztést legelőn épiteni, a nomadicus vándor élet maradványa. Midőn minden előre lép, s a gazdálkodás minden nemei uj tökéletességre fejlődtenek,, csudálkozni lehet, hogy csak a legeltetés maradt ugy, mint ahogy azt apáink 1000 év előtt Asiában gyakorolták. Valóban alig hagyhattak volna nekünk károsabb hagyományt. — Ennek előbecsájtásával kifejezi a szólló követ a legeltetés káros helyzetét, a magyarországi marha kereskedés csekély voltát, a mi Bécsnek, és Triestnek számára. mind öszve alig megyen 20, vagy 30.000

[23] A personális mindjárt az ülés elején tette meg indítványát s Balogh, Kölcsey, Szentpály sem külön felszólalásokban foglaltak vele szemben állást, hanem valamennyien csak egyszer-egyszer beszéltek s adták elő nézeteiket az egész kérdésről. (*Jegyzőkönyv*, III. k. 58. s köv. l.)

[24] Részleteket a hivatalos *Jegyzőkönyv* sem említ. (III. k., 60. l.)

darabra,[25] — és ez az! a mit közel 5000 □ mértföldre terjedő hazánknak napkeletet kivéve, példátlan nagyságú legelőiről mutatni tudunk, a mi bizonnyal belső fogyasztásra is keves lenne, ha szegény népünk olyan állapotban volna, hogy húst ehessen. Ezen gazdasági tekintethez járul az is, hogy a pásztor élet ugy az erkölcsiség, mind a közbiztonság és nemzeti ipar tekintetéből is káros. Minő nyereség lenne annyi száz meg száz henyélő nomádnak kezeit a munkának meg nyerni, hazánkban, hol általjában véve a munkás kéznek oly annyira hijával vagyunk, megnyerni a munkás szelid társaságos életnek mind azokat, kik egész életöket marha őrzésben henyélve töltik el, veszedelmére a közbiztonságnak, mert régi közmondás: hogy a henyélés az ördögnek a párnája. Kivánnák tehát küldői hogy a legelő végkép megszüntessék, de ugrásnak helye nem lehetvén, ez úttal csak anyit kiván törvénybe tétetni, hogy a hol a föld népe jobb rendet akar a marha tenyésztésre nézve behozni, abban gátoltatást ne szenvedjen. Nevezetesen kivánnák; hogy a legelő legközelébb fekvő, legkönnyebben mivelhető része adassék ki a jobbágynak; a végett t. i. hogy ha akár törvény, akár ön akarat következésében istállón étetést akarna behozni, ki szabott legelőjét mivelés alá vehesse.

PÉCHY, ÖTVÖS T. és K. HORVÁTH ismételve inditványt tesznek, hogy egyes jobbágyokra nézve határoztassék meg, hány marhát lehet egy-egy telek után tartani, ne hogy a vagyonosabb lakosok a szegényebbeket megröviditsék. — Ezen inditvány el nem fogadtatott.

Olvastaték a vitatás alá vett szakasz következő pontja, melly igy szóll: *A legelő elkülönöztetését nem csak a gyep felosztására, de a már megállapitott elvek, s mód szerint, ha lehet más földekre is ki kell terjeszteni. Azért is a földes urat saját rétjein, ugarjain, tarlóin és egyébb majorsági földein a jobbágyok kirekesztésével, ellenben az urbériekben egyedül magokat a jobbágyokat fogja a legelő használlása illetni. Hogy pedig a kizárólag nyertt legelő hasznával minden egyes jobbágy is elkülönözve élhessen, és szorgalmas nevelésére földjeit külön válva, és szabadon használhassa, a mennyire eszközölhető, és a gazdálkodás módja javalja, ha a rendbe szedés alkalmával a jobbágyság nagyobb része kivánandja, minden egyes jobbágynak egész tartozmánya, az illető legelővel együtt egy tagban, vagy ha a helybeli körülmények nem engednék, legalább dülők szerint hasitassék ki.*[26]

PERSONALIS: A szakasz elejére nézve nem tesz észrevételt, de a mi az egyes elkülönözést illeti, a mint ohajtja, hogy a miveltebb gazdálkodás hazánkban minél előbb divatozhassék, ugy meg valja, hogy a gazdálkodási culturát oly fokon állani nem látja,[27] a jobbágyot ellenben elannyira a szükséges capitálisok és épületek hijával lenni tapasztalja, hogy a kérdésben forgó §-nak második részét igen kevés helyütt haszonnal kivihetőnek, és az egészt igen korának tartja. Hagyják ezt fel a RR a jövendő törvényhozás számára, s itt elégedjenek meg azon előkészitéssel, melly a 7-ik t. czikelyben foglaltatik.

[25] A hivatalos *Jegyzőkönyv* (III. k. 59. l.) nem említi Triesztet s úgy adja vissza Czindery érvelését, mintha a 20—30.000 marha Bécs egész hússzükségletét nem is elégitené ki. Tartalmaz ellenben a jegyzőkönyv fejtegetéseket az istállózás előnyeiről, s hivatkozásokat az angol, holland, francia állapotokra.

[26] *Iratok*, I. k. 276. s köv. l.

[27] „Azt teszi fel ugyan is ezen rendelkezés, hogy országunkban többé legelő nem leend, hanem az lóherrel és más marha eleségi termesztvényekkel vetődvén be, marháink egyedül istállón fognak tartatni." (*Jegyzőkönyv*, III. k. 70. l.)

MAJTHÉNYI (Bars): Küldői megforditva vélekednek. A §. második részével igen meg vannak elégedve, ellenben az elejével nincsenek, mert a földek, rétek elkülönözésére is benne van azon kártékonyan gátló záradék: *„ha lehet"*. — Ő a legelőre nézve is azt hitte hogy az elkülönözés sehol sem lehetetlen, a földekre nézve pedig azt hiszi, hogy az elkülönözésnek lehetetlensége lehetetlen, e részben hely, környülállás különbséget nem tesz.

CZINDERY: Nem gondolja, hogy egy két esztendőre alkotnák a RR az urbariumot, sőt remélli hogy állandó lábra fogják a jobbágy helyzetét állitani. Messziről sem kételkedik hogy a regulatiót a RR továbbat is nem csak megengedni, sőt javallani is fogják, de kétség kivül nem úgy, hogy a jobbágy sorsa, előmenetele, iparja örökös változásnak legyen kitéve, s azért bizonnyal nem fogják az egyszer végrehajtandó regulatiót ismételni engedni, — erre figyelmezve ha most törvénybe nem megy a commassationalis elkülönözés, soha sem fog többé eszközöltethetni. De miután az usufructuatio által van a jobbágynak engedve, hahogy ő földjét, rétjét tetszése szerint nem használhatja, ez lesz az usufructuationak 12-ik megszoritása.[28]

GR. ANDRÁSSY: Nem hibázom talán axiomának vévén a nagyobb résznek értelméből, hogy roszabbá ne tegyük a jobbágy állapotját, logicai következés tehát hogy jobbá kell tenni, mert itt hátra lépésnek, vagy veszteglésnek helye nincs. Már mikép lehet javitani a jobbágy állapotját? vagy materialis concessiokkal, de ugy látom erre a tulajdon sérthetetlensége mellett nem igen vagyunk hajlandók, — vagy moralis concessiókkal, de a mint látom, a nemesi privilegium mellett itt sem vagyunk nagyon készek sokat engedni. Nincs tehát egyéb hátra, mint azt megengedni, hogy ami az urbariom behozatala előtt is, után is a jobbágyé volt, annak legalább tetszése, tehetsége, iparkodása szerint használhassa vehesse. Hogy egy kis bükkönyt s más e félét vethessen, arra nem kell igen nagy tőke pénz, a többi magában fog következni. Egyébiránt kivánja az erdőt is elkülönözni, mert ennek nincs nagyobb ellensége, mint a legeltetés.

PERSONALIS: Erről majd lesz szó az erdőt tárgyazta szakaszban. — Amazt a mi illeti, hogy ahol lehet együt adassék ki a jobbágynak illetősége, azt én nem akartam ellenzeni inditványommal, csupán az iránt tettem észrevételemet, a mire nézve maga a Tornai követ is azt mondotta hogy következni fog; épen azért mivel következni fog: nem kell most megelőzni, nem is kell az iparra kényszeriteni.

NAGY PÁL: Én ugyan még csak árnyékát se látom a kényszeritésnek az egész §-ban. Ott olvasom: *„ha eszközölhető, ha a gazdálkodás modja javalja, ha a jobbágyság nagyobb része kivánja"* csupa *ha*, és ismét *ha*, én meg nem foghatom, hol van itt kényszerités. — Egyébiránt arra csak ugyan lehetetlen felelni, hogy nagyobb kárt nem tehetnénk a jobbágynak, mintha megengednők, hogy a regulatiókat örökösen ismételni, s igy vagyonát minden józan principium ellenére örökös bizontalan-

[28] „Mit ér ugyan is azon föld, melly vagy az uraság elvehetési önkényétől vagy másoknak servitussától fügvén, elegendő biztosságot a birtokra nézve nem ad és a lehető legjobb miveltetést ki zárja? ez csak szaporitása volna azon meg szoritásoknak, mellyeket Bars vármegyének követje más alkalmatosságokkal fel hozott." (*Jegyzőkönyv*, III. k. 71. l.) — A haszonvétel megszorításaira v. ö. e kötet 16. l. 26. jegyzet és 23. l.

ságra kárhoztatni lehessen.[29] Ha ezt nem kell, nem lehet tenni, — ki kell minden jobbágynak in massa vágni a magáét; mig akarják, használhatják *in cousu*, ha pedig egyszer eljön azon boldog idő, melly hogy egyszer csak ugyan eljön, a personalis maga is hiszi, akkor kiki külön használhatja.

Ezt egy közönséges: *maradjon* felkiáltás követvén — a szóban forgó pont a mint van meghagyatott.

*

Augustus 15-én ünnep. — Augusztus 16-án a 3-ik t. cz. 4-ik §-nak utolsó pontja, melly a jobbágyi állománynak részét tevő, vagy ezen felül a községnek, avagy egyes jobbágyoknak is kivágott erdőről rendelkezik, s annak minden hasznát a jobbágyénak mondja ugyan, de a mennyiben gyakorlatban volt, a földes ur használlatát is feltartja, — a két esetnek megkülömböztetésével ugy modositatott, hogy ezen földes uri gyakorlott szokás feltartása csak az ütolsóra, s nem a telekbeli állományba bészámitott erdőre értessék. — Augustus 17-én valamint a mészárszéket tárgyazó 5-ik, ugy a vadászat, madarászat, halászat, *bolt*, vásár, piacz, vám, és a t. jusát kirekesztőleg a földes úri jogok közé számitó 6-ik §-us is — különösen a boltra nézve hosszas vitatás után a mint a kerületi szerkeztetésben van, helybenhagyatott, — a tégla s cserép égetés a jobbágynak tulajdon szükségére ugyan megengedtetvén, de annak a szerkeztetésben különös megemlitése szükségesnek nem találtatván.[30]

70.

a)

1833 augusztus 8

Országos ülés.

Tárgy: Milyen kulcs szerint kerüljenek a legelők felosztásra?

b)

1833 augusztus 9

Országos ülés.

Tárgy: [I.] *A lelkipásztorokat, tanitókat és jegyzőket megillető legelő kérdése.* [II.] *A zsellérek legelőjárandósága.*

a)

Augustus 8-án a legelő felosztásának kolcsa került tanácskozás alá: — *A kerületi ülésben is helybe hagyott szerkeztetésben előre bocsájtva: hogy kiterjedésére nézve bőséges azon legelő, melly a határnak 1/3 részét felüti; elégséges pedig, melly egyharmad részét a határ-*

[29] „az urbéri rendbe szedéseket a jobbágy vég romlása nélkül többször is-mételtetni nem lehet". (*Jegyzőkönyv*, III. k. 72. l.)

[30] Olv. részletesebben a 72. és 73. számban.

nak fel nem üti ugyan, mind az által ugy a földes uraságnak, mint a jobbágyságnak gazdálkodásihoz elegendő;[a] *minémüségére nézve 6 osztály határoztatott: u. m. 1. a sik. és könnyü szántásu földek, 2. a szánthato ugyan, de kevesebb nedvességet tartó dombos, 3. a berkes és erdős, 4. a posványos és szikes, 5. homokos és köves, 6. a kősziklás helyek. — Végre mennyiségére nézve egy egész jobbágy telekre, az elkülönözött legelő haszonvételének legnagyobb mennyisége 16, a legkisebbik pedig 4 hóldban*[b] *állapitatott. — Ezekhez képest oly helyüt, hol bévett szokás szerint a gazdálkodás folytatása több igás marhát kiván, hol a jobbágyok élet módja leginkább marha tartásbol áll, és a legelő böséges, ott a mennyiséghez és használhatáshoz képest egy telekre az első és 2-ik osztálybol 8, — a 3-ik és 4-ikből 12, az 5-ik és 6-ikbol 16 hold osztassék; — hol pedig a gazdálkodás takarékosb, a határ szükeb, de legelője még is elegendő, ott az 1-ő és 2-ik osztálybol 4, — a 3-ik és 4-ikből 6 — az 5-ik és 6-ikbol 8 hold fog egy egész telek után kihasittatni. — Csongrád, Békés és Csanád megyékben pedig*[c] *haszonvehető földből 1200, kevésbé haszon vehetőből pedig 1300 □ ölével számitott 22 hold legelő fog minden egész telek után kivágattatni; a haszonvehetetlen földek számolásba nem jöhetvén. A mennyire pedig Békés és Csanád megyék némelly helységeiben a köz legelő kisebb kiterjedése miatt 22 holdak nem telnének ki, ott legalább 16 holdak lesznek kiadandók.*

Ezen pont tétettvén ki tanácskozás tárgyaúl:

Borsiczky azt veti ellene, hogy a felállitott minimum[d] némelly helyütt igen megszoritaná a jobbágyot, másutt azon minimum sem telnék ki. Legigazságosbnak látja tehát hogy aminő arányban bir a földes uraság, jobbágyság földet és rétet a határban, oly idomban osztassék fel a legelő, a hol pedig a földes úrnak semmi majorsági birtoka nincs, ott nehogy kirekesztetni látszassék; az urnak 1/4, a jobbágyoknak pedig 3/4 része hasitassék ki a legelőnek.

Czindery ellenben a rét mennyiségét kivánja a legelő kolcsául felvétetni, minthogy amaz a marha tartás téli, ez pedig nyári szükségét fedezi. Ahol tehát a szerkeztetés osztályozatja szerint böséges a legelő, ott a rétbeli illetőség egészen, hol pedig csak elegendő, ott ennek fele hasitassék ki minden telek után, különben ha ez sem telnék ki, a szerkeztetés kolcsa álhatna.

Csapó: Az urbéri egész munkálatban két vezér elvet lát a RR által követettnek: 1. hogy a földes uri igazságos tulajdon ne sértessék, 2. hogy a jobbágy sorsa ne rosszitassék. A szerkeztetés javallata mind a két elvet sértené: az urat oly helyütt, hol nincs több legelő, mint a mi a minimum szerint 4 holdjával a jobbágyságot illeti, — a jobbágyságot

a) A pontos szöveg a következő: „A legelőt kiterjedésére nézve bőségesnek kell tekinteni, ha valamelyy helység határában a gyepes és a köz legelőül szolgálható erdős helyek (kivévén mind azonáltal az 1807. 21. törvény értelme szerént a kívánt nevekedést még el nem ért vágásokat) a határnak egy harmadát teszik vagy felől is haladják; a hol pedig ezen gyepes és erdős helyek a vágásokat szinte kivévén, a határ harmad részét fel nem ütik ugyan, de olly kiterjedésüek, hogy azoktól mint a földes urak vagy illetőleg közös használattal élő köz birtokosoknak, mint a jobbágyoknak gazdálkodásaihoz arányzott legelő juthat, illy legelő elegendenők tekintetik." (*Iratok*, I. k. 277. l.)

b) „1200 négyszeg ölre" számitva.

c) „hol már maga a telki állomány is jóval nagyobb."

d) Helyesen: maximum. („Vagynak olyan helyek, a hol ha a minimum adódik is ki, a földes urnak semmi sem marad, vagynak ismét olyak a hol a maximum kiadása mellett a jobbágyok sokat vesztenek." *Jegyzőkönyv*, III. k., 73. l.)

pedig oly esetben röviditené meg: midőn p. o. egy 4500 holdnyi terjedésü határban 100 egész telkes jobbágy 22 hold föld s 8 hold rétbeli illetőséggel számitva 3000, a földes úr ellenben csak 200 holdat bir, a legelő 1300 holdat teszen, ebből, minthogy nem üti fel a határ harmadrészét, minden telek után a szerkeztetés szerint csak 4 és igy a 100 telek után öszvesen 400 hold legelő szakitatnék ki a jobbágyoknak, 3000 hold föld és réthez; az úrnak pedig 900 hold legelő maradna 200 hold majorsághoz. — Felvévén tehát az országbeli vidékek külön külön féle helyzetét, más igazságos kolcs alig gondolható annál, hogy valamint a telekbeli állomány megyénként különbözőleg van meghatározva, úgy a legelő illetőségének maximuma is megyénként tétessék be az urbarialis tabellába, a minimumrol semmi emlékezet sem történhetvén, minthogy ezt a körülmények feltételezik, vagy ha ez el nem fogadtatnék, legalább ne tétessék ki a minimum, a maximum pedig legyen azon szám, melly legtöbb, t. i. a Csongrád, Csanád, Békés ajánlata szerint 22 hold.

Ghiczy: A Borsiczky inditványát pártolja azon különbséggel hogy ahol nincs a földes úrnak majorsági birtoka, ott legelőt se kapjon.

Gr. Andrássy: Nem látja módját, hogy az egész országra nézve általános kolcsot ki dolgozni lehessen. Kivánja tehát, hogy itt több rendbéli elvek állitassanak fel. az azokboli választás pedig körülmény szerintén a törvényhatóságokra bizassék. A vidékek különböző fekvése s helyzete a legelőnek különböző minősége, úgy azon idomnak is különböző volta, mellyben a földes úr majorsági földje, a jobbágyokéhoz, vagy a rét a legelőhöz áll, s más ezernyi különböző viszonyok mutatják, hogy általános kolcsot kidolgozni lehetetlen. Visgáljuk bár a több rendbéli idaeák egyikét, melly a szerkeztetésben foglaltatik, s ez: a maximum, s minimum idaeája. Bizonnyal több helység van hazánkban, mellyben a minimum sem telik ki, mint a mellyekben ki telik, amazokban tehát a legelő elkülönözése meg nem történhetik; és igy az hazánk nagyobb részében meg sem történnék, ámbár az elkülönözésnek ország szertén kivánatos hasznos volta már határozásba ment. Felföldön a 4 hold minimumnak kiadása a földes urat semmivé teszi, az alföldön a jobbágyot a maximum sem elégiti ki. A minimum telek állományi illetőség idaeáját foglalja magában, s ebből viszont az következhetnék, hogy ha az illetőség ki nem adatik, a szolgálatoknak, s adózásoknak le kell szállitatni. — A szerkeztetést védők leginkább azzal szokták véleményöket támogatni, hogy az minden önkényt ki zár. De valjon 4 és 16 hold közt nem foroghat e az önkény oly szabadon, mint négyen alól, és 16-on felül? — Végre nem is kimeritő a szerkesztés javallata, mert csak a bőséges, és elegendő legelőrül tesz rendelést, a kevés, vagy semmi legelő között pedig különbséget nem tesz, s mind a kettőre nézve, vagy a régi rendetlenséget, vagy a bizontalan alkut hagyja fel; az elegendő, és semmi legelő közt igen nagy hézag van még t. i. az elégtelen legelő osztálya, mellyről nincs semmi rendelés, ámbár ezen cathegoriába fog az országnak nagyobb része tartozni.

Personalis: A szerkeztetés czélja az, hogy a legelő elkülönözése mint hasznos dolog mindenüt megtörténjék, hol azt a helyzet, s kiterjedés engedi, ahol tehát ezek nem engedik, ott az elkülönözés sem fog megtörténni, hanem a régi statusnak, vagy szabad egyezésnek lesz helye. Ezeket igy mind ösze véve ellátás nélkül egy eset sem marad. Elösmerem én hogy a szóban forgó kérdésben tökéletes intézetet tenni nehéz, úgy hiszem mégis, hogy a czélnak legjobban megfelel a szer-

keztetés javallata. A Tornai követ nagyon hátra akarja vetni az igazságot, s azért a legelő kiszakitásának kolcsát a törvényhatóságokra bizná. Ha hogy minden esetre csalhatatlanul biztosak lehetnénk, hogy a törvényhatóságok által rendelendő küldötségek mind értelmi, mind akaratbeli tehetséggel úgy lennének bizonyosan felruházva, hogy csak a szoros igazságot tudnák is, akarnák is, legjobb lenne korlátot nem szabni; de ügyelvén a meg nem tagadható emberi gyarlóságra, sokkal biztosb lábon álland az osztoztató igazság, ha itt kiszabatnak a korlátok, különben a felül itélő birák sem mérsékelhetnék a küldötségek önkényét, mert a helyzetet nem látva, a körülményeket nem ösmerve, itélésöket egyedül ama küldötségek jelentésén épithetnék, mellyek ön magok lennének leggyakrabban panasz, és sérelem tárgyai. — De továbbá elves törvényben, biztositást kivánok, s ezt mind a jobbágyra, mind urra nézve feltalálom a szerkeztetésben. A jobbágyra nézve biztositólag igy szóll: ha nem lehet elkülönözni a legelőt, marad a dolog a mint volt, vagy egyeség történik, ha lehet: biztositunk minden telekre 4 holdat. A földes úr pedig biztositva van az által hogy 16 holdnál többet adni nem tartozik. És nem is a legelőből vette az országos küldötség[1] ezen 4 és 16 közötti számolást, hanem épitette a helytartó tanács határozatin, a vármegyék végzésén s a szokáson, melly szerint temérdek regulatiók a jobbágyoknak megnyugtató elégülésével végrehajtattak.[2] A Bánát négy hold minimum mellett jutott virágzásra, s kivévén Csongrádnak Mindszent helységét[3] a hol egy telek után 30 s Csanádnak egy helységét, ahol szintén 16-nál több hold legelő adatott, egyéb iránt az országban minden regulatiók ezen kolcs szerint mentek végbe. — Nincs tehát az a levegőből meritve, egyszersmind úrnak, jobbágynak biztoságot nyujt. Azért is hajlandóbb vagyok törvény által ki szabni a munkállódás határát, mint mindent a küldöttségek önkényére bizni.

Nagy: Nem tagadom én az országos küldöttség jó szándékát, de ez úttal legalább javallatával czélt nem ért. Százszor kimondott elv, hogy a jobbágy sorsa roszabbá ne tétessék, azonban a maximum minimum idaeája okvetlen rosszabbá teszi, mert a legboldogabb helyzetben sem lehetne 16 holdnál többet kapnia. De ha ez a legjobb helyzetre is törvény által maximumnak jelentetik, természetes következés, hogy a legroszabb helyzetben is meg kell lenni a minimumnak; s ha azt felelik, hogy: „a hol nincs ne keress", a praestatiók fognak leszállitatni. A dolog nem oly nehéz, csak alapbol, s követeltséggel vegyük fel. Eddig közösen használtatott a legelő úr és jobbágy által, s mi most a czél? hogy ezen használlás igazságos arányban elkülönöztessék. A legelő substratuma a marha tartásnak, és igy fel kell tenni hogy ki ki rendszerint annyi marhát tart, a mennyit mind szénára, mind szalmára nézve gazdaságának terjedelméhez képest kitarthat; (azon visza élést, midőn ¼ telkes közbirtokos más nagyjószágának minden nyájait rá hajtja a közös legelőre, s a jobbágyat ezen birka nyájak által capaci-

[1] A *Proiectum* (22. s köv. l.) szövege egyezik a kerületi javaslattal, ezért hivatkozik reá a perszonális.

[2] Az országos bizottság „elkérte a helytartó tanátstól az eddig végrehajtott regulatiók tabellájit s azokból látván, mi szakasztódott az ország külömböző részeiben legelőül a jobbágyoknak s látván azt is, hogy ezen regulatiók a jobbágyok tökélletes megnyugvásokkal hajtódnak végre, ezekből tsinálta a maximumot és minimumot" (*Jegyzőkönyv*, III. k. 93. l.)

[3] A Pallavicini-család birtoka.

tálja az elkülönözés szükségéről, tekintetbe venni nem lehet.) Ezt szem előtt tartva küldőim kívánják, hogy a törvényhatóság által kirendelendő küldötség egyeséget próbáljon. ha ez nem sikerül, méressék fel földmérői kézzel minden föld, rét, mint a marhatartás szükségének, s lehetségének alapja,[4] s vétessék fel ezen két alapnak resultatuma is t. i. a meglévő marha szám, ezen hármat összevéve dolgoztassék ki egy közép calculus, s ezen arithmeticus számolás adatja szerint különöztessék el a legelő. Igy a personalis aggodalma is megszüntetik, mert csak igy, és csak igy nem fog a küldötség, nem fog a superrevisorium forum önkény, hanem arithmeticus számolat szerint ítélhetni. Azon egy pár eset, ahol az úrnak allodiaturája nincs, nem érdemel oly tekintetet, hogy miatta ezen biztos alap félre vettessék, lehet ott más igazságos kolcsot felállitani. De a maximum és minimum idaeáját semmi esetre el nem fogadom, mert lehet oly helység, ahol minden telek után bár 22 hold legelőt is kiadva 50.000 holdat nyerne a földes úr, s ez által a jobbágy sorsát nem csak hogy nem javitanók, sőt bizonyosan csak egyedül ez által is többet vesztene, mint a mennyit lehető apró engedményeinkből nyerne.

BENCSIK: Fájdalommal valja meg Nyitrának azon szerencsétlen helyzetét, hogy még csak a redactionale minimumot sem képes megadni, valamint tehát Csongrád, Csanád, és Békés kivételi törvényt kivánnak, a végett hogy többet adhassanak 16 holdnál, a mint ezt nem csak nem ellenzi, hanem ha kinek még többet adni tetszik, azt is örömest megengedi, úgy Nyitrára nézve is kivételi törvényt kiván hogy kevesebbet adhasson 4 holdnál.[5] — Nagynak pedig azt feleli, hogy az ő mixturáját, vagy tincturáját egy átaljában el nem fogadja, mert az általa felvett 3 kólcsok amint egyenként roszak, úgy együtvéve még roszabbak.

NAGY: Honnan nevezheti követ úr előterjesztésemet mixturának, nem tudom; de azt tudom: hogy az ő concessiója szerint igen jó cseppek készülnének a jobbágynak homöepatica curájára.

BENCSIK: Én nem akartam megfosztani a jobbágyot, hanem csak azt akartam: hogy az úrnak is maradjon valami, nem illik tehát reám, hogy homöepathicus cseppekkel akarom a jobbágyot gyógyitani, — az azonban áll, hogy Sopron vármegyének követje az ő mixturájával aleopathice akarja a földes urakat meg fosztani; ha mind a kettő fosztás, az enyim csak ugyan módisabb.

NAGY: Miután ezen dolgot Nyitra vármegye követje ismét felmelegitette; ha már mindkettőnknek orvosoknak kell lenni, őtet minden esetre nagyobb mesternek ösmerem el, midőn ugyan azon személyt mind a két móddal gyógyitja, mert a jobbágynak a concessiókat homeopathice osztogatja, az irtásokat pedig alophatice szedi el.

Visza menvén ezen párviadalrol a tárgyra:

GYERTYÁNFY: A mint állithatja hogy Torontálra nézve tudja, mennyi legelőt kell, és lehet adni, úgy őszintén meg valja, hogy Thuróczra, Árvára s a többi felső megyékre nézve nem tudja. Kivánná tehát, hogy a törvényhatóságok határoznák el a dolgot minden egyes esetben, de nem küldötségek által, hanem törvényes uton. Ha már kell

[4] „1-ször venné fel a vármegye küldöttsége mind a földes ur allodiumát mind a jobbágyok szántó földeit, 2-or mind a földes uri, mind a jobbágyi kaszálló kat". (*Jegyzőkönyv*, III. k. 77. l.)

[5] Minimum gyanánt 3 hold megállapitását kérte. (*Jegyzőkönyv*, III. k. 86. l.)

önkénynek lenni, legkevésbbé irtódzik a biró önkényétől, ki a feleket ki hallgatva hoz itéletet.

Ötvös Tamás a szerkeztetésre voxol, ugy: hogy a hány telke van az úrnak, oly idomban kapjon legelőt, nehogy az következzék, hogy a földes úr valamely helyüt a legelőből egészen ki rekesztessék. Különben ha ettől elesne; kivánja hogy minden törvényhatóság körülményihez képest dolgozza ki az elkülönözés kolcsát, bár több osztályok szerint is, hogy pedig egyes esetekben önkény fel ne forogjon, alkottassék törvény még ezen országgyülésen, s abba ezen classificatio úgy, mint a telekbeli állomány tabellája béiktatassék, feljegyeztetvén mindazon helyek is, mellyekben az elkülönözés meg nem történhet.

Csepcsányi: Utasításának felolvasását megelőzőleg előterjeszti hogy megyéjének[6] széles kiterjedésü legelőin a nomadicus barom tartás miként divatozik, hogy a miatt gyakran az úgy nevezett szegény legények kiveszik a nyájakból a papi tizedet, s marha dög is gyakran uralkodik, mindazáltal meg valja immár sok helyütt csökkenni kezd a legeltetés jóvoltának bősége, mivel eleintén az egész megye úgy szóllván egy uradalom volt, de lassanként a leányág által nagyon megszaporodtak a földes urak, s most valahánszor egy Comtesse férjhez megy, a birka mindég egy pár ezerrel szaporodik.[7] — Ő egyéb iránt a kerületi szerkeztetés közlése után érkezett pótoló utasításánál fogva[8] a rétet kivánja kolcsúl felvéttetni, de úgy hogy az urbarialis föld is idomos arányba vétessék. Jelentvén egyszersmind, hogy megyéje külön kivételi törvényt magára nézve nem kiván.[9]

Andrássy: Hallván a szerkeztetési javallatnak árnyék oldalait előterjesztetni; ő viszont a többi inditványok árnyék oldalát kivánja előtüntetni. — Javaltaték 1-ör az allodialis, és urbarialis birtok szerinti arány. De minő elvnél fogva lehet a jobbágyot osztozó félnek tekinteni,[10] hogy ő urával proportionate osztozzék? vagy minő alapon nyugszik azon inditvány, hogy ahol nincs az úrnak allodiaturája, ott ¼ részt kapjon, — miért ennyit? s miért nem többet, vagy kevesebbet? — 2-ik javallat volt hogy a megyékbe ki küldötségekre bizassék a körülmény szerinti kolcs megállapitása. E részben nem nagy mutogatás kell annak bébizonyitására, hogy a szerkeztetés szerint csak 4 és 16 hold között forogható a választás: 4, és 16 közt sokkal szükebb önkény van, mint semmi és száz, és ezer között. Nem is áll azon ellenvetés hogy ez csak egyszer történend, s az osztályozati kolcs törvénybe jöhet. Köszöni a szónok, ha egyszeri önkény vagy őtet vagy a jobbágyot semmivé teszi, nincs több önkényre szüksége. — 3-ik volt a marha szám. Ha ennek bizonyos változatlan alapja lenne, talán leghajlandób lenne azt elfogadni. De ilyes alapja egyátaljában nem lehet, mert a marha

[6] Békés megye.

[7] A Harruckern-család vagyonán a leányági leszármazottak, a Br. Wenckheim-, Gr. Károlyi-, Gr. Stockhammer- és Gr. Siskovics-családok 1789-ben osztoztak meg s azután az ő kezükből jutottak tovább az uradalmak a leányági örökösökhöz.

[8] A *Jegyzőkönyv*ben (III. k. 80. l.) mind az eredeti, mind a pótutasítás szövege olvasható.

[9] A kerületi törvényjavaslat Békés megyében, éppen mint Csanád és Csongrád megyében, 22 holdban állapította meg a legelőt. (V. ö. 33. l.)

[10] „Eddig törvényeink a jobbágyot osztályosnak el nem fogadták". (*Jegyzőkönyv*, III k. 81. l.)

szám körülmények, s fatumok szerint változik. — 4-ik volt a Soproni inditvány, — de ez legkevésbé elfogadható, mivel három rosz terv összefoglalásából áll. — Ezekből kitetszik hogy a szerkeztetésben van legkevesebb önkény, s legtöbb igazság; bár tehát azt tökélletlennek, s végbetetlen önkényre alkalmat nyujtónak elösmeri, elfogadja még is, mert jobbat nem hallott, de általánosan alkalmasabbat, s az osztó igazsághoz közelitőbbet nem is képzelhet.

BÖTHY: A szerkeztetésre voxolván, különösen azzal nyugtatja magát, hogy ez úgy is csak theoreticus törvény, mellyet a praxis fog realisálni; s hijánosoknak tapasztalandván az ország, lesz segedelemnek helye.

Ezen nézetben KOCSI HORVÁTH is osztozik, s ugy hiszi, akkor lesz helye a segitségnek, midőn a praxis ki fogja a törvény hijános oldalait fejteni. — Egyébiránt BÖTHY különös óvás által kivánja biztositani hogy a melly helységekben már a legelő kiadásával ment végbe az urberi rendbeszedés, azok többé ne háboritassanak.

BALOGH: A mint szenteknek tartja a Tolnai követ két elveit, úgy kérdi, lehet e oly általános kólcsot felállitani, melly egyik vagy másik elvet ne sértse. — A szerkeztetés különösen azt mondja, hogy legelő, melly egyharmad részét teszi a határnak, bőséges. Úgy de a legelő bősége a minőségtől is függ, és ámbár 6 osztályt állitván fel a szerkeztetés, egy hold jó legelőt 6 hold rosszal tesz egyenlőségbe, ő azt hiszi, a jó legelő oly idomban sem áll a roszhoz, mint 1 : 30. — Mind azon kólcsok tehát, mellyek itt előadattak, jók lehetnek, de nem mindenütt, és igy leghelyesbb lesz több kólcsokat tenni a törvénybe, s az ezekből választást a törvényhatóságokra bizni. Egyébiránt figyelmeztetőleg kérdi a RRket, hogy ha egy vagy más megye önként többet akar adni, jót akar tenni jobbágyával, lehet e azt megtiltani.

SISKOVICS: A legelőt kétfelé kivánja választatni, úgy hogy mindenekelőtt fele az úr számára kihasitassék, a másik feléből ha kitelik 4 hold, adni kell; másként hármat vagy kettőt, a mi pedig négy hóldon felül van az visza essék az úr használlásába. Küldői úgy hiszik hasznosb lesz a külön szakitott kevesebb mint a sok, de közös legelő. — SZALOPEK a sok legelőt inkább károsnak, mint hasznosnak látja, e miatt van a temérdek puszta, ahol kevesebb a legelő, nagyob a szükség által élesztett ipar.[11] — Ezen nézetben az oeconomia publica tekintetéből MAJTHÉNYI is osztozik, s kivánná, hogy azon néhány holdra, mellyel a kivételbe foglalt három alföldi megye többet adand, inkáb új szállitványt telepitenének, a mire CLAUZÁL részletes előadással válaszol, elszámlálván megyéje minő nagy mértékben felelt meg az inpopulationalis törvénynek. — Hasonló ellenvetésre, midőn t. i. az vettetett volt az alföldi megyéknek ellene, hogy hajdan a török járom előtt a felföldre vonúlt népsége csak nem erővel szállotta meg a felföldi birtokosok majorságait, CSEPCSÁNYI már minap úgy felelt volt a Nyitrai követnek, hogy az óta nagy uzsorával adta visza a felföld ezen népességet. Békésben magában, az urbarium béhozatala ota 3000 telek szaporodott, s csak

[11] Hasznosnak tartja tehát a legelőnek a jobbágyok közti felosztását. „Azt azonban mind az erkölcsiség, mind a bátorság megkivánja, hogy ha a legelő a külső telekhez lessz kötve, a jobbágy a község közt, nem pedig azon kivül lakjon." (*Jegyzőkönyv*, III. k. 83. s köv. l.)

Nagy Csabán is 20.000 tót lakik,[12] pedig ez sem Békésben nem terem, sem a levegőbül nem húl.

Palóczy a felesleg legelő adást károsnak tartja a jobbágyra nézve: mivel majdan csak a természetre bizza, hogy teremjen a mennyit akar; károsnak az urra nézve: mert adjon bár sok hold legelőt, semmivel sem kap több szolgálatot mint kevesért; de káros a köztársaságra nézve is, mivel ellene van a népesitésnek. — Egyébiránt hallván egy metaphorát, hogy szegény legények a nyájakbol ki szedik a papi tizedet, helyesbnek látta vólna, ha úgy mondaték, hogy a minden felekezetü egyháziak ki szedik a szegény legényekből a papi tizedet, midőn őket a vesztőhelyre kisérik.[13] — A redactióra voxol.

Szentpály: A birtok elkülönözésére szolgáló minden módokat hajlandó elfogadni s kivánja hogy ha bár nem telik is ki a 4 hold: még is elkülönöztessék a legelő. Egyéb iránt ugy hiszi, ha 4 hold szántó földet adnának a jobbágynak, több hasznát venné, mint 16 hold kopár legelőnek.

Bernáth: A praestatióknak Gr. Andrássy által emlitésbe hozott leszállitására nézve megjegyzi, hogy ő a legelőt telekbeli álliománynak nem veheti, hanem tekinti természet ajándékának, és terreni abundantiának, mellyért valamint a szőllő hegyek különös természeti ajándékáért, is különös adózásnak látná helyes voltát.

Egyébiránt nem csak igen sok követek voxoltak szárazon a szerkeztetésre, de még a többiek közül is sokan úgy nyilatkoztak, hogy ha inditványuk el nem fogadtatik, mintsem máshoz, inkább a szerkeztetéshez állanak.

Nagy Pál: Esztergomnak, Nyitrának, Baranyának felelgetvén felfogja egyszersmind a Personalis azon mondását is: hogy az országos küldötség nem a levegőből vette javallatát. Ő úgy mond igen jól tudja hogy nem a levegőből vette, mert vette a Helytartó Tanács által előmutatott perekből. De ép a Personalis által felhozott példákbol látni, hogy a helytartó tanács is egy helyütt 30 holdat, más helyütt 4 holdat számitott, és igy: a helyt[artó] tanács is vagy a levegőből vette, és az Országos küldötség a helytartó tanácstol, vagy pedig azon elvekből, mellyeket a szónok előterjesztett.

A Personalis megjegyzi hogy ő felfogott mondásával csak azt értette, hogy a vármegyék előterjesztéseiből próbatételek után vette ezen véleményét a helytartó tanács. — Mire viszont Nagy: Jól van, de hát a vármegyék sem szopták az ujokbol, hanem kéntelenek voltak, az általam előterjesztett elveknek valamellyikéből meriteni. Végtére csak ugyan ide megy ki a dolog.

Borsiczky: A szerkeztetésnek egyedüli iránya csak az hogy ahol nagyobb a jobbágyok által használt legelő, mint a mi 16 holdjával megkivántatik, azt az úr elvehesse, ahol pedig kevesebb mint mennyit a minimum kiszakitása kiván, ott a hijányt ki ne pótolja. Félretévén annak

[12] Fényes Elek *(Magyar országnak ... mostani állapota statisztikai és geographiai tekintetben*, Pest, 1839. IV. k. 24. l.) „az ország legnagyobb falujának" lakosságát pontosan 22.223 lélekre tette.

[13] „A polgári társaságnak ama szemetjei és salakjai a szegény legények, önnön magok közzül adják ki a törvényes tizedet akkor, mikor a bár mely valláson lévő egyházi személyek őket egész készséggel kisérik ki arra a helyre, melyet a gonosztevőknek végső határ kövül rendelt ki a büntető igazság." (*Jegyzőkönyv*, III. k. 93. l.)

feszegetését, minő jusa van a jobbágynak a határbeli legelőhöz, valjon constitutionalis elv e ez? nem vitatja. De hogy igazságtalan elv az igaz; és épen ez van a népesitésnek ellene, mert nem csak hogy az eddigi pusztákat meg nem telepitik, de még a maximumon felül lévőt is pusztává teszik.[14] Egyébiránt nem úgy áll a kérdés: valjon osztályossa e urának a jobbágy, hanem úgy: hogy ha a földes úr robotot, áldozásokat kiván jobbágyától, tartozik e telke miveléséhez legelőt adni, és meg vonhatja e tőlle a mivel tartozik?

CSAPÓ látván hogy a redactio fog meg állani, minden esetre kéri, hogy az eddigi regulatióknak a jobbágy kárával felforgatására ezen törvénynek viszaható erő ne adassék. Továbbá kivánja, hogy a nagyobb maximumot ajánló megyéknek megengedtessék 22 holdat adni; a minoritás megnyugtatására nézve pedig világosan kitétetni: hogy ahol 4 holdjával az egész legelő kimeritettnék, annak azonban használlását a földes úr eddig is gyakorlotta, meg ne fosztassék a legelés jó voltától. — Erre a PERSONALIS meg jegyzi: mit kellessék tenni, ahol nem elegendő a legelő, arrol majd alább lesz rendelés. Egyébiránt nem csak az emlitett 3 megye nagyob maximumát nem ellenzi, sőt ha Tolnának tetszik magát hozájuk csatolni, az ellen nincs ellenvetése.

NAGY: Ezen felszóllitás minnyájunkat érdekel. Ha Sopron oly boldog helyzetben lenne, hogy nagyob maximumot adhatna, ezer örömmel tenné, — és ámbár általánosan legelőre nézve majd nem a legszükebb megye, még is akadna 2 vagy 3 helysége, mellyekben 22 holdat is adhatna; és épen ez a leg erősbb gyám ok a szónok előbbi javallatára. De mivel megyéje nem oly boldog hogy általánosan annyit ajánlhatna, azért nem lehet mondani hogy előterjesztése igazságtalan.

GR. ANDRÁSSY különösen felszóllitotta még a RR figyelmét az erdőkre, minthogy az erdő nevelésnek nagyob ellensége nincs a marha legeltetésnél.[15] Ezt igen sokan pártolták, s több féle részletes módokat javallottak. — A PERSONALIS azonban az erdő cultura kérdését nem ide tartozónak vélé, úgy is ha azon legelőben, mellyet eddig is használt a jobbágy, az erdő is benfoglaltatik, az is számolásba jön, különben az úr ha hasznát látja, kétség kivül el fogja különözni. — GR. ANDRÁSSY ép azért mivel az erdő cultura másod következése az elkülönözésnek, azt itt kivánja elhatároztatni, különben a jobbágy fog károsodni: mert ha az úr levágja erdejét, az kétség kivül zárlat alá jön, ha pedig helyesbb erdő culturát akar behozni, a jobbágy szintén kizáratik a legelőbül. — LA MOTTE azt mondá: nem azért impopulálták őseink, hogy most unokáik erdeit a jobbágyok kivágják, s végre az urak magok is fa nélkül maradjanak. Erre MAJTHÉNYI nem akarja szorosan investigálni, minő feltétel alatt impopuláltak őseink. Ugy hiszi hogy azok tágabbak voltak a mostaninál, de minden esetre voltak, az akkori szükségekben, s az idő geniusához mérve, hasonlót kell tennünk most is, és ha kárunk van is valamiből, ne kivánjuk azt úgy eltávoztatni, hogy más semmivé legyen — A PERSONALIS ujra ismételi hogy mig az 1807 : 21. t[ör]vény a conposses-

[14] T. i. a földesurak. — Borsiczky felszólalását a *Jegyzőkönyv* erősen letompítva adja vissza. (III. k. 93. l.)

[15] Javasolta tehát, hogy „az ollyan helyeken is, a hol a jobbágyoknak legelőül csupa erdő adódik, vágasson ki külön a legelőbeli rész, mert az erdők fentartásával öszve nem fér, hogy a fa legyen a földes uré, a legelő a jobbágyé, nincsen ollyan erő, hogy az illyen helyeken a földes ur a maga erdejét a kártételektől, pusztitásoktól meg őrizhesse". (*Jegyzőkönyv*, III. k. 76. s köv. l.)

soratusra nézve is kötelezőleg fen áll,[16] az erdő elkülönöztetésének kérdését az urbariomban részletesen el intézni nem lehet. — Ezen kérdés tehát el mellőztetvén, végre még Csongrád Csanád és Békés megyékre nézve Széll nyilván kívánta megemliteni, hogy „önkényes ajánlásbol" adnak nagyobb maximumot, — a Personalis azonban ennek sem látja helyét, mert a törvény nem ajánláson, hanem azon épül, hogy a helyheztetéshez képest ezt a többség igazságosnak lássa. — Ezek szerint tehát a kerületi szerkeztetés, minden változtatás nélkül helybe hagyatott.[17]

b)

[I.] *Augustus 9-én 82-ik országos ülés a Statusoknál,* olvastaték a legelőt tárgyazta §-nak következett pontja, melly azt rendeli: *hogy a bár melly szertartású, és most fenn álló Plébánusi és mind a két vallásu lelki pásztori járandóság egy egész teleki — az oskola mesteré, és helység jegyzőé félteleki illetőségben fognak kiadattni, ha pedig valamellyike élelme fejében nagyob[e] mennyiséget birna, a legelő is ahoz fog mérsékeltetni.*[18]

Erre nézve Siskovics megjegyzé hogy az egész § nem az urbariomba tartozó, s azért kihagyandó lenne. Különben a Parochusokra nézve világosan kívánja kitétetni hogy a filialis helységekben nem birnak legeltetési jusal. — Lonovics semmi tekintet alatt sem kívánja a legelő jótékonyságát a filiálisokra kiterjeszteni, de az aggodalmat feleslegesnek látja. Ő is volt plébános s azért a filialis helységekben legeltetni eszibe sem jutott; azon igen egyszerű oknál fogva: mivel belső fundusa nem volt. — Palóczy emlitésbe hozta, hogy a nem egyesült ó hitüek közt egy helységben gyakran 10 pópa is van. Kikre nézve ő az országos összeirásbol tudja, hogy azok csak reservában lévők, különben pedig jobbágy telken lakó colonusok, a kik illetőségöket már ezen minémüségben kikapták. Erre Szucsics megjegyzé, hogy azok nem reservában lévők, hanem rendesen foglalatoskodók, minden 100 házra egyet számolva. — Majthényi ebben nagyon megütközik s meg nem foghatja hogy lehet ennyi pópát akár az urnak, akár a jobbágynak nyakára tolni. — Erre Asztalos megjegyzi, hogy egy darabban lévén minden jobbágynak belső telke külső illetőségével, gyakran a helység több negyed órányira terjed, s ott szükség képen több pap kell. Egyébiránt figyelmet érdemel az is, hogy a népesség nevekedhet, s a filiabol is lehet mater, szükség tehát ily helyüt is a legelőről gondoskodni. — Nagy elösmeri hogy a hol ma egy gunyhó van, később város lehet, — de azért mivel a filiából mater lehet, ezen czim alatt nem lehet a legelőt előre ki vágni. A jövendőben állitandó parochiák dotatiójárol lesz az állitáskor gondoskodás.

Ezek szerint a szerkeztetésbe ezen szavak után: *lelki pásztori járandóság* betétetett: *akár legyen azoknak fiók egyházuk, akár nem.*

Ismét Péchy ezen inditványt tette: tétessék ki nagyobb szabályossággal, hogy a helység jegyzőjének, s az oskola mesternek külön külön competál egy fél teleknyi illetőség. — Lonovics hivatkozván bizonyos

[16] Ezt az idézett tc. 16. §-a mondja ki.

[17] A *Jegyzőkönyv* (III. k. 99. l.) szerint Békés, Csanád és Csongrád megyében a legelő minimuma 24 holdban állapitatott meg, szemben a kerületi javaslat 22 holdjával.

[18] *Iratok*, I. k. 278. l.

resolutióra, melly kölcség, és épület kiméllés tekintetéből ahol lehet, ezen két hivatalt egy személybe egyesiteni rendeli,[19] kivánja hogy ezen esetben ne hagyjon két külön illetőséget. — NAGY PÁL ezt ellenzi. Az egész világon úgy van, hogy a ki két hivatalt visel, két fizetést is kap. Egyéb iránt is oly rosszul vannak dotálva, hogy alig lehet azon hivatalokra becsületes alkalmatos embert kapni. — E szerint az oskola mester és jegyző után a szerkeztetésbe ezen szavak tétettek: *„külön véve"*.

ACZÉL az alsó vidéki helyheztetéshez képest, a Magistratualis és Urasági tiszteknek is legelőbeli illetőségöket kiszakitani kérte.[20] — Erre PÉCHY azt felelte: legyen a magistratualis tiszt birtokos, és nem lesz urbarialis legelőre szüksége. — Szucsics ellene van ugyan az inditványnak de nem a most emlitett oknál fogva, mert megyéjében[21] ugyan többnyire mind birtokos, de azért nem ön jószágában, hanem járásában lakik a tisztviselő,[22] mert igen szomorú dolog lenne, ha hogy a panaszos fél 15, 20 mértföldnyire kéntelenitetnék szolga birájához menni.

BÖTHY végre kivánná nyilván kijelentettni hogy a lelki pásztorok minden uri adózásoktol mentek, — a szokás ezt ugyan eddig is igy vette, de néhány év óta a N[agy] Váradi diák püspökség jószágaiban igyekeztek őket[23] reá venni, hogy az uradalmi jog elösmerése tekintetéből bár mi csekélységet fizessenek, ők hajlottak, s most már széltiben dézmáltatnak. Egyébiránt reméli hogy élelmöknek biztositásárol is fognak a RR annak idejében gondoskodni: hogy a lelki pásztor, az oskola mester gazda lenni ne kéntelenitessék. Mind kettőnek köre oly nemes, de oly terhes is, hogy minden erejét, és idejét méltán elfoglalja. Jó gazda: rosz lelki pásztor, — jó lelki pásztor rosz gazda.

[II.] Következett a zselléreket tárgyazta pont, melly a kerületi szerkeztetés szerint igy szóll: *„Nyolcz urbéri zselléreknek pedig egy egész telki járandóság fog kiadatni"*.

Mellőzvén némelly el nem fogadott inditványokat, p. o. az ACZÉLÉT: hogy nem 8 ha nem 12 zsellér hasonlitassék egy telekhez, — a PÉCHYÉT, hogy ahol nem telik a legelő, a jobbágyoknak csonkitást ne okozzanak a zsellérek,[24] — a NÉMETHÉT a ki különös figyelmére méltatja a tisztán zsellérekből álló közönségeket, s ezeknek fentartása tekintetéből ha nem 4 legalább 6 zsellért kiván egy telekre számitatni — a CSAPÓÉT és K. HORVÁTHÉT hogy a későbbi inpopulatiók a már ki adott legelőt ne röviditsék — melly utóbbit különösen a PERSONALIS benne találja a szerkeztetésben, mert igen természetes, hogy a kinek egyszer legelője kiadatott, azt tőle el venni nem lehet, s ha később még telkeket állit a földes úr, azoknak ujonnan tartozik kiadni a legelőt. — A tanácskozás tengelye leginkább a körül forgott: ben maradjon e a szerkeztetésben az: hogy *urbéri zsellér* vagy az *urbéri* szó kihagyassék, — és ha benn marad káros lesz e inkább vagy hasznos a jobbágyra nézve?

[19] Már a XVIII. században általános szokás volt, katolikus és protestáns falvakban egyaránt, hogy a két munkakört egy ember látta el.

[20] Kívánta, hogy „a földes ur a magáéból hasitsa ki azok marhájok számára a legelőt és ne az adózók legelőjét bitorolják". (*Jegyzőkönyv*, III. k. 100. l.)

[21] Bács megye.

[22] Számukra a megye „quartély házakat" tart, ehhez azonban kerten kívül föld, vagy legelő nem tartozik. (*Jegyzőkönyv*, III. k. 101. l.)

[23] A protestáns lelkészeket.

[24] Vagyis a zsellérek csak meghatározott számú marhát hajthassanak a legelőre.

Somsich hasznosnak látja, mert ő nem ösmér más zsellért, mint urbarialist, és nem urbarialist,[25] ez utolsók a 4-ik t. cz. 13-ik §-ussa, vagy is az úr önkénye alá tartoznak,[26] az „urbarialis" szó bennhagyásával tehát ezen önkény alól mentődnek meg azon számos emberek, kik az urbarialis tabellába bé nem mentek, s azt nyerik hogy bizonyos competentiájok s tractamentumok lesz.

Nagy ellenben károsnak látja a jobbágyra nézve azon szót: mert oda fogják magyarázni, hogy a melly zsellérek nem mentek bé az urbariális tabellába,[27] bár közös gyepen, bár elhagyott telkeken épültek, bár conscriptióba mentek is; azoknak legelőt nem kell adni, hanem el lehet kergetni.

A Personalis eleintén védette a szerkeztetést, — de miután Marczibányi nyilván kijelentette, hogy ő egyedül azon zselléreket érti, kik az urbariom béhozatala alkalmával a tabellába bé mentek — a Personalis úgy nyilatkozott: hogy ez depopulatióra vezetne, s azon igen számos zselléreket, kik közös gyepen épültek, legeltettek, úrnak, statusnak szolgáltak, eddigi élelmektől megfosztaná. Mint sem tehát ily értelemben vétessék az „urbéri zsellér" nevezetje, ő azon szót inkább szintén kihagyatni kívánja.

Hoszas, és igen különböző vitatások támadtak tehát a felett, mi az urbarialis zsellér? vagy is mi tartozik a legelővel ellátandó zsellér név alá? — La Motte a dicatiót nem veszi elegendő különböztetési jelnek, ez a zsellért nem veheti ki a földes úr önkénye alól.[28] — Busán csak azokat érti, a kik puszta telkekre, vagy más jobbágyi állományra telepitettek, nem ellenben azokat, akik praediumon, vagy a mi mindegy, allodiaturán épültek. — Nagy mindazokat érti, kik az urbarium behozatala óta közös gyepen épültek. — Majthényi azokat, kik urbariális praestatiókat tettek s csak azokat nem: kik különös szerződés mellett a földes úr allodiaturáján épültek. — Marczibányi azt veté ellen, hogy igy a falu végén lakó czigány is urbarialis zsellér lenne. — Palóczy mind azt urbarialis zsellérnek nézi, a ki 1 ft. füst pénzt fizet, és 18 napot szolgál. — Justh ugy vélekedett hogy ha az urbariale operatumot mindenféle nemesi birtokra ki akarjuk terjeszteni, akkor megszünik az urbarium lenni. Urbariális zsellér csak az, a melly vagy az urbariomban van, vagy a szerint reguláztatott. — Csapó már a mostani vitatásokban is elegendő jelét látja annak, hogy ha meg marad a Circularis Szerkeztetés, az urbariom óta bejött zsellérek mind kirekesztettnek a legelőből.

A többség szerint tehát igy állott meg a kérdéses pont: „*Nyolcz zselléreknek pedig egy egész telki járandóság fog kiadatni*". A Zsellérek minőségének bővebb magyarázatja törvénybe nem tétetvén.[29]

•

[25] Azaz curialist.

[26] A kerületi törvényjavaslat IV. cikk 12. §-a, amely az országos bizottság munkálatában a 13. (*Modificationes*, 11. l), az udvarházakban lakó zsellérek kötelezettségeinek megállapítását a földesúrral kötendő megegyezésre hagyja. (*Iratok*, I. k. 295. l.)

[27] Az úrbéri rendelet végrehajtása során Mária Terézia idejében készült összeírásokba.

[28] Felszólalását, amely most is a legkonzervatívabb rész véleményét fejezte ki, részletesen közli a *Jegyzőkönyv* (III. k. 109. s köv. l.).

[29] Ily módon a kerületi javaslattal szemben az országos ülés a bizottságit fogadta el. (*Proiectum*, 23. l.)

Augustus 18-áig a történteket meg irtuk. — 18-án vasárnapi szünet, 19-én a 3-ik t. cziknek utolsó §-ussa, melly arrol szóll hogy a határon kivüli haszon vételekre nézve a jobbágyok követelést nem tehetnek, kivévén ha urbéri rendbeszedés alkalmával jeleltettek volna ki a határon kivül valamely jótétemények, — e következőkép módositatott: *Az urbarium behozatala vagy urbéri rendbeszedés alkalmával* s a t. Továbbá a 4-ik t. cz. bévezetése: kisebb számban maradván némellyeknek inditványuk, kik azon szavakat, mellyek minden föld tulajdont az uraságnak tulajdonitanak, kihagyatni kivánták, — valamint a füst pénzt tárgyazta 1-ő §. is minden változás nélkül megállapitatott.

Augustus 20-án ünnep. 21-én következett volna a kilenczed kérdése, de Gr. Andrásynak azon inditványa, hogy a több töredékekre ágazó vélemények egyeztetése végett a tanácskozás a szavazástol elválasztassék, az ülést kihúzta. A RR maradtak ugyan a régi szokás mellet, melly szerint, a ki utasitásával kisebb számban marad, szabadságában van magát a hányszor, s a hová tetszik ki jelenteni, mindazáltal erős vitatások forogtak fel a felett, hogy országgyülésünk jelen állásában absoluta, vagy csak relativa többség kivántatik e meg diaetalis végzésre, — a Personalis ez utólsóhoz, számos követek óvólag az elsőhöz ragaszkodtak, s az előlülői hatás is némi rostállat alá vétetett. — Aug. 22-én végre a kilenczed kérdése voxok többségével ugy dőlt el a mint a szerkeztetésben foglaltatik.

71.

a)

1833 augusztus 10
Országos ülés.

Tárgy: Az úrbéri III. tc. 3. §. két utolsó pontja: a csekély legelő felosztása és a kivételezett vármegyék.

b)

1833 augusztus 12
Országos ülés.

Tárgy: Az úrbéri III. tc. 4. §. első pontja: a jobbágy faizása az uraságí erdőben.

c)

1833 augusztus 13
Országos ülés.

Tárgy: Az úrbéri III. tc. 4. §. 2. és 3. pontja: a jobbágy joga épületfára, a lelkipásztorok és tanitók tüzifaellátása.

a)

A 10-ik augusztusi 83-ik ülés kezdetén MARCZIBÁNYI a 15-ik juliusi napló könyv iránt tesz némelly észrevételeket, különösen: mint ha ő az

urbariom magyar szerkeztetését, forditásnak mondotta volna,[1] holott ő a diáknak a magyar előtt eredetiséget nem tulajdonit. Hasonlót lehet olvasni a Personalisnak ugyan az napi mondásai közt, a minek ő most mond ellene, minthogy akkor nem értette — mire a PERSONALIS megjegyzi, hogy ő igen is forditásnak nevezte az magyart, s azt tette az 1830-ki 13-ik ülés állapodásának következésében.[2] — Ennek MARCZIBÁNYI újra ellene mond, mert miután a tanácskozások magyarúl folynak, a végzések a szerint történnek, a felirás magyarúl készül, s úgy forditttatik diákra, a magyar forditásnak nevezni nem lehet.[3] — Ezt SISKOVICS pártolá. Történtek a napló könyv lassú nyomtatása iránt is némely észrevételek;[4] a többi közt Angliának gyors tudósitásai példába hozatván BALOGH azon különbségre figyelmeztet melly az ottan divatozó sajtó szabadságnak természetes következése, — mire BERNÁTH reméllí, a Personalis maga sem fogja tagadni, hogy a törvényhozó test körére nézve minállunk is teljes sajtó szabadság divatoz, s divatozni is kell. — A PERSONALIS ezt sokkal világosbnak látja, mint sem hogy valaki tagadhatná, minden nap példáját adja, hogy a mi mondatik, ki is nyomtattatik.

Napirendre térvén a tanácskozás: olvastaték a legelőt tárgyazta §-nak további pontja: melly azt rendeli *„hogy ahol nincs vagy igen csekély a legelő, vagy hol az elkülönözés a fentebb jegyzettek szerint meg nem történhet, ottan vagy az előbbi szokás fog megtartatni, vagy az uraság és jobbágyok közt szabad egyezésnek leend helye"*.[5]

BORSICZKY: Ahol bőséges legelő van, s mind az úr, mind a jobbágyság szükségeit fedezi, ott egyik fél sem fogja kivánni az elkülönözést, fogja ellenben ott, a hol szük a legelő. Mikép rendelkezik pedig ezen helyekről a szerkeztetés? azt mondja hogy az addigi szokás maradjon, más szóval: az úr tovább is étesse le számos birkáival az egész legelőt, — vagy pedig szabad egyezésre bizza a dolgot, de az egyezés ön tetszéstől füg, s azért törvénybe nem való s nem is segitség. Ha már inditványát a legelő kolcsára nézve általánosan el nem fogadták,[6] legalább ezen szük legelő iránt tegyenek ellátást a RR hogy az a föld, s rétbeli birtok idomja szerint osztassék ki.

PERSONALIS: A legelő különös beneficium, ahol tehát nincs, ott nem lehet az urat kénszeriteni hogy adjon,[7] úgy mint a telek utánni állományt kiadni tartozik. A jobbágy sorsa nem lesz ezen §. ellátása mellett roszabbá, mert ha nem sikerül az egyezés, meg marad az elébbi állapot, egyébiránt is corollariumja ezen §. azon fentebbi rendelésnek: hogy az elkülönözésnek csak ott kell meg történni, hol a helyzet, s kiterjedés engedi.

BERNÁTH: Az *usust* örömest canonisálná, ha az sokszor abusus, vagy aránytalan zavaros usus nem lenne. Az egyezést törvényes ellátás gyanánt felállitani nem akarná, miután még a tarló és ugar iránt is van

[1] Amidőn mint kerületi elnök benyujtotta az úrbéri törvényjavaslatot.
[2] Az 1830-i országgyűlés *Jegyzőkönyve*, 82. s köv. l.
[3] Az elvi jellegű kijelentések természetesen nem változtatnak a tényen, hogy a kerületek úrbéri törvényjavaslatukat, az országos bizottság munkálata alapján, latinul fogalmazták meg s azután fordítottak magyarra.
[4] Mint a felszólalásokból kiderül, a jegyzőkönyv nyomtatása egy hónappal maradt el a tárgyalások mögött. (*Jegyzőkönyv*, III. k. 114. l.)
[5] *Iratok*, I. k. 279. l.
[6] V. ö. e kötet 33. l.
[7] „majorsági földeit forditsa legelőre". (*Jegyzőkönyv*, III. k. 118. l.)

rendelés. Arról pedig, ahol épen *nincs* legelő, nem kell említést tenni, mert a mi nincs, arrol lehetetlen rendelkezést tenni, hogy mikép használtassék. Egyéb iránt a legelőnek nem akarja a népesedést alája vetni, pedig azt tagadni nem lehet hogy a népesség mindenütt a legelő kevesbitésével fog szaporodni.

DÓKUSnak küldői igazságtalannak látják, hogy a melly úr 16 hold legelőt ád jobbágyának, szint annyi adózást kapjon, mint a ki 4 holdat sem adhat, — kivánják tehát ilyen helyüt a jobbágyi adózásokat le szállitatni. Az eddigi szokás feltartását pedig törvényes gondoskodásnak nem veszik, különben ahol az úrnak számtalan birkái miatt, a jobbágynak vonó marhája nem fér meg, ezen viszaélés továbbra is megerősitetnék sőtt törvényesitetnék. Kivánják tehát hogy ilyes esetekben a törvényhatóságok határozzák el a dolgot.[8]

A PERSONALIS ujitja hogy a legelő nem constitutivum, hanem különleges beneficium, mellyet különösen a jobbágyi adózás tárgyává vagy mértékévé tenni nem lehet.

DEÁK: Már a telekutáni állomány meg határozása alkalmával érezték a RR annak igazságtalanságát, hogy egy Trenchinyi telektől annyit adózzék a jobbágy, mint egy Békésitől, ezt ujabb igazságtalansággal tetéznők, ha a jobbágy legalább vonó marhájára szükséges legelővel el nem láttatnék. A szerkeztetés szerint a helyett hogy az aránytalanság egyenlitődnék; a már constitutivumánál fogva boldog telek még új adományt kapna, a rosz telek ismét semmit sem kapna. Pedig épen ez kiván különös gondoskodást, mert kicsi, s rosz állománya által már elég igazságtalanságot szenvedett. Az igen természetes dolog, hogy egyezni szabad, de épen azért mivel természetes, nem való törvénybe, nem is törvényes ellátás, — a szokás feltartása a Zemplényi követ által emlitett eset szerint depopulatiora vezethetne. Másrol kell tehát gondoskodni: a szónok azt javalja, hogy a legelő elkülönözésében munkálandó küldötség vétesse fel a határt, s becsülje meg, mennyi marha kivántatik a jobbágy telkek miveléséhez, az ehez megkivántatott legelőt minden esetre ki kell adni,[9] különben nincs más mód: le kell a praestatiókat szállitani.

BALOGH: A legelőt nem beneficiumnak, hanem constitutivumnak tartja, ha marhás szolgálatot kiván jobbágyától a földes úr, tartozik neki marha tartásra szükséges legelőt adni, különben annyit tenne, mint engedelmet adni a ház épitésre, de fundust nem adni. Egyébiránt az előtte szóllók értelmében szóllván Trenchint pártolja, ambár tudja hogy minden tanácskozás felesleges, mert szokás szerint a redactio marad meg.

NAGY PÁL: Én nem gondolom, hogy ennek már szükségkép igy kellene lenni. Minő tekintetbe kell a legelőt venni? helyesen fejtette ki az előttem szólló két követ, s én a Personalissal egy véleményben teljességgel nem lehetek, hogy t. i. a legelő csak beneficium. Grammaticai ér-

[8] Ahol a legelő a jobbágyoknak nem adható ki, ott „ezen rövidsége a legelő nélküli maradott jobbágyoknak a törvényhatóságok által megalapitandó módon és mennyiségben, az ő terheiknek és tartozásaiknak arányos lehuzása által is egyenlitessen és pótoltasson ki". (*Jegyzőkönyv*, III k. 119. l.)

[9] Meg kell vizsgálni „mind azt, mennyi vonó marha szükséges a helybéli környülállásokra és telkeinek mivelésére nézve a jobbágyságnak, mind pedig mennyit bir el a legelő és csak az a mi feleslegessen maradna, engedtessen által a földes urnak". (*Jegyzőkönyv*, III k. 120. l.)

telemben beneficium, mert ha nincs legelő, az bizon maleficium, de hiszen a szántó föld is beneficium, ahoz hasonlitva, a kinek nincs, különben én oly értelemben veszem a dolgot, hogy a telek mivelésére megkivántatott marha számára kell pascuumnak lenni, s nem hiszem hogy ezen beneficiumot a természet egyedül az úr birkáinak számára teremtette. — De kérdem én, hol kezdődik a kevés legelő idaeája? kétség kivül ott: hol a bőséges, és elegendő végződik, ha igy van, figyelmezzünk, mert nem egy két helységről, hanem az ország $^{8}/_{10}$ részéről van szó. Én nem a mivelt világra, de a legbarbarusabb vidékről hozott emberre merek hivatkozni, — ha felszóllitom: nézd ezen pascuumot, mit gondolsz kié? ha csak nem sült bolond azt fogja mondani: a kié a föld, s rét. Mi pedig azt mondjuk — nem — a legelő nem tartozik a földhöz, réthez. Azonban nézzük csak minő brilliant elveket állapitottunk meg a §. elején: hogy a legelő megszoritásából s aránytalan használlásából eredett zavarok, panaszok megszüntessenek etc. etc. — s no! most már ezen gyönyörü brilliant praemissák után az ország $^{8}/_{10}$ részét zavarba akarjuk hagyni, mert azt rendeljük hogy maradjon a dolog a régi zavaros igazságtalanságban, vagy egyezzék azzal a ki egyezni nem akar.[10]

A Personalis megjegyzi hogy ő nem grammaticális, hanem oly értelemben vette a beneficiumot, a minő különbség van a 2-ik és 3-ik t. cz. közt, amaz constitutivumrol[11] szóll, s azt mindenesetre ki kell adni, — ez beneficiumrol rendelkezik, s ezt ha nincs, nem kell kiadni.

Sz. Pály: Felébe kivánja osztatni úr és jobbágy közt a legelőt, ha kevés, különben kihagyatni az egész pontot, mert részint arrol rendelkezik a mi nincs, részint abusust törvényesit, részint haszontalan és otiosus, midőn azt rendeli hogy szabad egyezni.[12]

Németh: A szokást törvényesiteni szórol szóra ennyit tesz mint a jobbágy sorsát roszabbá tenni, mert ha a szokás viszaéléssé fajult, eddig a kormányszékek orvosolták, most pedig a viszaélés is törvényesitetnék. Azt nem vitatja, valjon a legelő constitutivum e avagy sem, de annyi igaz hogy mindég appertinentiája, és integráns része volt a constitutivumnak. Egyetlen egy regulatorius pert sem tud, mellynek tárgya az lett volna hogy van e az úrnak legelője, ellenben mindég tárgya az: ha van e a jobbágynak legelője, s mennyit kell kapnia. És valóban a constitutivum osztályozatja alkalmával arra figyelem volt, s a szerint történt a classificatio, a mi nem egyéb mint a járandóságok leszállitása.

Bezerédy: Nagyon csudálná: ha épen ott hagynák meg az elébbi szokást, ahol annak változtatására legtöbb szükség van, t. i. hol a szük legelő miatt már magában is ingernek kell támadni az industrialis legelésre. Nem is gondolná, hogy a legelő elkülönözése kulcsának azon következést akarnának a RR tulajdonitani; hogy ahol sok legelő van, azt az úr jobbágyától elvegye, ahol kevés van, ott semmit se adjon. — Zalával voxol.

[10] Javaslata szerint a törvénycikk igy módosult volna: „Nisi praevigentem usum dominium et coloni ultro ipsi retinere cuperent, conventioni inter partes ineundea, cuius basim extensio allodialium et urbarialium tenutorum constituunt, locus erit". (*Jegyzőkönyv*, III. k. 122. l.)

[11] A telki állományról.

[12] A *Jegyzőkönyv* (III. k. 123. l.) szerint javasolta, hogy „hol legelő nints az erdőnek egy része engedtessen legelő fejében a jobbágyságnak, vagy pedig ha erdő nints, az a legelő, a mi van, légyen a jobbágyságé". Ha ezt nem fogadják el, Deákhoz csatlakozik s ha igy is kisebbséghen marad, kivánja a rendelkezés elhagyását.

KÖLCSEY: Vannak a RR által rendelések hozva, mellyek úr, jobbágy, biró számára bizonyos határokat szabnak, — vannak olyanok is mellyeket ha nem a jobbágy, az úr bizonnyal ki játszhat, ilyen: hogy csak ott legyen elkülönözés, a hol hely, kiterjedés engedik. A szóban forgó pont sem tesz semmi rendelést, nem húz semmi határt, hanem azt mondja: maradjon a szokás, — úgy de ha épen ezen szokás az, melly ellen a jobbágy panaszkodik, és méltán, hogy lehet azt feltartani kívánni?, — de azt mondja a §. ezen esetre fel marad az egyezés, ez azonban ép azért mivel egyezés, nem bizonyos, — kell tehát ezen esetre egy harmadikat, kell birót rendelni, ki a dolgot elintézze és épen ezen hija van a §-nak hogy ahol kevésről s igy becsesebbről van szó, nincs birórol rendelés téve, hanem a jobbágy kéntelen vagy a káros usus mellett maradni, vagy a határozatlan egyezésre lépni.[13] Ahol van felosztható gyep legelő fel kell osztani: ahol nincs, s csak az ugar és tarló szolgál legelőül, ott ha commassatio (öszetömegités) nem jött közbe, a marhák számát kell meghatározni.

Sokan ugy nyilatkoznak, hogy a legelőt constitutivumnak nem tartják, PÉCHY szerint azért mivel szántó föld nélkül telek nem lehet, de legelő nélkül lehet, s ANDRÁSSY szerint, mivel a legelőnek se mennyisége, se minősége nem tesz a legelőre különbséget.

SISKOVICS: Maximum és minimum állapitatván az elkülönözésre nézve, kellett arrol is rendelést tenni, mi történjék, ahol ezen idaca szerint az elkülönözés meg nem történhet. A legelőt nem tartja constitutivumnak, mert sok helység van, mellyben nincs legelő, még is meg vannak a praestatiók, de azért sem tartja constitutivumnak, mivel a legelő nem kiváltatik meg okvetetlen a marhatartásra, számos helységeknek nincs legelőjök, a telket még is miveli a jobbágy, és ahol van is, minthogy az nem constitutivum, bár szomszédságában legyen is a jobbágy földjének, a szónok azon értetlen emberek közé fog tartozni, kiket Sopron emlitett, mert ő azt fogja mondani, hogy az úré s nem a jobbágyé. Nagyon korlátozott esméretekkel bir az a föld mivelésben, a ki azt hiszi, hogy legelő nélkül a föld mivelésére szükséges marhát feltartani nem lehet. — A redactiora voxol.

PALÓCZY szintén — az ő aggodalmát az szünteti meg, hogy nem fog azért az úr önkényétől függni a dolog, hanem biró fog itéletet hozni a jobbágy panaszára.[14]

BENCSIK: Nem gondolja igazságnak, hogy a földes urtol azon jótéteményeért hogy ő inpopulált, s az adózó fundust alkotta, most azt el is vegyék a mit ő adni nem akart, adni nem tartozott. Kihagyni a §-ust annyit tenne, mint a felsőb rendelések befolyását fentartani. Roszabbá nem lesz a jobbágy sorsa a redactio szerint, mert marad előbbi divatjában, a méltó panasz orvoslása pedig mindég fel marad.

[13] „Hol a regula, mellyet a biró kövessen? Nem is marad egyébb hátra, mint az, hogy vagy a paraszt továbbá is a vissza élések sulya alatt nyögjön vagy pedig földes ura akaratjához hozzá járuljon." (*Jegyzőkönyv*, III. k. 129. l.)

[14] Véleménye szerint nem a földesuri önkény fog dönteni, „mert a szerkeztetést ugy kell tekénteni mint a birónak adott utasitást, az először is meg próbálja a felek között az egyességet; az egyesség pedig nem eszközöltethetvén meg állapitja a divatozó szokást és azt bizonyosan fogja tudni el választani az önkénytől. Nem rendelkezik tehát a földes ur önkénye szerint, de közbe jár az uri szék mint biró és belé tekéntenek a tárgyba a felső biróságok is". (*Jegyzőkönyv*, III. k. 124. l.)

Kocsi Horváth ugyan megemlitette, hogy ahol kevés a legelő az kis betegség, ahol nincs, nagy betegség, és igy orvoslásrol kellene gondoskodni. Hogy gondoskodik a redactio? azt mondja: eredj az urhoz, kérj orvoslást attol, a ki betegségednek oka, s a kinek épen azért nincs kedve az orvosláshoz. — Az egyezést eszközölje a törvényhatóság, ha nem lehet itéljen a biró. — A többség mind az által a szerkeztetést úgy a mint áll elfogadta.

Olvastatott a §. utolsó pontja: melly *„Temes Torontál és Krassó megyékben, mellyekben a legelő illetősége már meg van határozva, az eddigi szokást tovább is fentartatni rendeli"*.

Ezen pont helyben hagyatott. Azon kivül az emlitett megyék követjeinek kivánságára az úgy nevezett industrialis telkek, káposztás, dohány kertek s a t. iránt is, melyek a constitutivumon felül adattak, de azért nem változó birtokot tesznek, hanem az urbariumba bémentek, s adóznak is, — Marczibányinak azon aggodalmánál fogva, ne hogy általánosan adó fundusává változtassanak, azon óvó záradékkal: hogy a ménnyiben az urbarialis tabellába bémentek, az elébbi szokás szintén feltartatni rendeltetett.[15]

Augustus 11-én Vasárnapi szünet.

b)

Augustus 12-én 84-ik országos ülés — következett a 3-ik t. cz. 4-ik §-nak első pontja. Ez azt rendeli: *hogy a melly határban erdövel bir az uraság, és a jobbágyok eddig fajzás hasznával éltek, ottan mind ezeknek, mind a község szolgáinak a tüzi fajzás ingyen engedtetik, úgy: hogy a földön fekvő száraz fát, ennek fogyatkozásával az uraság számára levágott fák galyait, gyökereit ,és hegyeit, a fenyves erdőkben pedig azok törzsökeit, a hétnek bizonyos, a földes ur által meghatározandó napjain, csupán tüzi szükségökre szabadon szedhessék.*[16]

Ezen pontra nézve több féle inditványok tétettek, — némellyek, mint Somsich, Bezerédy és mások a közös birtokot mindenben megszüntetni ohajtván, a jobbágyok számára egy bizonyos rész erdőt szabad használlatra kiszakitani kivántak[17] — de annak Madocsányi és mások azt veték ellen, hogy ez csak egy két évig fedezné a jobbágy szükségét, szomorú karban van azon erdő, mellynek sok birtokossa van, az erdő tulajdona egyébiránt is az úré, s ő nem erdőt hanem csak tüzi fát tartozik a jobbágyoknak adni. — Mások mint p. o. Borsiczky az urbariom 17-ik szakaszára támaszkodva, a száraz fán kivül nyers fát is kivántak adni a jobbágynak,[18] ezen véleménynek viszont az vettetett

[15] A határozat értelmében „az eddigi szokás nem csak az urbéri s ugy nevezett beneficialis telkeken gyakorlott legelő eránt, de az extrasessionalis vagy industrialis név alatti telkekre nézve is, a mennyibe az urbéri táblákba iktattatva vagynak, továbbá fenn fog tartatni". (*Jegyzőkönyv*, III. k. 140. l.)

[16] *Iratok*, I. k. 279. s köv. l.

[17] Somsich szerint „a hol a határbeli erdő a jobbágyok birtokának $^2/_3$ részét felüti, 2 hold, a hol kevesebb, 1 hóld mérettessen ki különösen a jobbágy fáizás és makkoltatásbeli haszonvételére, a földes urnak felvigyázása alatt". (*Jegyzőkönyv*, III. k. 143. l.)

[18] A Mária Terézia-féle urbárium a II. pont 4. §-ában biztosítja: Lignatio focalis, ubi sylvae praeexistunt, e deciduis aut aridis lignis et in horum defectu ex ipsis etiam vivis arboribus, non tamen fructiferis ad propriam duntaxat necessitatem subditis licita sit. (Pauly C.: *Constitutio rei urbarialis regni Hungariae*. Viennae, 1817. 354. l.)

ellene, hogy e szerint az erdők elpusztitatnának. — Mások ismét bizonyos mennyiségü ölfát kivántak határoztatni, SZÉLL 4 ölet minden telekre, BÖTHY 24 szekérnyit. — BÜK körülmény szerintén a törvényhatóság által kivánta ezt elhatároztatni. — Melly vélemény viszont azzal czáfoltatott, hogy bizonyos mennyiséget egyenlőn elhatározni nem lehet. mert az füg az erdő kiterjedésétől, minőségétől, s a népességtől, a törvényhatóságra bizás pedig tágas önkénynek nyit kaput. — ACZÉL meghatároztatni kivánta, hogy 1-ő 8-bertől utolsó martiusig, — BÖTHY: hogy Sz. Mihály napjától Sz. György napig legyen szabad a meghatározandó illetőséget kihordani, — mások ismét, azon napokat, mellyeken a fajzás megengedtetik, ha nem többre, legalább hetenként kettőre határozni, — mások végre a fajzás jóvoltát, a hol erdő van, minden különbség nélkül bár volt a jobbágyság szokásában bár nem, megengedtetni, — némelylyek pedig p. o. MADOCSÁNYI azon helységeket, mellyek a folyók mentében épülvén, azon tulajdon földes uraságnak más határban lévő erdeiből provideáltatott tüzi fával, ezen szokásban feltartatni. — Ellenben Sz. PÁLY és POGÁNY az egész §-ust kihagyatni kivánták, különösen Pogány azon gyám okkal élvén: hogy valamint a pályinka főzés engedelmére nézve a Sopronyi követ azon erőséggel élt, hogy a mit nem tilt a törvény, azt meg engedi, úgy fogadják el az urra nézve is azon elvet, hogy a mit nem parancsol a törvény, mint p. o. nem parancsolja a törvény hogy ingyen adjon fát, arra ne is kötelezttessék. — Ezen indittványok és ellenvetések köziben, némellyek a fajzásnak eredetét ott keresték, hogy a jobbágy egy öl fát tartozik az uraságnak vágni, s behordani. Erre igy szóllott:

NAGY: Nem igy áll a dolog, hanem igy: tartozik az uraság fát adni, s ezért köteles a jobbágy ölfát vágni, — nagy a különbség: mert ha igy állana, hogy a jobbágy tartozik ölfát vágni, s ezért kap fajzást, az következnék, hogy ha nem vágat ölfát az uraság, meg is tagadhatja a fajzást. Azt hallottam mondatni, hogy ez különös beneficium, bizon nem olyan beneficium az, mint a levegő, mellyet az Isten bölcsen rendelt el, s a melyet nem lehet megtizedelni, különben ezt is meg tizedelték volna már eddig. Hogy M[ária] Theresia alatt a quantum ki nem szabatott, hanem az erdőnek s legelőnek általános használlásában meghagyattak a jobbágyok, oka volt hogy a gazdálkodás elvei annyira még akkor ki nem fejlődtek, a segretatióról, sectiózásról[19] még alig tudtak valamit. De most már az erdő cultura kifejlődvén, annak jelen statusában száraz fát adni a jobbágynak annyit tesz, mint őtet a fajzástol megfosztani.[20] Én kérném a RRket ne emlegetnők mindég hogy roszabbá nem teszük a jobbágy állapotját, mert bizon a ki csak kevés figyelemmel követi tanácskozásainkat, kéntelen meg vallani: hogy roszabbá teszük. (Zúgás.) No! hiszen kérem: én mindjárt megmutatom: Talán bizon azzal a szemfényvesztő usufructuatióval segitettünk rajta valami nagyon? és ugyan nem hiszem. De habár, a Barsi követ már másszor meg mutatta, hogy 13 szoritás alá vettük ezt a képzelt jótéteményt is,[21]

[19] Az erdőnek vágási szakaszokra osztásáról.

[20] Nagy Pál itt megismételte az előtte szóló Beöthy kijelentését, hogy a törvényjavaslat „csak a száraz fákra és gallyakra szoritja a jobbágyok fáizását és igy ha ezek nem találtatnak, minden ebbeli haszontól el esnek, a mi hogy meg ne történhessen minden mesterséget el fognak követni az élő fák ki száraztatására". (*Jegyzőkönyv*, III. k. 147. l.)

[21] V. ö. e kötet 16. l. 26. jegyzet és 23., 31. l.

— no! megengedtük neki azt is hogy el mehet a hová akar, ez bizon szomorú beneficium, — végre még itt lesz a 8-ik articulus[22] (ha ugyan keresztül megy) hogy uton utfélen akár ki meg ne verje; ezekből áll a beneficiumok summája. De nem elég az, hogy el mehessen az ember s hogy meg ne verje akár ki; még ezen felül élni is kell és fának is kell lenni, hogy télben ne fázzék. Megyémben is szedi a jobbágy nyarat szaka a száraz fát. De azért télben is kap 8 ölet egy telek után, s a nyolczadrész telkes is kap két ölet, mert a fázás nem megyen lefele oly arányban, mint a birtok. Azonban az erdők állapotja oly különböző, hogy általánosan ki szabni az illetőséget nem lehet, s legjobbnak látom ha a törvényhatóságokra bizatik a meghatározás, különben azokhoz csatolom magamat, a kik leg többet adnak.

Dókus: Azt feleli hogy az elszámláltakon kivül még más engedélyek is adattak: a legelő elkülönözése, a bor mérés, a pályinka főzés s a t. csak ugyan: beneficium. Egyébiránt is javúlt e a jobbágy állapotja vagy nem? azt csak az egész munka bérekesztésével lehet még itélni. A fajzást nem tekinti telkes állománynak, hanem oly haszonvételnek, melly az állományon felül illeti a jobbágyokat, amint ezt a t. cz. rubruma[23] is mutatja. A Szerkeztetést jobbnak tartja a jobbágyra nézve, mint a törvényhatóságok meg bizását; mellyet a legelő tárgyában sem véltek a RR elfogadni tanácsosnak.

Balogh: Azt tartja: nem elég roszabbá nem tenni a jobbágy állapotját, hanem jobbá kell tenni; mert bizon nem igen boldog állapotban van, és igy roszabbá nem tenni csak anyit tesz, mint: rosz karban hagyni. Ő egyéb iránt eddig nem 13, hanem csak 11 megszoritását számlálta az usufructuatiónak, de ha igy mennek a RR előre, azon számot is haladják.

La Motte: Baratságos kézséggel ajánlja magát kapacitálni a Barsi követet, hogy a földes uri jusok már nem 11-szer korlátoztattak meg.

Justh: Az engedélyek emlegetésében némelly törvényhatóságokra nézve azon vádat látja, mintha ezek a nép elnyomattatására törekednének, a mit ő megyéje részéről soha el nem ösmér. — Erre Deák: Miután itt kötelességének nem teljesitésével senkit más nem vádol, s nem is vádolhat, a törvényhozástol el vállasztani nem lehet hogy kiki előadván véleményének okait, azok közt azt is felhozza: minő káros következése lehet bizonyos javallat el nem fogadásának. Valamint tehát egyik fél soha nem vette sértésnek, ha az mondatott ellene hogy a földes uri jusokat csonkitja, úgy a másik fél se vegye sértésnek, ha az mondatik ellene, hogy némely kivánsága a jobbágy sorsára terhes. — Erre lehetne igazán elmondani, *hanc veniam petimusque damusque vicissim.*[24] Justh okát adja előterjesztésének t. i. hogy oly kijelentések történnek, mellyek megyéjére homályt hárithatnának, igy p. o. midőn az előbbeni ülésben sült bolondnak neveztetett a ki el nem ösmeri, hogy

[22] A jobbágy személyi és vagyoni biztonságáról. (V. ö. *Iratok*, I. k. 311. s köv. l.)

[23] Azokról, mellyek a telek haszonvételén felül a jobbágyok hasznai közé tartoznak. (*Iratok*, I. k. 272. l.)

[24] A törvényjavaslat lényegéről véleményét igy összegezte: „A jobbágyot egyedül a száraz fának szedegetésére szorittani, kivált télen, nagy hóban, midőn a száraz gallyakat fel keresni felette terhes, sőtt gyakran alig lehet, kemény hidegben, midőn a fa fogyasztás felette nagy, éppen annyi volna, mint őtet a faizás jó tételményétől nagy részben meg fosztani". (*Jegyzőkönyv*, III. k. 156. l.)

a legelő azt illeti, aki a földet használja. — Azért a „veniam damus" intést el nem fogadhatja.

Miután a megyék többnyire előadták voxaikat, a kik kisebb számban látták inditványukat, vagy egyik vagy másik részhez állottak, — igy ACZÉL, a ki bizonyos illetőséget kivánt határoztatni, declarálta hogy inkább a redactióhoz áll, mint sem abban meg egyezzen, hogy bizonyos erdő rész vágassék ki, — SISKOVICS ellenben inkább a redactiót fogadja el, mint sem hogy az illetőség meghatározásában önkénynek adjon helyet. — Ezen, s ehez hasonló nyilatkozások után tehát voxok többségével a redactio fogadtatott el, mind a mellet: hogy SOMSICH akár mely módositást készebb volt elfogadni, mint a redactiót, — NAGY PÁL pedig ki fejtvén, hogy a redactio szerint sok helyüt roszabb lesz a jobbágy sorsa mint volt, p. o. Sopronban 10, 15 helység is tartozván egy uradalomhoz, minthogy bizonyos öl szám volt a jobbágyok számára ki szabva, — azt 5—6 mértföldnyiről is haza hozták. De hetenként kétszer száraz fát szedegetni nem mehetnek, s igy a fajzásrol indirecte megfosztatnak; meg volt győződve, hogy a kik módositást kivántak, bár több fele ágaztak légyen is, inkább bármi csekély javitást is készek lesznek elfogadni, mint semmit sem nyerni. — A redactio még is a mint emliténk végzéssé vált.

c)

Augustus 13-án 85-ik országos ülés.

Olvastaték a következő pont, mellynek tartalma: *Azon helyeken, mellyeknek határában az uraság erdejében annyi épületi fa találtatik, hogy abbol az erdei rend sérelme nélkül eladni lehet, az uraság csupán csak a jobbágyi ház, s istálló fedelére (ide nem értvén a sindelyt) szükséges fát, helybeli folyó áron engedni köteleztetik; melly rendelés a gyertya világul, és szövétnekül szolgáló fára is, ahol t. i. ez szokásban lenne, és a szükség egyébként nem pótolódhatnék, kiterjesztetik.*[25]

BORSICZKY: Ezen szerkeztetés által a jobbágy sorsát roszabb karba látja tétetve lenni, mert eddig épület fát kapott az uraságtol, többé pedig nem kapna. Ellenvetésnek vétetik ugyan közönségesen az usufructuatio, de az különbséget nem tesz, mert minden járandóságok meg maradtak, az úr semmit sem veszitett, ő is meg adhatja tehát, a mit eddig adni tartozott. A felföld már tegnap igen rosz karba tétetett, száraz fára szoritatván, holott a havasokon esztendőkön át 9 hónapig füt, — inkább nem fog főzni pálinkát, teljesiti a hoszú fuvart, s más egyébb engedményekről lemond, mintsem hogy gyermekei megfázzanak, vagy le égett házát, melyet eddiglen a földes úrtol fát, szomszéditol munka segitséget kapván könnyen felépitett; romban hagyni kéntelenitessék.

Erre PALÓCZY azt felelte: Annak, hogy eddig a földes úr épületre fát adott, fundamentoma ot fekszik, hogy elbecsültetvén a jobbágyot, a telket annak adta, a kinek akarta, s ilyenkor tehát a tulajdon erdejéből kapott materialét nem fizette. Ezen viszony az usufructuatio áltengedésével megszünt, meg kell tehát szünni a vele járt kötelességnek is.[26]

[25] *Iratok*, I. k. 280. l.

[26] „A ki becsültetés alkalmával eddig a földes ur mindent ingyen vett vissza, a mit ingyen adott és igy az épületi fát is, ezután mindent meg fog téritени és igy az ingyen adásra nem köteleztetik." (*Jegyzőkönyv*, III. k. 162. l.)

Gr. La Motte Azt adja hozzá, hogy ha az usufructuatio átengedése mellett is tartoznék az úr épületre fát adni, a jobbágy soha sem tenne mást mint épitene, s eladná.

Ellenben Somsich minden módositásra kész reá állani mert a föld silánysága miatt, nem mindenüt lesz az usufructuationak sikere. — Gr. Andrássy pedig meg sem foghatja, minő logicával állhat törvényben, kivált kedvezés gyanánt, hogy kész pénzért, folyó áron venni szabad a jobbágynak, — és igy valamint ő, ugy mások is inkább az egész §-ust kihagyatni kivánták. — Ellenben a Personalis abban még is lát kedvezést fekünni, hogy ha meg nem tartatnék a §, a melly uradalomban árúba tétetik ki a fa, az uradalmi tiszt vexából inkább idegennek adhatná.

Nagy: Igen sokszor hallottam, hogy az usufructuatio mellet marad minden a mint volt, s csak a haszon vétel adatik által a jobbágynak, most már ép az usufructuatio védői fordulnak a jobbágy ellen, állitván hogy annak átengedésével többé fát adni nem lehet. Ez igy bajos dolog lesz ha majd ide, majd amoda mindenkép forgatjuk. Én az usufructuatiót csak úgy nézem, hogy egy árendás meg únja az arendát, s más emberre a ki azt hiszi hogy hasznát fogja látni, által ruházza, a dolog a tulajdonosakra nézve marad, a mint volt; csak az árendás változik.[27] Ha publikálják hogy se tüzi fát, se épületfát nem kap többé a jobbágy, exequálja ezen törvényt a kinek kedve van.

Erre Marczibányi azt mondja: ne legyen a Sopronyi követnek gondja, mikép fog a törvény végre hajtatni.

Böthy: Megvalja hogy az adózó nép hazánkban nincs oly karban, mint lehetne; nem birja magát úgy, mint birhatná, s azt hiszi ebben az ingyen adakozásoknak is nagy része van, a kit hozá szoktatunk mindenben másra támaszkodni, a kinek annyi búzát adunk, a mennyi házi szükségére elég, el öljük benne az ipart. Talán Angliában sem lenne annyi szegény, ha „Armen taxája"[28] nem volna.[29] — Balogh azon elvet el nem fogadhatja hogy a jótétemény restséget szüll, különben az következnék hogy nem csak hogy semmit se kell adni a jobbágynak de még azt is el kell tőlle venni, a mije van. — Mire viszont

Böthy úgy felel, hogy ő a keresztény adakozásnak gátot vetni nem akar, de úgy tartja hogy törvényeinknek ép ezen részei a feudalismus szennyét hordozzák. Midőn nemzetet akar nevelni, nem szóll kóldusokról, hanem oly népről, mellynek polgári jusok megadásával akar a tulajdon szerzésére módot nyujtani.

A szerkeztetésnek még Balogh azt vetette ellene, hogy az megszoritás az urra nézve, midőn kötelességévé teszi hogy ennek, s ne másnak tartozzék fáját eladni; a jobbágyra nézve pedig semmi jótétemény megengedni hogy pénzért vehessen. — La Motte ellenben a fáklya fát kihagyatni kivánja, részint mivel rontják miatta a fiatal fákat, részint

[27] „Ha a mostani jobbágynak tartozik az ur épületi fát adni, igazságos hogy annak is adjon, a ki a jobbágyától a telket meg veszi." (*Jegyzőkönyv*, III. k. 167. l.)

[28] V. ö. *Országgyülési Tudósitások* I. k. 141. l. 16. jegyzet.

[29] „Más módok vagynak, mellyek által a jobbágyságon, annak külső és belső tehetségét öszve véve segiteni és annak közönséges jobb létet s ennek elnyerésére szolgáló eszközöket nyujtani kell melly módok a kereskedési, biztosságbeli és adózási és neveltetési rendszeres munkálatokban fognak előfordulni." (*Jegyzőkönyv*, III. k. 168. l.)

mivel a gondatlan vén asszonyok nem szoknak lámpáshoz, s a falut ki perzselik.

Ezeknek ellenére azonban a szerkeztetés minden változtatás nélkül jóvá hagyatott.

DEÁK inditványba hozza, hogy azon szerszámfákra, meliyek a jobbágynak, földmivelői munkájához okvetlen szükségesek, s mellyeket tulajdon szükségére, s nem mint mester ember készit, tartozzék az uraság adni.

Ezen inditványt ujra meg ujra fel melegitve többen pártolták, kik között némellyek gyámokúl a szokásra hivatkozván, GR. LA MOTTE azt felelte, hogy ő a szokást igen örömest megtartja, ha az usufructuatio is ugy marad a mint volt, — a többség a redactio mellet maradott.

NAGY PÁL legalább azt kivánja: hogy azon helységek, mellyek már a fára nézve is reguláztattak, s a jobbágy illetősége öl számra kiadatott, ezen szokásban feltartassanak. — Ezt azonban a PERSONALIS a regulatorius perre tartozandónak nyilatkoztatá.

Olvastaték a következő pont, melly igy szóll: *Mind a két szertartású Plébánosokra, úgy a két vallásu lelki pásztorokra, és oskola mesterekre nézve egyedül azon helyekben, mellyekben az előtti állandó szokásnál, vagy nyilvános egyezésnél fogva, a fajzás számukra a tulajdonosok által*[a] *ingyen engedtetett, ezen szokás vagy egyezés jövendőre is fen marad.*[30]

GHÉCZY — a Radvánszky helyébe választott Zólyomi követ, — úgy vélekedik: hogy ha igaz, hogy a vallás a maga tisztaságában minden társaságnak fő alapja, kötelességében áll a státusnak a lelki pásztorokkal úgy gondoskodni, hogy magos rendeltetésöket gond, és más fáradság nélkül teljesithessék. E végett könnyitő szerkeztetést javal.[31]

NAGY: Én ezzel egy véleményben teljeséggel nem lehetek, s azt tartom, hogy a papokra nézve a szerkeztetésben felállitott elveket helyesb lenne a jobbágyokra nézve elfogadni. A papokra nézve, ámbár Idvezitőnk szavai szerint „regnum ipsorum non est de hoc mundo" a praevigens usus meghagyatik, a jobbágyra nézve eltöröltetik: reájok nézve az egyezés kötelezőnek álapitatik, engem a Personalis a jobbágyok iránt a regulatorius perre útasit, — a papoknak ingyen fajzás engedtetik, a jobbágyoknak folyó áron, és igy a papoknak szabad lesz az ingyen fajzás, a parasztoknak az ingyen fázás. Gömör V[ármegye] követének azon felszólitását, hogy maradjon minden a mint volt, én igen örömest alá irnám, s ha magam szóllhatnék a jobbágyság nevében azt mondanám: vigyék az usufructuatiót, és mindent a mit adtak, csak hagyják meg a mit elvettek.[32] A Trenchényi követ azt mondja: ne legyen gondom, mikép fog a törvény végre hajtatni, én azt hiszem kell gondomnak lenni, és törvényhozói kötelességem főbb része arrol gondoskodni, nekem pedig valóban aggodalmam van, ha csak talán ezen aggodalmamat az nem szünteti meg, hogy a papoknak azért adatik ingyen fajzás, hogy praedicáljanak, s olvassák intsék a népet hogy a törvényt fogadja el.

a) Kimaradt: *eddig*

[30] *Iratok*, I. k. 280. l.

[31] Oly értelemben, hogy „a lelki pásztoroknak tulajdon szükségeikre elegendő tüzi fa mindenütt, különbség nélkül, az erdei szabályok megtartása mellett ingyen adattasson". (*Jegyzőkönyv*, III. k. 171. l.)

[32] „Mert az eddigi rendelkezésekből hasznot semmit, kárt pedig sokat néz ki a jobbágyokra." (Uo.)

Bihar V[ármegye] követének, kinek nézeteivel egyébiránt többnyire igen egyet értek, mostani nyilatkozását annyira ki nem terjeszthetem, és a jobbágyoknak a szóban forgó megszoritásokkal jobb létét következtetni nem tudom, hacsak úgy nem számolunk, hogy kevesebb legelője lesz, elveszik tőle az irtásokat, s igy kevesebbet fog fáradni, nem adunk neki fát, és igy a hideg házban mindég frissen fog lenni.

BALOGH: Valamint a jobbágyok sorsára nézve mindég vezér elvem volt sorsát javitani, úgy az egyházi rendre nézve ellenkezőleg gondolkozom. A jobbágy állapotját javitani kivántam, mivel rosznak láttam, de a papok állapotját oly jónak látom, hogy azt javitani bizonyára szükségesnek nem tarthatom. Egyébiránt hahogy a szegénység neveli az ipart, az ipar minden emberben jó, s kivánatos, a papokrol is el kellene venni a fajzást hogy szorgalomra, s iparra ösztönöztessenek.

MARCZIBÁNYI: A jobbágy sorsa javulása vagy roszulása felől az urbariom bérekesztése előtt itéletet hozni nem tud — egyébiránt mindég fel fog maradni a jobbágynak azon szabadsága hogy ha akar, a régi status mellett maradhat.

BENCSIK: Ezt nem igy tartja, mert a hozandó törvényt kötelezőnek véli. Egyébiránt amint igaz, hogy a törvényhozónak kötelessége a végrehajtásrol gondoskodni, s a mint helyes hogy a Sopronyi követ a csend feltartására ügyel, ugy hiszi még is, hogy midőn a köz csendet fel akarja tartani, emlegetéseivel azt egészen felzavarhatja.

NAGY PÁLnak felelgetnek még MAYER kanonok, aki többi közt azt mondja, hogy az egyházi rend lélekismereti kötelességének ösmeri, a népet törvény iránti engedelmességre oktatni, ezen kötelesség felől számolni is fog az Istennek, de azt nem a fajzásért cselekszi, s a mint egy vagy más beneficium őtet ezen kötelességre nem kénszertheti, úgy bár melly maleficium is annak teljesitésétől el nem mozdithatja. — ACZÉL is felel, hogy Sopron V[ármegye] követétől hallotta hogy megyéjében 100.000 holdat vettek el a jobbágytol, ez nem fog ezentúl történhetni, s már csak ez maga is sokkal jobbá teszi a jobbágy állapotját.

NAGY megjegyzi hogy midőn ezt a kerületi ülésben mondotta, értelme nem az volt, mintha a földes urak per cape rape szedték vólna el, hanem az: hogy a Helytartó tanács okát kérvén a naponként szaporodó adó tartozásnak, a mi annyival szembetünőbb, mint hogy Bécshez közel feküvén a megye, még is csak van a népnek némi kereset módja, ők a többi közt azon okát is adták hogy regulatiók által forma optima juris provisorii[33] 70.000 hold földet veszitett el a jobbágyság, pedig a kinek birtoka keveseb, annak jövedelme is kevesebb, s igy nehezebben is fizet. — Egyéb iránt kéri az Aradi követet, másszor a multiplicatióval kiméletesebben bánjék, mert 70.000 és 100.000 hold közt még is van némi különbség.

Baloghnak KOCSI HORVÁTH azt feleli, hogy ha jól van is a felsőb egyház dotálva, de a tanitók, és oskola mesterek sorsa bizon nagyon rosz. — Egyébiránt BÖTHY, BORSICZKY és mások ezen §-ust az urbariumban, hol egyedül az úr, s jobbágy közötti viszonyokrol van szó, helytelennek látják. — BORSICZKY nem hiszi, hogy a papok magok is kivánnának a parasztokkal egy cathegoriába tétettni, mert igy Sopron szerint szabad lenne nekik is ingyen fázni.

[33] „a helytartó tanátson is keresztül ment acták szerént" (*Jegyzőkönyv*, III. k. 176. l.)

Ezen kérdés folytában kiterjeszkednek a szónokok a papi jövedelmek alapjára, a conventióknak, visitatióknak hatóságára, a patronatussal járó kötelességekre, — mások ismét mind ezeket az Eclesiasticumra[34] tartozandóknak itélik. — BÖTHY meg jegyzi: hogy a §-ust nem azért akarja kihagyatni, mintha elszegényitès által a papokat iparra kivánná ösztönözni, mert őket oly független lábra kivánná tétetni, hogy kirekesztőleg a lelki dolgokkal foglalatoskodhassanak.

K. HORVÁTH, LONOVICS és a PERSONALIS úgy vélekedtenek hogy ezen pont rendelése szoros összefüggésben van a jobbágyság sorsával, mert minden község a melly lelki pásztort tart, annak élelméről gondoskodni köteles, ha tehát itt ezen gondoskodás nem történik, a teher a jobbágyságra háramland. Egyébként is már a legelő kérdésében történt az Egyház szolgáirol hasonló rendelkezés. — K. HORVÁTH a helység jegyzőit is megemlitetni kivánja, s úgy hiszi hogy ez csak feledékenységből maradt ki. — MAJTHÉNYI (Bars) el nem ismeri, hogy a §. kihagyásával, a fajzásrol való gondoskodás terhe a községekre háramlana. — BERNÁTH meg nem foghatja, mit akar ezen gondoskodás az urbariomban, kivált a boldog Magyar országban, hol eleintén mindjárt a cultus fedezésére az országnak nevezetes része kijeleltetett s a status javával minden szükség el annyira fedezve van,[35] hogy uj pótlékot nyujtani egyáltalában szükségtelen. — LONOVICS el nem ösmeri, hogy a papság jószágai status javai lennének, s ámbár királyaink gazdagon gondoskodtak a fő papok sorsárol, azért már Sz. István törvénye szerint is meg maradt a helységeken azon kötelesség hogy a lelki pásztorokrol gondoskodjanak, midőn azt rendeli: „in qualibet possessione habeat duas mansiones".[36] El ösmeri ugyan a fő papoknak azon kötelességét, hogy felesleges jövedelmeiket a haza javára forditsák, de azt is mondhatja, hogy ha az Egri megyében a főpapok bőkezüsége nem gyámolitotta vólna tetemes áldozatokkal a vidéki cultus szükségeit, az már rég megszünt vólna.

A PERSONALIS nem tagadja hogy a gondoskodás a statusnak kötelességei közé tartozik,[37] de mig ez teljesitetnék, ki kell mondani, hogy a lelki pásztorok szükségei az eddigi szokás szerint fedeztetnek.

DEÁK: A status javáról itt szóllani nem akar, mert a tanácskozás alatt lévő munkák azon czimje: „rendszeres", magában mutatja, hogy ezt is a maga helyén kell felvenni — lesz ideje meg vizsgálni mennyiben status java a papi jószág, minő czélra van adva, s mennyire van jusa a statusnak annak arányos felosztásárol gondoskodni. — Ezen rendszeresség tekintetéből szükség tehát az egész §-ust mint nem idevalót kihagyni — nem is áll azon ellenvetés, hogy különben a jobbágyra háramalnék ezen teher is, mert a stola, lecticale s a t. is a jobbágy terhe, az út csinálás a vám fizetés is az, mind a mellet is czekről itt gondoskodni sem lehet, sem akarunk.

[34] Az egyházi bizottság javaslata.

[35] „Ezen boldog Magyar Országban mindjárt a kereszténység be hozattatása alkalmával a status publicus vagyonjának egy nevezetes része arra adódott, hogy az isteni tisztelet az egyházi szolgák által illendően vitettessen; a status publicus vagyonjának ezen része az egyházi rend keze között még most is meg van." (*Jegyzőkönyv*, III. k. 178. l.)

[36] A II. decretum 35. caput-ja tiz falu kötelességévé teszi a templom épitését és két mansioval való dotálását.

[37] Visszautasitja egyszersmind Bernáth és Deák „alkotmányos törvényeink szerént!" helytelen véleményét, mintha „az egyházi jószágok status jószágai volnának. (*Jegyzőkönyv*, III. k 180. l.)

A PERSONALIS igen megegyez, hogy a status javárol szóllani nem ide való, de csak ugyan ki kell jelenteni, hogy az eddigi szokás fen tartatik.

BORSICZKY ezt helyesnek itélné, hahogy a status elegendőleg nem gondoskodott vólna, — azonban gondoskodott, úgy hogy sem az úr sem a paraszt terheltetésére nincs szükség, csak arról szükség gondoskodni, hogy az egyházi rend javai (a mint most Angliában) helyesben osztassanak el.[38] Ő egyébiránt előre is kijelenti hogy küldői az egyházi jószágokat igen is status javának s a törvényhozó test rendelése alá tartozónak itélik.

BERNÁTH: Nem látja jónak hogy az egyházi rend az eddigi szokásra támaszkodik, nincs neki ususra szüksége, mert ha semmi ususa nem lenne is, élelméről gondoskodni a statusnak kötelességében állana. Midőn tehát a §-ust kihagyatni kivánja, nem czélja dotátióját kevesbiteni, hanem azért cselekszi, mivel igen sok lelki pásztorokat lát, a kik usus szerint nagyon véknyan vannak dotálva, s ő kivánandja annak idejében hogy a status ezekről is gondoskodjék.

A PERSONALIS ellenben az usust azért kivánja benhagyatni, mivel kivált a protestans papoknak ezen beneficiumjók ritkán épül irott egyességen, s többnyire csak szokáson alapúl. — E szerint tehát más szoritó inditványok sem fogadtattak el, két elvből lévén a szerkeztetés alkotva, ugymint: az egyezés szentségéből, s nehogy a teher a jobbágyságra háramoljék. — És igy a szerkeztetés szórol szóra jóvá hagyatott.

Augustus 22-ig a történteket meg irtuk.[39] — Augustus 23-án a kilenczed iránti 2-ik pont, mélly arról tesz rendelést hogy ahol az 1-ő pont szerint a megváltás alku utján nem eszközöltetik, mikép történjék a kilenczedelés, — s a földes úr akaratjának ellenére közben jött változás esetében a viszahelyeztetést egyedül a földes úrnak hagyta fel a viszonyosság vezér elve szerint, ezen jusnak a jobbágyokra is lett ki terjesztésével megváltoztatott. — Augustus 24-én pedig a következő pontoknak záradékja, melly a tizednek törvény útján eltörlését megemliti, kihagyatván, a következett 2 pontok igen csekély változtatással a szerkeztetés szerint megállapitattak.[40] — Augustus 25-én vasárnapi szünet — követségéről önként lemondott Majthényi László helyébe Bars vármegye Tarnóczy főjegyzőt választotta.

*

Azon igyekezet hogy tisztelt levelezőimet a gyakran ki nem kerülhetett rosz irástol meg mentsem, s olvasható jó irással szolgálhassak, némi zavarba hozta dolgaimat, ennek s egy különös fatumnak kérem tulajdonitatni, hogy a 69-ik s 70-ik számú tudósitások késedelmet, s rendetlenséget szenvedtek — mellyet nyomban helyre hozni, s a lapok kettőztetése felől is tett igéretemet teljesiteni mulhatlan kötelességemnek ösmerem.*b)*

b) Kossuth lapja a 69. számtól kőnyomatos géppel sokszorosítva jelent meg; az új eljárásra való áttérés okozta a késedelmet és zavart.

[38] „Spanyol Országot ki véve, nints egész Europába papság, melly gazdagabban légyen el látva, mint a miénk tsak egyarányu felosztás szükséges e részbe, mint most Angliába történik, hol az egyházi jószágok a külömböző vallások között egy formán osztattnak fel." (*Jegyzőkönyv*, III. k. 181. l.) — Talán a katolikusok 1829-i emancipációjára (Catholic Emancipation Act) gondol a szónok, amelynek során, különösen az ir püspökségekkel kapcsolatban, bizonyos birtokjogi intézkedésekre is sor került.

[39] V. ö. e kötet 44. l.

[40] Részletesen l. 105. s köv. l.

72.

a)

1833 augusztus 14

Országos ülés.

Tárgy: Az úrbéri III. tc. 4. §. 4. és 5. pontja: [I.] *A jobbágyok makkoltatása urasági erdőkben.* [II.] *Az erdőkben való gyümölcsszedés tilalma.*

b)

1833 augusztus 16

Országos ülés.

Tárgy: A telki állományhoz tartozó és közös erdő használata.

c)

1833 augusztus 17

Országos ülés.

Tárgy: Az úrbéri III. tc. 5. és 6. §-a: [I.] *A jobbágy húsmérési joga.* [II.] *Egyéb földesúri jogok bitorlásának tilalma.*

a)

Augustus 14-én 86-ik orsz[ágos] ülés a KK és RR tábláján.

[I.] Olvastatott a 3-ik t. cz. 4-ik §-ának 4-ik pontja. Ez által a jobbágyoknak a lakhelyök határában fekvő uradalmi erdőkben, a makkoltatás tulajdon szükségökre, és nem kereskedés végett 6 xral olcsóbban mint más idegennek megengedtetik. Temes Torontál, és Krassó megyékben az eddigi szokás szerint nagyob darabtol 6, kisebbtől 3 xrok fognak fizettetni. Az alsó Tóth Országi megyékre nézve pedig szinte szokás szerintén a nagyob darabra 12 xr, a középszerüre 9 — s a legkisebbre 6 xr fizetés rendeltetik. Az ezen megyékben idegen sertvésekkel könnyebben gyakorolható visszaélés megszüntetése, s ezen jótéteménynek egyenlőb, s arányosabb kihatása tekintetéből az is határoztatván: hogy a jobbágy csak tulajdon s csak 10 darab sertvést makkoltathasson. Az alattomban béhajtott daraboktol ezentúl is kettős taxa fizetésnek, a 10 számon felül pedig[a] szabad egyezésnek leend helye.[1]

BALOGH: Átlátván hogy a makkoltatás nem tartozik a jobbágytelki állományhoz, hahogy az usufructuatio oly sok korlátok közé nem szoritaték, talán maga is szerkeztetésre, vagy épen a makkoltatás megszüntetésére voxol vala. De annyi szoritásokat látván, azoknak némi pótlására kötelességének tartja, a makkoltatást megengedni. Azonban a 10 számra szoritást általános rendelésnek gondolván, ezt igen csekély, mind ösze 20 garasra terjedő, s inkáb tetsző mint valódi kedvezésnek látja,

a) „az uraság és jobbágy közti"

[1] *Iratok*, I. k. 280. s. köv. l.

minthogy a váltó árnak két garassal feljebb rugtatásával megszünik.[2] Az alsó Tóth országi megyékre nézve pedig ezen uj rendelést az eddigi szokásnál terhesebnek véli, mint hogy ott bizonyos számra maiglan nem volt a jobbágy szoritva. Nem tartja ugyan igazságos alapnak a jótéteményt szokásra alapitani, mert ez annyit tesz: hogy a ki eddig jószántából valamit engedett jobbágyának, az tenni tovább is köteles legyen, a ki pedig elég kegyetlen volt semmit sem adni, ezen túl se adjon. De miután, ha csak a szokáshoz nem ragaszkodik, más alapnál fogva nem látja lehetségét valamely engedély kivívásának, legalább a szokást kivánja feltartatni. Általánosan pedig inkább egy két darabra ingyen makkoltatást, mint kijátszólag 2 garassal olcsóbbat ohajt adatni.

Sz. PÁLY: A makkoltatást egészen megszüntetni kivánta, mint hogy attol semmit sem adózik a jobbágy, s igy még csak oly alapját sem látja mint a fajzásnak. Egyébiránt Baloghnak azon mondását hogy mind ösze 20 garasra terjed ezen engedély, ACZÉL az által czáfolgatja, hogy a 2 garas olcsób bért nem a makkoltatás egész idejére, hanem szokás szerint a hetenkénti váltó pénzre kell érteni.[3] Ezen szokást azonban SISKOVICS minden vidéken divatozónak el nem ösmeri, — CSAPÓ pedig az olcsobb bér helyet inkáb elsőbséget kiván a jobbágynak adatni; mert amazt amint Balogh mondá: könyü lesz ki játszani. Ezen ellen vetést NAGY ki nem forgathatónak állitván, hajlandó volt az, egész pontot kihagyni, nehogy valami engedélynek vétessék, holott oly csekélység hogy szót sem érdemel.[4] — Amit BERNÁTH oly igaznak itél, hogy ha maga marad is, kihagyásra voxol; mert az egész pont nem használ a jobbágynak, hanem csak viszaélésekre nyit rést, s keserves surlódásokra nyújt alkalmat.

Ezeknek ellenére VITÉZ igy szóllván: azért hogy nem ér 100.000 ftot ezen beneficium, nem kell azt a jobbágytol megtagadni, az 52 nap robot sem ér 100.000-et, azért meg kell becsülni, a többség hajlott a szerkeztetés mellet maradni, de egyszersmind az alsó Tóth Országi megyék iránt pártolásra talált SZALOPEK inditványa, a ki nem látja ugyan által hogy ezen csekély jótéteményre nézve miért ne lehetne az egész országot egyenlő lábra tenni, mindazáltal legalább Sclavoniát kivánja előbbi szokásában meg hagyatni, melly szerint t. i. ott a jobbágy nem volt bizonyos darab számra szoritva. — SISKOVICS, aki makkoltatást nem akar engedni, sőt azt mint sok tekintetből károst egészen megszüntetni ohajtja, hajlandó a Verőczei követ azon kivánságát pártolni hogy egyenlő törvény alatt legyen. A földes uri tulajdon ott is csak olyan, mint egyebütt; az ottani nép pedig leginkább nomadicus marha tartásból élvén, irtóztató rest s az is marad mind addig: mig ezen könnyités

[2] „A 6 xr, mellyel olcsóbban rendeltetik a jobbágynak a makkoltatás, már magában is igen csekély, mert 10 darab sertésre csak 1 for. esik — de ez is tellyességgel a földes ur önkénnyében áll, mert mi tiltja, hogy ezen két garassal feljebb ne emelje az árrát s igy ezt egy olly szemfény vesztő engedménynek tartja, hogy inkább maleficiumnak lehet mondani." (*Jegyzőkönyv*, III. k. 183. l.)

[3] „A 6 xr. nem egész makkoltatás idejére, hanem csak egy hétre értetődik s mivel mintegy 10 hétig szokott tartani, ez mind a 10 darabra 10 frt. tészen." (*Jegyzőkönyv*, III. k. 184. l.)

[4] „Megyéjében 9—10 ft fizettetik egy sertéstől s igy a 6 xr tekintetet sem érdemel s tsak a jobbágynak kijátszására szolgál, megyéjében ha lehetséges a jobbágy meg alkuszik a földes urral s ezen esetben ugy is lehetetlen a 6 xr meghatározása. Ha pedig idegennek adatik a makkoltatás, ott is felyebbre mondathatik a haszonbér s igy itt is a jobbágynak kedvezése füstbe megy." (*Jegyzőkönyv*, III. k. 187. l.)

elvételével földmivelésre nem kénszeritetik, — NAGY PÁL ellenben Sclavoniát eddigi szokásában feltartatni kivánja, — sok engedélyt tagadtak már meg a RR a szokásnál fogva, tartsák meg tehát azt ott is alapnak, hol a jobbágyra nézve valamennyire kedvező. Ha nem változtatik meg a jobbágy adózása, ne változtassék azon beneficium is; mellyből kivált Sclavoniában éll, minthogy ott a gabona termesztésnek igen csekély hasznát veszi a jobbágy, ha csak sertésének nem adja, s igy lábon Bécsbe nem hajtja.

SISKOVICS ugy hiszi: ezt nem állitaná a Sopronyi követ, ha Tóth Országot ösmerné, ahol nem az hogy sertésnek öntené gabonáját, de maga is éhezik a jobbágy, mivel a 30 esztendős ember sem dolgozik semmit, hanem 3 kecske, 6 disznó után jár henyélve egész életében. A szónoknak vallástétele, hogy a nomadicus marhatartást pártolni soha sem fogja, s igy az ily sertés tartást sem, részint mivel az erdőt pusztitja, részint mivel inkáb más marha nemet akar tenyésztetve látni, mint ollyat melly azt emészti el, a mi az ember élelmére szolgál.

SZUCSICS: Ha 3 kecske 6 disznó mellet pásztorkodva henyélni Sclavoniában hiba, Baranyában is az, pedig ő annak hegyes vidékein, és szigetein, szintúgy látott 30 éves embereket 2—3 tinó után semmit sem téve kalandozni. — SISKOVICS ezt nem gondolná: ha csak utast,[5] vagy olvas embert nem látott a Bácsi követ, a ki minthogy Baranya mindenüt regulázva van, a földmivelési ipar következésében kötelről étetett. — SZUCSICS állitásának bizonyságaúl Herczegovina, és Szekcső szigetjeit hozta fel.[6]

MAJTHÉNYI azt tartja hogy ha az erdő azon gyümölcsének, mellyet csak egyenesen e végre rendelt a természet, ilyes használása az iparral, az erdő miveléssel ellenkeznék; nem csak a jobbágynak hanem az úrnak is meg kellene azt tiltani.

Többszöri felkiáltások következésében a PERSONALIS úgy látta hogy a többség változtatás nélkül akarja a szerkeztetést elfogadni — mire viszont *Verőcze! Verőcze!* hangozván, — a PERSONALIS azt jegyzette meg, hogy e szerint az egész szerkeztetésnek meg kellene változni.

NAGY: Ha megváltozik is, a textura miatt bizony meg nem tagadhatjuk a sclavoniai jobbágytol a mi az övé. Egyéb iránt a mint minap mondottam hogy Marmarosban nem voltam, úgy Sclavoniában vóltam, azt ösmerem, s tudom; hogy minden ház nép tart egy külön sereg sertést, mivel ennek látja egyedüli hasznát. A mivelt gazdálkodás, és industria felőli elvekben én általánosan megegyezem, de annak tekintetéből jelenleg egyedüli élelmétől a jobbágyot megfosztani nem akarom.

A PERSONALIS kijelenti hogy ő a szerkeztetés változtatása miatt nem aggódik, de a többséget nem látja hogy akarná. — Mire igen sokan felállván, s Verőczét pártolván; a szerkeztetés SZALOPEK inditványára ennyiben változott: hogy *a viszaélések, aránytalanság, s 10 darab sertésre szoritás egész a pont végéig kihagyatván, a 6 xr fizetés elrendelése után nyomban ezen szavak következnek: „minden alattomban bé hajtott daraboktol ezentúl is a kettős taxa fizetése megállapitatván“.*

[5] „fuvarost.“ (*Jegyzőkönyv*, III. k. 189. l.)

[6] „Baranyának némely szigetén, nevezetesen Herczegovinán és Szekcsőn olly nomadice folytattatik a marha tenyésztés, hogy ott 20, 30, de 100 pásztort is találni“ (*Jegyzőkönyv*, III. k. 190. l.)

Szalopek még annak sem látja okát, miért neveztetik Sclavonia Also Tóth Országnak, holott felső Tóth Ország nincs, s az is meg fog bizonyitatni hogy Magyar és nem Horváth Országhoz tartozik. — Erre némely szóváltások történtek Szalopek és Busán között, ki az 1791 : 59-ik, 1715 : 118. s más törvényekre hivatkozva,[7] állitotta hogy azon nevezet diplomatice van elfogadva, s hogy a Varasdi Generalatus, Körös megye és Zágráb megyének Száván innénti része felső Tóth Országnak tartatnak, kérvén hogy ezen publ[ico-] politicus kérdést ne feszegesse.

Bernáth ellenben nagyon örömest kész Tóth Országnak, az egyetértési szoros kapcsolatra testvéri ajánlkozását el fogadni, — s valamint a Bánsági megyéket Bánságnak nem nevezzük, hanem Temes, Torontál és Krassó megyéknek, úgy itt is ne mondjuk Alsó Tóth Ország, hanem: Verőcze, Posega, Szerém. — Ezen inditványt Borsiczky, Novák és mások sokan pártolák azonban a Personalisnak észrevételére: hogy arrol itt nincs szó mi volt hajdan Sclavonia, Valpó vármegye e? vagy Szerémi Bánát? annyi igaz hogy Alsó Tóth Ország név alatt van befogadva, s ezt itt ily oldalaslag pertractálni nem lehet: — az inditvány elmellőztetett.

[II.] Olvastaték a következő pont, melly azt rendeli hogy:

„Ezen kivül a jobbágyokat semmi egyéb haszon az uradalmi erdőkből nem fogja illetni, nem is fog köteleztetni a földes ur[b)] kézi müvekre, vagy pálinka égetésre, vagy épen kereskedésre jobbágyainak fát adni, úgy a makkoltatás, gubacs, *s más gyümölcs* szedés jusa is az uraságnak szabad, és szorithatlan rendelkezésétől fog függni."

Somsich úgy vélekedett, hogy miután az előbbi pontokban el van számlálva: mi illeti a jobbágyot az erdőből. nincs többé szükség elszámlálni mi nem illeti, mert ez magában értetik. — Balogh hasonló értelemben volt, csak azért is mivel a megengedett csekélységek mellett nagyon szembe ötlő lesz az a mi meg nem engedtetett, ha el fog számláltatni. — Ezen inditvány el nem fogadtatott.

Deák is ujitja inditványát a szerszám fa iránt.[8] — A Personalis nem szóll ugyan ellene, de miután tegnap az inditvány meg történt s el nem fogadtatott, többé szóba nem vehetőnek itéli. — Asztalos azt veti ellen, hogy ő maga részéről tegnap csak azért nem pártolá az inditványt, mert azt ezen §-usra tartozónak vélte. — Somsich Zalát, a Personalis bölcs és kegyes előadása mellett is pártolja, mert soha sem fogja tudni megegyeztetni az igazsággal, hogy ha urimunkában a hajdu által tőkével megterhelt boronája eltörik, azt venni legyen kéntelen. — Novák szintén csak elhalasztotnak, nem elvettetnek véli az inditványt, mert azt a Marmarosi követ nyilván fel is tartotta ezen §-usra. — Balogh pedig ha huszszor kerül is elő valamely inditvány, melly a jobbágy könnyitésére szolgál, azt mindég kész pártolni. — Nagy tiszteli ugyan az előlülői kijelentéseket, de csak úgy, a mint a sorozat kérdésében maga az

b) A teljes szöveg: „Ezen kívül a jobbágyokat semmi egyébb jótétemény vagy haszon az illető határok körében fekvő uradalmi erdőkből nem fogja illetni; annál kevésbbé követelhetnek valamit a határjukon kivüli erdőkben, havasokban vagy éppen a pusztákban; nem is fog köteleztetni a földes úr saját határbéli erdejéből kézimüvekre" stb. (*Iratok*, I. k. 281. l.)

[7] Az 1791 : 59. tc. értelmében Horvátország és a három felsőszlavóniai megye, ú. m. Zágráb, Kőrös és Varasd megye adójáról mindig a magyar országgyülésen kell határozni az 1715 : 118. tc.-kel pedig az uralkodó hozzájárul, hogy Alsószlavónia és az ott lévő magyar megyék visszacsatolásáról egy bizottság javaslatot terjesszen eléje. — A *Jegyzőkönyv* (III. k. 186. l.) szerint még az 1741 : 50. tc.-re hivatkozott.

[8] V. ö. 54. l.

előlülő is mondotta, t. i. hogy az a RR controlleriájának alája van vetve. — sokan ide halasztották a tárgyat, mellyet csekélysége miatt is emberteleség nélkül maga részéről meg nem tagadhat, akár mit enunciált is tegnap az előlülő. — A PERSONALIS hivatkozik az RRre, valjon elhalasztva volt e csak azon inditvány? holott a végzés kijelentése után a Liptói követ ujra felmelegitette, s akkor sem fogadtatott el. — VITÉZ. DÓKUS, POGÁNY, VAY a végzéshez ragaszkodnak. — VAY hirelenében elszámlál a földmiveléshez meg kivántatott szerszámok, és szerszám részek közül vagy 30-at[9] annak meg mutatására hogy ez nem oly csekélység, mint a Sopronyi követ mondja. — DEÁK ezt oly lajstromnak nevezi, melly ha belőle az ostornyél, s még egy két e féle ki nem maradt vólna, bár meily régi inventariumnak is beillenék, de a dolog nem úgy áll, mert itt nincs szó azokrol mellyeknek készitése a kéz mivesek mesterségéhez tartozik.[10] — BÖTHY is különbséget lát a szerszám készitésnek nagyban üzése, faragása, és a közt, ha munka közben rúdja eltörik. — GYERTYÁNFFY pedig kivált rendszeres munkában nem látja kezét annyira megköttetve, hogy a mit jónak lát, azt más szempontbol újolag is fel ne vehesse. — MAJTHÉNYI (Bars) közép ut gyanánt a szerszámfának megemlitését kihagyatni javalja. — BORSICZKY ezzel meg nem elégszik, mert az 1-ő §-ban megengedett száraz dült fából egy ostor nyelet sem lehet faragni, — kéri egyszersmint a RRket legalább azt ne törvényesitsék, a mi némely helyüt regulatorius per következésében is szokásban van, hogy a zsindely csinálást is regalének tartja a földes úr, s a jobbágynak tennen vásárlott fájából sem engedi meg a faragást. — NAGY álmodni sem tudta, hogy még ilyen irtoztató viszaélés is lehessen. — E részben a PERSONALIS nyugtató választ ád a már eddig végzettekről s a kereskedési munka körében végzendőkről. Egyébiránt Deáknak inditványa el nem fogadtatik. Végre SZUCSICS a gyümölcs megemlitését kihagyatni kivánta, mert azt általánosan eltiltani küldői nem akarják. — A BUDAI KÖVET nem hiszi, hogy a gomba, eper, málna, komló szedést a RR eltiltani akarhatnák.

Ezen inditvány ellen észrevételek tétettek: JUSTH és VITÉZ, fel sem tehetik hogy oly kegyetlen földesur lehessen, aki ezt tiltaná, de just nem akarnak engedni ott, ahol kegyelemnek van helye. — BREZOVAY attol tart hogy ha világosan törvénybe tétetik, hogy a maga curialis erdejében a földes ur megengedni tartozik a gyümölcs szedést, ez annyit tesz, mint őtet tulajdon magáéból kitiltani.

Ellenben NAGY PÁL figyelmezteti a RReket azon emberteleségre, s botránkozásra, ha még a vad gyümölcs szedést is eltiltják. — Legyenek irgalmassággal a RR! hiszen nem terem az erdőn császár körtve.

Igy Novák, Balogh, Péchy, Desöffy, Böthy, Gyertyánffy, Bük, Szabó, Vásárhelyi, Bernáth és mások.

MAYER kanonok csak azért is kihagyatni vélé a gyümölcs szedés tilalmát, mivel az eddig az urbarialis rendeletek következésében szabad volt s minthogy az eddigi intézkedés alapjának vétetett az urbarium. — BERNÁTH kéri a RRket, ne tapodják lábbal az alapot — BÖTHY pedig világosan megengedtetni kivánta, mert a földes urak igen könnyen csinálnak magoknak monopoliumot, a mint erre példa a piócza fogás. — VITÉZ nem hisz földes urat a ki ezt meg nem engedné, de attol tart, hogy

[9] A felsorolást l. *Jegyzőkönyv*, III. k. 193. l.

[10] „Csak azon szerszámokat értette, melyek az ur dolgában szoktak törni." (*Jegyzőkönyv*. III. k. 194. l.)

ha törvény által mondatik ki általánosan az engedelem, a vad gyümölcs mellett, a gubacsot is fel szedik. — NAGY ebben magában látja a feleletet. — mert egyrészről az mondatik hogy nincs f[öldes] úr a ki meg nem engedné, más részről: hogy meg nem lehet engedni, mert fel szedik a gubacsot. A törvény nem a jó és kegyes, hanem a kegyetlen földes úr ellen hozatik, s ő valóban eddig is tud olyan embertelen földes urat, a ki pénzt vesz a gyümölcs szedésért. — BALOGH pedig azt hiszi, ha nem lenne is oly kegyetlen földes úr, van embertelen részeges csősz, a ki meg zálogolja azon szegény tehetetlen gyermekeket, s vén asszonyokat, kik nem mulatságból, hanem éhség elüzése miatt inségből, nyomoruságból szedegetik az erdei gyümölcsöt. — LA MOTTE hálát mond az Istennek hogy Gömörben nem az éhségtőli menekedés miatt szedik a vad körtvét, de nem is szedhetik a miatt, mivel mig szalma közt meg érnék, meghalhatna a szegény ember éhen. — ANDRÁSSY az erdőt a földes ur tulajdonának tartván, arra nézve különbséget nem tesz, bár fallal legyen körül keritve, bár nem — s úgy erre, mint a tóra nézve is azt hiszi, hogy ha az erdő, vagy tó az úré, az is mind az úré a mi benne találtatik, legyen az piócza vagy bár melly ösméretlen állat. — KÖLCSEY azonban nem ily karban látja lenni a kérdést, nincs itt szó a földes úri magános tulajdonról, hanem szó van arról, mi jusa, mi kötelessége van a jobbágynak az erdőre nézve, s ezen szempontbol véve bizonyos tekintetben közös tulajdonrol van szó.[11] — Ennek VITÉZ azt veti ellene, hogy ha az ember magának kedve szerint való előzményt csinál, igen könnyü jó következést vonni; de nem áll azon előzmény hogy az erdő közös tulajdon, s igy a következmény is dül. — ASZTALOS ellenben szintén a gyümölcs kihagyására voxolván nem a tulajdon kérdését, hanem a jobbágyság jobb subsistentiáját, s némileg a divatozó szokást is véli felforogni. — MAJTHÉNYI (Bars) azt hiszi, hogy minden polgári társaságban korlátoltatik némileg a tulajdonosi jus. Az Esztergomi követ elve pedig annyira vezetne, mint a Syriai Basáé, a ki mindent magának tulajdonit, a mi a földön, a vizben s levegőben van. Gömörnek végre azt feleli: hogy követ társa nem azért szóllott a gyümölcs szedés mellet, mintha a szegény embert annak evésére akarná kénszeriteni, mert ha csak az távoztathatja el az éhséget a mit nyomban meg lehet enni, úgy aranyteli erszény mellett is éhen halna az ember. — ANDRÁSSY megjegyzi hogy nem a Syriai basa rendeléseiből, hanem törvényből szóllott, s azon épitette véleményét hogy nem hisz oly kegyetlen földes urat, a ki ezt tilalmazná. — NÉMETH documentummal is kész megbizonyitani hogy van ily földes úr.[12] — A Honthi MAJTHÉNYInak pedig utasitása ugyan a szerkeztetést fogadja el, de meg van győződve, hogy ha a kérdésben forgó tilalom megyéjében szóba jött volna, egy ember sem akadt vólna, a ki azt meg tagadná. Minden esetre akár honnan meritik is az ellenvetés elveit, bizonyos hogy azok közeleb járnak a Syriai basa rendeléséhez, mint az em-

[11] Közös birtok az erdő, mivel az urbárium behozatalakor vizsgálat alá került, volt-e a jobbágyságnak fajzási joga s ha igen, tűzre vagy épületre vagy éppen kereskedésre valót vághatott-e? „Azon követek, kik többet akartak adni, a régi urbariumhoz tartották magokat, a kik pedig a többséggel tartanak, kevesebbet szándékoznak engedni az urbariumnak, de még is a coususnak árnyékát fen tartották, t. i. a száraz fának ingyen, az épület fának pénzért adását, tagadja tehát a privát birtokot." (*Jegyzőkönyv*, III. k. 197. l.)

[12] „Maga is ismér olly 10.000 for. jövedelemmel biró földes urat, ki jobbágyaitól nem csak erdőjében, hanem még a köz legelőn lévő gyümölcs fákon is meg tiltja a gyümölcs szedést." (*Jegyzőköny*, III. k. 198. l.)

beriséghez. Nem is lehet az erdőt más kőfal keritette birtokhoz hasonlitani, mert amannak oly haszonvételei is vannak, amellyek úgy szólván az egész országgal közösek, mint a vadászat.

Ezek szerint a szerkeztetésnek ezen szavai „*s más gyümölcs*" kitöröltettek.

b)

Augustus 16-án LXXXVII-ik orsz[ágos] ülés.

Olvastaték az urbéri 3-ik t. cz. 4-ik §-nak utolsó pontja, melly szerint: „Azon hellyekben, hol az erdő vagy első megszállitás óta, vagy az uraságnak későbbi engedményéből a jobbágyi állománynak részét tenné, vagy pedig az állományon felül akár a községnek, akár egyes jobbágyoknak[c] telkek után lenne kivágva, mind a két esetben, az épületi, tüzi fajzás, makkoltatás, gubacs és más gyümölcs szedése is a jobbágyokat fogja illetni (fentartatván mind ezekre nézve, a mennyibe gyakorlatban lett volna, az uraság használata, s az erdő vágás módjának, és rendjének meghatározása iránt az uraság fő fel vigyázási jusa) sőt ha az erdei rend megtartása mellett, a jobbágyok tüzi, s épületi faizás szükségén felül még kereskedésre is szolgálhatna az erdő, ez a jobbágyoknak — ha[d] használásában voltak — továbbá is az uraság rendező felügyelése és a község által meghatározandó, s ugyan csak a községnek jutandó taxa fizetés mellet, megengedtetik."[13]

VITÉZ: Ha telekbeli állományba méretett az erdő, nem látja helyét a földes úr használlatának, ha ellenben jovoltából az állományon felül bizonyos feltétel mellet adatott, s ezen feltétel szerint használatában maradt a földes úr, az adomány feltételének fel kell tartatni. — Ennél fogva a szerkeztetés elején foglalt két esetet szükség megkülönböztetni, s a földes úr használata iránti mentő záradékot csak a második esetre szoritani.

BEZERÉDY ezen különböztetést igen helyesnek találja. Ahol jobbágytelki állományba méretett az erdő, ott úgy véli, az országos biztoságnak sem lehetett azon véleménye, hogy az ur is használja, miután a jobbágyi adózásokat szedi, de ha ezen felül adatott a községnek, fel kell tartani az úrnak eddigi használatát, mert a törvényhozásnak iránya nem lehet a tulajdonost gyakorlásától megfosztani. De gyakran meg volt itt mutatva, mennyire káros mind materialis, mind moralis tekintetben a közös birtok, kivánná tehát, a közös használat feltartása helyett, a legelőre nézve megálapitott elvek szerint, ezen közös birtokot is elkülönözni. — SOMSICH az erdőt általánosan igy kivánta vólna kiosztani;[14] a mint ezen §. mutatja hogy már néhol szokásban is volt, s békével, és nyugalommal gyakoroltatott; — azonban ez el nem fogadtatván, ohajtaná legalább, hogy ha jövendőben vagy egy földes úr eként akarná kivágni a jobbágyok erdőbeli illetőségét, az út előtte bevágva ne legyen.

Ellenben VÁGHY az elkülönözésnek jóvoltát a földre, rétre nézve ugyan kétségbe nem vehetőnek valja, de az erdőt egészen más tekintetben látja, s erre nézve minden oldalú megfontolást kiván. — Mondatott már itt az 1807-ki 21. czikely felől, és méltán mondatott, hogy a mióta apróbb darabokra osztattak az erdők, azóta pusztúlnak is; és igen nagy

c) Kimaradt: külön külön
d) Kimaradt: eddig ollyatén kereskedés

[13] A szöveg nem szószerinti. (*Iratok*, I. k. 281. s köv. l.)
[14] Aug. 12-i inditványát l. 49. l.

kérdés a publica oeconomiában hogy mi tanácsosabb? minden esetre ott alaposan meg fog hányattatni,[15] itt azt felületesen meg előzni nem tanácsos. — Ezen észrevételeket a PERSONALIS igen nagy tekintetet érdemlőknek látta, mert valóban azon 2—3, legfeljebb 10 hold erdőben, a melly egy telek után juthatna, erdő culturát gyakorolni lehetetlen, a nélkül pedig pusztulás következik.

BEZERÉDY felel: hogy itt nem egyes telek utánni kivágásra, vagy közbirtokosok közötti felosztásra irányoztatik, hanem, az uraság és község közötti elválasztásra. Egyéb iránt hol a közös birtokban egyik a másiktol fug, a függőnek használlása mindég csorbulást szenved.

BERNÁTH pedig úgy vélekedik: hogy ha csendet, rendet, s virágzást ohajtunk, mindent el kell kerülni, a mi surlódást, ütközést okoz, s ha már az elkülönözés általában meg nem eshetett, legalább a jobbágyok között kiván minden surlódást ki kerülni, s igy ellene van a község közös birtokának, ellene az uraság együt használlásának, ha volt ilyes használata; szakitassék ki illő arányban egy darab erdő az uraságnak, a többi osztassék ki telek szerint a jobbágyok között, erre nézve pedig többé uri fel ügyelésnek se legyen helye, mert ha a jobbágy-telki állományra nézve nincs, arra sem lehet, a mi annak pótlékául adatott.

NAGY: Szathmárnak tegnap kijelentett elvében osztozván az erdőt különös földes uri tulajdonnak nem veheti. Az urbariom behozatala alkalmával tett munkállodás szerint három tekintetbe jön az erdő — kikérdeztetvén a jobbágy ha van e erdeje? vagy azt felelte 1. hogy van, de az kirekesztőleg sajátja az uraságnak, s az ilyenről szó nem lehet, vagy azt mondotta 2. hogy van, de abban ilyen s ilyen illetőséggel bir a jobbágy,[16] — már ez nem kirekesztő uri tulajdon, hanem vagy a telepitési szerződés, vagy emlékezetet haladó divatnál fogva, melly az első megszállás alkalmabeli engedély suppositumán épül, közös — vagy azt mondották 3. van a községnek privát erdeje. Ez ismét 3 féle lehet: 1. Telek beli állomány, s itt sem együt használásnak, sem más beavatkozásnak helye nem lehet, 2. vagy olyan hogy minden haszonvétel a jobbágyságé, s az uraság csak felügyelést gyakorol; ennek használatát az urra kiterjeszteni szintén nem lehet, 3. ahol bizonyos idomban az urnak is volt használata; ezt ohajtaná, mint Tolna, elkülönözni.

BALOGH: Az állományba mért erdőnek a jobbágy által szabados használata mellett szólván, úgy nyilatkozik hogy a szokást az engedélyek alapjául venni annyit tesz, mint a bőkezüséget büntetni, a szükkezüséget jutalmazni; az tehát törvénynek, s engedélynek alapja nem lehet.[17]

KÖLCSEY szintén 3 felé osztja az erdőt. 1. Melly az úrnak olly tulajdona hogy abban a jobbágy részt nem veszen, 2. melly a jobbágynak oly tulajdona, hogy abban az ur részt nem veszen, 3. mellyben közös a használlat. — A két elsőről: bár uré, bár jobbágyé, a tulajdon sértése nélkül szó nem lehet, — a közös erdőkre nézve, mellyek a földes úr czime alatt vannak, a RR meghagyták: hogy a jobbágynak szabad száraz fát szedni, törzsököt vájni, és vad körtvét enni, — hogy a fenálló szokás

[15] A közgazdasági kérdéseknek a kereskedelmi bizottság munkálatának tárgyalásakor kellett sorra kerülniök.

[16] „Az erdő az uré, de a jobbágyság is használja." (*Jegyzőkönyv*, III. k. 203. l.)

[17] „A törvényhozásba nem kell a szokásra tekintenünk, minden idő szerinti törvényes engedmény többnyire az eddigi szokásnak meg sértésével jár." (Uo. 204. l.)

szerint, ezt határozni nem lehetett vólna, mutatja azon több követek által felhozott példa, hogy eddiglen itt ott a jobbágy ölfát is kapott.[18] Miután azonban az elkülönözés elve, melly egyedül szabhat vala igazságot, s mellyet a jobbágyság czime alatt lévő közös erdőkre is ki lehet vala terjeszteni, el nem fogadtatott; legalább viszonosságot kiván a szónok; hogy valamint a földes úr czime alatt lévő közös erdőben a jobbágy száraz fára, tuskóra, és vad körtvére szoritatott, úgy a jobbágy czime alatt lévő közös erdőben viszont a földes úr száraz fára tuskóra, és vadkörtvére szoritassék.

ANDRÁSSY czáfolgat, — ezen viszonosságra azt felelvén, hogy annak csak akkor lehetne helye, ha az úr a jobbágy adományából birná az erdőt, mint viszont van, hogy a jobbágy az úr adományából birja, — Baloghnak pedig azt válaszolván, hogy hazánkban a szokás, törvényes alapja lehet a birtoknak. Mire viszont BALOGH: Az Esztergomi követ jól felelt, de nem nekem, hanem önnön magának, mert én nem mondottam hogy az usus nem lehet birtoknak alapja, hanem azt: hogy nem igazság az ususst tenni az engedélyek alapjául, — s erre úgy gondolom nehezebb a felelet; — egyéb iránt arra szóllitom fel, hogy mászor elveimet úgy fogja fel a mint előadom, s talán meg lesz mentve azon kellemetlenségtől hogy czáfolgasson.

A PERSONALIS: Abaúj vármegye inditványát igazságos alapokon látja nyugodni. Ha állományba adatott az erdő s a földes úr minden adózásokat meg kap, még együt használást is engedni nem lehet, ha pedig azon felül adatott, és használatát feltartotta, attol meg fosztani nem lehet.

DEÁK: Nem tud esetet, hogy valahol az erdő, mint erdő, állományba méretett volna, különben azt is meg kellett volna határozni, hogy a föld, rét hijány, erdő által minő idomban, s mennyiségben pótoltassék, — de ha van ily eset, hogy azzal úgy bánhat a jobbágy mint állományának egyéb részeivel, az igen természetes. Bajos lenne azonban a községi erdőkre nézve is a földes úr használatát ily általánosan kijelenteni. Lehet eset, midőn urbariom vagy regulatio által, a jobbágyoknak elkülönözött birtokúl egy darab erdő kivágatott, s azt kirekesztőleg használták; később kezdett a korcsmáros részt venni, elnézték; majdan az uraság tisztje, s igy lassan lassan usus lett belőle, ez azonban nem usus hanem viszaélés.[19] Helyesb lenne tehát, az urbariomot, vagy regulatiót venni sinór mértékül.

BUSÁN jelenti hogy Horváth országban, van telki állományba mért erdő, s hogy az 2000, a föld pedig csak 1000 ölével méretett egy holdba.

SZENTPÁLY végre minden észrevételek ellenére is, kivánja úr, és község, (nem pedig egyes jobbágyok között) az együtt használást megszüntetni. — Még más inditványok is tétettek. — BEZERÉDY a gyümölcsszc-

[18] „A mint Gömör vármegyének követje elő adta illyen erdőkbe is, hol a czim az uré és csak a köz használat a paraszté, a csetneki és murányi uradalmakba a fának fele vagy egy tetemes rész illeti a jobbágyokat, vagy mint Soprony vármegyének követje a megyéjebeli példa után mondá, az illyen erdőkbül bizonyos számu öl fa adatik a jobbágyoknak." (Uo. 206. l.)

[19] „A köz tapasztalás mutatja, hogy az illyen szokás mindég bé csuszáson kezdődik, előbb a kortsmáros vagy árendás később a földes ur szinelt okokon veszi elsőben ugyan kitsiny, ezután mindég nagyobb és kiterjedtebb hasznát, majd engedelem, majd féi erőltetés mellett az illy község erdejének, mellyet későbben állandó szokásnak állitván, a coususban magát be helyhezteti." (Uo. 212. l.)

dés megemlitését kihagyatni kivánta, mert miután az uradalmi erdőre nézve ettől el nem tiltattak,[20] annak a jobbágyi erdőkre nézve különös kedvezés gyanánt hangzó megemlitése azon balmagyarázatra adhat alkalmat mintha egyebüt nem volna szabad a gyümölcs szedés. Ezt többen pártolták, a többség azonban szerfelettinek itélte a Tolnai követ aggodalmát.

Szucsics a fa kereskedésre nézve azon feltételt kihagyatni kivánta, hogy csak úgy engedtetik meg: ha szokásban voltak a jobbágyok — ha már egyszer a jobbágynak vagy községnek adatott valamely erdő, azt használja, az erdőszség szabályai szerint ahogy, és a mire akarja. — Ezt Majthényi (Hont) pártolván, nem tudja minő systemában veszik a RR a szokást, majd megerősitik majd el vetik. Korcsmáltatást engedtek a jobbágyoknak bár voltak szokásában bár nem, fajzást már nem engedtek, a lelki pásztoroknál ismét megálapitották az usust, itt viszont ezen §-ban a gubacs szedésre, fajzásra nem teszik az usust feltételül, a kereskedésre nézve már teszik. Azon regula szerint hogy „amor incipit ab ego" igen természetesnek találja, hogy ahol ususa nem volt a jobbágynak, ott fajzást nem engedtek; de hogy ott hol az erdő a jobbágynak állományába méretett, vagy azon felül rátájába ki szakitatott, miért kellessék kereskedésre nézve a szokáshoz kötni? meg nem foghatja.[21] Kivált miután egyesülten gyakran kimondatott azon czélzás: hogy a kereskedést elő kell mozditani, leginkáb ezen békés időkben, midőn a nemzetnek nincs alkalma vitézségét kimutatni. — Ezt szintén sokan pártolták. — Nagy azonban nem hajlandó a fakereskedést korlátlanúl megengedni, eddig firól fira szállott a telek, s azért az erdőnek is jobban gondját viselte a jobbágy, de most be lévén hozva az usufructuatio, le vágja, pénzt csinál belőle, s telkét is eladja. — Busán pedig az erdő pusztitás tekintetéből, a fa kereskedést ott is eltiltatni kivánta, ahol annak használlatában volt a jobbágyság. — A Personalis fontosnak látja a Sopronyi követ észrevételét,s úgy hiszi azon aggodalomnak megfelel a szerkeztetés. — Végre Péchy a záradékot egészen kihagyatni kivánta, mivel itt az uraságnak nem lehet a gubacs szedésre és makkoltatásra nézve usust tulajdonitani.

Mind ezen inditványok közzül egyedül az, Abaúji fogadtatván el, miután az Itélő mester által felolvasott szerkeztetési módositásra nézve azon észrevétel fordult elő, hogy a telki állományba mért erdőre nézve, a fajzás, gubacs szedés, makkoltatás s a t. elszámlálása azt látszatnék magában foglalni, hogy a jobbágy állományának ezen részét csak ezekre használhatná,[22] — Deák s mások által is tétetvén módositási inditványok,[23] végre igy állapitatott meg a szerkeztetés:

[20] V. ö. 64. l.

[21] „Nem szükség olly szorosan a szokáshoz ragaszkodni; erre a birónak kell figyelmezni, midőn a multra nézve itéletet hozz, de a törvényhozó test, mellynek a kor szellemét és a környülállásokat kell tekinteni, változást tehet a szokásba." (*Jegyzőkönyv*, III. k. 200. l.)

[22] Platthy Mihály itélőmester fogalmazványát l. *Jegyzőkönyv*, III. k. 214. l.

[23] Deák igy fogalmazta meg a kérdéses pontot: „sylvas, quae ipsum sessionale constitutivum iam ingressae sunt, coloni absque omni prorsus restrictione libere et exclusive usuabunt." Fogalmazványával azonban nem voltak megelégedve, mivel „az *exclusive* kifejezés nagyon messze terjed és azt oda is lehetne magyarázni, hogy az illy állományi részbe adott erdőkbül, ha azok szántó földé változtatnak, az urat a kilenczed sem illeti és ezen kifejezés által a földes urnak legeltetési igaza is ki lenne zárva". (Ua. 214. l.)

„Ha mindazáltal az erdő valamely helyekben, szántó föld vagy rét helyett adatván, a jobbágy telki állománynak részét tenné, azzal jövendőre a jobbágyok szint úgy, mint egyéb urbéri javaikkal szabadon és meg szoritás nélkül fognak élni, ahol pedig az állományon felül" s a t.[24] alább pedig ezen szavak helyett *„mind a két esetben"* ez tétetett: *„ezen esetben".*

c)

[I.] *Augustus 17-én 88-ik országos ülés,*

olvastaték az urbéri 3-ik t. cz. 5-ik §-ussa, melly igy szóll: *Ha az uraság, kinek igazaihoz számitatik a mészárszéki jus, a lakosoknak szükségére elegendő húst nem vágatna, akkor a jobbágyoknak a különben tilalmazott hús mérés az uraságnál az iránt eleve teendő jelentés után megengedtetik; valamint akkor is, ha a különben egésséges marhájok valamelly véletlen eset által további meg tartásra alkalmatlanná tétetett volna, szabad lészen nékiek az olyatén marhát kiméreni, vagy azt a mészáros által kiméretetni.*[25]

Erre nézve: ASZTALOS azt kivánja, hogy nem csak béjelenteni, hanem engedelmet is kérni tartozzanak a jobbágyok. — Ellenben NOVÁK a hus mérést nem csak földes úri jusnak, de mint első szükség czikelyét politialis ügyelet alá is tartozónak vélvén, azt hiszi: hogy ha a f[öldes] úr nem látja el hussal a közönséget, a publicus statust is érdekli hogy ellátassék.[26] Azért kivánja, hogy a béjelentés feltétele kihagyassék, mert: vagy van a f[öldes] úrnak vetoja, vagy nincs. Ha van, akkor a közönség szükségének fedezése egyes ember önkényétől függne; ha nincs, akkor haszontalan a jelentés.

JUSTH a jobbágyság hús mérését, mihelyt a földes úr mészárszéket nyit megszüntetni; a törvényes esetek, s uri engedelmen kivül mérő jobbágyot pedig, confiscatio, vagy más büntetés által fenyitetni, — GYERTYÁNFY ellenben és BUSÁN bizonyos taxát fizettetni, s ezt Busán köz ár verés utján mérsékeltetni, és ezen esetben a hus mérést egész esztendeig meg hagyatni kivánták.[27] — BALOGH azt felelé: hogy a marha nem ember, hogy attol is stólát kellessék fizetni.

BREZOVAY kivánta, hogy ahol sem az úrnak, sem a községnek nincs állandó mészárszéke, szabad legyen húst másunnan behozni. — DÓKUS ellenben a béhozatalt megtiltatni akarta, ha a földes úr rendesen ellátja hussal a községet, — mire PALÓCZY figyelmessé lőn, hogy a transennalis, stationalis, contractionalis helyeken[28] egy pár xral drágáb szokott a hús lenni, ha tehát valamely mesterember, kinek 9—10 legénye van, a gyakran csak 1/4 arányi távolságra fekvő helységből olcsóbb húst hozat, s naponként csak 3 garast megkimél is, ezt 365 nap által sokszorozván, ekép egész adóját lefizeti. Tud pedig esetet a szónok hogy a

[24] Nagy Pál szövege, amelyet ő is latinul terjesztett elő, s Platthy fordított magyarra. (Ua. 214. s köv. l.)

[25] *Iratok*, I. k. 282. l.

[26] „Ezen törvény mellett még a Publicum is köteleztetne az uraságoknak előbb jelentést tenni, a mit a vármegyéknek a földes urakhoz való viszonyaival nem tud megeggyeztetni." (*Jegyzőkönyv*, III. k. 217. l.)

[27] Annak számára, „a ki a mészárszék tartást bérfizetés mellett magára vállalja." (Ua. 217. l.)

[28] Ahol a katonaság átvonulva megpihen, rendszeresen állomásozik és elszállásolva tartózkodik.

zsidó mészárosok a szegény embernek fazokából is kivették a húst, mellyet más helységből hozott. Biztositsák a RR a földes uri just, de ezen zaklatásnak is határt szabjanak. — Ezt KÖLCSEY, SISKOVICS és többen pártolván, különösen SZENTPÁLY általában szabaddá kivánja tétetni a hús béhozatalát, mivel az nem fényüzés, hanem első szükség czikkelye. KOCSI HORVÁTH ellenben sem a hibás (tévedésből azt mondá hogy döglött, de később megigazitá hogy lába tört, vagy másképen hibás) marhájának kimérését, sem a Hevesi követ inditmányát nem kivánja törvénybe tétetni; mert az első gátlásának embertelenségére senki sem fakadhat, a másik pedig oda látszatnék mutatni, hogy ha valamely helységben nincs ivó viz, ezt sem szabad behozni törvény engedelme nélkül. — ACZÉL pedig a marhárol beszélvén emacillatio helyett, nyelvtévedésből több izben emancipatiót mondott. — BERNÁTH a hús mérés szabadságához hozá kivánja kötettni a publico politicum munkában megszabandó politialis rendeletek megtartásának kötelességét, melyek által reméli meg fog szüntetni a limitatio.[29] A redactio 2-ik részét pedig, bár mit mondjon is a veszprémi követ, mindenesetre ezen törvény gyöngyének tartja.

Felkiáltás utján a kerületi szerkeztetés, úgy a mint áll helybe hagyatott.

[II.] *Olvastatott a 3-ik t. cz. 6-ik §-ussa,* melly igy szóll: „Az előszámlált úrbéri haszonvételeken kivül a jobbágyok sem vadászat, halászat, madarászat *és Bolt* jusait elfoglalás, és kár megtérités büntetése alatt nem gyakorolhatják, sem a vásár, piacz, vám, és révbeli jusokat nem bitangolhatják. Ha pedig valamelly jobbágy földes uri engedménynyel bár melly nemű malom, vagy más királyi adománybol származott uri jusnak lenne birtokában, ezt a földes úr az épületek, törvényesen rajta fekvő pénzek és minden javitások becs szerinti megtéritése mellet visza veheti, a netalán előmutatandó különös kiváltságok avagy kötések mindazáltal meg fognak tartatni, mert ámbár ezeknek az uraság megegyezése vagy ajánlása nélkül kiadása az 1649 : 45. által megsemmisités alatt tilalmaztatik, mindazáltal a kir. adománybol származott uri haszonvételek, vagy a földet egyébként érdeklő jusok, ha ezekre nézve a jobbágyok sajátsági jusal elő állanak, s ezt mostani valóságos használat támogatja, már nem uri hatósággal, hanem csak az illető törvényszék előtt inditandó törvény utján enyésztethetnek el".[30] — Ezen szerkeztetés elfogadtatott.

Augustus 26-án felvétetett a IV-ik t. cz. 2-ik §-nak utolsó pontja, mely a kerületi szerkeztetés szerint azt rendeli, hogy mihelyt csak egyes jobágy is az aratást avagy csak egy dülőben is el végzi, annak jelentésére, harmad nap alatt az uraság tartozik a kilenczedelést meg tenni, különben a jobbágy kün hagyván a kilenczedet, termését minden további nyomozás nélkül haza viheti. — A voxok igen egy formán állottak, 24 megye a szerkeztetés mellé nyilatkoztatá magát, Szepes nem volt jelen, Baranya halgatott, a PERSONALIS végzésnek jelenté, hogy „az egyes jobbágy jelentése" ki marad a szerkeztetésből. — BALOGH tagadta, hogy ez lett légyen a többség végzése. Az Előlülői hatás sok követek által, azon elvnél fogva, hogy a végzés a statusok controlleriája alá tartozik, erős ellenzés alá vétetett, s igen kitünő volt a diactalis

[29] A hatósági ármegállapitás. — A *Jegyzőkönyv* (III. k. 219. l.) szerint a pont „első része a publico politicumra tartozik".

[30] *Iratok,* I. k. 282. s köv. l.

coordinatio hijánya, melly miatt az sem tudatik, hány vox van a teremben. — Végre Baranya is a Personalis kijelentésére nyilatkozván, erős harcz után a végzés a mint kijelentetett, megmaradott.

Augustus 27-én a 3-ik §-us 1-ő, 2-ik, 3-ik pontja a bor dézma, és hegy vám iránt helybe hagyatott, — a 4-ik pont, melly 3 napot rendel ennek beszedésére, kihagyatott, s helyette az 5-ik pont megállapitatott.

Augustus 28-án az úgy nevezett szőllő lábak iránt költ szerkeztetés, melly ezeknek béplántálására a földes úrnak szoritó hatalmat, különben kibecslési just enged, a szőllő plántálásra nem alkalmatosaktól járandó adózás meghatározását pedig szabad alkura, vagy rövid perre utasitja, kihagyatott, s helyette az tétetett hogy az ezekből fizetés, vagy nem fizetés iránt az eddigi szokás fog feltartatni.

Augustus 29-én SZIRMAY inditványára, az apróbb adózások u. m. méh raj, bárány, göde kilenczed, apró marha, tojás vaj, és borjú minden váltság nélkül elengedtettek, — a robot pedig mennyiségére, és természetbeni kiszolgáltatására nézve helyben hagyatott.[31]

73.

a)

Az augusztus 17-i országos ülés vitái a földesúri monopóliumokról.

b)

1833. augusztus 19

Országos ülés.

Tárgy: Az úrbéri IV. tc. bevezetése és 1. §-a: [I.] *A föld tulajdonjogának elve.* [II.] *A füstpénz.*

c)

1833. augusztus 21

Országos ülés.

Tárgy: Vita a szavazás módjáról. Az abszolút és relatív többség kérdése.

a)

Mult levelem végén közlöttem az urbéri 3-ik t. cz. 6-ik §-nak kerületi szerkeztetését, mellyben elszámláltatnak mind azon jusok, mellyek a földes uraság számára feltartatnak, s mellyeknek bitorlása a jobbágyoknak tilalmaztatik. Ezek között foglaltatik a boltbeli jus is, s ez vala legtöbnyire a 17-ik Augustusi 88-ik országos ülés e pont feletti tanácskozásinak tárgya.

BORSICZKY tőn inditványt, hogy valamint nyilván ki vannak az uradalmi, és regalis jusok fejezve, úgy azok is elszámláltassanak, mely-

[31] Az aug. 26—29-i tárgyalásokról olv. részletesebben a 75. számban.

lyek a jobbágy jusai közé tartoznak.[1] — Ide számitják küldői a boltnyitás jusát is. A földes uraknak törvényben alapúlt regalis jusait soha kétségbe nem veszik, de a boltnyitásnak követelt uradalmi jusa törvényben nem alapúl, s midőn a jobbágy sorsának javitásáról van szó, midőn a kereskedés virágoztatása egyesült köz törekedés, midőn a kormánynak vámok, harmincz s egyéb adók, és több e félék által gyakorlott monopoliuma ellen panaszkodunk, magunk fogjuk e a monopoliumok számát szaporitani?, s nem csak a szegény jobbágyot, de egész vidékeket is arra kénszeriteni, hogy ily boltos monopolistától vásárolják szükséges szereiket? Kivánja tehát a bolt nyitás jusát a jobbágyoknak világos törvény szabás által megadatni, vagy legalább az uradalmi jusok közötti megemlitését kihagyni.

VÁGHY: Tekintvén a dolog jelen állását, úgy tapasztalja, hogy ezen jus az uradalmak által itt szélesb, amott szükebb határok között gyakoroltatik. De ha kérdi: hol vette eredetét, s meddig terjed? megfejteni nem tudja. A törvényben oly kevésé talál nyomára mint az urbariomban, eredetének némi jelére csupán az országgyülési irományokban akad. Midőn t. i. 1811-ben a czéhek kérdésének alkalmával, a mesteremberek és zsellérek bevételéről lévén szó, mivel ezeknek be vagy nem fogadása a földes úr hatalmában állott, a bolt is uradalmi jus gyanánt feltartatott.[2] Miután azonban a szabad adás vevés behozatalával a megtelepedés eltiltásának hatalma a földes uraktol el vétetett, logicai követeltség, hogy a kinek házat venni szabad, azt mesterség, és kereskedés üzésétől kizárni nem lehet. — Részletesen elő adja a szónok ezen monopoliumnak kártékony voltát, a szabad concurrentia hijányának következéseit, s feltaglalgatván ezen tilalomnak más életviszonyokra is kiterjedő hatását: elszámlálja mindazon nézeteket mellyeknek ha ezen jus a földes úrnak tulajdonitatnék, nehogy az a nemzeti szorgalmat apasztó kútforrássá váljék, alaposan meghányatniok, s elintéztetniök kellene.[3] Emlékezetökbe hozza a RRnek Fejérvár városa követének e tárgyban a kerületi ülésben mondott (tisztelt levelezőimmel is terjedékenyen közlött)[4] lelkes beszédét, mellyet köz tetszés, helybehagyás, és bokros dicséret követett, megemliti hogy az inditvány megbukásának oka azon vélemény volt, mintha a kir. városok belső szerkezetök kérdése ide nem tartozásának ürügye alatt, magokra nézve azon monopoliumot feltartani igyekeznének. Mire nézve felvilágositást ád, hogy a kir. városokban rendes szokás szerint semmi ilyes monopolium nem divatoz, hogy a mesterség vagy kereskedés üzése mindenki előtt tárva van, s csupán némely politialis rendeletek teljesitése, s az ezekkel járó fizetések kivántatnak, mellyek nélkül a legvirágzób gyártói országokban sem engedtetik meg mesterség avagy kereskedés gyakorlása; a mi azonban nem tilalom, nem monopolium: mert senkit ki nem zár, hanem egyedül jó rend parancsolta intézet. — Jól tudja hogy

[1] A jobbágyi jogokat felsoroló — latin nyelvű — javaslatát közli a *Jegyzőkönyv*, III. k. 219. l.

[2] Az 1811-i országgyűlés ápr. 25-i a gravamenek ügyében az uralkodóhoz intézett felirata javasolta, hogy az a mesterember, aki céhtag volt, bárhová költözik, „in incolam loci (salvo iure dominiorum terrestralium) recipi debeat et opificium suum tractare possit". A király a javaslatot mint szükségtelent elutasította. (Az országgyűlés *Írásai*, 419., 533. l.)

[3] A beszédnek adatszerű részleteit is tartalmazza a *Jegyzőkönyv*, III. k. 222. s köv. l.

[4] V. ö. *Országgyűlési Tudósitások*, I. k. 306. s köv. l.

ezeknek gondos meghányásukra, s úgy az industrialis előhaladás, mint a közönség java, s politialis rend tekintetéből elintézésökre szükség van, de miután ez itt kimeritőleg fel nem vétethetnék, s a kereskedési munka körébe tartoznék; kéri a RRket hogy a szükséges intézeteket oda halasszák, s itt csak egyszerün hagyják ki a bolt jus megemlitését.

SZENT PÁLY pártolván az inditmányt, a bolt nyitást nem az uradalmi, hanem az emberiség jusai közé számitja. Ellenben SZÉLL uradalmi jus gyanánt védi azt, és a lakositás hatalmából (jus incolatus) következteti[5] — mire PÁZMÁNDY azt feleli, hogy mind a szabad adás vevés, mind pedig azon esetek világosan meg lévén határozva, mellyek miatt a megtelepedést ellenezheti a földes úr; ez által a lakositás meg vagy nem engedésének gyökerei el vannak meczve. Egyébiránt szoros kapcsolatban látván e tárgyat a kereskedési munkával, emlékezteti a RRket hogy ott a házalló kalmárság minden korlátozás nélkül felszabaditatni javaltatik, a mivel nyilván ellenkeznék, ha a bolt nyitás jusa a földes úrnak tulajdonitatnék. — BORCSICZKY nem tudja, minek ülnek itt a RR, hahogy a Vas vármegyei követ elvei állanak? Ha a lakositás jusának oly értelmet adunk, hogy a földes úr meg szabhatja, hogy igy, s nem máskép szabad a lakosoknak élelmöket keresni, s csak azon szabadságot tartozik megadni, mellyet megadni akar, úgy nem kell törvény, s csak azt szükség mondani: egyezzék a jobbágy földes urával mindenre nézve a mint tud. — Továbbá Sopron városa követének oda látja menni igyekezetét, hogy a városoknak kártékony monopoliumát legyezze, ő a szabad concurrentiát egész hazánkra általánosan ki akarja terjeszteni, s midőn a földes urak jószágain mindenkinek szabad kereskedést akar nyitni, ámbár ott úr, és jobbágy csakugyan nem egyenlő; méginkáb akar hasonlót a kir. városokban, hol mindenki egyenlő. — VÁGHY ezen vádat magától elháritani törekszik állitván, hogy ő minden monopoliumot megszüntetni kiván, de ép azért mivel reménli, hogy a kereskedési munkában ezen kérdés úgy kir. városokra, mint falukra nézve el fog intéztetni, azt oda halasztatni ohajtotta.

VITÉZ úgy nyilatkozik: hogy hazánkban nem csak irott törvény van, hanem a szokás is törvény erejével bir. Ezen alapúl a bolt nyitás uradalmi jusa, melly felsőb rendeletek által is megerősitetett, azt tehát mint törvényes alkotmányos just feltartatni kivánja. — Igy BENCSIK is, különben nem lesz a városi polgárok, és falusiak között viszonyosság.

KÖLCSEY: Igaznak valja Abaúj állitását, hogy szokásbeli törvényeink is vannak, ezek általánosan az irásbeli gyakorlotság előtt eredtek. Elterjedvén azonban az irás tudomány, azon szokásbeli törvények, a mennyiben jóknak találtattak, irott törvényekké változtak, s ő nagyon rendesnek találná: ha Aristocraticus kormányban, hol Aristocraták hoztak magoknak törvényt, s abban jusaikat elszámlálgatni, igy korcsmát, mészárszéket, sőt halászatot, madarászatot is igen gyakran megemlitgetni el nem mulatták; a bolt just megemliteni elfelejtették vólna, hahogy azt magoknak tulajdonitni akarják vala, pedig a bolt csakugyan nagyobb dolog, mint a rigó fogás. Nem is látja ő hogy ez oly igen szokásban lenne.[6] Szathmárban legalább kiki szabadon nyit boltot, szaba-

[5] „Az incolatus megadása jussa a földes urat illetvén, azon földes uri jusból nyilván következik, hogy a helységben a köz haszonvételek gyakorlása is csak a földes ur tudtával és meg egyezésével történhetik meg." (*Jegyzőkönyv* III. k. 224. l.)

[6] „Nem lehet azt mondani, hogy a mi törvényben nincs, de szokásban van, az a földes uré." (Ua. 226. l.)

don kereskedik. — Az tehát a kérdés, 1833-ban ideje e új monopoliumot teremteni? Küldői, és ő is mesterségben, kereskedésben, tudományban minden monopoliumnak esküdt ellenségei, s ő egyátalában nem szereti, hogy egy graduált doctor, egy földmérő s a t. bizonyos haszontalan cerimóniák erejénél fogva kirekesztő just kapjon olyas mit gyakorolni, a mihez gyakran nem is ért, s mit más alkalmas, és értelmes embernek gyakorolni nem szabad.

Dókus megforditja Kölcseynek a törvényekből vett okoskodását, állitván hogy nem az úrnak, hanem a jobbágynak van irott törvény engedélyére szüksége, mert királyi tudománynál, s az eredeti földes uri jusnál fogva, mind az uré, a mi világos törvény által a jobbágynak által nem adatott. — E miatt a két követ úr közt némi szóváltások történtek.[7]

Vay előrebocsájtván hogy bár nagy lelkesedés követte légyen is Fejérvár városa követének inditmányát, az még is meg üttetvén a dolog bibéje, el nem fogadtatott, emlékeztetőleg kérdi Kölcseyt, ha most is nem Aristocratáknak követje e? — Mire viszont

Kölcsey: Igaz hogy egy privilegiált osztálynak, ha úgy tetszik nevezni, Aristocratáknak követje vagyok, de oly aristocratáknak, kik a nép javát szivökön viselik, s boldogságának előmozditását kötelességemé tették. Ezt tudva nem fog követ úr csudálkozni mind a felett a mit most hallott, mind amit ha Isten éltet még tőlem hallani fog. Egyéb iránt emlékeztetem: hogy az Aristocratia magát tiszteletre, vagy átokra méltóvá teheti, — tiszteletre: ha a nép javát, ön hasznának, magános kinézéseinek alája nem veti; átokra: ha csak ön hasznának tömjénezve, polgártársait elnyomni törekszik. Ezen tiszteletet megérdemleni, ezen átkot fejünkről elháritani, azt hiszem valamint mellőzhetetlen tartozásunk, úgy forró óhajtásunk is minnyájunknak. — A Personalis megjegyzi, hogy ez minden megyének köz lelkesedése, mindenik bár véleményében különbözik is, a nép javát egyenlőn czélozza, s elnyomást senki sem irányoz. — Bóthy erről meg van győződve, de meg nem foghatja, hogy lehet azon szent, azon magas czélt ily elágazó utakon elérni. Meg fogja mutatni a jövendő, mellyik rész számolt helyesebben, ő azt hiszi ama czélt engedmények nélkül elérni nem lehet, s ezeket csak az adhatja a ki birtokban van.

Balogh: A bolti jus kihagyása mellett terjedékenyen szóllani nem tartja szükségesnek, miután Fejérvár városa követje a kerületi ülésben e tárgyat oly minden ellenvetést legyőző ékesen szóllásával kimeritette, hogy ahoz hozá adni semmit sem lehet. Ha elhalgatja is, hogy a földes úr e részben semmit sem ád, s a haszonban még is osztozik, ha elhalgatja hogy az 1723-ki 117. törvényczikellyel ide csábitgatták atyáink a mesterembereket, s kereskedőket,[8] mi pedig unokáikat, miután meghonosodtak, a földes ur önkényes monopoliuma vas jármának akarjuk alája vetni, — van egy nézet, melly mélyen bevág alkotmányos rendszerünkbe. A bolt jus t. i. ha meghagyatik, nem lesz egyébb mint az indirec-

[7] Dókus úgy értette, mintha Kölcsey a jobbágy boltnyitási jogát törvényben gyökerezőnek mondotta volna. Amidőn Kölcsey megismételte előző kijelentését, megnyugodott, de hivatkozott követtársára, aki ugyancsak szólásra emelkedett, cáfolni a hallottakat. Kölcsey a vitát igy zárta le: „Azon isméretes maxima szerént: ‚optimus interpres verborum quisque suorum' soha el nem fogja ismérni, hogy a nevezett követnek jussa legyen, azt a mit a szólló mondott, jobban tudni, mint ő maga." (Ua. 231., 236., 241. l.)

[8] A törvénycikk 15 évi adómentességet ígér a bevándorló és megtelepülő iparosoknak.

tus adónak egy súlyos neme, mellyet egyes nemes ember egész vidékre, nemesre úgy mint nemtelenre önkényesen kivet, minthogy a kalmárság exclusivum privilégiumáért követett járandóságot a vevők lesznek kéntelenek melleslegesen megfizetni. Igy fojtódik el az iparnak előmenetele, s ön vétkünk miatt örökkön colonialis állapotban fogunk nyögni, mellynek 300 esztendős sebeit hazánk oly fájdalmasan gyászolja.

LA MOTTE ellenben meg van győződve hogy ha csak a kir. városokban nem nyittatik fel a kereskedési vetélkedésnek szabad öszefutása, a jus fornicisnak ezen pontbol kihagyása nem sokat használ. Nem is ellenkezik a törvény lelkével bizonyos taxa fizetést venni a boltnyitás engedelméért. Nagyobb monopolium ennél a husvágás, bormérés királyi jóvolta, mert az élet első szükségeit érdekli; azért még is a földes úrnak van felhagyva.

Erre azonban megjegyeztetett, hogy nem a taxafizetés ezen törvényjavallat kártékony oldala, hanem az, hogy szabadságában áll a földes úrnak engedelmet adni, vagy nem adni, s monopoliumokat osztogatni. — De BENYICZKY sem a kereskedési sem a politialis kérdésekbe itten ereszkedni nem akar, s a bolt nyitás uradalmi jusát oly értelemben veszi, hogy a jobbágy urbarialitás czimje alatt azt nem követelheti. Nem is akarja azon familiákat, mellyek a jelen állapot állandóságának reményében kereskedésbe fektették vagyonukat, a szabad öszetorlódás rögtönös megnyitásával élelmektől megfosztani.

ACZÉL redactióra voxol, s úgy voxolna, ha szabályos utasitása nem lenne is. Igaz ugyan hogy az urbariomban sem tiltva sem engedve nincs a bolt nyitás jusa, de az urbariom behozatala előtt, szorultabb állapotban volt a jobbágy sorsa, s a mit az urbariom világosan meg nem engedett, az előbbi tilalomban maradt. — MUKICS ezen tilalom előbbi divatozása ellenkezőjének nyomát találja az 1715 : 79. t[ör]vény lelkében,[9] — s ő egyes embernek kezébe nem akar oly generalis kulcsot adni, melly a nemzeti ipart oly hatalommal gátolhatná, milyet a kereskedésre nézve még a kormánynak sem akarunk engedni. Egyébiránt Vághynak a királyi városok iránti elveit bővebben fejtegeti. — SOMSICH ezekkel egyet teljességgel nem ért, s azon elvből megy ki, hogy a ki megnyerte a jus incolatust, az kereskedést, és mesterséget szabadon üzhet, királyi városban úgy, mint másut. Annak idejében meg fogja mutatni hogy az általános felszabaditással a kir. városok nyernek, mert mig egy paraszt megy városra kereskedést üzni, száz polgár fog menni falura. De nem elégszik meg a „jus fornicis" puszta kihagyásával, s azt világos törvénnyel kivánja a jobbágynak megengedtetni, mert fájdalommal kell megvallani, hogy viszaélés által annak gyakorlását jelenleg a földes urak bitorolják.

MADOCSÁNYI: Ott látja a különbséget fekünni, hogy a jobbágy nem csak ugy jön tekintetbe mint jobbágy, hanem úgy is mint haza polgárja, s a nemzeti egyetem tagja;[10] a mit tehát a f[öldes] úr magának világos

[9] A törvénycikkben az uralkodó a rendek kérésére elrendeli a céhek azon visszaéléseinek meggátlását, amelyek az árucikkek drágulását eredményezik, továbbá iparosoknak a céhekbe korlátozás nélkül, hatósági hatalommal való felvételét. — A felszólaló szerint: „ezen törvény rendelkezése, mellyben a földes uradalmak kivéve nincsenek, egész értelemben a kérdéses bolt jussának principiumát nyilvánosan tilalmazva foglalja magában." (*Jegyzőkönyv*, III. k. 227. l.)

[10] A *Jegyzőkönyv* (III. k. 233. l.) szerint: „a földmivelők... bár nem teszik is a törvényes értelemben vett nemzetnek alkotó részét, de azért csak ugyan a közös hazának fiai".

törvény által fel nem tartott, azt a jobbágy mint polgár is gyakorolhatja. Nem is állhat ellen a szokás, melly némely helyüt divatoz, mert sok izben mondva volt már: hogy csak azon szokás áll, a mely törvényben gyökereztetik.

Így voxolt PALÓCZY is, mert nem fér, úgymond, küldőinek nemes characteréhez azzal tartani: hogy *lucri bonus odor e qualibet re.* — Így CSAPÓ is ki a kereskedés tárgyában teendő intézeteknek utját előre be vágni nem akarja.

MAYER kanonok ellenben védi a bolt nyitás uradalmi jusát, nem is áll véleménye szerint ennek ellene az: hogy a törvénybe nincs iránta világos említés, — ez onnan magyarázható, hogy kereskedés nyiltával az csak a városokban divatozott, és szükség nem vala a földes urak felől is intézkedni. De a mint Német országban a vásárrajáró kereskedők nem csak vámot, de a kisérő seregekért még bizonyos adózást is fizettek a földes uraknak;[11] úgy nállunk is az uradalmi vámok, vásár pénz s a t. ezen uradalmi jusbol vették eredetöket. Sok lehet, s van is a földes úri jusok között, mit a törvény viágosan el nem számlál, mint p. a festő fü, sulyomszedés, s a t., mellyek azonban benfoglaltatnak azon idaeában, hogy az úr a tulajdonos.

SISKOVICSnak küldői uradalmi curialis jusnak nézik ugyan a bolt nyitást, mindazáltal engedményel kivánnák magokhoz csatolni a népet, kivált hol a nemzeti ipar forog kérdésben, attol készek elállani, de csak úgy, ha ezen engedelem az egész országra általánosan ki terjesztetik,[12] mert csak általános törvényben van viszonosság, s csak ebben igazság.

ASZTALOS: Nem látja helyén jusokrol szóllani, midőn arrol kellene: hogy engedélyek adassanak a jobbágy sorsa javitására. Három diaetán mindég azt beszéltük hogy szabad kereskedés nélkül nemzetünk boldog nem lehet,[13] most is készek vagyunk e részben a kormánytol engedélyeket remélni, kivánni, de minő sikert várhatunk, ha az urbariomban magunk megyünk elől a szoritás példájával?

GYERTYÁNFFY emlékezteti a RRket, hogy a Bánátusi urbariomban van említés a bolt jusrol, nem oly értelemben azonban, hogy az úr valakit ebben gátolhatna, hanem hogy a 4 osztályra különözött kereskedőktől bizonyos taxát vehet.'[14] Erről lemondani nincs felhatalmazva, de a kereskedést nem akarja gátolni. Itt kivánja tehát a taxát meghatároztatni, hogy önkénynek helye ne legyen, s azt is kitétetni, hogy a ki helyben lakik, s a taxát megfizeti, azt a földes úr nem gátolhatja. A mesterség üzést ide nem számitja, s az iránt teljes szabadságot enged.

CSÁSZÁR: A Bánsági urbariumnak azon rendelését elösmeri ugyan, de ebből csak az következik hogy eddig legalább azon taxa nem törvényes alap nélkül szedetett, nem következik ellenben, hogy az eltörlés

[11] A belső vámok (Binnenzölle, Brückenzölle, Wegezölle) eredetileg regálék voltak, amelyek idővel, részben visszaélésszerűen a tartományurak és földesurak kezébe kerültek. Úgy ezek, mint a vásárlátogató kereskedők szabad utazásának biztosítása (Marktfriede), valamint a tartományurak és földesurak által nekik nyujtott fegyveres kíséret (Marktgeleit) szerves részei a középkori német vásárjognak.

[12] „Minden, bár melly renden lévő hazafinak akárhol s igy városokban is kereskedni s boltot nyitni szabad legyen." (*Jegyzőkönyv*, III. k. 244. l.)

[13] A kereskedelem fontossága az országgyűléseknek állandóan visszatérő tárgya volt, főleg azonban az 1802., 1807. és 1825/7-i diaetákon.

[14] A taxa osztályonként 20, 15, 10, 3 frtot tett ki. (Pauly: *Constitutio rei urbarialis*, 278 l.)

hatalmával biró törvényhozó hatalom azt megtartani köteles. Nem kivánja itt a tárgynak commercialis oldalait feszegetni, csak arrol van szó, kivánhat e a földes úr taxát, vagy tiltó hatalmat. Ő azt mondja hogy nem, mivel az ur erre semmit sem ád. Nincs azonban ez által még az kijelentve, hogy bizonyos intézkedésre szükség nem lészen, midőn a kereskedés kérdése alaposan fel vétetik.

BERNÁTH kérdi, mi az oka, hogy itt nem lehet azon lelkes megegyezést tapasztalni, melly a kerületi ülésben a Fejérvári követ eléadását követte? s feleletül ennek typusát ott találja hogy a kir. Városok ususok feltartására czéloznak. Ezen surlódás kikerülésére csak azt kivánja törvénybe tétetni, hogy mindazoknak megengedtetik a bolt nyitás, kik az úr iránt urbarialis viszonyban állanak; hazánkrol általánosan másutt fogunk szóllani.[15]

Akár mint legyenek ezek, voxok többségével, a Borsiczky inditványa félre vettetett, s a bolt az uradalmi jusok között meghagyatott.

Történtek még némelly más inditványok is.

VÁSÁRHELYI törvény által kivánta a jobbágynak megengedtetni hogy a köz legelőből téglát égethessen, mihez NOVÁK a cserép tégla, s mész égetést is hozá csatolta Ezt sokan pártolák, oly különböztetéssel, s határozottsággal, hogy csak maga szükségére, s a telek után kivágott legelőből ugyan minden engedelem nélkül is, a jobbágyság számára kivágott legelőből azonban csak a községnek, az el nem különözött legelőből pedig csak a földes úrnak engedelmével.[16] — CSAPÓ szerint pedig a közös legelőből csak tulajdon szükségére. az elkülönözötből pedig kereskedésre is. — ACZÉL a tégla égetés szabadságát nem látja a legelő elkülönözéséből következni, mert annak csak használata adatott át a jobbágynak. — Terra autem domini est et manet. — SOMSICH nem tudja megfogni hogy a tégla égetés ne lenne használat. De figyelmezzenek a RR; el vétetett a jobbágyoktol az épületi fajzás jóvolta, ha tégla égetést sem engedünk, hogy fog épülni? Avagy örökkön csak gunyhókat akarunk e látni, s meg akarjuk a kényelmesb s biztosb lakás kellemeitől jobbágyinkat örökre fosztani? ez annyit tenne, mint a mi csekélységet adtunk, azt kétszeresen el venni. — CLAUZÁL úgy hiszi, Aradban is szabad volt vert földből, vályokbul házat épiteni, miért ne lenne szabad azon válykot kiégetni. — ASZTALOS pedig a tégla égetés tilalmát ellenkezésbe látná az 1807 : 21. t[ör]vényel, melly által a faház épités tilalmaztatik.[17] — VITÉZ a tégla s cserép vetést nem látja a szerkeztetés által kizárva, mert a mi ott eltiltva nincs, az meg van engedve.

A PERSONALIS jelenti, hogy a tégla s cserep égetést a többség megengedtetni kivánja. — BORSICZKY azonban egyedül a tégla vetést megemlitetni ellenzette, mert ennek megemlitésével minden más kézmüvesség kizárva látszatnék. — NOVÁK készeb valami bizonyost pozitive kijelentve elfogadni, mint semmit. Nem is látja azon engedelmet a szerkeztetésből következni, mert elején ott van, hogy az előbbi pontokban

[15] A részletesen megfogalmazott, latin nyelvű törvény tervezete: *Jegyzőkönyv*, III. k. 235. s köv. l.

[16] „Igaz ugyan, hogy a pascum segregálva lévén, az egésszen exclusive a jobbágyoknak által adódik, de ebből nem következik a proprietás, mert ez csak használás végett adódik által jure exclusivo nekik, nem pedig mint nemesi tulajdon, mivel az csupán a földes uré és nemesé lehet, hazánk sarkalatos törvényei szerént." (Ua. 227. l.)

[17] Az idézett törvénycikk 17. §-a.

elszámlált beneficiumokon kivül, a jobbágyokat más nem illetheti, — ő a többség akaratja szerint kijelentett végzés szentségéhez ragaszkodik. Igy CLAUZÁL is. — A PERSONALIS úgy végzi a kérdést: hogy a tégla égetés engedelme igen is conclusum marad, de meg kell e azt világosan emliteni? az a szerkeztetés kérdése, mire nézve a többség azt kivánja hogy ne emlitessék.

NOVÁK azt látván a szerkeztetésben elszámlálva, mi nem szabad a jobbágynak, ha ebből következtetést húz, hogy mi szabad? úgy látja hogy szabad lesz levegőt szinia, vizet innia, — kivánja tehát a kézi mivek gyakorlását nyilván megengedni, ide számitja a kézi malmokat is. Árvizi vagy száraz malmok iránt pedig a malomtol fizetendő taxát vagy itt, vagy a törvényhatóságok által megállapitatni. — Mire nézve VÁSÁRHELYI törvényes utat kivánt, minthogy azt eddiglen a földes urak önkényesen fel szokták emelni.

BÖTHY: Nem csak a száraz, hanem a vizi malmot is kivánta bizonyos megállapitandó állandó taxa fizetés mellett megengedtetni. — SOMSICH azonban a malmot királyi adományos jusokhoz számitja, de csak a vizi malmot, s nem a mü szereket, mellyeknek sorába tartozandónak véli a száraz malmot is, különben ha ez eltiltatik, mindennemü gőzmalmok, s gépelyek is eltiltva látszanak. — Mind ezen, s más aprólékosb inditványok is elmellőztettek, hová tartozik NOVÁKnak is azon kivánsága, hogy a helyben lakók vásár pénzt ne fizessenek, mivel a törvény csak úgy szól: „*ad nundinas euntes*".

Végre, mivel a szerkeztetésben a királyi adományon, privilegiumokon épült uri haszonvételek birtokában lévő jobbágyok ellen, ezeknek elenyésztethetése végett a törvény utja felhagyatott:

NAGY emlékezteti a RRket, hogy fő törvényünkben, 2-ik Andrásnak Aranybullájában, mellyre ön jusainkra nézve oly örömest hivatkozunk az van: *hospites juxta antiqua jura et privilegia tractentur.* — Ha alapos ezen törvény; minden pontjaiban, s nemtelenre úgy mint nemesre nézve alapos, nincs is azon rendelés a resistendi facultas záradékával eltörölve, ha tehát eredeti inpopulationalis szabadságai, privilegiumai vannak valamely községnek, kivánja, hogy őket azoktol megfosztani ne lehessen. E végre a §. végét mint haszontalant, sőt igazságtalant kihagyatni kivánja.

A PERSONALIS: Az aranybullára e részben általánosan azért nem gondol támaszkodhatni, mivel a szerkeztetésben is megemlitett 1649 : 45. cz[ikkely] szabályosan meghatározza a privilegiumok erejét, vagy erőtlenségét. De hogy a törvényteleneknek is elenyésztetése, nem uri hatalommal, hanem törvény által történhessék, a szerkeztetésnek ezen rendelése nem csak nem haszontalan, sőt biztositást nyujt.

És igy ezen inditvány is félre vettetett.[18]

b)

Augustus 18-án vasárnapi szünet.

Augustus 19-én 89-ik országos ülés. — Olvastaték a 3-ik t. cz. utósó §-ussa, melly kerületi ülésben adatott hozá az országos szerkeztetéshez,[19]

[18] A § utolsó mondatából (v. ö. 69. l.) kimaradtak a következő szavak: nem úri hatalommal, hanem (*Jegyzőkönyv*, III. k. 245. l.)

[19] A kerületi ülések ismertetésénél erről a betoldásról Kossuth nem emlékezett meg. (V. ö. *Országgyülési Tudósitások*, I. k. 296., 310. l.)

s igy szóll: 7-ik §: Ezen s az előtti t. czikelyben felszámlált minden urbéri jótétemények kirekesztőleg csak az illető helységek határán belől illetik a jobbágyokat, következőleg a határon kivüli haszon vételekre nézve azok semmi követelést nem tehetnek — kivévén azon helyeket, mellyek lakosainak az urbéri rendbeszedés alkalmával valamelly jótétemények az illető határon kivül is kijeleltettek, és az urbéri könyvbe iktattattak.[20]

Ezen ponthoz PÁZMÁNDY, NAGY és GR. ANDRÁSSY inditványára a jegy után ezen szavak *„akár az urbér behozatalakor, akár"* hozá adatván, az egyébiránt további vitatás nélkül elfogadtatott.

Olvastaték a IV. törv. czikely[21] *bévezetése, melly igy szóll: Minthogy a föld tulajdona a uraságot illeti (cum omnis terrae proprietas ad dominium spectet) s minden föld, mellyet a jobbágy mivel, földes uri engedményből származik, az egyenes igazsággal megegyező, hogy azoktol adózások, és szolgálatok tétessenek a földes úrnak,*[22]

CSÁSZÁR: Nem akar a sajátsági jus fejtegetésébe ereszkedni, de csak ugyan igaz hogy maga a törvény is különbséget tesz az allodialis, és urbarialis birtok között, amazt telepitheti tetszése szerinti feltételek mellet, használhatja a mint akarja a földes úr, ezt csak a törvény által megszabott határok között. Kivánja tehát, hogy ezen bévezetés, melly oly elvet foglal magában a föld tulajdonára nézve, a melly már csak a most érintett különbségnél fogva is, oly általánosan nem áll, s egyéb iránt is szükségtelen, kihagyatassék, s csak ennyi tétessék: *A jobbágytelkektől járó szolgálatok, s adózások ezekben határoztatnak.* Egyébiránt is, ha hogy a törvényhozás maga kijelenti hogy: omnis terrae proprietas a földes uré, a sajátsági jus sérthetetlensége mellett, annak használatára nézve további intézkedésekbe egy átallában nem avatkozhatnék.

BORSICZKY egyet ért: *„Omnis terrae proprietas"* ez anyit tesz hogy az egész föld kereksége az úré, ezt mondhatni ugyan az Istenről, de nem a magyar nemes emberről, minek tehát olyat tenni törvénybe, a mit kiki lát hogy nem igaz. Ha el nem fogadtatnék a Temesi követ inditmánya legalább az *„omnis"* szót kihagyatni kivánja.[23]

ANDRÁSSY: Igen nagy segedelmére van a törvény értelmének, ha a törvény historiája röviden benfoglaltatik. Igaz ugyan hogy az allodialis, és urbarialis birtok között különbség van, de azért mindkettő a földes úr tulajdona s a haszonvételnek kisebb vagy nagyobb korlátozása különbséget nem tesz. Az „omnis" szót egyébiránt nem jól magyarázta Trenchin, mert nem úgy áll; hogy *„omnis terrae"* hanem úgy hogy *„omnis proprietas"* vagy is hogy a magyar föld minden tulajdona a magyar uré.

BERNÁTH: Ezen bévezetésben törvény historiáját egyátallában nem lát, ellenben lát oly elrejtett principiumot, mellyről azt szereti mon-

[20] *Iratok*, I. k. 283. l.
[21] A jobbágyok földes úri adózásairól.
[22] *Iratok*, I. k. 283. s köv. l.
[23] Sorrendben Kölcsey feszólalása következett: „Montesquieu szerént jó törvényeket kell ugyan hozni, de okait adni szükségtelen. Nem értekezés ez, hanem törvény; nem okoskodás czélja, hanem rendelkezés. Az illy okoskodások nem szokatlanok ugyan törvényeinkben, melyek sokszor számos okokkal támogattatnak ,de éppen ezek okozzák a homályt és sok pereket." Minthogy az 1. § úgyis azzal kezdődik: mivel tartozik urának a jobbágy, a bevezetést feleslegesnek tartja. (*Jegyzőkönyv*, III. k. 248. l.)

dani: *principiis obsta, sero medicina paratur.* Csak még azt kellene hozá tenni: „*Et plenitudo ejus*" s valóban nem emberi hanem isteni törvényhozáshoz illenék. — A haladott kor ,a nemzeti jólét szemügyön tartása mellett kié lehet a föld tulajdona? ezen kérdésbe itt ereszkedni nem akar, de kéri a RRket, törvény historia név alatt, melly reá egy átallában nem illik, ne fejezzenek ki oly elvet, melly ama kérdésbe mélyen bevág, ha pedig ezt felvenni akarják, a szónok örömest kezet nyujt, s kész a birtokosodhatás (capacitás) kérdését azonnal felvenni.

Personalis: Erről ugy hiszem itt szó nem lehet, csak az a kérdés, kell e a jobbágy telekre nézve kijelenteni, hogy annak tulajdona az uré? én azt gondolom hogy igen, s azt is gondolom hogy valóságos elvet akartak itt a RR kijelenteni, oly elvet, mellynek állani kell, ha csak minden eddigi törvényeinket fenekestől felforgatni nem akarjuk; s mig ezek állanak, az itt kijelentett elvet tagadni nem lehet.

Deák: Az urbariom elején azt állitották fel a RR, hogy vezérelveknek, előleges megállapitására szükség nincs, kétség kivül nem azért tették ezt, mintha elv nélkül akartak volna dolgozni, hanem azért, mivel ily szoritó korlátokat előre felállitani jónak nem vélték. Ennek következtében nincs az egész urbariumban egy elv is a jobbágyra nézve kijelentve;[24] minek jön tehát a földes urra nézve ezen elv ide, mint a tengerből kinőt szikla, vagy a levegőből lehúllott kő? Valóban igen szomorú karban lenne a magyar nemes jusa, hahogy annak megerősitése végett ezen elvnek itten kijelentésére lenne szükség. Ha törvénybe lesz, hogy a jobbágy ezen és ezen adózásokkal, szolgálatokkal köteles, bizon mindenki megérti, hogy nem szabad telektől szolgál és adózik földes urának. Egyéb iránt ha azon értelem adódik ezen pontnak, mellyet a Trenchinyi követ adott, akkor Görög Országnak Herodotus által megemlitett 30.000 Istenei szerényebbek voltak nálunknál, mert egyik megelégedett a vizekkel, másik a földet, harmadik az alvilágot tulajdonitotta magának, a magyar nemes ember pedig az egész világot magának tulajdonitja. Ha pedig az „omnis" szó nem a földre, hanem a proprietásra referáltatik (a mint én úgy hiszem hogy oda referáltatik), akkor kérdem lehet e mondani, hogy minden tulajdon a földes uré? minden, ez annyit tesz hogy teljes korlátlan, már pedig a ki olvasni fogja hogy a haszon gyümölcsözést a jobbágynak adtuk, s attol csak bizonyos meghatározott, sok helyre igaz nagyon elég, de sok helyekre nézve igen csekély haszonbért határoztunk, aki olvasni fogja, hogy ezen haszon bért felemelni teljességgel nem szabad, mit fog ezen „omnis proprietas" felől mondani? — Temessel voxol.[25]

A szerkeztetést pártolják Rohonczy a nexus subditelae tekintetéből, — Péchy, a ki meg valja ugyan hogy utasitása van arra, hogy a jobbágyoknak tulajdont engedjen, t. i. az alkotmány elveinek értelmében, az az megszerezhetését a jobbágy telek tulajdonának,[26] és nem birtokosodhatást; de miután az 1-ő t. czikkelyben az usufructuatio megállapitásával utasitása elvettetett, kötelességének ösmeri követeltségből a szerkeztetést elfogadni — Aczél, Benyiczky, Pogány, Gyertyánffy azon tekintetnél fogva, hogy a jobbágy is lássa, miért kivántatnak tőle a szolgálatok, — Siskovics, a ki meg akarja ugyan a proprietást adni

[24] „Ezen végzésnek következésében szükségtelen volt azon elvnek felál'itása, hogya jobbágynak sorsa rosszabb ne legyen." (Ua. 249. l.)

[25] V. ö. Kónyi: *Deák Ferenc beszédei*, I. k. 31. s köv. l.

[26] Proprietast.

a jobbágynak, t. i. nem el venni a más tulajdonát, hanem megengedni hogy tulajdont szerezhessen; — mig azonban ez megtörténnék, tagadni nem lehet, hogy a föld tulajdona az uraságé. Nem is volt szükség előre vezér elveket álapitani, csak a munka vége tegyen bizonságot, hogy az igazság, s a nép java volt szándékában. — Gr. ANDRÁSSY taglalva veszi fel a dolgot: vagy az uré a tulajdon, úgy mond, vagy nem. Ha igen, ki kell mondani; hogy az adózások megkivánásának alapja legyen; ha nem: igazságtalanság a jobbágytol datiákat kivánni. És igy nem historia ezen pont, hanem alapos elv. De az „omnis" szôt ki lehet hagyni, úgy sincs az a magyar szerkeztetésben. — Gr. DRASKOVICS hypothesisben is úgy látja a dolgot, hogy ha engedélyeket akarunk adni, ki kell mondani, hogy azt a tulajdon erejénél fogva teszük. — Továbbá Vay, Gr. La Motte, Sz. Pály, Bosányi, Szucsics, Markovics (Posega) és SZÉLL, a ki úgy vélekedik hogy itt nem a magyar nemesről, hanem általánosan arrol van szó hogy a tulajdon a tulajdonosé, s igy ha majd a jobbágy tulajdont vesz magának (a mint ezt Vas V[árme]gye is megengedi), az övé lesz a proprietas. — Végre VITÉZ már a 3-ik rész 30-ik czimjében is ben találván hogy a földnek tulajdona az uraságé,[27] miután ezt őseink már 300 év előtt ki mondották, csudálkozik hogy merjük mi azt megtagadni? kérdi azt is hogyha nem a földes uré a tulajdon, ugyan kié hát?

NOVÁK ellenben pártolván a Temesi inditványt, csak azt emliti meg, hogy bár az urbariom kezdetével nem állapitattak légyen is meg vezér elvek, azért munkállódásunk még sincs minden principium nélkül. Ilyen az: hogy rendszeresen fogunk dolgozni. Ezen elvet megsértenők, ha itt melleslegesen olyas mit álapitanánk meg, a mit majd systematice fogunk felvenni, u. m. a proprietás, és capacitás kérdését.

PALÓCZY előtt megbánthatatlanok a földes uri jusok, de min nyugszanak azok? ősi alkotmányunkon. Valjon az urbariomban van e helye, ezeket megerősiteni? Oly támaszát találja ő ezeknek a sarkalatos törvényekben, s az 1741 : 8. czikelyben,[28] hogy ily gyenge nádszál támaszra szükségök nem lehet.

A PERSONALIS azt emliti hogy midőn az usufructuatio a jobbágynak engedtetett, a tulajdon feltartatott, helyén van tehát azt ezen törvényben kijelenteni. — PALÓCZY a tulajdont, az 1-ő rész 40-ik czimjének megerősitésével[29] eléggé feltartatva találja.

SOMSICH valamint igen természetesnek látja, hogy 1525-ben a 3-ik rész 30-ik czimjébe ezen záradék betétetett, úgy a mint az abauji követ csudálkozik, hogy lehet itt most ellene szóllani, a szónok azon csudálkozik, hogy lehet az 1715-ki 8. czikely után a tulajdont úgy érteni? a mint azt a 3 : 30 magyarázza. Ő tulajdont kiván adni a jobbágynak, s annak útját itt előre bevágni nem akarja.

DEÁK már más izben hallotta mondatni: hogy könnyü következést vonni, ha tetszésünk szerint előzményt csináltunk.[30] Némellyek olyformán szóllottak, mintha mi megtagadtuk volna a földes úr tulajdonos

[27] *Hármaskönyv*, III. 30. 7. §.: totius terrae proprietas ad dominum terrestrem spectat et pertinet.

[28] Ennek értelmében a nemesi kiváltságokat biztositó törvények meg nem változtathatók és igy országgyűlési tárgyalás alá sem vehetők.

[29] A *Hármaskönyv* I. 40. az ősi birtoknak a testvérek közti felosztásáról szól.

[30] V. ö. Vitéz abaúji követnek az aug. 14-i ülésben tett kijelentésével, e kötet 59. l.

ságát, ezt mi teljeséggel nem tagadtuk, hanem csak azt mondottuk, hogy ennek kijelentése nem ide tartozik.

Bernáth az abauji követnek mondását róvogatva felel: hogy a merésre nézve kiki csak magáért fog számolni. Egyébiránt az ő logicája szerint midőn azt mondja hogy a parasztnak is akar tulajdont adni, már ezen idaeában benfoglaltatik, hogy a nemes tulajdonát nem tagadja, mert csak az adhat, a kinek van.

Vitéznek ama mondása miatt még némely szó váltások történtek közötte, s a Barsi Majthényi között — végre a szerkeztetés úgy a mint áll nevezetes többséggel helybenhagyatott.

[II.] *Olvastaték a IV-ik t. czikelynek 1-ő §-ussa:* „Minden telkes jobbágy vagy házas zsellér esztendei bér fejében egy forintot fizet földes urának; úgy értvén ezt mindenkor a telki belső illetőségre nézve, hogy ha valaki több ollyatén belső helyekkel bir, mindeniktől egy forintot fizetni köteles légyen" [31]

Erre nézve Sz. Pály világosan törvénybe tétetni kivánja, hogy a füst pénz ezüstben értetik. La Motte ezt mindennemü jobbágyi adózásokra nézve aként ohajtja kijelentetni. — Szucsics még azt is be akarja tenni hogy 3 ezüst huszas értetik egy forintra. — Bük tilalmat kiván, hogy az úrnak ne legyen hatalma ezen adózást munkára át változtatni, ellenben a jobbágynak választása legyen, a robot váltság bér iránti conventio kulcsa szerint. — Siskovics a Sz. Pály inditványának nem látja szükségét, mert a törvény nem ösmér mást mint jó értékü ezüst pénzt. — Eötvös Tamás szintén attol tart hogy ezt törvénybe iktatni annyit tenne, mint azt elösmerni hogy más féle pénz is lehet. — Majthényi pedig azért nem fogadja el az inditványt, mivel megállapitott elvök a RRnek: hogy roszabbá ne tétessék a jobbágy állapotja mint volt.

Gr. La Motte tagadja hogy ez valaha végzés lett volna.[32]

Majthényi még abban is igazságtalanságot lát, hogy ½—¼ sőt zselléri telekről is 1 ft. fizettetik, úgy mint egész telektől.

Dókus inditványba hozza, hogy a füst pénz minden váltság nélkül elengedtessék. Itt van az engedélynek helye, hol ez minden jobbágyra egyiránt háramlik, s nem különösen egy vidéknek rovására történik. Miután igazságtalanság hogy ha egy jobbágy 4 teleknyi külső appertinentiát bir is, egy belső fundus mellet ép anyit fizet mint a zsellér, a ki semmit sem bir, miután az usufructuatio szabad adása vevésének megengedésével az 1/60 rész taxa behozatott, miután az ingyen fajzás kötelessége eltöröltetett, a füst pénzt tovább is megkivánni egyátallában nem is lehet. Ajánlja tehát küldőinek engedélyét a RR pártfogásába.[33]

Nagy Pál: Igaza van a Gömöri követnek, midőn semmit sem tud azon végzésről, hogy a jobbágy sorsa roszabbá ne tétessék, — fájdalom én sem tudok, legalább in effectu nem látom. Én úgy tartom, a füst pénz leginkáb a fajzásért járult. A Gömöri követ megfosztá votumával a jobbágyot előbbi fajzásától, s most ezen jótékony megfosztás bene-

[31] *Iratok*, I. k. 284. l.

[32] „Nem emlékezik, hogy valaha principiumoknak fel állitatott volna, hogy a jobbágynak sorsa rosszabb ne legyen; volt ugyan szó rólla, de sehol sem vétetett végzésbe." (*Jegyzőkönyv*, III. k. 255. l.)

[33] Megemlíti, hogy a füstpénz elengedésével a „házakat tartó adózók terhei másfél millió forinttal csökkennének". (Uo. 254. l.)

ficiumáért, egy ezüst ftot akar tőle venni. Én ugy gondolom: ne mondanánk hogy ezüst pénz, vagy papiros pénz, hanem hagynánk meg régi nevét a mi leg is jobban reá illik, t. i. hogy *füst* pénz.[34]

Dókusnak inditványát senki sem pártolá, s a szerkeztetés a mint áll, elfogadtatott.

*

Augustus 20-án Sz. István ünnepe.

*

Aug. 30-án és 31-én a IV. t. cz. 9-ik §-ig haladván a RR, töbnyire a kerületi szerkeztetés megmaradott.[35]

c)

Pótolék a 73-ik számú tudósításhoz.

Augustus 21-én XC-ik országos ülés.

Következett volna a kilenczed kérdése, mielőtt azonban az Itélőmester[36] olvasáshoz kezdene, ily értelemben szóllott

Gr. ANDRÁSSY: Akár a tárgy fontosságát, akár tanácskozásink eddigi sikerét, akár végre munkásságunknak különben is szükre szabott körét tekintsem is, el nem mulaszthatom a K és RR figyelmét felszóllitani. Naponként látjuk tanácskozásinknak azon folyamatját, hogy bár menynyire kivántuk légyen is a redactio változtatását, még is töbnyire ez maradt meg, mivel a kik változtatni akartak, véleményeikben elágaznak, s az elágazás megosztja számukat. Sikerrel tapasztaltuk kerületi üléseinkben, a tanácskozás és voxolás egymástoli elválasztásának hasznos voltát, kivánnám tehát azt, ép ezen fontos tárgynál, itt is divatba hozni. Nem is tartóztat az, hogy az országgyülésének elszerkeztetése a publico politicumra tartozik,[37] mert itt nem annyira formáról, mint a dolog igen fontos érdeméről, törvényhozásunk foganatjáról van szó.

A PERSONALIS azt veti ellen: hogy a voxolás elrendelése a publico politicumba tartozik, s annak nem csekély részét teszi, s a fenálló rendszer változtatását oly fontos kérdésnek tekinti, hogy azt igy mellesleges en az urbéri tárgyban eldönteni jónak nem látja, s nem is kivánja. Tanácskoztak a RR hat hónapokig kerületi üléseikben, s nincs a tanácskozás a jelen ülésekből is kizárva, mert kinek kinek szabadságában áll bár hány izben is magát kijelenteni, adott szavazatjától körülmények szerintén el, s egy vagy más módositáshoz vagy ha akarja inkább a szerkeztetéshez állani, — mindég kihalgattatnak a RR s a végzés soha sem jelentetik ki addig, mig csak egy követ is akar szólani. Kivánja ezen rendet továbbá is feltartani. — Igy szóllottak LA MOTTE igy ASZTALOS csak azért is, mivel szabályos utasitásaik lévén a követeknek, s azt va-

[34] „Sem ezüst, sem papiros forint ne fizettessék, hanem ezen füst pénz méltán füstbe menjen." (Ua. 256. l.)

[35] Olv. részletesebben a 76. számban.

[36] Rendszerint Platthy Mihály nádori ítélőmester olvasta fel a soron következő cikkeket.

[37] *Opinio excelsae regnicolaris deputationis motivis suffulta, pro pertractandis in consequentiam articuli 67. 1780/1. elaboratis systematicis operatis articulo 8. 1825—7. exmissae, circa obiecta ad deputationem publico-politicam relata. Budae, 1830.* Az 1—32. lapokon, 11 articulusban szól az országgyülés coordanitatiójáról.

kon követni tartozván, a tanácskozás el választása semmi czélra sem vezet, — igy ANDRÁSSY is, ki a jelen, bár nem legjobb rendszer mellett még könnyebben kivehetőnek itéli a többséget, mint a Tornai inditvány szerint, mert igy ha kijelentetnék hogy azok többen vannak kik a szerkeztetést módositatni akarják, bár sokan csak kevés szó változtatást ohajtottak, az elvekben pedig megnyugottak is, 30—40 fele ágazván a módositási javallatok, még nehezebb lenne azokat egyesiteni.

BEZERÉDY: A Tornai követ véleményemet meg előzte, s meg vagyok győződve, hogy a mint engem nem, úgy őtet sem vezérlette bizodalmatlanság, hanem az az őszinte kivánat: hogy a többségnek szándéka, állapodása, minél tisztábban, s minden szövevény nélkül kifejlődjék, s tisztelt elölülőnk a végzést ekép fejezhesse ki. Ez lévén czélja tanácskozásinknak, czélirányosbat nem tehetünk, mint ha a végzésnek mentől tökéletesb kifejlésére szolgáló módokat határozunk. Ily czélirányos mód a Tornai javallat, mert csak eképp fog a többség állapodása, s ez által a nemzet szándéka legtökéletesben meghatározódni, mire nézve én a Tornai követ által a dolog belső mivoltából meritett okok folytában más nemzetek példájára bátorkodom hivatkozni. Ezen mód mindenüt, ahol csak a törvényhozói gyülekezet természetét tekintetbe vevék, előbb utob egy vagy más úton következett, s bár az országgyülési reglementnek szorosb határozottsága, más nemzeteknél, mellyeknek erre bővebb alkalmatosságuk vala, a fenforgó tárgyat már amugy is inkább biztositaná, az előleges tanácskozást még is szükségesnek látták s ez minálunk annál szükségesebb, mivel többféle hiját szenved rendszerünk, mellyeknek bajain ez által némileg sekithetünk. Nem is ellenkezik az, utasitásaink eránti kötelességünkkel, mert ha ennek tartalmát a követ megnem nyeri, inkáb fogja küldőinek szándékát eszközölni, ha az ahoz közelitő módhoz áll, mintha az ellenkező félnek engedi a győzelmet, s ezt csak úgy teheti biztosan, ha végső kifejezését a felekezeteknek kifejlése megelőzi.

PERSONALIS: E szerint tehát uj reglement kellene készitenünk s az urbariumot félre vetnünk. — ACZÉL és PÉCHY a Personalist támogatják.

PÁZMÁNDY: Igaz, hogy régi idő óta üléseinkben a tanácskozás a votisatióval egyesülten gyakoroltatott, de az is igaz hogy kerületi üléseinkben megkülönböztetett.[38] Azonban ebbe nem ereszkedvén, csak egyet kivánok megemliteni, minden törvényhozási munkálkodásnak alapja az: hogy törvényt csak absoluta pluralitás határozzon. Én tehát csak eztet kivánnám, s ohajtanám: hogy miután a tárgy minden oldalrol megvitattaték, felkiáltással, vagy amit még jobb szeretnék egyenként jelentenők ki, hogy mellyik előterjesztéshez állunk.

PERSONALIS: Reméllem a pluralitást csak úgy érti érdemes követ úr mint én, t. i. a melly előterjesztés mellet többség van, az megy végzésbe. Mert ha úgy érti, hogy ezen többségi idaeának kénszeritőleg kell egy vagy más követre hatni, hogy magát bár akarja, bár nem, kijelenteni tartozzék; úgy ezen értelem ellenkezik a képviselői szabadsággal, s ha bizonyos absoluta pluralitást ért a követ úr, úgy gyakran végzés sem lehetne.

GR. ANDRÁSSY: Elő hozza hogy szabadságában állott ugyan eddig is minden követnek kijelentését meg változtatni, de történt e ez mindég? nem maradtak e fractiók, s ha maradtak, a többség határozott e? És val-

[38] Meggyőződésem szerint előbb-utóbb a kerületi ülésekben szokásos tanácskozási rendet kell majd elfogadni. (*Jegyzőkönyv*, III. k. 260. l.)

jon per excerpta nem vétetett e fel semmi ezen országgyülésen? s egész édes constitutiónk rendszeresen készült e? Ő csak úgy látja, hogy a mint most áll a dolog, nem a tárgy veleje, hanem a redactió felett voxolunk.

MAJTHÉNYI (Bars) helyesbnek látná ugyan a Tornai követ javallatát, de úgy hiszi, a tanácskozás elválasztásának kérdése az utasítások kötelező erejének kérdésével van összeköttetésben, s miután a kerületi ülések csupán tanácskozások, az ide felhozott szerkeztetés pedig ennek resultatuma, inkább azt látná követeltségnek, hogy itt ne is tanácskoznának a RR hanem csak voxolnának. A *nihil per excerpta* phrasist ő a legnagyobb gravamennek tartja, s kívánta volna hogy ezen organicus diaeta elején, a diaeta rendszeresen coordináltassék. De miután ez többé nem lehet, meggyőződése ellen is marad az előbbi szokás mellett.

PÁZMÁNDY: A pluralitás absoluta, és relativa lehet, ez utóbbiban azon baj van, hogy 15, 18 megye[a] szab törvényt az országnak, amabban az a jó van, hogy a nemzet meggyőződik arról, hogy a többség határozott. Nem fekszik még ebben kénszerités, hogy kiki szólni tartozzék, csak abban fekszik a javallott intézet belseje, hogy senki se tartóztassék semmi nemü tekintet által voxának egyszerüzött kijelentésétől. A ki nem akar, nem voxol, de voxolnak mindég sokan, s igy ki lehet venni az absoluta pluralitást.[39] — Csak ez nyugtathatja meg a nemzetet, s reméli ezt a Personalis sem fogja ellenzeni.

PERSONALIS: Ellenzem: s azt el nem ösmerem hogy absoluta pluralitás nélkül végzés ne lehetne. Ha meg van a relativa pluralitás, kinek kinek szabadságában áll magát mellette, vagy ellene kijelenteni, s a kik ellene nem szóllnak, jelét adják, hogy a relativa többség akaratjában megnyugszanak.

BEZERÉDY: Egészen Pázmándyval tart, — az országgyülésének s majoritásnak idaeáját fel fogva lehetetlen meg nem győződni hogy csak az absoluta majoritást lehet többségnek mondani. A mi pedig nem absoluta majoritás, az minoritás, mert az egészre nézve csak oly töredéket teszen, mellyben a szám felénél kevesebb egyesül. És igy ha csak azt nem akarjuk megállapitani hogy minoritás hozhat törvényt, tagadnunk nem lehet, hogy absoluta majoritás kivántatik országgyülési végzésre. Mig ez nem áll fel, törvényt hozni nem lehet, s maradni kell a dolognak előbbi állapotjában, mivel a képviselőknek, az az a nemzetnek többsége azt megváltoztatni nem kivánja. Ez oly logicus következés, és alap igazság, mellyet a törvényhozásban baj nélkül el mellőzni nem lehet. És a mit a tanácskozásbeli rendtartásra nézve kivánunk, nem is ellenkezik rendszerünkkel. Voksok kifejezéséből lesz csak a végzés, ennél mást a mi szertartásunk sem tarthat, ha ugyancsak a végzés tőlünk függ. Erre nem szükség új reglement határozni, az maga helyére maradhat; hogy a képviselők úgy adhassák voxaikat, hogy általok a dolog egyszerüen elhatároztassék, az nem új inditmány, hanem oly elv-

a) 14—15 követ (*Jegyzőkönyv*, III. k. 262. l.)

[39] „... a kénszerités nem következik, hanem csak az, hogy senki ne tartóztattasson, hogy vélekedését újra ki ne jelenthesse és módosíthassa, mert bajosan lehet olly utasitást elképzelni, melly minden környülményekre figyelemmel legyen és éppen ezért a követ kötelessége ezeknek ki fejlődésére figyelmezni s a dolgot ugy alkalmaztatni, hogy utasitásának lelkéhez leg inkább közelitő végzés hozattasson, és éppen az illy alkalmaztatásokból és módositásokból, mellyekről a követ felelni tartozik, kerül ki az absoluta pluralitás." (*Jegyzőkönyv*, III. k. 262. l.)

nek kimondása, mellynek nem állni nem lehet, mert a dolog természetében fekszik. S itt e helyen is többször történt már, hogy elágazó vitatások után egyszerü kifejezésekre került a dolog, s maga a Personalis is elösmeri, hogy voksolás a végzésnek nemzője. Mi is csak azt kívánjuk, hanem kívánjuk úgy, hogy mindég, s nem csak midőn véletlen történet következteti és nem mintegy béfonottan történjék. Az elvre nézve mindegy akár elszórva, vitatás között, akár pedig a vitatás végén fejeztessenek ki a voxok, a czélra pedig annál alkalmatosb, mentül egyszerübben, s kitetszőbben történik a voksok kifejezése, — ezt tehát mindenféle gyengittő szövevénytől meg óvni akarván, újra is kéri a RRket, ne késsenek követni azt, mitől rendszerünk nem idegen s a mi különféle formában úgy is meg szokott történni.

Personal[is]: Azon elvet hogy absoluta pluralitas nélkül végzés nem lehet, még akkor is ellenzeni fogom, midőn a diaeta szerkeztetése előkerül. Ez a világon sehol sincs, bár melly parlamentre tekintsünk is, s azt elhatározni annyit tenne, mint azt határozni, hogy törvényt ne hozzunk.

Niczky (Vas): Teljes szabadságát látván minden követnek, az illendőség határai között magát ide vagy amoda jelenteni, s kénszeritést senki sem szenvedhetvén; a divatozó rendet czélirányosnak ösmeri, s azt fel is kivánja tartani.

Deák emlékeztet, hogy minap majd hasonló inditvány történt a Barsi követ által, csak három megye pártolá, de azon elvnek, hogy csak az absoluta pluralitás szabhat törvényt, senki ellene nem mondott.[40] És valóban a szónok úgy hitte: hogy mind eddig is, itt csak az absolutus többség határozott, ezen hiedelemre alapúl szolgáltak magának az Előlülőnek kijelentései. Nevezetesen az irások kérdésében a szónokon kivül, a ki maga állott egyedül utasitásával, 3 fele mentek a voksok. Egyik rész epochát kivánt állapitatni, másik rész a szerkeztetésre voxolt, harmadik rész Vas vármegyének inditványát fogadta el; a két első közül az egyikre mint egy 17—18, a másikra mintegy 19—20, a harmadikra pedig mintegy 8—9 voxok valának,*b)* — meg volt a relativa többség, az előlülő azonban nem fejezte bé a szerint a tárgyat, hanem fel vévén az utólsó indtiványt, (a mint igen jól emlékezik a szónok) igy szóllitotta fel a RRket: úgy hiszem, hogy a kik epochát kivántak felállitani, inkább készek lesznek Vas vármegyének (az Előlülő által az „*originarie*", és „*unice*" szavak hozá tételével módositott) inditványát, mint a redactiót elfogadni; igy lett meg az obsoluta pluralitás, igy lett meg a végzés is.[41] — Ezen tett után, mellynek valóságára nézve a Rendekre hivatkozik, nem kételkedhetett a szónok, hogy az Előlülő mindég csak az absoluta többség szerint jelentette ki a végzést. Hogy más constitutionalis országok törvényhozó gyülekezeteiben ez szokásban nem lenne, azt a szónok teljeséggel el nem ösmérheti, sőt egyenesen állitja hogy szokásban, még pedig elannyira szokásban van, hogy ha a voxolásnak egyik bévett módja szerint az absoluta többség nyilván ki nem vehető, másodizben a legegyszerüb módon voxolnak, s igy szereznek biztoságot a jelenlévők absoluta többségének akaratja felől. Ezt a szónok annyira constitutiona-

b) A *Jegyzőkönyv* (III. k. 264. l.) szerint az epocha megállapitására 19, a „szerkesztésre" 17, a vasmegyei javaslatra 11 szavazat esett.

[40] A július 29-i országos ülésben Balogh javaslatát Deák, Somsich és Péchy pártolta. (V. ö. *Országgyülési Tudósitások*, I. k. 611. l. Péchyről a *Jegyzőkönyv*, id. h.)

[41] V. ö. *Országgyülési Tudósitások*, I. k. 626. l.

lis elvnek tartja, hogy ahoz nemcsak tántorithatatlanúl ragaszkodik, de egyenesen ki is nyilatkoztatja, hogy akár mit tartanak e részben a K és RR ő Zala v[ármegye] Rendeinek részéről csak azon végzést ösmeri el törvényesnek, mellyet az absoluta többség hozott, — s ezt jegyző könyvbe is kéri iktattatni.

PERSONALIS: Mit szóllottam én, mit nem, az itt a tárgyhoz annyira nem tartozik; nekem is tisztán oly szabadságom van mondani, a mit tetszik, mint másnak akárkinek — tisztán oly szabadságom van — akár mit szóllottam azonban, csak azt jegyzem meg hogy conclusum előtt és nem után szóllottam — egyéb iránt őszintén kimondom, hogy én a conclusumok alkalmával nem absoluta többséget, hanem csak többséget jelentettem ki.

BERNÁTH: Ámbár Méltóságod maga állitotta, hogy ezen egész tárgy a diaeta elrendelésének idejére tartozik, abba még is maga béereszkedett, midőn tulajdon hatóságát a követekéhez hasonlitotta. Én minden hasonlitást gyülöletesnek tartok, — de a mint Méltóságod közbevetőleg magának ezen hatóságot tulajdonitotta, úgy közbevetőleg én annak ellene mondok, azt nyilván, és egy átaljában el nem ösmerem, és ezt szórol szóra a jegyző könyvbe feljegyeztetni kivánom.

ROHONCZY az eddigi szokás mellet példákat idéz fel, nevezetesen. hogy a jobbágy telkeken lakó nemesek adófizetésének kérdését is relativa többség, 22 megye határozta el.[42] — MARKOVICS (Posega) csudálkozik hogy 8 hónapi tanácskozás után most hozatik inditványba, hogy tanácskozni kell.

BÖTHY: Sajnálja hogy a Tornai követ az úrbéri tárgy elején nem tette inditványát, annak igazsága oly szembetünő, hogy a ki a repraesentatióban csak valamennyire jártas, azt teljeséggel nem tagadhatja. Igaz ugyan hogy a diaeta coordinatiója kérdésére tartozik, de ad oeconomiam operis is tartozik,[43] s magára nézve a tábla azt bizonnyal elhatározhatta volna, — már most azonban késő, különben a mi hátra van, nagyobb fontosságúnak tekintetnék, mint a mi végezve van. De megvalja azt is, hogy mig máskép nem lesz a diaeta coordinálva, az absoluta pluralitas mindég a követ individualitásától füg, s ő bár mennyire tisztelje is az Előlülőt, azon hatalomba, hogy ő egyszerüzzön valamely kérdést, s ő tüzze ki a követnek hogy mire tartozzék voxolni, soha el nem ösmeri. — Az absoluta többség iránt mint Deák, — ennek végzésén épül a törvényhozás, különben ha nem a többség végez, ő nem tudja minek ülnek itt a RR, ezen esetre jobb haza menni. Hasonlóúl el nem fogadólag szóll a Personalisnak azon mondása ellen, hogy még a diaeta coordinatioja esetére is ellene lesz az absoluta többség idaeájának.

NAGY PÁL: Én elösmerem, hogy az Előlülő helyzete nagyon bajos, én elveket felállitani nem akarok, mert egész állodalmunkban nincs elv, azt sem tudjuk hány voks van ezen teremben, hát hogy tudnánk az absoluta pluralitást számitni. Hallottam már én itt olyan ibis redibis forma mondásokat. Egy Diaetán szóba jövén, miként számoltatnak a kir. városok, az Előlülő azt mondotta: én a városokat nem számolom, csak számitom. Van itt sok ezen teremben, ki a Publ[ico-] Politicum elhatározása végével, meglehet 10 esztendő mulva fogja megtudni, hogy azon

[42] L. az 1826. aug. 5. és 6. országos ülés tárgyalásait. (Az 1825/27-i országgyülés *Jegyzőkönyve*, III. k. 272. s köv. l.)

[43] „még is a mennyiben ezen javallat inkább a KK és RR táblájának belső oeconomiáját illeti." (*Jegyzőkönyv*, III. k. 266. l.)

törvények hozásában, mellyeket hozni ő is segitett, minő voxának kellett vólna lenni, ha let volna voksa. De én ezekre nem megyek, hanem egyet mondok, a mire se Solon, se Montesquieu, se Areopagus nem kell, hanem amit csak fogni kell. Fel teszem — csak ugy numerum certum pro incerto — hogy itt van 50 voks. — 20 azt mondja hogy semmit, 10 azt mondja, hogy egy, a másik 10 kettő, a 3-ik tiz három — igy a mint állunk az lenne a végzés hogy semmi, pedig 50 voks közül 30 azt mondotta hogy valami. — Ilyes esetben tehát fel kellene a RRket szóllitani, hogy a kik azt mondották hogy semmi, minoritásban maradtak, azok tehát, akik azt mondották, hogy valami, egyesüljenek valahogy. — Ezt kellene tenni, nem pedig 50 közül 20 voksal decidálni. — Én tökéletesen meg vagyok győződve, hogy ha a kormány subsidiumot kérne, s 20 voks az 50 közül azt mondaná hogy nem ád semmit, tiz 5 milliót, — másik tiz 10 milliót, a harmadik tiz 15 milliót ajánlana, nem mondanák végzésnek a semmit, de a praesidium el nem mulatná provocálgatni a RRket hogy egyesüljenek. s addig forgatnának mig legalább 10 milliót megadnának.

Personalis: Ezen provocatio általánosan is megvan, specifice is megtörténhetik, de azért ha valaki nem akarja magát enunciálni, kénszeriteni nem lehet s áll az, a mit egy követ úr mondott (Gr. La Motte) hogy halgatásával jelenti megnyugvását.

Madocsányi, Somsich, Ötvös Mihály, Novák ovást tesznek hogy törvény kötelezésű erejűnek csak az absoluta többséget ösmerik el. — Novák jelenti, hogy küldőinek nagy satisfactiója van — mert a publ[ico] politicumot kivánták elsőnek, s ezen organica diaetának nem a végén akarták elhatározni, hogy kiknek kellett vólna az organismust végre hajtani. — Clauzal nem akar ugyan a coordinationak bokros kérdésébe bemenni, de az eddigi módot igen rosznak tartja, — nem hiszi hogy csak az országos küldötség véleményének authenticatiója végett gyültek volna egybe a RR — javalja az öszepontositásra való provocatiót, s a végzendő tárgy elveinek egyszerüzését.

Siskovics: Meg nem engedi hogy a szóllani akarók közt a kisebb szám szabjon törvényt, de magát negativus voksra kénszeriteni, vagy az egyszerüzés által új, ösmeretlen korlátok közé szoritatni szintén nem engedi. Valamint nem azért jöttünk ide hogy a redactiót authenticaljuk, úgy egy követ sem teheti fel maga felől, hogy azért jöttünk ösze hogy az ő véleményét authenticáljuk.

A kir. városok öszvesen ovást tesznek a számolás és számitás közötti különböztetés ellen.

Folyvást hangzott a maradjon! s a Personalis ezzel végzi a tárgyat: kiki jusához ragaszkodik, én is jusomhoz ragaszkodom. — Az ülés eloszlott.

[A F[ő] H[erceg] Nádor mintegy 4 heti távollét után August. 29-én estendén szerencsésen megérkezett, s igy hinni lehet, hogy a Fő RR ülései nem sokára ismét megkezdődnek. — A RR táblája most soha sincs teljes számmal. — A Bihari új követ Ravazdy megérkezett, Bőthy haza megy pihenni. Kölcsey, Prónay s mások otthon vannak.][c]

c) A zárójelben lévő rész csak a sokszorosított példányokban van meg, Kossuth fogalmazványából hiányzik.

74.

a)

1833 augusztus 22
Országos ülés.

Tárgy: Az úrbéri IV. tc. 2. §-a: A kilenced kérdése.

b)

1833 augusztus 23
Országos ülés.

Tárgy: A papi tized praearendatioja a földesurat, vagy a jobbágyot illeti?

a)

Augustus 22-én 91-ik országos ülés a KK és RRnél.

Olvastaték az urbéri IV-ik t. czikely a 2-ik §-ussa melly igy szóll: „Kivévén a belső telki illetőséget, s a telekhez tartozó réteket, minden egyébb föld terméséből köteles a jobbágy földes urának kilenczedet adni; — ennek meg vételére nézve átaljában ajánltatván: hogy ahol csak lehet, a kilenczed fejében akár tiszta szemül, akár szemül és szalmában kötendő bizonyos mennyiség felől egy, vagy több esztendőkre a földes urak, és jobágyok közt szabad egyezések történjenek; melly hasznos intézet előmozditása, egyszersmind a törvényhatóságok kötelességökben fog állani".[1]

SOMSICH: A nemzeti gazdaság tekintetében fáradozó világ bölcsei által elfogadott alap: hogy a melly adó egyedül a szorgalmon épül, vagy mennyiségéhez, és minőségéhez képest változó, mind igazságtalan, a nemzeti gazdaság kifejlődésének tagadhatlan hátráltatója, s igy a társaság czéljával ellenkező. Már a mi a kilenczednek természetben leendő kiadását illeti, miután az a föld terméséből a nélkül kivántatik, hogy a mivelésre tett munka bére lehúzatnék; ezen adó képzelt egyarányossága mellett legaránytalanabb, mert mentől több tőke, és szorgalom fordittatik a földre, annyival több kilenczed fog abbol kivétetni, és igy a szorgalom nagysága határozza meg az adónak alapját. De hogy a kilenczednek természetben vétele a nemzeti szorgalmat is tetemesen nyomja, onnan látható: hogy a kilenczedes földek nem miveltetnek úgy, mint a többiek; bizonysága ennek hazánkban a szántó földek sora, és a kilenczedtől ment réteknek vólta, de annyibol is árt az a mezei gazdaság kifejlődésének, mert a vetemények változtatását tetszés szerint nem engedi. Ha hogy a kereskedési plántákbol kilenczed adatik, ez az egész nyereséget elemészti, és ez oka hogy a festékre szolgáló plántákat, a statusnak legnagyobb kárával, más országokbol kelletik behoznunk. — Mit szóljunk a bészedés módja iránt? mennyi erkölcstelenségnek, csalfaságoknak válik forrásává, mennyit emészt el az időnek viszontagsága; mennyit pazarol el a kártékony madár, egér, ürge s több e félék? bizo-

[1] *Iratok*, I. k. 284. l.

nyára mind ezen veszteség kész pénzre forditva a régen keresett, de még eddig sehol fel nem talált fundus publicust[2] könnyen pótolhatná. Tekintvén tehát a kilenczed igazságtalan, s a nemzeti gazdaság virágzatát gátoló mivoltjára, tekintetben tartván a tulajdont s a szegény adózónak sorsát, úgy vélekedtek Somogy vármegye Rendei, hogy a kilenczed váltságául, a kilenczed alatt lévő földek 9-ik része a tulajdonos által visza vétessék. Hasznos ez a jobbágynak, mert munkáját, s a magot megnyeri, a tulajdonos pedig nem veszit semmit, mert a földek jobb használata által haszna bőven pótoltatik. Szokták ellenvetni, hogy a második vetést azon földből ingyen aratja a földmivelő, tudjuk azonban, mi tekintetü lehet éghajlatunk alatt ezen a második vetés, nem is kételkedhetünk hogy a megmaradott földeknek szabad használlata ezen csekély hasznot tetemesen felül mulja. A szerkeztetés szabad egyezést álapit, de minő sikere lehet annak ott, hol az egyik alkudozó fél mellett áll előre a szoritó törvény?[3] vagy kárával lesz az adózó egyezni kéntelen, vagy a régi káros helyzetben marad az állapot. Hazánkrol az mondatik hogy földmivelő ország, tegyük tehát nemzeti szorgalmunk ezen ágát virágzásba. A kereskedés, és mezei gazdaság nem szenvedhet meg bilincselést, s ha szenved, sorvasztó nyavalyában hagyja kinlódni mostoha eszközlőit. — Vajha hazámnak ily forma képét ne látnám.

Ezen inditványt pártolá

Aczéll: Felveszi azon ellenvetést, hogy csonkúlna az adózó fundus, s azt feleli hogy: onus non inhaeret fundo, s a földes úr kilenczedi járandóságát, bár jobbágya adós lett légyen is, adó fejében soha el nem veszthette.

Rohonczy: A még nem regulázott helyeken szintén kivánja a 9-ik földet váltságul kiadni, s a robottokat is ehez alkalmazva leszállitani, regulázott helyeken pedig tiszta szemből kivánja a kilenczedet meg vétetni. — A kihasitás mellett voxoltak még Siskovics, Szucsics, Vásárhelyi 1/9 részre, — Szent Iványi 1/8 részre, — Sz. Pály 1/15 részel is megelégszik, csak kivágassék, s a jobbágynak is enged választást, hogy melyik földet akarja ált adni, — Sárosy a munka és vetés megkimélése, az ipar nevelése, s a földes uri kellemetlen viszonyok megszüntetése tekintetéből 1/9 rész kivágásra voxol. Ellenben

Niczky (Vas): Vezér idaeának ösmeri el, hogy a jobbágy sorsa ne roszitassék, sőt mennyire a nemesi kiváltságok, s a tulajdon sérthetetlensége megengedi, javitassék, a Somogyi inditványt tehát el nem fogadhatja. A kilenczedet nem tartja igazságtalan adózásnak, mert törvényből ered,[4] s a tulajdoni jusokon alapul, hanem elösmeri hogy a természetben szedés sok kellemetlenségre, kárra, s idővesztegségre nyujt alkalmat. Kivánja tehát a kilenczedet készpénzel fel váltatni, egy telekből 4 ft.

[2] A fundus publicus gondolatát az 1715 : 59. tc. által kiküldött bizottság — systematica commissio — vetette fel először, amely a merkantilista eszmék jegyében akarta az országot újjáépíteni. A tervbevett telepítésekre, folyamszabályozásra, útépítésekre, gyáralapításokra azonban hatalmas összegekre lett volna szükség, s mivel az ország amúgy is gyér jövedelmei fölött a király rendelkezett, a bizottság javasolta egy nagy állami pénzalap — a fundus publicus — létesítését e munkálatok fedezésére. 1722-től csaknem valamennyi országgyűlés megpróbálkozott az alaphoz szükséges jövedelmi források megteremtésével, azonban sikertelenül: a fundus publicus sohasem valósult meg.

[3] „... a hol az egyik alkudozó fél részére a szoritó törvény már előre is kedvező." (*Jegyzőkönyv*, III. k. 273. l.)

[4] „a mi törvényben foglaltatik, igazságtalan nem lehet." (Ua. 275. l.)

váltságot számitván, — igy mellőztetik el az idő vesztés, igy nevekedend az ipar, és szorgalom, megszünik a kelemetlen hurczoltatás, s előmozditatik a miveltebb gazdálkodás rendszere.

Bencsiknek küldői nem kivántak olv engedményeket adni, mellyek a nép legnagyobb részének tudatlansága miatt a közcsendet fel zavarhatnák, de materialis engedélyekben hátra nem maradnak. Ezek közt legtöbbnek számitják a kilenczed mérsékletes megváltását, — nem sértetik ez által a tulajdonosi jog, még is a jobbágyot meg mentvén az úr, vagy is inkább gazda tiszt bitangolásitol, örökös bizodalom kötelével kapcsolandja földes urához. Meg kell vallani hogy lenyomó súllyal hatott a jobbágyra azon gondolat, hogy tulajdon gabonájával bé vetett, véres verejték közt munkált földének 9-ik kalászát, a földes úrnak volt átengedni kéntelen, s ezen teher alól néhány kereszt eltagadásával igyekezvén magát menteni, erkölcselenségre hajlott. Zsibbasztólag hatott ezen adózat szorgalmára, igyekeztére is, ha meg válthatja, jobban fogja magát birni, s nem lévén minden ideje élelme keresetére elfoglalva, több igyekezetet fordithat maga mivelésére, s igy fog jövendő polgárositása felé biztos lépésekkel előrehaladni. Elállván tehát küldői a természeti kilenczedtől, az eddigi szerződések megtartása mellett, annak mérséklett pénz váltságát elfogadja. — Felszóllitja a RRket, adják példáját: hogy a magyar aristocratia nagy lelküségével minden más nemzetet meghaladólag tündöklik. — Rohonczy visza emlékezvén hogy csak az urbarialis tojásokra nézve is minő reservátákkal éltek a RR kerületi ülésökben, nem látja hogy a Magyar aristocratia valami különös fényben tündöklene.

Borsiczkynek küldői Arendának tekintvén az urbariális birtokot, úgy látják: hogy ha le róvja uri adózásait a jobbágy, s köz adóját megfizeti, szorgalma dijául oly kevés haszon marad ház népe feltartására, hogy a földes úrnak adni szokott haszonbér oly szerfeletti, mellynek majorsági földjeért felét sem lenne képes megkapni a földes úr.[5] Hogy a jobbágyi birtok örökös haszonbérlett, azt theoretice senki sem fogja tagadhatni, hogy pedig practice a haszonbér szerfelett nagy, azt kiki elösmerni kéntelen, a ki tudja, mennyire megy hazánkban az adóbeli tartozás, mellyet adózó népünk le róni soha sem képes, s minek az lesz következése, hogy a státus mellőzhetlen szükségei fedezetlen maradván, azoknak fedezésére nézve más, a nemességet érzékenyebben érdeklő módokrol kellenék gondoskodni, hacsak a jobbágyi birtok haszonbérének leszállitásával a jobbágy értéke nem neveltetik. Ezen tekintetből indulván Trenchin V[ármegye] Rendei, a kilenczedet minden váltság nélkül örökre elengedni készek. Sokszor mondatott már e helyen, hogy másnak tulajdona felett tanácskozni sem lehet, ez oly vád, mellyet küldőiről elháritani kéntelenitetik. Az 1351-ki t[ör]vény előtt, mellyet inkább udvari decretumnak, mint törvénynek lehet tartani, nincs a kilenczednek nyoma törvénykönyvünkben, — azonban a kilenczednek ezen alapos törvénye is szokáson kivül van, mert azt rendeli, hogy a ki irgalmatlanúl meg nem veszi a kilenczedet, az rebellis,[6] — igy igen sok

[5] „Ha mind ezen adót és adózásokat öszve számitjuk, azt találandjuk, hogy a jobbágy olly drága bérbe tartja telkét, hogy ha a földes ur többi allodiális földjeit is ki bérlené, annak felét sem kapná érte." (Ua. 276. l.)

[6] Az 1351-i decretum 6. cikke szerint büntetésül a király a maga számára szedeti be a kilencedet azok birtokain, akik elmulasztják azt jobbágyaiktól megkövetelni.

kegyes földes úrnak kellene mai napig rebellisnek lenni. Nem oly tulajdon tehát ez, mellyről rendelkezni nem lehetne, nem is áll ellent az 1791 : 12. t[ör]vény, mert az csak egyedül az 1741 : 8. czikelyt veszi ki,[7] és igy hatalmokban van a RRneknek felőle rendelkezni, mert hatalmokban van törvényt hozni, törvényt eltörleni. De nézzünk szélt Európában; nincs egy constitutionalis ország, melly a dézma, s kilenczed természetbeni szedését a kornak lelkével ellenkezőnek el nem ösmerné. Figyelmezzenek a RR Europa történetire; a melly nemzet az idővel előre haladni, s intézeteit a jelenkor sürgető kivánatihoz alkalmazni elmúllasztja, úgy járhat, mint Franczia ország 1789-ben, a melly ellene állván a kor kivánatinak, el vesztette azt, a mit idején korán engedve meg tarthatott, vagy legalább fel válthatott vólna, s még most is birhatná.

Csepcsányi: Czáfolgató észrevételeket tévén a kilenczed meg váltásának inditványba hozott módjai ellen, megyéje részéről azon javallatot teszi: hogy a vármegye nevezzen küldötséget, melly a dicalis összeirás alkalmával helyről helyre menvén, visgálja meg mi volt a 9—10 legközelébi esztendők alatt az uraságnak kilenczed jövedelme, ebből úgy a bejött élet mennyiségére, mint árára nézve közép számot vonjon s nehogy ez igen különböző legyen, a főbb hasonló helyzetü, s termékenységü helyeket vegye együve, úgy hogy ahol egyenlő a föld, s egyéb körülmény; egyenlő legyen a középszámú váltság is. — Ezen számolásbol azonban a különös csapás érte esztendőket hagyja ki, s a kidolgozandó váltság fizetésre jövendőre se lehessen a jobbágyokat azon esztendőkben kénszeriteni, midőn különös viszontagság éri az aratást. — Ezen mód a földes úr jövedelmét biztositani fogja, egyszersmint csak ez fog a helybeli körülmények különböző volta szerint az igazságnak megfelelhetni.

Dókus pedig ily javallatot tesz: mindenek előtt próbáltassék egyeség úr és jobbágy között, ennek sikeresitéséről gondoskodjék a törvényhatóság. Azon esetekre pedig, midőn az egyeség nem sikerül, dolgoztassanak ki a felváltásnak több rendbeli kulcsai s törvénybe is tétessenek, mellyek szerint a jobbágyoknak szabadságokban álljon a kilenczedet pénzül, vagy robotban megváltani. Hogy pedig viszonyosság legyen a felek között, a jobbágynak adassék szabad választás, valjon természetben, vagy megváltva kiván e kilenczedet adni? s ha megváltást választana, viszont a földes úrnak legyen választása, valjon pénzül vagy robotban kivánja e a törvényben megállapitandó kulcs szerint. Ezen módot annyival inkább javalja, mivel annak már az urbarialis rendszabásokban[8] is nyomát találja.

Vay végre a szemül meg váltást javalja, minden köblös föld őszi vetéstől $2^1/_2$, — s igy a mint roszab a föld lefele 2, — és $1^1/_2$ vékát, — tavasz vetéstől 2, — $1^1/_2$, — és 1 vékát — kiszolgáltatás idejéül pedig Szent András napját.

[7] A törvénycikk szerint a királyt és az országgyűlést együttesen illeti meg a törvények meghozatalának, eltörlésének, és magyarázásának hatalma, azonban az 1741 : 8. tc. rendelkezésének sérelme nélkül.

[8] Az utasítás értelmében (9. §), amelyet az úrbéri rendelet végrehajtásával megbízott hatóságok kaptak, ha eddig nem természetben történt a kilenced beszolgáltatása, a földesúr és a jobbágy egyaránt nyilatkozik annak ellenértéke felől, azonban a hatóságoknak mindent el kell követniök, „ut rusticus ad nonam in natura praeligendam bonis modis persuaderi possit". (*Pauly*, i. m. 379. s köv. l.)

Ezen inditványok tevék a vitatások tengelyét, — a kilenczednek minden váltság nélküli elengedése Borcsiczkyn kivül pártfogóra nem talált — egyedül CZINDERY nyilatkozott úgy: hogy ha a somogyi inditvány el nem fogadtatnék, készebb egészen elengedni, mint a szerkeztetéshez állani, — már több pártfogókra találtak a Somogy, Vas és Békés vármegyei inditványok.[9] Azonban sokan, kik az elsőre voxoltak, egyszersmint kijelentették hogy elesvén inditványuktol a szerkeztetéshez állanak, — a pénz váltságra voxolók pedig többnyire úgy nyilatkoztak hogy inkább bár melly módot készek elfogadni, mint a föld $^1/_9$-ed részének kihasitását, — a Békési inditvány végre többnyire a redactióra szavatozók által pártoltatott feltételesen, t. i. azon esetre ha a szerkeztetés kisebb számban maradna.

GYERTYÁNFFY a kényszeritő megváltás idaeájának ellenére úgy nyilatkozott, hogy más tulajdonárol rendelkezni nincs is hatalmában a törvényhozásnak. Ha valaki a 9-ednek oly kevés becset tulajdonit, hogy azt vagy egészen elengedni, vagy 4 ftal megváltani kész; tulajdon zsebjéből gyakorlandó nagylelküségének határt szabni nem akar, de más megyékre hasonló kötelezést ne háritsanak. Ő hasonlitást vevén némelly német tartományban (a mint közönségesen tudatik) egy idő óta gyakorlatba vett intézettől,[10] csak azon egy módot látná igazságosnak, hogy a földes úr, a jobbágyi birtok teljes értékének meg téritése mellett kármentesitessék.[11]

Másik általános ellenvetés volt mind ezen váltságjavallatok ellen, mellyet POGÁNY, VITÉZ, s mások hoztak fel, hogy a törvény czélja: egyeség, — egyeségre pedig kényszeriteni senkit sem lehet.

MADOCSÁNYI: Mindenekelőtt kérdi, hogy miután az emberiség kifejlődött gyermekkorából, a rég elmúlt századok homálya szülte törvény rendelését lehet e a jelenkor kivánatival összeegyeztetni? Megmutogatja továbbá, n inő kárára van a kilenczed mind az iparnak mind a jobbágyok jóvoltának, igazságtalannak is nevezi az adózásnak ezen nemét, mivel boldogabb vidékeken, hol 10 szemet ád a föld, csak mintegy heted részét, ellenben soványabb helyüt, hol alig ád 4 magot, majd felét emészti a tiszta haszonnak.[12] Ő a kilenczednek oly törvényekben látja eredetét, mellyek a 16-ik század bélyegét viselik, szükségesnek látja te-

[9] Somsich, Niczky és Csepcsányi indítványai.

[10] A német tartományokat illetően természetesen nem kilencedről van szó, hanem általában jobbágyszolgáltatásokról, amelyek fokozatos megszüntetése a XIX. század közepéig állandóan folyik; így Poroszországban 1816-ban és 1829-ben, Württembergben 1818-ban, Badenben és Hannoverben 1831-ben és 1833-ban történnek fontos lépések a jobbágyterhek megváltását illetően. A megváltás történhetett a jobbágyföld egyrészének — többnyire $^1/_3$-ának, ritkábban felének — leadása által, vagy — s ez volt az általánosabb — pénzbeli kártalanítás által. A földesúr pénzbeli kártalanítását legtöbbször az állam vállalta magára, azonban nem önzetlenül: a jobbágy a megváltásra fordított összeget kedvezőbb feltételek mellett törlesztette le a kártalanítások lebonyolítására létesített pénzintézeteknél. (Staatsschuldentilgungskasse-k.) Hogy a kártalanítás teljes értékű volt-e, vagy nem, az különböző volt az egyes tartományokban: délnyugaton általában a parasztra, északkeleten inkább a földesurakra volt kedvező, átlagban az évi szolgáltatások 18—20-szorosát tette ki.

[11] „Hogy ... a meg váltás megtörténhessen, minden 9-ik holdat kivágatni s a földes urnak kilenczed fejében által adatni kivánja." (*Jegyzőkönyv*, III. k. 274. l.)

[12] A jobbágy „ha csupán öt szemet nyerhet, a tiszta haszonnak $^1/_3$-át kéntelen kilenczed fejében az uraságnak adni". (Ua. 279. l.)

hát a jobbágy mostani állapotját öszehasonlitani a 16-ik századival. Elösmeri hogy akkoron némelly jusoknak hijával volt, ellenben ha megfontolja, hogy a hadi, és házi adó mennyire szaporodott, az út csinálás, és más egyébb terheltetések mennyire nyomják a jobbágyot, nem hajlandó hinni, hogy jobb állapotban lenne most, mint volt a 16-ik században, — pedig őseink azon időben minő véleménnyel voltak a jobbágy sorsa felől, mutatják t[ör]vényeink, név szerint az 1536 : 26. czikelynek ezen szavai: *Nihil praeter nudum corpus illudque diris affectum verberibus miserae plebi relinquitur.*[13] — Gondoskodtak is őseink a nép terheinek könnyitéséről, meg valván az 1547 : 26-ik t. czikelyben[14] hogy *nulla res magis florenti condam Ungariae nocuisse videtur opressione colonorum, quorum clamor ascendit jugiter ante conspectum Dei,* — s azért más ezen tárgybeli gondoskodásukat bizonyitó törvényeken kivül az 1548 : 37. t[ör]vény által a jobbágyok szolgálatit 52 napokra megálapitatották, később pedig ezt is igen soknak, és terhesnek tartván 40 napokra leszállitották.[15] Igy gondoskodtanak őseink; — kövessék a RR atyáink példáját, javitsák sorsát nem idaealis, hanem valódi engedményekkel, s mutassák meg hogy ott is lehet a nép boldog, hol egy privilegiált osztály bir különösen nemzeti jusokkal. — A Szónok általánosan megváltásra voxol, később szavazatját úgy határozza: hogy a kilenczed rész föld kihasitásán kivül, minden kedvezést nyujtó módositásra, különösen pedig a 4 ft. váltságra reá áll.

Szlucha (Fejér) kijelenti hogy a nép javának előmozditására adott utasitásával csak azon esetben állhet, hahogy a teendő engedélyek terhében a puszták birtokossai is egyenlőn részesülnek, s csak oly engedélyeket kész nyujtani, mellyek minden birtokost egyiránt érintenek.

Vitéz: A kilenczedet nem csak a Liptói követ által, talán a nemesi rend némi homályára felhozott 16-ik századbeli, hanem ujabb törvényeken, s a földnek eredeti tulajdonán is épülni vélvén, azt a nemesek tulajdonának tekinti, tulajdonát pedig valakinek elvenni csak azért hogy más embernek jobb sorsot szerezzünk: ellenkezik a természeti igazsággal, és minden sarkalatos törvényekkel. Hány földes urak, hány nemes czélokra szánt intézetek vannak, mellyeknek úgy szólván minden jövedelmeik a kilenczeden alapulnak, ki fogná ezeknek veszteségét kipótolni?[16] Hány osztályoknak forgattatnék fel alapja, minő zavarok következnének a megváltásnak akármelly kénszeritett neméből? csak a redactio az, a melly mind ezen összeütközéseket kikerüli. Bár mindenünket a népnek adjuk is, soha sem emelkedik fel a nemzeti ipar, mig a kereskedés sorvasztó gátjai meg nem szűntetnek. Különösen pedig az inditványba hozott különböző váltság javallatokat egyenként fel vévén: akár szemül, akár pénzül, akár robotban parancsoltassék is kénszeritőleg a megváltás, mind ezeket a tulajdon szentségébe ütközőknek, s a kilenczed értékének vidékek szerint különböző volta miatt ki nem vihetőknek itéli, az $^1/_9$ rész föld kihasitásra nézve pedig nem látja ugyan szint ezen nehézségeket felforogni, azt még is el nem fogadhatja: 1. mert

[13] A törvénycikk a jobbágyság helyzetéről csak mint a katonák zsoldja elmaradásának következményéről szól.

[14] A jobbágyok szabad költözésének visszaállításáról.

[15] Az 1553 : 11. törvénycikkel.

[16] Erre vonatkozólag Vay megemlítette: „a magyar királyi egyetem melly olly sok jószágokkal bir, hol allodiaturája éppen nincs, tenkre lenne". (*Jegyzőkönyv*, III. k. 296. l.)

az adó fundusának 1/9 részét elemésztené, 2. mert a kormány soha reá nem áll, 3. mert az egész országban egyszerre munkába veendő méregetések ezernyi zavart okoznának.

ANDRÁSSY: A kormány titkaiba magát avatatlannak valja, s igy nem tudja reá fogna e az 1/9 rész föld kihasitására állani; de azt tudja hogy senki sincs itt, a ki ezen nézet miatt utasitásától el állana. Ugy vélekedik egyébiránt hogy vannak tettek, mellyek az ajánlások körében nagyok, és nemesek, de ha onnan kilépnek, s a törvényhozó teremben kénszeritő alakot akarnak magokra ölteni, megszünik szelid alakjok, s igazságtalanokká lésznek. Ilyen a Trenchényi inditvány. A nép álapotját szerfelet sanyarúnak festeni sem tudja, sem akarja, s igaz ugyan hogy a Liptói követ idézte törvények a 16-ik század bélyegét viselik, de a 9-edről azok nem szóllanak, mert ez a világ kezdetétől századok hoszú sorának bélyegét viseli, azt t. i. hogy a tulajdonnak szentnek kell lenni, maradni. A Trenchényi inditványt sok szegény nemes, ha hallotta vólna, úgy hiszi inkább sirva, mint öröm kiáltással fogadná. A kik a 4 ft. váltságnak az urbariom behozatala óta gyakorlásában vannak, ám maradjanak, de ne emlegessenek másoknak áldozatokat ők, kik magok jelenleg semmi áldozatot nem tesznek. A kilenczed meg lehet hogy Trenchinben, Liptóban nem ér többet egy telek után 4 ftnál, de másutt 40 ftot is ér,[17] ha áldoznunk kell, egyenlő mértékben áldozzunk.

PÁZMÁNDY: A publicisták, és status Oeconomisták rég megegyeztek abban hogy a kilenczednek természetben adását meg kell változtatni. A tudósoknak ezen véleményét a nemzetek elfogadták. Tekintsünk Német országra, minden pillanatban hol egy, hol más tartománynak törvényhozása abban izzadoz, mellyik lehet a megváltásnak legczélirányosabb módja. A mint itt különbözők javaltatnak, úgy ott is különbözők fogadtattak el, de mindenik azon általános alapon sarkallik, hogy a meg váltásnak könnyebbnek kell lenni, mint a természetben adásnak. Ezt szem előtt tartva semmitől sem vagyok idegenebb, mint az 1/9 rész föld kivágásától. Valjon igazság e az, hogy midőn én a telket, úgy amint van örökös tőke pénz gyanánt az adó terhe viselésének feltétele alatt a jobbágynak által adtam, most annak egy részét tőle elvegyem? Sok adós megfizeti a kamatot, s bár nehezen, még is csak el van mellette, mondjuk fel a tőkét, s tönkre lesz. Én nem hiszem hogy sok jobbágy akadna, ki ezen fel váltást elfogadná.[18] A Békési inditvány elfogadásától tilt a theoria, tilt a vármegyék praxisa, tilt az, hogy a közép calculus szűk esztendőben a jobbágynak egész termését elemésztené. Tudok példákat hazánkban, hogy ezen megváltástól a jobbágyok önként visza mentek a természeti kilenczedre. És igy ez is terhesebb lévén a természetben adásnál, én az urbarialis rendszabásban is gyökerezett szokásra sarkalva 4 ft. vagy 12 napi munka megváltásra[19] voxolok.

ZMESKÁLL: Szintén 4 ft. váltságra voxolván, felszóllitja a RRket hogy valamint megmutatták a jobbágyság iránti atyáskodó gondoskodásukat, midőn a felföldi birtokosok úgy is csekély jövedelmének tetemes csonkitásával a pálinka főzést megengedték, úgy mutassanak hasonlót most is a legérzékenyeb teher könnyitésével. — Ellenben Gr. DRASKOVICS nem tud mivelt nemzetet, mellynek szelidebb urbarioma lenne, mint

[17] Vitéz felszólalásában 20—30 frtot említett. (Ua. 281. l.)

[18] Ez a megváltás „nem hogy könnyebbséget, hanem uj terhet foglalna magába". (Ua. 284. l.)

[19] Tizenkét napi „marhás" robotra (Ua. 285. l.)

nekünk. Éretlennek is látja még korunkat a természetbeni kilenczed eltörlésére, s a századok erősitette jusokat fel tartatni kéri.

Gr. La Motte a szerkeztetésre adja szavát. Küldői úgymond szintén sziveiken viselik az adózó nép javát, s ha az adó biztosi tárgyakban a magazinalis adózások[20] rendesebb lábra hozatnak, az uradalmi tisztek viszaéléseinek gát vettetik, a kicsapongások megbüntettetnek; reméllik úgy segitettek a jobbágyon, hogy senki tulajdonát feláldozni szükség nem lészen. Trenchin ajánlatát nagy lelkűségnek kellene nevezni, de kérdi a RRket, akarnának e oly törvényt hozni, melly csak egy familiát is szerencsétlené tenne. Midőn a sorozatról volt szó, nem fogadták el a RR az ő, s a Sopronyi követ inditványát, hogy az Insurrectionale vétessék fel leg elől;[21] most úgy állunk, hogy nem tudjuk jövendő terheinket, nem tudjuk jövedelmeink képesek lesznek e fedezni a reánk háramlandó költségeket, még is ajándékozgatni akarunk? minő alap szerint fogjuk majd a nemesi felkelés tárgyát pertractálni?

Szabó: A kilenczed terhét első Lajos kir[ály] hozta bé, az arany bullának nem kis sérelmével, mert az a jobbágyokat előbbi szabadságaikban fentartatni rendeli.[22] Ha hogy az akkori század kivánata úgy nozta magával, hogy a katonáskodás szükségei fedezése czéljának elérésére azon terhet be kelletett hozni, az 1715-ki t[ör]vény[23] után ezen szükség fedezése egészen más alakot öltött magára, s ha meg szünt az ok, meg kell szünni az okozottnak is. Mi tartóztathat tehát, hogy a megváltozott körülményekhez, a század fejleményéhez alkalmazzuk szabásainkat? valóban ha ezt tenni elmulatjuk, el annyira hátra maradunk hogy ha csak kettőztetett lépéssel nem törekszünk az elmúlasztottat helyre hozni, nem tudom hogy maradhatunk meg Europa népei sorában, s hogy kerülhetjük ki, hogy napkeleti szomszédink sorsára ne jussunk. Én 4 ft. vagy 12 nap megváltásra voxolok, de a megváltásnak bár mely más nemére is reá állok, csak megváltassék a kilenczed, mert ezt sokkal szentebb czélnak tekintem, mintsem hogy azt bár melly más tekintetben alája vetném.

Palóczy: Éles ecsettel festi a kilenczed természetben adásának káros oldalait, elő adja mint rohadt el az 1802-ki törvény[24] mellett is az urnak egy kereszt életje miatt a jobbágynak 8 keresztje, s kérdi valjon a szerkeztetésben óvó szerül javallott rendelés, hogy t. i. 3 nap alatt történjék meg a kilenczedelés,[25] meg fogja e ezen káros helyzetet szüntetni? Ha eddig 8 nap alatt nem dézmálta meg az úr, meg fogja ezentúl három nap alatt? Ugy de azt mondják, korunk még nem érett az engedélyre; de hiszen a tulajdon sérthetetlenségéhez ragaszkodunk, ez pedig in theoria 20.000 év mulva is igazság lesz. Azonban, nem kell e a practicai törvényhozásnak a theoriák elvont elvein kivül más egyébre tekinteni? s bár a szükség nyom, bár sürgetőleg intenek a körül állások, mindég csak a jelen karban maradjunk e? Ezt Borsodnak Rendei

[20] A katonaságnak járó természetbeni szolgáltatások.

[21] V. ö. *Országgyülési Tudósitások*, I. k. 96., 99. l.

[22] A 19. art. szerint a *várjobbágyok* tartandók meg Szent Istvántól nyert szabadságukban.

[23] 1715 : 8. tc.

[24] Az 1802 : 7. tc. értelmében a jobbágyok aratás után jelentést tesznek a földesúrnak s ha ez nyolc nap alatt a kilencedet be nem szedi, jogukban van a maguk részét elszállítani, míg a földesúrét a földeken hagyhatják.

[25] *Iratok*, I. k. 286. l.

igazságosnak nem látják, s meg vannak győződve hogy a törvényhozó test végre csak ugyan kéntelen hatalmas karral a Gordiusi csomókat meg oldani. — Ugy de biztatnak, utasitanak a Biztosi munkára,[26] majd segitünk úgy mond az adó dolgában; a szónok máskép vélekedik, s úgy hiszi ha nem adunk a népnek erőt a fizetésre, majd arrol lehet szó hogy huzzuk ki azon sárbol, mellybe az adózó népet besodrottuk.[27] — Azt is mondják, nagy országunkban a termékenység különbsége, a megváltás tehát sok nehézségekkel van össze köttetve. Ugy de Virgillius előtt is, után is igaz volt az hogy: non omnis fert omnia tellus. Hasonlitsuk össze a világnak legszebb buzáját termő Békés lakosát a Szepességnek kopár hegyein lent termesztő jobágyal, húzzuk le, a lehúzandókat, talán nem lesz sértve az igazságnak Szüz Isten asszonya, midőn azt hiszi, hogy a Szepességnek több marad. — A meg váltás módjait a mi illeti: az 1/9 rész föld kivágása könyörületlen irgalmasság, s irgalmatlan könyörületesség,[28] a jobbágyság mintegy 1½ millió hold földet vesztene, a földes urnak pedig annyiba kerülnének a méregetések, hogy igen drágán venné meg azon 1/9 rész földet. — Megváltásra voxol kénszeritőleg, és nem javallólag mint a szerkeztetés, — megelégszik 4 ftal, — egyébiránt a redactiohoz soha által nem megy, hanem csatolja magát azokhoz, a kik azt mondják: meg kell váltani a kilenczedet. — 4 ft legyen e a váltság bér, vagy mennyi, ez iránt majd megalkuszik a megváltásra voxolókkal.

MAJTHÉNYI: Ugy hiszi, nem azért jött ide a követ, hogy csak megyéjének szabjon urbariomot, ezt otthon is lehetett volna tenni, hanem törvényt jött hozni az országnak, s azért senkit sem lehet oda utasitani, hogy magára nézve tegyen a mit akar. A kik azt mondják hogy a kilenczedről nem lehet intézkedni, mert tulajdon, meg nem emlékeznek hogy Lajos kir[ály] előtt nem volt a 9-ed törvényben, hanem az úr szabadon vett hatodot, hetedet tetszése szerint; ha tehát az 1351-ki törvényhozó testnek szabadságában állott ezt kilenczedre szoritani, az 1833-ki országgyülésének is van hatalma a kilenczedet megszoritani. Elösmeri hogy fontos ellenvetések tétettek az 1/9 rész föld kihasitása ellen, ő mégis a mellett marad. Igaz ugyan hogy elveszti a jobbágy azon kilenczed rész föld másod termését s legelőjét, de megnyeri a munkát, s a magot, — nem is áll az, hogy tőke pénz vétetnék visza a jobbágytol, mert a 9-ed nem tőke, hanem a teleknek kamatja, — az 1.500.000 hol föld veszteségnek csak a száma nagy, in praxi azonban a jobbágy semmit sem veszit. A mi pedig Abaúj követének azon ellenvetését illeti: hogy a kormány reá nem áll, ezt a szónok nem tudja, de ha oly jóslói ihlettel bir az Abaúji követ, ne bisztasson a kereskedői munka idejére engedélyekre, mert jóslói lelkével jobban ösze férne azt hinni, hogy ott nem fog a kormány reá állani az engedélyekre, ahol azokat ő tőle várjuk. Egyébiránt hibának nem nevezi, mert követ mondását annak nevezni nem meri, de azt csak ugyan látja, hogy sok sze-

[26] Az adóügyi bizottság munkálatára, a Contributionale-commissariaticum-ra.

[27] A nemesség „önnön erejével és teher viselési befolyásával vontassa ki a népet a sárból". (*Jegyzőkönyv*, III. k. 290. l.)

[28] A jobbágyak „földjeik 1/9 részében nem csak annyit termesztenek, a mivel a kilenczedet ki elégitik, hanem azon felyül más többet is, kivált a kilenczed alá nem eső ugar földekben, mellyeket ottan ottan a szorgalmatos lakosok mivelni szoktak". (Ua. 291. l.)

rencsés intézet azért megy füstbe, mert mindent más alkalomra halasztunk s mikor oda érünk, semmit sem teszünk. — Föld kivágásra voxol, de ő is alkuszik, s 10, 11-ed részel is megelégszik.

NÉMETH: Mindent elfogad, leginkáb pedig a Békési inditványt, csak a föld kivágást nem. Be vágatnék ez által a földes uri kegyesség, a lehető elengedés, vagy mérséklett váltság utja, s átszakitatnék azon kapcsolat, mellyet engedelmesség alapjaúl csak ugyan fel kell tartani.

NAGY: A tárgy ki van meritve csak némelly felvilágositást kivánok adni. — Gömör azt kérdi: hogy pertractálom vele a nemesi felkelés kérdését? azt felelem: hogy az 1559 : 14. czikely igy szóll: *„de singulis centum florenis quos Eclesiastici a decimis, seculares vero a nonis percipiunt, singulos duos equites interteneant"*. — Tehát e szerint pertractáltam volna vele az insurrectio tárgyát.

Egyébiránt a kilenczednek természetben adása ellen bár mi ékes szóllásal birnék is, világosabban nem szóllhatnék, mint magok az egek szóllanak, mellyek csak elébb világosodtak ki valamennyire, midőn a Borsodi követ beszéllett, különben pedig 8 napok óta szakadatlan esőznek, hogy annál kézzel foghatób legyen a szegény jobbágynak, a kilenczed melletti nyomorúsága.[a] Hivatkoznak egyébiránt némellyek külföldi példákra, annak meg mutatása végett hogy a dézmát el kell törölni, és méltán hivatkoztak, mert arithmetice áll, hogy Irlandban többe kerül a dézma behajtása, mint a mit a dézma ér, igy áll most dézma dolgában a világ állapotja. De én azt mondom, külföldön, hol a kilenczed iránt engedélyekről gondoskodnak, az csupa ajándék, nállunk csupa kötelesség. Amott mindenki egyenlőn viszi a Status terheit, mi e végre bizonyos árendatorokat jeleltünk ki,[29] ezen idaea a világon sehon sem existál, de magában nem igazságtalan idaea. Azonban ne kívánjunk tőlök több arendát, mint a mennyit elbirnak, s miután a naponként szaporodó adóbeli tartozások azt mutatják, hogy már csak a reájok rakott terheket sem birják, vagy több fundust adni, vagy az Arendát leszállitani kötelesség. Sokan itt mindenféle törvényeket idéztek, én egyet tartok a Győri követtel, hogy I-ő Lajos király az aranybullának nagy sérelmével hozta bé a kilenczedet. Lássuk csak mint szóll azon törvény: meg parancsolja, hogy minden földes úr hacsak rebellis lenni nem akar a kilenczedet megkivánni, és bészedni tartozzék, s mi oka volt ezen törvénynek? ot van a 3-ik §-ban (16 : 1351) *„Ut honor noster augeatur, et ipsi regnicolae nostri nobis fidelius possint famulari"*, vagy is magyarúl, hogy mi mentől nagyobb fényt üzhessünk, s mentől több hadi erő álljon szolgálatunkra. Következék Mátyás ideje, ott nem sok nyomát látjuk a kilenczedi törvény megerősitésének, van ellenben nyoma Ulászló alatt 1492, 1500, 1507-ik esztendőkben,[30] de épen mivel Ulászló 1507-ben törvényt hozott, hogy *„de capetiis 10 una Praelatis, altera Dominis terrestribus exigatur, octo vero colono seminanti maneant"* már 1514-ben igy volt kéntelen Decretumát kezdeni *„Cum nos considerassemus tumultum illum nefandissimum* s a t. s a t. Nekem minap azt mondotta a Trenchényi követ, ne aggódjam arrol, mikép fog

a) A *Jegyzőkönyv* (III. k. 295. l.) szerint a *gömöri* követ beszéde alatt derült ki az ég nyolc *heti* eső után.

[29] „Mi vagyonunknak egy részét ált adtuk a jobbágynak, hogy azokat helyettünk viselje." (*Jegyzőkönyv*, III. k. 295. l.)

[30] 1492 :47., 1500 : 27., 1507 : 15. tc.

a törvény végre hajtatni.[31] Nagy Pál nem is igen aggódik, de a törvény alkotás végett ide küldött követ nagyon is aggódik, annyira hogy gyakran álmából is felébreszti ezen aggodalom. Már csak vegyük fel a javallatba hozott 1/9-ed rész föld kivágását; emlékezzünk visza, mit végeztünk az irtásokról, a legelőről, most még vegyük el minden kilenczedik földjét a jobbágynak s a törvény kihirdetésével indúljon neki egyszerre az egész országban az irtások, felesleges legelő, kilenczedik föld elvétele, valóban én gondolkozni sem akarok ennek következéseiről. És igy én szavazatomat ekép adom: Sopronban 220 hely közül csak 8 ád kilenczedet, a többi meg váltotta, — már ha azon 212 helység földes ura (a mint tagadni nem lehet) mind e mellett is élt az alkotmány jóvoltával, ugy hiszem azt a nyolczat se fosztom meg, ha azt mondom: eredj a többihez. Azt mondják a földes uri jusnak mindenüt egyenlőnek kell lenni, — miért nem kötelezzük hát Trenchint, hogy ő is természetben, s ne 4 ft. váltságban szedje a kilenczedet? hiszen az 1351 : 6-ik t[ör]vény szerint rebellis, a ki nem szedi . — Én meg váltásra voxolok, a módja iránt én is alkuszom, de a redactiot semmi esetre el nem fogadom.

BEZERÉDY: Tolna Rendei a törvényhozónak figyelmét a kilenczed állapotjában elfoglaló sokféle mélyhatásu tekinteteket, két vezér elvből látják eredni: 1. Hogy a kilenczed ép oly századokat áltélt jólelkü birtok és haszon vétel által megállapitott, s a természet törvényének tilalmától ment tulajdon mint más akármi. Már pedig hacsak a polgári társaság leg mélyeb alapját megrenditeni, s oly elvből indulni nem akarunk, melly szoros következéssel oda vezet, hogy oszuk fel az országot, egynek se legyen sok, de mindenkinek elég, a törvény tartozik a tulajdont megőrizni. Követték ezt a kilenczedre nézve minden nemzetek, mellyek a természetben kilenczed káros voltától álthatva, azt elhagyták, de a tulajdonosnak értékét kipótló váltság mellet, mert csak erőszak, s nem törvény teheti azt, hogy valakit sajátjától megfosszon. A status szüksége által parancsolt bár melly expropriatiónak díját, igazság szerint nem lehet hogy a vak történet által ért egyesek, mások terhe nélkül, vagy talán még nyereségével viseljék, igaz arányú kulcs szerint tartozik azt az egész status viselni. Ha ez mindenüt igazság, hogy Magyar országban a már előbb is vagyonuknak nagy részével a Statusnak áldozott urbarialis földes urakkal az 1811-ki devalvationalis patens szomorú emlékezetű elvei szerint bánni, kétszeres igazságtalanság lenne, már más izben előterjesztettem.[32] — 2-ik vezér elve Tolna Rendeinek hogy a kilenczednek természetben adása, mind egyesek sorsára, s gyarapodására, mind a nemzeti gazdaságra és közjóra nézve káros, a dézmát adót csüggeszti és nyomja, a dézmát vevőre nézve pedig nem hasznos s gyülöletességgel is jár. Ezt minden nemzet annál inkább elösmeri, minél előbbre halad, kötelessége tehát a törvényhozónak oda vezérelni a dolgot, hogy helyette meg váltás jöjjön divatba, s igy a tulajdon jusainak sérelme nélkül, a nemzeti köz érdek, egyik rész gyarapodásával, másik rész jövedelmi biztositásával eszközöltessék. — Javasolják e végre némellyek a váltságnak kötelezőleges elhatározását, ezt én nem tartom alkalmatosnak, mert vagy olyan lenne ezen váltság, melly a kilenczed értékét közelitőleg sem ütné fel, s ekkor a tulajdont sértené,

[31] Az aug. 13-i országos ülésben. (V. ö. e kötet 53. l.)
[32] V. ö. *Országgyűlési Tudósitások*, I. k. 572. l.

és bár szempillantatnyi jót láthatnék is igérni, non est faciendum malum, ut eveniat bonum, vagy a valóságos értékhez szabnánk ezen váltságot, ekkor ellenben igazságos helyes arányú kúlcsot találni, bár mily előkészületekkel is lehetetlen. Nem tudtak ilyes kulcsot találni Németország tartományaiban is, bár azok alig különböznek annyira egymástol, mint hazánkban a vármegyék, s azért mindég kéntelenek voltak a bérnek egy részét a status rovására venni.[33] És ne felejtkezzünk el, kik fognák nálunk a kilenczed váltságát határozni, kivált ha törvényhatóságokra bizatnék a kulcs; minő bizodalommal fogadnák a kilenczedet adók azon váltságot, mellyet az ezt fizetni köteles népnek befolyása nélkül azok határoznának meg, kiknek a kilenczed jövedelmét teszi. Én nem hiszem hogy az a dolognak kedvező elfogadást szerezne. Van ezeknél sikeresebb mód; t. i. a felek közötti szabad egyezés. Erre nézve azonban a törvényhozó puszta ajánlással tisztjét nem teljesiti, hanem szükség hogy a megváltásra mind a két félt hajlandóvá tegye, azt privát érdekeik közé helyheztesse, s a felek helyheztetését (különben nem lesz szabad az egyezés) sulyegyenbe hozza. Ez meg fog történni, ha a kilenczed szedésére nézve minden zaklatást, terheltetést, s visza élést megszüntet, a kilenczedet adót pártfogása alá veszi hogy tulajdonával, t. i. a fenmaradandó 8 részel szabadon élhessen, más részről pedig különös szorgalmának gyümölcsét a kilenczéd alól sikeresen felmenti, s abbol a dézmát szedőnek helytelen nyereséget nem enged. Igy a tulajdonnak megőrzésével bár nem egyesapással is, de biztosbban czélra vezéreltetik a dolog, mint erőltetett rendszabásal, melly egy részt sem elegitne ki, ellenben sokféle hatalmas érdeket maga ellen ingerlene.

Ezen módok a következő pontokra tartozván, itt a szónok azon változtatásokat javalja a szerkeztetésre nézve, hogy nem csak a belső telek, hanem a rét, s a külön legelőnek kiszakitandó mező is ment legyen a kilenczedtől, s a törvény ne csak a tiszta szemül, vagy szemül és szalmában követendő szerződésekről, hanem általánosan szólljon.[34]

Bernáth: Petitio principii azt mondani: hogy tulajdon a kilenczed, s igy nem rendelkezhet felőle a törvényhozás. Társaságos életben a közönség tekintetéből minden egyes embernek sok jusokrol le kell mondani, s a polgári törvényhozás körében gyakran nem az a kérdés, quid juris? hanem quid consilii? Igy megtörténhet hogy valamely intézet a természeti jus ellen van, még is a társaságra nézve örök igazság. Azoknak kik azt mondják: hogy a kilenczed csekélység, ennek elengedésével nem segitünk a jobbágyon, majd a kereskedési munkában nagyobb jót teszünk vele, ha le szállitjuk a harminczadot, azt feleli: hogy számvetőleg áll az, hogy $^1/_{29}$ rész több, mint $^1/_{30}$ rész. Unghban csak a kamarai helységek kilenczedeltetnek, s a ki oda megy, egyedül azon helységekben fog jó létre találni, mellyek csak a Chronicából emlékeznek hogy volt kilenczed. A szónok kivánta volna a legnagyobb generositást is gyakorolni, de nem lévén támogatásban, pénz váltságra, mivel ez legáltalánosb haszonérték, s minthogy kisebbet nem hallott 4 ftra voxol.

Trsztyenszky (Pécsi kápt[alan]): Ugy hiszi hogy rosz aratás idején, nagyon terhesen esnék a váltság bért megadni, s igy a redactióra adja szavát, de mivel a bevetett mag a jobbágy tulajdona, igazságosnak látja

[33] V. ö. 92. l., 10. jegyzet.

[34] „átalyában *akár minő váltságbeli egyezést* a felek szabadságára biz". (*Jegyzőkönyv*, III. k. 300. l.)

hogy ez lehúzassék. — Mire BERNÁTH azt feleli, hogy ha meggondolja Püspök úr, hogy a föld mivelésre forditott munka is a jobbágy tulajdona, s ezt is lehúzza, alkalmasint meg fognak véleményikben egyezni. — NAGY pedig a Püspök ur kereszténi szeretetből származó aggodalmának megnyugtatására mondhatja, hogy bár Sopronban, Trenchinben egyenként kérdezze meg a jobbágyokat, 4 ft váltság mellett kivánnak e maradni, vagy természetben adni a kilenczedet? egyre sem fog akadni, ki az elsőt ne választaná. A mit ha nem hinne, legjobb lenne a Pécsi káptalan jószágaiban megpróbálni. — MAJTHÉNYI ellenben állitja, hogy Barsban egész járást tudna mutatni, mellyben a jobbágyok el nem vállalnák a 4 ft. váltságot.

Mind ezen vitatások után voxok többségével a Szerkeztetés úgy a mint áll helybehagyatott.

b)

Augustus 23-án XCI-ik orsz[ágos] ülés.

Gr. ANDRÁSSY a tegnapi végzés szerkeztetését annyiban kivánja módositatni, hogy ne csak a szemül, vagy szemül és szalmában történendő váltság, hanem az egyezésnek akár melly neme általánosan megemlitessék. — A PERSONALIS erre nézve ragaszkodik a tegnapi végzéshez. — CZINDERY úgy hiszi, tegnap inkább a dolog velejéről, mint a szerkeztetésről vala szó, arrol t. i. ha kénszeritő váltság állapitassék e meg, vagy a dolog szabad egyezésre bizassék. Ha igy marad a szerkeztetés, roszabb lesz a jobbágy állapotja mint eddig volt, mert pénzül, vagy más mód nem fog egyezhetni.[35] Nincs ugyan a régi törvénynek azon sanctiója mellé téve, hogy a ki nem szemül, vagy szalmában egyezik, rebellis legyen, de ha igy megy a törvénybe, még is szoritást jelent. — MAJTHÉNYI hasonlóul vélekedett, mert tegnap is elesvén az $^1/_9$ rész kivágásától, egyenesen úgy jelentette ki magát, hogy a szerkeztetésre voxol, mivel az szabad alkut hagy fel, s igy az $^1/_9$ rész kihasitását sem zárja ki. — BORCSICZKY ezt terhesbnek vélné a természetben adásnál, s csak abban egyez meg hogy a pénz váltság megemlitessék. — A PERSONALIS azzal nyugtat hogy az egyezés mivel szabados, meg is tartja szabad természetét. — A többség maradott a tegnapi végzés mellett.

FEKETE: A papi dézmát szoros öszeköttetésben látván az uri kilenczeddel, mivel azt is többnyire a földes urak praearendálják, kivánja ezen kérdést itt felvétetni. — A PERSONALIS azt a törvénykezési munkára tartozónak véli.[36]

MAJTHÉNYI (Bars): Igaz ugyan hogy az országos küldöttség nem itt vette fel a dézma kérdését, de azért ugy hiszem nem jövünk ellenkezésbe a systematicus rendszerrel, ha itt veszük fel. Többnyire a földes urak szedik azt jobbágyaiktol, és igy az úr s jobbágy közti viszonyra tartozik, természete sem különbözik a kilenczedétől, mind a kettő az ország védelmének fundusaúl szolgál. Ö tehát oda voxol, hogy a Praearendatio a földes uraktol el vétessék, s a jobbágyoknak adassék.

[35] „Egyezni ugyan is a kilenczedre nézve eddig szabadon és akár melly módon lehetett, ha tehát most ... egyedül szemre és szalmára szoritjuk az egyezést, mind a jobbágy állapotját rosszabbá tesszük, mind a törvény czélját tekintve következetlenségbe esünk." (Ua. 309. l.)

[36] A tized ügyében a jogügyi bizottság a polgári törvények 25. articulusában tett javaslatot.

PERSONALIS: A tárgy velejére nézve a maga idejére hagyja észrevételeit, de azzal egyet nem ért: hogy a tized a kilenczeddel egyenlő természetü. Bár a praearendáló földes urak azt együt manipulálják is a kilenczeddel, de nem a jobbágyi kapcsolatbol ered az, törvényeink is nagy különbséget tesznek a kettő között, bár csak az 1563 : 72. czikelyre emlékezzünk is, melly a dézma váltság iránt kötött szerződéseket örökösöknek rendeli,[37] vagy az 1609-ki törvényre tekintsünk, melly erre nézve, a kilenczedtől egészen különböző birót rendel.[38] A dézma kérdését tehát az arrol szólló temérdek törvények ösze vetése nélkül felvenni, s az egyházi rend, nemesség, és jobbágyság közt felforgó viszonyokat itt kiszemelve elintézni nem lehet.

NOVÁK ellenben csak itt látja helyét a dézma kérdése felvételének, mert a Theres[ianum] urbariomban is van rólla rendelés.[39]. — A PERSONALIS egy decimalis pert sem látott, mellynek keresetlevele az urbariomon lett volna épitve, ha nem épiteték az 1563-ki, 1609-ki s más, különösen pedig az 1647 : 95. törvényen.[40] Maga a Ther[esianum] urbar[ium] is egyenest mondja hogy a dézma kérdése másuvá való.[41] — NOVÁK: És még is tesz iránta rendelést, a mennyiben úr, és jobbágy között foroghat fel. — ANDRÁSSY: Azért hogy akkor rendszer nélkül dolgoztak, mi példájokat nem követhetjük. Itt az urbariomban dolgozunk, s itt csak két személy fordul elő: úr és jobbágy.

BÖTHY: Ha ez igy lenne, magam is másuvá tartozónak itélném a dézmát, de nem úgy van, mert ha visza tekintünk a legelőre, a fajzásra, látjuk hogy nemcsak a jobbágyokrol hanem papokrol, belső személyekről s a t. is rendelkeztünk,[42] rendelkeztünk pedig azért, mivel különben ezen teher a jobbágyra háramlandónak mondatott, — hát valjon a dézma nem a jobbágy terhe e s pedig legsúlyosabb terhe, kivált megyémben, hol a többnyire protestans lakosok más vallásu papnak adóznak, kinek munkásságára, lelki idvességökre nézve szükségök nincs. Békést egy vonat választja el Bihartol, s ment a dézmától, Bihar századok óta nyög alatta.

CSAPÓ: A dézma kérdését, t. i. mennyire helyes az, kit és minő mértékben illet, a maga hellyére halasztani lehet is, kell is, de itt mind a mellett is ki kell jelenteni, hogy a praearendatio jusa a jobbágynak adatik, — ez a dézmának törvényes kérdéseibe teljességgel nem vág, s a jobbágyi kapcsolatra tartozik.

OCSKAY: Szintén meg van győződve, hogy a földes uri praearendatio egyenesen a jobbágyi viszonybol ered, s úgy ösze van kötve az urbariommal, mint a test a lélekkel. Ha van alkotmányunkban mocsok, szégyen, gyalázat, bizonyosan az: hogy az egyházi rend csekély haszonbérért kiadja a dézmát, a földes úr pedig ezen adózásnak, melly neki nem tulajdona, szigorú megvételével égbekiáltólag nyomja a szegény

[37] A tárgyhoz közelebb áll az 1548 : 61. tc. Ez ugyanis elrendeli, hogy a tizedet, ha bérösszege régtől fogva meg van állapítva, ezen az áron elsősorban a földesúrnak van joga bérbevenni.

[38] Az 1609 : 17. tc. a tizedek erőszakos elrablóinak bírájául az alispánt jelöli ki.

[39] Az 5. pont 5. §-a tiltja az 1481 : 1. tc. ellenére való tizedszedést. (*Pauly* i. m. 364. l.)

[40] Megerősítve előbbi törvénycikkeket is, a tized szedését és bérlését részletesen szabályozza.

[41] Quaestio decimarum ... ad regulationem non pertineat. (*Pauly* i. h.)

[42] A törvényjavaslat III. cikke 3. és 4. §-ában.

népet. Akár hol vette eredetét a dézma, de az bizonnyal Moses alatt sem volt igy. Hogy kit illet a dézma arrol itt szó nincs, de a praearendatiót másut felvenni lehetetlen.

MAJTHÉNYI (Bars): Csak azért halasszuk el a kérdést másuvá, mivel az országos küldötség azt a Juridicumba tette? hátha talán inkább a Banderiáléba vagy Eclesiasticumba tartozik. Történjék hogy a diaeta valamelly váratlan eset miatt mindent el ne végezhessen, úgy hiszem még is az urbariomot törvénybe tesszük, — s mi haszon volt a kilenczed megváltásárol rendelkezni, ha a vele együtt szedni szokott tized megváltásárol nem rendelkezünk. A mint a kilenczed a földes úrnak tulajdona, úgy a tized a papság tulajdona, s az is fog maradni, nem is akarok arrol itt szóllani, hanem csak a praearendatiót akarom a jobbágynak megengedni. — Bis dat qui cito dat — ennél pedig hasznosabbat a jobbágynak nem adhatunk.

BERNÁTH: Azt hiszi sem a commassatio, sem a segregatio nem lehet sikeres, ha a dézma mérséklett örökös szerződésekre által nem változik. Bár mit mondjunk is in juridico a decimalis perről, az csak ugyan igaz, hogy a jobbágyi birtokbol adatik, s igy nem is lehet iránta másutt szó mint itt, hol a jobbágyi birtok haszon vételéről rendelkezünk. — Nem visgálja minő igazságon alapúl a dézma, s Lajos királynál vagy Mósesnél vette e eredetét, talán feljebb nem is lehetne menni a Bibliánál, hol nyoma van hogy a dézma osztályon alapúl, Jákob fiainál, ott is 12-nek kellett volna osztozni egyenlőre, egy közülük azonban 10-ed részt kapott, — minő igazsággal, nem vitatja. Azt azonban meg valja hogy az Unghi jobbágynak különösen az esik nehezen, hogy olyannak fizeti a dézmát a kit soha nem is lát, t. i. az egri káptalannak, mellynek tagjai, hacsak vagy egy közülök mulatságbol nem utaz keresztül a megyén, a legtávolabb munkásággal sem hatnak az unghi népre.

BORSICZKY: Igy különbözteti a kérdést: meg kell e hagyni a dézmát, s kit illet az? — ez a juridicumra tartozik. — Az urat vagy a jobbágyot illeti e a praearendatio jusa? ez ide tartozik. — Ő meg van győződve, hogy midőn az egyházi rend a dézmát itt ott nagyon csekély summáért haszonbérbe adta, nem az volt czélja hogy a földes úrnak szaporitsa jövedelmét, hanem az hogy a szegény adózó népen könnyitsen.

PÁZMÁNDY: Legalább azt kivánná elhatároztatni, hogy a juridicumban fog a kérdés felvétetni, különben majd megint vetélkedés lesz felette, ha nem kell e a Banderiáléra utasitani. — Gr. ANDRÁSSY jelenti, hogy az ő utasitása ezen kérdést, a nemesi felkelés tárgyában kivánja felvétetni.

E szerint tehát a Pázmándy inditványa határozásba ment hogy t. i. a dézma kérdése, a törvénykezési munkában fog fel vétettni.

NAGY PÁL: Nem tudja hogy lesz már ezen határozás, s nyujt e reá nézve a naplókönyv elegendő biztoságot, mert valóban a Banderialera utasitani, annyit tenne mint ad Graecas Calendas utasitani. Ő egyébiránt soká tünődött hogy hová voxoljon, mert Nitrával egyet ért hogy égbe kiáltó szégyen, és gyalázat, hogy a földes úr, miután mindent meg vett a jobbágyon a mit magára nézve meg vehetett, még végtére azt is magának tulajdonitsa, mit a Pap irgalmasságbol elengedett. Nem is tart egyet a Barsi követtel, a ki azt mondá, hogy az egyházi rendnek oly tulajdona a tized, hogy arrol a Status nem is rendelkezhet, — ő ellenkezőt hiszen, — s ez úttal csak azért áll reá, hogy a kérdés fel vétele

a juridicumba biztosithassék, mivel itt a kilenczedet igen rosz karban látja lenni s fél, hogy a dézma is, ha itt vétetnék fel, hasonló rosz karba kerülne, reménysége van pedig, hogy a juridicumban majd jobban üt ki.

MAJTHÉNYI: Én azt mondottam: oly tulajdona a tized a papságnak mint a kilenczed a földes úrnak, s miután tegnap úgy nyilatkoztam, hogy a kilenczedről rendelkezhet a törvényhozás, consequentia in forma hogy a tizedről is rendelkezhet. Nem mondottam tehát azt mit a Sopronyi követ rám fogott.

NAGY: Szórol szóra azt méltóztatott mondani, hogy a tized a papság tulajdona, s az is fog maradni. Én pedig azt mondom, hogy a papság tulajdona, az igaz, de az fog e maradni? sub judice lis est.

*

Mult levelünkben az Augustus 30-ki, és 31-ki végzések felől hely hijánya miatt csak annyit irhaték, hogy többnyire a szerkeztetés meg állott.[43] Ezt most ekép világositom: a IV-ik t. cz. 6-ik §-a, melly a szolgálatokról, vagyis uri munkákról szóll, egyébiránt egészen meg állott, azon egy észrevétellel hogy a kibérlés esetére nézve nem a kerületi szerkeztetés, mely a jobbágyoknak ezen esetben szabadságot adott hogy napi munkáikat 10—20 xrjával megválthassák, — hanem az országos szerkeztetés, melly e helyett a jobbágyoknak elsőséget ád a kibérlésre, állapitatott meg. — A 7-ik § a hosszú fuvar el törlése, s helyette két marhás napi szolgálat megállapitása, és a 8-ik §. a fajzásból járó szolgálatok iránt a kerületi szerkeztetés szerint határozásba ment.

September 1-ő napján ünnep. — Septemb. 2-án az országos szerkeztetésnek, az urbarialis vadászat 3 napi szolgálatjárol szólló 9-ik §-a, ezen szolgálat eltörlésével, valamint a kerületi ülésben úgy itt is kihagyatván, — a mester emberekről s kalmárokrol szólló 10-ik (már 9-ik) pedig a müvészekre is kiterjesztetvén, hogy uri munkájokat pénzül az országos szerkeztetés szerint meg válthassák, elhatároztatott.[44] — September 3-án a községi földekről szolló 10-ik §. egészen — a supererogatumok eltörléséről a kerületek által szerkeztetett 11-ik §. a sanctiót magában foglaló toldalékkal egyetemben, nem különben a zsellérekről szólló 12 ik §-us is a dolog érdemét nem változtató csekély szóbeli változtatással a kerületi szerkeztetés szerint állapitatott meg. — September 4-én pedig az urbéri kötésekről szólló V-ik t. cz.-nek a kerületek által (mint annak idejében megiránk)[45] nevezetesen megváltoztatott 1-ő és 2-ik §-usa a jobbágyi adózásoktoli örökös mentség megszerezhetésének engedelmével a kerületi szerkeztetés szerint délesti 4 óráig terjedett hányogatás után megállott.[46]

[Krassó vármegye rendei Jakabfy Kristóf úr helyett, aki tisztéről önként lemondott, országgyűlési követjekül Petrovics Tivadar tiszteletbeli főszolgabirót választák.][b]

b) E sorok csak a sokszorositott példányokban vannak meg, Kossuth fogalmazványából hiányoznak.

[43] V. ö. 82. l.

[44] Olv. részletesebben a 76. számban.

[45] V. ö. *Országgyülési Tudósitások*, I. k. 335. s köv. l.

[46] A szept. 3. és 4-i tanácskozásokról olv. részletesebben a 77. számban.

75.

a)

1833 augusztus 23
Országos ülés.

Tárgy: Az urbéri IV. t. c. 2. §. 2. pontja: a kilenced szedésének módja.

b)

1833 augusztus 24
Országos ülés.

Tárgy: Az úrbéri IV. t. c. 2. §. 3., 4., 5., 6. pontja: a kilenced egyéb részletkérdései.

c)

1833 augusztus 26
Országos ülés.

Tárgy: [I.] *Az úrbéri IV. t. c. 2. §. 7. pontja: a kilenced behordása.* [II.] *Újabb vita a szavazatok számlálásáról.*

d)

1833 augusztus 27, 28
Országos ülések.

Tárgy: Az úrbéri IV. t. c. 3. §-a: a borkilenced és a hegyvám kérdése.

e)

1833 augusztus 29
Országos ülés.

Tárgy: [I.] *Az úrbéri IV. t. c. 4., 5. §-a: az állatdézsma és a konyhai adózás.* [II.] *A IV. t. c. 6. §-a: A robot.*

a)

A királyi dézma kérdésének, utólsó tudósitásom szerintén, a törvénykezési munka[1] idejére lett halasztása után ugyan csak Augustus 23-án olvastaték a 4-ik t. cz. 2-ik §-nak 2-ik pontja. — Ez a 9-ed megvételére nézve teszen rendelést, meghagyván: hogy ahol az urbar[ium] behozatalakor termésben szedetett a 9-ed, vagy a jobbágyok ezen módot választották, ezután is termésben adassék. Ha pedig ezen módban az uraság ellenmondásának, s akaratjának ellenére később változás jött közbe, s abból urbéri rendbeszedés következésében, vagy más kénsze-

[1] A jogügyi bizottság munkálata.

rító móddal kiüttetett; az uraság elvesztett uri jussainak gyakorlásába szokott urbéri per utján visza helyheztetik.*a)* Egyébiránt mindenüt (ha csak a fentebbi módon egyezés nem köttetett) az eddigi szokás tartassék fen.

Ezen pontra nézve azon észrevétel tétetvén: hogy homályos, s nem is szükség a földes urakat (kik ha sérelmök történt, annak orvoslásán különben is igyekezendenek) perlekedésre biztatni s viszálykodásra ingerelni,[2] — a Personalis három megkülönböztetett rendelést lát a kérdés alatt lévő pontban foglaltatni: 1. Az urbariom alkalmával egészen a jobbágyság szabad választására hagyatott: kivánja e termésben adni a kilenczedet?[3] és ha nem volt is valahol ezen mód szokásban, a Comissariusok igyekeztek a népet annak választására birni, — ezen esetről szóll a §. eleje. — Közepe a Via novi keresetre ád engedelmet és azon esetre, ha magát az uraság urbéri rendbeszedés utján megsértetnek tapasztalná; ez mind ekkoráig is kinek kinek szabad volt, — a pont vége pedig a szokást rendeli fentartatni, s ez által a jobbágynak is biztoságot szerez.

Ezen világositás ellenére azonban a következő észrevételek tétettek: 1. Hogy az egész pont ellenkezik az előbbi végzéssel, mert a kilenczed természetben adásának megváltása nem csak általánosan ajánltatott, sőt eszközlése a törvényhatóságoknak kötelességül is tétetett, ma pedig az rendeltetnék, hogy ahol megváltás divatoz is, az uraságnak szabadsága legyen azt felbontani. 2. Ellenkezik ezen pont maga magával is, mert elején azt rendeli, hogy ha bár az urbariom behozatala alkalmával a jobbágyok természetben adást választottak, az úr azonban, mint hogy akkoron a megváltás volt reá nézve hasznosabb, mindezideig nem szedte természben a kilenczedet, most megváltozván a hasznosság tekintete, a 68 éves szokást[4] szabadságában álljon felforgatni; a pont végén pedig az mondatik, hogy a szokásnak fenn kell tartatni. 3. A perlekedésre való biztatást már magában sem lehetvén helyesnek itélni, az a jelenvaló esetben még helytelenebb; mert Magyar országon, hol a földes úr jusait két vastag könyv biztositja,[5] az uraság nem veszthette el erőszakkal jusait, ha pedig itélet által vesztette el, s ennek felbontására hatalom engedtetik; úgy öszerogy az itéletek szentsége, mert a földes úr minden nem kedvező itéletet törvénytelen-

a) A pontos szöveg: „ha pedig az urbér béhozatala ólta a kilenczed termésben való megvétele feljebb meghatározott módjában a földes ur ellenmondása s akaratjának ellenére valamelly változás jött közben és az uraság bébizonyithatná, hogy ebből vagy későbbi urbéri rendbeszedés következésében vagy más kénszerítő móddal üttetett ki, az uraság elvesztett uri jussainak gyakorlásába szokott urbéri per utján helyheztethessék." (*Iratok*, I. k. 284. s köv. l.)

[2] A törvényjavaslat felolvasása után „a KK. és RR-nek majd nem közönséges *maradjon* fel kiáltása hallatszott", Majthényi barsi követ felszólalása azonban hosszú vitát eredményezett, amelyről a *Jegyzőkönyv* III. k. 320—340. l. szól. Kossuth csak az eredményeket foglalja össze.

[3] „Az urbér be hozatalakor ... közönségesen nem bizatott a jobbágy önkényére, ha termésbe vagy pénzbe akarja é fizetni a dézmát, hanem a hol termésbe adta, ugy tartozott adni az után is és a szerént jegyeztetett ez fel az urbérbe ugyan az urbéri tabellába; egyedül ha a jobbágy az urbér be hozatala előtt pénzel váltotta fel a kilenczedet, akkor annak akaratjára bizatott, ha az után is pénzbe akarja e azt adni vagy termésbe." (*Jegyzőkönyv*, III. k. 321. l.)

[4] Az urbéri tabellák megállapítása után.

[5] Kétségtelen Pauly C.: *Constitutio rei urbarialis regni Hungaria* (Viennae 1817) és Pfahler C.: *Ius georgicum regni Hungariae et partium eidem adnexarum* (Keszthely, 1820) c. könyveire utal.

nek fog mondani. 4. Végre egyoldalú is, és nem viszonos ezen pont: mert ha az urbéri rendszabás alkalmával természetben adás iratott bé a tabellába s ebből az úr akár hogy ki esett, szabadság engedtetik nékie, hogy magát viszahelyeztesse; — ellenben ha megváltás iratott bé a tabellába, s a jobbágyok annak szokásából kiestek, nékiek hasonló szabadság nem engedtetik.

Ezen észrevételek előadásával sokaknak oda ment irányzata, hogy a megváltás akár hogy jöt légyen is divatba, fentartassék, — ezt azonban általánosan a többség el nem fogadta, ellenben a viszonosság idaeája Palóczy és Nagy inditványainak ösze forrasztásával helyesnek itéltetvén, a pont közepe ekként módositatott: hogy *ha az úrbér behozatala óta a kilenczed megvétele feljebb meghatározott módjában, valamelly fél ellen mondásának s akaratjának ellenére, vagy urbéri rendbeszedés következésében, vagy más kénszerítő móddal, változás történt, a sértett fél az előbbeni gyakorlatba szokott urbéri per utján fog viszahelyheztetni.*[b]

b)

Augustus 24-én XCIII-ik országos ülés.

Olvastaték a IV. t. cz. 2-ik §-nak 3-ik pontja, melly szerint: Ahol eddig tized adózás nélkül 7-ed vagy 8-ad divatozott a jobbágyi földektől, az ott továbra is megállapitatik; de ahol heted vagy nyolczad a tizeddel együtt szokott adatni (ha csak a tized törvény utján el nem töröltethetnék), egyedül az állományhoz tartozó földekre nézve azon 7. vagy 8. helyett ennek utánna kilenczed fogja a földes urat illetni.[6]

Ezen pontnak kihagyattatása kivántatott azon oknál fogva: mivel mult napon a tized kérdése elhalasztatott, és igy minden vele összeköttetésben lévő elveknek, is el kell halasztatni. A 7-ed és 8-ad idaeáját pedig törvény által megerősiteni csak azért sem lehet, mivel a jobbágyoknak, ha akarnának, sem szabad az urbariomnál terhesebb adózást vállalni. Mások ellenben a 7. és 8-nak eredetét a 9-ed és 10-ed egybeolvasztásában keresvén, kivánták ezen pontot a jobbágy java tekintetéből meghagyni, mivel 7-edet, 8-adot adni tized nélkül kisebb teher mint 9-edet és 10-edet együt adni, ahol pedig tizeddel együtt adatott a 7-ed, 8-ad, ezen esetekre nézve ismét kedvezőleg rendelkezik a pericopa, mert 9-edet állit a hetednek helyébe. — Mások ismét a 10-edet, heted, és nyolczad mellett már magában törvénytelennek, s egyszerün megszűntetendőnek itélték, mivel annak egyedül ott, de ott sem mindenüt lehet helye, ahol kilenczed adatik. Végre ezen véleményck oda egyesültek, hogy a jobbágy könyitésére szolgáló intézet meghagyassék, ellenben a pont közepén lévő záradék, minthogy itt csak homályt okoz; s a tizednek eltörlését törvényes utra utasitván, törvény utjáin kivül azt általánosan megtartani, s igy a törvényhozásnak az iránti jövendői intézkedést megelőzni látszatik; kihagyassék.[7] — Amint hogy ki is hagyatott, és igy a rendszabás minden feltétel nélkül oda változtattatott, hogy ahol 7. és 8. tizeddel együt szokott adatni, ott a 7-ed vagy 8-ad helyett ennek utánna kilenczed fogja a földes urat illetni.

b) Máshol pedig mindenütt, ha csak egyezés nem köttetett, az eddigi szokás tartassék fen. (*Jegyzőkönyv* III. k. 340. l.)

[6] *Iratok*, I. k. 285. l.

[7] A vitát részletesen ismerteti a *Jegyzőkönyv*, III. k. 341—357. l.

Olvastaték a következett 4-ik pont, melly azt rendeli: hogy ahol nem az egyházi rend jusaihoz tartozó, hanem földes uri jusal járó tized név alatti tartozás van divatban, ez egészen a kilenczed megvétele eránt megállapitott elvekhez alkalmaztassék.[8]

Ezen, nem papi dézmárol, hanem szabad, még pedig a kilenczed adásnál, a jobbágyokra nézve kedvezőbb egyeségen épült adózásról szólló pont minden változtatás nélkül megállapitatván,[9]

olvastatott az 5-ik pont. Ez a Len és Kender iránt az eddigi szokást hagyja meg; t. i. vagy kilenczedet termésben vagy egy egész telektől 6 font fonást.[c] Az alsó Tóthországi megyékben azonban szintén az eddigi szokás szerint sem fonatásnak nem lesz helye, sem lenből, kenderből, sem akár kertekben akár urbéri tartozás alá vett más földekben termesztett úgy nevezett kisebb tized alá tartozó növényekből, ugyszinte a szilvából is tized nem fog vétethetni.

Ezt Bőthy Magyar országra is általánosan, — Szucsics pedig a réteken ültetett szilvafákra különösen kiterjesztetni kivánták. — Hegedüs: Nehogy a len és kender kilenczed meg nem adása a földes uraknak arra szolgáltasson ürügyet, hogy a jobbágyokat a len és kender termesztésben gátolják, az also Tóth országi megyéket tárgyazta ellátást kihagyandónak vélte. — Siskovics pedig igazságosnak látta, hogy ha fonatás kivántatik a jobbágytol, az úr tartozzék ahoz való kender földet adni.[10]

Mind ezeknek elmellőzésével a szerkeztetés, a mint áll helybehagyatott.

Rostállat alá vétetett a következő 6-ik pont, melly által kijelentetik: hogy a rétek illetősége pótlására adott szántó földből, úgy az elkülönözés, és egyenkénti felosztás következésében mivelés alá vett legelőből kilenczed nem jár, — jár ellenben a szántó föld pótlásul adott rétből,[d] bár ha kaszálló kép használtassék is. Az uraság jóváhagyásával kertté vagy szőllővé változtatott telki szántó földből tehát, a bévetendő mag neménck, és a rendszerinti termésnek, ha kivántatnék megyei tisztviselőség által is eszközlendő egybehasonlitása szerint, 9-ed vagy e helyet divatban lévő 10-ed vagy 7-ed, 8-ad, (10-ed nélkül) szolgáltassék ki, s ez, ha tüstént meg nem adathatnék, más esztendőn is kipótoltassék. Viszont az ugar alá tartozó földből, vagy a már meg kilenczedelt, hanem a legelés tekintete, és föld neme meg engedvén ismét bevetett föld második terméséből kilenczedet adni nem tartozik.[11]

Ez annyiban különbözik az országos szerkeztetéstől, hogy ez utólsónak rendelése, melly szerint azon föld, mellyet a jobbágy az uradalomnak tett jelentés nélkül bévetni vétkesen elmulasztott, szintén kilenczed nemü adózás alá vettetett;[12] a kerületi szerkeztetésből kihagyatott.

c) A pontos szöveg: Vagy tartozni fog minden egész telkes jobbágy az uraság kenderéből vagy lenéből 6 font, és igy a kisebb állományt birók ehez arányzott mennyiségü fonást tenni. (*Iratok, I. k.* 285. *l.*)

d) A szántóföldek kiegészitésére adott rétekből (*Iratok,* I. k. 286. l.)

[8] *Iratok,* I. k. 285. l.

[9] A felszólalásokat l. *Jegyzőkönyv,* III. k. 357. s köv. l.

[10] A *Jegyzőkönyv* (III k. 359. l.) szerint Siskovics a rendelkezésnek a földesúrra nézve káros hatását emelte ki: „minthogy néhol a jobbágyoknak az urbéri illetményeken felül olly kender földek is adatnak, mellyekért ők különös fizetést tesznek, természetes, hogy az illy censualis földeket bé vetvén kenderrel, az urbarialis kender földeket vetetlen fogják hagyni".

[11] *Iratok,* I. k. 286. l.

[12] *Modificationes,* 8. s köv. l.

Ezt GYERTYÁNFFY betétettni kivánta, mivel a kilenczed tulajdona lévén a földes úrnak, attol őtet a jobbágy önkénye meg nem foszthatja. De az ugar iránti felmentést sem kivánja elfogadni, mivel ha ugarban marad a föld, más esztendőn jobb búzát terem. A PERSONALIS pedig úgy látja hogy az ugar iránti rendelés mélyen bele vág a földes úri haszonvételbe, mivel a kilenczed alá nem eső ugar földet bévetné a jobbágy, a többit pedig miveletlen hagyná. Kivánná tehát a szerkeztetésnek azon részéhez, ahol az ugarrol van szó, ezen szavakat: *„a rendes nyomásokon felül"*, *„praeter ordinarias calcaturas"* hozá tétettni.[13] — Gr ANDRÁSSY ezt nem clenzi, ellenben a Torontali követ ellenvetésére meg jegyzi, hogy az ugar megszüntetésével nevekedni fog a nemzeti szorgalom. — A Personalis inditványa elfogadtatott.

Hasonlóan LONOVICSnak azon észrevétele, hogy ha a jobbágy ugarját használván, azt p. o. dohányal bé vetné, a szerkeztetés szerint nem vehetne ugyan a f[öldes] úr kilenczedet, de még is vehetne uri jusának megösmerése végett valamelly adózást, — helyesnek itéltetvén, a pont végének azon szavai helyett: *„kilenczedet adni nem tartozik"* ezek tétettek: *„semmit sem tartozik adni"*.

Augustus 25-én vasárnapi szünet.

c)

Augustus 26-án XCIV-ik országos ülés.

[I.] Olvastatott a IV. t. cz. 2-ik §-nak utolsó pontja. Ez a 9-ed szedetése és behordására nézve az 1802 : 7. törvényt[14] eként változtatja: Mihelyt csak egyes jobbágyok is akár az egész határban, akár ennek valamelly részében, avagy düllőben az aratást el végzik, ha közülök akár mellyik jelentést teend az uraságnál, ez három nap alatt tartozzék valamennyi termés neméből járó kilenczedet, vagy illetőleg a tartozási mennyiséget, akár melly már learatott dülőben aratását már elvégző minden egyes jobbágynak szántóföldjéről is kivenni, különben szabad lesz a jobbágynak az uraság illető részét a földön hagyván a többi termést elhordani, s az uraság az ott hagyott részel, mellyet a jobbágy többé ingyen behordani nem köteles, minden utóbbi nyomozás, és követelés nélkül megelégedni tartozik. Azonban, kivévén az emlitett esetet, a jobbágyok urbéri köteleségökön felül ingyen tartoznak a 9-edet, vagy ehelyett járó illetőséget béhordani, de csak a helybeli határon belül.[15]

A kerületi üléseknek ezen végzése lényegesen különbözött az országos szerkeztetéstől, mivel ez utósóban egy átallában nincs semmi sanctio téve azon esetre, ha a földes úr a kiszabott idő alatt nem szedné be a kilenczedet, — továbbá nem is egyes jobbágy jelentésére, hanem csupán az aratásnak a határban vagy valamelly dülőben általánosan lett bevégzése után a helybeli előljáróknak jelentésére tétetik a harmad nap

[13] A personális felvilágosításul hivatkozott 1771. és 1774-i rendeletekre, amelyek a harmadik nyomáson lévő földek dézsmamentességét biztosították s az ezeket módosító 1806-i resolutióra, amely megengedte ily földek terméséből a kilenced beszedését. (*Jegyzőkönyv*, III. k. 360. l.)

[14] A törvénycikk az aratás teljes befejezésétől számítva nyolcnapi határidőt ad a földesúrnak a kilenced elvitelére

[15] *Iratok*, I. k. 286. s köv. l.

alatti kilenczedelés az uraságnak köteleségül, s végre a behordás sincs a helybeli határra szoritva.[16]

Voltak erre nézve, kik 3 helyett 8 napot kivántak a dézmálásra engedtetni, s ezen feltétel alatt némellyek nem ellenzették az egyes jobbágynak is adandó jelentési hatalmat, mások ellenben még ezen esetben sem akarták a földes urat minden egyes jobbágy földeinek külön megdézmálására kötelezni. Voltak mások, kik a behordást azon határra szoritani nem akarták, egy részt azért mivel ezen rendelésből az következnék hogy ha valamely földes úrnak két helysége van egymás mellett, egyik majorsági, másik urbarialis, bár oly közel szomszédságban legyenek is hogy a kakas kukorikolás áthaljék, a jobbágyok nem tartoznának az uraság csüréhez behordani a kilenczedet, ahol pedig egy határ mértföldekre terjed, ott tartoznának; más részt azért is, mivel meg lehet hogy azon határban nincs is a földes úrnak alkalmatos lerakó helye, s azért az elsőbbi tekintetben kivánván a terhet minden jobbágyra nézve egyenlővé tenni, inkább bizonyos meszeséget, mint az urbarialis ölfa behordásánál, p. o. két mértföldet határoztatni kivántak. Ezeknek azonban ellene vettetett, hogy azért nem lenne egyenlő a teher, mert nem következik hogy minden földes úrnak két mértföldnyi távolságra ne legyen a majorja, továbbá nem is következik a szerkeztetésből, hogy más határba ne hordathatná a földes úr kilenczedi illetőségét; hanem csupán az: hogy a határon kivüli hordást úrbéri kötelességen felül ingyen nem kivánhatja, de végre: nem is tartozik a törvényhozó test gondjai közé visgálgatni, van e minden földes úrnak csürje, pinczéje, s arról gondoskodni hogy buzáját, borát hová fogja berakni. — És igy valamint a behordásra, úgy a 8 napra nézve is tett inditvány kisebb számban maradván el mellőztetett.

Ellenben Borcsiczky úgy vélekedett hogy miután a 9-edet létesitő 1351 : 6. törvényben annak ingyen behordásáról szó sincs, de ezen kötelességnek egész törvénykönyvünkben is nyoma nem találtatnék, az ingyen behordás kötelességének meg kell szünni, mert ámbár az ideiglenesen, s törvényen kivül behozott urbariom ezen terhet kötelességül teszi is a jobbágyoknak, azon urbariomnak rendelései mindazáltal törvényhozás útján legfeljebb csak annyiban érdemelnek tekintetet, a mennyiben törvényen alapúlnak.[17] Ennek az urbariomot is megelőző, s törvény erejü régi szokás vettetett ellene, mellyet azonban Madocsányi törvény elleni viszaélésnek tart, mivel az 1548-ki 37-ik cz. világosan azt rendeli hogy a jobbágy 52 napnál többet földes urának dolgozni nem tartozik. — Nagy ohajtotta volna hogy azokat, kik a részben törvény ellen is a szokáshoz ragaszkodnak,[18] hasonló ragaszkodás elve vezérelte volna akkor, midőn voxaik által a jobbágyok a fajzás jóvoltától minden szokás ellenére is megfosztattak. — A Borsiczky inditványa elvettetvén, Nagy legalább arra kérte a RRket: tennék ki nyilvánossan hogy a papi tizedet ingyen behordani nem tartoznak a jobbágyok. Nem hiszi ő, hogy az egyházi rend oly czélból engedte volna el olcsó pénzért a

[16] *Modificationes.* 9. l.

[17] A felszólalás értelme: „Arra, hogy a kilenczed be hordása ingyen történjen meg, nincs törvény és ez csak az urbariumot be hozó comissariusok által önkényesen meg rendeltetett s igy gyakorlása nem usus, hanem abusus". (*Jegyzőkönyv*, III. k. 369. l.)

[18] Gr. La Motte gömöri követ és a székesfehérvári káptalan képviselője, Mayer voltak ezek. (Ua. III. k. 373. l.)

kilenczedet, hogy azt a jobbágyok földes uroknak nem csak természetben megadni, de még ingyen be is hordani tartozzanak. Felhozatott ennek támogatására, hogy ezt még az urbariom sem teszi a jobbágynak kötelességül, a törvények pedig világosan mondják, hogy vagy a papi tizednek tized részéért, vagy más mérséklett árért tartoznak csak behordással a jobbágyok. Innen némellyek gyámokot vontak a kilenczed ingyenes behordásának kötelességére, állitván hogy a törvénynek a dézmára nézve kimondott tilalma, a kilenczedre nézve magában foglalja az engedelmet. Egyébiránt azt veték ellen, hogy itt nincs a tizedről szó, — mire viszont NAGY: hogy van a 7-edről, nyolczadrol, a mi egyenest a tizedből ered. — És igy ezen inditvány is elmellőztetett.

De legtöbb, s legerősebb vitatásra adott alkalmat az a kérdés, valjon egyes jobbágynak jelentésére is tartozzék e a földes úr annak földeit a jelentéstől számitott 3 nap alatt megkilenczedelni? — Erre nézve SZLUCHA és VITÉZ inditványa szerint sokan úgy vélekedtek: hogy a szerkeztetésnek ezen rendelése indirectus kénszeritést foglal magában arra hogy a földes úr eláljon a természetbeni kilenczedeléstől, mert azt ezen rendelés mellett végre hajtani nem lesz képes, s azért vagy hasznát nem veszi, vagy a behajtás kilenczed hasznát haladó költségeibe kerül; pedig az igazságos viszonosság azt kivánja hogy valamint a jobbágy meg kapja azt, a mi őtet illeti, úgy a földes ur is törvény által engedett javaiban ne csonkitassék. Nagyobb helységekben 100 decimatort is kéntelenitetnék az uraság tartani, s ez által a törvény javaslotta egyeség gátoltatnék, mert a jobbágyság látván a behajtás lehetetlen, vagy legalább nagyon terhes voltát, a természetben adást fogja megtartani, vagy igen csekély gúny váltságot ajánlani. Midőn azonban egy részről a földes úr nem győzné a kilenczedelést végre hajtani, más részről a jobbágynak is kára következnék, mert a ki aratását hamaréb végzi, az a többiek termésében gázolás és legelés által kárt tenne. A földes úr a jobbágynak önkénye alá vettetnék, a jobbágy pedig erkölcstelenségre ösztönöztetnék, mert sokhelyütt termésének nagyobb részét a szomszéd megdézmált földére hordaná. De végre nem is attol füg azon czél, melylyet a RR itt elérni ohajtanak hogy minden egyes jobbágyot is külön tartozzék a földes úr megdézmálni, mert hiszen közönségesen egyidőben szakad meg az aratás, hanem attol hogy a kiszabott időn túl minden önkénynek, zaklatásnak, hurczoltatásnak, és késleltetésnek vége legyen — ennek elérésére helyes azon sanctio mellyet a RR kerületi ülésökben megállapitottak, ennek s a fentebbi módositásnak egyesitéséből tehát viszonos igazság fog eredni; az úr is be fogja törvényengedte jövedelmét szedhetni, s a jobbágy is biztositva lesz.

Ennek ellenére azok, kik a kerül[eti] szerkeztetést pártolák, egy átallában nem akarták az egyenkénti behordásnak káros voltát elösmerni; példát vévén a nemesi helységekről. Azon ellenvetésre pedig hogy kisebb jószágokban ha lehetne is, de nagy uradalmakban nem lehetne ezen törvényt végrehajtani, feleletül: meg nevezni nem akarják, minek bélyegét viseli az, ha a törvényhozás különösen a már egyébként is boldogabb nagy urakrol gondoskodik. Alkalmasint fel lehet tenni hogy azon földes úr a ki p. o. 30 jobbágya lévén, azoknak földjeit maga képes megkilenczedelni, még más 30 jobbágyot is elfogad szivesen azon teher mellett: hogy ezek miatt aratás idejére már kéntelen lesz nem valami tudós kitanult gazda tisztet, hanem egy alkalmatos helységbeli hitest vagy más embert fizetni, — a kinek sok a jószága, tartson sok dézmálót, különben ezen ellenvetésből az következnék: hogy akinek sok

földje van, jusa is van két nyarat egy helyett követelni, mert egy nyáron földjeit megmivelni nem birja. Hogyan áll az igazság mérő serpenyőjében hogy néhány nagy úr kényelme, vagy erszényének megkiméllése miatt 1 millió földmivelő véres verejtékének gyümölcse az elementunok csapásainak martalékul adassék? Ha nem 12½, legalább 9 millio hold föld van országunkban a jobbágyság kezénél, ebből 1 milliónak termése illeti a földes urat, s ezen egy millionak kényelmesb beszedése miatt, vagy azért hogy néhány diurnistával többet fog kelleni aratás idejére egykét nagy úrnak tartani, — 8 millio hold termését lehet e rothadásnak kitenni. Tudjuk hogy alig van helység, mellyben egy két lomha, dologtalan, vagy legalább tehetetlen telkes gazda ne lenne, a ki akkor van aratása derekán, midőn az ügyesb, munkásb, tehetősb gazda már az egészt rég elfelejtette, az legyen e tehát az ipar és szorgalom jutalma? hogy egy két lomha, rosz embernek miatta, az aratás bé nem végezetnék s igy a dézmálás ideje még bé nem következettnek mondatván, az egész helység aratása veszedelemben hagyassék? Valóban ez nem csak az iparnak legnagyobb ostora, de egyszersmint a tulajdon szentségének, a vagyon biztoságának legérzékenyebb sérelme lenne. — A tulajdonnak ezen szentségét különösen JUSTH védelmezvén még azt is hozzá adja: hogy minden birtokos köteles a jövedelmet akkor elfogadni, mikor az ajánltatik, azért hogy egy jobbágy nem fizette le a füst pénzt, a másikat pénzével együt elkergetni igazság nem lenne, de senki sem is fogja tenni, hasonló áll a kilenczedről is.[19] Leginkább azért volt tehát hajlandó a kerületi szerkeztetést elfogadni, hogy általa minden kellemetlen visgálatok, motózások megszüntetnek,[20] s még hozá adatni kivánta, hogy a kilenczedelés kezdete óta, a f[öldes] úr, vagy e végett rendelendő embere mindég otthon legyen kéntelen tartózkodni, hogy az aratás behordásában egy jobbágy se szenvedhessen késleltetést.

Ezen, s chez hasonló vitatások között, — imigy kezdé beszédjét NAGY PÁL: Midőn valamelly idegen utazó, Augustus közepén Austrián keresztül Magyar országra jön, s annak hallattára hogy ministerialis önkény által kormányzott országbol, szabad constitutionalis hazába érkezett, szabadabban kezd keble pihegni, akkor egyszersmint látja, hogy Austriában egy kéve élet sincs kivül a mezőn, itt pedig ezerenként rothadnak el a búza keresztek, s tudakozódására azt kapta feleletül: hogy ennek oka az: mivel minden 9-ik kévét az úr, minden tizediket a clerus kapja, s ezeknek kényelmök miatt, a jobbágy kéntelen rothadás prédájául hagyni véres verejtéke gyümölcsét; — első fohássza lesz: „Isten ments meg ilyen szabadságtol!!" — Erre azt felelé GR. LA MOTTE: Hogy mind e mellett csak jönnek hazánkba lakni idegenek is, jobban is találják magokat, mint otthon, és háladatossak is a magyar honn iránt. Ennek ő maga is példáját kivánja adni, mert soha eléggé meg nem köszönheti az Ország Rendeinek azon kegyességét,

[19] „Másképp következhető vólna az is, hogy egy capitalista, a kinek több adósai vagynak, a járandó kamatot egy vagy mástól másképp el nem fogadja, tsak midőn minden adósai ezt öszvesen le fogják fizetni, a mi tsak ugyan se hol is semmi törvény mellett meg nem álhat." (Ua. III. k. 376. l.)

[20] Elrettentő példa gyanánt felemlíti, hogy egy faluban a jobbágyok miután bevallották termésüket, és az abból járó kilencedet, a maguk részét haza hordták, az uradalmi tisztek azonban ezt pajtákban, sok kárt okozva, széthányták, számba vették s ámbár semmi hibát sem találtak, a kár megtérítésére a törvény által megszabott díjat a jobbágyoknak nem fizették meg.

hogy Eldődeit indigenává béfogadták, — ő hálás szívvel meg nem szünik kivánni: éljen a magyar haza, éljen a magyar szabadság!! A ki nem jól találja magát honunkban, tárva van az út, kimehet külföldre. — Mire viszont

NAGY: Hogy azon idegenek, kik indigenatust nyernek, örömest jönnek honunkba, arrol legkisebb kétség sincs, minap is olvasta egy külföldi iró munkájában, hogy nem lenne a világon boldogitóbb alkotmány mint a magyar, ha törvényeinkben csak egyetlen egy szó megváltoztatnék, s a nemo nobilium: helyett, „nemo mortalium" tétetnék; — de mivel ezen egy szó még igy áll a mint áll, őszintén megvalja, hogy ha őtet a sors magyar parasztnak teremtette vólna, első lenne, ki a szabad költözködés engedelmét használná. Egyébiránt azok a külföldről jövők is többnyire olyanok, kik azért hagyták oda hazájokat, mivel ott is csak azon szabadságot szerették, melly az egész népnek szolgaságán alapúl. — Erre ismét megjegyzé

GR. LA MOTTE: Hogy ezen szemrehányás őtet nem érdekli, mivel elei nem a Franczia revolutio következésében jöttek ide, hanem első Ferencz Lotharingiai fejedelmet, mint hiv jobbágyok követték; s azóta már két La Motte fekszik halva a magyar honért.

A voxok három fele oszlottak — némellyek az országos szerkeztetést kivánták elfogadni — mások a kerületi szerkeztetést azon változtatással, hogy az egyes jobbágynak adott jelentési engedelem kihagyassék, ellenben az ott megállapitott sanctio megtartassék, — végre 24 vármegye általánosan a kerületi szerkeztetésre voxolt. A kir. városok közül MUKICS a kerületi szerkeztetésnek fent emlitett módositására, a többiek, név szerint: Kricske, Galle, Szánthó, Korher a kerületi szerkeztetésre nyilatkoztak. — A Káptalanok közül MAYER az egyes jobbágy kihagyását pártolá. — TUROPOLYA az országos szerkeztetésre voxolt, — a Jász Kún Hajdu kerületek halgattak, — Szepes vármegyének követje terhes betegsége miatt jelen nem volt, — Baranya nem szóllott.

A dolog ezen helyzetében a PERSONALIS igy nyilatkoztatta ki a végzést; igen csekély többség van arra hogy az *egyes jobbágy* kimaradásával, a kerületi szerkeztetés, vagy is az Abaúji, s Fejéri inditvány elfogadtatik.[21]

[II.] BALOGH kérdi: valjon az országos szerkeztetésre voxolók mind ezen inditványhoz számitatnak e? A PERSONALIS felszóllitja az országos szerkeztetésre voxolókat, ha van e valakinek ezen számitás ellen észrevétele. — POSAVECZ: jelenti, hogy ő igen is az abauji inditványhoz kiván számitatni. — HORVÁTH (a Csongrádi) úgy nyilatkozik: hogy miután követ társának (Clauzálnak) előbb kijelentett azon kivánsága, hogy egyes jobbágy helyett major pars tétessék, és ahol lehet az egyenkénti dézmálás is eszközöltessék, ennek megitélése pedig a törvényhatóságokra bizassék, — el nem fogadtatott, minoritásban maradván utasitása, a kerületi szerkeztetésre adja szavát.

BALOGH: Engedelmet kér, hogy küldői iránt tartozó követi kötelességénél fogva a voxok számitásának helyes voltát kétségbe venni kéntelen. — 2 megye nem jelentette ki magát, 24 megye áll a kerületi szerkeztetés mellett, és igy nincs többség a másik részen.[22] — A PERSONALIS

[21] Az indítványokat l. *Jegyzőkönyv*, III. k. 366. s köv. l.

[22] „Két vármegye nem voksolván, nem látja az abauji módositás mellett a többséget, 24 vármegye a kerületi szerkeztetésre, 24 a conclusumra voksolván." (Ua. III. k. 380.l.)

felel: hogy ő nem mondta, nem is mondja 24 megye, vagy hány voxolt a kijelentett végzésre, hanem decidált a bévett szokás szerint, és attol el sem is áll.[23] — Siskovics onnan látja az egész zavart eredni, hogy a Csongrádi 2-ik követ, a végzés kijelentése után követ társának voxát elidálta, — ő, hogy vége legyen a vitatásnak, az Abaúji inditványra adja szavát. — A Personalis állitja hogy enélkül is megvan a többség. — Deák emlékeztetvén a Personalist, hogy a sorozat iránti kérdésben maga önként elösmerte hogy a végzésnek előlülői kijelentése a RR ellenőrzése alatt van,[24] ő ezen ellenőrség jusánál fogva kivánja tudni, ha jól történt e a számitás, és valóságos többség van e azon véleményen, melly végzésnek tekintetik, különben ő a végzést törvényesnek el nem ösmeri.[25] A Personalis ismét kinyilatkoztatja, hogy ő soha sem fogja kimondani a voxok számát, hanem csak a többséget fogja kijelenteni. — Ebben Deák teljességgel meg nem nyugszik, mert tudni akarja, ha valósággal többség e az, a mit az előlülő többségnek jelent. — Nagy: Ezt én nem tudom miként van, mert nem tudom, a mint méltóságos Personalis úr sem tudja, hogy hány voks van a teremben, — de én csak általánosan tagadom, hogy Méltóságodnak jusa lenne itt meghatározni tetszése szerint a többséget, mert én e részben minnyájunknak controlleriájához ragaszkodom.

Böthy: Ha én azt nem tudom, valjon a többség szerint hozatnak e itt végzések? hiában vagyok itt. — Emlékezteti a Personalist, hogy midőn az országgyülési napi pénzeknek a nemesség által leendő fizetése volt kérdés alatt, a voxok szintén 3 fele oszlottak, 23 megye voxolt arra, hogy a nemesség egészen fizesse,[26] a Personalis azonban ezt végzésnek nem jelentette ki, ha nem felszóllitotta a RRket, hogy mivel ez nem absoluta többség, nyilatkozzanak ki a RR, ha kivánják e az egész fizetést el vállalni, mire felkiáltás következett, s igy ment végzésbe az egésznek elválalása.[27] Kivánja tehát hogy minden esetben csak absoluta többség határozzon. — Erre a Personalis: ép a felkiáltás következésében nyilatkoztatván ki akkoron a végzést, a bévett törvényes szokást követtem: ezt követtem most is, s elösmervén egy részről hogy a RRnek jusok van a végzést controllerizálni, másrészről kijelentésem törvényességét ujobban is állitom. Maga Bars Vármegye követe is 24 megyét számolt, egy megye a végzés szerint nyilatkozott, s más voxok is csak vannak ezen teremben, mellyeket kihagyni szintén nem lehet. Igy a káptalanoktol általánosan szintén csak nem lehet minden voxot megtagadni. — Én egyébiránt a RRnek controlleriáját tökéletesen elösmerem. Bernáth ezen kinyilatkoztatást szórol szóra jegyző könyvbe iktattatni kivánta.

Péchy: A többséget helyesen számitotnak állitja, — egyenkénti felszámolásba ereszkedik, — a kir. városokrol azt mondja, hogy egymást elidálták, a káptalanoknak pedig voxot számol.

[23] „Ha ez állana is, még akkor is a voksok egyenlőségénél oda jön a többség, a hová ő azt concludálja." (Uo.)

[24] V. ö. *Országgyülési Tudósitások*, I. k. 355. l.

[25] Deák még hozzá tette, hogy megyéje utasítása szerint ő az abaúji módositást pártolja s igy a döntés kielégíti, a formát azonban nem hagyhatja megjegyzés nélkül.

[26] „12 törvény hatóság általán fogva nem kivánt ezen teherben részt venni, a többi juristictiok részében kivánták el vállalni.', (*Jegyzőkönyv*, III. k. 381. l.)

[27] V. ö. *Országgyülési Tudósitások*, I. k. 359. l.

BORCSICZKY úgy nyilatkozik: Ha a módositásra voxolókat aként számitja a Personalis, a mint akarja, ugy az előlülő kezében lesz a határozás. Ha voxomtol elesem, nekem időt kell engedni, hogy magam magyarázzam ki, melyik részhez állok. Egyéb iránt maga is elösmervén a Personalis, hogy a végzés controlleriánk alatt van, én azt tartom hogy a többség a kerületi szerkeztetést fogadta el. (Zugás.) Én nem bánom, morogjanak a T[ekintetes] RR, én ellenőrségi jusomat gyakorlom: (ismét zúgás) két megye nem voxolt, maradt tehát 47, ebből 24 a kerületi szerkeztetésre voxolt, s én hivatkozom a kir. városokra, ha nem volt e nevezetes többség közöttök szintén ezen véleményre. (Ugy van, úgy!!)

Szóllának még BEZERÉDY, NAGY a ki elösmeri ugyan a Personalis bajos helyzetét, de még is csudálatosnak látja, hogy a diurnumok kérdésében 23 megye többséget tett, most 24 se teszen, ámbár kettő nem voxolt, emlékezik hogy midőn ujonczok kérettek, nem e szerint ment a dolog, hanem addig forgattak mindent, mig 28.000 meg nem ajánltatott.[28] — FEKETE Baranyát érdekelvén tagadja, hogy a conclusum után tett kijelentést számitni lehessen, s ha kétséges a többség, egységnek látja helyét, s e végett kerületi ülést kiván tartatni. — PÁZMÁNDY mellőzvén a coordinationalis kérdés ösvényeit, szintén csak arra kéri a Personalist: hogy több fele ágazván a vélemények, engedjen időt, hogy a követek magok között egyesülhessenek. — SZUCSICS Borcsiczkyt róvogatja a morgás szó miatt, — ÖTVÖS TAMÁS küldői akaratjának teljesültében megnyugszik, de jövendőre aggódik, s tudni akarja, hogy a voxok miként számitattnak. — Még némelly kijelentések után MAJTHÉNYI (Bars) kinyilatkoztatja, hogy a Baranyai voks nyilvános többségbe hozván a dolgot, collegája meg van nyugtatva. NICZKY (Vas) hasonlóan vélekedik, s úgy hiszi nincs helye visgálgatni hogy mikor enunciálja magát valamely követ, voksától senkit sem lehet megfosztani. Aggódásra egyébiránt nem lát elegendő okot, minthogy a Personalis elösmérte a RR controlleriáját — SISKOVICS szintén kijelenti, hogy előbb azért nem enunciálta magát, mivel nyilvánosnak látta a többséget, s ahoz kivánt számitatni, később Csongrád voxa elidáltatván eljött azon idő pont, hogy szavazatjának kiadását szükségesnek vélte. — A Csongrádi követ tagadja az elisiót. — GR. ANDRÁSSY nem akarja investigálni, ha valjon lehet e a végzés kijelentése után szavazni de a Baranyai követ ellen, csak ugyan áll tulajdon mondása, mert ő maga mondotta Csongrádnak hogy conclusum után voxát nem elidálhatja. Ha Csongrádnak voxolni nem szabad, Baranyának sem szabad. Ő maga is úgy látja jegyzéseiből hogy a voxok egyenlőségben állottak. A Pázmándyét újitja — s minapi inditványa elfogadásának szükséges voltát ujolag bizonyitottnak tapasztalja. — BALOGH tagadja hogy a Baranyai követ conclusum után szavazott volna, mert ő egy előlülői kijelentést sem ösmer végzésnek, mig a RR. controlleriája alatt van, s igy a tárgyat ez úttal maga is bevégzettnek tekinti.

A kir. városok GÁL kőszeghi követ által tolmácsolt óvást tevén, az 1608-ki törvényhez[29] ragaszkodtak. — A vitatásnak vége szakad, és a

[28] „Midőn a mult ország gyülésén az ujjonczok kérdése fordult elő, három részre oszlottak a voksok, némellyek semmit, némellyek 20.000-et, némellyek végre 28.000-et adni kivánták. Nem állván ezen utolsóknál a többség, az előlülő talán husz izben is változtatta a kérdéseket s anniyra csigázta a dolgot, mig a 28.000 huzta a többséget." (*Jegyzőkönyv*, III. k. 382. l.)

[29] Az 1608. évi koronázás utáni 1. tc. a rendek közt negyediknek a szabad városokat sorolja fel s követeiknek helyet és szavazatot biztosít.

szerkeztetés igy módositatik: t. i. a pont elején ezen szavak helyett „*csak egyes jobbágyok is*" tétetett: *a jobbágyok* — alább „*közülök akármelyik*" helyett tétetett: „*a község előljárói*" s alább ismét ezen szavak: „*aratását már elvégző minden egyes jobbágynak szántó földjéről*" kitöröltettek.

d)

Augustus 27-én XCV-ik országos ülés.

Olvastatott a IV-ik t. cz. 3-ik §-ussa. Ez azt rendeli, hogy az aszúszőllőt és essentiát kivévén, a bor termésből szinte kilenczed: vagy hegyvám illeti a földes urat. Mire nézve a szokás, és a törvényes mérték megtartása iránt az 1715 : 97. és 1802 : 7. t. sz.[30] ezentúl is fen fog tartatni. — Alsó Tóth országra nézve, a telki állományba bé nem számitott szőllőkből minden akó mustbol egy pint[e] illeti a földes urat.[31]

Ezen §-t némellyek egészen ki hagyandónak vélték, mivel a szőllő nem telki állomány, s igy urbarialis ellátás alá nem is tartozhatik, — mások csak az urbarialis szőllőkről (ha valahol lennének) értetni, — Dókus a szőllő dézmát pénzül meg váltatni, — Novák szintén vagy megváltatni, vagy legalább diametralis adózásra változtatni kivánták. — Dókus még küldőinek biztositásául napló könyvbe iktattatni kérte, hogy mivel a Hegyallya részére nem csak a borkereskedésre, hanem a bor készitésre nézve is országos biztoság neveztetett, az ennek munkállodása következésében hozandó törvényes ellátást az itteni urbarialis rendszabás gyengitőleg meg ne előzze.[32] — Mire Palóczy meg nem foghatja hogy ha Ménes, Ruszt s más nemes bort termő vidékek a közönséges törvénynek alatta lehetnek, a Hegyallya mi okra nézve kivánhat különös törvényt.

Mind ezeknek, s némely más kisebb tekintetű inditványoknak elmellőzésével a szerkeztetés, úgy a mint áll, helybe hagyatott.

Felvétetett a tanácskozás alá vett §. 2-ik pontja, melly által a 9-ed vagy 10-ed alatti szőllőkben termett szőllőfürtöknek eladása a földes ur engedelme nélkül tilalmaztatik, de saját szükségre használni megengedtetik.[33]

Ezen pont minden vitatás nélkül jóvá hagyatván következek a 3-ik pont: melly a szüretelés idejének meghatározását, azon felügyelés kötelességével[f] hogy a szőllőmivelők ne károsodjanak, a földes urra bizza, hol azonban ekkorig a megyék szokták a szüret idejét meghatározni, ott ezen szokást továbra is fentartani rendeli.[34] Erre nézve elmellőztetvén Somsichnak azon inditványa, hogy ha már béereszkedtek a RR a szőllők iránti intézkedésbe, a szüretelés mindenüt a törvényhatóságokra

e) „az az: két posonyi ittze"
f) „az uraság... annak kijelésében arra figyelmezzen"

[30] Az előbbi tiltja a hegyvám (ius montanum) emelését, az utóbbi beszedésének módját szabályozza.

[31] *Iratok*, I. k. 287. l.

[32] Az 1825/7. évi országgyűlés a 31. tc.-kel bizottságot küldött ki, hogy megvizsgálva a hegyaljai szőlőművelés és borkereskedés helyzetét, azok felvirágoztatására tegyen javaslatokat. Az Eötvös Ignác elnöklete alatt működő bizottság munkájának eredményeit, részletes jelentés kíséretében, négy törvényczikkben foglalta össze. (Az 1830-i országgyűlés *Irásai*, 82. s köv. l.)

[33] *Iratok*, I. k. 287. l.

[34] *Iratok*, I. k. 288. l.

bizassék, mivel a földes úr interesséje különbözik a jobbágyétol, amaz jobb bort, s igy későbbi szüretet, ez több bort, s igy hamarébbi szüretet kivánván[35] — az érdeklett pont szintén szórul szóra helybe hagyatott.

Olvastaték a következő 4-ik pont: melly azt rendeli hogy a 9-det, vagy az e helyet szokásban lévő járandóságot, úgy a hegy vámot is a béjelentés után három nap alatt tartozik a földes úr, annak elvesztése alatt bészedetni.[36]

Ezen pontra nézve Sz. HORVÁTH a harmadnap alatti dézmálás lehetetlenségét különbféle szempontokbol megmutogatván, előterjeszté azon szokást, melly megyéjében, szerződések következésében divatozik, hogy a hány holdat irtott, s plántált a jobbágy, annyi posonyi akó kiforrott mustot ád kilenczedül, — mindeniknek van adózásának mennyiségéhez alkalmazott hordaja, ezt megtölti mustal szüretkor, leteszi a pinczébe, s az uraság forrás után veszi kezéhez. — Igy SZÉLL, SISKOVICS és mások is előadván a bor dézmáltatásnak különböző szokásait, a mint t. i. a bor dézma, vagy hegyvám mustban, gerezdben, vagy szin borban adatik, s a mint fejér vagy veres bor termesztetik, melly utóbbit már csak készitésének módja miatt sem lehet harmad nap alatt megdézmálni,[37] — az egész §-ust kihagyatni, s az 1802 : 4-ik és 1807-ki 3-ik törvényczikkelyeket[38] fentartatni kivánták. — Előadván véleményök támogatására mind azon különbségeket mellyek a bor, és élet dézmáltatás módjainak következésire nézve fenforognak, mind pedig a hegy vám, és bor dézma közötti különbséget, mellyre nézve álliták hogy a hegyvám szerződésen alapúl, a szerződés feltételeit félre lökni pedig a törvényhozás körében nem is tartozhatik. Ezen utólsó pontot illetőleg ugyan sokan a hegyvám, és kilenczed között különbséget nem kivántak tenni, s a szőllőt minden esetben földes úri allodiatura természetivel birni állitották. Mire BERNÁTH figyelmeztetést tőn, hogy e szerint felőle a törvényhozás nem is rendelkezhetnék, különben a pusztákra nézve fenálló gondoskodásukkal a RR anomaliába jönnek, — ő egyébiránt azt hiszi, hogy ahol a nép subsistentiája szőllő mivelésből áll, azt egészen a földes úr önkénye alá vetni nem lehet, sőtt a törvényhozás rendelkezése alá tartozott és tartozik is. — Végre igen sok felé ágazott módositási javallatok meghányatása, s el nem fogadása után[39] a többség oda ütött ki hogy a kérdésben forgó pont kihagyatván, az 1802-ki 7. és 1807-ki 3. t. czikelyek épségökben fentartassanak, melly végre a bordézma behordásárol szolló következő pont,[40] a bészedésre is kiterjesztvén, eként állapitatott meg: „A bor kilenczed vagy hegyvám bészedésére, és béhordatására nézve az

[35] „A földes ur jókori szüretet kiván, hogy több dézma bora legyen, a szőllő birtokos ellenben később akar szüretelni, hogy jobb bort nyerhessen." (*Jegyzőkönyv*, III. k. 393. l.)

[36] *Iratok*, I. k. 288. l.

[37] Aggodalmukat fejezték ki, hogy a földesurak hegyvám fejében nem tiszta mustot kapnak majd, hanem „abban víz és gyümölts leve a nélkül, hogy ezeknek izét a kostolással ki venni lehetne, könnyen kevertethetik". (*Jegyzőkönyv*, III k. 394. l.)

[38] Az utóbbi törvényczikk szerint a földesurak a szőlőművesektől nem kívánhatják, hogy egész termésüket a dézsmáló házhoz szállítsák, hanem a kilencedet a szőlőkben kell kivenniök. A szőlőművesek csak a kilencedbe vagy hegyvámba eső részt kötelesek beszállítani.

[39] A vitát részletesen ismerteti a *Jegyzőkönyv*, III. k. 389—417. l.

[40] *Iratok*, I. k. 288. l.

1802 : 7. és 1807 : 3. t. czikelyek fognak megtartatni, úgy azonban: hogy az illető járandóságot csak a helybeli határon belől tartozzanak a szőllő gazdák behordani, hacsak ez eránt egyezés által még rendelkezés nem történt — fen maradván a Hegyallyára nézve az 1807 : 31. törvény[41] rendelete".

*

Augusztus 28-án XCVI-ik országos ülés.

A tanácskozás alá következett pont igy szóllt: „Ha hegyvám alatt lévő szőllő hegyekben, valamelly esztendőben semmi bor sem teremne, az emlitett járandóság hiányának a következő esztendei termésből kell kipótoltatni".[42]

Borcsiczky igazságtalanságnak vélte hogy a mi nem terem, a mi nincs, attol hegy vám vétessék.[43] — Vitéz ellenben szoros igazságnak tartja, mert a hegyvám állandó adózás: s ha soha fel nem emeltetik, bár mi különös bő szüret legyen is, soha sem is kell leszállitatnia, bár mi szük termés legyen is.[44] — A pont a mint áll, határozatba ment.

Olvastaték a IV. t. cz. 3-ik §-nak 7-ik pontja, melly eként rendelkezett: „Hol az úgy nevezett szőllő lábak eránt semmi megállapitott szabály nem volt, ott az ily egyes szőllő lábakat birók az uraság által azoknak beültetésére, s mivelésére szoritathatnak, s ha a földes úr megintése ellenére ilyes különben beültetésre alkalmas szőllő lábakat el hagynák pusztúlni, a szőllő szokás szerinti elbecsülésének lesz helye, kivévén azon helyeket, hol hegyvám divatoz. Ha pedig azon lábak szőllő ültetésre nem alkalmasok, vagy szakadatlan sorban fekvén, a szőllőktől elválaszthatók, azok az uraság rendezési hatósága alá tartoznak; az adózás azonban,[g] ha iránta szabad alku utján egyezés nem eszközöltethetnék, szokott rövid per útján fog elhatároztatni".

Erre nézve Török és Böthy nem akarván az adózó népet ujabb, eddig sokhelyüt, különösen Biharban ösmeretlen adóval terhelni; ha valahol a szőllő lábaktoli adózás szokásban volt, azt elvonni nem kivánják ugyan, de nem is akarják ezen terhet a szokásnak ellenére kiterjesztettni, — inditványba hozzák tehát hogy az egész pont kihagyassék, s helyébe a szokásnak feltartása tétessék. — Nagy megvalja hogy a Sopronyi adófizetők el fognának iszonyodni, ha meghallanák, hogy még azon gyepről, a hová, s néhány szilvafától mellynek alája le rakják szüretkor holmijeket, kilenczedet fognak tartozni fizetni, s úgy vélekedik: hogy ha csak azon elvet nem akarják a RR felállitani, hogy ahol az eddigi szokás a földes úrnak kedvező, ott továbbra is megerősitessék, ahol pedig a jobbágynak kedvező, ott eltöröltessék, — az egész pontot nem lehet ki nem hagyni.

Az Aradi, és Bihari követek inditványa alkalmat szolgáltatott némelly követnek, az egész pont kihagyását azon oknál fogva is kivánni,

g) Pontosan: az illető járandóság vagy a tartozás. (*Iratok*, I. k. 289. l.)

[41] V. ö. előbb a 32. jegyzettel.

[42] *Iratok*, I. k. 288. l.

[43] A *Jegyzőkönyv* szerint nem Borcsiczky, hanem a második szerémi követ nyilatkozott igy, s kivánta a bekezdés kihagyását, hozzátévén: „Most a kor szelleme majd csak nem egész Európában oda hajlik, hogy a jobbágy sorsa nem csak ne rosszabbitasson, hanem inkább ha azt a földes ur jussainak csonkitása nélkül eszközölni lehet, tett képpen is jobbittassék". (III. k. 418. l.)

[44] A *Jegyzőkönyv* (419. l.) szerint ellenkezőleg nyilatkozott s igazságtalannak mondotta a rendelkezést.

hogy a bennefoglalt egyezésen vagy puszta birói önkényen alapuló adózások elmellőztessenek. — BEZERÉDY szintén úgy vélekedik, hogy a kik szokáshoz ragaszkodnak,[45] igazságos dolgot tesznek, mert a szőllő mivelés conventión épül, mellyet a szokás szerint lehet és kell érteni; ahol tehát nem volt semmi adózás a szőllő lábaktol szokásban, ez jele annak hogy a földes úr, nem azon feltétel alatt adta ki mivelésre a szőllő helyet, hogy a hegylábaktol is kilenczed adassék. — A Honthi MAJTHÉNYInak idaeája sem volt ezen adózás neméről, de ő helyesnek itéli a Barsi követ minapi mondását, midőn t i. azt állitá, hogy nem igazság szokásra alapitani az engedélyt, s úgy hiszi hogy nem felelnek meg a RR törvényhozói tisztöknek, ha hoszas tanácskozásiknak fejleménye nem lesz egyébb annál: hogy maradjon minden, a különböző egyenetlen szokás szerint a mint volt. Kivánná tehát világosan törvénybe tétetni, hogy a szőllő lábaktol semmi adózás sem illeti a földes urat. Az inditványnak ellene vettetett ugyan hogy a jobbágyok kivált nem urbarialis birtokra nézve szokásra nem hivatkozhatnak — hogy a szőllő lábak gyakran igen nagy kiterjedésüek, — ha be lennének szőllő tőkékkel ültetve, kilenczedet kapna belőlök a földes úr, nem igazság tehát hogy ha más veteményel plántáltatnak bé, az uraság elveszitse törvényes jövedelmét, holott őtet arra kénszeriteni egy átallában nem lehet, hogy valakinek — kivált a ki egyébiránt nem is az ő jobbágya, (a mint ez a szőllőkre nézve gyakran meg történik) vagy épen nemes társának ingyen engedje tulajdon földjét használni. — Erre azonban az válaszoltatott, hogy arra sem lehet kénszeriteni a földes urat, hogy kilenczedet vegyen attol, a mitől mind ekkoráig nem vett. — Miután tehát ROHONCZY és mások már csak azt vetették az inditványnak ellene hogy a szokásnak fentartása úgyis ben foglaltatik a szerkeztetésben, mert csak azon szőllő lábakrol szóll, mellyekre nézve meghatározott szabály nem divatoz, — BEZERÉDY sürgeté hogy ha ez az ellenfél véleménye szerint is benfoglaltatik a szerkeztetésben, nincs miért ellenzék, hogy bár csak némellyek aggodalmának megszüntetésére is világosan kitétessék.[46] — Az inditvány tehát belső érdemére nézve elfogadtatott, s csupán arrol folyt a tanácskozás, mi lesz jobb, kihagyni az egész pontot, vagy azt máskép szerkeztetni? Végre NAGY PÁL inditványa szerint némi vitatás után a kihagyatni rendelt pont helyett, ezen szavak mentek végzésbe: „*Az úgy nevezett szőllő lábaktol járó adózások eránt, az eddigi szokás tartassék meg*".

BALOGH: Legnagyobb kérdésnek látja, valjon tovább is helye lész e a szokott elbecslésnek? ezen kérdésben foglaltattnak véli azon másikat is: ha valljon tovább is mostani elaljasodott állapotban legyen e a szőllő mivelés hazánkban?[47] — Tagadni nem lehet hogy a köz jó tekintetéből a tulajdont is lehet korlátozni, a józan politicának szabályai szerint. És hogy ha az usufructuatio kérdésében szükségesnek vélték a RR, ezen józan politica következésében kiszabni azon eseteket, mellyekben lehet

[45] „Ezen külömben sem urbarialis tárgyban." (*Jegyzőkönyv*, III. k. 289. l.)

[46] „A törvénynek tellyes világosságunak kell lenni és a kérdéses, kétséges magyarázatoknál rosszabb nincs. Már pedig a mai vitatások eléggé mutatják, hogy ezen pontnak majd egy forma kérdéstül ment magyarázatját a végre hajtásban alig lehet reményleni, mellynek értelme felül már itt sincs egyesség — s valóban az eleje a végével összve vetetvén, van is alkalmatosság és rés leg alább külömbféle magyarázatokra." (Ua. III. k. 425. l.)

[47] „Ha tudja a jobbágy, hogy őtet a földes ur innye szerént ki becsültetheti, birtoka bizonytalan lévén szőllőjét kelletikép munkálni soha sem fogja." (Ua. III. k. 424. l.)

csak kibecslésnek helye, itt is hasonlót tenni a követeltség parancsolja, ő csak három esetben kivánná a kibecslést megengedni: 1. Ha a földes úrnak majorsági szőllője nincs, 2. el parlagosodás,[48] 3. a conventio nem teljesitésének eseteiben.

Novák kötelességének ösmeri, hogy a hányszor csak előfordúl a kibecslés kérdése, azt bár mire nézve is küldői voxával a földes úrnak soha meg ne engedje.

Deák szintén nagy megszoritását látja a vagyon biztosságának, s az ezzel öszekötött iparnak már csak abban is hogy a kibecslés megengedtetik, — de ha csak ugyan megengedtetik, miután a RR már az irtásokra nézve is abban állapodtak meg, hogy ha eladás jött közbe, az egész befektetett summát tartozik kibecslés esetében a földes úr megtériteni, itt annyival inkább biztositani kell az el becslendő szőllőnek teljes értékét, mivel a szőllőkre nézve csak nem az egész országban a földes urak tudtával szabad adás vevés divatoz. — Erre némellyek azt adák feleletül, hogy a szőllők minden esetben tisztán curialis természetüek; — mire Borsiczky különböztetést téve, csak azon szőllőket ösmeri el curialisoknak: mellyek bizonyos szerződés mellett plántáltattak be, mellyek ellenben szokott törvényes praestatiók mellett biratnak, azok irtás természetüek. — A Deák inditványa ugyan teljes követeltségünek, s igazságosnak ösmértetett, mindazáltal mivel a szőllő mint nem urbarialis birtok el becslésének kérdése, nem az urbariomba tartozik, el mellőztetett.

e)

[I.] *Augustus 29-én XCVII-ik országos ülés.*

Következék a IV. t. cz. 4-ik §-ussa, az állat dézma kérdése. Az országos szerkeztetés, a méhraj, göde, bárány kilenczedet, vagy ha kilencz számot nem ütnének fel, darabjától 6, — 4, — 3 xrjával számitott váltságot meghagyta.[49] A kerületi szerkeztetés ellenben a méhraj kilenczedet eltörli, a báránytol, gödétől, meg hagyja, vagy a szokásban lévő járandóság helyet 1½ xr fizetést rendel.[50]

Szirmay úgy ezen állat dézmának, mint a következő pontban előfordulandó konyha adózásoknak általános örökös elengedését, s eltörlését hozza inditványba. — Szlucha tagadván hogy a magyar országi paraszt, más tartományokhoz hasonlitva szerfelett rosz karban lenne, attol tart, hogy a mint már az urbariom behozatala is elidegenitette a földes urakat szabad telkeik megszállitásától, ugy az uri tulajdon ujabb sértése, a felhagyott csekély jövedelem ujabb csonkitása, még jobban el fogja ideges niteni. — La Motte a jobbágyra nem nagy hasznot lát ezen engedélyből háramlani, látja ellenben az uri tulajdon szentségét sértetni, oly jövedelemre nézve, melly igen helyes alapon épül, t. i. a legelő adásán.

Hová fog dőlni az inditvány? mind addig kétséges vala, mig Török ugy nyilatkozott, hogy ő ugyan az országos szerkeztetésre voxol, de látván hogy kisebb számban van, mintsem a kerületi szerkeztetésnek nevetséges illusivus 1½ xr váltságát elfogadja, ha már rendelkeznek ezen földes uri jövedelem felől a RR, ő készebb egészen elengedni, mint 1½ xra voxolni. — Példáját követték Bezerédy, Vitéz, Szucsics, Torkos,

[48] „Mikor a jobbágy a szőllőjét nem jól miveli".
[49] *Proiectum*, 28. l.
[50] *Iratok*, I. k. 289. l.

és még némellyek, minél fogva végzésé lőn, hogy a méhraj, bárány, göde kilenczed minden váltság nélkül elengedteték.[51]

Miután ennek következésében a konyha adózásokrol szólló 5-ik §. felolvastatott volna,[52] — NICZKY (Vas) ujitá a Szirmay inditványát, támogatásul hozván fel, hogy minden más adózásnak van alapja, valamely földes uri adományban, de a csirke, kappan, tojás adózásnak semmi alapja nincs, s ezen adózás egyenest a jobbágy magános házi szorgalmára, s kölcségére vettetik, — erőséget adván inditványának az előbbi pontra nézve végzésbe ment elengedése, — ezen adózások is mind elengedtettek, s az érdeklett két pont helyett egy más szerkeztetett, oly értelemben: „hogy a méhrajoktol, bárányoktol, gödéktől, úgy szinte apró majorságban, tojásokban, bornyukban és vajban tett eddigi adózások jövendőre megszüntetnek".[53]

[II.] Következett a 6-ik §. vagy is a robot kérdése. — Erre nézve a szerkeztetés azt rendeli: hogy minden egész telkes jobbágy tartozik hetenként egy, s igy esztendőn át 52 napi igás, vagy ha a földes úr akarja, egy igás helyett két napi gyalog munkát szolgálni, — a nagyob vagy kisebb telkektől iránylag. — A házas zsellér pedig Magyar és Horváth országokban 18, Tóth országban 12, — a házatlan zsellér végre Tóth Országban 10, egyebüt 12 napi kézi munkával tartozik — a marhákat tartó zsellérek az uraság tetszése szerint igás munkát is kötelesek teljesiteni, 2 gyalognap helyett egy igást. A Bánságra nézve meg hagyatott az eddigi szokás minden uri munkák iránt, a szerint a mint ez az országos küldötség munkájában külön lajstromban foglaltatik.[54] — Erre nézve igy tette inditványát

NOVÁK: Valamint a kilenczedről elveu szinekkel adatott elő, hogy az a földes úr és jobbágy között naponként terjedő bizodalmatlanságnak egyik eredeti kútfeje, szintúgy tudva van, hogy a robottozás neve alatt ösmeretes napi szolgálatoknak természeti kiszolgáltatása is, csak az úr s jobbágy közötti örökös kedvetlenségre szolgáltat alkalmat. Hogy tehát az ebből folyó gyakori kölcsönös hátramaradásoknak elvalahára sikeresen eleje vétessék, a robottokat megszüntetni s annak országos váltságát, a jobbágy sorsára intézendő minden figyelemmel pénzben elhatároztatni kivánják Békésnek Rendei. — Nem akarom én ennek szükségét a robottok eredetére fordítandó, s a jelenkor boldogitóbb irányaival többé ösze nem egyeztethető tekintetekből mutogatni. Mindenki tudja hogy a robot az erőtelent győzedelmeskedve szolgaságra kárhoztató hatalomnak szüleménye, és századokon keresztül az emberiség daczára fenyitő vas karral korunkig leszármaztatott szomorú jusa. Hiszem is, és erősen hiszem: hogy valamint a keresztény hit vallás vonzó ereje a bübájos ál isten imádást lassanként gyökerestől kiirtotta, úgy lesz képes az emberiség jusait védve naponkint terjeszkedő civilisatio szelidebb hatása is minden eféle feudalisticus nyomást tökéletesen semmivé tenni. De forditsuk bár mind ezeket mellőzve édes honunk állására

[51] A határozatot l. *Jegyzőkönyv*, III. k. 441. l.

[52] E szerint minden egész telkes jobbágy évente két csirkét, két kappant és 12 tojást ad, harmincan pedig egy borjút. A kisebb telki állománnyal rendelkező jobbágyok terhe aránylagos. Ezeket a kisebb uri adókat a jobbágy megválthatja. egy egész telek után 12 xrral. Az alsó tótországi megyékben ily úri adózásnak nincs helye. (*Iratok*, I. k. 289. l.)

[53] A pontos szöveget l. *Jegyzőkönyv*, III. k. 444. l.

[54] *Iratok*, I. k. 289. s köv. l., *Proiectum*, 29. l.

figyelmünket: hazánk nem kereskedő, vagy kéz mives, hanem egyedül földmivelő ország lévén, lehet e egy magyar törvényhozónak idvességesebb törekedése annál hogy a földmivelő szorgalom gátjai lerontassanak, s a nemzeti erő mind a közönséges, mind a személyes jobb lét czéljaira több sikerrel forditassék. Már pedig a robot természeti kiszolgáltatása, ha ennekutánra is fentartatik, nyilván merem mondani, hogy a törvényhozási nagy czél elérve nincs, a nemzeti erő pedig továbbá is pazarolva vesztegettetik, holott annak rendesebb használata által lehetne csak azon minden hazafi előtt legnagyobb figyelmet érdemlő panaszon is, hogy hazánkban nem csak a kézmives, de a földmivelésre szükséges kezek is hibáznak, igen nagy mértékben foganatosan segiteni. — Szabad legyen a dolognak practicus oldalát némileg kifejteni: vannak hazánkban több nagy uradalmak, mellyekben 3, 4, 6 mértföldnyire is kell menniek a robotosoknak, mig munka'helyére érkeznek. — Csak hamar következik a dél, majd ismét hogy késő éjszaka ne vergődjenek haza, idején korán kell útnak indulniok, úgy hogy a munkára 4, 5 oránál több alig marad, hozá tévén ehez, hogy a robotosok munkája átalján véve rosz és haszontalan, bizonyára nem lesz nagyitva, ha azt állitom hogy 5 robottos erő sem viszen ily kénszeritett helyzetben annyit végbe, mint a mennyit szabadon szegődve egy rendes erő megtenni képes. — E szerint az ország dolgozó erejének csak $^1/_5$-öd része fordittatik haszonra, $^4/_5$ része pedig a födmivelő nemzeti erőnek kárba megy, mellynek czélirányos használlatával a termesztést is hasonló arányban lehetett volna megszaporitani, s innen következik hogy 5 esztendő alatt egy egész termés el vész, évenként pedig az ország jövedelme rendszerint $^1/_5$ részben károsodik. Az erőnek ily tékozlása mellett, nem csoda hogy munkás kezek hiánya felett panaszkodunk, csudálkozom ellenben hogy a dolgozó erőnek hibás használatát inségnél egyébb nem követhetvén, hogy menekedhetett meg hazánk az éhségnek még szaporáb csapásaitol, holott nemzeti erejére, s áldott földjére nézve éhséget soha sem kellett volna ösmernie. Hazánknak ily káros helyzetén segitni, miután a megkivántatott áldozat a földes uri sajátság minden sérelme nélkül tétethetik az emberiség oltárára, oly kötelesség: mellyet teljesitni kell a törvényhozásnak, ha csak feledni nem akarja hogy a jelenkor kivánati a hajdan korétol tetemesen különböznek, ha csak mulékony törvényeket nem akar alkotni. — Erre csak a robotnak pénzül megváltása vezérelhetvén, én arra nyilatkozom.

Török: Általánosan vévén fel a megyék utasitásait úgy látja: hogy minden megye könnyitést adni, de mindenik ahoz mérsékli, mi kerül tennen magának kevesebb áldozatjába, s innen jön hogy a jobbágy engedély nélkül marad. Nem lehet egyenlőbb engedélyt adni, mint a robottokra nézve, mert a munka minősége, a munka bérrel mindenütt arányban van, — sőtt az alföld nagyobb áldozatot tesz, mert ott kevesebb kéz lévén, a munka becsesebb. Kivánja hogy a robottoknak ez úttal fele pénzül váltassék meg, s minthogy a váltságnak árát általánosan megszabni nem lehet, ezt időről időre a törvényhatóságok határozzák meg. — A robot felének megváltására voxoltak még Vásárhelyi és Péchy. — Gyertyánffy a megváltásnak hasznos voltát a Bánáti tapasztalás nyilván bizonyitván, az ott divatozó idvességes szokást az egész országra kiterjesztetni, — Bük pedig a felváltást szabad egyeség utján eszközölni kivánja, de miután a 9-edre jónak találták a RR a megváltást törvény által ajánlani, úgy hiszi hogy a robotra nézve hasonlót tenni, logicai követeltség hozza magával.

A megváltás ezen inditványainak ellene mondatott: Hogy annak elvei észképileg czáfolhatatlanúl állanak, de tetleg még most legalább ki nem vihetők, — vagy meg engedőnek, vagy parancsolónak kellene lenni a törvénynek, az első eddig is szabad volt, a másodikra általános kulcsot kidolgozni teljes lehetetlen, mert a munka értéke, annak belső becse helybeli körülmények, kereshetés könyüsége s a népesség szaporasága szerint oly különböző, hogy nem csak minden megyére, de csak nem minden helyre más tabellát kellene készitteni. Lehetne ugyan a törvényhatóságokra bizni az elhatározást, de ennek önkényét mélyen vágó tekinteteknél fogva ki kerülni a RR más egyebekben is gondosan törekedtenek. Lehetne választást engedni a jobbágyoknak, de ekkor viszont csak ott váltatnék meg a robot, hol az a földes uri sajátságnak tetemes sérelmével járna. Bizonyitja a tapasztalás, hogy a robot egyedül azon országokban divatoz, hol a mivelendő földhöz képest kevés a munkás kéz, hol a népesség elegendő: ott a robot magában megszünik. Ezen szempontra ügyelvén Magyarországban a robottot még most rögtön megszüntetni bajos lenne, vannak vidékek, mellyekben markon hordva az aranyat sem lehet munkást kapni, már pedig a nemzeti iparra, a közönséges jólétre az is szerfelett kártékonyan hatna, ha a földes urak, munkás kéz hiánya miatt széles kiterjedésü majorsági földeiket nem mivelhetnék. S miután már most is kétes kérdésé vált, szántással vagy legeltetéssel használva nyujt e több hasznot a föld, a nomadicus barom tartás szélesb elterjedése béláthatatlan messzeségre gátlólag hatna a nemzeti erő materialis, és morális kifejlődésére. Egyébiránt is hazánk oly pénzetlen, hogy igen sok vidéken a legcsekélyebb váltság bért sem lenne képes a nép megfizetni, bizonyitja ezt a tapasztalás, hogy sok helyütt készebb fizetés helyett két három annyi munkát teljesiteni, s vannak helységek, mellyek adójokat lefizetni egyátallában képesek nem lévén, folyamodásokat intéznek a megyékhez, hogy adójok lerovására munkát kapjanak s igy alig van vármegye, mellynek minden helységeire haszonnal lehetne a megváltást kiterjeszteni. — Jósef Császár Austriában parancsolólag behozta a megváltást;[55] jó volt ez, mig nagy ára volt mindennek, de miután a pénz rendszer ingékonysága, s egyébb körülmények miatt a termékek ára le szállott, igen sok helységek folyamodtak a kormányhoz, s kérték magokat az eléhbi lábra viszatétetni. — Nem is annyira a robot nyomja a szegény népet, mert egy heten egy napot dolgozni nem nagy teher, hanem azon visza élések, hogy midőn 2 fton fogadtunk egy napi számot, 6—7 fton egy szántó ekét, a szegény jobbágynak supererogatumát[56] 10, 20 váltó xral fizettük ki. Itt kell segiteni, s ez a következő §-usokra, a megváltást pedig szabad egyeségre bizni, s ez a szerződésekről szólló V-ik t. czikelyre tartozik.

Ezen okokat leginkább Gr. La Motte, Pogány, Madocsányi, Borcsiczky, Balogh, Brezovay, Nagy Pál fejtegetvén, véleményök győzött, s a szerkeztetés a mint áll, helybe hagyatott. — BERNÁTH előre jövendöli, hogy mig a diaeta a robot hasonértékü megváltására módot nem talál, soha sem lesz nyugalom, és ez azon pont, mellyben rejtezhetnek alkotmányunk aláásásának, idő s körülmény fejtette magvai. Ha valamely törvény ideiglenes, ez bizonyára az; alig megyünk haza, már min-

[55] II. József 1783. február 30-án kibocsátott rendelete lehetővé tette a jobbágy számára a robot pénzzel való megváltását; 1789. február 10-i rendelete ugyanezt kötelezőleg írta elő.

[56] A köteles napokon kívül a földesúr követelésére teljesített robotot.

denhol keletkezni fognak, önkéntes szerződések útján a substistutiók, ő ezeket törekszik elősegiteni minden helyüt s küldőinek akaratját, mellytől a többség elvetette, előmozditani.

Szucsicsnak azon inditványa hogy az 52 nap a nagyob constitutivumú megyékre meghagyassék, a többiekre nézve pedig a rétek idomja szerint le szállitassék,[57] közötte s a felső megyék között erős harczra, és kölcsönös szemrehányásokra szolgáltatott alkalmat. — Böthynek inditványa a robottok leszállitása iránt semmi, — Bük javallata hogy a házatlan zsellérek a beszitt levegőért 6 napnál többet ne dolgozzanak, kevés pártolókra talált. — Somsichnak, a krassói Markovics által pártolt véleménye pedig hogy Tót ország, hol eddig csak 24 napi robottot dolgozott a jobbágy, előbbi szokásában hagyassék azon oknál fogva, hogy a 24 napi ingyen robottal 300 nap 12 xros supererogatum szabadsága is össze volt kötve,[58] elvettetett.

*

September 4-éig a történteket meg irtam.[59] Septemb. 5-én az V-ik t. cz. 3-ik §, melly az örökös kötések felbonthatásának eseteiről szóll, annyiban világositatott, hogy a felbontatás ezen esetei is csupán az urbér béhozatala után tett, vagy teendő kötésekről értetik, — továbbá a zálogos, és haszonvevő birtokosoknak különös megemlitése hagyatott, elegendőnek találtatván azon általános kifejezés, hogy t. i. felbonthatók lesznek az olyanok által kötött szerződések, kik arra megkivánt szerződési tehetséggel nem birtak. A 4-ik § az ideigelenes kötések iránt helybe hagyatott. — September 6-án az urbéri kötések formalitásairol, s az azokba felhagyott törvényhatósági béfolyásokrol szólló 5-ik § egyedül az esztendei tartozásokat tárgyazó kötésekre szoritatván, s az exemptionalisok tökéletes szabad szerződésre hagyatván, a 6-ik § helybe hagyatott. — Septemb. 7. Borsodnak azon panaszára hogy a Helytartó tanács, diaeta, s az urbariom iránti legislativus rendelkezés ideje alatt, normativumot rendel a helységi előljárók választásának módja iránt, hosszas vitatás következett, — végre a nyombani külön repraesentatio szükségesnek nem találtatván, a 6-ik t. cz. 1-ő §-ussa a kisbirák, és hitesek választása módjának bővebb megszabásával jóvá hagyatott.[60]

[57] Indokolása szerint „a jobbágy belső telkétől akár van rajta ház akár nincs, füst pénzt fizet, szántó földjétől, szőllőjétől dézmát ad, robotját tehát tulajdonkép kaszállójától látszatik szolgálni mert ettől semmi termesztményt nem ád urának". Mivel pedig a kaszálók megyénkint szerfelett különböznek — a legtöbben 6—8—12 kocsi szénát adnak, Bácsban, Csongrádban, Csanádban ellenben 22-t — nem igazságos, hogy a felső megyék jobbágyai csekély kaszálójuktól ugyan annyit szolgáljanak, mint az alsó megyékéi. Azok népének elszegényedését sem a nagy adó okozza tehát, hanem a telki állománnyal arányban nem álló robot; „földje kevesebb és rosszabb lévén, földes urának többet dolgozik, többet fizet". (*Jegyzőkönyv*, III. k. 446. s köv. l.)

[58] Ezt a felvilágositást, amely feltárta a szlavóniai jobbágynak látszólag kedvező helyzete mögött a valóságot, Verőce megye első követe adta meg. (Ua III. k. 455. l.)

[59] V. ö. e kötet 103. l.

[60] Olv. részletesebben a 78. számban.

76.

a)

1833 augusztus 30
Országos ülés.

Tárgy: Az úrbéri IV. t. c. 6. §. 2., 3., 4. pontja: a robot teljesitésének módozatai.

b)

1833 augusztus 31
Országos ülés.

Tárgy: [I.] *Az úrbéri IV. t. c. 6. §. 5. pontja: a rest jobbágy büntetése.* [II.] *A 7. és 8. §: A hosszú fuvar és a favágás.*

c)

1833 szeptember 2
Országos ülés.

Tárgy: [I.] *Az úrbéri IV. t. c. 9. §-a: az urbarialis vadászat.* [II.] *A 10. §: A jobbágytelken lakó mesteremberek, művészek robotváltsága.*

d)

Toldalék.

Az úrbéri I. t. c. a főrendek szeptember 12-i ülése előtt.

a)

Augustus 30-án XCVIII-ik országos ülés a K és Rendeknél.

Napi renden következék a IV. t. cz. 6. §-ának 2-ik pontja, melly azt rendeli hogy az előbbi pontban kiszabott uri munkák alkalmas dolgosokkal, eszközökkel, s marhákkal, ugyan azon mód szerint fognak végrehajtattni az uraság részére is, mellyel saját munkáikat szokták végezni a jobbágyok. A földes ur ezen uri munkákat saját hasznára fordithatja, vagy bérbe adhatja, kivévén: ha egyedül magok az uri munkák adatnak bérbe, mert ezen esetben szabadságokban álland a jobbágyoknak minden gyalog napi munkát 10 xral, igás napit pedig 20 xral megváltani.[1]

Ez annyiban különbözött az országos szerkeztetéstől, hogy ez a most emlitett 10—20 xros váltság helyet a kibérlésre mások előtt elsőséget ád a jobbágyoknak.[2] Tétettek inditványok: hogy a robot kiszolgáltatásának módja, nevezetesen: a marha szám, munka mennyisége,

[1] *Iratok*, I. k. 290. l.
[2] *Projectum*, 29. l.

szekér tereh meghatároztassék, vagy legalább urbéri rendbeszedés alkalmával mindezek figyelembe vétessenek; ezen inditványokra azonban feleletül adatván: hogy a szakmány munka (aversionalis labor) a következő pontban eltöröltetik, s igy azon általános ellátás, hogy ahány marhával, s a minő szerszámmal magának dolgozik, urának is olyannal dolgozzék: elegendő légyen öszvesen, elmellőztettek. — Vitéz az országos szerkeztetést kivánta elfogadni, t. i. a robottok bérbe adásának esetében nem megváltást, hanem elsőséget engedtetni. Véleményének úgy ön maga, mint egyetértő követ társai által felhozott gyámokai ezek valának: miután végzésbe ment hogy a jobbágy természetben tartozik az 52 urdolgás napot ledolgozni, meg nem egyeznék ezen elvel a kénszeritett megváltás, erőszak is lenne 10, 20 xr váltsággali megelégedésre kénszeritetni az urat, holott ő két három annyi bért is kaphatna s az igazsággal sem egyeznék meg a robottok természetbeni kiszedésének jóvoltát csak azon földes urra terjeszteni, a kinek majorsági földjei lévén, azokat maga hasznára fordithatja, a majorsággal nem biró f[öldes] urat pedig csekélly váltságbérre szoritani, kivált miután minden supererogatum eltöröltetik, s igy a szorosan kiszabott 52 napnak teljes értéke méltán megkivántatik. De végre magára a jobbágyra nézve is káros lenne a kerül[eti] szerkeztetés, mert egy f[öldes] úr sem adná haszonbérbe jobbágy telkeit, tudván hogy 10, 20 xr váltsággal lesz kéntelen megelégedni, s igy a jobbágyok ezen kedvező helyzettől hogy elsőség jusán magokat bérbe vehessék, elzáratnának.

Ezen okokra az feleltetett: hogy valóban eljött már ideje hogy az embert, bár mi karbeli legyen is, bérbeadható portékának tekinteni nem lehet, kivált most, midőn Angliának parliamentje nemes tékozlással 200 millio pengő ftot (20 millio font sterlinget) ajánlott, hogy a szerecsen rabszolgáknak a világ egy másik részében nem csak kézi munkajokat, de személyes szabadságukat is megváltsák.[3] Minő ellenkezésben állana ezen emberséges intézettel: ha mi a mivelt Europának közepén megengednők hogy az embert bérbe adni lehessen. Igen nagy különbség van a közt, ha maga használja e el a tulajdonos jobbágyainak robotjait, avagy bérbe adja? Még azon esetben is, ha nem a robottok magokban, hanem az uri birtokkal együt adatnak haszonbérbe; mert a tulajdonos ön érdeke miatt is tovább néz a mai napnál, s nem sarczol szerfelett, a haszonbérlő ellenben csak a szempillantatnyi haszonnak mentől fentebre rugtatásán igyekszik; hát ha még csak magok a robottok adatnak arendába? amott legalább földmivelői munkára használtatik a jobbágy, oly munkára melyhez ért, és vonzódik, itt ellenben a kézmüvézség, és kereskedési nyerekedés körében idegen, ösmeretlen terhes és kedvetlen munkára kénszeritethetik. De szinte mégis téved az ember ezen pertractatióban, rendszeresnek kellene a munkának lenni, vezér elvét azonban fellelni nehéz, — fel akarjuk a szokást tartani! s a viszaéléseket még is el akarjuk fojtani, — ohajtjuk a törvényt feltar-

[3] Az angol parlament az összeget arra fordítja, „hogy a Jamaikai egy coloniájában a szerencsétlen szerecseny rabszolgáknak nem csak két kezeik munkáját, hanem személlyeik szabadságait is meg vásárolhassa gazdáiktól, a plántásoktól". (*Jegyzőkönyv*, III. k. 467. l.) — Az angol kormány 1830-ban a korona tulajdonában lévő rabszolgákat szabadította fel; a gyarmatok 800.000 rabszolgáját az 1833. aug. 29-i rendelet szabad bérmunkássá deklarálta s az ültetvényeseket 20 millió fonttal kártalanitotta.

tani, s még is elengedjük a mit a törvény adott, — engedélyt akarunk adni s olyakat rendelünk, mellyek terhesbé teszik a jobbágy állapotját. A haszonbérlési elsőség egyetlen egy elvel sincs össze hangzásban, de nem is jótétemény a jobbágyra nézve, mert az ujság levelekben hirdetni szokott haszonbérlési árverésre összecsődülő nyerekedőkkel a concurrentiát ki nem álhatja; a bérlő ellenben drágán zsarolja ki a drága haszonbért s a robot kibérlése idegen szivtelen önkényt állit fel az ember felett és temérdek visza élésekre szolgáltat alkalmat.[4] A viszonos igazság talán azt is kivántatná, hogy a mint már 68 év óta a jobbágy 10—20 xrért többet dolgozott mint a mivel tartozott, most ugyan azon áron megválthassa azt a mivel tartozik; de ha ez nem határoztatik is, azt minden esetre megkivánják a politicának igazságos szabályait: hogy ha valamelly földes úrnak a robot illetőségét természetben kiszedni nem tetszik, legyen egy meghatározott váltság bér, mellyet a jobbágy megadni, az úr pedig elfogadni tartozzék. Hazánk jelen helyzetében, a robot szükséges rosz, ezen intézet előkészitőleg a megváltásra vezetne, s az nem is lenne erőszak, mert mit a törvény parancsol, az nem erőszak; törvény a legfőbb hatalom, s törvénynek engedelmeskedni a legfőbb szabadság.

Azonban viszon feleletül adatott: hogy vannak az életnek oly helyzetei, mellyekben a kézi munkánál sokkal nemesebb foglalatosságok is bizonyos jutalomért, másnak hasznára forditatnak, a nélkül hogy az ember portékává alacsonyitatnék; s bár igaz is hogy a mit a törvény parancsol, az nem erőszak, de egy harmadiknak kedvéért a tulajdon szentségét csonkitó törvényt hozni csak azon esetben lehetne; ha a jobbágyok job léte más utakon egyátallán nem eszközöltethetnék, — végre: mint hogy a robottok természetbeni kiszolgáltatása határozásba ment, a ki szabott árú kénszeritett váltságot követeltséggel elfogadni nem is lehet. Anglia példája pedig csak úgy lenne alkalmazható, ha a földes uri tulajdon teljes kárpotlási megváltásában mindenki aránylag részesitetnék.

Az előlülő PERSONALIS és a többség Vitéz inditványát pártolák, s igy nem a kerületi, hanem az országos szerkeztetés vált végzéssé.

Olvastaték a következő pont: melly az uri munkák kiszolgáltatásának módjára részletesen elhatározza, hogy az étetés, itatás és nyugalom iránt a szokás fog fentartatni. A helyben kivánt munkát, az esztendő minden részeiben napköltétől naplementig kell folytatni, oda számitván a jövést menést, nyugalmat és etetést, — két órányi távolságig a téli négy hónapokban viradtkor tartoznak a jobbágyok megindulni, nap költekor a munka helyén megjelenni, s csak napnyugotkor távozhatnak ell, a többi hónapokban keletkor indúlnak, nyugotra érnek haza — két órát haladó távolságbol pedig szintén keletkor indulnak, nyugotra haza térhetnek. Az eső vagy más akadály miatt közbenszakitott napi munkának csak a munka közben félbe szakitott dél előtti vagy utánni része fog jövettel menettel számittatni.[a] ha pedig semmi sem dolgoztatott, s nem is várakoztatott, csak a jövet menet fog elfogadtatni Az étetés, itatás, úgy a jövés menés iránt támadható kérdések, körül-

a) A pontos szöveg: Hogy ha az uri munka a közben jött eső vagy más akadály miatt nem folytattathatnék, a napnak csak azon délelőtti, vagy délutáni része, melly munkában töltetett ugyan, de a közben jött akadály által félbeszakasztatott a jövetellel és hazamenetellel együtt számittatik bé az uri munkába.

[4] Pálóczy ecseteite igy a következményeket. (*Jegyzőkönyv*, III. k. 468. l.)

mény, s távolság szerintén (mellyet különben is mindenütt közhatóság által szükség elhatározni), a megyék által lesznek elitélendők.[5]

Tétettek különféle inditványok, nevezetesen: hogy az étetés, és nyugalom ideje meghatároztassék. — Hogy: ha azon elv fogadtatik el hogy már kelettől nyugotig kell a munkának tartani; minő igazságon épül, hogy a melly jobbágy nem jön 2 órányi távolságrol, az viradatkor, a ki pedig 2 órát haladó távolságrol jön, az csak napkeletkor tartozzék indulni? — hogy munkára hajtatni, és semmit sem dolgoztatván, bészámitás nélkül haza bocsájtani igazságtalanság, mert napját s meglehet jutalmas fuvarát elveszitette. — Végtére egyenlőnek kelletvén a szolgálat terheinek lenni, mind ezen különböztetések helyet, általánosan azt kijelenteni sokkal helyesb lenne; ha bár helyben dolgozzék, bár máshonnan jöjjön is a jobbágy, jöttével mentével napkelettől napnyugotig kell a napi munkának tartani. — Mindezen inditványok azonban el mellőztetvén, a szerkeztetés a mint áll elfogadtatott.

Olvastaték a következő pont, melly szerint: a hat nyári hónapok alatt szabad lesz az uri munka járandóságának $^3/_4$ részét ledolgoztatni, $^1/_4$ részt a hat téli hónapokra kell hagyni, — szabad lesz sürgető munka idején a munka járandóságát minden héten, s mig a sürgető munka tart, egymás után következő hetekben is kettőztetni, bétudván azt az egész esztendei járandóságba. — A távolabb helyről rendelendő jobbágyokkal jövet menet betudásával 4 napokig folyvást lehet dolgoztatni, még pedig sürgetőbb munka idején minden harmadik héten,[b] — de tartozik az úr nyáron elegendő legelőről, télen mind a jobbágynak mind marhájának szükséges elhelyezéséről gondoskodni.[6]

Ezen pontra nézve először kétség támasztatott, ha nem fog e a munka kettőztetése, 3—4 napi heti munkára magyaráztatni? mire az adatik feleletül, hogy ezen pont csak részetes magyarázatja azon általános szabásnak hogy minden héten egy nap dolgoztassék, a kettőztetés tehát csak 2 nap lehet. — Utóbb az kivántatott: mondassék ki világosan hogy a sürgetős munka idején kettőztetett szakmányok, nem az egész esztendei, hanem a nyári illetőségből fognak lehúzatni, — mire azonban nyugtatólag mondatott, hogy a pont elején szabályosan fel van a munkának $^1/_4$ része a téli 6 hónapokra tartva. — Az első inditványt Marczibányi tette, Justh czáfolá — a másodikat Fekete hozta fel, Benyiczky oszlatá. — Fekete 4 és nem 6 hónapot kivánt téli honapokra tétetni. — Nagy még ezt sem látja igazságnak, mert ennek nincs egyébb alapja annál hogy nyáron hoszabb a nap, s igy többet dolgozhat urának a jobbágy,[7] — mondhatni ugyan hogy télen kurta a nap, s ezért semmit sem dolgozik, igaz; de a paraszt azt mondja reá: tessék csak megpróbálni nyáron nap költétől napszáltáig kaszállni!!

Somsich: Ellene van azon rendszabásnak, hogy szorgos munka idején a munkát kettőztetni lehessen, — épen mivel szorgos a munka, mivel ekkor egy nap hatot is ér, mivel egy nap vesztesége miatt gyak-

b) Pontosan: de az illy munkák rendszerint csak 4 hét alatt egyszer, még pedig a sürgetősbb mezei munka idejében ugy kivántathassanak meg, hogy egy hét mindenkor szabad maradván az uri munkától, a másik hét a földes ur dolgára forditassék.

[5] *Iratok*, I. k. 291. s köv. l.

[6] *Iratok*, I. k. 292. l.

[7] „Akár hogy forgassuk a dolgot, csak mindenkor az sül ki, hogy ezen rendelés oda megyen ki, hogy a paraszt mennél többet dolgozzon és hogy ezen rendelés annak béllyegét hordja, hogy azt magunk csináltuk." (*Jegyzőkönyv*, III. k. 480. l.)

ran rothadás következik, a jobbágynak minden idejét ura részére elfoglelni, és neki semmit sem hagyni, szörnyü kivétel az általános törvény alól, igazságtalanság, s mind magános jólétére, mind a nemzeti iparra pótolhatlan veszteség. Ne hagyják a RR törvényeinken annak bélyegét, hogy csak urak által hozattak. — Erre Gr. LA MOTTE válaszúl adja: hogy ép azon törvény, melly minden hétre egy napi munkát kiván, visel nem a földes uri, hanem kinzói bélyeget. Mert a Gömöri paraszt, ki legtöbnyire fuvarbol éll, ha minden héten uri munkájának letöltése végett otthon tartózkodni kéntelenitetnék, élelmét el vesztené.

Mind ezen inditványok félre vetésével a szerkeztetés szórol szóra jóvá hagyatott.

b)

Augustus 31-én XCIX-ik ülés.

[I.] Olvastatott a következő pont, mellynek tartalma e következendő: „Az úr dolgára állitott marhákat siettetés végett több fele osztani, vagy a jobbágyot általános[c] és oly uri munkára kénszeriteni, melylyel a jobbágy földes uri jóváhagyás vagy legalább elnézés mellett esztendei illetősége fejében adós maradott; — tilalmaztatik. Ha ellenben a jobbágynak tartozása nyakasságbol, vagy restségből kivált sürgető munka idején könnyen nagy kárt okozhatólag származnék, az ily jobbágy költségére az úr kettőztetve meg tétetheti az elmulasztott uri munkát, többszöri ismétlés esetében pedig az elmozditás helye fenn marad".[8]

SZLUCHA inditványba teszi: hogy ha nem tulajdon vétke, hanem szerencsétlenség által jött oly karba a jobbágy hogy uri munkáját le nem dolgozhatja, szabad legyen más esztendőn az elmulasztást kipótolnia, s a duplum büntetésnek csak makacság, vagy restség esetében legyen helye. — Ezt NAGY PÁL támogatja, mivel nincs oly törvényes kötelesség, mellynek törvényes mentsége ne lenne. — CSAPÓ megnyugszik a szerkeztetésben, mert csak nyakasság, és restség esetére van szoritva a duplum büntetése. — SZENTPÁLY ezt mindég igazságtalannak vélvén, elegendőnek itéli ha a jobbágy kölcségére munkást fogad a földes úr.

SISKOVICS az általános munkára való kénszerités eltörlését igazságosnak véli ugyan, de szabad alku utján s mind a két fél megegyezésével, a jobbágy könnyebsége tekintetéből is megengedtetni kivánja,[9] — ezt SOMSICH is pártolja, mivel általa a robotnak két rosz oldala szüntetik meg t. i. az idő vesztés, és rosz munka. — B. SZTOJKA pedig különösen megyéjebeli helyzeténél fogva Marmarosban a robottot máskép nem is teljesithetőnek jelenti. — Ezen vélemény az által nyugtattaték: hogy a szerkeztetés a szabad alkut nem, s csak a kénszeritést zárja ki, mire ugyan K. HORVÁTH azt jegyezte meg, hogy azon viszonyban, melly-

c) „általjános" aversionalis (átalányban végzett).

[8] *Iratok*, I. k. 293. l.

[9] Előnyös a jobbágyra, „mert azon kivül, hogy a hajtogatás alkalmatlanságától ment, az illyen általlyános munkát akkor teszi meg, midőn részéről is leg alkalmatossabbnak itéli, tudja p. o. hogy a jövő hétre fuvart kaphat, hogy az alá el mehessen, a reá szabott munkát még ezen a héten el végzi és igy már a jövő héti szolgálattól ment lévén, nyugodtan teszi tulajdon munkáját a nélkül, hogy annak végzésébe az urasága által háborgattatna". (*Jegyzőkönyv*, IV. k. 2. l.)

ben a földes úr jobbágya iránt áll, a *desiderare* szo igen egyre megy az *exigere* szóval.[10]

Busán értesiti a RRket, hogy Horváth országban egy jobbágy több telket is bir, mint sem az attol járó munkát teljesithetné, az urak azonban meg nem engedik hogy telkeik illendő részre leszállitassanak, s innen tömérdek puszta telkek származnak, — nem is segit ezen az elhatározott szabad adás vevés, mert Krassóban eddig is divatozott, még is több van 1000 puszta telkénél. — Mire Markovics megjegyzi hogy ezen calculus hibás, mivel ezer egész telket mesziről sem ütnek fel a Krassói deserták, mellyeket egyébiránt sem a szabad adás vevés okozott, hanem a föld soványsága, a nép szegénysége, s az oláh, és német véghelyi ezeredek közelsége, hol szabadabb tractamentum divatoz, a nép tehát oda költözik — Végre a munka el mullasztásának büntetése iránt igy szóllott

Majthényi (Honth): Igaz nincs borzasztóbb, nincs az embert mélyebben le alacsonyitó tekintet, mint a botozás, de a törvényhozónak nem ily gyengéded érzelmekhez, hanem a fenálló körülményekhez, s miveltség fokához kell intézeteit alkalmaztatni. Lehet egy két gyengéd indulatú, vagyonos paraszt, ki készebb lenne minden vagyonától megválni, mint botozást szenvedni, ellenben meg kell azt is vallani hogy egy ily ember helyett 10-re akadunk, kik készebbek mérséklett testi büntetést szenvedni, mint a robot kétszeres napibérét megfizetni. És igy nem philantropicus nézetekhez, hanem a vétkes állapotjához kelletvén a büntetést mérni,[11] — az elmulasztás 1-ő esetében komoly megintést, a 2-ik esetben 12 botot, a 3-ikban magistratualis hatalmú szoritást kiván büntetésül határoztatni

Mind ezek elmellőzésével a szerkeztetés a mint áll, jóvá hagyatott.

[II.] Olvastaték a 7-ik §.

Ezen pontnak kerületi szerkeztetése jövendőre a hoszú fuvart eltörli, s helyette (Temest, Torontált, Krassót, s az alsó Tóth országi megyéket, mellyekben az érintett tartozás eddig sem divatozott, kivéve) minden egész telektől két napi marhás szolgálatot rendel.*d)*

Az országos szerkeztetés a hosszú fuvart megtartotta, a messzeséget két napi járó földre szabván, s a szerfeletti terheltetés ellen némi óvásokat határozván, azon földes uraknak pedig, kik ezt magok használlatára nem fordithatnák, 2 napi 2 marhás szolgálat megkivánására hatalmat adván.[12]

d) „a kisebb állományú jobbágyok pedig ehhez aránylag fognak dolgozni." (*Iratok*, I. k. 293. l.)

[10] Az országos bizottság javaslata szerint a földesúrnak tilos „aversionales labores desiderare" és az elmaradt robotot „exigere". (*Proictum*, 30. l.) A kerületi javaslatból kimaradt a *desiderare* szó — Horváth szerint a „földes ur — annak tisztje és a jobbágya közt lévén a kérdés, ezeknek kivánsága a jobbágyra nézve tsak nem parantsolat ... a földes urat még azon esetekben is, ha jobbágyait az általyányos munkákra szoritaná, utól érni nem lehetne, mivel ő magát azzal mentené, hogy nem élt szoritó eszközökkel, tsak kivánságát adta tudtára a jobbágynak". (*Jegyzőkönyv*, IV. k. 5. l.)

[11] Hozzátette azonban: „alkalmasint egy vármegye sincs az országba, a hol idomzat szerént kevesebb pálcza ütés fordulna elő, mint Honth vármegyébe". (*Jegyzőkönyv*, IV. k. 9. s köv. l.)

[12] *Modificationes*, 10. l.)

BÖTHY: A ki szabott 52 napi illetőséget haladó ráadásnak tekintvén a hoszú fuvart,[13] azt minden váltság nélkül elengedtetni kivánta. — Pártolák Árva, Pesth, Csanád, Somogy, Vas vármegyék, ez utolsó azon tekintettől vezéreltetve, hogy mellesleges uton meg ne vétessék az eltörlött hoszú fuvar, határozást ohajtott hogy 4 mértföldnél távolabbra uri munkába ne legyen szabad a jobbágyot hajtani. — BREZOVAY 2 napi járó földet kivánt e végre megállapitani, a hoszú fuvart pedig egy napi marhás robottal, — CSEPCSÁNYI ellenben valami csekélységgel felváltani, — DÓKUS a kerületi szerkeztetésben nem látott kedvezést a jobbágyra nézve, mert ekkorig a kinek 4 jobbágya nem volt, hoszú fuvart, sem más surrogatumot nem kivánhatott, — TORKOS tehát egyik szerkeztetést sem pártolván, az eddigi urbarialis rendszabáshoz ragaszkodott. — Ellenben FEKETE, CLAUZÁL, és SISKOVICS tekintetbe vévén, hogy az otthoni munka sokkal könnyebb s a jobbágy takarmányt magával vinni nem tartozik; ellenben meggondolván a hoszú fuvartol el sem is választhatott véghetetlen terheltetéseket, s visza éléseket, azt minden szolgálatok közt a legsúlyosabbnak tekintik. — A többség is ezen véleményre hajolván, a kerületi szerkeztetés, vagyis a hoszú fuvarnak 2 napi igás munka váltság mellett eltörlése határozatba ment.

Olvastatott a 8-ik §, mely szerint az urbéri telkek állományába bé nem foglalt erdőkben fajzás használatával élő minden egész telkes jobbágy tartozni fog egy Pozsonyi mértékü ölfát vágni, behordani, s ösze rakni, az erdő azonban két mértföldnél meszebb ki nem jeleltethetik, s a behordás is csak ennyi távolságra, s csak a földes uri jószág határán belől kivántathatik. — Minden házas zsellér fél ölfát vágni köteles. — Temes, Torontál és Krassó megyékben ezen szolgálatnak valamint eddig, úgy ezentúl sem lesz helye.[14]

Ez a kétmértföldnyi távolság kiszabásával, és a Bánáti megyék kivételével különbözik az országos szerkeztetéstől[15] s abban is, hogy ez a *„beneficio lignationis quoquomodo gaudentes"* jobbágyokrol szóll, amaz pedig a *quoquomodo* szót kihagyja.

Ezen szerkeztetésnek ellene DUBRAVICZKY, NAGY, BALOGH, SOMSICH, SZABÓ és NÉMETH leginkább a Theresianum urbarium rendszabását hozták fel, mellynek 2-ik pontjabeli 4-ik §-ában az foglaltatik, hogy ahol száraz fa nincs, ott nyers fával is tartozik az ur jobbágyait ellátni, 3-ik pontja 13-ik §-ban pedig épületi fajzás is ingyen engedtetik; és világosan ezen épületi és tüzi fajzás jóvoltáért rendeltetik egy öll fa behordása.[16] Most a RR az erdő cultura gúnyára felállitották, hogy csak száraz fát kap, és igy a regulázott erdőkben semmit sem kap, hánt vetett galyakra, s a munkát távolrol is meg nem fizető gyökérekre szoritották, megengedték hogy vad körtvét ehet, az épületi fajzást pedig átalljában el vették a jobbágytol, és igy csak Isten nevében való adományt hagytak. Már ha igaz hogy jussal kell a kötelességnek viszonyban állani, miután a jus elvétetett, minő igazsággal lehet a kötelességet nem csak megkivánni, de még szaporitni is? mert az urbariom szerint

[13] „Meg lévén a jobbágy telki állomány után való járandóság állapitva, azt (a hosszu fuvart) másként nem tekinthetik, mint reá rovást". (*Jegyzőkönyv*, IV. k. 10. l.)

[14] *Iratok*, I k. 293. s köv. l.

[15] *Proiectum*, 31. l.

[16] V. ö. Pauly: *Constitutio rei urbarialis*, 354., 359. l.

vágni nem, hanem csak hordani tartozott a telkes jobbágy egy ölfát.[17] Ily drága áron valóban Londonban is meg lehetne kapni a száraz fát, gallyat, és vadkörtvét.[18] De ha maradt vólna is a jobbágynak némi beneficiuma, minthogy az a körülményektől, a dült fa mennyiségétől füg; ezen bizontalan alapra állandó kötelességet épiteni annyival kevésbé lehet, mivel az épületi fajzás csak ugyan egészen megszüntetett.

Ennek ellenére azonban mondatott hogy a száraz fa szedhetése csak ugyan beneficium, mert vannak oly erdők, mellyekből 100 esztendő alatt sem lehet a száraz dült fát kitisztitani, az épületi fajzás megszüntetése pedig elegendőleg pótolva van az usufructuatio által.

A vélemények egyeztetése, s a tehernek mérséklése tekintetéből különböző javallatok tétettek, mondatott, tétessék oda: hogy *sufficienti lignatione gaudentes*,[19] vagy határoztassék meg, mennyi quantum száraz fa érdemli meg a fajzásal járó kötelesség teljesitését, különben ha egy két rőzse kötést visz is el a hátán, az is fajzásnak fog mondatni.[20]

Ezen inditványok azonban mind elmellőztettek; a *sufficiens lignatio* kifejezése el nem fogadtatott, mivel a mint Niczky mondá, ezt csak a már megállapitott intézetek értelmében lehet érteni, mellyek azonban a szükség fedezésére nem elégségesek, — el nem fogadtatott azon magyarázat is hogy az öll fa vágás és hordás kötelessége csak azon helyekről értessék, mellyekben a jobbágyoknak vagy erdejök van, vagy a fajzás jóvoltában, urbéri regulatio alkalmával az előbbi szokás szerint meghagyattak; — s általánosan minden előfordulható aggodalomra nézve elegendő megnyugtatásnak itéltetett azon magában érthető magyarázat, hogy hol a helybeli körülmények igen szük határok közé szabják a fajzás jóvoltát, úgy hogy a vele járó kötelesség irányban nem lenne, ott a jobbágy nem fog élni a fajzással, s nem élvén vele, kötelesége is magában megszünik; mire nézve ugyan némellyek megnyugtatva nem valának, mert a szegény ember, kinek módja nincs pénzen fát szerezni, látván háza népét a hidegnek türhetetlen keménységével küzködni, nem igen méregetheti, valjon felér e a jutalom a kivánt kötelességgel, — szükség törvényt ront, — szedegetni fogja a gyéren találandó száraz fát, s kötelessége a szük jutalommal arányban nem marad. Erre azonban az adatott czáfolást el nem fogadható feleletül, hogy a követek utasitása alkorán erejü, — attol eltérni nem lehet.

Borsiczky be tétetni javalja, hogy ha a jobbágy esztendőnként kinyilatkoztatja, hogy nem akar élni a fajzás jó voltával, az ezen pontban ki szabott kötelességtől feloldozottnak tekintessék. — Ennek igazsága ellen nem szóllott a Personalis, mert minden optio igazságos, de attol tartott hogy viszaélések magvát rejtené magában. Le mondani könnyü lenne, de valjon lehetne e többé visza lépésnek helye?[21] — K. Horváth kész volt az inditványt elfogadni, de oly értelemben hogy az egyszeri lemondás örökre kötelező maradjon. — Török ellenben csak

[17] A Mária Terézia-féle urbárium szerint (Punctum, III. §. 13.) „singulus colonus integrae sessionis ....unam orgiam lignorum focalium per duos manualistas praevie consecandam ... devehere teneantur".

[18] Majthényi László megjegyzése. (*Jegyzőkönyv*, IV. k. 16. l.)

[19] Pázmándy Dénes javaslata. (Ua. IV. k. 18. l.)

[20] Németh János és Nagy Pál javaslatai. (Ua. IV. k. 17., 21. l.)

[21] „El állván a jobbágyság egy esztendőben a fájzás haszon vételétől, bizonytalan, hogy a hoz a másik esztendőbe vissza álhat e? mivel a földes uraság őtet az eránt többé meg kérdezni nem fogja." (Ua. IV. k. 26. l.)

úgy, ha az optio mindenkinek, mindenkor fel marad, különben a földes úr egy két éven ön magát is megszoritaná a favágásban, hogy a jobbágyok galyfát ne kapjanak, s a lemondásra kénszeritessenek. Azon egy dolognak ily különböző nézete mellett, némellyek úgy nyilatkoztak, hogy mintsem a Veszprémi követ értelmében fogadnák el a Trenchényi inditványt, inkább a kerületi szerkeztetéshez állanak; mások hasonlót mondottak az Aradi követ magyarázatjáról. — PALÓCZY ezen utóbbi értelemben szóllván okúl adá, hogy e szerint nem tudván az úr, mit fognak jobbágyai jövendőre választani, a sectióztatást nem mérsékelhetné; a jobbágy pedig az erkölcstelenségre ösztönöztetnék, — a fázás erős inger, lopással igyekezne tehát kipótolni azt, a miről lemondott, hogy egyszersmint a munkától meg menekedjék, — mert van erkölcsös jobbágy, de bizon közöttök is van olyan, a ki nem lehetne moralis philosophia professora.

DEÁK: Minő beneficiummá változtattuk a fajzást? mutatja hogy arról van szó, valjon fogják e annyira becsülni, hogy érette egy öll fát vágni, s behordani méltónak tartanák a jobbágyok. De erről szó többé nem lehetvén, a Trenchinyi inditványrol csak azt látja, hogy az különböző okokbol mind a két félt a kerületi szerkeztetésre vezeti. — Ő maga is, mintsem a Veszprémi, s Borsodi követek értelmében elfogadja, inkább a szerkeztetéshez áll, s épen azért áll oda, mivel minden földes úr sem alkalmatos arra hogy morált tanitson.[22] — FEKETE pedig azért nem fogadja el a Trenchinyi inditványt, mivel az magában foglalná, hogy meg lehet a fajzás jóvoltától fosztani a jobbágyot, a mit ő küldői értelmében el nem ösmer, ha csak egyszersmind az ily telek a classificatióban is alá nem szállitatik.[23] — Ezek szerint tehát minden változtatás nélkül meg állott a kerületi szerkeztetés.

Ugyan csak ezen §. második pontja azt rendeli hogy ahol nádlás által hasonló használlással élnek a jobbágyok, minden egész telektől 40 kéve nádvágással tartozzanak. — Erre nézve NOVÁK, VÁSÁRHELYI bizonyos meg határozott szabályokat kivántak, s a nádlás jóvoltát határozatlan önkénytől függőbe hagyni nem akarták — DUBRAVICZKY az előbbi intézetek után már azt látná követeltségnek hogy a jobbágy egyúttal itt is dült nádra, s annak gyökereire, s hegyeire szoritassék! kivánván a RRket arra birni, hogy a fajzás kérdését, a viszaléphetésnek feltartott jusánál fogva,[24] ujra felvegyék. — A többség ismét a szerkeztetés mellett maradott.

MARKOVICS (Krassó) az öll fa vágás kötelességét a Bánátra is kiterjesztetni kivánta, — eddig ott csak dült fát adott jobbágyainak a földes ur, most pedig már nyers gallyakat is fog adni tartozni. — GYER-

[22] „Nem minden földes ur morális professornak való és az illyek által a jobbágy könnyen ki jádzathatnék, mert ugy intézhetnék a dolgot, hogy ezen fájzás jussából egy esztendeig semmi haszna sem lévén, arról vele könnyen le mondathatnának, csak azért, hogy abba többé bé ne léphessenek." (Ua. IV. k. 31. l.)

[23] „Az urbárium behozatalkor a jobbágy ott, ahol a fajzás megillette, kevesebb földet és rétet kapott. Ha tehát most haszonvétele kevesebb, telke értékének csökkenését az adó kivetésénél, a megyék portaszámának meg állapitásánál szintén tekintetbe kell venni." (Ua. IV. k. 29. l.)

[24] Az országgyűlés fenntartotta magának a jogot, hogy a bizottsági munkák tárgyalása során a már elfogadott határozatokra az újabbakkal való egyeztetés céljából a végső királyi megerősítés előtt ismét visszatérhessen. (*Iratok*, I. k. 230. s köv. l.)

TYÁNFY ellenzé, s a kivételt fentartani kivánta, — ezen MARKOVICS nem csudálkozott, mert Torontál tejjel mézzel folyó ország, s nincs több erdeje 20.000 láncnál, de Krassóban a földes urak főbb jövedelmeit az erdő teszi. — Inditványa el nem fogadtatott.

September 1-ő napján Vasárnapi szünet.

c)

September 2-án 100-dik ülés.

[I.] Az országos küldötség szerkeztetése szerint következék a IV-ik t. cz. 9-ik §-usa, melly az urbarialis 3 napi vadászat kötelessége teljesitésének módjáról rendelkezik.[25] — A kerületek általánosan eltörülvén ezen szolgálatot, a §-t egyszerűn kihagyták volt.

Sz. HORVÁTH: Figyelmeztetvén a ragadozó állatok által okozott károkra, s a magistratualis vadászatok[26] czéliránytalanságára, nem is tartván igazságosnak, hogy egy két jobbágy panaszára, a kártékony vadak kiirtása végett a földes ur öt, hat száz napiszámját ingyen tartozzék feláldozni, az országos szerkeztetést pártolá.

BÖTHY: Szintén szükségesnek tartá, hogy a ragadozó vadakat pusztitó intézetek feltartassanak. Német országban ha egy farkas kárt tesz; üldözésére nem csak egy két falu, de az egész ország feltámad, sőt tartományrol tartományra kergetik, mig kézre keritik. Elösmeri hogy kiáltó viszaélések gyakoroltattak az urbarialis vadászatok ürügye alatt, s a kártékony vadak irtása helyett szalonka üzésre kergették a népet bé számitás nélkül napokig. Kivánja ezen viszaéléseket meg szüntetni, de az intézetet magát fentartani, úgy hogy mulatságra forditani semmi esetben se lehessen.

DÓKUS: Szintén szükségesnek találja a kártékony vadak kiirtása felőli intézkedést, miután a 3-ik t. cz. 6-ik §-ban a vadászat egyedül az uri kirekesztő jusok közé számitatott s a jobbágyok attol eltiltattak.[27] Az urbarialis vadászatot magokra a jobbágyokra nézve is könyebnek itéli, mint a magistratualist, mivel amott legalább garantiája van, hogy 3 napnál többre nem szoritathatik.

GR. ANDRÁSSY pedig azon szempontból is a szerkeztetésre voxol, mivel szabadságában állván a földes úrnak a félhatárt betiltani;[28] ebben még jobban fognak majd a vadak tenyészni, pedig a magistratualis vadászat szabadságát oda is kiterjeszteni meg nem engedi.

Ellenben BEZERÉDY, minda mellett hogy a Zalai követ, Tolna V[árme]gyének helyzetét példába hozta fel, az urbarialis vadászat megtartásának szüksége végett, jelenti: hogy Tolna Rendei azt eltörölni akarják, s úgy vélekednek, hogy a kinek tetszik mulatságbol vadat tartani, tessék is azt megőrizni, s ha kárt tesz, megtériteni. A §. kihagyását tehát annyival inkább kivánja, mivel a kártékony vadak kiirtására az urbarialis vadászat nem czélirányos mód, s az egész tárgy politialis, és

[25] *Proiectum*, 31. l. V. ö. *Országgyülési Tudósitások*, I. k. 332. s köv. l.

[26] Ezeket a megyei hatóságok rendelték el, a felszólaló szerint azonban nem olyan sikeresek, mint a földesuri vadászatok. (*Jegyzőkönyv*, IV. k. 33. l.)

[27] *Iratok*, I. k. 282. l., *Országgyülési Tudósitások*, I. k. 296. l.

[28] Mivel „a vadászatot a földes ur tilalmazhatja, által nem látható, hogy hogy lehessen a vármegyének a földes urat el mellőzni és hogy, hogy vadászhat a tisztviselő a földes ur engedelme nélkül a tilosokban". (*Jegyzőkönyv*, IV. k. 37. l.)

nem urbarialis rendszabások körébe tartozik. — DUBRAVICZKY a törvény czélja szentségének elösmerése mellett eleven szinekkel festi, mind azon visza éléseket, mellyek szerint az urbarialis vadászat mulatság és haszonkeresés alakját öltötte magára, mind pedig azon embertelenséget mint kergettettek a jobbágyok legrútabb időben, térdig érő hóban, vizben vadak üzésére. — FRIEBEISZ embertelenségnek tartja vad keresésre embereket forditani, holott a természet rendelt arra alkalmatos állatokat, nagyobb erő is kivántatik a kártékony vadak kiirtására, mint a mennyit egyes földes úr adhat. — MARCZIBÁNYI pedig kérdi, hogy ha valósággal az a czélja van ezen törvényjavallatnak hogy a ragadozó vadak kiirtassanak, honnan lehet azt előre meghatározni hogy három nap kell ezeknek kiirtására? Az itt vitatott elvekből tehát az következnék, hogy akár mikor lehessen a jobbágyot vadászatra kergetni a mit kétség kivül senki sem akar elhatározni, — végre pedig mi sikere van az egyes földes úr urbarialis vadászatjának? mind ösze közönségesen az, hogy a harmadik határba kergetik a vadat. Más sikeres közhatóságú intézeteket szükség tehát a maga helyén tenni. — NAGY PÁL: Azon törvénynek, mellynél fogva egy földes úrnak sem szabad fél határánál többet betilalmazni,[29] egyik czélját, s inditó okát abban találja: hogy a kisebb birtokú nemesek, (minden nemesnek fegyver, s a haza oltalma lévén rendeltetése) szabad vadászat közben fegyver gyakorlásra módot nyerjenek, — miután már most a paraszt is részt vesz a haza védelmében, neki is meg kellene engedni, sőt parancsolni a fegyver hordozást, s gyakorlást, minthogy azonban erről törvény hozva nincs, s csak puskát sem szabad tartani, merrő ellenkezés van a §-ban, midőn azt rendeli: hogy puskát, port, ónt kell adni annak; a ki vele bánni nem tud. Már pedig ha mint vadászt nem használhatja, mint kopót használni nem akarja, s miután azt mondották sokan hogy a paraszt oly kárt tesz az erdőben, hogy be sem kellene ereszteni, ha más egyéb végett kitiltatott, kopó szolgálat végett be vinni nem akarja.

GR. LA MOTTE: Egy kis számolást hozott fel, hogy mi sok kölcségébe fog a házi pénztárnak kerülni, ha a törvényhatóságok fognak vadásztatni.[30] — SISKOVICS más calculust vetett ellene, t. i. alkalmasint van legalább egy millio ember, a ki urbarialis vadászattal tartoznék, a mi 3 napjával 3 millio napszámot teszen, s ennek becse gazdagon megfizeti a domestica hijányát.

Végre csak ugyan 22 megyei vox ellenzése mellett a § kihagyatott, s az urbarialis vadászat eltöröltetett.

[II.] Olvastatott a 9-ik §, mellynél fogva az ollyatén mesteremberek, kik egyedül mesterségökből élnek, s telki tartozmánnyal nem birnak, valamint a kalmárok és kereskedők is kézi munka kötelességeiket a megyék által a hely, s idők környülállásihoz képest meghatározandó pénzbeli mennyiséggel megválthatják.[31]

[29] Az 1802 : 24. tc. állapította meg (2. és 3. §.), hogy a földesúr birtoka felét tilalmas területnek jelölheti ki s ott csak ő vadászhat.

[30] „Számos kis vármegyék vannak, a hol 100 határokba is kell vadászni, ha tehát minden határra 20 puskás, minden puskásra 9 töltés, (mert azt akkor a földes ur nem adja) és három napszámos számittatik, világos, hogy a vármegye és igy az adózó nép a puskásokon kivül terheltetik 6 ezer napszámmal és 18 ezer töltés költségével." (*Jegyzőkönyv*, IV. k. 36. s köv. l.)

[31] *Iratok*, I. k. 294. l.

Az országos szerkeztetés nem a megyékre, hanem egyességre, s ennek nem sikerültével urbarialis perre utasitotta az elhatározást.[32]

Vághy az „egyedül" szó kihagyását hozta inditványba, mivel alig van hazánkban urbarialis funduson lakó mester ember, a ki hacsak egy kis kertecskét, vagy szőllőt is nem mivelne. Azon szónak kihagyása azonban mind a két részre károsnak itéltetett, mert a kik csak néha mesteremberek, máskülönben pedig Zsidónak is elmennek napszámba dolgozni, vagy kik télen mesteremberek, p. o. takácsok, nyáron pedig földmivelők, ezeket kénszeriteni hogy magokat taxáltatásnak vessék alája, vagy az urat kénszeriteni, hogy váltsággal elégedjék meg; — egyiránt káros.

Marczibányi: A redactiónak azon szavai után: „telki tartozmánnyal nem birnak" hozá tétetni kivánta: „de zsellér telkeken laknak" — különben attol tart hogy a curialis funduson lakók is ezen urbarialis intézkedés alá tartozandóknak fognak magyaráztatni — Ez azonban magában érthetőnek,[33] s a jelentett aggodalom feleslegesnek itéltetett.

A Bánsági 3 megyék mind a kerületi, mind az országos szerkeztetésnél kedvezőbbnek vélvén a megyéikben jelenleg divatozó szokást, melly szerint a gyalog napnak megváltása 10 xrban, az igás napé pedig 20 xrban el van határozva, e részben is kivételi törvényt kivántak. — El nem fogadtatott.

Fekete jelentvén: hogy némelly helyütt a robot illetőségen felül még a mesterség vagy kereskedés üzéstől is bizonyos taxa kivántatik, — sőt azon taxák itélet által is megállapitattak — ezt világos törvény által megszüntetni kivánta. A 11-ik §-ban következendő rendelet, mellynél fogva az itt világosan kitett szolgálatokon, és adózásokon felül minden más lehető sarczoltatás tilalmaztatik,[34] ezen aggodalom megszüntetésére is elegendőnek találtatott.

A váltság bér meghatározását Somogy, Baranya, Tolna, Nógrád, Verőcze Vármegyék egyedül szabad alkura kivánták bizni, tartván attol hogy a törvényhatóságok önkényes különböztetésel határoznák meg, azon elvnek pedig baráti nem lévén hogy a fizetés meg határozása, a fizetőnek kizárásával urbarialis perre, s igy azokra bizassék, kik azon fizetést szedik.

Kik ellenben a kerületi szerkeztetéshez ragaszkodtak, azon czáfolást hozták fel, hogy a szabad alkura bizás egy már megállapitott elvet dönt el t i. hogy a zsellér, bár legyen az akárki is, 18 napnál többet dolgozni nem tartozik, de az egyeség sikertelensége esetében nem lévén senki a ki határozhatna, a robot természetbeni kiszolgáltatása kerülne visza; a mesterembert pedig édesgetni kell inkább mint el rettenteni, azonban ha a hajdu pálczája alatt robotra hajtják, ösze szedi poggyászát, s falun soha sem lesz becsületes mesterember. Végre pedig ha már önkénynek kell lenni, nagyobb bizodalmat lehet a törvény hatóságokba, mint az urbarialis perbe helyeztetni, kivált mivel még az sem bizonyos, mi fog az uriszékkel történni.

Végre kik az országos szerkeztetésre voxoltak, az előbbi két véleménynek azt veték ellene, hogy valakinek csak kell lenni, a ki határo-

[32] *Modificationes*, 11. l.

[33] A kifejezés, *kiknek telki tartozmányok nincsen*, „mutatja, hogy urbéri ház helyeiknek bizonyossan kell lenni mellyhez külömben ezen telki tartozmányok lennének tartozandók". (*Jegyzőkönyv*, IV. k. 40. s köv. l.)

[34] *Iratok*, I. k. 294. l.

zást tegyen, midőn az egyeség nem sikerül, a törvényhatóságok egyébiránt is körülmény szerintén esztendőnként fognak tenni a limitatiót,[35] urbarialis per által ellenben, a jövendőnek előre el nem láthatott körülményeihez képest, gyakran szerfelett terhes, vagy szerfelett csekély lehetne a váltságnak örökre megállapitott bére. A törvényhatóságok elhatározása nem egyébb mint limitatio, a mi minden szorgalomnak gyilkosa, s azért remélhető hogy a kereskedési munkában minden czéhek, és limitatiók el fognak törültetni. De egyébiránt is vagy kirekesztené ezen limitatió az egységet vagy nem, ha igen, úgy határt szabna a földes úr kegyességének, ha nem, akkor haszontalan. Végtére minden önkény között leg kevésbé félelmes az, mellyet a feleknek kihalgatásával, biró gyakorol, s a kik attol tartanak hogy a földes ur ön magának birája lehetne, feleletül szolgáljon azon kérdés hogy kikből áll a vármegye?[36] Egyébiránt is nem itt kell a mesterségek virágzásának rugó erét keresni, hanem ott, hogy a kézmives személye a földes urak bitangolásai ellen biztosságban legyen.

A többség ezen utolsó véleményt fogadta el, s igy az országos szerkeztetés vált végzésé.

LONOVICS inditványba hozza: hogy a müvészek, a szép mesterségek gyakorlói ezen §. kedvezésébe szintén béfoglaltassanak. — MAJTHÉNYI (Bars) ellenzé: nem akar a müvészeknek több szabadságot adni, mint a jobbágy telken lakó nemeseknek van, pedig robottozni ezek is tartoznak,[37] — mesteremberek sorsa könnyitést érdemel, mert ők a nép első szükségei fedezésére szolgáló dolgokkal foglalatoskodnak, a müvészek ellenben fényüzési czikelyeket készitenek a gazdagok számára, kiknek könnyités nem kell. Egyébiránt is jeles képiró, vagy faragó, nem fog jobbágy telken megtelepedni. — PÁZMÁNDY az inditványt pártolá, — nem is csak falukrol kell itt gondolkozni, hanem 10, 15.000 lakosú mező városokrol is, és nem csak azért adunk kedvezést a mesteremberekneknek, mivel a népnek reájok szüksége van, hanem azon tekintetnél fogva is, melly a mesterséget megilleti, már pedig több méltánylatra érdemeszteni a mesterséget, mint a müvészetet, s tudományt, mellyeknek virágzása a nemzeti becsülettel is kapcsolatban van, lealacsonyitás nélkül lehetetlen. — Ezen elveknek bővebb kifejtése után, ámbár MAJTHÉNYI még azt veté ellen hogy a jutalmat oly magas szempontbol tekinti hogy azt egyes embernek kezébe adni nem akarja, s a tudományt, és szépmüvészséget nem egyes emberek rovására, hanem a status által kivánja jutalmazni, — GR. ANDRÁSSYnak s másoknak észrevételére; hogy az inditványba hozott intézet nem jutalom, hanem arra forditott törvényhozói gondoskodás, hogy a jobbágyi viszony következésében, a földes ur ne tegyen a müvészeknek oly akadályokat, mellyek szép és hasznos foglalatosságaik teljesitésében gátolhatnák, — a LONOVICS inditványa el fogadtatott.[38] — El nem fogadtatott GR. ANDRÁSSYnak inditványa, ki ezen könyitést a honoratiorokra is kiterjeszteni kivánta.

[35] Határoznák meg a robot váltságdíját.

[36] „Inkább a limitatio vezérel az önkényre, mert a vármegye gyülése csupa földes urakból áll." Balogh János szavai. (*Jegyzőkönyv*, IV. k. 46. l.)

[37] A *Jegyzőkönyv* (IV. k. 49. l.) burkoltan mondja: „akkor, midőn a nemesi rend valamely jó tételtményből ki záratik, a mint a rendek bölcsessége aztat el rendelni jónak itélte..."

[38] A törvényjavaslat szövegébe felvétetett tehát: *az ollyatén müvészek és mester emberek, kik egyedül müvészségek vagy mestersegek gyakorlásából élnek* stb. *valamint az illyen kalmárok és kereskedők is.* (*Jegyzőkönyv*, IV. k. 55. l.)

A honoratior szó értelmének némi fejtegetése után, miután az országos ösze irás tárgyában ideiglenes sinór mérték gyanánt kiadott nádori utasitás mellet is,[39] ezen szónak értelme, úgy a vele járó kötelességek, és kiváltságok is törvény által megszabva nem lennének,[40] ellenben a honoratiorok köpönyegével takaródzó emberek minden valódi érdem, vagy kiméllést érdemlő foglalatosság nélkül, úgy az adózó népnek, mint az egész Statusnak nagy kárával itt ott még a nemesi szabadságot is haladó kiváltságokat bitorolnak, és semmi törvény alatt nem élő amphibiumok gyanánt, majd ide majd amoda bujnak, az adó alól ki vonják magokat, mivel honoratiorok, a nemesi terhek alól, mivel nemtelenek, s igy minden adó, minden közteher viselése nélkül élvén, a status javait here mód emésztik, de már annyira meg is szaporodtak, hogy országunkban fel s alá koborolván, ha hogy a vámosok a pesti vásárt járó jól neki öltözött gavallérokat megszóllitani mernék, az általok fizetendő vámbol minden hidakat fel lehetne épiteni.[41] — A lakosok ezen osztályának (mellyben egyébiránt sok tiszteletet érdemlő hasznos hazafiak foglaltatni elösmértettek) sorsuk felőli intézkedés máshová tartozandónak itéltetett[42] — s a szerkeztetés a fentebbiek szerint módositatván,

Császárnak pedig a Bánát ki vétele iránt nyitott inditványa, azon oknál fogva, mivel a szokásban lévő kiváltsággal, a kereskedőktől bizonyos osztályozat szerint szedni szokott taxáltatás volt egyben köttetve, — ámbár ezt a Temesi követ feltartani nem akarta; ujabban is félre vettetvén,

a következő 10-ik §, melly a község földeitől járó adózásokra nézve az előbbi szokás feltartását rendeli — minden változtatás nélkül helybe hagyatott.[43]

*

September 7-éig a történteket meg irtuk.[44] — 8-án vasárnap szünet. — 9-én, — 10-én — és 11-én a VI-ik t. cz.-nek a helységek belső igazgatását tárgyazta hátra volt szakaszai mindenekben a ker[ületi] szerkeztetés szerint jóváhagyattak azon egy változtatással, hogy a helységek

[39] Az 1826-i utasítás nem tesz említést a honoratiorokról és nem sorolja fel őtet az adót nem fizetők között. (Az 1825/7-i országgyűlés *Irásai*, 784. l.) Mentességük a városokra vonatkozó következő ponton alapulhat: „In civitatibus fundi secus civiles, sed quoquo demum pacto a contributione exempti conscribendi sunt, in deductione tamen beneficiorum et maleficiorum tam rationes factae exemptionis, quam et summarum pro exemptione nefors solutarum quantitas aut illarum substitutum circumstantialiter deducetur, per hoc tamen pro hic et nunc exemptionibus talibus non praeiudicabitur". (786. l.)

[40] Pálóczy szerint az utasítás olyan homályos volt e pontban, „hogy majd minden törvényhatóság kérdést tett a felséges nádornál: kiket kell a honoratiorok alatt érteni?" (*Jegyzőkönyv*, IV. k. 54. l.)

[41] Nagy Pál szavai. (Ua. IV. k. 53. l.)

[42] Az adóügyi bizottság munkálatának tárgyalására. — Deák szerint „a földes uraságoknak és a' jobbágyoknak hasznos honoratiorok u. m. orvosok, seborvosok, földmérők, s hasonlók igen is bé foglaltathatnak a ki vételbe, de korán sem minden honoratiorok, mert minden kaputos emberre kivételt tenni nem lehet". Vághy, Sopron város követe „sok százezerre tette" a honoratior név alatt élők számát. A personalis is elismerte, hogy nincs még meghatározva, „kiket lehet honoratioroknak tartani. Egyik diplomáján, másik tudománnyán, harmadik viseltt tisztjén alapitja ezen nevezetet". (Ua. III. k. 51. l.)

[43] *Iratok*, I. k. 294. l.

[44] V. ö. 123. l.

jegyzői vétségökhez képest, vagy ha a szükség úgy kivánná mind két esetben a megyei tisztviselő hozá járultával, a földes úr által a kiszegődött idő előtt is (s igy nem egyedül törvényes biróság itélete által, mint a kerületek rendelék) szolgálatjaiktol megfosztathatnak. — A jobbágy árvák dolgát tárgyazta 6-ik §-us annyiban változott, hogy veszteség esetében a földes ur csak akkor fog kárpotlással tartozni, ha az illető manipulans személyeknél elegendő érték nem találtatik. — A jobbágyok végrendelkezési szabadságát tárgyazta 9-ik §. pedig úgy változtatott, hogy ezentul bár ősi, bár szerzeményes ingó javaikon felül, még minden bár ingatlan, de szerzeményes és nem ősi javaikrol is fognak rendelkezhetni. — Septemb. 12-én az uri székek iránt a kerületi szerkeztetés jóváhagyatott.[45]

d)

Toldalék a 76-ik számu tudósitásokhoz.

Posony Septemb. 12-én [1]833. — Ma vólt első ülésök a Fő Rendeknek az urbariom tárgyában. — A F[ő] H[ERCEG] NÁDOR a tanácskozás alá veendő tárgy kijelelésével meg nyitván az ülést, s a Rendek által el végzett, s általküldött 2-ik, — 3-ik, — 4-ik, 5-ik és 6-ik urbéri t. czikelyeket köz leiratra bocsájtatni rendelvén, — a Nádori Itélő mester felolvasá az urbéri első törvényczikely bévezetését, előbb az országos küldötség szerkeztetése,[46] úgy a K. és RR állapodása szerint, deákul, s végre magyarúl.[47]

Ezen bévezetésre nézve[48] az Ország birájának azon észrevétele: ne mondassék: „*legali et stabili ratione definiantur*" mert ebből az következnék, hogy az urbariom eddig törvénytelen módon divatozott, holott 1790-ben az Ország Rendei által ideiglenes törvény erejére emeltetett,[49] köz értelemmel elfogadtatván, helyette tétetett: *stabili lege definiantur*".

A KK és RR szerkeztetésének 1-ő §-ussa iránt, melly az országosnak 1-ő s 2-ik szakaszát egybefoglalta, a Fő POHÁRNOK, B. PONGRÁCZ és TÁRNOK MESTER némely kisebb érdekü inditványokon kivül t. i. ne mondassék *sessionum inquilinarium*, hanem domuum inquilinarium, s az uri, és köz tartozások lerovásának megemlitésében, megforditott rendel előbb a köz, úgy az uri tartozások emlitessenek, — azt sürgették, maradna el a statusok javallatában foglalt azon rendelkezés hogy vagyon hiánya esetében azt kell tenni, mit a hazai törvények rendelnek. — A TÁRNOK ezen kihagyásnak okául azt hozta fel, hogy vagyon hijánya esetében„ is magános követelések forogván fel, ezekre nézve maga ezen §. tesz rendelést, a fundi defectus esetének pedig részletes elintézése csak a polgári törvényekben forduland elő, s ha az urbariom, ezek nélkül találna foganatba menni, csak zavarra nyujtana az alap nélküli hivatkozás alkalmat.

Az ORSZÁGBIRÁJA ellenben meg tartatni kivánta, még pedig a földes uri jusok megóvása tekintetéből, minthogy törvény szerint a földes uri

[45] Olv. részletesebben a 78. és 79. számban.

[46] *Proiectum* és *Modificationes*.

[47] *Iratok*, I. k. 259—312. l., ez azonban a kerületek által előterjesztett szöveg, amely nem tartalmazza az országos ülések módosításait.

[48] A törvényjavaslat most tárgyalásra kerülő I. tc. 1—6. §-ának szövegét l. *Iratok*, I. k. 259 s köv. l., *Országgyülési Tudósitások*, I. k. 565. s köv. l.

[49] Az 1791 : 35. tc.-kel.

követeléseknek, mellyek a telket tárgyazzák, még a köz terhek előtt is elsőségök van a kielégitésben. — Ezen észrevétel tehát elmellőztetett. — Ellenben Gr. Zichy Károlynak, Gr. Dessewffy Jósef által a törvény homályának eloszlatása tekintetéből támogatott azon észrevételét: hogy midőn az úr s a jobbágy közötti kapcsolat megerősitésében foglalatoskodnak az ország rendei, nem helyes a munkát annak kijelentésével kezdeni, hogy azon kapcsolat meg szünik, — az Országbirája is helyesnek találván, a §. eleje nem úgy fog kezdődni, hogy: *az emlitett kapcsolat elmozditás, vagy elköltözés által magában megszünvén,* — hanem igy: *A szabad költözködés, már a bévezetésben fel hivott (35 : [1]791) törvény által meg lévén állapitva, akár melly költözni akaró s a t.*

Jordánszky Püspöknek észrevétele hogy *a hitelezőktől elfogadott kezesség* helyett, minden önkény kizárása tekintetéből „*elfogadható*" tétessék,[50] az Or[ság] birájának azon feleletére, hogy a kezesség elfogadása nem kötelesség, mert a hitelező nem kezesség állitása, hanem visza fizetés feltétele alatt költsönözte pénzét, — elmellőztetett.

A 2-ik (az országos küldötség munkájában 3-ik) § iránt* Vurum Püspöknek azon észrevétele, hogy a költözködés idejét meg kellene forditani, s a béjelentést Gergely napra, a költözést pedig Septemberre tenni, megczáfoltatván, el nem fogadtatott, — ellenben a Tárnoknak az Országbirája által is támogatott azon inditványa, hogy a hivatalos pecséttel nem biró Sz[olga]birák, a megye határain kivül költözködő jobbágynak uti levelet ne adhassanak; s ezt csak az All ispányok tehessék, helyesnek esmértetett, — s az Országbirájának javallatára, a *requirendis* t. i. primoribus szó kihagyásával[52] egyetemben elfogadtatott.

A következő pontra nézve[53] Gr. Majláth Zemplényi főispán nem látta szükségét, hogy azon esetben, midőn a földes úr meg tagadván az elbocsájtó levelet, a jobbágy alispányi bizonyitvány mellett szabadon költözni megengedtetik, az alispány minden esetben jelentést tartozzék tenni a megyének. Ha már el költözött a jobbágy, akkoron a jelentés haszontalan, ha pedig a gyülés határozata előtt el nem költözhet, sorsa roszabb lesz, mint eddig volt, pedig a tanácskozásba vett urbéri munka felől úgy van meggyőződve, hogy ahol nem javittathatik a jobbágy állapotja, legalább ne roszitassék. — Ha capacitálódik a földes úr, s elbocsájtja a jobbágyot, nincs jelentésre szükség, ha el nem bocsájtja, a tárgy úgy is a következő §-ban el rendelt megyei határozás alá kerülend. Fájdalommal valja meg hogy a törvényhatóságok többnyire pártokra szakadtak, mellyek közt mintegy középen áll az alispány, őtet szükség nélkül surlodásba hozni nem akarja, sőtt midőn a század lelkének bal magyarázatja minden kormányi tekintet lerontására irányoz, az alispányi hivatal kormányzó tekintetét feltartani óhajtja. — Ezen inditvány kö-

* Közölvén a szerkeztetést a K és RR tanácskozásainak folytában, azt itten ismételni helyveszteségnek tartom.[51]

[50] Ez a javaslat az elsőtábla országos ülésén is elhangzott mar.

[51] Az *Országgyülési Tudósitások* 62. számától kezdve (I. k. 565. s köv. l.) csaknem szószerint közölte Kossuth a kerületi javaslat pontjait.

[52] Az alsótábla javaslata szerint a jobbágy eltávozását „coram *requirendis* e primoribus loci illius, a helybéli *megkeresendő* előljárók jelenlétében" köteles bejelenteni.

[53] A 3. §.

vetkezésében nem csak ide szoritva, hanem általánosan, s igy a 3 hónapi haladék iránt is az országos küldötség szerkeztetése lőn elfogadva.[54]

A 4-ik § iránt, melly a költözni akaró jobbágyot letartóztató földes ur ellen hatalomkart, és fél részben a megye pénztárába fizetendő; s a tiszti ügyész felperessége alatt meg keresendő 200 ft. büntetést rendel,

a TÁRNOK úgy nyilatkozott hogy a költözés jusával biró embernek erő hatalmas letartóztatását nem kicsapongásnak, hanem bünnek tekinti, s azt 200 ft büntetésel megbüntettetnek nem hiszi, ő tehát nem pénz dijt, hanem criminalis büntetést kivánna, ha pedig inditványa el nem fogadtatnék, az egész dij pénzt a megkárositott jobbágynak fizettetni véli.

A Fő POHÁRNOK ellenben, az elbocsájtó levél nélkül elköltöző jobbágyot befogadó f[öldes] úr ellen, az ösméretes régi keresetet ad receptionem fugitivi coloni fel akarta eleveniteni.[55] — De PALUGYAY Püspök úgy vélekedett hogy az örökös jobbágyság eltörlésével a jobbágy személyéhez semmi jusa sem lévén a földes úrnak, a visza kivánásnak helye nem lehet. Ellenben a 200 ft büntetést, a közbátorság megháboritásától járó büntetésnek vélvén, annak megvételére a RR javallata szerint, a tiszti ügyész felperességét meghagyatni kivánta. — GR. ESZTERHÁZY MIHÁLY a Tárnokkal egy véleményben volt, különben mig igy mennek a megyei pénztárak manipulatiói, mint ahogy mennek, a megbüntetett fél azt vélhetné, hogy egy megyei huszár zsinóros öltözetére fordittatik az ő 200 ftja.

GR. ZICHY KÁROLY a brachiumnak különös elrendelésében, a földes uri character kisebségét találja. — Ezt az ORSZ[ÁG] BIRÁJA is hajlandó volt kihagyni, mivel általánosan állván az, hogy a törvényhatóságok törvényes végzéseinek nem engedelmeskedők hatalommal is engedelmességre szoritathatnak, ezen rendelés magában értetik; annakokáért itt, hol a földes úr atyai viszonairol van szó, előzőleg kijelenteni, hogy a földes urak hatalom karnak fognak alája vettetni, annyit tesz, mint azon kapcsolatot elszaggatni, s ez által a közcsendet felháboritani.[56] — Egyébiránt ha van hijánosság a fiscalis actiokra nézve törvényeinkben, ezt a maga helyén fog kelleni ki potolni, itt köz büntetésekről szó nem lehet.

Ezen észrevételek következésében, a „brachium" mint magában érthető kihagyatott, a 200 ft. dij pedig nem fél részben, hanem egészen a letartóztatott jobbágynak itéltetett.

Az 5-ik §-ra nézve, melly egész helységek költözködéséről szóll, — a Fő POHÁRNOK kivánta, hogy minden ilyes eset jelentessék fel a Helytartó tanácsnak, még pedig nem engedelem végett, mert egész helységek vagy számosb lakosok kiköltözését semmi esetben sem akarja megengedni, hanem hogy a szándék okait megvisgáltassa s elháritassa.

A ZEMPLÉNYI Fő ISP[ÁN]: Nem látna eleget téve az 1723 : 102-ik t[ör]vénynek, melly a Helytartó Tanácsnak a törvények foganatositását

[54] Ez a földesúrnak három hónapot enged, hogy az elköltözésbe belecegyezzék, s a jobbágyot arra utasítja, hogy a megyéhez forduljon panaszával. (*Proiectum*, 1. l.)

[55] Úgy, amint az országos bizottság is javasolta: 200 frt. büntetés sújtsa azt a földesurat, aki az engedély nélkül távozó jobbágyot befogadja. (*Proiectum*, 2. l.)

[56] A főrendek hivatalos indokolása szerint azért felesleges a karhatalmat megemlíteni, „mivel alig lehet fel tenni, hogy egy földes ur az itt foglaltt szoros rendelkezések mellett még az hatalom kar sullyát is magára vonja". (*Iratok*, I. k. 323. l.)

kötelességévé teszi,[57] hacsak tudomás véget tétetnék a feljelentés. Egyébiránt is megengedni hogy egész csoportok minden élelem nélkül oly karba rohannyanak, mellyben a status czéljával ellenkező élelmi keresetre vetemedhetnének, sem a közjóval, sem a kormány széknek ama gondoskodásával meg nem egyeztethetnék, mellyel a nép hálás érzését magának kiérdemlette. S miután még a Helytartó tanács gondoskodását azon körülmény is szükségessé tenné, hogy az ilyes kiköltözés több törvényhatóságok közötti kérdésekre nyujthatna alkalmat, — az országos küldötség javallatára voxol.[58]

A TÁRNOK úgy vélekedett: hogy ki költözésre csak különös körülmények birhatnak egész községeket, ezeknek elháritásán szükség iparkodni, s kivévén a természet csapásait, alig lehet ok, melynek sulya legalább egy részben a törvényhatóságok engedékenységére ne háromlana. Nem csak hasznos tehát, de szükséges is, a kormányszék felügyelése, hogy a köz bátorság, czigányok módjára kalandozó csoportok által ne háboritassék, a lakosok nagy része földön futóvá ne legyen, az inditó okok meg visgáltassanak, s a vétkesek büntetést kapjanak.

Ezek szerint az országos küldötség javallata lőn elfogadva.

Következett a 6-ik §. t. i. a jobbágytelki usufructuatio szabad adásavevésének kérdése.

Az usufructuationak ellene szóllottak Kukulyevics, Gr. Zichy Kár[oly], Gróf Desewffy Jós[ef], mellette a Fő Pohárnok, B. Orczy, Gr. Fekete, A fő Lovász mester, Gr. Károlyi György, Szepessy Püspök, Gr. Keglevics (Bars), Hercz[eg] Battyányi, B. Bedekovics, Gr. Majláth, Gr. Győry, Pyrker Érsek, az Orsz[ág] biró, Gr. Esterházy Mihály és Károly. A TÁRNOK MESTER csupán felszollitó, s nem elhatározó törvényt kivánt. — A Fő POHÁRNOK tette röviden legelső inditványba: hogy a ki meg veszi a telek haszonvételét, minden velejáró terheket is fizetni tartozzék; a nagyobb rész ezt el is fogadta. — A vitatások közül a F[ő] H[erczeg] Nádor előterjesztésén kivül ez úttal csak annyit, mennyit a hely engedend.

KUKULYEVICS: Uj törvényt hozni, s a régit meg változtatni, csak hatalmas inditó okok miatt tanácsos, — elösmeri hogy fontos okok vezérelhették a RRket, s az ország[os] küldötséget,[59] ezen javallat elfogadására, küldői azonban szintén fontos okokból másképp gondolkoznak, okaik a következendők: 1. sértődik a f[öldes] uri tulajdon, — a jobbágy soha sem fogja azt felérni itélő tehetséggel, hogy ő azon földnek, a mellynek haszonvételét pénzen vette, nem tulajdonossa. — 2. A jobbágyok beneficiuma nem csak nem szaporitatik, sőt a teher neveltetik, — nem szaporodik beneficiuma mert munkája gyümölcsének a 3-ik R. 30. czimje szerint eddig is tulajdonosa volt,[60] ellenben a teher nevekedik, mert a mely telket eddig ingyen kapta, pénzen lesz azt kéntelen meg vásárolni. — 3. Bizontalanná tétetik a jobbágy állapotja. Nem tud alkot-

[57] Diaetales conclusiones per eos, quibus incumbet, effectui mancipare faciet.

[58] Amíg az alsótábla javaslata szerint a megye intézkedik s arról a helytartótanácsnak csak „pro statu notitiae" tesz jelentést, addig az országos bizottság javaslata értelmében „cum subversantibus circumstantiis — re integre servata — consilio locumtenentiali regio insinuabit". (*Projectum*, 2. l.)

[59] Javaslatának szövegét l. *Országgyülési Tudósitások*, I. k. 140. l., 11. jegyzet.

[60] *Hármaskönyv*, III. 39. 7. §. „ructicus praeter laboris mercedem et praemium in terris domini sui, quantum ad perpetuitatem, nihil iuris habet".

mányos országot, hol a jobbágy annyi biztositással birna, mint nálunk, mert itt eddig a fundus még a legroszab esetben is elvehetetlenül keze közt maradván, egy jobbágyi háznép sem lehetett eddig elé egészen semmivé, most drágán fogja megfizetni, s a vevő semmivé lesz, az eladó pedig, kivált ha szegény, mihamarabb eladásrol fog gondolkozni, s innen 4. temérdek földön futók, rablók, tolvajok erednek, s a köz bátorság is veszedelmeztetik 5. Meggyengülnek a jobbágyi hálás érzés kötelékei. Eddig tudta hogy telkének tulajdonossa a földes úr, s ezt tudván örömest teljesitette járandóságait; most megszünik ezen idaea, nem fogja hinni hogy a mit pénzen vett, az nem az övé, s boszúsággal telik el annak elgondolásán, hogy drága vétele mellet is csak annyit tartozik dolgozni, mint az a ki ingyen kapta volt, s drága pénzen eladta. A jó karban lévő dolgot, nem véli tanácsosnak mozditani, s csak oda kivánná a törvényhozói gondoskodást irányozni, hogy a törvényes járandóságokon kivül, legkisebb sarczoltatásnak se legyen kitéve.

Ezután szóllott a TÁRNOK. Jövő levelemben bővebben közlendő beszédjében az usufructuatio szabad adása vevésének aggodást szülő következéseit rajzolván, leg nagyobb ellenvetés gyanánt hozta fel, hogy ezzel ösze van köttetve a jobbágy telekre szállandó nemesek tractamentumának kérdése.[61] — Utánna B. ORCZY a dolog mellet, s ellene szolgálható okokat mérő serpenyőbe vetvén, minthogy ezen szabadság az elszegényedett embernek utólsó menedéke, egyszersmint az úr önkényének határt vet, az ipar előmozdittatik, az allodialisálás meg gátoltatik, s a portalis insurrectio fundusa biztositatik, a szerkeztetésre voxol, de úgy hogy a vevő minden realis, és personnalis terheket viselni tartozzék. (A vitatások rendje jövő levelemben folytattatni fog.) Miután a fent emlitettek minnyájan szollottak, — igy szerkeszté be a tárgyat

A F[ő] H[ERCZEG] NÁDOR: Nyilvános a többség, hogy az országos küldötségnek, a K és RR által jóvá hagyatott javallata, itt is elfogadtatik, azon hozá tétellel, hogy a ki a jobbágy telek haszongyümölcsözését megveszi, az együtt járó uri és köz terheket minden különbség nélkül viselni tartozik. — Kötelességemnek ösmerem egyébiránt, hogy némelly észrevételeket tegyek magam is a tárgy felől: Tekintvén a dolog jelenleges állására, alig találunk megyét, mellynek egykét falujában, vagy mező városában a szabad adás vevés ne divatoznék; következményt huzni azonban nagyon nehéz, mert ezen divatnak hatása a helybeli körülmények különböző vólta szerint, szintén nagyon különböző. Hol terjedékenyebb a telki állomány, többek a határbeli jóvoltok, s nagyobb a haszon reménnye, ott meg kell vallani, hogy több jobbágy telkek nemes kezekre is kerültek; hol ellenben kevésb jó voltokkal van a jobbágyi birtok öszekötve, ott a szabad adás vevés foganatja egészen különböz'k, — s igy a multrol biztos következményt a jövendőre húzni nem lehet; mind az által tekintvén a nemzeti ipar helyzetét, melly leginkább szolgált az ors[ágos] kuldöttségnek is ezen javalat tételében ösztönül, többet lehet mellette mint ellene mondani. Nézzük bár egyenlő iparral mivelik e a jobbágyok, különböző természetü birományaikat? valóban ugy tapasztaljuk, hogy ahol béfektetett munkájok

[61] Már az 1825/7-i országgyülés egyik súlyos problémája volt a jobbágytelken é'ő nemesek he'yzete. A főrendek mostani állásfog'alása, hogy a haszonvétel megvásárlásával együtt kell járnia a terhek viselésének, azt jelentette, hogy a nemességnek ez a rétege köteles a földesúrnak szolgálatokat te'jesíteni, az állami adót pedig megfizetni.

bére felől tökéletesen biztositva vannak, ott hasonlithatatlanúl nagyobb az ipar, s igyekezet. Nagy részében az országnak a szőllők miveltetnek legnagyob kölcséggel, s fáradsággal, és miért? mivel a béfektetett munka bérét, legalább eladás utján viszakapni a jobbágyoknak reménységök van, tulajdon azon helyeken már a rétek aljasabban miveltetnek, mert ezekre nézve hasonló remény fel nem forog A mezei gazdaság ezen practicus álása méltó reménységet nyujt, hogy a nemzeti szorgalomra kedvezőleg hatand az adás vevés szabadsága.

Fontos tekintet az is, hogy ennek általános behozatala minő foganatot fog a jobbágy lételére, s élelmére nézve gyakorolni, e részben is bajos bizonyost jósolni. De mellőzvén a földes uri tulajdon sérthetetlenségéből, az urbéri rendbeszedések fenhagyásából, s más hasonlókbol vett ellenvetéseket, mellyek iránt a következő szakaszok úgy is rendelkeznek, leg inkább három tekintet szóllitja fel figyelmemet: 1. Hogy a népességnek jelenleg földet nem mivelő osztálya nagyobb részét a jobbágy telkeknek magához szerzendi, a földmivelők pedig házatlan zsellérségre jutnak. 2. Hogy a jobbágy telkekre szállandó nemesek, bár ha az 1825. dietalis végzés nyomában a vagyoni terheket viselnék is,[62] a személyes terhektől minden esetre menttek lesznek. 3. Hogy veszedelembe bukhatnak a jobbágyok kölcsönzések által, mellyeknek biztositásaul fog szolgálni az usufructuatio. — Ha viszatekintünk, mi történt, ott, hol a szabad adás vevés eddig is divatozott, meg vallom kivált az 1-ő s 3-ik észrevétel nem támaszt bennem különös aggodalmat. Több gondos intézetek vannak a következő szakaszokban, mellyek idvességes tartózkodást szülnek az adás vevés kelletinél szélesb könyelmű gyakorlásában, — ilyenek hogy uri jóváhagyás nélkül a telket feldarabolni, vagy a külső állományt a belsőtől elszakitani nem lehet. Ezek eszközlik hogy nagyob tőke kivántatik a vételre s a ki még is több telket venne (mellőzvén azon javallatot, melly erre nézve is korlátokat szab), azt csak szolgák segitségével mivelhetné, s a mint nevekednék az ezek tartására megkivántatot kölcség, úgy kevesednék a tiszta haszon, — a vevő tehát nagyon meg fogja a vételt gondolni, s igy in praxi az igen kevés kezekre jutástol félni nem nagyon lehet, de attol sem, hogy a földmivelők házatlan zsellérségre jutnának; nehezen lehet feltenni: hogy zsellérkedni kivánjon valaki azon házakban, mellyet tulajdona gyanánt birt vala, ennélfogva tehát az eladó is fog subsistentiájárol gondoskodni. — Ezen tartózkodást szülő tekintetek, a dolognak ezen természetes folyamatja, s a szülötte föld iránti hajlandóság tehát, az elnéptelenedés aggodalmát nagyon képesek enyhiteni. — A mi a nemesek tekintetét illeti, már mondottam, hogy e részben a tapasztalás nagyon különböző. Igy p. o. Nagy-Kőrösben, hol sok beneficiummal vannak a jobbágy telkek összeköttetve, sokat nemesek birnak,[63] — men-

[62] Az 1825/7-i országgyűlésnek a jobbágytelki nemesekről szóló 1826. aug. 7-i határozatát l. az országgyűlés *Irásai*-ban, 660. l.

[63] A tekintélyes számú nagykőrösi nemesség részben a török elől a városba költözött nemesek, részben armálist szerzett jómódú parasztcsaládok leszármazottja volt. Kezdetben minden közterhet viseltek s a város joghatósága alatt á lottak; a XVIII század folyamán a vagyonosak megváltják telkeiket, kivonják magukat a paraszti terhek a'ól, a városi tanácsot teljesen hatalmukba kerítik, peres ügyeikben pedig szabadon vá'aszthatnak a városi, vagy a megyei bíróság között. A paraszti telken élő armális nemesek azonban minden tekintetben a város joghatósága alatt állottak.

jünk által Fejér vármegyébe; én magam is többnyire merő nemesi helységek közt lakom, s igen számos év óta nem fordult elő jószágainkban eset, hogy nemes ember szállott volna jobbágy telekre, bár a szabad adás vevés divatozik is, és miért? mivel a rendes jobbágyi haszonvételen kivül, más beneficiumot nem nyujt a helyheztetés. De azt sem lehet tagadni, hogy a községek magok is gondosan ügyelnek, hogy inkáb hasonló sorsú lakosokat kapjanak. Itt sines tehát ok nagy félelemre, de ha lenne is, a főRR által most tett határozás azt nagyon enyhitené. — Végtére hogy zsidó, s más uzsorás kezekre kerülhetnek a telkek, meg lehet, de más részt ennek is pótlására akadunk. — Valjon minő gyámolatra talált ekkorig a csapások által sujtott szerencsétlen jobbágy? marhája el esett, rosz termése volt, nem tudott magán segiteni, s bár ha a magyar f[öldes] úri nagylelküség szerint uránál segitségre talált is, a viszafizetés terhe csak erejét gyengitette, alapja nem volt a felüdülésnek, végre sem uri, sem közterheket nem viselhetett, ki kellett becsültetnie, áruba bocsájtott ingó javai alig képesek tartozásait fedezni, s a telkes jobbágy üres kézzel napszámossá vált. Lássuk már hasonló viszontagságok közt, hogy fog magán ezentúl segithetni: bir egy telket — engedelmet kér a földes úrtol, hogy felét eladhassa, ennek árával ki vágja magát a bajbol, s fél telke még marad, — vagy ha csak 1/4 telke van eladja ezt is, s annyija még is marad, hogy legalább zsellér házat vehet, vagy élelméről máskép gondoskodhatik. Mind ezek nekem nem bizonyosságok ugyan, mert emberi intézetek azt nem adhatnak, de még is nem alaptalan reményt nyujtanak, hogy mind a nemzeti ipart, mind a jobbágyok jób létét a megengedett szabad adás vevés elő fogja mozditani.

77.

a)

1833 szeptember 3
Országos ülés.

Tárgy: Az úrbéri IV. t. c. 11. §-a: a földesuri monopoliumok megszüntetése és a roboton felül teljesített jobbágymunka.

b)

1833 szeptember 4
Országos ülés.

Tárgy: [I.] *Az úrbéri V. t. c. 1. §-a: Az urbarium behozatala előtti kötések érvénye.* [II.] *A 2. §.: Az örökváltság.*

c)

Toldalék.

A főrendek szeptember 12-iki ülésén az usufructuatio tárgyában tartott beszédek.

a)

September 3-án CI. ülés a KK és Rendeknél.

[I.] Következett a IV-ik t. cz. 11-ik §-sa, — melly azt rendelé: hogy a fentebb irott szolgálatokon, s adózásokon kivül az urak jobbágyaiktol semmit sem kivánhatnak — minél fogva az 1723 : 75. t. cz. rendelete[1] is eltörültetvén, minden elsőbbség, vagy mások előtti vételbeli földes uri jusok, valamint minden kénszeritések, s bár melly természetü s nevü szolgálatok, *taksáltatások, és a 3-ik t. czikelyben nem foglalt kizárások (monopolium) nemei jövendőre* minden különbség nélkül az egész országban, s ahoz kapcsolt részekben *megszüntetvén*, — a megyék fel fognak vigyázni hogy a számvetések rendszerint tétessenek, — a jobbágyok felesleges munkára ne szoritassanak; hanem hogyha a járandóságon felül több munkát kivánna a földes úr, az eránt szabad alkura lépjen.[2]

Erre nézve Császár aggodalmát jelentette, hogy a 3. t. cz.-ben a bolt nyitás jusa a földes uri jusok közé számitatott,[3] itt ellenben minden taxák általánosan eltöröltetnek, a kettőt tehát öszehangzásban nem látja, s kivánná, a viszaléphetés feltartott hatalmánál fogva a bolt nyitás jusát igazi értelmében kimagyaráztatni. — A Personalis ezen kérdést elintézetnek, s a dolgot azon karban lévőnek tekinti hogy itt minden

[1] A törvénycikk szövege érvényben hagyja az elővétel szokását, azonban a vevő saját használatára korlátozza és tiltja az árfelhajtást, rubruma pedig tiltja Komáromban a fa- és egyéb árucikkek elővételét, valamint a nemeseknek a városi hatóságok, céhek általi háborítását.

[2] *Iratok*, I. k. 294. s köv. l.

[3] A törvényjavaslat 3. c. 6. §-a.

taxáltatás megszüntetik, a 3-ik t. czikelyből pedig jusa támad a földes úrnak a bolt nyitásra nézve, a mi szabados egyeséget foglal magában, s ez a törvény valódi értelme.

VITÉZ két észrevételt tett: 1. Hogy az 1723-ki 75-ik t. cz. megemlitése szükségtelen. A RR el kivánják törülni vételbeli elsőbségét a földes uraknak, s ez szent czél, de azon elsőbséget nem lehet az idézett törvényből kihúzni, tehát idézni sem szükség. — 2. Kivánja a kedvetlen hangzatú monopolium megemlitését kihagyatni. A földes uri jusok részint királyi adományon, részint törvényen épülnek, azokat monopoliummá bélyegezni nem lehet. — Nem ellenzi azonban hogy a praearendatio megszüntetése szintén világosan kitétessék, a minél jobbat véleménye szerint a népnek adni alig lehet.

Az első inditványt DÓKUS támogatta, okúl adván hogy azon t. cz. nem behozza, de korlátozza a praeemptiot. — GIHYCZY pedig legalább nem általánosan eltöröltetni kivánta azon törvény czikelyt, mivel más ide nem tartozó dolgokrol is szóll, p. o. fa szerszámok árulásárol Komáromban. — Ez azonban más egyéb vitatások közt elmellőztetett.

A praearendatio iránti inditványt sokan pártolák, azonban a PERSONALISnak azon észrevételére, hogy ha ezt a papi tizedre nem értik a RR, ugy az elsőbségnek általános eltörlése elegendő, ha pedig arra is értik,[4] úgy kéntelen a RR-ket emlékeztetni, hogy ezen kérdés már kétizbeni végzés által a törvényi munka idejére halasztatott,[5] — az inditvány szintén elmellőztetett

A Monopolium szó iránt nem annyira onnan eredt némellyeknek aggodalmok, mintha a földes urnak itélt jusokon kivül még valami monopoliumok is kivántatnának feltartatni, hanem hogy a törvényjavallatnak szerkeztetése, midőn azt mondja: hogy a 3-ik czikelyben nem foglalt kizárások (monopoliumok) minden nemei megszüntetnek, olyasmit látszatik felállitani, mintha a 3-ik t. czikelyben valóságal bizonyos monopoliumok tulajdonitattak volna a földes uraknak, a mi nem úgy van; mert ott egyedül regalis, és curialis jusok, s nem monopoliummok vannak biztositva. — Ez volt a NICZKY JÁNOS, ez a DÓKUS értelme. — BORSICZKY ellenben a szerkeztetést megtartani kivánván úgy vélekedett: hogy magában a monopolium szó nem oly gyülöletes, mert az nem tesz egyebet, mint: hogy egynek van különös jusa valamit p. o. árulni, — s ez nem mindég visza élés, ez jus is lehet, igy a só árulás kincstári monopolium, azonban e jelen esetben a RR el akarják a f[öldes] uri monopoliumokat törölni, ha tehát büntetni kivánják a vétket, meg is kell azt nevezni, bár neve gyülöletes legyen is. — BALOGH pedig Vitéznek mint inditványt tevőnek azt feleli: hogy ha gyülöletesnek tartja a monopolium nevezetét, nem kellett volna magát a dolgot pártolnia, már pedig kérdi hogy a „jus fornicis" vallyon minő privilegiumon, vagy királyi adományon épül?

Némi szóváltások folytak tehát a felett, ha lehetnek e a monopoliumok közt olyanok is, mellyek törvényesek? — MARCZIBÁNYI állitá hogy igen, JUSTH pedig tagadta hogy a 3-ik t. czikelyben olyasmi lett volna megállapitva, a mit monopoliumnak nevezhetnénk. — VÁGHY hasonlót tart, s úgy hiszi, hogy valamint a vadászatot, vámszedést s a t.

[4] Somsich somogyi követ hozta kapcsolatba az elővételt és a tizednek a nemesek általi bérbevételét, hangsúlyozván, hogy küldői „a papi tizednek elő arendáját is a jobbágyságra kivánják át ruháztatni". (*Jegyzőkönyv*, IV. k. 58. l.)

[5] V. ö. 101. l.

nem vette oly értelemben a törvény, mintha monopoliumok lennének, úgy a bolt nyitás jusának sem kivántak a RR oly értelmet adni, mint a millyet a gyülöletes monopolium szó (melyet ő kihagyatni kivánt) magában foglal. — Borsiczky nem csudálkozik hogy a kir. városok nem szeretik a monopoliumok megemlitését, mert nevezetesen Sopron városában már annyira ment ezeknek gyakorlása, hogy Sopronyi bornál egyebet mérni sem engednek. — Madocsányi egy esetet ád elő annak bizonyságaúl hogy Poson városa még a biliárd tartást is monopolisálta.[6] — Koleda, Buda városárol ezen szemrehányást el háritani törekszik, állitván, hogy a mely mesterember vagy kereskedő Budán a privilegialt czéhbe egyszer bevétetik, az a rendes adón kivül semmi különös taxát nem fizet. — Csepcsányi már ezen privilegiált czéheket magokban is monopoliumoknak, még pedig igen károsoknak valja. — Balogh nem tagadja hogy a k[irályi] Városokban monopoliumok divatoznak, de őszintén megvalja hogy a földes urak által is gyakoroltatnak.[7]

A többség hajlott az inditványt oly értelemben elfogadni, mint azt Niczky s Dókus magyarázták volt, s már csupán a szerkeztetés felett folyt a tanakodás. — Siskovics és Hegedüs javallatokat tettek, legtöbb tetszést látszot nyerni a Szathmári Előrősnek azon javallata, tétetnék igy: *a 3-ik t. czben nem foglalt taxáltatások — úgy minden monopoliumok is megszüntetnek.* De ez ellen is némely ellenvetések tétetvén, végre a Personalis inditványára a szerkeztetésnek elhúzott szavai igy módositattak: „*taxáltatások, monopoliumok nemei (feltartatván egyébiránt a 3-ik t. cz. határozása) jövendőre*[a] *s a t. megszüntetvén*".

Más előfordúlt inditványok, mint: a Siskovicsé hogy az illetőségen felül lévő munka iránti egyeség hagyattassék ki, mert semmi ürügy alatt sem kivánja a supererogatumot megengedni, — a K. Horváthé hogy a robottok iránti számvetés Januarius végénél továbra ne haladhasson, — a Madocsányié hogy személyenként, — Pálóczyé hogy három hónaponként történjék,[8] — elmellőztetvén, a szerkeztetés egyébiránt jóvá hagyatott s olvastatott a supererogatumok iránt a kerületi ülésben alkotott tóldalék pont, melly igy szóll: „Hogyha a jobbágy uri munkára törvényes járandóságán felül kénszeritetnék, ily esetben a földes úr az okozott kárnak megtéritésére és járandóságán túl megvett minden gyalog vagy igás munkák folyó árának háromszoros megfizetésére, vagy azoknak a jövő esztendei uri munka járandóságába szinte háromszorosan eszközlendő beszámitására az 1-ő cz. 4-ik §-ban ki szabott rövid uton szoritassék. Ezen felöl ily tilalmas kénszeritések ismétlése esetében törvény utján, a most emlitett 4-ik §-ban meghatározott módon

a) minden különböztetés nélkül (Jegyzőkönyv, IV. k. 70. l.)

[6] E'mondotta, hogy a napokban kirándult egy közeli malomba, amelynek tulajdonosától kérdésére, miért nem helyez el tágas szobájában vendégei szórakozására egy biliárdot, azt a választ nyerte, hogy a „városi tanács által pozsonyi kávések csedezésére el tiltatott s a már meg is szerzett billiárdnak el adására kénszerittetett'. (*Jegyzőkönyv,* IV. k. 64. l.)

[7] A *Jegyzőkönyv* (64. l.) szerint nem Balogh, hanem Madocsányi liptói követ hivatkozott o y 1784-i és 1787-i helytartótanácsi tilalmakra, amelyekből kiderül, hogy „több helyeken még a dohány, só, zsiradékok, szalonna és gyertyák apródonkénti árultatása is földes uri jogok közé számittatván, a jobbágyságtól tilalmaztatik".

[8] A robot nyilvántartására vonatkozó javaslata az adó elszámolásának módjára is fényt vet. (Ua. 60. l.)

tiszti ügyész felperessége mellett annyiszor mennyiszer az általhágás történik 200 ft. büntetésnek leend helye".[9]

SISKOVICS: Az urnak jusa van a törvény engedte szolgálatokhoz, de ami ezen felül marad az a jobbágy tulajdona, — s azon időnek önhasznára forditásától őt megfosztani annyit tesz, mint más akármelly tulajdonától megfosztani, — ő tehát első izbeli álthágásra is 200 ft. büntetést kiván annyival inkább, mivel lehet f[öldes] úr, a ki azt mondja, megfizetem a háromszoros bért, mert munkásra van szüksége m s azt ennyiért se kapok.

B SZTOJKA ellenben a triplum büntetést sem tartja érdemletnek, — mert tévedésből is történhet supererogatum, — vétek esetére pedig elegendő a 200 ft. s még ekkor sem áll viszonyban a nyakas jobbágyra szabott büntetéssel, mert ez legroszabb esetben el mozditatik ugyan a telekről, de meg tartja az ingyen kapott usufructuatio árát.

BUSÁN hasonlóul sem a büntetés nagysága, sem behajthatósága, sem liquidálása iránt nem lát idomot, az úr, s jobbágy kicsapongásaira szabott büntetés között.[10]

MARCZIBÁNYI: Meg van győződve, mihelyt törvény által ki lesz jelentve hogy supererogálni semmi esetben sem köteles a jobbágy, nem lesz hatalom, melly reá birja hogy csak egy nappal is többet dolgozzék. Ha kellene sanctio, inkább annak részére kell, a ki gyengébb, s csak a törvény által támogattatik, félnie kelletvén hogy az erőszak elnyomja. De csupán nemesek alkotván a törvényt, illő hogy a másik rész is sanctiót nyerjen, csak viszonos legyen s arányt és mértéket tartson az. Egyes supererogatumért 200 ftot fizettetni, oly idomban áll, mint mikor két garas lopásért, az orrát vágták le a tolvajnak.[11]

PÁZMÁNDY: A kerületi szerkeztetésben tulajdon azon elvet találja fel, hogy a törvényhozónak kötelessége az erőtlent pártolni. Helyes azonban a gradatio, nem is lenne tanácsos mindjárt első esetre 200 ft. büntetést rendelni, mert nem lenne foganatja. Azonban azon alternativa hogy vagy háromszoros árát fizesse meg az úr, vagy a jövő esztendőben háromszorosan beszámitsa, veszedelmes: mert alattomban benne rejtezik a supererogatum lehetsége, — jobnak vélné tehát különböztetés nélkül csak az első részét hagyni meg.

SOMSICH: Bizonyos igaznak valja hogy minden jól elrendelt statusban biztositva kell lenni mindenkinek, hogy egyik polgár társ a másikat ne kénszerithesse arra, a mivel nem tartozik. A háromszoros fizetésre tehát nem áll reá, mert az nem egyebet tesz annál: hogy háromszoros fizetés mellet lehet super erogálni, a mit ő meg nem enged; hanem ezen erőltetéssel a jobbágynak személyes bátorságát látván szenvedni, illő viszonosságnak látja, hogy az erőltető földes úr szintén személyes szabadságának bizonyos időre elvesztésével lakoljon, s a kegyetlenkedő földes úr ellen, a büntető törvénykönyvben kiszabandó büntetés ide is alkalmaztassék.

SZLUCHA úgy hiszi hogy a Baranyai követ okoskodását meg is lehet forditani. Lehet jobbágy is, a ki azt mondja: megfizetem a kiszabott

[9] *Iratok*, I. k. 295. l., *Országgyülési Tudósitások*, I. k. 333. s köv. l.

[10] A földesurakat mentegetve megemlítette: A jobbágyok közt vannak, „kik különböző állományokat birnak, p. o. csak 5/8, 7/8, 13/8 részel, az urasági tisztek, kik közül sokan irást sem tudnak, igen nehezen számolhatják ki, hogy minden jobbágytól állományok szerént hetenként hány robottot kivánhatnak". (*Jegyzőkönyv*, IV. k. 71. l.)

[11] Szent László II. decr. 2. cap. értelmében.

kétszeres árt, s nem megyek robotra, — minthogy pedig hibából, tévedésből is történhet supererogatum, az egész pontot kihagyatni kivánja. — Fekete ellenben azon ellenvetésre hogy nincs a büntetésben viszonosság, az imputatio különböző voltán[12] kivül megemliti, hogy a jobbágyra, ha nyakaskodik, a legnagyobb büntetés van kiszabva, melly csak érheti az embert t. i. a hontalanitás (expatriatio). — Szent Pály pedig úgy vélekedik, hogy a jó földes urra nézve bár mi nagy büntetést szabnánk is, mindegy, mert ő nem fog véteni, — a rosz földes urra pedig inkáb csekély, mint nagy, a mi javaltatik a szerkeztetésben. — Dubraviczky tiltó törvényeinknek mind edig abban látta hijányát, hogy vagy világosság vagy sanctio nélkül szükölködtenek. Ő nem képzeli hogy tévedésből lehessen supererogatumra kénszerinteni a jobbágyot; mert kivánja hogy tévedni se legyen szabad, egyébiránt is kénszeritésről van szó, s erre méltó szabni büntetést. — Oderunt peccare boni virtutis amore — Oderint peccare mali formidine poenae.

Marczibányi arra nézve hogy mellyik a gyengébb fél, más véleményben van, — moralis tekintetben hogy többnyire felül van a földes úr, igaz, de vannak ellenkező esetek is, a physicus erő pedig hogy a népnél van, mutatja a szám. — Majthényi (Bars): Committensei jusát nem akarja azzal védelmezni hogy moralis tekintetben alsóbb fokon állanak jobbágyaiknál. A physicus erőt pedig a mint nem tagadja, ugy abból inkáb azon következést húzná, hogy biztos polgári állapotra kell a jobbágyot emelni, hogy a moralis erőt biróknak szorongatásai, a physicus erőt evolutióra ne ingereljék.[13] — Ő mint Somogy criminalis büntetésre voxol. — K. Horváth pedig nem akar a physica erő fejtegetésébe ereszkedni, mert Trenchinnek a világ teremtése ótani történetek megfelelnek. Inkább lágynak mint keménynek tartja a kiszabott büntetést. — Gr. La Motte is kijelenti hogy a törvényt gázoló kicsapongó földes urat pártolni nem czélja, s a büntetést nagynak nem találja.

Palóczy a Komáromi követ által emlitett alternativát csak azon esetben hajlandó megtartani, ha választás engedtetik a jobbágynak.[14] Eszközölni akarván hogy a földes urak utasitásba adják tisztjeiknek a tilalmat; be tétetni kivánja, hogy a büntetés az úr javaibol fog megvétetni, felmaradván tisztje ellen a kármentés keresete.[15] — Ravazdy igazságtalannak véli, hogy tisztjének vétkéért a földes úr lakoljon, s kivánja hogy ha a vétkes tiszt a 200 ft. dijt meg nem adhatná, kenyerének elvesztésén felül, criminalis perbe vétessék. Ellenben a komáromi követ inditványát pártolja. — Erre felkiáltás következett, hogy „maradjon a szerkeztetés". — Bezerédy reméllve kérdést tesz, valjon a komáromi, vagy legalább a Borsodi inidtvány fogadtaték e el — ismét egy: „maradjon" s megmaradt a szerkeztetés.

[12] „A jobbágy közönségesen miveletlen törvénytudatlan, a földes úr ellenben mivelt és törvénytudó, azért ennek imputatiója is nagyobb". (*Jegyzőkönyv*, IV. k. 75. l.)

[13] „A physicai erősbséget el fogjuk kerülni, ha a jobbágyot olly állapotba teszük, melly által ezen erőnek használására nem ingereltetik." (Ua. IV. k. 76. l.)

[14] Arra, hogy „a büntetés háromszoros napibér fizetéséből vagy robotban való háromszoros betudásbol áljon é?" (Uo.)

[15] A jobbágyoknak annál nehezebb elviselni nyomorgatásukat, mivel ezt „leg inkább azok a falusi gazdák és ispányok szokták el követni, kik többnyire magok a jobbágyok közül vétetnek fel szolgálatba, s a tapasztalás szerint büszkeségből leg jobban szokták sanyargatni volt jobbágy társaikat". (Ua. IV. k. 77. l.)

Olvastaték a IV. t. cz. 12-ik §-sa, melly azt rendeli hogy udvar házakban (curiákban) lakó, vagy bár mely nevezett alatt pusztákra telepitett, és a földes ur engedményéből valamelly telkeket használó zsellé-reknek tartozásai egyedül szabad egyezés útján határoztatnak meg.[16]

Ezen szakaszban JUSTHnak inditványára *„udvar házakban"* helyett — *„udvar telkeken"* tétetvén, egyéb változtatás nem történt. — PETROVAY említést tesz, hogy egész helységeket tud, hol a jobbágyok is a földes ur házaiban laknak[17] — de DEÁK bizonyossá teszi hogy ezeket ugyan az urbarialis rendeletek alól, szabad egyezésre vonni soha sem fogja.

b)

September 4-én a CII-ik ülés a KK és RRnél.

[I.] *Következett az V-ik t. cz. az urbéri kötésekről.* 1. §. Azon régi kötések, mellyek az urbéri rendszabás behozatala idejét felül múlják, ennekutánna sem vétethetnek kérdésbe.[18]

BEZERÉDY: Nem gondolja hogy ezen szerkeztetés a törvény czéljának teljesen megfeleljen. Az urbariom behozatalát előzve sok helyütt fenn álló szertartás, nem csak irott szerződésen, privilegiumon, de szokáson is épülhet, és szokás által folytatódhatik, a biztositó törvénynek tehát erre is világosan ki kell terjedni. Ha már a régi békés szokás mindenüt tiszteletet érdemel, s hazánkban kivált méltó erővel bir, ezen erőt a hazafiak azon osztályától meg tagadni épen nem lehet, melly a törvénykezésben nem forog, a birtok czimjeit, erőségét nem igen visgálja, és a békés haszonvétel mellett jólélekkel megnyugszik. És ha hatalmas nemzetségeknek, ha vármegyéknek irományaik — hol nem is hibázott a gondviselés, ama szerencsétlen, erőszakkal teljes századok alatt mellyeket hazánk átélt, — elvesztenek, el lehet gondolni mi történt azon községek okleveleikkel, mellyeknek sem váraik, sem levéltáraik, sem irást örző tisztségeik nem valának. Ezeket a minden óvakodás nélkül folytatott régi szokásban feltartani mind az igazság, mind a nemzeti közérdek kivánják, kivánják hogy meg ne csorbitassék azon állapot, mellyben a közre nézve is hasznos előlépések történtek, melly már eddig is sok jót fejtett ki, s még többnek magvát foglalja magában. Kivánja tehát a szerkeztetést oly értelemben módositani, hogy az urbariomot megelőző szerződések akár irásban foglalva, akár csak szokásban állanak fen, kérdés alá ne vétethessenek.[19]

A PERSONALIS ellenkezik. — Az urbariom béhozatala után nem lehet eset az egész hazában, hogy az ilyes szokás kérdés alatt nem forgott, el nem intéztetett, s az urbéri tabelában fel nem jegyeztetett volna.[20]

BEZERÉDY: Bár ritkák legyenek is azon esetek, mellyekben az urbariom béhozatala nem probáltatott volna, vannak még is esetek, hol a

[16] *Iratok*, I. k. 295. l.

[17] Tehát „mind a két ki fejezéssel kelletik élni". (*Jegyzőkönyv*, IV. k. 79. l.)

[18] *Iratok*, I. k. 296. l.

[19] Javaslatának pontos szövege: Hogy a régi bánás mód s állapot mel'y az urbarium bé hozata'ának üdejét felül mulja s melly az urbéri rendszabástól külömböző'eg szerződésnél, vagy csak kérdést nem szenvedő szertartás s gyakorlatnál fogva létez ... ennek utánna sem vétethetik kérdésbe. (*Jegyzőkönyv*, IV. k. 80. l.)

[20] Mária Terézia urbéri rendeletének végrehajtása során. Az ekkor készített úrbéri tabellákat, megyék és helységek szerint rendezve, az Országos Levéltár őrzi.

próbatétel a fenforgó kérdést világosságba nem hozta, vagy csak papiroson, s oly állapotban maradt a dolog, melly a szokást biztositó törvényt feleslegessé nem teszi. Maradok tehát inditványom mellett annyival inkább, hogy abból sérelem senkire sem következhet, ellenben sok igazságtalanságnak eleje vétethetik. — A PERSONALIS tud ugyan esetet a Primatialis jószágokban, hogy az urbariom nem exequáltatott, de ott felsőbb resolutio által történt intézkedés.

BORCSICZKY: Ugy vélekedik hogy a szerződés lehet irott, lehet nem irott, de azért mind a kettő szerződés, — s azt a Personalis észrevételeit mellőzve sem lehet fel bontani — ily értelemben tehát, mert bizonynyal igy kell azt érteni, a szerkeztetést elfogadja.

DUBRAVICZKY: Szem előtt tartván hogy vannak hazánkban oly községek, mellyek századok óta birnak tetemes szabadságokkal, s oklevelök nincs, mellyeket ő régi szabadságokbol nem kivetkeztetni, sőt azokban biztositani kivánja, — pártolja a Tolnai inditványt.

NAGY PÁL hasonlóan, — igaz ugyan nem volt hely hol az urbariom behózatni ne próbáltatott, s a 9 kérdő pontokra a jobbágyok ki ne kérdeztettek volna.[21] De tud oly helyet, hol vasra verték az embereket, s igy hozták be, minden ellenzés mellet az urbariomot. Ezen kénszeritett bánásmód sok régi szerződéseket felforgathatott. Minden esetre pedig vannak nevezetes szabadságok, és jóvoltok birtokával élő községek, mellyek irott prvilegiumokat nem mutathatnak, — ily karban van (a mint hallotta, de bizonyosan nem tudja) századok óta Kecskeméth. — De bár miként légyen is ez, valamint a RR magokra nézve két féle törvényt allegálnak: irottat, és szokásbelit, a viszonyos igazság a jobbágyokra nézve is hasonlót kiván, s miután a IV-ik t. cz. 2-ik §-ban a kilenczed váltság iránt (a mi nem egyéb mint részletes szerződés) abban állapodtak meg hogy a ki urbariom előtti tractamentumából kivettetett, abba magát viszahelyeztethesse,[22] — úgy itt is legalább hasonlót kell tenni, ha hogy a Tolnai inditvány el nem fogadtatnék.

A PERSONALIS ezt még kevésbé fogadhatja el. — Elő terjeszti az urbariom behozatalának practica fekvését, mint kérdeztettek ki a jobbágyok, mint küldetett feleletjök a Felséghöz, mint következék erre, az előbbi szokást feltartó, vagy ha keményeb volt mint az urbariom, eztet végre hajtani parancsoló regulatió. A Sopronyi inditvány mind ezen resolutiókat egy csapással levágná. Hol lágyab volt az előbbi tractamentum, azt a kormány felforgatni nem engedte, hol ellenben terhesebb volt, ott az urbariom substitualtatott, — példát adnak erre a primatialis jószágok.[23] A Sopronyi inditvány szerint jusa támadna a földes úrnak felforgatni az urbariomnál kedvezőb tractamentumot. — Kecskeméth várossa ezen cathegoriába nem tartozik, annak (mennyire ösmeri a Person[alis]) szabaságai, kiváltságai, tractamentuma, privilegiumokon, itéleteken , regulatiokon alapulnak, — Pest vármegye követe, ki ezekben

[21] A második kérdőpont vonatkozott a régi szerződésekre: ahol nincs urbárium, praestationes colonicales a rusticis exiguntur, ne iuxta initos aetenus contractus vel vero iuxta receptum usum; a quo tempore seu receptus eiusmodi usus seu vero initi idcirco contractus initium sumpserunt et recepti sunt? an non item ante modernos contractus seu urbaria alia praefuerint et qualia, quandove modernus obligationum usus incaeperit? (Pauly: *Constitutio rei urbarialis*, 406. l.)

[22] V. ö. e kötet 106. l. A határozat a földesurak érdekeit szolgálta.

[23] A *Jegyzőkönyv*ből hiányzik a personális előbbi és mostani felszólalásának az érseki birtokokra vonatkozó része.

vóltakép járatos, bővebben szólhat e részben — Mire DUBRAVICZKY, teljes ösméreténél, tapasztalásánál, s hivatalos befolyásánál fogva szükségesnek találta Kecskeméth várossa biztoságára megjegyezni, hogy az, a szóban forgó állapotok cathegoriájába egyátallában nem tartozik, s hogy azon városnak jóvoltai erős alapokon nyugosznak, s voltakép biztositva vannak.

FEKETE állitja, hogy vannak oly esetek, mint mellyeket a Tolnai követ meg emlitett volt. — A 9 kérdő pontokra kikérdezett jobbágyok állitták hogy van örökös szerződési tractamentumjok, az úr tagadta, — végre ha reá állott is, csak azon szokott óvással állott reá: salvis juribus dominalibus. Már ha itt a régi szokás meg nem erősitetik, biró elébe kerül a dolog, — irott szerződés nincs — el fog dőlni. — PERSON[ALIS]: Vannak oly esetek, midőn resolutiók által ideiglenes kötések örökösitettek, de ez egészen különbözik az urbariom behozatalakor kérdésben forgott contractualitástol.

SOMSICH Tolnát pártolja[24] — igy GR. ANDRÁSSY is. Mindent két kézzel kész fogadni, mi a nemzeti charactert erősiti, peddig ennek szebb vonását nem ösmeri, mint az adott szónak pecsét nélküli megtartását. — Ezen nézetet Sz. PÁLY egészen magáévá teszi, s a szerződések erejét általában nem az időhöz, hanem belső mivoltjokhoz méri.

NICZKY (Vas): Azon hiedelemben van, hogy rendes manipulatio mellett az ilyes esetek sem a kormánynak, sem a törvényhatóságnak figyelmét el nem mellőzhették, az urbariom behozatala alkalmával ott iránt ok szó volt, s ha csak terhesebb nem volt a szerződés resultatuma, vagy különös viszaélések nem jöttek közbe, mellyeket megszüntetni a kormánynak kötelessége, kétség kivül fel nem forgattattak. Igaza van a Trencsényi követnek, hogy irás nélkül is lehet szerződés, itt azonban egyes eseteket különösen alapjaúl venni a törvénynek, annyit tenne mint a bölcsen elintézett zavarokat ismét felidézni. — A redactióra voxolván, el nem halgathatja, hogy a Sopronyi követ egy borzasztó dolgot emlitett, mint ha t. i. az urbariom némely helyütt erőszakkal, vasra veretéssel hozatott volna be. Ő ezt megyéje részéről el nem ösmeri, s felteszi követ urrol, hogy csak maga megyéjéről szóllott. — ROHONCZY és JUSTH hasonló elháritó kijelentést tesznek, mind ketten a redactióra voxolnak, ROHONCZY azt adván hozzá, hogy a szokást általánosan megerősiteni annyit tenne, mint viszaéléseket megerősiteni, az urat megrontani, a jobbágy sorsát veszedelmeztetni. BALOGH a vasra verés kénszeritését se maga, se más megyéjére nem akarja alkalmaztani, de tökéleletesen hiszi, mert az ily cselekvés mód azon század czimerét viseli. — VAY a Sopron állitását maga megyéjére nem veszi, nem is hiszi, hogy oly borzasztó kénszeritések történhettek volna, de nem is akarja elődeink hamvait háborgatni. — Mire NAGY: Ha Zabolchnak követe nem hiszi: nem tehetek róla, a hit Isten adománya, de a Banderialéban majd meg fog győződni, hogy urbariomra szoritott sok helység van az országban, melly annak előtte bizonyos szabadságok mellett banderialis kötelességeket teljesitett.[25] — GR. ANDRÁSSY pedig azt feleli: hogy épen akkor háborgatjuk

[24] Hivatkozik arra, hogy ma is „vannak helységek, mellyekbe az urbéri tractamentum bé nem hozatott és a nélkül, hogy vagy csak contractus is volna, csupán az usus szerént az urbariumtól egészen különböző tractamentum divatozik". (*Jegyzőkönyv*, IV. k. 84. l.)

[25] Nagy Pál szavai, hogy a nemesi felkelés kérdésének tárgyalásánál visszatér az ügyre, arra mutatnak, hogy az esztergomi érsek nemeseit, praedialistáit próbálták erővel kényszeríteni az urbárium elfogadására.

őseink hamvait, ha adott szavaikat felforgatjuk, nyugasztaljuk ellenben, ha szentnek tartjuk a mit ők fogadtak.

BEZERÉDY: Látván hogy a RR többnyire oly értelmet adnak a szerkeztetésnek, hogy a kötések neve alatt nem csak az irott szerződések értetnek, — a dolog nyilvánosabb volta tekintetéből, kéri hogy azon értelemnek világosabb kifejezésében megegyezzenek.

PALÓCZY támogatja: mentől tovább menyünk visza évrajzainkba, úgy tapasztaljuk, hogy többnyire szó szentségén épültek szerződéseink, — az 1729-ki törvény is csak a compromissum és perennalis fassio eseteiben kívánja meg mulhatatlanúl az irott szerződést.[26]

A Bezerédy inditványa mint szükség feletti elmellőztetett. — A BORSICZKY és GR. ANDRÁSSY kivánsága ellenben, hogy ex fraude et dolo, az urbariom előtti kötések is felbonthatók legyenek ugy a BALOGHVÉ (Honth) hogy a 3-ik §-ban[27] kijelelt invalidabilitás esetei ezen szerződésekre is kiterjesztessenek, — félre vettetett.

TÖRÖK a szerkeztetés végét homályosnak látja, mert az csak annyit látszatik mondani, hogy valamint eddig kérdésbe nem vétettek, úgy ennek utánna sem vétethetnek a régi kötések. Megyéjében pedig van egy cameralis község, melly szerződésbeli tractamentumából az urbariom béhozatalával kiüttetett. Azonban annak örökösségét szokott uton követelte,[28] de egyebet 12 esztendei lágyabb bánás módnál nem nyerhetett,[29] amit el nem fogadott, nehogy szerződése örökösségét veszedelmeztesse. Kívánná tehát a §-ust úgy bővitni, hogy az urbariom béhozatala idejét felül múló régi kötések erejöket megtartják.

Ezen aggodalomban RAVAZDY is osztozik, megyéjében húsznál több eset van, hogy az urbariomot 40—50 évekkel is felül múló szerződések ellenére, részint úrbéri rendbeszedés útján, részint resolutiók által terhesebb kötés elfogadására kénszeritettek a községek, kivánná tehát világosan kitétetni, hogy ahol igy megszorittattak a régi szerződések, szabad legyen azoknak helyre állitását, a maga útján követelni. Ezen inditvány is ell mellőztetvén,

[II.] olvastatott a 2-ik §. „Jövendőre pedig megengedtetik a jobbágyoknak: hogy a törvény által ki szabott mód helyett csupán tartozásaikra, szolgálataikra, és adózásaikra nézve külön külön örökös kötéseket tehessenek; sőtt ezeknek erejénél fogva a földes úr és jobbágy közti szabad egyezéssel meghatározandó bizonyos általános summa fizetésével földes uri tartozásaikat, szolgálataikat, és adózásaikat (az uri törvényhatóság sértetlen hagyatván) tökélletesen, és örök időre megválthatják. Azonban a királyi adományból származott uri haszonvételek ezen örökös urbéri kötéseknek tárgyai nem lehetnek, és ha valamikép azokba foglaltattak, az ezek iránt egyezett földes úr örököseinek keresete mellett, törvény utján viszaszerezhetők lesznek".[30]

[26] Az 1729 : 30. tc. felsorolva azon pereket, amelyek a királyi táblához nem fellebbezhetők, rendeli a választott bíróság ítéletére bízott ügyekkel kapcsolatban: Compromissum scripto semper conficiendum erit. (5. §.)

[27] A törvényjavaslat ugyanezen (V.) articulusának 3. §-ra az örökös szerződések felbontásáról szól.

[28] Per útján.

[29] „Perét a vármegyén meg is nyerte, de csak annyit lehetett még is részére ki eszközölni, hogy tizenkét esztendőnként kötendő contractusra relegáltatott." (*Jegyzőkönyv*, IV. k. 87. l.)

[30] *Iratok*, I. k. 296. l.

Az országos szerkeztetésben az általános summa lefizetésével eszközlendő kiváltság — immunitatio — nem foglaltatott, hanem csak a szolgálatok módja iránti egyezés szabadsága.[31]

SZENT IVÁNYI: Nem csak ezt, de eltörölvén egyszersmind az incapacitást,[32] minden nemtelennek általánosan megengedtetni kívánja, hogy bár melly nemesi birtokot, majorságot, vagy curialitást átvehessen, szerezhessen, s örökösen birhasson. Inditványát a RR pártfogásába azon hozá tétellel ajánlja, hogy az törvényeinkbe egy átaljan nem ütközik, melly végre Sz. István 2-ik könyve 5., 6., 35..[33] Kálmán 1-ő k[önyve] 19., 21. fejezetjeire,[34] — az Aranybulla 17., 19. czikelyeire.[35] 1-ő Lajos 5. cz[ikkelyére][36] s az 1543 : 36. czikelyre[37] ivatkozik.

BORCSICZKY: Ugy hiszi hogy a curialitások iránt örökös szerződések kötésének szabadságával eddig is birtak a jobbágyok, mert honnan eredtek volna különben a szabados községek? Ideje immár megadni a népnek, a mit rajtunk kivül az egész mivelt Europa meg adott. Anglia az indiai rabszolgáknak is tulajdoni just engedett,[38] s mi közép Europában akarjuk e oly osztályát a népnek feltartani, a melly magának tulajdont nem szerezhet. 8 századok óta ontották véröket hazánkért jobbágy polgártársaink, s ennek jutalmául vele Europában csak a Muszka jobbágy van hasonló állapotban. A nemesi birtok birhatásának — capacitásnak — publico politicus kérdését más hová tartozónak véli, itt azonban az urbarialis ellátás körében, nem csak a jobbágyi tartozások, és szolgálatok, hanem a curialis regalis jusok iránt is örökös szerződések kötésének szabadságát megengedtetni kívánja.

DEÁK: Negyven három év előtt, midőn az ősi alkotmányt végromlással fenyegető súlyos idők elmultak, s a nemzeti képviselők ujra összegyültenek: hogy polgári szabadságunk vérző sebeit orvosolják, az 1790-ki országgyülésnek megnyitásakor szép lelkesedéssel mondotta azt béköszöntő beszédében az akkori Personalis:[39] hogy az ország többi lakosinak illendő, és mértékletes szabadsága, s a törvényt szerző hatalomhoz ragaszkodó bizodalma, törvényeink főalkotmányában gyökerezett bátorságnak egy különös oltalma!! Figyelmetessé tett ez által a jeles férfiú minden jó hazafit azon legbiztosb utra, mellyen nemzeti függetlenségünk megerősitése leginkább eszközölhető s az ország virágzó nagysága talán egykor létesülhető, ne vessük meg tehát figyelmeztető tanácsát, mert valóban ideje már, hogy a hazában lakó 8 millio nemtelennek

[31] *Modificationes*, 11. l.

[32] Incapacitas possessorii.

[33] Az idézett cikkek a magántulajdonnal való szabad rendelkezésről szólnak.

[34] Az előbbi pont szerint a régi colonusok, ha máshol nincs földjük, térjenek vissza saját földjükre, a második szerint a vásárolt birtok senkitől sem vehető el.

[35] Az első szerint jogos szolgálatával szerzett birtokától senki sem fosztható meg, a másik a várjobbágyok és vendégek régi szabadságát biztositja.

[36] Az 1351. évi decretum 5. cikke mentesíti a lucrum camerae fizetésétől a falusi bírákat és azon servienseket, akik saját birtokukon tartózkodnak.

[37] Ez elrendeli, hogy a közrendű emberek (plebae conditionis homines), akiknek kezén nemesi prédiumok vannak, az egyetlenes nemesek módjára viseljék a terheket.

[38] Valószínűleg a „nyugatindiai" jamaikai példára gondol. (V. ö. 125. l. 3. jegyzet.)

[39] Ürményi József. Beszédét olv. az 1790/1-i országgyülés *Jegyzései*, 5.

illendő és mértékletes szabadságárol is legalább egy részben gondoskodjunk. Nincs ezen szabadságnak nagyobb akadálya hazánkban, nincs a nemzeti müvelődés lehető virágzásának emésztőbb férge, mint belső elrendelkezésünknek azon része, melly szerint nálunk nemtelen ember semmi fekvő birtokot, mint valóságos, állandó és bizonyos tulajdont nem birhat; utasitásom által meghatalmazva kérem tehát a T[ekintetes] Karokat, pedig az igazságnak, és hazánk köz javának nevében kérem, méltóztassanak ezen hibás, és annyi kárt okozó rendelkezést eltörülni Nem tartom szükségesnek hoszasan fejtegetni: hogy a birhatási jus minden embernek vele született, sérthetetlen természeti jusa. Tudom én: hogy a polgári társaságban sok természeti jusok csorbulást szenvednek, mert a statusnak czéljai korlátozást kivánnak, de hogy valamelly országban 400 ezer ember minden jusokkal birjon, 8 milliónak pedig, melly a hazát szinte vérével, s életével védi, még csak birhatási jusa se legyen, azt a statusnak igazságos czéljai szükségessé nem teszik, mert ha a polgári társaság azért állott öszve hogy minden egyes embernek személy, s vagyonbeli bátorsága biztositassék, ezen czélnak sértése nélkül a társaság legnagyobb részétől még a birhatási just is megtagadni csak ugyan nem lehet. — Spártának helotái, Romának mancipiumai rabszolgák valának, tőlük az igazságtalan erőszak elvette még a személyes szabadságot is, de ha őket uraik szabadon bocsájtották, s ekkor valamelly birtokot kaptak, vagy szereztek, valóságos tulajdonossai valának szerzeményeiknek, s abban őket törvény sértés nélkül senki sem háborgathatta. A magyar nemtelen jobbágyot ellenben még földes urának kegyelme sem emelheti visza természeti jusaiba, mert a fekvő nemesi birtoktól akár melly nemes ember által megfosztathatik, pedig azt vitatjuk, és én is azt vitatom, hogy a magyar jobbágy nem rabszolga. Kérdést lehetne támasztanom az eránt: hogy mellyik világos törvény fosztja meg egyenesen a nemteleneket a birhatási justol, és valóban nem igen könnyü lenne világos törvényt előmutatni, mert András Bullájának 26-ik[40] és az 1715-ki 23. t. cz.-ek[41] mellyekre leginkább hivatkoznak e tárgyban itélő székeink, csak az idegenekről szóllanak, de nem feszegetem ezt, mert előre látom azon feleletet: hogy a törvényeket igy magyarázta, igy terjesztette ki a szinte törvényt szabó hatalmas szokás és hogy ezen szokás a hajdan kornak szellemében támadott, s az óság bélyegét viselvén homlokán, tiszteletet parancsol. — De a hajdan korban a magyar nemesség egyedül maga teljesitette mindazt, a mit teljesiteni legszebb, legszentebb kötelessége egy nemzetnek, a haza védelmét, és a belső csendesség fentartását, türhetőbb sőt nemesebb vala tehát azon büszkesége, hogy ön vérével szerzett, és egyedül védett jusait, másokkal megosztani nem akarta. Körülállásaink azonban vétkünk nélkül a század lelkével együt sokat változtak az óta, és most valjon kinek folyik legtöbb vére Magyar ország védelmeért? kinek vállain fekszik a köz terhek legsúlyosabb része? bizonvosan azon 8 millió embernek, ki még fekvő tulajdont sem birhatván csak lakosa inkább a hazának, mint polgárja. — (Éljen! — egy szózat felülről a karzatrol: száz esztendéig!!) — Azt fogja talán

[40] Possesiones extra regnum non conferantur, az ily módon eladományozott vagy eladott birtokokat pedig az országlakosoknak kell adni, hogy visszaváltsák.

[41] A törvényeikk azon indigenáktól, akik a taksát nem fizették meg, megvonja a birtok'ási jogot és kimondja, hogy a kezükben lévő zálogbirtokot a zálogösszeg, örökös birtokot pedig azon összeg letételével, amelynek hat százalékát teszi ki az urbarialis jövedelem, bármely magyar ember visszaszerezheti.

valaki mondani hogy a magyar jobbágynak sorsa épen nem rosz, mert szép telket bir csekély adózásokért, melytől földes ura sem foszthatja meg soha. — De a magyar jobbágy már születése óta arra látszik kárhoztatva lenni hogy törvényes értelemben független soha ne lehessen, mert fekvő tulajdont nem birhat, sőt még a jobbágy telket sem szabad neki mint független tulajdont a földes uri hatalomnak megszüntetésével megszerezni. — Pedig nem értjük e minnyájan az iszonyú különbséget, mely a jólét, és törvényes függetlenség között van? találkoznék e közöttünk, ki a materialis legjobb létet, melyhez jobbágyi függés van kapcsolva, inkább választaná, mint törvényes függetlenség mellett a középszerüséget? Ezen törvényes függetlenség nélkül nincs valóságos polgári szabadság, pedig csak a szabadság képes tiszta és állandó boldogságot nyujtani. Ha illyenek ön érzéseink, miért nem akarjuk elhinni, hogy másnak kebelét is szinte hasonlók melegithetik, vagy ha elhisszük, miért késünk utat nyitni másoknak is a legszebb boldogságra, kivált midőn ez áldozatunkba nem kerül. — (Kéri tehát ismételve a RRket hogy vagy a birhatási just, vagy ha ezen kérdés Trenchin szerint a juridicumra halasztatnék, legalább a jobbágy telek tulajdonának soluta jurisdictione dominali megvásárolhatását megengedjék.) — Legszebb engedmény lesz ez, mellyet adózóinknak adhatunk, mert a legnemesebb czél, a törvényes függetlenség lesz általa munkás jobbágyainknak kitüzve, nevelni fogja a nemzeti szorgalmat, felébreszti sokak kebelében az emberiség magasabb érzését, ösztönt ád a kimivelődésre, s ez által hazánk boldogsága fog nevekedni a nélkül hogy valakinek igaz jusai sérelmet szenvednének. Ugyan is nem sértetik általa polgári szabadságunk, mert a szabadság másokkal megosztva nem fogy, sőt erősödik, és annál biztosabban áll, minél többen lehetnek részesei. Nem sértetik szerkeztetésünk aristocratiai része is, mert hiszen Velenczének fő nemesei határtalan aristocratiai hatalommal uralkodtanak, a birhatási jusbol még sem zártak ki másokat is. Nem is teszünk kárt a mostan fenálló nemzetségeknek, mert hiszen az eladás parancsolva nem lesz, a pazarlók eddig is leltek módot birtokaik elvesztegetésére, s ugyan nem pazarlóknak inséggel küzdő onokáik nem sok vigasztalást leltek eddig is abban hogy őseik szép javait nem ők ugyan, de nem is valamely nemtelen pór ember, hanem más fényes nemzetségek birják. Továbbá a tulajdonosi jusnak szentsége sem szenved legkisebb sérelmet, mert az eladásra kénszeritve senki nem lesz, az alkuk önkénytől és szabad egyezéstől függenek s az elidegenités nemes vevőnél, úgy mint nemtelennél egyforma tekintetek alá fog tartozni, sőt inkáb a magyar nemes kétségtelen birtokának szabad eladhatását felette nehezitvén, magát a valóságos tulajdont is épen az korlátolja, hogy a vevők száma csak a privilegizált statusra van szoritva, s az ország lakosinak igen nagy része még vevő sem lehet, a mit meg szüntetvén, a nemesi fekvő javaknak értéke és ára is fölötte nevekedik, mert nevezetesen szaporodik azoknak száma, kiknek venni szabad lesz, és venni akarnak. Legfontosabb ellenvetés lenne talán az, hogy az idegen nyelvü és nemzetü vevők által nemzetiségünk veszélyeztethetik, de hiszen én csak hazánk lakosiról szóllok, s azoknak, ha jusokkal birni akarnak, a nemzeti nyelv tudását, és tanulását kötelességökbe kivánom tétetni, — a mire úgy hiszem egyébként is törekedik a törvényhozó hatalom. Végre azt talán senki nem fogja vitatni hogy ezen engedménynek megadása még most igen korán volna, mert hiszen 1790-ben meg tették őseink az első lépést, midőn a jobbágyok szabad költözését törvény által megállapitot-

ták,[42] ettől a birhatás jusáig csak egy lépés van, 43 esztendő pedig csak ugyan elég idő arra, hogy ezen lépést megtegyük, mert ugyan mikor fog nemzetünk virágzó nagyságra emelkedni, ha előre haladásunkban minden egy lépésnél 40 esztendőkig késünk.[43]

A helyszüke nem engedvén a majdnem délutáni 4 óráig tartott ülésnek terjedékeny közlését, s néhány beszédek az egész dolgot egyébiránt is ki meritvén, csak azokat kivánom közleni, mellyek a kérdést mind két oldalrol illő világosságba helyheztetik.

Rohonczy: Nehéznek ösmeri helyheztetését, midőn 500 ezer ember jusait kéntelen 8 millio ember ellen védeni, — annál nehezebnek pedig, mert az ellen részen oly hatalmas szónok áll, mint a zalai követ, aki ha meghivaték, képes lett volna Róma dicsőségét feltartani, midőn az veszélyben forgott volt, — kéntelen azonban tusakodni vele. Nem ád ő semmit Sz. István, s egyéb régi törvényekre, mellyek a század hoszú során minden erejökből kivetkeztettek, s gyakorlatban nincsenek. Ő a birtok birhatlanságát az ősiség feltartásával látja öszeköttetve, ennek eltörlésével szenved az aristocratia, ezzel pedig kormány rendszerünk felforgattatik. Nemest illeti a haza védelme, — igaz: de ennek módja ugy a portalis, mint a személyes felkelés s abban találnánk e nagy oltalmat külső ellenség ellen, ha elaljasodik, eladósodik a szegény nemesség, a melly eddig oly dicsőséggel tartotta fel a hazát. Ha az emberiség jusairol szóllunk, s ezekhez akarjuk intézetinket mérsékleni, úgy tegyük bé törvénykönyvünket, s ne nézzük hogy mik, és hogyan vagyunk. A törvényhozásnak azonban ezen tekintetekre is ügyelni kell. Hazánkban 4 rend képzi a törvényhozást, ezen rendszer alkotmányunk alapja, ha mi másoknak is egyenlő jusokat adunk, meg gyengitjük ama négy oszlopot, s ekkor vége lesz alkotmányunknak, vége őseink által szerzett szép szabadságunknak. — Sok helyes okai vannak a birtok birhatása korlátlan ki nem terjesztésének, igy el vannak tiltva a k[irályi] városok, igy az egyházi corporatiók minden vételektől,[44] s miért? ezt magyarázza az 1542 : 33-ik törvény.[45] — Ő a birtok birhatásának ellene mond.

Szlucha: Ha végzésbe menne a megválthatás, a jobbágy azon telkeknek, mellynek eddig csak használlója volt, tulajdonossa lenne, tulajdonos pedig törvényeink szerint csak a nemes lehet. Ezt továbbra is fentartani kivánja, mert nem akarja hogy egy pazarló egy egész nemzetséget semmivé tegyen, s a puszta földes uri névnél egyebet örökségbe ne hagyjon, mellyből az sem a felkelési, sem a segedelmezési terheket nem viselhetné. Nem akar rést nyitni, hogy a magvaszakadás félben lévő jobbágyai váltságára reá állván, mellesleges örököseit kijátzhassa, nem is akarja magát a jobbágyot tetemes megváltási fizetésekkel oly karba juttatni, hogy a köz terheket teljesitni képes ne legyen.[46]

[42] 1791 : 35. tc.

[43] V. ö. Kónyi: *Deák Ferenc beszédei*, I. k. 33. s köv. l.

[44] A *Jegyzőkönyv* (IV. k. 98. l.) szerint az 1635 : 68. és 1715 : 16. tc.-re hivatkozott.

[45] A törvénycikk bevezetése szerint a kirá'yi városok több nemest megöltek, hogy javaikat adományul kérjék, ez azonban a szentkorona nyilvánvaló sérelmére van, mivel az efféle birtokok, magszakadás nem következhetvén be, többé nem kerülnek vissza a fiscushoz.

[46] Megemlítette még, hogy az elszegényedett örökös nem tudna többé úriszéket tartani; ebből az következne, „hogy a jobbágyok magokra hagyatva lévén, a eg nagyobb egyenetlenségeknek és végső pusztulásnak lennének ki téve". (*Jegyzőkönyv*, IV. k. 94. l.)

POGÁNY: Számot vetvén magával, nem tenne e több kárt, mint hasznot az incapacitás eltörlése, ugy találja: hogy igen is több kárt tenne. Hogy nem ez gátolja föld népünk virágzását, egy tekintet minden privilegiumokkal fel ruházott nemes társainkra elég;[47] s ő meg van győződve, hogy ha egyetlen egy szóval az egész népet adományos nemeseké tennénk is, ez által sorsokon nem segitenénk. A kereskedési munka körében kell a nemzeti bővölködést apasztó bajoknak orvoslását keresni.

GR. LAMOTTE: Nemcsak a curialitásnak, de még a jobbágy teleknek megváltását sem fogja voxával megengedni. A nemesnek törvényeink szerint csak a legnagyobb szükség esetében szabad javait el idegeniteni, ha itt megengedjük hogy jobbágyait általános váltságbér mellett minden tartozás alól örökre felmenthesse, hány gondtalan pazarlóra akadunk, ki az aristocratiának ezen véd törvényét kijátszá s minő arányban állana az igazság mérő serpenyőjében? oly just adni a jobbágynak, mellyel mi magunk sem birunk? mert ő szerezhetne magának örökös tulajdont, a nemes pedig kivévén a törvény által kijelelt eseteket, nem szerezhet. És nem csak a nemesi rend feltartásával, de a fiscus jusával is ellenkeznék ezen uj engedély. Mondották ugyan annak támogatásául hogy a függetlenség boldogság, — igaz, de ha ezt ily általánosan fel állitjuk ugy a természet statusában élő ember legboldogabb, mert legfüggetleneb. Ezen függetlenség azonban nem fér ösze a társaságos élet rendeltetésével, s itt a jus, a szabadság korlátozva jó. — Nincs a jobbágy előt a tulajdon szerezhetésének módja bevágva, szerezhet azt a királyi városokban, szerezhet a privilegiált községekben, sőt minap alkotott törvényünk szerint megszerezheti 4 jobbágy telek haszonvételét is. Fel akarja ő tartani sértetlenül azon polgári alkotmányt, mellynek szárnyai alatt 8 századok óta a nemes oly boldog, hogy senki sincs nállánál a világon boldogabb, de a paraszt is sokkal boldogabb ennek oltalma alatt mint máshon. Ezen constitutiot sohasem kivánja bármi korszellemes constitutioval is felcserélni, nem is irigyli azon ingékony szabadságot, mellynek következésében Franczia országban 1790 óta már 14-szer változott a polgári alkotmány szerkezete, s most is temérdek nationál gárdát kiván a köz bátorság feltartása, a mi mindennek, a kinek csak egy kis vagyona van, végthetetlen terhes, s mind ezen teher mellett sem fekhet le azon bizonvossággal, hogy felköltekor személyét, vagyonát bátorságban találja. Nálunk 24 hajdu, s néhány szolgabiró képes a közbátorságot feltartani, s ezen csekély vigyázat mellet 800 évek óta bizton nyugoszunk. Ama korszellemes constitutióknak nem volt más czélzása, mint az: hogy a birtoktalanok, a vagyonosokat semmivé tegyék, támadtak Jacobinus Clubok, mellyek halálra, confiscatiora itélték a gazdagot, minden vétke nélkül, csak azért: mivel gazdag volt. — Ezek voltak az aristocratia meggyengitésének, ezek az úgy nevezett polgári egyenlőségnek szomorú következései. Leg ujabb biztonságát adja ennek Helvetia, alig gyengitették meg az Aristocratiát, már polgári háború dühösködik kebelében.[48] Nem irigyli

[47] Ezek közül „hányakat látunk ... a nélkül, hogy restséggel vagy korhelységgel vádoltathatnának, sok adózóknál sokkal szegényebb állapotba helyhezetve". (Ua. IV. k. 95. l.)

[48] Svájcban a már korábban is meglévő liberális áramlatok az 1830-i párizsi forradalom hatására erősödtek meg; a népakarat a kantonok többségében demokratikus alkotmányt hozott létre, s a kantonok egységét szorosabbra fűzni kívánó demokratikus mozgalom éppen 1832 végén keveredett nyilt harcba a konzervatív-arisztokratikus szellemű kantonokkal.

ő mind ezeket, s feltartani kivánja constitutiónkat — mert annál a világon jobbat nem ismér.

NOVÁK: Mielőtt voxát előterjesztené, kéntelennek vallá magát megjegyezni, hogy a kik hazánkban a nemtelen honfiaknak is elvalahára nemesi jószágbirhatási tehetséget akarnak engedni, azokra koránt sem alkalmaztatható az, mintha ők Jacobinus Clubokat és revolutionalis mozgásokat szándékoznának az országban megfészkelni. Távol van ez küldőitől is, mert midőn ők a nemesi jószág birhatási just közönségessé kivánták tenni, nem clubb, nem revolutio nézete vezérlette őket, hanem azon tiszta meggyőződés, hogy a mit a Gömöri követ annyira legjobbnak vitatott, még azt ők legjobbnak épen nem vélték Beláthatták t. i. hogy addig egy statusnak sincs biztos, és maradandó állása, mig oly polgári institutiókon épül létele, mellyeknek fentartása csak a nemzet egy kisded részének, de nem az egész nemzeti testnek áll érdekében. Gátja ezen állás a józan szabadságnak, és szorgalmi előhaladásnak is, mellyet egyedül a polgári, és főkép földbirhatási jusok kiterjesztése által gondoltak sikeresen elhárithatónak. Ideje is talán már, hogy az ország földmives osztálya is, ne csupán ökrét, lovát, és holmi a 3. rész 30-ik czimjében kijelelt ingó bingókat tekinthessen sajátjának,[49] hanem magának már egyszer földet is szerezhessen, és szorgalma után háboritatlan földbirhatásra is lehessen kinézése. — A Zalai követ lelkes előadásával a tárgyat vóltakép fel deritve látván, elegendőnek tartja voxát adni, hogy a 937-ik Curialis decisioban gyökerezett Actio ex incapacitate possessorii[50] itt és e helyen örökre megszüntessék, annyival is inkább, mivel az 1630 : 30.[51] és 1715 : 23.[52] czikelyek, mellyekben ezen kereset leginkább gyökerezni látszatik, kiváltkép csak a külsőket tárgyazzák, és a valóságos honfiakra eddig sem igen lehettek volna alkalmazhatók; kiványa azt is, hogy a jobbágyok ne csak uri tartozásaikat örök időkre megválthassák, hanem hogy a királyi adományból származott uri haszonvételek, és állományi telkek is, az örökös urbéri kötéseknek tárgyai lehessenek, és többé visza se szereztethessenek, — azzal fejezvén be előadását hogy miután minden nemzeti szabad lételnek fő garantiája abban áll, hogy a nemzet egyes tagjai is tulajdont birhassanak, itt azonban ezen engedély, jóllehet 800 éveken túl áll fen az ország, most kezd még csak szóba vétetni, valóban csupán az isteni gondviselés különös és megfoghatatan müvének tekintheti, hogy Magyar ország még is ennyi századokon keresztül az egész nemzetre kiterjeszkedett földbirhatási jus nélkül fenálhatott, sőt gyakran önállásában virágozhatott is!

A PERSONALIS megjegyzi hogy a Gömöri követnek okoskodása előterjesztésében czélja bizonnyal más véleményen lévők sértése nem vala.

[49] A *Hármaskönyv* III. 30. szerint a jobbágy „super rebus suis mobilibus libere testari potest".

[50] Az 1738-i döntvényt „Ad aquisitionem bonorum ex incapacitate possessoris" l. *Planum tabulare sive decisiones curiales per excelsam deputationem.... collectae et in ordinem redactae anno 1769*, Pozsony, 1900. 193. s köv. l. Az ügy előzményeire v. ö. Wenzel G.: *Visszapillantás az előbbi magyar királyi curianak 1724.—1796-i működésére.* (Ért. a társadalmi tudományok köréből. III. k. 8. sz.) Budapest, 1875. 13. s köv. l.

[51] A törvénycikk szerint a kü'földiek, mégha címeres nemeslevelet nyertek is, ezzel még nem lettek magyarokká, s így birtokot nem vásárolhatnak, amennyiben pedig szereztek, azokat a honfiak visszaválthatják tőlük.

[52] V. ö. a 41. jegyzettel.

— Egyébiránt figyelmezteti a Rendeket, hogy urbarialis tárgyban munkálkodnak, intézzék el az urbarialis viszonyokat, de a constitutionalis jusok fejtegetésébe tán ne ereszkednének. A Proprietás megadása minden jobbágyi kapcsolatot megszüntet, a földes úr megszünik földes úr lenni, s vele megszünik az urbarialis viszony is, pedig itt nem ennek megszüntetéséről, hanem elrendeléséről lehet szó. A Capacitás kérdése egyébiránt is nem sok jobbágyokat, hanem többnyire idegeneket boldogitana.[53] Fel szóllitja a RRket ujabban is, hogy a constitutionalis kérdéseket mellőzzék el. — Mire viszont

NOVÁK: Sokkal jobban tiszteli Gömörnek érdemes követét, mint sem sértő indulatot rólla fel is tehetne. De a mennyiben állitásai a vele egy véleményben nem lévőket, a mondott részről érdekelni csak ugyan látszattak, azt hogy ezekre olyas nem alkalmazható, méltán mondhatta s ismételve mondja is.

BEZERÉDY: Hogy szabad legyen a jobbágynak urbéri állományát földes urával teendő szabad alku szerint valóságos teljes tulajdoni jusal megvennie, és ezzel kilépvén az urbéri öszeköttetésből jószágát mint szabad tulajdonosnak birnia, — ezt én azon igazságok közé számitom, mellyeket kifejteni, próbálni nem is kell. És nehéz volna valóban meg fogni, hogy és miért ne lehessen képes a jobbágy azon földet, mellyet mint jó, hasznos polgár mivel és javit, mellynek gyümölcsével a hazát élteti, mellyet vérével védemez, igaz adás vevés által tulajdonává tenni, — s ezen tiszteletre méltó ember, az adófizető földmives t. i. ki teljes megerőltetett tehetségével segiti a hazát a tökéletesedés pályáján felsőbb felsőbb lépcsőkre emelkedni, csak magát a urbarialis helyheztetésből ne emelhesse ki? Én legalább nem tudom meg fogni, hogy ezt mely igazság, melly érdek ellenzené, sőt nem tudom megfogni, akár köz akár privát tekintet alatt melly igazság, melly érdek ugyan azt hatalmasan ne kivánná. Mondották ugyan hogy ezen tárgy nem az urbéri viszonokroli rendelkezések közé tartozik, de ha ezeknek eredetekről, keletkezésekről szó vala, nincs e rendében el nem mellőzni, mimód szünhetnek is meg azon viszonyok, és mi mód óldhatják fel a felek egymás sérelme nélkül a köztök lévő kötelékeket. Sőt épen az urbariom biztositása kivánja a földes úr sérelmétől mentt törvényes módot nyujtani a jobbágynak hogy urbéri helyheztetéséből kiléphessen, ha szabad tulajdon szerzésére, mind vágyat mind tehetséget érezvén magában, azzal már meg nem elégszik. Vagy gondoljuk e hogy akár melly erő képes elfojtani azon hatalmas ösztönt, mellyet a tulajdonra nézve maga a természet adott az embernek? és nem hiszük e hogy ha a gőzmachinának érczei a benn kifejlődő erőt meg nem birják, s a mester ventilt nyitni kéntelen, nem hiszük e hogy ama vágynak, mellyet a tulajdon ösztöne annyi millió emberben kifejt, és feszit, utat nyitni szükség, mellyen hatalmas erejét sérelem nélkül gyakorolhassa, melly máskép nem kedvező módon fog kitörni? Mondották azt is hogy a szóban forgó intézet alkotmányunkkal, s az aristocratiával meg nem fér, én pedig abban mind a kettőnek biztositását találom. Erősben fog alkotmányunk állani, ha bástaúl 10 millió embernek massája szolgál, ha gyökereit 10 millio ember szíveibe bocsájtja, és éltető erőt szi azokbol, és annyi irigy helyett annyi

[53] Az adózó nép ugyanis „vagyontalansága és pénztelensége miatt azzal nem élhetne". (*Jegyzőkönyv*, IV. k. 101. l.)

sorsost, annyi védet szerez magának. De nem akarok hoszabb okoskodásal élni e dologban, szemeink előtt lévő valóságos példát tekintsünk. Anglia megadta a népnek jusait, midőn még ideje volt, Franczia Ország ezt nem tette. Mi vólt az aristocratiának sorsa, igen is értelmes a tanitás, ne zárkozzunk előle. Továbbá hazánkra nézve különösen a több követek által felhozott törvények megmutatják az utat, mellyen járnunk kell. Mondották ugyan hogy azon régi törvényekre nem kellett ügyelni, pedig azon régi törvények között az Aranybulla is emlitetett, és erre még is jó lenne ügyelnünk. De viszont azt kérdem: hát csak a 16-ik és 17-ik század törvényeire fogunk e ügyelni? és szép alakban lészen e hazánk, igérhet e magának bodogságot, előmenetelt, ha ama két századoknak szelleme, és törvényei lesznek vezéreink? És ha bár más régi törvényeinket el is mellőzze valaki, ama pactum fundamentale, mellyet Árpáddal a hazát megszállott apáink kötöttek hogy a mit közös erővel szerzendenek, abbul minnyájan részesüljenek, figyelmünket még is csak megérdemli, és constitutiónkkal nem ellenkezhet. A népek vándorlásában tartományok szerzése volt ama köz erőnek czélja, most a nemzeti mivelődést, s előmenetelt, a köz és privát gyarapodást, melly a tulajdon szerzést is magában foglalja, vevé tárgyaúl, s mindez ama régi elvnek alkalmaztatását szinte kivánja. Bizonyosak is lehetünk hogy a mint hajdan a haza java igazán köz érdekké tétetvén a köz erő azt ki is vivta, és elfoglalták atyáink a szép hazát, és megtartották magokat benne, úgy most is hazánk virágzását, a nemzeti boldogságot constitutiónknak, és nemzeti létünknek minden ellenkező akadályok ellen biztos fenállását el fogjuk érni, ha mindazoknak, kiknek közös öszefogó ereje eszközölheti csak azt, jótékonyságából részt is engedünk. Amint hajdan nem csalt, úgy most sem fog csalni ezen elv. De ellenkező okok ellenkező következéseket is szüllnek. Vagy a magyar nemes birtokára nézve vólna veszedelmes a törvény, mellyet többekkel javallok? nézzünk körül, ha rendszerünk a régi törzsökös magyarok birtokát neveli e? Kárhoztatjuk a monopoliumot, és méltán, mert a föld birtokra nézve is, melly a nemzetnek (erején kivül) legnagyobb, majdnem egyetlen capitalissa, nagyon rosz következéseket szült a monopolium. Egynehány nagy nemzetség, egynehány pénzváltó, pénz kereskedő, ezek tevék tulajdonokká a földbirtok monopoliumát országunkban, ezek birják azt de facto kirekesztőleg, nem a magyar nemesség. Ne is csaljuk magunkat, csak nagyban kell a dolgot tekinteni, nem egy két kisebb acquisitort, nem egy pár száz sessiót, egy pár ezer hold földet, és nézzük mily karban van a magyar nemesség hasonlatosság nélküli legszámosb része systemánk mellett? azon úgy mondott szegény nemesség, mellyben oly sok erő oly sok jó, s nagynak elemei léteznek, s mintegy nemzeti örökségül szálván izről izre, várják az életbe hozó idő szakot. Nagy része alig talál az ősei vérével szerzett földön annyi helyet, hová pergamentjeit eltehesse. Más moralis tekintet alatt állapotját festeni, itt sem helye, sem szándékom, de azt mondom: törvényhozásunk, és kormányunk fő tartozásai között áll, orvosolni ama nemesség állapotját, mellyet rendszabásaik tettek olyanná. Hogy ártana tehát a javallott törvény a nemességnek? holott nem hibázok ha mondom: közel húsz millió hold föld jönne adás vevés alá, és nem dominiumok, mellyekre csak az emlitett banquiék, s egypár dúzs nemzetség, kiknek igen is kedvező a mos-

tani rendszer, tarthat számot, hanem oly részekben, mellyekhez a szegényebb iparkodás is hozáfér.[b)]

Reméllem az ellenvetések csak az igazság kitüntetésére fognak szolgálni, s bátran állitom ujra, hogy nem csak jó és hasznos, de szent kötelességünk is meghozni a törvényt, mellyet többekkel ajánlok, kötelességünk a közjóra nézve, mellyet az hatalmasan fog előmozditani, kötelességünk a jobbágyra nézve, kinek elidegenithetlen jusait, mellyek közé álapotjának s magának tökélesitése s evégre az igazságos tulajdon szerzés és birás is tartozik, a törvényhozónak meg kell becsülni: s életbe hozni, s azt akárkitől meg sem tagadhatja, ha csak főczélját, a hazafiak boldogságát el nem akarja téveszteni, kötelességünk végre a földes urra és nemesre nézve, kiknek jusaikat az nem hogy csonkitaná, de biztositni, éltetni, és menteni fogja. — Kérem tehát, és igen kérem a RRket, hogy a törvényt, melly képessé teszi a jobbágyot hogy telkét tulajdonúl megszerezhesse, azon törvényt, melynek elvei a köz, és privát boldogságra vezetnek, az ellenkezőt pedig a hazát allyasodással, viszahatásokkal, és veszéllyel fenyegetik, elfogadni méltóztassanak.

Balogh: Utasitása szerint azt hozá javallatba hogy mind azon adózások és tartozások, mellyeket a földes úr a jobbágy telektől kap, 20 esztendei közép számvetésel pénzre forditatván, ennek tőkéjét a jobbágy vagy pénzben, vagy földben, rétben, telkének egy részével megválthassa, a többit pedig szabadon birhassa, — mert ámbár többet ér is a telek, mint az uri jövedelmek tőkéje, de az urnak csak ehez lehet igaza, a többibül a jobbágy él, adót fizet, katonát tart, és szolgál az egész széles világnak.[54] — Mielőtt azonban utasitásának ezen tartalmát előadná, s okokkal támogatná, némely általános elveket érint meg, úgy nyilatkozván: hogy mig a parasztnak saját ingatlan birtoki jusa nem leszen, addig őt polgárnak nem tarthatja, a ki nem polgár, annak hazája nincs, a kinek pedig hazája nincs, annak szivében nem létezik a honszeretet, ezen szent érzés, melly minden polgári erénynek kimerithetlen forrása. Ha tehát azt akarjuk hogy a paraszt hazánkért vérét ontsa, ha azt akarjuk hogy a néha korlátlanság után vágyó kormány hatalom némikép zabolázhassék, öntsünk szivébe a sajátság engedményével hon szeretetet, s ez által a keblében erántunk rejtező ellenséges indulatot változtassuk ált erántunki bizodalommá. Át látták ezen szükségét Europának minden mivelt nemzetei, és a durva század durva jobbágy nevét az édesen hangzó polgár névvel cserélték fel, s ott a legnagyobb úrtol a nyomorúlt napszámosig mindenki büszke a polgári névre, ott virágzik a politicai egyformaság, melly a mostani fel világosodott lelkes századnak bálványa. — Ezen elvek mellett czáfolatul vevén fel némely mondásokat, Rohonczynak azon állitására hogy könnyebb 8 millió ügyét pártolni mint 4 száz ezerét, — ép ellenkező hiedelemben van mert ha-

b) Bezerédy beszédének szövege egyezik a *Jegyzőkönyv*ben közölttel. Itt azonban Kossuth közléséből kimaradt a következő rész: „És nem nevelné e ezen törvény igen nagyban a nemzeti capitálist? midőn olly nagy massza földnek betsét s árát, melly eddig csak felényire divatozott, tellyes haszon vételbe, forgásba hozná, nem nevelné e, nem ébresztené e az ipart, nem öntene e uj lelkesedést mind magokra, mind a hazára nézve azokban, kik ezen uton tulajdont szerzendenek vagy annak szerzésére csak képeseknek is fogják magokat érezni?" (IV. k. 106. l.)

[54] Érvelése szerint a földesúr jól járna, ha váltság fejében az úrbéri telek harmadát kapná meg, mivel ekkor tarthatna egy bérest, aki egész éven keresztül dolgozván, felérne három jobbággyal. Béresmunkát pedig vállalnának pénzért maguk a jobbágyok, továbbá, ha a paraszt birtokjogot nyer, ,azon nép, a melly most a külföldön felesleges, felhőnként fog tódulni az országba és sok lévén a nép, ótsóbb lészen a kézi munka". (Ua. IV. k. 109. l.)

zánkban a 400.000 hoz törvényt a 8 miliónak, s igy a moralis erő amazoknál van. — La Motte aggodalmára pedig, a ki fél a Franczia revolutiónak minden rendet megrázó elveitől, azt válaszolja: hogy a jobbágyságnak adandó sajátsági jog még messze van a Franczia revolutio elveitől, és messze vagyunk még azon időtül is, mellyben nállunk is a Franczia nemzet Chartája virágozni fog. Végre a Personalis észrevételére hogy a sajátsági engedély által megszünnének az úr s jobbágy közti viszonyok, röviden azt feleli hogy ezt igen is hiszi, de egyszersmint forrón is kivánja, hogy a jobbágy már valahára magasbb emberi állásra emelkedjék.

A Personalis ama fentebbi elvek egyikére csak annyit válaszol: hogy azon adózó nép, kit a nemzet 8 századok óta ápolt, roszúl fogná megköszönni, ha őt hazájától megfosztanánk.

Gr. Andrássy: A RR által elérni ohajtott czélra biztosb útnak véli a capacitás megadását, mint a jobbágyi telek sajátsági megváltását, mellyet ő csak visza válthatólag kiván meg engedni, ellenben amazt megadni, vagy is inkább a constitutiónk szelleméből népünket régen illető jusba, őtet viszahelyezteti ohajtja. Hogy ezt régi törvényeink meg nem tagadták, már mások megmutatták, s ha ezeknek erőt nem tulajdonit a veszprémi követ, mutasson oly ujabb törvényt, melly amazokat eltörölte. — Vagy féltjük nemzetiségünket? úgy hát vegyük magunkat körül chinai kő fallal vagy kössük ösze nemzetiségünket kereskedői virágzással, s gondoskodjunk a capacitással egyeztethető módokrol. — Hogy nem sokat fog meg most a nép vehetni, szerezhetni: fájdalom igaz, — de miért? mert a nemzeti iparnak leghatalmasab rugója, a szerezhetés vágya aluszik, s azt népünknek legnagyobb része nem ösmeri. — De azt mondják, fel kell az Aristocratiát tartani? — de valjon feltartjuk e azt mostani rendszerünkkel? a főbb birtokosok egy része külföldön kőti jövedelmeit, más része zárlat alatt van, s több mint fele a nemességnek nyomorúságban nyög. Igy bizonnyal fel nem tartjuk az Aristocratiát.

A fentebbi felszóllitás következésében Rohonczy czáfolólag, s törvény idézőleg[55] válaszol, különösen Bezerédyt érdeklőleg, hallott ugy mond, a gőz hajó ventiljétől vett hasonlitást — ő legszerencsésbnek tartja magát, ha hogy a status hajóját a veszélyes szirtek és örvények közül kiviheti, s az emlitett ventillen ha valamit, bizonnyára a kor szellemét szeretné kiküszöbölni — Mire viszont Bezerédy: Ha érdemes követ úr a korszellemet, melly nem más mint a század lelke, vagy is azon moralis állapot, mellyre a gondviselés bennünket maiglan vezetett, ha ezen korszellemet akarja tőlünk elüzni, úgy én mást nem mondhatok, mint: lám próbálja meg! Olympus ellen a Titánoknak harcza lenne az, mellyet ha ő magára vállal ám lássa, én azt küldőimre vállalni, vagy benni részes lenni nem szeretnék.

Végre még Somsich is czáfolgatás alá vesz némelly hallott ellenvetéseket. — A fenálló Aristocratiát csak azon esetben látná talán veszélyeztetni, ha oly polgári jusok is adatnának a birtok szerezhetés mellé, mellyeknél fogva kevés munka mellett sokat enni lehetne. A kik pedig az emberiség érzéseiből meritett elveket alkotmányunkkal egyeztetni nem tudják, vagy nem akarják, koránt sem követik őseink példáját, kik az 1498-ki törvény kezdetén igy szóllnak: *cum quibus una est*

[55] Az 1659 : 70. és 1687 : 18. tc.-re hivatkozott. (Ua. IV. k. 116. l. Az 1615 : 18. nyilvánvaló elírás, mivel ez évben nem is volt országgyűlés.)

nobis nascendi moriendique conditio, illis prodesse potius quam inutiliter dominari deberemus.[56] — Tiszteli továbbá azoknak historiai tudományukat, kik a Franczia revolutiorol oly sokat beszéllettek, de visza emlékezvén mint ragaszkodott az Aristocratia XI-ik Lajos óta szorosan a régihez, s mi lett belőle, inkább tanusággal teljes példát von magának az előlépésre, nehogy úgy járjunk mint Franczia ország járt. — Megemliti hogy a Mohácsi gyász nap előtt jobbágyainknak is volt fekvő birtoka, — gyám okot merit a pusztáknak ohajtott népesitése, a javakkal való szabad élésnek nemesi jusa, s a publica oeconomia elvei köréből, s beszédjét azzal végzi: hogy a józan szabadságnak nincs izmosabb támasza, mint a független földmivelő nép tiszteletet érdemlő osztálya.

BERNÁTH: A Personalisnak azon figyelmeztetését: hogy meg szünnek az urbarialis viszonyok, el nem fogadja, mivel azon viszonyokat épen örökre feltartatva látja, — Rohonczynak pedig, ki a javallott engedélynek törvény könyvünket vetette ellene, azt feleli: hogy ő a törvényhozó teremen kivül nagyon tiszteli azon törvénykönyvet, de miután az 1791 : 12-ik cz., mellyet oly gyakran hallott a veszprémi követ szájából, a törvényalkotás, és eltörlés hatalmát biztositotta, a törvénykönyvet egy non plus ultra gyanánt maga elébe tartatni nem engedi, s úgy hiszi, azért gyültek ösze az ország Rendei, hogy ami abban hijános, vagy elavult, megváltoztassák, nem pedig hogy minden csorbáival egyetemben az isteni tiz parancsolat gyanánt egy érinthetetlen nimbusba helyheztessék.

Az igen számos kijelentések a capacitás kérdését a törvényi munkára látszatván halasztani, — sokak kik erre voxoltak, nevezetesen DEÁK is az ősiségről, a tulajdonos, és zálogos, a szerző, és örökösödő által kötött szerződések különbségéről tett megjegyzések után,[57] — a kerületi szerkeztetéshez állottak, s az végzéssé is lőn.

*

September 13-án a VII. t. cz. 3-ik §-ban némely más módositásokon kivül a kerületi szerkeztetésben azon változtatás tétetett, hogy a viszahelyheztető Sz[olga] biró, nem a gyülésnek, hanem a törvény széknek, de végre hajtás előtt fog tenni jelentést. — September 14-én felsőbb birónak minden urbarialis perekben a Királyi Curia rendeltetvén, az 5-ik §, melly ezekben a jobbágy védelmére, az ügyvédek közt szabad választást nem engedett, erős harcz után egy átallában kitörültetett.[58] — September 15. vasárnapi szünet.

c)

Rendkivüli toldalék a 77-ik számhoz.

A Fő RR 12-ik Septemberi üléséből, az usufructuatio kérdésében (mellynek egyébiránt alapvonásait, a végzéssel s a F[ő] H[erceg] Nádor

[56] Ezt azonban nem az országgyűlés, hanem a király mondja. A tévedést nem Somsich követte el, mint megjegyzéséből kiderül: „Mutasson bár valaki azon idő tájba Europának akár melly vidékébe egy koronás királynak világ eleibe terjesztett illy ki fejezését". (*Jegyzőkönyv*, IV. k. 119. l.)

[57] Deák megjegyezte, hogy a fennálló törvények értelmében nagy a jelzett különbség s egyszersmind figyelmeztette az az ősiséggel érvelőket, hogy „a kerületi szerkeztetésnek azon tartalma, hogy a jobbágy le tévén adózásainak tőke pénzét, magát meg válthassa, szinte az ősiség kérdéseibe vág". (Ua. IV. k. 129. l.)

[58] Olv. részletesebben e kötet 202. s köv. l.

bérekesztő beszédével együtt már közlöttem)[59] még némellyek itt következnek:

A TÁRNOK: Meg akarja ugyan a szabad adást vevést engedni, de azt az egész országba egyszerre, földes uri jóváhagyás nélkül is bé hozni veszedelmesnek tartja. Okai ezek: 1. A kérdésben forgó törvénynek szempillantatnyi hatását lehetetlen előre avagy csak gyanitólag is számba venni. Felföldön, hol sok a nép, s igy nagyobb is az ipar és szorgalom, annyira ment a telkek felosztása, hogy egy telken temérdek háznépek laknak. Engedjük meg a szabad adást vevést s ezen birtok, melly most számos embert táplál, csak keveseket tápláland, és ezzel együt az ipar is csökkeni fog. Bizonyságot adnak erre a külföld példái. Hetruriában, s Angliában a földmivelés legfőbb pólczon áll, pedig ott csupa haszon bérlők a földmivelők. Szokták a Bánát példáját ellenvetni,[60] ugy de annak két boldog megyéje mellett van egy harmadik is: Krassó, — hol az elhagyott telkek irtóztató számra nevekednek, minden szabad adás vevés mellett is. — 2. Meg kell vallani hogy hazánk minden ajku lakosi közt, a Magyar legkevésbé iparkodó. Tótok és Németek fogják birni a jobbágy telkeket, s a Magyar ezeknek szolgájokká lesz a magyar földön. — 3. Ha nem káprázatnak, de valóságnak kell a szabad adás vevésnek lenni, a földes urnak úgy szóllván semmi korlátozó hatalmat sem kellene engedni. De ügyelvén a tulajdon szentségére, azt tenni lehet e tanácsos? s mindegy lesz e nekem, ha nemtelen vagy nemes lesz e jobbágyom? — én a nemest hozzám hasonló szabad polgár társamnak szeretem, de jobbágyomnak nem. Magával fogná hozni személyes kiváltságait s ezekkel sértőleg érintené f[öldes] uri jussaimat, igy p. o. haszontalan cultiválnám nagy kölcséggel a vadászatot, mert ő nemes, nemesnek pedig vadászni szabad. Igy továbbad, oly szabad adás vevés, hol az urbéri rendbeszedés fel hagyott szabadsága, s más hasonlók még csak annak tudomását is kizárják hogy mi az valósággal, a mi vétetik, a törvényhozás méltóságával is alig egyeztethető. — 4. Fel van ugyan hagyva a 40 : 1, de csak theoretice áll.[61] A kibecslés szabadsága csak szegény embert fogja illetni, kinek fejét sincs hová hajtania, s mit ér neki ezen engedelem, ha még az usufructuatio árát is megfizetni tartozik? — 5. Ösze van ezzel kapcsolva a jobbágy telken lakó nemesek tractamentumának kérdése. Mig a nemes, minden hadi, és házi, személyes, és vagyoni terheket, a nemtelennel egyenlőn viselni nem tartozik, addig sokkal drágábban fog fizethetni, s az adózó nép legnagyobb részt kivetkeztetik a neki szánt jótéteményből. Hogy pedig minden terhet viseljen (bár némely megyékben már ezen szokás meg légyen is) törvény által kijelenteni, Aristocratico-Monarchicus országban tanácsos e? 6. A czélzott kedvezés csak szempillantatnyi, s csak azokat éri, kiket birtokban talál, — minden másokra káros, mert a mit eddig ingyen kaptak, pénzen lesznek kéntelenek venni. — 7. A legfőbb tekintetet csak távolrol kivánja megérinteni — s ez abban áll: hogy ezen törvény csak ideiglenes, és nem organicus, szükségeskép követni fogja azt keves évek mulva egy új törvény, melly az alkotmány elveibe mélyen bévá-

[59] V. ö. e kötet 138. s köv. l.

[60] A három bánáti megye — Temes, Torontál, Krassó — részére kiadott 1780-i urbárium a jobbágynak telke felett birtokjogot biztosít. (Pauly: *Constitutio rei urbarialis*, 390. l.)

[61] *Hármaskönyv*, I. 40. az ősi birtoknak az örökösök közti felosztásáról szól. Ez a pont szolgált indokolásul, hogy a jobbágy telkéből kimozdítható legyen.

gand. — Ő tehát csak oly forma felszóllitó törvényt kivánna: hogy a mint eddig a f[öldes] uraság engedelméből sok helyütt az usufructuatio szabad adás vevése divatozott, ugy ezen jóváhagyott szokás jövendőre se gátoltassék.

Gr. FEKETE: Minden ellenvetéseket megczáfoltatva lát az országos küldötség munkájában, — s minthogy életének nagyobb részét oly vidékeken töltötte, mellyekben a szabad adás vevés divatozik, a Tárnok fekete szinekkel festett képének ellenébe más vidámabbat szegez. — Krassónak számos puszta telkeit pedig nem a szabad adás vevésnek, hanem az éghajlat szigorúságának, földe terméktelenségének, lakosi természetének, a szabadabb tractamentumi véghelyek, s a zavargó Oláhország, s Havas Alföld szomszédságának tulajdonitja. Nem akar alkotványunkkal ellenkező elveket felállitani, de biztositni akarja a jobbágy létét, s iparja gyümölcsét, nevelni, akarja a jobbágyi értéket, s általa a nemzeti hitelt közel 10—20 milliót felütő tőkével, mellynek ajándékával a földes uri karzat, egy talpalatnyi földet sem veszit. Nem fél a lépésnek mesze vágó hatásától, sőt úgy vélekedik, hogy ha a jövendő kor, a körülmények kifejlődése szerint egy további lépést fog szükségesnek látni, ez oly ártatlan lépcső, melly eszközölni fogja, hogy azon lépés rázkódtatás nélkül történhessék meg.

A Fő LOVÁSZ MESTER: Nem látja által hogy miután az 1-ő r. 9-ik czimje[62] szerint, minden nemes tennen javaival tetszése szerint szabadon bánhat, miért ne tehetnők jobbágyainknak ezen ajándékot? — ő szives örömest megteszi. Nehogy azonban a jobbágyoknak szánt hasznot mások arassák, s kivált a tiszántuli megyékben, hol a jobbágy telken lakó nemesek adót nem fizetnek, mig az adó tárgya elintéztetnék, az adó fundusa egészen el vesszen, törvénybe tétetni kivánja, hogy a jobbágy telekre szálló nemes minden terheket viselni tartozzék.

Gr. KÁROLYI GYÖRGY: Nagyon természetesnek találja hogy sok aggodalom fordúl elé, ő azonban által nem látja hogy a mi mintegy félszázad óta minden veszélyes következések nélkül engedőleg fenáll, törvénybe tétetvén, hogy veszélyezhetné az Aristocr[atico-] Monarchicus rendszert? — e részben tehát legkevésbé sem aggódván, nagyobb tekintetnek látná azt hogy az ipar csökkenhet; — ő azonban ellenkezőrül van meggyőződve, s hiszi hogy ezen lépést mindenüt követni fogják az urbéri rendbeszedések, s ez lesz minden iparnak alapja.

A Pécsi Püspök, B. SZEPESY: Az egész §-t meg tartatni kivánja, mert véleménye szerint, a czélba vett engedély nem ellenkezik alkotmányunkkal, tapasztalás által tetlegesen megigazoltatott, igazságos is, sarkantyút ád az iparnak, és szorgalomnak, végre pedig minden lehető aggodalmat megszüntet a következő §. Azonban valamint G. Fekete és Károlyi, úgy ő is, a teher viselés kötelességét minden különböztetés nélkül hozá tétetni kivánja. Ezen rendszabást a RR értelmével is megegyezőnek találja. Ugyan is: a szabad adás vevés jóvoltát a földes urra ki nem terjesztették, és miért? kétség kivül mivel a nemes tulajdonától adót nem fizethet — az uri jóváhagyás megtagadásának okai közé számitották az adó fizetési tehetetlenséget, a kibecslett telek alodialisálását eltiltották, a puszta teleknek mivelésére a községeket hathatósan reá biratni rendelték,[63] — mind ezen gondoskodásoknak alapja kétség kivül

[62] *Hármaskönyv*, I. 9. a nemesek négy fő jogáról.

[63] Ezekről a kérdésekről a tárgyalás alatt álló törvényjavaslat következő pontjai szólnak: I. 8. §. a), I. 13. §. a), I. 15. §.

abban helyheztetik, hogy az usufructuatioval, az adó viselés feltételét összeköttetve látták.

Gr. Keglevics (Barsi F[ő] Is[pán]: Az ellenvetéseket vagy olyanoknak látja, mellyeket meg lehet szüntetni, vagy olyanoknak, hogy a következendő haszonnal ösze vetve a hasonlitást ki nem állják, vagy olyanoknak végre, mellyek az emberi intézkedés gyarlóságitol elválaszthatlanok. Maga is bir oly uradalmat, mellyben a szabad adás divatoz, s tapasztalásbol látja jótékony következéseit, s a mint eddig nem volt oly fundus, mellybe a földmivelő nép indulatának vonzódása szerint véres verejtéke gyümölcsét be fektethetné, ugy ezen túl nem csak ingert kap a szorgalom, de a pénz keringés is nevekedni, s ez által a nyereség, a nemesekre is visza szivárogni fog.

Hercz[eg] Battyányi szükségesnek látja hazánkban is a századdal előre haladni.

B. Bedekovics (Kőrösi F[ő] Is[pán]): Ha oly állapotban látná a jobbágy telket, mint más egyéb földes uri tulajdont, nem lenne hajlandó az usufructuatiót meg engedni, de nagy különbséget lát abban feltünni, hogy a jobbágyi birtok haszonvétele az adó fizetés fedezéseül van kijelelve. A Krassó megyétől vett példában csak annak látja bizonságát, hogy terméktelen helyütt a szabad adás vevés sem fog mindenkin segiteni, de ez csak akkor szolgálhatna nyomos ellenvetésül a javallott törvény ellen, ha bébizonyitatnék, hogy szabad adás vevés mellett több a puszta telek, mint a nélkül. Anglia példája pedig már csak azért sem alkalmaztatható, mivel ott a haszonbérlő szerződések 99 évekre köttetnek, s a haszonbérlők (farmer) arendájokon kivül, semmi más szolgálatokra nem kötelesek. A nemzetiség veszedelmeztetésének ellene tetleges példát hoz fel Torontálbol, s állitja hogy a nemesek gyakori concurrentiájának veszélyes következéseiről, a gondviselés alá bizott megyében semmit sem tapasztalt, sőt úgy látja hogy nem igen kapnak a nemesek jobbágyi birtokon. A Tárnok azon javallatának ellenére pedig, hogy csak felszóllitó törvény alkottassék, azt veti ellen, hogy ha állanak az általa felhozott ellenvetések, nem kevésbé a felszóllitó, mint a kötelező törvény ellen is állanak, — s beszédét azzal végzi, hogy a civilisatiónak természeti előlépése gyakran előzőleg kijeleli a törvényhozás tárgyát, s gondosan ügyelni ezen tekintetre a törvény hozónak főbb kötelessége. — A szerkeztetésre voxol.

Gr. Majláth (Zempl[éni] fő is[pán]) pedig a fő lovász mester toldalékját elfogadja, mert a jobbágyoknak szánt kedvezést, a privilegiált nép osztályra háritani nem akarja. A politicus tekintetekre pedig megjegyzi, hogy ha bár minden nézeteknek kimeritőleg nem felel is meg ezen rendelés, mindazáltal egy részről a tulajdont sértetlen hagyván, más részről a század irányát legalább nagy részben kielégiti.

Gr. Dessewffy Josef irott beszédet kezd olvasni, — de a Fő H[erceg] Nádor figyelmeztetésére, hogy ez már több izben a bévett rendel ellenkezőnek nyilatkoztatott, — az irást leteszi, állitván hogy meg szokta könyv nélkül is szóllani, s csak azért nyúlt iráshoz, hogy gondolatjait torlottabb rendben adhassa elő, hivén: senki sem fogja gondolhatni, hogy másnak munkáját olvasná. Felhivja Montesquieunek mondását, hogy valamely uj intézetnek minden lehető következéseit felfogni a legnagyobb elme sem képes, ellenben a régieken rést találni nagyon

könnyü.[64] Elösmeri ugyan hogy legrégibb időkben is voltak a jobbágyoknak jusaik, de minden kiterjesztést szomoru jelenések követtek, igy a szabad költözködés is gyakran volt közbejött kegyetlenkedések miatt öszeszoritva. A körülmények megváltoztak, elnyomástol, zsarolástol, kivált dicsőségesen országló fejedelmünknek atyai kormánya alatt félni nem lehet, de az urbariom mint urbariom ellen sincs panaszra helyes ok, s ha van panasznak helye, csak az ellen van — si vera pro gratis dicere fas est — hogy a kormányszékek, habozó, önkényes magyarázatok által a dolgot felzavarták. Ő a felvilágosodott ember ivadéktol azt várta, hogy az urbarialis öszeütközéseknek véget szakitó módra fog találni, s akár erre, akár a nemzeti ipar felemelésére tekintsen is, kételkedik, valjon czélt érünk e egy oly intézettel, mellynek nem lesz egyéb következése annál, hogy B. fogja nekem azt dolgozni, mit eddig A. dolgozott, czél csak úgy éretnék, ha a mit nekem dolgozott, magának dolgozhatná, ha mi valóságos farmereket teremtenénk, de valjon pénz szükült állapotunkban ezt lehet e tennünk, és lehet e egyszerre? Hogy a telket biró jobbágy iparkodni fog, ez által vagyonosabbá lesz, s igy az adót is jobban birhatandja, igaz, de a telek birtoka keves kézbe szorúl, s hasonló idomban nevekedik a semmit sem birók elszegényedett serege, — és tudunk e ezeknek keresetet nyujtani? meg vannak e nállunk a segéd kútforrásoknak mind azon előzményei, mellyek Franczia Országban, Angliában oly bőven találtatnak? Sőt úgy véli nem csak nem nevekedend a népességel lépést tartó szorgalom, de a puszták sem impopuláltatnak, mihelyt látni fogják a birtokosok, hogy telkeikbe bé avatkozik a diaeta. — Hajlandó lenne reá állani, hogy ha mindent meg akar a jobbágy váltani, az úr ne mondhassa, hogy nem; de a czélba vett intézet a czélnak egy átallában, és minden oldalúlag meggondolva, semmi tekintet alatt meg nem felel.

Gr. ZICHY KÁR[OLY]: Szintén ellene van az usufructuatio eladhatóságának ha maga marad is, nem is mozditja az országban divatozó részletes tapasztalás, mert nagy különbség van az engedett szokás, és az általános törvény között, ő nevetségesnek, Jesuitica különböztetésnek tartja azt mondani, hogy a tulajdon enyim marad, de a haszon vételt más eladhatja. Attol is tart, hogy onus inhaerebit fundo,[65] s nem is nagy jótéteménynek itéli azt, mert a mit egy kézzel adunk a másikkal el vesszük, s a kiket szabadokká akarunk tenni, szolgáikká tesszük azoknak, kik nékik pénzt fognak kölcsönözni, végre ugy hiszi hogy magok a jobbágyok sem fogják ezt nagy jótéteménynek venni, nem költöztek hazánkbol más országokba, hol ezen adás vevés divatozott, hozzánk ellenben igen sokan költöztek. Hallotta mondatni, tétessék azon óvás, hogy a ki megveszi, minden terhet viselni tartozzék; ő készebb lenne minden nemest kizárni a telkek vételéből, mint ezt igy általánosan törvénybe tenni, mert vannak személyes terhek, mellyek a nemesi kiváltsággal ösze nem férhetnek, p. o. a katona állitás. — ez igen nagy tekintetü kérdés. — B. SZEPESSY: A személyes teher nem a telekkel jár, a katona állitás pedig mindenkor az országgyülése rendelése alá tartozott.

[64] Talán a *L'esprit des lois* XXIX. könyv 4. fejezete; ebben Montesquien azokról a törvényekről beszél, amelyek a gyakorlatban a törvényhozó céljával homlokegyenest ellenkező következményeket váltanak ki.

[65] Az elvet, hogy az adó nem a földet, a telket terheli, törvény (1741 : 8.) is hangsúlyozta.

TÁRNOK: Igaz, de az állitandó ujonczok száma csak ugyan porta szerint vettetett ki. — Gr. FEKETE: Gondoskodni fog a törvényhozás más ki vetési kolcsrol.

PYRKER Érsek: Legjobbnak s minden nehézséget elenyésztetőnek vélné a tulajdon megszerezhetése szabadságát megadni, azonban megegyez a Rendekkel, de nem csak a f[öldes] urakat, hanem az uradalmi tiszteket is ki zárni kivánja.

ORSZÁGBIRÁJA: Tagadni hogy fontos okok vannak az usufructuatio szabad adása vevésének ellene; méltatlanság lenne, de ha meggondolom hogy földmives országban a szorgalmat nevelni mellőzhetetlenül szükséges, s ha megfontolom hogy ezt csak a tulajdon hasznomra forditható nyereség reménye ösztönözheti, a jobbágy állapotját a jelen helyzetben hagyni, s tovább is megengedni, hogy a mit véres verejték közben szerzett, tőle becsléssel el vétessék, meg tiltani hogy tulajdon szerzeményét, a mi eddigi törvényeink szerint is tulajdona volt, másra ne ruháztassa, — mindezeket nem akarhatom, s azért a szabad eladásra voxolok. Az ellenvetések közül ki lévén már a tárgy meritve, csak arra kivánok észrevételt tenni, hogy ezen törvény a földes uri jusba s tulajdonba ütköznék, — erre elegendőleg megfelel valóságos tapasztalása azon helyeknek, hol a szabad vétel eddig is divatozott, — hogy pedig az osztály esetére fentartott rendelete Verbőczy 1-ő része 40-ik czimjének, hogy az urbér rendbeszedés fenmaradása a törvény jótékonyságát elenyésztetné, el nem ösmérhetem, mert volenti non fit injuria, a ki vásárol, tudja hogy ezen feltételek mellett vásárol, — én tehát a többség által elfogadni látszatott toldalékkal minden nemű aggodalmakat megszüntethetőknek itélek, annyival is inkáb, mivel a törvényhozásnak gondoskodni kell, hogy az engedett szabadság, sem a közbátorságnak sem a jobbágyi viszonynak ne ártson, s én teljesen meg vagyok győződve hogy ha a következő szakaszok elintézésében, nem az „aura popularis"-ra hanem a méltányosságra ügyelünk, minden gátat el lehet háritani. Csak egy tekintet lehetne még hátra, t. i. a katona állitásnak, eddigelé palatinalis porták szerint divatozó kivetése, — de én úgy hiszem hogy ha ezen kivetési kolcsot a törvényhozás nem fogja helyesnek találni, más alkalmatosabrol fog gondoskodni, ezen tekintet miatt azonban e jelen században meg tagadni jobbágyinktol a javallatban lévő törvény jóvoltát, sem igazságnak, sem a közre nézve tanácsosnak s hasznosnak nem itélhetem.

Miután még H. Battyányinak, és Horváth Ország követének azon kivánságára, hogy a földes úr a vételbeli jusbol ki ne zárassék, — a TÁRNOK és Gr. ESZTERHÁZY MIHÁLY azt felelték vólna, hogy a telek tulajdona az úré, a haszon gyümölcsözés pedig az adó viselése végett kiadott arenda, s igy az úr maga magának haszonbérlője — a teleknek ura, egyszersmind maga magának jobbágya, s a falusi biró alatvalója sem lehet. H[orvát] Ország követének pedig azon második ellenvetésére hogy a jobbágyok sok helyüt az uraság házában laknak, Gr. ESZTERHÁZY KÁROLY, a ki uradalmába[66] már 12 év óta önként behozta a szabad vételt, azt felelte: hogy ennek oka csak az, mert másként jobbágyot, s robottot nem kapott volna, s minden uri járandóságai sértetlen maradván, panaszra teljeséggel oka nincs, mi pedig az úré volt, az övé is marad. —

[66] Gr. Eszterházy Károly főajtónállómester, aki a család cseklészi ágából származott, a pozsonymegyei szeredi uradalom birtokosa volt.

A vitatásoknak vége lőn, s a F[ő] H[erczeg] Nádor előbbi levelemben közlött beszédjével a tárgyat bérekesztette.

*

September 13-án folytatván a fő RR az urbariomi 1-ő t. cz.-t, a következendő nevezetesebb változtatások mentek határozásba: 1-o. A végintézet nélküli magva szakadás esetében a földes uri örökösödést kétségbe hozni nem kivánják ugyan, de meg engedik hogy a jobbágy minden tulajdonával (és igy az usufructuatióval is) mind éltében, mind halála esetére rendelkezhessen, — a nyilvános magva szakadás esetét tehát nem állitják fel oknak, hogy e miatt a f[öldes] úr megtagadhassa az eladástol jóvá hagyását. — Ellenben a vevőre nézve különbséget találván az elmozditás, és bé nem fogadás, az idegen és helybeli vevő között, felszóllitják a RRket, hogy még más eseteket is jeleljenek ki, mellyekben a földes úr, jóvá hagyását megtagadhatja.

2-o. Az inprothocollatio taxáját (laudemiumot, a mint némellyek nevezik) egy átaljában el törölték. — 3-o. Az elmozditást, — amotiót — egyenest csak törvényes urbarialis, és nem politicus uton eszközöltetni, — a 6 hónapi haladékot pedig 3 hónapra változtatni kivánják. — A többi pontokat, úgy

September 14-én az urbéri 2-ik t. cz.-t is kevésbé lényeges (essentialis) módositásokkal elfogadták.[67]

[67] Olv. részletesebben a következő számban.

78.

a)

1833 szeptember 5
Országos ülés

Tárgy: Az úrbéri V. t. c. 3. és 4. §-a: az örökös kötések felbonthatósága és az ideiglenes kötések.

b)

1833 szeptember 6
Országos ülés.

Tárgy: Az úrbéri V. t. c. 5. és 6. §-a: az úrbéri szerződések megkötésének módja.

c)

1833 szeptember 7
Országos ülés.

Tárgy: Az úrbéri VI. tc. 1. §-a: a községi bírák és esküdtek választása A borsodi eset.

d)

1833 szeptember 9
Országos ülés.

Tárgy: Az úrbéri VI. tc. 1. §. 2. és 3. pontja: a községi jegyző választása, a bíró és jegyző elmozdítása.

e)

1833 szeptember 13
Toldalék.
A főrendek ülése.

Tárgy: Az úrbéri I. tc. folytatása és befejezése.

a)

September 5-én 103-ik ülés a KK és Rendeknél.

Olvastatott az 5-ik t. cz. 3-ik §-sa: „Hogy azonban az örökös kötésekkel adott általános szabadság viszaélésekre ne nyujtson alkalmat, az urbér béhozatala után tett örökös kötések is (perpetui contractus *etiam* a tempore introducti urbarii initi) következő esetekben (sequentibus *quoque* in casibus) lesznek felbonthatók: 1. Ha bebizonyitatnék hogy valamely ideigleni kötések akár az úrbéri rendbeszedés alkalmával, akár annak következésében a földes úr akaratja, s ellen mondása ellen örökösöknek jelentettek ki, vagy ha azok az uraság ellenmondása nem tekintvén köz hatalommal parancsoltattak, vagy végre erőszakkal, és féle-

lemmel csikartattak ki. — 2. Ha ravazsággal vagy csalárdsággal eszközöltettek. — 3. Ha időközben lehetetlenné vált feltételeket foglalnak magokban. — 4. Ha olyanok által, kik arra megkivánt szerződési tehetséggel nem birtak, t. i. *csak zálogos avagy haszonvevő birtokosok által* köttettek. Mindezek önhatalommal ugyan el nem töröltethetnek, mindazáltal azoknak felbontására vagy megerőtlenitésére a törvény utja mind a két résznek szabad leend".[1]

Ezen szakaszra nézve GR. ANDRÁSSYnak inditványára először az *etiam* szó iránt azon aggodalom fordult elő, hogy ennek értelme oda látszatnék mutatni, mintha az 1-ő §-ban kérdésbe nem vehetőknek itélt, urbariom előtti régi kötések is az alább irtt esetekben felbonthatók, vagy megerőtlenithetők lennének, melly értelem ellenkeznék azon 1-ő §. végzésével, s a jobbágyság több mint félszázados divattal erősitett állapotja biztositásával. Mert alig van ilyes szerződés, mellyre nézve az urbariom behozatala alkalmával a földes úr ovással ne élt volna, sőt az urbariom végrehajtói azon ovást bévett szokás szerint kéretlen is béiktatták az executionalisba,[2] igy tehát csak nem minden kötések felbomolhatnának. — PETROVAY ugyan a kezdetben csalárdságon épült kötéseket, vagy erőszakkal behozattakat, bár mi régiek légyenek is, felbonthatóknak kivánta, véleménye azonban viszhangra alig talált, s csaknem közönséges volt az értelem, hogy azon régi szerződések, mellyek egyébiránt is az urbariom behozatala alkalmával már kiállották a vizsgálatot, felbonthatatlanok. Azonban sokan úgy vélekedtek hogy ezen értelmet a 1-ő §. béfejezett, külön választott volta biztositja, s azért további aggodalomra szükség nincs. Végre még is engedvén azok aggodalmának, kik a homályos, vagy félre magyarázatra alkalmat nyujtható törvényt a legnagyobb szerencsétlenségnek tartották, több más javallatok közt minden kétség eloszlatása végett POSZAVECZ inditványára igy módositatott a szerkeztetés: *„akár az urbér behozatala után tett, akár pedig jövendőre teendő örökös kötések következő esetekben lesznek felbonthatók"*.

Második aggodalom a *quoque* szót tárgyazta, minthogy ez oda látszatik mutatni, hogy az itt kiszabottokon kivül még más esetei is lehetnek a felbonthatásnak. — A PERSONALIS ellenzette a „quoque" szónak javallatba hozott kihagyatását, mert az bé vág az ősiség kérdésébe, a mit itt igy felületesen megelőzni nem lehet. Erre azonban az válaszoltatván: hogy épen azért nehogy megelőztessék az ősiségnek a Juridicumba tartozó kérdése, ki kell hagyni a „quoque" szót, mert ugyan is ha ott még más esetjei is fel találnak állitatni az invalidabilitásnak, azon rendelés az itt elszámlált eseteken kivül is állni fog, ellenkező esetben pedig követeltség nélkül fog itt a *quoque* állani. — A PERSONALIS egészen mellőzte tehát az ősiség kérdését, s csak azon szempontokbol kivánta a „quoque" szót megtartani; mivel a Curialis regalis jusok iránti szerződések már az előbbi §-ban erőteleneknek nyilatkoztattak, (a mint hogy Niczky János a quoque szót egyenest csak ezen esetre értette,) mivel továbbá vannak bizonyos általános hijányok, mellyek miatt nem csak az urbéri kötések, de más bár melly szerződések is erőtlenek p. o. ha hamis valamely szerződés. — DEÁK ugyan és mások a szerződések erőtlenségének általános okait mind elszámlálva találták a kérdésben forgó szakaszban, s nem is gondolhatták (az ősiséget, mellyet a Personalis sze-

[1] *Iratok*, I. k. 296. s köv. l.
[2] Németh János pozsonyi követ említette ezt. (*Jegyzőkönyv*, IV. k. 134 l.)

rint is ez uttal mellőzni kell, egészen félre téve) hogy még más esetje is lehessen az erőtlenitésnek.[3] Mind azáltal a többség a szerkeztetést e részben megtartotta.

Végre a szakasz 4-ik pontjában elegendőnek találtatván általános megemlitése azoknak, kik szerződési tehetőséggel nem birtak, ezen szavak: t. i. *csak zálogos, vagy haszonvevő birtokosok*, annyival is inkább kitörülendőknek itéltettek, mivel még mások is vannak, kik szerződési tehetséggel nem birnak, minnyajokat pedig különösen elszámlálni nem lehet, s igy egyet sem kell.

Más egyébb inditványok és közbe vetett kérdések között Nagy Pál ezen szakaszt olvasván, a farkasrol és bárányrol szólló ismeretes mesére emlékezik. A §. vége ugyan mind a két félnek megengedi a kereset szabadságát a fentebb kitett esetekben, azon esetek azonban mind csak a földes úrról szóllanak, a ki okosabb, és hatalmasabb, — az 1-ő pont tehát oly formán szóll, hogy ha a gyenge az erőset kénszeritette, a 2-ik úgy: ha a tudatlan az okost megcsalta volna, s igy tovább, ebben tehát a szónak nem viszonosságot, sem öszehangzást nem lát. De feleletül adatván, hogy a jobbágyság már azon egy elvben is elegendő biztositva van; hogy az urbariomnál terhesebb kötésnek állani nem köteles. — Ezen inditvány is más egyebekkel együtt elmellőztetett.

Olvastatott a 4-ik §. t. i. hogy ideigleni kötéseket, mind az uri tartozásokra, szolgálatokra és adózásokra, mind a királyi adományból származott haszonvételekre és uri jussokra nézve is, szabadon köthetnek a jobbágyok.[4]

Erre nézve Szucsics azt kivánta hogy 32 évre szoritassanak, magyarúl szerkeztessenek,[5] s határoztassék meg a lakosok hányad részének megegyezése kivántatik; — Ötvös Mihály kitétetni akarta nyilván, hogy az urbariomnál terhesebbek ne lehessenek, — Szirmay: Hogy megszünésök végett félesztendei felmondás határoztassék, — Török: Hogy ideiglenes czim alatt minden nemű jószágok iránt szerződések kötettessenek. — Mindezek mellőztetvén, a szerkeztetés a mint áll jóvá hagyatott.

h)

September 6-án 104-ik ülés a KK és Rendeknél.

Olvastaték az V-ik t. cz. 5-ik §-sa, melly az urbéri kötések szerződésének módja felől rendelkezik, azt határozván: hogy ezen, minden bíróság előtt szoros magyarázatú kötések törvényes bizonság előtt tétessenek — ez figyelmezni fog hogy a munkák s egyebek árához, s a kereshetés módjához alkalmaztassék,[a] — a kötés tartalmát a törvényes tartozások állandó rendszerével eleve egybe fogja hasonlitani, — ezt[b] a megye törvényszékének bemutatja, — melly ha kénszerités, vagy ravazság közbejöttét, avagy azt látná, hogy az új válalmány öszesen sulyosabb

a) T. i. a kötés, contractus.
b) Pontosan: ezen egybehasonlittásról szólló levelét.

[3] Deák érvelése: „A *quoque* sem maradhat meg; mert sokak lévén a megerőtlenités esetei, vagy azokat mind ki kellene tenni, vagy pedig ugy szerkeztetni, hogy praeter casus communes; minekutánna azomban a vis et metus mint közönséges okok emlitettnek, a *quoque* csak zavart okozna". (Ua. IV. k. 144. s köv. l.)

[4] *Iratok*, I. k. 297. l.

[5] „Még pedig ugy, hogy a hol a jobbágyság nem beszéll magyarul, ottan a szerződés eredetikép magyar nyelven légyen ugyan, de arra a nyelvre forditttasson, a mellyet a lakosok beszélnek. (*Jegyzőkönyv*, IV. k. 148. l.)

mint az urbéri, a kötést nem fogja ugyan módositani, hanem a feleket új egyezésre utasitja. — Törvényszéki helybehagyás után egy példány a megye levéltárába tétetik, kettő a feleknek kiadatik, s törvényszéki megvizsgálás után a szerződés ereje azonnal foganatba jön.[6]

Az országos küldötségi szerkeztetésben a pont végére még oda volt téve: „Hogy a Királyi Felségnek fő felvigyázási jusa a Helytartó tanács utján fel marad".[7]

Erre nézve JUSTH inditványt tőn, hogy a törvényszéknek felhagyott viszaküldhetési tehetőség el maradjon. Az általa s a vele egy véleményen lévők által felhozott okok ezek valának: Az urbarialis adózások iránti szerződésnek nem csak megengedtettek, de hasznos mivóltok tekintetéből eszközlésök is elhatároztatott, azokat tehát nem nehezitni, de könnyitni kell. Az egyezés önkéntes cselekedet és igy a polgári közhatóságnak nincs abba egyéb jusa, mint a feltartásra szükséges ovásokat kiszabni, ezen czélnak meg felel azon ellátás, hogy a szolgabiró jelenléte megkivántatik. Egyébiránt is a szerződés terhes vagy könnyü voltának megitélése, nem csak az uri adózásoknak, de más egyéb körülményeknek is öszehasonlitásától füg, mellyeket más senki sem tud megitélni, mint az kit azon körülmények sulya érdekel, — ha pedig csak ugyan sulyosan ütne ki a szerződés, szabadságot ád a 3-ik szakasz annak meg erőtlenitésére a jobbágynak, a mi már magában minden aggodalmat megszüntethet.

Ezen inditványt SISKOVICS, BALOGH, SOMSICH és mások oda is kiterjesztették hogy a sz[olga]biró jelenlétte sem szükséges. (Mások tiszti ügyészt is kivántak.) Ideje már egyszer a népet is fel szabaditani az örökös gyámság alól, melly a moralis erőnek kifejlését nehéz járomba tartja. De attol is lehet tartani hogy a sz[olga]biró inkáb fog annak kedvezni, a ki választásában részt vesz. A köz hatóságnak van jusa. sőt kötelessége bele nézni hogy 52 nap helyett a jobbágy 60 napra ne szoritassék, de midőn magát a napoktol meg váltja, s ezen váltságot ha tehetsége van, áldozattal is kész megvásárolni, midőn a kiváltság subsistentiáját minden esetben javitja, midőn a váltság bár mennyiségét csak az képes megitélni, a ki a teher súlyát érzi, a köz hatalomnak egyátallában jusa nem lehet bé avatkozni abba, hogy hová költi pénzét a jobbágy, különben majd az következnék, hogy a szolgabiró még vásárra is elkisérje a jobbágyot, s ő mondja meg, ha meg vehet e valamely lovat, vagy ökröt, mert itt is értéken felül fizethet, még inkáb mint adózásai megváltásánál, mert terheit ösmeri, tudja mit vált meg, a lovat pedig nem ösmeri. Az egyezségnek szabadnak kell lenni, birói beavatkozásnak csak akkor lehet helye, ha panasz van. Ki kell jelenteni hogy a megváltó kötés terhesebb nem lehet az urbariomnál, s ha terhesb felbontható. Ez lesz az illő gondoskodás, nem pedig az hogy a szolgabiró gondolkozzék a jobbágy helyett.

Ellenben PRÓNAY, NAGY, GYERTYÁNFY, PALÓCZY, PÁZMÁNDY és mások nem feszegetik, az urbarialis szerződések mennyire különböznek vagy nem különböznek más civilis szerződésektől, de azon szempontbol indulnak hogy a jobbágyi birtok adó fundusa, vagy legalább ha ez tagadtatik, (a mint MARCZIBÁNYI tagadta) a jobbágy telek haszonvétele azon érték, mellytől az adó terhe viseltetik, a közigazgatást tehát minden befolyásbol kizárni nem lehet. Az ezen tekintetből szükséges evidentiára

[6] *Iratok*, I. k. 297. s köv. l.
[7] *Proiectum*, 33. l.

szolgál a szerkeztetésben foglalt intézet, a nélkül hogy az egyezés szabad természete sértetnék, mert tetleges rész vétel a törvényszéknek nem engedtetik. Tiszteletet érdemel azoknak érzelme, kik a jobbágyot fel akarják a gyámság alól szabaditani. Szükség azonban hogy mielőtt ez történnék, a 8-ik t. cz.[8] foganatba jöjjön, s a szabad adás vevés hatása némileg elterjedjen. Nem is áll egyenlő fokán a miveltségnek népünk, 1830-ban mondották némellyek a sorsozásra nézve, hogy kivált az oláh vidékeken még a pópája sem képes neki megmagyarázni mi káros, mi hasznos, nemhogy maga értené.[9] Végre pedig nincs a szegény embernek jobb barátja mint a szolgabiró, ez neki atyja pártfogója.

Mondaték ugyan ezek ellen, hogy azért Marmarosban is sorsozás által ment végbe az ujoncz állitás[10] Érettebb a nép, mint gondolnók, kivált azon dolgok megitélésére nézve, mellyek ön hasznát tárgyazzák. Nem is jó ezen elvet szerfelett kiterjeszteni, különben az következnék, hogy a miveletlen nemesnek (mert nemes is van miveletlen) sem kell megengedni, hogy köz felvigyázat nélkül dolgairol intézkedhessen, s ha csak ugyan állana, hogy nincs a jobbágynak elegendő esze ön kárát megfontolni, meg kell engedni hogy ügyvédet választhasson magának. Vagy talán meg akarjuk tiltani hogy mivelt, okos földes urától, ha pénze van, több ezerekért is szénát, életet ne vegyen, mert meg csalódhatik? Mondották ugyan hogy a szolgabiró atyja a jobbágynak: de megköszönné ő azon atyáskodást, ha minden dolgaiba bé avatkoznék a szolgabiró. Nincs is itt szó az adó fundusárol, a melly megkivánhatja a felügyelést, hanem csupán az úri szolgálatok megváltásárol, melly által az adózás értéke csak nevekedhetik. Akár mit mondjunk, az egész urbariomon keresztül csak három féle irány uralkodik t. i. hogy az adó fundusa biztositassék, hogy az neveltessék, s hogy rézs hagyassék a Helytartó tanács befolyására.[11]

A többség azonban e részben elfogadta a kerületi szerkeztetést. A suprema inspectio, mint magában érthető Felségi jus, különösen minden tárgynál megemlitetni szükségesnek nem találtatván, a helytartó tanács befolyásának kérdése pedig a VII. czikelyre tartozandónak nyilatkoztatván.[12]

[8] A jobbágy személyi és vagyoni biztonságáról.

[9] Nagy Pál említette, hogy az 1830-i országgyűlésen több követ nyilatkozott így, amidőn javaslat hangzott el a sorshúzás útján történő katonaállításra. (*Jegyzőkönyv*, IV. k. 162. l.)

[10] Sztojka máramarosi követ tiltakozott, hogy megyéjének lakosai „még sem olly vadak, hogy a haza védelmére is kötéllel kellessen őket öszve fogni". Siskovics baranyai követ szerint megyéjében is bevált a sorshúzásos eljárás, igazolván, hogy „a nép elég érett akár melly jó intézetnek el fogadására". (Ua. IV. k. 165., 167. l.)

[11] Az egész kérdést Pozsony városának követe oly szemszögből vizsgálta, amelyet a megyei követek mellőztek: „A minden napi tapasztalás bizonyitja, hogy a jobbágyság közönséges panasza, hogy ők supererogatákra kénszerittetnek és sokszor egy esztendei szolgálatjaik két esztendei tartozkodásaikat is fellül mulják; ezen panaszok tagadhatatlan bizonyságai annak, hogy a földes uraságok avagy azoknak tisztjei avval sem elégszenek meg, a mivel a jobbágy törvény szerént tartozik; minő reménnyel lehet tehát azt fel tenni, hogy ezentul még attól is, a mivel eddig meg nem elégedtek, el állani és a jobbágyoknak kedvezéseket engedvén törvényes tartozásaiknál könnyebb kötésekre állani fognak?" (Ua. IV. k. 164. l.)

[12] Ezt az indítványt a personális tette az első felszólalások után. (Ua. IV. k. 152. l.)

Mindazon által BENYICZKY és SZABÓ inditványára a többség kijelentette, hogy a szerkeztetésben foglalt sollennitásokat, s köz hatósági befolyást csak az adózásoknak, és szolgálatoknak évenkénti fel váltásáról szólló szerződésekre értik, nem pedig az általánosan felmentő (exemptionalis, immunitationalis) kötésekre, mellyeket teljeséggel magános szabad egyezésre tartozandónak itélnek. Ezen tekintetből tehát a szakasz eleje igy módositatott: *Az esztendei tartozásokat tárgyazó urbéri kötések* s. a t. Ezekre nézve egy példánynak a megye levéltárába letétele, — mellyet BORCSICZKY hozott inditványba, sem találtatván szükségesnek, minthogy az egész kötés, más polgári kötésekkel egyenlő természetűnek nyilatkoztatott.

A 6-ik §, melly szerint a megszállitás, biztositás, soltészi, jutalmazási (queralis —scultetialis — inscriptionalis) vagy más czimek alatt tett, vagy teendő kötések, a határ jövendő rendbeszedését (épségben maradván a kötésbeli tartozások) nem fogják akadályozni,[13] — minden észrevétel nélkül jóváhagyatott.

c)

September 7-én 105-ik országos ülés a KK és RRnél,

következett a 6-ik t. cz. a községek belső igazgatásáról s ennek első §-a a helységi birák s hitesek választásáról.[14] — Ezen kérdést, egy közbevetett kérelem közbe szakitotta, t. i.

PALÓCZY jelenti a RRnek, hogy a Helytartó tanács folyó 1833 eszt[endő] Martius 19-én a 7470. szám alatt, egy Circularét bocsájtott Borsod vármegyéhez, melly által a birák és hitesek választása módját meg parancsolja, a lakosok személyes befolyását tizedekre szoritja, egyszersmind meghagyja a megyéknek, terjesszék fel a kebelökben divatozó különböző szokásokat, hogy azoknak öszevetése után normativus rendszabást adhasson ő Felsége az országnak.[15] — Ha megengedik a RR felfogja olvasni azon Intimatumot.

A PERSONALIS nem gátolja, de nem tudja, ha valjon a RR ennek tartalmát hajlandók e sinór mértékül venni. Eredete a dolognak abban van, hogy a községi előljárók választása iránt több rendbéli panaszok kerültek a Helytartó tanács elébe, a megyék fel szóllitattak s ezen felszóllitás következésében érkezett a szóban forgó intimátum.[16]

PALÓCZY fel olvassa. Mennyire czél irányos ezen intézet, mennyire nem? abba nem avatkoznak Borsodnak Rendei. De úgy vélik: a Helytartó Tanács tartozott volna tudni hogy 1833-ban országgyülése van s hogy községek belső igazgatásáról a K és RR rendelkeznek az urbarialis munkában, — tudni tartozott azt is hogy ez a törvényhozás körébe tar-

[13] *Iratok*, I. k. 298. l.

[14] *Iratok*, I. k. 298. l.

[15] A körirat (Országos Levéltár, *Helytartótanács, Dep. publico-politicum* 1833. f. 45. nr. 4.) a legutóbbi felszólítást, hogy a megyék a választási szokásokról számoljanak be, nem tartalmazza. Palóczynak a *Jegyzőkönyv*ben közölt beszéde sem tesz erről említést. A helytartótanács arra utasította a megyéket, hogy helységenkint állapitsák meg és jelentsék be azoknak a számát, akik tizedkerületenként megválaszttatván, az előljárókat fogják majd választani. A körirat már a végleges normale volt.

[16] A megyék sorra beszámoltak a helyi szokásokról, jelentéseik alapján terjesztette a helytartótanács 1832. febr. 14-én az uralkodó elé javaslatait, s ezekre következett a kancellária leirata.

tozik, országgyülése alatt tehát abba avatkozni, s nem csak a törvényhozás hatóságába vágni, de ámbár épen azon tárgyal foglalatoskodtak az ország rendei, még a törvényhatóságokat oda is utasitani, hogy a felsőbb helyről érkezendő normativumtol várjanak, valóságos tetemes sérelem. — Kerületi ülés nincs hogy azt ott initiálhatná, a gravaminalis küldötség[17] munkája elővételének ideje bizontalan, ő tehát orvoslást kér a RR bölcseségétől.

Personalis: Ezen tárgy dicasterialis uton rég pertractatióban van. 1830. és 1831-ben jöttek bé a jelentések[18] 1832-ben adatott ki a resolutio,[19] az intimatum el késett. Egyébiránt a K és RR teljes törvényhozói hatósággal rendelkeznek, s midőn a törvény tesz rendelést, a Felség által dicasterialis uton tett rendszabás magában megszünik.

Prónay: Az inditványt köz figyelmet érdemlőnek tekinti. Nagyon megütközik, hogy a H[elytartó] Tanács épen diaeta alatt, épen a kérdéses tárgy feletti rendelkezés alatt anticipálja a törvényes ellátást. A Personalis észrevétele által nem indittatik ellenkező véleményre, mert legalább annyi tekintettel tartozott volna lenni a H[elytartó] Tanács hogy intimatuma végére oda tegye: hogy az csak addig fog kötelezni, mig a törvényhozó test máskép rendelkezik. — Mit vonja egy polit[icum] dicasterium magához az ország Rendeinek leg szentebb jusát, az initiativát? Ő kivánja a tárgyat kerületi tanácskozásra vinni, s ő Felségét egy alázatos fel irással meg kérni, méltóztatnék a kormányszéket oda utasitani, hogy csak a törvények értelmében tegye igazgatási rendeléseit, s a törvényhozási hatóságba magát ne avassa.

Personalis: Az hogy a kormánynak provisorius rendeleti csak a törvényes ellátásig birnak erővel, magában értetik, valamint az is, hogy a H[elytartó] Tanács tartozik magát a törvényekhez alkalmaztatni. Fel sem lehet tenni azon disacteriumrol hogy ne érezné azt, hogy a törvénynek alája van vetve, s magát a törvényhozó hatalom rendeléseihez alkalmazni köteles. Nem foglal tehát ezen intézkedés magában megvetést, avagy kisebitést, nem is történt önkényesen, s a törvényhatóságok befolyása nélkül. Maga Nógrád is tett iránta jelentést a H[elytartó] Tanácshoz.[20]

Prónay: A H[elytartó] Tanácsnak törvénytelen tette nem hozatik az által törvényes ösvényre, hogy a Vármegyék kihalgatásával intézkedik. Mert azt olvasom a törvényben,[21] hogy magát szorosan a törvényhez alkalmazni, sőt a megyéket is hasonlóra szoritani köteles.

Personalis: Ugy de erre nézve törvény nem volt, s ha azt enunciálnók, hogy ily esetben[22] intézkednie, gondoskodnia nem szabad, az igazgatás kerekének meg kellene akadni.

Dubraviczky: Ha épen a törvényhozó test együt nem lenne, s különösen az urbariom elrendelése végett nem lenne együtt, nem csak rendetlenséget nem látna, sőt leg nagyobb rendben lenni vélné a H[ely-

[17] Tagjai 1833. ápr. 12-én nyerték el megbízásukat. (*Országgyülési Tudósitások*, I. k. 296. l.)

[18] Az említett megyei beszámolók.

[19] A kancelláriai leirat 1833. január 24-én kelt.

[20] Arra a felszólitásra, hogy számoljon be a körében szokásos választási eljárásról.

[21] 1723 102. és 1791 : 14. tc.

[22] Azokról a kérdésekről, amelyekre vonatkozólag a rendszeres munkálatok javaslatokat tartalmaznak.

tartó] Tanács cselekedetét. De igy aggodalma van. Azonban nem látja szükségesnek a felirást. Ő sokkal többre becsüli törvényhozói hatóságát, mint sem hogy elegendőnek ne látná „palam negasse" a H[elytartó] Tanácsnak azon hatalmát, hogy a törvényhozás körébe vághasson, a mint gondolja hogy a Consilium magának ezen hatalmat nem is tulajdonitja.

GHÉCZY: Törvénytelennek ösmeri ugyan a H[elytartó] Tanács tettét, de nem lát még most okot a felirásra. A vármegyék élnek bizonyosan remonstrationalis igazukkal, s országos sérelemmé csak akkor válhat valamely kormány intézet, ha hogy a megyék felirásai sikertelenek lesznek.

PALÓCZY jelenti hogy Borsod Vármegye el nem mulasztott repraesentálni, s azt felelni, a H[elytartó] Tanácsnak, hogy e részben a törvényhozó testtől várván a rendelést, azon intimatum végrehajtásába nem ereszkedik. Egyébiránt ő nem a dolog érdemének czéliránytalansága miatt adta fel ezen sérelmet, hanem azért, hogy országgyülés alatt történt, — még pedig meghagyatott a megyéknek: adjanak jelentést, nem a végett hogy a törvényhozó testnek javallatul szolgáljon, hanem hogy a kormány normativumot bocsájthasson. Ez oly lenézése a diaetának, mellynek orvoslását akkorra, midőn a Gravaminalis küldötség a sérelmek hecatombáit feltornyozza, alapitani nem lehet. (Mert sokan oda kivánták utasitatni.)

MARCZIBÁNYI: Egy oldalú önkényes hatalommal változtatta meg a Consilium az eddigi szokást, és ez nagy sérelem. Talán azt gondolja hogy Franczia országban van dieta, mellytől semmi függésben nincs? vagy oda vág hogy jövendőben is csak az ő intézeteit fogja a kormány elfogadni? vagy tán oda vág hogy majd a nemesek közül is csak minden tizediknek legyen voxa a választásokban? Sérelem igen is, de nem kell azért repraesentálni, — vannak nekünk más constitutionalis segédeszközeink. A törvényhatóságok legjobban fogják orvosolni, ha nem teljesitik, a mint nem is tartoznak.

SISKOVICS: Miután a Consilium túlterjeszkedett az 1791 : 35. törvényen, mellynek végre hajtása áll egyedül hatalmában az urbarialis viszonyokra nézve, bár ha minden megye nem hajtotta légyen is végre rendeléseit, — a mint Baranya sem hajtotta végre — már maga a parancsolat is sérelem. — CSEPCSÁNYI: Annál nagyobb sérelem, mivel normativumot rendel, a mire nincs az urbariomra nézve hatalma. — Nógráddal voxolnak.

PÁZMÁNDY: Borsodot nem pártolni nem lehet. Különben az következnék, hogy mig minden deputationalis munkák bé nem fejeztetnek, a H[elytartó] Tanácsnak jusa van az eddigi szokást és törvényt megváltoztatni.

PERSONALIS: Borsod élt representationalis jusával, fel irta hogy nem hajtja végre, nem jött iránta válasz, ha ragaszkodik e tettéhez a Consilium, mire bazirozik tehát a sérelem? meg nem foghatom.

MADOCSÁNYI: Abban bazirozik, hogy a Consilium, melly a törvények feltartása végett alkottatott, annak álthágásával, dieta alatt jövendőre rendelkezik.

PETROVAY: A Consilium helyesen cselekedett, visza élések eltörlésével feltartotta a köz biztonságot s ebben kötelességét tejesitette. Borsod maga biróskodván, s a parancsolatot el nem fogadván, vett magának elégtételt, nincs panaszra oka.

BEZERÉDY: Nem visza élést szüntetett meg, hanem kétes elhatározatlan esetben tett rendelést, a mi egyedül a törvényhozó test körébe

tartozik. Fel adta Borsod a sérelmet, azt többé el halgatni nem lehet,[c] s ezt már csak azért sem lehet, hogy azon bizodalom, mellyel Borsod ide járult, ne desavouiroztassék s a nemzetnek a törvényhozó test intézkedései iránt megnyugvása neveltessék. A dolog érdemét elesmérik a RR hogy t. i. sérelem, azt tehát többé küldöttségre útasitani nem lehet. Nem is példátlan dolog ez. Igy más alkalommal a Soproni borzárlat egyes esete sérelem gyanánt feladatván s annak el is ösméretvén azonnal repraesentáltatott.[23]

La Motte ezt más szempontbó tekinti. A H[elytartó] Tanácsnak szóban forgó rendelete csak azon esetben lenne törvénytelen, ha ellenkeznék az urbariumnak ideiglenesen bé vett intézetével. Ott azonban csak annyi van: hogy a község válassza a birákat, de a választás módja meghatározva nincs,[24] a consilium ezt határozta el s igy törvény ellen nem cselekedett.

Répás ezt el nem ösmeri. Communitas est civium unitas. Midőn a consilium tizedeli a polgárokat, sérti a fenálló törvényes szokást, s midőn ezt teszi, törvényt ront.

Rohonczy és K. Horváth a feladott sérelem valóságát elösmerik, de ha mások mellőzésével különös felirás tárgyává tétetnék, ennek következéseitől félnek. Ha azon elvbő indulnak ki a RR, hogy ami itt sérelemnek ösmértetik az többé küldöttségre nem útaltathatik, úgy ki kell mind azokat venni, mellyeket több országgyülések sérelemnek vallottak, még is küldöttségre utasitottak. A Tólnai követ által emlitett eset igaz ugyan, de már a küldöttség munkálatának bérekesztése után adatott fel a Soproni követ által,[25] s ők 1802-től[26] nem tudnak esetet, hogy valamely tárgy különösen repraesentáltatott volna, a nélkül hogy a maga útján initiáltatnék. Ők legalább, ha a kérdésben forgó tárgy kivételt nyer, megyéjök részéről is több fontos sérelmeknek rendkivüli felvételét szintén sürgetni fogják.[27]

Balogh nem tekinti a dolog érdemét, mert hiszen Borsodnak lelkes Rendei a törvénytelen parancsolatnak nem engedelmeskedtek. Bár minden megyét hasonló törvényszeresség lelkesitene. Hanem abban lát igen nagy sérelmet feltünni: hogy ország gyülése alatt a Helytartó Tanács nem átall a törvény hozás hatóságába beavatkozni. Ezt elhalgatni a törvényhozó test tekintetének tetemes csorbulása nélkül nem lehet, úgy is sokban szenvedett már ezen diaetának tekintete, igy: a vallás ügyét a fő Rk ellenzése miatt kivivni nem lehetett, felirásainkra kir. választ maiglan nem nyerénk, most végre még hatóságunk körébe vág a H[ely-

c) Innen idegen kéz irása, ugyanaz, mint az I. kötet 228 l. *c)* 400 l. *d)* és 437. l. *a)* jegyzet.

[23] V. ö. *Országgyülési Tudósitások*, I. k. 225. l., 16. jegyzet.

[24] A Mária Terézia-féle urbárium IX. pont 1. §-a szerint a földesúr három jelöltje közül csak egyet az urasági tiszt jelenlétében „ipsa communitas ... libere eligat". (*Pauly*, i. m. 375. l.)

[25] „a kerületekre utasitatott, ottan vétetett fel és utóbb ugy jött az országos ülési tanácskozásba". (*Jegyzőkönyv*, IV. k. 199. l.)

[26] A *Jegyzőkönyv* nem említi ezt az évszámot. Az értelemből következtetve elírás 1825. helyett.

[27] K. Horváth említette, hogy kérni fogja pl. a királyi biztosoknak a kolera idejében történt kinevezését s ez által a sarkalatos törvények megsértését „a többi sérelmek sorából ki vétetni és külön felirás mellett fel terjeszteni". (*Jegyzőkönyv*, IV. k. 186. l.)

tartó] Tanács. 1811-ben a só ára diaeta alatt leszállitatván, nyomban repraesentaltak az ország Rendei.[28] Most is hasonlót kell tenni.

TÖRÖK: Annyival inkább: mivel a H[elytartó] Tanács stante diaeta több ilyes beavatkozásokat is enged magának a törvényhozó hatalom körébe. Igy, bár a sajtó kérdésének rendszeres elintézése annak idején is itten lészen felveendő, még is biztoságot nevezett a Magyarországi Censura úgy nevezett zabolátlanságának megkorlátozására.[29]

DÓKUS a tárgyat éppen azon alakban tekinti, mint a Personalis. Valamint nem vették a RR tekintetbe jelen intézkedésök alatt mind azon resolutiókat, mellyek az urbarium tárgyában költek vólt, úgy ezen intimatumot sem veszik tekintetbe. Meg is szünik a Consiliumnak ideiglenes rendelése, mihelyt a RR itt mást határoznak. És ez az amit tenni szükségesnek lát.

OCSKAY: Legtöbb sérelmeket hazánkban nem abból lát eredni, hogy törvénytelenségek parancsoltatnak, hanem abból: hogy végre hajtatnak. Emlékezteti a RRket egy érdemes követ úrnak 1830-ban elegyes ülésben tett azon mondására hogy a nemzetnél van a legfőbb erő: a vis inertiae. Ha ezzel élne minden megye a törvénytelen parancsolatok ellen, nem vólna sérelem. Ez annak elenyésztetésére a helyes út, mellyet Borsod helyesen is választott. A szónok örvend hogy oly megyéből való, mely a törvényt soha meg nem szegte, se törvénytelen parancsolatot végre nem hajtott. Hahogy a Rk a Consilium ellen felirást határoznának, azon megyék ellen is hasonlót kellene tenniök, mellyek a törvénytelen rendelést végre hajtották. Ő nem kiván sérelmet sérelemmel tetézve időt veszteni. — Mire

EÖTVÖS MIHÁL: A törvény elleni parancsolatot törvénysértésnek veszi s úgy hiszi, nem kell végrehajtás reá, hogy országos sérelemmé váljék.

PRÓNAY: Egy különös elrejtett principium forog itt fenn, t. i. van e az igazgatásnak jusa az initiativa törvényhozó gyakorlatába bele vágni. Ő mig követ lesz, ezt soha el nem ösmeri. SISKOVICS és mások: Mi sem — soha sem.) Repraesentálni kell tehát, mert meg kell előzni egy új, veszedelmes principium életre jöttét. Szomorú helyzet az a hazára, de még szomorúbb a kormányra nézve, midőn a Nitrai követ által emlitett módhoz kéntelen a nemzet nyúlni, törvényes jusainak megóvására. Mindig spasmusokkal van az összeköttetve s oly következésekkel, mellyek által a kormány bizodalmat még soha sem nyert. Én mint a honnak rendszerető polgára csak a legnagyobb szükség esetén kivánok azon módal élni, s jobban szeretem azon constitutionalis útat, mellyet törvényeink a sérelmek orvoslása végett kijeleltek. Mondák: sufficiat palam negasse de én napló könyvünknek a kormányra nézve oly diplomaticus becset nem tulajdonithatok, mint egy felirásnak van. Azért bár útasitásom

[28] Az 1811. máj. 5-i feliratot a só árának *felemelése* ügyében l. az országgyűlés *Irásai*ban, 485. s köv. l.

[29] A bizottság feladatul nyerte, hogy javaslatot készítsen, „minémü korlátok közé kellesék a sajtó szabadságot szoritani?" (*Jegyzőkönyv*, IV. k. 188. l.) — Miután az uralkodó elrendelte, hogy „ob censurae regularum transgressionem, prelique licenciam in Regno inde a tempore aliquo invalescentem media gravi huicce malo afficacissima quavis ratione obviam eundi demisse sibi indicentur, unaque aptior librorum censurae in Hungaria coordinatio omnibus, quos res subit, respectibus rite pensitatis demisse proponetur" — a Helytartótanács kebelbeli bizottsága Mérey Sándor elnökletével aug. 18-án foglalkozott a kérdéssel; instructio-tervezetet készített, amelyet felterjesztett az uralkodóhoz. (Országos Levéltár, *Httóan. Levt. Rev. Libror.* 1833. Fons 9 Pos. 46a.)

a rendszeres munkákban sietve haladni kötelez, de érzem azon kötelességet is, hogy sarkalatos jusaink gondos megóvása legszentebb követi kötelességeink közé tartozik, s újabban is felirást sürgetek.[30]

A PERSONALIS emlékezetiben tartja az 1723 : 102. t. cziket s meg van győződve hogy a Consilium sem akart a törvényhozás hatalmába vágni, valamint arról is, hogy annak kormányzói ideiglenes ellátását a törvényes rendszabás magában meg fogja szüntetni.

BERNÁTH: Megnyugtat minket a M[éltó]ságos előlülő hogy hozandó törvényeink a H[elytartó] Tanácsra nézve is kötelezők lesznek, ezt mi úgy is igen hajlandók valánk hinni. De ha egy másban meg nem nyugtat; a felirás el nem maradhat. Ha valamely megyében visszaélés van, adhat e ez just a H[elytartó] Tanácsnak hogy más megyének, melyben visza élés nincs, circulare képpen normalis rendelést szabjon. Kérdem én, valjon lehet e egy országban két törvényhozó test? Azt mondom hogy nem s miután kerületi üléseinkben tett végzéseink nyilvánosság útján köz tudomásra jöttek,[31] akkor a H[elytartó] Tanács ellenkezőt parancsol, ha ez a diaetanak hosszú tartása alatt igy lesz divatban, a törvényhozó hatalomnak nagy kisebségét látom. És ha csak M[éltó]ságod meg nem nyugtat, hogy a Consilium többé ily botránkoztató lépést tenni nem fog, felirást kivánok, — különben ahol Borsod követének, a minden megyét megillető hatalomnál fogva ezen tárgyat initialni tetszik, én azt tanácskozásba venni akármikor kész vagyok.

PÁZMÁNDY: Miután a feladott tárgy sérelemnek ösmertetett, azt ezen tábla kisebsége nélkül többé küldöttségre útasitani nem lehet.

PERSONALIS: Az még nem végzés, csak vélekedés. Már pedig ha mindaz, mit a RR itt sérelemnek vélnek, küldöttségre nem útasitathatnék, úgy az oda utasitattaknak felét ki kellene venni mert sok van azok között, mellyeket az egész ország ismételt felirásokkal sérelemnek elösmér. Ne hátrálják a RR a rendszeres munkákbani előhaladást.

PÁZMÁNDY: Igaz, van a gravaminalis küldöttség munkájában sok tárgy, mely már repraesentálva vólt, de azokra nézve nincs a küldöttségnek vitatási szabadsága, s egyedül ujitja a felirást, vagy feltartja az orvoslást. Ami azonban itt sérelemnek ösmértetik, azt a küldöttség vitatására bizni többé nem lehet, sem meg engedni, hogy a diaeta hoszas tartásaig a kormány intimatumok által az ország álapotját egészen megváltoztassa. Pedig a status quis annál nagyobb tekintetet érdemel, minnél igazabb, hogy ha az ide feladott rendszeres munkák kivánt végre nem hajtathatnának, amannak kellene megmaradni.

CSÁSZÁR: Nem lát sérelmet. Borsod v[árme]gye a maga remonstrationalis alkotványos jusának utján megszüntette azt. Mi végre panaszkodik tehát. Ez csak éppen úgy hangzik, mint mikor a kardsujtás esik a levegőben s én, bár engem nem ért, panaszkodom, hogy sebet kaptam.

FEKETE pedig abban látna kisebséget, ha hogy a Consilium ellen, mely a törvényhozó hatalomnak alatta van, máshoz folyamodnának a Rk.

PRÓNAY azt feleli: hogy a nemzet oly viszonyban áll a maga atyáskodó fejedelméhez, hogy felirását a simplex folyamodások és könyörgések sorába lökni nem lehet. A kard sujtás pedig hogy sebet nem

[30] A helytartótanács a törvények ellenére semmit se határozzon, az országgyűlési végzéseket pedig hajttassa végre.

[31] Az úrbéri törvényjavaslat.

vágott, éppen nem mult a Consiliumon. Az tehát mentségére sem szolgálhat.

BORCSITZKY Temesnek: én azt csak úgy veszem hogy amint a rosz lélek a Krisztust hegyre vitte kisérteni, úgy a Consiliumnak sem szabad még csak in via tentationis sem ily törvénytelen parancsolatokat bocsájtani s úgy próbálgatni ha nem akad e 10—15 v[árme]gye, a melly talán engedelmeskedik. A tárgyat egyéb aránt ami illeti, a multra nézve megnyugszik Borsodnak törvényes tettében, mely mellett a rendes sérelmi pertractatióra lehet ezt is útasitani; a jövendőre nézve pedig tettel, és nem felirással kivánja a H[elytar]tó Tanács rendelését megszüntetni s a tanácskozás alatt lévő törvény czikkelyben a községi előljárók választásának módját szabályosan meghatároztatni. (Ez később el is fogadtatott — miről majd alább.)

SOMSICH: Engem a Trencséni követ se a multra se jövendőre meg nem nyugtatott, ki áll nekem jót hogy hólnap után a H[elytar]tó Tanács hasonló törvénytelen parantsolatot nem bocsát. Min fog alapulni az országnak iránt unki bizodalma, ha midőn mi itt izzadunk fáradunk, akkor tesznek bennünket nevetségesé s kormányrendeléssel praeoccupalják hatásunkat. Ily cselekedetek igen alkalmatosak a kormány és haza közt bizodalmatlanságot terjeszteni. Ezt kell megelőzni jövendőre, a multra nézve pedig ott van az alap az ideiglenesen törvény erejére emelt urbariumban, melynek 9-ik pontja rendelést tesz a birák választása felől, ehez tartozik magát a Helytartó Tanács alkalmazni, nem pedig új rendszabások tételével, a törvényhozó hatalmat nevetségesé tenni. Arra hogy ha ezen tárgyban repraesentálnánk, más sérelmeket is ki kelene a küldöttség munkájából venni: amint egy követnek sem tagadom jusát hogy itt előterjesztést téve szerencsét próbálhasson, úgy én nagyobb sérelmet, mely a törvény hozói hatásba mélyebben be vágna nem ösmérek.

PERSONALIS:[d] Ha csak a Consilium azon alapos szerkezetére ügyelünk is, hogy Őfelsége nevében bocsájtja rendeléseit, nem lehet mondanunk, hogy bizodalmatlanságot akarna a kormány, s nemzet közt terjeszteni.[32]

Végre igen számos enunciatiók után; a többség szerint igy jelenté ki a PERSONALIS a többséget: Azok kisebb számban maradtak a kik tüsténti felirást kivántak. — A sérelem egyébiránt elvetve nincs, s Borsodnak szabadságában áll azt előadni ott, a hol jónak látja.

A 6-ik t. cz. 1-ő §-sa egyébiránt, melly alkalmat nyujtott a most irott vitatásra, igy szóll: „A község birája, a földes úr által kijelelt 3 alkalmatos lakosok közül, az esküdt emberek pedig, és kis birák *eddig bévett mód szerint* a község által esztendőnként fognak választatni. — A közbirtokosokra nézve az rendeltetvén, hogy ha három nap alatt a kijelelendők iránt meg nem egyeznének, az illető szolgabiró fog a bíróságra a községnek 3 alkalmatos személyeket előterjeszteni".[33]

d) Innen ismét Kossuth kézirása.

[32] Kifogásolta az állítást, hogy a helytartótanács „a fejedelem és ország rendei között valamelly bizodalmatlanságot tenne; mivel ha tekintetbe vétetik, hogy Ő Felsége maga rendeléseit a helytartó tanács által adja ki, ezen állítás meg nem állhat; és valóban, ha ettől a karok és rendek elállanak, akkor a helytartó tanácsnak egész szerkeztetését felforgatják". (*Jegyzőkönyv*, IV. k. 204. l.)

[33] *Iratok*, I. k. 298. s köv. l.

Erre nézve igen sok féle inditványok tétettek. Igy RÉPÁS: hogy a választásban teljes nyilvánosság legyen, s compossessoratusban a község jeleljen ki candidatio végett bizonyos személyeket a szolgabirónak. — SÁROSY: Hogy a biróság állandó legyen, bizonyos mérséklett kedvezések mellett, s csak vétke, vagy elmullasztás miatt fosztathassék meg. — BALOGH: Hogy az úr mind addig más 3 személyeket candidáljon, mig olyanra nem akad, kiben a köz bizodalom egyesül. — BEZERÉDY: Hogy 3 esztendőre, a jurisdictió által meghatározandó bizonyos jutalom mellet választassék,[34] hová számitva azt is, hogy vagyona tüz ellen kármentesitessék. Vallásra, fajra tekintet ne legyen.[35] — RAVAZDY: Hogy a volt biró, hacsak magát roszúl nem viselte, candidáltassék, — az esküdteket pedig minden idegen befolyás nélkül a helység válassza, itt ki szabandó mód szerint. — PRÓNAY: Hogy a biró, — MARCZIBÁNYI: Hogy a hitesek is botozás alól felmentessenek, — SOMSICH: Ezt forrón ohajtja, de ne hogy egynek kivételével, minden mások bot alá vettessenek, a mit ő egyátallában eltörültetni kiván, ezen kérdést halasztatni, — PETROVAY ellenben a birót bot alól még a Criminálében sem kivánja kivenni. Nem privilegium a biróság, hogy az az embert fel mentse a bot alól.

Mind ezen inditványok el mellőztettek, s csupán a Consilium iránt fent forgott aggodalom elenyésztetése tekintetéből, minthogy a Borsod által felhozott intimatum azt foglalja magában, hogy nem személyenként, ha nem csak tizedenként vegyenek a lakosok részt a választásban, BORCSICZKYnak inditványára nem csekély ellenzés után a szerkeztetésnek ezen szavai helyett: *eddig bevett mód szerint* ezek tétettek: az Esküdt emberek pedig és kisbirák minden uri kijelelés nélkül a község által, s úgy ezek mint amaz (t. i. a biró) minden a választáson jelen lévő jobbágyok, házas vagy házatlan zsellérek egyenként számitandó szavazata által esztendőnkint fognak választatni.[36]

September 8-án Vasárnap szünet.

d)

September 9-én CVI-ik ülés a KK és RRnél.

Következett a 6-ik t. cz. 1-ő §-nak 2-ik pontja, melly szerint: Jegyzőt földes uri jóvá hagyás mellett az illető község szabadon fogad, melly jóváhagyás megtagadása esetében a Megye közönsége a fenforgó nehézségeket elintézi, és minden esetre arra fog figyelmezni hogy a községek jegyzők nélkül ne maradjanak.[37]

RÉPÁS, SOMSICH szabad választást kivántak a jegyzőkre nézve, úgy hogy földes uri jóváhagyásra szükség ne legyen. Ne tartsuk a népet örökös gyámság alatt, kivált önnön dolgaiban. Az úr vetoja gyakran nagyon kártékony lehetne csak azért is, mivel meg kell vallani, hogy a jó erkölcsű okos notarius nagy ellenőrje az uradalmi tisztek kicsapon-

[34] Ajánlotta, hogy „a megye által határozandó osztályokhoz mérsékelt" fizetést kapjanak a bírák. (*Jegyzőkönyv*, IV. k. 179. l.)

[35] „A biró candidátiójában akár a közbirtokosok jobbágyai között valamelly sorozás akár a hitvallásra vagy nyelv és nemzetségre való tekintet el mellőztessék."

[36] Ua. IV. k. 208. l

[37] *Iratok*. I. k. 299. l.

gásainak.[38] — SZLUCHA ellenben figyelmezvén arra hogy a jegyzők többnyire telekkel vannak az uradalom által dotálva, igazságnak látja hogy a ki adományt ád, a választásban is részt vegyen. — Mire BALOGH azt válaszolja: hogy ezen viszonosságot egyebekben sem találja, a megyék tisztviselőit is más fizeti más választja. — RAVAZDY a fizetés minimumát a t[ör]vényhatóságok által meghatároztatni kivánta, mert Biharban kivált fizetése oly csekély a jegyzőnek, kötelességei ellenben 8 helységre is kiterjedvén oly nagyok hogy alkalmas személyt kapni alig lehet.

A szerkeztetés minden módositás nélkül elfogadtatván olvastatott a következő pont, melly azt rendelé: hogy a Birák és Esküdtek az esztendőnek, a Jegyzők pedig a szegődés idejének leforgása előtt szolgálatjaiktol meg nem fosztathatnak, hacsak nagyob hiba, vagy kötelesség mulasztás vétségével nem terheltetnek, vagy egyéb fontos körülmények másnak béhelyeztetését szükségessé nem tennék, melly esetben a Birák, és Esküdtek az uraság által a megye tisztviselőjének közben jöttével, a jegyzők pedig egyedül törvényes bíróság itélete által lesznek elmozdithatók.[39]

Az országos szerkeztetés a jegyzőket is az Uraság által rendelte elmozdithatóknak.[40]

És ezt hozta VITÉZ ismét inditványba, állitván hogy sem az illendőséggel, sem a czéllal nem egyeztethető, az erkölcstelen, vagy hüségtelen jegyzőnek elmozditását pertől várni.[41] Ezt igen sokan pártolák, különösen azon szempontol vezéreltetve, hogy a helység jegyzői, úgy békés mint háborús időben oly fontos helyzetüek kivált az adózási-biztosi, alimentationalis, katona szállitási, s egyébb köz igazgatási rendre nézve, hogy ha azt alkalmatlan, vagy hüségtelen volta mellett sem lehetne birói itélet előtt el mozditani, per lefolytáig legnagyobb zavarba hozhatnának egész helységeket.

Ellenben Bezerédy, Siskovics, Dubraviczky, Prónay, Balogh, mind a két Eötvös, Szucsics, a Csongrádi Horváth, Novák és mások a kerületi szerkeztetést pártolák. Nem kivántak ők az igazság kiszolgáltatásában kivételeket tenni. Alkotmányos országban fő principiumnak kell lenni, hogy senki, de kivált tisztviselő itélet nélkül ne büntetessék, ne becstelenitessék. Egyébiránt is a szegődés kötésének mind két részre kötelezőnek kell lenni, valamint a szegődött idő lefolytával jusa van a községnek a jegyzőt elbocsájtani, úgy ez is megkivánhatja hogy a ki szabott idő előtt el ne mozditassék, ha csak vétkesnek nem itéltetik. Pedig mindenkit becsületes embernek kell tartani, mig biró által vétkesnek nem itéltetik. Hogy a per hoszas ne legyen, a RRnek hatalmokban álland gondoskodni.

PETROVAY a Jegyzőket cselédeknek tekinti, — ennek NOVÁK ellene mond, s a helység előljáróit, mint a közjót tárgyazta rendeleteknek utósó végrehajtóit valóságos publicus szolgálatokat tevőknek tartja, különben a publicus szolgálat, hol az feljebb valónak alája rendelt hely-

[38] „A jegyzői hivatalt az urasági hatalomtól ezután függetlenné kell tenni" — mondotta Répás. (*Jegyzőkönyv*. IV. k. 212. l.)

[39] *Iratok*, I. k. 299. l.

[40] *Modificationes*, 12. l., *Proiectum*, 33. l.

[41] Az igazsággal nem fér össze — mondotta — hogy „egy szolgát, a minő a helység notáriusa és kinek részént a földes ur, részént a község fizet, ha ő a szolgálatra alkalmatlan, dolog kerülő, sőt ollykor nép bizgató is", a bírói itélet nélkül akár a földesúr, akár a község ne bocsáthassa el.

zetben jelenik meg, cselédséggel identificáltatnék s ebből majd oly értelem következnék, mellyet magunk sem akarunk. Oly lábra kivánja ő a birákat és jegyzőket tétetni, hogy ezen szolgálatokra értelmes, alkalmas emberek is ösztönt nyerjenek, és igy sem az úr, sem a község önkényének alája vetni nem akarja. A birákra nézve nem érhetvén el, hogy rendszeres fizetés mellett 3 évre választassanak, leg alább kivánja hogy a jegyzőkre nézve a kerületi szerkeztetésben foglalt biztositás a birákra is kiterjesztessék.

Mások ellenben legalább a szerkeztetésnek azon határozatlan szavait *„más egyéb fontos körülmények"* ki hagyatni, s egyeztetés véget azt hogy birói itéletig hivatalától felfüggeszteni lehessen, be tétetni kivánták. De mind ezek mellőztetvén, az országos szerkeztetés értelmében az végeztetett: hogy a jegyzők is a szegődés idejének leforgása előtt a földes úr által, megyebeli tisztviselő hozá járultával elmozditathatnak.[42]

A következő pont, *melly azon községeket, mellyek eddig előljárókat, s jegyzőket f[öldes] uri befolyás*[e] *nélkül választottak s neveztek, előbbi szokásukban meghagyja* — jová hagyatott.

*

Sept. 16. 17. és 18. napjain a RR a VII. t. cz. 8-ik §-áig haladván többnyire világositó, de a dolog érdemét alig változtató módositásokat fogadtak el, kivévén hogy a 6-ik §, melly az urbéri kihágások esetére rendelt rögtönös büntetésről szóllt, egészen kihagyatott.[43]

e)

Toldalék a 78-ik számú tudósitásokhoz.

A Fő RR Septemb 13-án tanácskozásaikat az Urbéri 1-ő t. cz. 7-ik §-án, vagy is azon kérdésen kezdték: mi az, a mi a szabad adás vevés sikeresitésére megkivántatik? 1-ő feltétel: a földes úr jóvá hagyása, mellyet a RR állapodása szerint az eladóra nézve nyilvános magszakadás esetében, a vevőre nézve pedig azon esetekben tagadhatna meg a földes úr, mellyekben a jobbágyok elmozditásának helye lészen.[44] — Az elsőre nézve

Szegedy (Verőczei F[ő] Isp[án]) tőn inditványt, hogy az egészen kihagyassék, s az eladóra nézve semmi esetben sem tagadhassa meg a

e) Kimaradt: avagy jóváhagyás (*Iratok*, I. k. 299. l.)

[42] A végleges szöveg: „A helybeli birák és esküdtek egy esztendőnek le forgása előtt nem foszthatnak meg szolgálatjaiktól, ha tsak kötelességek nagyobb el mulasztásával nem terheltetnének, vagy egyébb fontos környülmények másnak bé helyheztetését szükségessé nem tennék, a jegyzők pedig csak vétségekkez képest vagy a szükség ugy kivánván, meg fosztathatnak szolgálatjoktól a szegődés idejének le forgása előtt is a földes ur által, de mind a két esetben szükséges lévén a megyebeli tisztviselő hozzá járulása". (*Jegyzőkönyv*, IV. k. 225. l.)

[43] Ezeknek az üléseknek ismertetése hiányzik. Végzéseiket összefoglalóan közli Kossuth alább, a 204. s köv. lapokon.

[44] *Iratok*, I. k. 262. s köv. l., *Országgyűlési Tudósitások*, I. k. 282. s köv. l. Az itt tárgyalt pont a kerületi javaslatban a 8. §. volt, mivel azonban a 7. §-t az alsótábla országos ülése kihagyta, a főrendekhez átkerült szöveg már ezzel a számmal jelölte.

földes úr jóvá hagyását.[45] A jobbágy telekbe fektetett pénz minden kétségen kivül a jobbágy tulajdona, mellytől őtet igazságosan megfosztani annyival kevésbé lehet, mivel ha más akármibe fektette volna is, attol meg nem fosztatnék, nincs tehát elegendő ok, miért fosztassék meg, ha telekbe fektette. Maga Verbőczy H[ármas] K[önyve] 3-ik r[észének] 30-ik czimje is megengedi a jobbágynak hogy keresményének feléről szabadon rendelkezhessen,[46] ezen megszoritás tehát még ama régi törvénynek jo voltából is kivetkeztetné a jobbágyot, — ha pedig megváltoztatik a 3 : 30-ik czimje (a mint azt a KK és RR tágitólag meg is változtatták), akkor ezen megszoritás egybenhangzólag, s követeltséggel egy átaljában meg sem s álhat. A földes úrnak egyéb iránt is mind egy bár ki légyen is jobbágya, csak járandóságai teljesitessenek.

Gr. Desőffy Jósef ellenzé. — Alkotmányunk értelmében eddig a jobbágyi birtok oly viszonyban áll a földes úrhoz, mint a nemesi birtok a királyi fiscushoz. A Fő RR is fel kivánják az ur tulajdonosi jusát tartani, a mi tettleg meg nem történik, ha a magvaszakadás esetében lévő jobbágy telkét eladhatná, pedig azon uri tulajdont sértetlen feltartani a jobbágy java tekintetéből is kivánatos, mert boldog azon ország, hol az adó terhe nem fekszik a földbirtokon. Azonban a „nyilvános magvaszakadás" kifejezését igen határozatlannak tartja. Nem ragaszkodik ugyan valamely esztendő számhoz, mert jól tudja hogy Ábrahámnak 100 esztendős korán tul örököse született, de a jelen körülményekhez képest úgy javallaná: hogy ha házasságának 35-ik évéig gyermeke nincs, telkét el ne adhassa. Ezen véleményt nyilván senki sem támogatá. Ellene több okok hozattak fel.

A Tárnok azt hozta fel hogy a telekbe fektetett pénzt nem tekintheti másnak mint ingó vagyonnak, mellyről Verbőczy törvénye szerint is szabadon rendelkezhetett.

Palugyay Püspök: Most, miután a jobbágyoknak hajdani súlyos állapotját az emberiség érzelmei megenyhitették, s az örökös rabszolgaság béklyóinak megoldásával a sötét századok hibái és bünei megtisztitatván, a szabad költözködésnek az emberrel együtt született jusa életbe hoztatott, alig volt egyéb hátra mint az: hogy ennek következményei biztositassanak. Már pedig a szóban forgó megszoritás a jobbágynak sorsát nem biztositaná, sőt a közelgő magszakadás ürügye alatt földhöz ragasztott örökös rabságra kárhoztatná, — pedig ezen tekintet alatt sem 3-ik Andrásnak törvénye, ki első törte meg a szolgaság bilincsét, sem más törvények hasonlót nem rendelnek. Továbbá a magszakadásról szólló törvények, minden kivétel nélkül a valóságos természeti halál esetre tesznek, s tehetnek csak szoritó rendeléseket, innen jön hogy a szerzetes, bár polgárilag halottnak tekintessék is, a vérség igazait fel tartja. De tekintvén azt hogy a 3 : 30-ik czimje szerint minden jobbágy keresményének feléről, a RR értelmében pedig egész keresményéről rendelkezhetik halála esetére, nem lehet megfogni hogy éltében hasonló szabadsága miért ne legyen. Végre azon csekély hasznocskát, melly innen a f[öldes] urra háromolhatnék, a legfőbb jónak, t. i. a költöz-

[45] A „manifestus defectus" esetét a *Proiectum* az adás-vétel akadályául állapította meg, a kerületi ülés kihagyta, az országos ülés visszavette a szövegbe a reá vonatkozó kifejezést.

[46] *Hármaskönyv* III. 30. szerint a jobbágy ingóságairól szabadon rendelkezik, haereditása — azaz a fekvőség — felét azonban, ha maga szerezte, örökösök nem létében is végrendeletileg bárkire hagyhatja.

ködési szabadságnak elébe tenni nem lehet. A királyi fiscussal tett hasonlitást a mi illeti, ezen láncz kapcsolatja meg nem szakad, mert az örökös, és végrendelet nélkül közben jött magszakadás esetére a földes uri örökösödés bántatlan felmarad.

Az Országbirája: Ezen fontos okokhoz még azt adja: hogy a jobbágy bár gyermektelen legyen is, van mégis valaki körülte, ki a háznak gondjait viszi, — sértené pedig az igazságnak, a jótékonyság s háladatosság viszonyos erkölcsiségének kapcsolatát, meg nem engedni, hogy a kitől éltében ápolást vett, azt halála esetére boldogithassa.

A Fő H[erczeg] Nádor köz értelemből a végzést úgy jelenté ki, hogy a vevőre[f]) nézve a szabad adás vevésnek ezen gátja megszüntessék, s minden jobbágynak úgy éltében mint halála esetére, szabad intézkedés jusa engedtessék.

Ellenben a vevőre nézve

A Tárnok sem a köz rend, és csend feltartásával, sem a földes uri jussal nem látja megegyeztethetőnek, hogy a földes úr csak azon esetekben tagadhassa meg jóváhagyását, mellyekben a telken lakó jobbágy elmozditathatik. Egészen különböző eset bé nem fogadni valakit, és tulajdonától megfosztani. (Erre Vurum püspök azon ösmeretes mondást alkalmaztatá: turpius ejicitur quam non recipitur hospes.) Sok erkölcstelen, csendháboritó, visszavonás magvait terjesztő embereket ösmerünk, a nélkül hogy törvény utján hozájok férhetnénk. Igy p o. lehet, egy hűtelen elbocsájtott uradalmi tiszt, ki csak azért hogy a f[öldes] urat háborgathassa, s viszálkodást terjeszthessen, veszen 1/4 rész telket — kéntelen legyen ezt az úr megszenvedni? kivánná tehát felszóllitatni a K és RRket hogy különös eseteit jelelnék ki az uri jóváhagyás megtagadásának, mert ezen közönséges záradékok úgy a földes uri just, mint a köz csendet, és nyugodalmat veszélyezhetnék.

G. Keglevics (Bársi F[ő] Isp[án]) különösen azon tekintetből hogy ha nemesek, polgárok, zsidók veszik meg a jobbágy telkeket, kik eddig jobbágyok nem voltak, előre tudni sem lehet, ha képesek lesznek e a telket mivelni, — a RR által kijelelt eseteket csak oly helybeliekre, kik már jobbágy telken laktak, véli alkalmazhatóknak, jövevényekre nézve pedig a földes ur okos önkényének kivánja a jóvá hagyást alája vetni.

Az Országbirája két tekintetre kiván ügyelni — úgy mint a jobbágy sorsának javitására a földes ura iránti kapcsolatára, — ennek jótékonynak, atyainak, patriarchalisnak kell lenni, melly meggyőződést szerezzen a jobbágy kebelében hogy a polgári jusok azért nem egyenlők, mivel akotmányunk a földes urat jobbágyai atyokká rendeli. Ezen elvekkel meg nem egyezik az uri jová hagyást csak a RR által kijelelt esetekre szoritani. Hogy valaki lakjából kiüzetessék, arra csak a legterhesebb körülmények nyujthatnak elegendő okot, a bé nem fogadásra ellenben a jövendő kedvetlenségek alapos gyanitása is elég. És valjon igazság e hogy a földes uri karzat, a szabad adásnak önként nyujtott jótéteményéért azt kapja cserébe, hogy minden bosszantást, vexát szenvedni kéntelen legyen, és magát ezektől meg se menthesse, ha szigorún kiszabott járandóságai teljesitetnek. Csak a világosan bebizonyitott tehetetlenség, s erkölcstelenség esetére szoritani a megtagadást, annyit tenne, mint a jobbágy telek birását, a ház bérléshez hasonlitani, de hogy 30 ezer birtokos, és 5, 6 millio jobbágy között a rend feltartassék, az úr jóváhagyásának tágasb korlátokat kell szabni,

f) Helyesen: az eladóra.

különösen pedig arra szükség ügyelni, hogy a ben lakó egészen más tekintet alá jön mint a vidéki, és ismét más alá a ki jobbágy nem volt, különben a jobbágy sorsa sem lesz biztositva, speculativus nyerekedésnek, uzsorának nyittatik mező, és sublocatori osztály támad, kik által a közigazgatás rendes folyamatja is háboritatnék.

PALUGYAY a RRkel egyet ért. — Gr. ESZTERHÁZY MIHÁLY hasonlóan. Az emberek erkölcsiségének visgálatát holmi tisztartókra bizni nem akarja, nem is akarja a szabad vétel gátjait szaporitani, s a theoriában nyujtott kedvezést in praxi elveni. — Igy Gr. FEKETE, és Gr. ESZTERHÁZY KÁROLY is a ki mind azon emlegetett szomorú következéseket in praxi se külföldön, se hazánknak azon részeibe, hol a szabad adás divatoz, teljeséggel nem találja. — ÜRMÉNYI egy részről még több specificus esetekre vonni a jóvá hagyás meg tagadásának okait lehetetlennek tartja, más részről meg valja hogy vóltakép meg visgálván a szerkeztetésben foglalt három esetet, t. i. 1. ha a jobbágy az uri és közterhek viselésére elégtelen, — 2. ha nagy és a közönségre nézve veszedelmes ki csapongásokban, — 3. ha jobbágyi kötelességére nézve nyilvános nyakasságban találtatnék; — ezekben mind azon elveket feltalálja, mellyek a szerkeztetés ellen szóllók aggodalmait tökéletesen megszüntetik.

AZ ORSZÁGBIRÁJA a két első esetre sem tud ugyan capacitálodni, de a harmadik esetet épen nem alkalmazhatónak látja, mert a ki jobbágy nem volt, az még nyakasság vétkében nem is találtathatott. — A FŐ POHÁRNOK úgy vélekedik, hogy miután a földes urak oly hallatlan ajándékot adtak, a mi könnyen 20, 25 milliót fel ér, méltó hogy azt részesitsék ezen ajándékba, a kit részesiteni akarnak. — A FŐ LOVÁSZ MESTER ellenben egészen önkényre bizni nem akarná, s a benlakókra nézve kivánná hogy jóváhagyását az úr meg ne tagadhassa, de hogy minden jöt ment ember befogadására kénszeriteni lehessen a földes urat, csak azért mivel pénze van, meg nem egyezik.

A FŐ H[ERCZEG] NÁDOR a többség értelméből úgy rekeszti be a tárgyat: hogy az elmozditás, és bé nem fogadás közt különbséget találván a fő RR, nem vélik elegendőknek a RR által ki szabott eseteket,[47] hanem kivánnák hogy a törvényben specifice még mások is kijeleltessenek, mely végre a RRket felszóllitatni kivánják,[48] úgy értvén a javallott ellátást, hogy ez mind csak a vidékiekre tartozik, s hogy a földes úr tulajdon jobbágyaira, kik egyéb iránt is be vannak fogadva, ezen ellátás nem értetik.

Következett az eladás második feltétele: a béjegyzés (inprothocollatio).[49] — Erre nézve a TÁRNOK inditványt tőn, hogy az úr s jobbágy közt fenálló patriarchalis kapcsolatnak egyenes következése, hogy a földes úr, mind az administrationalis intézeteket, mind az igazságot

[47] Amidőn t. i. a földesúr megtagadhatja hozzájárulását.

[48] A főrendek indokolása szerint nem lehet a földesúrtól megkívánni, hogy bárkit befogadjon, ha pénze van a telek megvásárlására, és rossz cselekedet még nem bizonyult reájuk. „A köz birtokos, a ki által gyakran veszedelmeztethetnének a földes ur igazai; azon uzsorás, kinek ügyes intselkedéseitől méltán félthetni a lakósok romlását, azon nyugtalan szomszéd, kinek a mezgyék és határok meg zavarására czélzó törekvése több adatokból esméretes, vagy talán azon idegen, kit az egész község sem hajlandó köz lakósául bé fogadni, — mind ezek és számtalan ezekhez hasonló vevők birjanak e több jussal, mint az, kinek tulajdon földjét akaratja ellen is meg szálhatják?" (*Iratok*, I. k. 325. l.)

[49] *Iratok*, I. k. 263. l., *Országgyülési Tudósitások* I. k. 548., 548., 586. l.

ingyen tartozzék ki szolgáltatni. — Ő ezen patriarchalis kapcsolatot feltartani ohajtja, s azért kivánja hogy ha már bé jegyzésnek kell lenni, az minden taxa fizetés nélkül történjék.[50] — Ezen inditvány köz értelemmel elfogadtatott, s végzésbe is ment.[51]

A következő szakasz iránt,[52] mellynek bévezetésében az találtatott, hogy minden ilyes adás vevésekben a földes urakat és községeket illető urbéri rendbeszedési jus fenmarad, — Gr. MAJLÁTH (Zempl[éni] F[ő] Isp[án]) azon észrevételére: hogy majd csak a VII-ik t. czikelyben fog elhatároztatni, kit illessen a rendbeszedés jusa, — úgy a földes úrnak, mint a községeknek megemlitése kihagyatott, s ugy módositatott a szerkeztetés hogy az urbéri rendbeszedés jusa fel marad.

A következett pont iránt a TÁRNOK nem látta a szerződések szentségével ösze férhetőnek hogy midőn valamely jobbágy oly telket vett, melynek birományai az urbéri illetőséget felül haladták, s ép azért mivel ezt tudta, többet is fizetett, — ezen felesleges biromány tőle el vétessék. Igazságosbnak látná hogy arányos mértékben szolgálatjai neveltessenek.

A F[ő] H[ERCZEG] NÁDOR azonban itt csak azon közönséges elvet látja kijelentve lenni, hogy az adás vevés nem állhat a határ összesitésének, s rendbeszedésének ellene, melyből következik hogy a rendbeszedés úgy marad a szabad adás vevés után, mint előtte, t. i. hogy minden jobbágy tartozik telkét commassatio alá ereszteni, s csak törvényes illetőségre tarthat számot, a remanentialis földek pedig új telkek alkotására forditatnak. A törvény nyilván kijelenti, hogy az adás vevés szabadsága bizonyos fel tételekhez van kötve, ezen feltételek közt van: hogy az urbéri rendbeszedés, és összesités jusa fel marad, a ki tehát telket veszen, tudja hogy oly feltétel alatt veszen hogy azt összesités alá ereszteni tartozik. Ez az országban elfogadott rendbeszedési elvek következménye, mellyet támogat azon törvény szabály quod vigilantibus inserviant jura.

A Tárnok észrevétele tehát el mellőztetvén, a RR által elfogadott szerkeztetés, úgy erre, mint a szakasz c) pontjára, — s a külsőség elszakitását, és a kelletinél kisebre diribolást tiltó 9-ik szakaszra nézve jóvá hagyatott.

A 10-ik pont iránt, mely a vétel szabadságát bizonyos számra (maximum 4 telek) szoritja:

Gr. ESZTERHÁZY MIHÁLY és KÁROLY, G. KEGLEVICS (Bars), G. ERDŐDY (Varasd), ÜRMÉNYI (Gubernator) és Gr. DESSEWFFY JÓSEF, a korlátlan vétel szabadságát támogatták. — Okaik ezek valának: 1. A korlátozást nem lehet a szabad adás vevés elveivel megegyeztetni. — 2. Ellenkezik az a mentől nagyobb ingert kivánó ipar kifejlésével, úgy a kereskedési, mint közgazdálkodási elvekkel. 3. Azon félelmet hogy kevés kezekbe szorúl a jobbágyi birtok, theoretice enyhiti a dolog természetéből, az eladás szabadságából, az osztályokbol folyó mérséklés, mellyet a nemesi roppant uradalmaknak idő jártával apró részekre történt feloszlása igazol, — practice enyhiti a tapasztalás, mert Torontálban bár divatozik is a szabad vétel, s bár azon megye termékenységére nézve csak nem

[50] Az alsótábla javaslata szerint a taxa a vételár 60-ad részét tette volna ki, egész teleknél azonban a 10 frtot nem haladhatta volna meg.

[51] A határozat olv. *Iratok*, I. k. 325. l.

[52] A 8. §. Ennek s a következő §-oknak a szövegét l. *Iratok*, I. k. 263. s köv. l., *Országgyülési Tudósitások*, I. k. 587. s köv. l.

legboldogabb, alig van eset hogy egy jobbágy 2½ telket birna. — 4. Mi előtt valamely principium törvény által felállitatnék, meg kell eleve minden következéseit fontolni, de ha már egyszer felállitatik, a következésekre magát el kell szánni. Ha kivánatos az ipar, nem kell a gazdag embertől félni, sőt inkább örvendeni kell a gazdagoknak, mert ezek nyujtanak keresetet a szegénynek. De ha bár káros lenne is a gazdagság, a telek vétel korlátozásával annak gát nem vettetik. Krassónak hegyközi vidékén tán még soha sem adtak el csak egy telket is, vagyonos ember azonban ott is találkozik. Igy Szolcsán helységében[53] van egy paraszt, a kinek minden épségei rézzel fedettek, s ha fizetni tartozik a helység, ő maga anticipál az egész helyett. Igy a tenger melyéki részeken is, bár ott csak szentségtelen munkával lehet a mostoha természettől egy kis áldást kifacsarni, vagyonos ember még is találkozik. — 5. Ha nagyobb áldozatokat teszünk, nagyobbat is fogunk a kereskedési munka körében követelhetni. — 6. A korlátolt vétel sem a földes uri patriarchalis kapcsolatot, sem a közcsendességet nem biztositja. Hazánknak legközelebbi szörnyü jelenségei nem azon vidékeken történtek, hol korlátlanúl divatozik a vétel szabadsága, — ott csendesség volt, és 26 s több évek óta semmi sajnálandó következmény nem tapasztaltatott. Másut volt az úr csatákat nyerni kéntelen jobbágyai ellen, azon vidékeken történt ez, hol az uri patriarcialis kapcsolatot a vétel szabadsága meg nem csonkitotta, hol azonban ezen patriarchalis kapcsolatot katonai erővel szükség most is fel tartani.[54]

Ellenben a ZEMPLÉNYI FŐ ISP[ÁN], a PÉCSI PÜSPÖK, a TÁRNOK, Gr FEKETE, az ORSZÁGBIRÁJA és mások a szerkeztetést pártolák. — Midőn léteges (organicus) új törvény alkottatik, annak minden lehető következéseit előre bár csak gyanitólag is mathematicai szabályossággal számba venni csak nem lehetetlen, szükség tehát azt óvó korlátokkal venni körül, hogy a váratlan, de lehető következések súlya enyhitve maradjon. Nem lehet a korlátlan vétel elveit az oeconomia publica theoriájából tagadni, de sok észképi igazság van, mellynek alkalmaztatását a körülmények feltételezik. Sok intézet melly az ipar s miveltség felsőbb fokán álló nemzeteknél mintegy az utolsó szükséges lökést adja meg a már virágzó iparnak, másutt hol most ébredez csak az alig született ipar, azt zsenge ifjuságában elfojtaná. Ily karban van hazánk is, nevekednék ugyan néhány embernek értéke, s ezeknek vagyonossága nem is veszedelmes akár az uri kapcsolatnak, akár a köz bátorságnak, de ezen kevesek vagyonosságával támadna egy új nép osztály, a proletariusok osztálya, mely minden statusban a leg veszedelmesebb. — Practicus tekintet is támogatja ezen nézetet, mert a tapasztalás bizonyitja hogy alig van türhetetlenebb despotismus, mint mellyet a szerfelett vagyonos jobbágy a szegényebbeken gyakorol. — De végre a törvényhozásnak lépcsőnként kell előre haladni, s minden haladásban vezérül venni a tapasztalást, kivált a miveletlen népnek nyujtott kedvezésekben. A korlátlan vétel megengedését fel kell hagyni a jövő törvényhozásnak, az látni fogja e jelen törvény foganatját, s ha idő és körülmény intenek engedni fog a hatalmas kéntelenségnek.

Gr. DESŐFFY kérdi hogy miért legyen épen 4 telek a maximum, miért nem 5, vagy 3, avagy 8? — mire Gr. MAJLÁTH (Zemplén) szintén

[53] Kamarai birtok volt, Dognácska vidékén.

[54] A megjegyzések az 1831. évi kolerajárvánnyal kapcsolatos felvidéki jobbágyzavargásokra vonatkoznak.

nem hiszi ugyan hogy a 4 számhoz legyen kötve az ország boldogsága, de határt kelletvén szabni, egy számot csak kellett választani.

A Fő H[ERCZEG] NÁDOR még azt adá mindezekhez, hogy most korlátozva adatván az engedély, a jövő legislatiónak, ha jónak látandja, fel marad azon tehetsége, hogy korlátlanúl kiszélesitheti, ellenben ha most korlátlanúl adatnék meg, s a tapasztalás azt károsnak bizonyitaná, a visza lépés nem oly könnyü lenne. — A szerkeztetés tehát erre nézve is elfogadtatott.

A kivételnek következett 5 pontjai eránt[55] semmi észre vétel sem fordult elő.

A 11-ik §. felolvasásával — mellyben a zálogba adás tilalmaztatik, — Gr. KÁROLYI GYÖRGY, a TÁRNOK és B. PONGRÁCZ kivánták megengedtetni a zálogot, vagy legalább a tiltó törvényt visza ható erővel fel nem ruházni. — B. BEDEKOVICS, a Fő LOVÁSZMESTER és a PÉCSI PÜSPÖK ellenzették, mivel a jobbágyi birtoknak természete már magában sem fér meg a zálog idaeájával, s az csak a nemesi jószág természetével fér ösze, a miért is, még a városi javakra nézve sem divatoz, — egyébiránt is az usufructuatio engedélyénél czél volt az ipar elő mozditása, mellyet habozó birtokkal elérni nem lehet, mert csak állandó birtok lehet az iparnak alapja. Végre pedig ha valamelly zálogos jobbágy a telekről a törvény engedelme szerint elmozditatnék, mi történnék a telekkel? mi a zálogba adónak jusával?

A két Gr. ESZTERHÁZYAK különböző véleményben valának, MIHÁLY a zálog mellett, a földes úri jová hagyás garantiájával, — KÁROLY ellene szóllott. — A szerkeztetés meg állott a mint van.[56]

A 13-ik §,[57] melly az elmozditás módjárol szóll, a TÁRNOK inditványára, mellőzvén a köz gyülésre való jelentést s onnan ki rendelendő küldötséget, úgy módositatott: hogy az elmozditás urbarialis per utján (mellynek meghatározása a VII. t. czikelyre tartozik) történjék,[58] ki egyenlités, és gondoskodás végett az elmozditott jobbágynak nem 6, hanem 3 hónap engedtetvén.[59]

A 14-ik §-ból az elhagyott telkek iránt a sz[olga] biróra nézve tett azon sanctio, hogy *legkeményeb felelet terhe alatt* tartozik jelenteni, mint határozatlan, s egyébként is a hivatalok elrendelésének kérdésére tartozó, kihagyatott.

A 15-ik §. az Orsz[ág] birája inditványára röviden ugy szerkeztetni határoztatott: hogy a szabad költözködés a jobbágyok gyermekeire, és a zsellérekre is kiterjesztetik.

Septemb. 15. Vasárnapi szünet. — Sept. 16-án felolvastattak az 1-ő s 2-ik t. cz. iránt tett módositások, mellyek közt az 1-ő art. 4-ik §-ban foglalt 200 ft büntetésre, — és az 1-ő cz. utólsó §-ra nézve a módosi-

[55] *Iratok*, I. k. 265. l., *Országgyülési Tudósitások*, I. k. 593. l.

[56] A soron lévő 12. §-ról, amelynek tárgya a jobbágynak telkéről való elmozditása, valószinűleg azért nem szól Kossuth, mert a §-t megjegyzés nélkül elfogadták a főrendek, a kérdést pedig, hogy mely esetekben távolítható el a jobbágy, a 7. §. tárgyalása alkalmával már érintették.

[57] A 13—15. §. szövegét olv. *Iratok*, I. k. 266. s köv. l. *Országgyülési Tudósitások*, I. k. 596. s köv. l.

[58] A főrendek indokolása szerint „egy egész házi népnek lak helyétől és gyakran élelmétől megfosztatása olly nagy érdekű tárgy", hogy rövid úton el nem intézhető. (*Iratok*, I. k. 326. l.)

[59] Adósságai kiegyenlítése és új lakhely biztosítása végett állott ez az idő a jobbágy rendelkezésére.

tástol elállottak a fő RR s a szerkeztetést elfogadták. — A 3-ik t. cz. iránt pedig ezen módositások jöttek közbe: §. 1. — *postfundualitas* helyett *constitutivum sessionale, via juris* helyett *sua forma, reclamante dominio* helyett *citra tacitum aut expressum consensum.* — A bor mérés tárgyában arra nézve, miként szabad másunnan bort be hozni, a Regn[icolaris] Dep[utatio] javallata lőn elfogadva. — Horváthországnak a házonkénti bormérés megengedtetett. — *Septemb. 17-én* a pálinka főzés gabonából és kromplibol eltiltatott. — A legelő elkülönözése nem a *törvényszékre,* hanem a gyülésre bémutatatni rendeltetett. A jobbágyok tenutumainak egyenkénti elkülönözése a közgazdálkodás idejére tartozandónak itéltetvén, kihagyatott. — A fajzás tárgyában — épületi fajzás ahol szokásban volt, ingyen adatni rendeltetett, — ellenben a gyümölcs szedés a jobbágyoknak eltiltatott. — A makkoltatás iránt Tóth országra az idő 8 hétre határoztatott. — *Sept. 18-án* a IV. t. cz. iránt — a kilenczedet tárgyazta 2-ik §-ból ezen szavak „*in genere commendatur ut*" kihagyattak. — Az ugarbol ahol szokásban volt, kilenczed vétetni rendeltetett, a fonás eltörültetett, s a lenből kenderből is alternativa nélkül 9-ed adatni határoztatott, — a 3 nap alatti dézmáltatáshoz csupán az 1807-ki s nem a RR által javallott sanctio ragasztatott.[60]

[60] Olv. részletesebben a következő és a 81. szám toldalékjában.

79.

a)

1833 szeptember 10
Országos ülés.
Tárgy: Az úrbéri VI. t. c. 2—8. §-a: a földesúr befolyása a községi ügyekre.

b)

1833 szeptember 11
Országos ülés.
Tárgy: Az úrbéri VI. t. c. 9. §-a: a jobbágy végrendelkezési joga.

c)

1833 szeptember 12
Országos ülés.
Tárgy: Az úrbéri VII. t. c. 1. és 2. §-a: az úriszék.

d)

1833 szeptember 13
Országos ülés.
Tárgy: Az úrbéri VII. t. c. 3. §-a: az engedetlen jobbágy elleni eljárás módja.

e)

1833 szeptember 14
Országos ülés.
Tárgy: Az úrbéri VII. t. c. 4. és 5. §-a: az úrbéri perek fellebbviteli fóruma.

f)

Toldalék.
A főrendek ülése szeptember 14-én és 16-án.
Tárgy: Az úrbéri I., II. és III. t. c. szövegének vitája.

a)

September 10-én 107-ik országos ülés a KK és RRnél.

A 6-ik t. cz. 2-ik §-ussa, melly a községek köz jövedelmeire nézve gyakorlandó földes uri felvigyázatrol, — a 3-ik §-us, melly a földes úrnak az adó személyenkénti kivetésébe (de nem beszedésébe) engedett felügyelői, s pártfogói befolyásárol, — a 4-ik §-us, melly a hihetőkép

előfordulandó köz kölcségek, s azoknak mimód legkönnyebb fedezése felől minden év elején készitendő jegyzéknek földes uri jóváhagyás végett leendő bémutatásáról — s az 5-ik §-us, melly a község számadásainak rendes megvisgálásáról rendelkezik,[1] — az utasitások következésében előterjesztett némelly módositási javalatoknak egyszerü elmellőzésével, mindenekben a kerületi szerkeztetés szerint jóvá hagyattak.[2]

A 6-ik §. szól a jobbágyok árváirol, s azt rendeli: hogy a helybeli Biró két Esküdtel,[a] miután minden esetet, úgy a földes urnak, mint a megyére teendő tudósitás végett a szolga birónak is béjelentettek, az árvának addig is gondos szemmel tartott és bátorságositott vagyonárol, a földes úr közbenjöttével tökélletes öszeirást készitsenek. Az uraság, ha természetes vagy végintézetbeli gyámatya nincs, a község meghalgatásával irányos mértékletes jutalom mellett gyám atyát fog rendelni, ettől rendesen számot venni, s a szükséges gondviselésre ingyen felügyelni. Melly kötelességet ha hogy a földes úr nem teljesitene, hibája, elmullasztása, vagy felügyelés hijánya miatt eredhető minden veszteséget ki pótolni tartozik, fenmaradván a vagyon iránti rendelkezésbe és gondviselésbe béfolyt előljárók, uraság tisztjei, és gyám atyák ellen a kárpótlás keresete, a mennyire t. i. a kár ezek vétségének lenne tulajdonitható. Ezen kérdés elintézése a tiszti ügyész felperessége alatt a megye törvényszékére tartozván.[3]

Elmellőztetvén azoknak inditványa, kik e részben egyedül csak a vármegye felügyelését czélirányosnak itélték, — VITÉZ sem törvényszékeinkkel, sem az imputatio elveivel, sem az árva javával nem látta a szerkeztetésnek azon részét megegyeztethetőnek, melly a kárpótlás kötelességét, a kárt tevőknek elmellőzésével egyenest a földes úrra háritja. Kivánja tehát a szerkeztetést úgy módositatni, hogy az adós, a kártevő vonassék feleletre, s a földes úr csak azon esetben tartozzék kárpótlással, ha amannál érték hijánya forogna fel, meg lévén győződve hogy az árva kármentesitése is hamarébb fog eszközöltetni, ha nem egyenest az úrral lesz kéntelen perlekedni.[4]

PRÓNAY PÁZMÁNDY, FEKETE s mások a kerületi szerkeztetést pártolták. Törvényeink egyenest az úr fel vigyázása alá rendelik az árva vagyonát, őtet tehát az általa ki nevezendő gyámatya személyétől elválasztani nem lehet. Az úr könnyebben fog magának kárpotlást eszközölhetni,[5] ellenben ingert szükség az uraságnak adni, hogy a szegény árva sorsára mentől nagyobb gondossággal ügyeljen. Egyébiránt is a gyámatya ellen folytatandó pernek az uriszék előtt kellene folyni, (mert a jobbágyok közötti perekre nézve ezen bíróság meghagyatott,) ott a földes úr evictort[6] és birót is játszana egyszemélyben.

A többség azonban mind az igazsággal megegyezőnek, mind az árvákra nézve elegendőleg biztositónak itélte az abaúji inditványt, — csu-

a) Kimaradt: és a jegyzővel.

[1] *Iratok*. I. k. 299. s köv. l.

[2] *Jegyzőkönyv*, IV. k. 227. s köv. l.

[3] *Iratok*, I. k. 301. s köv. l. Kossuth a szöveget erősen összevonta.

[4] „Sokkal több akadályokat talál az árva vagy annak ügyésze akkor, amidőn földes urával, a kivel olly sok tekintetekben öszve vagyon kapcsolva, kelletik perelnie, mintha csak adózó, de őtet meg károsító társán leend keresete." (*Jegyzőkönyv*, IV. k. 235. l.)

[5] T. i. a gyámatyán.

[6] Kezest.

pán a vétek és elmulasztás között kivánt különbséget tétetni, mellynek következésében a szerkeztetés úgy módositatott: hogy a földes ur tartozik minden kárt kipótolni, ha hogy az a rendelkezésbe és gondviselésébe befolyt előljárók, tiszti és gyámatyák által (a mennyiben ezek vétségének lenne tulajdonitható) meg nem téritethetnék, ahol pedig a földes úrnak valóságos vétke által történt, egyedül ez tartozik pótlással.[7]

A 7-ik §. melly azon esetről rendelkezik midőn a kisebb korú gyermekekkel elmaradott özvegy anya más földes úrnak törvényhatósága alá akar költözni, — úgy a 8-ik §. is, melly a gyámság alatt lévőknek, csak gyámattyoknak a földes uraság által helybenhagyandó megegyezésével engedi meg a vagyonokroli rendelkezést,[8] — minden változtatási javallatok elmellőzésével jóvá hagyattak.

b)

September 11-én 108. ülés a KK és Rendeknél.

Következett a 9-ik §, melly a 3-ik rész 30-ik czimjének rendeletét úgy változtatta: hogy a jobbágyok ezentúl a földes urra nézve minden akár ősi, akár szerzett vagyonaikról — a jobbágy telek haszonvétele sem vétetvén ki — teljes végrendelkezési szabadsággal birjanak. Fel maradván világos magva szakadás, és végrendelet nem létében a földes úrnak örökösödési jusa.[9]

Az országos szerkeztetés minden változtatás nélkül hagyta meg a 3 : 30. czimjét,[10] melly csak az ingó vagyonokrol, ugy az ingatlan szerzeménynek csupán feléről, az ősi ingatlanrol pedig épen nem engedvén rendelkezési szabadságot a jobbágyoknak.

Niczky (Vas) figyelvén egy részről a jobbágy természeti jusaira, más részről a földes uri kapcsolat fentartására, s azon tekintetre hogy a mit a jobbágy örökösödésbe kapott, annak eredetileg a földes uri ingyen adomány teszi alapját, — sem az országos, sem a kerületi végzést el nem fogadja, hanem úgy kivánja a 3. rész 30-ik czimjét modositani, hogy a jobbágy szerzeményes ingatlan vagyonának ezentúl nem csak feléről, hanem egészéről is rendelkezhessen.

Szlucha ellenben az országos szerkeztetést ajánlá elfogadtatni, igazságosnak látván hogy mivel a jobbágy vagyonának szerzésére a földes úr által adott telki állomány szolgáltatott módot, annak egy része, magvaszakadás esetében az urra visza menjen. — Melly nézetet La Motte azon tekintetből pártolá, hogy azon lánczot, melly a fejdelemtől, a nemesi renden keresztül a jobbágyokig megyen, megszakitani nem akarja. — Dókus pedig azon szempontból: hogy az ekép kapott telket a földes úr úgy sem tarthatja meg, hanem jobbágyot kéntelen reá szállitani.[11]

[7] A határozat ide vágó részének pontos szövege: „olly földes urak, ... kiknek elmulasztása által az árva vagyona, főképpen a szükséges fel ügyellés hijjánya miatt, akár az eredeti öszveirás, akár a gondviselés ideje alatt kárt szenvedett, kötelesek lesznek az illető örökösöknek minden veszteségét arra az esetre ki pótolni, ha a kár a földes urnak valóságos vétsége által történt, egyedül az tartozzon kárpótlással; ezen kérdésnek el intézése a tiszti ügyész felperessége mellett a megyei törvény székére tartozván." (*Jegyzőkönyv*, IV. k. 245. l.)

[8] *Iratok*, I. k. 302. s köv. l.

[9] *Iratok*, I. k. 303. l.

[10] *Proiectum*, 34. l. 8. §.

[11] Az 1723 : 18. tc. értelmében.

Azok közül, kik a kerületi szerkeztetésre voxoltak

PALÓCZY beszédének veleje ezekből állott: A földes uri viszonyok legkisebbé sem teszik szükségessé, hogy a jobbágyok ősi, és szerzeményes javai közt a földes urra nézve különbség tétessék. Már az annyira oltalmazott 3 : 30-ik czimjének azon szavai is hogy: rusticus praeter mercedem laboris nihil habet, azt teszik: hogy a jobbágynak ingatlan ősisége nem is lehet, s a mit bir is, az nem jószág, hanem csak pénzt ábrázoló birtok szin. És mi jusa is lehet a földes úrnak mint nem vérnek a jobbágy ingó ősi javaiban ősiséget keresni? hiszem a nemeseknél is csak az adományos javakat van a királyi fiscusnak magszakadás esetében jusa elfoglalni, — minden egyéb bár ősi javakrol az utósó deficiens is bátran tehet végintézetet, mivel azokhoz a kir. fiscusnak, mint szinte nem vérnek semmi jusa sincs. — De a 30 : 3-ae és vele testvér 62 : 1715.[12] már többé meg sem állhatnak, mert 1-ör a most emlitett két törvényben különbözőleg előforduló *colonus* és *rusticus* szónak értelme, bár azt a szokás, vagy is inkáb viszaélés nagyon kiszélesitette is,[13] mai napig sem világos. Nem is élünk már a régi Ritter világban, midőn urat a jobbágy háborúba kisérte, együt türtek és szenvedtek, hon pedig urának házi eszközei közé tartozott, s a mi keveset szerzett is, azt ura földjén, s földjéből szerzette. Most a nemtelennek elei, a tudomány, szép mesterség, müvészség, kereskedés pályáján tetemes vagyont kereshettek, mi juson követelhet az ily nemtelen végintézetének elrontásával mindezekben örökösödést a földes úr? 2. Verbőczynek mint Synchronus irónak a hármas könyv szerkeztetésekor fris emlékeztében vóltak Székely Dózsának, s az alatta fel lázadott pórnépnek rettenetes kegyetlenkedései, ezekért dictálták az akkori dieták büntetésül a többi közt azt is hogy a parasztok javaikrol teljes szabadsággal végintézetet ne tehessenek. Székely Dózsán s fellázadt parasztjain Zápolya és Báthory csak hamar véres elégtételt vettenek, s nagy kérdés, valjon ama czinkosok által elkövetett ember mészárlás, vagy a Temesvári elégtétel volt e irtóztatób. De ha bár az akkori ember ilyen gonoszsága rettenetes büntetést érdemlett is, az csak ugyan örökké tartó nem maradhat, mert maga az örök bölcsességü Isten is azt mondja tiz parancsolatinak egyikében: Megboszúlom az atyák gonoszságát a fiakban harmad, és negyed iziglen, — Verbőczy idejétől pedig már talán 16 generatio is kiholt. 3. A körülállások azóta tetemesen megváltoztanak. A magyar nemzet dicsőségére eltöröltetett az örökös jobbágyság, a szabad költözködés pedig megengedtetett, most végre a RR jóságos bölcsesége az urbéri telkek haszonvételének szabados eladását is megengedte. Elenyésztek ezek által ama régi törvények alapjai, és el kell magoknak is enyészniök. Annyival is inkább 4-er, mivel a szorgalmat gátolják s a pallérozódás elővitelét is akadályozzák. Minő leverő gondolat azt előre tudni: hogy véres verejtéke szerzeményéről csak félrészben, ősi javairol pedig éppen nem tehet végrendelkezést a nemtelen, s minő káros a statusnak is, hogy p. o. azon 10.000 ftokat, mellyek atyjának szorgalmából örökségben ma-

[12] A tc. szerint a nemes a jobbágynak az ingóságait nemcsak magszakadás esetén és végrendelet hiányában, hanem hűtlenség vagy felségsértés esetében is örökli.

[13] „Ki terjesztette azon szavak értelmét mind azokra a nem nemesekre nézve, kik valamelly földes ur földjén lakoznak és halnak meg." (*Jegyzőkönyv*, IV. k. 250. l.)

radtak a gyermektelen nem nemesre, s ő azokat hasznos köz intézetekre hagyta, úgy hogy századokig hatólag a statust és pallérozódást jótékonyan boldogithatták, egy fiatal, s csak örömöket vadászó földes ur örökösödési jusánál fogva magához csikarván, gyakran egy éjjeli bálnak a következő nap hajnalán elgőzölgő rövid gyönyörüségére elfecsérelje, vagy a Pharao asztalnál két három kártyán el tékozolja! — Kivánja tehát a nemteleneknek is megengedtetni, hogy mind ősi, mind szerzeményes ingatlan és ingó javaikrol végrendelést tehessenek, fel maradván ab intestato a földes úrnak örökösödési jusa.

Szabó: A földes uri örökösödésről rendelkező 3 rész 30-ik czimjét oly frigy szekrényének, mellyet megérinteni szabad nem lenne, egyátallában nem tartja, sőt úgy véli hogy azt a kormányzás minden ágazatjainak mostani visgálásánál, s rendbe hozásánál, az ide tartozó törvény s igazság elveinek próba kövére vonni kelletik. — Innen indulván, azon törvénynek szabályát sem a természet törvényeivel, mellynek Verbőczy is előljáró 3-ik czimje alatt isteni eredetet, s örök állandóságot tulajdonit,[14] sem Verbőczynek más helyen az örökösödésről felállitott elvével megegyezőnek nem találja. Nem az elsővel, mert az kinek kinek tulajdonárol szabad rendelkezést enged: nem a másodikkal, mert az 1-ő rész 10-ik czimje a királyi fiscus örökösödése tekintetéből a szabad rendelkezést csak a donationalis javakra szoritja meg,[15] — a 3-ik rész 30-ik czimje pedig ezen szoritást a jobbágyra nézve átallában teszi, a nélkül hogy a jobbágy elrendelendő jószágát a földes úr ajándékából nyerte volna. Nem is állhat ellen hogy eddig a jobbágy telkek adományoztatni mondattak, mert a szőlők, irtások házak s a földes uri funduson fekvő egyébb ingatlanságok conferáltatni csak ugyan nem mondattak, és még is ezekre is kiterjeszkedik a 30 : 3. Ezentúl pedig az usufructuatio szabad adásának megengedése után, hogy fog a sessiókra is, a collatiónak fényes czimje illeni? Azonban hogy ezen nevezet eddig is a jobbágyok változásánál a legnagyobb méltatlansággal használtatott, senki sem fog kételkedni, ki a jobbágyi telkeknek minden köz, úri és helybeli terheit pontossan számba veendi, s a haszon bérlésekkel ösze veti: igy[b)] bizonyára tapasztalni fogja, hogy a midőn a reménylhető árendát sokszorozva is fellül múló teherrel kéntelen telkét a jobbágy által venni, akkor ugyan néki nem sok ajándék tétetik, s valamint ő gunyolás nélkül Donatariusnak nem mondathatik, ugy az általadást sem lehet méltán collationak, hanem tsak translationak nevezni; következőleg ha a haszonbérlő utánn örökösödést követelni nem lehet, azt a még inkább terhelt jobbágy utánn anyira terjeszteni éppen képtelenség. — De min is kap az Ur a Jobbágyi Telkek örökösödésében? a funduson nem, mert ennek tulajdona előbb is az övé volt, és a sessiot ismét másnak általaladni kéntelen: azon épületeken sem, mellyeket ne talán maga tsináltatott, mivel ha előbb nem tartották érdemesnek a Jobbágyok, hogy magok épittsenek, ezen épületeket az uj Jobbágynak is ingyen kell által adni; és ezek-

b) Innen a beszéd végéig külön lapról, amely Szabó teljes beszédét tartalmazza, valószinűleg Szabó saját fogalmazványa; a beszéd eddigi részét Kossuth enyhén átfogalmazta.

[14] Prologus 3. tit.: ius naturale ... incepit ab exordio naturalis creaturae ... a solo Deo institutum, firmum et impermutabile manens".

[15] A *Hármaskönyv* említett címének nincs ily megszorító célzata. Általánosságban mondja, hogy a birtokadományozás (collatio) teljes hatalma a fejedelemre szállván át, ő az örökösök nélkül elhalt mágnások és nemesek utóda s igy birtokaik is reá szállanak vissza.

rül bizonyossan mint nem tulajdonárol az előbbi Jobbágy sem disponálhatott: hanem a Jobágy által készitett épületeken és annak egyébb javittásain kap a Földes Ur, mellyeket az uj Jobbágynak jó áron által adhat. Már pedig ezeket tsak ugyan Uri ajándékoknak tekénteni nem lehet. — Világos ütközést foglal továbbá a szóbéli 3 : 30. tsak anyibul is magában, hogy noha Törvényeink szerint ingatlan jószágnak tsak az erős, és örökös Jussal birt nemesi Javak, millyeket a Jobbágyok nem is birhatnak, tartatnának; azon Czim még is a Jobbágyi Javakat ingo és ingatlanokra, bátor homályos kifejezéssel, osztja fel. — Ide járul hogy ezen Törvény az ősi és szerzemény Javaknak egyedül a Familia tagjait illető megkülönözését illetlenül használván, ez által is tsak az tünik ki, hogy az emlegetett szabály semmi Törvény és Igazság elvén nem épül: hanem egyedül a hajdani rabszolgaságnak még Verbőczy idejében divatkozott maradványát fogta fel: illő tehát, hogy a midőn most a Jobbágyokat tökélletes Haza Polgárjaivá tenni kivánnyuk, ezeknek régi állások utolsó motskát is eltörüllyük, egyszersmind pedig a kérdéses rendelkezést egész állományunkkal helyes öszvehangzásba hozzuk. — Mi ellen az sem álhat, hogy ezt tsak a Királyi Fiscus successiojának megszorittásával eggyütt lehet eszközleni; mert a kettő között öszve köttetés nints, és a Királyi Fiscus éppen mostani successiojának principiuma, ugymint az ajándéknak megkivánása, az a mi már amazt eleget korlátolja. Azomban majd midőn annak helyén a Királyi Fiscus successiojának kérdése előkerülend, elválik még: vallyon azt ugyan azon tekéntet, ugymint a Collatioknak jótékonysága, melly az 1715 : 26. Törvény Czikkelyt is életre hozta,[16] és a melly a Jobbágyi Telkekre az előbbick szerint nem alkalmaztatható, engedi e az 1222-ki 4-ik Czikkely[17] állapottyára vissza helyheztetni? — Az minden esetre bizonyos, hogy mentül kevesebbé szorittatik itten őszve a Földes Uri alaptalan örökösödés, annál kevesebb reménység marad fenn a Királyi Fiscus már alaposabb örökösödésének ottani öszveszorittására. — Mindezeknél tehát, a kerületi szerkeztetést pártolja.

BERNÁTH: Nem tagadja hogy a végrendelés eltiltásában, és korlátozásában benne van a 14-ik században gyökeret vert undok feudalismus mocska. De nézzük hogy lehet azt kiirtani. Egész Európában két nemzet tartotta meg azt: Anglia, s édes hazánk, miért? mert ezen két hazában hajdan oly aristocratia alkottatott, melly gúnyolta az idő viharjait, s ezzel ösze volt kötve a feudalismus is. Lássuk azonban, mit tett Anglia. A tulajdont nem akarván sérteni, meg hozta a reform billt, és szavazati just adott a népnek.[18] Mi, ha csak gorombán nem csalódik a szónok, sajátsági jó voltokat engedünk. Nincs ember, ki jobban irtódzék ezen szenytől, mint a szónok, de meg valja hogy ezzel nagy összeköttetésben látja azt, mit határoznak a RR a nemesek felől. Ha hogy az utósó deficiens nemes szabadon tehet végintézetet, tehessen a jobbágy is, különben ha együtt nem vétetik fel a két kérdés, itt csak a szerzeményről lehet végrendelkezési szabadságot engedni, a telek usufructuatióját pedig

[16] A tc. továbbra is érvényben lévőnek mondja a fiscus örökösödési jogát mindazok birtokaira nézve, akik örökösök nélkül halnak el.

[17] Az aranybullának ez a pontja a királyi serviensek rendelkezési jogát szabályozza: Ha nincs fia, a birtok negyede leányáé, a többi felől szabadon intézkedhet; ha nem végrendelkezett, a rokonság az örökös; ha nincs rokona, a birtok a királyé.

[18] Angliában az 1832-i Reform Bill széles néprétegeknek adott szavazati jogot és bevezette a modern értelemben vett népképviseleti kormányzatot.

nyilván kivenni szükség. — MARCZIBÁNYI szintén nem akar a jobbágynak több just adni, mint a nemesnek van. — PRÓNAY ellenben midőn egy osztály jólétéről van szó, ezen gyámokkal élni soha sem kiván, s valamint itt igazságosnak látja megengedni a jobbágyoknak hogy szabadon tehessenek végintézetet, úgy hasonlót fog tenni a nemesekre nézve is, ha majd ezen kérdés elő kerül. Nem is gondolja hogy a földes úr ezen engedélyel valamit veszitene: mert vagy viseltetik szives hajlandósággal ura iránt a deficiens jobbágy, vagy nem. Ha igen, ezentúl is örökösevé teheti, ha pedig nem, szoritsuk bár intézkedési hatalmát, még is ki játszhatja.[19] — VAY azonban ált nem látja hogy bizhatná magát a földes úr jobbágya jószivüségére. Nagyon kételkedik, valjon a fen álló jobbágyi kapcsolat mellett a legkegyesebb úr is számolhatna e örökösödésre. Egyébiránt is el lévén az 1-ső t. czikelyben rendelve hogy magvaszakadás esetében a jobbágy telkét el nem adhatja, megengedni hogy eltestálhassa, követeltség nem lenne. S ha feltartották a RR az 1-ő r. 40-ik czimjét,[20] szükséges kép fel kell tartani az attol elválaszthatlan 3 : 30-ik czimjét is. — BALOGH ellenben meg van győződve hogy ha Verbőczy élne, maga is a 3-ik rész 30-ik czimjének eltörlésére voxolna, mert áltlátná hogy 1514 és 1833 közt végetlen nagy a különbség, tudná azt is hogy a törvényhozónak legfőbb kötelessége intézeteit a jelenkor szükségeihez alkalmazni, s hogy a constitutonalis lét legfőbb tökélessége a körülmény szerinti kifejlődésben áll.

Bizontalan lévén a dolog kimenetele, egyik rész tanácsosbnak látta keveset mint mindent veszteni, a másik rész hasznosabbnak valamit mint semmit nyerni, s igy mind két részről némellyek a Vas vármegyei inditványhoz állván, — az határozásá lőn, — s a szerkeztetés nem kevés vitatása után a javallott módositás szavainak, ekép módositatott: „a 3. rész 30-ik czimjének rendelete oda terjesztetvén ki hogy a jobbágyok ezentúl a földes urra nézve, minden akár ingó akár ingatlan szerzett vagyonaikrol teljes végrendelkezési szabadsággal birjanak".[21] — Sokan világosabnak kivánták a szerkeztetést, nehogy a 30 : 3-ae által az ősi ingókrol is engedett szabadság megszoritatni láthassék. — Ezen aggodalom eloszlatására azonban a *kiterjesztetvén*, és igy nem megszoritatván szó elengedőnek itéltetett.

c)

September 12-én 109-ik országos ülés a KK és RRnél. Következett *a VII. törvény czikkely: a Földes uri törvényhatóságrol, és az urbéri perről.*

Mielőtt ez tanácskozásba vétetnék, SOMSICH meg újitá a kerületi ülésben is tett, s akkoron terjedékenyen közlött inditványát,[22] melly szerint a községi előljáróknak, a határbeli, úgy a tüz, s egyéb károk eltávoztatásával, s a vagyon bátorságának megőrzésével öszekötött politialis ügyeletre hatalmat és hatóságot kiván engedtetni, egyszersmind egy

[19] „Vagyonját adóssággal terhelvén, a minek még a törvényes zár sem vethet gátot, mert ez többnyire akkor rendelődik, midőn a vagyon már ki van meritve." (*Jegyzőkönyv*, IV. k. 252. l.)

[20] *Hármaskönyv*, I. 40. V. ö. *Országgyülési Tudósitások*, I. k. 140 l., 12. jegyzet.

[21] *Jegyzőkönyv*, IV. k. 268. l.

[22] *Országgyülési Tudósitások*, I. k. 388., 409. l.

külön szakaszban a VI-ik t. czikelyhez még azt is ragasztatni: hogy a községi birák s előkelők[c] a földes urat nem tárgyazta perekben békebirák lehessenek. — A PERSONALIS ezen inditvány első ágát részint a polgári büntető törvénykönyvre, részint a publico politicumra, a békebiróság kérdését pedig egyenest a juridicumra tartozandónak itéli annyival inkább hogy ott van is felőle rendelés. — Répás, Prónay, Deák, Bezerédy, Géczy, Eötvös (Bereg), Dókus részint egészen, részint különösen a békebiróságra nézve pártolák, — az Előlülő ellenvetésének oszlatása tekintetéből azt is megemlitvén hogy itt csak az elvet szükség kijelenteni, a dolog részletes elrendeltetése maga idejére maradhatván. — Különösen

BEZERÉDY, miután megmutogatá: hogy azon elv, mintha egy operatumban nem lehetne oly intézeteket tenni, melly más munkálatnak köréhez is tartozik, tetleg sem áll: mert már vannak ily intézetek téve, de theoretice sem állitható, különösen némely intézeteket vagy sehol sem tenni, vagy csak mentül többféle érdekekre terjedő, annál félszegebben tenni lehetne.[23] Az inditvány elveit pedig, a népnek monalis és politikai emelése, és a polgári társaság jótékonyságában teljesebb részvételre vezetése, a közhatalomnak egyes községekben legbiztosb létesitése, s Europának (mellytől hazánk már oly sok intézetet fogadott el) példája által bizonyitgatván; különösebben figyelmezteti a RRket hogy az úr s jobbágy közti patriarchalis összeköttetés már egy idő óta inkább tágul, bomlik és veszti erejét. E jelen diaetán is történtek oly végzések, mellyek az idő kivánatinak ugyan megfelelnek, de a patriarchalis kapcsolatot erősitni nem fogják. — Innen nagy hijány ered, mellyet ki kell pótolni jó előre, mert helyesb meg óvni a jövendőt, mint akkor intézkedni, midőn már a bajoknak orvoslása forog fen. Ezen hijány pótolására csak két mód van, a helységi előljáróság elrendelése, vagy a centralisatio, és bureaucratia rendszere. Nem gondolná hogy a RR ezen utobbit lennének hajlandóbbak választani, mint az elsőt, melly helyesb, olcsóbb, biztosabb, és systemánkkal is egyezőbb.

Erre a PERSONALIS megjegyzi hogy ha a földes uri patriarchalis kapcsolat megszüntetése fekszik az inditványnak alatta, úgy azt teljességgel nem pártolhatja. — Ugy PÉCHY is, látván a Tolnai követ beszédjéből mi légyen a javallat iránya, azt egy átaljában el nem fogadhatja. — BEZERÉDY sajnálja hogy balúl értetett. Ő a patriarchalis kapcsolatot nem megszüntetni, sőt inkáb feltartatni kivánja, a minek majd az uriszék kérdésében jelét is fogja adni. De nem reményli hogy akár ő neki, akár az egész országgyülésének elegendő ereje legyen azon patriarchalis kapcsolatot az idő forgásának, a külső belső körül állások hatalmának ellenére fel tartani, kivált ha megfontolja hogy Europa történetei a legrégibb időkben is befolyásal voltak hazánkra. Ezért kiván ő előzőleg óvó intézeteket tenni, mellyek készitő, biztositó erővel birjanak, s ilyennek tartja a Somogyi inditványt.

Végre miután SOMSICH inditványát ujra védelmezné, s legaláb az elvnek megállapitását kérné, a jegyző könyvre lett utasitás mellett az

c) a biró az előljárókkal egyetemben (*Jegyzőkönyv*, IV. k. 270. l.)

[23] „és nem is mehetnének által azon principium szerint az operátumokon és annál inkább fenakadnának vagy annál félszegebb végzéseket tennének minél többféle érdekekre terjedő törvényről volna a szó". (*Jegyzőkönyv*, IV. k. 22. l.)

egész javallat el mellőztetett,[24] s a VII. t. cz. 1-ő §-ussa tanácskozás alá vétetett.

Ennek kerületi szerkeztetése az uri széket csak a jobbágyoknak egymásközti, vagy idegennek a jobbágy ellen inditandó pereire nézve hagyta meg biróságul.[25] Az országos küldötség javallata ellenben, minden urbarialis perekre, s úr és jobbágy közti kérdésekre nézve is feltartotta az úri szék törvényhatóságát.[26]

A Personalis az úriszékek teljes hatóságának feltartását pártolta. Támogatásul fel hozván: hogy az igazság ki szolgáltatásában a gyorsaság és a kölcség kimélés is fő tekintetet érdemelnek. Eddig a földes úr tartozott maga kölcségén uri széket tartani, s ott ingyen igazságot szolgáltatni. Megszüntetvén az uri szék, a perlekedésnek minden kölcségei a jobbágyra háramlanának. Ha van hijány az uri székek szerkezetében, annak kipótolását a törvényszékek el rendelése kérdésében maga részéről is igyekezni fog előmozditani, a mi megtörténvén, meg szünik azon félelem is hogy az úr maga ügyében önkényt s részrehajlást gyakorolhat, mert törvényhez értő biráknak szükség jelen lenni, s minden per birtokon belől a törvényszékre vitetik, a mi magában is elegendő biztoságot nyujt az uri széknek lehető hibás itélete ellen. Eként biztositatván a jobbágyra nézve az igazságnak kiszolgáltatása, más részről a földes úr és jobbágy közti kapcsolatot szükség fel tartani, mert ennek meg szakitásából veszedelmes következések eredhetnének. Fel szóllitja tehát a RRket, ne forgassák fel a 8 százados alkotmányunkkal egy idős institutiót.

Az úri széknek általános eltörlésére voxoltak Szathmár,[27] Nógrád, Temes, Csanád, Somogy vármegyék. — Vas és Borsod v[ár]megyék nem csak az úr és jobbágy, hanem az idegen és jobbágy közötti perekre nézve is megszüntetni s csak egyedül a jobbágyok közötti perekre fentartatni kivánták, — Bihar pedig a kerületi szerkeztetést pártolta oly módositással, hogy első bíróság a község tanácsa legyen. — Egyébiránt elmellőzvén más apróbb modositási javallatokat, mellyek részint a kerületi, részint az országos szerkeztetésre nézve történtek, az uri székek megtartására voxoltak: Horváth Ország, Pest, Bereg, Marmaros, Fejér, Árva, Nyitra, Zolyom, Gömör, Trenchin, Abauj, Szerém, Verőcze, Thúrócz, Torna, Bács, Arad, Esztergom, Tolna vármegyék.

A többség, melly a kerületi szerkeztetést pártolá, azon meggyőződésen felül hogy a mit egyszer a köz vélemény eltörlendőnek itélt, annak veszni kell, különbféle árnyékoltatokban azon nem csak a természet törvényében, s az igazság szolgáltatás idaejában gyökerezett, a Hármas Könyv 1-ő részének Rohonczy által idézett 22-ik czimjében nyilván ki

[24] Ua. IV. k. 275. l.

[25] *Iratok*, I. k. 303. l.

[26] *Modificationes*, 13. l.

[27] Kölcsey felszólalása a *Jegyzőkönyv* (IV. k. 275. l.) szerint nem volt ennyire határozott. Küldői nevében kívánta ugyanis „az uriszékek biráskodását nemcsak a földes ur és jobbágya, de a földes urnak tulajdon jobbágya és idegen között fent forgó peres esetekre nézve is egy általlyában el törülni, mivel tapasztalat szerint a földesúr annyira pártját fogja saját emberének, hogy az idegen nem juthat hozzá a maga igazához". E szerint a jobbágyok egymás közti pereiben az úriszék ítélt volna.

kifejezett elvből indult ki, hogy senki azon egy perben rész és biró nem lehet.[28] — Különösen

NOVÁK az Előlülőnek azon állitására hogy az uri székek hazánk alkotmányával egykorúak, azt jegyzé meg: hogy miután az 1548 : 42-ik czik 2-ik §-ussa világosan ezt mondja: V[ice] Comites et Judlium ac Jurati nobiles postposita illa trina citatione quae in aliis litibus fieri solet, ad primam citationem super hujusmodi quaerimonia *inter Colonum et dominum suum* judicium et justitiam faciant, kétséget nem szenved hogy törvényeink a földes úr és jobbágy között fenforgó ügyeket nem az uri szék, hanem a vármegye által rendelték el itéltetni, és hogy ennél fogva az uri szék e részben sem alkotmányunkkal nem egy idős, sem törvényesen fen tartott institutiónak nem tekintethetik. Egyébiránt az minden esetre tagadhatlan hogy az urbéri viszonyokbol az uri székeken folyó perekben a földes ur szintoly itélettől függő fél, mint a jobbágy, következésképen saját ügyben bíróskodik. És miután ezen pereknek instructiója is kirekesztőleg az uradalmi ügyésztől szokott fügni, valóban csak vak szerencsének tulajdonithatni, ha ily helyzetben néhol a jobbágyra nézve igazságos itélet is hozattatik, mert hogy valaki saját hasznát az igazság szeretetének alája birja rendelni, arra nagyobb ön megtagadás, és nemesebb resignatio kivántatik, mint mellyet az emberi gyarlóságra tekintve, a földes uraknál is közönségesnek mondani lehetne. Nincs tehát az igazság kiszolgáltatására nézve semmi kezesség, sőt ha igy marad: azon aranymondás is: „*Justitia regnorum fundamentum*"[29] csak a falakat fogja ékesiteni. És ha megengedhetné is hogy e jelen ország gyülése némelly urbéri concessiókat adott a jobbágynak, azon esetre, ha hogy a földes úr az úrbéri perekben, ön ügyében tovább is biráskodhatik, mind azokat csak oly segedelemnek nézheti, mint midőn egy húsz ölnyi mélységre vizbe esett emberen segitni kivánván, hogy meg ne fuljon, tiz ölnyire húzzuk fel.

Egyébiránt azon ellenvetésre hogy az uri székek sebesen kiszolgáltatják az igazságot, PALÓCZY Kövesd, és Keresztes esetét hozza fel, hol 1797-től 1832-ig nem lehetett a felforgó kérdések elhatározását kieszközleni, s végre fiscalis actióval kellett a Coronalis uri széket fenyegetni.[30] — Az idő és kölcség kiméllésétől vett ellenvetésre FEKETE azt feleli hogy az úri székek sem idő, sem kölcség kiméllést nem eszközölnek, sőt időt vesztegetnek, mert csak ugyan fel kell minden pernek a törvényszékre menni. — CLAUZÁL pedig azt feleli, hogy még nem bizonyos, kik fogják, és minő arányban a házi pénztár kölcségeit viselni, s igy az sem, ha szaporodik e a jobbágy adózási terhe, midőn perei a törvényszékre utasi-

[28] A *Jegyzőkönyv* (IV. k. 277. l.) szerint Rohonczy a Hármaskönyvnek nem idézett címét említette, amely különben is másról szól, hanem a III. 25.-t, amelyl „a jobbágyság dolgaiban való bíróság egyedül és tellyesen a földes urnak engedtetett". A *nemo in propria causa iudex* jogi axiomára Árva megye második követe utalt.

[29] Ferenc király jelmondata; a bécsi Burg külső kapujának felirata.

[30] Az uralkodó mint Mezőkeresztes földesura 1797. okt. 4-i elhatározásával elrendelte, hogy a helység kötelezettségeit ne az urbárium, hanem olyan örökös szerződés szabja meg, amelyet a szomszédos Mezőkövesd contractusának mintájára szerkesztenek meg. Bár a király többször megismételte rendelkezését, Borsod megye és a helytartótanács pedig szorgalmazta annak végrehajtását, az úriszéken az ügy 1832-ig elhúzódott. Ekkor végre a királyi tábla az elkeseredésükben „rendetlenkedésekre is fakadott" mezőkereszteslek perét vizsgálat alá vette. (*Jegyzőkönyv*, IV. k. 288. l.)

tatnak.[31] A patriarchalis kapcsolatra nézve továbbá FEKETE megjegyzi hogy ennek bizodalmon kell épülni, már pedig az uri szék nem hogy erősitené, sőt gyökerestől kiirt minden bizodalmat, mert bár legigazságosban itéltetett is el a jobbágy ügye, soha sem fog ő erről meggyőződni, tudván hogy földes ura ön ügyében biráskodik. És az innen eredő bizodalmatlanságot, a mint BALOGH és mások megemliték, sem a törvényes bizonyság, sem a Fiscus, kinek egyéb iránt rendeltetése lenne hogy *Tribunus plebis* legyen, sem a többi birák jelentése nem enyhiti, mert a két elsőt a nemesek választják, s az uri széken mind a kettő az urtol kap diurnumot, valamint a többi birák is, kiket szintén vagy tetszése szerint hiv meg a földes úr, vagy ha gyülésen neveztetnének is, azok neveztetnének, a kiket kivánna.[32]

A többség tehát e részben a kerületi szerkeztetést elfogadván: Az 1-ő §-us, melly az urbéri panaszok nyombani visgálatárol, s lehető barátságos elintézéséről szóll, — úgy a 2-ik §-us is, melly ennek nem sikerülése esetében azt rendeli: hogy ügyészi pártfogás mellett — ha t. i. a panaszló jobbágy ezzel élni kiván, (mert azzal élni nem kéntelen,) minden késleltető kifogások félrevetésével, a fennforgó egyenetlenség, a megye törvényszéke által itéltessék el.[33d)]

d)

September 13-án 110-ik országos ülés a KK és RRnél.

Következett a 7-ik cz. 3-ik §-ussa, melly azt rendeli hogy a szerződés vagy törvény rendeleténél fogva kétséget nem szenvedhető, s folyvást gyakorlott urbéri tartozások eránt, engedetlen jobbágyai ellen a földes úr perre nem köteles, hanem őket világos tartozásaik teljesitésére földes uri hatóságánál fogva a helybeli előljáróknak jelenléttében, *mindazáltal személyeik sértése nélkül* szorithatja, — viszont oly óvás tétetvén: hogy ha valamelly jobbágy urbéri tartozmányaibol és haszon vételeiből, *vagy más általa birt javaibol* kivettetnék, azt a sz[olga]biró[e)] a károk és költségek megtéritésén felül előbbeni használatába tegye visza, és a végrehajtottakrol jelentését a közgyülésnek adja be.[34]

Ezen szakasz első részére nézve — VITÉZ s kik vele egyet értének a földes uri hatalomnak megkisebitését találták abban, hogy a helybeli előljárók béfolyásával szorithassa csak jobbágyait rendes folyó tartozásaiknak teljesitésére — más részről pedig azt hogy soha se nyulhasson a földes úr jobbágyának személyéhez, a viszonosság elvével, de a job-

d) Kimaradt: köz felkiáltással elfogadtatván, megállapitatott.
e) Kimaradt: meghalgatván a földesuraságot, ha a panaszt valónak találandja. (*Iratok*, I. k. 305. l.)

[31] Klauzál azt az ellenvetést cáfolja, hogy a törvényszék bírái fizetésüket a megyei házipénztárból kapván, az úrbéri perek odautalásával megnövekedett költségek a jobbágyság terheit növelnék. Mégha a közigazgatási rendszeres munkálat megtárgyalása — mondja — nem is hozna változást és továbbra is a jobbágyok fizetnék a tisztviselőket, akkor is „bizonyosan örömestebb fogná minden egyes jobbágy azon egynehány garast esztendőnként fizetni", amivel a birák számának szaporitása jár, „mint sem hogy ezentul is az legyen birája, ki nékie a panaszra gyakran méltó okot adott". (Ua. IV. k. 487. l.)

[32] Az úriszék működését bíráló felszólalások sokkal élesebbek, mint Kossuth közléséből gondolni lehetne. (V. ö. *Jegyzőkönyv*, IV. k. 277., 281., 283., 289. s köv. 295. l.)

[33] *Iratok*, I. k. 304. l. — Az 1. §. szövegét Kossuth különösen összevonva közli. (*Jegyzőkönyv*. IV. k. 299. l.)

[34] *Iratok*, I. k. 304. s köv. l.

bágy helyzetével, s értéki állapotjával is ösze ütközésben lenni vélték, mert a földes úr ellen hatalom kar is rendeltetett, az ő személye pedig nem lenne biztoságban,[35] a jobbágy ellenben megrontatnék, ha minden kisebb vétség miatt is a következendő 6-ik §. szerint kétszeres kárpótlásra lenne kárhoztatva.

Ellenben SOMSICH, NOVÁK s még néhányan a földes uri hatóság szoritó bíróskodását semmi esetben sem akarták felhagyni, s azt kivánták hogy az engedetlen jobbágyok tisztviselő hatalmával, vagy legalább közbe jöttével szoritassanak tartozásaik teljesitésére. Eddig megvolt ugyan engedve hogy az engedetlen jobbágyot maga a földes úr is 3 napi munkával, vagy 12 bottal büntethette, de ha ez nem használt, a büntetést önkénye szerint eddig sem nevelhette, hanem bíróhoz volt folyamodni kéntelen; ezen elvet tehát most kivétel nélkül szükség elfogadni már csak azért is, mivel az uriszék kérdésében elhatároztatott, hogy a földes úr ön ügyében biró nem lehet.

A többség ezen két inditvány között, s igy a kerül[eti] szerkeztetésnél maradván a rendes urbéri tartozások practicai fekvése tekintetéből nem kivánta ugyan a földes urat arra kénszeriteni, hogy minden megtagadott robot miatt a szolgabiróhoz folyamodni kéntelenitessék; de más részről uri hatóságát, a helybeli előljárók jelenléte által kisebitetve nem látta, mert ezek nem itélő birák, hanem inkább tanúk képében jelennek meg, a jobbágy személyét pedig részint a 8-ik t. cz. elveinél, részint annál fogva is, mert utját akarta vágni azon lehető viszaélésnek: hogy az uraság hajduja hajánál fogva vonczolja robotra a jobbágyot, a felhevült indulat, s durva embertelenség kicsapongásaibol eredhető minden személyes sértés ellen biztositani kivánta, — s igy a kerületi szerkeztetést a mint áll, az első részre nézve elfogadta, csupán azt adván hozzá, hogy személyes sértés nélkül ugyan, de *végrehajtás által* is szorithassa tartozásainak teljesitésére jobbágyát a földes úr.[36]

A szakasz második részére nézve helyesnek itéltetvén, hogy az elrendelt visza helyheztetést (minthogy az urbariom forog kérdésben) csak az urbéri tartozmányokra, és haszonvételekre lehet érteni, ezen szavak: „*vagy más általa birt javaibol*" kitöröltettek. — Utóbb a többség által azon elv is elfogadtatván hogy a sz[olga]biró önkényesen nem itélhet, sőt tetténck felső hatóság által is meg kell visgáltatni, ebből bár ugyan némellyek ismételve emlékeztették a RRket hogy itt viszahelyeztetésről, statarialis bíróskodásrol van szó, a többség azt következtette, hogy végrehajtás után bocsájtani a tettet visgálat alá, késő és sérelmes lehetne, elfogadtatott tehát hogy végrehajtás előtt tartozik a sz[olga] biró jelentést tenni, csak az volt már a kérdés: hogy hová? gyülésre e? minthogy ezen viszahelyhezés inkáb politicus elégtétel, mint törvényes bíróskodás — vagy törvényszékre? mert itélni kell a tárgyban, itélet pedig a gyülés vizsgálata alá nem tartozhatik. — Ezen kérdés felett BORCSICZKYT, ki a törvényszékre voxolt, követ társa elidálta. A többség a törvényszéket fogadta el, s a szerkeztetést ezen módositáshoz alkalmaztatta.[37]

[35] „Ha a szolgabirónak az ur ellent áll, kar hatalomnak kell ezt végre hajtani, ezen esetben, ha az ur ismét ellent állana, az ur személyéhez is nyulhat a biró és őtet olly állapotba helyheztetheti, hogy a törvényes foglalást ne ellenzhesse". (*Jegyzőkönyv*, IV. k. 301. l.)

[36] Ua. IV. k. 313., 315. l.

[37] A paragrafus igy megváltoztatott utolsó mondatát a *Jegyzőkönyv* (IV. k. 321. l.) csak latinul közli: Decisum nihilominus suum omnem in casum ante executionem sedi comitatus iudiciariae fine revisionis relaturus".

e)

September 14-én 111-ik ülés a KK és RRnél.

Következett a VII. t. cz. 4-ik §-ussa, melly az urbéri viszonybol eredett mindennemü pereket nem a Helytartó tanácsra, hanem a fő törvényszékekre rendeli feljebvitetni.[38] A PERSONALIS a Helytartó tanács super revisioját tovább is meghagyatni kivánta, s véleményének támogatására el mellőzvén a kormány s a jobbágy között fenálló kapcsolat szempontját, különösen az urbarialis perek különös, és más polgári ügyekkel egy tekintet alá teljeséggel nem jöhető természetét hozta fel, melly a gyakran csak végrehajtás alkalmával ki őrlődő különös körülmények szerint, az intézetekben oly változtatást kiván,[39] mellyeket ha ezen perek szorosan a törvényes utra vonatnak, a biró itélet szentsége, s felbonthatatlansága meg nem engedne, honnan a jobbágyoknak nagy károk következhetnék. Fel hozatott mindezeknek erősitésére hogy az urbarialis ügyekre a civilis perek formalitásai nem alkalmazhatók, hogy azok az adó fundusát is tárgyazzák s annál fogva a kormány felügyelését feltartani szükség, ez pedig az itélőszékek biróskodása mellett eszközölhető nem lenne, mivel a birói hatalomnak függetlennek lenni kelletik. A többség mindazáltal a kerületi ülésben bővebben felhozott okoknál fogva[40] a kerületi szerkeztetést meg tartotta.

Következett az 5-ik szakasz, melly azt rendeli hogy az urbéri perekben minden itélő szék vagy törvényhatóság mellett a szükséghez képest ügyellők, és ügyészek rendeltessenek.[41] Ezen §. felolvasását egy közönségesnek látszó ki maradjon! fel kiáltás követte. azonban egymás után állottak fel a követek, úgy hogy végre már mintegy 30 megye nyilatkozott a szerkeztés megtartására. — Ekkor a kisebb rész, különösen Bezerédy, Pázmándy, Nagy, Somsich, Szabó, Gyertyánfy, Bernáth, Dubraviczky újabb és ujabb okokkal általk fel a jobbágy védelmezésbeli választásának ezen meg szoritás ellen, melly okokat az ellenfél közül némellyek czáfolatlanul győzőknek ösmervén, miután, a közbejött modositási javallatok, az eleinten igen nagy többséget ingadozásba hozták, végre csak ugyan az egész §. kihagyatott.[42]

September 15-én vasárnapi szünet. — September 16-ától September 20-áig a 7-ik t. cz. hátra lévő szakaszait, — September 21-én pedig a VIII-ik t. czikelyt végezték el a RR, — s az urbariomot e szerint befejezték. Közölni fogjuk az érdekesebb vitatásokat, mellyek különösen a most érintett 5-ik, ugy a következő 6-ik §. nem különben a remanentialis

[38] *Iratok*, I. k. 305. l.

[39] Előfordulhat, hogy vizsgálatot teljesítő tisztviselők „nem rosz lélekből. de a helybeli környülményeknek nem tudásából vagy a parasztságnak tudatlansága miatt is, melly·ön panaszát és helyheztetését jól elő adni és fel fogni nem tudja" téves jelentést tesznek, a törvényszék pedig annak alapján hoz ítéletet, amelyet a felsőbb törvényszékek is megerősítenek, „a nélkül, hogy az abba közvetetlen be nem folyó jobbágy észre vehesse, történt e reája nézve a dolog folyamatjában valamelly kár" s a tévedés csak a végrehajtás során derül ki. (*Jegyzőkönyv*, IV. k. 322. l.)

[40] *Országgyülési Tudósitások*, I. k. 430. s köv. l.

[41] *Iratok*, I. k. 305. l.

[42] Az itt csak általánosságban jelzett vita részleteit a *Jegyzőkönyv* részletesen ismerteti. (IV. k. 339. s köv. l.)

földek állapotjában és nevezetesen a 8-ik t. cz. tárgyában közben jöttek[43] — ez úttal csak a végzéseket kivánjuk pontrol pontra kijelelni:

A VII. t. cz. 6-ik §-ussa (a kerül[eti] szerkeztetés szerint) részint mivel az urbarialis excessusok felől a munka lefolytában specificus rendelések tétettek, részint mivel a személyes sértések megboszulása a büntető törvénykönyvben elő fog fordulni, részint mivel az 1723 : 18. t. cz. is erőben marad,[44] mint hogy különösen el nem töröltetett — az egész §. szükségtelennek itélvén kitörültetett.[45] — A 7-ik §. a) pontjában világosabban kifejeztetett, hogy a commassatio, és segregatio mellett rendbe szedett vagy a jelen törvény elvei szerint rendbeszedendő határok többé új rendbe szedés alá nem jöhetnek, — úgy ezen §. c) pontjában is az: hogy az öszesités, vagy elkülönözés, s igy értelmesb gazdálkodás behozatala tekintetéből, s csak ezen tekintetből megengedett ujabbi regulatiók által s jobbágyoknak egyezés vagy biró itélet mellet birt urbéri illetőségök meg nem csonkitathatik. — A d) pont ugy változtattatott hogy a melly köz birtokosságban a törvényes erány még bé nem hozatott ott a rendbeszedés, valamely köz birtokos vagy a jobbágyok nagyobb részének kivánságára, törvényes erány behozatalával lészen eszközlendő s végre hajtandó — a g) ponthoz azon hozá adás történt hogy a törvényszék által rendelendő küldötség, mielőtt a fennforgó kérdéseket önkényes egyezés utján igyekeznék kiegyenliteni, a föld abrosz és dülők minéműségére nézve a meghiteltetést előre bocsássa.[46] Egyébiránt ezen szakasznak többi pontjai úgy a törvény czikelynek többi szakaszai is minden változtatás nélkül különösen a remanentialis földekre nézve is a kerületi szerkeztetés szerint megállottak. — Végre September 21-én a VIII. t. cz., miután 28 megye, a k[irályi] városok és szabad kerületek tisztán a szerkeztetésre voxoltak, minden változtatás nélkül elfogadtatott, s a fő RRhez által küldetett. — BERNÁTH inditványt tőn, hogy a felajánlott időn tul már két év óta dietai határozás nélkül szedett adó tárgya tanácskozásba vétessék.[47] A RR kerületi ülésben fognak felőle tanácskozni. — Egy nappal később a fő RR is elvégezték az urbariomot, s észrevételeiket[48] a 6-ik szikelyig September 20-án, a 6-ik, 7-ik s 8-ik czikelyekre nézve pedig 23-án által küldötték — végzéseiket a toldalékban közlöm.[50]

[43] A viták közlésével Kossuth adós maradt. Bizonyára azért, mert egyrészt a kerületi és a főrendi ülések ismertetésének kellett helyet biztosítania, másrészt pedig az országos ülésekről a *Jegyzőkönyv* időközben megjelent íveiből előfizetői is tájékozódhattak. — Az alsótábla szept. 16—20-i üléseiről a *Jegyzőkönyv* IV. k. 356—492. l., a szept. 21-iről pedig V. k. 1. s köv. l. szól.

[44] A tc., amelynek tárgya a puszták benépesítése, a megyei hatóságok kötelességévé teszi, hogy a jobbágyokat védjék meg a földesurak elnyomásától és ne engedjék őket az urbáriumon felüli szolgáltatásokra kényszeríteni.

[45] *Jegyzőkönyv*, IV. k. 387. l.

[46] A végzéseket l. *Jegyzőkönyv*, IV. k. 409., 414., 428., 455. l.

[47] *Jegyzőkönyv*, V. k. 39. s köv. l.

[48] *Iratok*, I. k. 322. s köv. l.

[49] A főrendi bizottság tagjainak névsora: *Jegyzőkönyv*, IV. k. 488. l., V. k.

[50] A 76—82. szám toldalékjaiban olvashatók a beszámolók a főrendek üléseiről és végzéseiről.

f)

Toldalék a 79-ik Számhoz.

September 14-én a Fő Rendeknél felvétetett az urbéri 2-ik törv. czikely a jobbágy telki állományrol.[51] Ennek bévezetésére, s az 1-ő §-ban foglalt állományi lajstromra nézve: A TÁRNOK kivánta vólna hogy a hold mennyisége mindenüt egyenlő legyen, s nem a mérték, hanem a holdak száma[52] legyen körülmény szerintén különböző. A Fő POHÁRNOK ellenben elösmeri ugyan hogy a holdak nem egyforma nagyságuak, mert Bács megyében p. o. már a 10 öles mértékhez is hozá adatott 3 láb, s a két posonyi mérőt magában foglaló hold, a föld kövéreb vagy soványab osztálya szerint egyenlő nem is lehet. — Magát az osztályozást ugyan szoros igasság szerint meg kellene változtatni, de miután minden osztályok s határ rendbeszedések a szerint történtek, azon változtatást orvosolhatlan szavar nélkül eszközölni lehetetlen. — A Fő LOVÁSZMESTER pedig különösen az Árvai, s Trenchinyi állomány öszehasonlitásából tesz észrevételt, hogy a két szomszéd megye közül amabban 24-től 40, ebben pedig csak 16-tol 22 holdra megy a telki állomány. — Hasonlót emlit GR. ESZTERHÁZY KÁROLY Nyitrára nézve, állitván 16 holdbol a nyitrai jobbágy adót fizetni, s élni nem képes, de végre hajtani is bajos lesz mert most 90 holdat is birnak. Emlékeztet az állományt haladó földek elszedése miatt történt Ujlaki nyughatatlanságra, mellyet csak katonai erővel lehetett lecsendesiteni.[53] A F[ő] H[ERCEG] NÁDOR úgy vélekedik, hogy erre nézve inkább a palatinalis porták felosztása alkalmával, a terhek ki egyenlitésével lehet segiteni, mert mindenütt egyszerre nagy felakadások nélkül a regulatiót eszközölni lehetetlen. — Az 1-ő §. tehát — a Constitutivum lajstroma, — ugy a 2-ik §-us is, melly a feleslegesség vagy hijány kiegyenlitése felől rendelkezik, elfogadtattak.

A 3-ik igy kezdődvén: ha valamely irtvány az uraság szabad engedményéből, akár urbéri rendbeszedés, akár melly más módon a jobbágy telki állományba foglaltatott, az ettől többé el nem szakitathatik — minthogy itt nem az irtások különféle voltok szerinti megkülönöztetésé-

[51] A törvényjavaslat II. cikke 1—8. §-ának szövege: *Iratok.* I. k. 268. s köv. l., *Országgyülési Tudósitások,* I. k. 601. s köv. l.

[52] A javaslat a Mária Terézia-féle urbáriumhoz igazodva 1100, 1200, 1300 és 1600 négyszögöles holdakat különböztet meg.

[53] Az említett eset a nyitramegyei Ujlak mezővárosban, Forgách Alajos gróf birtokán történt. A regulatio során 1816-ban az irtásokat és az állományon felüli földeket a földesúr vissza akarta váltani, a jobbágyok azonban a királyhoz folyamodtak. Az uralkodói resolutio a földesúrnak adott igazat, a jobbágyok azonban nem nyugodtak bele: „... sufflaminatione .... Joannis Fertsak et sociorum eiusdem evenisse, ut incolae tentatis omnibus partim lenioribus, partim severioribus mediis altissimae Resolutioni obtemperare constanti protervia renuerint, araturamque antiquarum suarum competentiarum, contra publicam prohibitionem continuaverint, imo exmisso Jurassori fustibus ac aliis instrumentis armati restiterint, adeo, ut Brachio Comitatensi haud sufficiente, moderatum etiam Brachium Militare advocari oportuerit, verum nec hoc sufficiente, ast re ad formalem seditionem prolapsa, amplius etiam Brachium Militare successive advocari necessum fuisse, nihilominus hoc etiam minime deteritos incolas commissis gravibus ad augendum tumultum ausibus ipsam etiam militiam aggredi non reformidasse, intermedio vero tempore Joannem Fertsák, qui, ne intercipi possit, triduo per coincolas suos in propria suo domo custodiebatur, fuga semet salvantem cum nonnullis suis sociis horsum se se recepisse". — Fertsákról később jelentik „ ... caeteros spe alterandae altissimae resolutionis lactasse, quum ... loci

ről, hanem egyedül azokról van szó, mellyek eredeti természetöket elvesztvén a jobbágy telki állományba foglaltattak, nem látták a Fő RR szükségét a Szerkeztetésben foglalt részletes elszámlálásnak, s elegendőnek itéltek csak annyit mondani, hogy a melly irtások jobbágy telki állományba foglaltattak, azokat többé el szakitani nem lehet.

A 4-ik §-nak azon része iránt, melly a cseréről rendelkezik, semmi észrevétel sem fordulván elő, a mi a másik részét illeti: t. i. hogy a teleknek 1/4-ed alóli fel diribolása tilalmas, s hogy a kisebb telkeket birók ezekre nézve csak úgy élhetnek az eladás jó voltával, hahogy ez által a kisebb telkek összekapcsoltatnak. — Arra nézve hogy 1/4-en alol feldiribolni ne lehessen, senki sem ellenkezett, de az eladás iránt a TÁRNOKnak azon aggodalma volt, hogy igy a népnek épen legszegényebb osztálya, t. i. az octavalisták lennének az eladásban meg szoritva. A Fő H[ERCEG] NÁDOR ellenben a tapasztalásra hivatkozott hogy sok zsellérek vannak, kiknek subsistentiájok jobb, mint a nyolcadrészes jobbágyoké, az országos küldötségnek gondoskodása[54] tehát oda terjedett hogy ezen apróra diribolt telkek összesitessenek, melly idvességes czél soha el nem éretnék, ha ezen szakasz gondoskodása elmellőztetnék, mire nézve azt nem csak helybe hagyatni, de még azt is hozzá adatni kivánná, hogy ha magszakadás esetében 1/4-ednél kisebb telek szállana az uraságra, azt szintén csak olyannak adhassa, aki már más ily telek részt bir, hogy az ösze kapcsoltatás ez által is eszközöltessék.[55] — Melly inditványa a F[ő] H[erceg] Nádornak el is fogadtatott.

Az 5-ik §. iránt, melly a telekbeli illetőségekre nézve közbe jöhetett zálogitások felől rendelkezvén oly esetben, midőn a zálogitás a f[öldes] úr megegyezésével keletkezett, hatalmat ád a földes úrnak, hogy a jobbágyot visza váltásra szorithassa, — a TÁRNOK ezt egészen a jobbágyra kivánta bizni, s a törvényes rend szerint kötött szerződéseket felbonthatatlanoknak kivánja. — B. BEDEKOVICH arra figyelmeztet hogy ha megegyezését adta is a földes úr, azt csak a kötött zálogos esztendőkig adta, mellyeknek lefolytával jusa van a visza váltást sürgetni. — Az ORSZÁGBIRÁJA ellenben ezt henye rendelkezésnek tartja, mert ha nincs pénzi a jobbágynak, bár mennyire sürgettessék is, visza nem váltja. — A többség mindazáltal a szerkeztetést elfogadta azon hozátétellel hogy az uri jóváhagyás mellett keletkezett zálogitásoknak visza váltására, csak a kötött esztendők lefolytával szorithatja[56] jobbágyát a földes úr.

A 6-ik §-usra nézve semmi észrevétel sem adván magát elő, a 7-ik §. iránt, melly annak módja felől rendelkezik, miként áll a földes úrnak

Judex cum nonnullis incolis subscriptus declaraverint, se interea non seminaturos, donec non venerint a Rege, nec aliter se accessuros". — A megmozdulás vezetőit természetesen bebörtönözték; a parasztok még évekig küldték folyamodványaikat a királyhoz s az ügy hosszú ideig foglalkoztatta a megyei és dicasterialis hatóságokat. A parasztok egyre várták a király kedvező döntését s a község még 1820-ban is panaszolta kérvényében: „ ... nonnullos suorum incolarum, dum emanatarum in urbariali suo negotio resolutionem sibi extradari supplicavissent, verberibus affectos, et in vinculae coniectos...." s kéri, hogy bocsássák szabadon őket. (A bonyolult ügy összefoglalását a kancellária 1818 : 5074. és 5075. sz. felségirata adja s hivatkozik az ügyben kelt nagyszámú akta számaira is. Az utolsó akta száma: 1820 : 12.302. Valamennyi irat az Országos Levéltár *Cancellaria* gyüjteményében.)

[54] Az országos bizottság javaslatát l. *Országgyülési Tudósitások*, I. k. 608. l.
[55] *Iratok*, I. k. 327. l.
[56] A határozat szerint: „a szerződési feltételek megszüntével". (Uo.)

szabadságában, a jobbágy telki állományokat felcserélni (permutare), — Gr. Desőffy József a cserének természetével is ellenkezni látván azt: hogy egyik félt kénszeritni lehessen, nem látja helyesnek hogy ebbe a törvény hozás béavatkozzék, — hagyd végezzék el magok között a cserét szabad egyeség szerint. Nem akar ő egy ujabb alkalmat szolgáltatni azon rágalmazó véleményre, mellyel a külföld irántunk viseltetik. — A Tárnok nem gondolja hogy a törvényhatóság béfolyását mellőzni lehetne, mert a jobbágy földje nem csak magános érték, de egyszersmind az adó fedezésnek fundusa. — A külföldöt a mi illeti, e részben úgy gondolkozik, hogy ha jó tettei mellett a külföld vádolná is, azt nevetné, de a földes úr tulajdonát minden nevetés mellett is fentartani kivánja. — Desőffy nem tartja 19-ik századbeli gondolatnak valakit kötésre kénszeriteni. Örülne egyébiránt azon erős önállásnak, melly eszközölhetné hogy a külföddel ne gondoljunk, de a mint állunk, igen is szükségesnek látja a külföld iránkunki gondolkodásra is ügyelni. — Vurum Püspök ép ezen tekintetből hajlandó a szerkeztetést elfogadni, haggyd lássa meg abból a külföld, hogy bár a fundus a f[öldes] úr tulajdona, azt még is tökéletes kármentesités nélkül elvennie nem lehet.

Az adó fundusától vett tekintethez, mellyet csak nem minnyájan, a kik szóllottak magokévá tettek. B. Szepessy Püspök még azt ragasztá: hogy azon könnyen támadható gondolat is megczáfoltassék, mintha az usufructuatioval a telek tulajdona is a jobbágynak adatott volna.

Az Országbirája ezen kérdést azon sarkon látja fordulni, hogy mind a földes úr tulajdonosi jusa biztositassék, s azért ha szüksége van, cserét (mutatiót, concambiumot) kivánhasson, mind a jobbágy állapotjára, annak adóbeli s egyéb tartozása miatt illő felügyelés legyen, s azért kiván tatik a törvényhatóság befolyása, egyébiránt helyesnek véli az Aradi Fő Ispánnak észrevételét hogy ugyan annyi mennyiségben, minőségben, s hasonló kényelemben a hason érték kiadása csak nem lehetetlen, hanem pótlásnak, s kiegyenlitésnek van helye, azért azon szavakat a szerkeztetésből kihagyatni s helyette annyit tétetni elegendőnek itél, hogy a jobbágy teljesen kármentesitessék. Ezen észrevétel el is fogadtatott, valamint az is hogy a közgyülésre tegye a cserébe béfolyt szolgabiró jelentését, és nem a törvényszékre, mint a RR kivánják, mert ezt elfogadni annyit tenne, mint az uriszék hatóságának eldöntését anticipálni, s az urbarialis viszonyokat, más peres ügyekhez hasonló törvény utjára utasitani. — A Tárnok ellenben sem a gyülést, sem a törvényszéket, hanem urbarialis utat kivánt, mert lehet eset hogy egyik vagy másik fél a becsléssel, vagy egyenlitéssel meg nem elégednék, a gyüléstől pedig feljebb vitelnek helye nem lenne, mire nézve a Fő H[erceg] Nádor úgy végzé a kérdést — hogy a földes úr jobbágyával cserélni akarván mintegy egyeség utján fog a törvényes bizonság előtt tractálni, ez mint amica politica pertractatio, politicus uton végeztethetik, a meg nem elégedett fél e mellett is folyamodhat a törvényhez, s ekkor az urbarialis ut fel maradhat.[57]

[57] A főrendek határozata (*Iratok*, I. k. 328. l.) az országos bizottság javaslatának elfogadását jelentette. (V. ö. *Országgyülési Tudósitások*, I. k. 614. l.)

A 8-ik §. a mint áll elfogadtatott.

September 15-én vasárnapi szünet.

September 16-án ülés (112-ik)[g] a fő Rendeknél. [A Fő H[erceg] Nádor rendeléséből felolvastatnak az 1-ő s 2-ik t. cz. iránt tett észrevételek, mellyeket a Nádori Itélő Mester okokkal támogatva szokott izenet formájába foglalt volt. — Az 1-ő t. cz. 4-ik §-ussa iránt helyesbnek itéltetvén hogy a tiszti ügyész felperessége alatt megkeresendő 200 ft. dijnak, mint][h] csak ugyan törvényszegés miatti büntetés természetünek egyrésze a köz pénztárba fizettessék, — tett észrevételöktül a Fő RR. elállottak s e részben a szerkeztetést elfogadták. — A 6-ik §-ra nézve tett azon észrevételt, hogy a ki a jobbágy telek haszon vételét megvásárolja, egyszersmind minden ahoz kapcsolt urbéri és köz terheket magára válaljon, — az Itélő Mester részletesen tetőnként megemlitett s a törvények lelkéből és az adó helyesb felosztásából meritett gyámokokkal is támogatá, mellyeket az Országbiró kihagyandónak itélt, mivel a tárgytol elvonó vitatásokra nyujthatnának alkalmat. — A Tárnok ellenben oly fontosnak itéli ezen kérdést, hogy ha felvétetik, lehetetlen azt minden oldalú megfontolás nélkül elintézni. — A Nádor fő H[erceg] azonban ezt az alkalmaztatásban ide nem tartozónak véli, ugyanis ha ezen tárgyat belső érdemére minden azzal ösze kötött tekintetek szempontjából kellene itt felvenni, hónapokat húzna ki, s a pertractatio alatt lévő fontos tárgyat tetemesen akadályoztatná. Azon vitatás tehát a maga idejére felmaradhat, s itt tanácsosabb az urbarialitas természeténél, s abból eredő természetes következéseknél megmaradni. — Azon részletes okok tehát kimaradtak, — az utósó §, melly az Országbiró inditványa szerint csak röviden ugy vala szerkeztetve hogy a költözködési szabadság a jobbágyok gyermekeinek költözködése is hasonló megszoritó formalitásoknak lenne alája vettetve, mint a jobbágyoké, a mi nem volt a főRR értelme, — melly észrevétel helyesnek itéltetvén, a módositás elmellőztetett és a K és RR javallata jóvá hagyatott. — Ennek végezetével

olvastaték a III. t. cz. Azokrol mellyek a telek haszonvételén felül a jobbágyok hasznai közé tartoznak. A KK és RR az 1-ő §-ban mind azon irtásokat, mellyek a telek utáni állományba bé nem számittattak, és a jobbágyok subsistentiájára eredetileg, és egyedül nem rendeltettek, visza válthatóknak, s részint visza vehetőknek itélték.[58]

Gr. Fekete: Azon két vezér elvre ügyelvén: hogy a jobbágy sorsa ne roszitassék, és a mit bir, az tőle könnyen el ne vétessék, nem tagadja ugyan hogy az irtások viszavehetésének elve a szigorú igazsággal megegyez, úgy vélekedik még is: hogy a törvényhozónak más tekintetekre is figyelmezni kell. Temérdek ezer jobbágyok sorsa forog itt kérdésben, kiket bizontalan hányattatásnak kitenni s lelkökben a bizodalmatlanságot nevelni, a törvényhozói előre látó gondossággal megegyeztetni nem lehet. Eddig ügyelt a kormány hogy az ezen érdek alá jövő községek élelmektől meg ne fosztassanak, igaz hogy önkény volt ez, de száz czerek sorsát biztositó önkény, — most törvény alkottatván megszünik a szigorú igazságot méltányossággal mérséklő pártfogás. A RR által javallot záradék[59] egy részét ezen aggodalomnak ugyan megszünteti, de na-

g) Ez a megjelölés felesleges és téves. A 112. országos ülés ugyanis a *Jegyzőkönyv* (IV. k. 356. l.) szerint az alsótábla szept. 16.-i ülésével azonos. Most, amidőn a felső és alsó tábla párhuzamosan tanácskozott, az előbbi üléseit a hivatalos jegyzőkönyv sorszámmal nem jelölte meg.

h) A zárójelben lévő rész csak a sokszorosított példányokban van meg.

[58] *Iratok*, I. k. 272. s köv. l., *Országgyülési Tudósitások*, I. k. 618. l.

[59] Szövege: *Országgyülési Tudósitások*, I. k. 627. l.

gyon homályos és bizontalan értelmű, nincs egyéb mód, mint bizonyos elválasztó epochát felállítani, melly végre ő akár az ideiglenes urbariom behozatalát,[60] akár ennek 1791-ben történt törvényesitését[61] sok nehézséggel és bizontalansággal öszekötötnek itélvén, 1807-ik esztendőt kivánta felállitatni, minthogy ez az első törvény, melly az irtásokat nyilván eltiltja.[62] Igaz ugyan hogy egy kettőnek ártalmára lehet ezen rendelet, de száz ezereknek sorsát biztositani fogja.

Ennek ellene a KASSAI PÜSPÖK azt hozta fel hogy mit a földes úr a jobbágyainak nem adott, az úgy 1807 előtt, mint után is a földes úré volt, a másét elvenni pedig soha sem volt szabad, az irtást azonban maga az urbariom is tiltotta. — A TÁRNOK: Hogy a csalás és ármány senkit sem védelmezhet, — veszedelmes elv lenne azt állitani, hogy a mit a jobbágy törvénytelenül ugyan, de régen bir, azt tőle el venni nem lehet, ebből csak az következnék, hogy bizonyos dij fizetés mellett sem engedne soha senki jobbágyának egy talpalatnyi földet is. — B. BEDEKOVICS: Hogy a javallott idő szakasz felállitása évesülés (praescriptio) képzetét foglalja magában, — az pedig törvény szerint a jobbágynak védelmül nem szolgálhat.

Mondatott a K és RR javallata ellen az is hogy az nagyon bizontalan értelmü, és örvényes visgálatokra nyujt alkalmat annak kifürkészése, hogy mi és mennyi az? a mi eredetileg a jobbágyok subsistentiájára adatott. — A hány tag csak szóllott, majdnem mindenik különböző javallattal állott elő, a részben azonban világos volt a többség akaratja hogy szükebb korlátot kiván vonatni az irtások visza válthatásának, mint mellyet az országos küldötség javallott. Sokan egyszersmind az irtás nevezetét szabályosan meg határoztatni kivánták, nehogy az uraság figyelmét igen könnyen kikerülhető barázdakénti bészántogatás is irtásnak vétessék s azon elvből indultak ki hogy a földes úr tulajdonát csak ugy s akkor lehet elvenni, ha ő abban meg egyezett, de különböztek a vélemények, valjon megegyezésnek lehet e már csak azt is venni, ha ellen nem mondott, (ez volt a RR értelme) vagy szükség hogy megegyezését nyilván, a vagy halgatólag, t. i. datiák elfogadása által kijelentette légyen. — Ezen igen szerte ágazó tanakodásokat igy rekeszté be

a Fő H[ERCEG] NÁDOR: Az irtások kérdése egyike a legnehezebbeknek, mutatja ezt a nyilatkozott vélemények elágazása. Az tagadhatlan hogy az irtás a földes úr tulajdona, következőleg viszaváltása alá tartozik, itt inkább tehát csak a visza váltás rendje s módja forogh kérdésben. Az irtvány értelmét illetőleg, a bé szántogatást irtásnak venni nem lehet, — de a remanentialis földektől is meg kell az irtást különböztetni, — a remanentialis föld eredetileg jobbágy telki dotatioba van adva, illetőségen felül, az irtvány ellenben különös haszon beneficium. Ez igen világos elv, s biztos alap a kérdés elintézésében. Ennek előrebocsájtásával, miután nyilvános a többségnek azon szándéka hogy nagyobb, szélesb jótékonyság (beneficium) nyujtassék a jobbágyoknak ezen irtások kérdésében, mint mellyet az országos küldötség javallott, úgy gondolom habozás nélkül oda jelenthetem a többség akaratját hogy a K és RR szerkeztetése elfogadtassék. Nem is homályos az ottan foglalt záradék, mert az *eredetileg* és *egyedül* szavak öszekapcsoltan, s nem el választva

[60] 1767.
[61] 1791 : 35. tc.
[62] 1807 : 21. tc. 18. §.

állanak, s ebből világos hogy csak azon telepek (coloniae) értetnek, mellyek irtványaik elvesztésével elköltözni lennének kéntelenek, nem pedig azon irtások, mellyeket a jobbágyok telekbeli javaikon felül birnak. Vannak pedig temérdek olyan irtványra szállitott községek, — igy p. o. Zolyomban 4 roppant község van, mellyre nézve még a dicalis öszeirást sem lehetne alapul venni, mert eddigelé a dicatio mindég ki kerültetett. A RR szerkeztetése egyéb iránt nagyon alkalmatos azoknak megnyugtatására, kik félnek, hogy igen sok föld ki fog a jobbágyok kezeiből vétetni, mert ha meggondolom, minő kötelességek és feltételek vannak a kiváltáshoz csatolva, nagyon kételkedem, sok helyütt nem lesz e könnyeb földet pénzen venni, mint irtást váltani.

E szerint a dolog érdemére nézve a RR állapodása itt is elfogadtatván, a javallott csekélyebb módositások közül ezek mentek határozásba: 1) *postfundualitás* helyet *sessionale constitutivum*, minthogy ezen kifejezés már a 2-ik cz. 3. §-ban is előkerül. 2) *via juris* recipiantur helyett *sua forma* recipiantur, minthogy az úrbéri ügyek ellátásának utja módja csak a VII-ik czikelyben fog elhatároztatni.[63] 3) *reclamante dominio* helyett citra tacitum aut expressum consensum, mert nem lehet állitani hogy a földes úr ellenmondásán kivül szabad volt a jobbágynak irtani.[64]

[Már[i)] délutáni 2 órakor felvétetett a 2-ik §. ugy mint a bor mérés kérdése. Mellyre nézve a HORVÁTH ORSZÁGI KÖVET hivatalos értesitése következésében, megengedtetett hogy azon Ország hegyes környékén, hol a helységek nagy távólságban széjjel szórt magános házakban léteznek, s e miatt közönséges korcsmát tartani nem lehet, azon jobbágyok kik a házankénti bormérésnek gyakorlásában voltak, azt ezentul is ugy gyakorolhassák. A vidéki bornak kisebb mértékben behozatalára nézve az országos szerkeztetés lőn elfogadva melly azt, (ha a jobbágyoknak nem tulajdon termésök) csak betegség, és lakodalom esetében a földes ur tudtával és meghatározandó mértékben engedi meg.

September 18-án a IV. t. cz. 3-ik §-ra nézve nem egyezvén meg a fő RR hogy az aszuszőllőtől járó dézma, melly eddig csak a Hegyallyán, s a Ménesi hegyen vólt el engedve, általánosan minden szöllő hegyekre nézve eltörültessék, e részben az országos szerkeztetést fogadták el. — September 19-én a 4-ik §-ra nézve az ugy nevezett kisebb dézma, és konyha adózások elengedése, voxok többségével itt is elfogadtatott. — A robot kérdésében meg nem egyeztek a fő RR, hogy a robottokat különösen bérbe adni lehessen, hanem azt rendelték, hogy ha a robotot maga hasznára, vagy más ki bérlett javainak mivelésére nem fordithatja a földes úr, a jobbágy azt urbéri áron fogja meg váltani. — A munka rendjére nézve tett némelly részletesebb meghatározások után a nyakas jobbágy megbüntetését az urbéri álthágásokra kiszabandó fenyiték alá ren-

i) A zárójelben lévő rész csak a sokszorosított példányokban van meg.

[63] A főrendek indokolása pontosabban: A *donec eadem via iuris recipiantur* kifejezés helyébe azért tanácsos az országos bizottság által javasolt *sua forma non recipiantur* szavakat illeszteni, mert „az urbéri ügyek ellátásának utja és módja csak az utóbb következő 7-dik czikkelyben határoztatik el". (*Iratok*, I. k. 328. l.)

[64] Ha az irtás nem jutott a földesúr tudtára, vagy azonnal nem nyilatkoztatta ki ellenkezését, ebből még nem lehet azt következtetni, „hogy tulajdonosi jussáról le mondott, vagy hogy attól el esnie köletik, sem pedig az irtó jobbágyra nézve azt, hogy tilos tetjének vétkessége az ellenmondás elmulasztásával megszünt légyen". (Uo.)

delték, oda utasitatott a több munkát kivánó földes ur megbüntetése is. Az Urbarialis vadászat pedig visza állitatott. — Az V-ik t. cz. iránt nem egyeztek meg a fő RR hogy a jobbágy egy átalános summa lefizetésével magát örökre megválthassa. A kötendő szerződésekre nézve pedig a suprema inspectio jusát feltartották. — A September 20-án, 21-én és 23-án tett nevezetesebb változtatások ezekben állanak: Az uri szék teljes hatóságban, — ugy a feljebb vitel is a Helytartó tanácsra visza állitatott. — A Reg. Redactio 3-ik §-ussa megtartatott. A citra laesionem personae kihagyatott. A RR fel szóllitatnak hogy az urbarialis excussusok büntetéséről rendelkezzenek. — Végre az egész VIII-ik art[icu]lus a Juridicumra halasztatott.][65]

80.

a)

1833 szeptember 23, 24, 25

Kerületi ülések.

Tárgy: Az úrbéri törvénycikkek: a főrendek által javasolt módositások vitája.

b)

1833 szeptember 17

A főrendek ülése.

Tárgy: Az úrbéri törvénycikkek szövegének további vitája.

a)

Poson, Septemb. 26-án.

A mi még a végzéseikre nézve már közlött országos ülések vitatásaibol hátra van,[1] azt az előbbi számokhoz alkalmazható különválasztott félivekben közölni fogom.[a)] A kerületi ülésekkel pedig mindég lépést tartani kivánok.

Mig a Fő RR. Sept. 23-án a Jobbágyok személy, a vagyonbeli bátorságukrol alkotott 8-ik t. cz.[2] felett tanácskoznának (mellynek elveit ugyan ellenző vitatásba nem vették, sőt az Országos küldötség által a büntető törvénykönyvben tett javallatokkal némi megegyezésben is találták, hanem részint az urbarialis viszonyokon túlterjedőnek itélvén, részint nem látván tanácsosnak a régi biztositó korlátokat le rontani a nélkül, hogy a féktelenség elébe bár tágabb, de minden esetre szükséges újabb korlátok vonattassanak, azt egész kiterjedésében a kérdésben forgó tárgyakat egyébiránt is rendszeresen magokban foglaló s az urbariom után

a) Kossuth ezt az igéretét nem tudta beváltani. (V. ö. 206. l. 43. jegyzet, 275. l. *b)* jegyzet.)

[65] A fenti napok tárgyalásait l. bővebben a következő 80., 81. és 82. számokban. A VII. és VIII. tc. vitájának részletesebb ismertetésével azonban Kossuth véglegesen adós maradt. (V. ö. 83. sz. b. jegyzet.)

[1] Az alsótábla szept. 16-tól 21-ig tartott országos üléseinek határozatait l. 205. s köv. l.

[2] *Iratok*, I. k. 311. s köv. l., *Országgyülési Tudósitások*, I. k. 467. s köv. l.

nyomban felveendő büntető és polgári törvénykönyv idejére halasztatni itélték.

A KK és RR ugyan az nap (Septemb. 23-án) Rohonczy és Török elölülésök alatt *Kerületi ülést* tartottak, s abban a Fő RR által az Urbéri 1-ő t. czikelyre tett észrevételeket[3] tanácskozásba vették, s ezeket végezték:

Hogy a bévezető szakaszban ezen szavak helyett *„törvényesen és állandóúl"* ennyi tétessék: *„álandó törvényel"*, megnyugodtak.

Az 1-ő §. első soraiban tenni javallott módositást el nem fogadták, mivel a ki hagyatni kivánt szavak bár legtágasb értelemben vétessenek is, más értelmet magokban nem foglalhatnak annál: hogy az elköltözött, vagy elmozditott jobbágy, és volt földes ura közt, a jobbágy, vagy zsellér telek haszonvételéből folyó jobbágyi kapcsolat magában megszünik, s ez oly természetes és ön magát annyira megmagyarázó, hogy bővebb magyarázat szüksége, vagy balértelem félelme egyátallában fel nem foroghat.

A 2-ik § iránt a *„requirendis"* szó[4] kihagyásában megegyeznek. De ahoz tovább is ragaszkodnak hogy a költözni akaró jobbágy uti levelet akár a szolgabirótol, akár az alispántol szerezhessen. Javasolja ezt azon tekintet hogy a jobbágyok részére idő, fáradság, s kölcség kiméllés eszközöltessék, s támogatja az is, hogy itt az urbéri tárgyban nem a külföldre, hanem csak az országban bent való költözködésről tétetik rendelés, melly tekintet alatt azon tisztviselők egyenlő törvényes hitelességgel birhatnak. — Megjegyzik végre hogy a diák szerkeztetésből a *„gratuito"* szó[5] ki nem maradhat.

A 3-ik §-ra nézve előbbi szerkeztetésökhöz tovább is ragaszkodnak, mivel itt nem csak az elköltözés, hanem az elmozditás esetei is fenforogván, a három hónaponként való várakozásbeli súlyos és kárt is okozható kéntelenség alól a jobbágyokat felmenteni kivánják.[6]

A 4-ik §. iránt meg nem egyezhetnek, hogy a hatalomkar (brachium) megemlitése ki maradjon.[7] A mit a törvény czélúl vett, annak elérhetésére módot is kell nyujtania, s a melly cselekedetet tilalmaz, annak büntetését is ki kell mondania. Törvényeink egyébiránt azon esetre is hatalom kart rendelnek, midőn a mások ingó vagy ingatlan javait hatalmaskodva elfoglaló, magát a viszahelyhező alispán itéletének ellene szegezi; már pedig egy erőszakosan le tartóztatott ember az elfoglalt javaknál kisebb tekintet alá csakugyan nem jöhet. Nem is lehet ez ellen a földes úrnak panasza, mert ne szegje meg a törvényt, s nem lesz kéntelen a hatalomkar sulyát érezni. Az 5-ik §-ban foglalt csoportos elköltözésre nézve[8] tovább is azon véleményben vannak ugyan a KK és RR, hogy amit a törvény egyes jobbágynak megenged, annak jótéteményétől egész községet sem lehet megfosztani; mindazáltal nem csak megengedhetőnek, hanem a Helytartó tanács egyenes kötelességében is tétethetőnek tartják azt, hogy a csoportos elköltözés esetében, két tör-

[3] *Iratok*, I. k. 311. s köv. l., *Országgyülési Tudósitások*, I. k. 467. s köv.

[4] *Iratok*, I. k. 322. s köv. l.

[5] Mivel a főrendi javaslat magyar szövegében benne van, hogy a jobbágy *ingyen* kap útlevelet. a *gratuito* szó csak elnézésből maradhatott ki.

[6] A főrendek javaslata a földesúrnak három hónapot engedélyez arra, hogy elköltöző jobbágyának az elbocsátólevelet kiadja.

[7] Az alsótábla eredeti javaslata szerint, amelyet a főrendek kifogásoltak, karhatalom is alkalmazható azon földesúr ellen, aki jobbágyát visszatartja.

[8] Ha egész falvak szándékoznának elköltözni.

vényhatóságok közt támadható kérdéseket jó móddal eligazithassa, s más egyéb szükségeskép megkivántatott, és a költözködést s befogadást segitő előintézeteket megtegye: úgy mind azáltal hogy magát az elköltözést semmi esetben se gátolhassa, — s ily, de csak ily értelemben nem ellenzik hogy minden ilyes eset a H[elytartó] Tanácsnak bejelentessék.

September 24-én kerületi ülés. — Előlülők a voltak. — Napi rend az 1-ő t. cz. 6-ik §-ussa,[9] melyhez a Fő RR hozá adatni kivánták, hogy a ki a jobbágy telek haszonvételét meg veszi, minden azzal egybe kötött uri, és *köz terheket* viselni tartozzék.

Török mint Előlülő figyelmezteti a RRket, hogy az itt előforduló kérdés, t. i. valjon a jobbágyi telken lakó nemesek adót fizessenek e? 1825/7-ben hoszú vitatás után minden mellette, s ellene szólló okokkal annyira kimeritetett, hogy azoknak itt csak röviden kinyilatkoztatható alkalmaztatása foroghat fenn. (Felkiáltás: voxoljunk!!!)

Balogh: Sokszor elő fordúlt már azon kérdés: mi ide való, és mi nem? mindenkor oda ment ki a RR itélete, hogy ide csak az úr, s jobbágya közötti viszony tartozik, s ezen vezér elvnek lőn következése, hogy egy rendelet sincs az urbariomban, melly azon viszonyt közelebről vagy távolabrol ne érintené A fő RR által közre vetett kérdés azonban az érintett viszonyt a legtávolabbrol sem érinti. Előre bocsájtván tehát azt hogy a főRRnek egészen új s ide nem tartozó javallata a K és RR kezdeményi jusába is be vág, — miután a fő RR a 8-ik t. czikelyt,[10] ámbár az a jobbágynak földes ura iránti kapcsolatával elválaszthatlan összefüggésben van, és a szorosan az adóbiztosi munkába tartozó jelen kérdésnél sokal inkább ide illik, máshová relegálták, őket bizonynyal az ide tartozóság kérdésére nézve kalauzoknak elfogadni nem lehet. Nem forog itt kérdés úr és jobbágy, dinasta és szegény ember között: hanem forog a kormány iránti tekintet, forog a szegény nemes, és szegény jobbágy között. A szólló követ tehát a dolog érdemét egészen mellőzve azt kivánja eldöntetni, valjon ide való kérdés e ez? s ő nemmel voxol.

Niczky János ellenben a dolgot egészen máskép tekinti. A VIII-ik t. czikelyre nézve maga is azon véleményben volt ugyan, hogy az nem ide tartozik, de miután a RR többsége ellenkezőt itélt, arra hogy mit tettek e részben a főRR, ügyelni egyátallában sem kell, sem lehet. Ő kivánja a kérdést itt felvétetni s arra voxol, hogy a jobbágy telken lakó nemes minden köz terheket viselni tartozzék, kivévén a személyeseket, melyekre nézve a nemesi kiváltságot feltartani kivánja.

Nagy nem gondolta, hogy a tárgy érdeme ujabb vitatás alá kerülhessen, mert az 1825/7-ben nem csak a két tábla egyesülése által elvégeztetett, hanem a kormány resolutiója is hozá járult[11] és igy elhatározott dolog, mely ellen inditványt többé azon szempontbol, mintha még határozatlan volna, tenni nem lehet. Nem is látja a kezdeményi jog sérelmét fel forogni, mert a fő RR javairol is van szó, azon javakrol t. i. mellyet ők is, valamint a többi földes urak, a status szükségeinek, a

[9] A jobbágytelek haszonvételének eladásáról.

[10] A jobbágy személyi és vagyoni biztonságáról szóló, imént említett törvénycikk.

[11] A jobbágytelki nemesek adózásáról szóló 1826. aug. 11-i országgyűlési végzést és szept. 13-i királyi resolutiót l. az 1825/7-i országgyűlés *Irásai*ban, 663. s köv. l., 711. s köv. l.

köz adónak fedezésére feláldoztak. Pedig nem lenne esze, a ki ezen köz adót viselő jószágot annak adná, ki az attol járó közadót viselni nem akarja, hiszen ha már el lehet a jobbágytelket adó alól vonni, szeretné tudni, miért tartozzék azt a földes úr másnak engedni, s miért ne vehetné el inkáb maga, holott neki csak ugyan több jusa van hozzá, mint másnak. Már 1825-ben is világos volt, hogy ezen kérdést az adó fundusának tökéletes elenyésztetése nélkül máskép eldönteni nem lehet, mint a mikép eldöntetett; mennyivel inkább áll ez most, midőn még az usufructuatio is oda engedtetett. 1825-ben ezen kérdés 2 egész hónapig lehet mondani hévvel, s indulattal is vitattatott,[12] ujabban a vitatásba menni csak annyit tenne, mint a viszálkodásnak egy ujabb almáját könyelmün közinkbe hajitani, s 50, 60 ezer ft. napidijt haszontalanúl fizettetni a nemességgel, mert mi, kik már 1825-ben is győztünk, az akkori végzéstől bizonnyal el nem állunk, de azt a kormány hozá járulta nélkül többé meg sem is változtathatjuk. Az adó fundusának fentartása legnagyobb érdekü a kormányra nézve, mert az adózó nép tart a királytol a koldusig minden embert, — a nemesre nézve is, mert Tatárországban többé nem élhetünk, ha ezen fundus elvész, mi leszünk kéntelenek a status szükségeit fedezni, — de végre a jobbágyra nézve is, mert annak egsistentiája van ezzel ösze kötettve, s magának a nemesnek is sok szükségeit fedezi, onnan fizettetik a tisztviselői kar, onnan épül út, hid, vizcsatornya, s még azon tömlöcz is, mellybe a nemest bezárják ha vét. S miután 1715-ben ezen fundust egyedül a jobbágy telket biró nemesek alkották,[13] minő igazság lenne az, hogy a birtoktalan nemes, ne csak semmit se adjon a status szükségének fedezésére, de még azt is el vegye, a mit más adott. Kivánja tehát az 1825-ki végzés értelmében kijelentetni, hogy akár ki légyen is az, a ki jobbágy telken lakik, minden azzal járó köz terheket viselni tartozzék.

PÉCHY: Nem látja a kezdeményi just csonkitatni, mert oly inditványt hoznak fel a Fő RR, mellyet a jobbágy telkek haszon vételének kérdésében mellőzni nem is lehet, s azért ő megyéje részéről már azt első felvételkor elő is terjeszté, — de bár ha ezen tekintet nem forogna is fenn, elfogadást érdemel az inditvány, mert javaltatik azon gyámok által hogy könnyitni s nem nehezitni kell az adózó nép állapotját.

ÖTVÖS TAMÁS: A fő RRnek itt mutatott nagylelküségét inkább ohajtotta volna látni azon kérdésekben, mellyek köztök, s a jobbágyok közt forogtak, — a dézma, irtás tárgyában, — s nem itt hol csak a szegény nemes terheltetését irányozzák, s az adónak ide nem tartozó kérdésében tett javallatukkal a RR táblájának kezdeményi jusába vágnak. Ezt ő egy érinthetlen kincs gyanánt kivánja megőrizni, különben a kormány korlátlan vetója mellet, ha még initiativájukat is elvesztik a RR, valjon az 52 megye, a Káptalanok, szabad kerületek? annyi kir. városok hányad részit birandják a törvényhozó hatalomnak? Ő csak azért sem egyez meg hogy itt felvétessék ezen sok érdekekkel egybe kapcsolt kérdés, mert nem a RR által initiáltatott.

BORCSICZKY: Sopronnyal egyet ért, nem is látja által miben alapulhatna a törvényhozó testnek azon hatalma, melly által a földes uri sajátság orvosolhatlan sérelmével arra kivánná a földes urat kénszeriteni, hogy a köz terhek viselésére fel áldozott vagyonát annak legyen adni kéntelen, ki ezen köz terheket nem viseli, s az azoknak fedezésére

[12] 1826. június közepétől.
[13] 1715 : 8. tc.

alkotott értékbe semmit sem adott. Egyébiránt is ha állna azon elv hogy a jobbágy telken lakó nemes adót ne fizessen, annak közönségesen állnia kellene, úgy de Trencsinben, s egyebüt fizet; hol veszi hát magát a Beregi, Szatmári nemesnek azon privilegiuma, hogy ő különb nemes, mint a Duna mellyéki? miért kiván ő több kiváltsággal birni mint más? és ha csak oly nemes mint ez, ez pedig fizet, s a fizetésről, ha csak az adó fundusát ön vesztünkre végkép elemésztetni nem akarjuk, fel sem is oldoztathatik, valóban itt van ideje, hogy a rendszerünk elleni káros viszaélés meg szüntetvén, a fő RR javallata elfogadtassék.

Császár visza emlékezvén az 1-ő t. cz. 1-ő §-ban a szabad költözködésre nézve tett azon rendelésre hogy a költözni akaró, minden uri és *köztartozásokat* le róvni, de még magános adóságait is ki egyenlitni tartozik, megvalja hogy a szóban forgó kérdést már a végzettekben benfoglaltnak, s annyival inkáb magában érthetőnek itélte, mivel nem csak a köz terhek fedezésére, de még a magános adózásokra is kiterjedetnek látta a RR itteni gondoskodását; s azért a kezdeményi jognak sem látja sérelmét, mivel csak olyasmi javaltatik, a mi a RR végzéseiből már természetesen következik. A VIII-ik t. czikkelytől vett okoskodást ő egyenesen megforditja, s ép azért, nehogy a 8-ik t. czikely másuvá halasztására okot, alkalmat szolgáltassunk, ezt elfogadtatni szükségesnek látja. Tartsák fel a RR a két tábla közötti egyeséget ott, hol azt az igazság, s méltányosság, is javalja — egyeségben áll a nemzetnek polgári ereje.

Prónay szorosan a kitüzött munka körében maradván, a felforgó kérdést egészen meg különbözteti attol, a melly 1825-ben eldöntetett, — s itt csak azon nemesekről kiván szóllani, kik a most engedett usufrucutationalis szabad vétel következésében, az itt kiszabandó, s igy előre tudott feltételek mellett fognak jobbágy telket vásárolni. Ő egyébiránt annak meghatározásába hogy mi a realis, mi a személyes teher, s mik azok, mellyeket viselni tartozand, itt egyátallában nem ereszkedne, mert ez csak ugyan az adó biztosi munka rendszeres pertractatiójába tartozik, — sem azt nem mondaná, a mit a főRR javalnak; hogy t. i. *minden* terheket viselni tartozzék, mert ez az annak idejében előfordulandó személyes kivételek utját is bevágná, ha nem csak a principium kijelentése mellet maradván, annyit kivánna mondatni, hogy a jobbágy telek haszonvételét meg vásárlandó nemes minden uri, és meghatározandó közterheket viselni tartozzék.

Vitéz: Ezen elvet itt kijelentetni, annyival szükségesbnek itéli, mert meddig terjedhet a jelen országgyülés munkálkodása? meghatározottan előre mondani nem lehet; ha pedig a principium ki nem jelentetnék, nem a szegény nemes venné meg a telket, hanem ennek köpönyege alatt a földes úr, mert igy azt az evidentia és köz ügyelet alól el vonhatná, s léptenkint, az egész nemességre okvetetlen háramlandó nagy kárra az adó fundusát elemésztené. Hogy némelly helyüt nem volt ezen fizetés szokásban, azt az egész országra nézve törvényes ususnak mondani nem lehet: mert sok megyében, igy Abaujban is ellenkező divat uralkodik, és pedig uralkodik a törvények lelkével meg egyezőleg. Mire nézve a szólló követ hivatkozik az 1595 : 6.[14]—1723 : 62. czikelyekre,[15] —

[14] A törvénycikk mindazokat a nemeseket, akik mások telkén élnek, kötelezi, hogy a jobbágyok módjára adózzanak és tizedet fizessenek.

[15] Valószínűleg elírás. Arról szól ugyanis, hogy a földesurak egyik megyéből nem költöztethetik át a másikba jobbágyaikat, mivel eljárásuk csökkenti az adóalapot.

hivatkozik arra is hogy az 1-ő : 40-ik czimje[16] csupán osztály esetében engedi meg magának a földes úrnak is hogy a telket jobbágyi, az az már 1715 óta adózó kézből ki vehesse, a miből természetesen következik, hogy a mi a földes úrnak mint tulajdonosnak meg nem engedtetik, más idegen nemesnek még kevésbé lehet szabad.

GYERTYÁNFY a Comissariaticum felvételéről bizonyos nem lévén, nem ellenzi a tüsténti felvételt, s magát megyéje szokásához alkalmazza, hol csak a személyes terhektől menttek a jobbágytelket mivelő nemesek. Azt azonban hogy az 1825-ki végzés a határozásra nézve legkisebb szoritó erővel lehetne, el nem ösmeri, mert törvényt hozni, s el is törleni, a RR szabadságában áll. — MADOCSÁNYI ohajtotta volna, hogy a fő RRnek minden észre vételeik hasonló igazságú alapokon nyugodnának mint ez.

Sokan voxolást sürgetnek, azonban Gr. La Motte, Ravazdy, Ötvös, a szólástol elállani nem akarván, — sor szerint folytattaték a vitatás.

PALÓCZY a dolog érdemét mellőzve, egyenest csak a relegatiót védi, okúl adván, hogy az országos öszeirás tárgyában országgyülésileg készült törvényerejü utasitás[17] 7-ik szakasza szerint, ezen tárgy felvételének helye, már diaetalis végzés által az adó biztosi, s adó felosztási tárgyban ki van jelelve; s ezen végzésnek ujabb erőt adtak a királyi propositiók, mellyek a most nevezett munkát harmadik előleges helyre jelelték.[18] Ne is féljenek a RR, hogy az fel nem vétetik, sőt bizonyosak lehetnek, hogy mig az adó tárgyát el nem intézik, bár akarnák is, haza nem eresztetnek.

DÓKUS: Előterjeszti az 1825-ki tanácskozás és állapodás mivoltát, különösen hivatkozik az ország Rendei által is elfogadott K[irályi] Resolutióra, melly csupán a fizetés kezdete idejének elhatározását hagyta fel az országos öszeirás felvételének alkalmára,[19] ő azonban a jelen kérdést amattol egészen el választja, s itt még csak arrol sem kiván szóllani, hogy a nemes fizessen e adót vagy nem, — hanem szorosan marad az urbarialis tárgy körében, s csak azt kivánja határozás alá vetni, hogy a jobbágy telek usufructuatiója megvételének több rendbéli már kiszabott feltételei közé kell e iktatni a vele ösze kötött terhek viselésének kötelességét is, vagy nem? Ő igenre voxol, s itt kijelentetvén az elv, nem ellenzi hogy azon teherviselésnek részletes meghatározása, a maga rendszeres helyére felmaradjon. Ha igy dolgoznak a RR, per excerpta sem fognak dolgozni, mert hasonlót tettek már több izben az urbariomban, igy p. o. az uri széket eltörlötték, az arányositó pernek, a Compossessorális regulatiok esetében szükségét elhatározták,[20] a nélkül hogy akár ennek, akár az uriszék helyébe rendelt itélő széknek részletes elintézésébe ereszkedtek volna.

Több beszédek s vitatások után végre voxolás végett a kérdés igy tétetik fel. — *Ide való e a szóban forgó tárgy vagy nem ide való?* A kér-

[16] *Hármaskönyv*, I. 40.

[17] Az 1825/7-i országgyűlés *Irásai*, 783. l.

[18] *Iratok*, I. k. 5. l.

[19] Az 1826. szept. 13-i királyi resolutio az adómentességet a következő országgyűlésig biztosította, mely határozni fog az adózás megkezdésének időpontjáról. (Az országgyűlés *Irásai*, 711. s köv. l.)

[20] V. ö. *Iratok*, I. k. 304., 276. s köv. l.

désnek elfogadását szintén több vitatások előzték meg — igy p. o. FEKETE attol látja feleletét függni, valjon elfogadják e a RR a javallatot úgy hogy *minden* terhet viseljen a nemes, — mert ha igen, ő nem akarván a Comissariaticumot anticipálni, a kérdést nem ide valónak itéli, — ha pedig annak idejében meghatározandó kivételeket engednek; fel vételét nem ellenzi. — Végre csak ugyan megállott a kérdés. — Voxolás közben DEÁK utasitását a tárgy jelen fekvésében eléggé szabályosnak nem látván, addig mig sebes postával tudositott küldői szándékát meg tudná, a Comissariaticumra halasztásra voxol. — BALOGH kéri a RRket, hogy ha concessiokat akarnak adni, ne válaljanak el idegen impulsust, kivált azoktol, a kik nem az urbariomba való határozásnak itélték azt, hogy a földes úr jobbágyát önkényesen ne botozhassa, s hogy a jobbágy földes ura ellen perlekedhessen. — JUSTH nem ösmeri el az előlülésnek azon hatalmát, hogy elébe szoritólag kérdést állithasson, s hogy ő arra legyen kéntelen felelni. — Erre

BERNÁTH: Tetleg akarja megmutatni hogy a követet senki kérdése nem köti, s ő csak arrol szóll, ha tetszik e neki a főRR javallata? a mire azt feleli hogy egy átallában nem tetszik. Csudálkozik hogy jelen állományunkban s aristocratiai rendszerünkben minő logicával kerülhetett ezen javallat a fő RRtől. Eddig két tárgy volt, melly a szegény nemest a paraszttol meg különböztette, az t. i. hogy bot alatt nem volt, s adót nem fizetett. A bot alóli mentséget a RRnek magas emberisége másokra is kiterjesztette, az adótuli mentséget pedig meg akarják szüntetni. Mit tesz ez egyebet? mint azt, hogy armalist akarnak adni az egész országnak. — A FőRR el akarják magokat a kisebb nemesektől különözni, s megfelejtkeznek hogy ez a kisebb nemesség volt az, melly eddig a felső aristocratiát is feltartotta, — nem aristocraták hanem tisztán olygarchák akarnak lenni a főRR, s meg felejtkeznek, hogy olygarchia, aristocratiai törvények mellett fel nem áll. Una dies utramque delet!! Hát még igy, a mint a fő RR kivánják hogy *minden* terhet viseljen — mi lesz ebből? hogy majd a Viceispányt, Sz[olga]birót is elfoghatják katonának, bokkancsba öltöztethetik, — mert *meglehet* hogy viceispány is lakik jobbágy telken. — Ő az egész javallatban jozan logicát nem lát, és soha soha reá nem áll. — VAY készebb Mucius Scaevolaként kezét zsarátnokba dugni, mint a fő RR principiumához valaha hozá járulni.

RAVAZDY: Juris publici nézetekből ellene mond annak, hogy a volt diaeták állapodása, a mi még csak nem is törvény, a jövő törvényhozás kezét megköthetné. Egyenlőnek ösmer hazánkban minden nemest, gazdagot és szegényt, s valamint az Ország zászlosát, úgy azon szegény nemest is, szabadságában megtartatni kebelének minden erejével iparkodni fog, — azon szegény nemest, ki talán nem is jobbágy, hanem zsellér telken lakván véres verejtéke közben kapával keresi számos háza népének minden napi kenyerét. Az Abaúj által felhozott törvényekre azt feleli, hogy igen sok ilyes törvények találhatók törvény könyvünkben, mellyek ott nem a legnagyob diszel állanak mint p. o. az 1525-ki törvény, melly a Lutheránusokat megégettetni rendeli,[21] — igy az általa idézett 1595-ki törvény[22] sem jól áll ott, mert megváltoztatta, el törülte azt a Pragmatica Sanctio, s ennek elfogadásával alkotott 1723-ki törvény, melly az armalistákat, csak a pénztár szükségeire mér-

[21] 1525 : 4. tc.
[22] V. ö. 14. jegyzet.

sékletten taxáltatni rendeli,[23] el törülték a királyi esküvel biztositott koronázati diplomák, el az 1805-ki cz[ikkely] melly az armalistákat még a most emlitett tehertől is feloldozza.[24]

A voxolás igy állott: Poson, Zala, Bars, Baranya, Veszprém, Bács, H[orvát] Ország, Ungh, Szathmár, Szabolcs, Gömör, Borsod, Heves, Beregh, Torna, Ugocha, Bihar, Marmaros, Csongrád, Békés, Csanád, Arad, 22 megye és a Hajdu kerület arra voxolt hogy a kérdés nem ide való — többen a principiumot is örökre tagadták. — A Posegai 2-ik követ (Farkas) szintén nem ide valónak nyilatkoztatá, de őtet az első követ (Markovics) kerekdeden és száraz meghatározotsággal elidálta. Nem voxoltak Verőcze, Szerém, Sáros, a kir. városok. — Ellenben a többi 24 megye, az Egyházi Rend, s a Jász kún kerület ide valónak itélte a kérdést, s ez lőn a többség szerinti végzés.

Ennek eldöntésével a dolog elfogadásának alakja került vitatás alá, — különösen a világosság okáért kevéssel alább közlendő Trenchényi s Nográdi inditványok tengelye körül. Végre azonban bár Ötvös Tamás az előbbi végzés által még azt: hogy tartozik a kérdéses nemes valamely közterhet vselni, eldöntetve lenni el nem ösmérte. — Szent Pály pedig csak azért is hogy azon vidékek, mellyeket ezen végzés szerfelett kedvetlenül lepne meg, a gondolattal megösmérkedjenek, — az egész tárgyat kimustráltatni kivánta; s e tárgy felett az alkotmányos institutiók általános elveit fejtegetve szóllván, a constitutionalis lét azon sark igazságát mutogatta, hogy polgári társaságban személynek kell az alapnak lenni, nem pedig holt birtoknak, a mi csak amannak accessoriuma, — mind ezek mellett végtére csakugyan megállapodott a többség hogy 2-ik kérdésnek az tétessék fel: *valjon elfogadtatik e a főRR javallata, — vagy pedig módositatni fog?* — Voxolás előtt kimentek Honth, Árva, Bács, Verőcze, Sáros, Heves, az Egyházi Rend s a Hajdu kerület. Nem voxoltak Baranya, Veszprém, Szerém, Ungh, Szathmár, Szabolch, Gömör, Borsod, Bereg, Torna, Ugocha, Bihar, Marmaros, Csanád, s a k[irályi] városok. — Voxolásra szóllitatván Ungh — Bernáth úgy nyilatkozott: hogy vastag pókhálónak kellene lenni szemein, ha előbbi kijelentésére emlékezve nem látná hogy satyra az egész voxolásra szóllitás. Az utánna irott megyék is többnyire úgy voxoltak tehát, hogy sem elfogadják, sem módositják, hanem általában kihagyják és semmi terhet nem vállalnak. — Török ellenben ugy nyilatkozott: hogy ő is ohajtá hogy kihagyassék, de a többség által el lévén vettetve, még is csak inkább módositásra áll, mint módositás nélkül a főRR javallatára. — Liptó, Somogy, Győr, Fejér, Temes egyszerün elfogadták a fő RR javallatát — a többség azonban, t. i. a feljebb nem nevezett 24 megye, Horváth Ország, s a Jász Kún kerület, módositásra voxoltak, — a mi végzésnek is jelentetett.

Most tehát a módositásrol vala szó, — különösen kettő lőn a vitatás, s később voxolás tengelye. — Borcsiczky igy kivánta szerkeztetni a hozá tételt: *minden úri s (kivévén a személyeseket) minden köz terheket tartozzék viselni.* Prónay pedig ezt javallotta: az annak idejében meghatározandó (vagy ha a törvényi stylus amugy tetszene, a mint

[23] 1723 : 6. tc. 4. §.

[24] Az 1805 : 1. tc., amely az insurrectioról szól, azzal az indokolással menti fel a házi pénztárba való adózástól az armalistákat hogy igy felkelési kötelezettségüknek jobban tudnak eleget tenni.

Torkos javallá, hogy: „*meghatározott*" „*Art[icu]lo tali determinanda*" tartozzék viselni. A Borcsiczky inditványának Niczky (Vas), Nagy és mások azt veték ellene, hogy még nincs törvény által elhatározva mi a realis, mi a personalis teher, a szokás pedig nagyon különböző, mert bár a személyes tehertől mindenütt ment a jobbágy telken lakó nemes, egy helyütt még is katonát élelmez, forspontoz, utat csinál, mert mind ezek realis terheknek tekintetnek, s csak a katona quártélyozás vétetik ki, másut ellenben az emlitett terhek alól is kivétetik. — Mire azonban Borcsiczky feleletül adá: hogy nem ellenzi az izenetben (nem a szerkeztetésben) megérinteni, hogy a RR a személyes és vagyoni terhek szabályosabb meg határozását, a maga idejére feltartják.

A Prónay javallatának pedig az vettetett ellene: hogy az még a személyes terhektüli kiváltságot is kétségesnek, s elhatározás alá tartozhatónak hagyja fel — mire azonban Deák azt feleli: hogy ő legalább nem azért fogadja el a Nográdi javallatot, mintha még azt is kétség alá kivánná ereszteni hogy a személyes terhektől is ment legyen e a nemes ember? hanem azért: mivel a személyeseken kivül még meg lehet minden realis terhek sem fognak reá vettetni. Ő a személyeseket a feltartandó elhatározás alá nem érti, hanem érti azt hogy majd az adó biztosi munkában fog meghatároztatni hogy a realisok közül mit s mennyit tartozzék viselni, a mit annyival inkáb oda utasitatni kiván, mivel küldői szándékát még nem tudja, úgy azt sem, mit vesznek personalis, mit realis tehernek. Meglehet, a telkek szerint kivettetni szokott katona tartást, mellyet sokan personalis tehernek tartanak, reá vetjük, ellenben a tisztán realis ház és marha adótul fel mentjük. — Egyéb iránt vitatás közben

Nagy úgy vélekedik hogy a fő nemes is alája van vetve az adónak, ha nemesi köréből kilép. Posony városában p. o. csak úgy fizet adót Hg. Grassalkovics mint az utolsó varga, s ha jobbágy telket veszen, attol is fog fizetni. Nincs tehát ezen állapodás által elválasztó linea vonva a szegény nemes, és a fő aristocratia közt. Kiván ő segiteni a szegény nemességen, de a maga rendjén módján, nem pedig a más rendeltetésü fundus rovására. Nem is hiszi ő hogy nagy terheltetés lenne ezen fizetés, mert a mit adó gyanánt nem fizetett a jobbágy telket biró nemes, duplán megadta a földes úrnak. 1825-ben fenyegetődzést is lehetett itt hallani hogy csak mennyenek oda a Conscriptorok; élve ki nem jönnek, mi lett belőle? tán ellenzették azokban a különösen pártjokat fogó megyékben, hogy ne conscribáltassanak, sőt kérve kérték: Uraim conscribáljátok, hogy a földes úr kénye szerint el ne üzhessen, ne taxálhasson.

Jármy ezt az ő megyéjire[25] kent piszoknak, mocsoknak nevezi, s azt küldőiről egészen visza taszitja. — Igy Ravazdy is, kérvén Sopron követét, ne tekintse a más véleményen levőket mint ellenfélt, hanem csak úgy mint ellengondolkozókat, s ne emlegessen olyasmit, mellyet ha valahová lehetne is alkalmazni, mindenüvé bizonnyal nem, s különösen Biharra nem lehetne. Minden ilyes mondás, csak utat nyit úgy a hazabeli, mint az egyéb iránt is gunyolásunkra annyira kész külföldi rágalomnak. — Bernáth pedig fenyegetésekre nem emlékezik ugyan, de azt is mondhatja: még hátra lehet a fekete leves, majd ha azt kiáltják: fizes nemes!! egyéb iránt ő mind ezen fizetésekre soha reá nem áll,

[25] Szabolcs megye.

s nem is látja által hogy a minoritásban maradottak minek szaporitják a szót, — hagyd végezzék amazok; ha tetszik nekiek.

ÖTVÖS MIHÁLY: Nem látja tanácsosnak a nemeseket, kiken az insurrectionalis kötelességgel járó terhek feküsznek, még contributionalis terhekkel is nyomni. Elválasztjuk őket azon érdektől, mellyel eddig az alkotmányhoz csatoltattak, — s ha el választjuk, csak egypár ezer ember marad sánczban a Constitutio védelmére, mellyet eddig száz ezerek őriztek. Mint sem ezen törvényhez hozá álljon, inkább kivánja hogy a millió jövedelmekkel biró dinastán kezdjük a dolgot s jöjjünk lefelé. — Ezt BALOGH is nagyon lélekben járó dolognak tartja, s úgy vélekedik hogy ha tágitatni kell a teher viselésnek, a gazdag dynastákon kell kezdeni, kik legtöbb javaival élnek a hazának. — BÁRCZAY pedig egyenest kijelenti hogy ha fizetni kell, fizessünk minnyájan, erre reá áll, de abban hogy csak a szegény nemes fizessen, soha meg nem egyezik.

NAGY ellenben ezen kérdést már eldöntetnek nézi, és pedig nem az előbbi voxolás, hanem az 1825-ki végzés következésében. Egyébiránt senkire piszkot kenni — mint a Szabolcsi követ mondá — nem akart, nem is mondott ujságot, s ki az actákkal ösmeretes, nagyon jól fogja tudni, hogy ezen uton több helységek az adózó népnek szörnyü romlásával curialisáltattak. És valóban ha már kell valamelly engedélyt adni azon jobbágy telken lakó nemeseknek, jobban megférne a nemesi characterrel az: hogy tulajdon uri járandóságait engedje el, mert illetleneb hogy a nemes ember a paraszt hajdu parancsa alatt ganéjt hordjon, mint az hogy a status köz szükségeire adózik.

PALÓCZY: Nekünk, kik minoritásban maradtunk, nagyobb pancgyricát tartani nem lehetett, mint épen ezen vitatások által, mellyek nyilván mutatják, hogy már itt nem arrol van szó, mit adjon földes urának, hanem fizessen e adót a nemes? ez pedig csak ugyan nem urbarialis, hanem constitutionalis kérdés. Én egyébiránt azt hogy már a nemesnek adó alá vettetése, mint a Sopronyi követ mondá, végzés lenne, annyira végzés lenne, hogy már csak köszönje meg, hahogy az adó biztosi munkában valamely terhek alól kivétetik; hogy vége lenne sarkalatos törvényeinknek, vége az 1827-ki törv. czikelynek,[26] vége a hittel erősitett inauguralis diplomáknak, az aranybullának, hogy mind ezeknek annyira vége lenne, hogy már csak köszönje meg, ha valami alól kivétetik; ezt Borsod vármegye 30.000 nemességének nevében nyilván tagadom, s azt jövendölöm: hogy az adó alá vetett szegény nemesség azzal énekli el a fő RRnek maga hattyu énekét, hogy ha elhúltak a tüzbe előre taszitott linea regimentek, majd reá kerül a sor a gárda regimentekre is.

Fel tétetett végre voxolás végett a Trencsényi s Nográdi javallat. Voxoláskor jelen nem voltak: Honth, Árva, Bács, Posega, Verőcze, Sáros, Heves, Temes, a Hajdú kerület. Nem voxoltak: Baranya, Veszprém, Szerém, Ungh, Szathmár, Szabolcs, Gömör, Borsod, Bereg, Torna, Ugocha, Bihar, Marmaros, Torontál s a k[irályi] Városok. — Thurócz vármegye úgy voxolt: hogy: *a persona et facultatibus suis immunis sit*, erre az Előlülőség megjegyezte, hogy ez a kérdésen kivül fekszik, — de Tolna viszont által nem látja hogy miért ne lehetne igy is voxolni, — ő egyenesen Thúróczra adja szavát. — Nyitra, Trencsén, Vas, Somogy, Győr, Fejér, Zemplén, Krassó vármegyék és Horváth Ország a Trencsényi inditványra voxoltak. A többi 16 megyék és a Jászkún

[26] Bizonyára az 1827 : 3. tc.-re utal, amelyben az uralkodó az alaptörvények megtartását igéri.

kerület a Nográdi inditványra. Török mielőtt a végzést ki jelentené, értesiti a RRket hogy 25 törvényhatóság az ezen kérdés feletti voxolásba részt nem vett, azonban sürgettetvén a végzés kimondására: jelenti hogy a voxolók többsége Nógrádra van. — Ötvös M. a 25 törvényhatóság nem voxolását annak jeléül veszi, hogy az Ország többsége meg nem egyezik. — (Felkiáltás: Végzés! Végzés!!) — Az ülés eloszlik.

September 25-én kerületi ülés. — Elölülők a voltak. Előadó jegyző az egész tárgy alatt folyton: Palóczy.

A tegnap előtti végzés szerkezete megrostáltatván, tovább folytattaték a fő RR észrevételei felett a tanácskozás.

A 6-ik szakasz[27] a) pontjára nézve: a fő RRnek azon észrevétele: hogy az eladóra nézve a magvaszakadás ne adjon okot a földes úrnak, hogy az eladástol jóvá hagyását megtagadhassa, — csaknem köz értelemmel elfogadtatott. Sőtt mivel a fő RR motivatio közben azt állitják, hogy a magva szakadt jobbágy végrendelkezési szabadsággal bir, Prónay, Somsich és mások kijelentik, hogy ezen nyilatkozását a fő RRnek a 6-ik t. cz. 9-ik §-ban[28] használni akarják.

Ellenben a vevőre nézve különbséget találván a főRR az elmozditásnak, és bé nem fogadásnak esetei közt, nem látták igazságosnak: hogy a földes úr igazait gyakran veszedelmezhető köz birtokos, — azon uzsorás, kinek inczselkedéseitől méltán félthetni a lakosok romlását, — azon nyugtalan szomszéd, kinek a mesgyék megzavarására czélzó törekvése ösmeretes, — vagy azon idegen, kit az egész község sem hajlandó lakosúl befogadni, — mind ezek a földes úr telkét, ennek akaratja ellen is megszálhassák. Kivánták tehát hogy a földes úr legalább a köz birtokosokra, s idegenekre nézve jóvá hagyásában oly szorosan ne korlátoltassék.[29]

Erre nézve a RR többsége úgy vélekedett: hogy ez annyit tenne, mint az egy kézzel adott jótéteményt a másikkal elvenni, s nem csak a szabad vételt, hanem közvetve az embernek legkényesb szabadságát, a költözködést is földes uri önkénynek alája vetni. Nem a lakás megtagadásában, hanem a törvényes büntető, s elmozditó hatóságban kell a földes uri jusok biztositását keresni. — A fő RRnek ezen észrevétele tehát el nem fogadtatott.

Szóba jött, valjon az *idegenek* alatt a külföldit, vagy pedig csak a vidéki lakost kell e érteni, s a külföldinek minden feltétel nélkül meg lehet e a szabad vételt engedni?

Somsich, Borcsiczky, Prónay, Bárczay, Bezerédy, Szucsics részint külföldre, részint hazánknak *ujabbi* telepitések által virágzásra hozott vidékeire figyelmeztetve, távoztatni kivánják azon káros következéseket szülő gondolatot, hogy az idegent, aki pénzt hoz, s dolgozni akar, az iparkodó kézmüvest, gyártót még csak jobbágy telekre se méltassuk, két kézzel kivánnak minden idegen munkás embert fogadni, mert minden lépés, melly a hazát emeli, emeli az egészt, bár ki által eszközöltessék. Mi lett volna p. o. Bács megyéből, hahogy a Mohácsi gyász nap óta mindég az elszigetelő rendszert követte volna hazánk. — Császár

[27] A jobbágytelek haszonvételének eladásáról szól. (*Iratok*, I. k. 324. l.)

[28] Az örökösök nélküli jobbágy végrendelkezési jogát tárgyalja. (*Iratok*, I. k. 303. l.)

[29] *Iratok*, I. k. 325. l.

azonban megvalja hogy a Colonisatio systemájának nem csak politica oeconomia szempontjából is, pedig az erre lehető hatás nem oly felületes figyelmet érdemel. — BALOGH ezt csak akkor látná helyes aggódásnak, hahogy a jobbágysággal egyszersmind polgári jusokat is adnának, — de NICZKY arra is ügyeltetni kiván: hogy a kevés pénzű magyar a telkekről ki ne küszöböltessék. — PRÓNAY a Colonisatio systemájának hasznos voltára nézve Éjszak Americát hozza példába, s örvendve látja, hogy a közönséges törvény, s közérdek mint forrasztja, mint nemzetesiti együvé a legkülömbözőbb fajokat is. — RAVAZDY ezen példát alkalmazhatónak nem itéli. Éjszak Americát csupán materialis érdek tartja kapcsolatban, annyira: hogy a dohány vámnak egypár xrnyi felemelése majd szakadást okozott.[30] Nekünk nemzetiségünk feltartására kell ügyelnünk, s a magyart boldog magyarnak tennünk. — SZUCSICS hivatkozik Bács példájára, állitván hogy a német telepek egészen megmagyarosodtak, s oly hasznos fiai a hazának, mint más törzsökös magyarok, kikről egyébiránt nehéz is lenne diplomatice bébizonyitani hogy Árpáddal költöztek hazánkba.

NAGY PÁL valamint az indigenatusra mindég úgy vélekedett, hogy biz azt minden emberre csak azért, mivel egy pár évig az ármádában katonáskodott, vesztegetni nem kell, mert ez nem puszta czim, ez valóság, adótuli mentség, mellyet nekünk a külföld soha sem viszonoz — igy az idegen lakosok befogadását is, a maga helyén megszorittatni kivánja. Ő nem csak az ország lakosait akarja boldogitni, hanem azt akarja hogy a magyar legyen boldog, mert ha megszünik magyar lenni a magyar, a nem magyar ország se boldog, se boldogtalan Magyarország nem lehet. Nem beszél ő Árpádtuli genealogica deductiókról, hanem azt csak ugyan igaznak valja hogy a magyar Tisza mellyék, a Kúnság s a t. csak ugyan firol fira szállott igazi magyar faj, Bácsnak pedig egyrészéről 100 év mulva is tudni fogjuk, hogy nem igaz magyar, hanem ide költözött sváb. Elösmeri ő hogy nincs könnyeb dolog, mint a publica oeconomia, az ipar s a t. tekintetéből most kijelentett véleményét czáfolgatni, de ő szivének nem parancsolhat. A mint 1825-ben mondotta, de akkor majd megkövezték érette, hogy a constitutiónál is többre becsüli a nemzetiséget, s inkáb akar lenni magyar constitutio nélkül, mint constitutionalista nemzetiség nélkül,[31] ugy most is azt tartja hogy a nemzetiség legelső dolog a világon.

ÖTVÖS MIH[ÁLY] nagy különbséget lát az indigenatus, és incolatus közt, — amott egy kiváltságokkal biró privilegiált embert szaporitunk, itt ellenben egy szorgalmas, munkás, productivus emberrel ajándékozzuk meg a hazát. Igen nagy kettő között a különbség.

Végre BORCSICZKY inditványára az idegenekre nézve hozá fog a szerkeztetéshez tétetni, hogy a ki a törvényben megszabandó elvek szerint lakás jussal birand az országban, telket is vehessen. — Tovább menvén: Hogy az inprothocollatio taxája elengedtessék, s eltörültessék, ZMESKÁLL javallatára, ki azt törvény által canonisált usuraria pravitásnak nevezé, nem csak meg egyeztek a fő Rk. és RR, — de még BERNÁTH

[30] A szónok talán az északi és déli államok között 1816-ban létesített védővámrendszerre céloz, amely a déli államokat fokozatosan elszegényítette és 1830 körül Dél-Karolinában szeparatista mozgalmat váltott ki.

[31] Horváth Mihály szerint (*Huszonöt év Magyarország történelméből*, II. kiadás, Pest, 1868, 177 l.). Nagy Pál ezt a kijelentést az 1807-i országgyülésen tette.

inditványára azt is hozá tették: hogy ahol eddig szokásban vólt az ily taxa szedés, az is eltörültetik.

A 8-ik §. elejire nézve köz értelemmel elfogadtatott a fő RR javallata, t. i. hogy azon kérdés, kit illet az úrbéri rendbeszedés jusa, a 7-ik t. czikelyre tartozván, itt ne érintessék, hanem a rendbeszedés csak általában feltartassék.[32]

Igy a 13-ik §. iránt is a fő RR kivánságát elfogadták hogy t. i. az elmozditás egyedül urbéri uton fog végre hajtathatni, s ez elmozditó végső itélet kihirdetése után a kiegyenlitendők kiegyenlitése végett 3 hónap fog a jobbágynak engedhetni.

A 14-ik §-ban határozatlannak itélvén a fő RR azon kifejezést hogy a legszorosabb felelet terhe alatt köteles legyen a szolgabiró minden jobbágy telek elpusztulását a megyének béjelenteni, a KK és RR igen nagy többséggel reá állottak a meg határozásra, s a mit már első izben kerületileg végeztek,[33] ismét elfogadták, t. i. hogy hivatalának elvesztésével lakoljon ezen elmulasztásért a szolga biró. — Hozzá tévén Bencsik inditványára: hogy az adóban e miatt eredett hijány iránt is kárpótlással tartozzék, de Deák javallata szerint ezen kárpótlás mint személyes vétség dija örökösseire ne háramoljék.

A 2-ik t. cz.-re nézve javallott módositásait a fő RRnek[34] mind elfogadták a Statusok — azon kivétellel hogy a 4-ik §-nak azon rendeletéhez, melly szerint az 1/4 rész telken alól eddig történt elosztások mostani állapotjokban meg tartatni rendeltettek, — tovább is ragaszkodnak. — A 7-ik §-ban pedig a felcserélés iránti jelentést továbbá is nem a közgyülésre, mint a főRR kivánták, hanem előbbi határozásuk szerint a törvényszékhez tétetni rendelték.

b)

Folytatása a Fő RR üléseinek az urbéri tárgyban.

September 17-én következett a 3-ik t. cz. 2-ik §-ának utósó pontja,[35] a pálinka égetésről, mellyet a RR nem csak törkölből, gyümölcsből, borból, s borseprőből, és nem csak a jobbágy tulajdon termesztményéből, mint ezt a küldötségi javaslat[36] ajánlá, hanem általánosan, s gabonából, és mindenféle termesztményekből is megengedtetni kivántak. — Ezen véleményt azonban a fő RR közül senki sem pártolá. — A Fő Pohárnok ámbár ugyan törvényeinkben nem találja világosan, hogy a szeszes italok égetése, földes uri jusok közzé tartozik, mind az által az 1662 : 12. czikelyben azt olvasván, hogy a pálinka égetés a nemesi felkelés szükségére taxáltatni rendeltetett,[37] melly végre a jobbágyi jóvoltok taxáltatni nem szoktak; — ha megfontolja továbbá: hogy az urbariom 4-ik pontja

[32] A főrendek javaslata, amelyhez a kerületi ülés most hozzájárult, így szólt: „Nyilván ki jelentetik, hogy minden illyes adás vevésekben az urbéri rendbeszedési jus fen marad". (*Iratok*, I. k. 326. l.)

[33] V. ö. *Országgyülési Tudósitások*, I. k. 597. l.

[34] *Iratok*, I. k. 326. s köv. l.

[35] A törvényjavaslat most tárgyalásra kerülő 3. tc. 2. és 3. §-ának szövegét l. *Iratok*, I. k. 275. s köv. l., e munka 22. és 26. l.

[36] *Modificationes*, 6 l.

[37] A tc. azok között, akik katonaállitási kötelezettségüket pénzzel váltják meg, a külföldiek, zsidók anabaptisták, kereskedők, szénégetők stb. közt felsorolja „ignobiles propria braxatoria habentes et vinorum crematorum coctores"-t.

7-ik §. minden kazántol 2 ft taxa fizetést rendel,[38] s ezt, a pálinka főzést nyilván a földes uri jusok közzé számitó 6-ik pontbeli 4-ik szakasszal öszeveti,[39] világos igazságnak ösmeri, hogy ezen jus nem ugyan a privilegiált regalis vagy curialis, hanem kétségkivül az uri jóvoltok közzé tartozik. — Vannak ugyan példák, hogy némelly községek ennek gyakorlásában urbéri per utján is megerősitettek, de miután ezen kérdésben legfelsőbb helyen is majd megengedő, majd tilalmazó végzés hozatott, tagadni nem lehet hogy az egész gyakorlat önkényes kegyelmen, s nem törvényen alapul. — De különben is a szeszes italok égetésének korlátlan megengedése a parasztnak keveset használna, a földes urnak ellenben arányt haladó kárt tenne. Ha bár megengedné is: hogy a jobbágynak aratásából, házi szükségeinek fedezésén felül valami kereskedésre fordithatő felmaradhatna, a mi kivált az 1/4 és 1/8-ad részesekre nézve igen hihetetlen; annak kiégetése bizonnyal csekélysége miatt kereskedési ágazatot nem nyujthatna; csak maga fogná tehát meginni, s gyermekei, kik a csepegő pálinkát ujaikkal kóstolgatni, sőt szörbölgetni is zsenge ifjuságuk óta megszoknák, az iszákosságnak, s azzal ösze kötött erkölcstelenségnek magvait már gyenge keblökben érleltetnék; — más részről ellenben ezen szabadságnak kiterjedendő gyakorlata a jobbágyot rendeltetésétől mind inkáb inkáb elvonván, a földmivelés hátra maradását, s ez által mind sok előbb szorgalmas háznép romlását, mind az egésznek is tetemes károsodását eszközlené. — Kivánja tehát az országos küldöttség javallatát megtartani.

Gr. Mailáth (Zemplén) hasonló véleményben van, s arra más fontos okokon kivül különösen hazánk jobbágy sorsu lakosinak java, s a vélt nyereség leple alatt lappangó romlás elháritása által ösztönöztetik. Meg lehet talán hogy némelly helyüt, s némelly időben egy két vagyonosb parasztot, kinek a haszonnal üzhetésre okvetetlen megkivántatott nagyobb értékü materiálék beszerzésére elegendő tehetsége van, valamennyire boldogithatná is a szóban forgó, s az élet első szükségeit fedező tárgyakra is fogyasztólag kiterjesztett engedelem, de a nyereségnek hatalmas ingere oly nép osztálynál, melly gyakran a legtapasztaltabb kereskedőnek gondos számolásait is gunyoló körülmények fontolgatásában egyátallában nem járatos, kivált szük termés, s nagy drágaság idején legnagyob inséget áraszthatna egész vidékekre; mellyet a köz felügyelésnek ily tárgyak körülti nehézsége mód nélkül nevelhetne, azon körülmény pedig sokakra nézve veszély örvényévé változtatna, hogy a megkivántatott eszközök és szerek beszerzésére elegendő tehetséggel nem biró jobbágy rohanva buknék az olálkodó uzsora hálóiba. Hozá járul ehez: hogy a falurol falura pálinkát árulgató jobbágy nő, neki szokik a henye életnek, mellynek soha el nem maradó czimborája az erkölcstelenség. Pedig az emberi gyarlóságnak tulajdona, hogy sebesebben harapódzik a gonosz, mint az orvosság. — Ide tartoznak a publica oeconomiának általános tekintetei, mellyek az erdő pusztitás, és az erőnek kivált földmivelő országban eldiribolással fogyasztott vesztegetése gátlását javalják. — És végre ha kedvezésről van szó, ebben idomot, s az arányt szükség tartani. — A kérdéses engedély azonban azok küzzül, a kiknek adatnék, csak kevesnek s keveset használna, az engedélyt adókat ellenben nem egyenlőn érintené, mert ez ismét a föld sovány-

[38] *Pauly* i. m. 362. l.

[39] Ua. 367. l. („omnis cremati et cerevisiae educillatio ac liquorum praeparatio praecise ad iura dominalia pertineat").

sága miatt már egyébként is kedvetlenebb helyzetben lévő, s még is igen sokat áldozott felföldöt nyomná.

Gr. KEGLEVICS (Bars) a gabonáboli pálinka főzést ahol szokásban van is keményen tilalmaztatni kivánná, mert megyéjéről is mondhatja hogy ha ez megengedtetik, a soványabb részen lakó nép egészen semmivé lesz. — A TÁRNOK egyet ért ugyan az előtte szóllók elveivel; miután azonban az urbarialis bor mérés jóvolta a felföldre, nevezetesen Árva Vármegyére teljességgel semmi hatással nem lehet, hogy a törvényhozó test gondoskodásának gyümölcsei oda is elszivárogjanak, javallatba teszi: hogy azon vidékekre nézve az urbarialis korcsmáltatás a pályinkára is kiterjesztessék. — A Fő Lovász MESTER kinek 95.000 lélek van Árvában földes uri igazgatása alatt,[40] azon felvilágositást adja: hogy ámbár Árva Vármegyének már neve is mutatja, hogy árva, mindazáltal az ottani nép mostoha helyzete mellet is oly karban van hogy adóját minden hátramaradás nélkül pontosan lefizetheti, minthogy a földes uraság az urbariomot bé nem hozta, s egy telektől 4 ft, és 10 napiroboton kivül eddig semmi más adózást nem kivánt. Ott azonban a földes urnak ugyszólván egyedüli jövedelme a pálinka főzésben áll, ha ez meg csonkitatik, kéntelen lesz az urbariomot behozni, s mind azon időt, mellyet a jobbágyság eddig magános iparra, s élelme keresetére forditott, az urbarialis szolgálatokra elfoglalni.

A Fő Hg. NÁDOR köz értelemből az országos küldötség szerkeztetését végzésnek nyilatkoztatván, ezen véleménynek erősitéseül azt is megemliti, hogy az egésség feltartása, az erkölcstelenség eltávoztatása, a földmivelői munkás kezeknek elfoglalása szempontjaibol meritett fontos okokon kivül, még azon tekintet is figyelmet érdemel: hogy ujabb időkben annyira ment müszerek által a pálinka főzés mestersége, hogy az uradalmak egyéb iránt is nagyban nagy mennyiségben szokván ezt gyakorolni, olcsóbb áron adhatják a pálinkát, mint más a ki szokott egyszerü módon kis mennyiségben égettet, honnan természetesen az következnék hogy a pályinka égetést gyakorló szegény jobbágy, a gazdag uradalmakkal a vetélkedést ki nem állhatná, s maga lenne kéntelen erkölcsiségének nem csekély vesztesége mellett kiégetett pályinkáját elemészteni, mi által viszont subsistentiája is veszedelmeztetnék, mert a gabona, s krumpli aratását az elfecsérlendő pályinkába fektette. — Mellyeknél fogva a kérdésben forgó engedélyből a jobbágyokra háramolható jó s rosz következéseket szorosan fontolóra vévén, kételkedni nem lehet hogy abbol reája több kár, mint haszon áradna. Az országos küldötség javallata tehát annyival elfogadhatóbb, mivel módot nyujt a jobbágynak hogy gyümölcsből s egyebekből, mellyeknek különben hasznát alig vehetné, pálinkát égethessen, egyszersmind gondoskodik, nehogy ezen szabadság vesztére szolgáljon.

Következett a 3-ik §., a legelő kérdése. — Erre nézve H[ERCEG] BATTYÁNYINAK azon észre vétele volt hogy közbirtokosságban ne minden egyes földes ur, hanem a közbirtokossok nagyobb része kivánhassa

[40] Zichy fölovászmester az árvaváraljai közbirtokosság praefectusa. Az uradalmat, amely hat mezővárosból és 75 faluból állott, Thurzó György nádor oly feltétellel hagyta örököseire, hogy csak a közös jövedelmet oszthatják fel egymás közt A praefectust az érdekelt csa ádok: hg. Eszterházy, gr. Zichy, gr. Pálffy, Abaffy, Kubinyi, Meskó, stb. választották.

csak a legelő elkülönzését,[41] — Gr. ZICHY KÁROLY pedig bajos dolognak véli hogy az ur mint tulajdonos, a jobbágyok mint haszonbérlők akaratjának kelletlen is engedni kéntelenitessék. — Az ORSZÁGBIRÁJA azonban a legelő elkülönözését mind a nemzeti iparra nézve kivánatosnak, mind az osztó igazsággal megegyezőnek itélvén; ezen észre vételekben egyet nem ért, s bár a földes uri tulajdont sérthetetlennek valja is, miután azonban az urbarialis legelő használata a jobbágyságot illeti, annak helyesb használatában gátolni csak ugyan nem lehet. — Hasonlóan nyilatkozott a TÁRNOK is, mert nem kételkedik hogy a legelő elkülönözése hasznaitol ugy az országos küldötség, mint a KK és RR elannyira meg voltak győződve, hogy a kényszeritő törvénytől csak azért állottak el, mivel nem vélték azon elkülönözést mindenütt kivihetőnek. — B. BEDEKOVICS ugy vélekedik: hogy ha meg vannak a fő RR a legelő elkülönözése hasznairol, s a nemzeti iparra nézve is kivánatos voltárol győződve, azt inkább könnyiteni mint neheziteni kellene. — B. SZEPESSY püspök pedig azt nem látja helyesnek: hogy a Megyei küldötség közbenjöttével történendő szabad egyezés a törvényszék által visgáltassék meg.[42] — A szabad egyezés kizár minden visgálatot s itéletet, nem is lenne a törvényszék méltóságával egyeztethető hogy a mit bíróilag megállapitott, azt a felek eldönthessék. — Ezen észrevételt az ORSZ[ÁG] BIRÓ pártolá mert: vagy meg vannak a felek elégedve, vagy nincsenek: ha igen: nincs birószkodásra szükség, — ha nem: fel marad az urbarialis ut, egyébiránt is nem nagy mesterkedésben kerülne a törvény széket ugy öszc rakni hogy egyik résznek kedvezzék. A Tárnok elenben az adó fundusát használó jobbágyságot gyámság alatti állapotban tekinti, — Báró Orczy, Gr. Battyányi Imre, Ürményi Gubernator, Gr. Zichy Ferraris, B. Bedekovics a KK és RR végzését pártolák. — SZEGEDY Fő ispán ugy nyilatkozik: hogy a törvényszék mint itélő bíróság csak itéletet hozhat, nem lenne pedig az illő méltósággal megegyeztethető hogy hozott itélete urbéri per utján megváltoztassék. Azonban a Küldötség csak ugyan tartozik jelentést tenni, jelentsen tehát annak a ki által ki küldetett t. i. a közgyülésnek. Az ORSZÁGBIRÁJA ezt ugy érti: hogy tudomás, nem pedig visgálat végett.

Fő H[ERCEG] NÁDOR: A dolog érdemére nézve köz értelem hogy a legelő elkülönözése megtörténjék: — és valóban akár a mezei gazdaság, akár a miveltség s erkölcsiség, akár végre a nemzeti szorgalom és ipar szempontjából tekintessék is, mindenkép tetemes hasznot, s jó foganatot igér ezen intézet. Akár mit mondjunk is, mindég igaz marad hogy úrra, jobbágyra nézve nincs nagyobb szolgaság, mint a legelő közös volta, — mig ez igy marad, mig emiatt ugar legelőt kéntelen hagyni, addig földjeit kedve, bélátása, s tehetsége szerint nem mivelheti, — nem is kell mutogatnom, hogy ezen gát lerontásával mind a föld mivelés, mind általában a nemzeti ipar előhaladására minő tágas mező nyilik. De én még egy más hasznot is reménlek t. i. jótékony hatást a nép erkölcsiségére. Mindnyájan kik mezei lakjainkat meg szoktuk látogatni, tapasztaltuk hogy mig a legelő közös volta tart, az igazság, méltányosság és sajátság tisztelete a jobbágyokra kevés hatással van, bitangnak

[41] A kerületi tárgyalásokat, amelyeken a szöveg kialakult, olv. *Országgyűlési Tudósitások*, I. k. 281. s köv. l.

[42] „cum interventu exmittendae per comitatus universitatem deputationis penes liberam per sedem iudiciariam revidendam conventionem". (*Iratok*, I. k. 276. l.)

tekintik az egész határt, s mások szorgalmát könyelmün gázolják, — ez s az ezzel öszekötött kicsapongások mind meg fognak szünni, s halkal eltávoznak azon káros szokástol is, hogy az egész falusi ifjuság egyenként hajtsa legelni egy pár darab marháját. — Egyébiránt a javallott módositások közül a többség el látszatik fogadni, hogy az egyeztető küldötség a Közgyülésre, s nem a törvényszékre tegyen jelentést.[43]

Következett azon pont, melly a legelő elkülönözését a szántó földekre is kiterjesztetni rendeli — s a jobbágy telek egész tartozmányát körülmény szerintén egy tagban is körébe tartozandónak véli, — ehez az Orsz[ág] birája még azon észképi tekintetet ragasztja hogy ilyesekben léptenként szükség haladni. Nagy és idvességes lépés történt már a legelő elkülönözésével ,a földek egyenkénti elválasztása nagy zavarokba ütközik, a természeti helyzet, a földnek egy határban is igen különböző mivolta, az itatás, s egyéb körülmények tökéletes egyenlő kiosztást nem engednek, a honnan örökös egyenetlenség, s békételen viszálkodás támadna a jobbágyok között. — A Tárnok szintén ugy vélekedik hogy habár meghozatnék is ezen törvény, nem lenne foganatja. Még igen messze kell a Magyar földmivelőnek haladni, hogy az istállón étetés lábra kaphasson. De ő ezen tekinteteket mellőzné, s csak a mellett maradna, hogy ezen tárgy nem az urbéri viszonyra, hanem a publica oeconomia körébe tartozik. Gr. Mailáth (Zemplén) ellenkezőt tart. Csak ugy gondolja a legelő elkülönözésének teljes sikerét elérhetőnek, ha minden jobbágy egyenként, s a többiektől függetlenül fogja földjeit mivelhetni. Lehetne ugyan ezt a Tárnok által emlitett helyre is utasitani, de nem látja által miért ne lehetne azt itt is kijelenteni. — Ugy is csak engedő s nem kötelező törvény javaltatik.

Fő H[erceg] Nádor: Ugy hiszem nagyon sokat lehet az ellen mondani hogy a RR javallata még most is mellőztessék. Itt a jobbágyi kapcsolat viszonyairol van szó. — Mikép fogják a község lakosi magok között az elkülönözendő legelőt használni, az a Publ[ica] Oeconomiára tartozik. Én országunk jelen állapotját visgálva a javallatot szép, de kivihetetlen gondolatnak tartom, — s ha külföldi tapasztalásokra tekintek, azt nem épen általánosan elfogadotnak, sőt csak azon vidékeken látom gyakorlotnak, hol azt vagy a természeti helyzet (mint hegyes vidékeken) megkivánja, — vagy a népesség igen nagy, s a földmivelés magas fokon áll. Mi még oda nem hágtunk. De praxisban is sok nehézséget látok. Tapasztaltuk hogy az urbéri rendbeszedésekben csak dülőnként is mi nehéz egyenlő felosztást tenni, itt pedig már épen nem lenne más mód mint az egyenlités, ugy de ez által a constitutivum változnék, s a kiegyenlitést akép végrehajtani hogy az mindenkit megnyugtasson, csaknem lehetetlen. Két benföldi példát kivánok előterjeszteni: Árokszállás városa kivánta a calcaturalis gazdálkodást megszüntetni, a Kerület[44] bölcs előrelátással próba gyanánt 6 esztendőre behozta, csak hamar következtek a panaszok, a kik távol kapták szállásaikat, magokat megkárositottaknak vélték, s eltelvén a 6 próba évek, folyamodtak a lakosok, hogy az előbbi lábra visza tétessenek. Másik példa Szabadszállás,[45] mióta bé van hozva a diverticularis (szállásoló) gazdálkodás, soha sem szünnek meg a panaszok. Igy Bajor országban 3 év előtt törvény által megenged-

[43] A főrendi izenet ily értelemben megfogalmazott szakaszát l. *Iratok*, I. k. 276. l.)

[44] A Jász-kerületben; viszonyait a nádor mint jászkun főkapitány ismerte.

[45] Mezőváros Kunszentmiklós közelében.

tetett, hogy a helységek lakosai elszéledhessenek a mezőn, s kivül gazdálkodhassanak. Sokan éltek a törvény engedelmével. Most egyik folyamodás a másikat éri hogy az előbbi föld osztály állitassék helyre, — s ez Bajor országban történt, hol a cultura csak ugyan magas fokon áll. Tudjuk ezeken felül, minő nehézségekkel jár minálunk a köz igazgatás azon vidékeken, hol az ugy nevezett szállásos gazdálkodás divatoz, a katona élelmezés, forspontozás, s több e félék. Nagy fontosságú tekintet a köz bátorság könnyebb feltartása, és a nép pallérozódása is, mellyet csak a társaságos élet mozdithat elő. — Végre vagy el kellene oszlani a helységeknek, s ekkor az egész ország alakja meg változnék, vagy pedig kétféle kéntelenitetnék a nép gazdálkodni, ekkor viszont a gazdaságos eszközöket épületeket s a t. mind kettőztetnie kellene. Mind ezek mutatják hogy a javallot intézet kora. és sok terhes tekinteteknek van alája vetve. De én itt egyedül a tárgy feletti magános nézeteimet akartam kifejteni, az izenetben nem szükség egyebet megemliteni mint azt, hogy ezen sok féle érdekebe vágó tárgy legalkalmasabban fog a köz polgári munkában megfontoltathatni, a hová tartoznak mind azon kérdések is mellyek a puszták népesitését, s a nagy roppant községek felosztását tárgyazzák.

Egyébiránt a legelő tárgyában minden következett szakaszok jóváhagyattak, csupán a Plébánosok és lelki pásztorok illetőségéről rendelkező pontban, a „*cujuscunque ritus parochi*[46] helyet azon szokott kifejezés tétetett: „*utriusque ritus parochi*".[47]

A legelő kiosztásának kolcsa iránt némelly csekélyebb érdekü észrevételek tétetvén, a Fő H[ERCEG] NÁDOR megjegyzé hogy e felett az országos küldötségben is hoszas tanakodások folytanak, t. i. mi tanácsosb: maximumot határozni, vagy szabad alkura bizni.[48] De minden körülmények gondos megfontolás után csak ugyan oda ment ki a többség állapodása, hogy tanácsosb bizonyos mértéket szabni, mint az egész dolgot határozatlan önkényre bizni. A maximumra nézve tehát felvétetett a Bajai perben költt kir. resolutio,[49] minimumnak pedig a Bánáti divat.[50] Igaz lehet hely, ahol 3 hold sem telik, de erre nézve is van ellátás téve, t. i. vagy az előbbi állapot, vagy szabad egyeség.

A Csongrád, Csanád és Békés Megyékre nézve tett kivétel[51] iránt ALMÁSY fő ispán megjegyzé, hogy azon megyékben roppant helységek vannak, mellyekben a földes urnak allodiaturája nincs, s az egész határt csak a jobbágyok használták, ott tehát 22 hóld legelő mellet is véghetetlen sokat fognak veszteni, pedig a magyar parasztnak természete hogy ha valamit kér s nem kap, megnyugszik, de ha elveszti a mit birt, soha

[46] V. ö. *Országgyülési Tudósitások*, I. k. 294. l. és e kötet 40. l.

[47] A főrendek javaslata értelmében a szöveg igy alakult volna: „Competentia praeexistentium utriusque ritus parochorum, ministrorum item utriusque confessionis". (*Iratok*, I. k. 332. l.)

[48] A bizottsági tárgyalásokról: *Protocollum consessuum sub-deputationis regnicolaris in re urbariali exmissae.* Pestini, 1828. 21. s köv. l.

[49] Valószínűleg az 1800. évi 6209. számú udvari rendeletet érti, amely Baja 1750-i úrbéri szerződésének módosításáról szól. (*Pauly* i. m. 495. l.)

[50] A bánáti urbárium szerint a jobbágytelek egész tartozéka 34 hold (*Pauly* i. m. 389. l), amiből a szántó 24, rét 6, közlegelő 3. belső telek 1 holdat tesz ki. (*Proiectum*, 18. l.)

[51] A törvényjavaslat ebben a három megyében a legelőt telkenkint 22 holdban állapítja meg, Békés és Csanád megye oly helyiségeiben pedig, ahol ennyi nem telik, legalább 16 holdban. (*Iratok*, I. k. 279. l.)

meg nem nyugszik. — A TÁRNOK akár mint gondolkozzék is csak azon következést látja, hogy roppant puszták fognak a legelő elkülönözéséből támadni, mellyeknek benépesitésére nem igen lesznek hajlandók a földes urak, midőn látják hogy az urbarialis birtokba mennyire béavatkozik a törvényhozó hatalom. — A Fő H[ERCEG] NÁDOR semmi káros következéstől nem tart. Meg kell vallani hogy azon végtelen latifundiumokon a marha tartás legalacsonyabb fokán áll a földmivelési előmenetelnek. Ha bizonyos mennyiségre lesznek szabva a jobbágyok, nem fogják sétálni küldeni a marhát, s nem kergetik az egész határban, melly a hirtelen esőre rögtön következett szárazság miatt, gyakran igen nagy kiterjedésen is alig képes néhány marhát eltartani. Lassan a pabularis plánták divatba jönnek, s fél annyi helyüt két annyi marhát fog a jobbágy tartani.

81.

a)

1833 szeptember 26, 27, 28

Kerületi ülések.

Tárgy: Az úrbéri törvénycikkekben a főrendek által javasolt módositások további vitája.

b)

1833 szeptember 17, 18, 19

A főrendek ülései.

Tárgy: Az úrbéri törvénycikkek szövegének további vitája.

a)

Poson Sept. 29-én.

Karok és RR kerületi ülésekben folytaták az urbéri tárgy visgálatát.

September 26-án ker. ülés. Előlülők Rohonczy, Török. A 3-ik törv. czik. 1-ő §-ban[1] a fő RR „*postfundualitás*" helyett „*constitutivum sessionale*" szóval kivántak élni.[2]

NAGY és BORCSICZKY a postfundualitást kivánják megtartani, mert annak értelme szélesb kiterjedésü. Az urbariom béhozatala alkalmával mind azok, kiknek birományai 1/8 rész telek illetőséget fel nem ütöttek, zselléreknek irattak, a zsellérnek tehát *sessionale Constitutivum*ja sincs s igy ha csak a sessionale constitutivumba foglalt irtványok vétetnek ki a visza váltás alól, az ily zsellérek minden földjeiket elveszitenék. — SZÉLL ezen aggodalmat feleslegesnek tartja, mert ami egyszer bément az urbarialis tabellába, azt többé el venni nem lehet. — SOMSICH megnyugodna, ha ezen elvet valahol nyilván ki fejezve találná, de mivel erre nem talál, a postfundualitás mellet marad. — DEÁK a kettőnek egy ér-

[1] Arról szól, hogy „cunctas exstirpaturas postfundualitatem haud ingressas" a jobbágyok addig, amíg a fö'desurak vissza nem váltják, vagy veszik tőlük, miként használhatják. (*Iratok*, I. k. 272. l.)

[2] *Iratok*, I. k. 328. l.

telmet tulajdonit, de hahogy a RR itt a postfundualitás mellett marad nak, szükség lesz a 2-ik t. cz. 3-ik §-ára[3] is visza menniök s ott is hasonló kifejezéssel élniök. — SOMSICH különbséget lát a két esetben, mivel amott a jobágy telki állományrol van szó. — DEÁK ellenben az utólsó §-ban[4] a zsellérek földjeit is viszavehetéleneknek találja, s úgy tartja hogy a telki állományba foglalt irtványok már irtvány név alá nem is jöhetvén, — az irtványokra nézve nem tettek más kivételt a RR, mint melly az *originarie* és *unice* szavaknak homályos értelmében foglaltatik.[5] — CSÁSZÁR a Fő RR értelmét csak azon látja épülni, hogy ők a kettőt egy értelmünek veszik, a mi ha úgy van, kár a szavakon felakadni, ha nem úgy van: meg kell az értelmet magyarázni. — Voxolván a RR 29 megyei voxal 19 ellen a *„postfundualitas"* kifejezését — ugy hasonlóúl a *„via juris"* kifejezést is, mellyet a fő RR *„sua forma"* szavakkal kivántak fel cserélni, meg tartották; okúl adván: hogy az irtványok statarialis elszedését ki akarják zárni.

Következett azon kérdés, valjon csak azon irtványok legyenek e ingyen visza vehetők, mellyek földes uri ellenmondás mellett, (reclamante dominio) vagy pedig azok is, mellyek nyilvános vagy halgatólagos megegyezés nélkül (citra tacitum aut expressum consensum)[6] irtattak? — A RR itt is előbbi értelmök mellett maradtak. — PRÓNAYnak inditványa, ki az *originarie* és *unice* szavakból eredő homály eloszlatása végett magára a visza vehetés szabadságára nézve is epochát kivánt állitani, — már országos ülésben elvetettnek, — DEÁKnak inditvány pedig: hogy t. i. nem a viszavehetésre, hanem annak módjára nézve állitassék fel az 1807-ki év elválasztó időszaknak, úgy hogy az 1807 előtti irtásokra nézve a földes ur tartozzék ellenmondását bizonyitani, ha ingyen kivánja visza venni, az 1807 utánniakra nézve pedig a jobbágy tartozzék a földes uri megegyezést bébizonyitani, ha ingyen el veszteni nem akarja, — bár Sz. PÁLY és RAVAZDY által pártoltatott, az országos végzés után szintén el nem fogadhatónak itéltetett.

Következett a 2-ik §. az urbarialis bormérésről, — ezt a RR Horváth Országban az előbbi szokás szerint házonként is meg engedtetni javallották.[8]

BORCSICZKY ellenzette: mert csak azon irányt látja a fő RR javallatában hogy az úr az ország útnál korcsmát állitson s uj monopoliumot gyakoroljon, — vagy pedig hogy az egész községnek szánt jótétemény egyesek kezébe szorúljon. Megyéje H[orvát] Országhoz hasonló helyzetben van, ott is nagy távolságban széjjel szórt magános házokban léteznek a helységek, s az ország út Silesia felé, majd 16 mértföldnyire ily helységeken megyen kereztül, ott tehát a házonkénti bormérésnek azon

[3] E szerint a jobbágytól nem lehet elvenni azt az irtást amely úrbéri rendezés során a sessionale constitutivum része lett. (*Iratok*, I. k. 270. l.)

[4] A törvényjavaslat II. cikkének 8. §-a. (*Iratok*, I. k. 271. s köv. l.

[5] Az 1. jegyzetben közölt szöveghez az alsótábla országos ülése hozzáfűzte: „aut originarie uniceque pro subsistentia subditorum haud destinatas". (*Országgyülési Tudósitások*, I. k. 626. l.)

[6] Mint a főrendek óhajtották. (*Iratok*, I. k. 329. l.)

[7] Az alsótábla aug. 1-i ülésének tárgyalásait olv. *Országgyülési Tudósitások*, I. k. 618. s köv. l.

[8] Azonban csak a hegyvidéki községekben, amelyek „a helybeli környülállások miatt" közkocsmát nem tarthatnak s eddig is a házankénti bormérés volt szokásos körükben. (*Iratok*, I. k. 329 l.)

következése lenne hogy az országút mentiben lakó jobbágyok minden hasznot el vennének, — a havasokon lakók pedig semmiben sem részesülnének.

Szalópek hasonló véleményben van ugyan, de hogyha hajlandók lennének a RR H[orvát] Országra nézve kivételt tenni, ezen kivételt Magyarországnak hasonló tekintet alá jövő vidékeire is kiterjesztetni javalja. — Busán czáfolgatván az ellenvetéseket, a most érintett módositást nem ellenzi, — Balogh szintén csak azon szempontbol veszi fel a dolgot, hogy ha köz korcsmát nem tarthat a helység, kell a jobbágyoknak módot nyujtani, hogy házonkénti mérés által vegyék hasznát ezen beneficiumnak, melly végre ön választásukra kivánja bizatni a dolgot. — Bencsik ellenkezik, mert ebből ismét csak az következnék, hogy a kedvezőn fekvő házak lakosi a többieket minden részesülésből kizárnának. — Dubraviczky nem ellenzé, hogy körülmény szerint egy vagy több jobbágynak subarendálja a község korcsmáltatási jövedelmét, de úgy hogy a bér mindég közös legyen, mert a köz jövedelemben mindenkinek egy aránt részesülni kell. — Dokus ezen engedelmet a RR szerkeztetésében benn találja, s azt az erkölcsiség tekintetéből is megtartatni javalja, mert mentől több ház válik csapszéké, annál több háznép lesz semmivé. — Mire nézve Busán megjegyzi, hogy ámbár Horváth Országban 7 század óta mindég a házonkénti korcsmáltatás divatoz, mind amellet is jelenleg Zágrábban 30, Varasdban 10 és Körösben csak 1 rab van a tömlöczökben. — Végre Nováknak kérelme, hogy ha elfogadtatik a főRR javallata, az nem csak Magyarország hegyes vidékeire, de más hasonló divat gyakorlatában volt térségi helyekre is kiterjesztessék, el nem fogadtatván, kérdésbe tétetett, ha valjon az előbbi szerkeztetés fog e maradni, vagy pedig a Szalopek inditványa elfogadtatni? — 30 megyei voxal 17 ellen az előbbi szerkeztetés maradott.

Ami pedig a vidéki bor behozatalát illeti, mellyet a fő RR lakadalom és betegség eseteiben is csak a földes úr tudtával, s meghatározandó mértékben kivántak megengedtetni,

Somsich most is megemlité[9] hogy a századok által megerősitett donationalis jusnak azon hatását, hogy csak a f[öldes] úrnak legyen szabad bort méretni, meg tudja fogni; de hogy mint marhát a válúra, úgy lehessen a jobbágyot a fanyar drága bor italára kénszeriteni, ezt azon jusbol következtetni nem tudja. — Nagy Pál pedig nagy zúgás között, mellyről azt mondá: hogy jó mellével sem győzi a beszédet, mert mentől jobban intonál, a lateralis discursusok is annál jobban intonálnak, két képtelen következést lát a főRR javallatából eredni: 1. hogy ahol helyben uraság tisztje nem lakik, 5-ik, 6-ik helységbe menjen a beteg béjelenteni, hogy bort hoz magának a szomszédbol, 2. hogy a gazda tiszt orvosi tudományt is tanúljon, különben nem fogja tudni megitélni, valjon a betegség helyzetéhez képest, elég e egy meszöly, vagy egy icze? — Felkiáltás által maradtak a RR előbbi végzésök mellet.

Következék a pálinka égetés kérdése, mellyre nézve a fő RR ezen szavakat *„gabonából és mindennemü termesztményekből“*[10] kihagyatni kivánták. — Nagy a fő RR izenetében foglalt gyámokok felől azt

[9] Augusztus 6-i felszólalását olv. 19. l.

[10] Ezek a szavak az alsótábla országos ülésében kerültek a törvényjavaslat szövegébe. (V. ö. 27. l.)

mondja, hogy azok annyit tesznek mint semmit.[11] A melly ember annyira korhely, hogy a mely pálinkát éget, azt meg is issza, az a gabonából bévett pénzt is meg fogja inni. — DUBRAVICZKY pedig az erkölcsiségtől vett okoskodást csak oly alakban látja, mintha a földes úr igy szóllna jobbágyához: ne főz pálinkát hogy korhely ne légy, hanem légy korhely, majd adok én neked pálinkát, hogy a korhelység egy kicsit több pénzedbe kerüljön. — Voxolásra tétetett a már más izben egészen kimeritett kérdés,[12] voxolás közben BALOGH azt mondá: hogy egy főispán a fő RR táblájánál azt mondotta: hogy megyéjében semmivé lesz a nép, ha pálinkát fog égetni, ámbár azon megye követje ellenkezőleg állitotta, hogy akkor lesz semmivé, ha nem fog égetni, — ő még is Bars vármegye részéről kinyilatkoztatja, hogy a tilalom következéseiről jót nem áll, mert a Barsi nép pályinka főzés nélkül el nem él. — 25 megye és a Clerus voxával 20 megye, s két kerület ellen az határoztatott: hogy gabonából nem szabad pálinkát főzni a jobbágyoknak. — De ÖTVÖS TAMÁS megjegyezvén, hogy Beregben a krumplit még eddig gabonának nem tartották, — némi ellenzés, — úgy azon gazdasági kérdés fejtegetése után, hogy t. i. mennyire lehet krumplibol gabona nélkül pálinkát főzni, sörélesztővel, — s hogy ahol a gabona csak eszköz a czélra, ott azt a tilalom alá érteni nem lehet, — NAGY PÁLnak inditványára a szerkeztetésnek fentemlitett záradéka meg forditva fogadtatott el t. i. *és minden nemü termesztményekből (kivévén a gabonát) a pályinka főzés megengedtetik.*

September 27-én kerületi ülés. Előlülők a voltak.

Előbb rostálat alá vétetett a 24-ik s 25-ik Septemberi végzések szerkeztetése. — SZALOPEK a jobbágy telki nemesek állapotjának kérdését conferentiára kivánta utasitatni, de kivánsága támogatásra nem talált. — SOMSICH pedig az usufructuationak megemlitését egyhelyüt ezen epithetonnal: „jeles engedmény" látván diszesiteni, azt ki hagyatni óhajtotta. Bár úgymond soha idaeája sem került vólna elő az usufructuationak! mert ez sok materialis és moralis engedélynek útját vágta bé!

Következett a 3-ik t. cz. 3-ik §-a, melly a legelőről szóll. A fő RRnek azon észrevétele hogy az egyeséget eszközlendő küldötség[13] a közgyülésre tegye jelentését, el nem fogadtatott, mivel már egyebütt is a Törvény szék hatósága lőn felállitva, s az 5-ik t. cz. 5-ik §-ussa iránt magok a fő RR is megegyeztek, hogy az úr s jobbágy közötti szerződések a törvényszéknek mutattassanak be.

Azon észrevételre: hogy a jobbágy telkekhez tartozó földek egydarabba kiadása nem az urbéri tárgyba tartozik,[14] minthogy a jobbágy és jobbágy, nem pedig úr és jobbágy közt forgó kérdés — ROHONCZY, BERNÁTH és BORCSICZKY észrevételei után a RR felkiáltás utján egyes aka-

[11] A főrendek érvelése: Magyarországon a jobbágyok általában nem termesztenek annyi gabonát, hogy eladni is tudnának belőle. Így a kenyeret vonnák el családjuktól, hogy pálinkát főzhessenek. Felszerelésük nincs s hogy ilyent szerezzenek, uzsorásokhoz kellene fordulniok. Drágábban termelnének, mint a nemesek. Azok, akik csak kis mennyiségben, nem kereskedelmi célból készítenének pálinkát, ezt maguk innák meg háznépükkel, ami erkölcsi szempontból is káros. (*Iratok*, I. k. 330. s köv. l.)

[12] V. ö. 23. s köv. l.

[13] Az a bizottság, amely előtt kötik meg a legelő elkülönítést megelőző egyességet. (*Iratok*, I. k. 331. l.)

[14] „Hanem inkább a kereskedési tárgyak közt, jelesül a köz gazdálkodást tárgyazó osztályban" kell megfontolni. (Uo.)

rattal előbbi végzésök mellett maradtak — mert úgy mond a fő RR állitásából az következnék, hogy a regulatorius perben is elég lenne annyit mondani: 50 telek van a helységben, — itt van az 50 telek illetősége, osztozzanak a jobbágyok, a mint akarnak.

A Plébánosokat és lelki pásztorokat tárgyazta pontban: „*cujuscunque ritus*" helyet a fő RR javallata szerint „*utriusque ritus*" kifejezés elfogadtatott.

Az épületi fajzás iránt, mellyet (ahol szokásban volt) a főRR megtartatni kivántak,[15]

Széll ohajtotta volna, hogy a fő RR azon elvet, mellyet emlitének, t. i. hogy a jobbágy sorsa ne rosszitassék, a tüzi fajzásra nézve hozták volna foganatba; ahoz örömest hozá járulna: de az épületi fajzás engedelméhez, miután a telek haszonvételének szabad eladhatása megengedtetett, nem járulhat. — Nagy Pál maga is úgy hiszi: hogy ha van az egész urbariomban valami, a mit némi törvényességgel el lehetne a jobbágytol venni, az épületi fajzás az. De hogy a Vas vármegyei követ idvességes szándékának is elég tétessék, forditsák meg a RR az egész dolgot, s mondják: hogy az usufructuatio engedélye után az épületi fajzásnak helyét nem látják, de teljes szivvel osztozván a főRR amaz elvében: hogy a jobbágy sorsa ne rosszitassék, a tüzi fajzás iránt a jobbágyokat ezentul sem kivánják száraz fára szoritani. — Borcsiczky az emlitett elvből azt látná következni, hogy sem az épületi, sem a tüzi fajzást nem lehet a jobbágytol el venni, az usufructuatiobol pedig szintén nem az épületi fajzás megtagadása, hanem inkáb az következnék: hogy eladáskor a fának ára megtéritessék. — Sz Horváth bővebben fejtegetvén az usufructuatio által ezen állapotban közben jött változást, a Sopronyi javallathoz hozá áll. — Bencsik azonban úgy vélekedik, hogy a tüzi fajzás iránti pont már mind a két tábla megegyezésével országos végzéssé válván, azt többé változtatni nem lehet. — A mit ugyan Novák el nem ösmér, mert midőn a fő RR oly módositást tesznek, mellyet a RR el nem fogadhatnak, szabadságukban áll a dolog kiegyenlitése végett más módositást javallani. — Végre csak ugyan voxolás utján 21 voksal 15 ellen a RR előbbi végzésök mellet maradtak.

A makkoltatás iránti pontra nézve Borcsiczkynek aggodalma volt, hogy ha 8 hétre szoritatik a makkoltatás Alsó tóth országban, mint azt a főRR javalják, meglehet hogy a jobbágyok hoszab idei szokásbol fognak kiszoritatni. — De Farkas biztositá a RRket, hogy egész Tóth Országban 8 héti makkoltatás divatjában vannak a jobbágyok — a fő RR módositása elfogadtatott.

Következett az erdei gyümölcs szedés tilalma.[16] Erre nézve felkiáltás által köz értelem látszott nyilatkozni, hogy a RR a javallott általános tilalomban meg nem egyeznek.

Nagy: A dolog maga szóll, nincs mit szólljak mellette. Csak azt mondhatom: hogy ezt nem lehetet várni a főRendektől. És valóban látván, hogy a fő RR táblájánál ülő Püspök urak is el akarják eczet ágyra használt vadkörtve szedéstől a szegény embert tiltani, nem lehet csudálkoznunk hogy a religio dolga naponként alább száll.

[15] Javaslatukat olv. 239. l.

[16] A főrendek indokolása szerint a vadgyümölcs szedésének megengedése nemcsak az erdők pusztitására ad alkalmat, hanem „sok helyen a gonddal és fáradsággal ápolgatott gesztenyések, mogyorósok és diós kertek romlását siettetí". (*Iratok*, I. k. 333. l.)

BENCSIK csupán a nemesebb gyümölcs iránt kiván kivételt tenni — a mit PÉCHY egyedül dióra, és gesztenyére ért, mert a mogyorós bokrok nem kivánnak culturát.

BORCSICZKY: Nem ellenzi hogy ezek kivétessenek, ki lehet venni a kerteket is, ha úgy tetszik, hiszen úgy sem beszéltek a RR. diós, gesztenyés kertekről, hanem erdőről. Egyébiránt azon okoskodásra: hogy fel sem lehet tenni, hogy vagy egy földes úr a vad körtve, gomba, eper szedést meg nem engedné, azt feleli: hogy a tapasztalás épen ellenkezőt bizonyit, mert az Ország egyházi s polgári nagyjainak egész táblája meg nem engedte.

BALOGH ujabb jelét találja annak, mi nehéz azon rendszert fel találni melly szerint a fő RR engedélyeiket osztogatják, — a tüzi fajzást megadják, a vad körtvét megtagadják, mert úgy mond el kell az erdőnek különözve lenni, azonban minden elkülönözés ellenére a száraz fa és galyfa szedést meg hagyják, nem hogy ölfát adnának. Nem is tudja miért tagadják meg a vad körtvét, hiszen magok csak nem élnek vele! hát inkább veszni hagyják e?

Ugy szólván ellenzés nélkül végzéssé lőn hogy a nemesb gyümölcsöket, úgy mint gesztenyét, és diót kivéve, minden erdei gyümölcs szedése megengedtessék.

A mészárszéket tárgyazta 5-ik §. iránt köz értelemmel előbbi végzésök mellett maradtak a RR, melly szerint az alkalmatlanná lett marha levágására világos engedelmet adni kivántak. — BERNÁTH nem is csudálkozott egyeben, mint a főRR ellenkező véleménye motivatióján, — azt mondják hogy csekélység, kis történet, s azért nem is kell a törvényhozásnak arra ki terjeszkedni.[17] Könnyü annak beszélni, a ki bőven húz a status pénztárából s egyéb jövedelme is nagy, de azon szegény embernek, kinek minden vagyona egypár ökréből áll, s tán azt is kölcsön pénzen vette, egy ily szerencsétlenség nem kis történet. — BORCSICZKY uradalmakat tudna nevezni, mellyekben ezerekre megy azon taxa, melly a lába tört marha kivágásáért a szék arendás zsidóknak fizettetni szokott. — SZLUCHA politialis nézetek tekintetéből azon módositást javalja, hogy a jobágy csak tulajdon házánál mérhesse ki az ily marha húsát. — A RR továbbat is előbbi végzésök mellett maradtak.

Következett a IV. t. cz. nevezetesen ennek 2-ik §-ussa a kilenczedről. Miután a főRRnek azon javallatát hogy a „*commendatur*" szó kihagyassék,[18] sokan a RR közül oly értelemben vették, hogy az a váltságot rendelő törvénynek nagyobb határozottságot ád, az közönséges értelemmel elfogadtatott, ámbár PRÓNAY abban semmi különös liberalitást nem látott, mivel a törvény úgy azon kifejezéssel, mint a nélkül csak engedő s nem parancsoló marad.

A fő RRnek azon javallatát hogy a 9-ed váltsága iránti kötések gabonára ne szoritassanak, hanem más akár melly módon is meg engedtessenek, BENCSIK, ugy kivánta módositatni hogy szabad legyen mindenkép egyezni, csak egyedül a földnek természetbeni kihasitásával nem, mert azt sokkal károsbnak itéli, mint magát a kilenczednek természetbeni kiadását. Ezen megszoritást némellyek a szabad alku természetével

[17] V. ö. 241. l.

[18] A törvényjavaslat a kilencedről szólván ajánlja (commendatur) annak szabad egyezéssel való megállapitását. (*Iratok*, I. k. 284. l.) A főrendek a kifejezés elhagyását kivánták, az „nem eggyezvén meg a törvény természetével". (Ua. I. k. 333. l.)

ellenkezőnek vélték, s ugy hittók, hogy a jobbágy maga legjobban meg fogja itélni tudni, valjon kárára vagy hasznára válnék e, földe bizonyos részének áltengedésével magát minden 9-ed alól örökre fel menteni. — Voxolásra kerülvén a dolog, szó többséggel a fő RR javallata, a Nyitrai modositás szerint elfogadtatott.

Hasonló képen a kilenczed meg vételéről rendelkező pontnak (mellyet NAGY egyedül csak a földes úrnak javára alkototnak itélt)[19] a fő RR által javallott kihagyásában a K és RR köz értelemmel megegyeztek.[20]

September 28-án kerületi ülés. — Előlülők a voltak. Következett *a Len és Kender kilenczedet* tárgyazta pont iránt költt azon észrevételök a fő RRnek hogy a fonás eltöröltessék, a Lenből, Kenderből minden alternativa nélkül 9-ed adassék. — BUSÁN inditványt tőn, adassék a jobbágynak választás, mit kiván inkább, fonást adni? vagy kilenczedet, mivel meglehet hogy némely helyütt az utóbbit terhesebnek véli. Mely inditvány el is fogadtatott. — Csupán SZLUCHA és B. SZTOJKA nem akarták el ösmerni, hogy a fő RR táblája észrevételének el nem fogadása mellet az országos végzéstől elállani lehessen. — Mire azonban TÖRÖK megjegyzé hogy csak azon végzés kötheti meg a RR intézkedési szabadságát, melly a két tábla megegyezéséből országos határozás erejét öltötte magára.

Azon kérdésre nézve, valjon az ugarbol illesse e kilenczed a földes urakat?[21] Bezerédynek ismételt utasitása következésében tett, — s Dubraviczky, Borcsiczky, Somsich és Nagy által czáfolgatott észrevételeinek ellenére 35 megye. két kerület, s a Clerus voxával 10 megye ellen, továb is azt határozták a RR hogy ugarbol kilenczed nem illeti a földes urat. (Ezen mindkét részről jól meghánt kérdést bővebben közölni fogom.)[22]

Arra nézve továbbá hogy a kilenczedelésnek 3 nap alatt meg kell történni, a RR. szintén előbbi értelmök mellett maradtak, Prónaynak inditványára csekély szó többséggel azon egy módositást fogadván el hogy a közben jöhető ünnepek azon három napba ne számittassanak.

Az asszúszőllőnek 9-edtőli kiváltsága iránt, szintén előbbi végzésök mellett maradván — *a szüretelés idejére nézve* javallott világosabb ki fejezést pedig a fő RR észrevétele szerint elfogadván,[23] — a fő RRnek azon javallatát hogy a földes úr által vagy maga szükségére, vagy bérbe adott joszágának mivelésére fel nem használható robottok, magokban ki ne árendáltathassanak, hanem a jobbágyok által urbéri áron megváltassanak, 25 voxal 20 ellen szintén elfogadták a KK. és RR, — Borcsiczkynek inditványára az urbéri árt 10, 20 xrban határozván.

A robot kiszolgáltatására nézve pedig azt javalván a fő RR hogy a négy téli hónapokban, napköltével tartozzék a jobbágy munkája helyén

[19] Szövegét l. 104. l.. *Iratok*, I. k. 284. s köv. l.

[20] A főrendek szerint csak „czéleránytalan pörlekedésekre" nyílna alkalom holott a kérdések vagy rendeletekkel vagy bírói itéletekkel már elintézést nyertek.

[21] A főrendek ott, ahol az ugarföldből szokásos volt kilencedet adni, ezt a gyakorlatot továbbra is meg akarták tartani. (*Iratok*, I. k. 335. l.)

[22] Olv. részletesebben a 82. számban.

[23] A főrendek javaslata igy szólt: „ki vévén némelly megyéket, mellyek a rég ólta divatozó szokáshoz képest utóbb is a szüret idejét meg fogják határozni". (*Iratok*, I. k. 336. l.)

megjelenni, — ezt a KK és RR szintén elfogadták, azon hozá tétellel, hogy ha 2 órányinál távolabrol jön robotra, a 2 órát haladó távolság beszámitassék.[24]

Septemb. 29-én vasárnapi szünet.

b)

Folytatása a fő RR ülésének az urbéri tárgyban.

A Fő H[ERCEG] NÁDOR felelvén azon észrevételre hogy Csanád, Csongrád és Békés megyékben 22 hold mellett is sokat fog veszteni a nép,[25] még némelly practicus tekinteteket ragasztott múlt levelemben közlött feleletéhez, t. i. fel vévén H[ód] M[ező] Vásárhelyt. Ott ha 22 holdjával adatik ki az urbarialis legelő, 20.000 holdon felül fog a község kapni, most az egész mintegy 26.000 holdat teszen, a veszteség tehát nem oly nagy. Egyéb iránt is ezen kivétel alapult azon 3 megye követeinek kérelmén, kik kétség kivül e részben utasitásukat követték, már pedig tudjuk hogy azon megyékben nem a földes urak, hanem a jobbágy telket biró nemesség teszi a többséget, s igy gondolni lehet, hogy az utasitás készitésében ön károsodásukra nem munkáltak. Végre hogy 22 hold legelővel a jobbágy semmit sem veszit, azt a Fő [Herceg] Nádor tennen tapasztalásából is mondhatja. Mert Aradban reguláztatván egy uradalmat,[26] a legelő nem hold számra adatott ki, hanem fel vétetett tiz évi közép felvetéssel a jobbágyok marháinak száma, s magok a jobbágyok közül választott személyek által felbecsültetett a legelő, melly azon marha számnak kitartására kivántatik, még sem jutott egy telekre több 20 holdnál; — a honnan kitetszik hogy nem is ügyelvén az elkülönözésből eredendő kiméletesb iparra, csak a divatozó nomadicus legeltetésre nézve sem szenved megszoritást a jobbágy ha 20, 22 holdat kap.

A következett 4-ik §. első pontja iránt, melly a tüzi fajzásrol szóll,[27] a TÁRNOKnak azon észrevétele fordúlt elő, hogy sok helyütt a jobbágyoknak ugyan azon uradalomhoz tartozó más határban volt tüzi fajzásuk, kik azt elvesztenék, hahogy a szerkeztetés szerint a tüzi fajzás csak a határra szoritatnék. — Mire azonban a Fő H[ERCEG] NÁDOR úgy felelt, hogy egy részről megnyugtat ezen szakasznak 6-ik pontja,[28] más részről pedig csak ugyan nem lehet a fajzás jó voltát az előbbi szokás szerint általánosan más határra is kiterjeszteni, mert a fajzást territoriale beneficiumnak kell venni, s vannak Kamarai uradalmak, mellyek nem egész testben, hanem darabonként adományoztatnak, a honnan meglehet hogy az erdő, mellyből fajzást birtak a jobbágyok, egészen másnak adatik, a kit csakugyan nem lehet kötelezni, hogy más földesúr jobbágyainak fát adjon. — A szerkeztetés amint áll jóvá hagyatott.

Az épület fajzásra nézve[29] a TÁRNOK nem volt a RRkel egy véleményben, kik t. i. azt csak folyó áron kivánták a jobbágynak megadatni.

[24] Az itt összefoglalóan érintett tárgyalásokról olv. 249. s köv. l.

[25] Erre a három megyére vonatkozólag 20—22 holdban állapította meg az országos bizottság a jobbágytelekhez tartozó rétet, míg más megyékben ez 6—12 holdat tett ki. (*Proiectum*, 6. s köv. l.)

[26] A kisjenői és a zerindi uradalmak voltak itt a nádor birtokai.

[27] *Iratok*, I. k. 279. l., e kötet 49 l.

[28] Ennek értelmében a jobbágyokat megilleti az épületi és tűzi fajzás azokban az erdőkben, amelyek a jobbágytelki állomány részei vagy akár a községnek, akár egyes jobbágyoknak telkeik után vannak kihasítva. (*Iratok*, I. k. 281. l.)

[29] A tárgyalásra kerülő pontokat olv. *Iratok*, I. k. 280. s köv. l., e kötet 52. s köv. l.

Elösmeri ugyan hogy az usufructuatio szabad adás vevése által a dolog helyzete tetemesen megváltozott, úgy hiszi azonban hogy ha meg kérdenők a jobbágyot, kivánja e az épületi fajzás bizonyos jovoltát, az usufructuationak bizontalan, s csak az eladónak, nem pedig a telket megtartónak használható jóvoltával felcserélni, sokan tagadólag felelnének, kivált a felső vidéken, hol a föld soványsága miatt azon szabad adás vevésnek sikere nem is lehet. Kivánná tehát úgy módositani a szerkeztetést hogy a melly jobbágy még eredetileg földes uri adománybol birja telkét, az el ne veszitse az épületi fajzást, ahol azonban eladás jön közbe, szünjék meg ezen beneficium, mert a vevő tudja hogy a nékül veszi, s tudván nem panaszkodhatik.

Ezen tekintethez B. Bedekovics még azt ragasztotta hogy az épületi fajzás eltörlésében *ratio legis* az usufructuatiónak eladási szabadsága. Ha tehát általánosan eltöröltetik ama jótétemény, bár jött közbe eladás, bár nem, a törvény szoritó foganatja gyakorlatba jő, még mi előtt a törvény oka — ratio legis beállana. — Hasonló véleményben voltak H[erceg] Battyányi, Gr. Fekete, a Váczi Püspök, s a Bácsi főispán.

Gr. Zay ellenben, bár nemzetségének minden javai felföldön vannak, kijelenti még is hogy minden áldozatra kész s az épületi fajzás jovoltát minden meg szoritás nélkül feltartani kivánja. — Gr. Zichy Károly szintén tiszta ajándékot akar az usufructuatioval adni, pedig ha el vennők a fajzást, csere lenne, és nem ajándék. — Gr. Eszterházy Károly látván hogy az usufructuatio miatt a földes úr semmit sem veszit a jobbágyi adózásokbol, nem látja okát, miért tagadhatna meg valamit abbol, a mit tulajdon azon adózásokért eddig adni tartozott. A szabad adás vevés eddig is divatban volt sok helyütt, azért a jobbágy csak jobbágy maradt, s mint illyen a fajzást el nem vesztette. — A Fő lovász mester szint azon szempontbol indúlt ki, annyival inkáb, mivel a felföld hegyes erdős vidékein nem sok vevőre fog a jobbágy találni, s utólsó inségre jutna, ha hogy az épületi fajzástol megfosztatnék. — Gr. Dessőffy Jósef kérdi, valjon kegyelem volt e vagy kötelesség az épületi fajzás engedelme? — ha kegyelem, meg lehet szüntetni, ha kötelesség nem, — s ha igaz hogy a szokás a kegyelmet is kötelességé változtathatja, nem látja által, hogy azt megszüntetni lehessen.

Szegedy fő isp[án] az épületi fajzás megszüntetésére erősséget von az 1807 : 21. t. czikelyből: állitván hogy már ezen törvény is minden pótlék nélkül elvette ama beneficiumot.[30] — A Pécsi Püspök ellenben tulajdon azon törvényből ellenkezőt következtet, mert ott egyedül a falakra megkivántatott fának ingyenes kiszolgáltatásától oldoztatik fel a földes úr, a ház fedélre nézve tehát megmaradt, sőt közvetve még erősitetett is a jobbágyok előbbi beneficiuma, mellynek egyébiránt is legtöbnyire akkor veszi hasznát, midőn háza leég, s maga kóldussá lesz.

Az Országbirája arra egy átallában nem áll, hogy a mostani, s jövendőbeli birtokos közt különbség tétessék, mert a jobbágy telek haszon vétele minden ahoz kapcsolt terhekkel és jótéteményekkel adatik el, — de bár teljesen általlátja is a szabad adás vevés által e részben létre hozott különbséget, mind az által nem ellenzi hogy a melly helyeken divatban volt az épületi fajzás, az uraság ezen túl is a jobbágyi ház,

[30] A törvénycikk 21. §-a, hogy útját állja az erdők pusztításának, a házépitésnél fa helyett más anyagnak a felhasználását rendeli el és a földesurat felmenti azon kötelezettsége alól, hogy a házfalakhoz szükséges fát kiszolgáltassa.

és istálló fedelére szükséges fát (de nem zsindelyt) ingyen adni tartozzék.

Ezt a FŐ [HERCEG] NÁDOR a többség értelme szerint végzésnek is nyilatkoztatá, valamint azt is: hogy a gyertya világul és fáklya gyanánt szolgáló fa megemlitése szükségtelen, mivel ez iránt az erdei rend, s az 1807 : 21. t. cz. értelme úgy is határoz.

A plébánosokat, és lelki pásztorokat tárgyazó pont iránt semmi észrevétel sem fordulván elő, — a makkoltatást tárgyazta pontra nézve a VERŐCZEI FŐ ISPÁN azon inditványt tette: mondatnék ki világosan hogy az alsó tóth országi megyék iránt határozott ellátás a bé vett szokás szerint 8 hetekre terjed. — Mely inditvány el is fogadtatott,[31] — ellenben a TÁRNOKnak azon észrevétele: ne tétetnék különbség a kisebb nagyobb darab közt, nehogy az következtessék belőle, hogy méregetni kell a sörtvés magasságát; hanem inkáb általános közép ár határoztatnék; — el nem fogadtatott.

A következő pont iránt, mellyben elszámláltatik, mi nem illeti a jobbágyságot a földes úr erdejéből, HORVÁTH ORSZÁG követe nem látja által miért hagyták ki a RR a gubacs szedés tilalma mellől a gyümölcsöket is,[32] holott a gesztenyés erdőkben ez nagy ágát teszi a földes uri jövedelemnek. — A TÁRNOK nem elenkezik hogy a gesztenyére nézve kivétel tétessék, de hogy a vad körtve, gomba szedés is eltiltassék a jobbágyoknak, arra soha reá nem áll. — AZ ORSZÁGBIRÁJA megvalja, hogy az erdei gyümölcs szedésnek általános megengedése az erdő culturával nagyon ellenkezik. Gondatlanúl öszetiportatnak a nevendék csemeték, ágak gallyak töretnek, pedig helyes köz mondása van a magyarnak: hogy bizonyos időben, még imádkozás végett sem jó a parasztot erdőbe ereszteni. — Gr. DESSŐFFY JÓSEF hasonló véleményben van, — nem oly csekélység ez, mint első pillanattal látszik, Motesiczky uraknak[33] van egy diós erdejök, mellyből 30.000 ft jövedelmet is kapnak, ezt egy tol vonással el törleni nagyon kényes dolog. A vadkörtve szedés ellenben egészség tekintetéből is káros lehet, szerencsétlen kormány az, hol a népnek ezen segéd módhoz kell folyamodni hogy az éhen halástol meg menekedjék, jó kormány alatt ennek nem kell, nem szabad megtörténni. Nagyon különböző dolgok jöhetnek ezen tekintet alá, s miután szabályos különböztetést tenni lehetetlen, jobb a gyümölcs szedést általánosan eltiltani, fel sem lehetvén tenni: hogy oly embertelen földes úr találkozzék, ki ezt ott, hol kára nélkül történhet, meg ne engedje.

A NÁDOR ezt nagyon nyomos észrevételnek találja, annyival inkább, mivel a jelen országgyülésnek iránya: mennyire csak lehet a földes uri birtokot a jobbágyétol elkülönözni, — a miért is ha hogy általános hason érték lenne található, a tüzi fajzást is hajlandó vala megszüntetni.

A gyümölcs szedés tilalma tehát, úgy a mint az országos küldötség munkájában volt[34] visza állitatott.

[31] A határozat szerint az említett megyékben a sertések nyolcheti makkoltatása fejében a jobbágy 6–9—12 krajcárt fizet — az állat nagyságához mérten — a földesúrnak. „Ezen határ idő pedig lefolyván további egyezésnek lészen helye". (*Iratok*, I. k. 332. l.)

[32] Az alsótábla aug. 14-i tárgyalásáról, amelynek során kimaradt a gyümölcsszedés tilalma, olv. 61. s köv. l.

[33] Nyitra megyében birtokos család.

[34] *Proiectum*, 24. l.

Az 5-ik §. iránt, melly a hús mérésről szóll, azon észrevétel fordult elő, hogy a további megtartásra alkalmatlanná lett[35] marhának kiméretetését különösen megemliteni nem kell, részint mivel a törvényeket minden legkisebb történtekre kiterjeszteni szükségtelen, részint mivel az ilyes esetek vagy felügyelői rendelés, vagy pedig egyezés által szoktak orvosoltatni. Annak megemlitése tehát ki hagyandónak itéltetvén, a 3-ik t. cz. többi §-ussai minden változtatás nélkül jóvá hagyattak.

September 18-án folytattatván az urbéri munka visgálata, napi rendre került a IV-ik t. cz. a jobbágyok földes uri adózásairol.

A t. czikely bévezetése, és a füst pénz felől rendelkező 1-ő §. iránt semmi észrevétel sem fordulván elő. — A kilenczedet a mi illeti:[36]

Az Országbirája: Mind törvényeinkből, mind a tulajdon képzetéből kétségenkivüli igazságnak látja hogy a 9-ed a földes urat illeti minden föld termékekből, de valamint ezen sajátságot szentnek kivánja, úgy azt hiszi, eljött az idő gondoskodni, hogy a jobbágyi adózások kiszolgáltatásának módja, mennyire csak lehet könnyü, a szorgalmi előmenetelt nem hátráltató, s minden keserüséget mellőző legyen. Nem nyomosság nélkül szokták a természetbeni 9-ednek ellene vetni, hogy részint tágas mezőt nyit az urak, s gazda tisztek zsibbasztó önkényének, részint a legjobb akarat mellet sem lehet kár nélkül eszközölhető, mert az idő viszontagsága (mint ez idén is)[37] a kora kilenczedelést lehetetleniti, — továbbá hogy az iparkodó jobbágy egyiránt terheltetik a szorgalmatlannal; s ennek káros hatása van a földmivelésre is, mivel látván a jobbágy hogy mentől jobban miveli földeit, annál többet kéntelen 9-edül kiadni, azon gondolat által foglaltatik el, hogy nem magának iparkodik — végre nagy keserüséget okoz a keresztekbeni válogatás, de maga a jobbágy is hajlandó a földes úr kijátszására törekedni. Mindezek megszünnek ha hogy a 9-ednek természetben kiadása megszüntetik, s más általános móddal felcseréltetik. — De ajánlani valamit: nem való törvénybe,[38] — meghagyni hogy az intézet előmozditassék: bizontalan foganatu, és igy valamint a legelő elkülönözése iránt történt, úgy itt is törvény által kivánja azon elvet kijelentetni, hogy a természetbeni kilenczedelésnek meg kell szünni, s a közhatóság befolyásával szabad egyezés utján szemül, szalmában vagy pénzül megváltatni.

B. Bedekovics még bővebben fejtegetvén a természetbeni kilenczedelés káros oldalait, különösen azon szempontot is figyelemre méltónak tartja, hogy a statusi gazdálkodás, és nemzeti ipar elveivel homlok egyenest ütközésben van oly adózás nemének megtartása, melly nem hogy ingert adna a szorgalomnak, sőt a mint nő, s nevekedik az ipar, azt szint oly idomban mindég jobban terheli. De oly annyira is mélyen feküsznek ennek orvosolhatlan bajai, hogy bár mennyire igyekezzék is a törvényhozás valamely méltányos határok közé szoritani a 9-ed megvételének rendjét, bajos a nehéz problemát feloldani; mert bár melly módrol gondolkozzunk is vagy a jobbágyot fogja szerfelett terhelni, vagy magát a bészedést lehetetleniteni. Meg van ugyan győződve hogy már csak a törvényhozásba részt vett személyek e tárgybani gondolkodásának elterjedése is, kivánatos hatást fog az országra gyakorolni, mindazáltal közönségesnek ohajtván az intézetet, kivánja hogy szemül

[35] Szerencsétlenség következtében, mint amilyen a lábtörés.
[36] Az erről szóló 2. §: *Iratok*, I. k. 284. l., e kötet 88. l.
[37] Az 1834-i nyár rendkívül erős volt.
[38] V. ö. a 18. jegyzettel

váltassék meg a 9-ed szabad egyeség útján, s ha ez nem sikerülne, a törvényhatóság limitatiója szerint.

Gr. FEKETE szintén kötelezőnek kivánná a törvényt, s úgy hiszi, ebből magából több haszon háramolnék az adózó népre, mint minden egyéb remélhető engedélyekből.

Gr. ESZTERHÁZY KÁROLY szereti ugyan ön jussait erősiteni, de nem tart azokkal, kik a miatt semmit sem akarnak engedni. Az ország rendeinek különös figyelmébe van az urbarialis tárgy ajánlva ő felségének kir. terjesztvényeiben, ajánlva az emberiség és kor szellem által, engedélyekről kell tehát gondolkozni, különben a népnek hasztalanúl ébresztett várakozása még azokat is elégedetlenségre késztetendi, kik eddig nyugodtak, s elégedettek valának. — Ajánlani: hogy egyezzék a földes úr a kilenczed iránt, semmi újság, egyezni eddig is szabad volt, ő ellátást ohajt azon esetre is, midőn a földes úr egyezni nem akar, s ily esetre javalja: hogy a megváltásnak már divatjában lévő szomszéd uradalom idomja szerint küldötség által határoztassék el a megváltás módja. — Ezen véleményt Hg. PÁLFFY is pártolá. — Gr. ZICHY KÁROLY pedig a pénzbeli váltság iránt azon cynosurát kivánta törvénybe tétetni, hogy alapúl vétessék a haszonbér, melly egy egy hold földtől közönségesen fizettetni szokott.

A Fő POHÁRNOK szerkeztetésre voxolván a 9-edet Sz. István ideje óta törvényszeres divatban voltnak állitja, de oly önkényes gyakorlattal, hogy a 4-ed, 5-öd megátlása végett Nagy Lajos törvény által kéntelenitetett a 9-ed szedést meg parancsolni, úgy hogy a ki nem szedné, attol a Fiscus részére fog bészedetni.[39]

Azonban a PÉCSI s KASSAI PÜSPÖKÖK Nagy Lajos törvényéből nem azt látják hogy ő a 4-edet, 5-ödöt kilenczedre szoritotta volna, sőt azt: hogy az előtte divatban nem volt kilenczedet ő hozta bé, okúl adván ut honor noster augeatur, et regnicolae eo fidelius possint nobis famulari.

A TÁRNOK, Hg. BATTYÁNYI, az ARADI, BARSI FŐISPÁNYOK és mások többen némi változtatással a szerkeztetést pártolák, okúl adván, hogy a tulajdonnali szabad élést csak a legnagyobb szükség esetén lehet megszoritani. Kénszeritő törvényt hozni még kora, egyeségre kénszeriteni pedig épen lehetetlen, ha csak a törvényhatóságok önkényének tágas utat nyitni nem akarunk. Igaz hogy a kilenczedelésben igen sok nehézség fordul elő, azokat azonban el lehet háritani, s ha elháritatnak, nem oly terhes a 9-ednek természetbeni kiadása, mint gondolnók. Ki a magyar jobbágyság helyzetét ösmeri, tudja, hogy a mije terem, annak egy részét másnak odadhatja, de a mije nem terem, attol nem fizethet. Igaz ugyan, ha szemül váltaná meg, más esztendőben kiadhatná,[40] úgy mint a hegyvám kiadatni szokott, — de valjon méltányos e a tulajdont annyira megszoritani hogy a 10 ftos árú élet helyet 1 ftos árúból adassék a 9-ed? — Egyéb iránt is az állandó, s a termés változásának alája nem vetett adó elannyira meg fogná gyengitni a földes uri kapcsolatot, hogy 20 év múlva meg nem tudná fogni a jobbágy, miért kellessék azon fizetést tennie? kivált ha pénzen vette telkének haszonvételét, s innen nem sok idő mulva az egész adózás megszünése következnék. Különben is a jó termés idején a mily könnyen kiadná az aversionalis mennyiséget,

[39] 1351. decretum 6. art.

[40] Rossz termés esetén a következő évben adhatná meg elmaradt tartozását.

oly nehezen adná szük aratás idején. Meg lehet az is hogy a földes úrnak kedvező küldötség könnyen oly közép váltságot határozhatna, melly a jobbágyságot vagy semmivé tenné, vagy minden alkutol örökre elidegenitené.

A PÉCSI PÜSPÖK tennen jószágairol hoz példát, mellyekben ő a törvénynek ezen rendelését meg előzni igyekezett. A robot váltságra igen könyen hajlottak jobbágyai, de a kilenczedre csak ugy akartak, ha szük termés idején nem fognak tartozni kiadni.

Gr. DESSŐFFY: Azt látja hogy mindenkép baj s csak az a kérdés mellyik kisebb baj? Hogy a szorgalom nevekedni fog ha megszüntetik a természetbeni kilenczedelés, e mellet igen sokat lehetne mondani: de a ki kételkedik, olvassa meg Young Arthur munkáját,[41] a ki állitja hogy csak a 9-ed megszüntetésével kezdődött a földmivelés arany ideje Angliában. Az ily káros intézet megszüntetésén igyekezni tehát kötelesség. Könnyen is menne az, ha mind a két rész nem félne, de talán e részben még is kevesb ok van a félelemre. Az országok ált meneteli szakaszaiban őrizkedni kell olyasmit tenni, a miről azt hisszük hogy örökös, inkáb az időtől kellene várni. Másutt is, hol ily intézetek tétettek, bizonyos próba évek szabattak, mellyeknek lefolytával szabad legyen a visza lépés, hahogy a tapasztalás meg nem igazolná az intézet sikerét. Itt is hasonlót kellene tenni, s a meg váltásokat 12 évre engedni, de nem szoritani szemre vagy szalmára, hanem szabad tetszésre bizni.

Miután még az ORSZÁGBIRÁJA előbbi véleményét ujabban is támogatván különösen megjegyzé: hogy szándékában nem volt a földes uri tulajdont, megyei küldötségek kényére bizni, hanem az egyeség nem sikerülvén urbéri uton, legfelsőb biró itéletével kivánta a tárgyat el döntetni, — közönségesen elfogadást látszott nyerni a Tárnoknak azon inditványa, hogy a *commendatur* szó a szerkeztetésből kihagyassék, — mire azonban G. DESSŐFFY azt jegyezte meg, hogy fel vévén a következő rendelést, melly a 9-edelést 3 nap alatt rendeli végre hajtatni, — a *commendare* szó alkalmasint annyit tesz mint *imperare* — de vigyázni kell, nehogy oly törvény alkottassék, melly sok magános viszonyokban, különösen pedig az eddigi osztályban kárpótlást tenne szükségessé. — Gr. ZICHY KÁR[OLY] pedig ugy vélekedett, hogy bár melly intézet tétessék is, mind félszeg lészen, hahogy a papi tizednek praearendatiója egyuttal a földes uraktol el nem vétetik,[42] a mit tenni lehet a nélkül hogy annak vitatásába, kit s miként illet a dézma? csak távolrol is béreszkednének a fő RR.

A FŐ HG. NÁDOR a többség akaratja szerint, némely szóbeli módositások mellett a szerkeztetést végzésnek nyilatkoztatá. — Nem is gondolja a Fő Herczeg hogy azon ellen vetés, mintha az aversionalis váltság terméketlen év szakán a jobbágynak terhére válnék, helyes lenne. Ügyelni kell itt a nemzeti szorgalomnak ezen intézet eszközlötte kifejlésére, mellyre ügyelvén tetlegesen véve fel a dolgot, csak ugyan igaz, hogy a kötendő szerződések alapjaúl a nonale regestrumok fognak fel vétetni, vagyis a valósággal termesztetni szokott mennyiség, és igy a remélhető termesztésnek minimuma, mert az csak ugyan tagadhatlan, hogy a mit jelen állapotjokban termesztenek a jobbágyok, az minimuma

[41] Young, Arthur (1741—1820) angol mezőgazdasági iró, 1784-től az *Annals of Agriculture* szerkesztője.

[42] A papi tized bérletének kérdését a rendek is felvetették. Olv. erre vonatkozólag 100. s köv. l.

a lehető, s remélhető termesztésnek. Nem utolsó tekintet az is, hogy a mi gazdálkodásunkra oly annyira szükséges szalmát meg fogják a jobbágyok egészen tarthatni. Ide járulnak mind azon fontos hasznok is, mellyek az idején korán történhető behordásbol, s más egyéb tekintetekből a jobbágyokra háramlandanak. Mind ezek határozó törvényt is láthatnának javalni, de miután meg lehet, hogy a jobbágy már azon keblében rejtező bizodalmatlanságnál fogva is, melly szerint a földes úr intézetének alatta valami károst lappangani gyanit, mind ezeket ellenkező szempontbol lehet hajlandó tekinteni, sikeresb lesz a kénszeritést kizáró ideiglenes szerződések eszközlése, mellyek mind a két részt tetleg fogják az intézet hasznairol meggyőzni. Tulajdon ezen tekintet áll ellent a javallott 12 évnek is, hogy a jelen intézet inkáb próba alakját viseli. A papi tized kérdésébe ereszkedni e helyen, nagyon kora lenne, s igy a javallott módositások közül csak a következők fogadtatnak el: 1. A *commendatur* szó kihagyatik, a nélkül is meg maradván a szerkeztetés értelme. 2. A *szemül, vagy szalmában* szavak után hozá tétetik *vagy más akár melly módon.*

Következett azon pont[43] melly a 9-ed megvételére nézve szabályt rendel, s megengedi, hogy az urbér béhozatalakor választott természetbeni kilenczedelésbe a földes úr akaratja ellen, bár per utján is közbe jött változás megszüntessék, s a 9-ed helyre állittassék. — Ennek teljes kihagyását javallatba hozzák a TÁRNOK és B. BEDEKOVICS, minthogy az egyenest ellenkezik az előbbi pont intézetével, melly nem hogy a megváltást természetbeni kilenczedelésre ált változtatni engedné, de ezen utolsót, ahol csak eszközölhető, szabad egyeség utján megváltásra fordittatni rendeli, — meg ütközik azon vezér elvben is, hogy a (kivált per utján is) meggyökeresedett szokás feltartassék. — Az egész pont tehát köz értelemmel kihagyatott.

A következő két pontok iránt semmi észrevétel sem fordulván elő — a *Lent és Kendert* tárgyazta pontra nézve a TÁRNOK azt kivánta, hogy a fonás törültessék el, s csak a len, s kender kilenczed hagyassék meg, minden alternativa nélkül, — mert a fonás csak vexákra ad alkalmat, s a kilenczednek egyébiránt is nyers termékből kell kiadatni, nem pedig még kézmivvel is pótoltatni. — Melly inditvány szintén elfogadtatott.

A következő pont felolvasásával[44]

a FŐ H[ERCEG] NÁDOR az ugarra nézve szóllitja fel a főRR figyelmét, — eddig többnyire a 3 dülős gazdálkodás divatozott, leginkáb azon oknál fogva: mivel elegendő trágya hijánya miatt a föld pihentetése szükséges vala. Ezt a RR most egy tol vonással meg akarják változtatni. És valóban ha megfontoljuk hogy általánosan eltörültetvén az ugar kilenczedelése, vagy a földes úr mindent el fog követni hogy az ne miveltessék, vagy a jobbágy restebben, s csekélyeb szorgalommal mivelendi a rendes dülőket; igen nagy kérdés: valjon a javallot szabadság nem inkáb ártalmára, mint hasznára lészen e az ipar kifejlődésének? — Tekintetet érdemel az is, hogy sok vidéken a földes urak csak oly fel-

[43] Az alábbiakban érintett pontok szövegét l. *Iratok*, I. k. 284. s köv. l., e kötet 104. s köv. l.

[44] Ennek a pontnak befejező része kimondja, hogy az ugarföldön termett vetésből a jobbágynak nem kell kilencedet adnia. (*Iratok*, I. k. 286. s köv. l., e kötet 107. s köv. l.

tétellel népesitették bé pusztáikat hogy az ugarbol is kilenczedet kapjanak, igy Tolnában az ugaron termeszteni szokott dohány kilenczedeltetik, igy Bácsban is a ugar egy részének mivelése resolutio által is megengedtetett ugyan, de a földes uri kilenczednek nyilvános feltartásával. Ezen szokott jövedelem rögtönös megszüntetése tehát azon birtokosoknak méltatlan csapást okozna. — A Fő Hg. Nádornak nincs szándékában a végzést ön véleménye által megelőzni, csak azt ohajtja, hogy a főRR ezen nem csekély érdekü tárgyat fontolóra vegyék.

A FŐ POHÁRNOK nyomosoknak találja a fő H[erceg] Nádor észrevételeit, s azokban annyival inkáb osztozik, mivel az ugar használatával a föld sóványodik, s ez által a földes urnak rendes kilenczedi jövedelme is csonkittatik. — Gr. ESZTERHÁZY KÁR[OLY] egyenesen tagadja hogy ugar mivelés által a föld sóványodnék. — AZ ORSZÁGBIRÁJA nem tagadja ugyan hogy ezen gazdasági nézet helyes lehet, de csak akkor, ha elegendő erővel bir a jobbágy mind a kövéritésre mind a mivelésre. De egy más tekintetet is lát felforogni, t. i. hogy a legelő elkülönözésben a tarló s ugar is beszámitásba megyen, vetés által tehát a legelőbeli illetőség csonkúl. Különben csak ugyan hasznosb a jobbágyra nézve is, ha meghagyatik a kilenczed, mert igy nem fogják a földes urak az ugar mivelést akadályozni. — Gr. ESZTERHÁZY KÁROLY ujabban is ellene van az ugartoli adózásnak, mivel az egyenest csak az ipart terheli. Az urbariomban foglalt adózások systemája szorosan a három dűlős gazdálkodáson alapúl, a mi ezen felül termesztetik, az a jobbágy különös szorgalmának gyümölcse, oly szorgalomnak melly az uri járandóságnak csonkulást nem okoz; mert ujabban is erősiti hogy a veteményezés sora szerinti váltó mivelés a jövendő termést egyátallában nem kisebiti — a mit viszont A FŐ HG. NÁDOR csak feltételesen fogad el, mert ha p. o. a Tisza mellyékén későre maradna a kukoricza törés, úgy hogy őszi vetés alá földjét vóltakép meg nem mivelheti, csak ugyan csökken a jövendő aratás. A FŐ LOVÁSZ MESTER azt hiszi, hogy a széles terjedelmü alföldön még egy század mulva sem fog az ugar miveltetni, felföldön ellenben a népesség, és szükség kettőztetett iparra késztetvén a lakosokat, ezen ipart különös adóval terhelni nem akarja.

A TÁRNOK ott látja a dolog alapját fekünni hogy a kilenczed minden föld termékből megilleti a földes urat. Egyéb iránt is egy két jobbágy az ugar miveléssel, kivált a szükebb terjedelmü határokban a legeltetésben nagy zavart okozhatna, másutt ellenben igaz: hogy földes úr, s község kára nélkül haszonnal gyakorolhatná. Jobbnak látná tehát a jó karban fekvő dolgot nem mozditani, s az idő kifejlésére bizni. Gyakran a kormányzásnak legnagyobb hibája, ha sokat kormányozunk. — B. SZEPESSY Pécsi Püspök nem fogadhatja el általános alapnak: hogy minden föld termékből kilenczed jár, mert a belső telek terméséből, s rétekből bár ha felszántatnak is, csak ugyan nem jár. Ő tehát hogy egyrészről a földes uraknak törvényes szokással erősitett jusok ne csonkitassék, más részről pedig a jobbágy is új adózással ne terheltessék, közép ut gyanánt javalja, hogy ott szedessék csak kilenczed az ugar földekből, holl az eddig is divatban volt. — Melly inditvány el fogadtatván végzésnek is jelentetett.

Továbbá a kilenczed szedetésére, és béhordására nézve kétséges értelmünek találták a főRR azon kifejezést hogy a jelentéstől számlálandó három nap alatt meg kell a kilenczedelésnek történni. Mert ha ezen három nap az egész munka végrehajtására értetik, úgy az már csak az idő viszontagságai, s közbe jöhető ünnepek miatt is kivihetetlen, de

nem is igazságos, mert a földes urat, törvényes igazainak védése helyett, a jobbágyok kiméletlen követeléseinek alája vetné. Ha ellenben csak az elkezdésre értetik azon három nap, úgy a jobbágy sorsa nem könnyebül, mert a folytatás húzamossága mindég a beszedő kényétől függne. — Kívánják tehát a Fő RR úgy módositatni a rendelkezést, hogy jelentés után 3 nap alatt tartozzék a földes ur a kilenczedelést meg kezdeni, s az 1802 : 7-ik törvényben kiszabott idő, t. i. 8 nap alatt el végezni.

A 3-ik §. iránt, melly a szőllőktől járó kilenczedről rendelkezik, a fő RRnek oda ment véleményök: hogy az asszúszőllőtől eddig is csak a hegyallyán, s a ménesi hegyen lévén a kilenczed elengedve; ezen kiváltságnak az egész országra kiterjesztésére elegendő ok fel nem forog, s azért kivánnák ezen pontra nézve az országos küldötség szerketetését megtartani, — minthogy ez a bor dézmát az eddigi szokás szerint rendeli megadatni,[45] s igy ahol szokásban volt az aszúszőllőtől kiváltság, az tovább is megmarad. — Az essentia melly dézmálás alkalmával nem is létez, a törvény rendelkezésének tárgya sem lehetvén, a szüretelés ideje felőli pontot, meghagyván a dolog érdemét világosabban kivánták a fő RR szerkeztetni,[46] — a §. többi pontjait pedig mindenekben jókká hagyák.

*

September 19-én napi rendre került a IV. t. cz. 4-ik és 5-ik §-ussa, — a kisebb dézmárol, s konyhaadózásokrol, mellyeket a RR egészen elengedtek.[47]

A fő Pohárnok abba ütközik: hogy az ily ajánlatokba, mellyek legnagyobb részben a fő RR erszényét érintik, a K és Rendek bébocsátkoznak a nélkül, hogy régi szokás szerint vegyes küldötségben egyesitetnének a gondolatok. Ezen bánás módbol végtére majd még az is fog következni, hogy a földes úr ruházni tartozzék jobbágyait, mert illetlen hogy gatyában járjanak. — Egy törvényhozásban sem látjuk annak példáját, hogy egyik rész a másiknak erszényéről rendelkezzék. Ő ugyan nem akarja gátolni a K és RR nagylelküségét, de ovást kiván tenni, hogy ez igy divatba ne jöjjön.

Ezen adózások megtartását védelmezték: Horváth Ország követe, Gr. Erdődy (Varasd), Gr. Keglevics (Bars), a Pécsi Püspök, Jordánszky Püspök, Hg. Battyányi, Gr. Desőffy Jósef, az Ország birája. Vélemények leginkább a sajátság sérthetlenségén alapult. Rettentőnek vélték azon hatalmat, melly ma tőlem akaratom ellen egy tojást elveszen; hólnap annyira terjedhet az, hogy a Status javának ürügye alatt osztályra bocsássa a vagyonosnak javait. Hogy a tulajdont minden kárpotlás nélkül el venni lehessen, ezen elvet még maga Cobbet[48] sem állitotta fel soha. A Francziák, midőn a Szávántúli részeket birták,[49] feudalisticus bizotságot rendeltek, tiszteletben tarták a tulajdont, ellenségek voltak bár, a jobbágyi adózásokat még is csonkitás nélkül megtartották. Igy Anglia a szerecsen rabszolgák felszabaditásáért 20 millio font sterling kárpótlást

[45] *Proiectum*, 27. l.

[46] V. ö. fentebb a 23. jegyzettel.

[47] Az *Iratok*, I. k. 289. l. o vasható 4. és 5. §-t az országos ülés megváltoztatta. Az új szöveget l. e kötet 120. l.

[48] Cobbett, William (1762—1835) angol közíró, lapjában, a széles néprétegek számára szerkesztett *Two penny Tract*-ban radikális társadalmi reformokat sürgetett.

[49] V. ö. *Országgyülési Tudósitások*, I. k. 434. l., 7. jegyzet.

rendelt.[50] Ha hogy a kornak szelleme azt kivánja: hogy valamely adózás neme ált változtassék, azt tenni lehet, de a sajátot elvenni nem lehet, kivált most, midőn nagylelküségből az usufructuatio szabad eladása meg engedtetett s a füst pénz, mellyet ezüstben legnagyob jusal szedheténk, papirosban szedetik. A nagylelküség utján sokat lehet eszközölni, de bajos ezen elvet kénszeritőleg kiterjeszteni. Mert vannak sok uradalmak, kivált egyháziak és fundationalisok, mellyeknek birtokossaik az urbariom béhozatala alkalmával, úgy vélekedvén, hogy már állandóak lésznek a kiszabott adózások, s törvényhozás utján, ha csak nem nagyitatni, csonkitatni bizonnyal nem fognak, minden földjeiket kiosztották jobbágyaik között, ha most szüken felhagyott jövedelmök megcsonkitatik, nem csak ők szenvednek erőszakot, de az innen eredendő méltányos félelem annak is oka lesz: hogy a mit úgy közbátorság, mint politica oeconomia tekintetéből annyira kivánunk: a puszták népesitését, soha teljesedni ne lássuk. Ha csak ugyan oly terhes az idő hogy áldozatra van szükség, — legyen az áldozat czélirányos, legyen méltányos és egyenlő. De a szóban forgó engedélyben inkáb látszunk liberalisoknak mint vagyunk, oly csekély adózás ez melly a jobbágyot nem terheli, szinte természetében van urához „*cum muneribus*" jönni, — sőt ingerül szolgál a gazdasszonynak, hogy apró majorságot tenyésszen, a mi (tudják kik Styriához közel laknak) az iparnak nem utólsó ága. Ellenben midőn liberalitásunk csak tetsző, nyilván igazságtalanok vagyunk. Könnyü a jobbágyokkal nem biró curialis, vagy pusztai birtokosnak engedélyekről beszélni, őtet a dolog nem érinti, másnak ellenben vesztesége ezerekre megy. A ki 2000 hóld praedialis föld mellet két jobbágyot bir, a két kappant csekélységnek veheti, — de a ki 2000 hold földjére 250 jobbágyot szállitott, annak 500 kappant s a t. veszteni nem csekélység.

Gr. Eszterházy Károly ellenben örömest elengedi mindezen adózásokat, de félvén a sajátság sértésének következéseitől, a földes uri jusnak megösmérése tekintetéből, valamely csekély fizetést kiván, nem bánja legyen az nem több egy xrnál.

Gr. Battyányi Imre kivánja hogy a 48 xr váltság bér lejjebb szálitassék,[51] mert azt sok helyüt oly terhesnek vélték a jobbágyok hogy készebbek voltak természetben kiszolgáltatni. — Az Egri Érsek egy két napi robot váltságot kiván.

A fő lovász mester: Ha hogy azt látná, hogy a K és RR a fő RR erszényére generosuskodnának, abba soha meg nem egyezne, — de nem úgy van, mert ők is földes urak, s kezdeményi jusoknál fogva tesznek javallatot, melly a fő RR hozá járulta nélkül végzésé nem válhat. Ő tehát a dolgot igy tekintvén, valamint a bárány dézmát elengedi, mert a legelő kihasitása után annak helyét nem látja, ugy a konyha adózásokért járó 48 xrt megtartani kivánja, s ő azokat a házi pénztár fedezésére ajánlja.

Ellenben a Statusokkal egyet értve, mindezeket tisztán elengedtetni kivánták: Gróf Fekete, Püspök Palugyay, Gubernator Ürményi, nem

[50] V. ö. a 125. l. 3. jegyzettel.

[51] A kerületi törvényjavaslat 12 krajcárban állapította meg a kisebb úriadózások váltságdíját A jobbágynak szabadságában áll, hogy azokat „akár természetben szolgáltassa be, akár, hogy azokat, ha jobban tetszene, egy egész telektől általjában 12 xrral s illetőleg az állományhoz arányzott sommával megválthassa. (*Iratok*, I. k. 289. l.)

különben Gróf Zichy-Ferraris, B. Bedekovics, B. Orczy, Gr. Majláth, B. Vécsey és Almássy Fő Ispányok.

Gr. FEKETE kivánta volna hogy ezen kérdés meg ne üttessék s a jobbágyok sorsának felsegéllése azon operatumokban kerestessék, holl egyenlőben oszolhat az engedély terhe. De miután meg üttetett, miután törvény nincs, melly ezen adózásokat igy megállapitaná, az urbariom rendelete pedig a törvényhozó test jóvá hagyásától füg, miután a kilenczed csak a föld termékekből jár, — ezeket pedig oda számitni nem lehet, — nem gondol hibázni, midőn azt mondja hogy már a fő RR helyzete is azt kivánja, hogy a RR véleményét elfogadják. — Igy Gr. ZICHY FERRARIS is, mert nem akarná, hogy a fő RR kevesb nagylelküséget mutassanak, mint a Statusok.

PALUGYAY Püspök megmutogatá törvényeinkből ezen adózások eredetét, valamint azt is, hogy a jobbágyi adózások iránt a törvényhozó test mindég gyakorolta rendelkezési hatalmát. A kisebb dézma s vaj megszüntetésére elegendő ok: hogy az urbarialis legelő szoros szükséghez mérve szakitatik ki. A konyha adózások pedig úgy is csak *sub nomine munerum* jelennek meg a törvényben, s az apró majorságot sok ideig magon kéntelen a jobbágy tartani, pedig a főRR végzése szerint még az ugarbol is 9-edet tartozand adni, nem lehet tehát őt kétszeresen terhelni.

B. BEDEKOVICS az ellen vélemény gyámokait is czáfolás alá veszi. Egyik fő ok hogy a tulajdon sértetik — úgy de a jobbágy minden nemü adózásának egy különös beneficium felel meg, s nincs oly birománya, mellytől ne adóznék. A kérdésben forgó adózásoknak azonban alapja nincs, mert csak a jobbágy különös iparját nyomják, holott személye szabad, nem látja tehát által hogy ezek a földes uri tulajdon tárgyai lehetnének. — Másik fő ok: hogy az engedély terhe nem egyenlő: ugy de ha ezt vezér elvnek fogadják a főRR, egy intézetök sem fog megállani, mert egy intézet sem lehet, melly az ország vidékeinek különböző helyzete szerint különböző súlyal ne gyakorolná hatását.

ALMÁSSY főispán is czáfolgat. — Elfogadott elv hogy a jobbágy sorsán javitani kell, de ha mindent meg tartanak a földes urak, a minek csak ususában voltak, javitani lehetetlenség. Mondják, hogy a népesités gátoltatni fog, valóban ha az usufructuatio nem gátolja, ezen csekélység ugyan nem fogja gátolni a puszták megtelepittését. Mondják azt is, hogy nem egyenlő a teher, mert a nagy uradalmakban ezerekre megy a veszteség; — de ő ugy hiszi hogy a szegény nemes, midőn 48 xrt elenged, nagyobb áldozatot tesz, mint a hatalmas dynasta, ha ezereket veszit. Kinek hogy osztá javait az Isteni gondviselés, oly mértékben viselje az áldozat súllyát is. — Gr. MAJLÁTH mennyire csak lehet az úr s jobbágy közötti surlódásokat ki kerülni ohajtja, — ÜRMÉNYI pedig, látván hogy az urbariom is megszoritotta a jobbágy adozásait, nem foghatja meg, miért legyen a törvényhozó hatalomnak kisebb szabadsága.

Az ORSZÁGBIRÁJA ezeknek czáfolására azt mondja, hogy a közép századok irás módja szerint a *munera* szó kötelező értelmü, — a jobbágy egyes adózásait pedig nem külön kell venni, hanem öszvesen, mindent az egész telektől.

Gr. DESŐFFY úgy hiszi, ezen ütközésekből is legjobban kisegitene a szabad egyeség, s ha nem segitene még is *saepe maxima providentia, valde magnam providentiam non habere.* — Különben javalja, hogy 12 esztendei közép számvetésből a Nádor határozza meg a váltság pénzt — zúgás, és nevetés támadván — kéri a fő RRket, ne szörnyülködjenek

el ezen idaeától, mint valamely üstökös csillagtol; mert a Fenséges Nádor hazánk osztatlan bizodalmát, magas érdemeivel dönthetetlenül kivivta.

A FŐ HC. NÁDOR végzésnek nyilatkoztatá hogy a RR véleménye elfogadtatik, s igy ezen aprób adózások megszünnek.

82.

a)

1833 szeptember 28, 30, október 1, 2, 3

Kerületi ülések.

Tárgy: Az úrbéri törvénycikkek: a főrendek által javasolt módosítások vitájának befejezése.

b)

1833 szeptember 19, 20

A főrendek ülései.

Tárgy: Az úrbéri törvénycikkek vitájának folytatása

a)

A 28-ik Septemberi kerületi ülésnek immár közlött végzéseit[1] e következendő vitatások előzték meg:

Az ugar kilenczedelés tárgyában

BEZERÉDY: Ismételt utasitása következésében kötelességének ösmeri a RR figyelmét ezen állapotra felszóllitani: — Elismért elv, hogy a 9-ed a földes úrnak törvényes tulajdona, valamint az is: hogy tulajdonától senkit megfosztani nem lehet. Ha már ez átallában véve is egyik sark igazsága minden polgári szövetkezéseknek, mennyivel inkább állani kell annak az urbarialis járandóságokra nézve, miután azok sublimirozott tulajdonát teszik a földes úraknak, a kik csupán egy kis részét tartották meg a jobbágy telek jövedelmének, nagyob részét a köz terhek fedezésére, s jobbágyaiknak élelmezésére áldozván. Senki sem fogja tagadni hogy az embernek személye, az emberiségnek örök törvénye szerint is senki másnak tulajdona nem lehet, s a szabadályos (liberalis) Anglia még is oly annyira szentnek, és sérthetetlennek tartá legujabb időben is a tulajdont, hogy a fekete rabszolgáknak felszabaditását is csak roppant summa kárpotlás mellet kivánta eszközölni. És valjon a vagyoni sajátság hasonló tekintetet nem érdemel e, mint a rabszolgák birtoka, a mit tulajdonnak nevezni igazságosan nem is lehet? érdemel bizonyosan, ezt is csak kárpótlás mellet lehetne elvenni, mellyre az egész ország, nemes, nemtelen egyenlőn áldozzék, mert egy részre tolni csak az áldozatot igazság nem lenne. Sok vidékein hazánknak a földes urak törvényes gyakorlatában vannak az ugar termés kilenczedének, Tolna vármegyének practicus fekvése nevezetesen úgy áll, hogy annak igen nagyrészét csak körülbelöl egy század óta népesitették bé a földes urak, a megtelepitett lakosok kezdet óta mindjárt különös iparral mivelték a földet, az ugarban töbnyire dohányt termesztettek, s abbol a kilencze-

[1] V. ö. 237. s köv. l.

det az első megszállás idejétől kiadták,[2] az tehát oly tulajdona ott a földes uraknak, melly eredetileg a telepitési szerződésen alapúl. Hogy pedig ezen adózás nem volt kártékony hatással a köz szorgalomra, mutatja az: hogy mind ama gátlások mellet is, mellyek a divatozó kártékony kereskedési rendszer következésében a földmivelésnek ezen ágát különösen nyomják, a dohány termesztés még is örvendetes virágzásban van; mert mind a két félnek egymásba olvadott érdeke okozá: hogy a földes urak azt mindenkép elő segitették, s a gátló bécsapongások ellen védették, — szüntessék meg most az ugar kilenczed, s meg fog együt szünni azon védelem és pártfogás is, a honnan természetesen a nemzeti ipar ezen nevezetes ágának csökkenése s igy a jobbágyságnak is kára következend. Miután tehát a fő RRnek nem czéljok valamely kártékony ujitást behozni, vagy a jobbágyokat eddig ösméretlen adózással terhelni, hanem egyedül meg tartani kivánják az ugartol járó kilenczedet ott, hol az eddig is divatban volt; a fő RR javallatát elfogadja, s azt a RRnek is figyelmébe ajánlja.

Borcsiczky: Nem állnak a fő RR által felhozott gyámokok. Ugyan is azt mondják: 1. Hogy a legelő elkülönözésével ellenkezik az ugar mivelése.[3] — Ha bő a legelő, ott mind egyesek, mind a közönség csak nyerhet, s nem veszthet ha hogy az ugar is miveltetik, ha pedig szűk a legelő, ott azt ugy sem ur sem jobbágy nem fogja fel szántani. — 2. Hogy a két nyomásos gazdálkodás, kénszeritőleg három nyomásosra fog változtatni.[4] — Ha úgy vélekednek a fő RR, hogy ez által bár az úr, bár a jobbágy veszit, okoskodásuk a mathesissal ellenkezik, mert ha nem fele, hanem kétharmada fog a jobbágy földeknek esztendőnként miveltetni, ebből mindkét részre csak haszon következhet. 3. Hogy az ugar mivelése, a rendes nyomások hasonló mivelését ne gátolja; ez iránt tettek a RR illő intézetet; hogy pedig az ugar vetés a földet soványitaná: az a miveltebb gazdálkodás practicus elveivel ellenkezik. — Azonban Tolna V[ármegye] követje azt mondja: hogy magának a jobbágynak is kárára lesz, ha megszüntetik az ugar kilenczed. Erre csak az a felelet: kérdezzük meg a Tolnai Svábokat, van nekik bizonnyal annyi eszök hogy megtudják a hasznost választani, adjunk nekik választást, ha kivánnak e 9-edet adni, vagy nem? Nincs ezen adózásnak alapja, mert az urbariom behozatalakor az ugar mivelésről szó sem volt, csak később, az ipar nevekedésével kezdett az lábra kapni, s ezt büntetni annyit tenne, mint hazánk előmenetelének utján örökre be vágni.

Somsich: Hallom emlegetni hogy a 9-ed a földes úrnak tulajdona De hol vette eredetét ezen tulajdon? minnyájan tudjuk: Nagy Lajos törvényében. — A mit tehát a törvényhozó hatalom adhatott, azt el is veheti, ált változtathatja, vagy épen meg is szüntetheti. Én azonban ezen kérdés theoreticus fejtegetésébe nem ereszkedem, csupán azt felelem Tolna V[ármegye] követjének, hogy az urbariom behozatala alkalmával

[2] Erre a főrendek szept. 18-i ülésén már a nádor is hivatkozott. (V. ö. 244. l).

[3] A főrendek érvelése igy hangzik: „Mivel a legelő mennyiségének meg határozásában számba vétetvén az ugar is, ha ez utóbb bé fog vettetni, hibás lészen a legelőnek fel számitása is". (*Iratok*, I. k. 334. l.)

[4] „Számos határokban csak két nyomások lévén és igy ezen intézet által az illető földes urak tetemesebben károsodván, önként oda hajlanának, hogy a jobbágyság más nemü rövidségével három nyomásokra fel osszák határaikat." (Uo.)

az ugar mivelésről szó sem volt, mert az csak később Josef Császár alatt a kereskedői plánták termesztésének előmozditásával kezdett divatba jönni. Az ugar kilenczed kérdése tehát egészen új kérdés, most kerül legelőször a törvényhozó test elébe s arrol teljes szabadsággal rendelkezhetünk. — A mit a legelőről mondanak a fő RR, az épen ellenkezőleg áll, mert nem csak dohánnyal, hanem bükkönnyel, s egyéb pabularis növényekkel is szokott az ugar bé vettetni, s meg kell vallanom hogy Somogyban mind ekkorig azt is dézmáltuk, taxáltuk. — Kivánom azonban ezt megszüntetni, ép azért is hogy a jobbágy ugar vetés által pótolhassa legelője hijányát.

Benyiczky: Magoknak a fő RRnek okoskodásaibol is egyenest az következik: hogy az ugar kilenczedet, meg kell szüntetni. — Ugyan is azt mondják: hogy az ugar a legelő illetőségbe is bé számitatott; ha igen: nem lehet 9-ed alá vetni, mert a legelőből 9-ed nem jár. Oda látszatnak továbbá irányozni hogy egyes személyek az ugar mivelésével, a többieknek zavart ne okozzanak;[5] úgy de ez épen a 9-ed elrendeléséből következnék, mert azt rendelni hogy a ki ugarját miveli, 9-edet adni tartozzék, annyit tesz mint kit kit felszabaditani, hogyha 9-edet ád, ugarját mivelhesse.

Nagy Pál: Megvallom engedélyt egész munkánkban nem látok s áldanám az én Istenemet, ha oly karban maradhatnának jobbágyaink, mint a milyenben vóltak. Ezt az egyet lehetett volna engedélynek nevezni, s a fő RR azt is elveszik, hová fog ez vezetni? Azon argumentumot hogy egyenlőnek kell lenni az áldozatnak, hogy a pusztákat ilyen amolyan feltétel alatt inpopulálták;[6] én már igen sokszor hallottam, de biz engem sohasem capacitált. Tessék hát az áldozatnak azon egyenlő módját javallatba hozni, tessék végre is hajtani!! — én nem gondolom hogy arra még egy századig is reá menjünk, s valjon addig a jobbágy mindég várjon e, holott neki már ma, már holnap is adót kell fizetni. — Az ugy nevezett inpopulationalis feltételeket a mi illeti, én azt gondolom, hogy Tolna vármegye se inpopulált különöseb privilegiummal mint más, — a Tolnai Svábra se tehet az különbséget hogy ő egy századdal később szállotta meg a földet mint más. Ha oly szorosan hivatkoznak az eredeti inpopulationalis szerződésekre, miért nem tetszet ahoz ragaszkodni, midőn az erdős felföldről volt szó, aholl bizonnyal nem oly feltétellel telepedett meg a szegény tót, hogy örökké fázzék, s még csak tüzi fája se legyen. Ha ott tetszet ezen eredeti feltételtől elállani, tessék itt is. De ha tulajdon a kilenczed, csak törvény szerint lehet az, — nem emlitem én a 9-edet behozó törvény inditó okát, melly abbol állott: „ut honor noster augeatur" — de az csak ugyan igaz, hogy nem álhat máskép azon tulajdon, mint ahogy azt a törvények adták, s az urbariom meghatározta, pedig mindezekben az ugar mivelésről szó sem volt. — De ha már úgy felhúzzuk a húrt, hiszen! ám jól van, adjon hát 9-edet a haja szálából is, de ne gondoljuk hogy mi el vagyunk szigetelve a világtol, gondoljuk meg, mi történik másut a tizeddel! többe kerül bészedése, mint a mennyit ér, — mikor másut ez történik vele,

[5] „Olly helyeken — mondották a főrendek — a hol szüken van vagy éppen nincsen gyepbéli mező, egy vagy két jobbágy az ugar fel szántásával nagy bajt okozhat az egész községnek." (Uo.)

[6] A kilenced elengedése a főrendek szerint „fő képpen olly birtokosoknak, kik a köz jó tekéntetéből bénépesitették pusztáikat, méltatlan csapást okozna". (Uo.)

mikor az egész világ köz véleménye kiált a 9-ed ellen, mi ha már megtartjuk, legalább ne terjesszük túl a törvényen, és a nagyobb rész szokásán, nehogy majd kelletinél jobban megszoritsanak!!

PÉCHY ugy látja: hogy magát a principiumot, hogy t. i. az ugar vetésből kilenczed nem jár, magok a fő RR is elösmerték, mert csak ott kivánják megtartani, ahol eddig is szokásban volt — a mi más szóval annyit tesz, hogy a ki elég kegyes volt eddig nem venni kilenczedet, az ezentúl se vehesse, a ki pedig elég kemény volt eddig is szedni, az továb is szedhesse.

SZLUCHA ellenben kerekdeden megtiltatni kivánja, hogy az ugart teljességgel ne merje a jobbágy mivelni.

Voxolásra kerülvén a dolog hogy 35 megye, az egyházirend, és a szabad kerületek voxával 10 megye ellen az ugar kilenczed továbbá is eltörültetett, már mult levelemben megirtam.[7] Megirtam azt is hogy a kilenczedelés végbevitelére ujobban is a 3 napi határidő mellett maradtak a KK és RR — hozá tevén PRÓNAYnak inditványára: hogy a közbe jöhető ünnepek bé nem számitatnak. — RAVAZDY ugyan ezen kivételbe meg nem egyezik, mert az aratás bétakaritásában nem lát erkölcstelenséget. — PALÓCZY hasonlóan nem akar az ünnep szegés miatti actiókra okot nyujtani — PÉCHY pedig nem akarja, hogy Sz. István királyunk a dézmálás megszakitása miatt holta után is szidassék.

A tárgy velejére nézve miután a kivihetőség mellett és ellen szolgáló okok ismét felhozattak, — BORSICZKY pedig állitá hogy a fő RR javallata szerint roszab karba tétetnék a jobbágy, mint az 1802-ki t[ör]vény[8] szerint van, mert a dézmálás kezdetére 3 nap, folytatására pedig 8 nap engedtetvén, — az eddigi 8 nap helyett 11 nap kéntelenitetnék vesztegleni.

NAGY PÁL ebben valóságos gúnyt lát, mert csak feltehetni a Rendekről; tudják: hogy 8 és 3 = 11. Ő ha végignéz a fő RR tábláján, s azt nagy részben feketleni látja, szörnyülködéssel veszi, hogy mind a mellett is semmi kereszténi könyörületességet nem gyakorolnak. Ha hogy a magyar úr kilenczedik keresztje elrothad, szorithatja magát a maga körébe, de a szegény jobbágytól bár mindene el rothadjon is, mind a köz adót, mind az uri járandóságokat megkivánják. Ha úgy tekintjük a dolgot a mint van, könnyebben fel lehetne tenni a közép vagyonú nemességről hogy a magáéhoz szorosan ragaszkodni fog és a magyar urak, a kincsekben úszó gazdag fő papok fogják a szegény adózót pártfogolni. Azonban ép ellenkezőleg van, ők örökké terhelik a népet, itt el akarják gabonáját rothasztani, 1825-ben ők kivánták a törvénytelen adót megtartani, ők voltak ellene az imputatiónak,[9] és ha adót kell adni, 10 millióval mindég többet adnának, ha lehetne, s azért nem is szeretik, hogy animadversióik az ujságokba menjenek. — Erre

DELLINGER (N[agy] Váradi Káptalan Követje) a RR figyelmét már csak az idő viszontagságai, és ünnepek miatt is eredhető nehézségek eloszlatására felszóllitván; — Ugy hiszi hogy törvény könyvünk, annyi köz hasznú gyám intézetek, s a mindennapi tapasztalás elegendőleg megczáfolja azon meg nem érdemlett vádat hogy az egyházi rend a

[7] V. ö. 237. l.

[8] 1802 : 7. tc.

[9] Az 1825/7-i országgyűlésen az alsótábla követelte az 1822-től törvénytelenül ezüstpénzben beszedett adónak az utólagos beszámítását. (V. ö. *Országgyűlési Tudósítások*, I. k. 496. l., 25. jegyzet.)

szegény adózó nép romlására törne. Sok ezer embernek kellet volna éhség idején éhen elveszni, ha hogy a Papság nem segiti, igy a Corelatiók tárgyának[10] méltányos elintézését is leginkább az egyházi rend sürgette, az árvák, s kegyes intézetek oltalma miatt. — PÉCHY azonban tud esetet, hogy egy káptalanbeli úr, kit az előtte szóllott nagyérdemü követ úr is igen jól ösmér, épen éhség idején jó drága pénzért üritette ki élés tárait.

A fő RR azon javallatának, hogy a robottokat magokban bérbe adni ne lehessen, — mellyet a RR 25 voxal 19 ellen[11] elfogadtak, leginkább ellene volt BERNÁTH, állitván hogy a constitutionalis szabadság, és a tulajdoni sérthetetlenség idaeájával ellenkezik azt rendelni hogy azon földes úr, a ki minden földjeit jobbágy telkekké változtatta, még az úr s jobbágy közt vont demarcationalis linea után fel hagyott csekély jövedelmi maradékot se használhassa úgy, amint hasznosnak látja, hanem kéntelen legyen nyomorúlt 10, 20 xrral megelégedni. — Véleménye azonban kisebb számban maradt.

*

September 29-én vasárnapi szünet.

*

September 30-án kerületi ülés. Előlülők Répás, Császár. Folytatattván az urbáriom feletti tanácskozás, a főRRnek azon észrevételök, mellyet a sürgetőbb munka kettőztetéséről szólló szakasznak világosabb szerkeztetése iránt tettek volt,[12] köz értelemmel el fogadtatott.

Azon észrevételökre nézve pedig, hogy az önkény kizárása s a jobbágyok sorsa könnyitése tekintetéből. azon sürgetősb munkák, mellyek alatt a robottok kettőztetése megengedtetik,[13] ne csak igy átallánosan érintessenek, hanem szabályosan meghatároztassanak, melly végre, az aratás, kaszálás, és a szüret idejét hozák javallatba, több fele ágazott a RR véleménye. Egy rész a vetés alá való szántást, élet hordást, s egyebeket sürgetőbbnek itélte, mint a szüretet, vagy aratást, mások tehát ennek következésében lehetetlennek tarták a sürgetősb munka kijelelését, minthogy országunk különböző helyzete szerint az nagyon különböző, — mások ellenben TARNÓCZY inditványára a főRR célzását az által gondolták eléretni, ha meg határoztatik, hogy csupán három, vagy legfeljebb négy izben lehet a jobbágyot hetenkénti robotja kettőztetésére szoritatni. — Mások végre SOMSICH véleményét követve a fő RR javallatát elfogadták, különben attol tartanak, hogy a télen által minden erejéből kivetkeztetett marhájával, majd szántáskor s egyéb terhes munka idején fog a jobbágy robotja kettőztetésére szoritatni, és ez által ön földeinek mivelésére tehetetlenné tétetni. Végre csak ugyan a fő RR javallata egy vagy két voxal kisebb számban maradt, s a RR többi végzésöket ujobban is helybe hagyták.

Továbbá azon két rendbeli javallatát a fő RRnek, hogy valamint a nyakas és rest jobbágynak, úgy a kelletinél több munkát kivánó föl-

[10] A régi tartozások értékének megállapítása a pénz devalválása miatt lett szükséges.

[11] Kossuth korábbi közlése szerint 20 ellen. (V. ö. 237. l.)

[12] A változtatás stiláris jellegű. (V. ö. *Iratok*, I. k. 292., 337. l.)

[13] Erről a törvényjavaslat IV. cikkének 6. §-a szól. (*Iratok*, I. k. 292. l.)

des úrnak is büntetése[14] az úrbéri áthágásokra nézve ki szabott fenyiték sorába relegáltassék, s a RR által javallott *büntetés* itt elmellőztessek, a KK és RR közös értelemmel félre vetették, okúl adván: hogy törvényt sanctio nélkül hozni nem lehet, — az urbéri kicsapongásokrol szólló szakasz a VII-ik t. czikkelyből egyébiránt is kihagyatott, — s attol is tartanak hogy a fő RR javallata nem csak supererogatum lehetségére, de még a botozás megtartására is vezetne, minthogy a nyakas jobbágy ellen, a poena dupli fenyiékét nem eléggé érzékenynek nyilatkoztatják,[15] holott ismételt nyakasság esetében, az előmozditásnak mindennél kényeyb büntetése is felmarad.

A RR által eltörlött, de a főRR által ismét visza álitott urbarialis vadászat kérdését egyszerű voxolás utján döntötték el a KK és RR, s 22 megye, az egyházi rend, és a Hajdu kerület voxával 19 megye és Horváth Ország ellen, — továbbá is az eltörlés mellett maradtak.

Következett azon toldalék szakasz, mellyben a fő RR az Alsó Tóth, Horváth, és Dalmát országokban találtató úgy nevezett remanentialis földektől és erdőktől járó munkákat a fenálló szokáshoz képest feltartatni kivánják; a Horváth és Tóth országok részekről tett jelentés következésében.[16]

Ezen javallatban TARNÓCZY, a két ÖTVÖS, és más némellyek a K és RR kezdeményi jusának sértését látták s azért a tárgy érdemének vitatásába ereszkedni sem akartak, a többség azonban úgy vélekedett, hogy ez nem inditvány, hanem a RR által előterjesztett urbéri javallatok következésében tett, s azokbol folyó észrevétel, mellyhez hasonlót tenni a főRRnek kétségkivül hatalmokban áll különben törvényhozási részvételök anomalia lenne, — amint hogy már több ilyes észrevételöket el is fogadták a KK és RR.

BUSÁN előre bocsájtván, hogy ő azért nem tett ezen tárgy iránt inditványt, mivel úgy vélte hogy az urbariomban egyedül a jobbágy telki állománytol jövő járandóságokrol van szó, — miután az a fő RRnél csak ugyan szóba jött, kötelességének ösmeri a RRnek azon felvilágositást adni: hogy az urbariom behozatala alkalmával azon földek, mellyeket a jobbágyok illetőségökön felül birtak, tőlök el nem vétettek, hanem remanentialis föld czimje alatt külön rubricába feljegyeztetvén, kezeiknél hagyattak s az azoktol járó szolgálatok, a törvényhatóságok kihalgatásával urbarialis úton meghatároztattak, igy p. o. Varasd megyében minden hold remanentialis földtől 5 napi gyalog munka szolgáltatik, és sem kilenczed sem más datiák nem adatnak. — A népesség megszaporodván, csekély állománya mellett, úgy szólván csak ezen remanentialis földből él, s egyrészről biztositva van hogy az tőle el nem vétetik, más részről pedig az azoktol járó szolgálatok tekintetében sincs, a földes ur önkényének kitéve.

SZALOPEK mindenek előtt azon anomaliára teszi a RRket figyelmetessé, hogy a főRR tábláján Tóth ország részéről jelentés tétetni mon-

[14] A jobbágy büntetése a rendek törvényjavaslatának IV. 6. §-a szerint az elmaradt munkák megkettőzése, a földesúré a 10. (eredetileg: 11.) § értelmében a munkabér háromszorosa (*Iratok*, I. k. 293., 295. l., *Országgyülési Tudósitások*, I. k. 200. l. és e kötet 128. s köv. l.)

[15] A főrendek indokolása szerint a jobbágyot illetőleg a javasolt büntetéssel nem lehet a célt elérni, „melly itt leginkább az lehet, hogy a nyakaskodó jobbágy érzékenyebb fenyiték által jó utra téritessen". (*Iratok*, I. k. 337. l.)

[16] Ily tárgyú cikknek pótlólag való felvételét a főrendek a horvát követ felszólalására határozták el. (V. ö. 264. l.)

datik, holott a Tóth Országi megyék követei itt jelen vannak, a kérdéses tárgy felől azonban előterjesztést tenni sem ők, sem Horváth Ország követe szükségesnek nem tartották. — Továbbá Dalmát országra is kiterjeszkedik a főRR észrevétele, holott Dalmát ország neve alatt jövő tartomány jelenleg a magyar koronának tetleges birtokában nincs. De akár mint legyenek is ezek, az csakugyan tagadhatlan, hogy a főRR javallatot tesznek bizonyos szolgálatok megtartása felől, mellyek iránt a RR sem azt nem tudják: mennyit tesznek azon szolgálatok. sem azt hogy mitől kivántatnak és igy igazságos vagy igazságtalan voltok felől itéletet sem hozhatnak. Minthogy tehát a remanentialis földek iránt tett általános intézetökkel a RR e részben már elegendő ellátást tettek, itt legfeljeb azt lehetne hozzá adni, hogy a jobbágyoknak szabadságukban álljon akár a szokott szolgálatok mellett azon földeket megtartani, akar pedig a remanentialis földek iránt tett rendelés[17] szerint telkekké által változtatni.

Bencsik, Borcsiczky és mások nem látták külön törvénynek okát. Valamint egy részről a már urbéri uton el rendelt birtok felől ujabb rendelkezést tenni nem lehet, úgy a remanentialis földeknek mindenüt egy tekintet alá kell jönni, t. i. telkeknek kell belőlök alkottatni, — csak igy lesz a jobbágy minden önkényes sarczoltatásoktol biztositva. Egyébiránt is nem lehet a fő RR azon irányzatában meg nyugodni hogy Horváth Országnak mindenben külön municipalis törvényei legyenek.

Somsich ellenben azt hiszi hogy midőn a Magyar urbariomban, körülmény szerint egy külön pont alkottatik némelly Horváth országi állapotra, az nem municipalitás. Egyéb iránt figyelmezzenek a RR, hogy a népességet, melly a status erejének egyik fő alapja, inkáb előmozditsák, mint sem hogy gátolják, sőt kisebitsék. Varasd megyének Zagoria nevő hegyközi terméktelen mostoha vidékén minden négyszeg mértföldön 3400 ember lakik, ezeknek se legelőjök, semmijök a teremtett világon, csupán a kilenczedtől ment remanentialis földek mivelésére forditott iparral varázsolták kertté a sivatag hegyeket, s annyira szaporodtak, hogy a varasdi népességet Europában csak Hollandia haladja, — ne változtassák azon állapotot melly ily jótékony következéseket húzott maga után.

Busán czáfolgatván az ellenvetéseket — még terjedékenyebben előterjeszti azon vidék helyzetét s megmutogatja hogy a jobbágy most kevesebbet szolgál azon földektől, mint szolgáland ha telekké elkottatnak, holott más részről a remanentialis földek iránti általános intézet irányának tökéletesen megfelelnek, mert azokat a földes úr nem allodialisálhatja.

Zmeskáll más rendeltetését is látja a remanentialis földeknek, t. i. hogy az adó fundusául szolgáljanak. — Borcsiczky pedig a varasdi népesség alapját ott találja hogy Horváth Ország nem egyenlő irányban viseli a köz terheket.

Egyébiránt oda ment ki a többség véleménye, hogy ha urbéri rendbeszedés utján állapitatott meg azon földek állapotja, azt úgy is változtatni nem lehet, — ha pedig még rendbeszedésen keresztül nem mentek, a jobbágyok biztosága hozza magával hogy más remanentialis földekkel egyiránt telkekké alkottassanak.

Voxolásra tétetvén tehát azon kérdés, ha elfogadják e a RR Verőcze Vármegye követének javallatát, vagy maradnak előbbi végzésök

[17] A törvényjavaslat VII. cikkének 8. §-a. (*Iratok*, I. k. 310. l.)

mellett? Maga Verőcze V[ármegye] követe is az előbbi végzésre voxolt, mert úgymond inditványát csak azon esetre tette, ha hogy a RR végzésökhöz valamit hozzá adni kivánnának. Igy tehát voxok többségével az végeztetett hogy a VII. t. czikelyben következendő általános rendszabáson kivül, más különös ellátást tenni szükségtelen.

*

October 1-ő napján kerületi ülés. Előlülők Répás, Császár.

A szerkeztetés rostállatának előrebocsájtása után napi renden következett *az urbéri V-ik t. cz. az urbéri kötésekről.*

Ennek 1-ő §-ban az urbariomot megelőző régi kötések kérdésbe nem vétethetőknek nyilatkoztatatván, a főRR ezt csak az örökös régi kötésekről kivánták értetni.[18]

DUBRAVICZKY, BEZERÉDY, NÉMETH, BORCSICZKY, BENCSIK, RAVAZDY és CSÁSZÁR azonban ezen megkülönböztető szoritást nem akarták elfogadni, mivel az urbariom béhozatalakor minden gyakorlatban volt szerződések megvisgáltattak, az urbariomnál terhesebbek eldöntettek, a lágyabbak ellenben meghagyattak s azóta 80 éves szokás által megerősitettek, a RR tehát mindezeket felbonthatatlanoknak kivánják. Különben is azon régi kötésekben (mellyek egyébiránt szóval is történhettek) nincs az örökösség oly éles praecisióval ki téve, hanem az urbariom óta folyvást gyakorlott szokás ütötte fel azokra az örökösség bélyegét. Csak azokra szoritani tehát a változhatlanság végzését, mellyekben a perennalitás nyilván kitétetett, annyi volna, mint azon régi kötések $^2/_3$-ad részét felbontani, a mi kétség kivül ellenkezik a RR szándékával. Egyébiránt is az magában értetik hogy a kérdésbe nem vehetés csak a kötésekben foglalt feltételekre, nem pedig azoknak elenyésztetésekre terjed, ha tehát valamely kötésben nyilván kitétetnék, hogy annak ereje p. o. 100 esztendeig tart, igen természetes, hogy 100 esztendőn túl nem tarthatna, de ezen 100 esztendő alatt kérdésbe nem vétethetnék, — és ez a RR végzése, melly mellett ezúttal is egyes akarattal meg maradtak.

A 2-ik §-usra nézve sem idejét, sem helyét nem látták a fő RR azon szabadságnak, hogy a jobbágy egy átallános summa lefizetésével magát örökre kiválthassa.[19]

SOMSICH: Legyen szabad a fő RR gyámokaira[20] némellyeket megjegyeznem. Mondják 1-ör hogy ezen kérdésnek itt sem helye, sem ideje. — De kérdem én, valjon azon törvényczikkelyben, mellynek rubruma is azt mutatja, hogy az úrbéri kötésekről szóll, nincs e helye az örökös váltsági kötésekről is rendelkezni? oly kötésekről mellyek köz tudomásunkra hazánkban eddig is divatoztak, és hiszek a Magyarok Istenébe, ezentúl is divatozni fognak, vagy talán azt akarják a fő RR hogy ezen idvességes engedélynek gyakorlása, s minden ebből egész honunkra ára-

[18] Meg is mondották, hogy miért csak a „contractus antiqui perpetui" épségben maradását kívánják: nem lehet megakadályozni azoknak a szerződéseknek a szokott úton és módon történő megváltoztatását, vagy megigazitását, amelyeket az urbárium behozatalakor a biztosok mint ideigleneseket érintetlenül hagytak és „az urbért ott foganatossá sem tevék". (*Iratok*, I. k. 338. l. — V. ö. alább 264. s köv. l.)

[19] A földesúri tartozások, szolgálatok és adózások megváltásáról szóló pontot l. *Iratok*, I. k. 296. l., e kötet 153 l., s a főrendek tárgyalásaira vonatkozólag 265. l.

[20] Olv. ezeket *Iratok*, I. k. 338. s köv. l.

dandó jótékony következések, törvény kivüli állapotba helyheződvén, a kormánynak változó önkényétől függjenek? ebben bizonyára a nemzet képviselői meg nem egyezhetnek. De talán még nincs idején, — és miért nem lenne? talán hogy népünk sem eléggé mivelt hogy a kiváltságot kivánhatná, sem eléggé pénzes hogy meg szerezhetné? úgy de a tapasztalás mindkettőre nézve ellenkezőt bizonyit, mert a legközelebbi évtizedben is több ilyes kötések létesültek, s létesültek oly csudálásig ragadó következésekkel, mellyek igen alkalmasak a többieket is hasonló kivánságra ébreszteni. Már tiltsuk el most azon kötéseket, mi lesz belőle? az hogy alattomos kijátszásra nyitunk utat, mert a kivánságot elölni bizonnyára nem fogjuk. Ez oly fontosságú tekintet, melly már magában is eléggé bizonyitja hogy nem csak nem felesleges gondoskodás, sőt mulhatatlan kötelesség ezen dolgot törvényes utra vinni. — Mondják a fő RR 2-or: hogy ezen köz engedély ellen sokat lehetne a történetek sorából, és a törvényszerzés elveiből meriteni: Azonban ezt csak mondják, de el nem számlálják, puszta állitással pedig bizonnyára se nyugtatni, se capacitálni nem fogunk senkit is. Az csak ugyan status intézkedési elösmert elv: hogy a polgári társaság boldogságának egyik alap feltétele a népesség, ennek pedig nem utolsó osztálya, a független földmivelő, melly a rendnek, csendnek, józan szabadságnak, nemzeti előmenetelnek legerősebb támasza. Ne menjünk külföldre példákat keresni, csak tekintsünk szerte hazánkban, s valjuk meg, ha hátra vannak e vagyonosságban, iparban, köz terhek viselésében a kiváltott községek? nem nevelik e tizszeresen nagyobb gondal gyermekeiket, mint az urbarialisták? Ezeket, s ezekhez hasonlókat lehet a történetekből meriteni. A törvényszerzés elveit pedig a mi illeti, megvallom nem értem a M[éltósá]gos főRRket, — mert politicus lételt az adózások megváltásából következtetni nem akaránk, sőt az uri hatóságot nyilván feltartottuk. — Mondják 3-or: hogy a pazarlásnak, s nemzetségek romlásának nyit utat javallatunk. — Én a társaságos élet egyik fő alapjának tartom, hogy a polgároknak egymás között illendő szerződéseket kötni szabad. Ha ebből pazarlás következhetik, van mód annak gátot vetni, de a boldogitó szabadságnak ezen viszaéléséből nem következik hogy oly intézetet hozzunk, melly a nemzet nagy többségének kárával, csak egy két érdemetlen elfajult pazarlónak használ. Ezt tenni jusa nincs a törvényhozásnak, s ha teszi, ellenkezőt tesz, mint a mit kötelessége hozna magával. Én az ősiséget (mellynek fentartására czéloz a fő RR ellenvetése) eredeti alkotmányos szerkezetünkben nem találom. Csak Nagy Lajos alatt csúszott be hazánkba ezen szerentsétlen olasz majmolás, mellyet a majoratusok, s egyéb nemzeti kifejlődésünk élet erején egy lassan emésztő méregként rágodó intézetek követtek. És valjon azért, mivel Nagy Lajos óta az avaticitás elvei őriznek néhány nemzetségeket, nem lett közülök igen sok semmivé? nem volt s nem marad ezer, meg ezer tágas utja a pazarlásnak? És minden aviticitás mellet is mindég különös tekintet volt az urbarialitásra. Innen keletkeztek mind azon községek, mellyek most függetlenül virágoznak. Mondják végre 4-szer hogy intézetünk leginkább idegen jövevényeknek használna. Én már másszor is mondottam, hogy a pénzes marhás iparkodó vendégtől egy átallában nem féltem hazámat, de ha még is ovásra van a nemzetiségnek szüksége, azt meg tenni, s a jövevényből is hazafit alkotni a RRnek tisztökben is áll, hatalmokban is van. — Igy oszlanak el a főRRnek minden ellenvetéseik, s nekem nincs egyebet mit tennem, mint hogy ismételve

kérjem a RRket, ne tegyenek hátralépést, s ne tiltsák meg azt a mi eddig is szokásban volt.

BEZERÉDY: Ha menteni akarnák a fő RR hogy ezen senkinek nem ártó s igen sokaknak használó intézetnek törvénybe iktatása miért haladt ily sokára hazánkban, nem tennének felesleges dolgot. De midőn még jövendőre is el akarják azt tiltani, lehetetlen fájdalom és csudálkozás közt el nem szomorodni. Ki lévén a tárgy Somogy V[ármegye] követe által meritve, csak néhány tekinteteket kiván előterjeszteni. Legelőbb is azon észrevétel ötlik szembe, hogy a fő RR okoskodásának eleje a végével nem épen megegyező. Elől t. i. azt mondják hogy ohajtják az örökös szerződéseket, mert azokat országunk virágzób állapotjára vezető sikeres módnak elismerik, alább azonban nem akarják megengedni.[21] Már pedig valamit ohajtani, és azt nem akarni egymással ösze nem fér. És valóságos visza lépés is lenne a fő RR által javallott tilalom, mert eddig világos törvény által tiltva nem valának az örökös kiváltsági szerződések, sőt habár csak hazánk nagy fijának, Festetics György grófnak[22] Muraközére, s hasonló felszabaditás által virágzásra jött más vidékekre tekintünk is, meg kell vallanunk, hogy országunkban nek megtagadása nélkül eltiltani? lehet e oly törvényt hozni, melly a kijátszásra ingert ád, s már csak az által is ki lesz játszva, ha esztendőnként egy telekből egy xr fizettetik, s e kép a törvény betüjének elég tétetik? Egyébiránt a fő RR által érintett határozatlan nézetekre, mellyek különben is ki nem lévén fejezve, senkit meg nem győzhetnek, már országos ülésben meg van felelve, midőn megmutattatott, hogy ha van hazánkat emelő, a nemzeti testet egyesitő intézet, bizonnyal ez az.[23] A mi pedig azon ellenvetést illeti, hogy a pazarlásnak, és nemzetségek romlásának út nyittatnék, erre szabad legyen kérdeni, kit értenek a fő RR, valjon a mostani oligarchiát képző 10—20 nemzetségeket, vagy azokat, kik a mint mondani szoktuk, Árpáddal jöttek ki Ásiából? s ez utolsókra nézve szabad legyen kérdeni hogy mi lett belőlök nemzetségeket óvó rendszerünk mellet? mivel jobbágyaikat felszabaditották, vagy a haza oltárára tett áldozatokkal erőltették meg tehetségöket? Koránt sem! — de nem akar e tárgyba mélyen ereszkedni, mert az minden hazafinak lelkét megrázva könnyen hevit és elragad. A gonosz következésü absentismustol kezdve czer utakat módokat lehetne elszámlálni, mellyek azon nemzetségeket semmivé tették, s velök együt a hazát is elnyomták, — itt elég legyen azt megemliteni, hogy a kiváltsági kötések eltiltása koránt sem dugja bé termékeny forrását mind azon gonosznak, mellynek utján a nemzeti physicus, és moralis erő menthetetlenül bünnel pazaroltatik, elég legyen állitani, hogy néhány nemzetség miatt a haza köz érdekét feláldozni nem lehet, s hogy magára a nemességre nézve is kártékony viszalépést foglalna magában a fő RR javallata, mert annak is hasznára lehet az ilyes örökös szerződés, mint ezt szintén Gróf Festetics György példája mutatja. — Azt is mondják a fő RR hogy ez a honni jobbágynak könnyebbségére nem szolgálna. Ezen állitást czáfolni szükségtelen, megczáfolja azt a tapasztalás és a kiváltott helységek állapotjának má-

[21] Az ellenmondásnak az a magyarázata, hogy a főrendek helyeselték ugyan az úrbéri szolgálatok örökös szerződéssel való szabályozását, de nem végleges megváltásukat.

[22] A keszthelyi Georgikon megalapítója († 1819). A csáktornyai uradalommal csaknem az egész Muraköz tulajdonosa.

[23] Az alsótábla szept. 4-i tárgyalásait l. 149. s köv. l.

sokkal összehasonlitása. Azonban félnek a főRR hogy ezen törvény leginkább a jövevényeknek szolgálna, ezt ugyan szintén megczáfolja a tapasztalás, de légyen bár! a szorgalmas vagyonos jövevényektől félni nem lehet, s ha lehet, azoktol lehet inkább, kik nem egy két teleknyi földet mivelni jönnek hazánkba, hanem mostani rendszerünk oltalma alatt roppant uradalmakat vesznek, s azoknak jövedelmeit külföldön, a Magyar hon érdekeivel meg nem egyezőleg használják. Igen is, fog a javallott törvény egy jövevényt hozni hazánkba, kit ölelve kell fogadnunk, kit Isten hozzon, kit áldani fog a késő maradék, t. i. a független földmivelőnek, — ezen mindenekközt legnagyobb tiszteletre méltó embernek — valódi emelkedését. Ezek ellen azonban az ősiséget vetik a fő RR — hogy ez sark törvényeinken nem alapul, hol vette eredetét s hogy nem is jótékony hatást gyakorol a magyar nemesség nagy testére, az már meg van mutatva, itt csak azt hozza fel hogy a javallott törvény az ősiség mellet is megállhat, mert nem lesz egyébre szükség, mint az eladás rationabilitásának Verbőczyben foglalt eseteit[24] egyel meg szaporitani. Pedig ha megfontoljuk, miként megy az előhaladás iránya az urbarialis viszonyokbol eredő földes uri jövedelmek megcsonkitására, ha csak jelen munkálatunkon is végig tekintünk, s jól megfontoljuk hogy azon irány hová fog vezetni, meg kell vallanunk hogy rationabilisabb fassio nem lehet, mint az urbéri járandóságokat addig, mig megvannak, jó somma pénzé felváltani. És ha rationabilis fassio volt, mellyel magát valaki rabságbol kiváltá, nem rationabilis a haza érdekeit a nemzeti szorgalmat, a köz jólétet rabságbol kiváltani? Az végre hogy nem ide való ezen intézet, épen senkit sem mozdithat, s csak azt mutatja, hogy a nem akarás az ellenzésnek egyedüli oka. Ha a katonaság és cselédtartás rendszabásai közé tartozik az elbocsájtás módja, csak egyedül az urbarialis rendszabások közé ne tartozzék az urbarialis kapcsolat megszüntetésének módja? sőtt igen is, sőt az előrelátó gondosság parancsolja módot nyujtani, hogy azon megszünés sérelem nélkül történhessen. Kivánja tehát, hogy a RR előbbi végzésök mellett maradjanak, s a törvényhozásbeli czikelyek majdan ehez alkalmaztassanak.

Prónay csak azon egyet adja még hozzá hogy a törvényhozónak kötelessége magát a körülményekhez alkalmaztatni; s kéri a RRket hogy tántorithatatlanúl meg álljanak.

Novák is oly helyzetbe látja magát az előtte szóllók által vétetve, mellyben csak röviden annyit mondhat: hogy ezen tárgy is azon igasságok közé tartozik, mellyek hoszasan támogattatva fényökből vesztenek, — elég legyen tehát nyilván kijelenteni, hogy a mit a fő RR a nemzetségek feltartásárol, jövevényektőli félelemről, ösiségről s a t. mondanak, azokat nem támogató okoknak, hanem oly előitéleteknek nézi, mellyeknek bilincseiből, mihamaréb szabadulni kell, nem pedig a törvényhozás vezér elvévé tenni.

Miután még Borcsiczky, Clauzál, Tarnóczy a fő RR véleménye ellen — Ravazdy pedig a fő RR mellett (majdan közlendő)[25] észrevételeiket előadták, voxolás utján a RR 31 megye az egyházi rend, és k[irályi] városok voxával 8 megye ellen előbbi végzésök mellett maradtak.

Hasonlókép 22 voxal 17 ellen azt határozták, hogy az esztendőnkénti jobágyi szolgálatokról kötendő szerződések módjárol szólló 5-ik

[24] *Hármaskönyv*, I. 59., 2. §.
[25] V. ö. e kötet 268. s köv. l.

§-ban[26] a K[irályi] Felségnek a Helytartó tanács utján gyakorlandó felügyelési jusát kikötni[27] nem szükség, mert azon királyi jus az 1791 : 12-ik czikely[28] értelmében sérthetetlenül fennál, és valamint a birói itéletet csak felsőb biró, s nem polgári kormányszék változtathatja, úgy az inspectio neve alatt a Concessák hatalmát behozni, s ezt addig terjeszteni, hogy a magános polgárok semmit se tehessenek mig a Placet meg nem adatik, — constitutionalis országban lehetetlen.

October 2-án ker[ületi] ülés. — Az előlülők nem kételkedvén hogy a RR teljes kézséggel hajlandók kegyelmes királyunk közelgő névnapjára öröm érzéseiket kijelenteni, tudósitják a RRket, hogy Palóczy ker[ületi] jegyző az 1826-ki országgyülése példájára[29] már fel is tette a fel irás javallatát. — A K és RR köszönettel vévén ezen gondoskodást, a javallott felirást felolvastaták, s köz leiratra bocsájttaták.

Egyéb iránt napi renden következvén az urbéri VI-ik cz[ikkely] a községek belső igazgatásárol, ezek végeztettek: az 1-ő §. iránt 29 voxal 9 ellen maradtak a RR előbbi végzésök mellet, jobnak tartván nyilván törvénybe tenni hogy a helység előljáróinak választásában, minden lakosnak fejenként voxa van. — A község jövedelmeiről szólló 2-ik §. iránt sem fogadták el a K és RR a Mágnások táblájának azon észrevételét, hogy a földes uri felügvelés hatalma azon esetre is kiterjesztessék, midőn a község valamely közhaszonvételt adás vevés utján más valakire ált akarná ruházni, mert a RR egyátallában nem akarnak a községeknek engedelmet adni, hogy köz beneficiumaikat, földes uri jóvá hagyás mellett is elidegenithessék. — A 6-ik §. iránt, melly a jobbágy árvák sorsának biztositásárol gondoskodik, nagyon keménynek találták a főRR a gyámsági felügyelésben el nem járó földes urra szabott sanctiot, a RR azonban 30 voxal 13 ellen előbbi végzésök mellett maradtak. — Megegyeztek ellenben hogy a 8-ik §-usbol ezen szavak: *„még a tökéletes kort el nem érik"* kihagyassanak, helyesnek itélvén a főRR azon észrevételét hogy a gyámság alóli felszabadulás idejének meghatározása csak a törvényes tárgyak közt lehet elintézendő. — A VII-ik t. cz. 1-ő §-a t. i. az uri szék hatósága iránt 24 voxal 18 ellen a RR előbbi értelmök mellett maradtak. Hasonlókép a 2-ik §-usra nézve tett azon észrevételét is a fő RRnek, hogy az ügyvéd választását a jobbágyok önbirálatára bizni nem tanácsos, a KK és RR egyes értelemmel félre vetették. — Ellenben az országos küldötség munkájában foglalt 3-ik §-ust, melly az uri szék tartására nézve sanctiót rendel,[30] a KK és RR is elfogadták, azon oknál fogva, mivel a jobbágyok közötti magános pörökre nézve megtartván az uriszék hatóságát, szükségesnek vélték az igazság kiszolgáltatását sanctióval is biztositani.[31]

*

Ma October 3-án az Ő felségének magas nevenapjára határozott felirás megrostáltatván s jóvá hagvatván, a KK és RR az urbariomot bérekesztették, minden nevezetesebb kérdésekre nézve előbbi értelmök

[26] Ua. 173. s köv. l.
[27] A főrendek indokolása: ua. 266. l.
[28] A törvényhozó és végrehajtó hatalom gyakorlásáról.
[29] V. ö. az 1825/7-i országgyűlés *Irásai*, 722. l.
[30] *Modificationes*, 13. l.
[31] Az okt. 2-i kerületi ülés tárgyalásairól olv. részletesebben e kötet 269. s köv. l.

mellett maradván. Nevezetesen azon rendelést, hogy csak személyeik sértése nélkül lehessen a jobbágyokat folyó szolgálataik teljesitésére kénszeriteni, 34 voxal 10 ellen — az urbarialis pereknek a királyi Curiára, és nem a Consiliumra feljeb vitelét 28 voxal 15 ellen, — végre a VIII-ik t. czikelyt 27 voxal 14 ellen továbbad is előbbi végzésök szerint meg hagyták.[32] — October 4-én a köszöntő felirásnak jóvá hagyása és felküldése végett előbb külön, utóbb elegyes országos ülés fog tartatni, s az Ország Rendei 10 órakor fényes öltözetben fognak az Isteni tiszteleten megjelenni.

b)

Folytatása a fő RR üléseinek az urbéri tárgyban.

A 19-ik Septemberi ülésben az apró dézma, s konyha adózások kérdése a mint megirám[33] elvégeztetvén, következett a IV-ik t. cz. 6-ik §-ussa[34] az uri munkáról (robotrol).

A robot mennyisége a természetbeni kiszolgáltatás iránt semmi észrevétel sem fordulván elő — azon szakaszra nézve melly a robottok bérbe adása esetében a jobbágyoknak elsőséget enged,[35]

a TÁRNOK inditványt tőn, hogy tisztán a robotnak bérbe adása meg ne engedtessék. A robot oly szolgálat, melly eredeti mivoltánál fogva is a mezei gazdálkodás végbe vitelére rendeltetett, ha e végre nem fordithatik, ember kéz munkájával a 19. században kereskedést üzni, magával az emberséggel is ellenkezőnek tartja. — GR. ESZTERHÁZY KÁROLY, HG. PÁLFY és GR. ZAY pártolják, — az ORSZÁGBIRÁJA hasonlóképen — magában érthetőnek vélvén, hogy ezen tilalom valamely egész jószágoknak arendába adására nem értetik. (Leültében pedig ezeket mondá: „Ez már valami, ez engedély, — nem a csirke s tojás".)

A FŐ HG. NÁDOR közönséges értelemből végzésnek jelenté hogy ha a földes ur a robottokat saját hasznára, vagy kibérlett jószágainak mivelésére nem fordithatja, azok urbéri áron[36] meg fognak váltatni; hozzá tévén: hogy az egész urbéri kapcsolatot úgy kell tekinteni, mint az úr s jobbágy között, nem pedig az úr s egy harmadik idegen között keletkezett egyeséget. Már maga ezen értelem is azt foglalja magában, hogy a robottot bérbe adni nem lehet.

A robot ki szolgáltatásának módja felől intézkedő pontra nézve az ARADI FŐ ISPÁN, s a TÁRNOK egészen el akarják azon ujitást mellőzni hogy a ki két órán tul lakik, még hamaréb tartozzék munkára indulni, mint közelebb lakó jobbágy társa.[37] — A FŐ LOVÁSZ MESTER is egyenlőnek vélvén a kötelességet, nem látja igazságosnak, hogy mivel egy jobbágynak

[32] Ua. 272. s köv. l.

[33] V. ö. uo. 246. s köv. l.

[34] A törvényjavaslat IV. cikkének most sorra kerülő pontjait l. *Iratok*, I. k. 289. s köv. l. és az alsótábla üléseinek ismertetése során, e kötet 120. s köv. l.

[35] Ez a pont az alsótábla határozatából a megváltást kimondó kerületi javaslattal szemben az országos bizottság munkálataihoz tért vissza. (E kötet 126. l.)

[36] A kerületi javaslat, amelyet az alsótábla változtatás nélkül elfogadott, káé 10 krajcár lett volna. (*Iratok*, I. k. 290. l.)

[37] A kerületi javaslat, amelyet az alsótábla változtatás nélkül elfogadott, valójában nem nehezítette, hanem könnyítette a távol lakó jobbágy helyzetét. Megengedte ugyanis, hogy a négy téli hónapban napfelkeltekor induljanak el hazulról, míg a helyben lakóknak akkor már munkájukat meg kellett kezdeniök. (*Iratok*, I. k. 291. l.)

földes ura messzeb lakik, többet tartozzék dolgozni. Azért csak átallánosan kivánták kijelentetni, hogy a jobbágy jövéssel, menéssel nap költétől napestig tartozik munkában lenni. — Ellenben a VERŐCZEI FŐ ISPÁN. s az ORSZÁGBIRÁJA, emlékeztetvén hogy itt csak a téli 4 honapokrol van szó, miután elrendeltetett hogy ezen időre kell a robot 1/4-ed részének maradni, szükségesnek látták módot is nyujtani a földes urnak, hogy azon robottoknak hasznát vehesse, pedig ha az rendeltetnék, hogy a távolabrol jövő jobbágy is csak napköltekor tartoznék hazulrol megindulni, az egész nap jövettel menettel, etetéssel, s pihenéssel telnék ki. Ók tehát a két órányi távolságon épitett különböztetést egészen kihagynák, s csak azt tennék: hogy a téli 4 hónapokban napköltével munka helyén tartoznak a jobbágyok megjelenni.

A TÁRNOK szükségesnek látná azt is meg határozni, hogy mennyi idővel előre kell a robot felől értesiteni a jobbágyot, különben történik, hogy estendén maga s marhája fáradtan jövén haza napi munkájokrol: az uraság hajduja urdolgára, a megye hajduja utcsinálásra, a kis biró forspontra hajtja, s minthogy csak egy helyre mehet, a másik két helyen közönségesen nem igen jó szivvel fogadják. — GRÓF ESZTERHÁZY KÁR[OLY] és GR. DESSŐFFY pártolák, — AZ ORSZÁGBIRÁJA ellenben nem gondolta hogy a megkivántatható munkának idejét mindég előre meghatározni lehessen.

A NÁDOR mindezen inditványok cránt oda nyilatkozott: hogy a jelen tanácskozásnak czélja nem lehet Casuisticát, vagy Commentariust irni, s minden lehető egyes esetekre kiterjeszkedni, különben oly zavar tengerébe buknánk, mellyből ki nem lehetne gázolni. Ilyes dolgokban a körülmények is határoznak, s elég a jobbágyok kötelességeit általánosan ki szabni, egyszersmind fel ügyelni, hogy ha specificus esetek az általános szabálytol eltávoznának, a panaszt orvoslás kövesse. A mi ezen pontban foglaltatik, az az urbariombol van szórol szóra ki véve,[38] de ha kivánnyák a főRR: hogy a téli négy hónapokban nap költével már a munkához kezdjenek, ezt egész követeltséggel végzésbe lehet tenni, mert később úgy is az határoztatik, hogy úgy dolgozzanak földes uroknak, amint magoknak szoktak, már pedig magoknak dolgozván csakugyan napköltével állnak be a munkába.[39]

A következett pont iránt semmi észrevétel sem fordúlván elő: — a sürgetősb munka idején megengedett munka kettőztetésre nézve némellyek nem eléggé határozottnak találván a szerkeztetést, a FŐ HG. NÁDOR felvilágositást ád, hogy t. i. már a Theres[ianum] urbariom is különbséget tesz a helyben vagy közel, és a távol lakó jobbágyok között, — amazok munkájokat kettőztetik, ha hetenként 1 nap helyett kettőt dolgoznak, emezekre nézve pedig megengedtetett, hogy egy héten dolgozzák le egész hónapi munkájokat, t. i. négy napot (beszámitván a jö-

[38] III. pont 4. §. (Pauly: *Constitutio rei urbarialis*, 356. l.)

[39] A főrendek tehát egyenlővé akarták tenni minden jobbágy számára a munkaidőt, tekintet nélkül arra, hogy hány órát töltenek jövés-menéssel. „Szükségesnek vélik — mondották — hogy mindnyájokra nézve a munka ideje egyaránt szabasson ki; mert tsak igy lehet a téli és nyári hónapokat öszvevéve mind a két rendbeli jobbágyok terheit ki egyenliteni." Minden jobbágy tartozik tehát a négy téli hónapban „hazulról olly módon el indulni, hogy nap költével a ki szabott munka helyén meg jelenjenek; honnan tsak napnyugotkor távozhatnak el". Az év többi részében napkeltekor indulnak el s napnyugtára érnek haza. (*Iratok*, I. k. 336. l.)

vést menést).[40] Sürgetősb munka idején tehát úgy kettőztetik munkájokat, hogy egy héten négy napot dolgoznak, más héten semmit, harmadik héten ismét négy napot. A lényeges különbség azonban a RR javallata, s az urbariom közt abban áll: hogy az urbariomban ki vannak téve azon munkák, mellyeknek lefolyta alatt szabad a munkát kettőztetni, ezt most is jónak látná a Fő H[erceg] Nádor a régi határozás szerint ki tenni: t. i. aratás, kaszállás és szüret idejét, különben majd a tavaszi szántást is sürgető munkának veszik, s azt a jobbágynak télen ált elerőtlenedett marhája ki nem állja. Ezen javallat végzésbe is ment, a pont eleje pedig nagyobb világosság okáért az Országbirájának kivánságára úgy modositatott hogy szabad lesz a földes úrnak sürgető munka idején a telki állomány eránya szerint járó munkát minden héten még az t. i. tartand, kettőztetni.

Azon pontra nézve, melly egy részről a földes urat eltiltja, hogy az elnézése mellett adósságban maradt munkát más esztendőn meg ne vehesse, más részről a nyakas jobbágyat azzal bünteti, hogy az ő költségére kettőztetve tétessenek az elmulasztott uri munkák,[41] — a TÁRNOK minden nyakasságot büntetve kiván ugyan látni, de nem akarna úr, és jobbágy közt pénz büntetést felállitani — szoritassék a munkára, s ha nem engedelmeskedik, mérsékelt testi büntetéssel fenyitessék.

Az ORSZÁG BIRÁJA is úgy vélekedik: hogy azokkal a philantrophicus büntetésekkel semmire se megyünk. Jöhet ő nem kétszer, de 40-szer is dolgozni, ha egyszer kárt tett elmaradásával, a földes úr kárositásával a nemzeti szorgalom gyümölcse is csökken, a pénzbeli büntetés pedig a jobbágyot semmivé tenné, — maradjon az eddigi szokás. — Némelly más észrevételek közt GR. KEGLEVICS (Bars) figyelmezteti a RRket hogy p. o. Árva Vármegyéből minden jobbágy lemegy nyári munkára az alföldre s e miatt robotját le nem dolgozhatja, kivánja tehát megengedtetni, hogy más esztendőn az elmúlasztást kipótolni tartozzék. — Erre GR. ESZTER[HÁZY] KÁR[OLY] azt feleli hogy más esztendőn ismét lemegy dolgozni, és harmad idén ismét, végre tehát 300 napot tartoznék egy esztendőn robottozni.

A Fő HG. NÁDOR igen világosnak látja a dolgot. Midőn az Árvai jobbágy élelmének ezen szokott módját követi, földes urának is használ, mert különben nem élhetne, s ura lenne kéntelen őt kitartani. Egyéb iránt a duplum büntetése nem annyira büntetésnek, mint kárpotlásnak vétetett; de ha gondolják a főRR hogy ez sok viszaélésekre nyithat utat, s a robot elmulasztást urbarialis vétségnek veszik, ezekről majd a VII. t. czikelyben lesz általános rendelkezés. — Az ORSZÁGBIRÁJÁNAK javallatára tehát úgy módositatott a szerkeztetés: hogy az urbéri ált hágásokra kiszabott fenyitéknek leend helye.

A hoszú fuvart eltörlő 7-ik §. a RR szerkeztetése szerint helybe hagyatván — a fajzástol járó szolgálatrol szólló 8-ik §. iránt: A FŐ POHÁRNOK emlékezteti a RRket hogy az urbariom szerint nem tartozott a jobbágy ölfát vágni, csak hordani,[42] — s valamint Ő, ugy B. BEDEKOVICS,

[40] III. pont 3. §. (*Pauly*, i. m. 356. l.)

[41] V. ö. fentebb, a 14. jegyzettel.

[42] III. pont 13. §.: Minden egész telkes jobbágy köteles a fajzás ellenértékéül „e sylvis per officialem dominalem designandis unam orgiam lignorum focalium per duos manualistas praevie consecandam ad curiam vel allodium dominale aliumve intra limites quidem dominii destinandam locum devehere". (*Pauly*, i. m. 359. l.)

és GR. DESSŐFFY is ujabb terhet nem akarnak a jobbágy nyakába varni ép azon beneficiumért, mellynek egyrésze körülnyiratott, más része úgy szóllván eltöröltetett. — A TÁRNOK ellenben egy terhet sem lát kisebb idomban mint ezt, s a tüzi fajzásnak végtelen jóvoltaért egy öl fa vágását, s béhordását igen csekély szolgálatnak veszi. — AZ ORSZÁGBIRÁJA pedig nem látja, hogy a szerkeztetésből valami uj teher háramolnék a jobbágyokra, mert szerintén, csak le vágni (desecare) tartoznak egy öl fát, — öszevágni (consecare) a zsellérek kötelesek. — Maradt a szerkeztetés.

Az országos küldötségi munka 9-ik §-ában foglalt urbarialis vadászat iránt,[43] mellyet a RR eltörlöttek volt, — a FŐ POHÁRNOK inditványt tőn hogy az urbarialis vadászat tovább is megtartassék, a mi csak nem köz értelemmel végzésbe is ment, azon okoknál fogva: hogy egyrészről a jobbágy kárositásának eltávoztatására czélzó intézet, más részről 3 napra lévén szoritva kisebb teher, mint az időhöz nem kötött Magistratualis vadászat. Egyébiránt is a szolgálatnak ezen neme hazánkban a legrégiebbek közé tartozik, többnyire oly időkben teljesitetik, mellyben a mezei munkák nem igen sürgetők, s oly személyek által, kik a mezei munkára legkevésbé használhatók. Ha vannak viszaélések, azokat meg kell szüntetni, de magát az intézetet nem kell eltörleni, mert az akár a vadak által okozandó károk szaporodása, akár a helyébe teendő közszolgálat miatt érzékenyeb panaszokra nyujthatna alkalmat.

Egyébiránt az egész t. cz. többi pontjai változtatás nélkül megmaradtak, kivévén a 10-ik pont 2-ik részét, t. i. a super erogatumok tilalmát álthágó földesur ellen szabott büntetést. Mert ugyanis valamint feljeb a nyakos jobbágy megfenyitését, úgy itt a kicsapongó földesúr megbüntetését is az úrbéri áthágásokra ki szabott fenyiték alá tartozandónak itélték, s különös ellátást szükségesnek nem véltek a M[éltóságos] fő RR.[44]

Végre a t. cz. végével HORVÁTH ORSZÁG követének azon jelentésére hogy a társ országokban remanentialis czim alatt telki allományukon felül birnak a jobbágyok bizonyos földeket, s azoktol meghatározott külön szolgálatokat is tesznek, egyrészről a földes úrnak de más részről a jobbágynak is biztositására jónak látták a fő RR, egy toldalék szakaszban elhatározni, hogy Alsó Tóth, Horváth, és Dalmát Országokban az úgy nevezett remanentialis földektől, és erdőktől járó munkák, a fennálló szokáshoz képest tovább is véghez fognak vitetni.

Következett az V-ik t. cz. az urbéri kötésekről.[45]

Ennek 1-ő §. iránt azon észrevételök fordult elő a fő Rendeknek: hogy az urbér béhozatala alkalmával voltak némelly helyütt ideiglenes kötések, mellyek a biztosok által épségökben meghagyattak; nehogy tehát a kérdésben forgó szakasznak azon rendelete miatt, melly a régi kötéseket kérdésbe nem vehetőknek nyilatkoztatja, ezen ideiglenes kö-

[43] *Proiectum*, 31. l.

[44] Javaslatuk: „hogy ha pedig a jobbágy uri munkára — törvényes járandóságán felül — kinszeritetnék, illy esetben a földes ur az urbéri áthágásokra nézve kiszabott fenyiték alá esend". (*Iratok*, I. k. 338. l.) Az alsótábla javaslata a földesúr büntetését a munkabér háromszorosában állapitotta meg, ismétlődés esetén pedig 200 frt. bírságban. (V. ö. *Iratok*, I. k. 295. V. ö. az alsótábla tárgyalásaival, e kötet 145. s köv. l.

[45] A törvényjavaslat V. cikkének szövegét l. *Iratok*, I. k. 296. s köv. l. és az alsótábla tárgyalásainak ismertetése során e kötet 150. s köv. l.

téseknek a szokott uton átváltoztatása vagy megigazitása akadályt szenvedjen, jó lenne nyilván kitenni: hogy csak az örökös régi szerződések értetődnek.

A 2-ik §-us iránt, melly a jövendőben kötendő urbéri szerződésekről rendelkezvén, a KK és RR végzése szerint egy általános summa fizetése mellet minden jobbágyi adózások, és szolgálatok örökös kiváltását is megengedi: a FŐ POHÁRNOK tőn inditványt, hogy az országos küldöttség javallata[46] álapitassék meg, melly azon praestatiókra nézve kötéseket enged ugyan, de csak évenkénti felváltásukra, s nem úgy hogy a jobbágy magát azon szolgálatoktol mentté tehesse.

Az ORSZÁGBIRÁJA már e részben is sok nehézséget látott felforogni, mert az örökösök kijátszására köttethetnek csalárd szerződések, de minthogy a nemzeti ipar előmozditása áldozatot kiván, ám legyen nem ellenkezik, abban azonban hogy a jobbágyok magokat örökösen minden szolgálatok alól kiválthassák, hogy a tékozlóknak a pazarlásra tárt mező nyittassék, az örökösök örökségöktül megfosztassanak, ezt méltatlanságnak, igazságtalanságnak valja, honi alkotványunkat feltartatni ohajtja, s azon úgy nevezett világpolgárok philantropiájában, kik ott lelik hazájukat, ahol jól folynak dolgaik, soha meg nem egyezik.

SZEGEDY fő ispán ellenben ezen kötésekben sem lát egyebet, mint oly urbéri kötéseket, mellyek eddig is divatoztak, különben hol vették volna magokat azon szabados községek, mellyek még Curialis jusokat is birnak, s kiváltságukban a kormányszékek által is pártfogoltatnak. Egyéb iránt eddigi rendszerünk mennyire volt képes a nemzetségek fentartását eszközleni, mutatja mindennapi tapasztalásunk, vannak majoratusaink, és azért még is örökös zárlatokra (sequestrumra) van szükség. A tékozló mindég talál módot a pazarlásra, ha bár eltiltatnak is az urbéri kötések, a nemzetségek fentartását tehát nem fogja ezen tilalom eszközölni, ellenben a nemzeti ipart, melynek Nyiregyháza oly jeles példáját adja,[47] a közönségnek kipótolhatatlan veszteségére meg fogja gátolni.

Az ORSZÁG BIRÁJA nagy különbséget lát az eddigi néhány elnézet esetek, s a törvény engedelme közt, — eddig az invalidatoria actio, az ellenmondás, előintés, zárlatok korlátul szolgáltak, most ez mind megszünnék. Ő nagy tisztelettel viseltetik az ipar kifejlődése iránt, de polgári alkotmányunk lelkét annak soha fel nem áldozza.

Szegedi főispányon kivül senki sem nyilatkozván a RR vélemé nyére, ellene pedig többen adván szavazatjukat, az országos küldötség javallata végzésnek jelentetett, — annak támogatására e következendő okok hozatván fel: hogy ámbár a főRR legbúzgób érzéssel ohajtják a jobbágyok felsegéllését, s az ország virágzób állapotját minden sikeres módokkal elő mozditani, azon szabadságnak azonban hogy a jobbágyok magokat örökre kiválthassák, sem idejét, sem helyét nem látják. Itt az urbéri viszony és kapcsolat gyakorlásáról, nem pedig megszüntetéséről van szó, a javalt mód tehát ősi tulajdonnak örökös eladását tárgyazván, túl terjed az urbéri munka körén, s oly sok polgári, és törvényes tekintetekkel van ösze kötettve, hogy azt a törvényes tárgyaknak rendszeres meg hányása nélkül elintézni nem lehet. Hozá járul még

[46] *Modificationes*, 11. l.

[47] Nyiregyháza lakossága a körében élő kisnemesek ösztönzésére, akik nehezen bírták elviselni a földesúri joghatóságot, 1824-ben másfélmillió forint lefizetésének magára vállalásával megváltotta magát a gr. Károlyi-családtól.

az is, hogy a sark törvényeken épült ősiséget veszedelmeztetné, a pazarlásnak, s nemzetségek romlásának tágas utat nyitna, a honi jobbágynak azonban keves könnyebséget szerezne, s leginkáb csak idegen jövevények hasznára válnék, s ez által nemzetiségünket is veszélyeztetné. Ezen okok vezérlék a fő RRket hogy az országos küldötség javallatának elfogadását a KK és RRnek is ajánlják.[48]

A 3-ik és 4-ik §-usok teljes épségökben meg maradván, az 5-ik §-usra nézve, melly az esztendei tartozásokat tárgyazó kötések keletkezésének módja s rendje iránt szabályokat határoz;[49] a főRR ezen szerződéseket már csak természetökhöz képest is különös figyelemre méltóknak itélvén, minden lehető felügyelésnek annyival is inkább szükségét találják, mivel azon kötések az adó fundusát tárgyazzák, mellynek fentartása a kormány székeknek mellőzhetlen kötelességökben áll, — mind ezért tehát, mind az 1723 : 102.[50] következésében is, kivánják a K és RR által javallott szakaszhoz nyilván hozá tétetni, hogy a királyi felségnek a Helytartó tanács utján gyakorlandó felügyelési jusa fenmarad.[51] — Egyéb észrevétel ezen t. czikelyre nézve elő nem fordult.

September 20-án tartatott országos ülésökben a fő RRnek napi renden következett a VI-ik t. cz. a Községek belső igazgatásáról: — 1-ő §. a helységek biráinak hiteseinek, s jegyzőinek választásáról, s elmozditásáról.[52]

B. Bedekovics jelenti hogy Tót országban eddig oly szokás divatozott, hogy a község candidálta s a földes úr választotta a helység biráját, — ámbár ennek azon jó oldala van, hogy kelletlen senkit sem lehet a község nyakára tolni, mindazáltal ha ugy tetszik a főRRnek, hogy általános szabály határoztassék, nem ellenzi, hogy a RR javallata szerint a földes úr candidáljon 3 személyt s a község válasszon. Ugy abban sem ellenkezik hogy a lakosok személyenként részt vegyenek a választásban, — mert a tapasztalás bizonyitja hogy a vagyonosabb lakosok a többieket el szokták nyomni, — s az urbariom is azt rendeli, hogy a birákat a község válassza,[53] már pedig a házatlan zsellérek is a községhez tartoznak. Ámbár ugyan a helységeknek igen különböző állapotjok miatt jobbnak vélte volna az eddigi szokást meg tartatni, de a Compossessoratusokra nézve nem látja helyesnek azon intézkedést, hogy ha 3 nap alatt meg nem egyeznek a közbirtokosok a kijelelendők eránt, a sz[olga] biró candidáljon; mert a hol a szükség nem kivánja, a tisztviselői contactust örömest kikerülné. Ha tehát elfogadni nem tetszene azon sokhelyütt divatozó szokást, hogy a közbirtokosok birtok arány szerint folyjanak bé a candidatioba, p. o. a ki 1/4 részét birja a helységnek, minden negyedik esztendőben candidáljon, jónak látná ugy módositatni a szerkezetést; hogy a szolgabiró csak akkor candidálhasson, ha hogy a közbirtokosok nagyobb része meg nem egyesül, vagy a földes uraság ezen hatalmával élni nem akar. Szóval ha bár melly ok miatt is a candidatio 1-ő novemberre meg nem történik.

[48] V. ö. *Iratok*, I. k. 338. s köv. l.

[49] *Iratok*, I. k. 297. s köv. l., e kötet 173. l.

[50] A helytartótanács feladatául jelöli ki az országgyűlési határozatok végrehajtását.

[51] A főrendek így az országos bizottság javaslatához tértek vissza (*Proiectum*, 33. l.)

[52] *Iratok*, I. k. 298. s köv. l., e kötet 182. l.

[53] IX. pont 1. §.: A földesúr három jelöltje közül: ipsa communitas unum in praesentia officialis dominalis libere eligat". (*Pauly*, i. m. 375. l.)

Gr. Majláth (Zemplén) megegyezhetne ugyan, hogy a jobbágyok és zsellérek fejenként vegyenek részt a község előljáróinak választásában, — de hogy a házatlan zsellérek, a proletariusok osztálya hasonló just gyakoroljon, azt az igazsággal, a községek belső rendtartásával, s a köz békével megegyeztetni nem tudja. Ezen véleményben a főRR többsége osztozott, s előrebocsájtván azon elvet, hogy itt csak azon helységekről van szó, mellyekben privilegium, földes uri jóváhagyás, avagy rendes uton béhozott egyébb törvényes mód következésében, más regulázott választási rendszer nem divatozik: helyesbnek itéltetett az Országos küldötség javallatának[54] elfogadása, melly közönséges elveket állapitván meg, a községek különböző helyzetéhez inkáb alkalmazható, s a jó rend és köz bátorság tekinteteinek is inkább megfelel.[55]

83.

Az október 1—3 között tartott kerületi ülések részletesebb ismertetése.

Az 1-ő Octoberi kerületi ülésben[1] az örökös kiváltsági urbarialis kötések kérdésében igy szóllottak még:

Bencsik: Utasitása következésében elfogadja ugyan a fő RR javallatát,[2] úgy látja mindazonáltal hogy az izenetjökben felhozott okok nem elegendők a tárgy érdemének támogatására. Nevezetesen ő nem gondolja hogy egyes polgárok pazarlása a Statusnak különös nagy kárára válnék, mert hol nincs pazarló, nincs acquisitor is. Azt sem gondolja hogy az ország boldogsága egy két nemzetségek nevéhez lenne csatolva, nemzetségek enyésznek el, más nemzetségek támadnak, ha nem lesz Grassalkovics,[3] lesz más, ez különbséget nem tesz. — De végre magok a fő RR is megnyúgodván hogy a jobbágyi adózások felváltása iránt szerződések köttethessenek, czélt nem érnek a fő RR, mert azon adózások közt ott van a füst pénz is, mellyet csak pénzel, t. i. a tőke letételével lehet felváltani.

Borcsiczky: A fő RR által felhozott okok igen képesek az embert capacitálni, hogy itt az adózó nép elnyomásával, a haza romlásával egyedül az olygarchia java irányoztatik. Már mások által is emlitetett, hogy a szóban forgó kötések ennekelőtte is mindég divatoztak, különben hol vették volna magokat a K[irályi] Városok? hiszem! azoknak is meg kellet előbb magokat váltaniok földes uraiktol, mert a privilegiumok ereje csak salvo jure et aere alieno lehet foganatos. Ily példát látván magunk előtt, még csak árnyéka is eltünik minden félelem okának, mert hogy a királyi városok polgári alkotmányunknak nem gyengitésére, sőt erősitésére szolgáltak, s hogy függetleneb önállás mellett a közjó vég-

[54] *Modificationes*, 14. l., *Proiectum*, 33. l., *Országgyülési Tudósitások*, I. k. 354. s köv. l.

[55] Az indokolás folytatólag igy hangzik: „más részről azomban a helyként származható egygyes panaszokra nézve nem zárja ki a külön orvoslást". (*Iratok*, I. k. 339. l.)

[1] V. ö. e kötet 256. s köv. l.

[2] *Iratok*, I. k. 338. s köv. l.

[3] A pazarlásairól hírhedt gr. Grassalkovich Antal (1771—1841), a család utolsó férfitagja, ekkor már óriási adósságokkal terhelte meg uradalmait.

hetetlen elősegéllésének magvait rejtik kebelökben, azt csak ugyan tagadni senki sem fogja. — Mit akarnak tehát a M[éltóságos] fő RR? az oligarchiát akarják e itélet napig feltartani? azt akarják, hogy örökké fenáljanak azoknak neveik, kik temérdek gazdagságuk mellett naponként nagyobb számmal szorúlnak zárlatokra, s jó lelkü hitelezők csalásával concursusokkal tartogatják fel érdemetlen gazdagságaikat, melyekből a hazának kétségkivül nagyobb haszna kerekednék, ha középszerü értékü, több munkás iparkodó hon polgárok kezei közt eloszlanának. Egyébiránt is, nagyon helyesen jegyezték meg az előtte szóllók, hogy az örökös kötések tilalmával nem lesz a pazarlásnak utja be vágva. Felmaradnak igen is több utjai a vesztegetésnek, mellyekről semmi haszon sem fog a hazára szivárogni, holott a jobbágyi községek felszabaditásával ösze kötött pazarlás a közönségre nézve is kevésbé káros, sőt hasznos talán, mert a köz elő menetelen munkás iparral munkálló független földmivelőkkel ajándékozza meg a hazát. A mi végre a főRRnek azon kivánságát illeti, hogy ezen tárgy a törvényes munka körébe utasitassék, az előttem úgy hangzik, mint ama korhely diák cselekedete, aki tanúlni nem akarván, órárol órára halasztotta a tanúlást, végre becsengettek, oskolába ment és semmit sem tudott.

RAVAZDY jelenti, hogy küldői készek a népnek többet adni, t. i. engedelmet a nemesi jószág birhatására. Nem is gondolják hogy alkotványunk állandósága, némelly nemzetségek fentartásához lenne köttetve. Hajdan ősi szerkezetünk szelleme szerint harczba ment a nemes, védeni a hazát, ott a csata veszélyei közt elhúllott, s javai más érdemesnek adattak. — Igy váltották fel egymást a nemzetségek, de mióta a mixta donatio[4] lábra kapott, a nemesség állapotja egészen meg változott. Azonban küldői az örökös kiváltsági szerződéseket itt s ez úttal meg nem engedvén, azon fontos inditó ok által vezéreltettek, hogy azon szabadságban általánosan minden jobbágyok nem részesülhetnének, mivel a püspöki, Coronalis, Majoratusi, s több ehez hasonió jószágoknak jelen helyzetével elannyira ösze nem fér a kiváltás engedelme, hogy ha az megengedtetnék, két különböző urbariomot kellene alkotni

CLAUZÁL: A fő RR által felhozott okoknak öszvesen csak azon irányát látja, hogy a szolgaság örökösitessék. Nem is lehet a RR végzésének más nyomos okot ellene vetni, mint mellyet a Bihari követ felhozott. De valjon azért mivel itt az urbariomban a majoratusok s az egyházi rend javai felől nem tehetünk intézeteket, meg kell e az ország lakosinak törvényhozói gondoskodásunkat leginkább megérdemlő számos osztályától természeti jussait tagadni! Ajtó előtt van egyéb iránt a törvényes munka felvétele, ott a mint jónak látandják a RR tehetnek az egyházi rend javainak, s más ehez hasonló birtokoknak természetével megegyező intézeteket, p. o. hogy a jobbágyokkal kötendő örökös kiváltsági kötésekből eredendő tőke pénzt el ne költhessék, s csak a kamatokban részesüljenek.

TARNÓCZY: Hol sok a Criminalis törvény, ott rosz lábon kell az erkölcsiségnek állani, hol az urbarialis viszonyok a törvényhozás előtt gyakran megfordulnak: ott a vagyonnak zavarban kell lenni, hogy ezen zavarbol kivánczoroghassunk, mint legártatlanabb módot a RR szerkeztetését elfogadja.

DÓKUS végre, — ha többet, t. i. nemesi jószág birhatását adni nem engedtetik, legalább ezen keveset ohajtja meg nem tagadtatni.

[4] Ily esetben az adományos pénzt is ad a birtokért.

Voxolásra kerülvén a tárgy, jelen nem voltak Zala, Liptó, Hont, Veszprém, Fejér, Sáros, Tolna vármegyék, s a Jász Kún Hajdú kerületek. Nem voxoltak Abauj, Torontál, Horváth Ország. A fő RR véleményére voxoltak: Nyitra, Vas, Esztergom, Thúrócz, Gömör, Beregh, Bihar, Marmaros. A jobbágyi adózásoknak csak felében megváltására Pest vármegye. A többi 31 megye az Egyházi Rend s a Kir. Városok közül küldőik nevében, de azon hiedelemben, hogy véleményökben minden k[irályi] város osztozik, Pest és Buda városai.

Az V-ik t. cz. 3-ik és 4-ik §-ussai iránt semmi észrevételt sem tévén a fő RR — az 5-ik §-hoz[5] ezeket kívánták hozzá tétetni: „fennmaradván a kir. felségnek a Helytartó tanács utján leendő felügyelési jusa".

Borcsiczky úgy vélekedik, hogy miután ezen szakaszban az évenkénti tartozások felől kötendő szerződések a törvényszéknek rendeltettek bémutattatni, a törvényes birónak tettét csak felsőbb biró vizsgálhatja meg. A legfelsőb felügyelés jusát pedig a mi illeti, az eddig is fenállott annyiban: hogy a perek lajstromai felmutattattak, hasonlót lehet e részben is tenni, de a felügyelés örve alatt, magánosok közötti szerződéseket kormányszéki befolyásnak alája vetni nem lehet. — Erre Török azt jegyzi meg, hogy azon perlajstromok nem a Helytartó tanácsnak, hanem a Cancelláriának szoktak bémutattatni, Bezerédy pedig csak azon kérdést látja felforogni, hogy miben áll a *suprema inspectio?* Constitutionalis országban ez nem lehet egyéb, mint: felügyelés, hogy az administrationalis tisztviselők kötelességökben törvény szerint eljárjanak. De addig terjeszteni az inspectio jusát, hogy a Concessák hatalma jöjjön bé, hogy a kormány a tisztviselőket supleálja, s hogy akár ők, akár magános polgárok semmit se tehessenek, mig a placetum meg nem adatik; ez a legdurváb absolutismusra vezetne. — Ötvös Mihály itt is csak azon erányzatát látja a fő RRnek, hogy az uriszék, s a Helytartó Tanács önkényes hatalma fentartassék, a mire ő reá nem áll. — Busán ellenben egyenlőséget kiván minden urbarialis keletkezésekre behozni, s azért ohajtja a Helyt[artó] Tanács felügyelését épségben tartani. Bencsik pedig azért: mivel a Helyt[artó] Tanács jobban felügyelhet az adó fundusának csonkitatlan épségére. — Ellenben Gyertyánfy a legfelsőbb felügyelésnek mind határát, mind hatalmának körét az 1791 : 12-ik czikelyben elegendőleg ki szabva látván, semmi további magyarázatokat szükségesnek nem itél. — Ravazdy végre ott, hol szabad szerződésről van szó, nem látja helyét a feljebb visgálatnak, s az egész urbariomban csak annyit kiván a Helytartó tanácsrol érinteni, hogy eddig gyakorlott béfolyása törvény által megszüntetik.[6]

A RR 22 voxal 17 ellen előbbi végzésök mellett maradtak.

*

October 2-án Kerületi ülés. Előlülők a voltak.

Miután mint már megirám[7] Kegyelmes Királyunk közelgő nevenapjára hódoló felirást határoztak a K és RR, s az utolsó Septemberi végzések szerkeztetése megrostáltatott, az 1-ő Octoberi pedig köz leiratra bocsájtatott, napi renden következék az urbéri VI-ik t. cz.

[5] Az 5. art. 5. §-ával kapcsolatos főrendi indítványt l. *Iratok*, I. k. 338. l. és fentebb 266. l.

[6] A rendek indokolását, amely jórészt a felszólalók érveinek összefoglalása, l. *Iratok*, I. k. 376. l.

[7] L. e kötet 260. s köv. l.

Ennek 1-ő §-át[8] ugy kivánták a fő RR megtartani, mint az országos küldötség szerkeztetésében[9] foglaltatik. A RR szerkeztetésének lényeges különbsége abban áll, hogy nem a határozatlan régi szokást tartották meg, hanem minden lakosnak, legyen az jobbágy, vagy házas, vagy házatlan zsellér, a helység előljáróinak választásában fejenkénti szavazatot engedtek.

Egyszerü voxolás által döntetett el a kérdés, s a RR 29 voxal 9 ellen előbbi végzésök mellett maradtak. — Mellyet aként támogattak: BORCSICZKY: Nem látja okát annak a mit a fő RR állitanak, t. i. hogy az egymástol mind kiterjedésökre, mind minémüségökre nagyon különböző helységek belső igazgatását egy alakba önteni lehetetlen,[10] mert a RR épen az óhajtják, hogy a lehetségig mindenekben egyenlőség állitassék fel.

PRÓNAY: Nem kiván ezen gyámokkal élni, mert p. o. Kecskemétnek csakugyan más tekintetbe kell jönni, mint más, 2, vagy 3 száz lakosú községnek. Hanem abban látja a RR állapodásának alapját, hogy a földes úr befolyt a község előljáróinak választásába, elmozditásába, e részben sok visza élések divatoztak, ezeket kivánták a RR elháritani, s az úr, és község közötti viszonyt elintézni. — CSÁSZÁR a főRRnek azon ellenvetésére hogy a községek belső igazgatásának tárgya az adó, s biztoságbeli munkára tartozik, feleletül adatni kivánja: hogy a RR nem praeoccupálták az adó biztosi munkálatot, mert maradtak azon körben, minő befolyással lehet a földes uri viszony ezen kérdésekbe? — BENCSIK pedig úgy vélekedik hogy az adó biztosi munka körébe tartozik a helység előljárói kötelességeinek meghatározása, de nem a választás rendje, s elmozditás módja, — SZENT PÁLY végre azon két czélt látja a K és RR végzésében: 1. Hogy megszüntessék azon kormányi befolyás, melly ellen Borsod oly igazságosan panaszkodott,[11] 2. hogy a községnek bizodalma neveltessék azon előljárók iránt, kiket szabad szavazattal választott.

A 2-ik §-ban azt rendelték a KK és RR hogy a községek köz haszon vételeinek rendes igazgatására, haszonbérbe adására a földes úr szorithatja a községet,[a] — s jusa van a bérbe adások vagy árverések esetein, minden alattomosság megakadályoztatása végett jelen lenni, s a történteket meghitelesiteni. — A fő RR ezt azon esetre is kiterjeszteni kivánták, midőn a község valamelly köz haszonvételét adás vevés utján más valakire ált akarná ruházni.[12] A RR azonban ezt el nem fogadták, mert ha csak a közhaszonvételek jövedelmeit értik a fő RR, úgy elegendő ellátás van a szerkeztetésben, ellenben ha valóságos elidegenitést értenek, ezt a RR földes uri jóvá hagyás mellett sem kivánják megengedni.

a) „ne hogy ... egyedül a tehetősebb lakosok javára szolgáljanak" (*Iratok*, I. k. 299. l.)

[8] Ua. 267. l.

[9] *Modificationes*, 12. l., *Proiectum*, 33. l.

[10] *Iratok*, I. k. 339. l.

[11] Palóczy szept. 7-i felszólalását olv. 176. s köv. l.

[12] Mivel az úrbéri törvényjavaslat főrendi vitájának utolsó szakaszáról az *Országgyülési Tudósitások* nem számolnak be, a VI. tc. 2. §-ától kezdődően a felsőtábla végzéseiről egyedül az alsótáblához intézett üzenet nyujt tájékoztatást. (*Iratok*, I. k. 339. s köv. l.)

A 3-ik, 4-ik §-usok iránt nem lévén fő RRnek észrevételök, az árvák felől rendelkező 6-ik §-ust[13] az országos köldötség javallata[14] szerint kivánták megtartani, mert hogy a szegényeb sorsú földes urak, kik a törvényekben járatlanok, vagy a gazdagok, kik gyakran hivatalbeli foglalatosságaik miatt távol laknak, részint járatlanságuk, részint tisztjeik vétsége miatt lakoljanak, sem a honni törvényekből kinyomozhatónak, sem a jus, és kötelesség közt létező arányhoz alkalmazhatónak nem vélték. Különben majd az következnék; hogy a nemesi árvák vagyonában eredendő kárt a gyámatya vagy tiszt meg nem térithetvén, a megyebéli felügyelő biztoság tartozzék pótolni.[15]

Gyertyánfyt ezen utolsó ok épen nem mozditja, mert annak idejében sürgetni fogja hogy a megyebéli orphanalis bizotságok is felelet terhére köteleztessenek. — Császár pedig törvényeinkben igen is sok nyomát találja annak, hogy a földes ur, tisztje vétsége miatt lakolni tartozik. Egyéb iránt igen természetesnek találja a RR végzését, mert csak annyiban háritják a felelet terhét a földes urra, a mennyiben vétkes, hogy pedig a vétkes büntetessék, az csak ugyan természetes is igazságos is.

Bencsik: Attol tart hogy midőn a RR a nagy urakat legszentebb patriarchalis kötelességökre szoritani akarták, a szegény nemest nagyon megterhelték. Meglehet hogy ennek csak egy jobbágya van, s talán vagyonosabb mint ön maga, a miatt jegyző könyveket nem vihet. Kivánná tehát legalább azt is kitétetni, hogy a ki a jobbágy árvákra való felügyelés jusával élni nem akar, a kötelességtől is felmentessék.

Tarnóczy ellenben kivánja megtartani a RR szerkeztetését, mert just kötelesség nélkül, kötelességet sanctio nélkül logice képzelni sem tud.

Szent Pály végre igy nyilatkozott: A ki tartozó kötelességét teljesiteni szándékozik, bármi nagy sanctiótul sem irtódzik, s ki irtódzik, már előre abban töri fejét, hogy kötelességét ne teljesitse. Nem csudálkoznék a szólló követ, ha hogy szegény nemesektől jött volna a fő RR izenetében foglalt ellenvetés, de másként áll a dolog, a nagy uraktol jön, s ők adják okúl, hogy jószágaik nagykiterjedésüek, s hivatalt is viselnek, azért nem teljesithetik az árvák gondviselésének legszentebb kötelességét. A szólló követ úgy vélekedik hogy a ki nem képes két kötelességet teljesiteni, mondjon le az egyikről, már ő nem bánja akár jószágaikrol, akár hivatalaikrol tetszik is lemondaniok. — 30 megyének, s e Hajdu Kerületeknek voxával 13 megye s az egyházi rend ellen, a RR előbbi végzése tovább is meghagyatott.

A 8-ik §-ban azt határozták a RR hogy a gyámság alatt lévő gyermekek *„mig a tökéletes kort el nem érik"*, gyámattyoknak a földes uraság által helybehagyandó megegyezése nélkül vagyonaikrol nem rendelkezhetnek.[16] — A fő RR ki hagyatni vélték ezen szavakat: *„mig a tökéletes kort el nem érik"*. — Mert mi előtt a gyámság alóli felszabadulás kora a törvényes munka körében rendszeresen fel van véve meghatároztathatnék, bajos lenne a jobbágyokra azt határozni, hogy tökéletes t. i.

[13] *Iratok*, I. k. 301. s köv. l., valamint e kötet 194. l.
[14] *Proiectum*, 33. s köv. l. (V. ö. *Országgyülési Tudósitások*, I. k. 356. l., 11. jegyzet.)
[15] *Iratok*, I. k. 340. l.
[16] *Iratok*, I. k. 303. l.

24 esztendős korig gyámság alatt legyenek. — A főRRnek ezen észrevétele egyes akarattal elfogadtatott.

Következett a VII-ik t. cz. s itt mindjárt azon első kérdés, ha megálljanak e az uriszékek mint eddig hatóságuk egész kiterjedésében — vagy csak a jobbágyoknak egymásközti, s idegeneknek a jobbágyok ellen inditandó kereseteiben bíróskodhassanak? A RR előbb ezen utóbbit,[17] a fő RR pedig az elsőt határozák,[18] okúl adván: hogy az igazság kiszolgáltatásának ezek főfeltételei: 1. Hogy szaporán munkálódjék, — 2. kevés költségbe kerüljön, 3. az elővett tárgyat tökéletesen kimeritse.[19] — A RR egyszerü voxolás utján dönték el a már igen ki meritett kérdést, s 24 voxal 18 ellen előbbi végzésök mellett maradván, Pálóczy kerületi jegyzőre bizták a végzés támogatásában annak megmutatását, hogy az uri székek az igazság kiszolgáltatásának emlitett 3 feltételei közül egynek sem felelnek meg.[20]

Az 1-ő §-ban, nehogy a megye kiküldése a Fő Ispányra is tartozónak mondassék[21] — ezen szót „*illetőleg*" kivánták a főRR betétetni. Ezt a RR köz értelemmel elfogadták, ellenben a 2-ik §-ban kivánt azon változtatást, hogy a jobbágynak ön birálatára ne bizassék az ügyvéd választás, a RR egyes értelemmel félre vették, s előbbi értelmök mellett maradtak. Végre a fő RR javallották, hogy az országos küldötség munkájában 3-ik számmal jegyzett szakasz, melly az igazság kiszolgáltatását halasztó, vagy hátráló földes urra fenyitéket rendel,[22] megtartassék — Palóczy most az egyszer ugymond a főRRkel tart, mert az urbarialis perek el vonatván az uri székektől, ha sanctio nem tétetik, soha sem lesz uri szék. — Szentpály szintén úgy vélekedett hogy sanctiót nem tenni annyit tesz, mint elhatározni hogy a jobbágyok pörös kereseteikben igazság ne szolgáltassék. Némellyek ugyan ugy vélekedtek hogy az uriszékeknek az urbéri viszonyok iránti megszüntetéséből ezen szakasznak ki hagyása, s a Juridicumra utasitása magában következik, a RR mind az által 31 megyei voxal 8 ellen a fő RR javallatát elfogadták.

*

October 3-án kerületi ülés. Előlülők a voltak. Az ő felsége neve napjára határozott felirás,[23] s a tegnapelőtti végzések szerkeztetése megrostáltatván, a tegnapi pedig felolvastatván, s köz leiratra bocsájtatván — a VII. t. czikelyt tárgyazta észrevételek fontolgatása folytattatott. Ezen egész nap igen kevés vitatás történt, részint egyszerü voxolás által

[17] V. ö. e kötet 199. s köv. l.

[18] Mint az országos bizottság is javasolta. (*Modificationes*, 13. l.)

[19] Ehhez a három elvhez kapcsolódva a főrendi izenet részletes fejtegetések kíséretében igyekszik „az ország alkotmányával majdan egykoru" intézménynek, az úriszéknek „hasznos és czélerányos" voltáról meggyőzni a rendeket. (*Iratok*, I. k. 340. s köv. l.) „Az uriszék — állítják a főrendek — egy böltsen elrendelt ősi intézet, melly az uj alkotmányokba béfogadott előkészitő bíróságokat még abban is felhaladja: hogy abban a megyebéli ügyész s a törvényes bizonyság részint mint közben járók, részint mint ellenőrök jelennek meg és utóbb a törvényszéken is pártolhatják még az elnyomott félt."

[20] A cáfolatot olv. *Iratok*, I. k. 378. s köv. l.

[21] A törvényjavaslat szerint a jobbágy panaszával „a szolgabiróhoz vagy az al- vagy fő-ispányhoz folyamodjék, ki a megye gyülését vagy maga kiküldettetését" sem várván be, nyomban meg vizsgálja a panaszt. (*Iratok*, I. k. 304. l.)

[22] *Modificationes*, 13. l. (V. ö. *Országgyűlési Tudósitások*, I. k. 421. l.)

[23] V. ö. e kötet 260. l.

döntetvén el a fenforgó kérdések, részint pedig már az előbbi végzések után logicai követeltséggel magában következvén némelly állapodások — nevezetesen:

A 3-ik §-usbol azt hogy csak „*személyeik sértése nélkül*" lehessen a jobbágyokat világos folyó kötelességeik teljesitésére szoritani,[24] a fő RR vagy elhagyatni, vagy pedig ezen ki fejezéssel: „*szokott urbéri úton*" felcseréltetni kivánták.[25]

Borcsiczky és Somsich ezen szokott urbéri mód alatt a botozást vélték lappangani, minthogy az urbariom hatalmat ád a föides úrnak arra, hogy 12 botot osztogattathasson.[26] Idejét látják immár, hogy a civilis vétségek criminalis büntetéssel ne fenyitessenek, nem is gondolják hogy a rendes adózások béhajtására botra lenne szükség, különben majd az adósokat is bottal kellene fizetésre szoritani. Voxolván a RR 34 megye a Clerus és sz[abad] kerületek voxával 9 megye s Horv[át] Ország ellen tovább is előbbi végzések mellet maradtak s a jobbágyokat személyeik sértése ellen biztositni kivánták.

Hasonlókép a fő RRnek azon észrevétele, hogy az urbéri tartozmányaibol kivetett jobbágy visszatételét eszközlendő szolgabirónak vármegye ki küldésére legyen szüksége, s jelentését csak végre hajtás után, s nem a törvény széknek, hanem a Megye köz gyülésének adja bé,[27] 37 voxal 5 ellen el nem fogadtatott, helyesnek itélvén a többség Asztalosnak azon megjegyzéseit: hogy az exmissio szükségét hazánk törvényei régen eltörölték, az igazság kiszolgáltatása ugy fog biztos lábon állani, ha minden itéletet végre hajtás előtt legalább egy felső biró megvisgál s a politicumot a birói munkálattol mindenkép el kell választani. Ennek következésében a 4-ik §. iránt is 28 voxal 15 ellen abban maradtak a RR hogy az urbéri pörök a kir. Curiára, s nem a Helytartó tanácsra appelláltassanak.[28]

Továbbá a mint elösmerték a RR hogy a M[éltósá]gos főRR úgy a nyakas jobbágy mint a kicsapongó földes ur büntetése felőli rendelkezést az urbéri kicsapongásokrol szólló szakaszra utasitván, követeltséggel kivánják a VII. t. czikelynek a RR által ki hagyott 7-ik szakaszát,[29] bizonyos fenyiték módjainak előadásaival visza álitatni, úgy magok részekről is követeltségnek tartották ezt egészen elmellőzni, mivel minden lehető realis kicsapongások ellen, annak helyén specifica sanctiót

[24] Uo. 203. l.

[25] *Iratok*, I. k. 344. l.

[26] VIII. pont 14. §. (*Pauly* i. m. 374. l.)

[27] A kerületi törvényjavaslat szerint a szolgabíró azonnal intézkedett volna, ezt a pontot azonban az országos ülés úgy változtatta meg, hogy előbb jelentést kell tennie a törvényszéknek. A főrendek javaslatukat azzal indokolták, hogy így a jobbágy hamarább jut igazához. (*Iratok*, I. k. 305., 344. l., e kötet 203. l.)

[28] A helytartótanács hatáskörének további fenntartását a főrendi izenet azzal indokolta, hogy a főbb törvényszékek túl vannak terhelve, az úrbéri perekben sokszor kerülnek elő szövevényes számolások, amelyek a számvevő hivatal munkakörébe vágnak, kapcsolatosak az adó kérdésével is, végül előkészítésükhöz szemrevételek, határrajzok is szükségesek s ha ezekbe becsúszik egy hiba, amit a törvényszékek nem vesznek észre, tetemes kár hárul a felek valamelyikére. (*Iratok*, I. k. 345. l.)

[29] Ez a pont az országos bizottság javaslatában volt a 7. §. (*Modificationes*, 13. l. A *Proiectum*-ban, 35. l., még a 6. §.) A kerületi javaslatban a 6. § felel meg neki. (*Iratok*, I. k. 305. l.) Az alsótábla országos ülése kihagyta. (V. ö. e kötet 205. l.)

rendeltek, az urbéri viszonyhoz szorosan nem tartozó személyes vétségeket pedig a büntető törvénykönyvre tartozónak ítélték.

Igy az 5-ik §.[30] d) pontjára nézve követeltséggel kivánták a fő RR a proportionalis pert az urbéri rendbeszedéstől elválasztani, mivel az utóbbit a Helytartó Tanácsra rendelték feljeb vitetni, — a RR azonban mind kettőt ugyan egy törvényes útra szabván, öszve kapcsolás mellett maradtak. Valamint az 5-ik § f) pontjában a törvényszék megemlitése ki hagyásában, s a 9-ik §-ban is: *„törvényszék"* helyett *„urbéri út"* tételében már előbbi végzéseik után meg nem nyugodhattak. Az f) pontban szó lévén arrol hogy a pör kezdetén mindenek előtt itélet által határoztassék meg, ha nincs e az urbéri rendbeszedésnek valamely törvényes, vagy szerződési akadálya, minthogy ezáltal csak egy előleges kérdés döntetik el, az „itélet" szó elébe a fő RR ezen szót javallák tétetni: *„közbeszólló"*, *„interlocutoria"*. Ezt azonban a RR el nem fogadták, helyesnek itélvén PALÓCZYnak azon észrevételét hogy ügyet végző itélet is lehet, midőn t. i. az itéltetik, hogy törvényes akadály áll a rendbeszedésnek ellene.

A g) pontban nem kivánták a főRR meg emliteni, hogy a telki illetőségek a mennyire lehet egy tagban jeleltessenek ki. Ezen kivánságban BORCSICZKY ismét követeltséget talált, miután a főRR már a 4-ik czikelyből is kihagyták azon pontot, melly az individualis öszesitésről, elkülönözésről szóll,[31] ellenben a RR valamint a most érintett ponttol el nem állottak, úgy követeltséggel ettől sem álhatnak el. — Nem is tudja miért ellenzik ezt a főRR? hacsak oda nem számolnak, hogy ha nem lesznek egy tagban kiadva a jobbágyok földei, az ugart nem fogják mivelhetni, s azon majd az uraság birka nyája is legelhet. — BEZERÉDY ezen intézetben látja az új intézkedés velejét fekünni, elannyira, hogyha ezt nem teszik a RR, semmit sem tettek.

A h) pontban az volt a RR véleménye, hogy a határban található épületek és javitások árát, hahogy azok az új birtokosra nézve haszonvehetleneknek tekintethetnének, a földes úr s a község egyenlő részben fizessék. A fő RR ellenben azt javallották hogy a rendbeszedést kivánó fél tartozzék fizetni.

BORCSICZKY támogatá a főRR véleményét, mert tapasztalásbol tudja: hogy a regulatiókbol nem igen szoktak a jobbágyok meghizni, s igy többnyire a földes úr lesz az, a ki kivánni fogja a rendbeszedést. — PALÓCZY ellenben a RR véleményéhez ragaszkodott, mert nem akarja a reá háramlandó kölcség terhével regulatio kivánásától elrettenteni, a baját érző községet. — A RR voxoltak s 23 voxal 19 ellen a fő RR javallatát elfogadták.

A 8-ik §-ban, melly a remanentialis földekről rendelkezik, a jobbágy telki járandóság kiadására nézve a régi urbarialis lajstrom vetetvén alapnak, a főRR minden kétség eltávoztatására ezen szót: „régi" kihagyatni vélték. — A RR CSÁSZÁR inditványára azt ezen szóval „primitiva" „eredeti" cserélték fel. Továbbá a remanentialis földeknek az

[30] A kerületi javaslatban a 7. § a határok úrbéri per útján történő regulatiójáról szól. (*Iratok*, I. k. 306. s köv. l. Az alsótábla országos ülésének változtatásait l. e kötet 201. s köv. l.)

[31] A törvényjavaslat IV. cikkének 2. §-a szerint a legelőből nem jár kilenced, „ha ez már el lenne különözve és a jobbágyok közt fejenként felosztva általok miveltetnék". (*Iratok*, I. k. 286. l.)

1723 : 18. czikely értelmében[32] új telkekké leendő alkotását úgy kivánták a főRR értetni, hogy ezen új telkeknek legelőbeli illetősége is tulajdon azon földekből méressék ki, s a földes úr majorsági birtokára ujabb teher gyanánt ne háramoljék. Ezt a K és RR igazságnak ösmervén köz értelemmel elfogadták.

A jobbágyoknak személy, s vagyonbeli bátorságáról javallott VIII-ik t. czikelyhez, mellyet a főRR a törvényes munka körébe utasitatni kivántak,[33] a KK és RR egyszerü voxolás utján 27 megyei voxal 14 ellen továb is ragaszkodtak, s ezen ragaszkodásnak támogatását az országos ülésben bőven felhozott okokból[34] Palóczy jegyzőre bizták különösen utasitásul adván, hogy mivel a fő RR magát a thesist nem tagadják, leginkább csak azt igyekezzék okokkal is támogatni, hogy annak helye valósággal itt van az urbariomban. — A voxolás igy állott: jelen nem voltak: Sopron, Liptó, Veszprém, Sáros, Szepes, Torna, Marmaros, Verőcze. — Nem voxoltak Abaúj s az Egyházi rend. — A VIII-ik czikely elhalasztására voxoltak: Trencsin, Vas, Fejér, Mosony, Bács, Thurócz, Ung, Gömör, Ugocsa, Arad, Torontál, H[orvát] Ország, Posega, Szerém, a többi 27 megye, a k[irályi] városok és Szabad kerületek azon czikely megtartására voxoltak.

Eként tehát az urbariom megfontolása másod izben keresztül ment a kerületi tanácskozásokon.

October 4-én a 119-ik országos ülésben az ő felségének neve napjára készitett hódoló felirás[35] jóvá hagyatván, elegyes ülésből felküldetett.[36]

October 5-én kerületi ülés. — Előlülők a voltak. — Az urbéri törvényczikkelyek iránt tett ujabbi végzéseknek hátra volt szerkeztetése megrostáltatott. — October 6-án vasárnapi szünet. — October 7-én országos ülés fog tartatni az urbéri tárgyban.

Bocsánatot kell kérnem hogy hirtelen el nem háritható véletlen akadály miatt, mult levelemnek külseje hibás, ettől pedig a főRR üléseinek bérekesztését magában foglaló toldalék elmaradt. Mindent elkövetek hogy a hibát kipótoljam, s az akadályt elháritsam.*b)*

b) Az előző, 82. szám lehúzása valóban rosszul sikerült, a szétküldött példányok homályosak, nehezen olvashatók; lehet, hogy ezt a számot már azok az ifjak készitették, akiket a Bécsből lehozatott segéd a litográfia kezelésére kitanitott. Ez volt egyébként az utolsó sokszorosított szám, a jelen 83. szám már ismét kézirással készült; ekkor ugyanis folyamatban volt már az eljárás Kossuth elhallgattatására s ezért nem merte már a sokszorosító gépet használni. A szám még postára sem került, amikor október 7-én elkobozták a gépet. Ezekre a zavarokra céloz Kossuth a fenti sorokban.

[32] A puszták benépesítéséről szóló törvénycikk büntetés terhe alatt kötelezi a földesurakat elszéledt jobbágyaik visszafogadására.

[33] A főrendek szerint a cikk az úrbéri törvény végén „csak kölcsönözött helyt foglal és mind a ben érintett tárgyak természetéhez, mind pedig a naponkénti tapasztalásból valósuló legfőbb igérethez képest más illőbb helyére bátran halasztathatik". (*Iratok*, I. k. 347. l.)

[34] Az alsótábla szept. 21. országos ülése tárgyalta meg a törvénycikket, amelynek érdekében Deák is mondott beszédet. (*Jegyzőkönyv*, V. k. 1. s köv. l.)

[35] *Iratok*, I. k. 348. s köv. l.

[36] Az alsótábla országos ülésének és a két tábla elegyes ülésének hivatalos jegyzőkönyvét l. *Jegyzőkönyv*, V. k. 43. s köv. l.

84.

a)

1833 október 7, 8, 9, 10, 11, 12
Országos ülések.

Tárgy: Az úrbéri törvénycikkelyek kérdésében a főrendeknek adandó válasz megvitatása.

b)

1833 október 10, 11, 12
A főrendek ülései.

Tárgy: Az úrbéri törvénycikkelyek másodszor a főrendek előtt.

a)

A KK és RR[a] October 7-én a 120-ik országos ülésben kezdték a fő RRnek urbariomot tárgyazta észrevételeikre kerületileg készitett izenetjöket[1] országos tanácskozás alá venni.

Az 1-ő t. cz. elsőbb négy szakaszait érdeklő javalat jóvá hagyatván az 5-ik szakasz iránt, melly a csoportos elköltözésről szóll, az Előlülő királyi SZEMÉLYNÖK inditványba hozá hogy a szakasz végének ezen szavai: *„de magát a költözködést gátló intézeteket semmi esetben se tehessen"* (t. i. a Helytartó tanács) hagyattassanak ki, — a mit meg lehet tenni a nélkül hogy a szakasz értelme változnék, mivel ott marad, hogy a költözködést segitő előintézeteket megtenni köteleztetik, — más részről gyakran megtörténhetik hogy bizonyos elterjedett hamis hirek következésében egész községek el akarnak költözni, mint egykor a Borsodi követ is beszéllette, hogy holmi Csanádi puszták népesitésének álhirére Borsodbol egész községek készültek,[2] — ily esetben pedig az illető törvényhatóságok kihalgatásával a hamis hirek eloszlatására csak ugyan kell a Helytartó tanácsnak valami módot nyujtani. — DUBRAVICZKY hivatkozván a szokott dicasterialis pertractatióra, nem akar egyes személyeknek hatalmat adni, hogy az embernek leggyengédeb szabadságát, a szabad költözködést meggátolhassák. — Az ELŐLÜLŐ ujobban is erősité, hogy a gátlás hatalma a javallott ki hagyás mellett is megtagadtatik, s a szakasz értelme sértetlen megmarad, mert midőn azt mondjuk hogy a költözködést könyitve segitő elő intézeteket megtenni köteleztetik, magában következik, hogy a költözködést nem gátolhatja. — PRÓNAY szükségesnek látta elhatározottan kijelenteni nem csak azt, mit tegyen a Helytartó tanács, hanem azt is, mit ne tegyen, mert a politicum dicasteriumok különben is igen hajlandók hatalmukat kiterjeszteni. Egyébiránt is ha ben foglaltatik a nem gátolhatás tilalma, mit árthat azt

a) Az előző szám *b)* jegyzetében ismertetett okok miatt Kossuth az október 7—13. közötti hétről a szokásos két szám helyett csak egyet adott ki.

[1] Ezt az izenetjavaslatot (*Iratok*, I. k. 350. s köv. l.) a rendek, válaszul a főrendek észrevételeire, szept. 23-tól okt. 3-ig tartott kerületi üléseikben szerkeztették meg. (E munka 212. s köv. l.)

[2] Palóczy az esetet a július 18-i országos ülésben említette, Kossuth azonban nem emlékezett meg róla. (V. ö. *Jegyzőkönyv*, II. k. 185. l.)

világosan kitenni? a hamis hirektől vett aggodalomnak úgy is megfelel a szerkeztetés, azt rendelvén, hogy a költözködés okait tartozik a vármegye megvisgáltatni. — BEZERÉDY szintén úgy vélekedett hogy: ha azon czikelyben, melynek rubruma a szabad költözködés következéséről szól,[3] oly §. alkottatik, melly azon esetben, ha több ember akar a szabad költözés szabadságával élni, valakinek gátló hatalmat enged, úgy a t. czikely czimje annak tartalmával homlok egyenest ellenkezni fog — ha pedig a gátló hatalom tilalma megmarad, miért kell homályos törvényt alkotni, s mit árt azt világosan kijelenteni? — BORCSICZKY továbbá az Elölülő javallatát nyilvános ellenkezésben látja lenni a szabad adás vevés engedelmével, mert az annyit tenne, hogyha egész helység el akarja a maga telkeit adni, azt a Helytartó tanács engedelme nélkül ne tehesse. — Mindezeknek ellenére azonban számos követek a Helytartó tanács hatalmát az Országos küldötség munkájának értelmében[4] kivánták kiterjeszteni; BENYICZKY állitá: hogy midőn földes uri kegyetlenkedés oka a csoportos költözésnek, szükség hogy a Helytartó Tanács orvosoltatván az inditó okot, ne csak gátolhassa az elköltözést, sőt tartozzék is gátolni. — Végre voxok segitségével a PERSONALIS inditványa csak ugyan elfogadtatott. — PRÓNAY biztositás végett a napló könyvbe nvilván kitétetni kivánta, a mit a Personalis mondott, t. i. hogy a nem tilthatás értelme benne van a szerkeztetésben, — melly értelmet is a PERSONALIS igen nyilvánosnak látott

Következett a 6-ik §-ba rejtett azon kérdés, ha valjon a jobbágy telek haszonvételét megvásárlandó nemes tartozik e minden azzal járó, s annak idejében (t. i. az adóbiztosi munkában) meghatározandó terheket viselni? — Legelső szollot ellene ÖTVÖS MIHÁLY s mind azért mivel a főRR által hozatott, a Karok és RR kezdeményi jusának sértésével inditványba;[5] mind azért, mivel a közterhek iránti rendelkezés az urbariomba nem tartozhatik, ezen egész kérdést az adóbiztosi munka idejére határoztatni kérte. — Utánna POGÁNY magából a tárgy velejéből is merité elhatározott ellenkezésének okait. Megütközik rajta, hogy ezen teremben, hol annyiszor hallotta volt az önkényt kárhoztattatni; szegény nemes társaink, kiket a mostoha sors jobbágy telek mivelésére kárhoztatott, azon kiváltságoktól, mellyel sarkalatos törvényeink véd paizsa alatt éldegéltek, megfosztatni irányoztatnak. Nem tesznek törvényeink gazdag és szegény közt különbséget a nemesi kiváltságokra nézve, s ha egyik részre nem sérthetetlen a nemesi szabadság, a másik rész is hasonlóra tarthat számot. Nem is tudja ő Atyai Fejedelmünknek törvényességével megegyeztetni, hogy ily törvényt szerető uralkodás alatt döntsék el az ország Rendei a diplomatiai esküvel erősitett sark törvényeket. Hogy a jobbágy telkek adó fundusát képezik, ezt ő semmi törvényen sem alapuló puszta állitásnak nyilatkoztatja, s változatlanúl állandó adó fundusát egyátaljában nem ösmér, nem látván az állandó katonaság felállitásával alkotott 1715-ki törvényből[6] egyebet következni

[3] A kerületi törvényjavaslat I. cikkének címe: A jobbágyok szabad költözéséről és ennek következéséről. (*Iratok*, I. k. 259. l.)

[4] A megye megvizsgálja a körülményeket, amelyek az embereket az elköltözésre ösztönzik, igyekszik a bajt orvosolni s ha ez nem sikerül, „re interea integre servata" a helytartótanácsnak jelentést tesz. (*Projectum*, 2. l.)

[5] A főrendek 1833 szept. 12-i tanácskozásáról és határozatáról olv. e munka 140. s köv. l.

[6] 1715 : 8. tc. a nemesi felkelésről és az adózásról.

annál, hogy az adórol való gondoskodás az országgyülésének hatóságához, s kötelességéhöz tartozik; azt ellenben: hogy a jobbágy telkek képezzék az adónak örök időkre állandó fundusát, egy törvényben sem találja, s a RRket a Magyarok Istenére kéri, ne hozzanak oly határozást, melly tőben megrázza százados alkotványunk oszlopit.

A PERSONALIS mindezeknek vitatásába épen nem ereszkedik, mert az 1825-ki országgyülése már ezen kérdéseket minden oldalrol meghányta, s ki meritette.[7] Ő csak egyenesen arrol kiván szóllani, ha igazságos e a főRR javallata, t. i. hogy a ki megveszi a jobbágy telek haszon vételét, minden azzal járó terheket viselni tartozék? ő ezt mind igazságosnak, mind a nemesi kiváltságok sértetlenségére mellőzhetlenül szükségesnek is látja s állitásának erősitésére kifejti adó rendszerünket, miképen t. i. az ország által látván hogy a status szükségeinek fedeztetniök kellessék, nehogy e miatt a nemesi rendnek adótuli mentsége sértessék, a jobbágyi birtokot jelelte ki fundusúl, s midőn ennek haszonvételét által engedi, méltán megkivánhatja, hogy azon jobbágyi birtok az engedély eredeti feltételének, t. i. az adó fizetésnek megfeleljen, — méltán kiván ovásokat tenni, nehogy az e czélra eredetileg szánt áldozat elemésztessék, s a közszükségek fedezetlen volta uj áldozatokat kivánjon. Ép ezért záratott ki az usufructuatio vételéből a földes úr, s ha ő, a tulajdonos kizáratott, minő igazsággal kivánhatja egy ahoz semmi jussal sem biró idegen, hogy a jobbágy telket azon czél alól, mellyre a tulajdonos által maga biztositása tekintetéből is engedtetett, elvonhassa. A szóban forgott javalat igazságát továbbá onnan is mutogatja, hogy ha nem egyenlő teherrel veszen valamit két vevő, az a ki nagyobb teherrel veszen, a másikkal a concurrentiát ki nem álhatja, s az adózó népnek szánt jótékonyság czélt nem ér.

RAVAZDY ellenben a fő RR javallatát, sem itt, sem másut el nem fogadja, s azon sarkalatos elvnek, mellyen polgári alkotványunk alapúl, mellesleges törvények által felforgatásában soha meg nem egyezik. Ide számitja azt: ne onus fundo inhaereat, ide számitja; hogy a nemes adó alá semmi szin alatt se vettessék. Ámbár ugyan 1715-ben felállitatott is a portalis katonaság, a nemesség azonban a felkelés (insurrectio) kötelességét eminens jus gyanánt feltartotta, s azt 1741-ben, 1754, 1797, 1801, 1805, 1809 esztendőkben hiven teljesitette is, és teljesitették azt többnyire a jobbágy telken lakó nemesek, kikről ezen kötelesség terhét minden kétségkivül le kellene venni, hogyha adó alá vettetnek, a minek az lenne egyenes következése hogy ha az 1741-kihez hasonló eset fordulna elő, a honnak s királyi széknek oltalma az egész nemesség köz ereje helyett csak néhány gazdagabb nemesre szorulna, kik távolrol sem lennének képesek megfelelni magos rendeltetésöknek, s oly erőt koránt sem rejthetnének kebelökben, mellynek csak lehető léte is, a világ hoditó Bonapartét képes volt a Campoformioi kékességre birni.[8] Eddig is divatozott sok helyütt a szabad adás vevés, vettek nemesek is jobbágy telkeket, de azért adót nem fizettek, s csak a házi pénztár szükségeire

[7] A jobbágytelkek országos összeírása kérdésének megtárgyalása során.

[8] A magyar nemesi felkelés 1797-ben gyült össze először a napoleoni háborúk folyamán Körmenden, a leobeni fegyverszünet miatt azonban harc nélkül eloszlott. A fegyverszünetet követő campoformioi békében (1799) Ausztria elvesztette Lombardiát, Belgiumot és a Rajna-balparti területeket.

taxáltattak, azonban az 1805 : 1-ő t. cz. által ezen teher alól is feloldoztattak.[9]

Valamint a Kerületi ülésben,[10] úgy itt is ezen tárgy erősen vitattaték, a tisztelt levelezőimmel már közlött okoknak több féle árnyékolatokban elő adásával. — Rohonczy tagadta hogy 1825-ben a principium már végképpen el lenne döntve, mert nem lát törvényt iránta,[11] s ha bár törvényt látna is, a RRnek szabadságukban állana azt megváltoztatni. Nógrád vármegyének 1825-ki példáját követve[12] elhatározott ovást tesz a czélba vett végzés ellen, s az Isten nevére s a Magyar szegény nemes boldogságára kénszeriti a RRket, hogy ezen kérdést, melynek megfontolására más idő, más hely s nagyobb meg fontolás kivántatik, egészen mellőzzék el. — Csepcsányi annak idején arra fog voxolni hogy fizessen a nemes, de itt elhalasztásra szavatol, mert bár mi volt is 1825-ben határozva, annyit bizonyosan tud, hogy nem az urbariomban volt határozva.

Niczky ellenben megvalja hogy ha valaha kételkedett volna, a mai vitatás által meg kellene győzetnie, hogy ezen tárgy épen az urbariomba való. Nem új inditvány az, hanem oly felvilágositás, melly a tanácskozás alatt lévő tárgybol önként következik. Az adó biztosi tárgyba tartozni fog a viselendő terhek specificus meghatározása, itt csak az elv kijelentése forog fenn. Senki sem vette kétségbe hogy minden nemes egyenlő szabadsággal bir, nincs is itt szó a nemesi kiváltságrol, hanem van arrol, ha lehet e a jobbágy telkek közt különbséget tenni. Ő a multra nézve szóllani sem akar, mert van ez iránt állapodás 1825-ben, midőn a porták kiegyenlitésének kolcsául a jobbágy telkek rendeltettek összeiratni, ezen munka felvételével lesz majd helye meghátározni, mikor kezdődjék a már elrendelt fizetés. — Jövendőre nézve azonban különbséget tenni a telkek közt teljeséggel nem lehet. — Már 1812-ben is ki van jelentve azon elv, hogy a jobbágyi birtok a katonaság élelmezésére ki szakitott érték, s mint ilyen nem a kormányé, hanem az ország kincse, mellynek csonkulásával a status rendes szükségei fedezésének terhe a nemesekre háramlanék.[13]

Mondatott még a kerületi végzés értelmének ellenére: hogy az 1741 : 8-ik t. cz. még csak tanácskozás alá sem vehető, s hogy ennek maga a kormány is oly értelmet adott egy resolutiójában hogy a nemes örökre minden adótul ment. Mondatott hogy azon szegény nemesek, kik az idők viszontagságai miatt jobbágy telekre szorúltak, gyakran fényes hivatalokat viselt hatalmas ősöknek maradéki, mondatott hogy eként a nemesnek sorsa terheseb lenne, mint a nemtelené, mert ez csak adót

[9] Az idézett tc. 17. §-a az armalistákat, hogy felkelési kötelezettségüknek minél inkább eleget tehessenek, felmenti az 1715 : 6. tc.-ben megállapitott taxa alól.

[10] V. ö. e munka 214. s köv. l.

[11] Az 1827 : 7. tc. a porták összeírása felől intézkedett, ennek során a telkeket, amelyeken nemesek élnek, külön feljegyezték, az adófizetés felől azonban nem itt kell határozni, hanem az összeírás megvizsgálásakor. (*Jegyzőkönyv*, V. k. 60. l.)

[12] Nógrád megye követe az 1825/7-i országgyűlésen pótutasítására hivatkozva kijelentette, hogy megyéje nem ismerheti el kötelező erejűnek a jobbágytelken élő nemesek megadóztatásáról szóló határozatot. Felszólalása királyi megróvást és vizsgáló biztos kiküldését vonta maga után.

[13] Az 1811/2-i országgyűlés 1812 május 4-i feliratában mondotta: „Stabili interim militia constituta, cum nos fundum, e quo antea gentes comitatuum intertenebantur, pro dote illius stabiliter cesserimus". (Az országgyűlés *Irásai*, 478. l.)

fizet, amaz adót is fizetne, s insurgálna is. — BÁRCZAY a mult idők tapasztalására hivatkozván állitja, hogy a szegény nemesek s nem az úrfiak védették veszély napjaiban a hazát, s nem is lát egyebet a fő RR irányzatában annál, hogy mi is leszálljunk a sötétség örvényébe, s megtagadjuk azon emberi jusokat, mellyekbe nem csorbát vágni, hanem az elnyomattatott szegény népet is részesiteni kellene.

CLAUZÁL pedig az egész végzést haszontalannak és henye végzésnek tartja. Azt a RR magok is elösmerik, hogy a viselendő terheket itten specifice meghatározni nem lehet, — vagy felvétetik tehát az ado biztosi munka vagy nem, — ha igen, nincs ok a kérdésnek rendszeres elintézését itt megelőzni, — ha pedig nem, úgy a végzés határozatlan marad, s foganatba nem mehet. A fő RRnek azon észrevételére, hogy ezen határozás elmellőzésével az adózóknak szánt jótékonyság tőlök elvonatik, azt feleli, hogy ezen tábla nagyobb jeleit adta az adózókroli gondoskodás kézségének, mint azok: kik azon érdemtelen gyanútol akarják a RRket meg menteni. — PALÓCZY végre jósolólag, — ÖTVÖS MIHÁHY pedig és BÁRCZAY elhatározva kijelentik, hogy ha már csonkulni kell az 1-ő Rész 9-ik czimjének,[14] felölrül a hatalmas dynastáknál kell kezdeni, fizessünk minnyájan adót értékünk szerint.

MAJTHÉNYI az 1741 : 8. czik magyarázatába ereszkedvén, annak más értelmet nem ád, mint azt: hogy adó restantiában a föld birtokot elfoglalni nem lehet.[15] Bár mennyit emlegessék is hogy inconstitutionalis elv állitani hogy van az adónak fundusa, ő állitja, s azt is állitja hogy bár voltak idők, midőn némely fejedelmek a katonaságot szeszélyeik vak eszközeivé használták, most kiki érzi rendeltetését, s tudja hogy a köz bátorság feltartásának eszköze. Fel veszi az ellenvetéseket, s czáfolólag felelget: elösmeri, hogy az 1741 : 8-ik czikelyt a kormány is úgy magyarázta hogy a nemes minden adótol ment, de emlékezteti a RRket hogy voltak idők, midőn a kormány ürügyül használván az imperiosa necessitás értelmét, felemelte az adót, s katonát szedett önkényesen, s hivatkozhat e constitutionalis ember, ezen magyarázatra? Azon állitást hogy a gazdagabbaknál kell a fizetést kezdetbe venni, s hogy minnyájan fizessünk, ő elfogadja, de abbol korán sem azt következteti, hogy ezen javalat itt elmaradjon, hanem azt hogy öszevetett vállal áldozzunk a köz jóra. Arra végtére: hogy ezen szegény nemesek ősei hajdan a legfényesb hivatalokat viselhették, azt feleli: hogy a status javára tett fizetés, a születés méltóságát nem homályositja, s a köz jóra tett áldozattal a legfényesb hivatalt viselő személy sem veszit.

PÁZMÁNDY: Állitja hogy már eddig is tettek a RR oly végzéseket, mellyekből a szóban forgó elv kijelentése igen természetesen következik. Ilyen az: hogy a földes úr ön jobbágytelke haszonvételének megvásárlásából kizáratott, s miért? kétség kivül mivel attol adót kell fizetni. — Ilyen: hogy a remanentialis földekből telkek alkottassanak,[16] s miért? hogy adó fizetési rendeltetésöknél meg maradjanak. — Egyébiránt nem is uj dolog ez, mert nem csak 1825-ben, de már 1729-ben is elfogadták

[14] *Hármaskönyv*, I. 9. a nemesek négy sarkjogáról.

[15] A *Jegyzőkönyv* (V. k. 70. l.) szerint: „A mi továbbá az 1741 : 8-dik törvény-czikkelyből huzott erősséget illeti, arra az a felelet, hogy 1715 ólta az adón kivül más terheket is akart a kormány az országra rövni és czeknek részszerint eltörlésére, részszerint megelőzésére alkottatott az érintett törvény".

[16] Az úrbéri törvényjavaslat I. cikk 6. és VII. cikk 8. §. (*Iratok*, I. k. 261., 310. l.)

azt az ország rendei. Voltak ugyan mindég, akik ellenzették, de a többség azt a nemesi kiváltságokkal igen is megegyeztethetőnek tartotta, s a szólló követ is azt tartja hogy az 1741 : 8. t[ör]vény czikelyel teljeséggel nem ellenkezik. Hogy ennek valódi értelmét felfogjuk, szükség annak eredetére visza menni: 1729-ben Károly Császár igen terjedékeny kivánatokat terjesztett a nemzet elébe, s nem csak a jobbágy telken lakó nemeseket, hanem a zálogos birtokosokat is adó alá vettetni kivánta. Az elsőt megadták az Ország Rendei, a másodikra ellenben nem hajlottak, s innen következett hogy a király készebb volt semmit el nem fogadni, mint mindent el nem nyerni; s a dolog törvénybe nem ment.[17] — A RR pedig éltek 1741-ben az alkalommal, s kiváltságukat biztositották. Ez az 1741 : 8. törvénynek genesise. — Senkinek sincs itt szándékában azt határozni: hogy a szegény nemes adózzék, hanem az a szándék hogy a ki jobbágy telket veszen, legyen az mágnás, nemes vagy nemtelen, a jobbágy telken fekvő adót megfizesse. — Bencsik azoknak megnyugtatásokra, kik az adó fizetésnek általános egyenlőségét ohajtják, megemliti: hogy ez a legbiztosb út, mellyen czélt érhetnek, mert azért hogy a jobbágy telektől adót fog a nemes ember fizetni, voxát mellyel a közgyüléseken bir, el nem veszti, s kétség kivül azt fogja mondani, hogy ha ő fizet, más is fizessen. — Borcsiczky pedig előre bocsájtván: hogy az 1-ő rész 9-ik czimje csak *intra limites territoriorum suorum* menti fel a nemest minden adózás, és szolgálat alól,[18] már pedig a ki más földes úrnak jobágy telkét miveli, az nincs *intra limites sui territorii*, különösen azon ellenvetést czáfolja, hogy a szerint a nemes kettős terhet viselne ,s egyátallában tagadja hogy a jobbágy telektől insurgálna az azt mivelő nemes, ettől maga a földes úr insurgál, ő fizet subsidiumot, a jobbágy telken lakó nemes pedig személyétől, s egyéb vagyonától teljesiti a nemesi kötelességeket, ezen kettő egymástol nagyon különbözik. — Dubraviczky azon inditványra hogy ha kell fizetni, minnyájan fizessünk, azt feleli: hogy a kiknek e részben utasitásuk nincs, abba nem ereszkedhetnek, — egyébiránt előre is megmondhatja, hogy ha majd ugy leszünk szerkeztetve, hogy az adó meghatározását nem csak igy a mint most van, hanem a Ministerium számadási kötelezésével gyakorlandjuk; lelkes küldői attol, mit a hon java kiván, magokat el vonni nem fogják.

Balogh: Quoad formam örökké nem ide valónak fogja a tárgyat mondani, — quoad meritum pedig mindenüvé valónak, mert a jobbágy javát tárgyazza. Barsnak egy részében jelenleg is fizet a nemes, nem tartja tehát igazságosnak, hogy egy helyütt fizessen más helyüt ne fizessen. Ha veszt vele a szegény nemes, kénetlen azt mondani: fiat justitia et pereat mundus.

[17] A jobbágytelkek általános összeírásának terve már évekkel az 1728/9-i országgyülés előtt foglalkoztatta az udvart. Az országgyűléstől III. Károly azt kivánta, hogy a hadiadót ne porták, vagyis a jobbágyok száma szerint vessék ki, hanem magára a földre. A követelést a rendek makacsul ellenezték s a Grácban tartózkodó királyhoz gr. Esterházy Józsefet és Zichy Ádám ítélőmestert küldték, hogy szándéka megmásítására bírják. A király végül is kénytelen volt tervét elejteni.

[18] A magyarázat erőszakolt. A *Hármaskönyv* I. 9. 5. § szerint a nemesek harmadik szabadsága, „quod iustis eorum iuribus et omnibus proventibus intra terminos territoriorum suorum adiacentibus liberam semper prout volunt, fruendi habeant potestatem" *és* minden adó s vám fizetésétől mentesek.

TÖRÖK nem ide valónak nyilatkoztatja a kérdést, mert nem urbéri viszont tárgyaz — ha pedig csak ugyan itt felvétetik, törvénytelennek tartja a javallatot, mert vagy a telek tulajdonától fizetne, vagy az usufructuatiotol: a tulajdontol nem fizethet, mert azt magának a földes úr feltartotta, az usufructuatiotol nem fizethet, mert az az ő tulajdona, — *a facultatibus suis* pedig nemes ember adót nem fizethet.

NAGY PÁL: Még most sem tudja miről van a szó, — ha arrol hogy itt enunciálni kell a principiumot, tud voxolni, — ha arrol hogy a törvényhozó s eltörlő hatalomnál fogva, a már egyszer tett állapodás megváltoztassék, ismét tud voxolni, — de arra hogy most határoztassék el, valjon a jobbágy telken lakó nemes tartozik e adót fizetni, nem tud voxolni, mert ez már 1825-ben eldöntetett. Hoszasan nem akar szóllani, mert ha mind azt, a mit e tárgyban már életében mondott, ismét el akarná mondani, nem csak az ebéd, hanem a vacsora is el veszne. (3 óra táján volt az idő.) Csak röviden azt mondja, hogy a kik nem adtak jobbágyi fundust az adó fedezésére, köszönettel tartoznának inkáb azoknak, kik az adó fundusát alkották, mint sem, hogy azt elvegyék, megcsonkitsák, holott annak sincs hatalmában megcsonkitani, a ki azon fundusra áldozott. Ő nyilván kimondja, hogy ha most nehány nemest meg akarnak menteni az adó alól, ez lesz legbizonyosb út arra hogy minnyájan adózzunk, mert az adó fundusa elfogyasztatik, s a nemesi rend kéntelen ujab fedező értékről gondoskodni.

BERNÁTH: Hogy az adó fizetés tartaná fel a Constitutiót, azt teljességgel el nem ösmeri. Van nemzet melly igazolja a szólló követ mondását, hogy status rendes adó nélkül is fenn állhat, sőt akkor éri el a status intézkedés kellő tökéletességének fokát, ha nem lesz adóra szüksége. Ha pedig csak ugyan kell adónak lenni, azt hogy ki fizessen vagy ki ne fizessen adót? nem csak constitutionalis kérdésnek nem tartja, sőt a constitutionalis kérdés idaeájával öszeegyeztetni sem tudja. Hallotta mondatni hogy már ezen kérdés 1825-ben határozásba ment: ezen ellenvetésre külön felel a Personalisnak, külön a követeknek. — A Personalisnak azt feleli: hogy törvénybe nem ment puszta conclusumra[19] igy provocálni bajos állapot, mert hasonló fegyverrel a kormány ellen is lehet majd élni. — A követeknek pedig azt feleli hogy ha conclusum, — kötelező erővel is bir, s ha bir, ne sürgessenek új törvényt, elégedjenek meg hogy van conclusumjok. Némely követek igen erős alakbol vonták okoskodásaikat, állitván hogy nincs itt szó a nemesi kiváltságokrol, mert hiszen ezekre nézve praelatus, mágnás, és nemes mind egyenlő. Azonban a mily boldogoknak tartják magokat Követ urak ezen érzelmökben, oly boldogtalannak hinné magát a szólló követ, ha ezen egyenlőséget illusiónak tartaná. Ne emlegessük az adó fundusának csorbúlatát, vagy ha emlegetjük, tegyük csak visza adó alá mind azon véghetetlen sok telkeket, mellyeket a hatalmas földes urak személyes szabadságuk ürügye mellet, a sok haszontalan conventionatus szolga czim alatt adó alól ki vettek, s a csonkulás felesleg is födözve lesz. A Komáromi követ előterjesztette az 1741 : 8. eredetét, de tennen maga bebizonyitotta, hogy nyomoruság volt az 1729-ki állapot, s hogy arra épen nincs mit hivatkoznunk, ha szabadságinkrol beszéllünk. Ugyan is elmondotta, mi lett azon nyomorúság következése, az: hogy mihelyt egy kissé kedveztek a körülmények, meg alkották őseink az 1741 : 8. czikelyt, s nem elégedtek meg

[19] Az 1826 aug. 11-i országgyűlési végzés szól a jobbágytelken élő nemesek adózásáról. (Az 1825/7-i országgyűlés *Irásai*, 663. l.)

hogy törvénybe tették, de még soha kérdésbe sem vehetőnek nyilatkoztatták. Sokat beszéllettek itt a constitutionalis törvényekről — ő csak hármat ösmér el olyannak, u. m. az 1723-ki 1-ő, 2-ik, 3-ik czikelyeket, mellyek a dynastiát meghatározván, a választás hányattatásitol megmentettek,[20] — az 1791 : 12. czikkelyt, melly a nemzetnek törvényhozási jusát biztositja, — és azon törvényt, melly az adó meghatározásának hatalmát a diaetának adja.[21] A többi törvényt ha jónak látjuk bizon mind megváltoztathatjuk, s az 1-ő rész 9-ik czimjét is nem igy a mint áll, hanem minden emberre kiterjesztve valja az egész világra nézve constitutionalis törvénynek. Azon ellenvetésre hogy a földes úr is kitiltatott a jobbágy telek haszon vételének megvásárolhatásából, azt feleli: hogy ha itt az adó fizetése elhatároztatik, azon tilalom nem századoknak, de napoknak próbáját sem lesz képes ki állani, mert az csakugyan lehetetlen, hogyha én mint tulajdonos minden terheket szintén kész vagyok viselni, más idegennek előttem több jussa legyen. Végre hogy nem ide való ezen kérdés, azt a kerületi szerkeztetés maga mutatja, mert ha ide való lenne, meg lehetne határozni mi a realis, mi a personalis teher, már pedig magok elösmerik a RR hogy azt itt meghatározni lehetetlen,[22] és igy természetesen következik hogy nem ide való.

Niczky (Vas) megjegyzi, hogy ő az 1-ő R. 9-ik czimjét is szint oly constitutionalis törvénynek tartja, és csak ugy a mint áll, s csak a nemesekre nézve tartja olyannak, de az 1741 : 8. czikelyt is olyannak tartja, hogy azt tanácskozás alá venni sem lehet. Ezen nyilatkozásban megnyugvásukat sokan felkiáltás által kijelentették.

A voxok igy állottak: Bereg, Bihar, Veszprém, Bács, Borsod, Gömör, Torna, Arad Ugocsa, Ungh, Szabolcs, Szathmár, Mármaros magának a thesisnek is ellene, — Zala, Békés, Csongrád, Csanád, Heves, Poson az elhalasztásra voxolván — a többség a kerületi szerkeztetést, s igy a 6-ik §-hoz annak hozzá tételét: hogy a ki a jobbágy telek haszonvételét megveszi, minden azzal egybe kötött uri, és megállapitandó köz terheket tartozzék viselni, elfogadta. Az ülés igen későn oszlott el.[23]

October 8-án a 121-ik országos ülésben — mielőtt a tanácskozásba vett tárgy továb folytattatnék — igy szólott

Balogh: Tegnap elhatároztuk hogy a jobbágy telek haszonvételét megvásárolandó nemes adót fizessen. Kétség kivül kedves dolgot tettünk a kormánynak, mert az adó fundusát minden oldalrol biztositottuk. Midőn mi ezt tettük, én más részről természetes következésnek nyilatkoztatom hogy a kormány az annyira biztositott adónak hová forditása felől számot adni köteles. Más szabad országokban mindenki fizet adót, de fizet örömest, mert tudja, hová forditatik, tudja hogy nem ama szivet megrázó undok, ocsmány, s egy epithetonnal is voltakép nem bélyegezhető Geheim Policzeyra fizet, s nem arra hogy a ministerek a nemzet véres verejtékével gazdagodjanak. Ha valahol méltán lehet a ministerek számadási kötelességét megkivánni, legméltóbban lehet azt

[20] 1723 : 1. és 2. tc. a Habsburg-ház női ágának örökösödéséről, 3. tc. a rendek jogainak és kiváltságainak biztosításáról szól.

[21] Az 1791 : 19. tc. biztosítja, hogy az állandó katonaság eltartására hivatott adó „semper in comitiis regni ab una diaeta ad aliam determinabitur".

[22] Az izenetjavaslat szerint a kérdést az adóügyi rendszeres bizottsági munkálat tárgyalásánál kell eldönteni.

[23] A *Jegyzőkönyv* (V. k. 52. s köv. l.) részletesen közli több más felszólalónak a jobbágytelken élő nemesség helyzetét ecsetelő előadását is.

Magyar Országon, hol a status szükségei elannyira födözettek, hogy mint éjszak Americában, egy fillér rendes adóra sem lenne szükség. Én nyilván megvallom, hogy tegnap ezen responsibilitás reménségében voxoltam az adó fizetésre, s ha ezen reményemben megcsalathatnám, ha látni kéntelenitetném, mint kaczag a kormány hogy kelepczébe jutánk; átkoznám azon szempillantást, mellyben tegnapi voxomat adtam. Ezt azonban most csak némi felvilágositás, és előleges jelentkezés képen emlitvén, ez úttal azon inditványt teszem: hogy miután a tegnapi végzés által immár megszüntetett azon aggodalomnak minden oka, melly miatt a jobbágytelkek haszonvételének megvételétől a földes urak eltiltattak, szüntessék meg ezen tilalom is, és mellőztessék el azon anomalia, hogy az én telkemet közbirtokos társam megvehesse, én pedig, a ki tulajdonos vagyok, tulajdon azon terhek viselése mellet meg ne vehessem.

Ezen inditvány következésében a ministerialis responsibilitásra nézve is közbevetőleg számos kijelentések történtek, magát az inditványt pedig szintén sokan pártolák, mind azáltal (jövő levelemben bövebben közlendő erős vitatások után) csak ugyan kisebb számban maradt, s el nem fogadtatott.

Egyéb iránt mellőzvén a kerületi szerkeztetésnek jóvá hagyott pontjait, csak azokat emlitem, mellyek el nem fogadtattak, vagy meg változtattak, — ide tartozik mindjárt a kerületileg elengedett béjegyzési taxa (taxa inprothocollationis)[24] — ez iránt a PERSONALIS csak azon inditványt tette, hogy ahol privilegium, vagy kölcsönös szerződés, nem pedig puszta szokás következésében eddig is divatozott az ily taxa fizetés, az tovább is megmaradjon. Azonban némelly követek előbb ugyan csak biztositásuk okáért tették nyilatkozásaikat, minthogy a maradjon felkiáltás, többségre látszott mutatni, azonban oly számosan következtek egymásután a nyilatkozások, hogy végtére csak ugyan a többség szerint végzéssé lőn az inprothocollationalis taxának egész kiterjedésében meg tartása.[25]

Egyébiránt az 1-ő t. cz. többi pontjai, az egész 2-ik t. cz. és a 3-ik t. cz.-nek az irtoványok állapotját tárgyazta 1-ő §-ussa mindenekben a kerületi ülés szerkeztetése szerint jóvá hagyatott.

October 9-én a 122-ik országos ülésben

azon pontra nézve,[26] mellyben a Fő RR Horvát Országnak hegyes vidékein a házankénti bormérést megengedtetni kivánták, a dolgot nem változtató némelly stylisticai módositás történt, a fő RR javallatát el nem fogadó kerületi szerkeztetésben.

A szeszes italok égetését tárgyazta pont a többség akaratja szerint úgy állott meg, hogy gabonából nem engedteték meg a jobbágynak pálinkát főzni,[27] de kolompérbol igen, s mivel ezt gabona nélkül tenni nem lehet, a szerkeztetésbe nyilván kitétetett, hogy a tilalom alatt nem értetik azon gabona mennyiség, melly a kolompér élesztésére megkivántatik.

[24] Az I. cikk 6. §. b) pontjánál a rendek a felsőtábla kívánságának engedtek. (*Iratok*, I. k. 355. l.)

[25] Nagy Pál inditványára az izenet igy módosult: „azt, hogy a béjegyzés taksája eltörültessen, el nem fogadhatják, részént a béjegyzésnek biztositása, részént a földes uri jusnak elösmerése tekéntetéből". (*Jegyzőkönyv*, V. k. 115. l.)

[26] A törvényjavaslat III. cikkének 2. §-a. (*Iratok*, I. k. 358. s köv. l.)

[27] Amint az izenetjavaslat is szólt. (*Iratok*, I. k. 360. l.)

Egyébiránt a legelő elkülönözését tárgyazta észrevételek a kerületi szerkeztetés szerint jóvá hagyattak.[28]

October 10-én a 123-ik országos ülésben

következett az épületi fajzás kérdése,[29] mellyet a főRR ott ahol szokásban volt, megtartatni, a KK és RR ellenben az usufructuatio átengedése következésében eltöröltetni kivántak.[30] Történt ugyan inditvány hogy a viszalépésnek feltartott hatalmánál fogva inkáb a tüzi fajzás iránt adassék a jobbágyoknak szélesb kiterjedésü jótékonyság, mind azáltal a kerületi szerkeztetés ugy ezen, mint a következő pontra, egész a IV-ik t. cz. 2-ik §-nak azon osztályáig, melly a Len és Kender kilenczedről szóll, egészen helybe hagyatott. A Len s Kender kilenczedet tárgyazta pontban pedig szabad választást engedvén a RR a jobbágyoknak, ha valjon fonást, vagy kilenczedet kivánnak e adni?[31] nehogy ez akár a rendes dülő földekre, akár pedig a szabad alku következésében használtatni engedettekre értessék, a szerkeztetésben ezen szavak tétettek hozzá: „*az urbarialis kenderföldektől*", úgy az is elhatároztatott hogy azon választás szabadsága ne évenként értessék, hanem állandó kötelességet vonjon maga után.

Egyébiránt ugy az ugarnak kilenczedtőli mentsége, mint a többi pontok iránt egész az urbarialis vadászatig a kerületi szerkeztetés jóvá hagyatott.[32]

October 11-én a 124. országos ülésben

az előbb kerületileg is eltörlött urbarialis 3 napi vadászat kötelessége[33] 27 megyei vox által visza álitatván, hoszú vitatások voltak a felett, miként kell ezen kötelességet érteni, telek számtol e annak mennyiségéhez alkalmazott arányban, vagy házanként, vagy pedig személyenként. — Borcsiczky azt mutogatá hogy megyéjében 64-ed részre is fel lévén a telkek oszolva, hahogy ezen kötelesség személyenként értetik, egy telektől 192 napot fognak a jobbágyok vadászni. Az országos küldötség szerkeztetésére lévén a többség nyilatkoztatva,[34] — Nagy Pál annak értelmét megmagyaráztatni kiványta, s minthogy a pont elején csak *colonusok*ról szóll, azon kötelességet, a telek mennyiségéhez arányzandónak, s csak a telkes jobbágyot illetőnek értette. Erre a győztes fél erejét megforditván, ha van homály a szerkeztetésben, azt nem megszoritólag, hanem a maga értelme szerint tágitólag magyaráztatni, s minthogy a pont végén *subditus* és nem *colonus* emlitetik, elől is *subditus* szóval élni, vagy is ezen kötelességet személyes tehernek magyarázni kiványta. A mi csak

[28] Az alsótábla október 9-i üléséről részletesen szól a *Jegyzőkönyv*, V. k. 119. s köv. l.

[29] A törvényjavaslat III. cikkének 4. §-a.

[30] *Iratok*, I. k. 361. l.

[31] *Iratok*, I. k. 364. l.

[32] A felszólalásokat részletesen közli a *Jegyzőkönyv*, V. k. 143. s köv. l.

[33] Az izenetjavaslat még az eltörlés mellett foglalt állást. (*Iratok*, I. k. 370. l.)

[34] „Ad praecavenda in terrenis damna, per omnis speciei feras causari solita, *coloni* ultra suam robottam, acceptis a domino armis, quae in regula caeteroquin habere nequeunt, plumbo et pulvere pyrio, triduana venatione tenebuntur; ita tamen, ut hoc venationis obligamen nec in aliam servitii speciem convertatur, neque per *subditum* aere vel naturalibus redimatur; ad labores tamen pro venatione et respective noxiarum ferarum exstirpatione requisitos, consequenter ad pulsores quoque in subsidium horum praestandos converti valeat." (*Proiectum*, 31. l.)

ugyan végzésbe is ment, mind a mellet hogy már előbb az Előlülő úgy jelentette ki a jóvá hagyott szerkeztetés értelmét hogy *colonus* szó alatt csak colonust lehet érteni.[35] E tárgyban tehát leginkább NICZKY (Vas) értelme győzött, a ki eszköze volt annak is hogy SOMSICH inditványára a szerkeztetéshez annyi hozzá tétetett hogy ezen 3 napokba a jövet s menet is beszámitatik.

October 12-én a 125-ik országos ülésben

az 5-ik t. cz. 1-ő §.[36] fekiáltás által, — a 2-ik §. pedig oly értelemben, hogy általános summa letételével örökös kiváltsági szerződéseket kötni egyes jobbágyoknak is szabad legyen, — 24 megye, a K[irályi] városok és szabad kerületek voxának, 13 megye ellen lett kinyilatkoztatása után szintén helybe hagyatott, — Horváth Ország, és Zala, Poson, Pest, Baranya, Bács, Moson vármegyék nem szóllottak. — Ellenben az 5-ik §-ba[37] a fő RR kivánsága szerint ezen szavak: *„Jure inspectionis Regiae Majestati via consilii locumtenentialis regii salva permanente"* betétettek.[38]

October 13-án vasárnapi szünet.

b)

A M[éltósá]gos Fő RR October 10-ik, 11-ik és 12-ik napjain nyomban tanácskozásba vették a K és RRnek czikelyenként által küldött válasz izenetét,[39] s következendőkben állapodtak meg:[40] Az 1-ő t. cz. iránt az 1-ő §-ra nézve elfogadták a RR javallatát, világosság okáért hozá tétetni javalván hogy: a jobbágyi kapcsolat *intuitu discedentis coloni* szünik meg az elköltözés vagy el mozditás által. — A 3-ik §-ban a három hónapi idő szakot ezen szavakkal *„sine dilatione"* felcseréltetni nem ellenzik. — A 4-ik §-ban a hatalomkarnak specificus megemlitését szükségesnek nem tartják. — A csoportos elköltözés iránt elfogadják a RR javallatát azon szavakhoz *consilium L[ocumtenentiale] R[egium] dispositiones facere teneatur* ezeket javalván hozzá tétetni: *in sensu legis.* — A 6-ik §. iránt megegyeznek a RR javallatában, de a ZEMPLÉNYI FŐ ISPÁN inditványára izenetjökben kijelentik azon értelmöket, hogy mig meg nem határoztatik in specifico, mellynek legyenek a jobbágy telken lakó

[35] A personalis kijelentései: „Hogy a *coloni* szó alatt a zsellérek nem értetnek, onnan világos, mivel az urbéri tárgyban, jelesül a 3-dik czikkelyben subdistinguáltatik a *colonus* az *inquilinustól*, a *coloni* szónak értelme tehát itt sem lehet kiterjedőbb". „A coloni szó alatt mások nem értetődhetnek, mint teljes jobbágyok." (*Jegyzőkönyv*, V. k. 183., 187. l.) — A változtatás jelentősége kitűnik Nagy Pál felszólalásából: „Nem oda értette a homályt, nem is ugy kivánta magyarázni, hogy a *coloni* szó helyett *subditi* tétessen... bátor nem tartya sem dicsőnek, sem czélerányosnak homályos törvényt haza vinni, még is inkább kivánnya, maradjon meg a homály, mint a jobbágyságra illy nagy teher jöjjön". (*Jegyzőkönyv*, V. k. 190. l.)

[36] A régi szerződések érvényben maradásáról szól. (*Iratok*, I. k. 372. l.)

[37] Az úrbéri szerződések megkötéséről. (*Iratok*, I. k. 297., 376. l.)

[38] Az okt. 12-i országos ülés hivatalos jegyzőkönyvét l. *Jegyzőkönyv*, V. k. 194. s köv. l.

[39] Az alsótábla második izenetének (*Iratok*, I. k. 350. s köv. l., azonban az országos ülések egyes módosításaival) I., II. cikkét október 9-én, III., IV. cikkét pedig okt. 12-én küldte át. (*Jegyzőkönyv*, V. k. 142., 195. l.)

[40] A végzésekről a főrendek második válasza részletesen tájékoztat. (*Iratok*, I. k. 387. s köv. l.)

nemesek által viselendő terhek? addig az usufructuatio szabad adás vevését elhatározó törvény a nemesekre nézve foganatba ne mehessen.[41] — Ennek következésében a Fő H[ERCEG] NÁDOR is nemvárt reménteln esetek közbe jötte miatt minden szándék és feltétel ellenére is lehetségesnek tartván, hogy minden operatumok egyszerre el nem végeztethetnek, — ezen esetre a TÁRNOK azon következést húzta, hogy a nemesek nem fognak vehetni jobbágy telkeket, a NÁDOR azonban nem ezt, hanem azt következtette, hogy azon esetben per excerpta kellene a kérdése terhek meghatározását pertractálni.

Az inprothocollatio taxájának nem kivánása iránt előbbi értelmök mellett maradtak, de a 14-ik §-ban a sz[olga]bíróra szabott büntetést elfogadták.

A 2-ik t. cz. 5-ik s 7-ik §§-ban a Köz gyüléshez ragaszkodnak, hasonlót tesznek a 3-ik t. czikely azon pontjaira is, mellyben a törvény szék elő fordúl. — Egyébiránt hogy az irtványokat tárgyazta §-ban ne *via juris* hanem *sua forma* tétessék, — hogy H[orvát] Országnak a házankénti bormérés meg engedtessék, — hogy a vidéki bornak apró mértékben behozatala csak az országos küldötség javallata szerint legyen szabad, — hogy a pálinka égetés kolompérbol sem engedtessék, — hogy a jobbágyi állomány elkülönözésének, s egy tagban kiadásának kérdése a községek elrendelése idejére halasztassék, — hogy a tulajdon idaeájából indulván, a gyümölcs szedés, az uraság erdejében tilalmas legyen, — mindezekre nézve előbbi végzéseik mellett meg maradtak. — Ellenben a K és RRnek az inditványok tárgyában tett többi észrevételeit elfogadták. — Az épületi fajzás ingyen adásától pedig szintén elállottak.

A IV. t. czben a vadászatig haladván, — többnyire a RR véleményét — nevezetesen arra is hogy az ugarbol kilenczed ne kivántathassék, hahogy az *„praeter debite cultivatas ordinarias calcaturas* miveltetik, — valamint arra is hogy 3 nap alatt kell a kilenczedelésnek megtörténni, elfogadták. Csupán a sürgetős munka meghatározására nézve maradván előbbi véleményöknél, s a makacs jobbágynak büntetéseül szabott 2 nap munkát egyedül kárpotlásnak vévén, a vétséghez képest más, annak rendjén s módján megszabandó büntetést is szükségesnek itélvén.

[41] Erről a fontos feltételről a főrendek válaszukban így emlékeztek meg: A rendek javaslatát „olly értelemben és olly óvással veszik: hogy a jelen törvény tsak akkor lehet foganatos, miután a kérdésben lévő köz terhek eránt tökélletes határozás fog tétetni".

85.

a)

Az október 8—12. között tartott országos ülések érdekesebb vitáinak utólagos ismertetése.

b)

1833 október 14, 15
Országos ülések.

Tárgy: Az úrbéri törvényczikkelyek második olvasása befejeződik.

c)

1833 október 14, 15, 16
A förendek ülése.

Tárgy: Befejezik az úrbéri törvényczikkelyek másodszori olvasását.

a)

Balogh nak October 8-án a ministerialis responsabilitást tárgyazta némelly észrevételek előrebocsájtásával tett azon inditványára, hogy a jobbágytelket veendő nemesek iránt tett határozás következésében, a vételbeli szabadságbol a Földes urak se rekesztessenek ki

a Personalis azt felelé: hogy a számadás kérdése annyira bevág sarkalatos törvényeinkbe s törvényes szokásainkba hogy azt igy mellesleges en, s kivált az urbéri tárgyban tanácskozásba venni, kétségkivül a szólló követnek sem lehet czélzásában, — magát inditványát pedig a mi illeti: azt hogy a tegnapi határozás által a nemes ember adó alá vettetett volna, egyátallában el nem ösmeri, mert nem egyéb határoztatott mint az: hogy a ki jobbágy telek haszonvételét megveszi, minden azzal járó terheket viselni tartozik. Igaz ugyan hogy a földes úr kizárásának egyik oka volt, hogy a telek adó alól ki ne vétessék, s ezen okot a tegnapi határozás megszüntetni látszatik, de voltak más okai is, mellyek alkotmányos rendszerünkben gyökereztetnek, ilyen az: hogy a földes úr tennen maga tulajdonától adót nem fizethet. Már ez magában is elegendő ok az inditvány elmellőzésére, annyival is inkább, mivel a földes úr kizárása tegnap végzésbe is ment, és az is tekintetet érdemel: hogy a jobbágy telekkel járó terheknek elvállalásával, annak megvételét a földes úrnak meg engedni annyit tenne, mint a népesités felől alkotott 1723-ik 18. és 62-ik t[ör]vényeknek[1] kijátszására utat mutatni.

A Balogh inditványát többnyire azok pártolák, kik a tegnapi végzésnek ellene voltak, de nem mindnyájan p. o. Palóczy nem, azonban némelly mások igen is p. o. Prónay, Dokus, Somsich, a responsabilitás elvei iránt pedig szintén sokan már előlegesen pártolólag nyilatkoztak.

Novák: Valahányszor a józan szabadság alapjairol eszmélkedett,

[1] A 18. tc. a puszták benépesítése érdekében meghagyja a földesuraknak, hogy szétszóródott jobbágyaikat fogadják vissza, a 62. tc. pedig megtiltja, hogy egyik megyéből a másikba úgy telepitsék át jobbágyaikat, hogy ott elnéptelenedés következzék be.

mind annyiszor meggyőződött hogy csak ott van igazi szabadság, hol az ország polgárai minden kivétel nélkül háromban egyenlők, u. m. a törvény előtt, hivatal viselésben és adózási tekintetben. A tegnapi határozás nem egyéb, mint az adózás tekintetbeni egyenlőséghez közeledés, igen természetes rendben van tehát hogy a törvényhozás nyomban gondoskodjék arról is, mi az illyetén institutiobol folyó új adózási rendszernek legfőbb garantiáját teszi, u. m. a responsabilitásrol, a mit is a kormány egész hatás körére kiterjesztve, mindég és mindenüt kettőztetett igyekezettel szorgalmazni fog. Magát az inditványt illetőleg, hogy tegnap erről tanakodás s igy végzés is lett vólna, el nem ösmeri, azt tehát pártolja, mert az adó fundusa megcsonkitásának aggodalma immár fel nem foroghatván, minden emberek között egyedül magát a tulajdonost, őtet a ki legtöbb igazzal bir, kirekeszteni igazságos épen nem lenne; ellenben annak szemlélete hogy maga a földes úr is adót fizet jobbágyi telkétől, a különben könnyen elkedvetlenedhető nemesben megnyugvást fogna szerezni. — A PERSONALIS ujolag azt veté ellen hogy a 6-ik §. tegnap már végzésbe ment, ott pedig a földes úr kirekesztése nyilván ben foglaltatik.[2] — Erre NOVÁK a regressusnak feltartott hatalmával felelt, s meg nem foghatná, mi végett éltek a RR azon fentartással? ha ott, ahol inconsequentiát s tagadhatatlan anomaliát látunk kifejlődni, igazitást és kiegyenlitést tenni nem lehetne.

PÁZMÁNDY ebben igazságát látja a Békési követnek, de ő más elvből indul, — t. i. a nemesi tulajdon adótuli mentségének constitutionalis elvéből, azon elvből, melly az 1-ő rész 9-ik czimjében gyökereztetik, s az 1741 : 8. czikely által biztositatik. 1825-ben is országosan ki jelentették a RR azon principiumot, hogy mig a jobbágy telek a földes úr kezénél van, addig attol adó nem fizettetik,[3] s mivel ezen elvel a tulajdonosság idaeája szoros kapcsolatban van, mindég voltak az adó fundusának gondos megőrzése mellet is oly kapuk nyitvák, mellyeken a földes uri tulajdonosság idaeájának megmentése végett a jobbágy telek csak ugyan szabad földes uri kézre juthatott — ily tartalék kapu gyanánt lőn jelenleg is az 1-ő rész 40-ik czimje fentartva,[4] — s általa azon constitutionalis sarkalatos elv, hogy a nemes ön tulajdonától adót nem fizet, féltékenyen megőrizve, — mihelyt az határoztatik, hogy lehet eset mellyben a nemes ön tulajdonától adót fizet, a 1-ae 9-us és az 1741 : 8. azonnal öszedől.

BEZERÉDY: Ezen constitutionalis okoskodást a felforgó esetre alkalmaztathatónak épen nem találja, mert itt nem a jobbágy telek tulajdonárol, hanem usufructuatiójárol van szó, ez pedig többé nem a földes úr tulajdona, hanem a jobbágyé, s ha azt a mi a jobbágyé, megveszi s attol adót fizet, nem a maga tulajdonától, hanem a jobbágyi sajátságtol fizet adót, ez pedig nem ütközik a komáromi követ által ki fejtett constitutionalis elvekbe.

[2] A törvényjavaslat I. cikkének 6. §-a valóban azt mondja, hogy a jobbágy bárkinek eladhatja telkének haszonvételét, „a földes urat s a községeket kivéve". (*Iratok*, I. k. 261. l.)

[3] Az 1826 aug. 11-i feliratot l. az 1825/7-i országgyűlés *Irásai*ban, 664. s köv. l.

[4] A *Hármaskönyv* I. 40.-t, amely módot nyújt a jobbágynak telkéről való elmozdítására, az urbéri törvényjavaslat I. cikkének 6. és 13. §-a hagyta érvényben.

NAGY PÁL sokszor mondotta, hogy ő a földes uri és jobbágyi birtok közt tisztán elválasztó demarcationalis vonalat kiván feltartani. Könnyü az anomaliát emlegetni, ő nem is tagadja hogy anomalia a földes úr kizárása, de a törvényhozónak tovább is kell nézni. Megengedni hogy a földes úr is vehessen jobbágy telket, annyit tesz, mint a depopulatio rendszerét életre hozni. Tegnap sokan mondották hogy a jobbágy telekre szorult nemest nem kell utósó menedékétől megfosztani, — de hát a 9 millio népnek nem kell menedék? ha hogy a földes urak rendre depopulálják a helységeket, hová teszik a RR azon 9 millio embert, a kiket kihajtani nem lehet, a kik nem hagyják magokat oda tenni, ahová akarjuk, s a kik ha mi túl hágunk a demarcationalis lineán, könnyen hasonlóra ingereltethetnek, s birtokunkhoz nyúlhatnak. Ő erre soha reá nem áll s annak is nyilván ellene mond, hogy tegnap a nemes adó alá vettetett volna, ezt ő kereken tagadja, csak az határoztatott, hogy valamint a Herczeg, ha királyi városban házat vesz, attol adót fizet nem úgy mint Herczeg, hanem mint polgár, ugy a Herczeg is, és nemes is, ha önként leszáll a jobbágyi helyzetbe, s jobbágy telket veszen, attol adót fizet, nem mint Herczeg vagy nemes, hanem mint jobbágy.

BERNÁTH: Már tegnap is mondottam hogy ezen tilalom a századok próbáját nem állja ki. A Sopronyi Követ nagy lelkesedéssel erősiti, hogy tegnap a nemes adó alá nem vettetett, valóban ezen tárgy nagy lelkesedését meg nem érdemlette, mert hiszen ő is csak egy személy, mint más akárki, s midőn a Sopronyi Követ valamit el nem ösmer, az Unghi követ pedig elösmér, egyet az egyből marad semmi. Ugy de azt mondják, nem a nemes vettetett adó alá, csak a telek: Istenért! annyi belátást nekünk is csak tulajdonitsanak, mellynél fogva átlátjuk hogy akár a falat vágjuk a gyermekhez, akár a gyermeket a falhoz, mindég a gyermek hal, ne éljenek ily gyarló argumentummal ellenünk. De hiszen követ úr demarcationalis lineát akar vonni, s magát annak vonásával oly nyugodtan, biztosnak találja, ám jó, vonjon! de úgy hogy ellen súly legyen, — de ahol egy részt 150.000 familia, más részt 8 millio ember áll, hogy fogja ezt tehetni? feleletét el várom. Egyéb iránt a Barsi inditványt azon szempontnál fogva is pártolom, hogy a vevőknek, még pedig a legtehetősb vevőknek szaporitásával, a jobbágyoknak szánt jótékonyság is tetemesen gyarapitatik.

FEKETE: Az anomaliából ki nem búvunk, de ne sértsük e miatt a constitutiót, kerüljük azon zavarokat, mellyek természetesen következnének, ha a földes úr, egy részben úgy állana mint földes úr, más részben mint jobbágy. Emlékezzünk meg arrol is, hogy a remanentialis földeket jobbágy telekké alkottatni, vagy is az adózó nép subsistentiájára fordittatni rendeltük,[5] ha elfogadjuk a Barsi inditványt, minden remanentialis föld a földes úrnál marad.

NICZKY (Vas) ezen argumentumot igen győzőnek találja, a mint igen természetesnek az inditványt azok részéről, kik a remanentialis földeket megtartani kivánják, de emlékezzenek meg hogy kisebb számban maradtak. Ő egyébiránt bár mit mondjon is az Unghi követ, soha el nem ösmeri hogy a nemes adó alá vettetett, csak az vala határozva, hogy a telek közt különbséget tenni nem lehet, bár nemes, bár nemtelen mivelje.

[5] A törvényjavaslat VII. cikkének 8. §-ában. (*Iratok*, I. k. 310. l.)

Palóczy szintén nem pártolhatja a Barsi inditványt, mert az *Steuer Grundbuchra*, regestrumra vezetne, a mitől küldői irtódznak.

Borcsiczky azt tartaná legnagyob anomaliának, ha a földes úr azt, a mi az ő tulajdona, megvehetné. Ha ő maga tulajdon lovát meg akarná venni, a RR nem csak anomáliával vádolhatnák, de azt is méltán kérdezhetnék, ha nem ment e el az esze. Ő az inditványt inconstitutionalis elvnek is tartja, mert a 1-ae 9-us minden nemes embert *intra limites territorii sui* az adózástol szabadnak nyilatkoztat, de továbbá azért is, mivel mi nem válalván el az adó behajtásának kezességét, a kormány méltán megkivánja, hogy az adó fundusára nézve felvigyázást gyakorolhasson, a honnan következik, hogy azon fel vigyázás a jobbágy telket vevő földes úrra is kiterjedne, a mi ismét ellenkeznék azon független szabadsággal, mellyel minden nemes bir tennen javainak használatában.

Balogh: Ha ennyire tulajdona a jobbágy telek a földes uraknak, ám próbálják azt tetszésök szerint használni! — de nem használhatják, s igy az ő tulajdonuk magára a telekre, s nem annak járandóságaira nézve csak puszta név, nem pedig valóság. És igy azt hiszem, a melly úr meg akarná a maga telkét venni, annak esze lehet, s attol a ki nem akarja megvenni, észt költsönözni nem fog — egyébiránt úgy hiszem Trencsin V[ármegye] követje ezen argumentumot mindenesetre csak tennen magárol értette.

Niczky (Vas): Ehez semmi közöm, de azt állitom, és ismét állitom, hogy a teleknek tulajdona a földes uré, s ezen tulajdonosság az 1 : 40. által is voltakép biztositva van.

Ezt sokan helybehagyták — Balogh inditványa el nem fogadtatott.

A responsabilitás iránt, ámbár Balogh ismételve kijelentette, hogy azt nem azonnali pertractatio végett hozta fel, igen sok támogató nyilatkozások történtek. — Palóczy azonban a Budget, Civil-lista, s ezzel ösze kötött kérdésekbe nem ereszkedik, mert igen nagy kérdés: valjon ott, hol eddig az adó felől az ország nem kezeskedett, tanácsos e azon rendszert elfogadni. — Bernáth jövendőre sem igérheti szavát, mert a responsabilitás rendszere ösze van kötve a meg kenyerezés systemájával (Bestehungs System), mellynek kölcségeit a Budgethoz szokták vetni, — nállunk atyáink rendszere következésképen eddig a kormány egy két sinecurával beérte. — Majthényi a responsabilitás elvét constitutionalis országban el sem mellőzhetőnek tartja, de más részről úgy hiszi, hogy ha számot kér a status, kötelessége is hogy minden köz szükségeket pótoljon. Már pedig tanácsos e Hazánkban még most ezen útra lépni? nagy kérdés. Ő pártolni fogja a responsabilitás szorgalmazását, de csak azon esetben, ha meg lesz győződve, hogy magyar ország status jövedelmei a magyar országi status szükségeit fedezik, — ezen esetben ő tovább is megyen, s egy fillér adót sem fog ajánlani.

A többi pontok eránti végzések közölve lévén,[6] — ezen sokszor ismételt tárgyban nehogy unalmat gerjesszek, csak a nevezetesb vitatásokat vagyok bátor közleni.

A pályinka égetés tárgyában: Prónay tőn inditványt hogy ez általánosan minden szoritás nélkül megengedtessék, rendre czáfolgatván a fő RR ellenvetéseit,[7] különösen arra: hogy erkölcstelenségre vezet, azt feleli, hogy ha e részben oly nagy a fő RR aggodalma, zárassák be korcs-

[6] V. ö. 283. s köv. l.

[7] Olv. ezeket *Iratok*. I. k. 330. s köv. l. (A törvényjavaslat III. cikkének 2. §-ával kapcsolatban.)

máikat, mert azok valóságos mühelyei az erkölcstelenségnek. Azt pedig hogy a müszereket[8] használó földes urakkal a jobbágyok a concurrentiát ki nem álhatnák, szép okoskodásnak látja ugyan, de olyannak, mellyel egyenesen csak a magunk hasznát legyezzük.

A PERSONALIS mindezek mellet is csak ugyan tagadhatatlannak véli. hogy kivált az országnak felvidékein, sem a föld nem oly termékeny, sem a telki állomány nem oly nagy, hogy a jobbágyok gabona termésökbül élelmekön felül még pálinkát is égethetnének, a mi keveset pedig égethetnének is, azt minden haszon nélkül az erkölcsiségnek nem csekély veszedelmeztetésével gondtalanúl magok elemésztenék, s tavasz nyiltával az éhenhalással küszködnének.

PALÓCZY: Ha hogy pálinka főzés által az élelem első szerei szükitetnek, sokkal nagyobb mértékben szükitetnek a temérdek ezer akókat lecsepegtető földes urak, mint azon szegény jobbágy által, kikről a Personalis úr azt erősiti hogy szük, s terméketlen telkeiken kevés élet terem. Azon argumentum tehát úgy áll: a jobbágynak tilalmas az élelem szerit megszükiteni, de a földes úrnak s kivált az árendás zsidóknak szabad

BORCSICZKY a fő RRkel egyet ért: a fényüzést nem könnyiteni, sőt akadályozni kellene, a pálinka pedig csak ugyan nem más a parasztra nézve, mint fényüzés czikkelye. Az erkölcsiség is inkáb veszedelmeztetik, ha szabadon meríthet maga hordajából, mint ha pénzen veszi a korcsmán, de az erdő pusztitás tekintete sem puszta tekintet, mert a jobbágyi fajzás jótékonysége nagyon meg lévén szoritva, lopásra fog a jobbágy ingereltetni.

NOVÁK ellenben mind azon okokat, mellyek a pálinka főzés engedelme ellen felhozatnak, oda látja kimenni hogy az káros, és veszedelmes. Ha az, már igy a logicai követeltség nem azt hozná magával, hogy a kárt s veszedelmet okozó mesterséget csak a földes urak gyakorolhassák, hanem az hogy a pálinka égetést átallában el kell tiltani úrnak úgy, mint jobbágynak, mert mind a két félre egyenlő okok állanak, egyenlőknek kell tehát lenni a következéseknek is.

SOMSICH gazdasági practicus tekintetekből mutogatja hogy a marha tartással ösze kötött pálinka égetés nem hogy szükitené, sőt tetemesen gyarapitja a gabona termesztést. Az erkölcstelenség ellenvetését pedig igen messze vezető argumentumnak tartja, mert késsel, tüzzel, szóval mindennel a világon visza lehet élni, valjon azért el kell e tiltani a velök élést? Más részről azonban, midőn a jobbágy kiadja a 9-edet, minden tartozásait lerövja, mellyekkel telkének használatáért tartozott, hogy azon gabonáját, melly véres verejték közt termesztett igaz tulajdona, tetszése szerint ne használhassa, az csak ugyan a legnagyobb igazságtalanság.

FEKETE pedig az erkölcstelenségre, s korhelységre felelvén psychologiai igazságnak tartja, hogy a kivánatnak ingere nem arra terjed, a mi van, hanem arra, a mi nincs, a kinek házánál van a pálinka az keveset iszik. — SZLUCHA ellenben az ember természetében fekvőnek hiszi azzal élni, a mi van, s nélkülözni tudni a mi nincs.

NAGY PÁL azon ellenvetésre: hogy nincs a jobbágynak elegendő gabonája, azt felelí: hogy felföldön a termés csekélysége miatt leginkáb a földes uraságok éléstárai szokták a vidék szükségét fedezni, ezeket kellene tehát megtartani igyekezni, mert ezeknek kiüritése miatt lehet inkáb éhségtől tartani, meg kellene tehát az úrnak mondani hogy az

[8] Kazánokat.

Isten nem azért adott neki teli granáriomot hogy azt haszonvágybol pálinkává égettesse, hanem hogy télen ált megszükült jobbágyinak élelmet subministráljon. Az erkölcstelenséget a mi illeti, ha azon csekélység ártalmas, mellyet a jobbágy kiégettet, még károsab a gőz masinákon lecsepegtetett temérdek mennyiség. Az argumentum tehát úgy áll, mintha igy szóllana az úr: te paraszt ne égesd ki gabonádat, mert korhely leszel, hanem add el, s az árát idd meg az én koresmámban, othon ne igyál pálinkát, mert korhely leszel, hanem menj a koresmába, s ott igyál reggeltől estig nem bánom. No ez ugyan gyönyörü morál tanitás.

Bárczay szintén a szabad égetésre voxolván, a felhozott argumentumokat czáfolólag a többi közt arra hogy inger a falopásra, azt feleli: vigyázzon kiki a magáéra, arra pedig hogy a jobbágy nem bir elegendő itélő tehetségel annak megbirálására, hogy melly időben lehet hasznos a pálinka égetés? úgy hiszi hogy midőn arrol van szó, mi hasznos, mi káros tennen magának, csak annyi esze van a parasztnak mint a M[éltóságos] főRRnek vagy másnak akár kinek.

Végig nyilatkozván a törvényhatóságok követjei, a részben igen világos volt a többség: hogy a pálinka főzés átallában gabonából is meg ne engedtessék, mert a teljes szabadságu engedelem 18 megye a K[irályi] Városok, és szabad kerületek voxával kisebb számban maradt De kétséges volt, valjon a kromplibol meg kivánják e a RR engedni, úgy hogy az annak élesztésére szükséges gabona a tilalom alatt ne értessék. — A Personalis e szerint illusiónak tart minden tilalmat, azonban világosság okáért fel szóllitja Heves, Komárom és Szerém megyéket, magyaráznák meg, miként kivánják voxaikat e részben értetni. — Brezovay és Ghiczy úgy magyarázzák, hogy azon gabonát, melly maga nem anyagja (materiája) a palinka főzésnek, hanem csak eszköz arra, hogy a kolompért kiégetni lehessen, a tilalomba befoglaltatni nem kivánják, — Poszavecz hasonlóan nyilatkozott, s a kromplibol való palinka főzést, az országos küldötség szerkeztetésében is megengedtetve véli,[9] mert ő a kromplit a *fructus* közé számitja. E szerint tehát a végzés ezen 3 megyék magyarázatának értelmében, miután ahoz Nográd, és Poson is hozzá állottak, kijelentetvén, — Nagy Pál inditványára a szerkeztetésben ki tétetett, hogy azon gabona mennyiség, melly a kolompér élesztésére meg kivántató, a tilalom alá nem foglaltatik.

Az ugar kilenczed kérdésében[10] a RR fekiáltással az eltörlés mellett nyilatkozván

Bezerédy valamint a kerületi ülésben,[11] úgy itt is férfiasan védelmezé küldőinek azon akaratját, hogy az ugartol járó kilenczed legalább ahol eddig is szokásban volt feltartassék. Okait onnan merité: hogy az ugar kilenczednek ellene vetett okok átallában minden kilenczed, sőt minden urbarialis prestatiók ellen szóllanak, mert erősebb alapja egynek sincs, mint a 9-ednek, mellyre nézve nem tesz a törvény különbséget az ugar és nem ugar föld közt. Továbbá hogy ezen engedély ellenkeznék a tulajdon szentségével, mellynek sértése oda vezethetne, hogy osszuk fel az országot. Felhozza a tulajdon sérthetetlenségének Anglia által a rabszolgák felszabaditásában adott fényes példáját, s kérdi hogy a földes úr-

[9] A jobágyoknak „exustio — non tamen epocillatio — cremati seu pro necessitate propria seu pro exercendo per urnas quaestu e propriae procreationis racemis, fructibus, vino eiusque foecibus admittitur". (*Modificationes*, 6. l.)

[10] A törvényjavaslat IV. cikkének 2. §-a. (*Iratok*, I. k. 364. s köv. l.)

[11] V. ö. e munka 236., 248. s köv. l.

nak nagyob részint úgy is már köz czélokra fel áldozott vagyonából járó jövedelme csak annyi tekintetet sem érdemel e hogy legalább az expropriatio elvei meg tartassanak? mellyek szerint csak köz kárpótlás mellet lehet egyesek vagyonát a status számára meg váltani! Figyelmezteti a RRket Tolnának különös helyzetére, melly szerint ott az ugar kilenczedelés, úgy szóllván eredeti inpopulationalis egyeségen alapúl s az ugar gyönyörü iparral miveltetik kilenczed adás mellet is, holott másutt kilenczed nélkül parlagon hever. Figyelmeztet az eddig kölcsönös érdek miatt elő mozditott ipar gátlásából eredendő káros következésekre, s mind ezen elveknek bővebb kifejtésével, úgy annak is megczáfolásával, mintha az ugar kilenczed csak kormány rendeleten alapúlna, a főRR javallatát elfogadtatni kéri. Támogatták Gyertyánfy, Asztalos, Török, Szlucha, Sz. Horváth és Prónay, — a többség a mellett maradott hogy a rendes nyomásokon kivül mivelt ugartol kilenczed ne adassék.

Minden kérdések közt legtöbb szóvitákra adott alkalmat a *vadászatnak* kérdése, melly csak nem egy egész napot húzott ki, — mind a két rész erősen ragaszkodván maga véleményéhez. Hogy mi lett a dolog kimenetele, már megirtuk,[12] t. i. a *Colonus* szó *subditus* szóvel felcseréltetvén, s a 3 napba a jövés menés is betudatván, egyébiránt az országos szerkeztetés teljes kiterjedésében megállott,[13] s igy annak eleje is meghagyatott, melly igy szól: „a vadak *minden* nemei által okoztatni szokott károk meg gátlására" s a t.

A jobbágyi adózások örökös megváltásának, vagy is az V-ik t. cz. 2-ik §-nak kérdésében a PERSONALIS a fő RR véleményét,[14] vagy is az országos küldötség szerkeztetésének[15] elfogadását támogatá, alkotmányunkkal nem tudván megegyeztetni hogy a jobbágyok magokat egy átalános summa lefizetésével felszabadithassák. Azon argumentumot, mellyet a RR kerületi ülésökben a K[irályi] Városoktul vettek, nem alkalmaztathatónak véli, mert azok kiváltván magokat, nyomban privilegiumokat kaptak s nemes aristocraticus társainkká lettek, a mi egyes jobbágyok kiváltásával nem történhetnék. Ismétli az ősiség természetéből, a pazarlás eltávoztatásából, az elidegenitett jusok visza váltásához keresettel biró személyek igazainak megóvásából meritett s a szövevényes tárgynak a juridicumra halasztását javalló ellenvetéseket, s végre figyelmezteti a RRket, minő nagy különbség forog fel egész községek és egyes jobbágyok felszabadulása közt, melly utóbbi, a még úgy sem coordinált községek belső szerkezetére nézve is számtalan nehézségeket szülne.[16]

Ezen okokhoz még különösen SZLUCHA azt adta hogy a K[irályi] Városok nem oly igen kedvesek az ország előtt, különben, nem hozatott volna törvény szaporitásuk ellen,[17] továbbá megemliti a királyi fiscus örökösödési jusát is.

[12] V. ö. e munka 285. s köv. l.

[13] Szövegét olv. a 285. l. 34. jegyzetében.

[14] A főrendek igy érveltek az örökváltság ellen: Az engedély utat nyit a pazarlásnak s a nemzetségek romlásának, főleg külföldieknek használ, veszedelmezteti az ősiséget, ősi tulajdonnak örökös eladásáról lévén szó, tullép az urbariale határán. (*Iratok*, I. k. 338. s köv. l.)

[15] Szabad lesz a jobbágyoknak „ratione duntaxat praestationum, laborum et datiarum, praeter normam legetenus defixam, seorsivos perpetuos contractus inire". (*Modificationes*, 11. l.)

[16] V. ö. *Jegyzőkönyv*, V. k. 196. s köv. l.

[17] 1687 : 17. tc.

Ezen nevezetes kérdést mind két oldalra kimeritőleg meghánva már több izben közölvén, itt csak némellyeket emlitünk.

A KIRÁLYI VÁROSOK ugyan egyes értelemmel a meg váltás szabadságára nyilatkoztak, mind azáltal észrevételt tettek hogy nem minden királyi városokrol lehet azt mondani, hogy mielőtt privilegiumokat nyertek volna, jobbágyi helyzetökből magokat előbb kiváltották, mert vannak királyi városok, mellyek soha földes uri hatalom alatt nem voltak, mint *Lőcse* és mások, de vannak olyanok is, mellyeknek városi létele még a Római időből származik, mint *Aquincum* (Buda), *Floridia* (Fejérvár), *Pisonium* (Posony).

SOMSICH: A királyi Városok diplomaticus szerkezetébe nem ereszkedik, hogy diplomatice az Anjou ház alatt jöttek bé, azt törvénykönyvünk nyilván mutatja,[18] miként voltak Árpád idejében ide nem tartozik, elég a mindennapi tapasztalásnak ama bizonsága hogy némelly községek lassanként megváltván magokat, s később privilegiumokat nyervén, ezen úton szaporodtak a kir. városok. A juridicumra való halasztás argumentuma sokat bizonyit, s igy semmit sem bizonyit. Igazán felvéve, minden a mi tulajdont tárgyaz, a juridicumra tartoznék, de hogy az urbarialis birtok egészen különböző természetü, azt a fő RR magok is erős ragaszkodással állitják, s ép ezen szempontbol indulva kivánják, hogy az urbarialis viszonyokat tárgyazta keresetek a törvényes utrol el vonassanak, s a Helytartó Tanács felsősége alá vettessenek. Az ősiség eredetét, s annak minden következését, úgy mint a kerületi ülésben[19] itt is kifejtvén, állitja hogy az urbarialis birtokot tárgyazólag, az ősiség csak a robotot, kilenczedet s egyéb jobbágyi adózásokat, s igy ingó természetü vagyont tárgyaz, mellyet a váltság dija fejében felvett tőke voltaképen repraesentál. Hivatkozik a világ történeteire, hogy a pazarlás ott divatozik legkevésbé, hol a pazarlót a törvény oltalma nem legyezi, s a mi eladatik, örökre eladva marad, ott van ellenben a pazarlás legnagyob divatban, hol az eladó már előre arra számol, hogy eladott birtokát unokája kiválthatja. Hogy mi különbség lehet egyesek, és egész községek közt, meg nem foghatja, a mi az egésznek jó és hasznos, az egyeseknek is az, egyébiránt is a libertinusok, scultetusok osztálya törvényeink előtt épen nem ösmereten.[20] Azzal végzi beszédjét hogy az ily szerződések kötése minden embernek meg nem tagadható jusa, mellyet kevesek képzelt hasznáért milliók kárával feláldozni nem lehet.

PALÓCZY: Legelőbb azon ellenvetésre felel, hogy az invalidatorius, és successionalis perek esetében a mostani birtokosok az illető feleknek nagy kárt okozhatnának. Minden szerződés csak „salvo jure alieno" készülhet, és sub lite nihil innovandum est, a most készitendő törvénynek a mult időkre és esetekre visza ható ereje nem lesz, jövendőben pedig kiki tudván a törvény rendelését, gondoskodhat jusai bátorságárol. Továbbá a Fejér V[ármegye] Követét fel szóllitja, olvassa végig az 1687 : 17-ik czikelyt,[21] s meg fog győződni hogy ha egy vagy más város érdemeit a Felség azon jutalomra hogy kir. várossá tegye, méltónak találja, azt igen is megteheti, eltiltva nincs. Egyébiránt a K és RR erősségeinek győzhetetlen legiói tömött sürüségü hadi rendben állanak, azokhoz valamit alig lehet tenni. Azonban a Fő RR azt mondják, hogy

[18] Az 1351-i decretum civitas-aira céloz.
[19] Az okt. 1-i kerületi ülésben. (V. ö. e munka 256. l.)
[20] V. ö. 1554 : 4., 1567 : 14., 1569 : 8., 1574 : 3., 1647 : 26. és 128., 1657 : 54. tc.
[21] De non augendo liberarum ac regiarum civitatum numero.

buzgón ohajtják az ország virágzását, — ez igen felséges mondás, — kár azonban hogy aláb kimagyarázván értelmöket, az *ország* szó alatt csak a nagy birtokú nemzetségeket, az az csak magokat értik. Igaz ugyan: a status czéljának kell lenni, hogy a mennyire lehet egyes nemzetségek boldogok legyenek, de még főbb czéljának kell lenni, hogy a Haza polgárjai ne csak kevesen, hanem mennél többen, s ha lehet minnyájan boldogúljanak. Pazarló nemzetségek mindég voltak, lesznek is, egyik nemzetség romlása szüli a másik fel emelkedését. A mostani roppant birtokúak sem dátálják gazdagságukat a világ teremtésétől, többnyire pazarló emberektől szerezték azt, bizonság erre a perek myriadja, s azon igazság: hogy Magyar országban mentől több jószága van valakinek, annál több perek is támadnak ellene. Legfőbb ellenvetés azonban hogy ezen tárgy a juridicumra tartozik; hogy a szövevények bővebb eligazitása oda tartozik, azt senki sem tagadja, itt a principium kijelentéséről van szó, s vigyázzanak a RR, hogy a szénégetőnek vitiosus circulusába ne essenek, aki minden elibe tett kérdésekre csak azzal felelt: hogy ő azt hiszi, a mit az anyaszentegyház hiszen, az anyaszentegyház pedig azt hiszi, a mit ő hiszen. Halasszuk csak a juridicumra, s majd azt mondják a fő RR, ha nincs az urbariomban kijelentve az elv, nem kell formalitás, ha nincs ember, nem kell köntöst szabni, — az úri széket reánk disputáni, a VIII-ik czikelyt pedig eldisputálni akarják, ha ez igy lesz, elmondhatjuk diaeta végével: *ubi est decantata populi felicitas?* Mondják azt is, hogy ezen határozat ellenkezik a törvényszerzés elveivel, de azzal bizon semmi sem ellenkezik nagyobb mértékben, mint az elvekben való álhatatlanság. Mit tartozik az urbéri tárgyhoz hogy az urbéri telek haszonvételére szorult nemes ember adót fizessen e? mit tartozik ide hogy ez vagy amaz itélő szék megtartassék e, de azért a főRR amazt ugyan sarkalják, az uri széket pedig vátig védelmezik. Ha mindezek ex principio ide tartoznak, az urbéri örökös kötések még inkább ide tartoznak. Tartsuk meg tehát az egész §-ust, tartsuk meg a VIII-ik czikelyt is tántorithatlanúl, s ha megtartjuk, el fogjuk mondhatni: Iam redit et virgo redeunt Saturnia regna.[22]

Sz[ent] Pály: A kinek fekvő birtoka nem lehet, annak hazája sem lehet, én arra voxolok hogy a magyar parasztnak hazája is lehessen.

Prónay: A Personalis első ellen vetése oda megy ki, hogy a k[irályi] városoktoli hasonlitás nem áll, mert ők nemes társainká lettek, itt pedig egy oly nép osztály fog támadni, melly sem nemes, sem jobbágy, úgy de ezen nép osztály nem *fog* támadni, már támadt s mi jobb, törvényen kivül, vagy törvény mellett? én az utolsóval tartok, s azon osztálynak szaporodásától nem hogy tartanék, sőtt ohajtom, mert a' kifejlődésnek akár moralis, akár materialis előmenetelét nagyobnak sehol sem tapasztalom, mint a kiváltott községekben. Egyébiránt tisztelem én a historicus nevek feltartásától vett okoskodást, azoknak káros vagy hasznos volta felől theoreticus vitatásokba nem ereszkedem, de azt tudom hogy azon gyász emlékezetü factióknak, mellyek hazánkat siralmasan dúlták szaggatták, s moralis kifejlődését ennyire gátolták, kik voltak okai! a ki ősmeri hazánk történeteinek év rajzait, feleljen meg magának. De nem is rontja el ezen törvény a nemzetségek legitimitási felmaradását. Mnden nemzetség conservatiója tennen magától füg, ha van bennök elegendő moralis erő, nincs szükségök idegen tá-

[22] Vergilius, Ecl. IV.

maszra, ha nincs, meg nem érdemli, hogy a törvény hozás, milliók jusának csonkitásával őket s csak őket pártolja.

Még Nagy Pálnak, s Bernáthnak beszédjeit, kik az oligarchia ellen erős harczra keltek, s mostani rendszerünket, a nemesség tömegére nézve is igen ártalmasnak nyilatkoztaták, úgy Rohonczynak is ellenkező értelmü mondásait közölni fogjuk. A végzést már megirtam, t. i. hogy az örökös szerződések engedelme meg állott.[23] Igazitólag meg kell jegyeznem hogy a nem voxoló 7 megye közé Baranyát csak annyiban kell érteni, hogy azon megye követje több napok óta betegsége miatt az ülésben jelen nem lehetett.

b)

October 14-én a 126-ik országos ülésben a 6-ik t. cz. minden változ; tatás nélkül a kerületi szerkeztetés szerint[24] jóvá hagyatván, a VII-ik t. cz. iránt, nevezetesen az uri székek kérdésében 22 megye az uri székek általános megtartására voxolt, 25 megye részint általános eltörlésre, részint (legnagyobb részben) hogy az úr s jobbágy közötti kérdésekre nézve az uri szék hatósága eltöröltessék. Zala és Honth v[árme]gyék oly javallatokat tettek, hogy az uri széknek minden tagjai a megyék által neveztessenek, melly inditvány el nem fogadtatván, ők pedig a földes urat ön ügyében birónak meg hagyni teljeséggel nem akarván, a 25 megyéhez állottak, és igy 27 megye s a kir. városok voxával tovább is meg maradt a RR eredeti állapodása. Többen nagyon erősen bélyegezték az uri székeket, — Nagy Pál a gazságok, s igazságtalanságok fábrikájának nevezte.

Hasonló képen arra nézve is hogy az urbarialis perek nem a Consiliumra hanem a K[irályi] Curiára appelláltassanak, 26 voxal 20 ellen előbbi végzésökben meg maradtak.[25] A VII. t. cz. többi részeiben változtatás alig történt.[26]

October 15-én a 127-ik országos ülésben a VIII-ik t. czikely nevekedő erővel megállott. 10 megye szóllott ellene, 14 mellette, s a k[irályi] városok, miután pedig előbb Marics is módositással mellette voxolt, később B. Sztojka sőt Szilasy is úgy nyilatkoztak, hogy küldőik halgatását megegyezésre magyarázzák, s meggyőződésöket követve mellette voxolnak, végre Mayer kanonok is mellette voxolt, s minden ilyes voxolást egy harsány éljen! s maradjon! követte, ámbár Bereghi és Liptó pótló utasitásaik szerint ellene voxoltak. — A Personalis igy végzé a tárgyat: ha már minden ember mellette beszél, prescindáljunk a tovább vitatásoktul, s küldjük által a fő RRnek. — Által is küldetett.[27]

c)

A M[éltósá]gos főRR October 14, 15, és 16 napjain szintén végig mentek az urbariomon,[28] — a nevezetesb kérdésekben, u. m. örökös kötések, uri szék, consilium, VIII-ik art[icu]lus iránt előbbi értelmök mel-

[23] V. ö. 286. l.
[24] *Iratok*, I. k. 376. s köv. l.
[25] *Iratok*, I. k. 381. s köv. l
[26] Az okt. 14-i országos ülésről részletesen szól a *Jegyzőkönyv*, V. k. 229. s köv. l.
[27] V. ö. *Jegyzőkönyv*, V. k. 257. s köv. l.
[28] Határozataikat második válaszuk tartalmazza. (*Iratok*, I. k. 387. s köv. l.)

let maradtak. — A VIII-ik art[icu]lus itteni alkotásának szükségét egyedül GR. FEKETE, B. VAY MIKLÓS, GR. KÁROLYI GYÖRGY és GR. ESZTERHÁZY KÁROLY védelmezik. — Azonban a nevezetes *citra personalem laesionem* szavakat ezekkel: *absque poena corporali* kívánják felváltatni.[29] — October 17-én már ismét Circulusra kerül az urbariom.

86.

a)

Az október 12—15. között tartott országos ülések érdekesebb felszólalásai.

b)

1833 október 17

Kerületi ülés.

Tárgy: [I.] *A távollevő főrendek ügye.* [II.] *A főrendek által másodszor visszaküldött úrbéri törvénycikkelyek harmadszori vitája.*

a)

Az urbéri V-ik t. cz. 2-ik §-ának October 12-én a 125-ik országos ülésben történt s már közlött vitatása alkalmával[1] ly formán szóllott még:

NAGY PÁL: Én épen nem csudálom, hogy a fő RR, kik az ország olygarchiáját képezik, az ősiséget emlegetik; ők igen consequenter cselekszenek, mert látják, gyönyörü törvényeink mellet mire jutott a nemesség állapotja. Ezernyi nemes familiák járnak ekc mellet, a fő RR majoratusi uradalmaiba inclavalva. Azon tehát nem csudálkozom, hogy ők pártolják, de hogy itt, ezen teremben is akadnak követőkre, azt meg vallom bámulom. Ha vannak oly nemzetségek, mellyeknek fentartása a törvényhozásnak különös kötelességében áll, nevezzék meg nekem azokat a fő RR: mutassák meg azoknak ellenchusát a Corpus Jurisban, különben ezen kötelességet el nem ösmerhetem. s azt kell hinnem, hogy csak magokat értik a M[éltósá]gos főRR, s azt szeretnék hogy az ő róllok való gondoskodásnak minden más tekintetet alája vessünk. De a mi constitutiónk nem oligarchiai, hanem aristocratiai, s azért mi nem nyujthatunk segéd kezeket a fő RRnek, kik, egynchány nemzetség! az egész nemességet el nyelni akarnák. Nem nyujthatunk segéd kezet a nemzeti ipar kifejlődése tekintetéből is, mert mindennapi tapasztalásunk mutatja, hogy a papság, melly 1/4-ed részét birja az országnak, a Majorescók, Seniorok, s a t. mind csak abban törik fejöket hogy mig élnek, mentől több hasznot csaforjanak ki joszágaikbol, bár a maradék koplalni fog is. A fő RR néha szeretnek a régi időkre támaszkodni, — ámbár csak néha, — mert néha igen nincs nyök szerint a régi idők szokása. Nem akarom én megemliteni hogy a változhatlanság, a természetnek nem mondom törvénye, de rendje ellen van, hanem csak azt felelem, hogy őseinknél nagyobb reformatorok nem voltak egész Europában, ők egy ütéssel, egy pillanatban megváltoztatták ősi vallásukat, egész polgári létöket, s valóban soha sem hitték volna, hogy ha valamely intézet

[29] Az uriszékről szóló VII. cikk 3. §-ában. (*Iratok*, I. k. 402. l.)

[1] Az örökváltsági szerződésekről folyó vita részleteit l. 294. s köv. l.

szóba jön, mellyet a haladott kor parancsol, s a nemzet köz java megkiván, unokáik 800 év mulva azt fogják mondani: nem lehet! mert 800 esztendő előtt még az nem existált. Jobb lett vólna bizon! ha hogy a fő RR az időről szólván azt mondották volna: hogy int az idő, szorit a szempillantás — mert hiában! ne tegyünk magunknak illusiót, mondjuk ki világosan: lehet e reménységünk, hogy a jobbágyi adózások századokig megállanak? ha csak tennen magunkat nem akarjuk csalni, el kell ösmernünk, hogy ezt lehetetlen reménlenünk s ekkor kéntelenek leszünk elösmerni, hogy a Te[kinte]tes RR által javallatba hozott örökös urbéri váltság kötés lehet azon egyetlen egy szelid mód, melly oda viheti a dolgot, hogy sensim sine sensu, succussio nélkül, kárpótlás mellet mehet végbe a ki nem kerülhető catastropha. — A királyi városok iránt tett ellenvetésre meg kell jegyeznem, hogy azon törvényre nézve, melly a k[irályi] városok szaporitását korlátozza,[2] meg kell fontolni, mi volt a ratio legis? kétség kivül nem más, mint az: hogy oly administrationalis függésben[3] látták azokat az ország rendei, melly miatt szaporitásuk az ország érdekeivel nem lehetett egyeztethető. De tegyük csak őket függetlenekké, javitsunk hibás szerkeztetésökön, s kétség kivül ohajtani fogjuk hogy szaporitassanak, mert a ki a termesztő osztálynak javát kivánja, kivánnia kell hogy a fogyasztó osztály szaporitassék. Ugy de némellyek rimánkodva kiáltoznak: Istenért! ha ezen törvényt meghozzuk, majd állandó, változhatlan biztos birtoka lesz a jobbágynak!! — Adja Isten legyen már egyszer valami biztos birtok hazánkban, mert az legnagyobb szerencsétlenségünk, hogy eddig Magyarországon nincs semmi biztos, semmi állandó. Végre attol félnek a főRR hogy idegenek öntik el a hazát,[4] — szabad legyen mondanom: itt egy kissé confundáják magokat a M[éltósá]gos főRR, ezen ellenvetéssel lehetne talán élni a szabad adás vevésnek ellene, de nem az ellen, hogy a kik már most telkeket használnak, azok magokat meg ne válthassák.

Rohonczy: Azt hiszi bár ezen szép okoskodások mind gyors irás által eljussanak is a jobbágy községek tudomására, attol még is hogy a *decantata populi felcitást* szivökön viselték a KK és RR, nem capacitálnák annyira, mint csak az is: ha hogy a kilenczedet elengednék. Valjon minő paralellát vonunk, midőn az örökös megváltásokat törvényesitjük? A jobbágynak engedélyt adunk, de tennen törvényeinket lábbal tapodjuk. Ő kivánja hogy századok viharával megvivott alkotmányunk oly hosszú időkig virágozhassék ezen engedély mellet, mint virágzott az ősiségről szólló törvények óltalma alatt, ő legaláb veszélyes következéseket lát, nem akarja a Corpus jurist bézárni, s a javallatba hozott törvényt sem alkotmányunkkal, sem a század kivánatival nem tudja megegyeztetni. De ha csak ugyan tanácskozni kell felőle, úgy a törvényes munka körébe tartozik, mert össze van kötve a birtokosodhatás kérdésével, mellyet magok a RR is oda tartozandónak nyilatkoztattak, ott kell a kérdést ki meritőleg, minden szövevényes viszonyok szempontjaibol meg birálni, ott kell a dolgot felöltöztetni, nem pedig mesztelen hagyni itt, hol az már csak a törvény ama főfeltételének: hogy kit kit egyenlőn kötelezzen, sem felel meg mert az egyházi, coronalis, és majoratusi jószágokra nem lenne kiterjeszthető.

[2] 1687 : 17. tc.

[3] Az udvari kamara gyámkodása alatt.

[4] A főrendek izenete szerint az engedély „a honni jobbágyok könnyebbsége nélkül, leginkább idegen jövevényeknek szolgálna". (*Iratok*, I. k. 338. l.)

BERNÁTH: Leginkább Veszprémnek érdemes követét akarom megnyugtatni: küldőim nem az hogy bé kivánnák a Corpus Jurist zárni, sőt igen is nyitva kivánják tartani, kivált utolsó lapját, hogy mind azon boldogitó törvényeket beleirhassuk, mellyekre támaszkodva majd el fog némely régebbiekről mondhatni: priora tolluntur per posteriora. Hogy minő következése lesz javallatunknak? nem szükség aggodnunk, új életet, s bővölködést fog az a nemzetre terjeszteni, — pedig det vitam det opes, aequum mihi animum ipse parabo. Az Előlülő Personalis bölcsen szerkeztette az ősiségtől vett okoskodását, mert elhalgatta a mi annak háta mögött áll, t. i. a fidei commissumokat, erre figyelmezve valóban az ősiség argumentuma nagyon plausibilis a fő RRkre nézve, de mi reánk nézve nagyon ijesztő, mert ők felszedik az iparkodó hazafi véres verejtékkel szerzett tőke pénzetskéit, elpazarolják, azután zárlatot kérnek,[5] s nekünk tőkénk, kamatunk oda vész. Ez azon haszon, mellyet ősiségről szólló törvényeink a nemességre árasztanak. Ugy de az Előlülő attol fél, hogy a községek szerkezete még elintézve nem lévén, zavarok következhetnek, ezt azonban erőssen megczáfolja a tapasztalás, mert eddig elé igazán nincsenek a községek coordinálva, még sem szültek zavarokat a váltsági szerződések, hát ha coordináltatnak, mitől félhetünk? Végre köszönettel tartozom Veszprém követének, hogy nekünk, kik az örökös szerződéseket ohajtjuk, századokon keresztül virágzó életet kiván, de mi megelőztük ezen kivánságot, mert kedv telve tapasztalván, hogy a birtok birhatás minket 8 századokig boldogitott, meg vagyunk győződve hogy a mint hálával emlegetjük, kik nekünk ama jót örökségbe hagyák, úgy a mi emlékezetünket is hálásan fogják mind azok emlegetni, kiket most ama boldogitó jóban részesitünk, s ha keresztül megy ezen törvény, az érdemes követ úr is, mint az azt alkotó országgyülésnek egyik jeles tagja el fogja mondhatni: non omnis moriar!

GHÉCZY szintén a kerületi szerkeztetést védvén, a nemzetségek fentartásától vett erőségre historiai adatokra támaszkodva felel, felhozza, mint húnytak el a hajdan dicső nevek s a haza még is áll. Hogy pedig az örökös kötések, melly által egész corporatiók magokat a jobbágyi helyzetből kiváltották, hajdan is divatoztak, erre több példák között a Jász és Kún kerület ügyét is felhozza,[6] mire azonban azon szabad kerület követje KÁLMÁN megjegyzi, hogy a Jászok, már Sz. László alatt privilegiumok mellett jöttek az országba, melly privilegiumjok számtalan uralkodók által megerősitettek,[7] úgy: hogy midőn 1715-ben itt róllok szó

[5] A kor kedvelt adósvédő intézkedése. Ha az adós önkéntes vagyonzárlatot, benevolum sequestrum-ot kért, nem került sor birtokai elvételére, hanem az ügyeket csődtömeggondnok intézte s a hitelezők csak a jövedelemből részesültek. Mivel pedig a gondnok az adósnak gyakran bőségesen juttatott a birtok jövedelméből, a hitelezőknek csak kevés maradt.

[6] A Jászkunság 1702-ben félmillió forintért a német lovagrend birtokába került, majd 1730-ban a pesti rokkant katonák házának zálogbirtoka lett. Amikor a zálogösszeget egymás közt felosztva, a jászkunok kifizették s így megváltották magukat (redemptio), Mária Teréziától 1745-ben visszanyerték régi kiváltságaikat.

[7] A felszólalást a *Jegyzőkönyv* (V. k. 223. l.) pontosabban közli: A *kunok* „soha jobbágyok nem voltak, mint Sz László, 2-ik István, 4-ik Béla, Nagy Lajos, Hunyady Mátyás, 2-ik Ulászló, 1-ő Leopold és Mária Terézia királyaink adományai kétségen kivül valóvá teszik".

vala,[8] nem jobbágyi karból vétettek ki, hanem előbbi szabadságukba visszahelyeződtek. Hogy jeles többséggel meg állott a kerületi szerkeztetés, már meg irtam.[9]

Az évenkénti járandóságokat tárgyazta urbarialis szerződések kötésének módjáról rendelkező 5-ik §. iránt a fő RR által tett azon észrevételt hogy ő felségének a Helytartó tanács által gyakorlandó felügyelési jusa biztositassék,[10] a Personalis leginkább azon okból támogatta, hogy a mennyiben az ilyes kötések az adó fundusát tárgyazzák, azokhoz a földes uron, s jobbágyon kivül, még egy harmadik felekezetnek is van köze: t. i. a Statusnak. Erre nézve szükség a kormány felügyelési jusát feltartani, s nem is lehet azt egyedül a törvényszékekre bizni, mert az adó felőli jótállást a megyék magokra nem veszik. Ugy érti mindazáltal a Personalis ezen felügyelési just, hogy az magába a szerződések kötésébe vagy azoknak megválasztásába bé nem ereszkedhetik. Ezen értelemben a főRR javallata a többség által el is fogadtatott.

Az *uri székek* kérdésében October 14-én a Personalis nem akarván a főRR gyámokait[11] ismételni, csak azt hozza fel, hogy az igazság kiszolgáltatásának egyik fő feltétele: a biró iránti bizodalom, már pedig megfontolván az urbarialis perek instructióját, méltán állithatni, hogy nagyobb bizodalmuk lesz a jobbágyoknak ha bíróság, mint ha maga a földes úr által fog instruáltatni, egyéb iránt is hatalmukban áll a RRnek annak idejében olyan intézeteket tenni az uri székek szerkezete iránt, mellyek tökéletes bizodalmat gerjesztenek. Második tekintetnek hozza fel a Personalis, hogy az uri szék itélete nem megy végbe, mielőtt a törvényszék által megvisgáltatnék, a foganat tehát ugyan az, de a biztosság kettőztetett, ha az uri szék első birónak meghagvatik. De legtöbb figyelmet érdemlőnek állitja a kölcség tekintetét, melly az úriszékek urbarialis hatóságának megszüntetésével bár mint vegyük is, csak ugyan nagy részben a házi pénztárra megy által.

Szluchia hasonló értelemben szóllván, nem tudja az úr s jobbágy közti viszonnyal megegyeztetni, hogy a jobbágy az ő jóltevője s attya ellen rögtön idegen biró előtt pörre fakadjon, — adja fel panaszát az uri székre, nem fog ott az úr mint perlekedő fél, hanem mint atya állani.

Palóczy: Minő hatalmas itélő biró a közvélemény, mutatja csak azon eset is, hogy Kálmán királynak nemzetünk dicsőségére válló törvényét a sötét századok ellenkező hiedelme erejéből ki vetkeztetvén, miután felébredt a felvilágosodott köz vélemény, diaetát sem várva eltörlötte a boszorkány processust.[12] Igy jár minden, mire a köz vélemény kimondá kárhoztató itéletét. Hogy a bíróság iránti bizodalom egyik feltétele az igazság kiszolgáltatásának igaz, de épen az a baj hogy a job-

[8] Az 1715 : 34. tc. intézkedik, hogy a német lovagrend csak zálogjogon legyen birtokos és megállapítja a visszaváltás módját.

[9] V. ö. 286. l.

[10] *Iratok*, I. k. 339. l.

[11] A törvényjavaslat VII. cikkéről szólva a főrendek az úriszék mellett azzal érveltek, hogy gyorsan dolgozik, kevésbe kerül, többnyire a helyszínen van, ide tehát nem kell ismételten kiküldeni vizsgálatot lefolytató tisztviselőket és bírákat. (*Iratok*, I. k. 341. s köv. l.)

[12] Mária Terézia 1756-ban elrendelte, hogy a boszorkányperben hozott ítéletet kihirdetése és végrehajtása előtt hozzá fel kell terjeszteni, 1758-ban, hogy az eljárás megkezdése előtt kell ezt megtenni, 1768-ban pedig, hogy csak a legkétségtelenebb bizonyítékok és bűntettek esetében kezdhető vizsgálat. A perek az intézkedések nyomán csakhamar megszűntek.

bágynak nincs, s nem is lehet az uriszék iránt bizodalma, mert ha lenne, nem rendelné hogy a szolgabiró az igazság ellen őrjének, — controllornak, comissariusnak menjen oda. Egyéb iránt ki lévén a tárgy meritve, én csak röviden annyit mondok: Ösméretes dolog, hogy ama hires irlandus — Burke[13] (kiről kétséges, valjon a Nelson tenger hada, vagy az ő nyelve ártott e többet a Franciáknak) azt mondá: ha lenne hatalom, melly az angol nemzet szabadságát elnyomhatná, vegye bár el parlamentumát, magna chartáját, esküdt székeit, minden institutióit, csak a sajtó szabadságát hagyja meg, s ennek segitségével minden elveszett szabadságot két év alatt visza szerez. Én ezt megforditva, azt mondom: meritessék ki az ország rendei adakozó bölcseségöknek teljes mértékét, járuljon hozzá Felséges urunknak teljes kegyelme, még sem adhatunk a népnek annyi jótéteményt, hogy azt az uri székeken az uradalmi ügyészek, a praefectusok két esztendő alatt semmivé nem tennék. Nékem meghagyták küldőim hogy én voxommal ama gyalázatos dolgot, az urbarialis uri széket többé haza ne vigyem, s én mind örökké eltörlésre szavazok.

Zala Vármegye részéről oly inditvány tétetvén: hogy az uri széknek minden tagjai, a vármegye közgyülése által neveztessenek,[14]

NAGY PÁL ezen inditványt érdeklőleg állitja hogy bár mi nagy okossággal szerkeztessék is az uri széket tárgyazta törvény, — az úr mindég larvatus biró marad, mert nagyon szegény nyomorúlt ügyetlen ember lenne az a vármegyében, a ki nem tudna inye szerint való embereket uri széke tagjaivá neveztetni. Az sem mozditja a szólló követet hogy a birtokon belőli feljebb vitel biztoságul felmarad, mert ha bár vannak is egyes dicső kivételek, egyes ellenkező példák, de általánosan véve csak ugyan oly fabrikái minden gazságoknak s igazságtalanságoknak az uri székek, hogy a mit egyszer elrontottak, 15 felsőb itélő szék sem képes az igazság ösvényére visza vezérleni.

BERNÁTH: Az urbarialis uriszék valóságos másolatja annak, mit a mese iró az oroszlányrol irt: az oroszlány vadászatot inditott — gondolom nem urbarialis vadászatot — le ontották a temérdek nagy vadat, (mert nagy asztalra sok és nagy vad kell), ekkor osztályra került a dolog — ez már peres kérdés, s az oroszlány igy itélt: primam ego tollo, nominor quia Leo, secundam quia fortis sum, malo afficietur, siquis tertiam accipiet! — Midőn egy nemes, a másik ellen ön ügyében biráskodik, azt violentiának nevezzük, s büntetjük, mikor ellenben a szegény jobbágy ellen van szó, törvényhozólag akarjuk megállapitani, hogy az úr ön ügyében biráskodhassék. Istenért! hiszen ez örökös szeny és gyalázat a jelen században, midőn a feudalismus szennyei mindenüt kitörültetnek! A költség kiméléstől vett gyámoknak is teljeséggel nincsen alapja, mert az osztó igazság azt hozza magával hogy a vétkes fél, bár ki legyen is az, minden költséget viseljen.

A költség kimélés iránt PRÓNAY még azt jegyzé meg: hogy kivánatos ugyan az igazságnak mentől olcsóbb kiszolgáltatása, de még is oly temperamentumot kell e részben tartani, hogy a szerfeletti olcsóság a pereket szerfelett ne szaporitsa. — BALOGH pedig azt feleli, hogy meg kell vallani: igazságtalan itéletet olcsóbban nem lehet venni, mint az uriszé-

[13] „kivel kevély lehet Irlandia". (*Jegyzőkönyv*, V. k. 235. l.) Burke Edmund († 1797) angol államférfi és iró, a francia forradalom éles kritikusa. „Reflexions on the revolution in France" c. munkáját (1790) Gentz forditotta le németre.

[14] Sz. Horváth indítványa: *Jegyzőkönyv*, V. k. 231. l.

keken, de ő nagyon kételkedik, valjon az igazság kiszolgáltatásában az olcsóság érdemel e nagyobb tekintetet, mint az igazság. Ő az uriszéket az ököl törvénynél (Faustrecht) is igazságtalanabnak tartja, mert ebben legalább mind a két fél, s nem kizárólag az egyik volt biró tulajdon ügyében. — CSEPCSÁNYI a magyar nemesnek ezen önbiráskodási hatalmát az egész világon példátlan, legkülönösebb privilegiumnak nevezi.

Nagy Pálnak ama mondását: hogy az uriszékek fabricái minden gazságoknak, több követek megyéjökről elháritani kivánták, nevezetesen az Esztergomi ANDRÁSY, megforditván a thesist: általánosan igazságosan itélőknek tartja az uri székeket, s csak egyes kivételekben igazságtalanoknak, amit reménli, csak azért is meg fog a Sopronyi követ engedni, mivel küldőiről sem oly sziv, sem észbeli gyengeséget nem lehet feltenni, hogy a gazság fabricáját pártolják. — Erre NAGY PÁL csak oda vetőleg felelt, hogy akinek tetszik magát az általa is emlitett dicső kivételekhez számitni, ám tessék! — MAJTHÉNYI pedig (ki előbb a Zalai inditványhoz közelitő javallatot tett, de az el nem fogadtatván, nyilván ki mondta hogy nincs dolog melly miatt nagyobb mértékben megérdemlenénk a külföld piritó szemrehányását, mint az uri szék) Andrásynak azt adá feleletül: hogy ő szereti a törvényhatóságok tekintetét feltartani, s azért Esztergom Vármegye véleményét is tiszteli, mert maga megyéje iránt is hasonlót vár, de engedjen meg Esztergomnak érdemes követe, az Esztergomi instructiót csak azért mert Esztergomi instructio, megczáfoló argumentumnak el nem fogadhatja.

BENCSIK azt tartja hogy ember tökéletes intézetet nem alkothat, mindég voltak s lesznek is visza élések, de a nemesi érzést emelő magas helyzet az, mellyre törvényeink a magyar nemest állitották, t. i. oly tökéletességet tulajdonitván neki, hogy ő ön ügyében is biró lehet. — NAGY PÁL mint törvényhozó az embert csak igen tökéletlen teremtésnek tekintetvén, teljességgel nem foghatja meg, honnan dátáltatnék a magyar nemes embernek ama különös tökéletességi privilegiuma. — MAJTHÉNYI pedig azt feleli hogy ez inkább elmés, mint alapos ellenvetés, mert ha bár magas polczra helyzették volna is törvényeink a magyar nemes embert, azt csak ugyan meg kell ösmernünk, hogy a kormány még magasabban áll, de azért az ellene lévő peres panaszt nem a fejedelemhez, hanem független bíróhoz intézzük. Hogy pedig viszaélés mindenütt van, s hogy tökéletest alkotni nem lehet, az igaz, de innen teljességgel nem következik, hogy minden tökéletlenek közzül a legtökéletlenebbet kell választanunk, t. i. az úriszéket.

Hogy a RR 27 megyei voxal 22 ellen előbbi végzésök mellet maradtak — immár meg irtam.[15]

Meg kell még jegyeznem, hogy az uri szék tartását (a jobbágyok magános perciben) tárgyazta sanctio, melly a kerületi végzés szerint 3-ik §-ussát tette volt a VII-ik t. czikelynek,[16] mint nem a maga helyén álló, POSZAVECZ inditványára az 1-ő §-ba[17] tétetett által, mert már csak ott van szó az urszékek további fenállásáról.

October 15-én a VIII-ik t. cz. kérdésében

[15] V. ö. 297. l.

[16] A főrendek kívánságára a rendek az okt. 2-i kerületi ülésen hozzájárultak, hogy az országos bizottság szankciós javaslata bekerüljön a szövegbe. (V. ö. e kötet 271. l.)

[17] Helyesen: „a VII-dik czikkely előljáró beszédjébe". (*Jegyzőkönyv*, V. k. 257. l.)

A PERSONALIS leginkább csak azon ellenvetéssel élt: hogy az urbarialis viszonyok az előbbi 7 t. czikelyekben tökéletesen bé vannak fejezve, ezen 8-ik a nemtelen embernek politicus lételét érdekli, és igy nem ide tartozik. Meg kell azt is vallani, hogy a kitüzött czél, úgy mint a jobbágy személyének s vagyonának biztosága el nem éretik, mert a Sz[olga]birónak önkényes hatalma, ezen törvény czikkely mellet is felmarad. Ellenben ha nyomban a kivétel esetei ki nem jeleltenek,[18] többet ád, mint adni akarunk, többet ád mint a 1-ae 9-us s miután az urbariom lesz azon törvény, mellyet a jobbágyok különösen szem előtt fognak tartani, a más helyüt szabandó kivételek nem fogják a törvény czéljának helyes értelmét, sem a köz nyugalmat eszközölni.

DUBRAVICZKY: Meghatároztuk minő viszonyban áll a jobbágy földes urához, ki kell tehát azt is jelentenünk, hogy ezen viszonyok határán kivül csak úgy áll, mint polgár polgárhoz. Ha szükségesnek itélendik a RR, hogy a törvényi munkálatban meghatározandó kivételek ezen törvényczikelybe iktattassanak, ezt vi regressus megtehetik, ha pedig (a mit nem reménlek) a juridicum fel nem vétetnék, lesz ezen törvényhozó testnek módja a körülmény okozta fogyatkozást kipótolni. De ne tegyünk magunknak illusiót, ha hogy a többség képes lesz ezen t. czikelyt elhalasztani, képes lesz azt el is vetni. Én nékem politicai vallástételem, hogy az 1-ő rész 9-ik czimjét az egész világra kivánnám ki terjeszteni. Vannak idaeák, mellyeket csak ki kell jelenteni, egyébre szükségök nincs, ilyenek mind azok, mellyek az emberiség jusait biztositják, a moralis ki fejlődést elő mozditják, — ilyen a kérdésben forgó törvény czikkely is, és mindenüt s mindég reá szavazok, s beszédemet azon hiedelemmel végzem: hogy „*veritas praevalebit*".

SOMSICH: A mit ezen törvény czikkelyben ki mondunk, az a világnak minden constitutionalis országaiban, de még az új világ gyarmataiban is divatozik és őseink sem felejtkeztek el a társaságos élet ezen első feltételéről, a miről meggyőződhetünk, ha hogy az Aranybulla 2-ik czikelyét,[19] s az 1405-ki 7-ik s 8-ik czikelyeket[20] megolvassuk. Nem tagadhatjuk, hogy ezen törvényekben a személy, és vagyon biztosága, nyilván minden emberre nézve kijelentetik, — fájdalom igaz ugyan! hogy később Verbőczy azt csak a nemesekre szoritotta,[21] de hálá a Magyarok Istenének, magasb fokán állunk a civilisatiónak! mint sem hogy az ó világ intézeteire nézve, egyedül Verbőczy sötét koránál vesztegelhetnénk. Ide való, és csak ide való ezen törvény czikely. Most abban fáradozunk hogy az ideiglenes urbariom helyet törvényest alkossunk, mivel tehát a Theresianum urbariom egyik czikelye szerint[22] a földes úr, s uradalmi tiszt önhatalommal büntethette a jobbágyokat, sőt még az uraság hajdúja is botozhatta, szükség az urbariomban ki jelentenünk, hogy ezen lealacsonyitó durva embertelenségnek örökre vége van. A fő RR a jobbágy telekkel járó adózás dolgában önként javallották hogy a principium itt kimondatassék, a részletes meghatározás pedig az adó biztosi munkára

[18] Mint ahogyan a *Hármaskönyv* I. 9. 2. §. felsorolja azon eseteket, amelyekben a nemes azonnal letartóztatható és megbüntethető.

[19] Az uralkodó csak idézés és bírói eljárás után fogathat el királyi servienst.

[20] A 7. tc. szerint valamely városnak vagy falunak a lakói közül senki sem tartóztatható le valamely társuk bűne miatt, a 8. tc. pedig a kárt szenvedett félt arra utasítja, hogy a helység földesuránál vagy bírájánál keresse igazát.

[21] Az I. 9-ben.

[22] VIII. pont 4., 9., 14. §. (*Pauly* i. m. 372. s köv. l.)

halasztassék.[23] Ha ez ott, hol csak adóról vala szó, tenni lehetett, itt hol 8 millio hasznos polgár személyes szabadsága forog kérdésben, gondoskodásunk hasonló tekintetet ne érdemeljen? Ez az 1-ő §-ust illeti. A mi pedig a 2-ik §-usba foglalt személyes actoratust tárgyazza, miután nállunk a birák született nemes emberek, ha még igazságot is csak nemes ember személyében kérhet, ha panaszt is csak igy tehet a szegény jobbágy, valjon nem fog e ez durva homályt vetni törvényhozásunkra? Hogy a polgári társaság minden tagjának jusa van panaszát törvényes itélő szék előtt követni, ez oly igazság, mellyet tagadni lehetetlenség. Legyünk tehát törvényhozói munkálodásunkban igazságosak, mert a ki igazságos nem tud lenni, az szabad sem tud lenni, legyünk előre látó gondoskodással, s midőn az urbéri viszonyokat, mellyek a 14-ik században veszik eredetöket, lajstromba foglaljuk, gondoskodjunk, hogy alkotandó törvényünk ne csak szoritó és parancsoló, de megnyugtató is legyen, s ezt csak a VIII-ik czikelyhez tántorithatlan ragaszkodással eszközölhetjük.

Andrásy (Esztergom): Ezen törvény czikelyről állitja méltán elmondhatónak, hogy ha mindent megadunk is a jobbágynak, de személye bátorságát megtagadjuk, nem nyert, sőt veszitett. Lehető egyéb engedélyeinkel vagyonát egy pár forintal szaporitjuk, itt életét, személyének biztos fenmaradását bátorságositjuk, melly nélkül dúzs bővölködésben is szomorú lenne helyzete, s oly polgárokat nevelnénk hazánkban, kik nem a bizodalom rokon érzésével, hanem irigy szemmel néznének a kevés boldogokra. De azt mondják, nem ide való ezen intézkedés: ha honunkban a jobbágyi kar a miveltségnek velünk egy fokán állana, talán mind egy lenne, akár itt, akár másutt alkotnának személyének biztositására törvényeket, de miután ez nem igy van, (ki hibájából nem vitatom) miután ő csak az urbariomot érti, olvassa, s olvastatja, csak ezen egy oknál fogva is itt kell a kérdéses intézetet megtenni. Nem is látja annak rosz következéseit, sőt a jelen szokást tapasztalja oly veszedelmesnek hogy ezt megszüntetni eléggé nem siethetünk. Éles ecsettel rajzolja, mint áll hazánkban a jobbágy személyes biztosága, mint vettetik lassan emésztő mérget párolgató tömlöczre csekély gyanúból is, bilincsekkel terheltetik, sanyargattatik mielőtt megitéltetnék, s évekig felejtve, kinozva mondatik ki az itélet, melly őt ártatlannak nyilatkoztatja. Hogy fognak az ily tisztviselők Isten s ön magok előtt felelni egy békés háznép feldúlt nyugalmáért, el rablott becsülletéért, a dohos tömlöczbe vetett ártatlan egésségének romlásaért, erkölcse megvesztegetéseért? Vagy alkotmányunkat féltik a fő RR? alkotmányunk akkor veszélyeztetnék, ha azt mondanók, hogy a nemest szabad itélet nélkül büntetni, de nem azt mondjuk: ha nem, hogy a jobbágyot sem szabad, — nem hogy gyengülne tehát, de még erősödik alkotmányunk, mert egybe olvadott 9 millio ember erősebben áll külső belső ellenség ellen, mint két tüz közé szoritott néhány száz ezer. — A 2-ik §-usra nézve kifejti hogy törvényeink azon intézetének, melly a tiszti ügyészt a nép pártfogására rendelte, eredeti czélzása csak jótékony, s nem szoritó lehetett, t. i. az,

[23] A főrendek csak az elv kimondását kívánták válaszukban. (*Iratok*, I. k. 324. l.) Az adóügyi bizottságra az alsótábla utalt, éppen most tárgyalt izenetében (*Iratok*, I. k. 353. l.) A *Jegyzőkönyv* (V. k. 260. l.) pontosabb: „A fő rendek ohajtására ezen tábla ... a nemesek által szerzendő paraszt telkektől járandó adófizetést általányosan kimondotta, részes határozatját azonban más rendszeres munkának felvétele alkalmára bizván."

hogy az ügye fogyott nyomorúlt pártfogóra találjon. Ő nem tapasztalja hogy a törvénynek eme czélzata eredeti tisztaságában fenállana, mig él, mindég a javallott VIII-ik t. czikelyt egész kiterjedésében pártolni fogja.

GHÉCZY szintén rendületlenül a t. cz. mellé nyilatkozván, a nép éretlenségétől vett ellenvetésre azt feleli hogy ha népünk a 19-ik században nem érett ezen szabadság elfogadására, 2000 év mulva sem lesz érett. Sehol sem egyenlő a miveltség, azért egyenlő a szabadság, törvény miveli az embert.

PALÓCZY: Halasztás, és mindég csak halasztás! a mi jó, azt hamar kell tenni, a jövendő kétes rejtelmeit csak Isten tudhatja, félek én az elhalasztás formalitása alatt meritum rejtezik. Angliának parlamentumában, midőn valamelly Billt 6 hónapra kérnek elhalasztatni, ez annyit tesz: hogy vessék el végképen. Nincs szebb korona a magyar koronánál, emblémája az a majestási jusoknak, tegyük adózó népünket magunkal egy helyzetbe, hogy csak törvénytől s királytol függjön, stysiticánkbol töröljük ki a *misera plebs contribuenst*, irjuk helyette *concives*, s koronánk dicsőségének sugárai nevekedni fognak. De nincs ezen törvényczikelynek harcz pártolásra szüksége, mert maga harczol mellette az igazság, s ama meg rosdásodhatlan fegyverek, az emberiség, s nemzetek törvénye. Én csak azt mondom, hogy küldőim nekem, örökre szolgájuknak szebb jutalmat nem adhattak, minthogy a javallott VIII-ik törvény czikelyhez való ragaszkodásunknak kimondásával személyemet felékesiteték.

NOVÁK: Eddig törvényhozói gondoskodásunk csak oda járult, hogy a privilegiált osztály jusait szélesitsük, s mi követett? nemzetünk elmaradása, a civilisatióban elő haladott világ gunya, — ideje, hogy már egyszer a nép jusa biztositását tegyük hasonló gondoskodásunk tárgyává.

POSFAY: Jelen állásunknak rajzolatába ereszkedve a törvényczikely mellet, többi közt azt is mondá: hogy azért is kivánja ezen törvény czikelyt elfogadtatni, hogy a hazánk gunyolására igen kész külföldnek alkalma ne legyen oly szemrehányásokat tenni, mint némely külföldi munkákban olvassuk, hogy a magyarnak van constitutiója, de Isten őrizzen minden embert ily constitutiótol.[24] Ezen mondást RAVAZDY magának a szólló követnek tulajdonitván, élesen ki keltt ellene, — de TÖRÖK, ki egyéb iránt utasitásánál fogva a törvény czikkely ellen voxolt, POSFAYt pártolá, — s pártolását köz helybe hagyás követte.

TARNÓCZY: Az embernek minden öszeköttetéseiből, sőt magából a természetéből is kötelességei erednek, mellyeknek teljesitése némi teherrel jár, de viszont minden öszeköttetés, valamint maga a természet is jutalomúl jusokat jelel ki, mellyekkel élni kedves dolog. Ezen jusok vagy olyanok, mellyeket kizárólag birhatunk, s általok testi, gyakran az állatokkal közös vágyainknak eleget tehetünk, vagy olyanok, mellyek az ember nemesebb része boldogitását eszközölvén, mint hitünkben a szent lélek malasztja kimerithetlen kútfőből erednek, s nem türvén semmi kizárást, minden egyes által egész kiterjedésökben birattathatnak. Ilyen a jelen kivánat, ilyen a szent szabadság, mellyet ha, mint haj-

[24] „az agyarkodó külső irók nem irtóznak az egész Európa előtt tele torokkal kiáltozni: Magyar Országnak constitutiója van; de ments meg Isten minden nemzetet ahoz hasonló constitutiótól". (*Jegyzőkönyv*, V. k. 268. l.)

dan egy görög nemzet a szerencsét tömlöczölni, irigy szándékkal kizárólag magunkévá tenni kivánunk, a vagy szent palástya alatt féketlen indulatossággal a józan rendet, s mások szerencséjét felzavarni vágyunk, az Isteni áldást hozó mennyei lényből csak hamar átkot okádó pokolnak undok alakja válik!! Tekintsük már a kérdésben lévő törvénynek alapját: a századokig szomorkodott természetnek csöndes szava az, melly anyai engedékenységgel inti gyermekeit, hogy egymást szeressék, engedelmeskedjünk neki, mert jó anya! de azért is, mert haragja rettenetes! Nyujtsunk kezet ifiabb testvéreinknek, s midőn őket az örökké csak ugyan nem tartható gyámság alól önként felszabaditjuk, kössük a kölcsönös bizodalom legtartósb kötelékjét, hogy ezen túl érett tanácsunkat fogadják, és ha elérkeznék azon idő, mellyben törvényhozásunkat veszedelem fenyegetné, szavainknak hidjenek: hogy ki légyen hazánknak gyakran álarczás közös ellensége!

PÁZMÁNDY: Azon köz lelkesedésből, mellyel ezen törvényczikkelyt a RR fogadják, ama nyugtató meggyőződést meriti, hogy annak érdemét a RR mélyen érzik, és valóban anélkül minden egyéb csak szappan buborék. Megmutogatván, hogy ezen törvény szükséges, igazságos és hasznos, s hogy a maga helyén is van itt, különösen a nép éretlenségétől vett ellenvetésre azt feleli, hogy a büntetés nemére nézve lehet különbséget tenni érett és éretlen közt, de arra nézve hogy minden embert ki kell halgatni, mi előtt meg büntettetnék, különbséget tenni csak ugyan nem lehet, itt egyenlőnek kell lenni a Herczegnek az utolsó koldussal.

MAJTHÉNYI: Ha törvényhozói helyzetében szabad lenne boszonkodnia, mindég boszonkodna, valahányszor azt halja, hogy per excerpta semmit se teszünk. Aki érzi a hiját s nem akarja azt kipótolni, csak azért, mert feltette magában, hogy esztendők multával fog arrol tanácskozni, hasonlit ahoz, a kinek egy helyütt ázik a háza, de ő feltévén magában hogy tavaszkor, vagy Isten tudja mikor egészen fedetni fog, azt az egy lyukat sem csináltatja bé. Egy hires Franczia a hajdani Conventben azt mondá: minden privilegium despotia még pedig az Aristocratiának, és a legislatiónak despotiája, melly a kormány isolált despotiájánál sokkal veszedelmesebb mert ezt succussio nélkül lehet orvosolni — amazt nem![25] A szólló követ ezen nézetet, mindaddig mig küldői fel nem hatalmazzák, magáévá nem teszi, de annyi csak ugyan igaz, hogy egyetlen egy aristocratia lehet dicső, és nemes, t. i. az ész, sziv, s a miveltség aristocratiája. — PERSONALIS: Én privilegiált aristocratica constitutióra esküdtem, s eskümet meg is fogom tartani. — ÖTVÖS MIHÁLY: Ha valaki szereti constitutiónkat, én szeretem, de midőn 8 millió polgár társaimat magunkhoz emelni kivánom, alkotmányunkat nem sértem, sőt erősitem.

Hogy nevekedő erővel u. m. Fejér, Marmaros és Gömör megyéknek, s az egyházi rend közül szólott MAYER kanonoknak (ki meg van győződve hogy az általánosság miatt felmaradandó hijányt a RR bölcseséggé ki fogja pótolni) hozájárultokkal a VIII-ik t. cz. ujólag megállapitatott — de a Fő RR által ismét a Juridicumra utasitatott, — már múlt levelemben megirtam.[26]

[25] „minden privilegium az aristocratia despotiája, a melly az egyes fejedelmek despotiájánál azért rosszabb, mert az előbbitől, kedvezvén a körülállások, a státus felbomlása nélkül is lehet szabadulni; de az utóbbitól, mert a nagyobbak, miveltebbek és tehetősebbek törvényesitett despotiája, a status végső feldulása nélkül menekedni sem lehet." (*Jegyzőkönyv*, V. k. 272. l.)

[26] V. ö. 297. l.

b)

[I.] October 17-én Szlucha és Petrovics Előlülők alatt kerületi ülés tartatván, mielőtt a fő RRnek az urbariomot tárgyazta másod izbeli észrevételeik[27] fel vétetnek — DUBRAVICZKY figyelmezteti a RRket országgyülésünk szomorú folyamatjára, s a mint egy részről bátran állitja hogy a RR megfeleltek törvényhozói küldetésöknek, más részről elszomorodva tapasztalja, hogy az országnak nagy részét biró, s az utasitások adásába is befolyással lévő fő RRnek minden tárgyra nézve folytatott ellenzésök miatt, úgy szólván minden igyekezet sikeretlen marad. Aggódva kérdi, mi lesz a hazából, s a köz jóbol ha ez tovább is igy marad? Elejét kell a dolognak venni, s miután tapasztaltuk a vallásos tárgyban hogy a főRR közül több lelkes hazafiak, kik felsőb befolyás alatt nincsenek, magokat a haza érdekeihez csatolták,[28] kivánná kijelentetni, hogy a kiknek itt kellene lenniök, s törvényes ok nélkül eltávoznak, törvényes fenyiték alá essenek, ha ez sikeretlen lenne, a diaeta coordinatióját kivánná előlegesen felvétetni.

Ezen inditvány következésében, mind két részre érdekes (majdan közlendő) vitatások történtek. — A Coordinatióra nézve NOVÁK emlékezteté, hogy ő ezt kivánta volt a diaeta kezdetén, de: sero sapiunt Phryges! Mások kérdik hogy mit lehet a coordinatiotol reménleni? hol még nagyobb akadályokkal fog kelleni küszködni, mint egyéb kérdésekben, mellyek a főRR lételét nem annyira érdeklik. Sokan kivánták hogy a távollevő regalisták vegyenek részt a törvényhozásban, mert oly szomorú helyzetben vagyunk, hogy csak az ő jelenlétektől lehet a haza boldogságát várni. Mások ezt haszontalan gondoskodásnak tartják, mert valamint eddig, ugy ezentúl is csak figuransok lennének, mindég a praesidialis enunciatio végez, köztök is sok a kormánytol függő proletarius, s ha a köz jó, sőtt tulajdon javuk sem bir elegendő inditó okkal, hogy a törvény által még engedett jusal éljenek, nem érdemlik a felszóllitást, mellyet a két tábla belső szerkezeti függetlensége sem enged meg. Végre oda ment az állapodás, hogy ezen nyilvános vitatás talán ingerül fog a regalistáknak szolgálni, hogy kötelességöket teljesitsék, az izenet végével pedig lelkesen fel fognak a főRR szóllitatni, hogy tekintsék a tárgy fontosságát, s ne hátráltassák tovább a felirást.

[II.] Ez után az urbariom tanácskozás alá vétetvén s ez October 18 és 19-ik napjain is folytattatván, alig történt valami érdekes vitatás a már igen kimeritett tárgyban. Haladtak a RR a IV. t. cz. végéig — sok pontok iránt meg lévén az egyeség, — a hátra lévők közül elfogadták a RR hogy a laudemium mindenüt eltöröltessék. A IV. t. cz. 2-ik §-ban a kilenczedelésre nézve elfogadták a RR azon pótolékot, hogy mindenütt, ha csak egyezés nem köttetett, az eddigleni szokás fel fog tartatni. Az ugarra nézve a fő RRnek azon észrevételét: *absque neglectu ordinariarum calcaturarum* — igy módositva: *absque neglectu seminaturae ordinariarum calcaturarum* szintén elfogadták. Végre a 10-ik §. — a supererogatum büntetésében, annyi módositást tettek, hogy viszonosság tekintetéből itt is, valamint a makacs jobbágy ellen — nem triplum — ha-

[27] *Iratok*, I. k. 387. s köv. l.

[28] Széchenyi, Wesselényi, Vay Ábrahám és Miklós, Waldstein János, Fekete Ferenc, Dessewffy Aurél, Károlyi György stb. szólaltak fel a rendek mellett. (*Országos Tudósitások*, I. k. 224. s köv. l.) Széchenyi naplójában összeállította a rendek mellett állásfoglalók névsorát. (IV. k. 370. l.)

nem duplum fogjon helyt — a 200 ft sanctio meg maradván. Egyéb iránt egész a IV. cz[ikkely] végéig mindenekben előbbi végzéseikhez ragaszkodtak.[29]

87.

a)

A távollevő mágnások ügyében elhangzott beszédek az október 17-iki kerületi ülésben.

b)

1833 október 17, 18, 19

Kerületi ülések.

Tárgy: Az úrbéri törvényjavaslatok harmadszori olvasása a rendeknél.

a)

Dubraviczkynek a 17-ik Octoberi kerületi ülésben, a regalista mágnásokat tárgyazta inditványa által. a két táblának egymás iránti állása némi fejtegetésbe jövén, s e közt egy részről a főRR által gyakorlani kezdet vetonak, más részről magoknak a RRnek tulajdonitott letétele a vallásos ügynek[1] meg is emlitettvén, több követek kijelentették hogy ennek kedvező alkalommal felvételét sürgetni, s ha előkerül ismét teljes erővel pártolni fogják. Magát az inditványt azonban, bár sokan pártolták is, de még többen el nem fogadhatónak vélték, igy Niczky azért: mivel utasitásánál fogva minden mágnásnak nem ád személyes szavazati just, — Gyertyánffy és Andrássy a belső szerkezetbeli kölcsönös függetlenség tekintetéből, — mellynél fogva bár fájdalmas legyen is, hogy a kiknek kötelességökben áll az országos tanácskozásokban részt venni, ezen dicső kötelességet nem teljesitik, — de valamint a fő RR nem avatkoznak abba, valjon megjelennek e minden követek vagy nem, úgy a másik tábla is hasonló nem avatkozást kivánhat. — Sz. Pály nem látja, ki kezeskedhetnék a távollévő mágnások hazafiusága felől, midőn már távollétök is igen méltó okot nyujt a kételkedésre. — Marczibányi, pedig az egész gondoskodást haszontalannak tekinti, minthogy ha megjelennének is a regalista mágnások, csak figuránsokat játszanának s a praesidialis enunciatio végezne. — Ötvös Tamás ellenben azt hiszi, hogy mig az országgyülése rendszeresen nem coordináltatik, a régi szokás szab sinór mértéket, melly a regalistáknak is szavazatot ád, s ő ezekbe többet helyheztet mint a dignitariusokba, kiknek állásuk nem teljes szabadságu.

Prónay: Tudván hogy a helyes ok nélkül meg nem jelenő, vagy eltávozó mágnásokra törvényeink büntetést szabtak, s őket megfenyiteni a kormánynak jusa van, nem látja tanácsosnak a diaeta szerkeztetésnek fontos kérdésébe igy melleslegesen bevágni, s reménli hogy a jelen ta-

[29] A tárgyalásokat a következő szám ismerteti.

[1] A rendek 1833 júl. 19-én nyolcadik izenetükben kijelentvén, hogy adandó alkalommal visszatérnek a kérdésre, a vallásügyet levették a napirendről (*Országgyülési Tudósitások*, I. k. 564. l. *Iratok*, I. k. 314. l.)

nácskozásokban kifejlett nyilvános felszóllitás serkenteni fogja azon urakat kötelességök teljesitésére. Jónak látja azonban hogy a nuncium végével lelkes felszóllitás intéztessék a főRRhez hogy tekintvén a tárgynak fontosságát, a felirást tovább ne gátolják, ez annyival is inkább szükséges, mivel a külföldi iratok leginkább a kisebb nemességre háritják a jobbágyoknak adandó engedélyektöli idegenkedés vádját. — Ezen felszóllitást sokan szükségesnek találták,

NAGY PÁL pedig ily formán szóllott: — Országgyülés elején nem teheténk czélirányosabbat, mint ha a diaetát coordinálnánk, mert természetes hogy elébb kellene a diaetát coordinálni, mint a nem coordinált országgyülésen az országnak minden dolgait coordinálni. Valóban rendes fonák dolog diaeta végével tanácskozni, hogy az ország belső administratiojának elrendelésében kinek kellett volna *szavazati* jussal birnia. — Most azonban, miután a rendszeres munkák felvételi sorát már országosan megállapitottuk, azon kérdésbe többé nem bocsájtkozhatunk. A mi azon inditványt illeti: hogy a regalisták az országgyüléseni megjelenésre felszóllitassanak: ezt czélirányosnak nem tartom. Nyitva van az ajtó, s ki ki tudja mellyik út vezet Posonyba, — ha őket a haza ügye, a köz jó, sőt tulajdon érdekök sem birhatta reá, hogy megjelenjenek, felszóllitásunkra sem igen fognak sietni. De ha ide hajtanók is őket, igen kevés hasznokat fognánk venni, mint az agárnak, mellyet bottal kell a nyúl után kergetni. A kik sem jusaikat, sem kötelességüket önként méltányolni nem tudták, nem érdemlik azon figyelmet hogy felszóllitassanak, végre még azt fognák gondolni, hogy tőllök füg az ország boldogsága. A mi már az urbéri tárgyat illeti, ezt én a főRRtől legkevésbé sem féltem. Kik vagyunk együtt, kik vagyunk ellenök? Azt tartom, legelől ellenök lesz a Fejedelem, a ki általtátván hogy inditványaink a Thronus és Haza javát eszközölni fogják, részünkre áll, mert javallatink által az adózó nép sorsa, s igy az adó fundusa is biztositatik, már pedig a fejedelemnek, mint a Camaralis uradalmak földes urának haszna a kormányi tekintethez úgy áll mint egy a százhoz. Mellettünk áll küldőink akaratja, mellettünk a szelidebb aristocratia, sőt az országnak észbeli aristocratiája, mellettünk a vallás, mellettünk a köz vélemény, és legerősben ama 9 millio ember, kik szabadulni kivánnak. Ha ezek ellen akarnak a fő RR harczolni, ellent állásuk minden nagy méltóságuk mellet is csak maroknyi marad. Nem szükség tehát még ily rendkivüli eszközökhöz nyúlnunk, csak szóllitsuk fel a fő RRket hogy bennünket hoszas vitatásokkal ne terheljenek, sok okoskodásokkal ne ostromoljanak, úgy sem mondhatnak nekünk ujat, vagy olyat, a mit mi magunk között ki nem meritettünk volna. Adjuk tudtokra hogy nem vagyunk oly álhatatlanok hogy minden órában mást mondanánk, akár meddig huzzák vonják, végre csak ugyan reá kell állniok, jobb, ha sem időt, sem pénzt nem vesztegetnek.

A többség abban állapodott meg, hogy a főRR fel fognak a felirás további hátráltatásának elmellőzésére szóllitatni.[2]

[2] A határozatnak megfelelően készült el az alsótábla harmadik izenetének befejező szakasza, amelyben a rendek kijelentik, hogy a vitatkozásokkal a tárgyat már kimerítettnek látják s miután mindenütt, ahol csak lehetett, engedtek a főrendeknek, „azt, hogy azoktól, mellyek mellett eddig meg maradtanak, eltávozzanak, képviselői helyzeteknél fogva, küldőiknek reájok nézve ált hághatatlan korlátul szolgáló utasitásaik iránt való köteles hivségekből nem tehetik s tenni nem is fogják". (*Iratok*, I. k. 433. l.)

b)

Olvastatván ezután a fő RRnek az urbéri tárgyban küldött másod izbeli izenetjök:[3] az 1-ő t. czikely 1-ő §-ussára nézve javallott azon modositása a fő RRnek hogy a tágasb értelmü magyarázat elkerülése végett azon §. igy szerkeztessék: *„a Jobbágy vagy Zsellér telek haszonvételéből folyó jobbágyi kapcsolat az elköltöző jobbágyra nézve magától megszünvén"* s a t. — a KK és RR által elfogadtatott.

A 2-ik §-usra nézve nem lévén többé a fő Rendeknek észrevételök.

A 3-ik §-ust tárgyazólag szintén elfogadtatott a Szerkeztetésnek első részére nézve tett javallat, világosság okáért úgy módositva, hogy a költözni akaró jobbágy az alispányhoz folyamodjék, ki előtt ha a panasz iránt általa késedelmezés nélkül kihalgatott földes úr megtagadásának törvényes okát nem adhatná — s a t. (a mint az eredeti szerkeztetésben foglaltatik).[4] — Ellenben tulajdon azon §-us második részére nézve azon szavakat: *„bővebb megvisgálás végett"*[5] sem kihagyandóknak, sem világosaban kifejezendőknek nem itélték a RR, mivel eléggé világosnak látták, hogy czen megvisgálás egyedül az alispány tettére vitethetik, már pedig az alispánt oly határtalan hatalommal felruházni, hogy tett intézeteiről senkinek számot adni ne tartozzék, épen nem akarták a RR, sőt egyenes akaratjok, hogy a felsőb ellátás a kögyülést illesse, s ez a történhető hibákat orvosolhassa.

Igy a 4-ik §-usra nézve sem egyeztek meg, hogy a hatalom kar[6] megemlitése kimaradjon, mert ámbár igaz is, hogy a törvényhatóságok végzéseinek álthágásaira általánosan a polgári és büntető törvénykönyvekben fognak intézetek tétetni; szükség mindazáltal hogy a jobbágyság urbéri viszonyaira nézve támadható bajainak orvoslása modját összefoglalva azon urbéri törvényekből tudhassa, mellyeket mint reá nézve legérdeklőbbeket, leggyakrabban fog kezein forgatni.

A csoportos költözködést tárgyazta 5-k §-usra nézve, azt ohajtván a fő RR az országos küldötség szerkeztetéséhez[7] hozzá tétetni: hogy a Helytartó tanács, a szükségeskép megkivántatott intézeteket a törvény értelmében tegye meg, minthogy ez a főRR izenetének motivatiójában előrebocsájtott nézetek szerint[8] a költözködést gátolható hatalom engedelmére is magyaráztathatnék, — a KK és RR szintén el nem fogadták, s előbbi véleményök mellett annyival inkáb megmaradtak, mivel az adófizetőknek személyét az adó dolgánál is főbb tekintetet érdemlőnek itélték, s a költözködési engedélyt akár ki megtagadó hatalmának alája vetni: s igy puszta szóra változtatni nem akarták.

[3] *Iratok*, I. k. 387. s köv. l.

[4] A kerületi törvényjavaslatban. (*Iratok*, I. k. 260. l.)

[5] Az alispán — mondja a törvényjavaslat — eljárásáról „bővebb megvizsgálás végett" a legközelebbi közgyűlésnek tegyen jelentést. (*Iratok*, I. k. 260. l.)

[6] Amellyel a jobbágyát visszatartó földesurat a megyei hatóság szabadon bocsátásra kényszeríti.

[7] L. ennek szövegét 277. l. 4. jegyzet.

[8] A főrendek szerint a helytartótanácsnak nem az a feladata, hogy csak elköltözést könnyítő intézkedéseket tegyen; hivatása szerint meg kell vizsgálnia az eseteket, amelyek gyakran a törvényhatóságok mulasztásából vagy a tisztviselők hibájából származnak, hogy azokat kötelességük teljesítésére szorítsa, „részént pedig a köz tekéntetből megkivántatott rendeléseket tegye meg". (*Iratok*, I. k. 388. l.)

A 6-ik §-usra t. i. a jobbágy telek haszonvételével össze kötött köz teher viselésre nézve tett azon javallatát a K és Rendeknek, hogy ezen viselendő terhek majdan az adó biztosi munkában fognak elhatároztatni; a főRR oly értelemben s oly óvással vették, hogy e jelen törvény csak akkor lehet foganatos, miután a kérdésben lévő köz terhek eránt tökéletes határozás fog tétetni, a mi megtörténvén természetes, hogy a törvény szerkeztetésébe *determinanda*[9] szó helyett *determinata* lészen iktatandó. Némely követeknek aggodalmok támadt a *determinata* szó eránt, nehogy ebből azon esetre, hahogy az adó biztosi munka valamelly nem vélt történet miatt fel nem vétetnék, az adózásokra fenálló törvények kötelező ereje magyaráztassék. — Borcsiczky, Nagy, Császár világositni igyekeztek ugyan a dolgot, erősitvén hogy a fő RR semmi változtatást nem kivánnak a RR javallatában, csupán azon egy ovást teszik, hogy ha majd annak helyén meg lesznek a terhek határozva, a *determinanda* szó, (melly kötelező törvényben úgy sem állhat) *determinata* szóval cseréltessék fel, a mi igen természetes. Mind e mellet is voxolást sürgettek a RR. K. Horváth úgy szavazott, hogy mig nincs a törvény meghozva, addig *determinanda*, ha meg lesz hozva akkor *determinata* szó tétessék. — Ismét felkiáltás következett hogy a főRR sem akarnak mást, — de azért Ötvös Mihály folytattatni kivánta a voxolást. — Jármy azt olvasván az izenetben hogy a főRR örömmel értették a két tábla vezér elveinek egyenlőségét, kijelenti, hogy ő mindég vérző szivvel szóll a jelen tárgyban. — Palóczy szintén fájdalmat érez a dolog veleje felett, de erről nem lévén szó, a szerkeztetés pedig tökéletesen egyenlő lévén, a főRRkére voxol. — Bárczay épen azért, mivel nincs a kettő közt különbség, marad a Rendeké mellet, s nem akar a pávák közé egyeledő csóka lenni. Tarnóczy ahol különbség nincs, ott azt tartja voxolni sincs mire, mert szórol szóra megegyez a két szerkeztetés. Török pedig mint hogy mindegy, mind a kettőre voxol. Voxok többségével végzésé lőn, hogy a főRR észrevétele elfogadtatik.

October 18-án Kerületi ülés. Előlülők Szlucha, Petrovics. Palóczy ker[ületi] Jegyző köz leiratra bocsájtatás végett fel olvassa a tegnapi végzések szerkeztetését. — Megjegyzést érdemel, hogy ezen Jegyző úr a napi végzések szerkeztetésével folyton folyvást másnap reggelre mindég elkészül.

Tovább folytatatván az urbéri észrevételek felctti tanácskozás, a 6-ik §. a) pontjára — a földes uri jová hagyás megtagadásának okait legalább a következendőkkel kivánták a főRR bővitetni: 1. Ha egy közbirtokos akarna jobbágyteleki haszonvételt szerezni, 2. ha egy nyughatatlan, s a határok összezavarásárol ösmeretes szomszéd, 3. vagy olyan, ki ugyan azon határban némi jószág eránt pert folytat, ez uton bé akarna nyomulni, 4. ha a vevő előbbi élete módjárol megkivántatott bizonyitványokat nem mutathat elő, 5. ha maga a község sem hajlandó a vevőt lakosúl be fogadni.[10]

A RR azomban egyes értelemmel előbbi végzésök mellett maradtak s a főRR ujabb szoritó javallatit el nem fogadták. Nem az 1-őt, 2-kat és 3-kat, mert azok oly széles magyarázatuak, hogy ezeknél fogva ok helyett önkény szolgálhatna a jóváhagyás megtagadásának alapjául, nem a 4-iket, mert az 1-ő t. cz. 4-ik §-ban[11] már van intézet téve, hogy bizonyitvány

[9] T. i. törvénycikkben meghatározandó.
[10] *Iratok*, I. k. 389. l.
[11] A kerületi törvényjavaslatban. (*Iratok*, I. k. 260. l.)

nélkül a jobbágyot befogadni 200 ft büntetés terhe alatt tilalmas, végre az 5-ket sem, mivel a lakosodást, s vevést a község, vagy is inkább ennek neve alá rejtezendő földes úr vagy uradalmi tiszt önkényére bizni nem lehet.

Ugyan csak a 6-ik §. b) pontjára nézve, az itt ott nem helyesen laudemiumnak neveztetni szokott béjegyzési taxa kérdése egyszerű voxoás utján döntetett el, s valamint már egy előbbi alkalommal,[12] úgy most is 22 megye az Egyházi Rend, és szabad kerületek voxával 20 megye ellen, azon taxának általános eltöröltetése kerületileg ismét elhatároztatott.

A 14-ik §. iránt megnyugodván a fő RR azon büntetésben, mellyet a Karok és RR az elhagyott telket feljelenteni elmulasztó szolgabirora szabtak, a további kérdés megszünt.

A II-ik törvényczikkely iránt — a 3-ik és 4-ik §-na nem lévén a fő RRnek észrevételök — a 7-ik §-ban foglalt cserék[13] iránt tovább is úgy vélekedtenek a főRR, hogy az lévén a czél, hogy minden ilyetén cserék a törvényhatóságok befolyásával történjenek: ennek elérésére jobban szolgál a köz gyülésnek teendő bemutatás, s a Helytartó Tanácsnak ez uton eszközlendő felügyelési tudomása, mint a törvényszéki megvisgálás.

Patay figyelmezteti a RRket hogy itt a fő RR egy lépéssel már tovább mennek, mert eddig csak a törvényszék, és gyülés közt volt kérdés, most már a Helytartó tanács felügyelését is emlegetik.

Nagy Pál: A közhatósági felügyelést minden kérdésekre nézve, mellyek az adó fundusát tárgyazzák szükségesnek itéli, — s ámbár maga részéről ezt a Helytartó Tanács befolyásával jobban látja biztositva, mint a Kir. Curia birószkodása által; azonban ha hogy az urbarialis perekre nézve a többség ez utolsót választaná, engedni kéntelen, mindazáltal figyelmeztet hogy itt nem perről, hanem csak cseréről van szó, ezen kérdés tehát nem mehet feljebvitel alá, és igy ha tovább is a törvényszéknél maradnak a RR, minden ilyen cserék (ámbár azok szintén az adó fundusát tárgyazzák) a felügyelés alól el lesznek vonva. — Pázmándy azonban ezen tekintetben is nagyob biztosságot lát a RR intézetében, mert ez a törvényszékre megvisgálás végett rendeli a Csere kötéseket feladatni; a fő RR ellenben a gyülésnek csak bemutattatni kivánják, már pedig a megvisgálás, és birálat nagyob biztosságot nyujt, mint a puszta bemutatás. — A RR voxoltak, s 29 megye és a szabad kerületek voxával 17 megye s az egyházi rend ellen előbbi végzésök mellett maradtak.

A III-ik törvény czikkely 1-ő §-ban a *postfundualitás* szóban megegyezvén a fő RR, tovább is azt kivánták hogy *via juris* helyett *sua forma* tétessék.[14] — Dubraviczky nem áll a fő RRhez, mert minden törvényt határozottnak kiván. — Prónay a *sua forma* kifejezésben a politicus utat látja elrejtve, ő pedig az irtások kibecslésének kérdését oly fontosnak nézi hogy annak eldöntésére mindég törvényes utat kiván. — Gyertyánffy a főRRhez áll s a *sua forma* alatt nem lát mást, mint azon utat, melly az urbarialis kérdésekre nézve fog határoztatni. — Rajta

[12] A szept. 25-i kerületi ülés törölte el (e kötet 223. s köv. l.), s az okt. 8-i országos ülés állította vissza. (284. l.)

[13] Ha a földesúr belső vagy külső telki tartozékokat akarna ugyanannyit érővel felcserélni.

[14] A főrendek első indokolását olv. e kötet 211. l. 63. jegyzetben, a szept. 26-i kerületi ülésről 231. l.

kivül senki sem pártolá a főRRket, — s igy az előbbi szerkeztetés megmaradott. — A §. iránt felforgott egyéb észrevételek a fő RR hozzájárultával megszüntek.

A 2-ik §-ra nézve első kérdés volt, ha valjon megegedtessék e Horvát Országban a házankénti bormérés a jobbágyoknak. Ehez a főRR tovább is ragaszkodtak, okúl adván: hogy azon községeknek természetes fekvése miatt a köz korcsmák illendő hasznot nem hajthatnak, s a földes uri korcsmával nem vetélkedhetnek és azért czélirányosab hogy azon haszonvétel, mellyel az egész község nem élhet, egyes személyekre, mint sem hogy senkire se, háramoljék. Hozzá tévén hogy a meredek sziklák mentében épitett Ludovica út mellet a szorultság miatt elegendő fogadók nem épülhetvén, a bor mérés végett felállitott jobbágyi házak az utazóknak nagy könyebséget nyujtanak. Mind azáltal egyesülés tekintetéből a fő RR hajlandók csak oda terjeszteni ezen engedélyt: hol azt, az ily korcsmáltatás gyakorlásával eddig is élt hegyközi községek lakosinak nagyobb része utóbb is fentartani kivánná.[15]

Ezen szabad választás igen sok követeknek minden továbbbi aggodalmát megszüntetni látszatott. Maga BALOGH is úgy nyilatkozott hogy ő az optio szónál liberalisabbat nem ösmér, s azért a fő RR javallatát elfogadja. — Azonban FEKETE, PÁZMÁNDY és SOMSICH máskép vélekedtek: az optiót szintén liberalis szónak ösmerik akkor, midőn valakinek ön magára nézve szabad választása van, de nem akkor, midőn egynek szabad választása másnak kárt okoz. — Ha p. o. 40 ház van egy községben s a közt 21 alkalmatosan fekszik a bormérésre, avagy tehetősebb lakosoké, kik bort venni, s a concurrentiát olcsób áron is kiállni képesek, — ezek kétségkivül a házankénti bormérést választanák, s mivel 40 közül 21 többséget teszen, a többi 19 roszúl fekvő házaknak szegényebb lakosai, a bormérés jótékonyságában nem részesülnének, ez pedig a községnek, és igy minden lakosnak egyenlő mértékben engedett beneficium. — De vagy meg lehetne évenként ama választást változtatni, vagy soha sem, — az első csak nem kivihetetlenül bajos, a második, előre nem látható jövendő körülmények miatt káros lehet. Adja haszonbérbe a 40 házbol álló község a bormérés jusát, ama jobban fekvő 21 háznak, s részesüljön a haszonbérben minden lakos egyenlőn, igy meg lesz a helyfekvése okozta szükségeknek is felelve, s azon szempont sem lesz soha elveszitve, hogy ezen jótékonyság a községé, s nem egyeseké.

CLAUZÁL a Ludovica uton utazván jelenti hogy minden mértföldön egy sorompót, s egy fogadót látott s kivánja hogy hazánknak minden utain, elmellőzvén a sorompót, az utazók kényelme annyira fedezve legyen, mint amott. — A RR 31 voxal 15 ellen előbbi végzésök mellett maradtak.

A jobbágyok saját termésökbeli, vagy vidéki vett boraiknak behozatalát illetőleg a Karok és RR egyes értelemmel szintén előbeni izenetjökhez ragaszkodtak.

A pálinka égetés kérdésében, a fő RR a burgonyára (kolompérra) s annak élesztésére megkivántatott gabonára is ki akarták a tilalmat terjeszteni, — a RR azonban 30 megye, az Egyházi Rend, a K[irályi] városok és szabad kerületek voxával 14 megye ellen előbbi végzésöknél maradtak.

[15] „ideoque exercitum ... usum maior cummunitatis pars porro reservare praeoptaret." (*Iratok*, I. k. 392. l.)

DUBRAVICZKY kívánja nyilván kimondatni a főRRnek: minő absurdum gyámokoskodásuk: élelem szüki — erkölcstelenség! s ők ad cubum emelik machináik által a pálinka főzést! — SZUCSICS világos részrehajlással vádolja a főRRket — SZENTPÁLY pedig undok önhaszonkeresetnek nevezi a kivánt tilalmat, s azt is megemlitetni kivánja, hogy ha szabad a jobbágynak termesztett gabonáját az utzára kiönteni, képtelenség eltiltani, hogy haszonra ne fordithassa. — JÁRMY nem tud eddig törvényt, melly szerint a chemiát földes uri jusok közé lehetne számitani.

NAGY PÁL kivánja a fő RRet felszóllitatni, hogy mutassák meg azon külön törvényt, mellyen a földes urnak exclusivum privilegiuma gyökereztetik a pálinka főzésre, vagy is a mi a fő RR értelme szerint mind egy: az erkölcstelenség terjesztésére; — és ha ilyen törvényt mutatni nem tudnak, a szokásra sem támaszkodhatnak, mert a burgonya nem régi, (a mint Palóczy megjegyzé) törvénykönyvünkben még soha sem emlitett dolog az országban. Ha tehát se törvényre se szokásra nem támaszkodhatnak, egyedül politialis tekintetekből beszélhetnek, ezek pedig sokkal nagyobb mértékben harczolnak a földes urak ellen, mert csak ugyan minden oda megy ki, hogy a paraszt korhelységéből is az úrnak legyen haszna.

A fő RR azt is felhozták a burgonya élesztésére meg kivántatott gabonára is kiterjeszteni kivánt engedelem ellen, hogy ez kedvetlen kutatásokra nyujtana alkalmat, — mire PRÓNAY feleletül adatni kivánta, hogy ha attól tartanak a főRR, a Karok és RR, igen készek előbbi végzésök mellett maradni, s a pálinka főzést minden termékből általánosan megengedni. Ennek némellyek ellene vetették az országos végzést. — Szó vala a visza léphetés jusáról, NAGY PÁL tractatus utján lévén a pálinka égetés kérdése, még e részben semmi bérekesztett végzést nem ösmér, sőtt azt hiszi, hogy ha nem fogadták el a fő RR azt a mit a K és RR egyesülés tekintetéből javallották, sőtt a tilalmat mindég tovább tovább terjesztik, teljes szabadságukban áll a RRnek, előbbi végzésök mellett maradni. Végre mindezen okoknak, s az utolsónak mintegy ijesztés képen megemlitése határoztatott. — JÁRMYnak a Chemiától vett erősségére némellyek azon észrevételt tették, hogy már első alkalommal benn hagyták a RR a szerkeztetésben hogy az égetett italok készitése, a földes uri jusok közé tartozik.[16] — BALOGH nem szégyenli megvallani, hogy ez hiba volt, mellyet megigazitani szükség. — SOMSICH ellenben úgy világositja a dolgot, hogy ámbár az égetett italok készitését (a mit még egy törvény sem tett) a RR most a földes uri jusok közé számitották, de tették azt oly feltétel alatt, hogy 2 ft. kazán taxa fizetés mellett a jobbágynak is szabad legyen. A fő RR azonban úgy tesznek, mint a kormány szokott, a subsidiumot elfogadja, a feltételt pedig, melly ahoz kötve volt, elveti.

A 3-ik §. vagyis a legelő elkülönözése kérdésében a már másutt is[17] felhozott oknál fogva, a KK és RR továbbad is a mellett maradtak, hogy az elkülönözést megelőző egyeség a törvényszéknek, és nem a gyülésnek mutatassék bé.

A legelőnek minden egyes jobbágyra nézve külön leendő kihasitása tárgyában a főRR most már nem állottak meg ott, hogy ezen kér-

[16] A kerületi törvényjavaslatban: „Ámbár az égetett italoknak készitése s kiméretése egyedül a földes uri jussokhoz tartozik." (*Iratok*, I. k. 275. l.)

[17] Egyrészt előbbi izenetjük ugyanezen pontjánál, másrészt mostani izenetjük II. cikk 7. §-ánál. (*Iratok*, I. k. 360., 410. l.)

dést a közgazdálkodási tárgyak idejére halasztatni kivánják, hanem a kérdés veleje iránt is kifejték általános nézeteiket, állitván: hogy külföldön csak a nép szaporodása, s a nevekedő szükség húzta maga után a legelő elkülönözését, hazánk mostani helyzetében pedig oly tartományban, hol a marha tenyésztés gazdaságunk fő ágai közzé tartozik, hol a legelők közössége fennáll s a jobbágyok elmebéli tehetsége még nincs azon lépcsőn hogy egy új intézetnek végrehajtása minden vezérlés nélkül saját erejökre bizathatnék, egy ily nagy érdekü intézet meg nem sürgető, s jótékonysága sem bizonyos. Az eddigi legelői rendszer elhagyását s az istállón étetés befogadását számos előkészületeknek kellene megelőzni. Hazánk jobbágy sorsú lakosi még sok előitéletek által vannak elfogódva, a javallott eldarabolás csak viszálkodásra, s perekre nyujtana alkalmat, ha pedig felszántván legelőjét, azt néhány év alatt kisoványitja s emiatt mind jövedelmében mind marhájában fogyatkozást érzend, ismét csak per és panasz lészen az előkészületek nélkül behozott intézet gyümöcse.[18]

A KK és RR mind ezeknek ellenére előbbi végzésök mellett egyes értelemmel megmaradtak, SOMSICH, PRÓNAY, NAGY, PATAY, PÁZMÁNDY előterjesztéseik szerint azt adván okúl, hogy mind ezen aggodalmaknak megfelel a szerkeztetés, melly csak ott rendeli ezen elkülönözést behozatni, hol az eszközölhető, a gazdálkodás módja által javaltatik, és a jobbágyság nagyobb része kivánja. Csak adassék ki nekiek a legelő, a többit magokra kell bizni, ők ha nem látják hasznosnak a külön legelőt, ösze fognak állani, s használják a mint jónak látják. Hogy pedig a legelő felszántás által roszúlna, az épen nevetséges, és a practica gazdasággal egyenest ellenkező állitás, ellenben az egyszeri költséggel behozandó rendbeszedések állandósága, s a nemzeti gazdálkodás tekintete, melly az úr s jobbágy közötti elkülönözést javallá, az egyesek közötti elkülönözés mellet is hasonló erővel áll.

BALOGH pedig kérdé, valjon mikor lesz népünk eléggé érett ön javának megfontolására, ha módot nem nyujtunk a ki fejlődésre? tallán a VIII-ik t. cz. elvetésében találják a fő RR mind azon szükséges előkészitési intézeteket? Arra pedig hogy perre nyujtatnék alkalom, feleletül adja, hogy ő egész életében minden okos embertől úgy látta hogy aki menekedni akar a perek alkalmától, az birtokát elkülönözi.

Az épületi fajzásra nézve remélték a fő RR hogy a jobbágyok felsegéllése tekintetéből megegyeznek a K és RR. De azt el nem érhetvén a SS által elő adott fontos okoknál fogva,[19] minden további észrevételtől elállottak. — Erre PALÓCZY megjegyzé, hogy elhiszi hogy itt fontosoknak találták a RR okait, de csudálkozik hogy a következő pontban — az erdei gyümölcsre nézve — hasonló fontosságuaknak nem találták. Erre nézve ugyanis a főRR tovább is a tilalom mellett maradtak volt, — a tulajdon sérthetetlenségének szempontjából indulván ki, s onnan: hogy az erdőket külön törvények által biztositott nemzeti kincsnek kell tekinteni. Az emberiség tekintete pedig kinek kinek belső meggyőződését, s nem a törvényhozást érdekli. — A K és RR azonban köz értelemmel előbbi végzésök mellet maradtak, — okúl adván hogy a törvényhozás-

[18] V. ö. *Iratok*. I. k. 393. s köv. l.

[19] A rendek második izeneténck érvelésére céloz, amely szerint a jobbágytelek haszonvételének adásvétele megengedtetvén, s mert a kimozdított jobbágynak a földesúr köteles házának becsértékét megfizetni, ingyen épületfa kiszolgáltatására a földesúr nem kötelezhető. (*Iratok*, I. k. 361. l.)

ban az emberiségre igen is tekinteni kell, s a gyümölcs szedést, már az urbér béhozatalában munkálkodott biztosok részére kiadott K[egyelmes] utasitás 30-k §-ussa[20] is megengedte.

BALOGH annyit jegyzett meg: hogy az erdő igaz hogy nemzeti kincs, de a vad körtve nem az.

NAGY pedig igy szóllott: megvallom bámulok, hogy ily csekélységben is felakadnak a főRR, s hinni kezdem hogy a mint minap mondá egy kövér úr: hogy a mi nincs házánál az embernek, azt kivánni szokta, a fő RR is, kik közül csak nem mindenkinek van egy ananász háza, most egyszerre bele szerettek a vad körtvébe!!

October 19-én kerületi ülés. Előlülők a voltak. — A tegnapi végzések szerkeztetése köz leiratra bocsájtás végett felolvastatván, a tegnap előtti pedig megrostáltatván, napi renden következett az urbéri IV-ik t. czikely. Ennek 2-ik §-ban a fő RR elfogadván a K és RR által előadott módositást,[21] — azon helyeknek biztositására, hol a kienczednek megváltása már eddig is divatban volt, azt javalták hozzá tétetni. — hogy: „mindenütt — ha csak egyezés nem köttetett, az eddigleni szokás fel fog tartatni". — Mivel ezen 2-ik §. 2-ik osztálya köz akarattal kihagyatott volt,[22] a RR szintén szükségesnek találták az intézkedést. — MARCZIBÁNYI inkább a kötött egyezéshez ragaszkodnék, mint a szokáshoz, mert ez lehet ideiglenes, és változó, lehet úrnak, lehet jobbágynak káros. — NAGY PÁL igy javallá a szerkeztetést: hol eddig megváltás divatozott, ha csak a jobbágyok természetbeni kilenczed adást nem választanának, az előbbi szokás fog megtartatni. — SOMSICH nem gondolja hogy az egyezéseket, a jobbágyok kénye szerint viszahatólag is megszüntethetőknek lehetne nyilatkoztatni, — NAGY azonban minden urbéri kötések erejére megkivántatónak állitja, hogy az ne legyen terhesebb mint az urbariom, — ha 9-edet akar adni a jobbágy, ezzel csak ugyan bé kell érni, mert legtöbbet ajánl, a mivel tartozhatik. — SOMSICH azon elvet elösmeri hogy terhesb nem lehet a kötés, mint az urbariom, s hogyha terhesb, meg kell szüntetni, de nem via facti, hanem via juris. — Több rendbéli aggodalmak eloszlatására NAGY ismét ily szerkeztetést javal: *ubi occasione introducti urbarii coloni reluitionem praelegissent, aut subsequo perennali contractu eadem pactata fuisset, praevigens usus observabitur.* — Voxolás véget feltétetett a Sopronyi inditvány, és a főRR javallata, azonban Nagy Pál, — mindjárt 3-ik lévén a felszóllitás bévett sorában, — maga is a fő RR javallatára voxolt, mire nevetés támadt s ugyan azon javallat voxolás nélkül elfogadtatott.

A Len és Kender tárgyában minden kérdés megszünvén, —

az ugar kérdésében, is megegyeztek a főRR, hogy a kilenczed eltöröltessék, csupán azon egyet kivánván a szerkeztetéshez tétetni: *ha a jobbágy a rendes nyomások miveltetésének elmulasztása nélkül — absque neglectu ordinariarum calcaturarum* s a t.[23] — CSAPÓ nyilvánositá a RR előtt nem csak utasitásából, de a jobbágy javát forrón ohajtó keblének meggyőződéséből is eredő aggodalmait, s attol tart hogy mind addig, mig a jobbágy nem lesz telkének független tulajdonosa, kárára válik ezen szabadság, mert elhagyja a rendes nyomásokat, s csak az

[20] V. ö. *Pauly* i. m. 442. l.
[21] Amint második izenetükben javasolták. (*Iratok*, I. k. 363. l.)
[22] Még a főrendeknek első izenetükben kifejezett kívánságára.
[23] *Iratok*, I. k. 398. l.

ugart fog iparkodni minden zsirjából ki venni. — NAGY PÁL épen nem tart attol, hogy az ugar szabadsága mellett, nyert kilenczedik kereszt miatt, a rendes nyomásban nyerhető 8 keresztet elhagyják a jobbágyok.

BALOGHnak aggodalma van a fő RR által javallott szerkeztetés iránt, hogy az örökös viszálkodásokra fog okot adni, ha valjon jól miveltetik e a rendes nyomás, vagy nem? s a rosz mivelés ürügye alatt az ugar kilenczedeltetni fog. — Ezen aggodalom helyesnek ösmértetvén, PRÓNAY inditványára igy módositatott a főRR javallata: *absque tamen neglectu seminaturae ordinariarium calcaturarum — a rendes nyomások bévetésének elmullasztása nélkül.*

A kilenczedelésnek 3 nap alatti végrehajtása, — az asszúszőllőnek minden dézmátoli mentsége, — s az 5-ik §-ban az urbéri árnak 10 és 20 xrra[24] határozása iránt a fő RR megegyezvén, s igy minden további kérdés megszünvén, — a legsürgetősbb munkák nemeit szőllő mivelés, kaszállás, és aratás idejére szabatni tovább is kivánták a M[éltósá]gos főRR.[25]

PRÓNAY: Nem látja azon okot megczáfolva, hogy a sürgetős munka nemét általánosan ezen háromna szoritani lehetetlen, — de a jobbágy biztositása tekintetéből javalja, hogy körülmény szerintén a törvényhatóságok határozzák meg a legsürgetősb munkák nemeit. NAGY PÁL ezt el nem fogadja, mert lehet törvényhatóság mellynek rétje kevés, szőllője nincs, és igy a 3. szántást határozná legsürgetősb munkának, a jobbágyok végromlásával. — PÁZMÁNDY sem fogada el a Nógrád javallatát, mert a szerint minden helységre és ismét idő járás szerint minden esztendőn változni kellene a határozatnak.

MAJTHÉNYI a sürgetőség idaeáját nagyon relativumnak tartja, mert lehet eset, hogy valaki jeles vendégeket vár s udvarát akarja ki kavicsoltatni, — ez reá nézve a szántásnál is sürgetőb. De ezen individualis nézeteket, a törvényhozásban mind kifejteni lehetetlen, — itt csak a gazdálkodás rendes tekinteteire, s a többség érdekére lehet figyelmezni, ő pedig apjától nagy apjától, minden Onkeljeitől azt hallotta, hogy rég idő óta mindég a főRR által ki jelelt három munka tartatott sürgetősnek.

Voxolást sürgettek a RR — de oly különbözők vóltak a szólló követek javallatai, hogy a kérdés felett némi zavarodás támadt, — egyrész a fő RRkét elfogadta, — más rész az elébbihez ragaszkodott, — egy rész a törvényhatóságra bizatni kivánta, — más rész a munka kettőztetés engedelmét csak 3 izre, s ekkor akár mire engedtetni, — más rész ezt csak gyalog munkára értetni, más rész ismét a szántást nyilván kivétetni akarta. — Végre BALOGH azt javallá, hogy ha ki akarnak a RR ezen zavarbol menni, arra voxoljanak: el fogadják e a fő RR javallatát, vagy nem? — voxoltak tehát 27 voxal 14 ellen, nem fogadták él, — 9 megye nem volt jelen. — Utóbb ismét az volt a kérdés, hogy miután a fő RRké el nem fogadtatott, hát mi fogadtatik el? Végre kérdésbe tétetett az előbbi szerkeztetés, — és PÁZMÁNDYnak javallata hogy t. i. három munka idején legyen szabad a heti munkát kettőztetni. — Erre DUBRAVICZKY s mások azt mondották, hogy egyik 19 másik egyhiján 20 — de az előbbi szerkeztetés még sem oly világos rosz, mint a Pázmándyé, mert a szántást nylván meg nem engedi, s azt az eddigi divat kiveszi. — Sokan nem voxoltak, 24 voxal 11 ellen megmaradt az előbbi szerkeztetés, melly szerint a sürgetős munkák meg nem határoztatnak.

[24] Az egy napi igás, ill. gyalogos munka váltságdíja.
[25] *Iratok*, I. k. 398. l.

A makacs és rest jobbágy büntetésére nézve a duplum büntetést kárpotlásnak tekinték a főRR, — s a vétkesség megboszulása iránt még más intézetet is kivántak.[26] — Ezt a K és RR köz akarattal félre vetették. Ellenben a 10-ik §-ban viszonosság tekintetéből reá állottak, hogy a supererogatumot kivánó földes úr is, nem háromszoros, hanem kétszeres munkabért fizessen, — kihagyták azon alternativát is, melly ennek a jövő esztendei illetőségbe bészámitását megengedte a földes úrnak. Ellenben a 200 ft sanctióhoz tovább is ragaszkodnak, — s mivel PETROVAY azt vetette ellen, hogy ezen büntetés nincs a bünhöz mérsékelve, s nincs is arány az úr, s a jobbágy büntetése közt, — köz értelemmel helyesnek itéltetett KAJDACSYnak azon felelete: hogyha ismételt makacságért a jobbágy kibecsültetéssel, s expatriatióval büntettetik, illő és arányos, hogy ismételt supererogatumért az úr 200 ft. büntetéssel lakoljon.

October 20-án vasárnapi szünet. — October 21. 22. és 23-ik napjain Friebeis és Patay előlülésök alatt a VII-ik czik[kely] 7-ik §-áig folytatatván az urbariom, — az V-ik t. czikelynek 2-ik §-ussára, az örökös kötésekre nézve nyilván kijelentvén a RR hogy ez úgy fénylik a többi rendeletek közt, mint a nap a csillagok között, s hogy minden hijányt más helyütt ki pótolni lehetne, csak ezt nem; 31 megye s a szabad kerületek voxával 14 megye ellen, előbbi végzésök mellett tántorithatatlanúl megmaradtak. — Nyitra, Fejér, Sáros, H[orvát] Ország jelen nem voltak. Zala nem voxolt. — Másnap Palóczy ezen tárgybani helyes munkájaért hangos éljennel dicsőitetett,[27] — A 6-ik t. cz. iránt mindenekben, — a VII-ik iránt az uriszék kérdésében 28 megyei voxal 17 ellen — a Consilium felsőbb birószkodásának eltörlése iránt 20 voxal 17 ellen a RR előbbi végzésök mellett maradtak, — a *Citra personalem laesionem* helyett a fő RR által javallott *citra poenam corporalem* 20 megyének köz aggodalommal tapasztalt eltávozása után 17 voxal 9 ellen elfogadtatott. — Az urbéri áthágások iránti ennek előtte ki hagyott 7-ik §. viszaállitatott, oda módositva, hogy a sz[olga]biró végrehajtás előtt tartozik a törvényszéknek referálni.

88.

1833 október 21, 22, 23, 24, 25

Kerületi ülések.

Tárgy: Az úrbéri czikkelyek harmadszori olvasásának folytatása és befejezése.

October 21-én Friebeisz és Patay előlülésök alatt tartatott kerületi ülésben a 19-ki ülés végzéseinek szerkeztetése köz leiratra bocsájtás végett felolvastatván, a 18-iki végzéseké meg rostáltatott, s különösen az égetett italok készitését tárgyazta pont hoszas vitatásokra nyujtott alkalmat. — MARCZIBÁNYI mind azon okokat, mellyek a múlt levelemben közlött tanácskozások[1] következésében az erkölcstelenségnek, és földes

[26] A főrendi válasz vonatkozó része: „Mi illeti pedig a vétkesség megboszulását, az eránt a 7-ik czikkelyben, hol az urbéri áthágások eránt egy külön szakasz elő kerül, van helye a bővebb értekezésnek." (*Iratok*, I. k. 397.l.)

[27] Az izenet e része: *Iratok*, I. k. 417. s köv. l.

[1] V. ö. 314. s köv. l.

uri jus ellenvetéseinek megczáfolására felhozva valának, nem különben azon fenyegetést is hogy ha kellemetlen kutatásoktol tartanak a fő RR a miatt, hogy a burgonya élesztésére megkivántatott gabona mennyiség a tilalomba nem foglaltatott, a RR nem látják az utat magok előtt bevágva, hogy az általános engedelemre visza mehessenek: — ki hagyatni javallá, — ezen utólsóra nézve BALOGH is osztozott véleményében, compromittáltnak vélvén a RR méltóságát, hogy ha fenyegetésöket szükség esetében, a már egyszer győztes ellenkező voksok többsége miatt nem valósithatnák. Ezen egy pont tehát az egyébiránt jóvá hagyott szerkeztetésből kitörültetett, oda menvén ki a nagyobb rész véleménye, hogy ha általános engedelemre hajlandó lesz a többség, akaratját bizontalan kimenetelü ijesztés nélkül is tettleg valósithatja.[2] — Ezután nap renden következett az V-ik t. cz. iránti észrevételek hányogatása.

Az 1-ő §-ra nézve az urbér béhozatalát megelőző kötések eránt egyet értének ugyan a fő RR, de a szerkeztetéshez minden balmagyarázatok elkerülése tekintetéből hozzá tétetni javallották, hogy a mennyiben bizonyos feltételekhez lennének azon kötések szabva, csak ezek elmultával lesznek maga útján felbonthatók.[3] — Ezen hozátételt a KK és RR elfogadták, de NOVÁKnak inditványára „*maga utján*" helyett „*törvény utján*" kifejezéssel kivánnak élni, mivel a kötés feltételeinek megszüntével a felek között keletkező számvetési és egyéb kérdések költsönös egyesülés hija esetében csak törvény utján lehetnek elintézhetők.

A 2-ik §-ra nézve a fő RR továbbá is álhatatosan megmaradtak a mellett, hogy a jobbágyok egy általános summa lefizetésével magokat minden járandóságoktol, és szolgálatoktol örökösen fel ne szabadithassák.

A RR ezen kerületi ülésekben azon szokást vették fel, hogy mivel a tárgyak már igen ki vannak meritve, előbb voxolás utján döntik el a kérdést, utóbb a győztes fél gyámokokat szolgáltat, — itt is voxoltak tehát — a voxolás igy állott: Jelen nem voltak: Nyitra, Fejér, Sáros, Horvát Ország — nem voxoltak Zala vármegye, s az egyházi Rend, — a fő RR értelmére voxoltak: Vas, Liptó, Honth, Veszprém, Esztergom, Árva, Thurócz, Gömör, Bereg, Torna, Marmaros, Torontál, Posega, Szerém, 14 Megye. A KK és RR előbbi végzése melletti álhatatos megmaradásra voxoltak a többi 31 vármegyék, a Jász Kún, s Hajdu kerületek, és a sz. kir. városok közül Pest városa szóllott, törvényhatósága nevében, s igy nagy többséggel a RR előbbi értelmök mellett maradtak.

DUBRAVICZKY igy voxolt: Utasitásában az van, hogy a jobbágyok csak felében válthassák meg szolgálatjaikat, ezt több izben előtérjesztette, de pártfogásra nem talált,[4] — megyéjét azonban vox nélkül nem hagyhatja, s miután küldői a megváltás elvét bár ha felében is, de csak ugyan elfogadták, utasitása szellemében: a KK és RR végzéséhez áll.

BALOGH: Az urbéri t. czikelyekben találkoznak materialis és moralis engedélyek. Az elsők közül némellyeket elfogadtak a főRR, mert úgy

[2] A főrendek érvelésének cáfolgatása tehát bent maradt az izenetben. (*Iratok*, I. k. 412. s köv. l.)

[3] *Iratok*, I. k. 398. l.

[4] Dubraviczky az 1833. április 27-i kerületi ülésben szavazott ilyen értelemben. (V. ö. *Országgyülési Tudósiiások*, I. k. 339. l.); az országos ülésben, 1833 szept. 4-én leadott hasonló szavazatát Kossuth külön nem emliti. (V. ö. *Jegyzőkönyv*, IV. k. 129. l.)

vélekedtenek hogy mentől jobban áll a jobbágy, annál több adót fizethet, a főRR azt tartják, fejni kell a tehenet, hogy mentöl több vajat adjon. Ellenben a moralis engedélyek körében nagyon fösvények a M[éltósá]gos főRR, itt sok egyebeket, itt az 5-ik t. czikelyt is elvetik, — az 5-ik t. czikelyt, melly úgy fénylik a többiek között, mint nap a csillagok között. Ellenkezésöknek okaúl adják a főRR hogy a kérdésben forgó örökös kötések által alkotmányunk megrendittetnék. Azonban akár az Aristocratia által megvesztegetett Verbőczy Hármas könyvét, akár az egymásra halmozott, egymással ellenkező decretumokat visgáljuk is, oly törvényre, melly az ilyes örökös kötéseket tiltaná, nem akadunk. Ha tehát alkotmányunk megrenditésétől félni lehet, inkáb a tilalomtol kellene félniök, mert valóban félni lehetne hogy ama 9 millio ember, kiket mi a felszabadulástol el akarunk tiltani, a szabadság vágyának Herculesi erejével, alkotmányunk rendszeréből az ily mocskot magában foglaló törvényt ki fogná tudni seperni, mi által az épület falai is könnyen megrázathatnának. A fő RRket nem annyira alkotmányunk épségének fentartása vezérli tehát, mint azon törekedés, hogy az oligarchia támogattassék. Ha ők conserválni akarják nemzetségeiket, tegyék azt a hon szeretet s a haza javára intézett iparkodással, tegyék gazdag feles jövedelmeiknek közhasznú jó czélokra fordításával, s ekkor el fogja hinni a szólló követ, hogy a M[éltósá]gos főRR (a mint egy ország nagyja mondotta) a nemzetnek essentiáját teszik, ellenben ha fenmaradásukat 9 millio ember örökös szolgaságára szándékoznak alapitani, akkor is elhiszi ugyan hogy essentiáját teszik a nemzetnek, de oly essentiáját, melly a jelen felvilágosodott század hatása miatt elsavanyodott. Kiterjeszkedik a szólló követ azon aggodalomnak eloszlatására, mellyet a fő RR az egyházi, elsőszülötségi, s hitrebizatott (fidei commissum) jószágok iránt nyilatkoztatnak,[5] s azt erősiti hogy sokkal elébb állanánk, ha mind ezen intézkedéseket törvényeink soha sem ösmerték volna, mi sem ösmernénk akkoron ama botránkoztató tüneményt, hogy azon pazarlók, kik temérdek háznépet rútul megcsaltak, s boldogtalanná tettek, értéköket haladó adósságaik mellet is a zárlat óltalma alatt kényelmesen élve nevetik a megvsalattakat. De attol tartanak a fő RR, hogy egy új nép osztály támadna ezen örökös kötések által hazánkban, s hogy ez új tünemény lenne; nem akarja ismételni a szólló követ, hogy ezen nép osztály nem új tünemény lenne hazánkban, egyedül azt állitja, hogy igen is bizodalmatlanság helyett bizodalom, rabszolga helyett szabad ember támadna hazánkban s az által a szerteszaggatott kis nemzetből valaha még nagy nemzet lehetne; ez igen is uj tünemény lenne! de oly tünemény, mellyet aki teljes szivéből nem óhajt, annak a honszeretetről viszás képzete van, mert a honszeretet nem csak abbol áll, hogy szülötte

[5] A főrendek igy érveltek: „Meg zavartatna nagy része a nemesi birtoknak, résszerént eredeti rendeltetésében, ugymint: az hitrebizott vagy elsőszülöttségi jószágoknál; résszerént szerződési mivoltában, ugymint: a cseréknél vagy zálogoknál; veszedelembe forognának a törvény különös oltalma alatt lévő egyházi és korona jószágok; tágos mező nyittatna nem csak külön nemzetségi, de a fejedelmi jussoknak ki játszására is, miután egy tékozló által ez uton el idegenitett javaknak vissza szerezhetésére többé a maradéknak keresetre nem lehetne vagy a magva szakadás esetében nem ugyan azon minőségü jószág háromlana vissza a szent koronára, mellyet a magva szakadtnak nemzetsége egykor a fejedelmi bő kezüségből nyert s a mellynek most ismét egész voltában némü érdem meg jutalmazására köllenék szolgálnia." (*Iratok*, I. k. 399. l.)

földünket szeressük, hanem főképpen abbol, hogy embertársainkat szeressük, a ki tehát gátolni akarja, hogy az emberek szabadok, s a szabadság által boldogok lehessenek, az nem szereti az embereket, következőleg hazáját sem szereti. — Még sokat szólhatna a követ ezen sziv emelő tárgy felett, de attol tart hogy egy bizonyos tüz által elragadtatnék, azért inkább elhalgat, úgy is ki van már ezen tárgy meritve, s a mit mondott is, nem azért mondotta hogy mind ezek az izenetbe iktattassanak, hanem hogy gondolkozását, s véleményét közönségessé tegye, mert előre tudta, hogy mindezeket nehezen fognák a RR izenetjökbe iktatni. Ellenben SOMSICH, PRÓNAY, PÁZMÁNDY, CLAUZÁL, különösen pedig BORCSICZKY pontonként felvévén a fő RR izenetét, annak megczáfolásába ereszkedtek nevezetesen:

Nem látják által, mi oknál s alapnál fogva állithatják a főRR, hogy a K és RR előbb csak a jobbágyok esztendőnkénti tartozásaik iránti szerződést kivánták megállapitatni, s miután erre a főRR reá állottak, akkor terjesztették tovább kivánataikat;[6] mert legelső izenetjökben[7] sem kivántak többet, vagy kevesebbet a KK és RR mint most kivánnak. Azt sem foghatják meg hogy állithatják a fő RR hogy az örökös váltsági kötések a jobbágyok helyzetét nem biztositanák; miután tagadhatatlan hogy csak a kötések és szerződések nyujthatnak ugy egyik, mint másik félnek viszonos boldogságot, s maradandó biztoságot. Továbbá azon ellenvetésnek sem képesek helyes gyámokát fellelni, hogy ezen intézet polgári alkotmányunknak s a vele szorosan egybekötött jusoknak és intézeteknek felforgatását következtetné. A törvény az ilyes örökös szerződéseket mind ekkoráig nem csak nem tilalmazta, sőtt vannak törvényeink, mellyekből helyes követeltséggel lehet következtetni, hogy azok eddig is megengedve valának, ilyenek p. o. az 1543 : 36, az 1596 : 10-ik t. czikelyek,[8] de a tapasztalás, s a törvény erejével biró szokás még terjedettebb adatokat is szolgáltat: mert nem csak divatoztak hazánkban az ilyes örökös szerződések maiglan is, sőt divatoztak úgy hogy egész községek, sőt kerületek is magoknak nem csak jobbágyi szolgálataiktol, de még minden földes uri törvényhatóságtol is mentséget szereztenek, s igy a törvény oltalma alatt nagyobb kiterjedésben divatozott az emlitett szerződési szabadság, mint ahogy azt jelenleg a K és RR törvény által biztositatni kivánják, mert a földes uri jurisdictiót az adózások megváltása mellett is sértetlen fentartatni rendelik. Ezen százados divatra támaszkodva a főRRnek kérdésben forgó ellenkezését, tennen magokkal is öszveütközésben lévőnek kéntelenek vallani, mert hogy vóltak, s vannak honunkban oly kötések, mellyek által egész községek, mind magános lételöknek, mind a köz iparnak szembetünő emelkedésével magokat még a földes uri törvényhatóságtol is szabadokká, s függetlenekké tették, azt a köz tudomásra jutott tapasztalásnak ellenére a fő RR magok sem fogják tagadhatni, valamint azt sem hogy az urbér behozatalát megelőző minden s igy az ilyen kötéseket is kérdésbe nem vehetőknek lenni, az V-ik t. cz. 1-ő §-ban önként elösmerték, — miért

[6] *Iratok*, I. k. 398. l.
[7] *Iratok*, I. k. 296. l.
[8] Az 1543 : 36. tc. elrendeli, hogy azok a közrendű emberek, akiknek kezén pénzen vásárolt nemesi birtokok vannak, az egytelkes nemesek módjára viseljék a közterheket, az 1596 : 10. tc. az egytelkes, armalista, praedialista nemesekről, szabadosokról szólván, az utóbbiak birtokait taxa alá tartozóknak nyilvánitja.

tagadják tehát meg tulajdon azon erőt, és szabadságot a jövendőtül, éppen a jelen században, hol a nemzeti érdekek kifejlődésében hátra lépést tenni lehetetlen. Az urbér behozatalát megelőző kötéseket, csak a kormány által önkényes hatalommal ki küldött biztosok állapitották meg, s a főRR azokat még is felbonthatatlanoknak ösmerik, s ezen felbonthatatlanságba alkotmányunk sérelmét nem vélték felforogni, hogy állithatnak tehát ellenkezőt azon kötésekről, mellyek jövendőben nem önkényes kormány rendeleteken, hanem világos törvényen alapulva fognak keletkezni? Az országos küldötség, mellyben nagy részt vettek a M[éltóságos] fő RR, annak helyén még a zsidók polgárositását sem találta alkotmányunkkal öszeütközőnek,[9] ugyan mit vétett tehát a földmivelőknek tiszteletre méltó osztálya, melly minket táplál, s őseinket is táplálta, hogy ő, s csak ő ne legyen képes magát minden kénszeritést, s tulajdon sértést kizáró szabad alku kötések utján, a független polgáriság fokára emelni. Jusokat nem forgat fel ezen váltság engedelme, mert a felforgatás erőszakot teszen fel, itt pedig csak szabad alkurol van szó, melly minden erőszakot kizár, oly szabad alkurol, a melly urbarialis birtokot tárgyaz, az ennek kormányzása iránti rendelkezésbe pedig törvényhozásunk 400 évek óta mindég tetleges befolyást gyakorlott. Hiában mystificáljuk magunkat, hiában törekszünk az urbarialis birtokot más tulajdonnal egyenlő rámára vonni, itt a telket csak ugyan el nem veheti a földes úr, s tulajdona csak a jobbágyi tartozások körül forog, ezeknek lerovására egy általános tőke lefizetésével ujabb módot nyitni, törvényeink lelkétől nem idegen mérészlet, az érdemnek kell a módokat alája vetni, és nem megforditva. Nem is ösmerhetik el a K és RR hogy a polgároknak egy új, s honunkban eddig még nem létező osztálya keletkeznék az örökös váltsági kötésekkel, mert bár mit szóljanak is a fő RR, a Királyi városoktol vett példa csak ugyan dönthetetlenül áll, igaz ugyan hogy ezek a királyi kegyelem hozá járultával az ország rendei közé emeltettek, de mielőtt magokat a földes uri hatóság alól megváltották volna, privilegiumot nem csak nem nyerhettek, de még csak nem is kérhettek. Nem szükség megemliteni, hogy vannak honunkban eddig is hatalmas községek, sőt szabad kerületek is, mellyek földes uri jurisdictiót nem ösmernek, szorosan véve az ország rendeinek egyik osztályába sem tartoznak, s alkotmányunknak még is veszedelmére nem valának, nem szükség azon temérdek scultetialis, manusmissionalis, inscriptionalis engedélyeket emliteni, mellyekkel régibb okleveleink tömvék, elég legyen kijelenteni, hogy az alkotmány legelszántabb védelmezőjét azok, s csak azok tehetik, kiknek boldogsága azon alkotmányban sarkallik, s igy az alkotmány jóvoltiban részesülők számát nevelni annyit tesz, mint azon alkotmány védjeit szaporitani. Igaz ugyan hogy a constitutio épségben tartását kivánni kelletik, de azt a társaság köz érdekeivel megegyezőleg kell magyarázni, s a körülmények fejleményihez előre látó gondoskodással alkalmaztatni, — igy munkállodtak őseink, is munkállodjunk mi is, mert valóban ha oly rideg határok közé lenne alkotmányunk szorulva, hogy azt polgártársaink felszabaditása veszedelmeztethetné, úgy az polgártársaink szolgaságán alapul, a mit a szólló követek

[9] A közjogi bizottság javaslata, az *Opinio excelsae regnicolaris deputationis ... circa obiecta ad deputionem publico-politicam relata* (Budae, 1830) a IX., *Obiecta particularia* c. fejezetének 17. pontjában *(De regulatione Judeorum)* a 25. s köv. lapokon foglalkozik a zsidókkal s közli a 15 §-ból álló törvényjavaslatot is.

ugyan soha el nem ösmérnek. A mi az első szülötségi, s hitre bizatott javakat illeti, hahogy ezeket az ipar kifejlődésének hátramaradására, s a század szégyenére csak ugyan meg kivánják a RR tartani, lehet annak helyes intézeteket tenni, igy p. o. nincs semmi összeütközés abban is, hogy a jobbágyi adózások helyett az el nem költhető tőkepénz legyen fidei comissumá. A királyi fiscustol vett okoskodással továbbá kár volt a fő RRnek élniök, mert ez ugy hangzik, mintha mi csak feudatariussai, s nem tulajdonossai lennénk nemesi javainknak, a mit törvényeink soha el nem ösmertek, s innen van hogy a királyi fiscusnak örökösödése is teherrel — salvo jure alieno jár. Végre a mi azt illeti hogy ezen rendelkezés a nemesi legfőbb kötelességet, a felkelést fosztaná meg alapjától, egyáltaljában nem áll: mert a jobbágy telkek nem teszik a nemesi felkelés fundusát, ezektől fizettetik a portalis insurrectio 1715-ki subsitutumának fentartására a rendes adó,[10] egyébiránt élő törvényeink,[11] s a szokás is azt bizonyitják, hogy a tőke pénzeikből élő nemesek s a szabados nem nemesek a felkelés terheiben részt venni tartoznak.

Sz. HORVÁTH és PÁZMÁNDY úgy kivánták a §-ust módositatni hogy az eddig kötött örökös kiváltsági kötések felbonthatatlanok legyenek, — itt ugyan is hijányt látnak, mert az 1-ő §. csak az urbér behozatalát megelőzőről, a 2-ik §. ellenben csak a jövendőben kötendőkről szóll, — a közbevetett idő csak biztositva nincs. — Ezen aggodalmat azonban FEKETE a 3-ik §. által egy részben eloszlatottnak véli, mert ott van hogy az eddigi kötések milly esetekben légyenek felbonthatók, a honnan következik, hogy minden más esetekben fel nem bonthatók. — PRÓNAY ellenben ha felmaradt volna is valami hijány, nem akar ujabb kivánságokkal még nagyobb visza hatást gerjeszteni, s az úgy is nagy akadályokkal küzködő engedélyt még inkább neheziteni. — A mi helyesnek is ösmértetett.

Sz[ENT] PÁLY végre az izenetben nyilván kimondatni akará, hogy a RR igen is kivánják, hogy a magyar jobbágy magyar polgár legyen, a ki pedig nem bir tulajdonosi jussal, az polgár sem lehet, mert ez a lakosodásnak, az ember erkölcsi létélének első feltétele.[12] Kivánja kimondatni azt is: hogy ő nem ösmer, nem is fog ösmerni soha oly nemzetséget, mellyre az örökkévalóság bélyege fel volna ütve.

Ezen észrevételek valának a készitendő izenet alapjai.

October 22-én kerületi ülés. Előlülők a voltak.

A szerkeztetésnek szokott felolvastatása, és rostállása után napi renden következett az urbéri VI-ik t. cz. Ennek 1-ő §-a iránt úgy kivánták a főRR a szerkeztetést módositatni, hogy a község birája a földes úr által kijelelt legalább három alkalmatos lakosok közül, az esküdt emberek, és kisbirák pedig minden földes uri kijelelés (Candidatio) nélkül fognak a bévett szokás szerint a község által a földes uraság felvigyázása mellett esztendőnként választatni.[13] Erre nézve a KK és RR tovább is ragaszkodtak ahoz, hogy a lakosok fejenként vegyenek részt

[10] 1715 : 8. tc.

[11] Így 1681 : 46. tc. 10. §.

[12] Ez a gondolat az izenetben ily alakot öltött: Az ősi alkotmány legelszántabb védelmezői azok, akiknek boldogságát biztosítja. „Valljon nem kell e azoknak számát szaporitgatni ollyanokkal, kiknek mivel már birtokjok van, polgárok; s szerzeményeikbe befektetett pénzbeli értékek óltalmazása szivecken fekszik." (*Iratok*, I. k. 418. l.)

[13] *Iratok*, I. k. 400. l.

a választásban, — Császár és mások kivánták ugyan hogy a házatlan zselléreknek (subinqilinusoknak), minthogy ezeknek maradásuk sem bizonyos, választási jus ne tulajdonitassék, mert erre első megkivántatott feltétel a függetlenség, mellynek hijával vannak az ilyes zsellérek. — Ezen nézetet Balogh is támogatá, mert a ki választó, az választható is lehet, — mi lenne belőle hahogy a földes ur 3 házatlan zsellért jelelne ki a bíróságra? Ellenben Örvös, (Sz[atmár]), Asztalos, Fekete, Bőthy ennek ellene szóllottak. A választási jusnak alapja ott fekszik, hogy a ki felettem köz hatóságot gyakorol, annak választásában részt vegyek, innen van hogy az utolso szegény nemes, és H[erceg] Eszterházy egyenlő jusal bir a választásban. Másik alapja a teher viselés, mellyben a subinquilinus legaránytalanabb súlyal szintén részt veszen. Az hogy minden választó választható is, egy átaljában nem áll, e részben még a legszabadabb alkotmányban is van különbség téve. A RR tehát előbbi értelmök mellett megmaradtak. — A 2-ik §. iránt megszünt a kérdés. — Az árvák, dolgárol szólló 6-ik §-ban a főRR nem csak a földes uri, de a tisztviselői kötelességek közé is számitván az árvák gondviselését, a kárpotlás kötelességét csak úgy általánosan kivánják mind azokra, kik a dologba befolytak, kimondatni. — A RR itt is előbbi értelmök mellet maradtak.

Következett a VII-ik t. cz., ennek 1-ő §-ra nézve az uri székek hatóságának az urbarialis kérdésekben eltörlése felett voxolván a RR, a voxok igy állottak: Jelen nem voltak: Nyitra, Thurócz, Csongrád, H[orvát] Ország. — Szalabéri Horváth kéré magát külön iratni, mert a Hont V[ármegye] Követjével egy cathegoriában van, t. i. hogy egészen különböző módositást javallanak, — mire Majthényi reá kerülvén voxolás közben a sor, kijelenti hogy ez igaz ugyan, de miután többször előterjesztett módositása el nem fogadtatott,[14] ő a K és RR véleményére voxol. — Az uriszéknek a fő RR értelmében egész kiterjedésében megtartására voxoltak Trencsin, Komárom, Fejér, Esztergom, Tolna, Pest, Árva, Báts, Abaúj, Sáros, Szepes, Gömör, Bereg, Torna, Arad, Verőcze, Szerém, 17 megye és az Egyházi rend. És igy a többi 28 megyék s a szabad kerületek voxával a K és RR előbbi végzése tovább is megállott.

A fő RR okainak[15] czáfolgatásárol szóllának különösen Széll — s utánna Novák, a ki a főRRnek azon állitására, hogy sok fontos panasz az uri székek ellen elő nem fordult, azt feleli, hogy ha ezt egyes datumok előadására czélzó felhivásnak kell venni, maga is kész igen gyönyörü dátumokat előterjeszteni. A fő RR bátran felszóllitják a köz vélemény birálatát ezen tiszteletre méltó régiség ügyében, ha csak az ellenzés oly nemétől nem ered a köz véleménynek, melly az emberi tekintet szabályainak meg nem felel. Erre Novák megjegyzi, hogy a K és RR követték intézkedésökben ama köz véleményt, melly azt tartja, hogy senki maga birája nem lehet s hogy a feudalismus régisége szennyes, ha a fő RR ezen szennyes feudalismust tiszteletre méltó régiségnek tartják, kérdés, kire illik ama vád, hogy véleménye az emberi tekintet szabályának meg nem felel. — Balogh szeretné tudni, minő canalisbol ered a fő

[14] Majthényi mind a kerületi, mind az országos tárgyalások során az úriszék eltörlésére szavazott, javaslatát Kossuth az okt. 12-i országos ülés ismertetésénél említi. (V. ö. *Országgyűlési Tudósitások*, I. k. 421. l., e kötet 201. és 303. l.) (*Jegyzőkönyv*, IV. k. 289. l., V. k. 256. l.)

[15] Ezek az érvek (*Iratok*, I. k. 401. s köv. l.) az alább következő cáfolatból is megismerhetők.

RRnek a köz véleménye iránti tudomása, mert a vallás dolgában is, és most is egy különös köz véleményre provocálnak, mellyeket nem lehet tudni hogy hol veszik. A tiszteletre méltó régiségen nagyon megtetszik, hogy a szerkeztető toll különösen hódol egy valaminek de a szónok nyilván kimondja, hogy ő úgy a régi, mint az új dolgok közt csak azt tartja tiszteletre méltónak, a mi jó. — Egyébiránt PRÓNAY annak megmutatására, hogy csalatkozik a ki azt hiszi hogy az uri székek eredeti képen az úr s jobbágy közötti kérdésekben biráskodhatnak, felhozza az 1548 : 42. czikelyt,[16] a mi az izenetben különösen megérintetni határoztatott.[17] A 2-ik §. iránt a főRR azon megjegyzéséhez, hogy bár a jobbágy ügyvédet választand is, a tiszti ügyész felvigyázása ki nem záródhatik, a KK és RR teljességgel nem járultak.

A mi pedig az uri szék tartásával (a jobbágyok magános ügyeiben) késedelmeskedő földes urat illeti, a főRR javallák a szerkeztetéshez hozzá tétetni, ezen szavakat: *„igazságos okát nem adván"* — PÁZMÁNDY ellenben helyesbnek itélné a RR által javallott sanctio helyett[18] azt határozni, hogy ha a f[öldes] úr megintés után is elmullasztaná uri széket tartani, a megye tartassék az úrnak kölcségére azonnal uri széket. Ezen javallat elfogadtatott, miután homlok egyeneset ellenkező szempontokbol védelmeztetett volna. — Igy Sz. PÁLY azért fogadta el, mert reménli hogy ez legjobban fogja biztositani az uriszék fenállását, — SOMSICS pedig azért, mert kivánja hogy minden uri szék végképpen megszüntessék, s ő reménli hogy ezen sanctio következésében első diaetán kérve fogják kérni a földes urak, hogy szüntessék meg az uri szék. — TÖRÖK ellenben azért fogadta el, nehogy az uri hatóság egészen a szolgabirákra menjen által.

A 3-ik §-nak első részében ezen szavakat: *citra personalem laesionem*, a főRR ezekkel kivánták fel cserélni: *citra poenam corporalem*. Ebben sokan nem vélték a dolog velejét változtatva lenni, — ellenben ÖTVÖS M., FEKETE, NAGY PÁL, DUBRAVICZKY úgy vélekedtek, hogy a *poena* szó biróskodást foglal magában, itt pedig se büntetésről se biróskodásrol nincs szó, hanem arrol van hogy a jobbágyi szolgálatok béhajtásában a jobbágy személye ne sértessék. — A *poena* szó megdögönyözést, arczúl vágást, becstelenitést s a t. ki nem zárná, pedig RÉPÁS épen nem akarja, hogy a durva hajdu kiméletlenül össze gazemberezze a szegény jobbágyot. — BORCSICZKY attol tart hogy ha ily határozatlanúl marad a laesio értelme, lehet eset hogy a földes ur meg sem vehetné járandóságát p. o. ha robotra nem jön, s a földes ur meg akarván rajta a kiszabott büntetést, úgy mint a kettős napi munka bért venni, a végrehajtásnak ellene áll, — azért hozzá tétetni kivánná: hogy ellenállás esetében hatalom karral is foganatositathassék a törvény rendelése. — NOVÁK megjegyzi, hogy a törvényes végrehajtásnak ellent állók felől annak idejében általános ellátást szükség tenni. — SOMSICH pedig azt válaszolja, hogy fel van állitva[19] a mindennél legnagyobb büntetés, az expatriatio —

[16] Az idézett törvénycikk a jobbágy és az őt igazságtalanul elnyomó, eltávozásában gátló földesúr bíráiul az alispánt, szolgabirákat és a megye által választandó 12 nemest jelöli ki.

[17] Az utalást l. *Iratok*, I. k. 423. s köv. l.

[18] A szankció a károk és kiadások megtérítése, amint azt az országos bizottság javasolta. Ennek munkálatából a rendelkezést az alsótábla a főrendeknek első izenetükben kifejezett óhajára vette át. (*Országgyülési Tudósitások*, I. k. 421. l., e kötet 271. l.; *Iratok*, I. k. 344., 380., 402. l.)

[19] Az urbéri törvényjavaslat I. cikkének 13 §-ában. (*Iratok*, I. k. 266. l.)

egyébiránt is ha a Theresianum urbariom által[20] ki szabott 12 és 24 bot nem használt, csak ugyan kéntelen volt az ur bíróhoz folyamodni; itt kell tehát a dolgot az embertelen botozás elmellőzésével kezdeni. — A RR voxolást sürgettek — Novák figyelmeztett, hogy 20 vármegye követei eltávoztak, — de Nagy Pál és mások ezen hidegség miatt törvényes foglalatosságaikban magokat megakadályoztathatóknak nem vélték. — Voxoltak tehát — Poson, Baranya, Tolna, Szathmár egyre sem állottak, s a *personalis laesiot* bővebben kimagyaráztatni ohajtották. — Sopron, Somogy, Győr, Pest, Torna, Békés, Csanád, Arad, Krassó a RR előbbi értelmére adták szavokat, Trencsin, Vas, Nográd, Zala, Komárom, Liptó, Veszprém, Esztergom, Abaúj, Zemplén, Ungh, Szepes, Borsod, Ugocsa, Torontál, H[orvát] Ország, Szerém és igy a többség a főRRkét elfogadta, a többi 20 megye jelen nem volt — Prónay kéré az Előlülőket, a holnapi nap jelentsék ki hogy a RR mély aggodalommal tekintik azon hidegséget, mellyel a kipótolhatlan becsü kerületi tanácskozások vitetnek — a mit az Elölülők más nap teljesitettek is.

October 23-án Kerületi ülés. Előlülők a voltak.

A VII. t. cz. 3-ik §-nak második része iránt, melly arrol szóll hogy a tartozmányaibol kivetett jobbágy viszahelyheztetésében munkállódó szolgabiró tette végrehajtása előtt megvisgálás végett a törvényszéknek, és nem a közgyülésnek terjesztessék fel, a KK és RR tovább is előbbi értelmök mellet maradtak, mivel ezt nem polgári tiszti, hanem törvényes birói foglalatosságnak tekintik.

Azon sokszor vitatott kérdésben pedig hogy az urbéri perek feljebb vitel utján a Helytartó tanásra, vagy a Királyi Curiára vitettessenek e?[21] — jelen nem voltak Nyitra, Sopron, Liptó, Győr, Csongrád, Csanád, H[orvát] Ország, a H[elytartó] Tanácsra voxoltak: Nógrád, Zala, Fejér, Zólyom, Mosony, Pest, Árva, Zemplén, Sáros, Ungh, Szepes, Gömör, Ugocsa, Temes, Posega, Verőcze, Szerém, 17 megye, — és igy a többi 26 megye voxával továbbá is a K[irályi] Curia hagyatott meg minden urbéri perekben felsőbb birónak.

A napnak további részét azon kérdés húzta ki, ha valjon szükség e az urbéri áthágásokrol a már egyes pontok érdemében tett ellátáson kivül még egy különös pontot szerkeztetni.[22] Csak nem közönséges, vagy legalább igen szembetünő többség volt azon véleményben, hogy az urbéri viszonyokbol eredő panaszokat nem lehet egészen a Criminalis, vagy Publico Politicus vétségek rámájára vonni, s azért szükség provisiót tenni, ne hogy ennek hijánya miatt az uri székek hatósága becsuszszék. Abban is kitetsző volt a többség akaratja hogy az 1723 : 18. t[ör]vényre hivatkozás nem elegendő,[23] valamint hogy a kerületileg szerkez-

[20] VIII. pont 4., 14. §. (*Pauly* i. m. 372. s köv. l.)

[21] V. ö. *Országgyülési Tudósitások*, I. k. 430. s köv. l., e kötet 204., 272. 297. l.

[22] Ezt a főrendek már első izenetükben kivánták s a rendeket az országos bizottság munkálatának kihagyott 7. §-a pótlására szólitották fel. (*Iratok*, I. k. 345. l.)

[23] A törvénycikk szerint a megyei hatóság köteles megvédeni a jobbágyokat a földesurak elnyomásától s az urbáriumon felüli szolgáltatásoktól. Erre a tc.-re hivatkozott az országos bizottság javaslatának 7. §-a, amelyet még az 1833 jún. 1-i kerületi ülés mint feleslegest kihagyott. (*Országgyülési Tudósitások*, I. k. 432. l.) A rendek második izenetükben feleslegesnek nyilvánitották utalni a tc-re, mivel az magától értetődően érvényben marad, a főrendek ellenben

tetett, de országos ülésben kihagyott 7-ik pont[24] sem felel meg a czélnak, mert egy részről összeütközésben van azon elvel, hogy az úr maga birája nem lehet, más részről ellenben a földes urat szerfelett alája veti a szolgabiró önkényének. Igen sok ismétlésekkel mutogattatott, mi nem jó, mi nem czélirányos? de hogy mi a jó, mi a czélirányos? e részben igen nehezen ment az egyesülés, elannyira hogy sokan a kérdést küldötségre utasitatni kivánták, végre még is annak nyilvánságos jelével, hogy inkáb a bokrosodó nehézségek kikerülése mint a teljes megnyugvás szülte az egyesülést, voxok többségével elfogadtatott Borcsiczkynek azon inditványa: hogy duplum legyen a büntetés, minden esetben, úgy az úr mint a jobbágy ellen a szolgabiró tegyen visgálatot, az elitélés pedig a törvényszékre tartozzék.[25]

October 24-én kerületi ülés. Előlülők a voltak. — Folytatatván a urbariom, a VII-ik t. czikelynek hátra lévő pontjai többnyire a már megállapitott elveknek lévén következményei, azok iránt, valamint a főRR önnön elveik követeltségéből tettek az 5-ik §. d), f) és g) pontjaira, és a 9-ik §-ra észrevételeket, úgy a K és RR is tulajdon elveik követelségéből előbbi végzéseikhez ragaszkodtak.

Következett a VIII-ik t. cz. mellynek is sorsa voxolás utján igy állott: Jelen nem voltak Nyitra, Sopron, Honth, Toma, Bács, Szepes, Gömör, Heves, Marmaros v[árme]gyék. — Az elhalasztásra s részint elvetésre voxoltak Trencsin, Vas, Liptó, Mosony, Thurócz, Abauj, Sáros, Ungh, Bereg, Torna, Ugocsa, Arad, Torontál, H[orvát] Ország, Posega, Szerém v[árme]gyék és a N[agy] Váradi káptalan követje — Fejér vármegye részéről Szlucha kijelentette hogy küldői elfogadják a VIII-ik czikelyt, de oly módositással hogy a mi *quoad casus lege exceptos* a szerkeztetésben negative mondatik, az stylisticai változtatással positive mondassék, oly formán: *in casibus lege definitis tamen capi* s a t. *possit*, — és ámbár ez igen csekély változás, ő még is ha módositás el nem fogadtatik, a fő RRkre voxol. — A többi 24 megyék, a K[irályi] Városok, és sz[abad] kerületek a VIII-ik cz[ikely] meg tartására voxoltak, — a mi e szerint meg is maradt. — Andrássy, Somsics, Prónay, Pázmándy támogató okokat szolgáltattak az izenet szerkeztetésére.

Balogh pedig igy szóllott: a fő RRnek ama kivánsága hogy a tárgy elhalasztassék,[26] csak csábitó cselszövény. A kinek itt nem kell ezen t. cz., másutt sem kell. Ily módon léppel fogják őszkor a madarakat, de nem a magyarországi statusokat és Rendeket. Azt mondják a főRR, hogy nem tanácsos kivánatokat ébreszteni a népben, úgy de a személy sérthetetlenségének kivánatát nem szükség ébreszteni, ez születéstől minden ember szivébe van oltva, és ha nem lett volna is, már felébresztették

szükségesnek találták, „hogy itt, hol az urbéri rendszer egész ki terjedésében fel állitatik, az urbéri át hágások felől is tétessen emlités", annál is inkább, mivel az 1723 : 18. tc.-re maguk a rendek is hivatkoznak a remanentialis földekről szóló 6. §-ban. (*Iratok*, I. k. 383., 404. l.)

[24] A kerületi törvényjavaslat ezen — helyesen: 6. — pontjának (*Iratok*, I. k. 305. s köv. l.) kihagyásáról olv. e kötet 205. l.

[25] Ily értelmű új (5.) pontot, amelynek tartalma egyezik a kerületi törvényjavaslat korábban kihagyott 6. pontjával, javasoltak tehát pótlólag beiktatni a rendek. (*Iratok*, I. k. 429. l.)

[26] A főrendek arra hivatkoztak, hogy a törvénycikk rendelkezései nem egyedül a jobbágyságra szorítva, hanem az ország minden lakosára, sőt az idegenekre vonatkoztatva is máshelyütt „rendszeres tanácskozás alá fognak vétetni". (*Iratok*, I. k. 406. l.)

az itteni fejtegetések. Tudjuk, egész községek olvassák a napló könyvet, az ujság lapokat, mellyek bár a törvénytelen censura vas járma miatt nem jutathatják is el a dolgokat közönséges tudomásra, úgy a mint kellene, annyit még is irnak, hogy a személy sérthetetlenségéről itt egy törvény czikely pertractatioban van, mi tanácsosabb már; a felébredt kivánatokat teljesiteni, s ezzel hálaadatos megelégedést gerjeszteni, vagy pedig nem teljesiteni, s általa elégedetlenséget támasztani. Hármat lát ő az egész urbariomban különös fontosságunak: az 5-k t. czikelyt,[27] a VII. t. cz. azon részét, melly az uri székek legveszedelmesb részét eltörli, és ezen VIII-dik t. czikelyt, mig ezek törvény erejére nem emeltetnek, valamint a mindennapi kenyér kérelmét a Miatyánkba kivánná foglalni, s csak ha egyszer törvénybe lesznek, akkor lép a jobbágyok sorába Te Deum laudamust énekelni! Azon időig pedig mindég azt fogja mondani: szegény magyar jobbágy, neked nem csak vagyonod nincs, de még személyes bátorságod sincs, és miért nincs? mivel az 1833-ki országgyülésének Rendei nem tudták kivivni hogy személyes bátorságod legyen, — és miért nem tudták ki vivni? mivel a fő RR meg átalkodottan ellenkeztek.

Dubraviczky emlékezetbe hozá azon felszóllitást, melly a jelen kerületi ülések első napján, az ő inditványa következésében elhatároztatott.[28]

Ezek szerint *October 25-én* tartatott kerületi ülésben a tegnap előtti, s tegnapi végzés megrostáltatott. — Busán most legközeléb Zágráb megye részéről hozzá érkezett értesités következésében az urbarialis tabellát[29] mint hibást ezen megyére nézve megigazitatni kérte. Küldötség rendeltetett, melly az adatokat ösze vesse, s minthogy már a tárgy országos végzéssé vált, szükség esetében izenetet készitsen. Ezt Palóczy el is készitette, s az a RR *October 26-án* tartatott kerületi ülésökben megrostálták, s megállapitották.[30]

October 26-án a K és RRnek 129-ik országos ülésében fel vétetett kerületileg az urbéri tárgyban készitett 3-ik izenet,[31] — melly is felolvastatván, KK és RR annak rostálgatásában az 1-ő t. cz. 6-ik §-áig haladtak. Az 5-ik §-ra, vagy is a csoportos elköltözésre nézve 25 megye, a K[irályi] városok és az Egyházi Rend a fő RR javallatának a Personalis által is pártolt elfogadására nyilatkozván végzésé lőn: hogy a §-hoz ezen szavak: „*a Helytartó Tanács pedig a szükségesképen megkivántatott intézeteket a törvény értelmében tegye meg*" elfogadtatott!

A már végzésé vált 6-ik §. alkalmával legelőbb Ravazdy olvasá fel utasitását, melly erős kifejezésekben ellenkezik a jobbágy telken lakó nemeseknek adó alá vettetésében, tagadja hogy a diaetának ezt határozni hatalma lenne, meghagyja követeinek hogy inkáb a diaetának eloszlatását sürgessék, s eltiltja hogy ezen tárgynak még csak tanácsko-

[27] Az örökváltsági szerződésekről.

[28] Az okt. 17-i kerületi ülésben, hivatkozva a regalista főrendeknek e'távozására, az országgyülés reformjának napirendre tűzését javasolta. (V. ö. 308. l.)

[29] Ez a tabella megyénkint feltünteti a jobbágytelek állományát. (*Protectum*, 5. s köv. l.) Annak idején a kerületi és országos ülés, a II. tc.-t megtárgyalva, megjegyzés nélkül elfogadta.

[30] *Iratok*, I. k. 434. s köv. l.

[31] *Iratok*, I. k. 407. s köv. l.

zásába is részt ne vegyenek. Utóbb POGÁNY olvasá fel utasitását mellyben Bereg Rendei ezen végzésnek ellene mondanak, s kinyilatkoztatják hogy annak végrehajtását eszközölni nem fogják. — A PERSONALIS, és a RR egyes törvényhatóság ellenmondását törvénytelen mérészletnek s el nem fogadhatónak nyilatkoztatják, — a PERSONALIS pedig bizonyosokká teszi Bereg vármegye rendeit hogy ő felsége diplomatiai esküje, a királyi kötelessége szerint az ország törvényének engedelmességet fog tudni Bereg V[ármeljgye Rendeinél is szerezni — Palóczy, B. Sztojka, Rohonczy, Sárosy, Ötvös (Sz[atmár]), Szilassy, Bárczay, Szucsics, Sz. Pály, Petrovay, Jármy erős ovásokat tesznek, s meg nem egyezésöket nyilatkoztatják. Hevülni kezdének az indúlatok végre csak ugyan végét szakitotta a vitatásnak az, hogy már ezen tárgy országos végzésé vált.[32] — October 27-én vasárnapi szünet.

89.

1833 október 26, 28, 29, 30

Országos ülések.

Tárgy: Az úrbéri törvénycikkek harmadszor az országos ülés előtt. Az I—VI. tc. és a VII. tc. 1—3. §-a.

October[a] 26-án 129-ik ülés a KK és RRnél. — Napi rend: Urbér harmadizben.[1]

Az 1-ő t. cz. 3-ik §-nak azon rendelése iránt: hogy az elköltöző jobbágynak bizonságlevelet adó alispány, a megyének bővebb megvisgálás véget jelentést tenni tartozzék, — CSÁSZÁR az eddigi szokáshoz is ragaszkodván ezen jelentést szükségfelettinek tartja, mert vagy ellenzi a földes úr jobbágyának elköltözését vagy nem, ha igen, a dolog hatalomkar elrendelése végett a következő 4-ik §. szerint csak ugyan közgyülés elébe kerül, — ha nem ellenzi, s a jobbágy már elköltözött, a visgálat késő, s czélirányatlan. Nem egyéb tehát ezen jelenség mint haszontalan irás szaporitás, melly korunknak úgy is egyik nevezetesb nyavalyája. Elég baj hogy a törvényhatóságok administrativus intézkedései naprol napra közelitenek a dicasterialis lábhoz; a ki sokat ir, az keveset tesz, a megyékben pedig inkáb tenni kell mint irni.

Mivel azonban az alispán munkálodása nemcsak az elköltöző jobbágy személyét, hanem vagyonának kár mentesitését is tárgyazza, s e részben a gyülés visgálata nem felesleges, a RR köz értelemmel a kerületi szerkeztetés mellet maradtak.

Az 5-ik §. iránt, melly a csoportos költözködésről szóll, javallá az előlülő PERSONALIS, fogadnák el a RR a M[éltóságos] főRRnek azon módositását, hogy a Helytartó Tanács a szükségesképen megkivántatott

a) Az első kötet előszavában a 89. számot tévesen soroltuk azon számok közé, amelyek hiányoznak Kossuth fogalmazványából; az alábbi szöveg a későbbi anyagban lappangó, időközben előkerült eredeti fogalmazványt adja.

[32] Olv. részletesebben a 89. számban.

[1] Az okt. 26—31-i országos ülésekben az alsótábla a főrendek második izenetére készült azon választ vitatta meg, amelynek szövegét az okt. 17—26-i kerületi ülések állapitották meg. (V. ö. c kötet 311. s köv. l.) A kerületi javaslatot, amely tehát az alábbi viták vezérvonala, l. *Iratok*, I. k. 407. s köv. l.

intézeteket, a törvény értelmében tegye meg. Ezen javallatnak ellene vettetett hogy ezen kifejezés *„a törvény értelmében"* itt igen határozatlanul áll, mert épen arrol van szó hogy meghatároztassék, mi legyen a törvény értelme a csoportos költözködés iránt, — a RR pedig oly értelmet kivánnak a törvénynek tulajdonitani, hogy a költözködés szabadságára nézve egy ember, s több ember közt különbség ne legyen, s azt a Helytartó Tanács se akadályozhassa. — ANDRÁSSY ellenvetés gyanánt s példakép hozza fel, hogy ha egyszerre Békésnek valamelly roppant helységéből 40 000 ember költözni indulna, a mi meg történhetnék, ez csakugyan oly fontos tárgy lenne, hogy abbol a fő Kormányszék igazgatási hatóságát ki zárni veszedelmes lehetne. — NOVÁK feleletül megjegyzi: hogy mig Béll Mátyásnak ama mondása áll: extra Hungariam non est vita",[2] ne féljen Esztergom követe, nehezen fog megtörténni hogy épen Békésből 40.000 számra ki költözzenek a lakosok. Egyébiránt is Békésnek legnagyobb helységében Csabán is csak 23.000 ember lakik, a kik ha mind elköltöznének is, még igen messze lenne a 40.000-hez.

BALOGH a fő RR ellen, s a kerületi szerkeztetésre szavazott okul adván: hogy alkotmányos országban a nemzet, s a kormány közt aránynak kell lenni, a mi hazánkban nincs, mert a kormány hatalmasab mint az egész nemzet, hogy tehát legyen, ami nincs; kivánja a megyék hatóságát sértetlen erőben feltartani, s ez által a kormányszékek hatóságát korlátozó ellensúlyt alkotni. Mire viszont a PERSONALIS emlékezetbe hozta az 1825-ki ország gyülésének amaz ösméretes elvét, hogy az ország akkor lesz boldog, ha mind a királynak, mind a nemzetnek jusai sértetlen tartatnak.[3] Ha tehát azon czél fekszik a kerületi szerkeztetésben, hogy a királyi jusok csonkitassanak, úgy annak még inkáb ellene van.

A fő RR értelmére voxoltak Marmaros, Fejér, Esztergom, Mosony, Temes, Zemplén, Liptó, Árva, Zólyom, Baranya, Abaúj, Gömör, Heves, Szerém, Posega, H[orvát] Ország, Ungh, Sáros, Thúrócz, Csongrád, Szepes, Zala, Bereg (!), Bács, Honth. Az egyházi Rend közül Trsztyenszky pécsi kanonok, a királyi városok közül Lőcse várossa, — végre a Turopolyai gróf. Melly szerint a PERSONALIS végzésnek nyilatkoztatá, hogy a fő RR javallata elfogadtatott.

A már országos végzéssé vált 6-ik §.[4] megérintése alkalmával minő tartalmú előterjesztést tett szorul szóra felolvasott utasitása következésében RAVAZDY Bihari követ, már múlt levelemben megirtam.[5] Azon utasitás értelmében a szólló követ sürgeté az országgyülése eloszlatását, s azon kijelentését: hogy az országos tanácskozásba nem is vehető 1741 : 8. t. cz.

[2] Bél Mátyás tanítványa, Tomka-Szászky János 1748-ban megjelent földrajzi munkája (*Introductio in orbis antiqui et hodierni geographiam*, I. k.) újította fel a XV. századi Coelius Rhodiginus-ig visszakövethető mondást: Extra Hungariam non est vita, et si est, non est ita.

[3] Az 1825/7-i országgyűlés ezt a gondolatot ismételten kifejezte feliratában a tárgyalások kezdetén, amidőn az alkotmány körülsáncolásáról volt szó. Hangoztatta azonban a kettősséget az uralkodó is, így 1825. nov. 9-i leiratában. (Az országgyűlés *Irásai*, 87. l.)

[4] A jobbágytelek haszonvételének eladásáról szóló pontot a főrendek kívánságára az alsótábla azzal a kiegészítéssel fogadta el az okt. 7-i országos ülésben, hogy a vásárló köteles az azzal járó terheket is viselni, ami a jobbágytelken élő nemesek adófizetési kötelezettségét is jelentette. (V. ö. e kötet 277. s köv. l.)

[5] V. ö. 329. l.

alapjainak ily tetemes sérelmét magában foglaló törvény alkotásában részt nem vesz, követtársa nevében is napló könyvbe iktattatni kérte.[6]

Erre a PERSONALIS feleletül adá, hogy mind azon nézeteket mellyeket a már országos végzésbe ment határozásnak ellenére Bihar V[ármegye] Rendei utasitásukban felhoznak, a szóllott követ, s mások is terjedékenyen elő terjesztették, a RR többségét azonban más véleményre nem birhatták, annál kevésbé jöhetnek tehát most tekintetbe, midőn már a tárgy mind a két tábla egyesültével végzéssé vált.

PALÓCZY: Ma érkezett utasitása következésében jelenti, hogy azon érzést, mellyet ezen végzés Borsod vármegye Rendeiben gerjesztett, lágyab névvel nem nevezheti, mint midőn ki mondja: hogy az küldőiben megdöbbenést okozott. Hogy küldőinek soha szándékában nem volt a népnek terheltetése, számos kijelentéseire bátran hivatkozik, valamint ma érkezett utasitására is, melly a nemteleneket fekvő vagyon birhatásának tehetőségével ruházza fel. Ugy véli tanácsosbat cselekedtek volna a M[éltóságos] főRR, ha hogy a 8-ik t. cz. elfogadásával a népnek a nemesi karhoz felemelésében megegyeznek, mint sem hogy a nemességet szolgaságra szállitják. Azonban fel nem fogathatván a RR többségének akaratját, azt csakugyan ki jelenti: hogy Borsod vármegye tiszteli azon moralis erőt, melly a Statusok termében kifejlett, de az örökkévalóságnak ki mondja, hogy a nemesi jussok lerontásában soha tetleges részt nem vett.

Miután BEREG V[ármegye] követje, mint már előbbi levelünkben megiránk,[7] ellenmondását, s küldőinek azon akaratját, hogy ezen törvénynek végrehajtását eszközölni nem fogják, kijelentette, — a PERSONALIS pedig igen nagy résznek helybehagyása mellett meghatározottan erősitette, hogy Ő felsége a törvénynek engedelmességet fog tudni szerezni; miután továbbá Marmaros, Veszprém, Sáros, Szathmár, Gömör, Bács, Ugocsa, Ungh, Szabolcs Vármegyék követjei ismételt erős ovásaikat nyilatkoztatták,[8] — BÁRCZAY pedig Torna vármegye részéről azon való csudálkozását nyilatkoztatta, hogy a főRR valahányszor engedélyről van szó, mindég a nemesi jusokat emlegetik, itt ellenben azt lábbal tapodják, ő küldői részéről mindég ugy gondolkozott ugyan, hogy a nemesi jusokat szükség az emberiség tekinteteinek alája vetni, és nem megforditva, mint a fő RR cselekesznek; szegény nemes társait azonban adó alá nem veti, s inkáb kész volna a Nilusnak éhes crocodilussai közt fürödni, mint ily törvény alkotásába tetleges részt venni. Mindezen kijelentések után

NAGY PÁL előbb a tárgy érdeme igazságának mutogatásába ereszkedvén, Borsod v[árme]gye követjét érdeklőleg azzal végzé beszédét,

[6] Szemére vetette a főrendeknek: „azon is igyekeznek, hogy az ország létének megalapitásában bokros érdemeket szerzett, de vagyonára nézve szerencsétlenül megfogyatkozott, azomban a fő rendekkel minden tekintetben egy szabadságu nemesség a terheknek viselése által törvényes szabadságától és kiváltságától elmozditva olly állapotba helyheztetődjön, hogy a fő rendeknek csak magános jóllétére, de az ország lakossainak közös boldogulására nézve kevés befolyásu törekedéseiknek ellensulyát meg nem tarthatván a fő rendi jussok hatalmasabb hatósággal terjedezzenek". (*Jegyzőkönyv*, V. k. 283. l.)

[7] L. e kötet 330. l.

[8] A felszólalásokat, amelyek közül ki kell emelnünk a máramarosi követét, aki rámutatott arra, hogy a megye nevében a főispán 2—3 nemessel szokott határozni, olv. *Jegyzőkönyv*, V. k. 285. s köv. l.

hogy nagyon csudálkozik azon hogy Borsod Vármegye Rendei ezen törvény alkotásába most tetleg részt venni nem akarnak, miután 1825 esztendő végéig a jobbágy telken lakó nemesség valósággal adót fizetett.

Palóczy válaszúl adá: hogy megyéjének némely részeiben igaz ugyan be hozta volt ezen szokást egy urbarialis főispán, s az 10 esztendeig divatozott is, azonban meghalt a főispán, s halálával az adó fizetés is elenyészett.

Utóbb még Borcsiczky — és Ötvös Mihály, s Ravadzy közt némelly szóváltások történtek,[9] végre a többségnek s a Personalisnak a már megállapitott országos végzésre ismételve lett hivatkozására, nagy nehezen az ülés eloszlott.

October 27-én vasárnapi szünet.

October 28-án CXXX-ik országos ülés a K. és Rendeknél, folytatták az urbariom. Legelőbb is a béjegyzési taxa, vagy is úgy nevezett laudemium kérdésében[10] 18 megye azon taxa megtartására szavazott. Minden követ kijelentését egy hangos: *Maradjon a kerületi szerkeztetés!* követé — ebben t. i. nem csak meg egyeztek a K és RR hogy a fő RR kivánsága szerint a béjegyzés taxája jövendőre eltörültessék, hanem azt még ott is, ahol eddig divatozott, általában megszüntetni kivánták.

A Personalis kijelenté hogy ha mindnyájan a többiek a kerületi szerkeztetés, vagy is a béjegyzési taxa eltörlése mellett vannak, azt a többség akaratja szerint végzésnek jelenti, mind azáltal el nem titkolhatja azon szerkeztetésnek általános kifejezéséből eredő aggodalmát, mert tud eseteket, hogy az ilyes taxa régi urbarialis szerződésen, vagy privilegiumon épül, ezeket tehát épségökben feltartatni annyival inkáb kivánja, mivel különben összeütközésbe jönnének a RR az 5-ik t. czikelybe foglalt azon végzésökkel, hogy a régi urbéri kötések kérdésbe nem vétethetők.[11]

A Personalisnak ezen nézetében sokan osztoztak, nevezetesen K. Horváth, Borcsiczky, s utánnok többen azon aggodalomtol vezéreltetve, hogy ha egy pontra nézve felbontatnak az érdeklett kötések, a jobbágyok könnyen azon veszedelemnek tétethetnének ki, hogy e miatt az egész kötés felbontathatnék. — Török szintén sértetlenül kivánta ugyan a szerződéseket feltartatni, mivel azoknak mulhatatlan feltételök, hogy lágyabbak legyenek az urbariomnál, de a privilegiumok iránt, törvényesség tekintetéből indulva, hasonló kiméléssel nem viseltethetik.

Ellenben sokkal többen valának kik az általános eltörlés mellett maradtak. — Igy Császár és Majthényi különösen azon néző pontot fejtegették, hogy mig a telek haszonvételének szabad adása vevése törvény által közönségesen megengedve nem volt, azon földes úr, ki azt önnön jóvoltából megengedte, oly engedélyt adott jobbágyainak, melly haladta volt a törvény kötelezését, azért tehát a törvényes járandóságokon túl még bizonyos adományt méltán kivánhatott, s önkéntes jó voltához feltételt ragaszthatott, de miután törvény adja meg azon engedélyt, az többé nem magános jótétemény, hanem egy részről jus, más részről szoros kötelesség, attol többé egy földes úr sem kivánhat oly különös

[9] Borcsiczky tagadta, hogy „az adózással a szegény nemes nyomattatik, mert bizonyos, hogy az adó nemléttében annak mennyiségét a földes ur a jobbágy telken lakó nemesen contractusok által duplán is megveszi", mire Ravazdy visszautasította, mintha megyéjében igy bánnának a nemesekkel. (Ua. V. k. 289. l.)

[10] Az I. cikk 6. §-ának b) pontja szól erről.

[11] A törvényjavaslat V. cikkének 1. §-a.

járandóságot, mellyet a törvény nem tesz az engedély feltételévé. — PRÓNAY meg vagyon győződve hogy az urbéri kötéseket nem lehet más civilis szerződésekkel egy cathegoriába helyheztetni, ezek magános egyeséghre tartoznak, amazokba mindég befolyást gyakorlott a törvényhozás, ő tehát kivánja ugyan hogy a béjegyzési taxa fentartassék, de ha hogy azt a többség eltörli, az eltörlést általánosnak akarja. — PALÓCZY több példákat idéz, hogy a RR már más alkalmakkal sem tettek engedélyeikben az eddigi szerződések miatt különböztetést, igy az aszú szőllő dézmáltatását, az eddigi szokásra, vagy kötésekre intézett minden figyelem nélkül eltörlötték.[12] — ÖTVÖS MIHÁLY kérdi hogy midőn az országos szerkeztetés, a divatozható szerződések tekintetbe tartása nélkül azt határozta, hogy azon taxa sem többet sem kevesebbet, mint az eladás summája hatvanad részét tegye, nem vágott e szintén a kötések tartalmába belé?[13] — NOVÁK: Most midőn abban fáradozik a törvényhozó test, hogy a magános önkény szülte különböztetések eltörlésével az urbarialis viszonyok állandó törvényes idomra hozathassanak, a czélzott határozotság, s egyenlő biztositás helyet nem akar határozatlanságot tenyészteni. — A PERSONALIS megegyezik ugyan a most alkotandó törvény egyenlőn kötelező erejébe, de csak azon esetekre, mellyekben az eddigi divat nem lágyab, a jelen intézkedésnél. — NOVÁK felel: hogy laudemiumot fizetni akkor, midőn a törvény ezen fizetéstől feloldozza a jobbágyokat, nem lágyab tractamentum, — ASZTALOS figyelmezteti a RRket, hogy ha itt minden kötést, és privilegiumot szoros erejűnek nyilatkoztatnak, ezen elvet majd sokszor fogják a RR ellen fordithatni. Eventus praeteritorum trahuntur in exempla futurorum. Törvény könyvünk tele van annak példáival hogy a köz intézkedés nézeteivel meg nem egyező kötések s privilegiumok megszüntetését a törvényhozás folyton gyakorlotta.

BALOGH, és SOMSICH készebbek a különben gyülölt taxának általános megtartására, mint ezen különböztetésre voxolni — végre tehát az általános eltörlés végzéssé lőn.

A 2-ik törvényczikelyre és a 3-iknak vitatás alatt lévő elsőb két pontjaira, u. m. Horvát Ország hegyes vidékeinek házankénti bormérése, s a vidéki bor behozatalára nézve, kevés ellenvetés mellet a kerületi szerkeztetés jová hagyatván, — s a 2-ik t. cz. alkalmával a Zágráb megye urbéri tabellájába bécsuszott hiba kiigazitását tárgyazta, s Kőrös megyének egy részére is ki terjesztett Izenet[14] BORCSICZKYnak ellenzése mellet elfogadtatván,[15] a palinka égetés szabadságának kérdése ismét vitatásokra nyujtott alkalmat.

[12] Példája szerint a földesúr sok helyen egy hegyet vagy darab földet adott át a lakosoknak szőlővel való beültetésére, szerződésben állapitván meg, milyen hányad jár neki mustból és aszúszőlőből. (*Jegyzőkönyv*, V. k. 295. l.)

[13] Az országos bizottság javaslatát l. *Proiectum*, 2. l. (Itt még 7. §.)

[14] Az országos bizottság munkálata a II. tc. 2. §-ához csatolt táblázatban megyénkint pontosan feltüntette, hogy egy jobbágytelekhez hány hold szántó és mennyi rét tartozik. A körösi, varasdi és zágrábi adatok azonban tévesen kerültek be a táblázatba. A kerületi ülés, amidőn a horvát követ előadásából értesült erről s meggyőződött, hogy a két megyében fennálló szokás 1775., 1777. és 1778-i királyi rendeleteken alapul, az adatok kijavítását szükségesnek találta s ily tárgyú izenetnek a felsőtáblához való átküldését határozta el. Ez az izenetjavaslat (*Iratok*, I. k. 434. s köv. l.) került most tárgyalásra.

[15] A vitát, amelyben mások is résztvettek, l. *Jegyzőkönyv*, V. k. 298. s köv. l.

A PERSONALIS különösen arra figyelmezteté a RRket, hogy már elfogadták azon elvet, hogy élelem szüki eltávoztatása tekintetéből nem lehet a jobbágyoknak gabonából a pálinka főzést megengedni, ezen tekintet kivált a felföldre nézve a burgonyára (krumplira) nézve is hasonló mértékben áll. Továbbá azon ellenvetésére a főRRnek, hogy az élesztésre megkivántatott gabona miatt kellemetlen kutatásokra nyittatik alkalom, megfelelve csak ugyan nincs.[16]

Árva, Trencsin, Ungh, Liptó, Veszprém, Zólyom, Gömör, Nyitra, Fejér, Thurócz, Baranya Vármegyék a fő RR értelmében az országos küldötség szerkeztetésének megtartására voxoltak, 17 megye a kerületi végzésre nyilatkozott, ami felkiáltás utján csak ugyan jóvá is hagyatott.

BÖTHY czáfolgatás alá vévén a főRRnek a jobbágy itélő tehetségének éretlen volta, s az erkölcstelenség eltávoztatása tekintetéből tett ellenvetéseit, miután azt mutogatná: hogy ez mind csak puszta ürügy, megvalja, jobb szerette volna, ha nyilván kimondják a fő RR, hogy nem holmi szinlelt okok, hanem ön hasznok nem engedi, hogy a palinka főzést a jobbágyoknak megengedjék, az őszinteség igen szép erény lévén, talán arra készebbek lettek volna a RR hajolni. — Mire BENCSIK őszintén megvalja hogy küldői nem a fő RR által felhozott okokból, mellyeket ő helyteleneknek tart, hanem azért tagadják meg ezen engedelmet, mivel az által jövedelmök kipótolhatatlan csökkenést szenvedne. — PALÓCZY azt viszonozza hogy valamint az igazsággal, úgy a józan politicával is ellenkezik, egy pár felföldi megyének magános haszna tekintetéből azt kivánni, hogy a hasonlithatlanúl nagyob rész boldogsága egy igen kis rész tekintetének feláldoztassék.

PETROVICS különösen több más czáfolgatások között, a tüzi veszélytől vett fő Rendi ellenvetésre azt feleli, hogy megyéjében szilvából végtelen sok pálinka égettetik, ha tehát oly mértékben állana a fő RR ellenvetése, Krassóban már minden falunak porrá kellett volna égni, ha csak azt nem mutatják meg a fő RR, hogy a szilva pálinka főzésével járó tüz nem veszedelmes, ellenben a krompli pálinka égetéssel járó különösen veszedelmes.

NAGY PÁL agronomiai tekintetekből kifejté a burgonya, s gabona közti különbségeket, mellyek nyilvános bizonságai, hogy a kettőt egy cathegoriába tenni nem lehet. Igy a kutatásra is az adatott feleletül, hogy csak akkor nyomhatna valamit ezen ellenvetés, ha gyümölcsből, s törkölyből a pálinka égetés meg nem engedtetett volna, most csakugyan felmarad a hozott törvénynek azon rosz oldala, hogy van oly szer, a miből szabad, s van olyan, a miből nem szabad pálinkát égetni, s e miatt a kutatásoknak mindég helye lesz.

BALOGH ismételvén megyéjének már más izben is felhozott azon helyzetét, hogy népe pálinka főzés nélkül nem subsistálhat, legalább Barsra nézve külön törvény által a gabonáboli égetés engedelmét feltartatni kérte. — Ezen inditványt több megyék pártolták, s részint magokra, részint CSÁSZÁR javallata szerint mind azon megyékre, mellyekben az eddig is divatozott, ki terjesztetni kivánták — úgy is vezér elvök

[16] A kerületi javaslat a főrendek ellenvetését azzal hárította el, hogy „csak olly mellékes tekintetü akadályt érint meg, mellynek a törvényhozás magát a tárgyat és ennek alap elvét fel nem áldozhatja", másrészt pedig, mivel a jobbágy nincs általában eltiltva a pálinkafőzéstől, „a kutatásokra, vizsgálatokra, ugy az épületek ki gyulladhatására is, mellyek amugy is meg történhetnek, ellenkező okok gyanánt már hivatkozni is többé nem lehet". (*Iratok*, I. k. 413. l.)

lévén a Rendeknek, hogy a jelen törvényes intézkedés által a jobbágy állapotja roszab karba ne tétessék. — NOVÁK még azt adá hozzá: hogy megyéjére nézve a kerületi szerkeztetés, épen semmi engedély, mert ott sok helyütt a krumplit csak nevéről ösmerik. Azonban már mind a két táblának állapodása lévén, hogy gabonából a pálinka égetés meg ne engedtessék, ezen inditvány el nem fogadtatott.[17]

October 29-én a 131-ik országos ülésben az ugar kilenczed megszüntetését tárgyazta pont[18] felett hoszasan tartottak a vitatások. Mert ámbár az már mind a két tábla által elfogadtatott, hogy az ugar vetés minden kilenczedtől ment legyen, mindazáltal, a kik ennek ellene voltak, az engedély érdemének vitatgatásába most is beereszkedtek. Egyébiránt arrol volt a szó, mikép legyen a szerkeztetés? A fő RR igy javallották: „*a rendes nyomások mivelésének elmullasztása nélkül*" — a KK és RR ezt határozatlannak, és sok önkényre alkalmat nyujtónak itélvén, kerületi szerkeztetésökben igy változtatták: „a rendes nyomások *bévetésének* elmulasztása nélkül.[19] — Végre CSÁSZÁR a tapasztalásra hivatkozva attol tartván hogy a jobbágyok csak formaképp fogják a rendes nyomásokat mivelni, s egészen az ugarnak feküsznek,[20] azt javallotta: adassék a földes úrnak választás hogy egy nyomást mindenesetre szabadnak hagyván, akár mellyik dülőket dézmálhassa. 18 megye nyilatkozott a főRR javallatára, némellyek a Császár inditványát is pártolva, 25 megye a kerületi szerkeztetésre voxolt, az tehát a többiektől is felkiáltás által helybehagyatva végzésé lőn. A fő RR javallatának ellene különösen felhozatott, hogy az örökös viszálkodásra nyujtana alkalmat, ha csak törvénybe nem tétetnék, miből áll a rendes mivelés? ezt pedig törvény által akarni meghatározni képtelenség lenne. — A Császár inditványának pedig ellene vettetett hogy a dülők nem mindég és mindenütt egyenlők, nem is lehet általánosan bizonyosnak feltenni, hogy a jobbágy mindég egész ugarját be fogja vetni, vagy ültetni, de végre minden tisztelet és jó vélemény mellet is, mellyel hazánk nemessei iránt viseltethetünk, csak ugyan bajos lenne a jobbágyot földes ura önkényének ennyire kitenni, mert ritka akadna olyan, a ki midőn a határnak egy részét a jég el verte, vagy más csapás érte, ebből választaná a kilenczedet. A kerületi szerkeztetés tehát annyival is inkáb kihagyatott, mivel a kilenczedtőli mentség engedélyét nem akarták a RR oly feltételekhez kötni, mellyek azt minden jótékonyságából kivennék, s a rendes nyomások rosz miveltetésetőli félelmet helytelennek itélték, mind azért mivel feltenni nem lehet, hogy a jobbágy önnön hasznát a 9-ik kereszt kiadása miatti irigységnek alája vesse, mind azért is, mivel nem mindég ugyan azon egy föld esik ugarba, s igy az ugar jó mivelésének esztendő fordultával a rendes nyomásbani terméstre, viszont a rendes nyomás rosz munkálatának az ugar termésre befolyása van.

[17] *Jegyzőkönyv*, V. k. 313. l.

[18] A törvényjavaslat IV. cikkének 2. §-a.

[19] *Iratok*, I. k. 415. l.

[20] „Különösen a Bánságba a kukoricza termesztetés divatban lévén, be fogja a jobbágy mind dülőit, mind ugarát kukoriczával vetni, azomban a dülőkbe levőt nem kapálja, hanem minden szorgalmát az ugarra forditja". Hivatkozott arra is, hogy Temes megyében a rétektől nem jár kilenced s azokat a jobbágyok jobban is művelik, mint a szántóföldeket. (*Jegyzőkönyv*, V. K. 315. l.)

A robot kettőztetésének engedelmével járó sürgetős munkák kérdésében három felé ágaztak a vélemények; a kerületi szerkeztetés azokat határozatlan hagyá,[21] mivel az egész országra általános szabályt nem vélt határozhatónak, a fő RR követvén a Theresianum urbariomot,[22] csak az aratást kaszállást, és szüretet kivánták sürgetős munkáknak vétetni, végre a PERSONALIS azt javallotta, hogy ha el nem fogadtatnék a főRR kivánsága, legalább vétessék ki a szántás a sürgetős munkák közül.[23] Erre már törvény is van, melly azt rendeli hogy a jobbágy egy héten egy napnál többet szántani nem tartozik,[24] a szokás nagy részében az országnak hasonlót tart, s miután már el van határozva, hogy a robot illetőségének 3/4-ed részét a nyári hat hónapok alatt megkivánhatja a földes úr, miután az is el van határozva hogy a szántást annyi marhával tartozik a jobbágy megtenni, mint ahogy az a határban gyakoroltatik, a két marhával biró félhelyes jobbágy oly határban, mellyben négy marhával szoktak szántani, csak mással ösze fogva végezhetvén a szántást, hahogy ez is a sürgető munkák közé számitathatnék, s igy annak kettőztetése megengedtetnék, a jobbágy egész nyáron által kettős munkát tenne. Ezen javallatok közt közép utat tartván, a PERSONALIS inditványa elfogadtatott.[25]

October 30-án CXXXII-ik ülés a K. és Rendeknél. Következett az V-ik t. cz., nevezetesen ennek 2-ik §-ussa az örökös kötésekről.

A PERSONALIS nem akarván a már mind két részről nagyon kimeritett tárgyban bőven előterjesztett észrevételeket ismételni, csak egy nézetet kiván kifejteni, t. i. ha tanácsos e ezen törvényt meghozni a nélkül, hogy a vele kapcsolatban lévő aviticitás kérdése egyszersmint elintéztetnék. Az 1-ő rész 58-ik czimje nem engedi, hogy a földes úr örököseinek kárára ősi javairol örökös szerződéseket kössön.[26] Nem elég a jobbágynak engedelmet adni, hogy magát örökösen megválthassa, de a földes urat is fel kell ruházni azon hatalommal hogy az ilyes örökös megváltásokra egyezését adhassa. Ezt pedig az ősiség kérdésének elintézése nélkül tenni annyival kevésbé lehet, mivel az ősiség egy részről az örökösödésnek, más részről a végintézkedési hatalomnak kérdését húzza maga után. Ugy hiszi a Personalis, hogy azon Aristocratia, melly (bár mit szóljunk is) csak ugyan alkotmányunknak talpköve, legalább annyit megérdemel hogy viszonyai minden oldalrol megfontoltassanak, s oly törvény, melly az aristocratiai egyesült testnek nagy gyengitésére szolgálhat, azon megfontolást mellőzve ne alkottassék, csak azért hogy a jobbágy sorsát biztositsuk, különben ennek biztosab állása lesz mint a nemesnek, pedig igy kezdeni a javitást viszás dolog.

A Personalis után SZLUCHA szóllott: Mentől többször kerül ezen tárgy vitatás alá, annál inkáb meggyőződik hogy az alkotmányon sarkal-

[21] A törvényjavaslat IV. cikkének 5. §-a. (*Iratok.* I. k. 292. Itt még 6. §.)
[22] III. pont 5. §. (*Pauly* i. m. 356. l.)
[23] *Jegyzőkönyv,* V. k. 326. l.
[24] 1548 : 35. és 36. tc.
[25] A törvényjavaslat szövege tehát igy alakult: „Szabad lesz a földes urnak sürgetősb munka idején *(kivévén egyedül a szántást)* a telki állomány aránya szerint járó munkát minden héten ... kettőztetni". (*Jegyzőkönyv,* V. k. 334. l.)
[26] A *Hármaskönyv* I. 58. szerint az apa gyermekei, a testvér pedig testvérei beleegyezése nélkül az ősi birtokot el nem adhatja, ily bevallása, fassiója eleve érvénytelen.

lott földes uri jusok, s a Coronalis és Egyházi jószágok veszedelmeztetése nélkül az örökös kötéseket megengedni nem lehet. Béereszkedik a kerületi izenet[27] czáfolgatásába, a szabadosokrol szólló törvényeket, most miután már a rendes adó behozatott, s ez által az urbarialis birtok természete egészen megváltozott, többé nem alkalmazhatóknak véli,[28] s úgy vélekedik, hogy ezen kötések hazánknak egyébiránt is ingadozó lábon álló hitelét még jobban megrenditenék.

TÖRÖK: Valamint már 5 izben kijelentette, úgy most is hatod izben a kerületi szerkeztetésre adja szavát. — Felel a fő RRnek némely állitásaira:[29] azt hogy a kötések felbonthatatlanok lesznek, s a birtok bizontalansága megszünik, maga részéről oknak nem veheti, mert ő a törvényes munkában a szerződések felbonthatatlanságát fogja kivánni s úgy hiszi hogy a felbonthatás a tulajdonnak valódi képzetével s a nemzeti ipar kifejlésével ösze nem fér,[30] ellenben ép ellenkezőleg mint ahogy azt Fejér vármegye követe állitá, a birtok biztossága a nemzeti hitelt nevelni, s gyarapitani fogja. Miután a RR megegyeztek hogy a jobbágy telket mivelő nemes adót fizessen, ezen adó részletesb elhatározásában tapasztalni fogják, minő nehéz feladás lesz az adótol ment nemesi tulajdon, s a telek usufructuatiója közt határ lineát vonni, ezen nehézségre azonban nem ügyeltek a főRR, midőn a kisebb nemességről vala szó, ne tekintsenek tehát a magát előadható hasonló nehézségekre most is, midőn a tárgy őket is érinti. Azon állitás: hogy a birtokos nemzetségek a fejedelmek bőkezüségéből kapták javaikat, hajdan talán állhatott, most mindazáltal többé nem áll. Tudjuk hogy szoktak a fiscalisi javak adományoztatni. Először jó drágára felbecsültetnek, úgy, hogy a jobbágyok valutalis adózásainak tőkéje ezüstre tétetik, 25 procentum hozzá tóldatik, s még akkor is kihirdettetik, hogy a ki ezen felül legtöbbet igér, az a legérdemesebb; ezt különös bőkezüségnek nevezni nem lehet. Felszollitottak minket az 1-ő t. cz. 6-ik §-nak alkalmával a fő RR, ne nyujtsunk oly gyanúra alkalmat, mintha egy jeles engedély örvével a nemesi rendnek mellékes hasznát fedeznők,[31] forditsuk meg ezen felszóllitást, s mondjuk meg a fő RRnek, ne adjanak azon gyanúra okot, hogy a constitutio örve alatt az oligarchiának kirekesztő hasznát vadásszák.

ROHONCZY: A javallott engedélyt igen nagy és hirtelen lépésnek tartja. Jónak látná atyáink példáját követni, kik adtak ugyan, de úgy hogy mindég maradjon valami adni való. Ő fél a demagogiától, népünk-

[27] Ennek idevágó fejtegetései: *Iratok*. I. k. 417. s köv. l.

[28] A kerületi izenetjavaslat az 1681 : 46. és 1596 : 10. tc.-re hivatkozva bizonyítja, hogy a mezővárosok és privilegizált vagy szabados helységek résztvettek a nemesi felkelés terheinek viselésében.

[29] Felszólalásában sorra vette a főrendi izenet ellenvetéseit: az ősiség veszélybe jut, a királyi fiscus jogai kijátszatnak, „fel tünne egy uj neme az ország lakosinak", megszűnik a földesúr és jobbágy közti kapcsolat, bizonytalan lesz a nemesi felkelés alapja. (*Jegyzőkönyv*, V. k. 336. s köv. l.)

[30] A mondat, amelyben a felszólaló egyébként nem a főrendekkel, hanem a personalissal polemizált, homályos. A *Jegyzőkönyv* (V. k. 336. l.) szerint a personalis azzal érvelt, „hogy örökös contractusok tételére a nemesnek sincs jussa, hogy lehetne tehát a nemtelen jobbágynak? — de ez ő reá nézve nem elegendő és nem meggyőző ok, mert az örök bevallás felbonthatóságát küldői el kivánják törleni, mind azért, mert az meg nem egyezik a tulajdon ösmeretével; mind pedig azért, mert ez által a nemzeti ipar és szorgalom gátoltatik".

[31] A főrendek első izenetükben érveltek így (*Iratok*, I. k. 324. l.), hogy a jobbágytelken élő nemesek terhviselési kötelezettségét kikényszeríthessék.

ket ezen engedélyre éretlennek tartja, az emberiség jusait úgy tekinti, mint a gyógyszertárban lévő mérget, mellyel nagyon vigyázva kell élni. Ő a jobbágy boldogságát nem ily demagogicus nézetekkel, hanem a házi pénztár, út csinálás terheinek könnyitésével, a só árának leszállitásával, s kereskedési kedvezésekkel kivánja eszközölni. A Coronalis, és egyházi javakat különös figyelemre méltónak itéli, s ha visza tekint a financzialis rendszer ingadozásából hazánkra árasztott veszedelmekre,[32] nem megengedtetni, de törvény által eltiltatni kivánná hogy az ingatlan javak pénzé ne fordithathassanak. Végre azon viszás helyzettől tart hogy a jobbágy telken lakó nemes adót fog fizetni, ellenben a magát megváltott jobbágy nem fog adózni.

Borcsiczky: Az izenet mellet tántorithatlanúl meg állván, az ősiségtől vett ellenvetésre csudálkozását jelenti, hogy az aviticitást fidei commissumra, majoratusra akarják a fő RR által változtatni. Pedig nagy a kettő között a különbség, az ősi javak eddigi törvényeink szerint sem voltak elidegenithetlenek, sőt rationabilis okok mellett azoknak eladása felbonthatatlan volt.[33] De azt mondá Veszprém v[árme]gye követe hogy az örökös kötések demagogiára vezetnek, azonban 8 százados tapasztalás mutatja hogy azon kötések constitutiónkkal igen jól ösze férnek. Német és Porosz országot demagogiával eddig ugyan még senki sem vádolhatta, pedig ha állana a veszprémi követ mondása, azoknak régen republicánusokká kellett volna lenni, mert ott az ilyes kötések rég óta divatoznak. Hogy constitutiónkkal ösze nem fér ezen szabadság, s népünk annak elfogadására még nem érett, ezen argumentummal a szólló követ soha sem élt volna, mert az constitutiónknak nem nagy complimentum. Ha constitutiónk olyan lenne hogy azzal a lakosok boldogsága, előmenetele, szabadsága meg nem férne, ha ezen constitutio oltalma alatt 8 századok óta csak annyira sem érett meg a nép, hogy a szabadságot elbirja, úgy nem érdemlené, hogy Europa constitutióinak sorában álljon. De ő egyátallában tagadja hogy polgári alkotmányunk a nép szolgaságán alapulna, s az éretlenségtől vett argumentumot, melly által kötelességünk teljesitését évrő lévre halogatni szoktuk, ép olyannak találja, mint ha azt mondanók: Te néked lóra ülnöd nem szabad, mind addig, mig tökéletesen nem fogsz tudni lovagolni!

Fekete: Az ősiség elvét oly értelemben látja a főRR által használtatni, mellyből egyenest az következik, hogy a nemes ember földhöz van ragasztva, s nem bir költözködési szabadsággal. Polgári alkotmányunkról azt hiszi, hogy az a szabadság alapján épül, s mentől többekre terjesztetik a szabadság, annál szélesb, annál erősb lészen polgári alkotmányunk alapja. Tagadja hogy a fiscalisi javak a fejedelem jövedelmeül lennének kijelelve, sőt a végett adattak kormányzása alá, hogy azokban folyton folyvást a sz[ent] korona tagjai részesitessenek. Nem fél semmi veszélyes következésektől, sőt azt tartja hogy a veszedelem napjaiban azon zsoldosokhoz, kikről látjuk hogy más nemzeteknél tulajdon a nemzet ellen is használtatnak, nem lehet a hazának oly bizodalma, mint a polgároknak azon neméhez, melly az alkotmány jó voltában részesitetik.

[32] A papírpénznek a napoleoni háborúk alatt egyre növekvő mennyiségére, az 1811-i devalvációra és az 1816-i kényszerbeváltásra céloz.

[33] Az „ex rationabili causa" történő előadásokat felsorolja a *Hármaskönyv*, I. 59., 2. és 3. §.

PALÓCZY: Azt hiszi, nem annyira az ősiségről kell gondoskodni, mint a köz boldogságrol. Egyébiránt is az ősiség felől vagy hozatik törvény ezen országgyülésén, vagy nem; ha igen: el lesz minden nehézség intézve; ha pedig nem: akkor az eddigi törvény fog állani. A főRR ugy látszik azon képzeletben léteznek, hogy örökös békében fog élni hazánk, adj Isten! de ha eljönnek a veszedelem pillanatjai, ha egy idaeákkal exaltált nemzetnek, vagy egy hódoltatónak seregi elöntik hazánkat, kivel fogjuk őket visza verni? talán a minden birtok, és szabadság nélkül lévő szolga sereggel?

ANDRÁSSY Rohonczyval épen nem ért egyet hogy ez valami nagy engedély, valami hirtelen lépés lenne? ugyan mit adunk a jobbágynak? azt hogy drága pénzért, szabad alku utján megválthassa telkét, megválthassa földes urának egyezése mellet, kinek megegyezni, vagy nem egyezni szabad tetszésében áll, s ez azon nagy és hirtelen engedély? Az ősiségről úgy vélekedik hogy valamint a háladatos fiú attyának rabságboli ki váltásáért litrum gyanánt adván el jószágát, ezen eladás felbonthatatlan volt, ily szent czélúnak ily felbonthatatlannak tekintik küldői a jobbágyok váltságát is.

DUBRAVICZKY: Az emberi jusokat méregnek nem tekinti, sőt még van győződve, csak azon törvény lehet biztos és állandó, melly az emberiség jusain alapul.

CLAUZÁL erősen védi a kerületi szerkeztetést. Azt várta volna inkább a főRRktől, fel fogják a K. és Rendeket szóllitani, ujitsák meg azon sérelemnek felterjesztését hogy a fiscalisi jószágok érdem szerint adományoztassanak,[34] mint sem hogy a fiscus jusait alaptalan ellenvetésül használják. Fejér vármegye követének azon mondását, hogy az örökös kötések a nemzeti hitelt gyengitenék, feleletre sem tartja méltónak.[35] Ellenben Rohonczynak a financz rendszer ingékonysága felőli mondását felfogván, maga is borzadással emlékezik a mult idő szomorú tapasztalására, de kérdi, ha lett volna bennünk annyi moralis erő, a mennyinek lenni kellene, valjon történhetett volna e az, a mi történt s valjon nem menthettek volna e meg bennünket itélő székeink, ha szoros kötelességöket követve törvény, és nem patens szerint itélnek vala?[36] Hasztalan aggódásnak tekinti hogy az örökös kötések a nemzetségek romlására vezethetnének, ő ellenkezőt tapasztalt; nem akarja megnevezni a főRR soraiban azon ország nagyjának nevét, ki magának ezen az uton gazdag birtokot szerzett volt,[37] s csak azt kivánja hogy örökösei ne háborgassák azon jobbágyokat szabadságukban, melly tennen gazdaságuknak kútforrása volt. Nem fél ő semmi következésektől, nem fél semmi keletkező felekezetektől, s a szabad független földmivelő osztályban nem lát egyebet mint egy nemzeti őrsereget, melly polgári alkotmányunk örökös állandó felmaradásának fog lenni oltalma s támasza.

[34] Az országgyűlés az 1833 március 30-án felterjesztett előleges sérelmek 13. pontjában szólt a kérdésről. (*Iratok*, I. k. 183. s köv. l., *Országgyülési Tudósitások*, I. k. 85. l.)

[35] „Kétségbe sem vonható az, hogy ott, hol az érték nagyobbodik, a hitelnek is nem fogyni, hanem szaporodni kell." (*Jegyzőkönyv*, V. k. 348. l.)

[36] A hitelezők és adósok valorizációs pereiben, a kormány által megállapitott átszámítási kulcs szerint ítéltek a bíróságok.

[37] A hivatalos *Jegyzőkönyv*ből hiányzik ez az utalás. Talán br. Eötvös Ignácra céloz, aki 1806—1812. az udvari kamara alelnöke, 1824 óta pedig főpohárnokmester.

Minden követnek, ki az örökös kötéseket védelmezte, beszédjét egy nevezetes erőre mutató maradjon felkiáltás követé, s a tárgy minden lépéssel erőseb állást látszatott elfoglalni — ellene csak Fejér, Veszprém, Vas, Marmaros (B. Sztojka), Nyitra szóllottak. A PERSONALIS Clauzál beszédjére megjegyzé: hogy azon következéseket, mellyekre a Csongrádi követ utallani látszott, senki sincs ezen teremben a ki akarhatná, — gazdagnak, boldognak tenni a jobbágyokat, ez lehet a RR czélzásában, de nem más, polgári létünkel ösze nem egyeztetető tekintetek. Ő mint sem ilyeket kellessék hallania, inkáb megszünik a tárgyat továb ellenzeni, s kéri a RRket, hagyjanak fel a további vitatásokkal.

Még Balogh, Somsics, Prónay, Novák állottak szükség esetében a kerületi szerkeztetést védendők. Justh is feláll és szóllani akar. — BALOGH tisztelvén a többséget, deferentiával kiván lenni, és szóllásától elállani, de másoktol is hasonló deferentiát kiván, különben rajta van a sor ő fog szóllani. — JUSTH provocálja hogy szólljon. Folyvást harsogott a *maradjon* szó. — A PERSONALIS kéri a RRket, nyugodjanak meg a többség akaratjában. — JUSTH magát egészen más helyzetben látja mint azokat kiknek kívánságuk végzésbe megy, ő küldői részéről kéntelen kijelenteni, hogy az örökös kötésekben meg nem egyeznek. POGÁNY és SZILASSY hasonlót jelentenek, végre a folyvást hangzó *maradjon* szónak engedve, a fentebb nevezett követ urak elállanak az úgy is végzésbe ment tárgy további támogatásatul.

Ez után a 6-ik t. czikelyt tárgyazta kerületi végzés is minden változtatás nélkül helybe hagyatván, ezen 6 t. czikelyek a fő Rendekhez, kik az alatt szokott helyüt az Országbirájának előlülése alatt gyülekeztek, által küldettek.[38] A küldötségnek. TELLINGER nagyváradi kanonok volt szónokja, ki is a statusok nevében értesitvén a fő RRket küldötségök czélja felől, a szokott tisztelkedések köztt azt találta mondani, hogy a K. és RR magokat a Nagy Méltóságú Előlülőnek, s a M[éltó]ságos főRRnek kegyelmébe s kegyességökbe ajánlják. Ezt a küldötség viszatértével BALOGH megértvén fel áll, s ovást tesz mondván: hogy midőn a fő RR a mostani Előlülőnek praesidiuma alatt ülnek ösze, nincs szükségök a statusoknak, hogy magokat azon Előlülőnek, kit ő egyéb iránt nagyon tisztel, kegyelmébe ajánlják.[39] TELLINGER sajnálja hogy ezen észrevétel épen őtet éri, ő a mennyire szavaira emlékezik, nem kegyelmet, hanem kegyességet mondott. Sokan felszóllalnak hogy az sem! az sem! kellett.

Folytatván az urbariom VII-ik t. czikelye, az Uriszékek hatóságának kérdésében[40] a RR 25 megye, a Jász Kún kerület, s a k[irályi] városok voxával 18 megye ellen előbbi végzésök mellet maradtak (Tarnóczy beszédje következni fog.) Hasonlóúl azon t. cz. 2-ik és 3-ik §-ussa iránt is a kerületi végzés megállott.[b]

b) A szám után külön lapon Kossuth megjegyzése: *A 90-ik számtól a 115-ikig bezárólag Orosz szerkeszté, az tehát gyüjteményemből hibázik.*

[38] A küldöttség tagjainak névsora: *Jegyzőkönyv*, V. k. 349. l.

[39] A nádort távollétében Cziráky országbíró helyettesítette.

[40] Az alsótábla az úriszék illetékességét a jobbágyok egymás közti s idegeneknek a jobbágyok elleni pereiben akarta fenntartani, míg a főrendek ragaszkodtak ahhoz, hogy hatásköre változatlanul megmaradjon, tehát földesúr és jobbágy perében is ítélkezzék.

90.

a)

Tarnóczy beszéde az október 30-i ülésben az úr s a jobbágy viszonyáról.

b)

1833 október 31
Országos ülés.

Tárgy: [I.] *Az Urbariale VII. tc. 4. §-a: A helytartótanács, vagy a Curia legyen-e az úrbéri perek fellebbviteli fóruma?* [II.] *A VIII. tc. és a befejezés.*

c)

1833 október 31
A főrendek ülése.

Tárgy: Az Urbariale harmadszor; az I., II., III. tc.

a)

October 30-árol hátra van még TARNÓCZYnak az Uriszék és patriarchalis nexusról tartott beszéde:

A patriarchalis nexus egyszerü gondolkozásom szerint ott szép dolog lehet hol patriachalis élet mód is létez. Én messze földön sohasem voltam, puszta Arabiát s Afrikát csak könyvekből, a St. Simonistákat[1] csak hirökből esmérem, s igy a patriarchákról s az igazi patriarchalis életről még egészen tiszta ideám nincsen. De hogy nálunk sem az ugy nevezett nagy Urak palotáikban, sem az otthon parancsoló szám- és tisztartók közt semmi olyast, a mi hozzá hasonlitana, nem találtam, csak ugyan bizonyithatom. Láttam perlekedő szabad polgárokat, láttam igazságért könyörgő számtalan jobbágyokat, kik minyájan lelki esméretes, részrehajlatlan birót kivántak. De oly ember, ki patriarchalis összeköttetés után nagyon fohászkodnék, nálunk csak ugyan ritkaság. De nem ez vala az uriszék eredete, erősb talpköven állottak azok. Nézzünk csak körül kedves hazánkban, hány büszke várnak omladéki borzasztó magaságból szinte szánakozással néznek le hajdani hatalmas Uraik elgyengült unokáira. Ezeknek sántzai valának az uriszékek bölcsője s hatalmas istápjai, melyekre büszkén támazkodhattak, oly anyira, hogy gyakran maga a törvény szava is siket falakra talált. A bástyák azonban összeomlottanak, a fényes tömlöczök kapui ledöltenek, s velök enyészett el örökre az Oligarchia büszke hatalma. Hagyuk nyugodni a már ártatlan mumiát. Mert ha netalántán Galvanismus segitségével nehány tagját mozgásba hozhatnók is, azért holt maradna mindég. S igy temessük el inkább és bizzuk szépen regélő költőinkre érdemetlen siratását.[2]

[1] Saint-Simon hívei mesterük halála (1825) után tanai fejlesztésére és elterjesztésére iskolába tömörültek, amely 1832-ben szünt meg.

[2] V. ö. *Jegyzőkönyv*, V. k. 354. s köv. l.

b)

[I.] *October 31-én 133. ülés a RRnél.* — Mielőtt az itélő mester a VII. törv. cz. 3. §-a 2-ik részét felolvasná,

Somsich a tegnap megállapitott *poena corporalis* kifejezését igen határozatlannak találván,[3] hozzá tétetni kivánja: „*Citra afflictionem vel poenam corporalem*" — a mi elmellőztetvén, az emlitett pont maradjon! által meghagyatott.

Következék a 4. §-us, az Urbéri perek a Kir. Curiára való felviteléről. Itt a Personalis mindenek előtt kötelesnek vélte magát észrevételeinek előterjesztésére, s ezen perek a M[éltóságos] H[elytar]tó tanácsra való feljebb vitelét leginkább azon okból védte, hogy azokat csak politicus tekintetbe veheti. Nem elég itt, hogy a fel- s alperes közt legyen az egyesség, hanem egy harmadiknak is van szóllása; Ez által már politicusá válik, melyet a Juridiciumal össze keverni nem csak a Magyar, hanem minden Nemzetek Systemája ellen volna. Ily rendelkezés még magának a törvényes munkálatnak függetlenségét is veszedelmeztetné. Az adó fundusnak biztositása megkivánja hogy a hibáson kezdett per megjavitathassék, máskép hol lesz a Status garantiája, s mind annak állandósága, a miből a jobbágy adóját fizeti s életét fentartja? A Kir. Curia pedig csak ex allegatis itélhet és semmi hibát nem orvosolhat. — A Sedrianak[4] eddig is igen jó fékje volt a helyt[ar]tó Tanácsra való felvitel, ebben soha kárt nem tett, sőt kötelességének telyesen megfelelt s a t. azért kéri a RRet, áljanak a fő RR kivánságára.

Pártolák ezen nézeteket Dubravitzky, kinek küldői azonba soha reá nem állanának ha a H[elytar]tó tanács szerkeztetése utóbb is ugy maradna, mint eddig, mert tagadhatlan hogy sok hiba történt és minden csak per summos apices vétetett fel. De mindezeken vagy a maga helyén lehet segiteni, vagy itt is kivételképen a tanácsnokokat birói hit alá venni. Szentpály és Plathy, ki azon panasz elháritására hogy leginkább a Referens nézetei szerint hozaték a végzés, azt kivánja hogy az előleges meg visgálásra egy különös Collegium informativum alkotassék, mely a birói hitre leköteleztetvén, véleményét in pleno adja be.

Császár: Az Urbéri s Criminalis perek közt Analogiát lát, itt is a Status érdeke forog fen, nem a felekre bizatik az egyezés, és a hijányok megpótlásának, valamint a fejedelmi kegyelemnek is van helye, a függetlenségre nézve igy okoskodik, vagy lehet tökéletesen független biró, vagy nem. Ha nem lehet, akkor hijába visszük a pert a Kir. Curiára; ha pedig lehet, a H[elytar]tó tanácsot is azzá kell tenni.

Petrovay leginkáb a részek bizodalmából veszi minden pernek alapját, ez pedig inkáb a helyt[ar]tó tanács mellett létez, mivel érdeke össze lévén kapcsolva az adó fundusa fentartásával, jobban eszközli az adó jó létét.

[3] Az alsótábla javaslata szerint a földesúr engedetlen jobbágyát tartozásai teljesítésére per nélkül kényszerítheti, azonban „személye sértése nélkül" (citra tamen personalem aesionem). A főrendek javaslatát (*Iratok*, I. k. 402. l.) elfogadva, a kerületi ülés ezt igy módosította: „testi büntetés nélkül" (citra poenam corporalem). Somsich most felvetette a kérdést: „a testi büntetésbe a kaloda és más illyen nemei a büntetésnek bele értetnek é?" Ha ugyanis csak az értetődik, hogy „botozni nem szabad, úgy a személyes bátorság a jobbágyra nézve tökéletesen megszervezve nincsen". (*Jegyzőkönyv*, V. k. 366. l.)

[4] Sedes iudiciaria, megyei törvényszék.

Előfordultanak mind két részről a tüzes vitatás közt a már többször hallott elveknek ismétlései; de némely lángeszü uj gondolatok is tünének fel. Nevezetesen a kir. Curiára szavazók közt TARNÓCZY ugy fejezi ki magát; itt a kérdés nem jól áll: nem az igazság kiszolgáltatásának utjáról forog itt fen a kérdés, hanem magáról az igazságról s az önkényről. Mert ha a kormány az adózó fundust csak az igazság és törvény rendelése szerint pártolni akarná, s a felől meggyőzettetik, hogy a Kir. Curia kötelességében el tud járni, megkimélhetné azon fáradságát, hogy az urbéri perekbe magát biróiképpen bele avassa, de még a H[elytar]tó tanáts és a kir. Curia közt sem forog fen a kérdés, hanem a Curia közt és egy hazánk törvényei s magok a perlekedés előtt ismeretlen titkos bíróság közt. Mert az Urbéri perek a H[elytar]tó tanácstól a kir. Cancelláriára, onnan a Status tanácsához, onnan ismét a Cabinetbe s néha onnan is máshová vitetnek, igy a felek vagyonbeli biztosága egészen ismeretlen kezekre bizatik. Küldői minden bíróságnál két garantiát kivánnak, a nyilvánosságot és a feleleteséget; Minthogy pedig az ily alattomos bíróságok sem a nyilvánosságot, (mert természetek szerint titkosok,) sem a Responsabilitást, (mert a Resolutio formába öntött itélet ő Felsége nevében adatván ki, a Fejedelmet felelet terhe alá vonni nem lehet,) s igy egy garantiát sem nyujthatnak a feleknek, ő az ilyetén titkos s hazánk alkotványa előtt ismeretlen biróskodás utjára nem voxolhat.

KÖLCSEY velős beszédjéből leginkább ezek tüntek ki: Eddig mikép folytak az Urbéri perek? Elkezdettek az uriszékekben, mik ezek? A legalsó törvényszékek, hol semmi politicum elő nem fordul. Innen a törvényszékre vitettek, mely hasonlóul nem politicum.[5] Ha most a helytartó tanácsra itélet végett vitetnének, természetesen egy törvényes tárgy a politicai utra ragadtatnék; ami a Magyar alkotványnak alapjával meg nem fér, hol a municipiumok sohasem tartották magoknak azon just, hogy a törvényes tárgyakba egyenesen folyanak be, hanem csak némelyekbe a végrehajtásra ügyeltek. A Consiliumnak eddigi felügyelése leginkább abban gyökerezik hogy az 1764-ki Orsz[ág]gyülés Urbar[ialis] törvényt nem hozott. Ennek következésében a Diaeta után szabad tetszése szerint hozta be a Kormány az Urbariumot. Miután tehát nem törvény által tétetett az urbéri rendelkezés, természetes volt, hogy politicai utra vonatott. De most, midőn már a provisoriumokból kiszabadulunk, a törvényes és rendes utra kell hozni az urbéri tárgyat is. Hogy itt kettőnek perébe egy harmadik is avatkozik igaz ugyan, de nem törvényes. Tudja, hogy régebben a Király az itélő széken ült, s egyszersmind végre is hajtotta az itéleteket. De ennek már véget vetett az 1790-ki Orsz[ág]gyülése, kimondván, hogy a királyt csak a végrehajtó hatalom illeti, és a törvényhozás fele, más semmi.[6] De egy szabad országban ez nem is lehet máskép. Minden itélő szék a törvénynek és a Végrehajtó hatalomnak felelet terhével tartozik, de ez kinek tartozik feleletességgel? Nem lehet biztosabb ut, mint a törvényes; a mit a biró a törvénykönyvből kimond, könyen feltalálom ott. De mit tehetek a hely-

[5] Az úriszéken „polgári dolgok soha sem folyhattak, az uri székről mentek a törvényszékre, melly szinte nem polgári szék, ezen két tekéntet eléggé mutatja, hogy az urbéri perek nem polgári tárgyak". (*Jegyzőkönyv*, V. 369.)

[6] Az 1791 : 12. tc. kimondja továbbá, mint arra Kölcseynek a *Jegyzőkönyv*-ben (370. l.) megörökített szavai is utalnak, hogy a bíróságok törvényes ítéletei sem a király, sem valamely politikai kormányszék felülvizsgálata alá nem vonhatók.

tartó tanács végzései ellen? csak repraesentálhatok, vagy gravament tehetek. Kérdem, valjon gyors segitséget nyujt-e ezen két ut? Az első csak a kegyelemtől függ, a másiknál pedig a háromszázéves gravamenek legalább ellenkezőt mutatnak. Hogy is lehet gyors segitség, hol a siker csak a tractatustól függ.

Ötvös Tam[ás]: A tárgyak felhalmozása tekintetéből azt jegyzi meg: hogy az itélő székek elrendelkezése alkalmával anyi kir. táblákat lehet alkotni, mennyire szükség lészen, ellenben a helyt[ar]tó tanács csak egy marad. A függetlenségre nézve pedig soha fel nem teheti, hogy a Septemviratus, ama magas törvényszék, mely itéletéről csak az Istennek számol, hitéről anyira elfelejtkezik, hogy törvénytelenül itéljen.

Martzibányi: Éppen ezen körülállásban hogy a H[elytar]tó tanács non ex allegatis, hanem meggyőződésből s tudja Isten honnan eredt elvből itél, aggodalmat talál, nem kivánná, hogy ily érdekes tárgy talán valami rejtett principium szerint eszközöltessék. A politicus tekintetet alája kell vetni oly bíróságnak, melly a törvények szerint itél. A H[elytar]tó tanács is eddig sem telyesitette kötelességét, Horvát Ország álladalmánál 70 évek óta nem tudta hogy 12 hód helyett tétetett 14;[7] 1825 óta a nemesnek a jobbágy a telektől rendelt adófizetését telyesitette e pontosan?[8] Az mondatik, majd meg lehet regulázni a H[elytar]tó tanácsot. De csak fogadjuk el, majd meglássuk, mily bajos lesz őt a birtokból kihozni. Az fog akkor mondatni, hogy nem lehet ezen Dicasterium hatóságát megszoritni, s igy megmarad a Schlendrián. — Jaj annak a pernek, hol valaki biró is, rész is. Valamint az Urbarialis pereknél, ugy itt se legyen ingerens és biró egy személybe.

Fekete az 1791 : 12. sark törvényre utalván, ha a végrehajtónak a felügyelés is átadatik, vége a szabadságnak. A kik azt állitják, hogy ez politicus tárgy, nem consequensek, mert már több helyeken a Sedriára bizatott az Adófundusra való felvigyázás, miért tehát nem szinte a kir. Curiára is, midőn látjuk, hogy a H[elytar]tó tanács nem felelt meg czéljának, anyi száz elhagyatott telek felől itt tétetvén már gyakori panasz.[9] Eddig anyiszor változott a H[elytart]tó tanács elve, a menyiszer változott a Referens, csak egy ember principiumi uralkodnak, a Sedriánál pedig többen itélnek.

Hertelendy: A tapasztalás csak késedelmességet és önként mutatott eddig a H[elytar]tó tanácshoz feljebbvitt pereknél. Elég garantia volt eddig az 1791 : 12., az 1741 : 17. szerint a törvények végrehajtása meghagyatott a királyi tanácsnak,[10] pedig a törvényesen eltiltott kótjavetje ellen a fiscalisi javaknál nem csak nem repraesentált, hanem azt maga is ki hirdette. — Igy küldői bizodalma némü csüggedést szenvedett. Ha törvényes kötelessége szerint mindég közbe vetette volna ma-

[7] A helytartótanács úgy tartotta nyilván s közölte az úrbéri országos bizottsággal hogy Kőrös, Varasd és Zágráb megyében a jobbágytelki állományhoz tartozó szántóföld valamennyi osztályban két-két holddal nagyobb, mint a valóságban volt. (V. ö. 334. l., 14. jegyzet.)

[8] „Szoritotta é a megyéket a törvénynek megtartására? bizonnyára nem; sőt még azt is áltnézte, hogy sok megyék azólta is a nemességet olly helyeken, a hol az előtt adót fizetett, ettől felszabadították." (*Jegyzőkönyv*, V. k. 373. l.)

[9] A helytartótanácsnak kellett ügyelnie, hogy megüresedett jobbágytelkek ismét kiosztásra kerüljenek és így az adóalap épen maradjon.

[10] Az 1741 : 17. tc., amely az egyházi javadalmakkal rendelkező külföldiekről szól, záradékában megemlíti az 1723 : 102. tc.-re utalva, hogy a helytartótanács kötelessége a törvények végrehajtásáról gondoskodni.

gát, szeretett fejedelmünk törvénytelenséget soha sem tett volna. A Kir. Curiának is szent kötelessége lesz az adó fundusára felvigyázni, s nincs okunk róla feltenni, hogy ezt elmulaztandja. Vannak még több közös fundusok is, csak az a kár, hogy szám nem adatik rólok.

MAJTHÉNYI ki egyéb eránt hasonlóul a Curiára voxol, paralellát ugyan nem akar tenni ezen törvényszék és a H[elytar]tó tanács közt; de ama vád ellen hogy a Consilium az emlitett törvénytelen esetek alkalmával[11] magát közbe nem vetette, azt állithatja, hogy mind a H[elytar]tó tanács, mind a kir. Cancellária valóban repraesentált, de sikeretlen, s azon önkényes rendelések csak két tagnak jelentése s véleménye mellett hajtattak végre.[12] A függetlenségről hozott ok előtte sokat nem nyom; a gyáva akár hol legyen, engedelmeskedik az önkénynek; az erős lelkü akár mi felső polczon áljon is rendületlen marad a törvény mellett, és minden oldalról megvisgálja a tárgyat, mielőtt azt végre hajtaná. Láttunk oly jeles férfiakat, kik inkáb vissza huzták magokat minden hivataltol, mintsem hogy eszközé váltak volna az önkény kezében, és csendes magányba vitték magokkal a hazafiak valódi tiszteletét és a Nemzet örökös háláját.

RAVAZDY: Most, miután a remanentialis telkek természete már törvényesen megállapitatott, a tárgyat nem politicusnak, hanem törvényesnek tekinti. Ezen tul már senki egy talpnyit sem huzhat el az adó fundusából, s igy csak az enyimről s tiedről lészen szó. Hagyuk a perek instructióját és vitelét a felekre; tudjuk, hogy a jobbágy tiszer huszor jár instantia utján, ha magát kárositotnak véli. Más részről hallottuk, hogy a H[elytar]tó tanács maga kevesitette az adó fundusát.[13] 1790 óta is történtek áthágások.

GHÉCZY a Curiának függetlenségét nem az előtte folyó perek minémüségében keresi, hanem a törvényben és tagjai önállásukban. SOMSICH pedig oly moralis erőt vár a RRtől hogy a törvényhozó, végrehajtó s birói hatalmat egymástól elválasztani fogják.

NOVÁK magából a fő RRknek azon kifejezéséből, hogy a H[elytart]tó tanács a körülményekből orvosolhatja a hibákat, az önkényre való czélzást következtett.[14] Vagy systema az a mit az Orsz[ágos] küldöttség szerkeztetett és akkor a H[elytar]tó tanács a publico-politicumra maradna s igy ezen Orsz[ág]gyülésén nem reguláztathatnék, vagy nem systema s akkor előről kellene arrol értekezni, mi légyen a systema.

CSAPÓ az adó fundusát szint ugy a nemesség, valamint az Ország kincsének tekintvén, a kir. Curiának is kötelességét látja mind a Korona, mind a nemesség jövedelmét védelmezni, nemesek lévén annak tagjai. A birói itéletet pedig csak a rendes biró által kivánja megvizsgáltatni.

A Curiára való felvitel mellett még szóllottak BÁRCZAY, — ki az „Altissimo jussu Regio" clausulát[15] despotismusra vezetőnek vélte, mi

[11] A *Jegyzőkönyv* (V. k. 381. l.) szerint a törvénytelen ujoncozás és adókivetés alkalmával.

[12] A kancellária két tagjának különvéleménye, votum separatuma tette lehetővé az önkényes intézkedések végrehajtását.

[13] „Szólló is tud olly esetet, hogy a helytartó tanács a jobbágy telkek számát le szállitotta, ez által a contributio fundussát bizonyossan kevesitette." (*Jegyzőkönyv*, V. k. 378. l.)

[14] Nem nyugtatja meg — folytatja Novák — az a gondolat sem, hogy a helytartótanács reformját mindjárt az urbarium után, a „coordinatio fororum"-mal kapcsolatban vitassák meg. (Ua. 379. l.)

[15] A helytartótanácsi rendeletekben.

azonban az ELŐLÜLŐ által azon okból helyben nem hagyatott, mivel a H[elytar]tó tanács a király parancsát csak a törvények értelmében hajtja végre, — PATAY, PALÓCZY, SZÜTS, JUSTH és SZUTSITS.

Ellenben a H[elytar]tó tanácsra kivánták a feljebb vitelt a már nevezetten kivül PRÓNAY, megvalván azonban, hogy a fő RR áital a Kir. Curia függetlensége ellen felhozott okok elmaradhattak volna, s az is, hogy a H[elytar]tó tanács megmásithatja a birói itéleteket.[16] Azonban a Szatmári követnek állitását sem hagyhatja helyben, hogy a kormány felelet teherrel nem tartozik, mert más törvényeket elmellőzve az 1791 : 12. a felelet terhét magában foglalja. Töbnyire mivel tagadhatlan, hogy az urbéri pereket sem más polgáriak sorába helyheztetni nem lehet, noha ő is azokhoz járul, kik eddig a helytartó tanács hijányait felfedezték és az Országnak iránta való bizodalmatlanságát felhozták; mivel azonban mind ezeken segitni lehet, mellette voxol; azon hozzáadással, hogy mindjárt itt óvás tétessék, hogy a RR. in Coordinatione fororum minden ebbeli hijányokat megszüntetni fogják.[17] — Ezt azonban SOMSICH ellenzi, mivel igy per excerpta kellene regulázni a H[elytar]tó tanácsot.

NAGY PÁL: Mindég csak azt haljuk, a RR nem elégszenek meg a H[elytar]tó tanácsal. Igaz ugyan, az országnak van oka a megelégedetlenségre, de meg elégszik-e a Curiával a Correlatiok dolgában?[18] Ez is ingadoz, valamint amaz, nem elegendőn kifejtett törvények szerint itélt a H[elytar]tó tanács, és igy éppen a Curia sem nyerte volna el az Ország megelégedését, ha hasonló törvények szerént itélnie kelle vala. De mind ezekről lehet tenni elhatározott törvények által, és ha ne talán még szükeb korlátok közé kivánják a RR szorítni ezen Dicasteriumot, mint a milyenekkel a most hozandók által körül iratik, bölcseségökben fog állani. Ha tovább a Consilium ellen van panasz, a törvényszékek ellen is van, hol eddig egy f[öldes] Ur a másiknak itélt, vagy az uradalmi fiscalisok, kik többnyire táblabirák is és reményleni lehet hogy ezek is eltöröltetnek. A Szatmári követnek azt feleli: éppen azon alapul alkotványunk, hogy a Kormány felügyelése az adó fundusára fentartatik. Bár eddig is oly gyengeséggel el ne nézte volna annak megcsonkitását. Ez nem a kormány kincse, hanem az Ország egész nemességéé; azért ennek leginkáb kell gondoskodni felőle. Itt a kormány csak ugy jelen meg, mint a nemesség képviselője, vigyázván, hogy egyesek meg ne csonkitsák, vagy hogy egyenesen kimondja, meg ne lopják a nemzeti kincset. Az urbéri és többi polgári perek közt az a ultima differentia, hogy ott kettő a magáé felől perlekedik, itt a felől, a mi egy harmadiké; azért ingerálja magát a Kormány, valamint én is teszem, ha ketten azon perlekednek, a mi az enyim. A Curia egészen kivetkeztetnék maga formájából, ha az ilyenekről is itélnie kellene s a t.

[16] A főrendek érvelése: „Ugyan azon számos adóbéli tárgyak és keresetek, mellyek köz tekéntetet érdemlő természetekhez képest a királyi fel ügyeléstől el nem vonathatók, okozhatnák azt: hogy nem tsak a kormánynak keletkeznének alapos okai a törvényes itéletek meg semmisitésére vagy meg akadályozására, de számos esetek kerülhetnének elő, hol magok a törvényhatóságok tudva lévő köz tekénteteknél fogva lennének kéntelenek a fő törvény szék itéletének tellyesedését fel függeszteni." (*Iratok*, I. k. 404. l.)

[17] A jogügyi bizottságnak a bírósági szervezet reformját tárgyaló javaslata volt a „de coordinatione fororum" szóló munkálat.

[18] Adós és hitelező közti perekben, amelyek tárgya a kölcsönök valorizálása volt.

BENCSIK: Egészen másnak látná a dolgot, ha a Nemesség adó alatt volna, de ez nem ugy lévén, a Consilium felügyelése nélkül végre az egész adó fundusa nemesi kézre kerülne.

ANDRÁSSY (Esztergom): A birákat nem kell sem a legtökéletesebb, sem a legromlottabb embereknek tartani s azért mindég tekintetbe jöjön, valjon mi érdeke lehet a dologban? Hogy pedig ez nagyobb a H[elytar]tó tanácsnál az adófundusa fentartására, mint a törv[ény]széknél, igen világos.

A helytartó tanács felügyelését még kivánták: Szilasy, Ghéczy, Aczél, Zmeskál, Torkos, Szalopek, Vásárhelyi, Szlucha, Horváth, (Zala) Márkovich, Busán, Szirmay, Jekelfalusi, Sárosy, Poszavecz, Petrovich, az egyházi Rend és a turopolyai képviselő, a Városok elidálták magokat CRITSKE a Curiára, KORHERR a H[elytar]tó tanácsra voxolván. S igy a többség elfogadta a fő RR kivánságát, hogy az Urbéri perek a Magy[ar] H[elytar]tó tanácsra felvitessenek.

Az urbarialis kihágásokról szólló 7. §-nál[19] valamint a regulatiot tárgyazó 7. §-us pontjánál[a] is a ker[ületi] szerkeztetés *maradjon!* által meghagyatik. — RAVAZDYnak azon inditványa, hogy a remanentialis földek az uré legyenek, ujra elmellőztetett.

[II.] A VIII. törv[ény] cz[ikkely] felolvastatván, az ELŐLÜLŐ rövid elő adásában a fenyitő törvénykönyvre[20] utasitatni kivánta, leginkáb azon okból, hogy ha itt egyedül az elv felállitatik, a jobbágy csak a theoriat fogja olvasni, de a practicus eseteket és kiviteleket nem látván, alig nyer valamit. Ezt tüzesen pártolá MARCZIBÁNY és utánna Justh, Aczél, Petrovay, Busán, Szentpály, Szutsits, Ötvös Tam[ás], Sárosy, Patay és Jekelfalusy, de ismételt hangos „maradjon" felkiáltások véget vetettek a további vitatásoknak.

Felolvastatván végre az izenetnek befejezése, s az abban lévő felszólitás,[21] DUBRAVICZKY a ker[ületi] ülésben a Regalisták összehivását, ellenkező esetben pedig az Orsz[ág] gyülés elrendelkezését tárgyazó inditványát[22] egész kiterjedésében ismételi.[23] Mire a PERSONALIS azt jegyzé

a) Helyesen igy volna: valamint az 5. §. f) és g) pontjánál. (V. ö. *Jegyzőkönyv*, V. k. 386. l.) A 7. §., amely a regulatiót tárgyalta, nem került szőnyegre, arról az izenetekben nem is esik szó. A zavart Orosz fogalmazványában az okozta, hogy Ravazdy ennél a vitatott pontnál felszólalt.

[19] Ez a szám az országos bizottság munkálatának a 7. §-át jelöli, amely igy szólt: Quoad excessus urbariales dispositio articuli 18 : 1723. in suo vigore relinquitur. (*Modificationes*, 13., *Proiectum*, 35. l.) A paragraphust a kerületi ülés átdolgozta (*Országgyülési Tudósitások*, I. k. 432. s köv. l., *Iratok*, I. k. 305. s köv. l.) az alsótábla országos ülése azonban kihagyta. A főrendek második izenetükben az országos bizottsági javaslat visszaállitását kivánták (*Iratok*, I. k. 404. l.), mire az okt. 23.-i kerületi ülés új szöveget dolgozott ki, amely a VII. tc. 5. §-a lett (ua. 429. l.) s amelyet az országos ülés most elfogadott.

[20] A jogügyi bizottságnak ez a munkálata ily címmel jelent meg nyomtatásban: *Codex de delictis eorumque poenis pro tribunalibus regni Hungariae partiumque eidem adnexarum per subdeputationem regnicolarem iuridicam redactus.* Buda, 1829.

[21] Izenetük utolsó szakaszában a karok és rendek felhívják a főrendeket, hogy a további vitákat elmellőzve csatlakozzanak hozzájuk, mivel ők „azt, hogy azoktól, mellyek mellett eddig meg maradtanak, el távozzanak, képviselői helyezeteknél fogva, küldőiknek reájok nézve ált hághatatlan korlátul szolgáló utasitásaik iránt való köteles hivségekből nem tehetik s tenni nem is fogják." (*Iratok*, I. k. 433. l.)

[22] V. ö. e kötet 308. l.

[23] *Jegyzőkönyv*, V. k. 391. s köv. l. Kívánta, hogy a főrendek engedély nélkül ne távozhassanak el az országgyülésről.

meg, hogy a törvények értelme szerint a törvényesen hátráltatott Regalisták követeik által képviseltetnek,[24] az elmenők pedig okaikat a Nádornak bejelentik.

A pesti követ inditványát pártolák: Bőthy, Palóczy, Csapó, Brezovay, Novák, Szutsits, Petrovay, Patay és Költsey, a ker[ületi] ülésben már felhozott okoknál fogva. Ezek után GYŐR VÁROSÁNAK KÖVETJE hosszas citatiokkal telyes és senki által meg nem halgatott beszédjében, a menyire azt a nagy zaj miatt érteni lehetett, a királyi városok követeinek fejenkinti szavazását kivánja.[25] Az ülést

TARNÓCZY ezen elő adásával fejezé be: Harmadszor fordulván elő Urbéri izenetünk, el nem mulaszthatom lelkes küldőim nevében a M[éltóságos] fő RRet egy körülállásra figyelmeztetni. Egy hires és hatalmas Fejedelem hajdan azt mondotta, „a Nemzet én vagyok", én pedig most, midőn 8 millio elnyomattatott polgár társunk Istenét kéri, hogy nekünk erőt adjon és állandóságot, midőn 8 millio embernek áldása lebeg e szent hely felett, bátran mondhatom: A Nemzet mi vagyunk! — Nem is bocsátkozom mélyebben e tárgyba, mely tán igen mesze vezetne. De ha látni fogom hogy e szent ügynek is, valamint a vallásbelivel történt, el kellene vesznie: Előre nyilatkozhatom hogy megkeresztelem a gyermeket, s oly nevet adok neki, mely nem igen kellemetesen fog hangzani ama másik teremben.

c)

Ugyan October 31-én a főRRnél ezen izenet[26] tanácskozásba jövén az I. törv[ény] cz[ikkely] 3-ik §-us[27] noha a szerkeztetést nem egészen tartják világosnak és az ORSZ[ÁG]BIRÁJA a RR. azon kifejezését „semmi világosb"[28] azon mondással: „tamen non fit hoc verbis Marce!" viszonozá, mivel azonban a törv[ény] czikkelyek Concertatiojánál segitséget hozni lehet, elfogadtatik.

A hatalom karra nézve (4. §-us) a többség azt tartja: hogy ezen említés által a magyar nemességre gyalázat hozatik, mintha ez jobbágyai iránt kegyetlenkednék, noha a KÖRÖSI FŐISP[ÁN] a dolgot ugy magyarázza: hogy miután a jelen Czikely a kötésekről szóll, szükséges rendelkezni, mi történjen, ha az ur jobbágyát tartóztatja? s így a hatalom kart nem anyira a büntetésnek, mint inkább módnak tekinti.

GR. DESEWFY: Nem szereti az inconsequentiákat, kivált ha igen közel állanak egymáshoz, midőn a paraszt eleget nem tesz, azt mondják a RR: Citra laesionem personalem,[29] itt ellenben a superrevisio az alispányra nézve értetik, de ezt csak az izenetben mondják; a törv. czikelyből pedig kihagyják,[30] hanem a hatalom kart a törvényben is

[24] T. i. az alsótáblán helyet foglaló ablegatus absentium-ok által.
[25] Felszólalását részletesen közli a *Jegyzőkönyv*, V. k. 394. s köv. l.
[26] *Iratok*, I. k. 407. s köv. l.
[27] Tárgya az alispán hatásköre a jobbágyköltözésnél. V. ö. e kötet 330. l.
[28] „és igy semmi világosabb ki fejezésre nincs szükség." (*Iratok*, I. k. 408. l.)
[29] V. ö. előbb, a 3. jegyzettel.
[30] A kerületi javaslat értelmében az alispán a jobbágyot, ha ezt földesura letartóztatná, karhatalommal is szabadlábra helyezi. (*Iratok*, I. k. 260. l., *Országgyülési Tudósitások*, I. k. 567. l.) Az alsótábla izenetének indokolása: „A törvényhozásnak okvetetlenül rendelést kell tenni arról, hogy azzal, ki a jobbágy személlye szabadon való bocsájtását meg határozó al-ispány itéletének tettleg ellent áll, bánni hogy lehessen?" (*Iratok*, I. k. 408. l.)

említik. Ez már a határon tul megy, kivált ott, hol oly kémélve bánnak a taxással, ki kötelességének eleget nem tesz.

Miután a NÁDOR arra jelentené a többséget, hogy az inditó okok felhozása után nyilatkoztassék, hogy a főRR a tárgyat hátráltatni nem akarják, az ORSZ[ÁG] BIRÁJA még azon szeliditő szavakat ohajtaná hozzá tétetni „*ad Casum insperatum*" a mi el is fogadtatik. B. PONGRÁTZ pedig nyilván mondatni akarja, „*nec supponi possit.*"

A 6. §-us a.) pontjában felhozott 5 esetek közül, melyekben a f[öldes] Ur a szabad vételt megtagadhatja: a 4. és 5. §-ustól elállanak a fő RR, mert azok az ORSZÁG BIRÓ nézetei szerint ugy is a három elsőkkel egy természetüek. Hogy pedig itt a f[öldes] Urnak önkénye uralkodnék, el nem eméri. Mert ha ugy mond a vevő nem köz birtokos, önkényem által azzá nem lesz, ha ellenem perben nem áll, önkényem által bele nem jő, ha nem nyughatatlan, önkényem azzá nem teszi. Végre miután a TINNINIAI PÜSPÖK azon fohászkodnék, hogy a RR anyira eltávoztak az 1791-iki munkálatok szellemétől, mely mindazokat kirekesztni akarja, kik az Urnak vagy a községnek terhére lehetnének,[31] GR. DESEWFY azt kívánja, hogy kiki a kiadott bizonyitványokról kezeskedjék. A szerkeztetés formájára nézve fájdalmát jelenti hogy a RR oly gavalléros kitételekkel élnek, „meg czáfolva nincsen",[32] ő a RR táblájánál két évig jegyző volt, de arra nem emlékezik, hogy a fő tábla a megczáfolást meg nem érdemlette volna. Már ideje volna fájdalmunkat kijelenteni s őket felszólitani, mutassák meg, hogy okoskodásuk megczáfolva nincsen.

A bejegyzés taxájánál az ORSZ[ÁG] BIRÁJA a kötéseket kivétetni kivánja, mert máskép ezek leoninusoká válnának, hol az egyik fél eleget tesz a másik nem. Sok helyütt éppen ezen taxa tekintetéből köttettek szelidebb szövetségek és igy könyen az ily f[öldes] Ur magát köteleségéről feloldotnak tekinthetné, s a jobbágyokat az urbéri bánás módra vissza huzhatná. A NÁDOR eszerint rendelé tétetni: „*demptis casibus contractuum.*"

A Horvát Országi telkek megigazitása elfogadtatik.

A II. Czikelyben közös akarattal a cseréknek a Megyék törv. székére való feljebbvitele helyben hagyatott, azon világos óvás mellett, hogy onnan a Helytartó tanácsra s ő felsége elébe menjen, mind az adó fundusa tekintetéből, mind pedig azért, mivel itt perlekedő nem lévén, a Sedria nem mint biró jelen meg, hanem mint megvisgáló.

A 3. t. czikk: „*Sua via*" szavaknál[33] a TÁRNOK fel nem teheti a RRről, hogy ők a VII. t. cz.-t megellőzni, vagy talán a főRRket meg-

[31] „iustitiae consentaneum est, ut domini terrestres sibi et publico graves ac inutiles colonos amovere ... possint". (I. art. 14. §. — *Operata excelsae regnicolaris deputationis in obiecto urbarii per articulum 67. anni 1791. ordinatae.* II. rész: *Elaboratum excelsae deputationis urbarialis in duodecim articulos divisum.* Pozsony. 1826. 4. l.)

[32] Nem fogadhatják el, mondották a rendek, „éppen azon igazságos tekinteteiknél fogva, mellyek első izenetjekben foglaltatnak és a mellyek, mivel meg czáfolva nincsenek, tovább is állanak", a főrendek javaslatait. (*Iratok*, I. k. 409. s köv. l.)

[33] A telki állományba nem tartozó irtásokról van szó a III. tc. 1. §-ában és azok visszavételéről. Ez a visszavétel az országos bizottsági és kerületi törvényjavaslat szerint „sua forma" történik, amit az országos ülés igy változtatott meg: via iuris. A főrendek a sua forma kifejezés visszaiktatását kivánták, az alsótábla azonban ebbe nem egyezett bele. (*Iratok*, I. k. 328., 357., 390., 411. l.)

fogni kivánnák. A *via juris* kifejezésre reá nem állhatnak, de lehet tenni: *via art[icu]lo VII-o stabilita*, a mi a NÁDOR által igen helyesnek találtatván, el is fogadtatik.[34]

Horvát Országnak hegyes vidékein való borméretését ezen Országnak követje már nem sürgeti ugyan, de midőn a fő RR pártolását megköszönné, ugyan egy uttal azon reményét nyilatkoztatja, hogy ezen törvénynek végrehajtását sem ő Felsége, sem a kormányzó Dicasterium szorgalmaztatni nem fogják. De a TÁRNOK őszintén megvalja, hogy ha ő ezen törvény hozatala után még a H[elytar]tó tanácsnál lesz, annak végrehajtását mindenkép sürgetni fogja.

A borok bevitele iránt a fő RR előbbi nézetük[35] mellett megmaradtak. Az ORSZÁGBIRÁJA megjegyzé, hogy Pestől a Tiszáig a vendégfogadók most is csak csárdák, de ha még a borbevitel megengedtetnék, ki épitene költséges vendégfogadókat? Itt is csak kényelmesen bánnak magokkal a RR. „Nincs megczáfolva" erre feleletje nincsen; A BARSI FŐISPÁNY meg nem foghatja mikép gázolhatná le ezen fő tanács a bormérési jogot, mely az Országal egy idős. GR. ZICHY KÁROLY ez által a tulajdont megsértve látván, kivánja hogy a RRknek is feleltessék: „Nincs megczáfolva". — *Per quem casum interrogatus fueris* s a t. Hg. Batthyány, a péchi s kassai püspökök hasonló véleményel valának.

A pálinka égetésről szólló czikelynél nevezetes vala a ZEMPLÉNI FŐISPÁNYnak velős és ékes előadása, melyet egész kiterjedésében a hézag szüke miatt olvasóinkal nem közölhetünk, a RR izenetét pontonkint megczáfolta. A föld[es] Ur ezen termékeny Országban gabonájának feleslegéből éget, a jobbágy házi szükségére valóból. Az égetés alkalmával egész ház népével körül fogja a kazánt és kiki kóstolgatja a bőven létező italt, a melyet a pénz szüke miatt ily mennyiségben a kocsmából nem tudna hozatni s igy korán a henyélésre, s erkölcstelenségre szokik a gyermek. A RR azon megjegyzését, hogy a föld nem termeszti a pálinkát, minden ellenvetés nélkül elfogadja; de valjon kenyeret termeszt e a föld? Ékes beszédét azzal fejezé be. hogy hozzá adassék: *„ut in casu necessitatis jurisdictiones vi auctoritatis suae exustionem interdicere possint"* s ezzel elfogadja a RR szerkeztetését. Ezen nézetek a többségnél egyhangon pártolást nyertek s azokat leginkább a péchi püspök, Lovász Mester, Szatmári főisp[án], Tárnok, Gr. Desewfy s B. Pongrátz pártolák. Végre az ORSZÁGBIRÁJA is ki a RR előadásuk módját itt is érzékenyen venni látzaték, eszerint nyilatkoztatja a NÁDOR az okok velős felfogása után a többséget.

A legelőnek fejenkinti felosztása pontjánál, a NÁDOR nyilatkoztatja: hogy noha ő ezen intézkedést kivihetetlennek tartotta s most is tartja; mivel azonban azon szavak által: ha a községnek nagyobbrésze kivánja és a hol megtörténhet — elég óvás tétetik, a tárgyat nem tartóztatja.

A vad gyümölcs szedéséről szolló pontnál nyilván óvakodnak a fő RR a fösvénység gunya ellen; hanem a tulajdon szentsége tekintetéből és az erdőknek, melyek az Ország kincse, pusztitása elkerülésére előbbi tilalmazásuk mellett megmaradnak. GR. DESEWFY a parancsolt erényt nem tartja erénynek; még az oskolás deák is tudja, quid sint officia perfecta et imperfecta. De ezen engedélynek oly rossz következései lennének, hogy ő Felsége a törvényt sohasem sanctionálná.

[34] A főrendek által javasolt szöveg igy hangzott: „donec eaedem forma articulo VII. determinata non recipiantur."

[35] V. ö. *Iratok*, I. k. 330., 392. l.

A NÁDOR azt kívánja a többi közt a másik táblának válaszolni, hogy 1807 óta az erdő mivelés nagyobb poczra emelkedék, más részről az erdők menyisége megfogyott, s igy most érzékenyebek azon pusztitások, melyek ez alkalommal szükségképp tétetnének.

November 1-ő napján ünnep.

November 2-án egyedül a fő RRnél tartatott ülés, a hol a IV. V. és VI-ik czikelyek elvégeztettek; az *ugar szántás, makacs jobbágyok fenyitése, kicsapongás: Birák és az esküdtek választása* iránt reá állottak a fő RR a RR utolsó észrevételeikre; De az V. törv. czikely 2-ik §-ánál az örökös megváltsági kötésekről az egész summa letételével, most is előbbi véleményöknél megmaradtak, és azokat megengedni nem akarják. Ezen kötések ellen hoszasan szólottak a Kassai és a péchi püspökök, kimeritőleg a Tárnok és a körösi főispány; továbbá a Vas V[árme]gyei örökös főispány, a fő Lovász Mester, Gr. Batthyány Imre, és Gr. Nádasdy Leopold, a Kalocsai Érsek és a Nyitrai püspök. Mellette Gr. Fekete és B. Vay Miklós. A Nádor néhány szavakkal jelenté ki a többséget, az Orsz[ág] birája, Zempl[éni] főisp[án], Gr. Zichy Károly nem szólottak. Ezen vitatások közt előfordult nevezeteseb kifejezéseket következő számban bővebben előadandjuk.

November 3-án Vasárnap.

91.

a)

1833 november 2
A főrendek ülése.

Tárgy: Az Urbariale IV., V. és VI. cikkelye; a főrendek továbbra is ellenzik az örökváltságot.

b)

1833 november 4
A főrendek ülése.

Tárgy: Az Urbariale VII. és VIII. cikkelye.

c)

1833 november 5, 6
Kerületi ülések.

Tárgy: A főrendek harmadik válaszizenete az Urbariale tárgyában.

a)

Azon indító okok, mellyek a 2-ik Novemberi 134-ik Országos ülésében a fő RR tábláját arra birták, hogy nevezetes többséggel az urbéri adózások örökös megváltását[1] ellenezzék, a már más alkalommal mon-

[1] A törvényjavaslat V. cikkének 2. §-a.

dottak[2] ismétlésén kivül még leginkább ezekben állanak: hogy a megváltás után szomjuhozó jobbágyok, vagy egész községek a pénznek szüke miatt könnyen uzsorások kezébe eshetnének; s ez által a legnagyobb veszélynek lehetnének kitéve; hogy rögtön egy uj néposztály támadna, melly a fenálló rendet, és az ősi alkotmányt veszedelmeztetné;[3] hogy ez által a pazarlásnak s a nemzetségek romlásának tár kapu nyittatnék; hogy az ősiség, az adománybeli, papi, és kamarai javak elidegenítlensége ezáltal előre eltörültetnének; végre hogy a régi felszabaditásokrul felhozott hasonlitás alaptalan, mivel azok egészen más czélból és a mostaniaktól különböző körülmények alatt történtek meg.[4] Ezen utolsó állításnak bebizonyítására leginkább a KASSAI és PÉTSI PÜSPÖKÖK a régi törvényekben, és történetekben buvárkodván, a kir. s mező városok, és szabadosok, banderiumok, kunok s a t. nem külömben a haza védelme, s országgyülésünk szerkeztetése, s több efélékről igen számos, és néha magok közt ellenkező törvényeket is idézének. Ezen statisticai és publicisticai okoskodásokon kivül még több nevezetes phylantropicus tekintetek, aggodó jövendölések s egyes esetek felhozásai élesitették az előadások érdekét. A KASSAI PÜSPÖK nagy nehézséget talál országunk pénzetlenségében, nincs nemzeti bank (mensa argenteria) s igy bár mi kemény törvények hozattassanak is, tág mező nyittatik az uzsorásoknak, a községek az arany szabadság szomjában oly kötésekre lépnek velök, mellyeknek végső elpusztulás, s executio lesz a vége. Azon osztálynak állitására, melly egyedül a democraticus elvet védi, hogy nincs tiltó törvény, megengedvén alapját, kérdi valyon ebből azt lehet e következtetni, hogy az általános szabadság megegyez e Országunk systemájával? Akár hány példák legyenek az egyes felszabaditásról, azok az átallános megváltásra nem alkalmazhatók. Miután az urbéri kapcsolat csak a kiköltözés, és elmozditás által szünik meg, szóllitassanak fel a Rk, hogy a felszabaditás ezen uj nemétől áljanak el.

A KÖRÖSI FÖISPÁN most leginkább meggyőzettetik a tárgynak fonákságárul, oly országban, mely oly világosan viselé az aristocrata bélyét (tipum), hol a nemességnek oly jeles kiváltsági vannak, minden osztály a maga kijelelt körében mozdul, természetes következése, hogy az egyik felemeltetik, a másik ez által lenyomatik. Nehéz lenne megmutatni, hogy éppen azon osztály, melly semmi évenkénti adózásal nem tartozik, az ország védelmére alkalmatos volna. De tudja hogy védelmezők nélkül soha sem szükölködött a haza. A RR által felhozott azon dilemmára; vagy hozatik a juridicumban e tárgyban engedő törvény, vagy nem s a t. viszonozza a dilemmát, ha hozatik ily törvény, engedelmeskedünk neki, ha pedig nem hozatik, vajmi bajos lesz előbbi helyheztetésébe hozni a dolgot. Horvát Országban nehéz volna ily esetben a végrehajtás. Más ha a törvény valamiről halgat, más ha nyilván megenged. A szabad adás vevés hatalmas ösztön lesz az ily kötésekre, és ki kezeskedhetik arról, hogy ezen szabados emberek és községek nem szaporodnának el annyira, hogy az osztályok közötti irány ezáltal telyesen felforgattatnék s oly következések ne származzanak, mellyek az első szándéktul

[2] A szept. 19-i ülésben, v. ö. 265. s köv. l.

[3] „Az ország lakosainak keletkezhető ezen neme mint számára, mint polgári állására nézve már a törvényesen fenn álló rendekkel vetélkedne", amivel együtt járna a honvédelmi és közteherviselési rendszer „tetemes megrendítése". (*Iratok*, I. k. 446. l.)

[4] A hosszú érvelést l. *Iratok*, I. k. 443. s köv. l.

igen távol esnek. Varasd V[árme]gyében egész szabados község létez, mellynek sorsa irigylésre éppen nem méltó, szük a határa, számos a szegény ember, de még számosabb a per és patvar.

HG. BATTYÁNYI leginkább a nemességnek előre látható elgyengülcséből indul. A haszon vétel eladása mellett az elköltözött jobbágy helyébe más jő, de itt örökre elesik a földes urtól, távol legyen tőle azon kivánság, hogy ezen tul is a mező városokból kir. városok és falukból mezővárosok ne keletkezzenek; de minden falu nem válhat várossá. Ez a Status Oeconomiaval meg nem egyez, a tárgy sokkal messzebb ható, sokkal magasb szempontból tekinthetendő, minthogy ezt az urbérben kimeritőleg megállapitani lehetne.

A TÁRNOK a kérdést nem annyira publicisticainak, mint inkább constitutionalisnak nézi. Ha az egész ország e részben ellenkező véleményben lenne, ő mint hiv jobbágy a magáé mellett megmaradna. A Hazának boldogságát a nemesség erejében, s jól létében találja; ez védi a hazát, résztvesz a törvényhozásban, és atyáskodik jobbágyai eránt. Valyon fogja e telyesithetni e diszes kötelességeit, ha egyesek pazarlása által elszegényedvén maga magát sem védheti elegendően. Ezen engedő törvény által egy uj neme támadna a lakosoknak, melly sem a haza boldogságát, sem a magáét nem eszközölhetné. A mostani rendelkezések s a szabad adás vevés megállapítása után bátran állitja, hogy a magyar jobbágy egész Europában a legboldogabb. Ha némelly helyütt nem az, annak a törvényhatóságok okai, ezeket kell jobban elrendelni. Ezen véleménye mellett örökė és rendületlen megmarad.

A BARSI FŐ ISPÁN annak megmutatására, hogy a községek szabadság vágybul könnyen káros kötésekre léphetendnek, hoz fel egy példát: A Körösi helységnek fele a szónok nemzetségének tulajdona volt, és kötés mellett évenként 4000 ftokat fizete. Ebből őt fele illetvén, a helység pedig magát megszabaditni kivánván, a 2000 papiros ftok esztendei fizetését 115.000 pengő forintokkal felváltotta, a másik félnek még többet adott, az egész megváltás pedig mint egy millió pengő forintba került,[5] ezen fizetések és egy nagy tüzi veszély majdnem tönkre tévén a hajdan virágzó községet. Igy a jobbágyok szabadság vágybol néha ötszörte is megfizetvén adózásaik tőkéjét, romlásra jutnak, mig a nemesség pazarlás, vagy szerencsétlen speculatiok által elszegényedik.

A LOVÁSZ MESTER leginkább az adó fundusa megcsonkitása miatt ellenzi az örökös kötéseket, mert igy a közbirtokosok kezeikre jutnának a telkek.

A PÉTSI PÜSPÖK hosszas citatiokal, megczáfolásokkal, felosztásokal, és azoknak megfelosztásokkal telyes beszédében leginkább azon körül állást emeli ki, hogy magok a Rk a Curialc Regalek kivétele által elismerték a főRk vezér elveit.[6] A phylantropia tekintetéből más — ugy

[5] Nagykőrös 1819-ben kezdett tárgyalások után 1821-ben egyezett ki a felszólaló családjával. A Keglevichek követelése a város birtokjogának a fele iránt egyébként nem volt kétségtelen, s ezért 1758 óta jogarányosítási pert folytatott. A másik fél, a Gr. Sztáray család birtokjogát a város 1808-ban váltotta meg. A váltságösszegek azonban nem egyeznek a fentiekkel. A Sztárayaknak 47.000 forint járt, a végső összeg pedig, amelyet megkaptak, 65.155 forint 33 krajcárt tett ki. A Keglevich családnak az 1821-i megállapodás szerint 235.000 forint járt. (V. ö. Galgóczy K.: *Nagy-Kőrös város monographiája.* Bp. 1896. 55. s köv. 59. l.)

[6] Éppen a törvényjavaslat V. cikkének 2. §-a hangsúlyozta, hogy „a királyi adományból származott úri haszonvételek (curialia regalia) ezen örökös úrbéri kötéseknek tárgyai nem lehetnek". (*Iratok*, I. k. 296. l.)

mond — a vonzódás, más annak sikerbe hozása *(aliud est affectu prosequi colonum, aliud in effectum deducere)*, a jobbágynak már annyi engedélyek adattak, hogy kevés kivétellel a földes urhoz hasonlónak állithatik. A jótékonyságra nézve különbséget tesz inter bonum relativum, et absolutum, ha Szent István javak helyett készpénzt ajándékozott volna, már egy nemzetség sem állana fel, a földes ur látván, hogy már semmi jövedelme nincs és reá unván a biróskodásra, öszve szedi a kész pénzt, s othagya a községet minden törvénykezési rendelkezés nélkül.

A Nyitrai püspök fekete szinekkel festi az ezen engedélyből várható mind a föl[des] urra mind a jobbágyra nézve legveszedelmesebb következéseket. Az Urnak unokái megsiratván, nem tudván jobbágyok nélkül földjeiket mivelni, zsidók, és uzsorások sietnek a telekre oly föl[des] ur alá, kinek csak neve marad hatalmának. A Helységek elnéptelenednek, a lakosok koldusságra jutnak, s Anglia példájára szegények adó által tartatnak.[7] A Kalocsai Érsek Gr. Nádasdy Leopold, és Gr. Battyányi Imre a tárgyat a publico politicumra halasztatni kivánják. Ellenben

G. Fekete Ferencz egészen a Rk nézeteiben osztozik, a minden tekintetből drága időnek megkimélése végett kéri a főR-ket, áljanak a másik tábla kivánságaira, egyezzenek inkább most mingyárt velök, minthogy több viták, és keserűségek után még is reá hajoljanak. Bizzuk Ő Felsége bölcsességére azon módositás feltalálását, melly mind a két részt megnyugtatandja, és bizonyosok lehetünk, hogy ő néhány nemzetségek képzelt romlásának elkerülése miatt az egésznek boldogságát fel nem fogja áldozni. Nem tart a szónok attól, hogy ezen engedély a nemességet gyengitené, sőt erősödik az, több kedvellője, s őrje támadván alkotmányunknak. Annál is inkább kivánja a két Tábla közti egyezést, mivel a Rk a H[elytartó] Tanácsra való felyebb vitelt elfogadták.

B. Vay Miklósnak ékes beszédéből, mellyel a Rk kivánságait egész kiterjedésben pártolá, s az ellenfél okoskodásait rendre felfogja, s czáfolás alá vevé, következőket emlitünk: Látok hazánkban szerte szélyel elég magokat meg váltott virágzó szabad községeket, és tudom hogy midőn f[öldes] uraikkal megegyeztek, kötéseik nem titkon tétettek. Tudtával történtek azok a Helytartótanácsnak, és befolyásával a Törvény hatóságoknak. Mint esett tehát, (ha áll, amit annyiszor hallék már ma emliteni, hogy ezen kötések veszedelmesek, az ősiséget, hitrebizott javakat, Sz. Koronának jusait, s igy magát alkotványunkat veszedelmeztetik) hogy az ily kötéseket sem a Kormány meg nem akadályoztatta, sem ellene a törvény hatóságok nem repraesentáltattak, sem végre az Országgyülése azokat nem tilalmazta. Fen álnak: pedig ugy, hogy ha egy ujonnan hozandó törvénynek, amitől Isten óvjon, visszaható erőt nem kivánunk adni, hogy lehetne egy könnyen megsemmisiteni? át nem látom. Az előttünk fekvő törvény nem egyébb, mint világos kimondása annak, ami eddig is szabadon gyakoroltatott; s igy ha el nem fogadtatnék, egy eltiltó törvény hozattatnék, melly az urbéri rendelkezések nagyobb vagy kissebb mértékben még is világosságtol sugárzott sorában setétlene; melly az egész munkánkat fekete homályba

[7] Az angliai szegényadót ekkor még mindig Erzsébet és II. Károly 1662-i törvénye szabályozta. A nagy változást a rendszerben az 1834-i szegénytörvény jelezte, amelyet a két évvel előbb kiküldött királyi bizottság vizsgálata készített elő.

boritaná. S valyon nem lenne e a parasztnak annyi belátása, s logicája, hogy ezen nem vélt esetben igy okoskodna? „eddig, mig állapotunk törvényesitve nem volt, s azért gyakran változó önkény habjain lebege sorsunk, mig szegények valánk, s azoknak kelle helyzetünknél fogva maradnunk, addig szabad volt megváltani magunkat, most azonban, midőn törvényes biztos létre emeltetünk, midőn ut töretik előttünk, a módok kezünkbe adatnak annak lehető elérésére, ami legfőbb, legszebb feltétele minden nemzeti kifejlődésnek, és nemzeti iparnak — most áthághatlan korlátok taszitnak kivétel nélkül vissza, ezen ohajtott céltul". Mit becsülend többre az igy okoskodó paraszt, azt e, ami itt elvéteték tőle, vagy azt, amit a többi czikben nyere? abba ereszkedni nem kivánok. — Itt az Urbérben, mint első munkálatban kell tökéletesen elhatározni 8 millio emberek sorsát, s igy annál biztosabban elő haladni a többi még előttünk fekvő Operatumokban, a hol hatalmunkban lesz vissza tekintve ezen törvényre, mind azokra nézve rendelkezést tenni, mellyeket az ősiség és Fideicomissumokra nézve megállapitni szükségesnek fogunk itélni. Éppen ugy tovább ne féltsük a parasztot, bizon ha látja, hogy nem lessz a maga megváltásából haszna, marad f[öldes] ura alatt. Hogy a tékozlásra hajlandó nemes ezen czélba vett tiltó törvényt ezerszer kijátszhatja, s a mellett szint ugy koldus botra juthat, azt könnyen átlátni. S igy valamint egy részről ily törvény nem gátolja a Nemzetségek elszegényedését, ugy más részről elfojtja a honni szorgalmat, s megütközik hazánk legszámosb lakosi érdekeiben, s természeti igazaiban. A f[öldes] uri jusok is sérthetlenül e mellett fen maradnak, conditio sine qua non lévén az ily kötéseknél a f[öldes] ur megegyezése. Attól sem igen lehet tartani, hogy ezen uj osztálya a lakosoknak rögtön elárassza az országot; mert arra pénz kell, aminek mi magyarok nem nagy bőségében vagyunk. Emlékezzünk tovább, minő csupán még a Kir. Sanctiotul függő törvényt hoztunk az úrbéri telkeken lakozó nemesekre nézve, ezeket adó alá vetettük! Kérdem, nem sokkal könnyebben fogják e az ily sanyaruságra jutott szegény nemes társaink is sorsukat viselni, ha magokat legalább egy átalános summa lefizetése mellett az uri szolgálatoktul örökre felmenthetik, és a lassankénti szaporodó községekben meg huzhatják? ha pedig ez most nem fog a jobbágynak megengedtetni, bajos ellátni, miképp engedődhessék meg a nemesekre nézve. Nem ellenez tehát ezen törvény sem alkotmányunk, sem nemességünk fenmaradásával. Hála az Egeknek! még nincs ama Magyar Aristocratiának ily istápra szüksége; ami azt századok óta fentartotta, kezeskedik ezentul is fenállásáért. Fel tartá s tartya pedig azt a legerősb polgári kötelék a köz bizodalom; fel annak látása hogy éppen azok, kiktől magasb, és kedvezőbb helyzetöknél értelembeli, és erkölcsi kimiveltebb létöknél fogva többet vár a haza, ugyan azok többet is áldoznak oltárára, sőt hasznok félretételével készek polgár társaik boldogságát előmozditani, örömmel ragadván meg minden alkalmat, mellyből azokra jót reménlenek háramoltatni. Ily alkalommal élni, ily nemes gondoskodásnak eleve dicső példáját adni kivánja Aristocratiánk egyik része most is, midőn ezen V-ik T. czikelyt terjesztik előnkbe; s valyon megengedné e magát a másik rész, megengednék e magokat a m[éltósá]gos fő Rk bár ki által is győzettetni?

A NÁDOR röviden arra jelenti ki a többséget, hogy a fő RR előbbi izeneteik mellett álhatatosan meg maradnak.[8]

[8] *Iratok*, I. k. 448. l.

Hasonlóul a VI-ik T. czik 1-ő §-nál, melly a zselléreknek az esküdtek választására való befolyásokat tárgyazza, a fő Rk előbbi izeneteik tartalma mellett meg maradtak.[9]

b)

November 4-én tartatott 135-ik Ülésben a VII-ik t. cz., az uriszékrüli kérdés került tanátskozás alá, melly alkalommal a fő Rk egyhanguan előbbi elveik mellett meg maradának. — A ZEMPLÉNI FŐ ISPÁN a Rk izenetét taglalás alá vévén, annak 4 fő okát czáfolja.[10] A köz véleményre nézve tudva van, hogy ez az utasitásokon alapul, ezek pedig sokszor mily befolyás alatt legyenek helyheztetve, és minő rugók által mozditassanak, senki előtt nem titok. Azon ellenvetésre, hogy senki maga ügyében biró nem lehet, már elébbi izeneteikben meg felelének, és most is bizonyosoká teszik a Rket hogy mind azokra, mellyek az Uri székek hijányát kipótolhatnák, segéd kezeket örömest nyujtandanak, ha igaz is hogy régiség, nem mindég kezeskedik a jóságrul, az Uri székekre annál kevésbé alkalmazható, aminél bizonyosabb az, hogy az Ország Rendei ezen intézetnek jótékonyságát mindég elismerték. Világos az 1790:51.[11] de megczáfolhatlan, hogy az Országgyülésében, hol annyi tárgyak felett nehézségek elé hozattak, s ha lehetett orvosoltattak, az uri székek ellen csak épen egy csekély vád hozatott fel. Amennyire a törvényszékek tökéletes szerkesztése kivihető leend, még bizontalan; noha a haza oly férfiakban nem szükölködik, kik ön dolgaik féretételével a hazát buzgón szolgálják, kételkedik, hogy azok oly számban előállhassanak, mellyek az ily rendelkezés mellett a megyék törvényszékeinél meg kivántatnának. Tapasztalása azt mutatja, hogy a pereknek kérdése, és folyamatba hozása sokkal több időt megkiván, mint azoknak elitélése, a fő Rk azonban segitséggel lesznek arra, hogy az uriszék ellen a gyanunak még árnyéka is eltávoztassék.

A TÁRNOK ugyan azon nézetekből indulván ki, emlékezteti a Rket, hogy az 1790-ki Országgyülése, mely hazafiui buzgóságba nem állott a mostani mögött, az uri székek hijányait felismervén ugyan, soha sem állitotta, hogy az oly hibás intézet volna, hogy még javitást sem fogadna el.[12] A köz véleményre nézve nagyon kételkedik, sőt tagadni is meri, hogy a jobbágy, ki eddig a f[öldes] urban attyát szokta tisztelni, ezen intézetet eltöröltetni kivánná. De tanácsos e ezen régi, alkotványunkal egykoru nyilvános, és a nemzet szellemének megfelelő olcsó intézeteket eltörölni, s a perlekedésre szükséges költségeket a jobbágy nyakára tolni, s oly biróságot eltörölni, ahol a f[öldes] ur ön karával igazságot szolgáltat, és azt csak a nevezete miatt. A

[9] A főrendek arra hivatkoztak, hogy a községi elöljárók választásának szabályozása nem tartozik az úrbéri tárgyhoz, de egyébként sem „eggyezne meg a ki tüzött czéllal olly határozás, melly egy általjában minden birtoktalan vagy lakhelyét szüntelen változó személyeket választási jussal fel ruházna". (*Iratok*, I. k. 448. l.)

[10] Az alsótábla érvelését, amely egyébként a felszólaló főispán cáfolásából is megismerhető, l. *Iratok*, I. k. 422. s köv. l.

[11] A tc. az úriszékeket a II. József trónralépését megelőző, 1780-i állapotba helyezi vissza.

[12] V. ö. az országgyűlés 1790 dec. 2-i feliratával. Az 1790/1. országgyűlés iratai *(Acta)*, 332. s köv.. 338. l.

KŐRÖSI FŐISPÁN ezen igazság kiszolgáltatása módját hajdan, midőn Európa több részeiben a törvénykezés még böltsőjében fekütt, már tökéletes lábon állotnak tudja, a Közvélemény e tárgyban éppen nem elhatározott, mert majd minden Országgyülésben változtak az elrendelkezésről elvek; de még azon megszoritott törvények is, mellyek az uri szék hatóságárul hozattak, például; hogy a tanuk a f[öldes] ur jelenlétében ki ne halgattassanak,[13] nem az urbéri nemét, hanem az Impensionalis székeket illeti.[14] De több nemesek is, kik szőllőköt birnak, önként alája vetik magokat az uriszéknek. Többnyire ezen bíróság több korlátokkal van körül véve, mint akár melly más tör[vény]szék; ez igy nem árthat; ellenben a pereknek sok nemei sehol sem itéltetnek el kevesebb költséggel, és nagyobb sikerrel mint az uri székekben; mint nevezetesen a concursualis perek, mellyek pontosabban, szigoruban seholsem folytatnak, mint éppen itt; s igy a nép igen nevezetes kedvezéstől megfosztatnék. A BARSI FŐ ISPÁNY is ezen nézetekben osztozott.

A NÁDOR felvévén a tárgyat arra emlékeztet, hogy se most, se az előbbi alkalmakkal egy tagja sem találtatott ezen táblának, ki az itt felhozott elveket ellenzette volna, nem akarván a már többször mondottakat ismételni, nagyon kételkedik, hogy a jobbágyság nagyobb bizodalommal viseltessék a megye törvényszéke, mint az uri szék iránt. Ha az vétetik figyelembe, amit a Rk a 2-ik §-ban mondanak, hogy a törvényhatóság megbirálására nem akarják hanni, vallyon törvényes e az uriszék elmulasztására a f[öldes] ur által felhozott ok,[15] kérdi, vallyon lehet e az egész tárgyat inkább reá bizni, mint ezen mellékes kérdést és nem mutatják e a Rk magok is ezáltal bizatlanságukat? miként lehessen tehát a jobbágynak oly nagy bizodalma ily bíróságban, — meg nem foghatom. Azért tovább is fentartatni kivánna oly intézetet, melly a jobbágyság könnyebbségével, és a f[öldes] ur terhével össze van kapcsolva.

A 2-ik §-us az ügyvédek szabad választására, és az uriszékek tartásával késedelmeskedő f[öldes] ur büntetésére, ugy nem külömben a 3-ik §-ban a vissza helyeztetés tárgyában a javalt szerkesztetést elfogadják. Az ujonnan szerkesztetett 5-ik §-ra nézve a fő Rk észrevétele abban állott, hogy mivel a kissebb urbéri áthágások mindenkor az uri székek hatósága alá tartoztak, mig az uri szék iránti kérdés el nem döntetik, egy más kinyilatkoztatást nem tehetnek. Hasonlóul ezen §-us d), f), és g) pontjaira, ugy szinte a 9-ik §-ra nézve is, mellyek egyformán az uri székek iránt fenforgó kérdésnek végső elhatározásától függnek.

A VIII-ik t. czikkelyt az egyesség kedvéért elfogadták a fő Rk, de nem anélkül hogy sok, a Rk izenetében felhozott okokat ujra taglalás alá ne vegyék, és azoknak czáfolásában rendre ne ereszkedjenek. A már

[13] 1729. 41. tc. 5. §.

[14] Arról az esetről, ha a földesúr a jobbágya elleni panaszra vonakodik eljárni és nem szolgáltat igazságot, már a Hármaskönyv is részletesen szól (III. 26. De modo et ordine *impensionis* iudicii ex parte iobagionum fiendae.) Az 1729 : 41. tc. ugyanezt az eljárást szabályozza.

[15] A rendek izenetüknek a VII. tc. 2. §-ára vonatkozó részében visszautasították azt a javaslatot, hogy az úriszék tartásával késedelmeskedő földesúr ellen akkor van eljárásnak helye, ha igazságos okot nem ad. Ez a clausula ugyanis szerintük sok huza-vonát eredményezne. (*Iratok*, I. k. 424. s köv. l.)

más helyeken fel hozottakat[16] ismételni nem akarván, csak röviden jelentjük, hogy a felolvasás után a VERŐCZEI FŐISPÁN rövid előadásában az egyesülést, és az czeknek felterjesztését javallá. Hasonlóul a VÁCZI PÜSPÖK és az ORSZÁGBIRÁJA, noha a formája ellen többeket elé hozának. A PÉTSI PÜSPÖK rendre felfogván az izenetet, annak taglalását hosszas beszédében kiviszi, a czikelyt azon módositással akarná felterjesztetni, hogy *subditi* helyett *ignobiles* tétessék, és mondassék: *„in nexu plurium jam conditarum legum securitati personali et reali abunde prospectum est"* — ezek után a többi kifejezésekben annyi változásokat javal hogy az előbbi törvénynek árnyéka sem maradna. A 2-ik §-hoz hozzá adatni kivánja: *qui uti nollet, maneat penes hucdum vigentem usum.*[17]

A TÁRNOK örvendetesen emliti hogy ezen teremben a jelen Tör[vény] czik[kely] elve mindég egyhanguan elfogadtatott, és csak formája ellen tétettek kifogások, quoad thesim egy ellenkező szavazat nem hallaték, az egyesülés kedvéért menjen fel Ő Felsége elébe, ki mint népeinek közös Attya, a tárgynak akadályait Trónja előtt jobban megvisgálhatja, s a szónok oly kir. választ vár, melly az elvet elfogadván, a módrol és kivihetésről bölcs rendelkezéseket teend.

G. DESEWFFY a pétsi püspökkel egy értelemben csak módositva kivánta a czikelyt felterjesztetni, s ennek következésében egy egészen uj szerkeztetést olvas fel, ami azomban el nem fogadtaték. Noha ezen czikely homályt von a magyar nemességre, mégis mivel a Rk ebben valami Anti Krisztust látszanak szemlélni s általa a külföldieknek kedvet akarnak szerezni, hogy mind inkább hazánkba siessenek, a módositott czikkely felterjesztését ne hátrálja. Csak azt kivánja hogy a Rendek soha meg ne bánják! az oly törvény hozatalát, melly csak a jobbágyot biztositja, az urakét pedig épen nem. Montesquieu szerint három neme van a községnek, a palotában, — a palotán kivül, — és az utó világnál. Ezen harmadik, melly sem félelemtől, sem haszon kereséstől nem vezéreltetik, megbirálandja majd ezen törvénynek minémüségét.

HG. BATTYÁNYI, a FEHÉRVÁRI, és TINNINIAI PÜSPÖK hasonlóul módositva, és a nemességre nézve szeliditve kivánják a t[örvény] czik[ely]t felterjesztetni, ellenben

GR. FEKETE FERENCZ szükségesnek tartván azon elvnek itteni kimondását, hogy a jobbágy minden önkéntől ment legyen, a többi nehézségeknek elháritását pedig Ő Felsége bölcsességétől várja, éppen ezen t[örvény] által a f[öldes] Uri hatalmat biztositva látja; szinte igy

az ORSZÁGBIRÁJA, ki ha már fel kell menni a törvénynek, azt a mostani formában tétetni kivánja, a módositások ellen magokat kijelentik.

A NÁDOR hasonlóul a törvénynek mostani létében való felterjesztését pártolván, a többséget arra jelentvén ki, csak két észrevételt tesz: 1-ör szükséges, hogy az alkotandó tör[vény] világos légyen, s igy szükséges lett volna itt a kivétetett esetek felszámitása, a biróságnak meghatározása, a formának megállapitása, s a t. ezektül függ a t[örvény]nek érdeke, s mivel mind czekről elhatározás nincs, a Rk engedelmével fel-

[16] A főrendek üléseinek ismertetése során Kossuth az úrbéri VIII. tc. tárgyalását te jesen elhagyta (v. ö. 275. l. *b)* jegyzet), az úrbér második főrendi tárgyalását pedig csak röviden, néhány mondatban adta a 84. és 85. szám végén. (286. és 298. l.)

[17] A szöveget, amelyhez a kiegészítések járultak volna„ l. *Iratok*, I. k. 331. s köv. l.

tartja magának az egész törvénytőli itéletet. Sikere az idő által válik el. 2-or nem ismér Europába oly törvényhozást, melly nem ugy intézné el törvényes szabásai feloszlását, hogy nem a személynek külön viszonyai, hanem a polgári életben elő forduló rokon tárgyak iránti jusok, és kötelességek egy summában foglaltassanak: itt pedig a közönségesen elfogadott szabály ellen a törvények osztályzata személyes viszonyonként tétetik, miből az következik: hogy midőn a lakosok egy nemének személyes bátorsága, és felperessége különösen meg van alapitva, más össze kötött tárgyak telyességgel nem meritettek ki, az idegenek majd nem a t[örvény] oltalmán kivül látszanak lenni. Ezeket tiszte szerint megjegyezni kivánta, nem akarván a tárgyat tovább tartóztatni.

A czikkelyek végén lévő felszóllitásra[18] a TÁRNOK és az ORSZÁGBIRÁJA fájdalmokat kijelentik, az 1-ő azon megjegyzéssel, hogy ha a Rk ez által kötelességeknek megfelelnek, hogy utasitásaikat követik, a fő Rk nem volnának *proceresek*, ha belső helyes meggyőződésök után nem itélnének; az utóbbi arra kivánja figyelmeztetni a másik táblát, hogy ha fő Rk lelki ismereti szerint hozván a törvényeket, leginkább azon czélbul gyülekeztek össze, hogy az ősi alkotványt feltartsák; s igy ha ennek megsértése félelméből aggodalmukat jelentik, azt atyafiságosan megengedjék.

A NÁDOR, ki ezen felszóllitást halgatással kivánja elmellőztetni, meg jegyzi, hogy a Rk izenete sokkal felségesebb polczra helyhezteti a fő Rk tábláját, mint a magokét; megvalván ez által hogy ők az utasitásokon tul semmi lépést tenni, s igy moralis szabadságukkal, és moralis tekintetekkel nem élhetnek. Hogy többnyire az ily fontos tárgyat három izenettel tökéletesen bevégezni nem lehet, a mult országgyülések példája bőven meg mutatja.

c)

Ezen izenete a fő Rknek[19] *November 5-én és 6-án* tartatott kerületi ülésekben vitatás alá vétetett, a Rk következőket határoztak:

A fő Rk által megnevezett 3 esetek, mellyekben az ur szabad adást vevést meg tilthatja,[20] el nem fogadtattak; leginkább PRÓNAYnak előadására, hogy itt a jobbágy megszoritásárol lenne szó, ki a nagyobb concurrentiától megfosztatnék. A közbirtokos által nem történhet semmi csonkitása az adó fundusnak, mert a t[örvény] hatóságok fel fognak ügyelni, hogy a törvénynek, melly ezt eltiltja, elég tétessék; de egyéberánt is az utja azon rendelkezés által el van vágva, hogy az ily nemes a köz terhek viselésére nézve a többi sorába fog állani. A nyughatlanokrul pedig már az elmozditás okai között rendeltetett.

A bejegyzés taxája[21] a IV-ik t[örvény] czik[kely] 11-ik §-a világos elhatározásánál fogva[22] tovább is általánosan eltörültessék, s igy maradjon a Rk előbbi javallata.

[18] V. ö. 348. l. 21. jegyzet.

[19] *Iratok*, I. k. 437. s köv. l.

[20] I. tc. 6. § *a)* pont.

[21] Erről az I. tc. 6. § *b)* pont szól.

[22] Az idézett pont szerint az esztendőnkinti úri szolgálatokon és adásokon kívül a földesurak jobbágyaiktól semmit sem kívánhatnak.

A 2-ik és 3-ik t[örvény] czik[kely]nél a fő Rk módositása elfogadtatván,[b] a *via juris* kifejezés, és a bor bevitele iránt a Rk előbbi véleményök mellett megmaradának.

A pálinkaégetésnél szinte el nem fogadták azon záradékot, hogy a t[örvény] hatóságok szükség esetében eltilthassák az égetést, részint mivel ily esetben inkább az uraknak kellene eltiltani a nagy mennyiségben való égetést; mellyet a jobbágy gabonának drágasága miatt ugy sem győzne, részint pedig mivel az egész rendelkezés nem az urbéri tárgyba való.

A vad gyümölcs szedést továbbá is meg engedtetni kivánják a K és Rk, mivel az erdő pusztitása ellen lehet majd a kereskedési munkálatban törvényt hozni.

Balogh nem gondolta volna, hogy a vad körtve felől annyi vita fog lenni, s annyi papiros fog tele iratni, melly többet ér az egész országban minden vad körtvék 3 évi termésénél.

A IV-ik t[örvény] czik[kely]nél[23] elfogadják a fő Rk javallatát.

November 6-iki igen nevezetes kerületi ülésben, mellynek részleteit jövő levelünk foglalandja magában, az V-ik t. cz., t. i. az örökös megváltásra nézve a Rk előbbeni végzéseiknél megmaradtak, s ugyan 31 megye, a Hajdu, s Kun Kerületek, és a kir. városok voxával 14 Megye, és a Turopolyai követ voxai ellen. Hasonlóul a VII-ik t. cz. az uri székek eltörlésénél 26 megye, Jász Kun kerületek, s a Kir. városok — 21 megyei, és a Káptalanok ellen.

A VIII-ik t[örvény] czik[kely]re nézve Nagy Pálnak inditványára két megjegyzés fog tétetni: 1-ör hogy az itt felhozott esetek, mihelyet azok a tör[vény]kező munkálatban fognak állapitatni, ezen törvényhez iktatandók lesznek. 2-or hogy itt azért tétetett a jobbágyrul szó, mivel az Urbérben inasokról, vagy vargákról rendelkezni nem lehet.

92.

1833 november 6, 7, 8

Kerületi ülések.

Tárgy: [I.] *A főrendek harmadik úrbéri válaszizenetének vitája. Döntés: a rendek kitartanak nézeteik mellett.* [II.] *Javaslat a kerületi ülések megszüntetésére.*

[I.] *November 6-án* tartott kerületi ülésben Péchy és Sárossy elölülésök alatt Péchy azzal nyitotta meg a tanácskozásokat, hogy Gr. Andrássy György nevében bucsut vegyen, ki az emberi életnek legérdekesb lépését tenni szándékozván[1] azon aggodalomtól tart, hogy követi kötelességének teljesen meg nem felelhetne, s azért erről lemondott; a mit is a gróf távollétében csinos előadás által teljesitvén, a RR

b) A szöveg nem pontos, mivel a rendek csak a II. tc. 7. §-ára vonatkozó javaslatot fogadták el, ellenben a III. tc. 1. §. *(via iuris)*, a. §. (borbevitel) stb. változtatásához nem járultak hozzá. *(Iratok,* I. k. 454. s. köv. l.)

[23] IV. tc. 11. §-ával kapcsolatban, amely a jobbággyal szemben jogtalan követelést támasztó földesúr megbüntetéséről szól, csak stiláris módositást kivántak a főrendek. (*Iratok*, I. k. 443. l., itt 10. §.)

[1] Gr. Königsegg Aulendorf Franciskával készült házasságra lépni.

hangos éljennel jelentették ki Torna vármegye átaljában tisztelt és szeretett nagy érdemü követje iránti érzelmeiket.

Az V-ik Törv[vény] Czikk[ely][2] tanácskozás alá kerülvén, a RR voxolással kezdették, ugyan a Czikkely s igy a Rk előbbi végzése mellett szavatolt: Poson, Sopron, Trencsén, Nográd, Komárom, Somogy, Bars, Győr, Baranya, Zólyom, Moson, Tolna, Pest, Bács, Abaúj, Zemplén, Szatmár, Szabolcs, Szepes, Borsod, Heves, Ugocsa, Bihar, Csongrád, Békés, Csanád, Arad, Temes, Torontál, Krassó, Verőcze, Szabad Királyi Városok, Kun, és Hajdu Kerületek.

Ellene: Nyitra, Vas, Liptó, Hont, Veszprém, Fehér, Árva, Turócz, Sáros, Bereg, Torna, Marmaros, Posega, Szerém, s a Turopolai Követ.

Voxolni nem akart: Zala, Ung, Horvátország, s az egyházi rend; jelen nem volt: Esztergom, és Gömör.

A szavatolás végével Kőszeg városának követe GAÁL megint a 4-ik status voxolási jusát feszegette, kevés figyelem közt.

KÖLCSEY: Sem maga nem hozhat e tárgyban valami ujjat elő, sem a fő RR izenetében[3] illyest nem talál, de az illendőség miatt röviden az itt felhozott okokra kiván feleltetni. Elismerik, vagy legalább látszanak elismerni a Fő RR hogy szükséges a jobbágyi birtok biztossága. ez az évenkénti szolgálatok iránt köttethető szerződésekkel koránt sincs elérve; mert ebben az esetben sorsát csak egy oly haszonbérlőnek az övétől nem sokkal különböző sorsával cserélné fel, ki esztendőnként ugyan, de egyszersmind örökre fizetvén, puszta haszonbérlő marad; a polgári élet minden érdekeiben pedig e között s a saját birtoku tulajdonos közt vajmi nagy a különbség. Már harmadizben látszanak a fő RR ezen törvény javallatot ugy tekinteni, mintha ezzel parancsolólag az állapitatna meg, hogy minden jobbágy e törvény kihirdetésével magát adózásai alól örökösen kiváltani, s viszont minden földes ur a kiváltást megengedni elmellőzhetlenül tartozna. Ennek a RR javallatában nyoma sincs, sőt a világosan megállapitott földes uri szabad megegyezés ezt teljes lehetetlenné teszi, leginkább nagyobb jószágokban, hol az uraság majd teszen arról, hogy a jobbágyok egyszerre igen nagy számmal ezen tőrbe ne essenek. Őseink példájára utallnak, kik csak lépcsőnkint haladtak elő; de a jelen egész orsz[ág] gyülése bőven bizonyitja, hogy az urbéri engedélyeknél nagyon is lépcsőnként haladtunk. A Rk jelen javallatában anyi sem foglaltatik, mint a menyit őseink nem javallottanak, hanem cselekedtenek. De ezen lépcsőnkénti előmenés egy kedventz nyelve annak az osztálynak, melly a régiről nem kiván elmozdulni, s a valóságban csak azt teszi, hogy soha se engedjünk. Elfelejteni látszanak, hogy már I-ő Ferdinand alatt törvényeink ollyanoknak találtattak, mellyeknek teljes reformatiora van szükségök.[4] Ez hasonlóul később leginkább Maria Theresia alatt, és 1790-ben elismértetett.[5]

A mi 300 évek előtt szükséges volt, azt oly dolognak venni nem lehet, melly csak most rögtön javallatba jön, s mellynek kivitelében sietni ne kellene. A vonakodásnak oka csak abban áll, hogy a fő RR a kor szelleme után nem akarnak menni, ez pedig erővel is fogja őket huzni maga

[2] Az úrbéri örökös szerződésekről.

[3] Érvelését olv. *Iratok*, I. k. 443. s köv. l.

[4] A Quadripartitum szerkesztésével kapcsolatos törvénycikkek, ú. m. 1550 : 10. és 11., 1553 : 15., 1563 : 30. emlegetik a „reformatio decretorum"-ot.

[5] Az 1791 : 35. tc. hangsúlyozza az úrbéri kérdés rendezésének szükségét s utal a 67. tc.-re, amely az úrbéri rendszeres bizottság kiküldéséről is intézkedik.

után. Az egyházi s koronai javakról itt értekezni nem akar, s mind azokról, mind a majoratusokról, mellyeknek azonban egészen különböző természetök, és melly kissebb nemességet kizáró elsőbbséget ő annak idején eltörültetni kivánandja, majd elő fogja terjeszteni nézeteit; itt csak röviden megjegyzi, hogy ezek tekintetéből éppen az ellenkező következmény folyik a magyar alkotványból, mint a millyent a fő RR huznak ki. Az ország elfoglalása után mindenek előtt a Status javai kivágattattak, s azután jutott a 130 nemzetség birtokához sors által, vagy alku szerint. Ezek törvényeink világos értelme szerint birtokosaik szabad rendelkezése alatt létezének, valamint most is találtatnak oly birtokosok a Szt. Korona alatt, p. o. a Székelyek, hol a Fiskusnak nincs örökösödése.[6] Szent István szabad végrendelést engedett,[7] s ott Fiscusnak successiójáról szó sincs. A későbben e tárgyban hozott törvények pedig nem oly sarkalatosak, mint a 1-ae 9-us, vagy az 1741 : 8. hogy azokat megváltoztatni ne lehetne. A városok, s a servientes, udvarnokok, sat. közt nagy vala a különbség. A későbben felszabaditottak venatores, falcatores, s a t. nem azon viszonyokban állottak a statushoz, mint a katonás nemesség, igy például Poson a Csalóközi szigetet kaszálta, s igy mielőtt szabad királyi városokká lettek volna, a földesuri hatalom alol felszabadulniok kelle. Ha tehát ezek városokká lettek, és minden uri jurisdictio alol felmenekedhettek, mért ne válthassa ki magát a jobbágyság szolgálatjai alol ugy, hogy az uri jurisdictio alatt megmaradjon. Ha azonban a dolog mostani állásában a Koronai, s papi javakban nem szabad az ily felváltás, mért tiltassék el az egyesek birtokába? de ezen felmentett nép osztály a Statushoz való viszonyaiban tökéletesen megmarad; mert attól a földes ur azt fel nem mentheti. A birhatóságról sincs szó, mert a a földes ur nem a nemesi birtokát adja át a jobbágynak, hanem az adó birtoktól járó uri adózásokat. Végre a katonáskodásról felhozott inditó oknak alapja éppen nincs. 1715 óta egészen másképp áll az ország e tekéntetben, mint azon időkben, a mellykre a fő Rk mindég szeretnek vissza menni. Most a bandériumokról szó sincs, a nemesi felkelés pedig eddigi formájában ujjabb időkben kevés sikerrel használtatott; az adót pedig a nemtelen fizeti. Ha ily formán semmi ujjitás nem jön az adó systemájába, mind egy akár megváltja urbéri adózásait a jobbágy, akár nem, mert a katona állitáshoz csak ugyan vagy kötélen fogják be, vagy sors által.

Dubravitzky: A tárgyat az előbbi szónok által kimerítve látván, csak a másik táblának Kőrös helységéről felhozott példájára[8] felvilágositást adni követi kötelességének tartja, mivel azon helység v[árme]gyéje keblében fekszik. Igaz, hogy ezen helység a Gr. Keglevich familiának igen csekély esztendei fizetésért egy igen nagy summát egyszerre lefizetett; de allyasodására nézve azon mél[tósá]gos tag, melly ezen példával élt, maga magának megfelelt azon tüzi veszély által, melly ott dühösködött.[9] De kivánnám, hogy ezen m[éltósá]gos tag most látná ezen me[ző]várost a tüz után. Mind a mellett, hogy oly nagy tőkét tettek le, ott, hol szalma s nád fedél és agyag fal állott, most cserép sindel, és kőfal tündöklik, (itt sok részről örvendetes felkiáltások hallattak: Isten tartsa őket! éljе-

[6] V. ö. *Hármaskönyv*, III. 4., 3. §.
[7] I. decretum 5. caput.
[8] V. ö. 354. l., 5. jegyzet.
[9] A tűzvész 1826 ápr. 15-én pusztította el a várost. A kárt 571.312 váltóforintra becsülték.

nek) szóval a jóllétnek mindenütt mosolygó jelei látszanak. Minthogy tehát ezen javallat sem uj, sem kénszeritő, azt teljes kiterjedésében pártolja, s röviden azon politicai vallást teszi: minden az emberi jusokban gyökerező, másnak kára nélkül eszközöltethető engedélyt mindég pártolni, s az ellen keletkező akadályokat egész erővel félre mozditni fogja.

Borsitzky: Csak némellyekre teszi még észre vételeit, mellyekre nincs megfelelve. A fő Rk többek közt azon okot is hozák fel, hogy a nemtelen ember sorsát javithatja, sőt nemességet is nyerhet érdemei által. Ez valaha igy vala, de most már nem érdemért adatik a nemesség, hanem azt csak a legtöbb pénzzel biró keresztelt sidók és görögök nyerhetik el, kik nemesitésökre forditott summájokat megvásárlott jobbágyaik sarolása által igyekeznek helyre pótolni. Ez a nemesitéssel való biztatás csak anyit ér, mint ha jó keresztény leszel, menyországba jössz; — azért csak legyél örökös jobbágy! Az usorásokról felhozott erősségnek csak addig lessz alapja, mig a felszabaditás törvény által meg nem fog állapittatni; mert akkor a törvényhatóságok felvigyázni fognak, valjon nem káros e a szerződés a jobbágyokra nézve? most pedig törvény nem lévén, a községek egyedül az által biztosithatták magokat földesurok örökösei ellen, ha a megváltás summáját három, négyszerte megfizették; találkoznak ennek következésében oly m[éltósá]gos urak, kik 2000 ft. évenkinti fizetésért 115 ezer pengő ftokat vesznek meg rajtok. Nagyobb usorás kezébe nem juthatnának. Ha practice vitetik a dolog, a törvény hozatala után csak az igaz árán válthatja meg magát valamelly község, mert akkor a Sedria engedelme fog megkivántatni, melly a combinatoriumot megvisgálván, s e szerint a szerződést helyben hagyván, a jobbágy már nem tarthat invalidátiotól. Ezért lehet ezen okot a fő Rk ellen forditani. Többnyire a Rk nem akarnak szabad kir. városokat, mellyek semmi törvény hatóság alatt nem állnak, semmi privilegiált rendet alkotni, hanem a földes uri törvényhatóság alatt maradandó szabad parasztokat. Az ily szabad község éppen nem ugy fog kötelezteni a felkelésre, mint a többi, sőt az országnak nagyobb hasznára lessz, mert Kőröst például véve itt már dupla lenne a felkelési kötelesség, mert először maga a helység taxáltatna, de azon kivül a gróf Keglevich familia is azon summárol, mellyet a felszabaditásért kapott. A regálékróli argumentumot a Rk ellen ne forditsák a főRk,[10] mert attól, hogy ebben engedtek, nem következik, hogy mindenre állaniok kell; ha igy tesznek, majd másszor semmire sem állnak. A mi pedig a rögtön támadandó uj néposztály veszedelmét illeti, tekintsenek a fő Rk csak a német örökös tartományokra, hol ezen felszabaditás minden fennálló majoratusi s olygarchicus nexus, minden absolutismus mellett régóta minden veszedelem nélkül divatoz. Félni lehet mástól, attól: hogy az oligarchia pazárlások által már elgyengülvén, csak mások kárával, és csalással kivánja magát fentartani. Erre szolgálnak a sequestrumok oly familiákra nézve, is, hol sem majoratus, sem vagyonbeli fogyatkozás, hanem fundus min-

[10] A szőnyegen forgó V. art. 2. § a megváltás alól kivette „a királyi adományból származott uri haszonvételeket". (*Iratok*, I. k. 296. l.) A főrendek izenete szerint ez a határozat kétségtelenül ugyanazon elvnek a következménye, amelyből a mostani észrevételeiket merítik. „Ugyan azon kiváltságbeli nemesi jus, ugyan azon ősiségi tekéntet tilalmazzák a földes ur egyenes tulajdonától el nem választható jobbágy telek örökös el idegenitését, melly jus és tekéntet a nemteleneket eddig az ingatlan javak birhatásától ki zárta s melly az úri haszonvételeknek ezen örökös kötésekből való ki vételét javallotta." (*Iratok*, I. k. 446. l.)

den hitelezők kielégitésére bőven találtatik, mint p. o. Gróf P... F...-nél.[11] Itt a jó lelkü hitelező 10—20 évi várakozást ki nem álhatván, inkább hogy sem éhen haljon, követelésének harmad, negyed részével megelégszik. Ily formán szoktak most a nagy urak rangiroztatni. De kérdi, valjon az olygarchiának ily módon fenntartása, melly sem az alkotványban, sem az igazságban nem gyökerezik, az aristocratiának, s az egész országnak diszére szolgál e?

Balogh: Ennél a §-usnál érdekesbet nem talál az egész urbérben. miután azonban mindazon elvek, mellyek azt állapitják, valjon tovább is örökös szolgaságban maradjon a jobbágy, vagy nem? mind a két részről teljesen kimeritettek, csak némely általános észrevételt teszi. A fő Rk féltik az alkotványt; nézetei szerint csak ott lehet szabad constitutio, hol szabad emberek laknak. A magyar alkotványnak alapja nem lehet 9 millió polgárnak lenyomattatása. Hogy szeresse a jobbágy hazáját, hol örökös rabságban nyomorog? Nem a fényes czimek, és nemzetségek, hanem az ember fentartása szóllitja fel leginkább a törvényhozó figyelmét. Hogy néhány ur örökös ur legyen, 9 millió örökös szolga ne maradjon. Vigyázzanak a fő RR hogy ugy ne járjanak, mint az: ki másnak vermet ás. Inkább, hogy ezen Czikkely keresztül ne menjen készebb vagy az egész tárgyat letenni, vagy a Theresianum Urbariumot elfogadni; mert a szabad meg választást megtiltani anyi lenne, mint az urbér előtti időkre vissza lépni. Beszédjét azzal végzi: jaj annak az országnak, hol eget földet, s mindent meg lehet vásárlani, csak a szabadságot nem!

Somsich: Árendás és örökös birtokos közt oly különbséget lát. mint a kedvelt szerető és hites feleség közt. Nincs pénz, mivel nincs kereskedésünk, inditsák azt el, a pénz magától következik. Az usoráskodást nem gátolja egyedül a törvény, hanem az magában megszünik, ha a perek hamar lefolynak, valóságos executiókkal végrehajtatnak, s a hitelező kijátszásnak nincs kitéve. A városokra nézve szeretnek a fő RR a történetre hivatkozni, kétségkivül tudják, hogy a városok csak az Anjou ház kormányától vették mostani tekinteteket. A haza védelméről felhozott nehézség pedig csak arra emlékezteti a fő Rket, hogy az ujjabbi időkben minden felkelés előtt, egy erről rendelkező törvény hozatott. Ha, a mitől Isten mentsen, rendkivüli veszély hazánkat fenyegetné, ugy az 1526-iki[12] példára minden ember köteles leend a felkelésre. Végre emlékezni szükséges, hogy itt nem valami uj jusnak megnyeréséről, hanem a réginek meghatározandó módjáról forog fenn a kérdés.

Prónay: Hasonlóul azon véleményben van, hogy a fő Rk magokat sok aggodalomtól megkimélhették volna, ha a törvényt nem megszoritónak, hanem engedőnek tekintették volna. A kereskedés által nemzeti szorgalom, s jól lét biztositva nem lessz, mig a föld birtoka csak egy privilegiált rendre szorittatik. Hogy régibb időkben, az ily felváltásnak ideája sem fordul elő, kereken tagadja, világosan megemlitetnek azon községek, mellyek egyedül a megyei törvényhatóság alá tartoznak, a III. Rész 30-ik Czimje pedig csak azon jobbágyokról teszen emlitést, kik uraik telkein laknak, nem azokról, kik más urnak földjén élnek; ha tovább a Királyi Curia a régi örökös kötéseket helyben hagyta

[11] Valószínüleg Gr. Pálffy Fidél tárnokmester, a későbbi (1835—38) kancellár.

[12] Az 1526 rákosi országgyülés 9. cikke elrendelte, hogy végső szükség esetén a jobbágyok is fejenkint vonuljanak hadba.

minél inkább kötelességében s hatalmában áll a törvényhozásnak ezeket megállapitani. Azon aggodalomra, hogy ezen uj neme a lakosoknak vetélkedni fog a nemességgel, csak azt viszonozza: ha a kifejlődésben, haza szeretetben, s erköltsiségben vetélkedend, ez csak a haza boldogságát mozditandja elő; nem tart ő azonban a birtokos lakostól. Hogy pedig az 1-ő Czikkelyben ezen módról emlitést nem tettek a Rk,[13] azt vissza lépésnek mondani nem lehet, mert a Contractusokról ott még szó sem tétetett, s azért ide való.

NOVÁK: Barsal egyet ért, és inkább nem kiván törvényt, minthogy az ezen Czikkely kimaradása által megcsonkitassék; nem reményli azonban, hogy a törvényhozó test Saturnusként minden szülötjeit el fogja emészteni. Azon ellenvetésre, hogy nem egy nemzetségnek pazarló ivadéka gerjeszti fel a főrendek figyelmét, hanem a nemesi birtok nagy részének ily tetemes változtatása, csak azt jegyzi meg; hallatlan dolog a históriában, hogy az örökös rabság lett volna alapja a szabad birtoknak, ez rák járás, és csak anyi volna, mintha most is házainkat ingó javaknak tekéntenők, valamint a régiek gunyhóikat és sátoraikat. Végre még valamit: a fő Rk az 1-ő Czikkelybeli 6-ik §-ra tett első izenetökbe megjegyzették azt, hogy azon §-usbeli engedmény örvével a nemesi rend mellyékes haszna nem födöztethetik;[14] ugy most ezen fegyvert ellenök forditva a tábla azon reményét jelentse ki, hogy a fő Rk ezen §-usra felhozott ellenvetéseik örve alatt is nem egyedül a nagy birtokos nemzetségek magános boldogsága födöztetik.

A *VI. Czikkelyre* észrevétel nem lévén, a *VII. t. Czikben* foglalt Uriszék kérdését hasonlóul voxolással kezdvén, azoknak fentartása, s igy a ő Rk izenete mellett jelenték ki magokat: Nyitra, Trencsén, Komárom, Fehér, Zólyom, Tolna, Pest, Árva, Bács, Turócz, Abauj, Sáros, Szepes, Bereg, Torna, Marmaros, Arad, Horvátország, Posega, Verőtze, Szerém, s az egyházi rend. Az uri székek eltörlésére pedig: Poson, Sopron, Vas, Nógrád, Zala, Liptó, Somogy, Bars, Győr, Hont, Baranya, Veszprém, Zemplén, Moson, Ung, Szatmár, Szabolcs, Borsod, Ugocsa, Bihar, Csanád, Békés, Csongrád, Temes, Torontál, Krassó, Jász, Kun s Hajdu ker[ületek] s a sz. kir. vár[osok]. — Mi szerint az Urbéri uriszékek eltörlése tovább is meghatároztatott.

BALOGH voxát e szavakkal kiséré: a hevesi[a)] eset megmutatta, mily veszedelmes a patriarchalis nexus,[15] azért az Uriszékek eltörlését kivánja.

SOMSICH pedig a Fő RR ellenvetésére, hogy az Uri Székek ellen nem tétetett panasz, csak a megye protocollumait kivánja megvisgáltatni, hol véghetetlen vád találtatik ellenök.

Végre a VIII. Czikkelynek mult számunkban megirott mód[16] szerinti elfogadása után széllel oszlott az ülés.

November 7-én a voltak Előlülése alatt tartatott kerületi ülésben ezen izenet szerkesztetése visgálat alá vétetvén, Palótzynak jeles mun-

a) Helyesen: borsodi.

[13] A törvényjavaslat I. cikkének 1. §-a szerint a jobbágyi kapcsolat „a jobbágyok elköltözése vagy elmozdítása által" szűnik meg. (*Iratok*, I. k. 259. l.)

[14] V. ö. *Iratok*, I. k. 324. l.

[15] Mezőkeresztesnek a diósgyőri uradalommal évtizedekig húzódó viszályára céloz, amelyről a szept. 12-i országos ülésben Palóczy emlékezett meg. (V. ö. 202. l. 30. jegyzet.)

[16] V. ö. fentebb 361. l.

kája leginkább az V-ik Czikkelyre nézve[17] hangos éljenel jutalmaztatott. A szerkeztetés néhány csekélyebb észrevételekkel a négy első Czikkelyre nézve egészen meg hagyatott. Az ülés végével

Just az utolsó országos ülés végén minden siker nélkül tett inditványát,[18] hogy a következő három munkálatok kerületi ülés nélkül mindjárt az Országos ülésben tanácskozás alá vétessenek, de azért magok a ker. ülések, mint az initiativának talpköve teljességgel meg ne szünjenek, megujjitja,

Zmeskál és Poszavetz által támogattatva. De az Elölülő megjegyzésére, hogy most az ülés végével alig lévén 40 törvényhatóság jelen, ily érdekes tárgyat vitatni tanácsos nem volna; Somsich és Dubravitzky kijelentései, s a köz felkiáltás következésében ezen már az országos ülésben elmellőztetett tárgy, kerületi ülésre hallasztatott.

[II.] *November 8-án* ugyan azon elölülés alatt a kerületi ülésben az izenetnek másik fele meg visgáltatván, és szinte minden érdekesebb változtatás nélkül helyben hagyattatván az Elölülő Péchy Turócznak tegnapi inditványát a kerületi ülésök megszüntetése iránt napi rendre hozza, megjegyezvén, hogy mivel több követeknek e tárgyban utasitások nincs, a voxolás helyett tanácskozni kellene ezen nagy érdekü kérdés felett. Ellenben

Szucsics nem kiván tanácskozni, hanem voxolni, mindegyik el lévén már határozva, mire fog szavazni. A ker[ületi] ülések jótékonyságáról anyira meg van győzettetve, hogy jól lehet küldői egyenesen az országos ülésben való tanácskozást kivánják, ő még is a Circulusokat fontosabb tárgyakra nézve fen kivánja tartatni. Neki a törvény javallat eggyes rendeire, sőt szavaira is van néha utasitása. Ha tehát oly fontos kérdések fordulnak elő, mellyekről tán még ideája sem volt a Követnek, a Kerületi üléseknek helyét látja. De ezen eset a juridicumban elő nem fordul; de ha itt is szükségesnek találják a Rk kerületi ülést rendelni, szabadságokban álland. Igy tehát a Circulust átaljában megtartani kivánván, csak a törvénykezési munkálatot tartja szükségtelennek ott pontról pontra felvétetni.

Prónay: A Turótzi követnek inditványa által a Rk legkényesebb jusát t. i. a kezdésbeli jogot igen közelről érdekelve látja, mellyet bölcs és gondos atyáink mindég sérthetetlen épségben fentartani, s gyarapitani inkább mintsem korlátoltatni törekedtek. Szükséges tehát azon követeket, kik a ker[ületi] ülések eltörlésére hajlandók, felvilágositni, s a menyire lehet, meg nyugtatni. Mindenek előtt a tárgyat nem ide, hanem a publico-politicumba tartozónak vélvén a kérdésbeli jusnak terjedtebb szabadsággal való biztos gyakorlását csak abban találja, hogy a comitialis toll szabad független kézben legyen.[19] Minden képviselői alkotványal biró nemzetnél az ország gyülési elölülők, és jegyzők többnyire az ország képviselői által szabadon választatnak, nálunk ellenben mind az elölülő, mind a rendes comitialis jegyzők fényes érdemeiknél fogva a közbizodalmat birják; de sajnosan tapasztalta a haza, hogy ez nem mindég ugy volt; oly elölülő s itélő mesterek is valának, kik az ország közbizodalmával nem igen dicsekedhettek. A midőn az itélő mesterek kezében kirekesztőleg volt a toll, ennek káros következéseit

[17] A terjedelmes indokolást l. *Iratok*, I. k. 457. s köv. l.

[18] *Jegyzőkönyv*, V. k. 389. s köv. l.

[19] Az alsótábla naplóját és mindkét tábla izeneteit a királyi tábla itélőmesterei szerkesztették.

régibb, s ujjabb példák bizonyitják. Az 1618:28. törv. czikkbe rendeltetik: „additamenta, et diminutiones constitutionibus seu articulis Statuum et Ordinum, Suae Ma[iesta]ti pro confirmatione porrectis aut porrigendis non committantur".[20] De hogy több izben részerint a felirásokban, részerint a törvény Czikkelyekben az itélőmesterek által észrevehetetlen némelly káros toldások becsuzattatak, a só ára felemelése iránt alkotott ujjabb törvény példájából is kitetszik.[21] Ezen visszaéléseknek eltávoztatására bölcs atyáink a feljebb érintett az 1618:28-ki Czikkelyben sem lelvén elegendő biztosságot, ország gyülésünk szerkeztetésében észrevett nevezetesebb hijányokat a kerületi értekezések elrendelése által kipótolni igyekeztek, mellyekben a nemzet akár az elől ülőre, akár a tollra nézve kérdésbeli jogát terjedtebb szabadságba gyakorolja. Mig ennél jobb és biztosabb mód fel nem találtatik, és törvény által el nem rendeltetik, addig ezen hasznos intézettől, melly nem csak a küldőkre, hanem a követekre nézve is elkerülhetetlen szükséges, elállani teljes lehetetlen. Az Angoloknál minden uj inditvány, mielőtt érdemére nézve köz tanácskozás alá vétetnék, külön külön időszakban háromszor felolvastatik, s a követeknek azoknak megfontolására huzamosb idő engedtetik. Ezen intézetet pótolja nálunk a kerületi ülés, hol a felvett tárgyak felvilágositására megkivántató minden segéd eszközök megszereztetnek, s az inditványok minden oldalról megrostáltatván, a támadandó nehézségek felvilágosittatnak, eloszoltatnak, s a törvény hatóságoknak egymástól különböző vélekedései a menyire lehet egyesitetnek. Ha az inditványok egyenesen az országos ülésekben felvétetnek, sokszor a legczélirányosbak is sikeretlen elejtetnek. Ha bár mind azon követek, kik a kerületi ülések eltörlését sürgetik, magokban azon szerentsés, és ritka tehetséget érzik, hogy minden előadandó uj inditványnak érdemét hevenyében felfogni, annak fenekére hatni, minden szükséges materiálékkal felvilágositni, s a támadható nehézségeket nyomban eloszlatni képesek; ő részéről egész őszinteséggel, s ortza pirulás nélkül megvalja, hogy ezen tehetséggel nem bir; s bátran meri állitani, minden megbánás nélkül hogy vele együtt többen lesznek, kik ily rendkivüli adományokkal nem dicsekedhetnek. (Éljen!) De a Kerületeknek megszünésével magok a küldők a diaetalis munkálódásokba ugy mind eddig bé nem folyhatnak, mert nem lévén ideje a követnek az uj inditvány iránt őket értesiteni, az országos ülésökben keletkező elhatározások után érkezendő pótoló utasitások sikeretlenek lesznek. Sajnosan tapasztaljuk, hogy a kerületi tanácskozásoknak becse a diaetán megcsökkent, de ennek okát ne keressük az intézet természetében; valjuk meg, hogy a hiba csak bennünk létez. Gyakran igen üresek az ülések, de a megjelenők közt is sokan nem szavaznak, ugy ha szavaznak is, szavazatunkat a legközelebbi orsz[ágos] ülésben megváltoztatván, a kerületi végzést felforgatjuk. Tagadhatlan hogy ez által a munkálódások hátráltatnak, s emellett a kerületek a közvéleményben is sokat vesztenek. De mind ezeken magok a Rk segithetnek, ha a kerületi végzéseket becsben tartván, tanácskozásaikat azon rendel, s méltósággal veszik, mellyel az országos üléseket folytatni szokták. A Bácsi követnek inditványát, hogy csak a törvénykezési munkálatra nézve, s

[20] Az ilyesféle hozzátoldásnak legismertebb példája az 1604 : 22. tc., amely megtiltja a vallásügynek országgyűlési tárgyalás alá vételét.

[21] Az 1802 : 3. tc. szerint a rendek hozzájárultak, hogy a só ára, a királyi jog sérelme nélkül (salvo altissimo iure regali), mázsánkint 1 frt 6 krra emeltessék.

oly óvással fel kell függeszteni a kerületi ülésöket, hogy minden előfordulandó jelesb módositások azokra utasitassanak, el nem fogadja. Az óvások sikeretlenek és már magában azon kérdésben, valjon az előfordulandó módositás a kerületekre való, sok idő vesztegettetne. Kivánatos ugyan az országgyülési munkálodások siettetése, de midőn több generatiókra törvények alkottatnak, szükséges arra ügyelni, hogy a szerfeletti siettetésből káros következések ne eredjenek. Tapasztalásból tudjuk, mily nehéz a könyen és sebesen alkotott terhes törvénytől megszabadulni, vagy azt jóvá tenni. De egyébiránt is ha közelebbről visgáljuk okait az eddigi lassu folyamatnak, azokat nagyobb részt a kellemetlen hosszas birkózásokban és küzdésekben lelhetjük fel, mellyekkel némely jobb dolgokat a fő Rktől gyakran két és több válasz izenetek után sem vivhatunk ki. Igaz ugyan, hogy a jelen tárgyak küldőink előtt nem ismeretlenek; de sok uj inditványok is tétethetnek, mellyeket mielőtt elhatározólag az országos közgyülésben felvétetnének. a törvényhatóságokkal közölni nem csak hasznos, de szükséges is. Mindezeknél fogva Turótz V[árme]gyének a nemzet kezdésbeli szabadságát veszedelmeztető inditványát, mint nem e jelen időre, s helyre tartozandót egyátaljan fogva félre tétetni kivánja.

Szalopeknek utasitása van ugyan a kerületi ülések eltörlésére, de reményli, hogy előterjesztésére küldői reá állandnak, s azért mellettök voxol. Oly labyrintba kerülnek circulusok nélkül a Rendek, mellyből soha ki nem gázolnak, s az izeneteknek, s viszonyizenceteknek vége nem szakad. Vélekedéseink azontul nem a RR, hanem a dirigensek kezeikben volnának. Hogy lehet in pleno tanácskozni? halasztassék maga helyére.

Nagy Pál: Már több ország gyülésén lévén, azoknak folyamatját fájdalom mindég egyformának tapasztalta. Elein mindég többet szóllottunk a hazafiui szeretetről, mint tettünk, az ifjuság pedig dicsőséget talált a vivát kiáltásban. De a jelen diaetán mi is egy kevésé meg fogunk hülni, az ifjuság pedig megrekedni. A kerületeket, törvényhozásunk ezen palládiumát fenntartani akarja, másképp csak a kormány echója leszünk, néhány ellene fog mondani, néhány mellette, s az Előlülő arra jelenti a többséget, a hová akarja. A vélemények a kerületekben gyalultatnak öszve. A juridicumot talán legelőbb lehetne kerületek nélkül felvenni, mert a kormány nem bánja, akár ilyen, akár olyan törvényünk van. De majd az adó s biztosi munkálatban, mindég csak arról fog voxoltatni, menjen e a kérdés kerületre vagy nem? és mindég végre csak az lessz, itt is lehet. Azt tartja, hogy e tárgyra nem is lehet szavazni. Más országokban a közös ülésben háromszor is vitattatik ugyan azon tárgy. Tarcsuk e circulusokat magok eredetökben, mint barátságos tanácskozást, s azért napló könyvre nincs szükség. Meg valja hogy sokszor kimondotta már véleményét, azután pedig látván hogy hiányos, ne hogy a diariumban magával ellenkezni látszassék,[22] előbbi nézetei mellett megmaradt.

Benitzky: A kerületekről voxolni nem lehet, est congregatio amica, praesidium sine auctoritate, consultatio sine ordine, conclusum sine legitimitate.

Horváth (Zala) is ezen nézetekben osztozván azt tartja, ha a kerületek a törvénykezési munkálatnál megszünnének, vajmi nehéz lessz azokat ismét életbe hozni.

[22] V. ö. *Országgyülési Tudósitások*, I. k. 29. s köv., 34 l.

DUBRAVITZKY: Meg nem foghatja, miért volnának károsak a kerületek? Az országgyülésnek kötelessége hogy a közvélemény szülessék, ébresztessék, nélküle a 8-ik Czikkely soha életbe nem jött volna. 40 évek óta lépcsőnként fejlődtek ki a kerületi tanácskozások. Most egész tisztaságukban fen kell tartani, mert hasonlit a tükör fényéhez, és a szüzességhez, melly egyszer elvesztve soha többé vissza nem jön.

CSÁSZÁR: Nincs arrol szó hogy a kerületek szünjenek, hanem hogy a juridicum mindjárt az országos ülésökben felvétessék. Az urbéri munkálattal majd egy esztendőt töltüttünk, hát igy a többivel 10, de öt évek csak eltelnek; hány követ fogja azt kiállani? az igazság kiszolgáltatása, a megyék közigazgatása hátramaradást szenvedend. A másik tábla itt oly sokáig költségeskedjék, és mi is? vagy azt is meg kell vallanunk, hogy minden munkálatok fel nem fognak vétetni, mert ily uton nem boldogulunk. A tárgyaknak elhirtelenéséről sem tart; a fő kérdésekre utasitás lévén, a követ nem sokat ügyelhet a tanácskozásra, a mellékes kérdések pedig sokat nem nyomnak. Oly kérdésekre, mellyek a munkálatban nem találtatnak, jók a kerületek, bennünk van a hiba, hogy a kerületek a közvéleményben vesztettek, de eddig sem lehetett ezen segitni. A kezdési jog csak akkor veszedelmeztetnék, ha egészen megszünnének. A végzésnek ollyannak kell lenni, hogy az elv megállapitassék, tehát barátságos tanácskozásnak nem mondhatja a kerületeket. Legjobb volna az országgyülés szerkeztetését sürgetni. Sokszor a kerületi állapitások az országos ülésben elvetettek; ha tehát ily gyengék vagyunk, mindég a kormány befolyása alatt leszünk.

(Ezen inditványnak további vitatásáról, és végső elvetéséről jövő számunk értesitend.)

November 9-ki Országos ülésben a RR izenete tanácskozásba vétetvén a kerületi végzés egészen megmaradt, nevezetesen az V-ik és VII-ik törvényczikk, az első ugyan közfelkiáltással, a másik voxolás által, 25 voxal, 23 ellen helyben hagyattak.[23]

93.

a)

1833 november 8

Kerületi ülés.

Tárgy: megszünjenek-e a kerületi ülések? Döntés: nem.

b)

1833 november 9

Országos ülés.

Tárgy: Az úrbéri negyedik izenet vitája. Az úriszék ellen és mellett tartott beszédek.

a)

(Folytatása a November 8-i kerületi ülésnek.)

Turócz inditványa ellen szóllának meg:

BORSICZKY: Quod cito fit male fit, jó törvényt hozunk ez a fő czél, nagyobb hálát vár a hazától, hacsak egy munkállatot végzünk, de jól.

mint ha mind a kilentzet felületessen. Ha a kerületek megszünnek, majd sok kis privát circulusok támadnak 10—20 ember közt, hol semmi középpont nem lévén, az or[szágos] ülésekben az előlülő azt viheti véghez, amit akar. Az Angol alházban választott előlülő s titoknokok vannak s mégis committék által visgáltatnak meg az inditványok s azután 3 külön izben, hosszabb időszak közt olvastatik fel a törvény. Ha más alkotványos országok sem biznak annyit magokba hogy rögtön egy tárgy felett tanácskozhassanak, noha szabadab sajtó által segitetnek, hogy remélhetjük mi illy fontos és uj kérdéseknek minden előkészület nélküli czélerányos megfejtését? de még kevesseb kölcségekbe vagy időtőltésbe sem kerül ezen javallot mód, mert utasitásokra lévén szükség, a kérdésnek, ha csak felületesen el nem döntetik, azoknak megérkezéséig hevernie kell. Végre ezen ujitás az illendőség és következetség ellen is volna, mivel a RR felirásukban[1] a módot elhatározták, melly szerint a tárgyakat tanácskozás alá kivánnyák venni, másrészrül pedig Békésnek inditványát, az Or[szág]gyülése átaljános elrendezetéről[2] el nem fogatták és igy most egy nevezetes részét igy mellékesen meg nem változtathatják. Ha pedig a többi, urbértől távol fekvő inditványok vitatását levonjuk, alig marad 6 hónap ezen munkálatra, ami éppen nem nagy időszak illy nevezetes tárgyra. Német Országba némely helyüt maga a Dézsma kérdése is holnapokat huzott ki, a törvénykezési tárgyat jobban el lehet osztani, ugy például ha az első 3 a törvényszékek elrendekezéséről szólló Törvényczik elvégeztetett, által mehetnek a másik táblára és igy a tanácskozásokat jobban lehet siettetni.

Csapó a jelen tárgyat olly érdekűnek tartja, melly nevezetes következéseinél fogva ez uttal és egyoldaluan el nem határoztatik, ő sem ismer alkotványos nemzetet, holl a törvényhozásban illy megelőző tanácskozások divatban ne volnának, magok az inditvány mellett levő követek a Ker[ületek] szükségit elismerik s egyedül a törvénykezési tárgynál kivánnyák megszüntetni, de Soprony előadása szerént ennek majd az lenne szükséges következése hogy a Kerületek még a legérdekesb tárgyaknál is megszünnének, a Juridicumba is az országot kötelező törvényeket kivánunk hozni s igy nincs ok, miért forditsunk azokra keveseb figyelmet és időt s igy tehát voxolni sem kivánván, a tárgyat maga helyére halasztatni, addig pedig a kerületi üléseket mint az országgyüléseknek szükséges stadiumát fentartatni kivánják. Hasonló értelembe van Novák, ki a voxolást azon okból ellenzi, mivel az egész t. i. a coordinatio már elvettetett s igy a része sem álhat meg, ezen munkálatokban gyökerezik az Országnak jövendő boldogsága, ne döntessék el vox által, ha hiányai vannak a kerületeknek orvosoljuk azokat, legtisztább viz az, melly kősziklákon megy keresztül. Ugyan ezt Niczky (Vas) is tartya és Nográdal egy értelemben van, legnagyobb hiánnya tanácskozásaiknak, hogy sokszor és hosszassan szeretünk szóllani, de azért nem szükséges a kerületeket eltörölni, hanem regulázni.

Petrovits már csak azért is meg akarja tartatni a kerületeket, mivel most a nemesség fizeti a napibéreket. A jó törvényre idő kivántatik. Kölcsey a tárgyat már kimeritve látván, csak röviden kiván szóllani. Ugy látszik hogy még Saturnuson is túl akarunk menni, mert nem csak ön születjeinket, hanem azokat is el akarjuk nyelni, a miket eleink 40 évek lefolyta alat szültenek. Máskor is voltak hosszas gyülések, de mig

[1] Az 1833 márc. 30-i feliratban. (*Iratok*, I. k. 160. l.)
[2] V. ö. *Jegyzőkönyv*, V. k. 393. s köv. l.

a jobbágy fizette a napi pénzeket, illy időveli gazdálkodás eszünkbe nem jutott. TEMES mikép számlálja az időt, nem világos, ez magában igen relativum, ha valaki innen Pestig utazván két hetet tölt utjában, ez sok idő, de igen kevés azon 6 hónap, melly alatt valaki Pechingbe ér. Azt nem tudja, ki fogjuk állani a hosszas Diaetát és a Fő R nem unandják e magokat, de annál jobban meg van győződve arról hogy a RR nagyon kell vigyázniok, igy tehát az idő nyerés elve fen nem álhat. Csak a Törvénykezési tárgyban akarják a ker[ületi] üléseket megszüntetni, ez annyit tesz, nem akarják eltörülni, csak semmivé tenni, ő élve halva a kerületek mellett megmarad. Voksolás alá valónak nem tartja. ASZTALOS ellenben a voksolást kivánja, többen is ezt felkiáltják, ez megtörténvén, a Kerületek megszünését, de csak a Juridicum alatt kivánták Lipto, Győr, Esztergom, Veszprém, Turocz, Arad, Temes és Szerém, további egész éppségben fenmaradására szavazott Poson, Nyitra, Sopron, Trencsin, Vas, Nográd, Zala, Komárom, Somogy, Hont, Csanád, Baranya, Fehér, Zolom, Moson, Tolna, Torontál, Pest, Abauj, Zemplén, Sáros, Szathmár, Krasso, Szabolcs, Szepes, Gömör, Borsod, Heves, Bereg, Torna, Ugocsa, Bihar, Marmaros, Csongrád, Békés, Horvát Ország, Posega, Verőcze, Egyházi Rend, Jász Kun Kerületek, Hajdu városok, Sz. Kir. Városok és a Turopolyai kovet és igy igen nevezetes többséggel a Kerületi ülések további fenállása biztositatott.

BARS nem voxolhatot, ellenkező utasitása lévén, haza irt, de még választ nem kapott. SOMSITS sajnálja hogy a szólláshoz nem juthatott, csak Tacitust idézi: *nec aliud adversus validissimas gentes praesidium, quam impedire earum communes concertationes.* A kerületi előlülő Pétsi által a Trencséni inditvány hogy a Juridicum szakaszonként vétessék elő, megujjittatik.

CLAUSÁL: Még nem bizonyos, valyon nem lész e más tárgynak felvéte sürgetősb a Törvénykezési munkálatnál? csak arra történt a szavazás, vallyon Kerületekben, vagy egyenessen az or[szág]gyülésben veendjük fel ezen munkállatott. BORSICZKY is csak ugy értette inditványát, ha t. i. felvétetik. NAGY: Az inditványon tul nem terjedhet a végzés. A Trencsinit a Juridicumba fogja pártolni. Az előlülőség elbucsuzik, az ülés pedig eloszlik.

b)

A *November 9-i* igen nevezetes 137. a RR ülésében, mi előtt a Péchi által bényujtot 4. izenet[3] a RR tanácskozás alá kerülne, NOVÁK a 115. Or[szágos] ülésbe a Csongrádi követ nevére irt ön nyilatkozását[4] magáénak reclamálja, utánna RÉPÁS és JÁRMI a Jobbágy telkeken lakó nemesek adózásairól hozatott országgyülési végzésnek[5] nem csak ellen mondanak, hanem a tárgybeli potló izeneteket fel is olvasák.[6] NOVÁK ellenben jelenti potló utasittásának azon elvét, hogy a Törvény eddig az adó fundussára nézve különbséget nem tévén, küldői pedig az ország külön lakossai közt ujjab falakat emelni nem kivánván, a nemesség valamint a szabadságban, mint a terhekben is egyformán részesüljön, kivévén

[3] Végleges szövegében, amint az országos ülés elfogadta: *Iratok*, I. k. 453. s köv. l.

[4] A nov. 9-i országos ülésben Novák azt javasolta, hogy a VII. tc. 7. § *g)* pontja végére a *praesentabunt* szó elé fine ferendi iudicii kifejezés kerüljön. (Jegyzőkönyv, IV. k. 454. l.)

[5] I. tc. 6. §.

[6] *Jegyzőkönyv*, V. k. 401. s köv. l.

azonban a személlyes terheket, mellyektől a nemesek a felkelési munkálatban[7] teendő elhatározásig mentek legyenek Török pedig örömmel hozza fel hogy küldői a végzéssel tellyesen megelégednek és csak a multra nézve az 1825/7. rendelkezést[8] fentartatni kivánják. Felolvasta azután Vég itélő mester az izenetet; az első két czikre nézve nevezetes észrevétel nem lévén, a III. törvény Cziknél a legelő kérdésében Vásárhely a külön Clavisokra nézve Sopronnak akkori inditványához álló[9] potló utasittását elő adja, s fel is olvassa.[10]

Majthény tiszteli s méllyen tiszteli a Törvényhatóságoknak azon hatalmát hogy küldötteiknek potló utasittásaikat küldhessenek, de kérdi, hova vezet az egy idő óta itt divatozó praxis hogy a követek egész iveket olvasnak fel potló utasittásikból a gyülekezet tellyes unalmára, a kipotolhatlan időnek s a kölcségeknek nevezetes vesztével, más követ ezt látván maga legitimatioja véget is a példát követi, ami a végzés után jő, későn jött s elmondása csak a naplókönyvet tölti, eleget tesz a követ kötelességének, ha küldőinek megirja hogy utasittásuk a végzés után érkezett, más az ha a követ küldői értelme ellen szóllott, akkor hatalmukban áll azt visszahuzni, de az illy későn megérkezett pótló utasittásra nézve hatalma van a gyülekezetnek azoknak a naplóban való felvételét ellenezni. Az Előlülő erre csak azt jegyzé meg hogy kár erről vetélkedni, aki e helyen mit mond, bemegy a napló könyvbe.

Következik a kisseb edényekben való bor bevitelről szólló pont,[11] az Előlülő leginkább azon kitételt, a mi eddig puszta önkény s valóságos visszaéllés volt,[12] azon okból ki hagyatni akarja, mivel az Urbér[13] e részben az 1550-i 36-on[14] alapul s bizonyossan a jobbágyság ellenére az akkori biztosság uj szokást be nem hozott, pártolták ezt Kotsi Horváth és Aczél, noha az izenet mellett megmaradnak, szinte Szél is, kinek küldői még tovább mentek és a bevitelt minden alkalommal megengedték, de ez alkalommal a földes uri jussokat kétségbe hozatni nem kivánnák. Platy ezt csupa engedélynek tekintvén, és még a betegség esetében is az uraság engedelmét szükségesnek vélvén, a Just a kérdést nem ide valónak látja. Pronay, Kotsi Horváth és Marczibány, ki ezen a törvényekben gyökerezet uri just nem akarja felforgatni és a százados usust allegálja, amire Nagy Pál azt jegyzi meg hogy a RR nem

[7] Azt a rendszeres bizottságot, amelynek feladata volt Úrményi József országbíró elnöklete alatt a banderialis hadszervezet reformja ügyében javaslatot tenni, az 1808 : 4. tc. küldötte ki.

[8] A jobbágytelken élő azon nemeseket, akik korábban nem fizettek adót, az országgyűlés felfogását kifejező 1826 aug. 11-i felirat életük végéig meg akarta hagyni kedvező helyzetükben. (Az 1825/7-i országgyűlés *Irásai*, 663. s köv. l.)

[9] Nagy Pálnak a III. tc. 3. §-ával kapcsolatban az aug. 8-i országos ülésben tett indítványát l. 35. s köv. l.

[10] Erről a felszólalásról a *Jegyzőkönyv*, nyilvánvalóan Majthényi szavainak hatása alatt, nem emlékezik meg.

[11] III. tc. 2. §.

[12] Az izenetjavaslat szerint téves a főrendek állítása, hogy a korcsmáltatás földesúri jog s így nem lehet az általuk idézett törvénycikkeket „szélesebb magyarázat adással tovább terjeszteni" *„a nélkül, hogy az a mi eddig puszta önkény és valóságos vissza élés volt, törvényen sarkalló jusnak és gyakorlásnak ne mondattasson"*. (*Iratok*, I. k. 455. l.)

[13] VIII. pont 13. §. (*Pauly* i. m. 374. l.)

[14] A tc. 4. §-a megengedi, hogy a jobbágy saját szőlőjében termett borát Szt. Mihály-naptól Szt. György-napig kimérhesse.

azért gyülekeztek öszve hogy a rosz szokásokat kanonizálják és kövessék. Nem veszt az ur, mert ha jobb bort mér, még a szomszéd falubeliek is jönnek korcsmájába. A törvény adott just a bor mérésére, de nem a kénszerittésre, máskép meg is lehetne veretni azon jobbágyot, ki az urnak rosz borát inni nem akarja. Közfelkiáltással az izenet elve elfogadtatott, de egyszersmind a kérdéses szavakra nézve az Előlülő javallata helyben hagyatott.[15] Ezen végzés után még Zmeskál, Pogány, Petrovay, Sárosy, Szilasy és Jekelfalusy a főR javallatára voxsolának, ugy hogy DUBRAVICZKY azon megjegyzéssel, hogy látván a végzés utánni szokatlan voksolást, kéntelenittetik hasonlóul voxsolni, az izenet mellett nyilatkozott, mindennek a *maradjon* hangos felkiáltása véget vetett.

Az égetett italokra nézve hasonlóul oly közönséges vala a *maradjon* felkiáltás hogy ZMESKÁL, MADOCSÁNY és JUST alig nyerhettek időt ellenzésök kijelentésére.

Ezután a vad gyümölcsre jövén a sor, az ELŐLÜLŐ figyelmezteti a RR hogy az izenetben a FőRR ellenvetésére, hogy a fának tulajdona az uré lévén, a rajta termő gyümölcs is azé,[16] megfelelve éppen nincs[17] és ha csak a törvényhozás első szabályát félre vetni nem kivánnyák, az izenetbeli engedélyre reá nem lehet állani, a tárgy hosszabb ideig vitattatott, de semmi uj okok vagy ellenokok nem hallattak. Csak néhány egyes gondolatok feljegyzésre méltók. MARCZIBÁNY attól tart hogy a jobbágy még a nemes ember udvarán lévő vad körte fárul is szedendi a gyümölcsöt. NAGY PÁL: A Fő RR által a tulajdonra nézve felhozott erősség igen sokat probál: mert ezt a faizásra és makkoltatásra is ki lehetne terjeszteni. Ha van oly úr, ki csupa irigységből kivágná utolsó fáját, ne hogy arra büntetés rendeltessék. Csudálja hogy a főRR, kik a legnemeseb gyümölcsökkel bővelkednek, most egyszer olly nagy kedvök jött a vad körtére.

BALOG át nem látja hogy a vad körte oly méllyen be vág szabadságunkba és sajnálni kellene olly szabadságot, mellyre még a vad körte is nagy behatással van, ő is csudálja a Fő RR ezen gusztusát, mert a vad körte csak ugyan nem igen kellemetes csemege, ha most két paraszt öszvejő és az egyik kérdi, vallyon jobbult e sorsunk, a másik csak ugy fog felelni, hogy lehetne az komámuram, hiszen meg a vadkörtét is elfogták tőlünk; erre KOTSI HORVÁT ugy vélekszik hogy ellenkező esetben az lehetne a koma felelete: elfogták tőlünk a tüzi fát és vad körtét adtak helyette. — BFŐTHY: A Fő RR megint egy igen nemes örv alatt megfosztották a jobbágyot, hogy a nemzet kintse, az erdő ne pusztittassék, eltiltják a gombaszedést. Megyéjében számtalan a gyönyörű erdő, de senkinek még eszében sem jött a szegénységet illy ártatlan keresménytől megfosztani. Lehet ide ama regét alkalmaztatni, valakinek szép erdeje volt, megszállották a csókák s azért kivágatta az erdőt. HORVÁT (Zala) a ker[ületi] ülésben tett inditvánnyát a pagonyokra

[15] A 12. jegyzet aláhúzott szavai a határozat értelmében kimaradtak. (*Jegyzőkönyv*, V. k. 408. l.)

[16] „Vallyon a gyümölcs nem azon tulajdonosi jussal biratik e, mint az azt termő fa?" — kérdezték a förendek. (*Iratok*, I. k. 442. l.)

[17] A kerületi izenetjavaslat nem tért ki a förendek ellenvetésére, hanem csak azt emelte ki, hogy bár az erdők védelméről már kellőleg gondoskodtak, kész az alsótábla mind a kereskedelmi munkálatban, mind a büntető törvénykönyvben további rendelkezéseket hozni. (*Iratok*, I. k. 456. l.)

nézve megujjitja.[18] KOTSI HORVÁTH által pártoltatván de el nem fogadtatván a hatalmas *maradjon* a kerül[eti] szerkeztetést megtartja.

IV. Tör[vény] Czik[kelyben] az *exactio* helyet a *coactiot* elfogadván,[19]

rendre került az V. t. cz.,[20] mellyben majd egyhangu vala a *maradjon*. Ez igy lévén, az ELŐLÜLŐ nem kivánnya ugyan a többséget hátrálni, maga meggyőződésből ugyan e pontot el nem fogadja. De szükségesnek tartja hogy a RR egy állitásra figyelmeztek e, t. i. hogy a Fő RR megegyezvén már a 8. czikben, a jelen valót mint rokont meg nem tagadhatják. Emlékezteti, hogy a Fő RR a 8. tör[vény] czik[kely] elvét soká el nem fogadták, jótékonyságot nem lát e törvényben, mert csak azok veendik meg a telkeket, kik a községnek hasznára lehetnek, közbirtokosok és mészárosok, kik a legelőnek mértékletlen hasznát veszik, a szegény csak veszt mellette, a tárgy a Juridicumba való.

Ismételt *maradjon* mellett Just és Pogány mégis kivánnak szóllani, de alig jöhetnek szóhoz, végre az ELŐLÜLŐnek kérésére hogy ezen fontos tárgy felet egész csendességgel tanácskozzanak, a zaj lecsillapodik, amire POGÁNY a többséghez álván csak azon észrevételt teszi hogy a RR nem mondhatják izenetjökben hogy a Curiale Regalekat csak az egyezés kedvéért vették ki,[21] mert ezen határozás még az izenet ált küldése előtt történt.[22] JUST pedig utasittásánál fogva, melly azt parancsolja, hogy ezen tárgyat, akár hányszor elő fordul, ellenezze, nem gondolva hogy mostani ellenzése is rosz néven vétetne. SZÉL élte napjáig ellenzi; nem különben MARICH, B. STOJKA és ROHONCZY ellenzéseiket a naplókönyvbe tétetni kérik.

Felolvastatván az VII. t. c.,[23] az ELŐLÜLŐ kéri a RR hogy mielőtt illy régi ősi szokást elrontanának, fontolják meg jól, valyon az olly tökéletlen e hogy mindgyárt egészen eltörülni szükséges és substitutuma oly tökélletes e hogy czéljának tellyessen megfelel, ebben sem lát ő oly nagy tökélletességet hogy azt minden hiány nélkülinek állithatná. Ha már a RR e törvények folytában a földes úr s a sz[olga]biró bíróságát egyenként elfogadták, nem czélirányosb e hogy mind a kettő együt az Uriszékben itéljen. Javittatni pedig lehet ezen bíróságot, már azok által is, a mellyek eddig rendeltettek el, megfelelend jobban czéljának. Tessék tehát itt, holl a két tábla közti egyezés ez által sokkal előbb fog eszközöltetni, a Fő RR javallatát elfogadni. Aczél, Zmeskál és Marczibány ezt elfogadván

NAGY PÁL nem akarja a már annyiszor hallottakat ismételni, csak ő Méltóságának mostani indittó okaira kiván röviden felelni. Javitni az Uriszéket, de csak annyiban, a mennyiben az úr nem itél a maga dolgában, még az emberi természet meg nem változik, a halandó angyalá nem lesz. A földes úri urbarialis törvényhatóság csak ott tartatott fel, hol oly tartozásokról van szó, mellyek legkisseb kérdés alá sem jöhetnek, a szolgabiró ott, a hol csak maga itél, felelet terhe alat áll, hogy

[18] Az úrbéri III. tc. 4. § pontjával foglalkozó kerületi ülések ismertetésénél. (I. k. 295. l., e kötet 236. és 334. l.)

[19] IV. tc. 10. §-ában. (*Iratok*, I. k. 443 l.)

[20] V. tc. 2. § a jobbágykötelezettségeknek szerződéssel való megváltásáról. *Iratok*, I. k. 462. l.

[21] Már a kerületi törvényjavaslat így rendelkezik. (*Iratok*, I. k. 296. l., valamint e kötet 153. l.)

[23] Az úriszékről.

pedig itt a kölcség sem kissebb, megyéjében Herczeg Eszterházi úriszékei bizonyitják, hol sokszor 3—4 száz emberek öszvetódulnak a megyének legtávolabbi részéről s több napokat töltenek, mig reájok kerül a sor. De a Sedriát is vagy állandóvá tenni, vagy annak tagjait megszaporittani lehet. Akár mikép simitsuk a dolgot, csak rajtunk marad a szeny hogy ön pereinkben birószékodunk.

PÉCHY nem annyira biráknak, mint inkább atyáknak tekinti a földes urakat. HORVÁT (Zala) pedig ismételi több izben tett inditványát,[24] hogy a földes úr az Uriszéken soha jelen ne legyen, hanem annak előlülését egy törvényszék táblabirája viselje.

BEÖTHY: Oly szép dolgokat hoznak itt megint a Fő RR elő hogy alig lehet azokat jóknak és czélirányosoknak nem tartani. A régiségnél fogva leginkább pártolják az Uriszéket, az antiquariusság igen szép szenvedelem, de mégis kérné a Fő Rket hogy azt valami más tárgyra inkább, mint a törvényhozásra forditsák; segéd kezeket nyujtanak a javittásokra de csak ugyan azt nem javithatják hogy kiki maga birája marad; nincs panasz az Uriszékek ellen, nem szeretné mind azon eseteket felkeresni, mellyek a törvényhatóságokat arra inditották hogy az Uriszékek eltörlését sürgessék.

KÖLCSEY: Nem látja által, a további vitatásra mi szükség legyen már, miután 4 kerületi és 3 országos ülésen ment a kérdés keresztül, s a többség mind annyiszor az Uriszékek ellen nyilatkozot s kérdi a Rket, most midőn nyolczad izben fognak a vitatáshoz, mi ok vezethetné, hogy az eddigi többséget elhagynák, most vennék talán észre eddigi hibájokat? most vennék észre, miképen eddig nem igaz ügyet pártoltak? de miért nem vették azt észre az 1-ső vagy 2-ik vitatáskor, s miért nem legalább a 7-ik alatt, hiszen heted izben csak fenekére láthattak a kérdésnek, bizony Klimius Miklós Nazár planetáján lakó lassu értelmü emberek is fenekére láthattak volna.[25] Vagy talán megunták már a dolog hosszas folyását s e megunás miatt hajlanak most a Fő RR kivánságára, e nézet a Rendekhez méltatlan s ugyan azért róla nem is szól, — egyébiránt minek utánna a két Tábla ösze egyezése által a VIII-ik Czikkely 2-dik §. elfogattatott s az adózók pörösködhetősége saját f[öldes] urok ellen is megállittatott, ezen megállitásból az Uriszék megszüntetése önként következik, mert ha az Uriszék továbbra is meghagyatik, nem igy állana e? a végzés: „te földes úri telken lakó birni fogsz ugyan pörölhetőséggel, de e tehetségedet saját földes urad ellen csak az ő tulajdon birósága alatt gyakorolhatod". Ezen egyetlen egy tekintet az Uriszékek megmaradásának képtelenségét tellyes világosságban helyhezteti, akár mikép vétetik az Uriszék, eredete azon időkre esik, midőn az Országban még nem vala más nép osztály, mint úr és rabszolga. Ur s rabszolgája közt illy intézet ha nem igazságos is, legalább természetessen következő vala, de mihelyt Zsigmond királynak törvénye által az örökös jobbágyság eltörülteték,[26] — az Uriszéknek semmivé kellet volna tétetnie. Ez a mi

[24] Horváth indítványát Kossuth sem az úriszék kerületi (I. k. 402., 411. l.), sem országos ülésbeni (szept. 12., e kötet 201. l.) tárgyalásainak ismertetésénél nem említi. A Jegyzőkönyv szerint (IV. k. 280. l.) a szóbanforgó indítványt a szept. 12-i országos ülésben a zalai 2-ik követ, tehát Deák tette.

[25] Az utalásban szereplő népszerű kalandos regény 1783-ban jelent meg magyar fordításban, címe: *Klimius Miklósnak föld alatt való útja, mellyben a földnek ujj tudománya és az ötödik birodalomnak historiája adatik elő.*

[26] Bizonyára az 1405-i decretum 6. art.-ra gondol, amely a jobbágyok szabad költözését biztosítja.

alkotványunknak szenye, mellynek eltörlését kivánnia kell s jól fognak a RR emlékezni, miképpen azelőtt is ugyan, de főképpen az ország gyülés kezdete óta a Lipcsei és Frankfurti, s más külső ujság levelekben,[27] s a német Országi zsoldos firkállók irásaikban mennyiszer vetették szemeinkre nekünk, e képviselői táblának, hogy az adózó sorsát enyhitteni nem akarjuk, ezen irásokat, tapasztalás mutatja, irásaink által megczáfolnunk nem lehet, legalább a czáfolás módjai igen el vannak nehezitve, azon egyetlen egy módhoz kell nyulnunk, melly még hatalmunkban van: tettel kell bizonyitnunk, hogy a vád reánk nézve nem igaz. A szónok most, midőn az Uriszék eltörlése van szóban, Szathmár megye részéről tettel igyekszik azt megmutatni, s most is és ezután is, valahányszor csak ezen Uriszék tárgya még az Országos vitatás alá jövend, a kerületi szerkezet mellet, vagyis annak eltörlésére szavaz. (Hangos éljen.)

Erre az Előlülő kijelenti hogy ha Szathmárnak első elve áll, lehetetlenné válik minden Diaetalis tractatus, melly sokszor csak hosszabb vitatások s ezek által nyert meggyőződés szüleménnye, a tárgyra nézve kéri a RR hogy miután az Uriszékeket magok is egy részbe megállapitották, ne igyekezzenek azokat depopulizálni. Balogh igaznak tartya hogy a felhalmozott izenetek a Diaetalis tractatushoz tartoznak, de bizonyos az is hogy ha valamelly tárgy hosszas ideig vitattatik, az oly influentia alá kerül hogy éppen a Diaetalis tractatushoz nem tartozik.

Prónay azon befolyásra figyelmeztet, mellyel a földes úr zsiros diurnumok által a meghivott birák iránt van: mert az illy kiküldetést nem igen szokták az előkelő táblabirák magokra válalni. — G. Draskovits a földes urat nem valódi birónak, hanem csak pro forma és honore annak tartja. — Marich valamint eddig ugy mindig, — Szusits, Zmeskal s Madocsány az Uriszékek fenmaradását kivánják.

Palóczy: A Fő R azon ellenvetésére hogy az Uriszékeket az 1790—91 : 51.[28] is helyben hagyta, ezen törvényhozás ollyan volt, mellynek bölcs és előrelátó törvényeit még a dus divatu jelen életkor is magasztalja,[29] azt jegyzi meg, az 1790—91. törvényhozás bölcsességét kivált az akkori 10. és 12. czikek[30] hozásáért maga szólló is magasztalja, de már a 13-dik czikkely által[31] vallyon nem okozta e, hogy az óta az Ország sérelmei orvoslása egyik Diaetáról a másikra mindég csak elhallasztatott? vallyon továbbá a 20. t. cz. által[32] a só dolgát nem hozta e? olly szövevényes álapotba, mellyből nem csak mi, hanem a maradék is ki tudunk e? vergődni valaha, annyi bizonyos hogy az utó világ critikája sem lesz kedvező sokakban. Az 1790—91. az Uriszékekhez tellyes bizodalmát kinyilatkoztattya, ugyanis kiki tudja hogy mikor 2-dik Josef Császár 1780. a kormányt átvévén sok (csak az kár hogy nem törvényes uton eszközlött) ujjitásokhoz hozzá fogott, jó formán letörülgetni kez-

[27] A *Leipziger Zeitung* — 1734-től 1810-ig *Leipziger Zeitungen* névvel — és a *Frankfurter Journal* a legrégibb német ujságok közé tartoztak.

[28] Az 1791 : 51. tc. az úriszéket a II. József reformjai előtti állapotába helyezi vissza.

[29] *Iratok*, I. k. 449. l.

[30] Magyarország függetlenségéről s a törvényhozó és végrehajtó hatalom gyakorlásáról szólnak.

[31] A tc. szerint a király háromévenkint országgyűlést hív össze és gondoskodik arról, hogy a királyi előterjesztések megtárgyalása után az ország sérelmei orvosoltassanak.

[32] A tc. értelmében a só ára országgyűlésen kívül nem emelhető fel, ha csak rendkívül sürgős körülmények mást nem kívánnak.

dette a port a magyar régib actákrol, s azok között, a miket eltörlött igy volt a legelsőbbek közül az Uriszék,[33] ki csudálkozhatnék hát azon, ha a II. Josef Császár által sarkaiban megrázott olygarchia az Uriszéket mint egyik legerősebb támaszát, mihelyt a nagy Fejedelem 1790. meghalt, nyomon vissza alakitotta.[34] A Fő RR ujra előhozák a Közvéleményt és azt oly annyira lenézik és csekély tekintetünek tartják, mintha azt figyelembe sem kellene venni.[35] A szólló oly annyira tiszteli a Fő RR mély belátását és széles olvasásbeli tudománnyát, hogy nem hiheti, hogy bölcsességök előtt voltaképpen tudva ne volna az, hogy a közvélemény egy olly hatalmas Ur, s hatalmas biró, mely már idomtalanabb óriásokat is le tudott verni, mint a millyen az Uriszéki bíróskodás. Nézzünk csak vissza a 16. század történeteire. A lélek, értelem s vallásbeli akkori reformatiot mi állitotta elő? talán Luther, Calvin, Zwingli koránt sem, az egész dologban csak figuransok voltak ők mindnyájan, a valóságos reformator a közvélemény volt, ama közvélemény melly eléb utóbb a vallásbéli további reformatiót ismét elő fogja állittani. Továbbá az ujjabb időkben az ismeretes világnak ama legelsőbb katonája Napoleon is, kihez képest a haditudományokba Románok minden Julius Cesarjai, Aetiussai is kadétok valának, számkivetése szigetjének kopasz kő szürtjein ülve maga is megvallotta azt, hogy őt sem a szövetségek fegyvere hanem a nemzetek ő ellene fenálló közvéleménye verte le a halálnak Lipsiai és Vatterloi térein. Ismét s ismét ajángattyák a Fő RR hogy az Uriszékek kölcségeit ezután is ön magok készek viselni, de hol van tellyes bizonyossággal megirva, hogy a megyék törvényszéki kölcségeit ezután is a házi cassa fizesse, vagy hogy a perek taxáiból ki nem telendenek. A szólló minden szives tisztelet mellett kéntelen scepticus lenni annak elhitésében hogy ezen ismételgetett ajánlgatás puszta liberalitás lenne, a pénz szint ugy tulajdona az uraknak, mint az erdei vad gyümölcs, sőtt az elsőt könnyebb megőrizni a ládában, mint az utóbbit az erdőben, s mégis a Fő RR, mig az Uriszékek kölcségeit, vagy is a pénzt olly nem kémélléssel kinálgattyák, fellyebb a vad körtvét s egyébb erdei gyümölcsök szedését a jobbágyságnak megengedni vátig nem akarják. Mindezek vallyon nem arra mutatnak e, a mit a Fő RR első izenetökben magok is kimondani találtak, hogy az Uriszékek biroskodása fentartását a földes úr saját érdeke kivánnya,[36] a régiségre való hivatkozás nagyon csekély ok lehet az Uriszékek megtartására, a hajdani Protonotariale ambulatorium forumot is[37] századokig jónak ismérte a törvényhozás, holott amint a még ő Felsége mostani kegyelmes előadásaiban[38] is fel-

[33] A földesúri bíráskodást II. József nem törölte el, ellenben illetékességét 1786-ban a jobbágyok egymásközti pereire korlátozta, a földesúr és jobbágya közti viszályokat pedig a megyei bíróság elé utalta.

[34] Az 1791 : 51. tc.-kel.

[35] A főrendek érvelése szerint „annyi vissza élésnek vagy bizodalmatlanságnak, melly a köz véleményt fel buzdithatta, nyomát az ország sérelmei sorában nem lelni, ellenkezőt pedig tapasztalni az úri székek itéleteinek nagyobb részéből, mellyek az illető főbb helyeken jóvá hagyattak és igy tehát a külön értelmü megyék utasításainak minden érdemek és becsek mellett is azon közvélemény, melly az eddigleni ország gyüléscket és az idő közti tapasztalást esméri kut fejének, az uri székeket nem kárhoztatja". (*Iratok*, I. k. 449. l.)

[36] „az uriszéknél ellenben a földes urnak saját érdeke ama rugó, melly a kérdéses tárgynak elintéztetését többnyire sürgeti." (*Iratok*, I. k. 341. l.)

[37] Hatásköréről 1715 : 28. tc.

[38] *Iratok*, I. k. 5. l.

hozott 1498 : 4.[39] is megmutatja, már akkor is tetemes kifogás tétetett ellene, de csak ugyan mivel ugy tetszet utoljára is a törvényhozásnak, eltörlötte ezen forumot az 1723. diaeta és helyette akkor azon Districtualis Táblákat állittá fel,[40] mellyeket most 110 évek mulva aligha ismét el nem fog törülni a törvényhozás. Ujjabb izenetekben előhozák a Fő RR ismételve azt is hogy semmi ollyas panaszokat nem tudnak, mellyek miatt az Uriszékeket eltörülni kellene, a szólló ön maga is több illyetén esetek felhozásával tudna a Fő RR szolgálni, elő is fogja azokat hozni, ha csak ugyan ugy kivánandják, de most csak egy nagy, de nem is magányos, hanem morális testet képező földes urat, a Magyar Kir. Udvari Kamarát hozza fel például. Borsod V[árme]gye roppant jószágaiban akármiféle adás vevés, arenda, vagy más contractusokat köt valaki a Kir. Udvari kamarával, mindég egyik feltétele az hogy személlyét akár nemes, akár nem, s akár hol találtató vagyonnait vesse alá az Uriszék bíróskodásának, a másik feltétel az, hogy az Uriszék feltételétől egyedül a Magyar Kir. Udvari kamarára lesz szabad appelálni, onnan pedig hogy azután többyire szokott lejönni „*sententiam sedis Dominalis approbari*", a RR közül talán senki sem fog kételkedni, külömben az illy manipulatiokbol micsoda resultatumok kerekednek elő, ha a szólló nem mondja is, kiki könnyen felszámithattya s ha felszámittya, bár az Uriszékeknek legtüzesebb barátja legyen is, azok iránt fázékony hideg lenni kéntelen leend, mind tehát küldői egyenes parancsánál, mind belső meggyőződésénél fogva a szólló követ a Borsod V[árme]gyei utasittást magában foglaló kerületi izenetek meghagyására voxol. (Éljen.)

Ezen lelkes előadás után ANDRÁSSY igen kéttesnek találja azon követek helyzetét, kik az uriszékek mellet vannak. Szathmárnak kérdésére, miként lehetne most a hetedszer megállapitott végzéstől elállani? azt feleli: a későbben érkezett utasitások következésében. Minket ugymond sem a külső zsoldosok irásai, sem honni iróink gunnyai, hanem az utasitások vezérelnek, mint egy szabad nemzetnek nem szabad képviselőit. A zsiros diurnumokra csak a legalacsonyabb emberek hajolhatnak, az illyeneknél sokkal nagyobb befolyással lesznek a tiszti választások és igy azok a sedrialis bíróságra sem alkalmatossak. A közvéleményre figyelmezni kell ugyan a törvényhozásnak, de csak akkor, midőn az egyhangu s nem ingadozó.

KLAUSAL az Uriszékek fentartására nem a nagylelküséget látja okául, hanem az egoismust. Inkább fizetik a kissebb kölcségeket, mint hogy ahhoz folyamodjanak, ki őket kissebbithetné. Nincs gravamen, de nézzük meg az 1790/91-i küldötség munkállatait, már ott törültetnek el az Uriszékek[41] és ennek reménnyében nem tétettek országos panaszok; most pedig 40 évvel akarunk hátra menni. — BREZOVAY is hasonló véleménybe lévén, bátran állitja hogy a mennyire maga ügyében ítél az úr, ezen intézet semmi javitást fel nem vesz. De practice is látjuk, miként

[39] A tc. szerint az ítélőmester, akire rábizonyul, hogy megvesztegetve igazságtalan ítéletet hozott, fejének és jószágainak elvesztésével lakol.

[40] 1723 : 30. tc.

[41] Az idézett bizottsági javaslat nem szünteti meg az úriszéket, ellenben tiltja, hogy a földesúr saját ügyében ítélkezzék. (*Operata excelsae regnicolaris deputationis in obiecto urbarii per articulum 67. anni 1791. ordinatae. Posonii*, 1826. II. rész, 23 l. a VI. art. bevezetésében: domino terrestri causas in territorio suo degentium tales, in quibus nullam caeteroquin partem habet, diiudicandi activitas .... competat.)

informálgattja az uradalmi fiskalis már az előtte való napon a convocatusokat, milly nyughatatlan emberek a jobbágyok s a t.

SOMSICH a legfőbb különséget abban találja, hogy a szolga biró felelet terhe alatt van, az Uriszék nincs, a közvéleményt csak az jelentheti ki, a ki ahoz ért. A szólló igen rosz tolmácsa lenne a közvéleménynek a hajósmesterségben, senki maga birája nem lehetvén, az Uriszékeket örökre ellenzi.

Miután még Vásárhelyi, Hertelendy, Szirmay, Torkos, Csepcsányi, Szél, Répás, Rohonczy, Szüts, Petrovay, Jármi az Uriszék ellen nyilatkoznának, MADOCSÁNY még nevét is gyanusnak látná, B. STOJKA azt mind a jobbágyra, mind a szegényebb nemességre nézve veszedelmesnek tartaná, mivel a közgyülésben néhány irigy ember ezt annyi Uriszékekre kénszerithené, hogy ez által tönkre kerülne. FEKETE pedig közvéleménynek tartaná azt hogy megyéjében sem a földes urnak, sem a jobbágynak nincs bizodalma az Uriszékhez, más részről ellenben Pogány, Jekelfalusy, Markovits, Csapó, Sárosi, Bentsik, Szallopek, Patay, Just és Poszavecz az Uriszéket pártolván,

MAJTHÉNYI készakarva utolsó maradt, látni akarván, vallyon Zalának inditvánnya most sem pártoltatik e, sajnálva tapasztalván azonban hogy az mindég fére vettetik, noha minden aggodalmat elhárittana, ezt mint egy közvéleménynek látta. Ha mindazáltal a közvélemény mást tarthatna, mint azt hogy senki maga birája ne legyen, mindgyárt lemondana minden iránta való tiszteletről. De azt is látja hogy a magyar aristocratianál nem igen ébredt még fel e tárgyban közvéleménye, még 22 megye pártolván az Uriszékeket, iparkodjunk hogy a Fő RR[nek] illyen elhasonlás néző játékát ne adjuk. Mindég azt halja a szónok hogy a Fő RR mindent akadályoztatnak, elfojtanak, ennek magok a RR okai, oly bölcsek a Fő RR hogy csak azt ellenzik, ahol nem volt közegyesség, szép a Kárpát bérczei álhatatosságáról felhozott hasonlatosság,[42] de ne felejtsük, hogy azok lelketlenek, azért tekintsünk körül, ha most azt el nem fogadjuk, a mi közelit ideánkhoz, hogy t. i. az úrnak az itéletre befolyása ne legyen, s a mi talán a Fő RR által is elfogadtatnék, rosz jósló legyek, de talán további vitatások következésében fenmarad az Uriszék maga épségében, ő azonban a kerületi izenet mellett ál, ezt HORVÁT is nyilatkoztatja. A mire az ELŐLÜLŐ az Uriszék eltörlésére jelenti a többséget, és a 8. Czikkely felolvasása után, melly észrevétel nélkül hagyatik, eloszlatja az ülést.

November 11-én a Fő RR mind a nyolc törvény czikkelyek felterjesztésére reá állottak, az elvekre nézve többnyire ovakodván.[43] 12-én az ebbeli izenet[44] szerkeztetvén s a RR ált küldetvén,[45] elegyes ülésben ő Felsége válasza a nevenapi üdvözlésre[46] felolvastatott.[47]

[42] „Igen gyakran mondódott itt, hogy a követnek a Kárpát bérczeihez hasonló álhatatossággal kell birni." (*Jegyzőkönyv*, V. k. 421. l.)

[43] A felső tábla nov. 11-i üléséről olv. részletesebben a következő számban.

[44] *Iratok*, I. k. 466. s köv. l.

[45] A főrendek izenetüknek a második részét küldötték ekkor át; az elsőt, amely az I—IV. cikkeket tárgyalta, egy küldöttség nov. 11-én hozta át. (*Jegyzőkönyv*, V. k. 422. s köv. l.)

[46] *Iratok*, I. k. 473. s köv. l.

[47] A nov. 12-i elegyes ülés jegyzőkönyvét l. *Jegyzőkönyv*, V. k. 423. l.

November 13-án a RR igen nevezetes kerületi ülésben a Fő RR izenet felet tanácskoztak, mindezekről bővebben a jövő számban. Csepcsányi, Deák s G. La motte megérkeztek, Ragali iránt nagy várakozással vannak a Rendek [48]

94.

a)

1833 november 11
A főrendek ülése.

Tárgy: A rendek negyedik úrbéri izenetének vitája. Döntés: elveik fenntartása mellett nem ellenzik felterjesztését.

b)

1833 november 13
Kerületi ülés.

Tárgy: A főrendek negyedik úrbéri válaszizenete.

a)

A Fő RR tábláján Nov. 11-én tartatott 138-ik Országos ülésnek ez vala characteristicája hogy a még hátra lévő pontoknál[1] egy vagy több szónok a Rendek izeneti elvöket[2] az előbbi ülésekben már fel hozott okokkal megtámadván, végre a gyülekezet a felség elébe való fel terjesztést nem kivánja hátrálni. Ne hogy tehát olvasóinkat a már többször hallottakkal untassuk, az előbbi számainkban előforduló okoskodásokra[3] utasitván, tsak a szóllók neveiket s a leginkább ki tünő gondolatokat mondangyuk el, azon hozzá adással hogy a RR izenetének elvei mellett senki sem szóllott.

Az 1-ő t. cz. 6-ik §. a) pontjára a PÉTSI PÜSPÖK attól tart, hogy a nagyobb concurrentia miatt, a szegény majd egészen ki lesz rekesztve a telkek vételéből. DESEWFFY: Sat cito si sat bene. Causa victrix Diis placuit, victa Catoni, mi lesz ezen csereberéből egyéb, mint az, hogy egy földmivelő nemzet vándorlóvá válik. Bátran lehet mondani, ez eszköz czél nélkül. B. PERÉNYI, a NYITRAI PÜSPÖK, Fő LOVÁSZ MESTER, G. BATTYÁNY IMRE, ORSZÁG BIRÁJA: A századok óta fen állónak elrontásában nem annyira arra kell figyelmezni, hogy Péter vagy Pál minél oltsóbban juthasson valamely telekhez, mert akkor még könnyebb volna, ha az itt köteleztetnék a telket jó drágán megvenni, s azután másnak ajándé-

[48] Ragályi Tamást, az előző két országgyűlés híres ellenzéki követét, miután Borsod megyében nem nyert megbizatást, hívei Szabolcs megyében léptették fel, azonban itt is kisebbségben maradt. A kudarcért Heves, majd Gr. Andrássy György visszavonulása után Torna megye kárpótolta: mindkettő megválasztotta követének.

[1] Azoknál a pontoknál, amelyek felől a két tábla még nem egyezett meg.
[2] *Iratok*, I. k. 453. s köv. l.
[3] V. ö. a főrendek okt. 31-i nov. 1-i, 2-i és 4-i üléseivel a 90. és 91. számban.

kozni, hanem arra is, hogy a földes úr és jobbágy közti viszonyok, az osztó igazság utmutatása szerént határoztassanak el. Tudja ugyan, hogy inditó okai azon helyen, a hol leginkább kivánná, kevés behatással leendnek, de lelki ismeretének kiván eleget tenni.

A bejegyzési taxa pontjánál[4] a PÉTSI PÜSPÖK emlékezteti a Rket hogy több helyütt, név szerént a legelőnél, makkoltatásnál, némely megyékre, s a Bánátra magok is kivételt tettek, s azzal meg mutatták, hogy egyforma törvényt az egész országra hozni nem lehet. Az ORSZÁG BIRÁJA figyelmesekké kivánja tétetni a Rket, hogy az 5-ik t. cz. 1-sö §-ába megegyeztek, hogy az Urbér előtti kötések semmi kérdés alá ne vétessenek, a mennyiben pedig bizonyos feltételekhez volnának szabva, tsak ezek elmultával legyenek felbonthatók. De ha a Rdek a többi ellenkezésekhez még ezt is hozzá kivánják tenni, azt nem hátráltattja.

Fő HERCZEG NÁDOR: Nem tagadhatni ugyan, hogy a Fő Rdek a 4-ik cz[ikkely] 10-ik §-ban abban megegyeztek, hogy az ott emlitett adózásokon kivül mindenféle fizetések, taxálások végképen meg szünjenek; de ott tsak a szokatlanokról s eltiltottakról volt szó. Hogy pedig oly kiterjedt országban, mint honnunk, egy forma szabályokat hozni nem lehet, magok a R. 2-ik izenetjökben, a sürgetős munkák meghatározásánál nyilván kijelentették.[5] Minthogy tehát a kérdéses elhatározásnál könnyen megkárosodhatnék a jobbágyság, legalább az urbérnél kedvezőbb kötéseket kivétetni kivánja. De az egyezés kedvéért, a további sürgetéstől el áll.

A 3-ik cz[ikkely] a vidéki borok beviteléről szólló pontnál a PÉTSI PÜSPÖK a „visszaélés" kifejezés[6] ellen nyilatkozván, különséget talál a földes ur, és a jobbágyok bormérése közt; ezeknél engedély, azoknál jus.

A Fő HERCZEG NÁDOR a Rdeknek tsak egy állitására kiván felelni; nem azért ugyan, hogy az izenetbe mennyenek észrevételeik, mert oly polemicai okoskodásokat, a millyenek a Rdek izenetében találtatnak, nem igen kedvell; sok igaz lévén a thesisben, a nélkül hogy a Nemzet élet vagy gondolkozás módjához alkalmaztatható volna. Azt mondják a Rdek hogy „az emberiség tekéntete, s a jelenkor szelidebb szelleme még más tárgyakban is a szoros igazságtól való eltávozást kivánják",[7] erre megjegyezni kéntelen: az hogy a jobbágy sorsa javitassék, közös kivánság vala; de a törvényhozás más részről legnagyobb figyelemmel viseltessék ott, ahol régi jusok s a tulajdon szentsége jő kérdésbe, mivel a törvényhozásnak arra kötelessége nints, sőt hatalma sem terjed addig, hogy ezekről szabadon rendelkezzék. S azért nem tsak az ugy nevezett kor szellemére, hanem leginkább arra szükséges figyelmezni, hogy ha egy résznek igazai a másik kedvezése miatt korlátoltatnak, ez tsak minden oldalróli megfontolás és tökélletes kárpótlás mellett történjen. Ezt nem kivánja az izenetbe iktattatni, hanem tsak azért hozta fel, hogy minden itt jelenlévő megérthesse, mi légyen ezekről véleménye.

[4] I. tc. 6. (az első kerületi javaslatban: 8) § *b)* pont.

[5] V. ö. *Iratok*, I. k. 369. l.

[6] A rendek izenetükben kifejezték meggyőződésüket, hogy a főrendeknek nincs szándékukban az „eddigi vissza élésnek törvényesithetése". (*Iratok*, I. k. 455. l.)

[7] A pontos szöveg: „az emberiség tekintete s a jelenkor szelidebb szelleme még a más tárgyakban lehető szoros igazság keménységét is jótékony indulatok gyakorlására oly méltán javasolja fel olvasztatni". (Uo.)

Az égetett italoknál tsak azt jegyzi meg a NÁDOR, hogy a rendkivüli körülállásokban szükséges eltiltásról nem a publico-polit[icum]ban[8] hanem a kereskedésbéli munkálatban, jelesen a közgazdálkodást tárgyazó szakaszban kell intézkedni.

A vad gyömöltsről szólló pontnál B. PERÉNYI lélekben járó dolognak tartja, hogy ily csekélység miatt a tulajdoni jus megsértessék; a kissebre majd nagyobb következik, s végre semmi tulajdon nem lesz. G. DESEWFFI ezen engedélyt még a jobbágyokra nézve is veszedelmesnek találja, mivel szükebb esztendőkben az orvosok sok szegény emberek gyomrában mindenféle gyökereket találtak, a mellyekkel éltöket feltartani akarták. A Rdek e tárgyu egész előadása annyira sérti a földes urak becsületét,[9] hogy ez iránti fájdalmát el nem titkolhatja. Nints oly földes ur, ki ha nem vadkörte, hanem ananász teremne is erdejében, azt szivesen a jobbágynak táplálására nem adná. A kis adózások elengedését ajándéknak lehetett tartani, de itt a tulajdonnak valóságos sértése forog fenn. A PÉTSI PÜSPÖK fel szollitatni kivánván a Rket, hogy ezen kivánságoktól áljanak el, a TINNINIAI PÜSPÖK azon homályt emliti, mely a diárium szerint ezen fő táblára vonatik, melynek napló könyve nem lévén, magát az érdemetlen vádak ellen nem védelmezheti. A mire a Fő H[ERCEG] NÁDOR figyelmezteti, hogy itt soha sem szokás arrol értekezni, mi mondatott a másik táblánál, ha pedig a napló könyvbe sértések találtatnak, nem czélerányos azt, a mi nem ditséretes, utánozni. A NYITRAI PÜSPÖK a fő Rdek szándékát az izenetben világosan kifejeztetni kivánja.[10]

Az örökös szerződésekről 5-ik t. cz-nél a FEHÉRVÁRI PÜSPÖKnek hosszas és tudományos beszédje leginkább akörül forog, hogy a tulajdonról a törvény hozás sem rendelkezhet önkényesen, és hogy a Rdek szándéka tsak oda megy, hogy a sokaságnak boldogitására némellyeknek törvényes jusai áldoztassanak fel. Innen a publicisticai elvekbe méllyebben bele ereszkedvén, a Francia Codexre[11] megy által, és Portálisra,[12] ki a régi jusok fen tartását a Status boldogsága eszközének állitja s az ősi örökösödést, hitre bizott javakat, majoratusokat, senioratusokat, szentül fentartatni rendeli. Ezen alapon nyugszik Anglia oly biztosan; s a szólló állitása szerént, Német országban is az ősi javakat nem tsak el adni, hanem meg terhelni sem volna szabad (?). A Fő H[ER]CZEG NÁDOR tsak azt jegyzi meg, hogy a Rk itt semmi tulajdon sértést nem kivánnak, s azért ezt oly elhatározottan állitani nem lehet. B. PERÉNYI ezen törvényt anticonstitutionalisnak nevezi, melytől minden kereszt-

[8] A rendek izenetükben jelezték, hogy az éhinségek megakadályozására, „melly ugy is nem egyedül csak a kolompérből való ital égetésnek s nem is csak a jobbágyokra való meg tiltásával eszközöltethetvén szélesebb ki terjedésű gondoskodást kiván", a közigazgatási rendszeres munkálat tárgyalásánál az egész kérdést kimerítő javaslatot fognak tenni. (*Iratok*, I. k. 456. l.)

[9] A rendek izenete nem ad okot ily panaszra (uo.) s így a feiszólaló kétségtelenül a tárgyalások közben elhangzott szemrehányásokra céloz.

[10] A főrendek válaszukban hangsúlyozzák, hogy az erdei gyümölcs szedésének megengedését „sem az erdők fen tartásával, sem a sajátság jussával, mellyeket kicsinyben ugy mint nagyban sérthetetlennek itélnek", megegyeztetni nem tudják, azonban a további vitától elállanak. (*Iratok*, I. k. 467. l.)

[11] A Napoleon által 1804 márc. 21-én közzétett törvénykönyv, 1814 óta Code civil névvel.

[12] Portalis Jean Étienne († 1807) jogtudós, Napoleon alatt közoktatásügyi miniszter, a Code Napoléon egyik szerkesztője.

tény embernek, ki alkotványát szereti, óvakodnia kell. Az alkotvány törvényesen, de ne tettel változtassék. A KŐRÖSI FŐ ISPÁNY velős, de mérsékelő beszédében leginkább e törvénynek az emberi természetből származó káros következéseire figyelmeztet. Ha régenten annyi engedtetett volna alkotványainkból, valjon fentartotta volna e magát annyi századokig? hogy pedig a haza védelme ollyanok által, kik a levegőn kivül semmivel sem birnak, tökélletlenül vitetik véghez,[13] ez a magyar parasztra, kivált a mostani urbéri rendelkezések után tellyességgel nem alkalmaztatható. A PÉTSI PÜSPÖK éppen nem csudálkozik azon, hogy a Rk annyi okokat tudtak feltalálni izenetjökben, hogy állitásuk szerint a sok bőség miatt tsak módot találni nehéz,[14] mivel ollyan törvényt hoznak a javalatba, melynek az ősi alkotványal semmi rokonsága nints. de ugyan más számtalan tárgyakkal, mellyeket papirosra önteni igen könyü. Innen át megy a szólló a regálékra; a capacitásra, agilisekre, majorescokra, pazérlókra, praedialistákra, és szabados községekre. Végre attól tart, hogy a földes urak ott hagyák javaikat és az egész Magyar Nemzet parasztá válik. A GYŐRI FŐ ISPÁNY a Nemzetségekre, a Fiscusra és az alkotványra veszedelmesnek látván a törvényt, B. VAY MIKLÓS azon ellenkezésre figyelmezteti a fő Rket, hogy mind itt, mind a 8-ik t. cz-nél azon elvet, mellyet a hazára nézve károsnak állitottak, végre egyedül ide nem valónak állitják, és felterjesztését nem hátrálják. Ő, ki mindig a Rk elvei mellett szavazott,[15] most az elvre nézve a már kétszer ismételteket ujonnan felhozni nem akarja, de annál inkább kivánja a felterjesztést az elébe, ki legtöbbet veszthetne, ha valamely veszedelme volna a javallatban, a minek ellenkezőjéről meg van győződve a szólló, t. i. hogy mind a felség, mind a haza ez által tsak nyerhet. G. DESEWFFY stadiumokat kivánván az engedélyekben, azt tartja, hogy a Rdek a jelen országgyülése czélján tul mentek, mert a felség az Ország rendeit pro servanda avitae constitutionis compage hivta öszve.[16] A külső Nábobok azért sietnek Magyar országba, mivel itt egy korhely unoka nem prédálhatja el az ősi szerzeményt. Szükséges e oly országban, ahol oly kevés a majoratus, azt a systemát behozni, hogy örökre el lehessen adni a jószágot? Azt gondolják a Rk hogy ebből mindjárt a legnagyobb boldogság keletkezik; de a fő Rk már eránta kétségeskedésöket kijelentették, s ő is tamás benne. Nincs nagyobb veszedelem ily időben, mint az ingatlan javakat ingókká tenni. Európában, miután ez divatozik, több csend uralkodik e? a közfalakat kivánják lerontani: de kérdi, erősebb e valamely épület közfalak nélkül, senki józanan nem tesz egy négy szegü épületet melynek közfalai nincsenek. Ő közel áll már a sirhoz; de elkeseredéssel látja, hogy sokan kezdenek már reá unni

[13] Az alsótábla érvelése szerint „a személy és vagyon bátorságát, szabadságát a törvényben fel találó polgárok" az ősi alkotmány támaszai s csak azoktól kell tartani, „kiknek birtokjog és polgári törvényes szabadságok s így valódi hazájok sem lévén viszontagságos életeknél egyebet nem vólt mit koczkára tenniek". (*Iratok*, I. k. 461. l.)

[14] V. ö. Ua. 463. l.

[15] Vaynak a rendek mellett tartott beszéde részletesen olvasható előbb, a 355. s köv. lapon.

[16] Az 1832 dec. 20-i királyi leiratnak más az értelme. E szerint az uralkodó az országgyűlést azért hívta össze, hogy a rendszeres munkálatok megtárgyalásával „prosperitas publica, *salva avitae consti.utionis compage*, ulteriori aucta robore, in omne aevum tuta et in dies magis florens praestetur". (*Iratok*, I. k. 4. l.)

a Magyar alkotványra. Méltóztatnék az Isten eszöket felvilágositni (Zugás). A Fő H[ERCEG] NÁDOR meg inti a halgatókat hogy minden résznek okait csendesen halgassák meg: máskép nálunk is ugy történne, mint némely más országokban, hol csak mindig egy rész halgattatik meg. G. DESEWFFY ezen kegyes pártfogást köszönvén, a maradékot siratva, ki ezen rendelkezéseknek, mellyek következéseit a mostaniak tökélletesen meg nem birálják, áldozatjai leendnek. Ő ezen ömledésekben találja a lelki ismeretnek megnyugvását, és fejet hajt a többségnek.

A F[ő] H[ERCEG] NÁDOR bátran ki jelentheti, hogy a fő Rk az izenetbeli okoktól nem inditatva előbbi nézeteik mellett álhatatosan megmaradnak; de ily fontos kérdésben nem akarják hátrálni, hogy a kegyes felség elejbe terjesztessék, ki népei eránti atyáskodó kegyessége szerént, mind az alkotvány felmaradását, mind az adózó nép könnyebbitését böltsen elrendelendi. De a szólló fő H[er]czeg meg nem tagadhatja mély fájdalmának kijelentését az iránt, hogy alkotványunk ujabb időkben nem tsak külső irók, hanem némely honosunk által is legfeketébb szinekkel festetik le, s a jobbágy helyheztetéséről ollyanok mondattak, mellyek a igazsággal öszve nem férnek. Minthogy pedig ezen orsz[ág] gyülése le folyta alatt a törvényhozó testnek egyik része ezen véleményt pártolni látszik, midőn az izenetben oly nép osztályról szóll, melynek birtoka s polgári törvényes szabadsága s igy valódi hazája sem lévén, viszontagságos életénél egyebe sintsen, a mit kockára tehetne, hogy ezen néposztály szükség esetében a hazát sem védelmezné, mind ez, engedelmével légyen mondva azon résznek, nem ugy áll. Igaz ugyan, hogy ezek az izenetben a leggyengédebb módon hozatnak fel, s hogy igazságtalan lenne ki azt álitaná, hogy a Rdek ezen bal sorsot egyenesen a magyar jobbágyra illesztik, de tsak ugyan igaz marad az, hogy ezen emlités egy a másik táblától hozzánk küldött izenetben tétetik, s hogy az ott felhozottak, kivált ollyanoktól, kik dolgainkba éppen nintsenek bé avatva, a magyar földmivelőre alkalmaztathatnak. De hogy eshetett ily körülményekben, hogy pár évek óta Európának legmüveltebb országaiból sok ezer idegenyek ide beköltözvén és jobbágy telkeket felfogván, hazájokban nem talált jobblétöket itt találták fel, s eddig is alkotványaink pártfogása alatt élnek? hihető e hogy a földmivelőnek oly csekély itélő tehetsége légyen, hogy magát rosszabb sorsba helyheztesse? Noha igaz az is, a mit a Rk felhoznak, hogy néha érzékeny visszaélések s önkényeskedések történtek, ez még is tsak ki vétel a regulától, s ha a törvényhatóságok kötelességükre s hathatóságukra figyelmeznek; illyes esetek büntetlen elő nem fordulhatnak. Ki nem ismerné el, hogy 1715 óta a jobbágy sorsa véghetlen biztositatott, mivel azt már birtokában háborgatni nem szabad, s ha ez mind a mellett még is megtörténik, akkor vagy a földes ur, vagy az uradalmi tiszt, vagy végre a törvényhatóság áthágták törvényes kötelességöket, de átaljában nem lehet állitani, hogy a törvényhatóságok a jobbágy biztosságát fen nem tarthatják? Nem kevésbé alaptalan a Rdek azon állitása is, hogy a Magyar földmivelő a hazát nem védelmezheti, mivel tagadhatatlan hogy minden alkalommal ezen kötelességét pontosan és sikeresen tellyesitette. Kérdi a Fenséges szólló, vallyon betsületére szolgálhat e a Nemzetnek, ha ily kifejezések „hogy testén és lelkén kivül más tulajdona nints s a törvénynek pártfogása alatt nem áll?" külföld által a magyar jobbágyra értetődnek? Végre azon állitásra „hogy a Rk abban helyheztetik az ország erejét és diszét, hogy ha a sok felé oszló részek közt huzott közfalak el döntet-

nek",[17] tsak azt jegyzi meg: hogy az ujabb időnek szomorú példái bőven tanitják, hogy a polgári társaság ily kaptsolatok nélkül boldog nem lehet. Tellyes egyenlőség, és az uralkodó s engedelmeskedők közt fenálló viszonyok kiegyenlitése tsak theoretica ábrándozás; s a tapasztalás megmutatta, hogy azon országok, hol ez eszközöltetett, a köz boldogság tekintetében keveset nyertenek; s éppen mivel Europa annyi zavarodásoknak volt ki téve, hanyatlik a költsönös szeretet, a bizodalom s a jó lét. Erre őtet legalább a tapasztalás tanitotta. Hazánk alkotványa, melynek jóságáért az ösz tapasztalás kezeskedik, és melynek sok bölts gondos intézeteit az ujabb törvény hozások is magokévá teszik, ismeri, sőt jóvá hagyja ezen közfalakat, mellyek a sok fele oszló részeket egybe kaptsollyák.

Ezen hangos éljennel fogadtatott, jeles elő adásban uralkodó elveket, az ORSZÁG BIRÁJA a fő Rk izenetébe fel vétetni kéri.[18]

Következék végre az uriszékekről szólló 7-ik t. cz., ezeket legelőbb B. PERÉNYI pártolá; utánna G. DESEWFFY, ki lehetetlennek tartja, hogy azon helyekben, a hol még a robotos rendszer fel fog maradni, lehessen igazgatni büntetések nélkül, egy ezred sem álhatna fen, ha a capitánnak nem lehetne büntetéseket szabni. De ha a Rdek reá nem állanak, s a fő tábla adoptált systemája mellett is enged, a szomoru következések el nem maradandnak, ha mindig tsak az uri hatalom szoritatik meg. A SZATMÁRI FŐ ISPÁNY nem kivánja a felterjesztést akadályoztatni, mert a Rdek izenetében lévő több kifejezésekből észre vehetni, mily hajlandók az e tábla iránti gyanuskodásra. Az uri székek jótékonyságát még ditsérik a PÉTSI PÜBPÖK s a BARSI FŐ ISPÁNY, kinek állitása szerint tsak ugyan bizonyos az, hogy kiki ön ügyének legjobb birája. Nem is lehet oly szemtelen földes urat képzelni, ki a megyebeli tisztviselők jelen létében igazságtalan itéletet hozni merészlene. Azomban menyen fel ő Felsége elejbé s a szólló reménli, hogy alkotványinkat fentartani kivánó kegyes királyunk, ezen az országgal egykoru bíróságot egész ki terjedésében meghagyandja. A Fő H[ERCZEG] NADOR az egész tárgyat felfogván, az uriszékek czélerányosságát, leginkább a több rendü ellen őrségeit kimeritőleg elő terjeszti. Megyéjében igen ritkák az uriszékek elleni panaszok, s ha néha elő fordulnak is, a tiszti ügyész eszközlésére legottan orvosoltatnak; reménli, hogy más v[árme]gyében is igy van. A mi pedig magának a köz népnek a bíróság eránti bizodalmát illeti, maga a Fő H[er]czeg sokszor megfordult az adózók között; s egyenes itélő tehetségeket tapasztalta, ha tsak külső befolyás által el nem csábitatnak. De bátran merne itéletjökre hivatkozni, és lehet hogy csalatkoznék — de nem tudja, valjon nem az Uriszékeket választanák e a sedria helyett? eddig nagyobb részben tsak uraik kegyességét tapasztalták; és tsak egy urok és egy birájok volt; most pedig több rendü biroságaikat lelik a távol lévő, más tárgyakkal elfogalalt itélő székben, mellyet szemeikkel nem látnak, s azért benne tellyességgel nem is biznak. De a Sedrián kivül még más birájai is vagynak: a szoros urbéri tárgyakban t. i. a szolgabiró, az adózásoknál a földes ur, s még pedig korlátlanul. Valjon fog e ez neki tetszeni? Azért noha a Fő Rdek a felterjesztést az 5-ik cz[ikkely]ben fel hozott okok mellett hátrálni nem akarják, czél erányos lesz a Rket fel szóllitni, hogy e tárgyban igazságos és elfogulat-

[17] *Iratok*, I. k. 463. l.
[18] Ez meg is történt. (V. ö. *Iratok*, I. k. 469. s köv. l.)

lan birók legyenek, miután a fő RR már minden alkalommal, még pedig önkénti engedélyek fel ajánlásával nyilván való bizonságait adták annak, hogy a jobbágyoknak nem képzelt hasznait, hanem valóságos könyitését és állandó jó létét akarják eszközleni.

A 8-ik t. cz.-nél felettéb örült a fő H[erceg] Nádor hogy az Rk izenetbeli ön elismerések által: „hogy itt tsak az elvnek kelletik kimondatni, annak alkalmaztatását pedig, s a külön kivételek elhatározását más helyre kivánják halasztani",[19] meg erősitik önként azt, a mit a fő tábla utolsó izenetében a közönségesen elfogadott rendszerrel meg nem egyező törvény alkotásáról érintett.[20] Minthogy tehát ezen izenetben a jelen törvénynek tökélletlenségét elösmerik, az ország gyülési irományok e tárgyról bizonságot szolgálandnak.

A Pétsi püspök kéntelenitetik az izenetbe mindenütt fel tünő azon vádra figyelmeztetni, mintha a Fő Rdek alatson haszon kereséstől vezéreltetnének; s azért ez iránt nyomos feleletet tanátsol. — De a Tárnok az ily méltatlanságokat tsak megvető halgatással kivánja viszonyoztatni; a miben az ország birája is tökélletesen megegyez.

Igy tehát a Nádori itélő Mesternek meg hagyatik, hogy az izenetet a fel hozott okokhoz képest ugy szerkeztesse, hogy a fő Rk előbbi nézeteik mellett megmaradván, a felterjesztést nem hátrálják.

b)

Nov. 13-án, Csapó és Petrovay előlülések alatt tartatott kerületi ülésben a fő Rk 4-ik viszony izenetéről[21] tanátskozás vala napi renden. Palóczy által fel olvastatván, a Császár igy nyilatkozék: A fő R. e jelen izenettel egy szokatlan, sőt rendkivüli példát mutatnak, min örvendeni kell e, vagy szomorkodni, nem tudom. Tartozó tisztelettel viseltetem a fő Rk böltsessége iránt, és nem feszegetem politicájok méllyebben fekvő következésit, könyen is hiszem hogy gyenge be látásom nem képes béhatni azoknak rejtekébe, azt tekintem, a mi nyilván mutatkozik, a miről maga az izenet ellenmondhatlan tanuságot tesz, és azon következéseket fejtegetem, a mellyek abból a Rkre háramolhatnak. Kettő az, a mi ezen izenet tartalmánál fogva tagadhatlan: egy, hogy a fő Rket a legérdekesb kérdésekre nézve meg nem győzhettük: a másik, hogy ámbátor ezen kérdésekre nyilván ellenkeznek; a felmutatás megtörténhet. Az elsőből ara következtetem: ha előre láttuk volna, hogy tsak enyire boldogulunk, azt tartom, bizonyára több rendbeli izenetet nem váltogattunk volna. Azomban a mit nem tudva, multkor nem teheténk, most már tudva jövendőben tehettjük: t. i. hogy két izenetnél többet ne küldjünk. Ha abból meg győzettetnek, jó lészen, ha nem, a vitatással annyival inkáb felhagyhatunk, mert a mutatott példa szerént továbbá meg győződésüket nem igen reménlhetjük, de nem is lesz reá szükség, mert egyezésök nélkül is a fel-

[19] Ua. 466. l.

[20] A harmadik főrendi izenet kiemelte: a művelt világ minden törvényhozása arra törekszik, hogy a törvények világosak, minden részükben meghatározottak legyenek, továbbá úgy intézi „a törvényes szabások el osztását, hogy nem a személlyeknek külön viszonyai, hanem a polgári életben elő forduló rokony tárgyak eránti jusok és kötelességek egy sommában foglaltassanak". (*Iratok*, I. k. 452. l.)

[21] Szövege: *Iratok*, I. k. 466. s köv. l.

mutatás meg fog történhetni; aminek legalább az leend haszna, hogy időt nyervén, a tanátskozást siettetjük. A másikból azt huzom ki: hogy miután a fő Rk tettel mutatják, hogy nyilvános fentartott ellenkezésök mellett is az urbér tárgya felterjesztethetik, egyszersmind azon okot is elháritották, mely a vallás tárgyának felmutatását tartózhatta; ugy, hogy ha ily módon az urbér tárgyát fel lehet mutatni, kétségkivül lehet a vallás tárgyát is.[22] Ha pedig ezt nem, akkor azt sem. Mert mind a mellett is, hogy némely tárgyakra hasonlóul ellenkezvén, tőlök függjön egynek, vagy másnak felterjeszthetése: azt ollyan önkénynek tartom, mellyet sem a fő Rk igazsággal nem gyakorolhatnak, sem pedig mi rendeltetésünk méltóságánál fogva el nem türhetünk. Azért bátor vagyok azt megindítni: hogy a fő Rdek egyuttal a vallás tárgyának felmutatására felszóllitassanak, azon oknál fogva: minthogy mostani tettök megszünteti annak akadályát, a minek ha továbbá is meg kellene maradnia, szorossan véve nem lehetne más következése, hanem hogy az urbéri tárgyal is szinte azon módon felhagyattassék.

Az Előlülő Csapó nagyon érdekesnek találja ugyan a Temesi inditványt, de a tanácskozások rendje ugy hozza magával, hogy a Rk előbb az urbéri izeneten mennyenek keresztül; a mi meglévén, majd ezen inditvány napirendre kerülhet.

Aczélnak tsekély tapasztalása szerint tsak az lehet tárgya a kerületi tanátskozásnak, a mi az előlülők által napirendre hozatik. Erre nagy zugás támadt, mely közt a szólló hangosan jelenti: akár tetszik, akár nem, ő azt nem bánja, és véleményét kimondja; kéri név szerint a Barsi követet, hogy előadását félbe ne szakasza. Előbbi állitását pedig ugy magyarázza: hogy tsak akkor lehet valami uj inditványra átmenni, ha a vitatás alatti kérdés végképen eldöntetett: s azért feltartja magának a temesi inditványra való észre vételét annak idejére. Balogh a szólláshoz jutván Aradnak azt feleli: Mivel az aradi követnek mindegy, elő adása akár tetszik akár nem, ő szintén megvalja, hogy a mit mondott, néki tellyességgel nem tetszik, mert valakit név szerént felszóllitani, kinek eszébe sem jöt ellene szóllani, nem igen tetzhető dolog. A Temesi inditványhoz majd annak idején szólland.

Az 5-ik cz[ikkely]nél, Balogh az izenetbeli kifejezések közt, legelől a fő Rk által felhozott *„egy meghatározott szándéktól el nem fogódva"* szavakra nézve[23] látja, hogy itt a fő Rk azt teszik fel e tábláról, hogy nem más, mint valami előre megállapitott idea vagy előitélet vezérli tanátskozását, holott kiki tudja, hogy egyedül az utasitások szolgálnak zsinór mértékül, ahol még egyes rendekre, sőt szavakra is van rendszabás. A másik tábla ugy tekéntetik, mint ennek temperamentuma. Már ha a szólló meg engedi is, hogy néha, ha netalán a Rdek a jóban tul mennek, őket figyelmeztetni lehessen, tagadja a másik táblának azon jusát, hogy a háromszor négyszer átküldött, s utasitások által meghagyatott tárgyat ellenezhessék, s még azon felül a nemzet képviselőit elfogultsággal vádolhassák. Ily esetben a vád inkább reájok esik, és mondja, hogy ők elfogódva vannak. Azt mondják tovább, hogy *„az irók szenyes fátyolt*

[22] A vallásügy tárgyalásának végső szakaszára l. *Országgyülési Tudósitások*, I. k. 564. l.

[23] Ha az alsótábla — mondják a főrendek — elfogulatlanul vizsgálja az ő okfejtésüket, be fogja látni feltevése alaptalanságát. (*Iratok*, I. k. 467. l.)

vonnak az alkotványra".[24] Igaz, hogy ujabb időkben sok iratott honunkról, sok alaptalan, de sok jó s igaz is. Ismeri kiki *G. Széchény Istványt*, azon ditső hazafit, akiról méltán azt lehet mondani, hogy hazánk jövendő boldogságának alapját veti; (éljen!) ha tehát ennek irásaiban felhozott igazságait, mellyek örök igazságok maradnak, értik, vádjok igen alaptalan, és sokkal nagyob igazsággal lehet állitani, hogy ők vetnek fátyolt a szenyre. A közfalak alatt mi tsak azokat értettük, mellyek az egyik osztály boldogságát a másikétól elzárják: ha tehát mást értettek a főRk: oly antecedenst formáltak magoknak, amelyből könnyen folyik a hibás consequens. S azért egyedül, hogy tudják meg izenetjökről véleményünket, szükséges a felelet. (Töb helyről: nem szükséges, tsak továb.)

Somsits a törvényhozás tisztéhez és méltóságához illőnek tartja a felvilágositó feleletet. Igaz hogy duplán, triplán már meg van felelve, de mivel a fő Rdek gondolatinkat elcsikarják, szükséges, hogy igen röviden értessük meg velök nézeteinket. Ha ők nem akarnak vele gondolni, gondol vele a haza, Europa s az utó világ. „*El fogódva vagyunk*", kérdi; valjon el fogódva volt e ezen tábla, midőn a Magyar Ud[vari] tanátsal a nemesek kérdését elfogadta?[25] Bizony ezen nagy kérdések el nem dőltek volna, ha ezen táblát elfogultság vezérlené. Fel hozzák „*a nemesi birtok nagy részének tetemes változtatását*" valjon most változik e az, vagy már 1715-ben változott; a mint már több izben mondottuk.[26] Ha akkor leginkáb ők változtatták meg, mit kereskednek most rajtunk? „*A földesuri hatóságnak a valódi jusok közül leendő eltünését*" ki akarja? Nincs e világosan kimondva, hogy annak továb is fenállania kell? „*Egy uj nemnek hirtelen keletkezése*" nem most történik, hanem akkor történt, midőn a haza rendes védelmét a jobbágy nyakára vetették. „*Mi sürgeti?*" a jelenkor kivánati. Láttuk, mikép invalidáltatnak a legrégibb urbéri kötések. „*Az illyetén jobbágy, ki esztendőbeli szolgálatok eránt tesz szerződést, örökre veheti használ birtokának*" de a regulázott helységekben mikép tegyen valaki contractust, ha nem tudja, mily teher fekszik a telken, a contribution, domestican kivül. „*Ők is kivánják a jobbágy sorsát biztositani*" ezt a fő RR engedelmével tsak beszédnek tartom; 6 hónapja vesződünk már velök: ha a jobbágynak realis engedélyt kivánunk adni, akkor a tulajdon jusával állanak elő; ha moralis concessiorol van szó, akkor Verbőczit czitálják. Hogy lehet tehát ily helyheztetésben a szegény adózón segitni máskép, mint tsak kévánságal? „*Sokan béköltöztek*" de hiszem Orosz országba is költöztek azok, kik othon már felette elszaporodtak s azért el nem élhetnek; de azért ditséretes e az orosz alkotvány? A magyar constitutiora bizonyára nem jő a würtembergi paraszt, ha a kéntelenség nem hajtja. De ha ily boldog jobbágyink helyheztetése, miért ellenezték a főRR annyira az egész helységek elköltözését. „*A szennpes fátyolt*" magam is elismerem, s az észrevételt alá irom, ha tudniillik a fő Rk akaratja szerént állapitatik

[24] A tok idegen, akik Magyarországon otthont találtak — mondja a főrendi izenet — megcáfolja a vádat, hogy a magyar jobbágy sorsa sanyarú, az alsótábla általános kijelentései után „vajmi nehéz lészen mindazáltal az igy le vont szennyes fátyol alatt rejtező valóságot ki tüntetni". (*Iratok*, I. k. 470. l.)

[25] Az utalás nem elég világos. A legnagyobb valószínűség szerint az 1790-i országgyűlésnek az alkotmányt átalakítani hivatott tárgyalásairól van szó, amelyek során a független consilium regium nationale Hungaricum szervezetét is kidolgozták. (Az országgyűlén iratai. *(Acta)*, 129. s köv. l.)

[26] Az 1715 : 8. tc.-kel, amely az állandó katonaság eltartására a jobbágyság adóját jelölte ki.

meg az urbér; sőt hozzá adom: hogy majd igen nehéz lesz a szennyes fátyol alatt kimutatni alkotványunk fényes oldalait. Szükséges a felelet.

PÉTSI ellenben szükségtelennek tartja. Hogy ezen tábla tagjai el fogódtak; igaz; mert még az utasításoknak kötelező erejök lesz, tagadja hogy valamely követ meggyőződése szerént itélhet. A szennyes fátyolt tsak ugy értették a fő Rk hogy ha azon kifejezések *„nints birtoka, nints hazája, nints törvényes pártfogója, tsak rabszolga"* s a t.: a magyar jobbágyra illesztetnek, és mivel ezt állitani nem lehet, helyes a fő Rk okoskodása; sőt ha illyen volna a magyar paraszt sora, akkor azt nem tsak szenyes fátyolnak, hanem valódi szenynek lehetne nevezni. A viszaéléseknek soha sem oka az ur, hanem a megyebeli tisztviselő. Onnan származnak a pénztárnak gyakori elenyészése, a számtalan comissiók s a t. sokkal többet szenved a jobbágy a tisztviselők, mint a földes ur által. De küldőire nem érti a szennyes fátyolt, mert ott a hibák mindjárt orvosoltatnak.

A voxolásra, és ellene való felkiáltások közt NAGY PÁL azt jegyzi meg, hogy e tárgyban, ahol világos utasitás nints, okoskodások által lehet egymást meggyőzni, ennek következésébe

ANDRÁSSY azt gondolja, hogy azon feleletnek, mellyet egyik tábla a másiknak küld, hasznosnak és sikeresnek kell lennie; de mivel itt sem hasznát, sem sikerét nem látja, feleletet nem kiván. De az óvást is szükségtelennek tartja; mert a mellett hogy a somogyi követ állitása szerént már duplán, triplán és mint a szólló hozzá adja quadruplán is meg van felelve, nem lehet valakit kénszeriteni, hogy valamely tárgyról meggyőzettessék. A külföldre nézve pedig igaz, hogy ha duplán, triplán meg van felelve, a külföldi irók ebből az igazságot kitalálhatják, azért semmi feleletet nem kiván. (Ezen érdekes kerületi ülésnek folytatása a jövő számban következik.)

Nov. 14-én és 15-én a Kerületi végzés következésében az urbéri tör[vény] czikkek szerkeztetése utolsó visgálat alá vétetik egy küldötség által, mely a kerületi előlülők és jegyzőkből állott. Nov. 15-én a Rk 5-ik és utolsó urbéri izenetük[27] vétetett rostáltatás alá, mely alkalommal Császár minapi inditványát más alakban hozta fel; de most is sikeretlenül; a mint azt jövő számunk bővebben előadandja. Ugyan azon ülésben a kisérő felirás[28] is mind a két nyelven redigáltatott; s igy derék Palóczynak jeles munkáját, mely a haza hálaját tellyes joggal felszóllitja, szerentsésen befejezte. Nov. 16-án a küldötség által megvisgált urbéri törvény czikelyek kerületi átnézés alá vétettek. Desővffy s Palóczy által változtatva magyarul és deákul felovastattak.[29] Igen csekélyek valának az észrevételek. Siskovics több heti távolléte után megérkezett.

[27] *Iratok*, I. k. 475. s köv. l.
[28] Ua. 477. s köv. l.
[29] A királyhoz felterjesztett úrbéri törvénycikkek szövege uo. 481. s köv. l.

95.

a)

1833 november 13
Kerületi ülés.

Tárgy: A főrendek negyedik úrbéri izenete fölötti vita folytatása.

b)

1833 november 15, 16
Kerületi ülések.

Tárgy: Vita az ötödik, utolsó úrbéri izenet szövege fölött; Császár indítványát a vallásügy újból való felvételére elutasítják.

c)

1833 november 18
Országos ülés.

Tárgy: Az ötödik izenet, felirat és az úrbéri törvénycikkek szövegének jóváhagyása.

d)

1833 november 19
A főrendek ülése.

Tárgy: A főrendek elfogadják a szövegeket.

e)

1833 november 19
Elegyes ülés.

Tárgy: A felirat és az úrbéri törvénycikkek ünnepélyes felterjesztése.

a)

(Folytatása a November 13-ik kerületi ülésnek.)

Deák: Ha itt egyedül arról volna szó, hogy mi a fő Rk ellen okait egyenként czáfolgatva hosszasan fejtegetjük, akkor én is Esztergom[1] vélekedését pártolnám, mert az egyesség meglévén, a felterjesztésre nézve a fő Rk meggyőződése nem reménlhető, s már eddig is erre nézve oleum et operam perdidimus. Midőn két mivelt ember véleményében egymással ellenkedve vetélkedik, s okait mindegyik előadja, az illendőség korláti közt maradva, melegen, de mérsékelve védi azt, amit igaznak lát, s habár egymást meg nem győzhetik, elfogultsággal még sem vá-

[1] Andrássy József.

dolja egymást. Mert ha ezen szót phylologice nem taglalalom is, kiki tudja, hogy a társalkodási életben elfogultságnak csak az előítéleteket, s a megfontolás hijányát nevezzük. De ha lehetne is egy törvényhozó testnél az ily vádnak helye, valyon kit terhelne az inkább, azt e, ki csekélyebb vagyonábul is kész áldozni polgár társai javáért; vagy azt, ki terjedtebb birtokaibol hasonló arányu áldozattól vonakodik? Valóban ha az elfogultság forró óhajtás, akkor a Rk csak azon tiszta szándéktól valának elfogódva, hogy a szegény jobbágy sorsán, igazságosan segitsenek. Szennyes fátyolt is emlegetnek a fő Rk, melly által a valóságot elfödöttnek állitják. E kifejezés már maga olyan, melynek müveltebb társaságban nem igen lehet helye, de amugy is a hibáknak, és okaiknak felfedezése, s megfejtése nem szennyes fátyol, melly elfedi a valóságot, hanem inkább a valóságnak éppen tiszta fényre hozása, s első lépés a javitásra. Nincs Nemzet, melly alkotványát, polgári szabadságát forróbban szeretné, s több álhatatossággal tudná védeni, mint az Angol: és még sincs ország, hol a belső rendelkezés, és igazgatás hijányai köz tanácskozások helyén élesebben, s kiméletlenebbül érdekeltetnének, mint épen Angliában. Mert hiszen ismerni kell egész kiterjedésében a hibát, hogy azt sikeresen orvosolni lehessen. A közfalak iránti megjegyzésre már felelt Bars. Nem az alkotványt erősitő közfalakat kivántuk lerontani; nem oldottuk fel a f[öldes] uri s jobbágyi összekötetést; nem sértettük alap törvényeinket; hanem csak azon gátokat kivántuk elháritni, mellyek a Nemzet egész osztályai közt akadályoztatják a szükséges bizodalmat, és a testvéri szeretettel lehető közelitést. Igy magát a polgári alkotványt szélesb alapra, a Haza boldogságára helyheztetvén, azt még inkább megerősitettük. Mondják azt is a fő Rk, hogy izenetünkből értették legelőször egy oly nép osztálynak létezését, mellynek tulajdona nem lévén, hazánkban nyomorult életén kivül alig bir valamivel.[2] De én ezen megjegyzést csak enyelgésnek vélem: mert hiszen ők is szinte jól tudják, hogy hazánk lakosinak igen nagy része valóságos fekvő tulajdont nem birhat, és polgári szabadsága nincs, hacsak a szabad költözést, mellyet senkitől megtagadni ugy sem lehet, polgári szabadságnak nem tekintjük. Most tehát, midőn minden belső elrendelkezésünk hijányait orvosolni vagyunk ide küldve, valóban ideje már, hogy a valóságos hibákat nem valamely Nimbusba takargassuk, hanem világosságra hozzuk. Mert ha ezt tennünk nem szabad, ha minden ilyen változtatás alkotványunk sértése, akkor az ősiségből eredő perekről, a hitrebizott javakról, és más e félékről sem lehet szó; akkor ezekben nem lehet javitásokat tenni. Feleljünk tehát átalyában, de mérséklésel, illendően, és azon méltósággal, mellyet helyheztetésünk megkiván, kitüntetve különösen azon pontokat, mellyek az izenetben igazságtalanul tétettek.[3]

PRÓNAY ezen nézetekben osztozván tagadja, hogy még nyomósb okokat lehetne felhozni, mint eddig: s azért minden dolognak csak egy alap idaeája lévén, a meggyőzhetésnek minden reményéről le kell mondani. Azon vádra, hogy izenetünk minden alkotványi elveket felforgat,[4] egyedül a közvéleményre hivatkozni szükséges, mellynek megbirálásától

[2] *Iratok*, I. k. 469. l.

[3] V. ö. Kónyi: *Deák Ferenc beszédei*, I. k. 40. s köv. l.

[4] A főrendi izenet szerint az alsótábla javaslata „midőn a népesség egy részének jobb létét látszatik eszközölni, leg érzékenyebb részébe vág azon ősi alkotmánynak, melly annyira képes e részbeli kivánatokat, meg sértetése nélkül is, tellyesiteni." (*Iratok*, I. k. 469. l.)

a szónok nem tart; a mi a csipős-fullánkos kifejezéseket illeti, ha igazságosak akarunk lenni, meg kell vallanunk, hogy itt a fő Rknek adósok nem maradtunk. Tsak rövid, de méltósággal telyes feleletet kiván. A Temesi inditványnak pedig annak idejében jó hasznát lehet venni.

NAGY PÁL: Ugy látszik, hogy a Rk igen érzékenyen veszik a fő Rk izenetét, én részemről mondhatom, hogy ilyenekre már régen reá szoktam. A fő Rk azt állitják, hogy csupa alkotványunkhoz való ragaszkodásból, mint az országnak fő oszlopai semmiképpen reá nem állanak némelly törvény javallatinkra, meg engedik azonban, hogy azok ellenmondásuk, vagy tulajdonképp meg nem egyezésök mellett terjesztessenek fel. Erre azt kérdem a fő Rktől, valyon szinte azon hazafiuságbol, azon alkotványunk iránti nagy ragaszkodásból ellenezték e az előleges sérelmek felterjesztését,[5] pedig azoknak orvoslása az ősi alkotványal nem csak meg nem ütközik, hanem annak fentartására okvetlen szükséges is. Azt mondják továbbá a fő Rk, hogy nekik is fő szándékok az adózó népek boldogitásuk; de az általunk javaslott engedélyekre reá nem álhatnak. Ezen constitutionalis elvre azt kérdem a fő Rktől, hogy midőn az adóbeli imputatio kérdésénél[6] addig disputáltak velünk, mig ezt nem mondották, amit most mondanak: „*felmehet a felirás, de az elvre reá nem állunk*"[7] — valyon azt is csupán szánakozásból tették e? mellyel az adózó iránt viseltetnek. Ezekre, mind mondám, már régen reá szoktam, nem is igen bánt ez a dolog. Nekik igazság, amit kivánnak, nekünk is az, amit kivánunk; a tekintetek külömbfélék a két tábla közt, az egész világon mindenütt egyformán uralkodik az Olygarchia, ugy például az Angol olygarchia azt akarta, hogy az egész nemzet néhány olygarchák, és dült várak által repraesentáltassék. Ők csak legyenek a Nemzet és mások boldogságát csak ön létök után mérik. Igy tehát a fő Rk abban tartják az ország boldogságát, hogy egy duzs gazdag pap, vagy egy nagy mágnás várából kinéz, melly körül 12 mértföldnyire minden az övé, minden hatalmas pálczája alatt nyög, és kiki retteg tekintete előtt, akkor nékiek van igazságuk, akkor bizonyos, hogy a Haza boldogsága a Rk törvényjavallatai által némi változást fog szenvedni, ellenben ha a haza boldogsága az által eszközöltetik, hogy ahol most 10 millio ember lakik, 20 millio törvényes szabadsággal élhessen, és sorsa szerint családjával boldog lehessen, akkor nekünk van igazságunk, s az ország sorsa hasonlóul nagy változás alá kerül. Azt mondják továbbá a fő Rk, hogy mi a lakosok valamelly uj nemét akarjuk alkotni. Itt ismét confundálják magokat. Nekem eleitől fogva az vala szándékom, hogy egy demarcationalis linea vonattassák a nemes, és nemtelen birtok közt, mellyet sem az egyik, sem a másik osztálynak átlépni szabad ne legyen, mert mind az egyik, mind a másik birtok egy külön osztálynak fentartására van rendelve. Attól tartanak, hogy a nemes ember itt átköltözvén a paraszt birtokra, az adó fundusa megtsonkitatik, kérdem: hogy megy be az ily nemes ember a nemtelen birtokba, talán az által, amit a fő Rk annyira ellenzenek, ha t. i. a tartozások tőkéjét egyszerre leteszi a paraszt, én azt tartom, hogy az usufructuatio szabad adás vevés által jő be, az pedig az

[5] Az országgyűlés kezdetének vitáira céloz, amidőn az alsótábla első sorban a sérelmek orvoslását óhajtotta biztosítani, míg a főrendek a gravameneket a királyi előterjesztésekre adandó választól függetlenül kívánták előterjeszteni.

[6] A törvénytelenül ezüstpénzben beszedett adónak utólagos beszámításánál.

[7] Az 1825/7-i országgyűlés *Irásai*, 134. l.

országos küldötségben a fő Rknek vala szüleménye,[8] mellyet most is annyira pártolnak. Nem akarom most azon sok contradictiókat fejtegetni, mellyek a fő Rk izenetében vannak; azokat majd az országos ülésben előadandom, hogy a Jegyző könyvbe menjenek. Egyébiránt az nincs rendben, hogy a fő Rk mind a mellett, hogy a felirást majd alá irandják, még is meg nem győződésöket kijelentik; mert arról, ami a felirásban foglaltatik, az országnak meg kell győzettetve lennie, különben nem igaz, ami benne van. S ez is azon számos anomaliák egyike, mellyekben törvényhozásunk annyira bővelkedik, s mellyeken annakidején segiteni kell, én részemről legjobban szeretném, ha a fő Rk ugy, mint a Királynak Senatusa ülnének a másik táblánál, mert akkor tudnám, mért ellenkeznek velünk, de igy nem tudjuk hogy micsoda; de talán azt gondolják a fő Rk, csak menjen a felirás, fent több befolyásunk van, mint nektek, majd ott fogunk a dolgon orvosolni. Igaz hogy kamarások, titkos tanácsosok lévén, közelebb álnak a trónhoz, s több befolyások van, mint nekünk. De azt hiszem, hogy most az egyszer okoskodásukban meg fognak tsalatkozni, mert anélkül hogy legkissebb befolyásom volna a Cabinetbe, azt merném jósolni, hogy egészen más resolutiokat nyerendünk, mint ők gondolják. Igen szeretném látni azt a kir. resolutiót, melly azt mondja: „ti magatok elismeritek, hogy nem a legigazabb birák vagytok; s hogy meg nem egyez a törvényhozás sark elveivel, hogy a f[öldes] ur és paraszt közti perekben az ur legyen rész is, biró is, s ezen vissza élések eltávoztatására magatok is lemondotok ezen biráskodásról, én pedig mint Fejedelem azt akarom, hogy tovább is azon igazságtalan birák maradjatok!" Ily resolutiók elkészitésére csakugyan ügyes referendariusra volna szükség, és bizonnyára igen tudnánk reá felelni. Továbbá, midőn magunk is elismerjük, hogy itt van az idő, hol azon adózó népnek, melly századok óta vérével védi szabadságunkat és hazánkat, a jobbágyi tartozások örökös felváltása megengedtessék: mondhatja e a Felség: „elismeritek hogy az adózók megérdemlették, hogy nekik némi vagyon szerzésre mód nyujtassék, hogy ez által biztosabban, s nyugalmasabban élhessenek. Én pedig azt akarom, hogy ámbár ezen felváltás minden egyéb tartományimban rég óta divatoz, nálatok az adózó nép, melly maga viszi az ország terheit, örökös rabszolga maradjon". Ezen Resolutiót is szeretném látni, ugy szinte azt is, (mert csak azon pontokat emlitem, hol a fő Rk meg nem egyeztek s a kormányban biznak,) melly a 8-ik czikre ezt válaszolná: „én ugyan meg nem engedem, hogy Bécsben, hol korlátlanul uralkodom, valaki még inassát is pofozza, s ha teszi, személy válogatás nélkül büntettetik, ellenben a constitutionalis Magyar országban tovább is meg engedem hogy parasztok, kik közül pár ezer hulott ezeredeimben az utolsó háboru alatt, csak öröké önkényesen botoztassanak". Mind ezeket a kormány bizonyosan nem akarja, de nem is teheti. S igy azt vélem, hogy a fő Rk ez uttal igenis meg fognak csalatkozni. (Harsogó éljen kiáltások!)

Aczél a fő Rk izenetében lévő kifejezéseket nem ily értelemben vétetendőknek véli. A fátyolról csak azt mondották, hogy előbb sem volt fátyol alkotványunkon; az irók alatt, nem Gr. Széchényit értették, hanem másokat; közfalakról pedig csak egy példa beszéd. Miután többnyire Somogy szerint már triplán meg van felelve, az irásbeli fele-

[8] *Proiectum*, 2. l. (I. art. 7 §.)

let pedig könnyen viszon izeneteket huzna maga után, a szólló csak szóbeli izenetet kiván.

Ily szóbeli izenetet PLATHY, CSÁSZÁR és ROHONCZY is kivánnak; s ezen utolsó meg háladatossággal tartozik a Rknek; hogy azon elvet, melly őtet rettegéssel töltötte; *quod lex non prohibet, permittit;* ellenezték.

HERTELENDY semmi részletekbe nem kiván menni, hanem csak az izenetben megmondatni, hogy a fő Rk elveit el nem ösmerik, és előbbi nézeteik mellett meg maradnak. Ezt NICZKY (Vas) annál inkább pártolja, mivel e tábla méltóságával meg nem tudja egyeztetni, hogy Somogy kivánsága szerint szórul szóra fogadtassék fel az izenet, és minden pontjára felelet adassék. De DEÁK ugy magyarázza a Somogyi előadást, hogy nem pontrul pontra, hanem azokat kitüntetve, mellyek leginkább sértők, röviden és mérsékelve történjen a felelet, s ily formán magáévá teszi ezen nézetet. Mert ha Torontál csak azt kiványa, hogy a Rk feleljenek, *„elveink mellett meg maradunk"*, s aztán punctum, akkor szükség sincs feleletre. Felszóllitja tehát Torontált hogy bővebben magyarázza ki magát. Amire HERTELENDY azt mondja: hogy nem kiván olyasokra terjeszkedni, amik vetélkedésre alkalmat adhatnának; azért tehát, mivel elveink polgár társaink boldogitására czéloznak, a fő Rk állitásait el nem fogadjuk, azoknak ellen mondunk, és előbbi nézeteink mellett megmaradunk.

ZMESKÁL a fő Rket capitulansnak tekinti, s azt megtámadni nem a katonai erény tulajdona, azért csak rövid feleletet kiván.

BŐTHY kérdé, mi szükségök volt a fő Rknek akkor, mikor már a felterjesztésre reá állottak, éles és csipős kifejezésekkel élni? vétene a szólló küldői ellen, ha azt tanácsolná, hogy ezek halgatással mellőztessenek el. De ne pontonként, hanem össze véve történjen a felelet, az elfogultság oly rut tulajdonság, hogy attól még a privát életben is kiki óvja magát. *„Hiven tartoznak védelmezni az alkotványt*[9]*, azért reá nem álhatnak javallatainkra"*, erre csak azt válaszolya: vissza pattan ezen nyil oda, ahonnan jött. Alkotványunkba oly hijányok csusztak be, hogy azoknak kiküszöbölését már az 1790-ki országgyülése okvetlen szükségesnek találta; ki tehát az elfogódott? Valyon az e? ki ezeken orvosolni kiván, vagy inkább az, ki a régi hijányok mellett meg marad makacson. A vidékiek már 100 évek előtt költöztek nagy számban hozzánk, akkor t. i. midőn a jobbágy sorsa más országokban biztositva nem volt. Most pedig, kivált ha a jelen törvények nem létesitetnek, nem igen keresendi honnunkat a vidéki gyarmatos. Valóban a fő Rk izenete ugy van szerkesztetve, hogy sem azon helyről, sem azon ügyes toltól ilyeseket nem várt volna.

Voxolásra kerülvén a kérdés, valyon Zalának, vagy Torontálnak nézetei szerint történjék a felelet: Torontál mellett csak Liptó, Krassó, Temes, és Veszprém, Zala mellett mind a többi Megyék voxoltak. A feleletnek módja Palóczy ügyes tollára bizattatván, a gyülekezet szét oszlott.

[9] A főrendek megjegyzése: „Hazánk alkotmánya, mellynek jóságáért az ősz tapasztalás kezeskedik és mellynek sok bölcs, gondos intézetcit az újabb törvényhozások is magokévá teszik, esméri, sőtt jóvá hadja azon köz falakat, mellyek a sok felé oszló részeket egyben kapcsolják. ezeket a fels. fő herczeg és a mélt. fő rendek is kivánnyák a késő maradék javára s biztosítására fenn tartani." (*Iratok*, I. k. 470. l.)

b)

November 15-én a voltak előülésök alatt tartott Kerületi Ülésben PALÓCZY felolvasá az 5-ik Izenetet.[10] 1-ő §-nak tartalma ez: „Megfutottnak látnak már a Rk magok után egy pályát, midőn a fő Rk izenetéből köz örömmel azt olvasák, hogy a fő Rk a felterjesztésre[a] reá állanak." Erre

CSÁSZÁR: Az izenet javalatának ezen kifejezését: *köz örömmel* s. a t. részemről el nem fogadhatom. Már imént azt állitám, hogy a fő Rk utólsó izenetjökben egy rendkivüli példát mutattak, min örvendeni keljen e inkább vagy szomorkodni, felette kétséges. A soproni követ akkoron ugyan azt mondá, hogy ezt szokatlannak épen nem tartja, sőt szinte meg szokta. Magam is emlékezem több ilyes esetekre, de azokat a jelen valóval ösze hasonlitani telyességgel nem tudom. Ennek előtte arról folyt a tanácskozás, hogy mit, és miképp keljen repraesentálni, a felirásra válasz érkezvén, még azután készült a t[örvény]javaslat, melly felett concertatio tartatott. Most egyenesen ugy tanácskozunk a törvény javallatról, hogy a concertatiot elmellőzhessük, továbbá a fő Rk ellenkezése is jobbadán abban állott, hogy vagy a postulatumot, vagy a gravement nem azon szempontból tekinték, mint a Rk, s ha ezekben az egyetértés nem eszközöltethetett is, végre a felmutatást nem ellenzették. De volt e olyan eset, hogy egy tárgyról, mellyet törvénybe tétetni akarunk, a fő Rk azt mondják: ez az alkotvány ellen van, mi vátig ellenkezünk, azonban a dolog felmehet. Minden dolognak a világon eleje van, s az itélet attól függ, hogy mellyiket, és hogy tekinti az ember. Ha a fő Rk tábláját ugy tekintjük, mint egy csekély számu, jobbadán helyheztetésöknél fogva a kormánytol függő mágnások, és fő tisztek collegiumát, vagy senatusát, melly maga elismeri, hogy meggyőződése ellenére is ezen tábla kivánatait fel nem tartoztathatja, akkor ugy látszik, örvendhetünk; mert igy táblánknak öregbedik ereje, hatása, tekintete, s ehez alkalmaztatva mi tanácskozásainknak gyorsabb folyamatját eszközölhetjük. Ellenben ha a fő Rk tábláját ugy tekintjük, mint az Aristokratia virágát, mint azoknak egyesületét, kiknek méltó[sá]guk, birtokok, miveltségök, független Caracterönél fogva jutott azon ditső, magas rendeltetés, hogy ön meggyőződésökből meritett szabad elhatározással járuljanak a haza javát tárgyazó dolgok elő mozditásához. Mert min épül a nemzet ereje s hathatósága a Kormány irányába? Nemde a törvényhozói testnek egyetértésében, s összehangzásába? ennek eszközlésére szolgálnak minden comitialis formák, ezért váltatnak izenetek, tartatnak Conferentiák, küldötségek vagy mint ultimum remedium az elegyes ülések. Külömben hogy lehetne a Nemzetnek megnyugodni a törvényhozó test munkálódásában? Valyon megfér e a fő Táblának méltóságával, hogy diplomatice befoglaltassa magát, mintha megegyezett volna, egy felirásba, amellyben nem egyezett, és azt kiványa a fejedelemtül, amit nem akar? Továbbá ha tudja a Kormány a két tábla meghasonlását, és különböző értelmét; nem lehet e méltán félni, hogy éppen ezáltal megtéveztetik a Nemzet óhajtásinak birálásában. De tekintsük a lehető kimenetelt. Ha a kormány kivánatit telyesiti, valyon nem szenved e a fő Rk popu-

a) Pontosan: „az urbéri törvény czikkelyeknek . . . a karok és rendek javaslataik szerint való felterjesztésére."

[10] *Iratok*, I. k. 475. s köv. l.

laritása, nem csökken e méltán a Nemzetnek iránta viseltető bizodalma, miután csak ugy tekinthethetne, mint gát a nemzeti kivánatok elővételében? Ha pedig a Kormány a fő Rk kivánságira hajol, hol lesz a nemzet megnyugtatva, melly egyedül őket megbizotjainak tartani ugy vélem nem lesz hajlandó. Ezeket tekintvén tehát nem csak nem örvendhetek, hanem inkább szomorkodom, de arról is meg vagyok győzettetve, hogy nékünk e kétes helyheztetésből ki kell emelkednünk; s a fő Rk táblájával való összeköttetéseinkben tisztába jönnünk, hogy tanácskozásink mind folyamatjára, mind sikerére nézve mi is, s a Nemzet is megnyughassunk. Vagy annak kell állania, hogy ha bár ellenkeznek is a fő Rk, a felmutatást nem gátolhatják; vagy annak, hogy semmit felmutatni nem lehet, amiben a két tábla meg nem egyez. Ha ama principium áll, akkor a vallás dolgának szinte fel kell mutattatnia, ha ezen utóbbi, akkor az urbért, legalább azon pontokra nézve, amelyekben nincs egyezés, szinte felterjesztetni nem lehet. Amivel ha ugy, mint a vallás tárgyával, felhagyni kéntelenek lennénk, kiki által látná, hogy mind addig a nemzet megnyugtatására szolgáló sikeres tanácskozás nem folytathatik, mig az orsz[ág] gyülése rendbe nem szedetik. Én részemről abban ugyan soha meg nem egyezem, hogy nem csak a másik tábla megegyezése legyen alapja, hanem hogy ellenkezése mellett is önkényétől függjön, mit lehessen felterjeszteni, mit nem. A vallás dolgára csak azt kivánom megjegyezni, hogy ha a Rk ezt szinte más országgyülésére kivánják halasztani, akkor hijjába sürgetem. Ha amint utasitásom tartja, még ezen országgyülése alatt a kivánt törvényeket alkotni szándékuk, gondolják meg, akadhat e kedvezőbb alkalom, mint az, amelly mint egy önként ajánlkozik hogy nem csak a vallás tárgyát keresztül vigyük, hanem átallyában tanácskozásainknak gyorsabb, és biztosb folyamatját eszközölhessük. Gondolják meg, valyon nem vonunk e szenyes fátyolt magunkra, midőn ezt, amit praeferentialénak tartottunk, amit én annál fogva, hogy az embernek legszentebb kincse, érdemi superpraeferentialénak állitottam, amit oly lelkesen vitattunk, éppen most hagyuk el, midőn oly alkalom nyittatik, amelly nyájas kinézéssel mosolyog reánk.

Ezután következő izenet javallatot olvas fel: „Elszomorodva tapasztalják a Rk, hogy több izben kimeritő előadásaik sem voltak képesek az urbér felett ellenkezőleg vélekedőkben azon össze hangzó meggyőződést munkálni, melly egyedüli alapja a Nemzet megnyugvó bizodalmának. Arra nézve, hogy a Rk az urbér elintézésében miként feleltek meg küldőik, s a nemzet várakozásainak? Miként telyesitették légyen rendeltetésöket? magok birája nem lehetvén, de ön tudtokban lelvén magasztalásokat, bátran elvárják küldőiknek, sőt a minden elfogultság nélkül vizsgáló késő maradéknak igazságos itéletét.

Miután a M[éltósá]gos fő Rk további ellenkezésök mellett is a tárgyazó törvényjavallatoknak Ő Felsége elébe leendő felterjesztését már nem tartóztatják, azokat a felirás javallatával együtt a Rk ime átküldik. De éppen ezen példánál fogva, mellyel a m[éltósá]gos fő Rk a vallás tárgya felmutatásának eddigi akadályát most tetleg elháritották, nem késnek ugyanazon tárgyban küldendő felirás javallatát is hozzá kapcsolni, melynek felbocsájtását bizakodva sürgetik: mert fel nem tehetik a m[éltóságos] f[ő] Rk bölcsességéről azt, hogy tulajdon állitások, és cselekvésekbe ellenkezésbe jövén, oly önként látszassanak gyakorolni, melly a t[örvény] hozó testnek sem czéljaival, sem caracterével meg nem fér." Dixi et salvavi animam.

PRÓNAY feleslegesnek találja, hogy ezen tábla oly igen gondoskodjék a fő Rk állásáról, valyon inconsequentiát követnek el, vagy popularitásukat vesztik, lássák ők, miképp intézik el dolgaikat, azért ő szivéből örvendez, hogy a felirás már valahára Ő Felsége elébe juthat, noha még jobban örülne, ha a fő Rket meggyőzhette volna. Hogy a jelenhez hasonló esetek már gyakran előfordultak, hivatkozik az 1825—27. országgyülésre, hol a fő Rk több izben az elvet el nem fogadták, de a felterjesztést nem hátrálták[11]. A dolog kimenetelét tekintve, ha a kir. válasz megegyez nézeteinkel, törvény lesz javallatainkból, a mennyiben nem, továbbá tanácskozásba veendjük azokat. A vallás dolgára nézve, annak minél előbbi tisztára hozását a szóllónál senki forróbban nem óhajtja, s bár mi buzgón vitatta ugyan az ipart, az urbérrel összekeverni tellyességgel nem kivánja, melly az egésznek közvetlen érdekére czélozván ha ezáltal hátráltatnék, könnyen a táblának depopularisátiójára vezethetne. Kinézvén az e tárgyra kedvezőbb időt, a Temesi inditványhoz nem járulhat, hanem a felirásnak minél előbbi felterjesztését kivánja.

CSÁSZÁR inditványát annyiban magyarázza, hogy ő a vallás tárgyát az urbérével össze keverni telyességgel nem kivánta; s arra is hajlandó, hogy a vallásos tárgy előbb terjesztessék fel. (Köz felkiáltás által a §-us meghagyatik.)[12]

A felolvasás folytában BALOGH azon kifejezéssel, *„a nemzet, és a nép forró óhajtásai betöltésére"*[13] megütközik. Ő minden polgárt, minden lakost, ki a magyar földön született, vagy honnositást nyert, a Nemzethez számítja, volt hajdan oly természet elleni nézet, hogy csak néhány 100 ezer képezi a Nemzetet, a többi csak a nemesért adózik, és vérét ontsa anélkül, hogy a nemzet tagja legyen; de ezen setétség már egy boldogabb hajnal előtt elenyészett. Hazánk ereje csak ugy nevekedik, ha kiki büszkén állithatja, hogy ő is a Nemzethez tartozik. Ez ellen PÉCHY követi kötelességénél fogva az alkotványt amint van feltartatni kiványa, ez pedig a Nemzet, és nép között különséget tesz. Lehet talán, hogy ez soknak nem tetszik, de mig a Constitutiót el nem dobjuk, minden hazafinak annak alapjait sérthetlenül meg tartani kötelessége; s igy a 3. könyv 2-ik R. 3-ik cz[im]re hivatkozván,[14] a Barsi kifejezést inconstitutionalis elvnek állitja. Erre BALOGH csak röviden azt kiványa megjegyezni a Pesti követnek: hogy a hazafiságban senkitől oktatást fel nem vesz. mivel hazájának, s alkotványának szentelte egész életét. (Éljen.) Eldobni a constituciót nem lehet; mert az nem lapda. Ha Pest kirekesztőleg a nemesség boldogságában találja alkotványunk fenmaradását, a szólló ellenben azt ollyannak kiványa, melly mindenkit boldogit. és ha vannak hijányai, mellyek ezt gátolják, kész azokat vágni, szurni, égetni.

A nép, és Nemzet közti különséget mint alkotványunkban gyökerezőt ASZTALOS, ANDRÁSY az izenetben megtartatni akarván, PÉCHY fel-

[11] Igy az imputatio, az adóbeszámítás kérdésében.

[12] T. i. az eredeti. Palóczy által megfogalmazott javaslat bevezetése.

[13] A teljes szöveg: A rendeket a király arra szólította fel, hogy „önnön kegyelmes kivánságai s a nemzet és a nép forró ohajtásai be töltésére, bóldogitó következéseikkel századokra ki hatandó törvényeket alkossanak". (*Iratok*, I. k. 475. l.)

[14] A *Hármaskönyv* idézett címe a hatalom átruházásáról és a törvények meghozataláról szól. Előadásából világosan kitűnik, hogy Werbőczy szerint a „populus" a kiváltságosokkal azonos.

áll, de a nagy zugás miatt alig juthatott szóhoz. Ő azonban éles szavával azt kiáltja hogy azoknak, kik a nép, és nemzet közti különséget nem tudják, vagy tudni nem akarják, dicséretére nem vágyódik. A Barsi kifejezést pedig tovább is inconstitutionalisnak állítja. (Hangos *tovább* e vitának véget vet.) A szerkesztetés meg maradt.

Azon §. „az országgyülési eddigi tanácskozások, és állapodások bizonyitása szerint is a Rk attól az indulattól fogódván el, orvosolni kivánták a miattok előre nem haladható köz boldogság élet erején rágcsáló bajokat, egyedül a dolog külső alakjainak tartós valódi boldogságot ugy sem igérhető elegyengetéseket pedig a nemzet t[örvény] hozás nevének reá való vesztegetésére kicsinlették", voxolás többsége által kihagyatott.

Még nehány nem igen érdekes vitatások után az izenet elfogadtatik. Hasonlóul a magyar, és deák felirás javallat[15] és

November 16-án a kerül[eti] ülésben egyedül a magyar, és deák urbéri czikkek olvastattak fel.

c)

November 18-án ors[ágos] ülésben a Rk táblájánál ezen 5-ik izenet[16] felolvastatván, és hangos *maradjon*nal megállapittatván, az előlülő Personalis, noha számos észrevételei volnának, a tárgyat további discussioba hozni nem kivánja. A felirás is szintén mind a két nyelven elfogadtatván, az ország birói Itélő mester[17] a fő Rk táblájához által viszi, addig pedig a t. cz-ek felolvastatnak.[18]

d)

A fő Rknél az izenet felolvasása után az ORSZ[ÁG] BIRÁJA a többit elhalgatván, csak azon kifejezésre figyelmeztet, „és mivel a Rk fejedelem, és Nemzet közti viszonyokat, s igy az ősi alkotványt is meg nem érdekelték, hanem csak az ország lakosai jóléte dolga belső elrendelésére terjeszkedének ki". E szerint egyedül a Fejedelem, és Nemzet közti viszonyok képeznék alkotványunkat, holott bizonyos, hogy az ország külön Rendei közt fenálló viszonyok is, mint p o. a tisztviselők és tör[vény]hatóságok hatás körei s a f[öldes]uri hatóság is alkotványunknak létalakos részei, de a dolog végső elintézése kedvéért azt halgatással elmellőzni ohajtaná. Ezen nézetben a FŐ HG. NÁDOR tökéletesen osztozván miután e tárgyat még bővebb taglalás alá vette volna, szóbeli izenet által azt izeni a Rknek, hogy noha fontos észrevételei volnának a fő Rknek, azokat mégis a dolog siettetése végett halgatva elmellőzik.

[15] Ebben bejelentik a rendek az uralkodónak, hogy a királyi propositiok első pontját tanácskozás alá véve elkészültek az úrbéri törvényjavaslattal, amelyet fel is terjesztenek. Jelzik, hogy az 1833 márc. 30-i és május 20-i feliratokban kifejezett feltételekhez és óvásokhoz ragaszkodnak s kérik, hogy a király „tudtunkra adatandó kegyelmes el határozását nem csak a tárgy érdemére, hanem a szerkeztetésbeli ki fejezésekre nézve is ugy méltóztassék kegyelmessen ki nyilatkoztatni, hogy a felirások és királyi kegyelmes válaszok által eszközlendő egyesség az ország gyülése végével további vittatás alá ne jöjjön". (*Iratok*, I. k. 477. s köv. l.)

[16] *Iratok*, I. k. 475. s köv. l.

[17] Végh Ignác.

[18] Az alsótábla 18-i, 141. országos ülésének hivatalos jegyzőkönyvét l. *Jegyzőkönyv*, V. k. 424. s köv. l.

A felirásra nézve az ORSZ[ÁG]BIRÁJA azon kifejezést, „mellyhez tovább is szorosan ragaszkodunk", mint felesleges ismétlést kihagyatni kiványa, mert már ugyis mondják a Rk hogy az urbéri cz[ikkelye]ket a ki jelentett feltételek és óvások mellett, felterjesztik. — Ezen kivánság a Rk tábláján el nem fogadtatott.[19]

e)

November 19-én tartott Elegyes országos ülésben a t. cz. ujabbi felolvasása után ezek a felirással együtt szokott szertartás mellett, Ő Felségének felterjesztették, s igy az urbéri tárgy a tör[vény] hozásnak egyik része által szerencsésen befejeztetett.[20]

November 20-án Zmeskál, és Eötvös Mihál előülésök alatt a kerületi ülésben DESSEWFFY által felolvastatott az előleges sérelmekre küldendő kir. választ sürgető felirás[21], melly szép munka hangos éljennel jutalmaztatott, s köz leiratra bocsájtatott. Ez meg lévén, BALOGH lángoló beszédben inditványt tesz a lengyelek iránt, Kölcsey, Eötvös Tamás, Bőthy, Deák, Bük és többek által hevesen pártoltatott s a számosan össze gyült halgatók által rendkivüli részvétellel fogadtatott. Az inditvány azonban többséget nem nyere. Ez igen nevezetes előadásokat pedig jövő számunk közlendő.

96.

a)

1833 november 20
Kerületi ülés.

Tárgy: Balogh javaslata a lengyelek érdekében.

b)

1883 november 21
Kerületi ülés.

Tárgy: A sérelmek tárgyában készült sürgető felirat szövegének megállapitása. A Juridicum tárgyalásának megkezdése.

a)

November 26-án Zmeskál és Ötvös Mihály előülésök alatti Kerületi ülésben, miután DESEŐFY az előleges sérelmeket sürgető felirást fel olvasta, és a RR azt köz leiratra utasitották vólna,[1] a halgatók sokasága feszült várakozási közt emelkedék

[19] A *Jegyzőkonyv* nem emlékezik meg arról, hogy főrendek a feliratjavaslaton változtatni óhajtottak volna.

[20] Az elegyes ülésről: *Jegyzőkönyv*, V. k. 430. l. Az országgyülés nov. 19-i felirata az úrbéri törvényjavaslat szövegével együtt: *Iratok*, I. k. 479. s köv. l.

[21] A feliratjavaslat utalva az úrbéri törvénycikkek elkészülésére, megsürgeti a választ az előleges sérelmekre, valamint az országgyűlés többi feliratára, miközben élénk színekkel ecseteli a hátrányokat, amelyek a gravamenek, köztük a nyelvi sérelem orvosatlanul hagyásából származnak. (*Iratok*, I. k. l. s köv. l.)

[1] V. ö. az előző szám 21. jegyzetével.

BALOGH: Befejeztetvén imár az Urbéri munkálat, van még egy tárgy, meljet a jelen Ország Gyülése elein kétszer vala szerentsém a Kerületi Ülésekben mozgásba hozni[2], de a T[ekintetes] RR bölcsessége azt az Urbéri munkálat elsőbsége miatt későbbre halasztotta. Most tehát küldötti kötelességemnek és utasitásomnál fogva sietnem kelletik e tárgyat, mely nem más, mint a maroknyi, de mégis nagy Lengyel Nemzet elnyomattatása és a nemzetek sorábul történt méltatlan ki töröltetése,[3] inditványba hozni. Miután ezt tenni szerentsém van, emlékeztetem a T[ekintetes] Rket azon gyász időkre, midőn e hős nemzet elnyomójával, a Muszka Auctocratával küzdött azon szabadság alkotványért, mellyet néki a Bétsi congressus garantirozott, mellyet neki Sándor Czár egy megbizottság által át adatott és a melynek fő vonásai valának a ministerek responsabilitása, a birák függetlensége, a személyes bátorság és a sajtó szabadság.[4] Milly borzasztólag tiprattak öszve mind ezen alkotványos intézetek azon Czárok által, kik előtt ötven millió scláv lélek reszketni szokott[5], annak előszámlálásával a T[ekintetes] Rket kedvetleniteni nem akarom, elég legyen mondanom hogy olly szabadásért küzdött a bajnok Lengyel Nemzet, mellyet ha a Bétsi congressus nem garantirozott is, ha Sándor Czár alá nem irta volna is, valamint egyes emberek, ugy egész nemzetek szivébe öntött ama törvénynél idősb törvény, a természet törvénye. Midőn a kis vitéz nemzet a roppant északi kolosszal életre halálra küzdene és férfias bajnoki elszánással a rabszolgaság bilincseit lerázni igyekezne, akkor hazánk számosb megyéi, rész szerént azon sympathiából, mellyel a lengyelek iránt az egész mivelt Európa viseltetett, rész szerént azon aggodalomból, hogy egy szomszéd szabad Nemzetnek el nyomatásából ön szabadságunk is veszedelmeztethető, Ő Felségének alázatosan felirtak, méltóztatnék az uj veszélyhez közelitő Lengyel Nemzetet hathatón pártfogásával és közbenjárásával felsegélleni[6], de mi lőn e felirások következése? az hogy a kormány azokat feleletre sem méltatta. S valjon ez nem az egész Nemzet megsértése e? és illy érzékeny megvetés nem sérelem e, én részemről annak tartom. Mert ha a megyéknek jussok van fel irni, a kormánynak kötelessége felelni, illy kötelesség elmulasztása pedig sérelem, főképen olly nemzet iránt, melly a legnagyobb készséggel és buzgósággal teljesiti, és mindég teljesitette kötelességét

[2] Az 1832 dec. 28-i kerületi ülésen, amidőn arról volt szó, hogy új sérelmeket felvegyenek-e a praeferentialisok közé, hozta elő a lengyel ügyet. (*Országgyülési Tudósitások*, I. k. 41. l.)

[3] 1830 nov. 29-én robbant ki a lengyel forradalom s 1831 szept. 7-én Varsó kapitulációjával ért véget. Leveretése után Lengyelország elveszitette autonómiáját, mivel az 1832 febr. 26-i „szervező szabályzat" megszüntette a lengyel országgyülést, hadsereget és minisztériumokat. Szentpéterváron pedig a birodalmi tanácsnak külön osztályát állitotta fel a cári Lengyelország ügyeinek intézésére.

[4] Az orosz birodalom részét alkotó Lengyel királyságnak, az ú. n. Kongresszusi Lengyelországnak (Kongresówka) I. Sándor cár 1815 nov. 27-én adott, a bécsi kongresszuson tett ígéretének megfelelően, liberális szellemű alkotmányt.

[5] Főleg I. Miklós cár trónraléptétől (1825) kezdve érvényesültek az elnyomó intézkedések.

[6] Legelsőnek a Bars megye intézett feliratot a királyhoz. Az 1831 máj. 4-i közgyülésen éppen Balogh indítványozta: kérjék az országgyülés összehívását, hogy az döntsön a lengyeleknek nyujtandó segitség felől, addig pedig, amíg az országgyülés összeül, legyen szabad fegyvert és élelmiszert kivinni Lengyelországba. Bars megye átirata alapján a megyék sorra foglalkoztak a kérdéssel s közülök az év nyarán 33 felirattal fordult a királyhoz. A feliratokat a kancellária válasz nélkül irattárba helyezte.

koronás fejei iránt. De elhagyván ezen sok feszegetésekre alkalmatosságot adható kérdést, tovább megyek a Lengyel Nemzet viszontagságain, s azt kérdem: Mi lett tehát azon Nemzetből, mellyet részint sorsa érdemetlensége, részint az európai politica alacsonsága egy század alatt ugyszólván négyszer gyilkolt meg.[7] A felelet az: Azok kik vagyonokat, éltöket, mindenöket a haza és a nékiek biztositott, de később legázolt alkotvány fentartásáért feláldozták, most Siberia sivatagjait, és vadonjait népesitik, azok, kiknek a jövendőség emlék oszlopot emelend, most idegen földön koldulni kéntelenitetnek.[8] De még ezen koldulástol is a félénk politika által eltiltatnak, és ha azon halálos csendet, melly most Varschau felett lebeg, kérdenők, hová lett a hős lengyel nemzet? A felelet az lenne: A nagy szabad nemzet tüz hellyén a bárdolatlan muszka melegszik, és hát lehet e mind ezeket halgatással elmellőzni, lehet e hideg vérrel elnézni, hogy az európai civilizatiónak elő bástyái el törültetvén, a muszka kiterjedés vágyának szabad mező és kapu nyittassék. Egy szabad Nemzet alkotványának legfőbb garantiája a szomszéd nemzet szabadságának fenmaradása, valamint ennek eltörlése amannak megrenditése, s épen ezen nézet vezeti a szabad nemzeteket oda, hogy egymás sorsa iránt rokon testvéri érzelemmel és részvéttel legyenek. Ugyan tartna e hazánk más szabad nemzetek pártolására számot, ha e nemzeti szomoru játékban, melly az emberiség szent jussainak olly rettentő eltiprásával végződött, csak néma halgatót jádzana? A kormány részéről pedig mért érdemlettek volna a Belgák, Olaszok és Görögök nagyobb figyelmet,[9] mint a hős lengyelek, a kikben most is él a ditső Szobieczky nagy lelke? és ha lehetett a kormánynak ama több évi conferentiákban, és rakásokra halmozott prothocollumokban részt venni: valjon nem méltó e a Lengyel Nemzet, mellynek sorsát nem csak Magyar Ország hanem egész Európa gyászolja, arra, hogy őtet a most olly hatalmas Austriai Ház legalább a diplomatia utján fel segitni, uj életbe hozni s igy Európának mély gyászát öröm és hála érzésekre át változtatni siessen, s éppen ez vala azon megyéknek, mellyek a zsarnoki hideg elmét is megrázó s az érző emberi szivet bámulásra gerjesztő Lengyel felkelés közepén Ő Felségének felirtak, kivánsága; ez most is lelkes küldőim forró ohajtása, a mellyet a T[ekintetes] Rendek hathatós pártfogásába ajánlani szerencsém van s a mit ha a T[ekintetes] RR tenni fognak, nem csak az elnyomatása miatt Éghez Földhöz kiáltó Lengyel Nemzet, hanem Európa, és az egész emberiség öröm tombal fogja harsogtatni azt, ami ekkoráig hazánk falain tul nem igen hallatott: éljen a ditső Magyar Nemzet. (Éljen!)

Az elől ülő ZMESKÁL itt megjegyezni kéntelen, hogy e tárgy már a gravaminalis küldöttség előtt initiálva van,[10] s azért minthogy ugyan azon tárgyat két uton követelni nem lehet, tessék ezen inditványtol elállani.

[7] A három felosztással — 1772, 1793, 1795 — és az 1831-i forradalom leverésével.

[8] A politikai menekültek főleg Franciaországba és Szászországba igyekeztek, ahol lengyel nemzeti bizottságok alakultak. Útjukban a magyar társadalom számottevő módon támogatta őket.

[9] Belgium elszakadását Hollandiától (1830), a nápolyi és szardiniai felkelést (1820, 1821), a görög szabadságharcot (1821—1830) élénk diplomáciai tárgyalások követték.

[10] A sérelmeket megvizsgáló és összeállító bizottság, amelynek Kölcsey is tagja volt, 1832 június 19-én kezdte meg munkáját. A lengyel kérdéssel a megyék felterjesztései alapján foglalkozott.

KÖLTSEY: Nekem T[ekintetes] R. Bars megye által a lengyel nép iránt tett inditványt pártolni kötelességem utasittásomnál fogva is, de azért is, mert azon harmintz és egynehány megyék közül, kik a még akkor utólsó elszánással küzdő Nemzetért felirásokkal folyamodtak, egyik vólt a megye, melynek képét a T[ekintetes] KK és RR sorába viselni szerencsém van. A mit külön s olly nagy szivvek kérdénk, illő most közösen melegséggel folytatnunk, ime magunkra vontuk Európa pillantatit, ugy tününk fel, mint a veszélyben forgott Ország rokon részvevői, s tettük a mit megyei helyheztetésünkben s környülményeinkhez képest tennünk lehetett; Hazánk határin kivül ugyan nem mehetünk, nem siethetünk, mint egy más szerentsésb ügyben más hazák gyermeki, ki fegyverben, menének el a régi Hellász omladékai közt és Myssolunghi sántzai alatt idegen nép szabadságáért meghalni.[11] Nekünk nem vala egyebünk parányi adományunknál, miket készen gyüjténk együvé, s könyörgő szavainknál, mikkel királyunk székéhez felsikoltottunk, hasztalan, a mi sikoltásunk siker nélkül elhangzott, hatalmas kezek verik le, s egész világ láttára verik le a nemzetet, mely vélünk együtt a kereszténység véd falának századokig méltán neveztetik, mely nélkül Bécsnek tornyai most romban feküdnének, s palotáit épen ugy hiába keresné a vándor, mint Buda Várában Mátyás termeit. Ez vala a Nemzet, melynek szét taglalásával a mesze néző Catharina Európa szivébe döfé a gyilkot, és rajta sebet ejt vala, mi ha nem orvosoltatik, egyetemi halált okozandó lészen; ez vala a nemzet, mely hoszu szenvedéseken keresztül, még egyszer, bár kis részben is szabad alkotványra jutván, attól, mivel azt elnyomás ellen alkalmazni merészkedett, végkép megfosztaték, s önmagából kivetkezteték. És nem vólt e igazunk felszólalni a lengyel ügyben, mellyet más nagy befolyásu népektől olly megfoghatlan hidegséggel elhagyatva szemléltünk? Ha mesze vidékeken, a föld kerekség egész más részein lett volna oda valamelly ország illy körülmények közt, még akkor is egész mértékben kivánná rész vétünket, most itt, határainkon s ily közel hatalom által követetik el az iszonyu tett, melly bennünket, mint embert, mint Nemzetet, mint alkotványi szabadság birtokosit akaratunk ellen riadásba hoz. Ember ember mellett és után szokott meghalni, de a nemzetnek ezredekig tartó életet ohajtunk és reményljük is, ez óhajtás és remény szivünk mélyében rázódik fel ha látjuk, miképen e szomszéd nemzetnek lehetett nem meghalni, de meggyilkoltatni, nem elsülyedni, de vad erőszak által öszve rázatni. Mik volnánk mi T[ekintetes] R, ha érzéketlenül néznénk elestöket azoknak, kik sirjok szélén remény és bizodalom tekéntetével fordultak felénk? Kik polgári éltöket egy hozzánk intézett köszönet irással végezték be, s kiknek idegen földön bujdokló maradványaink még most részvétünk után esdekelnek? Mik vólnánk, ha az eltapodott szabadság vég hörgése fel nem rezzentene bennünket, s ez oly közelről olly sok képen érdeklő ügyben férfias szózatot nem emelnénk? Igenis T[ekintetes] Rendek, kérjük a Fejedelmet, hogy a mit egyes megyéknek megtagadott, azt a nemzet egyesült ohajtásának tegye meg és a lengyeleken történt igazságtalanság helyre hozására utat keressen. Szabad nép királyának illik és kell magát nemzeti szabadságért közben vetni: szabad népnek illik és kell királyát nemzeti szabadság védelmére felkérni, s midőn ezt tesszük, Isten és ember előtt

[11] Missolungi (Mesolongion) Közép-Görögországban, a görögök főhadiszállása, amelyet a törökök többször sikertelenül ostromoltak, míg 1826-ban sikerült hatalmukba keríteni. 1824. ápr. 19-én itt halt meg Byron.

oly kötelességet teljesitünk, mit maga a természet metsze keblünkbe és minek eleget tenni haszon és dicsőség.[12] (Éljen!)

ÖTVÖS TAMÁS: Ha Európa föld abroszát gondolkodva végig tekintem, ugy hogy minden nemzetet a maga heljére képzelem, észak felé gondolatom megakad, mert hiányt lát; s ime a Lengyel hibázik a nemzetek sorából, azon a nemzet, melly Európának örökös köz fala vólt a mindég előre törekedő zordon Északi hatalom, s a Napkelet duló csordái ellen, kitöröltetett az élő nemzetek sorából; mikor, kik által? tudva van; de miért, az nem; nem is akarok rajta gondolkozni, mert minél tovább visznek gondolatim, annál inkább nevekedik aggodalmam, hogy édes szeretett Hazám meg fosztatva véd szomszédjától, az elenyészéssel fenyegető szörnyü hatalom martalékja leend. De hogy is ne nevekednék aggodalmom, ha látnunk kell hogy azon roppant hatalom, melly fel hóld formán keriti már hazámat, a Lengyel Nemzet megszüntével uj táplálékot nyert. Eltörültetett Lengyel Ország az európai erő hatalom által, s ki adott valjon bárkinek is illy jogot egy független nemzet felett? A felelet rövid: „senki". Mi után a szóló lelkesen előadná a kegyetlen elnyomattatást és a lengyeleknek mint meg annyi Leonidási hős tetteit szivreható szinekkel festené, melyeket mint mondá, pártolja e széles világ, jelen és jövendő kora? egyedül azt kivánja kijelentetni, hogy küldői kik Prága alatt[13] a Lengyel vért ontó ágyuk durrogásait hegyeiken vissza hangozni hallották, még 1832-ik Junius 20-án alázatosan felirtak, de feleletet nem kapván, a tárgy előmozditását követeiknek meghagyták. A szóló ezen szép előadását, mellyet egész kiterjedésében elő adni csak a hely nem engedi, igy fejezé be: Tegyünk ujonnan felirást, melyben esedezzünk Felséges Urunk előtt: szerezze vissza hatalmas befolyása által a lengyelek előbbi békességüket, had mehessen vissza azon sok ezer hazátlan vándor; had sirhassa még egyszer vissza áhitott hazája levegőjét, had szorithassa forró kebeléhez a sors vak játékéra hagyott kedveseit, s végre hogy megnyughassanak elhunyt tetemei azon szent földben, mellynek szabadságáért vérét ontotta. (Éljen!)

NOVÁK a Barsi inditványt egész kiterjedésében pártolván csak kettőt kiván még hozzá adni, 1-ör hogy a lengyelek részére most is fennáll a legitimitás, 2-or ha a belgákért, kiknek soha sem volt függetlenségök, közbejárhatott fejedelmünk,[14] mivel inkább a szabad alkotványal biró lengyelekért.

ACZÉL: Az Ország gyülése elein szinte pártolta a Lengyel ügyet, de miután akkor az végeztetett, hogy az Urbéri tárgy halasztás nélkül felvétessék, ő tovább nem sürgette. Most, miután már huzamos idő folyt el ennek tanátskozásában, más részről pedig a felveendő munkálatok fokozata is meg van álapitva és már felirás által is ő Felségének előterjesztve, a Barsi inditványt annál kevésbé látja maga helyén, mivel az egész lengyel kérdés ugyis már a gravaminalis küldötség által kimeritőleg felvétetett. Azért teljes meggyőződése szerént semmi másba nem kiván ereszkedni, mint a mi a felirásba foglaltatik.

ANDRÁSSY: Válogatott szép igékkel rajzolá azon viszhangot, melyre a Lengyel ügy keblében akadott, sőtt azt tartja, hogy igen nagy homályt vetne olly megyére, melly egy szabad nemzetnek elnyomattatását hide-

[12] V. ö. *Kölcsey*, VI. k. 135. s köv. l.

[13] Varsónak a Visztula jobb partján fekvő külvárosa.

[14] Belgiumot a londoni konferencia alakította önálló királysággá, azonban nem a Habsburgok, hanem Franciaország és Anglia támogatásával.

gen tekintené. A halgatók ezen ékes előadást hangos éljennel fogadván el, a szólló avval végzi hogy a háboru veszedelmes, a diplomaticai ut homályos lévén, az inditványt elmellőztetni és egyenesen a Juridicumra menni kiván. Erre oly közönséges és hosszas nevetés támadt, hogy a szolló végre maga is beleelegyedni kéntelen.

Bőjty: Mindenek előtt némelly elenvetéseket czáfol meg· „A tárgy már gravaminalis küldötség eleibe adatott s a t." Ha valamely tárgy van a föld karikáján, mely azon küldötség eleibe nem való, ugy ez az. Véghetetlen nevetséges dolog hogy a Lengyel Nemzet mellett teendő felirás a rongyos bankók és a Siófok rendében áljon[15] s azon szerént kerüljön a Rendek eleibe, midőn már eddig is felette elkésett. Maga azon küldötség érezte ezen fonákságot és minden sérelmek eleibe tette,[16] ha honnan azt ki- s elő venni egyedül a T[ekintetes] R. akaratjától függ. Ugyanis az 1827-iki országgyülésére feladott egyes sérelme nemes Sopron megyének, az idegen bor bevitele iránt, lelkes követje által előlegesen külön felterjesztetni sürgettetett, és a felirás meg is készült,[17] de valjon a folyamatyában lévő tanátskozás ideje alatt nem ugyan ez történt e a magyar nyelvel is, mely szint azon kimerithetetlen örvénybe vala károztatva. De a RR bölcsessége, elszánt egyes akarattal onnan merész kezekkel ki ragadta, és urunk királyunk elébe terjesztette,[18] bár ezek mind önmagunkat illessenek is, nem kevesebb tekintetet érdemel azon hős nemzet is. Szóllok most már magához az inditványhoz, ne várjanak a Rendek semmi theoreticai rendet előadásomban, méljen elfogódva érzésemnek szabad szóllást engedvén, bátran megeresztem gondolatim barna verebeit, had repüljenek minden tartózkodás nélkül. Ez előtt két esztendővel szóliták fel Bars lelkes lakosi küldőimet a Lengyel ügy pártolására, hasonlóul most ugyan azon megye lelkes követje szól hozzám és valamint akkor, ugy most visszhangra talál Bihar lelkes küldőinél, a mit kettős örömmel kijelenteni ez uttal kedves kötelességemnek tartom. Azon diplomaticai nézetekhez, a mellyeket Barsi követ eleinkbe terjesztett, szükségesnek tartom még némeljeket hozzá adni. A Bétsi Congressus magas feladásai közt nem a legutolsó helyre tartozott Lengyel Ország vissza álitása. Férfias erővel inditá ezt meg Lord Castlereagh[19] és rokon érzéssel támogatta a diplomaták Nestora, herczeg Teallyerand.[20] Az Austriai Ministerium, melynek az Orosz átölelése szinte nyughatatlanságot kezdett okozni, mélyen érezte azon helyreálitás szükségét, olly annyira, hogy ezen czél elérhetésére Lengyel ország tulajdon részét átaladni magát késznek jelenté. Sándor Czár, kinek fő érdekeihez tartozott az ugy nevezett Varchaui Herczegség, ki jelentette,

[15] A sérelmi bizottság munkálatában a lengyel ügy 7. szám alatt szerepel, míg a 6. gravamen arról szól, hogy a gyenge papíron nyomott, könnyen szakadó papírpénzt a bank csak levonással váltja be. (*Iratok*, II. k. 81. s köv. l., *Kölcsey*, VII. k. 301. s köv. l.)

[16] A sérelmi bizottság 1. szám alatt az előző két országgyűlésnek azon gravameneit sorolta fel, amelyekre királyi válasz nem érkezett, nyomban utána pedig a magyar nyelv ügyét. (*Iratok*, II. k. 57., 66. l.)

[17] Az 1827 aug. 6-i feliratot l. az országgyűlés *Irásai*ban, 1649. l. Az ügyre vonatkozólag l. *Országgyülési Tudósitások*, I. k. 225. l. 16. jegyzet.

[18] Az 1832 dec. 27. és 28-i kerületi ülések határozata értelmében. (*Országgyülési Tudósitások*, I. k. 40. s köv. l.)

[19] Castlereagh St. H. R. viscount (Lord Londonderry) 1812-től az angol külpolitika irányítója. († 1816).

[20] Talleyrand, Franciaország képviselője a bécsi kongresszuson.

hogy ő kész a Lengyel királyságot helyre álitni, annak törvényes alkotványt is adni, sőtt czélja elérhetésére tartományainak is egy részét feláldozni. A hatalmasságok hozzá is járultak ezen ajánláshoz, olly nyilvános kötés mellett hogy soha Lengyel Ország egészitő része az Orosz birodalomnak ne lehessen, és külön törvényes állás és kormány alatt létezhessen egyedül. Igy adta az elhunyt Czár 1816-ban[21] a Lengyel alkotványt és megtartására magát is hittel leköteleztе. A már előadott Ministerek responsabilitásán és a sajtó szabadságán felül még sok szép alkotványos jussokat foglalt ez magában, ugymint, az adót csak az Ország gyülésen lehet elhatározni, és csak annak jóváhagyásával beszedni, nemzeti katonaság; az oroszok minden hivatal viseléstől kizárva, az ország körében idegen katonaság soha sem tanyázva, és ha lengyel földön orosz katonaság keresztül menne is, azt a Czár maga költségein egyedül viheti véghez. Ezeken kivül a személyes bátorság ezen Kartában annyira vólt biztositva, hogy az elfogatott harmadnap alatt biró elébe álitatván csak mi után „bünös"-nek ki mondatott, fogságba vissza vitethetett, különben őt előbbi szabadságába vissza helyhezni kelletik. Hajlandó vagyok hinni, hogy Sándor Czár meg vólt győződve az alkotvány fentartásának szükségéről, de fájdalom! csak hamar erőt vettek a homályt szerető tanátsosok jobb érzésein és egy szerencsétlen szempillanatban a Czár Constantin nagy herczeget oda küldötte kormányozónak,[22] ki képes vólt minden adott kedvezéseket rövid idő alatt megsemmisiteni. Ez ama személy, melly minden veszedelemnek, a Nemzet egész szerencsétlenségének kutfeje. Nem vala olly irtóztatóság, olly megalatsonyitás, mellyet el nem követett, a constitutionak minden részeit lábbal tapodva, tömlöczökre hurczoltatta a legtisztesebb lakosokat és a legjobb érzésü varsaui polgárokkal nyirt fővel utczát söpörtetett. Kegyetlenségei meg haladták azon mértéket, mellyet az ember eltürhet, türt is a Nemzet, mig emberi érzés türhetett, de csordultig lévén a pohár, nem maradt egyéb hátra, mint „Markollj fegyvert te rég hevert dicső hősök hazája!" Ketté szakitattak azon kötelékek, meljek a kormányozottat a kormányozóhoz csatolják, és igy következett a közönséges felkelés! nem akarom azon ditső évet Grochovtól Osztrolenkaig meg futni,[23] innen már midőn nem a bünös lakolását, hanem az ártatlanokét látja, kik ezrenkint a következés, Varsau elesett és vele a civilisált Európának egy szebb jövendője, s nem a vitézség győzött a vitézségen, nem a hadi tudomány a hadi mesterség eránti járatlanságon, nem a sokaság a maroknyi lelkes, erényes hősökön: hanem az árulás, a csalárdság, ezen undok szövetségei a még undokabb hatalomnak. Hideg politicájába polyázva nézte ezt az Austriai ministerium, nem hatották meg az árvák és özvegyek jajjai, nem a haldoklók hörgései, nem Szobietzky árnyéka, ki mint hitelező zörgete adós ajtaján. Hasztalan! Oda hadja dülni, halni és igy el mulasztá azon szép szempillanatot adósága leszámitására, melly ditsőségesebben ezen életben mutatkozni nem fog. Nem maradott más remény, mint a hóditó nagy lelkétől várni, mikép felelt meg e köz várakozásnak, megmutatta az 1832-ki esztendő 26-ik februariusba kiadott ukásza,[24] — bá-

[21] Helyesen: 1815-ben. (V. ö. a 4. jegyzettel.)

[22] I. Sándor cár öccse († 1831). Felsége lengyel grófnő volt. 1822-től volt a lengyelországi haderők főparancsnoka, majd helytartó.

[23] A grochowi csata Varsó mellett 1831 febr. 24. Dibics orosz hadvezér vereségével, az osztrolenkai máj. 26-án győzelmével végződött.

[24] A szervező szabályzatra vonatkozólag l. a 3. jegyzetet.

mulni kelletik, ezt olvasván, az emberi elme tévelygéseit, mellyet az Isten talán csak jóra teremtett, hogy gondolhat ki illyen Istentelenséget, midőn nem a bünös lakolását, hanem az ártatlanokét látja, kik ezrenkint ragadtatnak ki szüleik karjai közzül, Siberiakba hurczoltatnak hogy azon zordon ég hajlat alatt, hol nem tenyészik semmi, a Nemzetiséget és Haza szeretetet belőlük végképen kifagylalja. Ugy tehát a világ minden részeiben mint Izrael 12 nemzetsége bujdoklanak s aki erre adta magát, még boldogabb mint aki szerensétlen hazájában maradott. Minden nemzet envhitheti szerencsétlen sorsokat, csak mi vagyunk olly mostoha helyzetben hogy tüzhellyeinkre fel nem vehettyük, nem részesithettyük világ szerte esméretes és betsült vendégszeretetünkben és csak azért, mivel mellettek a törvényes uton szólhattunk és jó Fejedelmünket a közbenvetésre megkerestük. Szerencsétlen bizodalmatlanság, de kutfeje minden rossznak! mikor fogsz valahára a Fejedelmek oldalai mellől eltávozni. És bizodalmatlanság a Magyar iránt, ki midőn a szükség ugy kivánja, ditsőségének tartja minden rajta elkövetett méltatlanságot megbotsájtani, fegyverhez nyulni és királyáért meghalni? Milly veszedelem fenyegethetné most már a nemzet sorsát, milly kivánatos vólna leginkább Austriának a Lengyel királyság helyreálitása által a védfal, azt Sopron megyének lelkes követje 1827-iki Ország Gyülése berekesztésével, küldőinek vitt sérelmében[25] nyomosabban előadá, mintsem azt ismételni szükség legyen. Berekesztőleg oda jelentem ki magamat: kérjük meg ő Felségét diplomáticai uton, legyen közbenjáró és igy vessen véget a Lengyel Nemzet szenvedéseinek. (Éljen!)

Minden azután szolló követek, még azok is, kik Araddal és Esztergommal egy véleményben valának, vetélkedének a hős Lengyel nemzet iránti hajlandóságoknak és sorsok szánakozásának kifejezésében. S mivel ezeket egész kiterjedésökben tisztelt olvasóinkal nem csak a helly szüke miatt, hanem azért sem közölhetjük, mivel ezen ékes előadások többnyire csak ugyan azon themának szép variatióji valának, csak a jelesbb gondolatokat tüntetvén ki, röviden előadjuk, hogy a Barsi inditványt még pártolák: HERTELENDY, noha nem kételkedett hogy ezen felirásnak is csak annyi sikere lesz, mint ama lelkes megyék kéréseiknek. DEÁK, ki szokott logicai tömöttséggel előadott beszédjének végén az előlülőnek azon álitását, hogy ezen tárgyat miután már a gravaminalis küldötség elébe került, két uton követelni nem lehet, czáfolván, azt feleli: hogy ez valamelly inditandó pernél igaz ugyan, de nem illy nemzeti kérdésnél, a hol illyen ellenvetésekkel a nélkül élni nem lehet, hogy gyanu ne támadjon, hogy a törvényhozó test csak procuratorokból áll, végre emlékezteti a rendeket azon vádra, mellyet annyiszor hallani kelletik, hogy a magyar csak rövid ideig buzog valamely dologért. BORSICZKY nemcsak mint követ, hanem mint becsületes ember is öröké pártolandja a Lengyel ügyet megyéje részéről, ezen tárgyat a Gravaminalis Deputatiora annál kevésbé hadhatja, mivel ott leginkább arrul tétetik panasz, hogy a Felség a megyék felirására nem felelt. Ezt küldőiről nem gondol-

[25] Az országgyülés 1826 ápr. 17-i feliratával a praeferentialis sérelmek közt kérte Galicia—Lodoméria visszacsatolását és a harmincad megszüntetését, az 1827 ápr. 11-i resolutio azonban a rendeket, mivel felterjesztésükben csak a régi érveket ismétlik, az 1807 nov. 6-i királyi válaszra utasította. (Az országgyülés *irásai*, 314., 1116. l.)

hatja, kik valóban nyertek feleletet, de köszönet nem vólt benne.[26] Gyczy Barsnak Hazánkon tul ható és Európai inditványát pártolni nemkülömben Szirmay, B. Sztolyka, Deseöfy leginkább nemzetünknek béke és hadi jogánál fogva, Patay, Jármy, Szárits, bár ohajtván, a kérdés felett ne oszlotak vólna el annyira a Rendek véleményei, Csapó ki tanuja vólt azon lelkesedésnek, mellyel nemes küldői kérelmeiket felterjesztették, és Brezovay, Bükk ékes és elmés beszédéből csak néhány gondolatokat hozhatok fel. Európa meg nem tudta fejteni a szerencsétlen Lengyel Nemzetnek három fele darabolását, a Nemzetek törvényének milly codexében, articulussában találtatik fel? Ezt megejteni mi is bajosan fogjuk, de nem is lenne sok haszna miután a Bétsi Congressus ezen feldarabolásra a helybenhagyás borzalmas pecsétjét reá ütötte, amelly helybe hagyásrul, (a mit függetlenségök vissza nyeréséért akkor ott könyörgött Velenczeiek és Genuaiak ex praxi tudnak) apellata non datur. Hollandiát és Belgiumot szinte azon Congressus alkotta egyé, gondolván hogy a kettőbül egy szép egész kelekedik öszve, ellenkezőt mutatván az ember vérrel megirt következés: Válaikra vették az öszve olvasztást elrendelt hatalmasságok a diplomaticus pennával, vagy ha nem elég vaskosan fogna, a bajonéttal való elintézését, s igy született a Londoni Conferentia.[27] Urunk valóban atyai fejedelmi szivére vette a dolgot, mert Eszterházy után[28] Vessemberget[29] is amint én tartom segéd, a mint sokan pedig gunyolva álitják, vezető társaul oda küldötte, gustussa vólt Hollandiának Belgiumot körmei közül ki nem ereszteni és a diplomaticus tractatusok bizonytalansága alá magát nem adni; De a látogatóul oda beszálló Franczia seregek nyájas engedékenységre birták, semmi argumentum pedig nem vólt kezeikben csak a szelid capacitans Canonen jus,[30] az igazságnak vélekedésem szerint mindég igazságnak kell lennie, minden ember, de még a földön az Isten képét viselő koronás fők előtt és nem scalája az igazságnak az, valjon az ostorozott emberiség rovására makatskodó praetendens két ezer katonával fogja e álitását támogatni, vagy husz ezerrel? Ha igazság vólt az hogy a felzendült Belgium ügyét a hatalmasságok pártfogás és intézés alá vették, a Bétsi Congress actái és Nemzetek törvénye mellyik §-sa vetkeztette ki ezen igazságot? Akkor talán és csak azért, mikor és miért a Lengyel nép apellált nemzeti utolsó vonaglásában reá. Hiszen az ember vér csak talán mindenütt egy formán becses, hiszen a hazája omladéki alája temetett szegény lengyel öszve zuzott szivéből kifolyt a vér csak nem aláb annál, melly a belgák sebekből

[26] Trencsén megye, mint néhány más megye is, a forradalom leveretése után ismét felírt a királyhoz a lengyelek érdekében. Mivel az 1831 okt. 10-i közgyűlésen felolvasták a lengyel forradami kormány köszönő iratát, különösen magára vonta az uralkodó neheztelését. Ez megrótta, hogy „a törvényes király ellen fegyvert ragadó lengyelek" mellett felszólalt, messze túllépve hatáskörét.

[27] A nagyhatalmak követei 1830 novemberében ültek össze Londonban a belga kérdés megtárgyalására s 1831 január 20-án mondták ki Belgium függetlenségét.

[28] Hg. Eszterházy Pál, az első magyar minisztérium külügyminisztere, 1815. Ausztria nagykövete, 1830—36. a bécsi udvar első megbizottja, a londoni konferencián.

[29] Br. Wessenberg János Fülöp 1848-ban osztrák külügyminiszter. 1811-ben müncheni, 1830-ban németalföldi követ.

[30] Francia csapatok foglalták vissza Antwerpen erődítményét a hollandoktól. (V. ö. *Országgyülési Tudósítások*, I. k. 36. l. 3. jegyzet.)

omlott; valjon Belgiumnak vólt e a Nemzeti felkelésre, vagy Lengyelországnak törvényesbb igaza? Az csak Isten és emberek törvénye szerént igaz hogy bár mi nagy legyen is egy nemzetnek polgári álitott vétsége, azt azért polgári halállal, kiirtással büntetni nem lehet. Ezrenként Siberiába vitetnek a szegény lengyelek, Orosz sanyaró patvarián megtanulni azt, hogy a határtalan hatalmu Autocratának határtalan parancsait, határtalan szolgai engedelmességgel nem fogadni mennyire nem tanácsos! és sirva néz elpusztult hazájára vissza, mellynek földjén talán egy négyszöges láb sints ollyan, hol a despotai önkény vére nyomai ne látszanának, ezekbül az okokbul, de még arithmeticus calculusbul is annál fogva, mert az Orosz birodalom az egész száraz földnek egy kilenczed részét teszi, nap kelet nap nyugat felé egy formán terjeszkedik, altera manu orientem altera occidentem contingit, az Austriai Monarchiát, közelébb hazánkat ölelő karjával már most is jó darabon át fogva tartja, a századokra való gondos előre nézés valóban szükséges! Lelkes küldőim a felirást kivánván, ezennel azt is nyilatkoztatják, hogy ha kérésök támogatására Felség Atyai Jó Királyunk által törvényesen fel fognak szólitatni, a czél eléréséhez vezető áldozatoktul, bár melly nagyok, bár melly tetemesek lennének azok, teljességgel nem idegenek, sőtt azokra igenis készek s ugy hiszik, valamint ők szinte aként az egész Haza is. (Éljen!)

Az ellenkező részt pártolók sokkal rövidebben adák elő véleményöket, ugy azomban, mint mondám, hogy közülök egy sem találtatott, ki a Lengyel Nemzet iránt a meleg részvétellét ki nem fejezné. PRÓNAY az országgyülése elein a lengyel ügyet minden erejével elő mozditotta, pótló utasitása következtében leginkább attól tart hogy ezen tárgy most már olly kérdések örvényébe vezetne, hol csak némelly követek szép előadásaikkal ragyognának, de sem a Lengyel nemzet, sem szeretett Hazánk semmit sem nyerne. Ezt PÉTSI pártolván azt teszi hozzá hogy miután a kérdés már mind a kerületi, mind az országos ülésekben elvetetett,[31] itt már az inditvány ismételésének nincs helye, ezen kifejezésre olly nagy zugás támadt, hogy az előlülő kéntelen a halgatókat meginteni. Folytatván a szólló, Európának itéletével nem annyit gondol, mint a Haza boldogságával, ezt pedig nem az ékes beszédek mozditják elő, nem szóval kelle vala eleitől fogva közbe járni, hanem másképp, sőtt épen a Franczia Camarában tartott szép dictiók, még magoknak a lengyeleknek is többet ártottak, mint használtak. Azért egyenesen a Juridiciumba kiván be menni. Franczia Ország iránti észrevételére azt feleli BÖJTI: ha nemzeti repraesentatiónk ugy volna el rendelve, hogy a felelettel tartozó Miniszter közöttünk ülne, nem aggódnék azon, mit tenne a kormány is a Nemzet betsületének megmentésére, meg elégednék annyival, a mit a Franczia kamara lelkes szónokja Bignon[32] e tárgyban nyert, midőn a Ministerium előadására kielégitőleg válaszolt, miért nem nyert a lengyel inditvány a kamarában többséget, annak rövid oka csak az hogy a Doctrinaerek és a juste milieu[33] szinte felette megszaporodott. ROHONCZY a hatalom ellen, melly felénk siet, gátot emelni szükségesnek látja, és ha az

[31] Bizonyára oly értelemben, hogy az alsó tábla a magáévá tette a kerületi ülések elhatározását és a lengyel ügyet nem vette fel az előleges sérelmek közé.

[32] Francia külügyminiszter. (V. ö. *Országgyülési Tudósitások*, I. k. 43. l. 11. jegyzet.)

[33] Lajos Fülöp belpolitikájának elve.

Austriai politica megengedné, ő ősz fejével az első vólna, ki annak gátlására lóra ülne, (éljen) nem érdemli ugymond a vivátot, mert beszédének vége soknak nem fog tetszeni, ő Lengyel országnak veszedelmét akkor látta, mikor legelőször eldaraboltatott, kezet fog az előtte szolló követekkel, hogy egy alkotványos Nemzetnek elnyomása, a többieknek figyelmét érdemli, de kérdi, valjon ez az Urbér után való e. Tagja ő a Gravaminalis deputationak, felszólitja a többi tagokat, valjon Siófok és a rongyos bankók után adatik e elő a lengyel sérelem? Használják az időt, szép az elvégzett munka, de egy esztendőre nem sok, dolgozzon a gravaminalis Deputatio délutánokon és adja elő munkáját. Vivátot nem érdemlettem. (Éljen.) Hasonlóul vélekedik NYISZKY is (Vas) ki a tárgyat in serie postulatorum mindenkép pártolni fogja, a szánakodásról itt nem lehet szó, hanem az a fő kérdés, hol és mikor lehet hellye a felirásnak? Ezt pedig a már előadottaknál fogva most helytelennek látja. TORKOS: Igyekezzünk elébb a Nemzet negyven évi kivánságait teljesitni, s csak az után lehet körül tekinteni. BENCSIK fel szólitja a rendeket: Tegyék kezeiket sziveikre, lehet e már a Lengyel Nemzeten segiteni. GRÓF LAMOTTE hosszas beszédében arra figyelmeztet, ha a kormány elfogadná kérésünket, és háboru támadna Európának mostani veszélyes körülményeiben? A többi Nemzetek sem mozdulnak. Vigyázzunk, ha okai lennénk egy háborunak, miként tudnánk mostani lépéseinkre vissza emlékezni? Plathy, Szucsics, Jekelfalusy, Szalopek, Markovits, Marits, Vásárhellyi, G. Draskovits és Petrovay a Juridicumba menni kivánnak. ZMESKÁL későnek látja az orvoshoz folyamodni, mikor már a testét el hagyta a lélek. SISKOVITS szerént csak arrul lehet a kérdés, valjon a tárgy az operatumok közé való e, kérdi Nemzetünknek nints e szüksége belső elrendelkezésre? Vissza hellyeztetni nem lehet a lengyeleket, a szánakozás kifejezésére pedig később is lessz idő. MAJTHÉNYI bajosnak látja akkor hosszasabban beszélni, ha a beszédnek foglalatja vivátok ellen van. Athenében mindenkinek véleményét ki kelle mondani, s a szolló szerént mindég charactert mutat, ha valaki a közvélemény ellen bátran szóll, a ki pedig ilyenkor halgat, nagyon gyanus, hogy csak hiuságbul beszél. Mi után rabszolgáinkról végeztünk, maga rendjén lenne, a külső rabszolgákról értekezni; ha az országgyülése elein el nem esett vólna az inditvány, ő lelkes küldőinek előtte ismert szándékánál fogva azt minden hévvel pátolná. De pótló utasitása azt tartja hogy a rendszeres munkálatok és előleges sérelmeken kivül semmibe se ereszkedjék. Ha valódi segedelem nyujtatnék a Lengyel Nemzetnek, a szóló is szeretne köztök lenni, mert elnyomattatása hallattánál lehetetlen fel nem hevülni, és még kardot is rántani, ez vólna valódi érdem, de most a folyamodás egy garast sem ér, néhány forint a szegény lengyeleknek ajándékozva többet ér, mint minden ékes beszéd.

Szavazásra kerülvén a kérdés, mellette voxolt: Posony, Soprony, Szala, Trencsén, Bars, Zólom, Tólna, Abauj, Zemplén, Sáros, Zabolch, Szathmár, Borsod, Heves, Beregh, Torna, Ugocsa, Bihar, Máramaros, Békés, Temes, Torontál és a Hajdu kerület; Ellene Vas, Komárom, Nyitra, Győr, Baranya, Fehér, Nógrád, Liptó, Verőcze, Szerém, Ungh, Hont, Veszprém, Esztergom, Moson, Báts, Pest, Árva, Turótz, Posega, Horvátország, Szepes, Gömör, Csongrád, Csanád, Arad, és Turopolya s igy a többség ezen tárgyat gravaminalis küldöttség munkálatára elhalasztani kivánta.

b)

November 21-én a voltak elölülése alatti kerületi ülésben DESEŐFY fel olvassa a Magyar és Deák felirás javallatát az előleges sérelmek iránt,[34] melly némelly stylusi változások után meghagyatott.

Bementek azután a Rendek a törvénykezési tárgyba és hosszas viták után azt végezték, hogy a törvényszékek elrendeltetésénél kezdődendnek a tanátskozások olly formán, hogy az Országos küldötség szerkesztétése[35] felolvastatván, a tanátskozások következésében tett javitások szerint még az nap magyarra forditassék a törvény javallat, a melly azután eredetinek fog tekintetni.

November 22-én a vóltak elölülése alatt a törvénykezési tárgy feletti tanátskozásba menni akarván a Kerületek, CSAPÓ egy előleges inditvány tételét szükségesnek látja, a béke birákra és a helybeli bíróságokra nézve, melly szép inditvány rokon pártolásra akadván, sok jeles előadásokra alkalmat szolgáltatott. Végre ezen nevezetes tárgy iránti általános elvek kidolgozására egy küldötség neveztetett.

A 23-ik Novemberi Országos Ülésben az előleges sérelmeket sürgető felirás a Personalis igen rövid megjegyzései után fel olvastatott mind a két táblán, és a Rendeknél el fogadtatott.[36] Ezután Balog a Lengyel kérdést ujonnan inditványban hozá, hevesen pártoltatva sok követek remek beszédei által, de nem több sikerrel mint a kerületi ülésekben. Mind ezekről a jövő szám nagy érdekü részleteket adand.

Czinderi és Dokus több heti othon léttök után szerencsésen meg érkeztek.

[34] *Iratok*, I. k. l. s köv. l.

[35] *Opino excelsae regnicolaris deputationis motivis suffulta, pro pertractandis in consequentiam articuli 67 : 1790/1 elaboratis systematicis operatis articulo 8. 1827. exmissae, circa obiecta ad deputationem iuridicam relata.* Editio secunda. Posonii, 1831. I. rész. *Proiectum articulorum de fororum coordinatione.* (A következőkben: *Proiectum de coord.*)

[36] V. ö. *Jegyzőkönyv*, V. k. 431. s köv. l.

97.

a)

1833 november 22
Kerületi ülés.

Tárgy: Csapó inditványa a Juridicum elkezdése előtt a békebirákról

b)

1833 november 23
Országos ülés.

Tárgy: Balogh megismétli javaslatát a lengyelek érdekében.

c)

1833 november 25
Kerületi ülés.

Tárgy: A Juridicum I. tc. 1. §-a: az úriszék.

d)

1833 november 25
A főrendek ülése.

Tárgy: Az előzetes sérelmekre választ sürgető feliratjavaslat.

a)

Nov. 22-én Zmeskál és Eötvös Mihály előülésök alatt a diák felirásnak[1] tegnapról elmaradott átnézése után a törvénykezési tárgy kerülvén napi rendre, következő inditványt tesz:

Csapó: Tolna v[árme]gyének Rendei kivánták hogy a törvényhozó hatalom a jelenleg fenforgó állapotok elrendelésében oly intézetekre is terjessze figyelmét, mellyek a népet erkölcsi s polgári mivelődésre és emelkedésre késztetvén, s e czélra módot s eszközlést foglalván magokban, a hazafiakat tökélletesitve inkáb inkáb alkalmatossá tegyék, hogy a polgári társaság igazaiban, kötelességében és oldásában teljesebb értékkel részesülhessenek; ennél fogva mi előtt más itélő székekről lenne szó, kivánják: hogy minden községben helybeli saját bíróság törvényesen állapitassék, és rendes törvény hatósággal és tisztséggel ruháztassék fel, ez azon jót hozná magával, melly a felekkel egy sorsu, és együtt élő bírósággal öszve van kötve, és figyelmet érdemel ama szempontból is, mely szerént a községek polgári hatáskörükre nézve az erősebb és teljesebb alkotás ugyan kivánatos. Hazánkban ezen intézet uj, szokatlan, vagy megütközéssel járó épen nem vala, és csak oly szertartást törvényesitne, mely több helyeken önként igen jó foganattal már fenáll, ama mindenkit megnyugtató elv

[1] *Iratok*, II. k. 1. s köv. l.

szerént pedig, hogy lépcsőnként annál biztosabban jó divatba a dolog. A községeknek birái, a törvényhatóság gyakorolhatására nézve a népességnek legbizonyosabb kulcsa után határozandó osztályok szerént ama helybeli bíróságok czélirányosan rendeltetnének ugy, hogy minden csekélyebb helységben is a biró egy pár esküdtel s ha van, jegyzővel minden oda való lakos ellen támasztott követelést béke birókkal elintézni próbálják; ezen egyeztető eljárás elmellőzhetlen lévén, a követelés csak a béke bíróság ily eszközlődéséről szólló bizonság levél mellett vitethetvén a szoros bíróság utjára. A 2-ik osztályba tartoznának oly helységek, mellyekben ezer lélek van, vagy mellyeket ilyekkel ha bár a lélek szám csekélyebb volna is, más körülállásoknál fogva a V[árme]gye a f[öldes] uraság befolyásával egyenlővé tehetne. Ez osztálybeli helységek már rendes törvényszékkel birnának, mely ha a próbálandó barátságos egyeztetés el nem sülne, itéletet is hozna a felek között, állana pedig a biróból, s 3 esküdtekből és a jegyzőből, az első osztálybeli helységekre nézve az érint[ett]ekhez képest az úriszék maradna az első rendes biró. A 2-ik Osztálybeli bíróságról pedig a feljebb vitel menne az aláb következendőkhöz képest is birtokon belől szinte az úriszékre. A f[öldes] uri törvényhatóságot t. i. ily helyeken nem csak jótevőnek, de szükségesnek és maguk a lakosok jólétökre nézve az előadott módot fentartandónak vélik küldői. De ezeken kivül ama bíróságokra még a megyebeli tisztviselők felvigyázását is ohajtják. A harmadik osztályt végre oly helységek tennék, mellyekben 10.000 vagy több a népszám, mellyek az uradalomra nézve szoros összeköttetésben és kötelezés alatt már nincsenek, és a mellett a V[árme]gye által a telyjes ön törvényhatóságra alkalmasabnak itéltetnek, e részben a V[árme]gye a lélek számra nézve a csekélyebb hiját ugyan elnézhetné, a szoros urbarialis öszveköttetés azonban, melly mellett küldői az uri törvényhatóságot is czélirányosnak, sőt szükségesnek itélék, ezen osztályból akár mely helységet kizárna. Emez utolsó osztálybeli helységekben egészen formás törvényszékek, mellyek szinte egyeztetés próbája után itélnének, volnának fenállandók, a birókból s 5-ből az esküdtek közül, és a törvénytanult jegyzőből, és ezen bíróságtól a feljebb vitel egyenesen a V[árme]gye törvényszékére történne. Megkülönböztetik t. i. küldői a f[öldes] uri urbarialis birtokot, és járandóságot, mellyet akár mint más tulajdont kell tekinteni és őriznie a törvénynek a f[öldes] uri törvényhatóságtól, melyben nem szemlélnek egyebet, mint a közhatalom s az igazgatásnak az idő körül állásai szerént a f[öldes] urakra bizott részét s ágazatját, mely a dolog természetéhez képest sajátság nem lehet, és minden jus sértés nélkül a törvényhozó hatalom által mindenkor alkalmaztatható, és ugy látják, hogy az érintett 3-ik osztálybeli helyeken a f[öldes] uri törvényhatóságot megszüntetni, valamint a községre, ugy a f[öldes] urra s a lakosokra nézve minden tekintetben czélirányos, ugyan is ezt látja kivánni ama természetben gyökerezett igazság, hogy a mint egyes embernek vagy községnek egész tehetsége érdeme kifejlik s emelkedik, s azt polgári szabadságára s ön állására nézve is előre kell vinni a közhatalomnak, melly a természet rendjét csak kormányozhatja, nem gátolhatja jó sikerrel. Hódoltanak is ezen igazságnak már eleink a haza alkotványának rendszerében, melynek igazi lelke az Aristokratiát valódi érdeméhez képest mindennémű jelességnek nyitva tartja, sőt az a mint kitünik, abban azonnal felveszi. És talán a jótevő arányzatában hagyták tartóságának biztosabb zálogát a maradékra. De hagytak

intést is hogy az azon igazságot soha el ne felejcse, a mint pedig ezen elvet az ország legelső ideje óta Királyunk s hatalmasabb nemességeink, helységeknek adott privilegiumokkal gyakoroltak, ugy most a törvényhozó hatalom azt az emlitett intézetben igen czéliránvosan alkalmaztatná, annál inkább, hogy ezen intézet a legnépesebb helységekkel, földmivelő, müvészi s kereskedési tekintet alatt is legfontosabban emelne, továbá hogy éppen oly helyeken, mellyek ezen osztályba tartoznak, a f[öldes] úri törvény hatóság igen sokszor izetlenséggel és viszálkodással jár. Az uraság bajos, terhes és költséges birói tisztjének telyesitése mellett is ennek czélját gyakran el nem éri, szenved ezen ütközésben a közigazgatás, és rendtartás. Az előjárók és lakosok is megszokják félni tekinteni az uraság tisztjeit, s utób magát az uraságot is. Nyughatatlanná lesz a község, jó hely mindenféle bujtónak, mind ez pedig sok igen terhes s messzeható bal következéseket szülne, melynek eleget tenni a törvényhozó test gondolkozásához illik.

Prónay ezen inditványt teljes kiterjedésében pártolván, a kissebb ügyekre, politica áthágásokra annál szükségesebbnek tartja a béke és helybeli bíróságot, mivel az ujabb urbéri állapitásoknál fogva,[2] a f[öldes] úr ily bíróskodással felettébb terheltetne, a megyebeli tisztviselők pedig fontosabb foglalatosságaik által azoktól elvonattatnak, holott a szegény ember nyomban való orvoslást kiván, azért mint egy első czikknek kivánná ezen rendelkezést, mivel ezen bíróságot az úriszékkel összvekeverni nem akarná, a VII., VIII. §-t[3] helyekből kivenni s e czikely elébe téteni óhajtaná, a mezővárosokról nem itt, hanem a maga helyén kiván rendelkezni.

Dubraviczky is az itélőszéknek elrendelését a legalsóbaknál kezdené. Megyéje dicsekszik számosabb népes helységekkel, a hol ezen bíróság már némikép divatoz, de többnyire azon anomalia alatt hogy a helybeli tanáts itéletei a szolgabiró itélő székére appelláltatnak. A békebirókra nézve azon tegens ideát állitja fel: hogy semmiféle pert inditni ne lehessen, mig az egyeztetés a béke bíróság előtt meg nem próbáltatott. 12 évig sz[olga]biró lévén, a helységek bíróságával megyéjében tökélletesen megismerkedett, ez a helységnek körülményeihez képest különböző, sok helyütt még a birónak individualitásától füg nagyobb vagy kissebb sikerrel. Kecskeméten a panasz a biró elébe kerül, ha ott el nem intéztethetik, a tanácsbeli küldöttség igyekszik azt kiegyenliteni, s csak ha ott sincs sikere, az egész tanács bíróskodik benne, de ezen utolsó szék elébe igen ritka perek kerülnek. Itt csak a vezérelveket lehet felállitani, mert a módja más helyre való, mindenekelőtt a békebirókról kiván egy czikkelyt szerkesztetni.

Hertelendy a Tolnai inditványon tul, mellyet Hazánk minden polgárjaira terjesztetni, mig a birókra nézve az itélő székek elrendeltetésöket javall, minden biró responsabilis legyen, akaratos birósága által okozott minden károkról feleljen s azokat visszatéritse; a birák választás által neveztessenek ki, az itéletök szorosan a törvény betüje szerént hozassanak, s azért a szokott birói hit mellé még hazzátétessék „secundum litteram legis", a perek nyitott ajtóknál, tökélletes nyilvánosságnál itéltessenek el. Végre a törvényekből minden, a mi kegyelemre mutat, „erga humillimam instantiam ad benignum S[acratissimae]

[2] L. az úrbéri törvényjavaslat VII. cikkét. (*Iratok*, I. k. 537. s köv. l.)

[3] A mezővárosok igazságszolgáltatásáról, a városi tanácsok birói jogköréről szólnak. (*Proiectum de coord.* 7. l.)

M[aiestatis] annutum" s a t. kiküszöböltessenek. Mert a fenségről sem szabad feltenni, hogy a törvényeket nem igazság szeretetből, henem kegyességből hozza. De mindezen inditványok a magok helyekre utasitattak.

NICZKY (Vas) az előbi inditványokat felfogván, elismeri ugyan, hogy a mostani urbér rendelkezés következésében ritkábban fognak tartatni uriszékek, s azért az előleges egyeztetést pártolja, de máskép áll a dolog a helységek birósága iránt. A szólló sok helybeli előjárókat ismér, kiknek kezeikre a külön perek elitélését bizhatni, de vannak ellenben igen sokan, kik minden ehez kivántató tulajdonokkal szükölködnek. Egy chategoriába tehát az egyforma népségü helységeket tenni nem lehet, de a Tolnai inditványnak III. pontja teljes ellenkezésben áll az Urbérben felállitott Salva legali jurisdictione Dominali rendelkezéssel,[4] nem látja szükségesnek e tárgyról itt előlegesen tanácskozni; miután a VII. VIII. §-ban ugy is foglaltatik. Minden perek előtt lehet egy tentamen pacis, de a formalis helybeli bíróság utasitása ellen van.

Hasonlóul vélekedik ANDRÁSSY, ki még most semmi localis bíróságot nem kiván, mivel alkotványunk feláll, az Ur és Jobbágy közti kapcsolatot jobban öszveszoritani, mint megtágitni akarja, de a szükséges intelligentiával sem birnak a helység előljárói.

CZINDERY utasitása következtében többféle inditványt terjeszt elő. 1-o. A birák választassanak, s ugyan a felsőbbek az Orsz[ág]gyülése, a többiek a megyék gyülésében. 2-o. Ha egyik Orsz[ág]gyülésétől a másikig időközben valamely biró meghal, azt a Fenség addig surrogálhassa. 3-o. A nyilvánságot ugy kivánja megállapitani, hogy midőn a per felvétetik és folytattatik, kiki, még a felek is jelen lehessenek, de az itélet hozatával minden halgató eltávozzék. 4-o. Az elintézés formáját ugy kivánja elrendeltetni, hogy a felek mindég közel áljanak a birókhoz, a távolság miatt már többféle károk következtek. 5-o. A betü szerént azért itéljen a biró, mivel a törvényt magyarázni nem a biró, hanem az Orsz[ág]gyülése kötelessége, igaz ugyan hogy az ily betü is kissebb rosz, mint a birák önkénye. Ha pedig oly tárgy fordulna elő, hol a betü szerénti itélés lehetetlen volna, akkor azt a törvényhozó test elébe kell terjeszteni, melly iránta különös törvényt hozzon. A helységek biróságát is elfogadja, a kissebb tárgyak itélésére nem kivántatik különös kötelesség, de megvan ugy is az appellata, mert küldői minden tárgyra egy birót és két feljebb vitelt kivánnak, itt a nemesség szolgáji is kapjanak itéletet. Végre miután a f[öldes] úr már biró nem lehet az úrbéri kicsapongásokban, a sz[olga]biró pedig a reá bizott sok foglalatosságot nem győzi, más valamely bíróságot, vagy birót kell rendelni, ki a kissebb dolgokat elitéli, s ily biró 3—4 helységekre is kineveztethetnék.

Az előlülő ZMESKÁL kijelenti, hogy arról csak akkor fog sikerrel folytattatni a tanácskozás, ha már a helybeli bíróság szüksége el fog ismértetni.

SZIRMAY a Tolnai inditványhoz állván a békebirákat minden helységekre kivétel nélkül kivánja kiterjesztetni, kik az egyességet próbálván senki nert ne indithasson, mig bizonság levél által meg nem mutatja hogy az egyeztetés nem sikerült.

[4] V. ö. az úrbéri törvényjavaslat VII. cikk 3. §-ával. (*Iratok*, I. k. 539. l.)

BORCSICZKY különbséget tesz a helység közt, mert a miveltségnek véghetetlenek a lépcsői. A bíróknak két fő tulajdonságai kivántatnak, scientia et conscientia, ezt pedig az orosz és oláh falukban még oly mértékben sem találhatni, hogy még a kissebb ügyet is reá lehessen bizni, pedig a szegény embernek 1 ft. is nagy érdekü tárgy: Ignorantia Judicum est maxima calamitas causantium. A közigazgatásnak is leginkább arra kell vigyázni, hogy jó birák legyenek, nem kiván itt azonban a VIII. §-t megelőzni, de más részről a bíróságot sem akarván vaktárul elvégezni, tsak előb arról kiván végzést, valjon kell e a helységbeli bíróság? a békebirókról pedig, mellyek már minden mivelt országokban divatoznak, nállunk is felállitatni kivánja, ugy mind azon által, hogy minden első biró egyszersmind az egyességet is tentálja, mi előtt a per kezdődik. Ezt DUBRAVICZKY mostani törvény székeink helyheztetésében lehetetlennek tartja, s azért ne a prima instantia biró, hanem egy különös személy legyen a békebiró. Pártolták ezen nézetet SZABÓ, mert ha a primae instantiae biró lesz békebiró is, akkor nem itt, hanem a törvénykezési utnak elrendelkezésinél lehet erről szóllani. De ha Európára tekintünk, továb kell terjeszkednünk, sokakra nézve távol volna a béke biró, mert némely perekben a Kir. Tábla is első bíróság, de bizonyos az is, hogy a béke biró előtt sokszor titkok is fedeztetnek, mellyeket senki sem kiván a bíróság elébe hozni, kivált ha az egész Collegiumból áll, mint a V[árme]gye és más törvény székek. DESEFFY az eddigi perek sokaságát leginkább abban keresi, hogy a felek egymást nem értették. NAGY PÁL is nagy külömbséget lát abban, ha a felek, kivált ha ösmerősök, vagy éppen atyafiak a békebirónál összejönnek, mintha egymást nem látván a procatorok által felingereltetnek. Minden mivelt országokban az esztendő végével a békebirók által megelőzött perek felszámitatnak, s több ezrekre felmennek.

ASZTALOS meggondolván azon sokféle pereket, mellyekkel küszködni kell a magyar hazafinak, szükségesnek látja hogy a küldötség mind a békebirák, mind a helybeli bíróságok elveit, és minden oldalu tekintetit megvizsgálja és kifőzze, addig pedig továb menjenek a RR. Ezt DEÁK és NÉMETH pártolván, TARNÓCZY pedig a béke birókat a nemességre is kiterjeszteni akarván, (a mi azonban elmellőztetett) a a közfelkiáltás a küldötséget elhatározza, ezt a RR az ujonnan megujjitott rendszer következésében scrutinium által kineveztetvén, a a ker[ületi] ülők 3-ad napra ugy jelentik ki a voxok többségét, az Egyházi rendből Lonovits és Mayer, a Megyék részéről Dubraviczky, Prónay, Niczky (Vas), Deák, Gr. La Motte, Asztalos, Hertelendy, a városokból Vághy, Konyovits, Fogtőy s a Ker[ületi] ülők és jegyzők.

b)

November 23-án Orsz[ágos] ülésben az előleges sérelmeket sürgető izenet helybenhagyása, s a Fő Rhez küldése után[5]

BALOGH: Jól tudja előre hogy az, a mit mondani és meginditni fog, a Te[kinte]tes RR által a tisztelt többségnél viszhangot nem nyerend, jól tudja azt is hogy szeréntelennek, mértéken felül hajlatlannak fogják tartani sokan azért, mert oly tárgyat elevenit fel e szent helyen, melly a ker[ületi] ülésben[6] fájdalom elesett. Jól tudja végtére hogy szive ne-

[5] A küldöttség tagjainak névsorát l. *Jegyzőkönyv*, V. k. 432. s köv. l.
[6] A november 20-i kerületi ülésben. V. ö. 401. l.

mesebb ingerének nem szónoki, sem elmebeli tehetsége nem tudván megfelelni, senkit a Te[kinte]tes RR közzöl, ki vele egy értelemben nincsen, arra birni nem fog, hogy inditványa pártolásában néki segéd kezet nyujcson, de térdet hajtva a többség előtt kéri azt, nézze el kegyesen szeréntelenségét, botsássa meg hajlatlanságát, nem magáért, mert erre méltatlan, hanem azon nemzetért, mely a szabadság véres csatájában mindent elvesztett, csak becsületét, s az Európa részvételét nem, azon nemzet ellen, a mely azon csatában ugyan mindent megnyert, csak a közvéleményt, csak az égnek földnek áldását nem, azon nemzetért végtére, a mely midőn szabadságáért hős elszánással küzdenék, viaskodna; oly jeles, oly fényes példáját adá annak, hogy az embernek nem legfőb java az élet. És mit tettek ezen nemzetért Magyar Ország Rendei? Azt hogy azon megyének felszóllitására, melynek képviseletével már csak azért is büszkélkedni elegendő okom van, hazánknak ha nem hibázom, 36 megyéji Ő Felségét, koronás fejedelmünket lelkes felirásokban tiszta hazafiui érzéssel megkérték, méltóztatnék az élet s halál közt ingadozó Lengyel Nemzetet az éjszaki óriás vas és mindent öszve zuzó markaiból mindenre áldást árasztó kezeivel kiemelni, fontolják meg a T[ekintetes] RR, valjon fényt s dicsőséget (a mire oly nagyon szükségünk van) hozna e Nemzetünkre az, hogyha azon szent ügy, mely hazánk szét szórt megyéinek majdan $^4/_5$ részében oly forró részvételre talált, az e teremben egyesült Nemzet előtt pusztán elhangoznék, hogyha az egyes megyékben serdülni kezdő moralis erő csak azért villámlot volna fel, hogy erőtlenségünk az egész világ előtt mind inkább szembetünő legyen. Meg van már sértve s mélyen sértve nemzetünk az által, hogy oly számos megyéknek felirásit és a haldokló Lengyel Nemzetért felemelt esdekléseit a kormány mégcsak feleletre sem tartotta érdemesnek, és ha már csak ugyan vérzik a nemzet szive, a gyógyszert nem másutt, hanem önmagunkban keressük. De valjon feltalálhatjuk e, ha azt, a mit az egyes v[árme]gyék az egész erővel kivivni igyekeztek, de kivivni nem birtak, az egyesült haza még csak kivivni sem akarná? Valóban természet elleni állapot volna az, hogy egy testnek szétdarabolt, egymástól elkülönözött részeiben több erő rejtezzék, mint ugyan azon test részeinek öszvesitett tömegében, s ahol ez igy áll, minden erő számkivetett, ott akár mely borzasztó hatalmaskodás elkövetésére nincs szükség az éjszaki fajtának halált szólló árjaira, mert nincs neki mit eltapodni. Ha tudná azt a szólló, hogy mind annyi embert állathoz lealacsonyitó kegyetlenségnek előszámlálásával, a mellyek a lengyel felkelés[7] előtt és után elkövettettek, és a mellyek a legtürelmesb nemzetet is bosszura, és minden az uralkodó és nemzet közt fenálló köteleknek elszaggatására ingerelné, hogy ha tudná azt, hogy mindezeknek előhozásával a RR többségét inditványa elfogadására megnyerhetné, akkor mind azt, a mit e részben hallott, olvasott, tanult, a legelevenebb szinekkel, a mennyire csekély szónoki tehetsége engedné, előadni szivszakadva igyekeznék, — de tudván azt, hogy szigoru s mindent megczáfoló szó, utasitás a legnagyobb okoskodást, a legszivreható előadást is eldönteni képes, mind az, a minek talán egyébként foganatja lehetne, ily helyzetben a Rket csak untatná. Azonban az utasitásokra nézve csak azt feleli: sok megyéknek utasitásai azt tartják, hogy minden közben vethető tárgyakról, a mellyek az előnkbe tüzött Orsz[ágos] munkálatok folyamatját akadályoztatnák, tartózkodni kell, de valjon a lengyelek felsegéllésére czélzó inditvány közben véte-

[7] V. ö. 401. l. 3. jegyzet.

tett tárgy e? valjon nem alkotványunk gyökereinek megrázása a szomszéd Lengyel Nemzet meggyilkolása? Hiába fáradunk T[ekintetes] Rk, hijában hozunk legczélirányosbb törvényeket, ha kebleinket körül fogja egy száz fejü Hydra, mely feltartván éhes szájait, csak az egyikével is bennünket elnyelni képes. Egy törvényhozó testnek tisztje tehát nem csak józan, az időhöz szabta törvényeket alkotni, hanem magát az alkotványt is minden oldalról biztositatni, és bátorságba helyheztetni, és valjon vannak e egy megyének oly küldöi, kik azt nem kivánnák, ami közönséges, mi szélesen kiáradó érzést gerjesztett minden érző magyar szivben, a Lengyel Nemzetnek reá dicsőséget, elnyomására pedig örökös szenyt ruházó elhunyta. Azt mondja meg mindenki, a ki tudja, hogy egy halhatatlan lengyel hős vitéz karjaival Bécset a török rabigától megmentvén, nemzetének az Austriai házat örökre leköteleztе, még pedig főképpen azért is, mert megtartotta neki legdrágább kincsét, a Magyar Koronát, mondja meg a ki kevélyen vissza tud emlékezni Nagy Lajos idejére, a midőn két Nemzet, a magyar a lengyellel rokon testvéri összeköttetésben állott, millyenekről az uralkodók gyakran, a nemzetek megfelejtkezni soha sem szoktak, nem de midőn a lengyel Moszkva, vagy is inkább a szabadság gerjedelme a despotismus vad dühével szembe szállott, rémült akkor Európa, bámulta az egész világ a kis Dávidnak a Nagy Goliattal lelkes és bátor összeütközését, magok hazánknak hölgyei, kik éltünk kellemei közzé virágokat fonnak, meghallván csendes falusi magányaikban a hiv nemzetnek tetteit, a hazafiság tüzétől elragadtatván, gyengéd kezekkel könnyeikbe áztatott vásznat téptek a lengyel bajnokok dicső sebeikre, nem de hány magyar hazafi segitette az elhagyott szegény lengyeleket azzal, a mivel őket segitni képes vala? De elesett Varsó![8] Nem erő, nem hatalom, nem vitéz kezek, hanem belső villongások, élesztő árulások által, és vele eggyütt lankadni kezd nemzetünk részvétele. Akkor éppen, midőn ön feltartásunkért leginkább szükségünk van arra hogy érezvén gyengeségünket, és máskép érezni nem tudó erőtlenségünket, Ő Felségét koronás főnket alázatosan megkérjük, méltóztatna a most mindent elintéző, diplomaticai uton eszközlendő közbe járásával, a nemzetek sorából kitörültetett elhunyt lengyel nemzetet hamvaiból feltámasztani, és ebből s csak ebből áll alázatos inditványom, a mellyet a T[ekintetes] RR pártfogásába ajánlani szerencsém van. És többet nem is szóll mert érzi azt, hogy fájdalom szaggatja elméjét, azzal végzi beszédjét, hogy ha csak ugyan a T[ekintetes] RR inditványát elvetni méltóztatnának, akkor utolsó halála óráján is azt fogja szivszorulva mondani, szegény lengyel nemzet, mert elhagyott az egész világ, de szegény magyar nemzet, mert a ki mást elhagy, az mástól is elhagyatik.[9] (Éljen!)

Erre a PERSONALIS a többit elmellőzvén, csak azzal kezdi beszédjét, a mivel szinte Barsnak követe kezdette, hogy t. i. remény sincs hogy inditványát keresztül vigye, ő is reményli hogy midőn a RR a haza boldogságáról tanácskoznak és századokra szolgálandó törvények hozását vették, akkor a külfölddel nem fognak foglalatoskodni, a Nemzet valódi erejét abban látja, hogy annak belső szerkesztetése jól el van rendelve, s ugy intézik: hogy a Haza virágzását eszközölje. Nem fél ő akkor semmitől, mert a jó belső elrendelés által alkotványunk minden lehető veszély-

[8] 1831 szeptember 7-én.

[9] V. ö. *Jegyzőkönyv*, V. k. 433. s köv. l.

nek ellent fog állani, ismételve szollitja a Rket, hogy jelen inditványróli tanácskozással hadjanak fel, ezen remek előadások többi részeit jövő számaim kimeritőleg magokban foglalandják.

c)

Nov. 25-én Szuchich s Jármy előlülésök alatt a törvénykezési tárgy lévén napi renden, DESSEWFFY felolvassa az 1. t. cz. 1-ő §-át, melly az úriszékeket előbbi egész kiterjedésekben fentartatni rendeli.[10] KÖLCSEY a fentartatott regressusnál[11] fogva az uriszékeket feltartani nem kivánja, a nagy uradalmakban lehetséges lesz ezentul is, de a kissebb familiák, mellyek csak két s három jobbágyot birnak, vagy talán csak egyet, mit csinálnak, ha a jobbágyok más által talán csekélység miatt bevádoltatik, lehetne e ugyan mondani, hogy ott a compossessoratus tarcson minden éven egy vagy több uri széket, de mit mondanak majd azon parányi f[öldes] urak, ha minden éven ezen terhet viselniek kell, holott talán sem magok, sem atyáik valaha uriszékre küldettek, hol pedig a Jus Gladii fenáll, még ott is a f[öldes] urak a V[árme]gyéknek adják által pereiket. Igy temérdek sok birája lesz a jobbágynak, a f[öldes] úr, az úriszék, a sz[olga]biró, a Sedria, s igy könnyen megtörténhet, hogy a közmondás szerént két pad közé a földre esik. Sokszor a sz[olga]birót a szomszéd vagy harmad faluban találja, mig az úriszék után a 3-ik v[árme]gyében várnia kell; ily formán minden f[öldes] urnak egy különös amtmant kellene tartani. Mikor volt az, midőn az úriszékek divatoztak, legelőször akkor, mikor a Municipiumok még nem voltak tökélletesek, a jure gladii biró uraságoknál kevés a vigyázat, a tömlöczökre, a rabok tartására sem fő-, sem al-Ispán vagy sz[olga]biró nem vigyáz, azért tehát mivel az Urbér mostani helyzetében az úriszék sok helyütt kivihetetlen, sok helyütt pedig egy oldalu, kéri a Rket, mentsék fel a nemeseket ezen tehertől, mely magának a parasztnak sem hasznos.

BORCSICZKY megjegyzi hogy a mostani országos küldötség nem ment ki azon elvből, melyből az 1790-i indult, mivel ez az úriszékeket eltörültetni,[12] a mostani egészen megtartatni kivánta, legjobb volna az 1790.

[10] *Proiecium de coord.* 7. l.: Az úriszék továbbra is első folyamodású bíróság lesz mind a jobbágyoknak s a földesúri joghatóság alá tartozó más személyeknek egymásközti, mind a vidékieknek ezek ellen indítandó pereiben, továbbá a földesúrnak a jobbágyaival támadt valamennyi viszályában, míg ezeknek a vele szemben támasztott keresetei közül csak a jobbágyi viszonyból származók esetében. Nemesek és polgárok csak a földesúri joghatóság alá tartozó javaik tekintetében tartoznak alája.

[11] Az országgyűlés még a királyi előterjesztések vitatása során hangsúlyozta és fenntartotta magának a jogot, hogy korábbi határozataira visszatérhet és azokat módosíthatja, ha az újabb rendszeres munkálatok tárgyalása közben más meggyőződésre jut. (*Iratok*, I. k. 162. l.)

[12] Az 1790/1-i országgyűlés által kiküldött jogügyi bizottság az úriszéket nem törölte el, hanem hatáskörét a jobbágyok és a jobbágytelken élő nemesek egymás közti pereire korlátozta, mivel „rectae iustitiae administrationi minus conveniat, ut quis in propria causa vel unde commodum quodpiam vel incommodum sentire potest, iudicem agat, verum iudex omnis tam relate ad causam, de qua litigitur, prorsus indifferens esse debeat"; minden más ügy, tehát a földesúr és jobbágyai közti viszályok, valamint a jobbágyok ellen mások által indított keresetek „a sedibus dominalibus dehinc simpliciter abstrahentur et ad res-

szerkesztetést felolvasni, mely a RR. VII. czik[kelyével][13] jobban megegyez, sőt még tovább megy, mert a Sedriát rendeli birónak. Ezt

PÉCHY hevesen ellenzi; mert a regressust az Orsz[ágos]végzésekre kiterjesztetni nem akarja, a tömlöczök miatt pedig azt jegyzi meg, hogy oly rendetlenségek csak ott történhetnek, hol a megyebeli tisztviselők kötelességeiket nem teljesitik, mert a Normativum szerént minden fél esztendőben a megyére, onnan a Hely[tartó] Tanácsra tudósitást kell adni.[14] A Szathmári inditvány pártolást nem talált.

SISKOVICH ujra kivánja hogy Somogynak és más megyék inditványai a béke birákról, nyilvánságról, felelet teherről s a t. vitattassanak, végképpen döntessenek el, de ezen inditvány most is azon oknál fogva elmellőztetett, mivel a béke birák már a küldötségre, a többi inditványok pedig magok helyére utasitattak.[15] — CZINDERY tagadja hogy inditványa a minap elvettetett, sőt lehetetlennek tartja, hogy ezen előre meghatározott elvek nélkül sikerrel előhaladhatni, mert ha a publicitas, vagy a felelet terhe meg nem állapittatik, akkor egészen máskép kell a törvényeket alkotni, azért kivánságát oda nyilatkoztatja, hogy mielőtt e tárgyban tanácskoznának, előb a principium állapitassék meg, mert megforditott rend volna előb a tárgyat elhatározni, azután elveiről tanácskozni, ezen esetre feltartja véleménye előadását.

SZABÓ még más némely elveket kiván hozzá adatni. 1-ör: Itt a czélnak az ügyet és az igazság szolgálatát, nem pedig a birót, ki csak eszköz, kell tekinteni, amazok tekintetét ezeknek alája vetni nem lehet. 2-szor: Az igazság szolgáltatása az ügyösökre bátorsága mellett legnagyobb serénységgel is legkevesebb költségbe kerüljön. 3-or: Mindenkinek a mennyire lehet eszközöltethető, csak egy s tulajdon sorsbeli birája legyen, ezen bíróság. 4-er: rendes itélő székből áljon, melynek mind tagjai törvény szerént megkivántató tulajdonokkal birjon, mind számuk, s ülésöknek ideje s módja meghatározott légyen. 5-ör: Minden embernek egyformán két appellatiója s nem több engedtessék.

Ezen inditvány hosszasbb és tüzesebb vitákra adván alkalmat, végre voxolás által dönteték el, hol azonban csak Veszprém, Baranya, Szatmár, Szabolcs és Ugocsa mellettök, a többi megyék mind ellenök szavaztak.

Magára a szerkesztetésre: Ezt NAGY PÁL elfogadja, ha belőle a közepe kihagyatik, t. i. ezen szavak: *item pro controversiis domino terrestri contra proprios jurisdictionatos suboriri queuntibus indiscriminatim, horum vero ex parte contra illum ratione quaestionum e nexu subditelae profluentium*, mert ez a mostani Urbérnek VII-cz.-vel ellenkezik.

PRÓNAY pedig ezen módositást javall: *Sedes Dominales quoad subditos aliosque in medio territorio Dominorum terrestrium degentes Jurisdictioni dominali obnoxias personas praecise in causis horum inter se aut extraneorum contra eosdem promovendis judicabunt. Relate autem*

---

pectivas comitatuum sedes iudiciarias derivabuntur". (*Repraesentatio regnicolaris iuridicae deputationis per articulum 67. 1791. ordinatae elaborata.* Pestini anno 1795. I. melléklet: *Proiectum articulorum de coordinatione fororum per regnicolarem iuridicam 67. 1791. ordinatam elaboratum* II. art. Posonii, 1802, 3. l.)

[13] Az úrbéri törvényjavaslat VII. cikkével. (*Iratok*, I. k. 537. l.)

[14] V. ö. *Pauly*, i. m. 516. s köv., 535. s. köv. l.

[15] Somsich 1833 máj 14. és 22-i felszólalásait olv. *Országgyülesi Tudósitások*, I. k. 388., 409. s köv. l., Csapó nov. 22-i indítványáról és a bizottságról e kötet 412. s köv. l.

ad nobiles fundos Jurisdictioni D[omi]nali obnoxios tenentes Judicatus sedium Dominalium nonnisi in causis ratione horum fundorum sive inter se, sive vero per actores subditos aut extraneos contra eosdem promovendi locum habebit. Ezen két szerkesztetésre különbözének a vélemények, de kesőre haladván már az idő, végzés nem következhetett.

d)

Nov. 25-én az előleges sérelmeket sürgető felirás[16] tanácskozás alá került, az itélőmester által felolvastatván, a BARSI FŐ ISPÁN (G. Keglevich) ezen felterjesztésnek sem idejét, sem helyét nem látja, már egyszer megegyezett ezen Tábla a sürgetésben, de abból nem következik, hogy ezt akár mikor ismételje, alig mult el 4 hónap az utólsó felirás[17] óta, valóban ez ugy jönne ki, mintha minden operatum elején és végén a praeferentialékat sürgetni okvetetlen kellene, ezen országgyülése a rendszeres munkák felvételére van rendelve, szóllitassanak fel a RR hogy várjanak, nem pedig most az Urbér felterjesztése után nyomban sürgessenek. — A TINNINAI PÜSPÖK (Jordánszky) hasonlóul vélekszik, csak egy ok látszik még alaposnak lenni, t. i. hogy az előleges sérelmek orvoslása nélkül a rendszeres munkákban előhaladni nem lehet,[18] ez nem áll, mert a szólló tökélletesen megengedi hogy azért a törvényszékek elrendelésében, Criminalisban s a t. sikeresen rendelkezni lehet, semmi haszna a felterjesztésnek, a felség legjobban tudja, mikor kell felelni.

A PÉCSI PÜSPÖK: A Fenség az adandó válaszra nem sürgettethetik, 1-ör mivel az 1807. t. cz.-el meg nem egyez,[19] 2-or mert az 1791 : 13-al ellenkezik, melynek következésében ő fensége a kir. előadások elvégzése előtt felelni nem csak nem tartozik, de nem is felelhet,[20] igy tehát sem illendő, sem törvényes a sürgetés. A sérelmekre való válasz a rendszeres munkákat véghetetlen hátrálná. Sok törvények, és kir. válaszok felidézése után, mellyek többnyire a már e tárgyban más alkalommal előadottak ismétlési valának, e felterjesztés ellen szavatoz, mivel ő Fensége az alkotvány felforgatása nélkül nem is felelhet.

[16] *Iratok*, II. k. 1. s köv. l

[17] Az 1833. júl. 27-i feliratot l. *Iratok*, I. k. 319. s köv. l. V. ö. *Országgyülési Tudósitások*, I. k. 584. s köv. l.)

[18] Az alsótábla feliratjavaslata szerint az úrbéri kérdés felőli tanácskozások lefolyása alatt egyre inkább meggyőződtek a rendek „azon több ország gyülések által előre jövendölt következmény igaz volta felől", hogy sikertelenek lesznek törekvéseik, amíg az uralkodó „az előleges sérelmek sorában elő adott módok el fogadásával és az ott fel számlált gátok el háritásával a köz boldogság érdekeit érzékenyen érintő s az időnek haladta közben rosszabbodó alkotmánybeli sebeket orvosolni, s igy a törvények szentségének meg sértett tekintetét helyre hozni nem méltóztatik". (*Iratok*, II. k. 2. l.)

[19] Az 1807 : 32. tc. szerint a király megígéri, hogy azokat az ügyeket és kérelmeket, amelyeket az országgyülésen megtárgyalni nem lehetett, tekintetbe véve az 1791 : 67. tc.-et is, a legközelebbi országgyülésen tárgyalás alá véteti. — Az 1807-i országgyülésnek a legsúlyosabb gravamene a rendszeres bizottsági javaslatok mellőzése volt, ezt azonban az uralkodó máris orvosolta — a felszólaló érvelése szerint — azzal, hogy a királyi előterjesztésekben kívánta a munkálatok tárgyalás alá vételét.

[20] Ez éppen nem következik a tc. szavaiból: A király gondoskodni fog; hogy „pertractatis debite propositionibus regiis cuncta iusta gravamina ... in qualibet diaeta effective et inomisse tollantur".

ORSZ[ÁG]BIRÁJA az előbiekkel tökéletesen egyet ért, mindenek előtt szükséges, hogy a nemzet 40 évi óhajtásának[21] elég tétessék, ezen sürgetés a nyughatatlanság legnagyobb neme, volt e orsz[ág]gyülése, a hol ő Fensége oly fontos kérdésekre nem felelt volna: ki ezt mondaná, igazságot nem mondana, ki ezt tenné fel, igazságtalan volna, miután már egyszer felterjesztették, minek a sürgetés? De ha a RR teljességgel el nem állanak, időnyerés végett megegyez a sürgetésben, mert igaz hogy az Országnak igazságos sérelmei vannak. Ugyan ezen okból a TÁRNOK is megegyez, de a RRnek izentetni kívánja, hogy a Fő Tábla az elvben meg nem egyez, de a felterjesztést nem hátrálja, a szólló azon reményből tápláltatik hogy ő fensége azt feleli, a mit igazságosnak tartand. — A Fő H[ERCEG] NÁDOR a feleletet leginkáb arra alkalmaztatni rendeli, amit a Fő RR az előbbi sürgetés alkalmával mondottak.[22]

A Cz[ikk]ely iránti felolvasásnál leginkáb a kemény kifejezéseket láthatják a Fő RR, az ORSZ[ÁG]BIRÁJA észrevétele szerént büszkeséget találnak a RR kifejezésében. De leginkáb a szükséges fiui bizodalommal meg nem egyeztetheti a sérelmek egyenkénti ismételését[23] s azért azt kihagyatni kívánja. B. PONGRÁCZ a diák nyelvet védelmezi,[24] mely hála Istennek még nem holt, a magyar nyelvnek tökélletlenségét fejtegeti, a német nyelvre megy által, Ulrich von Hutten és Hans Sachs most németre fordítandók, ha azokat valaki érteni akarja; a TÁRNOK azt kívánja izentetni hogy a Fő RR bizonságot adtak arról, hogy a honni nyelvet nem kevésbé szeretik mint a RR s a magyart szintugy mint a diákot. De a NÁDOR ezt mint facti kérdést elmellőzi. — Végre a TÁRNOK megjegyzi, hogy az őszinteség már olyannyira létre kapott hogy már már megszünik őszinteség lenni, kivált ha mindég a stylus keménységével van öszve kapcsolva, az ezen szellemben alkotott izenetet az Itélő Mester még az ülés alatt felteszi[25] s a Rendekhez átküldetik.[26]

Ott *Nov. 26-án* tanácskozásba vétetett, azután a törvénykezési munka folytattatott, valamint 27-én is a RR az 1. t. cz. négy első §-át végezték, a miről majd a jövő számban. Bezerédy és Vay szerencsésen megérkeztek, s igy a törvényhozó test majdnem teljes számmal öszvegyült.

[21] A rendszeres bizottságok munkálatainak megtárgyalásával.

[22] A főrendek 1833 júl. 26-án élőszóval feleltek az alsótábla izenetére. (*Országgyülési Tudósítások*, I. k. 584. l.)

[23] A feliratjavaslat ezeket a sérelmeket sorolta fel: Az elszakított részek helyzete, a függetlenség csorbítása, a kereskedelemnek az örökös tartományok érdekei alá rendelése, a vagyon bizonytalansága a pénzérték ingadozása következtében, a határőrvidék törvénytelen igazgatása, a só árának felemelése. (*Iratok*, II. k. 3. l.)

[24] A feliratjavaslat a nyelvkérdésben orvoslást kér, hogy az országgyűlés csak magyar feliratokkal fordulhasson az uralkodóhoz, ettől ily válaszokat nyerjen, a törvények pedig magyarul hozassanak.

[25] A főrendek válaszát olv. *Iratok*. II. k. 5. s köv. l.

[26] Az alsótábla nov. 25-i, 144. országos ülésének jegyzőkönyvét a főrendi küldöttség tagjainak névsorával l. *Jegyzőkönyv*, V. k. 460. l.

98.

a)

A november 23-i országos ülésben a lengyelek ügyében elhangzott beszédek.

b)

1833 november 26, 27
Kerületi ülések.

Tárgy: [I.] *Válasz a főrendeknek a sérelmek orvoslásának sürgetése tárgyában* [II.] *A Juridicum I. tc. 2—4. §-a: az úriszék.*

a)

Folytatása a *23-ik Novemberi* Országos ülésnek.

PALÓTZY: Az igaz és józan philosophiának nyomosabb tanuló s tanitó helyei nintsenek, mint a Fejedelmek mausoleumai, a nagy emberek kriptái, s a közönséges temető kertek, ott nyugszanak azok, kik éltökben nyugodni nem tudván, nagyravágyásuknak szük kör vala a félvilág, s azon busulának Nagy Sándorral hogy az egek meghódoltatására mért nem verethetnek hidakat? ott nyugszanak a hazájokat védett herosok, az emberiséget láng eszekkel boldogitott tudósok, a nem lármás, de mégis gyakran fényes érdemü polgárok, mind annak bizonyságai, hogy az emberi nagyságnak is megvan a maga határköre s a virtus utja is csak a sirba vezet. Mit érezzen, s gondoljon a bölcsességnek ama tanitó, s tanuló helyein az emberi még el nem fásodott minden sziv? minek magyarázgatnám én? hát még mit érez akkor, mikor egy egész nemzet sirja felett áll? A birodalmak, és nemzetek sorsát és szinte a földnek tengelyeit is megrázkódtató véletlen meny kövekkel gazdag jelen századnak tartotta fel a bal történet azt: hogy a tanitó, s tanuló helyül az eltemetődött lengyel nemzet sirját mutogathassa annak az Európának, melly azon nemes, de szerencsétlen nemzetnek temetségén sirt, gyász fátyolt is kötözött karjaira, de a rajta való sirást s a külső gyászt elégnek tartván, bal sorsán mind ez ideig is semmit sem segitett: holott annak halála inkább megrázhatja minden ember barátnak szivét, mivel a halált hosszas, és oly nyavala előzte meg, mellynek matériái, s kinjai nem orvosoltattak, hanem még jobban megmérgesitettek, s még ugy is utoljára csak ugyan az erőszakhoz kellett nyulni, hogy a nemzeti halál megtörténjen! Alig üle fel a Czárok thrónusára az a II. Katalin, kit északi Semiramisnak nevezett a hizelkedő historia, midőn szemei előtt tartván az 1-ő Péter Czár hires testamentumát,[1] egyben éreztetni kezdette a lengyelekkel azt, hogy e világi életben egy legnagyobb átok a rossz szomszéd. Oly módokkal, mellyeket Virgilius „arte pelasga" névvel fejez ki, külsőképpen csendesitette a lengyel confoederatusok és dissidensek villongásai zajjait; kéz alatt azonban élesztette és szitotta a visszálkodás tüzét, mig egykor (a mit régen óhajtott, és maga eszközlött) közben járónak

[1] A végrendelet, amely az orosz nép hivatásául jelöli meg az Európa feletti uralmat, Napoleon utasítására készült.

megkérettetvén, 160 ezer bajonetok adák hirül a közbenjárás megérkezését, s a közbenjárás szüleménye a Lengyelországnak 1772-ki felosztása lőn. Ugyan azon módok előállitották a 2-ik felosztást,[2] és a midőn világ elébe bocsátott manifestumaiban kihirdette maga az északi Semiramis azt: hogy Lengyelország még akkor fennmaradott része függetlensége s épségéért magára válalván a garantiát, felszóllitja a lengyel nemzetet az iránt, hogy önnön szabados tettszése szerint készitsen magának egy általa előre is szinte ugy garantirozott Constitutiót. A monarchicum principiumon épült, s 1791. 3. Majusba megkészült Lengyel constitutió kihirdettetett,[3] s ennek kihirdetését csak nem Isteni tisztelet forma innepléssel ülték meg, és üdvözlötték Katalinnak légiói is, azon légiói, mellyek az 1791. 3. Májusi Lengyel constitutiót még esztendőt sem várva feldöntötték; s nem sokkal később Souvarovjok alatt a prágai hid sántzoknál elkövetett, és az Ismail váránál[4] elkövetetthez hasonló ember mészárlással 26.000 lengyelek holt testeiken Varsóba rontván, Lengyelországot az országok, a Lengyel nemzetet a nemzetek sorából kitörlötték. Széllel bujdosának ekkor a volt Lengyelországnak haza nélkül maradott fiai; volt hazájok szent földéből csak egy maroknyit vivén el magokkal vándor tarisznyájokban azért, hogy bár melly éghajlat alatt temetődnek is el, poraiknak ha csak egy része is volt hazájok földjével egyesülve maradjon. Külföldön egyaránt hiven szolgáltanak ők mind azoknak, kiktől csak valamenyire reménylhették is hazájok feltámasztását. Több Fejedelmek, és nemzetek zászlói alatt ezek ügyéért ontották ők véröket, s midőn később azt magok ügyéért ontották, senkitől sem segittetve, a reájok rogyott oriási erő sulya alatt ujra mindent elvesztettek, csak a becsületet nem. Szemeiket kiváltképpen a világ ama nagy emberére forditották, s annak győzedelmes sasait követték, ki proclamatioiban magát Isteni örök végzések végrehajtó eszközének mondani merészelvén, éppen azért bukott meg. Az ő ügyében hazájok ügyéért való hartzolások közben elhullott lengyelek csontjai, Moszkau, s Smolensk falaitól fogva Lipsiának sikjáig, onnan tovább az Ebro partjáig, innen ismét a Torres Vedras lineákig széllel szórva fehérlenek és miért? azért hogy emlitett bálványok csak eszközöknek tekéntvén őket és az embereket, általa is keservesen kijádszattak, és a kiről majd ki fogja mondani egykor a historia maga itélését az iránt, hogy avagy tsak azért az egy tetteért is valyon meg nem érdemelette e, hogy mint a századnak uj Prometheussa, Szent Helena kopasz kőszirtjeihez lántzoltassék le? Mik történtek idővel a Bécsi congressus alatt és után? hogy kezdődött és végződött az 1830. nov. 29-ének estvéjén felrobbant lengyel zendülés? kiki tudja azokat, sem mentő, sem kárhoztató apológiát nem tartok azokról. Bajos ott valamelly ügyet menteni, vagy kárhoztatni, ahol az itélő biró a fegyver volt. Ám hiszen G. Egmont és Horn hazájok ügyéért, de ennek akkori ki nem vivhatásáért a II. Fülöp hóhérjának, az Alvai hertzeg-

[2] 1793-ban. A felszólaló azonban, mint a következő sorokból kitűnik, korábban bekövetkezettnek véli.

[3] A felvilágosodott szellemű alkotmány eltörölte a liberum veto-t, a konföderációkat, a királyságot a szász uralkodóházban öröklődő monarchiává tette, a városokat követküldési joggal ruházta fel, a végrehajtó hatalmat megosztotta a király és a szenátus között.

[4] A Besszarábiában fekvő várat Szuvarov 1790-ben foglalta el a törököktől.

nek pallosa alatt vérzettenek.[5] Franklinnak és Vassinghtonnak pedig hazájoknak éppen olyan, de el nem vesztett ügye szerencsés kivivásáért tisztelő magasztalással adózik a tetteiket bámuló világ. Itt most csak az a kérdés forog fennt; hogy ama legnagyobb tanulóhelyen u. m. a nemzetnek sirja felett állván, mit kellessen csinálnunk? Borsod V[árme]gye arra határozta el magát, hogy a puszta siránkozás, és a külső gyász fáttyol hordozás itt nem elég lévén, a háladatos Európától békesség szerző nevezettel méltán felékesitett legjobb urunk királyunk jobbágyi s fiai teljes bizodalommal kérettessék meg alázatossan az ország RR által arra, hogy szive jóságától, és vele született böltsességétől kérvén egyedül tanácsot, egy vagy mást alkalmatosbnak találandó móddal a lengyel nemzetet sirjából feltámosztva, az Európa kötései szentségén sarkalló szabadságába és nemzetiségébe vissza helyeztetni, s igy azon nemzet egész massája háladatosságát az Austriai birodalom, és édes hazánk örökös őr falává tenni méltóztassék. Borsod v[árme]gye nyilván kimondván önnön részéről azt is hogy ugy maga, mint nem kétli, a magyar nemes nemzet ha kell, és szeretett királya által a maga törvényes utján és helyén szóllitatnék fel, ujjabb fényes példával meg fogja mutatni azt, hogy a magyar nemzetnek hivsége, buzgósága és lelki meghajthatlan ereje mit tehet. És valyon kinek is van szorosb szüksége és kötelessége arra, hogy abban a tárgyban fejedelme előtt esedezzék, mint a szomszédban eltörlött szabad és független nemzet sirjához közel álló magyar törvényessen szabad és független nemzetnek? Királyokat adának ők hajdan minékünk, mi is Nagy Lajost, Hedviget a Jagellók annyát, és Báthory Istvánt adánk a lengyeleknek. Ők tartóztaták fel századokig a tatárok száskányi sokaságát, hogy a 4-ik Béla királyunk idejébeli veszélyek ujra el ne borithassák szép hazánkat. Megesküdt ellenségei valának ők is a hajdan félelmes török erőnek, ők is kardal vágták azon eret, hogy vére ne bővüljön. Együtt fizették le Varnánál a frigy szegésért a vér adót, s midőn a végső veszedelem szélén álánk rettegve, eljővén, látván, és győzvén, a lengyelek hazánk és a kereszténség megszabaditásával Bécs falai alatt oltalmunkra kivont fegyvereikkel irták be neveiket a halhatatlanság év könyveibe. És mi némulva halgassunk akkor, mikor őket a fatum földhöz sujtotta? Vigyázzunk, hogy háladatosságunk fogyatkozása miatt Szobieszky meg ne forduljon sirjában! Mit nyomhat az az ellenvetés, hogy az angol és frantzia nemzetek tanátskozó palotáikban is felszóllaltak már némellyek ez ügyben, de szavaik a kormánynál visszhangra nem találtak. Nem érdekli őket a baj annyira, mint minket, mivel az angolok, Neptunusnak ezen kedventzei félhetnek e attól, hogy az Európában nevekedő északi erő kiragadja kezekből a 3 águ szigonyt? Tiflis, Eriván és Teherán felé jár inkább a szemök, hogy ut ne mettszessék napkeleti India felé. Mit félnek a tőlük ugy is távol lévő északi hatalomtól a frantzia nemzeti őr seregnek 1000 batailionjai. Ha nékiek nem egy ember ügyéért, hanem igazán hazájokért lessz szüksé fegyvert ránfani? S az ő kormányoknak is inkább a napnyugotti háborgó félszigeten van szeme. Mi nézzünk Európa földabrosszára. Olmitztől fogva Zimonig az Austriai birodalom határaira, minden közfal nélkül az északi colossus könyökül reájok. Hallottam a kerületi ülés-

[5] A németalföldi szabadságharc két vértanúja talán Goethe 1787-ben befejezett „Egmont"-jának hatására került a beszédbe; az ötfelvonásos szomorújáték 1815-ben magyarul is megjelent, Kazinczy fordításában.

ben, hogy némelly v[árme]gyék azt parancsolák utasitásaikban követeiknek, hogy a rendszeres munkákon kévül semmi egyébbe ne avatkozzanak. Magunk dolga elsőbb, a mások bajjairól ne gondoskodjunk. Nagyon könnyen ki van ez mondva, de hová visz? mert azon fellül, hogy egy országos könyörgő felirásnak megkészittése heteket, és hónapokat foglal, igaz az, hogy a rendszeres munkákból alkotandó törvényekkel hazánk belső boldogságát állapitjuk meg, de hát elég ez? s el van vele végezve minden? hol van a haza külső bátorságáról és boldogságáról való gondoskodás? nem fő szent kötelesség e ez is? Valyon azzal, hogy már uj Urbariumot készitettünk, s nyomon intézet alá vesszük azt is, hogy az Uriszékek miképpen coordináltassanak, hogy 4 Districtualis Tábla legyen, vagy kettő, vagy egy se, s a t. őr falakat huzunk e hazánk, és a társ országok fenyegetett határai körül? avagy a szerencsétlen 2-ik Lajos idejében élt atyáink példáit követjük e? kik bár tudták a Soliman rettenetes készületeit, azt mondván: „hogy ujjaikon lévő gyürüikkel is leverik a janitsárok gárdáját", vigan mulatozának váraikban, s a Budai udvarban ugy, hogy maga a 2-ik Lajosnál volt török követ bámulván a veszedelemre készülő atyáink gondatlanságát, könnyeket, meglehet ugyan mint török, Crocodélusi könnyeket hullatott. Hallottam azt is a kerületi ülésben, hogy fenséges urunk tévén már a lengyel nemzet ügyében diplomaticai lépéseket, ne avassuk azokba magunkat, mert csak kárt tennénk, vagy semmi sikert sem eszközölhetnénk: de hát éppen azért urunkat, királyunkat, jó és felséges szándékában elszánt akaratunk kinyilatkoztatásával ne segélyük elé! Ne adjunk erőt nagy lelkülsége iparkodásainak? Hallgassunk mind addig, mig az 1790/91 : 13. rendszabásai szerint[6] a gravaminalis deputatio munkája 10—20 esztendők mulva majd fel fog vevődni. Kárt teszünk, nagy sikert nem eszközlünk, ha felirást teszünk? Én ellenkezőt hiszek. Fontosban és nagyobb bényomást okozólag ir a ministeri diplomaticai penna is akkor, mikor az irás közben a fejedelem és a nemzet egyesült akaratára támaszkodhatik.

A magyarok néhai édes annyának, Maria Therésiának sok remek tettei tündöklenek hazánk és Europa év könyveiben, de áldott hamvaira legtisztább fényt lövellenek azon könnyei, mellyeket azért hullatott, mivel meg nem tudta haláláig bocsáttani magának azt, hogy tanácsosai szavaira hallgatván a Lengyel ország 1772-ki felosztásában megegyezett. Maria Theresiának megdicsőült szent árnyéka! nézz le hiv Magyaraidra, kik ellenségeidről igazságtalanul ostromlott trónusodat test halmaikkal keritvén körül, ezt fél Europa agyarkodása ellen megtartották. Nézz le, s lásd, hogy fenséges onokád előtt, kinek boldog születése oly nagy örömöt okozott szivednek is, most éppen azért esedezünk, hogy kérésünket elfogadva, törölje le azon könnyeket, melylyek Tégedet az örökké valóságba is elkisérének! Kimondá Borsod V[árme]gye, hogy gondolkozik e tárgyban, s mit óhajt? Szavai hiven szeretett 51 testvérei előtt vajha visszhangra találnának! és félelmes jövendölései Cassandrai szerencsétlenségre ne jusanak! Borsod vármegye hazafiui szivét kiöntvén, határozzák el a Te[kinte]es RR a dolgot. Különben pedig bár mi történjen is, mint Cassandra a Minerva oszlopát, Borsod vármegye törvényes urát, királyát, hazáját és alkot-

[6] Az idézett törvénycikk az országgyűlés háromévenkénti tartásáról intézkedik: kötelességévé teszi a királynak a sérelmek orvoslását és a törvények végrehajtásáról való gondoskodást.

ványát e három féltő kincseit karjaival át kulcsolván tőlük élve soha el nem áll. S adja az Isteni gondviselés, ne érje hazánkat is oly veszedelem, melly miatt egész Europa előtt azt kiáltották, s kiáltják a Grochownál, Osztrolenkánál, és a Volai sántzoknál[7] elhullott lengyel atyánkfiainak haldokló hörgései: *„exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor".*[8]

PERSONALIS: Egyedül az 1772-ik esztendei tractatusról felhozott nézeteire a szóllott követnek azt feleli, hogy azok egészen ellenkeznek ama sérelemmel, mellynek következésében a Rendek Galliciát Magyar országgal öszvekapcsolni akarják.[9]

(Folytatása következik.)

b)

[I.] *November 26-án* a Voltak Előlülése alatti kerületi ülésben a RR viszon Izenete az előleges sérelmekre nézve[10] napi rendre kerülvén:

HERTELENDY: Megvallani kéntelen, hogy a fő RR egy jó szokást kezdenek, t. i. az elvben meg nem egyezvén, a felterjesztést nem hátrálják. De ennek bővebb fejtegetésébe nem kiván menni, most egyedül ezen Izenetben felállitott némelly elvekre kiván felelni. A sértésről nem lehet szó ott, a hol a megsértett folyamodik orvoslásért.[11] Az 1790-dik törv. czikk, mellyet a fő Rendek mint egy gátul görditnek a felterjesztés elébe,[12] éppen a nemzetnek legnagyobb garantiája, hogy sérelmei minden országgyülésén nem csak felvétessenek, hanem orvosoltassanak is. de a kormány részéről ezen leginkább a nemzet részére hozott törvénynek 40 év óta soha elég nem tétetett. Helyheztetésünk pedig megkivánja, hogy sérelmeinket minden kéméllés nélkül felterjesszük, de csak röviden.

MARTZIBÁNYI: Fel nem foghatja a Fő RR logicáját. 27-ik Juliusba a felterjesztést meg tudták egyeztetni a fiui bizodalommal, de ugyan az évi November 25-én nem tudják. Akár mit gondoljunk a fő RR által felhozott bizodalomról, ez szép szó, de csak bizodalom szül viszon bizodalmat, és csak ott van helye, hol a következés megfelel a méltó várakozásnak. Hol a várakozás kedvező siker által nem jutalmaztatik, ott csak irott, csak parancsolt bizodalom létez, annak pedig az ország törvényes kivánságait alája nem lehet vetni. Ezen törvényes kivánatok egy tekéntetbe jöhetnek a rendszeres munkálatokkal, mellyek csak mint az épület kiékesitései tekéntethetnek, holott az előleges sérelmek a talpkövet helyéből kiforgatják. Nem használ a legjobb törvények hozása, ha csak a talpkövet helyre nem állitjuk. Hogy Ő Fensége a felterjesztett kivánságokra és sérelmekre adandó kegyes királyi válaszát

[7] V. ö. 406. l. 23. jegyzet. — Wola Varsó délnyugati külvárosa, 1570 óta itt választották a lengyel királyokat. Varsó elfoglalásakor heves harcok színhelye.

[8] V. ö. *Jegyzőkönyv*, V. k. 435. s köv. l.

[9] Galicia visszacsatolásának kérdése az 1807-i országgyűlés 83. gravamene volt (ez országgyűlés *Irásai*, 250. s köv. l.) s ugyancsak szerepelt az 1825/7-i országgyűlés sérelmei közt is. (Az országgyűlés *Irásai*, 314. l.)

[10] *Iratok*, II. k. 5. s köv. l.

[11] A főrendek — mondja válaszuk — a júl. 27-i felirat felterjesztésébe abban a meggyőződésben egyeztek bele, hogy „illy vissza emlékeztetés egy fiui bizodalommal előre bocsátott kérésére Ő Felségének atyai szivét nem sértheti meg". (*Iratok*, II. k. 5. l.)

[12] V. ö. 421. l. 20. jegyzet.

soha még országlása legveszélyesb idejében nem tagadta meg a nemzetnek,[13] — ez megvalja nem áll. Micsoda választ kapott az Ország a legkiáltóbb sérelmekre? *faciemus, audiemus, exhiberi curabimus.* Valóban mást soha se kaptunk, soha olyant nem, melly a sérelmet orvosolta volna, csak az Erdélyi részek iránti törvényes kívánság már 100 éves, ott is csak mindég faciemus, audiemus s a t. Az 1790 : 13. Czikk[ely] felhozásával mint egy arra utasitattunk, hogy majd akkor, ha minden k[irályi] előadások végképpen elintézettek, vétessenek elő az ország sérelmei, de kérdi, a mostani ország gyülésen mikor lehetne ezt reményleni? Ő Fensége országlása alatt már 10 diaeta tartatott, s a helyet, hogy a 13. t. cz. értelme szerint minden ország gyülésen *cuncta justa gravamina tollantur*, mondhatjuk e, *quod unum justum gravamen sublatum sit?* pedig ez conditio sine qua non. Egész mai napig folyvást sértetett ezen törvény a kormány által, de még az sem találtatik e törvényben, hogy a k[irályi] előadásokon kivül mást elővenni lehessen; csak az rendeltetik, hogy a propositiók előbb vétessenek fel. Más részről a törvény szoros értelme szerint nem is lehetne a k[irályi] előadásokba ereszkedni, mig az eléhbi országgyüléséről orvosolatlan maradott sérelmekre nem érkezik k[egyelmes] válasz. Azért reá nem állhatunk a fő Rendeknek ezen inconstitutionalis elveire, s azért e szerint felelni szükséges. (Közönséges helyben hagyás.)

Ravazdy még hozá adatni kivánja, hogy maga a felterjesztés a bizodalomnak legvilágosb jele, többnyire ugy látszik, mintha a fő RRnek Izenetjökben a folyó évi 20. Majusi felirást[14] a julius 27-ivel felcserélnék,[15] a RR pedig ezt, nem amazt értették.

A 2-ik §-usnál, mellyben a fő RR, a RR által javaslott egyenként emlitett legnyomósb sérelmek előszámlálását kihagyatni javalják, Balogh azt jegyzi meg: hogy ha az itt felhozott okoknak alapjok volna, ugy a sérelmeket eredetileg nem lehetett volna felterjeszteni. A mi pedig a Felség megsértését illeti, ő azt tartja, hogy inkább a fő RR sértik meg a Felséget, azt gondolván, hogy az országnak törvényes kívánságait rossz néven vehetné. Rájok esik tehát a homály, mellyet e Táblára vetni kivántak. Hogy pedig az országos sérelmek még a hosszas béke alatt sem orvosoltattak, ismert dolog. Rövid, de velős feleletet óhajt.

Nagy Pál: Az 1790 : 13. törv. czikk. már az előbbi alkalmakkal annyi vitatásokon ment keresztül, hogy itt ujjabb discussióknak semmi szükségét sem látja. Talán legjobb lett volna csak azt mondani: „Felség! ezen országgyülésén ujonnan felterjesztett sérelmekre k[egyelmes] választ kérünk." Mert másképp könnyen vagy többet, vagy kevesebbet mondhatnánk mint a mi szükség. Igaz, hogy a küldők ezen sérelmeket sürgetik, de igaz az is, hogy a rendszeres munkálatokat

[13] A főrendi válasz szerint a legkisebb ok sincs arra, hogy kétely merülhessen fel, mintha a király vonakodna választ adni, amit különben is soha sem tagadott meg.

[14] Az 1833. május 20-i felirat felelet volt az uralkodónak a királyi előterjesztések ügyében az országgyűléshez intézett leiratára. (*Iratok*, I. k. 226. s köv. l. V. ö. *Országgyülési Tudósitások*, I. k. 314. s köv. l.)

[15] Az észrevétel nem helyes. A főrendek ugyanis válaszukban ezt mondják: Az alsótábla feliratjavaslata „csak ismétlése lévén az előbbieknek", nem tartják szükségeseknek „azoknak ujjabb fel számlálását, mellyek több előbbi alkalommal már bőven érintettek". Izenetváltások azonban nem a júl. 27-i, sürgető feliratot, hanem a máj. 20-it előzték meg.

szinte sürgetik és mivel hosszasb Izenet által a reá várható felelet miatt könnyen idő vesztésre szolgáltatnánk alkalmat, a tárgyat pedig legkevésbé sem segitnénk elé, ez a legszegényebb nemesség tekintetéből is lélekben járó dolog, magunk haszna is megkivánja, hogy a vitatásokat haszon nélkül ki ne hozzuk: De verbis quantum vis.

Gr. Lamotte: Ezen nézetekben általán véve osztozik ugyan, de némellyekre még is szükségesnek látja a feleletet; mint például azon állitásra hogy ezen felterjesztés nem szükséges, holott legjobban tudják a fő RR hogy a sérelmek az utolsó két esztendőkben legkissebb orvoslást sem nyertek. E jelen diaetán kétszer sürgetvén a választ, azt mondottuk, hogy nem tudunk bátor lépéssel előhaladni,[16] és most még is más munkálatba megyünk, holott még az Urbérben sem jöttünk tisztára, azt sem tudván elhatározni, a pénzbeli adózások milly pénz nemében fizettessenek? A haza nem ismer más pénzt, mint az ezüstöt és mégis leginkább papirosban járnak az úrbéri adózások.[17] Mig ingadoz hazánk sorsa, hogy lehet foganatos törvényeket hozni?

Bóthy: A tárgyra nézve mint Sopron, de a fő RRnek némellyekre felelni szükséges. A bizodalom magában szép,[18] de csak ugy, ha az mind a két részről fennáll, nem akarja közelebbről megvizsgálni, miképp áll az országlásnak ezen része, bőven mutatják azt az ország és egyesek sérelmei. Ebből bátran azt állitja, hogy az egyik rész mindég jusait védelmezi, mig a másik kötelességeit nem tellyesiti. Pedig oly kötelességeket, mellyekkel esküvés által tartozik. Előttünk ez a nagy két könyv,[19] kérdi van e egy alapos törvény bennök, melly pontosan telyesittetnék? Regis ad exemplum totus componitur orbis. Ha csak mindég atyáskodásról, és fiui bizodalomról tétetnek a szép szavak, az ország azonban régi állapotjában megmarad, hová vezet ez végre? Itt a hosszas béke, valyon az ország virágzása tett e oly előlépéseket, a millyeneket méltán lehetne várni? mondjuk ki tehát, a mit mondani szükséges, ha felelnek reá a fő RR, s ez által idővesztésre alkalmat adnak, magoknak tulajdonitsák, ha a jelen és jövő kor őket kárhoztatandja.

Dubravitzky: Egészen elhalgatni helyesnek nem véli, ha a fő RR az 1790/91 : 13. czikk[ely] juris publici kérdését közünkbe vetik. Küldőim utolsó utasitásukban a fő RR ebbéli nézeteit el nem fogadják, s leginkább az egyet nem értést kárhoztatták. Homályt vet a törvényhozó testre hogy soha sincs egyetértés a két Tábla közt; a mi ugyan a RR Táblájának erejét bizonyitja, de a fő RRnek nem válik böcsületekre.

A többi §-usok *maradjon* által helyben hagyatván, az utólsóban elő forduló azon kivánságra, hogy az „ingenuo candore" szavak kimaradjanak,[20] mert ez a magyar szerkeztetésben nincs,

[16] A szóbanforgó feliratjavaslatot átküldő izenetében mondotta az alsótábla: Mivel királyi válasz az országgyűlés előterjesztéseire nem érkezett, közel egy esztendei munka ellenére is, „olly lépés eddig nem történt légyen, melly meg felelne polgár társaik naponként nevekedő várakozásinak". (*Iratok*, II. k. 1. l.)

[17] V. ö. e kötet 81. s köv. l.

[18] A főrendek válaszukban azzal érveltek, hogy a király a másodszori sürgetést „a fiui bizodalom el csökkenésének tulajdonithatná". (*Iratok*, II. k. 5. l.)

[19] A Corpus Iuris Hungarici 1779. és 1822. évi kiadása egyaránt két-két kötetben jelent meg.

[20] A feliratjavaslat utolsó mondatában: „Haec ... altissimo obtutui ingenuo candore hisce denuo remonstrare sustinemus".

TÖRÖK reményli hogy a fő Rendek ezen nyilatkozások után magok el fogják ösmerni hogy a magyar szerkeztetés az eredeti.

A végzés az lőn, hogy a felelet leginkább a Trencsini követ elveihez alkalmaztatva, minél elébb elkészittessék.

[II.] Ezután a törvénykezési tárgy kerülvén napi rendre, az 1-ő §-us tegnap félbe szakasztott vitatása[21] folytattatott, s végre a Soproni és Nógrádi modositások közt forogván fennt a kérdés, a voxok nevezetes többsége által a Sopronyi elfogadtatott.

FEKETÉNEK inditványa pedig, hogy a nemesek még reversálist sem adhatnak magokról az uriszék birósága elfogadása iránt, mivel a bizonyos tárgyra szabad ugyan compromissionalis birót választani, de mielőtt még tudva van, lessz e per vagy sem, ily reversális a nemesi praerogativa megsértése volna, elmellőztetett, szinte ugy GHITZY kivánsága is, melly szerint a szerkeztetéshez még e szavakat „*et liberas personas*" tételeni kivánta.

A 2-ik §, melly azt rendeli, hogy „*a számadó tisztek, s a gazdaságbeli szolgák számadó perei tovább is az uriszék előtt itéltessenek el; az appellata a birtokon belől fennmaradván, s arról a tiszt előre, özvegye, s gyermekei károkra le nem mondhatván*",[22] hosszas vitákra szolgáltata alkalmat. Ellene szóllottak: NAGY PÁL, és NITZKY (Vas) az 1790-ki munkálatra[23] támaszkodva, BORTSITZKY, ki elébb azt véli meghatározandónak, valjon az urbéri rendelkezés, hogy az Ur maga ügyében biró nem lehet, csak a jobbágyokra, vagy a tisztekre is értetődik, a mire azonban az Előlülő SZUCSICS azt a felvilágositást adja, hogy az Urbérben nem lehetett a tisztekről rendelkezni. CLAUSÁL, ki ezen egy embertelen elvet magában foglaló just kihagyatni kivánja, szinte POGÁNY, GHITZY és NOVÁK. Ellenben DESSEWFFY, PÉCHY, és BREZOVAY leginkább az Ur biztositása miatt megtartják a szerkeztést. DEÁK a megvizsgálás, és elitélés közt különbséget tesz, és ez utolsót csak akkor engedi meg az uriszéknek, ha az előlülőjét a Megye nevezi ki. NAGY PÁL mind az urnak, mind a tisztnek könnyebbségére kivánja a rationarius pernek urbéri előleges elitélését, mert az ur sok portiokat, mellyek az Exactoratus által tétetnek, meggyőződése szerint előre kitörülhet, s igy a per sokkal egyszerübb lessz. De a birtokon belül való felvétel telyesen biztositja a tisztet. — Szavazásra kerülvén, a szerkeztetés meghagyatott.

November 27-én a voltak előlülése alatt: DESSEWFFY felolvassa a tegnap elhatározott Izenetet,[24] melly is köz leiratra utasitatott. BALOGH s EÖTVÖS TAMÁS által támogatva a gravaminalis küldötséget munkálódásaik siettetésére sürgettetni kivánja;[25] a mi el is fogadtatott; s a ker[ületi] előlülőknek meghagyatott, hogy a dolgot az or[szág]gyülési előlülőségnél sürgessék.

[21] Az előzményeket l. 419. s köv. l.

[22] *Proiectum de coord.* 7. l.

[23] Az 1791-i országgyülés által kiküldött jogügyi bizottság javaslata szerint, mivel „nemo sibi iudicem agere queat, processus rationarius neutiquam coram sede dominali, verum coram iudiciaria comitatus sede, ne ipse aliter volet aut praevie iam de agnoscendo sedis dominalis iudicatu convenisset, instituendus veniet. (I. m. 4. l. II. art. 5. §.)

[24] A második izenet szövege: *Iratok*, II. k. 7. s köv. l.

[25] A sérelmek összeirásával foglalkozó bizottságot az országgyülés 1833 ápr. 12-én küldte ki. (*Országgyülési Tudósitások*, I. k. 296. l.)

Ezután SZENTIVÁNYI a már többször sikertelenül megpenditett inditványt a voxolások módja iránt[26] ujjra felhozza, de most is pártolás nélkül hagyatott. Tanácskozás alá került a 3-ik §-us hogy az uriszéket[a] öt tag képezze t. i. az előlülő, 2 az ur által meghivatott, és a törvényes bizonság,[27] a mellynek szinte szavazata legyen, s azért a megye törvényszékében többé ne itélhessen. Mindenek előtt voxolás által megállapittatott, hogy a törvényes bizonságnak szava legyen. Ennek utánna BUSÁN, BORTSITZKY, GHYTZY s PRÓNAY azt kivánták hogy csak 3 tagból áljon az uriszék. TORKOSS szinte 3 votumot adván az uriszéknek, a tisztiügyész jelenlétét okvetlen szükségesnek látja; ismét voxoltatván, a 5 tagok elhatároztattak. — Az előlülő SZUCSICS még az „*adminus*" szónak kihagyását sürgeti, mert ha az uriszék legalább 5 tagból álljon, akkor 10-ből is állhat, és az Ur anyi lekötelezett embereit hivhatja össze hogy a törvényes bizonság voxai egészen elnyomattatnak. De ez el nem fogadtatván, mivel itt az Ur ugy sem itél maga ügyében, a szerkeztetés meghagyatott.

A 4-ik §-us: „*Ha a földesur birói hittel le van kötelezve, maga viheti az előlülőséget, egyébbiránt más tábla birót rendeljen helyébe, a meghivottakat pedig törvénytudókból válogassa.*" Ezen szerkeztetést némellyek igen homályosnak találták, mások az előlülőséget minden földesurnak kivétel nélkül megengedtetni, s azt csak az uriszékek által megesküdtetni kivánták. — BALOGH csak a jólelküségtől, nem pedig az assessorságtól függőnek akarja az előlülőséget, különben nem földesuri, hanem assessorsági jus volna. — SZABÓ a törvény tudásnak más bizonságát nem tudja, mint a prókátori hitet. — BEZERÉDY a szerkeztetés mellett ugy okoskodik, ha a földes urnak mint előlülőnek törvénytudónak lennie nem kellene, akkor ő individualitássa szerint az egész uriszéket is maga bélátása, s kénye, a publicum befolyása nélkül alkothatná, ezt pedig talán csak nem kivánják a RR. Ha már minden más birónak hitét le kell tennie, miért kivánnók éppen ezen néposztályt törvényes ellátás nélkül hagyni. — NAGY PÁL: Sem a F[öldes] Uri czimben, sem az Assessorságban, sem a prókátori diplomában biztosságot nem lát, némelly f[öldes] úr még csak egy év előtt is zsidó volt, s igy nem igen tudhat a birószkodáshoz, az assessorságra már mindenki juthat kinek csak éppen más neve nincs, s azért e tárgyban a törvényszékeknél is sok hiányok léteznek, mellyeket a szólló maga helyén orvosoltatni kivánand. Sok pensionált tisztek táblabirókká neveztetvén, rendesen járnak a Sedriákra a diurnumokért, a nélkül hogy legkissebb törvény tudományok volna. Prókátor pedig tudjuk kiki lessz, ki juratériáját elvégezte, sok juris inperitus van a juris peritusok közt. De nincs más emberünk, s azért csak meg kell engednünk, még czélirányos rendeléseket nem tehetünk. — OCSKAY oly uriszék előlülőt esmért, ki sem deákul, sem magyarul sem tótul, hanem csak németül tudott, sok chyrurgus tábla biró, sőt patvaristája is más v[árme]gyében assessor volt. Azért ezeket nem lehet a prokátorokkal egy cathegoriába tenni.

Végre voxolás által következő elvek állapittattak meg: a) A f[öldes]úr birói hittel legyen lekötelezve. b) Ezen hittel már elébb legyen

a) Kimaradt: legalább /adminus/.

[26] A szavazás technikája fölött az 1833. április 17-i és 22-i kerületi ülésben vitáztak a rendek. (*Országgyülési Tudósitások*, I. 312. és 314. l.) Szentiványi indítványát azonban egyik helyen sem említi Kossuth.

[27] A szolgabíró és egy esküdt. (*Proiectum de coord.*, 7. l.)

lekötelezve. c) Az ur csak táblabirót választhat maga helyett elölülőnek. d) A Convocatusok hittel legyenek lekötelezve, e) de azt az uriszék előtt is letehessék. f) A megyebeli tisztviselő is lehet biró. g) De az uradalmi tisztek a bíróskodástól kirekesztettnek.[28]

November 29-én az előleges sérelmeket sürgető 3-dik Izenete a RRnek[29] vitatás alá vétetett; — azután az urbéri 5-ik §-us jött tanácskozásba.

November 30-án Kerületi ülésben: DESSEWFFY felolvasván a fő RRnek 2-dik Izenetére az előleges sérelmeket sürgető tárgyban készitett feleletet; közleiratra bocsáttatott. Ezután a törvénykezési tárgynak azon kérdése kerülvén elő: *„Valjon lehet e az uriszékek tartása kötelességére nézve kivételt tenni?"* 25 voxok többségével a kivétel megengedtetett. Az ülésnek hátralévő részét az esetek elhatározása, és mi legyen azokban az uriszékek surrogatuma, huzta ki, de a széttágazó utasitások okozta különbféle vélemények miatt a tárgy végzést nem nyerhetett, hátrálván a szóllani vágyott számos követeket az idő rövid volta.

Az elölülők a hétnek vége lévén elölülői tisztjöktől bucsuztak.

(Ezen két ülésnek részletei következendnek.)[30]

December Első napján vasárnapi szünet.

99.

a)

További beszédek a lengyelek mellett a november 23-i országos ülésben.

b)

1833 november 29

Kerületi ülés.

Tárgy: [I.] *Vita a főrendek második válaszizenete fölött a sérelmek orvoslásának sürgetése tárgyában.* [II.] *A Juridicum I. tc. 5. §-a: lemondhat-e a földesúr az úriszék tartásáról?*

a)

Folytatása a November 23-i Országos Ülésnek.

ÖTVÖS TAMÁS: Egy eltiprodt szerencsétlen nemzet ügyében emelem fel szavamat a T[ekintetes] R. elébe. Ismerem én, de ismeri minden a ki a mult 5 hónapok alatti országgyülése folyamatját tudja, a T[ekintetes] R. igazán nagy lelkü emberi szeretetöket, ismeri azt a haza, tudják annak minden polgárjai, mennyi engedményeket adtak a T[ekintetes] R. a jobbágyoknak tulajdon magok javaikból a nélkül, hogy azok kérettettek volna,vetélkedett a T[ekintetes] R nemes lelküsége az ajándékozás-

[28] Az ily értelemben átdogozott paragrafust l. *Iratok*, II. k. 325. l. ezzel a befejező mondattal: „A megyék tisztviselői is, ha egyszersmind tábla birák, elölülőknek, közbiráknak pedig a nélkül is meghivattathatván".

[29] Pontosabban: A harmadik izenet-javaslat, amely válaszul készült, a főrendek második izenetére.

[30] Olv. részletesebben a 99. és 100. számban.

ban, s ujra büszkén mondom, hogy mind azokat a tulajdon vagyonaikból engedték, sőt jusaik némelly részét megosztották az eddig azokkal nem birókkal s ezt miért tették? bizonyosan egyedül az emberiség iránt viseltető forró szeretetből. Tisztán és menten minden mellékes tekintetektől ezeket lelkem legbelsejében forrón érezvén hogy ne bátorkodnék folyamodni a T[ekintetes] R. előtt több millio szabad, de már rabszolgákká lealacsonyitott szerencsétlen lengyelekért. Miután itt a szólló eleven szinekkel rajzolná a lengyelek hős tetteit és későbbi szerencsétlenségöket, ugy fejezé beszédét hogy most tétessék felirás.

Szirmay: Politicus vétek volt, sőt örökös homályba boritja Európát Lengyel Ország felosztása s egy független nemzetnek végső eltörlése s a t.

Kölcsey: Oly tiszteletre méltó az ügy, melly iránt a Bars megyei lelkes követ inditványt tőn, s oly kevés, a mit érette tétetni kiván: hogy meg nem foghatom, miképen lehessen annak pártfogásában egy pillantatig késedelmeznünk. Egyébiránt már akkor, mikor még a lengyel nép a maga elnyomó ellenségével kétes harczot vivott, 30 és egynehány megye emelé szavát a Királyi Székhez, s voltak kik nem csak szavakat emelték, de a szerencsétlennek, a mennyiben hatalmukban állott, segédet is nyujtának, a mit egyenként tettünk, most egyesülve azzal ellenkezőt nem kezdhetünk a nélkül, hogy ama régi vádat ne igazoljuk, melly tetteinket pillantatnyi tüzelgés következésének mondogatja, honnan lángunk hirtelen lobban és kialszik, illő azért folytatni a pályát, mire már egyszer felléptünk s kijelenteni a kir. felség előtt óhajtásunkat, hogy a részvétünket oly mértékben biró lengyelekért magas tekintetét vesse közbe. Tartozunk ezzel a szerencsétlen nemzetnek, mellynek tagjai egyes felirásainktól és segedelemre kész voltunktól figyelemre és hálára ragadtatván polgári elsülyedésök órájában hozzánk köszönet irást intéztek,[1] s mellynek számüzött maradványai idegen földi tartozkodásokból is bizodalommal és reménnyel töltve segédre hivnak fel bennünket. Lehetséges e hogy e bizódalmat, e reményt hideg vérrel semmivé tegyük? — De tartozunk saját magunknak is, mert lehetetlen eltitkolnunk a veszélyt, melly benünket fenyeget, midőn határjainkon polgári szabad alkotvány önkényesen tapodtatott el, s midőn az éjszaki hatalom körülöttünk mind inkább terjedez. De azt kérdik: miért a kir. fenséget kérni, midőn előre tudjuk, hogy kérésünk sikeretlen leend? T[ekintetes] R! a szánakozó kebel a maga jótéteményének sikerét mathematicai szoroságggal kiszámolni nem szokta, hanem készen cselekszi, amire szive mozdulásai által intetik. Valjon ha oly ember, kinek javait ellenség, tüz, vagy akár mi más szerencsétlenség elrablák vala, segédért hozzánk fordulna, emberiség lenne e neki igy felelni: szerencsétlen! én keveset adhatnék neked és e kevés nem segitene fel: azért adományt tőlem nem veszesz. Nem T[ekintetes] R, az emberiség kivánata az: adjunk neki a mit ad-

[1] A lengyelbarát megyei feliratok hatása alatt 1831 június 25-én Wolowski Ferenc varsói követ tett indítványt a forradalmi országgyűlésen, hogy a lengyel nemzet nevében mondjanak értük köszönetet. Az országgyűlés az irat megfogalmazásával Niemcewicz Julián várnagyot bízta meg, aki munkájával néhány nap alatt el is készült. Ugyanakkor a nemzeti kormány külön köszönő iratot szerkesztett, amelyet hg. Czartorisky Ádám elnök, Borodowski Károly főtitkár és Horodyski András külügyminiszter írtak alá. (Szövegét közli Divéky A.: *Magyarok és lengyelek a XIX-ik században.* Budapest, 1919. 107. s köv. l.). Az országgyűlés hosszas viták után, közvetlenül Varsó eleste előtt, a kormány által javasolt iratot fogadta el. Ennek több példánya jutott el Magyarországba.

hatunk, mert ha sokan adnak keveset, utoljára elégségessé gyül. Europa hatalmasab népei halgattak a lengyel felett, vagy ha nem egészen halgattak is, nem szóllottak oly erőben s oly sikerrel, mint kellett volna; de ha ők halgattak, szóljunk mi, talán ha látni fogják, miképen egy erőtlen s nem legkedvezőbb állásu nép tette azt, a mi nekik illett vólna, oly szikra pattan kebleikben, melly jótévő lángra gerjed fel. Minden esetre sem lesz haszontalan, ha érzelmeinket és aggódalminkat az uralkodó széke előtt felfedezzük. Tudva, a kormány tanátsban ülők ritkán látják, vagy legalább ritkán látatják a dolgokat saját fényökben s bizon az austriai ministerium a lengyel ügyben eleitől fogva nem látszott világos tekintetek után munkálni. Ki nem tudja a czélt, mire az orosz fejedelmek rég óta törekednek? több mint 100 év előtt, midőn 1714-ben a Svéd hajókon győzedelmet vőn 1-ő Péter,[2] nyilván kimondá: a természet csak egy Orosz Országot teremte s ez maga mellett vetélkedő társat nem szenvedhet. E mondás szellemében lőn, hogy 2-ik Catharina Lengyel Országban a visszavonás fáklyáját meggyujtá s folyton táplálá, e mondás szellemében nyitott utat magának Europa kebelébe, midőn a letiport nemzet földét hadizsákmányá tevé, s szomszédjait a köz osztályra felszolitá s e szomszédok nem tekintének előre s kezet tőnek a zsákmányra, minek következései veszélyt hozandók, de ezen oldalról halgatni akarok: hiszen a ministerium emberi más logica szerint szoktak gondolkodni, s más regulák szerint cselekedni, mint mi közönséges emberkék, én ugyan az én mindennapi értelmemmel nem tudom megegyeztetni azokat, a mik Európában szemünk előtt történnek. A Bécsi Congressus végzett a Lengyel Nemzetnek szabad alkotványt és Belgiumnak Hollandiához kapcsoltatást. Amott fejedelmi önkéj tapodá meg a nép szabadságát; itt maga a nép töri össze a kapcsoló lánczokat. Europa udvarai meg hagyták történni mind a kettőt, s most nem tudja az ember, mit csudáljon inkább, azt e hogy a világ azon részében, hol a fejedelmi önkéj oly tekintetbe áll, mint Lengyel Országban, a belga nép szabad tette elnézeték; vagy azt; hol a nép szabadság ugy tiszteltetik, mint Belgiumban, az orosz fejedelmi önkéj ellenzőt nem talált? jól tudom azomban T[ekintetes] R. mi a ministeriumot megtéritni nem fogjuk, nints is nekünk most azokkal dolgunk, mi csak nemzetünk atyai királyához óhajtanánk fiui bizodalommal szólhatni. Bizván hogy 1-ő Leopold maradéka s koronájának örököse a 17-ik század történeteire emlékezni fog, s meleg részvéttel fogja venni, hogy az ő kegyes uralkodása alatt nyugvó magyar nép a maga elzuzott szómszéda mellett könyörög, ki a maga szebb korában Bécset és az austriai ház ditsőségét megoltalmazá, s minő ellentétel T[ekintetes] R ime a nép, melly valaha szabaditó gyanánt lépett fel, most szabadságától megfosztva tipratik és emberei széjel szórva bolyonganak a földön haza és minden nélkül, a mi az életet kivánatossá teszi, s a halál órájában enyhitést nyujt! Látták a T[ekintetes] R. azoknak nagy részét országunkban is az utolsó szükség képét viselni, de én láttam közölök azt is, ki futva bucsuzván honától, az elvállás pillantatában még egy maroknyi földet kapott fel s keblében hordá, még Europát keresztül boljongta után Oporto alatt Don Pedro

[2] A Nagy Péter cár által létesített orosz hajóhad első nagy erőpróbája az 1713/4-i hadjárat volt, melynek során 1714 tavaszán a cár által személyesen vezetett flotta Hangöuddnál döntő győzelmet aratott a svéd hajóhad fölött.

soraiban barátja karjain meghalt.[3] Barátja vevé a marok port és szemeit hintette be vele, s ő már nyugszik a boldog, mert hazai föld nyomja szemeit, mert nem érez többé bajt, mig társai vagy Asia vad pusztáin nyomorganak, vagy Europában ajtóról ajtóra zörgetnek, s a szánakozónak alamisnáját és az érzéketlenek kemény szavait egyenlően vérző szivvel fogadják. A Borsod V[ármegye] követe emlékezteté a T[ekintetes] Rket a kapcsolatokra, mik egykor országunkat a lengyelekkel összekötötték; én bátor vagyok emlékezetbe hozni azon időket, midőn a mi őseink is nem egyszer bujdosokká lettenek, fussák végig a T[ekintetes] R a mult 5 század történeteit, hányszor nyitott a lengyel vendég szeretet a szám üzött magyarnak hü kebelt és lakot? hányan valának a régiek közül, kik ott állandóul maradván az uj hazának gyermekeket nemzének. És ime, a magyar vérből eredt lengyelek most a többiekkel együtt vérzettek a szabadságért, együtt hurczoltattak az asiai puszták vadságába; együtt bujdoklanak idegen országokban, keresvén és nem találván vigasztalást. Ez emlékezetre T[ekintetes] R. a kétségbe esésig kinzott emberiség, az alkotványi meggyilkolt szabadság, az emberi eltaposott jusok nevében szóllitom fel a T[ekintetes] Rket: nyissák fel kebleiket a szánakozásnak s a szerencsétlenekért e kitsiny, e fáradságtalan lépést megtenni ne késsenek![4]

A Barsi inditványt Csepcsányi és Ghyczy pártolák, Szalopek pedig a gravaminalis küldöttségre utasitja.

Andrássy előre bocsátván hogy ő nem a sokaságnak tetsző ideát s igy nem a Barsi inditványt pártolja, s csak azt ösmeri hazafinak, aki küldői rendszabásait megtartja, ő ezt mindég teljesitette s most is teljesiti, midőn küldőinek azon szándékát jelenti, melly szerint minden más tárgyak elmellőzésével a rendszeres munkák felvételét kivánják, igy folytatja: „Azon kétségtelen igazság hogy nemzetek vesznek és nemzetek lesznek" — itt zugás támadt a halgatók közt, a Personalis meginti őket hogy halgassanak. A szónok ezt meg köszönvén azt nyilatkoztatja, hogy őt sem zugás sem vivat conceptusából ki nem hozza. A ki többnyire előbbi mondásán kételkedik, a világ történeteinek év könyveiben járatlan, ott ez nyilvánosan kitüntetve van. Romát, azon roppant és majdnem az egész világot hatalmával körül kulcsoló birodalmat a félhold összezuzta. A görög köztársaságokat minden cseljei a Macedoniai hóditó hatalmától meg nem mentheték. Lengyel ország a független nemzetek sorából való kivetkeztetése gyümölcsének magvát már a mult századnak vége vettette el, azon osztály t. i. a mellyből nekünk is jutott valami. Nem azért hozom ezeket elő, mintha azt akarnám állitani, hogy egy alkotványos nemzet más alkotványos nemzetnek elvesztét hideg vérrel nézhetné, csak azon támadható inconsequentia elmellőzése tekintetéből, nehogy akkor, a midőn ön magunkat érdekel a tárgy, más elvet állitsunk fel, mást ha ön magunkat tekintetbe nem veszük. Már pedig ki van közülünk, a ki azt merné kivánni hogy a nemzet köz kivánságának ellenére Gallicia Lengyel Országhoz vissza kapcsoltasson, és igy annak integritása helyre állitassék? hogy pedig az ország integritása a nemzeti

[3] Dom Pedro († 1834), Ferenc király veje, Brazília alkotmányos szellemű uralkodója, 1832-ben leánya megsegítésére, akinek javára még 1826-ban lemondott a portugál koronáról, Dom Miguel ellen az Azori-szigetekről expedíciót vezetett Porto (Oporto) kikötőjébe és 1833 júl. 28-án győzelmesen bevonult Lisszabonba.

[4] V. ö. *Kölcsey*, VI. k. 138. s köv. l., *Jegyzőkönyv*, V. k. 441: s köv: l:

függetlenség legérdekesb tulajdona, ki kételkedhetik. De tovább megyek, a midőn a nemzetek megérdemlett, vagy meg nem érdemlett szerencsétlenségét akár eszünk, akár értelmünk fogja fel, megvallom különbözők a nézetek egyes embereknél, különbözőknek kell lenni azoknál, kik a törvényhozás nehéz körében foglalatoskodnak. Mint egyes ember álmélkodva néztem én is a csoportra lealacsonyitott lengyel nemzetnek az oriási hatalom ellen véghez vitt hős tetteit, és a hiedelmet majd felől muló küzdéseit, mint ilyes sajnálva szemléltem azon törekedéseknek nyert szomoru gyümölcsét, de mint törvényhozónak leginkább kettőre kell terjedni figyelmünknek: 1.) kell e, 2.) lehet e a lengyel nemzet függetlenségét a Magyar Ország gyülésének, vagy annak közbe jövetele által helyre állitani? az elsőnek vitatásába ereszkedni felesleges, miután a másik kétségtelenül áll előttünk, t. i. hogy nem lehet. Ugyan is T[ekintetes] K. és R. mi módon akarunk a lengyel nemzetnek annak függetlensége elnyerésére segéd kezeket nyujtani? Mit felirásunk által ő Felségétől kérni? Érettök háborut viselni? Sokkal mélyebben tisztelem a T[ekintetes] K. és R. bölcseségét, mint sem hogy azt tehetném fel, hogy Európának hamuval fedett szikráit felfujni kivánnák, és ebből egész Európának, és igy hazánknak is talán századokig fenyegető veszélyét akarnák eszközleni. Ha a T[ekintetes] K. és R. előtt ösméretlen is volna állásunk, és ön magunk gyengesége, tehát egyedül a diplomaticai ut volna hátra, és ha ebben jártas nem is vagyok, még is kevés tapasztalásom arra tanitott, hogy a diplomatiánál kijelelt uton menni, nyilvánossággal alkudozni, annak a ki ezt teszi, kevés hasznot hoz. Ha mi felirást teszünk, kétséget sem szenved, kedvező választ kivánunk, melly kétes helyheztetésbe hozza ez a kormányt, kiki át láthatja, s hogy ez a lengyeleknek többet árthatna mint használna, meggyőződésem. Vagy talán a T[ekintetes] K. és R. ezen felirást kivánságuk tolmácsául akarják használni, egyedül a nélkül hogy választ várjanak, ezt megvallom az egybegyült nemzet méltóságával össze egyeztetni nem tudom, és igy a fent érdeklett utasitásom értelménél a Bars V[árme]gyei inditványt most, az előirott nézeteknél pedig közönségesen véve nem pártolom.

(Berekesztése következik.)

b)

November 29-én a voltak előlülése alatt tartott kerületi gyülekezetben Deseőffy felolvassa a fő R 2-ik viszon izenetöket[5] az előleges sérelmek sürgetése iránt.[6]

Rohonczy: Noha kivánná hogy a fő R megegyeztek volna e táblával: miután azonban módositásoktól el nem álnak,[7] czélirányta lannak tartja szavakoni felakadást, és mivel a fő czél csak ugyan nem más, mint

[5] *Iratok*, II. k. 9. l.

[6] Az előzményeket l. 427. s köv. l. Ott arról volt szó, hogy a kerületi ülés nov. 27-én elkészült a második izenet javaslatával. Ezt a következő napon, amiről Orosz nem számol be, a 145. országos ülés a personalis indítványa ellenére változatlanul elfogadta, majd átküldte a felsőtáblának. A főrendek második válaszukkal hamar elkészültek s azt nyomban közölték az alsótáblával. (*Jegyzőkönyv*, VI. k. 2. s köv. l.)

[7] A főrendek rövid válaszukban, utalva első izenetükre, ragaszkodtak ahhoz, hogy a felirat-tervezetben megtörténjenek a módosítások, „mellyek által némelly éles kifejezések enyhétettvén a tárgy illendőbb alakban érkezhessék" az uralkodó elé. (*Iratok*, II. k. 9. l.)

a felterjesztettek sürgetése, a módositást elfogadtatni javalja. Igy vélekszik szinte SZLUCHA is, ki figyelmezteti a Ret hogy midőn ő Felségétől, ki nemzeteit egy iránt boldogitja, valamit kérünk, ugy kérjük hogy őtet meg ne sértsük, temérdek tárgyak álnak előttünk, a hol részerint a Fejedelem törvényes köteleségétől, részerint kegyeségétől sokat várhatunk, de azon egyetértés a két tábla közt, melly némüleg megfeszitve van, tanácsolja a reá hajlást.

MARCZIBÁNYI ellenben az izenetet keményen megtámadja; „sem helye sem ideje"[8] századok óta tétetnek panaszok, mellyek közt a legujabbak 30, 40 évektől fogva orvoslást várnak. Akár mellyiknek taglalásába ereszkedjék, könyü lesz fontoságát megmutatni. Igy például a só, ennek törvénytelenül felemelt ára évenként 3 millio ezüst forintot, s igy összesen már mintegy 50 millio pengő f[orintot] tészen. Noha minden Isteni és emberi törvény szerint azt, a mi valakitől elvitetett, vissza téritni kötelesség, attól mindazáltal elálván az ország, csak jövendőre kiván törvényes intézkedést. Igy a pénzbeli correlatiok sértik az országnak függetlenségét, s azt az önkény alá vetik, kénszeritetvén a sok törvénytől függő birákat a patens szerinti itéletekre. A fő R továbbá *„ő Fenségének atyai érzéseiben, mellyekkel ekkorig is az országgyülési előterjesztésekre felelni méltoztatott, helyheztetik tökéletes bizodalmukat"*. De ő nem tudja, az előleges sérelmekre mily választ kaptak légyen az Ország Rendei. Ha tehát a fő R megnyugszanak hogy semmi választ nem nyertünk, lássák; ők egyes emberek, kik senkinek felelettel nem tartoznak, holott a nemzet képviselői a semmivel be nem érhetik. Hogy *„a tárgyat illendőbb alakban felterjeszteni kivánnák"*, nagy sértésnek találja, jobban tudja ezen tábla az illendőséget, mint ők, azt az illetlenséget és gorombaságot elhalgatni nem lehet, a fő R csak mindég ugy kivánnák a felterjesztést, mintha minden a kegyelemtől függne, itt pedig csak a törvényes köteleségről lehet szó s a t.

BŐTHY e szellemben szóllván, vége van, ugy mond, ama idő szaknak, hol mindent palástolni kellett, napjainkban még maga a politica is nyiltszivüségen alapul. Hol ily véghetetlen sértések orvoslása forog fel, ott nem lehet szelidebb mód a felirásnál. Semmi csuszás mászásnak nints helye, egy szótól sem kiván elállani, *„illendőbb alakban"*, ez azt teszi, hogy a R lépése sem illik, lehet ugyan, hogy e táblának a fő R finom kimiveltsége hibázik, de tagadja, hogy illendőséget nem tudnak. Ő is egy nevelő intézetet kivánna az országban, de ott a fő R közül szinte annyinak kivánna helyet, mint e táblától.

HERTELENDY hasonlóul semmi üres complimenteket nem kiván, nem jöttünk ide czeremoniák, vagy valami alacsonyság miatt. Az illendőség az hozta vólna magával, hogy a törvényhozásnak egyik része a másiknak már régen válaszolt vala.

JUSTH: Noha a felterjesztés javallatában semmi sértőt nem talál, mivel azonban a dolog velejére nézve mindegy, akár 3 szóból, akár három ivből áll a felirás, czen egész felszámlálásától[9] elállani kiván.

DEÁK azt tartja, hogy halgatni itt annyit tenne, mint a dorgálás alapját elismerni, az illendőségre nézve az lehetne a felelet *turpe est Doctori* s a t.

[8] A főrendek első izenetének következő szavaira utal: A főrendek nem látják „sem idejét, sem szükségét ezen újjabban sürgető felirásnak". (*Iratok*, II. k. 6. l.)

[9] A főbb praeferentiális sérelmek felsorolásától.

PRÓNAY előre botsátván hogy ő semmi illetlenséget nem találhat, s csak a következésekre figyelmezteti a Ret, ha a fő tábla véleménye mellett megmarad, ezen versengés mellett veszteni fog ugyan a fő R táblája a közvéleményben, de a nemzet küldöttjei még nagyobb feleléttel lesznek küldőik iránt. Hogy tehát némü közelités eszközöltessék, a 2-ik §-tól elállani,[10] többnyire e tábla fájdalmát az iránt nyilatkoztatni lehetne, hogy a Rnek a másik táblával mint valamely haeterogeneum elemével küzködnie kell. — Ellenben FEKETE azt gondolja, vétenénk a jobbágyi hüség ellen, ha sérelmeinket egyenesen ki nem mondanók. De mily reménnyel lehetne a törvényhozó test alkotandó törvényei iránt, ha a fenállók nem tartatnak meg, ez által a bizodalomnak csügedni kell. Kérdi mi inkább illetlen, az egyenes kimondás e vagy az egyenetlen elpalástolás?

PALÓCZY: A M[éltóságos] fő R ellenkezése külsőképen Ő Fensége atyai tiszteletének megsértésén alapul, de a mostani s előbbeni izeneteikből az az elv sugárzik keresztül hogy bár melly igazságos panaszai legyenek a magyar alkotványos nemzetnek, azokat csak a puszta kérés és könyörgés utján terjeszthetti fel Fejedelmének, és azoknak orvoslása is a Fejedelem magános jóságától és a kir. kegyelemtől függ. De mikor a nemzet képviselői oly sérelmeket terjesztenek fel, mellyek az egész nemzetnek fájnak: mikor a nemzet kölcsönös kötések szentségén sarkaló jusain ejtett sebeket kivánja orvosoltatni, akkor egy alkotványos nemzet törvényhozó testének fele része beszél és tractál a törvényhozó ugyan azon testnek másik részével, és már akkor egyedül a nyilvánosságnak és az egyeségnek van helye. A M[éltóságos] fő R comitialis moderatoroknak tartják magokat. A magyar alkotványban fel nem találván a czimjöket, megyém szivében soha meg sem is ismerem. Mind az, a mit, és mennyit reájok nézve megismerek, annyibol áll, hogy törvényhozó társaink. És valjon a R táblája mikor volt oly hideg vagy lágymeleg urához, királyához hogy a nagyobb tüzre mások által kellett volna ösztönöztetnie? mikor és mivel taposta el kötelességeit? mikor és mivel sértette meg királya iránti igaz és örökös tiszteletét ugy s annyira, hogy nemzeti tüzét a M[éltóságos] fő Rnek mérsékleniök, e táblát gyermeki jártató pántlikákon hordozniok kelletett volna? soha sem, s mind ezekre a R táblájának semmi szüksége sints. Azt mondják a fő R hogy felterjesztvén már az urbarialis törvényeket, majd jön azokra Resolutio, ettől várjunk. Ha elég ez, az Ország előleges sérelmei nem voltak ujra felterjesztve, az 1830-i diaetárol a mostaninak kinyilásáig lefolyt két esztendők alatt nem volt idő a Resolutiók megkészitésére? avagy nem örökös diszére s ditsőségére szolgált volna e a kormánynak, ha a mostani országgyülését az előleges sérelmekre készitett válaszok kihirdetésén kezdette volna? és bár ez meg nem történt is, szinte egy esztendeje már hogy foly a diaeta. S még is mind ezek ne fájanak egy hiv nemzetnek, és csak a magyar nemzet legyen azon örökös szomoru állapotban hogy sérelmei s panaszai minduntalan csak suttba téve heverjenek. Mint hogy nekem és követ társomnak Borsod V[árme]gye azt hagyta meg, hogy mindennap, mikor felébredünk és lefekszünk, az ország előleges sérelmei orvoslásárol való gondoskodással ébredjünk fel és feküdjünk le, különben pedig az ujabb felirás javallatában egyéb nints annál, a mit

[10] A főrendek első válaszukban a felirat-tervezet második bekezdésének kihagyását azért kívánták, „mivel annak egész értelme csupán a szavak ált változtatásával, az utolsó szakaszban is elő kerül". (*Iratok*, II. k. 6. l.)

egy nemzetnek okvetetlenül kil kell mondani, hogy t. i. a nemzetnek mi fáj, miért fáj, és mennyire fáj? annak átalános meghagyására voxolok. És a mennyiben a M[éltóságos] fő R utóbbi válaszaikban ritka példáju nyájassággа két helyen is bennünket „atyokfiai" nevezetével illetnek: szóllitassanak fel, legyenek tehát osztályos atyánkfiai abban is, hogy velünk kezet fogván segitsenek véddeni s oltalmazni azon hazai alkotványt, melly ha egyszer feldül és elvész, annak helyét és fogyatkozását kiváltképpen magokra a M[éltóságos] fő Rre nézve semmi nemü rend, czimer, pántlikák nem fogják kipótolni.

Balogh kérdi, hogy lehet illetlenségről panaszkodni oly nemzetnél, a melly magát mindég ugy szokta alá irni *„humillimi Capellani"*[11] s a t.? Az előbbi nézetek mellett kivánnak megmaradni: Novák, Török leginkább azon okból hogy ha a 2-ik §-us kimaradna, nem lenne tökéletesen festve helyheztetésünk. — Klauzál: Ha látja hogy a kormány reá nem áll az ország törvényes kivánságaira, az ég felé pillant, de ha tapasztalja hogy azok, kiknek az alkotványbol legnagyobb hasznok van, mindenütt s mindent gátolnak, akkor keserüség fogja el egész szivét. Ocskay, azt tartván hogy ha a R a szerkeztetés mellett meg nem maradnának, magok elismernék, hogy a sérelmek előbbi felterjesztése goromba volt. Plathy, ki az irásnak is stadiumait látja, s azért ha az első felirás siker nélkül maradott, a másikat valamivel érzékenyebbnek kivánja. Asztalos, Csapó, nem annyira a változtatást mint inkább a szemre hányt illetlenséget látván fenforogni. Majthény a fő Rt illetni látja az engedést, őket születésök, vagy a kir. kegyelem helyheztette tisztjökbe, minket a közbizodalom; végre Császár emlékeztetvén hogy a fő R több példáit adták annak hogy megegyezésök nélkül is felmehet valamelly tárgy. — A fő R módositását elfogadandónak vélik: Petrovay, Gr. Lamotte, meggondolván hogy ő Felsége előtt már minden okok tudva vannak. Niczky (Vas) a diaetalis tractatusnak természetét abban látván, hogy a két tábla közelitsen egymáshoz, végre Nagy, ki át nem látja a Personalis minapi mondását,[12] hogy a sérelmek csak három hónap óta terjesztettek fel, holott az ő felvetése szerint azon időtül már 93 hónap folyt le, de megvalja, hogy semmi okát nem találja a minden szó melletti megmaradásnak, s e versengésnek csak ugyan nem legjobb végét látván, quia concordia res parvae s a t. végre csak ugyan megtudja a Felség az ország kivánatát, akár mily szavakkal legyen irva a felterjesztés, nem is hiszi, hogy a küldők ezen vitán igen fognak gyönyörködtetni. Azért Nógráddal egyet ért. A köz kivánság következésében voxolásra kerülvén a kérdés, a többség által az végeztetett hogy a szerkeztetés megmaradjon.

[II.] Felfogattatván azután a törvénykezési tárgynak tegnap félbe szakasztott fonala, az 5-ik §-us[13] további tanátskozás alá került, miután

[11] Az országgyűlési feliratok aláírása: „humillimi capellani, et servi perpetuoque fideles subditi, status et ordines regni Hungariae partiumque adnexarum diaetaliter congregati".

[12] A nov. 23-i országos ülésben. (*Jegyzőkönyv*, V. k, 431. l.)

[13] A földesurat, aki az ország távoli részeiben vagy külföldön tartózkodván, vagy birtokát bérbe adván, nem gondoskodik úriszék tartásáról, vagy helyben lakván késedelmesen szolgáltat igazságot, a megye, mihelyt erről értesül, határidő kijelölése mellett meginti s ha ez sikertelen, ill. az előbbi esetekben intés nélkül, a földesúr költségére úriszéket tarttat. A költségek és károk, amennyiben azokat a földesúr mulasztása okozta, a megintés napjától számítva a felek kívánságára vétessenek meg rajta. (*Proiectum de coord.* 7. s köv. l.)

előbb DESEŐFFY a 4-ik §-nak módositott szerkeztetését[14] felolvasta volna.

DÓKUS küldői azt kivánják, hogy minden f[öldes] úr különség nélkül tartson úriszékeket; de soha hogy a megye más kölcségén azt tarthassa. Itt csak kivétel gyanánt rendeltessék, hogy a szegényebb nemesek helyébe tartson a megye úriszéket, de nem amannak kölcségére. TORKOS: Határoztassék törvény által, mikor kellessék úriszéket tartani, t. i. ha vannak elitélendő perek, ellenben ne köteleztessék.

MAJTHÉNY: Küldői kivánják hogy semmiféle panasz ne jöhessen az úriszék elébe, még az a szolgabiró előtt meg nem fordult, azért pedig hogy a földes ur ne sikaszthassa el a panaszt. Többnyire lemondhasson az ur az úriszék tartásáról: mert kiváltságainak megfelelő kötelessége nem az úriszék tartásában, hanem a haza védelmében áll. Itt egy formán nem lehet rendelkezni a purum dominium és közbirtokról, mert van oly falu, melly alig hoz be 300 forintot, ellenben van oly compossessoratus, mellynek egyes tagjai több 1000 forint jövedelmet huznak. A szólló ugyan szegény nemes ember, de ezen jusáról semmikép le nem mond, ellenben találkozik sok nemes, kinek alig van 100 forint jövedelme, nagyon károsodnék, ha zsellér ellene 2 forintért inditott keresete miatt úriszéket tartani kéntelenitetnék.

NÉMETH ugy kivánná elintézni a dolgot, hogy a szegény nemesnek semmi kölcségbe ne kerüljön az úriszék tartása, de azzal nem tart, hogy formalis uriszék legyen s oda a megye előlülőt küldjön, semmikép pedig ne zaklatassék az úr az úriszék tartásával.

KLAUZÁL: Az úriszéknek átalános elvei már az Urbéri 7-ik cz[ikkely]ben el lévén határozva, itt csak az jöhet kérdésbe: valjon kénszeritethetik e a szegényebb nemes? itt Pestnek tegnapi inditványát pártolja.

NAGY PÁL: Noha tisztviselő soha sem volt, de a megye dolgai körül számos esztendőkig forogván, egyetlen egy esetre sem emlékszik, hol oly nemes ember, kinek csak fél telkes jobbágya, vagy egy pár zsellérje van, úriszék tartására szoritatott vólna, noha sem ő, sem attya, vagy nagy attya soha azt nem tartotta, sőt tudja, hogy még ilyen f[öldes] urak is, kiknek 12 telkes jobbágyi vannak, más alkalommal nem tartanak úriszéket, ha csak valamely caducitas elő nem fordul. Minthogy tehát a f[öldes] úr ez által zaklatva éppen nints, szabad ne legyen az úriszék tartásáról lemondani mert ez hová vezetne? oda hogy a nagyobb ur is lemondana, mivel az úriszék tartása most már titulus sine vitulo; más részről pedig sok szegény nemes le nem mondana. Ezért valami demarcationalis lineát a szegény és nem szegény közt huzatni lehetetlennek tartja. Inkább maradjon ki az egész §-us, mert inapposite van szerkeztetve. A compossessoratusban mért nem lehetne minden esztendőn közös kölcségekre úriszéket tartani, ha egyszer nem lesz valakinek pere, más alkalommal talán annál több fordul elő: a kölcségek viselésére a telkek számát lehetne zsinor mértékül venni, vagy talán a földes urakat is lehetne össze irni, kiknek telkes jobbágyaik vagy zselléreik vannak, és azok közül, kik szegényebbek, rendeljen a megye részökre úriszéket.

A többség voxolni kivánván: valjon lemondhat e a földes ur, vagy sem, TÖRÖK a voxolásnak helyét nem látja a 7-ik cz[ikkely] hozása után. A nagyobb f[öldes] ur kétszer tartson uriszéket minden éven, a szegényebb egyszer. — SISKOVITS emlékezteti a Ret, hogy eleink azon nemes-

[14] V. ö. 432. l.

nek, kinek 200 f. értéke nints, megyebeli pártfogást rendeltek, hogy lehetne tehát a szegény nemest most ily teherre itélni. Előbb maga volt biró, most egy formális bíróság van rendelve, és igy könnyen egész vagyonát a Status miatt feláldozná. Azért a Trencséni inditványt pártolja. — Asztalos kéri a Ret, hogy kártékony törvényeket ne hozzanak, ide lévén küldve jótékony törvényhozásra. Végre az előbbi kérdésre voxoltatván oly hozzáadással hogy a kivétel még hátra maradjon, a többség azt határozta: *„hogy a földes ur az uriszék tartásáról le ne mondhasson"*.

A 30-ik 9-beri egész Ülés még az 5-ik §-us feletti vitatással huzatott ki, a nélkül hogy végső elhatározásra kerültek volna tanátskozások.[15]

December 2-án Justh és Jekelfalusy alatt a R 3-ik izenete az előzetes sérelmek tárgyában[16] vétetvén kerületi tanátskozás alá, némelly változtatásokkal elfogadtatván, országos ülés tartatott mind a két táblánál. — A Rnél az izenet közönséges *maradjon*nal megtartatott, a fő R pedig egyhangu *„inhaerendum"* által előbbi nézeteik mellett megmaradtak.[17] — Az ebbeli visszon izenet[18]

December 3-án a voltak előlülése alatt igen érzékeny kifejezésekkel vivott kerületi ülésre adott alkalmat, a hol a R álhatatosan megmaradának előbbi nézeteik mellett.

December 4-én a 4-ik izenet felolvastatván, a Juridicium folytattatván, és az 5-ik §-us elvégeztetvén, még a 6-ik és 7-ik elrendeltetett, a 8-nak vitatása elkezdődött. — Jövő számom ezen üléseknek részleteit bővebben adandja,[19] egyszersmind a lengyel nevezetes vitatásoknak végét is közlendi, ha bár ez által talán valamivel bővebb lesz értekezésem. De érdemes olvasóimat nem kivántam a lengyel tárgy körülállásos előadásától megfosztani.

Rudits, Markovits, B. Prényi hosszas távol létök után szerencsésen megérkeztek!

100.

a)

További beszédek a lengyelek mellett a november 23-i országos ülésben.

b)

1833 november 30, december 3, 4, 6

Kerületi ülések.

Tárgy: A Juridicum I. tc. 5., 6., 7. §-a körüli viták.

a)

Folytatása a *November 23-ki* Országos ülésnek.

Deák: „Nemzetek vesznek, nemzetek lesznek". E szavakat mondotta Esztergom V[árme]gye érdemes követe.[1] (Hosszas nevetés; az

[15] Olv. részletesebben a következő számban.

[16] *Iratok*, II. k. 10. l.

[17] A dec. 2-i, 146. országos ülés hivatalos jegyzőkönyvét l. *Jegyzőkönyv*, VI. k. 6. s köv. l.

[18] *Iratok*, II. k. 11. l.

[19] A dec. 3-i és 4-i kerületi ülések tárgyalásait a 100. és 101. számok ismertetik.

[1] V. ö. 435. l.

előlülő meginti a halgatókat: hogy lehet ily zajban törvényeket hozni.) Ugy hiszem azonban, nem különös ujság gyanánt hozta fel ő azokat, mert a világ történeteinek évkönyvei bőven megtanitottak bennünket hogy egyik nemzet emelkedett, a másik elenyészett: de a világ történetei nem tanitanak, hogy a végveszély örvényébe elmerüléssel küzdő nemzetet némán, s hidegen nézve, lehetőségig ne segitsük. Mert hiszen egyes emberek is lesznek és vesznek: kötelesség még is a veszélyben forgó, vagy inségre jutott ember társunkat tehetségünk szerint a végveszélytől menteni. Egyébbiránt nem fejtegetem én Lengyelországnak mult századboli történeteit; sok szomoru csapásokat kellene felhordanom, mellyek e nemzetet érték; nem feszegetem feldarabolásának nyilvános és titkos okait, nem számlálgatom az ebből eredhető következéseket: megtanitandja majd Európát az idő, hasznos, és tanácsos volt e annak megtörténnie? fájdalomnak, és aggódásnak keserű érzése foghatja el azonban keblünket, midőn látjuk, hogy a lengyel nemzet, melly a 16-ik században észak leghatalmasabb Statusának tartatott, hatalmas erőszakkal végképpen ki van már törölve a nemzetek sorából! Iszonyu valóság lett abból, a mit Casmér János királyok[2] 1661 esztendei Julius 4-én tartott beszédében könnyek közt jövendölt, mert le van tiporva e nemzet egykori nagysága, öszvezúzva hevernek a hajdani szabadság feldult omladéki, s a Visztulának lengyel vérrel áztatott partjain nem szabad lengyelek tüzhelye füstölög. Neveli fájdalmunkat annak érzése, hogy szánakozásnál, s kérelemnél nincs hatalmunkban egyébb, a mit az elnyomotakért tehetnénk; mert századokig sujtott minket is a kérlelhetlen balsorsnak vas keze, ugy, hogy már most nem tehetünk annyit szerencsétlen szomszédunkért, a menyit 1278-ban a hatalmas Ottokár ellen Habsburgi Rudolfért véghez vitt a Magyar. De hiszem a szolgaságig alázott nyomorultnak édes enyhülést nyujt a keservek özönében az is, midőn a résztvevő szánakozásnak forró könnyeit hullani látja, midőn hallja érette könyörgő szavát annak, ki többet érette nem tehet, ha bár ezen kérő szó az elnyomónak jég kebléből sikeretlenül perdülne is le. Nyujtsuk tehát nekik e csekély enyhülést is, ha már több nem is áll hatalmunkban; de nyujtsuk azt tüstént és hosszas hallasztás nélkül. Vagy talán részvétünk könycseppjeit, s a kérelem elkészitésére szükséges egypár órai munkát sem kivánunk feláldozni azokért, kiknek ősei vért és életet áldoztak érettünk? Macedoniának hatalmas fejedelme, Nagy Sándor Európát, és Ásiát megrázkódtatta győzedelmeivel, betöltötte a félvilágot dicsősége, s magát Jupiter Amon fiának neveztette; de csak bámulást nyerhetett a késő maradéktól, nem köz tiszteletet, mert Görögország szabadságát, melylyet már attya megrongált, végképpen meggyilkolta. Octaviánus, Románák szerencsés Császára bölcsen kormányozta a birodalmat, pártfogója volt a tudományoknak, népe Augustusnak nevezte; de háladás nem kisérheté emlékezetét, mert ő fojtotta el a romai szabadságnak végső lángra lobbanó szikráját. Sándor ellenben, az oroszok Czárja fényes diadalmai után polgári alkotványt adott a hatalma alatt lévő lengyeleknek;[3] s ez néki fényesb dicsőséget, több forró köszönetet szerzett, mint véres győzedelmei.

[2] Uralma Chmelnickij kozákjaival, oroszokkal és svédekkel folytatott harcokban telt el. 1668-ban lemondott a trónról.

[3] 1815 nov. 27-én.

Dicső munkáját azonban önn maga kezdte rongálni, s az anyi jót igérő fényes adomány most már végképpen feldulatott. A szövetséges fejedelmek, midőn Napoleon óriási hatalmával végső viadalra szállottak, azt nyilatkoztatták ki, „hogy ők Europa szabadságáért küzdenek", s midőn az ellenségnek roppant ereje kedvező szerencsével meg volt törve, magokat Europa szabaditóinak nevezték. Minden austriai katona, ki a véres lipcsei ütközetben jelen volt, mellyén viseli a szövetségesek dicső igéreteinek hit levelét, ama kis ércz keresztet, melynek felirása — „Europa libertati asserta". Szép reményeket szült e három szó a népek kebelében, s ezen kis emlékjelek ércz betüi némán, de hathatóssan emlékeztetnek a fejedelmi szónak szentségére. Midőn tehát a néma jelek is nyilván szóllanak, nekünk is, kik szabad alkotványunk édes gyümölcseit igazságos fejedelmünk bölcs kormánya alatt nyugottan használjuk, szabad lessz tehát a dicső igéret valósulását sürgetve könyörögnünk: „Hogy letiprott szomszédunk elnyomott polgári szabadsága vissza állitassék, s ez által ő is boldog lehessen" — mert szabadság nélkül tiszta, s állandó boldogság nem létezhet![4] (Éljen!)

Bőthy: Érzem, méllyen érzem helyheztetésem szomoru, s feszült voltát, egy olly ügyhöz kelletvén szólanom, mellyet kezdetétől fogva hü keblemben ápolgattam, mellynek azonban kimenetelét előre tudván, halotti tisztesség tartását leszek kéntelen szemlélni. S igy nem is kivánok említést tenni azon szenvedésekről, üldözésekről, mellyeket ezen hős derék nemzet kéntelen vala kiállani; nem azon részvétről, mellyre minden művelt kebelben talált, nem azon mélly megvetésről, melly a szerzőt s elkövetőt érte. Szólljanak erről a nemzetek évkönyvei, szólljon azon maradék, mellyet az indulat, a részvét nem fog hánni vetni; szigoru itéletét a bünösre s ártatlanra egyiránt ki fogja mondani. Mit végzett a Bécsi Congressus Lengyelország felett; menyire garantirozták a fejedelmek ezen végzéseket, tartoztak volna e oltalmazó paisukat mellettök felemelni? Diplomaticai tévelygések, mellyeknek sem mélységére hatni, sem azokat voltaképpen megfejteni korlátolt elmebeli tehetségem nem tudja. Ha azonban a mindennapi körülünk történő példákra tekéntek, meg kelletik vallanom, hogy igenis lehetett volna. De ezen ügy folyta alatt egy más szempont ötlik eszemben, melly azt hiszem minden Constitutionalis eggyes személyt, annál inkább egy alkotványos nemzetet érdekel; az egész haza, sőt egész Europa előtt támasztom azon kérdést: „Van e, volt e Miklós czárnak hatalma meghóditván Lengyelországot, annak alkotványát eltörülni? azt függetlenségétől megfosztani, s örökös tartományaival egyesiteni?" Ha az ilyes felkelések lecsendesitése, megzabolázása minden fejedelemnek hatalmat adna az elnyomásra: ugy nagy része a most virágzó, s szabadságban élő nemzeteknek rég kitörültetett volna az alkotványal biró országok sorából! Mi lett volna Irlandiából, midőn angol és scott katona segedelmével csendesitetett le? Mi magából Frantzia országból? Igaz, hogy Aachen, Troppau, Laibach, Verona, s most legközelebb München-Grätz másképp vagy ily formán rendelkeztek a nemzetek és Népek szabadságáról,[5] itt azonban csak egy csekélységben hibáztak munkáló-

[4] V. ö. Kónyi: *Deák Ferenc beszédei*, I. k. 43. s köv. l.

[5] Aachenben (1818) a bécsi kongresszus öt nagyhatalma: Anglia, Ausztria, Francia-, Orosz- és Poroszország megerősítették szövetségüket, a Troppauban kezdett (1820), majd Laibachban folytatott kongresszus (1821) felhatalmazta Ausztriát, hogy a nyugalom helyreállítására csapatokat küldjön Nápolyba és

dásaikban t. i. hogy meg nem kérdezték azokat, kikről rendelkeztek, valjon fog e ez nékiek tettszeni, vagy sem?

PERSONALIS: A mennyire ezen elv az ellentállási systhemát foglalná magában, valamint azt Bihar V.[árme]gye követe Magyar országra kiterjesztetni nem kivánja, ugy a többi nemzetekre sem alkalmaztathatja. Maradjunk a magunk ügye mellett, és ne fejtegessük a külső nemzetek körülményeiket.

BORTSITZKY: Nem kiván a már ily remekül vitatott tárgyhoz szóllani, csak némelly ellenvetésekre felelni. Tagadni nem lehet, hogy igazgatási törvények hozására hivattattunk ide, de tagadhatatlan az is, hogy mind ezen törvényeknek az alkotványban kell gyökerezniök, s hogy mind addig bátorsággal igazgatási törvényeket hozni nem lehet, mig a törvényeknek alapja, az alkotványos, törvényes szabadság minden külső s belső megtámadások ellen telyesen biztositva nincs. Ez tehát első feladásunk, a mellynek megfejtésére az észak Európai politica állását vizsgálat alá venni szükséges. Ama nagy férfiu meggyőzésére, kihez hasonlót hiába keresünk a történetek könyveiben, s a kit önn vallása szerint nem a fegyver, hanem a közvélemény győzött meg, s a frantzia thrónból Szent Helena szigetjére számkivettetett, felhivák a kormányok a nemzeteket, hogy tömegessen fegyverkezzenek fel, jól tudván hogy azon hőst, ki addig majd nem minden fennálló seregen diadalmaskodott, csak a nemzetek felkelése által győzhetik meg. Hogy pedig a nemzetektől ezt megnyerhessék, szabad szellemü alkotványokat igértek nékiek. De alig győzettetett meg a nagy férfiu, midőn már a kormányok igéretjeiről megfelejtkeztek. Alig vala vissza helyheztetve a nápolyi dynastia, midőn már kéntelenittetett egy titkos béke czikkely által arra kötelezni magát, hogy népeinek alkotványi intézeteket soha sem engedend,[6] ne hogy ily engedély által a szomszéd Lombard velentzei népek hasonló kivánságokra ingereltessenek. Porosz ország hasonlóul szabad alkotványt igért népeinek, a mellyet azonban e mai napig hiában várják, constitutio helyett a szabadságnak árnyékát is alig nyervén el, mert nem azért hivattattak meg az ugy nevezett Rendek gyülésére, hogy törvények alkotása felől tanácskozzanak, hanem egyedül hogy a kormány parancsait meg hallgassák.[7] A kissebb német Státusok a 13-ik czikk következésében népeiknek türhető szabad alkotványokat adtak ugyan,[8] de alig alapitattak, midőn már a

---

Piemontba, a veronai (1822) megbízta Franciaországot a spanyol felkelés elintézésével. Münchengrätzben az osztrák császár, a porosz király és az orosz cár találkoztak külügyminisztereikkel együtt 1833 szeptemberében, hogy a forradalmi mozgalmak elfojtásáról és Oroszország balkáni aspirációiról tárgyaljanak.

[6] A nápolyi és szicíliai királyság élén a Bourbon-ház tagja, Ferdinánd († 1825) állott. Amidőn a bécsi kongresszus visszahelyezte trónjára, eltörölte az 1812-ben engedélyezett szicíliai alkotmányt.

[7] III. Frigyes Vilmos Napoleon visszatérése után, 1815 május 22-én kelt kiáltványában népképviseleti alkotmányt ígért a porosz népnek, később azonban, főleg Metternich befolyására, visszatért az abszolutizmushoz.

[8] A bécsi kongresszuson elfogadott német szövetségi akta (Bundesakte) 13. pontja kimondotta, hogy a szövetség államai parlamentáris alkotmányt vezetnek be. E pont következtében a kis államok egész sora, valamint Bajország, Württemberg, Baden és Hessen népképviseletet kapott.

német szövetségnek 6 végzései is megjelentek,[9] oly zavarban hozván az alkotványokat, hogy a nép s kormány közt még most sem juthatni világosságra, s majd azt meg kell ismerni, hogy a szövetség végzései az alkotványokat eltörlötték. Nem csak a Bécsi congressus által biztositott lengyel alkotvány száll sirba a nemzettel együtt, hanem arra igyekszik a rendszeres törekedés, hogy maga az alkotmányi elv egészen elnyomattassék. Ismerem ugyan jó fejedelmünk felséges erényeit, nem is tartok attól, hogy a Magyar alkotvány eldöntessék [még őtet az Isteni gondviselés javunkra megtartja és noha teljes szivemből kivánom,a) hogy még századokig éjen, s minket kormányozzon, fájdalommal meg kell ismernem, hogy fenséges fejedelmem is csak halandó, hogy következőleg az ő élete által mostan biztositott magyar alkotvány is nagyobb garantiát kiván. Ennél fogva kötelességünk, az északi Európában jelenleg elkövetett systhemára figyelmezni, mert ha a többi alkotványok rendre eldöntetnek, nincs okunk hinni, hogy a követett systhema ellenére csak a magyar fogna fenn maradni. A mi a magyar RR azon kivánságát illeti, hogy Gallicia Magyar Or[ság]gal össze kapcsoltassék, erre nézve minden diplomata tudja, hogy egész Gallicia nem tartozik Lengyel Országhoz, s igy Galliciának kivánt egybekapcsolása nem mentheti Lengyel országnak 1772-ki felosztását; mert ez el lévén határozva a varsói 1764-ki egyezés által,[10] legottan gondoskodtanak a birhatás tettszetős czimjéről. Ezt Orosz Ország abban találá, hogy az orosz hertzegek hajdan Litvániát kormányozták. Porosz Ország abban, hogy régenten néhány lengyel tartományokat Pomerrania név alatt birt. Austria végre abban, hogy Gallicia valaha Magyar országhoz tartozott. Pedig ezen ország, melly a Magyar Korona jussával foglaltatott el, azzal mái napig sem kapcsoltatott öszve,[11] s igy valamelly furcsa logicával azon elv állitatott fel: hogy azon országot, melly magyar joggal elfoglaltatott, a magyaroknak vissza adni nem kelletik; hanem azt magának meg lehet tartani. Végre az mondatott hogy a magyar nemzet sokkal több sikerrel pártolhatta volna a lengyeleket 1772-ben az első felosztás alkalmával, mint most, azonban tenni elmulasztotta. Erre meg kell jegyeznem hogy noha törvényeink szerint minden 3-ik esztendőben országgyülést tartani kelleték,[12] még is az akkori kormány 1765-től fogva 1790-kig a diaetát össze nem hivta, következőleg a magyar nemzetnek minden lehetőséget elzárt a lengyel testvérjeiért leendő közbenjárására. Miután tehát megmutattam volna, hogy a Barsi inditvány ellen felhozott elvek meg nem állhatnak, azt egész kiterjedésében pártolom, a mivel Párisban összegyült lengyelek választottsága által azon kedves felszóllitással megtiszteltettem, hogy a sirba szállott törvényes szabadságok ügyében közben járó legyek a T[ekin-

a) A hiányos szöveg a Jegyzőkönyvből (V. k. 447. l.) kiegészitve.

[9] A mindenfelé terjedő szabadságmozgalmak elfojtására Metternich 1819 augusztusában találkozott a porosz királyal Karlsbadban. A találkozó határozatait elfogadtatták a frankfurti német Bundestag-gal. A határozatok szigorú ellenőrzés alá helyezték az egyetemeket, különösen az ifjúsági egyesületeket, szigorú cenzurát vezettek be s Mainz székhellyel bizottságot létesitettek a szabadságmozgalmak fe kutatására és elfojtására.

[10] III. Ágost halála után Oroszország és Poroszország a lengyel alkotmány fenntartására kötöttek szerződést.

[11] A Galicia vissza nem csatolása miatti gravamenre vonatkozólag l. 407. l. 25. jegyzet és 427. l. 9. jegyzet.

[12] 1791 : 13. tc.

tetes] RRnél:[13] telyesittem ezzenel diszes kötelességemet, megköszönvén a lengyelek nevében a T[ekintetes] RRnek szerencsétlen sorsokon bébizonyitott részvéteket. A

PERSONALIS kérdi, valjon Europának politica dolgait itt felhozni, a fejedelmeket vádolni tanácsos s ide való e, illő e? Ide vagyunk küldve magunk alkotványát megerősiteni, nem pedig más nemzetekét fejtegetni. Maga a szabadság megkivánja, hogy más országokban ne gáncsolkodjunk. Gallicia Trencsénnek igen rosszul fogja meg köszönni ha a napló könyvben olvassa kifejezéseit, hagyjunk fel illy politicai discussiókkal. Ezt

RAVAZDY felelet nélkül nem hagyhatja, s a királyi személynöknek mind eme, mind követ társa ellen tett nyilatkozásokra megjegyzi, hogy azon kérdésre, valjon ide való e a külső nemzetekről értekezés, igennel felel. A nemzetnek ehez tettleges jogga van, mert ha a kormány a külső nemzetek ügyében bele avatkozott, és Bolognában, Anconában s a t. interveniált,[14] a szabad nemzetnek, melly a katonaság tartására adakozik, itt szavának kell lennie. Hogy tovább okunk is van a bele avatkozásra, midőn egy szabad nemzet alkotványa eltöröltetik, azon panaszok bizonyitják, mellyekre a szent szövetség felállása után a kormánynak törvénytelen tettei alkalmat szolgáltatnak, a mint ezt az 1825-diki országgyülése eleje bőven bizonyitja.

NITZKY (Vas): Előre bocsátván hogy a barsi inditvány elvét pártolja, ezen postulatum felterjesztését azonban az országos gravaminalis küldöttség munkálatainak befejezésére annál is inkább utasitja, mivel az 1790 : 13. t. cz. szerint a kir. előadásokat bevégezni kell. Bölcsen jegyzette meg az 1812-ki diaeta, *quod incerta sint omnia, quam primum a tramite legis receditur.* Ki van szabva előttünk a törvénykezési tárgy, ebbe minél elébb ereszkedjünk. Többnyire ha 11 hónapig várhatott ezen inditvány, bévárhatja már most azon időt is, midőn reája jön a sor.

Ezen nézetben osztozának: Pécsy, Aczél, Prónay, Gr. Drasskovics, Petrovay, Platthy, Siskovics, Torkoss, Szucsics, Zmeskál, Just, Josipovics, Majténvi, Szilassy, Jekelfalusi, Markovics, (Posega) Beniczky, Marics, Vásárhelyi, Ghyczy, Szücs, Poszavecz, Petrovics, Czindery, Bencsik, ki annak megmutatására, hogy a felterjesztés sikertelen fog maradni, az utolsó Allgemeine Zeitung számából azt olvassa fel, melly

[13] A párizsi lengyel nemzeti bizottság két kiáltvánnyal fordult a magyar nemzethez, kifejezve köszönetét együttérzéséért. Az 1831 dec. 31-t a bizottság magyar származású tagja, Kraitsir Károly orvos fogalmazta meg, a másiknak, amely 1832 dec. 16-án kelt szerzője ismeretlen. Ezt „Nemes magyar nemzetnek repraesentánsai az ország gyülésben" megszólítással látták el és egy levél kíséretében Borsiczkynak küldték meg. (Szövegét l. *Divéky* i. m. 111. s köv. l.). Borsiczky 1833 jan. 11-én bemutatta a kiáltványt Wesselényinél összegvült néhány követnek s jelezte, hogy fel fog szólalni a lengyelek érdekében. A konferencia tagjai azonban tanácsosabbnak vélték megvárni az időt, amidőn a megyei utasítások következtében az ügy szőnyegre kerül. A dologról csakhamar tudomást szerzett a nádor és elkérte az iratokat a trencséni követtől. A levelet utóbb visszaadta, a kiáltványt azonban mint az országgyűlés elnöke magánál tartotta. (*Kölcsey*, VII. k. 65. s köv., 94. s köv., 300. s köv. l.)

[14] Az 1830-i párizsi forradalom nyomában Olaszországban is új forradalmak lángoltak fel; a pápa és az előzött uralkodók osztrák segítséget kértek s az osztrák csapatok 1831 nyarán be is vonultak Parmába, Modenába, az egyházi államba és Bolognába. Anconát ugyanekkor francia csapatok szállták meg.

által Austria, Orosz, és Porosz Ország egymásnak lengyel tartományaikat garantirozzák, és ROHONTZY emlékeztetvén a RRket hogy 1805 és 1809-ben a lengyel nemzet Napoleonnal, ki a Monarchia eltörlésére telyes erejét forditotta, kezet fogott, és frigyessé lett.

Az inditványt ellenben még pártolják: Hertelendy, Dessewffy, Brezovay, Bártzay, Jármy, Patay, CSAPÓ, ki hinni bátor hogy ámbár a kemény sors a lengyel nemzetet saját kebelébe gerjesztett egyenetlenség, és meghasonlás vétkéért sanyaru szenvedésekkel büntette, bajnoki erényével azonban kibékülni, és engesztelődni fog. Europa, mindenek előtt pedig hatalmas királyunk engedni nem fogják, hogy a lengyel nemzet az europai nemzetek sorából eltünjék. Ily tekéntetek vezérelték Tolna V[ármegye] Rendeit, kik azon megyék sorában, mellyek a lengyel nemzet szomoru sorsa iránt felirtak, nem voltak utolsók, midőn ezen sikert nem reménylhető kérést ismételni nem kivánták, buzgón várván, hogy a mindent orvosló idő azon igaz ügyet is orvosolni fogja. Ha azonban a RR a felterjesztést elhatározzák és csak a közt van a választás, valjon a sérelmek sorában, vagy külön felirásban felterjeszteni, méltóságánál fogva az apró sérelmek sorából kivenni, s külön felirásban felterjeszteni ohajtja; NÉMETH, ki fájdalmát nyilatkoztatja hogy a mostani felterjesztés köz akarattal és lélekkel nem pártoltatott, annál is inkább, minél bizonyosbb, hogy a közben járás elhallasztása a lengyel ügynek vesztét is vonja maga után, ugy mint a vizbe merült embernél, kinek mentése addig hallasztatik, mig el nem merül, és B. STOYKA, noha kivánta volna, hogy ezen tárgy inditványba se hozatott volna.

NAGY PÁL: Azon előttem szólló érdemes követ társaim, kik a lengyel nemzet ügyét pártolák, bennünket a sziv nemesb érzésénél fogva igyekeztek részvételre gerjeszteni, a kormányt pedig az igazság és tartozó háladatosságnál fogva e szerencsétlen nemzet pártolására felszóllitani. Meglehet, hogy a régi hajdan boldogabb időszakban a szivnek érzései, s az igazság intézték el a nemzetek viszonyait, most ezek magános polgárok ügyeiben is csak fehér holló gyanánt jelennek meg, a kormányok, és nemzetek dolgaiban pedig csupa szép szavak, mellyek a proclamatiókban nem rosszul hangzanak, és ügyessen takargatják a haszon vágyát, s erőszakot, mellyek kirekesztőleg szokták elhatározni a kormányok vagy nemzetek közt fenforgó villongásokat. Azt kérdi Szatmár, hogy miután a frantziák, belgák, és lengyelek majd egy szempillanatban fognak fegyvert törvényes fejedelmeik ellen, valjon miért nem gátolják, vagy engedik azt Europának többi fejedelmi mind a három nemzetre nézve egyiránt? talán a szivnek különféle érzései, vagy az igazságnak különféle tekéntetei forognak itt fenn? Koránt sem, hanem mivel a frantziáknak paisok alatt álló belgáknak (bár milly örömest tiltanák is el) nem képesek a kétséges kimenetelnek veszedelme nélkül tiltani; ellenben a lengyeleknek (bár politicai tekéntetekből nem elleneznék) szinte a kimenetelnek kotzkáztatása nélkül nem merék azt megengedni, hanem egyedül a legártatlanabb, de egyszersmind leggyengébb hollandus királynak képesek parancsolni. Itt is tehát, valamint a diplomaticai dolgokban általánossan, csak a reménylhető haszon, vagy következhető kárnak, és a két részről álló erőnek számitása határozza el a nemzetek ügyét. En tehát törvényhozói helyheztetésemben szinte elfojtván tulajdon érzéseimet, minden elragadtatás nélkül hideg vérrel fogom előadni azon inditó okokat, mellyek engem inkább a magyar, mint a lengyel nemzet ügyének pártolására birtanak e kérdés

tárgyában. A revolutiokat általánosan kárhoztatom, ezen tanitás véres betükkel van beirva nemzetünk év könyvébe, s bátran azt állitom, hogy maga a frantzia revolutio, habár idővel legidvességessebb következéseket szülne is, 10 század alatt sem fog annyi embert szerencséssé tenni, a mennyit 25 esztendők elforgása alatt nem csak Európában, hanem az egész földkereken szerencsétlenné tett. Azonban ebből még nem következik, hogy illy néhány felhevült vágyódók által részben elragadott nemzetet a kegyetlenkedésnek minden hóhéri találmányaival egész az anya mellén függő gyermekig üldözi, s kiirtani kelletik. Nem valának e hazánkban számosbb revolutiók, szinte a most uralkodó dynastia alatt is? És mit cselekedtenek ő Fenségének dicső elei? a fő bünösök számkivetése után egyedül szelid kegyességgel győzék meg a nemzetet. S valjon nem bölcsen cselekedtenek e? S mi történhetett volna azon idő pontban midőn fél Europa Maria Therésia vesztére esküdött, ha egy hiv, és mégis forrón szeretett nemzet helyett, melly védelmére felkelt, egy hóhéri pusztitás által elkeseritett nemzet fogott volna kezet a minden oldalról berohanó ellenséggel? s nemde mái napig is a legboldogabb következéseket árasztja uralkodó házunkra azon szelidség és kegyesség, mellyek által ezen dynastia minden Európaiak közt legpopulárisabb lett, a midőn más nemzetek fejedelmei vagy kerülték országaikat, vagy azokon csak szökve nyargalnak keresztül, akkor szeretett királyunk nem csak testőrző sereg, hanem minden kiséret nélkül a népnek legnagyobb összetolongása közepette oly bátran jár mint szobájában, és szinte igy akármellyik tagja az uralkodó háznak egyedül maga az egész Monarchiát bizton sétálva bejárhatja, s akár palota, akár pásztor gunyhó körül estéledik el, minden aggodalom nélkül csendes nyugodalomra hajthatja le fejét, bizonyos lévén, hogy a házak minden népe talpon áll bátorságára. De már tovább megyek s azt kérdem: miért büntettetik a lengyel nemzet? Azért, hogy példáján a többi nemzetek tanuljanak és lássák, milly bünös a pactum conventum-ok szentségét erő hatalommal gázolni, s valjon e példát azon legsolemnisebb pactum conventum-oknak sértésével kelletik a adni, mellyek által a Bécsi Congressuson össze gyült fejedelmek a legnagyobb veszélyek után lecsendesedett Europa bátorságát, s a nemzetek szabadságát kivánták biztositani? Nem hirdették e ezzel nyilván azon veszedelmes tanitást, melly szerint a legszentebb szövetkezés csak addig kötelez, mig azt a vad erő feloldani nem képes! s valjon hogy tiszteljék a nemzetek a köztök, s fejedelmeik közt fenn álló pactumokat, midőn a fejedelmek a magok közt fennállókat csuffá teszik? de ismét továbbá azt kérdem, valjon Lengyelország csak egyedül magáért állitatott e fel, mint egy külön alkotvánnyal biró független s az Orosz birodalommal össze olvadható ország? vagy inkább a szomszéd tartományoknak s ugy szólván egész Európának bátorsága, s érdeke tekéntetéből? és félre lehet e most tenni ezen köz ügyet, s lehet e veszedelmeztetni Európának bátorságát néhány kicsapongó lengyel tette miatt? Végre még azt bátorkodom kérdezni: nincs e a lengyel constitutio felforgatása, s ezen önn magában álló országnak az Orosz birodalomba való egybe olvasztása által megsértve magának fenséges Urunknak tekéntete, kinek a Bécsi Congressus alkalmával a többi fejedelmek közt leginkább, s éppen mint magyar királynak feküdt érdekében a szomszéd Lengyelország örökre független fennállása? Ki veheti tehát nekünk magyaroknak rossz néven, ha belső dolgaink elrendeléséről tanácskozván, egyszersmind külső bátorságunkra is figyel-

mezünk, s méltó aggódással tekéngetünk körül határaink széleire, melyleknek peripheriája 3/4-ed részén egyszerre egy nagy hatalom jelent meg, mellyet néhány esztendőkkel ez előtt csak messziről és foglalás vággyáról ösmértünk. Én már az 1825-ben a magyar nyelv terjesztése tárgyában[15] azt állitám, hogy mivel a nemzeteket nem annyira a tengerek, folyók, és hegyláncztok, mint a külön nyelv, és nemzeti szokások választhatják el örökre: magának a kormánynak arra kelletik ügyelni, hogy anya nyelvünk az egész hazában a végső határ szélekig kiterjesztessék, ne hogy egy nagy hatalom, melly Moldaviát, Valachiát, és Serviát a Magyar Korona jussainak sértésével már mint egy birtokba vette, azzal országunkat nagy részben körül fogta: ha valaha határainkat át lépné, ott egy hangon beszéllő nemzetekre akadjon. Most, midőn Lengyelországnak lerontása által ezen hatalom bennünket méginkább körül vett, nyilván azt mondom, itt az ideje hogy felébredjünk. Ha Fenséges Urunk, kit Europa minden fejedelmei személlyessen tisztelnek, örökké élne, és a Ministerium a békesség fenntartására utóbb is minden módon ügyelne, akkor talán fölös volna aggodalmunk, de ha ezek változnak, és ha nem ez, hanem más Czár annyira terjeszkedik, hogy Ausztriának fegyvert fogva kellene kiáltani, „non plus ultra"! nem válnék e akkor szeretett hazánk egy rettentő háboru szinpadává, vagy éppen a győzedelmeskedő ellenség prédájává! Nem vétünk tehát s rossz néven nem veendi k[egyes] fejedelmünk, ha uralkodó házunkhoz szoros ragaszkodásból, és hazánk jövendő sorsa iránti méltó aggodalomból minden mérséklettel, de egyszersmind nyilván kijelentjük, hogy minden áldozatokra készek vagyunk, ha ő Fensége Lengyelország ismeti önn magában való független felállitása, s bár mi más mód által kivánja hazánkat, Monarchiáját, s a Bétsi Congressus határozásáért kezeskedő fejedelmek segitségével bátorságát biztositani.[16] Az inditványt még

Fogtöy elfogadván, más pedig szóllani nem kivánván, az Előlülő arra jelenti ki a végzést, hogy a többség a Barsi inditványt nem pártolja. Erre

Deák kérdi, valjon ez csak a jelen felterjesztésére, vagy későbbre is értetődik. A mire az Előlülő, hogy a dolog éredeme még a gravaminalis küldöttség munkálataira fennmarad.

b)

November 30-án a voltak előlülése alatt tartott ker[ületi] ülésben a fő RR utólsó izenetökre készült felelet[17] felolvastatván Dessewffy által, és dictaturára utasitatván, folytatták az úriszék iránti 5-ik §-us[18] tegnap félbe szakasztott vitatása.

Asztalos: Miután a kérdésnek állását körülállásossan megfejtette volna, a vagyonos, és szegényebb nemes közti demarcationalis lineáról

[15] Nagy Pál az 1825/27-i országgyülésen többször felszólalt a magyar nyelv ügyében; legemlékezetesebb az 1825 nov. 3-i kerületi ülésben elhangzott beszéde, ennek hatása alatt tette Széchenyi ismeretes felajánlását az Akadémia létesítésére.

[16] *Jegyzőkönyv*, V. k. 456. s köv. l.

[17] A főrendek második válaszára készült harmadik izenet végleges szövege: *Iratok*, II. k. 10. l.

[18] Az úriszék tartásáról. (*Proiectum de coord.* 7. s köv. l.; v. ö. 439. l. 13. jegyzet.)

szóll, ezt vagy a pernek substratuma, vagy a megyék rendelkezése állithatja fel. Az első nem czélirányos mert ha például 60 ft tétetnék határ pontul, ezen törvényre sok esetekben a gazdag is hivatkozhatnék. A 2-ik vagy önkényre vezet, vagy a Soproni követ által javallott conscriptióra, a mellytől az ország mindég irtózott. Surrogatumot hármot hallott.

1-ör. Hogy a megye ott, a hol a f[öldes] ur úriszéket tartani nem akar, ingyen rendeljen birákat, ez állitástól sokat nem vár, mivel az imperfecta obligation alapul, ő pedig perfectát kiván.

2-or. A megye törvényszékét, ez ugy is annyira el van foglalva, hogy erre reá nem ér, mivel több megyékben 500 rabok is várnak itéletet, ha tehát a sok foglalatossági mellé meg ezt is tennők, akkor három, négy törvény székre is volna szükség.

3-or. A mit maga is pártol, a szolga birót és esküdtet, mint forum ambulatoriumot a maga járásában, a jobbágy tudván jelenlétét, jelenti magát, és summáris itéletet nyer. Az ugy is már practice is divatoz. — Voxolást kivánván a többség

DUBRAVITZKY azon kérdést hozza javallatba: Az úriszék tartása köteleségére nézve lehet e kivételt tenni, vagy nem? a melly is nevezetes többség által *Igen*-nel eldöntetett.

A voxolás közben oly zaj és rendetlenség támadott, hogy NAGY PÁL a RR arra kérni kéntelenittetik, hogy rendelkezzék el a kerületi üléseket, ne hogy megitéltessenek.

BEZERÉDY: Szinte bajosnak látja a qualificatio elhatározását, azért azt a megyékre bizatni kivánja; alapja legyen vagy a jövedelem, vagy az érték; de a megyéknek általános cynosurát kell szabni, nihil de nobis sine nobis. Másrészről fel nem lehet tenni a megyékről, hogy azt tegyék, a mi nem szolgálna az egyesek javára. Surrogatumnak sem pedaneus bíróságot, sem a sz[olga]birót nem kivánja. A népes, de kevés nemességgel biró megyékben nem lehet a kérdéses elitéléseket a szolgabiróra bizni, ki mind ezt nem győzné, s igy zavarok támadnának. Eddig a helység birájára bizatott az egyeztetés, azután jött úriszékre a kérdés. Ezt megtartani czélirányos, mert már maga a „biró" név megmutatja, hogy itélethozás kötelessége. Mind azon tárgyokat, mellyekre nézve a v[árme]gye a f[öldes] urat felmentendi a biráskodástól, itélje el a helység birája, a megye pedig ügyeljen fel, hogy visszaélések ne történjenek.

Ezt az elvet általában BÓTHY is pártolja, noha még most minden helység birákra kiterjeszteni nem lehet, adja a mindenható, hogy félszázad mulva lehessen, — a törvénynek pedig általánosnak kell lennie. Küldői azt kivánják, hogy a kissebb tehetségü nemesek a szolgabiróval és esküdtel végezzék el az ily bíróskodást. Zalának minapi inditványát nemesnek tartják; de megyéjökben oly járás is találtatik, melynek 180 helységeiben egy embert sem lehet találni, kit erre használni lehetne; arra szavatoz, a hol kivihető, legyen a Zalai inditvány szerint, a hol nem, ott a f[öldes] úr szolgabiróval, és esküdtel itéljen, a szegén nemesek helyett a megye itélje el a pereket.

CSÁSZÁR: Nagy tehernek találja hogy 5 birókból kell állani az úriszéknek, mert sokszor individuum nem fog találtatni, ki képes volna ezen kötelességet telyesiteni. Azt is meghatározni bajos, ki legyen a szegényebb nemes is, tehát a költségeket kellene meghatározni, olyan úriszéket is tud, melly 3 hónapig tartván 5000 ftba került, a substratum ide nem tartozik, mert csak az a kérdés, hová menyenek a perek, mely-

lyeket az uriszék végzett, a surrogatum csak akkor lessz kivihető, ha a házi pénztár annyira lessz már elrendelkezve, hogy attól ily fizetéseket tenni lehessen.

DEÁK: A demarcationalis lineát nehéz elhatározni, a régi vagy nem régi birók közt ki vonhatja meg a határlineát, és szinte azt is, melylyik garas teszi a szegént, vagy gazdagot? A megyéről fel nem teszi, hogy Eszterházyt, vagy Festeticset ki fogja venni a teher alól, ha azonban vissza élni akarnak a törvényhatóságok, azt mindenben tehetik. A szegén nemes sokszor ingyen is tarthat úriszéket, lehet barátja, kit birónak meghivhat, a mint az többnyire történni szokott, megvisgálásokra is ingyen küldetnek a táblabirák. Ha pedig ingyen tartani nem lehet, akkor a szólló supposito laboravit, és inkább a szolgabiróra, mint a törvényszékre voxol. Zala V[árme]gyének is vannak falusi birái, kik itéletet hozni nem képesek. Jobb notarius kell, a mi a kissebb helységekben nehéz, mert az ott kántor is szokott lenni csekély fizetéssel; pedig éppen a tehetetlenebb nemesek alatt valói laknak ily helységekben. A demarcationalis lineát a megyék határozzák el, a surrogatumra nézve pedig szinte a megyék nevezzenek ki assessort, ha ez nem lehet, itéljen a szolgabiró; az appellata pedig a törvényszékre történjen. — Ezt MARTZIBÁNYI elfogadja, mig jobbat nem hall.

ROHONTZY a hivatkozott 1792 : 12. cz[ikkely] kihagyását javalja.[19] V[árme]gye önkényére semit sem kiván bizatni, a kinek 9 teleknél van kevesebb allodiával együtt, a szegénynek tartathatik.

Hosszas vitatások után, a mellyekben ezen elvek vagy elfogadtattak, vagy félre vettettek, azonban semmi uj inditvány elő nem került, végre — NAGY PÁL: A megyéket tiszteli, de azoknak hatás köreit a törvény által elhatározva kivánja. Ha itt módot nem találunk, a dolog csak ugy áll: „mi nem tudunk mit csinálni, hanem legyetek ti okossabbak, s tegyetek rendelést". — Demarcatio lehetetlen, a surrogatumot tekéntve a küldötségekből semmi sem lessz; ez Zalában is lassan menne. Kötelességet kiván. A szolgabiróra semiképp sem kivánná a biróskodást bizni, de a falusi biróra sem. A parasztnak szint oly, s annyi birája legyen, mint másnak. Valamint egy forma jusa a nemesnek, egy forma kötelessége. A compossessoratuson kivül nem könnyen fordulhat elő a kérdéses eset, ott pedig kérdeztessenek a közbirtokosok, mellyik kivánja közülök fenntartani biróskodási jusát? Ezeknél meghagyattassék, a többiekre nézve exmissiót rendeljen a megye; azon 30—40 xrt, a melly egy egyre jön, mindenki könyen megfizetheti, hiszen más kötelességet is csak ugyan kell telyesiteni. A tagokat a v[árme]gye nevezze ki, hogy villongás ne legyen.

PALÓTZY kérdi: egy közbirtokosnak egyetlen egy jobbágy ellen követelése támadván, a többiek reá fognak állani az úriszék tartására? Arendában van a jövedelem, de mindenkinek nincs része benne. A v[árme]gyékre nem lehet bizni a demarcatiót, mert önkény következik; felirásunk pedig mondja „arbitrio exule".[20] A fő RRnek el nem fogadtuk

[19] A javaslat szerint a késedelmeskedő földesúrral szemben, a megyének az 1792 : 12. tc. szerint van hatalmában eljárni. (Az idézett tc. az úrbéri panaszok elintézését szabályozza.)

[20] Az országgyűlés 1833 márc. 30-i feliratában, amelyet a királyi propositiók és az előleges sérelmek ügyében intézett az uralkodóhoz, mondotta: „e tribus his operatis nonnisi arbitrio aequaliter ubivis exule". (*Iratok*, I. k. 162. l.)

a „justa causa" szavokat,[21] attól tartván, hogy sok bajokra szolgálandnak alkalmat. Szegény az nem lehet, a kinek 200 ft jövedelme van. 1808-ban classificáltattak a nemesek, kiknek 1000 ft alol birtoka, közköltségre keljen fel,[22] ha akkor lehetett megszabni; most is lehet. Szolga biró esküdtel 60 ft-ig itéljen. Ha több van kérdésben, a törvényszék. A sok vitatások közt későre haladván az idő a RR haza mentek.

December 3-án Justh és Jekelfalusy elölülésök alatt e tárgy a ker[ületi] ülés végével ujra kérdés alá kerülvén, de végzés nem következvén,

December 4-én ugyan azok elölülése alatt nem kevés zavar közt következő kérdések szavazás által döntettek el:

„Itt tétessen e határozás a határ lineákról, vagy a megyékre hagyassék?" A többség: a megyékre bizattassék.

„A tehetetlenebb nemes helyén a megye küldötsége itéljen e, vagy a szolgabiró esküdtel?" A többség: a szolgabiró.

„Legyen e befolyása a f[öldes] úrnak ezen itéletbe vagy nem?" A többség: legyen befolyása.

A második kérdésnél DEÁK többféle fontos ellenvetéseket hozott fel, melly qualitásban jelenjen meg ezen bíróság, forma politica nem lehet, azért mint biró. Hogy lessz tehát, mint szolgabiró esküdtel, vagy in forma sedis dominalis, ennek elvét fel nem fogathatjuk. Ki lessz tehát az elölülő? Itt többnyire az úr nem törvénytudó, de nem is fog örömest részt venni, a decretalis hitet sem teheti le. Ha köteles nem lessz az ur elölülni, majd harmad, majd másod magával marad a szolgabiró, s igy csak szolgabirói qualitásban itélhet, ha özvegy folyamodik az uriszék tartásáért? más részről éppen a hol a költségeket akarják kimélni, ellenkezőt eszközlünk, mert forspont az úr terhére jön, azért a kit egyszer felold a megye, helyette itéljen a biró: levata est caussa coram Judlium s a t.: minden küldötség nélkül. Az elölülő JUST erre megjegyzi, hogy megütközés nélkül nem lehet ily szövevényes tárgyról rendelkezni. — PRÓNAY ezt már most nem úriszéknek, hanem szolgabiró széknek nézheti. — CSÁSZÁR mindenütt nehézségeket, és ellenkezéseket talál. — SISKOVICS pedig az ülés végén anyi anomaliát lát az elhatározásokban, hogy egyformának tartja igy e vagy amugy történjen e kérdés további elhatározása. Ezen §-us. szinte a 6. és 7-ik December 6-án kerületi ülésben röviden eldöntettek;[23] nagyobb vitatásokra azonban alkalmat adott a 8-ik §. a községek bíróságáról, mellynek egész foglalatja még most sincs egészen eldöntve. Ezen nevezetes tanácskozások részleteit jövő számban közlendem, a jelen már igen kiterjedt tudósitásomat pedig azzal végzem, hogy December 2-án országos ülésben a RRnek az előleges sérelmeget sürgető 3-ik izenetjök fel olvastatott, s helyben hagyatott. Onnan a másik Táblához át küldetvén, a fő RR egyhangu *„inhae-*

[21] Az úrbéri törvényjavaslat VII. cikkét tárgyalva a főrendek második izenetükben javasolták, hogy a megye akkor tarttasson úriszéket a vonakodó földesúr helyett, ha ez igazságos okot nem tud felhozni: et non assignata iusta causa. (*Iratok*, I. k. 402. l. — A tárgyalásokra v. ö. 326. l.)

[22] A nemesi felkelés felajánlásáról szóló 1808 : 2. tc. 4. és 6. §. szabályozza a kérdést.

[23] A két pontról Orosz a következő számban, azonban a dec. 7-i kerületi ülés ismertetésében s futólag emlékezik meg. — Az 5. §-nak a tárgyalások eredményéül átalakított szövegét l. *Iratok*, II. k. 325. s köv. l.

rendum" által előbbi nézeteiknél megmaradtak, az ülés alatt elkészült néhány soru izenetjökben azt a RRnek tudtokra is adták.

December 3-án egy igen eleven ker[ületi] ülésre alkalmat adott, a hol a RR előbbi kivánságok mellett megmaradván, még egyszer felszóllitni kivánták a fő RRket, hogy gátul ne legyenek a felterjesztésnek.

December 5-én a 147. orsz[ágos] ülésben példátlan keserüségekre került a dolog, oly anyira, hogy az előlülő királyi személynök csak igen bajosan tarthatta fel a napirendet. Következő nap pedig a fő hertzeg nádor a RRket magához hivatván, őket a tanácskozások rendeinek fentartására intette. Mindezeknek kimerittő előadása a jövő számnak tárgya leend.[24]

101.

a)

1833 november 28, december 2

Országos ülések.

Tárgy: [I.] *Tolna vármegye követének pótló utasítása a jobbágytelket vásárló nemesekről.* [II.] *A főrendek harmadik válaszizenete a sérelmekre adandó válasz sürgetése tárgyában.*

b)

1833 december 3

Kerületi ülés.

Tárgy: A rendek ragaszkodnak a királyi válasz sürgetéséhez a sérelmek tárgyában.

c)

1833 december 5

Országos ülés.

Tárgy: A sérelmekre adandó választ sürgető felirat.

d)

1833 december 7

Kerületi ülés.

Tárgy: A Juridicum I. tc. 8. §-a: a mezővárosok és községek bíróságai.

a)

[I.] Az utolsó számban a hézag szüke miatt elő nem adhattam, hogy a Nov. 28-ki Országos Ülésnek[1] vége felé BEZERÉDY az Urbéri 1-ő t. cz. 6-ik §-nak azon tartalmára nézve, hogy a jobbágy telek használatát ne-

[24] Olv. részletesebben a következő számban.

[1] Erről nem számolt be Orosz. V. ö. 436. l., 6. jegyzet.

mesnek is csak attól határozandó köz adó viselése alatt legyen szabad megvenni, küldői ellenkező szándékát ovás képpen nyilatkoztatja ki, ujjonnan fontolóra vévén az e tárgyban fenforgó tekinteteket; jónak találták előbbi utasításukat, melly szerint voxolt vala szólló követ, megváltoztatni ugy, hogy a nemesek a köz adótul minden esetre s ama jobbágy telkek haszonvételére nézve is menten maradjanak, ha pedig az adó fundusa ez által annyira megcsökkennék, hogy a kincstárnak minden jövedelmei mellett is pótlásról kellene gondoskodni; ez iránt az Országgyülése, mindenkor azomban a kincstár jövedelmeiről eleibe terjesztendő számadás után tegyen czélirányos intézetet. Mindezt küldői az Ország Rendei előtt kijelenteni követjeiknek kötelességül tevék.

Erre mind az előlülő, mind többen válaszolának, hogy ily szavazat változtatásnak a megyék részéről sem helye, de annál kevébé sikere nem lehet, és az országos végzés után illyes ovakodás a rendszerrel meg nem fér, sőt az egész törvényhozást zavarba fogja hozni. A szólló követ pedig Tolna V[árme]gyének szabad szavazási jogára utalt, mellyel az ugy él, mint neki alkalmatosnak látszik; ezt igazolni nem szükséges, ami pedig szándékai sikerét illeti, Tolna tudandja, minő törvényes lépéseket keljen e végett annak idejében tennie.[2] Azon viszon izenet, melylyet a fő RR Dec. 2-án[3] egyhangu „*inhaerendum*" következésében a RRhez át küldöttek igy hangzik:

[II.] Midőn Ő Cs. Kir. fő H[ercegsé]ge s a m[éltóságos] fő RR az ujabban sürgető felirás szüksége iránti ellenkező meggyőződésök mellett is annak előterjesztésében megegyezvén, egyedül a szerkeztetésben, melly amugy is tör[vény] czikelynek alapul nem szolgáland, némi változásokat tenni kivántak, a költsönös bizodalomnak, és egyetértésnek állandó feltartására czélzó törekvésöket tetleg, s oly nyilván bizonyitották be, hogy e részben nem láthatják által, mit lehessen még tőlök kivánni, s azért kénteleneknek érzik magokat ismét felszóllitni a RRket, hogy a javalt módositáshoz járuljanak."[4]

b)

Ezen izenet felől tanácskozván a Rk Decem[ber] 3-án SZLUCHA a már többször felhozott okainál fogva a javalt módositást elfogadtatni kivánja, amitől B. SZTOJKA sem idegen, noha a felirás javallatban[5] semmi sértőt nem talál.

CSÁSZÁR: Miután a fő Rk azt nyilatkoztatják, hogy „által nem látják, mit lehessen még tőlök kivánni?" mostani feladásunk abban áll: hogy segitsünk rajtok és mondjuk meg magyarán, mit kivánunk? semmit sem kivánand, ami azon fő Tábla rendelkezésével, és törvényes állásával meg nem férne, hanem 1. hogy ön határozásaikban consequentiát mutassanak, 2. hogy tőlünk inconsequentiát ne kivánjanak. Az elsőt ugy értem, hogy miután a tárgyban vélünk meg egyeztek, s azt elfogadták, fogadják el egyszersmind azt, ami sem azzal, sem a törvényhozás czéljával meg nem ütközik, a másodikat, hogy ne kivánják azt tőlünk elfogadtatni, aminek helyes okát nem látjuk. Szárazon véve, a fő Rk okosko-

[2] Bezerédy felszólalásáról és a vitáról részletesen szól a *Jegyzőkönyv*, VI. k. 3. s köv. l.

[3] V. ö. 441. l.

[4] V. ö. *Iratok*, II. k. 11. l.

[5] Szövege: *Iratok*, II. k. 1. s köv. l.

dása igy áll: „ezen két táblának egyforma jusai lévén, miután mi bátor a tárgyra meg nem győzetttettünk, azt elfogadtuk, hogy Ti, Rk szinte áldozatot tegyetek, s ha meg nem győződtök is, azon változásokat elfogadjátok, mellyeket ajánlottunk". — Ha itt csak a jus fentartásárul, vagy haszonrul lehetne szó, nem kétlem, állana az okoskodás, s annak erejénél fogva az is meglehetne, hogy ha mi például azt állitnók: 2×2=4, a fő Rk azt viszonozhatnák: „Mi ugyan e felől nem vagyunk meggyőzettetve, mind azon által minthogy nekünk is van jusunk állitni, nem ellenzük: hogy 2×2=3 legyen". — S valyon nem lennénk e kéntelenek ezt elfogadni, ha csak az lenne a feltétel, hogy egyezzünk költsönös haszon áldozattal? de én nem igy tekintem a dolgot, a fő Rk azt állitják, hogy ők meg nem győződhetnek a sürgető felirás szükségéről. Valyon miről van itt szó? Nemde az Ország integritásárol, a nemzet függetlenségéről, és belső állapotja némelly legfőbb érdekeiről? Ezt hidegen venni annyit tesz, mint hidegen venni azt, hogy a nemzet nemzet legyen, azaz fenáljon e azon eredeti méltóságában, mellyről szinteugy le nem mondhat, mint az egyes ember önszemélyességéről. De meg engedve, hogy ezen sérelmek képzeltek, midőn a képzelt beteg is reá szorul az orvos segedelmére, valyon egy nemzet nem kivánhatja e szint ugy aggodalmának eloszlatását, ha az képzelt sérelmekből támadott volna is? Ezen bizodalom pedig nem tenyészhet, mig a nemzet kétségeskedései s aggodalmai meg nem szüntetnek, s igy kéntelenek lévén a fő Rk a felirás szükségét elösmérni, ha áldozatot tettek volna is, azt csak a haza ügye igazságának, nem pedig e táblának tették. A fő Rk azon állitására, hogy „a kifejezések élesek és illendőbb alak kivántatik"[6] — a Rk illetleneknek el nem ösmérhették ugyan azon kifejezéseket, mellyeket már az országgyülések használtak, kelletén tul éleseknek sem tartották,[7] mert természetesnek látták, hogy kinek jobban fáj, jobban elsikoltja magát, és hogy természetileg a hangból szokta fejteni az ember az érzés nagyobb, vagy kisebb voltát. Végtére tehát csak azon inditó ok maradna hátra, „mert azt a fő RR ugy kivánják". Ezt én részemről soha el nem fogadom. Ha az értelmességnek a követeltség a bélyege, ha az alkotvány czélja, hogy minden oldalról az önkénytől megmentessünk, arra, hogy az önkény a törvényhozó test keblében találjon menedéket: én soha reá nem állok, fel is teszem azon fő Tábla bölcsességéről, méltóságárul, hogy önkényt rajtunk gyakorolni nem szándéka, különben kész volnék felhagyni mindennel és lemondani oly törvényhozásba való részvétről, mellynek logicája azt megszenvedné, hogy mondathassék: „*emez* az alkotványt sérti ugyan, azomban felterjeszthetik; *amaz* csak ismételés, ezzel a sérelmek orvoslásának sürgetése fel nem terjesztethetik".

Marczibányi: Legveszedelmesbnek látja, ha engednek a Rk ezen organicus diaetán, mert ez által tetleg mutatják, hogy azon tábla, melly csak néhány tagokból áll, akadályoztathatja a nemzeti repraesentatiót. Egyes személyeknek ily hatalmat adni nem kiván. Nagyon is lágyak a kifejezések. Balogh: Az illendőségre nézve egészen más szótáruk van a főRknek, amellybe csak hizelkedő szavak találtatnak, mi ezeket kitörültük, meg lévén győződve, hogy a Fejedelem sokkal inkább sértetik a hizelkedés által. Nagyobb dicsősége a kormánynak szabad, és őszinte nemzeten uralkodni, mint rabszolgákon és bujdosó lelkeken. — Bezerédy: Szabadság, követeltség, függetlenség kivánja a megmaradást.

[6] *Iratok*, II. k. 9. l.
[7] Az alsótábla harmadik izenetének érvelése. (Ua. 10. l.)

NICZKY (Vas): Az igaz logicai consequentia szerint senki sem álhat el a sürgetéstől, de valyon consequentia e, ha ugy sürgetjük, hogy az egész elenyészék, mert nem lévén megegyezés, nem is lesz felirás! A fő Rk nem ellenzik a felterjesztést csak a kifejezések ellen tesznek kifogást: tehát oly módot kell találnunk, hogy az egyetértés helyre állitasék. A törvénykezési tárgyban is lesz oly elv, melyben a két tábla nem egyezend, reménlhető, hogy ha itt a 2. §-ust kihagyuk, utat nyitunk, hogy ők a többire hajolandnak. Ezen nézetekben osztoznak Justh, Szalopek, Draskovits és Plathy.

PÉCHY: Küldői soha ezen szavakhoz nem kivánnak ragaszkodni, hanem a czélt elérni, a vitatások sok időt huznak el, s a szegény nemes semmiért fizeti a diurnumokat.

DEÁK: A fő Rk illetlenségel, és éles kifejezésekkel vádolnak, s ugy bánnak velünk, mint a professor a deákkal, vagy az atya a fenyitést érdemlett gyermekkel. Ő ezt sértésnek látja, azért kötelesek a Rk válaszolni, amit a betsület kiván; garasok, forintok számára nem akarná a becsületet mérni, de másnak tán más képzete lehet a becsületrül; az urbérbe is azt mondották a fő Rk: hogy veszedelmes, de menjen fel; kérdi, kik vannak az inconsequentia örvényébe állitva? Készebb ő a következést elvetni, mint egy szótul is elállani, legkevésbé pedig a költségek tekintetéből.

EÖTVÖS TAMÁS, VAY, ki nem akarná a jelen országgyülését tekinteni, mint egy az operatumok kidolgozására rendelt commissiot, és BENCSIK ki készebb az egész felirástól elállani, mint hogy a nemzet képviselői által inconsequentiát elkövettetni lásson, az előbbi izenet mellett megmaradnak.

NAGY PÁL: Vérző szivvel nézi a két tábla közti egyenetlenséget. Ha a dolog meritumárol volna szó, alaposnak tartaná, amit Temes és Bars mondott, akár hogy fog kisülni a dolog, soha abba az állásba, amellybe most vannak, nem jönnek a Rk. GR. LA MOTTE: Más betsületet nem ösmér, mint a haza javát; a haza ellenségei kaphatnak rajta, ha halják, hogy nincs egyesség a két Tábla közt. Egyebet nem mondhat, maradjon el a felirás. Rudics, Novák, Bárczay és MAJTHÉNYI, ki a törvényhozásba hideg vért kiván a közvélemény tekintetéből az előbbi nézetek mellett megmaradni kivántak: hasonlóul Fekete, Bőthy és Ravazdy.

PALÓCZY Borsod v[árme]gyének valamint SS és Rendei, ugy követjei is Urunkat, Királyunkat nem puszta hideg kötelességből szeretve tisztelvén, annak hogy az országos felirások éles kifejezésekkel készitődjenek, éppen nem barátjai; de a mostani felirásba semmi éles kifejezéseket nem találnak. A diaeta nem dicasterium, hogy csak ugy irjon a fejedelemnek, mint a H[elytartó] tanács szokott a v[árme]gyéknek, „hogy ez, vagy amaz tárgy iránt hátra lévő tudósitásoknak felküldésére emlékeztetnek". Csak ugy, s olyan hangon irni, mint ahogy a fő Rk javalják, mit ér? és micsoda félelmet okozhat? Egy nemzet nem puszta formalitásból, hanem szivének telyességéből tartozik irni a fejedelemnek, ki csudálkozhatna hát azon, hogy a Nemzeti fájdalom érzést az öröm és gyönyörüség kellemetesen hangzó szavaival nem tudják kifejezni? A M[éltósá]gos fő Rk pedig oly phraseologiára akarnak szoktatni bennünket. Leghivebb szolgái s legigazabb tanácsadói Ő Felségének, a nemzet és ennek képviselői, ezeknek pedig legszentebb kötelessége az igaz mondás. Adós ezzel a nemzet királyának, különben nemzeti méltóságát koczkáztatja. Ám hiszen a földi hatalom nagyságának, és kitsinségének amaz örökös emblémája, az Elbai és Szent Helenai nagy fogoly, mig a

hatalom polczán ült, akaratjainak vakon bókolt a Franczia szolgalelkü senatus; de mihelyt levetettetett az egyesült Europa fegyvereitől, ugyan amaz a senatus nyomon kihirdetvén a világ előtt volt bálványa bünjeinek lajstromát, amint ezt olvassa Napoleon, rájok ezt mondá: „hogy mig a trónuson ült, ha ezen igazságoknak csak $^1/_{10}$-ét lobbantotta volna is szemére a Senatus, a Palais-Royalban nem állottak volna a kozákok strazsát". Csak fél szolgája az a királynak, s fél fia a hazának, ki félig meddig mondja ki fejedelminek az igazságot. Az igazság egész, ½ vagy $^1/_4$ rész igazság pedig ugy sincsen, az a baja éppen a fejedelmeknek, és a nemzeteknek, hogy a nemzet és a trónus közt álló sok szivek, kezek és szájak nem jutattják fel a maga valóságában az igazságot, s igy azt a fejedelmek is ritkán tudhatják meg, és ritkán itélhetik a dolgot magát igazi fekvésébe. Mi pedig nézzünk csak hátra a mostani és mult diaetákra, nem tanulhattuk meg ön tapasztalásunkból elégé hogy ha valamelly dologhoz nem szelid tüzzel kezdettünk ugyan, de azután a distinctiókhoz s a concessiokal való irásmódjához nyulván nunciumunkat igy irogattuk: „jolehet ámbátor, ugyan, de mindazonáltal s a t.", utóljára az egész dolgot ex thesi rendszerint elvesztettük. Melly, hogy most is meg ne történjen v[árme]gyém nevében felirásunk javallata telyes meghagyására voxolván, nem rettent hátra engemet tőle az is, hogy a m[éltóságos] fő Rk fel nem bocsájtandván felirásunkat az el fog maradni. Ám történjen meg az, nem első tette ez a M[éltósá]gos fő Rknek, és nem is utolsó lesz, hogy lássa meg kiki hogy kik állanak ellen a haza boldogsága gyarapitásának, s e részben is a két tábla közt legyen itélő biró a haza.

Szavazván végre a Rk, az előbbi nézeteknél való megmaradás 35 voxal 17 ellen elhatároztatott.

c)

December 5-én Országos tanácskozás alá kerülvén az e szellemben szerkesztetett izenet,[8] PÉCHY a Rk jelen lépését az 1825. és 30-ki or[szág]gyülések elveivel[9] megegyeztetni nem tudván,[10] a fő Rk módositását idő nyerés végett elfogadtatni javalja. A PERSONALIS kivánta volna ugyan véleményét előadni, de látván a nevezetes többség akaratját, csak azt jegyzi meg, hogy a Rk izenetéből az a következtetés foly, hogy mivel a Rk 1825-ban és 30-ban ily phrasisokal éltek, azokal minden sürgetésnél élni keljen, ez pedig sem jó, sem tanácsos. *(Maradjon.)* Just, Marics, Rohonczy a módositásokat elfogadják.

MARCZIBÁNYI hosszasabb előadásának folytában kérdi, melly jusal tesznek a fő Rk modificatiot oly izenetben, mellynek merituma a Rké, örömest reá áll a szólló minden kifejezések kihagyására, mellyek a fő Rk által éleseknek, és illetleneknek be fognak bizonyitatni. De itt azon 30, 40 individuumok, kik nem annyira kötelességöknél, mint inkább önakaratjoknál fogva ülnek a másik táblánál, kik jönnek mennek kényök szerint, kik nyert, vagy várt hivatalaiknál fogva a kormánynak

[8] Az alsótábla negyedik izenete. *Iratok*, II. k. 11. s köv. l.

[9] A rendek izenetükben arra hivatkoztak, hogy feliratjavaslatuk „minden részei az 1825. és 1830.-dik esztendei felirások tartalmával meg egyeznek", ezekhez pedig a főrendek akkor hozzá járultak.

[10] A felszólaló arra céloz, hogy a két országgyülésen az alsótábla engedett a főrendek követeléseinek. (*Jegyzőkönyv*, VI. k. s köv. l.)

lekötéleztetnek, részrehajlatlan birák nem lehetnek a nemzet és Fejedelem közt. Bizzuk ezt azon Táblára, melly minden függetlenséggel hozhat alkalmas itéletet; mellynek tagjai sok ezer familiákat képeznek, és egész sor orsz[ág]gyülése folyta alatt itt lenni kötelesek. De bár mi vélekedéssel lett volna is előbb e tábla, ha a tegnapi bétsi magyar ujságot[11] olvassuk, előbbi vélekedésünk mellett meg kell maradnunk. (Itt a szólló felolvas egy tudósitást, mellyben a Rk kifejezései „vastagoknak" neveztetnek.) Kérdi már most, midőn az urbéri tárgy folyta alatt még a végzéseket, a hozott törvényeket sem lehetett az ujságokba voltaképp találni, most mindjárt másod nap megjelennek a Rk táblája elleni gunyok. Mind ezekért a főRk kivánságára reá nem áll, legyen bár mily következése, felelünk ott tetteinkről ahol minden dignitás nélkül állandnak a fő Rk. Mielőtt magát általok kénszeritetni engedné, készebb mindentől elállani.

ELŐLÜLŐ a másik táblának taglalatjára kijelenti, hogy ő a fő H[erceg] Nádort s a m[éltóságos] főRket tiszteli, s kérdi a Rket, ne váljanak el szavak miatt; s ezáltal ne hátrálják a haza ügyét. Concordia res parvae s a t. Akár melly vélekedésel legyen a fő Tábla, azt becsülni kell, mert ha a vélekedések türhetetlensége már e terembe kezd uralkodni, vége akkor a szabadságnak. HORVÁTH illetlenséget nem találhatván a főRk ebbeli gunyát nem nézi másnak, mint reánk ruházni akaró homálynak[12] s azért, a consequentia miatt is megmaradást kiván. (Hangos *maradjon.)*

PRÓNAY: Csak Pestnek kiván felelni, hogy t. i. számtalan eseteket tud hol a fő Rk módositásai el nem fogadtattak, azért alaptalan azon állitás, hogy a Rk most oly lépést tesznek, melly 1825. s 30-ik or[ság]gyülések elveivel meg nem egyez. Ha okokkal támasztatik a fő Rk kivánsága, elfogadják azt a Rk, mint ezt már többször tapasztalta a publicum. De az inditó okok nélküli elfogadás végre csak absolutismusra vezetne, mellyet ő mind az egyik, mind a másik táblánál gyülöl. (Hosszas *maradjon.)* Amire a PERSONALIS csak azt jegyzi meg, hogy a Pesti követ nem absolutismust, hanem egyezést kiván. PÉCHY szóllani akarván, noha TARNÓCZY, ki a szóllás rendjén volt, a többségnek engedvén, leült, oly nagy lárma támad hogy az ELŐLÜLŐ, mihelyt szava keresztül hathat, lehetetlennek állitja az illy zaj közti tanácskozást, a karzaton lévő halgatókat pedig különösen meginti, hogy az illetlen dorombolással hagyanak fel. PÉCHY szóllani akar. *(Maradjon. Maradjon.)*

TARNÓCZY: Nagyon tisztelem Pest v[árme]gye szóllási szabadságának jusát, de köteles vagyok küldőim jusait is fentartani, s igy mivel csak azon feltétel alatt ültem le, hogy a kerületi szerkesztetés elfogadtatván, az ellen senki se kélhet ki többé — engem Pest v[árme]gye követe előtt illet a beszéd s igy szóllani akarok: most midőn a m[éltóságos] főRk ismét oly fegyverhez nyulnak, mellyel a vallásbeli tárgyban oly ritka elszánással vivtanak, midőn e képviselői táblán is oly elemek mutatkoznak, mellyek akkor is, midőn annak méltósága kérdésbe fo-

[11] A Bécsben, Márton József szerkesztésében megjelenő Magyar Kurir december 3-i számában az országgyűlés tárgyalásait ismertetve azt írta, hogy a főrendek a sérelmekre választ sürgető feliratba bementek „s kivánságok csupán a vastagabb kifejezések diszesitést célzó simitása" volt.

[12] A rendek harmadik izenetükben arra hivatkoztak, hogy feliratjavaslatukban „a reájok méltatlanul ruházni szándékozott homálynak legkissebb nyomát se találják". (*Iratok,* II. k. 10. l.)

rog, vélekedéseiket pártolják, s igy félnünk lehet, hogy a haza akár melly ohajtott rendelkezése sikertelen fog maradni: lehetelen correllatióinkat egészen elhalgatni, aminek némi megbirálására azon kérdésnek eldöntése főképp szükséges — kik legyenek a fő Rk, és kik legyünk mi? Mi alkodta légyen gyülekezetüket, min alapul e tábla hatósága? Mélyen tisztelem én ő cs. és K. fenségét, az előlülő Fő Herczeget, ki ha a legszegényebb kunyhóban született volna is, nem csak a nádori, hanem akár melly más fényesb széket is diszesitene, kit a nemzet egyes akaratja választott s a közbizodalom tisztel, de azon némelly törvényhozókrul szóllok, kik nem kötelesek az erényt és bölcsességet tanulni, hanem az erény és bölcsesség köteles velök születni, hogy törvényhozók lehessenek; s kiknek egy része 1822-ben főispányi, vagy biztosi alakba burkolva alkotványunk szentségét tapodta,[13] kiknek egy része csak nem rég is tele torokkal azt kiáltá.. „Justitia non est distributiva!" aki nem hiszi, mit mi mondunk, annak nem lehet oly jusa mint nekünk; mert hiszen akor nem lehetne rólunk mondani: *Rex item hominum Phoebique sacerdos!* Ezek teszik azon corporatio egyik részét, mellynek czimje a *főrend*, tulajdona szinte minden főhivatal, tulajdonsági vak esetnek szüleményei, jusainak alapja nem egyébb, mint visszaélés mondám, mert ki nem tudná közülünk, hogy hajdan a magyarnak Grófja, Bárója, melly ugy is idegen szó, nem volt, hogy az örökös főispánok hány törvény által rendeltettek eltörültetni, hogy midőn még Rákos mezején a haza javárul végzett a nemzet, ily külön tábla, s akadályozó veto nem létezett. Ezen vetoról reménlem, hogy ha a m[éltóságos] főRk azon ösvényen, mellyen indultanak, tovább is folytatják utjokat, s ugy minden iráutok való bizodalom elenyészik; örökös eltörlésére 3 nap sem lesz szükséges, hanem egy pennavonásal irandó törvény is elegendő leend. Mondjuk meg tehát a m[éltóságos] fő Rnek hogy a nemzet azt, hogy a bölcsesség valakivel születnék, nem hiszi ugyan, s igy rólunk se teheti fel, hogy az velünk született volna; de mivel bizodalommal volt eránlunk, hiszi, hogy az illendőség szabályait tanultuk, annyira tudjuk, hogy noha szennyes fátyolt[14] senkire sem vetünk, keresztül látunk még is oly fátyolokon, mellyel fedetik képzelt nagyság, s a mérsékletlen hiuság.

Az Előlülő ohajtaná, soha sem hallattak volna e teremben ily szavak, akár hogyan forgassuk honni törvényeinket, sehol nyomát sem találjuk annak, hogy a fő Rendi táblának hatása megszüntessék, kár hogy a hazai dolgok közé ilyeseket keverünk, hagyunk fel minden kérdésekkel

Péchy: Amit a Barsi követ bizonyosan utasitásánál fogva felhozott, ezen inconstitutionalis principiumot (nagy zugás) nem tudom megegyeztetni hazánk alkotványával, ezen inconstitutionalis principiumot, valamint azt sem, amit Bars már többször a kerületi tanácskozásokba nyilatkoztatott, hogy minden különség szünjék meg a magyar populus közt, (Balogh: mikor történt ez?) ezen inconstitutionalis principiumnak küldőim részéről ellene mondok.

Bőthy: Mit mondott légyen a Barsi követ a kerül[eti] tanácskozás folytában, idetartozónak lenni nem véltem, jóllehet azok, amik felett az értekezés itt foly, igen is szoros kapcsolatban vannak azokkal. Uta-

[13] Mint a törvénytelen adó- és újoncozási rendeletek végrehajtói.

[14] A főrendek negyedik úrbéri válaszának kifejezésére céloz. (*Iratok*, I. k. 470. l.)

sitása, vagy ön meggyőződése szülték e a másik tábla megszüntetése iránti kijelentését, ezt a szóllott követre bizom, ki segedelmünk nélkül fog számot adni küldőinél. Hogy Pest v[árme]gyének követe annyira felriadt azon szóba hozott módositáson, melly a törvényhozó test elrendelése alkalmával a Felső Táblát érheti, csudálom — én igen természetesnek látom, — amennyiben küldőim 1825-ben tapasztalván azon sok akadályokat, ellenszegüléseket, mellyeket ama tábla gördit, akkoron itt jelen volt követeiknek utasitásba adák hogy a két Tábla egyé forjon öszve. Magára a tárgyra nézve bár mennyit feszittem is elmémet, sem éles kifejezéseket, sem illetlenséget a felirásban nem találok, de fel sem merem egy ily komoly moralis testről tenni, hogy azon illendőséget mellyel urunk királyunk iránt viseltetni tartozik, valaha elmellőzte volna. — „*Idejét sem látják az ismételt felirásnak*",[15] én pedig azt hiszem, ha csak az egész repraesentatio systemáját Chimaerává átváltoztatni nem akarjuk, igen is sürgetni kell. Ugyan is mi lesz a törvényhozásból, ha az egyik rész mindig ir, a másik soha sem felel? felette érdekes tárgy a rendszeres munkák, hacsak azon egyet tekintse mis, melly már bevégződött; de mind addig hazánk boldog nem lesz, virágzani nem fog„ mig az előleges sérelmek kedvező válasz által el nem enyésztetnek. PERSONALIS: Hagyunk fel a további discussiókal, menjen fel az izenet.

BALOGH: Pestnek felelni tartozom: mit tart instructiom, jól tudom, és azt a Pesti követtül soha nem tanulom; felelni csak küldőimnek fogok. Hogy Pest v[árme]gyének követe, ki a többiekben velem egyetértett, most egy idő óta, nem tudom, mi okbul ellenkezik véleményeimmel: az ő dolga; hogy pedig inconstitutionalisnak állitja elveimet, arra, mivel a Pesti követ tul ment körein: Péchy Ferentznek azt mondom: Verba volant, lapidem non movent.

PERSONALIS igyekszik a nagy zajt lecsillapitani, s hamar kinevezi az izenet át vitelére a küldötséget,[16] annak vissza jöttével pedig eloszlatja az ülést.

d)

December 7-én a törvénykezési tárgy folyttatott Just, és Jekelfalusy előlülésök alatt tartatott kerül[eti] ülésben. — Miután mind mondám[17] néhány napok előtt a 6-ik §-us, melly a felyebb vitelt birtokon belől megrendeli, szinte a 7-ik §, melly a rendes tanácsal biró helységeket előbbi ususokban meg tartja;[18] csekély változtatásokkal meg hagyattak volna,[19] a nevezetes 8-ik §, melly a mező városok birósága elrendeléséről rendelkezik,[20] tanácskozás alá kerül, 3 nap bele tel, mivel több bonyolodott vitálkodásbeli kérdésekre szolgáltatott anyagot, mellyek

[15] A főrendek első válaszából idézi.
[16] Tagjainak névsorát közli *Jegyzőkönyv*, VI. k. 16. l.
[17] E munka 452. l.
[18] *Proiectum de coord.* 8. l.
[19] A végleges szöveg: *Iratok*, II. k. 326. s köv. l.
[20] Azok a mezővárosok, amelyektől eddig az úriszékre történt a fellebbezés, ezentúl közvetlenül a megyei törvényszékre küldik pereiket. Ily helyeken a bíróság elnökévé a földesúr a saját emberét küldi ki, míg tagjait az ő jelölése alapján a lakosok választják. A bíráskodás idejét és a tárgyalás alá kerülő ügyeket a földesúrnak előzetesen be kell jelenteni. A fellebbezett pereket a földesúr a szolgabirónak, ez pedig a maga illetékes hatóságának adja át.

végre szavazás által döntettek el. A kérdések ezek valának: 1.) A v[árme]gye törvényszékére, vagy az úriszékre történjen e a felyebbvitel? — Igen nagy többség az uriszékre.[21] 2.) Oly községekben, mellyek az előtt a f[öldes] ur befolyása nélkül bíróskodtak, kelle a f[öldes] urnak ezentul befolyást engedni? — A többség: az ezentul sem fog befolyni. 3.) Nevezhessen e a f[öldes] ur a helybeli bíróságnak elölülőt vagy nem? — Többség: igenis nevezhessen. 4.) Ott, ahol eddig be nem folyt a f[öldes] ur a biráskodásba, de a felyebbvitel az úriszékre került, legyen e befolyása? — Többség: befolyása ne legyen. 5.) Hol a f[öldes] urnak eddig befolyása volt a helybeli tanács tagjainak candidálásába, legyen e ezután is? — Nevezetes többség: legyen ezentul is befolyása. 6.) Az egész helybeli lakosságból candidalhat e a f[öldes] ur, vagy csak a tanácsbeliek közül? — Többség: az összes lakosokból tétethetik a kijelelés. 7.) Tartozik e a község bejelenteni f[öldes] urának törvény tartása idejét? — A sokkal nagyobb szám bejelentésre szavatolt.

E kérdések vitatása közt sok nevezetes kifejezések történtek, mellyekből a hézag szüke miatt, csak e következőket hozhatom fel: fentartván magamnak az országos ülési vitatásakor a tárgynak, amidőn hihetőleg egyébb nevezetes inditványok nem fognak tétetni, az itt szükségképp elmulasztottak helyrepótlását.

DELLINGER: Az országos küldöttség szerkesztetésében csak mező városok emlitetnek, azonban vannak oly községek is, mellyek nem városok ugyan, hanem még is kiváltsággal élnek, a mostani rendelkezést a felyebb vitel iránt pedig ezekre is czélirányos lenne kiterjeszteni: tessék tehát „a mező városok, és kiváltságositott községek."

DUBRAVICZKY: Elégnek látja, hogy csak a községek neveztessenek, mivel ezen nevezet alatt a mező városok is befoglaltatnak.[22] (Elfogadtatik.) Vannak egyébiránt oly községek hol a f[öldes] ur befoly a bíróság választásába, de vannak olyanok is, ahol be nem foly, vagy éppen nincsen is f[öldes] ur, ilyen község megyéjében Körös városa, melly 18.000 lakosal bir s ember emlékezete óta soha sem volt a bíróság választásába befolyása senkinek, a perek fellebb vitele pedig a járásbeli főszt[olga]biró elébe történt. Ilyen Kecskemét városa, mellyben 35.000 lélek lakik, ennek semmi f[öldes] ura nincs, és már minden Dicasteriumon keresztül ment választásbeli függetlenségének megerősitése. Magistratualis személyei az alispán elölülése alatt választatnak maga a község által, az uradalom, melly jure gladii bir, csak elölülőt küld,[23] ki mellett convocatusok a helybeli tanácsbeliek, ily községek: Nógrádban Losoncz, Biharba Kis Marja, Bocskay születése helye s a t. Ezekbe nem volt befolyása a f[öldes] urnak, hanem a kapcsolat fentartására, elölülőt választott. Az ily községekre nézve a 2. R. 8-ik czimje értelmé-

[21] A határozatot Orosz tévesen jegyezte fel, mivel a többség, mint az országos ülés elé került szöveg is bizonyítja, a bizottsági javaslat értelmében a megyei törvényszék mellett döntött. (*Iratok*, II. k. 327. l.)

[22] A bizottsági javaslat „oppidum" szavának helyébe így a latin szövegben mindenütt „communitas" került.

[23] Kecskemét határa több földesúr tulajdonát képezte, akiktől a város fokozatosan megváltotta magát. A határ nagyrésze a Koháry-család birtoka volt, az utolsó Koháry, Ferenc halála után 1831-ben Coburg Ferdinánd herceg kapta adományul örökségét. Vele 1834 november 15-én kötött örökváltsági szerződést a város.

ben[24] igen kell vigyázni, hogy kiváltsági ne veszedelmeztessenek az uj rendelkezés által; az itéletek feljebbvitele történjen a Sedriára, a 3-ik bíróságról majd gondoskodunk utóbb, minthogy már meg van állapitva azon elv, hogy minden pernek 3 birája legyen — de hol eddig befolyása volt az urnak, legyen ezután is, mivel a jobbágyi, s fiui kapcsolatnak fen kell maradnia. A bejelentésnek meg kell történnie a község részéről, hogy a f[öldes] ur embere jelen legyen.

PRÓNAY: Az urbéri tárgyban már elhatározták, hogy a f[öldes] urnak a helybeli bíróság választásban semmi befolyása ne legyen,[25] itt tehát ellenkezőleg most nem rendelkezhetünk, itt a szerkesztetést meg kell változtatni, s ezen tekintetben az urbéri tárgy illető czikelyére hivatkozni. Mi a tagok számát illeti, annál jobb, minél nagyobb, két tanács azomban egy helységben nem lehet, politicus, és törvénykezésbeli, mint némelly kijelentés látszik czélozni, mivel a fentartási költség nagy terhére lenne a községnek, ezt tehát egybe kell olvasztani, csak hogy a törvénykezési osztályba törvénytudók választassanak.

BEZERÉDY: Ami ezen községbeli bíróságokra nézve hazánkban már régóta fen áll; s a nép állapotjaival szorosan összve szövődött, azt kifejteni, elrendelni, igen is, de visza lépésel eltörülni nem lehet. A fenforgó tárgy annál kényesebb, hogy egyik fő érdeke forog fen azon milliomoknak, kiknek javakroli, sorsokroli elrendelkezését ön befolyások nélkül a törvény a Rkre bizta, oly gyengéd, mély, roppant kötelességgel kivánja a tárgy a Rk figyelmét annál fogva is, hogy elmellőzvén annak az egész polgári életre való befolyását, azon millióknak bár egyenként véve csekélyebb értékü ügyei összvesen minden más nemüeket, akár melly köz vagy külön tekintet alatti érdekre nézve felülhaladják. Azon ütközik leginkább a szólló követ a §-ban, *„hogy a f[öldes] ur maga emberét rendelje ama községek törvénykezési elölülőjévé"*[26] — ez sem helyes, sem czélirányos és mind a f[öldes] urra, mind a községekre nézve rosz következéseket hozna elvenni ön állásukat. A többi biráktól külömböző eredetü elölülők elrendelvén, a testnek egységét felbontaná; s azon anomaliát hozná be ama számos itélő székekbe, melly anomáliának a Rk ön kivánsága szerint máshol is inkább meg kell szüntetnie. Megfosztaná továbbá a községeket azon jótul, melly a felekkel egy sorsu, velek együtt élő állapotjaiknak minden részvételeibe s kutforrásaiba rejtezik. De még a f[öldes] urnak befolyására nézvén sem szükséges, sem alkalmatos nem volna. Ezen befolyást a követ korántsem kivánja kiirtani, midőn az elölülőknek a f[öldes] ur általi kineveztetését ellenzi; legyen az, mint eddig is volt, a candidatio által feltartva, biztositva, gyakorolva, ez majd magok a f[öldes] urak ellen fordulna, akár melly derék embert rendelnének elölülőnek, az helyheztetésében a község bizodalmára, s igy tisztének czéljára nézve is igen nagy akadályt találna, és minden költségeskedés mellett is a f[öldes] ur jól nehezen telyesithetné ezen feladást; mert vagy azon elölülő nyomná el a birákat, vagy ezek fognának majd ki rajta, igazán együtfogók ritkán lennének: szenvedne e mellett a czél, szenvedne a község dolga és minő elégedetlenségre, surlódásokra vezethetne ez, minő bajoknak, zavaroknak kutforrását foglalná magában,

[24] A *Hármaskönyv* II. 8. értelmében a kiváltságokat az országgyülési végzés abban az esetben hatálytalanitja, ha azokról kifejezetten megemlékezik.

[25] L. az úrbéri törvényjavaslat VI. cikk 1. §-át. (*Iratok*, I. k. 532. l.)

[26] „dominus hominem suum ad id omni in respectu idoneum in praesidem iudicii oppidani constituere valeat". (*Proiectum de coord.* 8. l.)

mellyet inkább elzárni, mint meg nyitni czélirányos. — Ezeknél fogva a f[öldes] uri candidatiot fentartani, de az előlülő kinevezését elháritani kivánja a követ. Egyébiránt ezen törvényszékek elrendelése, formája hatóságáról feltartja a voxát és kéri a Rket, hogy mind ezekről tegyenek különösen czélirányos határozati végzéseket, ne hogy azon vádat lehessen mondani, hogy éppen azon bíróságok hagyattak rendelkezés nélkül, mellyeknek arra legnagyobb szükségök volt, és hogy a Rk a helységek coordinatióját nem tartják figyelmökre méltónak, melly — a követ ismétli — legnagyobb fontosságu.

PALÓCZY: Az előlülőre nézve, minthogy ez mindenütt kell, szükségesnek látja, hogy a község válaszon, e semmi surlódást nem okozand, mert a község azt fogja választani, kiben bizodalma leend. A candidatiót ki kell hagyni, mert vannak privilegiált helységek, mellyekben a f[öldes] urat befolyás külömben sem illeti. SISKOVICS: A felyebb vitel egyenesen a megye törvény székére tétessék, de a módjára nézve nem egyezik Borsodal, mert a municipiumokat nem akarja felállitni. — Hamarább is küldi által a f[öldes] Ur, mert minél tovább késik az átküldésel, annál több költségében kerül. A bíróság választása itt egészen más, és nem azon tekintet alá esik, melly alá az úrbéri tárgyban az előljárók választása, mert ott csak a politicai előljáróságrol rendeltetett, a jurisdictio pedig a f[öldes] ur mellett maradott. — A birák száma 5 legyen, ezek minden héten 2-er üljenek öszve s akár az ur is oda küldhesse emberét.

HERTELENDY: Oly tárgyakban, mellyek jobbágy, és jobbágy közt forognak, a felyebb vitel az uriszékre mehet. Hogy bejelentés történjen a f[öldes] urnak, nem látja szükségesnek, mert annak embere ott van, az átvitelben Borsodal egyezik, nehogy hoszadalmas uton menjen, — az uriszéket fentartani szükséges, hogy az uri Jus ne csonkuljon, a f[öldes] urat annyira megkorlátolni nem lehet, hogy csak helységbelit válaszon előlülőnek, sőt tagokat is candidálhassa, hiszen elég, ha a község választhat.

NAGY PÁL: Csináljunk rendet! ha minden kis faluban a szokást fentartani akarjuk, miért jöttünk öszve, most a f[öldes] ur érdeke is kivánja, hogy a legértelmesb ember választassék: tessék tehát a Rknek egy általános sinór mértéket szabni. Elmult már az urnak interessentiája, az urbéri perek elitélésének mostani rendje által az ország már többször egyformaságot kivánt e tárgyban. Most pedig, ha valamelly falu elő áll, melly f[öldes] urával másképp egyezett mint a hogy a hozandó törvény elrendeli, már azt gondolyuk hogy az egész alkotvány feldől, ha ezt megmásolyuk. Kár volt ily formán ide jönnünk.

A fentebb emlitett kérdéseknek voxolás általi eldöntése nem mindég legjobban menne, mellynek mind a tárgynak szövevényes volta, mind a szükséges elő elvek nemléte volt oka.[27]

Ő Cs. K. Fő H[ercegsége] a Nádor több napok előtt Bétsbe utazván, onnan még vissza nem érkezett.

[27] A törvényjavaslatnak a tanácskozások és szavazások eredményéül megállapított szövegét olv. *Iratok*, II. k. 327. s köv. l.

102.

a)

1833 december 5

A főrendek ülése.

Tárgy: A sérelmekre választ sürgető felirat negyedszer a főrendek előtt.

b)

1833 december 6

Kerületi ülés.

Tárgy: A főrendek negyedik válaszizenete a sürgetés tárgyában.

c)

1833 december 10

Kerületi ülés.

Tárgy: [I.] *A Juridicum I. tc. 9. §-a: A praedialisták, nemesek a kamarai uradalmak törvényszékei előtt, jobbágyot nem lehet más megyébe úriszék elé idézni.* [II.] *A Juridicum II. tc.: a városok törvényszékei. Vita a városok szavazati jogáról.*

a)

December 5-én 3-ik izenet küldetvén a fő Rkhez az előleges sérelmekre választ sürgető felterjesztvényi ügyben[1] — legelőször is a

PÉTSI PÜSPÖK (Gr. Szepesy) nyilatkozott annak elfogadása ellen, hoszasan kiereszkedvén, csaknem ½ óráig tartott beszédében az azt nem javalló okokra. Terjedelmes értekezésének veleje ide megyen ki: Első viszon izenetünkben azt felelhettük volna a Rknek: „Nem egyezhetünk meg a sürgetős felterjesztésben, mert nem régen küldetett Ő Felségének hasonló, s ha eddig válasz nem érkezett is, még nem közelget a diaeta vége, következőleg marad idő megérkezendésére; nem egyezhetünk meg, mert ezen országgyülés mind az 1791 : 13., mind a 1827 : 8. által a rendszeres munkálatok kidolgozására határoztatott, s azért most az előleges sérelmek sem fel nem vétethetnek, sem azokra válasz nem sürgettethetik, nem egyezhetünk meg, mert Ő Fenségét, ki igen is tudja, mikor feleljen, válasza kiadására nem kényszerithetjük, azt akkor adja, mikor tetszik; 1825-ben is, mikor legelsőbben felterjesztettek, sokkal később jött válasz,[2] mint a Rk várták, de azt sürgetni még sem találták helyesnek s illendőnek; nem egyezhetünk meg, mert még csak egyetlen egy rendszeres munkálat, t. i. az urbéri végeztetett el, s azért minden mellékes tárgyak féretételével tovább kell haladnunk". Mondom, ha ezeket

[1] *Iratok*, II. k. 11. s köv. l.

[2] Az 1825/7-i országgyűlés az előleges sérelmeket 1826 ápr. 17-én terjesztette fel, a király pedig resolutióját 1827 ápr. 11-én bocsátotta ki. (Az országgyűlés *Irásai*, 310. s köv., 1115. s köv. l.)

feleltük volna is, igazságosan, s alaposan fogánk felelni. Mi azomban az egyesség tekintetéből nem szegültünk ellene a felterjesztésnek, noha elveiben meg nem egyeztünk is; s egyebet nem kivántunk némelly kitételek megváltoztatásánál, mellyek noha csak toltévedésnek látszanak inkább, mint szántszándékos kitételeknek, kemények, és szigoruk; felcserélésük pedig a dolog velejének mitsem árt. De mint a tapasztalás mutatja, semmit sem akarnak a Rk változtatni, hanem szokásuk szerint azt kivánják, hogy amint hozzánk küldenek valamit, azt ugy fogadjuk el, minden további vizsgálat nélkül, holott ez alkotványunkkal ellenkezik; mert a törvényhozásnak ezen része telyes jogal tehet, amit jónak lát, és czéleránvos. — Azt mondják, nem sértők az ő kifejezéseik: és mutassák meg, mellyek azok? De ezeket inkább érezni lehet olvasás alatt, mint egyenként kijelelni, azomban ilyeneknek tartok én többeket. (Nehányakat nevez.) Azt mondják: ezen kitételek mászor is felterjesztettek már, de én bizonyossá tehetek mindenkit, hogy sem az 1825. sem 30-ki felterjesztésben[3] ilyenek nem voltak. Miután a szólló még azt mutatni igyekeznék, hogy magok az előleges sérelmek sem igen oly terhesek, sem oly véghetlen sürgetők, végre azzal fejezi be, hogy Ő Fensége több törvényben, és koronázati oklevélben is megigérte, hogy az országot válasz nélkül nem hagyandja: elmaradhatván azért maga a sürgetés is, annál inkább változtassanak meg a szigoru kitételek. — Utána szólott a

Tárnok: Azt veték szemeinkre a Rk, hogy az előhaladásban általunk gátoltatnak; ez valóban minden hazáját szeretü keblet sebez, és ennek elháritása véget kötelességem vissza térni a multakra. 1825-ben midőn a Rk sértetnek vélték az alkotványt, keserü kifakadásokal telyes felterjesztvényt készitettek, s arra csak az országgyülés végével jött válasz, de meg nem sürgették. 1830-ban illendőségel készült a felterjesztés s azért állottak volt reá a fő Rk; az az erőség tehát nem áll: *„hogy ha akkor elfogadtuk, most is csak azt tegyük"*, most pedig annyival kevésbé hogy a sürgetésnek sem ideje, sem helye; mert ugyan minek lenne most a válasz, mikor a diaeta vége előtt ugy sem sanctionáltatik semmi? ha ő Fensége szoritathatnék a válaszolásra, igen is akor ideje lenne a sürgetésnek. A már mondottakból világos: hogy mi igen is a szokás, és törvények szerint cselekedtünk, és semmit el nem mulasztottunk, azért nem is vádoltathatunk. Bátran elébe terjesztem nem csak el nem fogult jelen, hanem minden jövendő kornak is, hogy feleltünk meg tisztünknek, s azt nyilatkoztatni, hogy ezen sürgetésnek sem ideje, sem helye, soha sem pirulok el; az egész világnak birálata alá terjesztem, itélje meg, öszve egyeztethető e a fiui bizodalommal a haza Attya iránt ily kitételekkel élni, mellyeknek illetlenségét megmutatni sem szükség, és mellyekben én soha semmi ürügy alatt meg nem egyezendek.

Fő Hg. Nádor: A közakarat nyilvánosan látszik: azt mondják a Rk, nehezen esik nekik a fő Rk nem egyezése. De hogyan? hiszen a fő Rk kinyilatkoztatták hozzá járulásokat, és csak a kitételeket kivánják változtatni; módjukban van tehát a felterjesztést végbe hajtani. Azt állitják, már mászor is éltek ily kitételekkel. Igen de 1825-ben mások valának a körülmények. Akor, jó lehet nagy fontosságu kérdések forogtak fen, minthogy az alkotvány sebeinek gyógyitása kivántatott, tüstént

[3] Az 1830-i országgyülés okt. 17-i feliratát, amellyel az előleges sérelmeket felterjesztette, l. ez országgyülés *Irásai* közt, 164. s köv. l.

elállottak a kitételtől,[4] átlátom hogy a szavakhoz ragaszkodni szükségtelen. S valyon miért nem cselekedhetnék ezt most is? izentessék meg tehát nekik, hogy a fő Rk éppen nem czéloznak a dolog halogatására; csak ők siettessék az egyeztetést.

Ekkor a Nádori Itélő Mester eltávozván, feltevén ezen szellemben az izenetet, melly azután felolvastatván, egy két szóba megváltoztatott,[5] s a Rk táblájához átküldetett.[6]

b)

Midőn ezen izenet December 6-án a kerületi ülésben Justh és Jekelfalusy előlülésök alatt tanácskozás alá kerülne, mind azon követek, kik már előbbi alkalmaknál a módositás ellen nyilatkoztak, ujonnan ellene kikeltek. Miután pedig a már többször hallottak ismételésének én is sem idejét, sem czélját nem látnám, csak azokat adom elő tisztelt olvasóimnak, mellyek vagy elveikre, vagy formájukra nézve az előbbeniektől külömböznek.

Bőthy: A sürgetéstől elállani annyival kevésbé lehet, minél nagyobb örömmel olvasták a törvényhatóságok a kir. egybehivó levélben az előleges sérelmek meg emlitését, most azomban a nekik átküldött királyi előadásokban[7] semmit sem találtak ezen sérelmekről, annál méltóbb aggodalommal teltek el kebleik. Midőn a most bevégzett urbéri tárgyban a Rk tán némüképp a tulajdonnak megsértésével kivántak az adózó népen segiteni, akor tulságal, inconstitutionalis elvel vádoltattak a fő Rk által, most, midőn éppen ezen Constitutio lelke szerint kivánják megsértésének orvoslását, éles kitételekel, és illetlenségel vádoltatnak. Ha sem az ujab idő kivánságainak, sem a régi alkotvány rendszabásainak megfelelni nem szabad, mi tehát a törvényhozó állása?

Majthényi: A tárgynak letételére soha sem álland. Meg van győződve, hogy a fő Rken a hiba, hogy rajtok lett volna a sor az engedésre, de ők is point d'honneur-t helyheztetnek a dologban. S azért adjunk alkalmat hogy amit nem igen helyesen tettek, javithassák. Szóllittassanak fel, hogy miután kitételeinket éleseknek, illetleneknek találják, mi pedig azt át nem láthatjuk, igyekezzenek ők egy hozzánk küldendő javallatban ezen kitételeket lágyitni. Van annyi bölcsességök hogy itt egy közép utra találandnak, amellyben sem az egyik, sem a másik tábla méltósága nem szenved. Ha pedig a fő Rk erre reá nem álnak, és még számosabb oskolás deákokra inkább illő vitákra alkalmat adnak, akor Hont v[várme]gye részéről jelenti a szólló hogy ő a felirás javallatától egy szóban sem fog elállani.

Bük: Midőn a fő Rk első izenetjöket olvastam, csak azon tünődtem, hogy lehetnek ily hibás vélekedésben fenséges urunk atyai szivéről, hogy őt az igazságos kérés ujitása sérti? hogy tehetik ezen tábláról fel, hogy ez az Or[szág] sérelmeit csak kedv töltésből, csak passiobul, csak mulat-

[4] Az 1825/7-i országgyűlésnek az alkotmány körülsáncolása ügyében 1826 jan. 20-án felterjesztett feliratát a két tábla üzenetváltásai előzték meg, amelyek a rendek első tervezetét lényegesen módosították. (Az országgyűlés *Irásai*, 96. s köv. l.)

[5] A főrendek negyedik válaszát l. *Iratok*, II. k. 12. s köv. l.

[6] A küldöttség tagjainak névsorát l. az alsótábla dec. 5-i (147. országos) ülésének jegyzőkönyvében. (*Jegyzőkönyv*, VI. k. 16. l.)

[7] *Iratok*, I. k. 3. s köv. l.

ságból, nem pedig mellőzhetlen kötelességből sürgetné. Midőn félelmöket, tartalmukat emlegették, azt gondoltam: be helyén volna azt felelni, mit Idvezitőnk a hajóban tantiványainak a szélvész alatt mondott: „Mit féltek ti kicsin hitüek?"

Midőn azt mondották hogy a válaszokat oly nyilván megigérte urunk; azok eljőnek, a kegyelmes válasz bizonyos, mert a veszélyes időkben is kiadták, azt gondoltam: itt attól függ minden, mit tartanak kegyelmes válasznak. Az igaz, hogy a válaszokat, ha megtagadók is, Urunk iránti tiszteletből kegyelmeseknek hivjuk, de ez csak titulariter kegyelmes. Az eddigiek ilyenek voltak s ha ilyekel a fő Rk megérik, ám lásák a magok személyére, de mi azokkal a nemzet nevében meg nem elégedhetünk, és nem titulariter, hanem realiter kegyelmeseket sürgetünk. Mind ezeken botránkoztam, de nem igen csudálkoztam: azt hittem: vert ösvényen, hiven tapodott ösvényen járnak, mellyen őket látni, a haza fájdalom! megszokta. De midőn ezen ösvényről eltérve második viszon izenetökben már azt mondották, hogy az általunk javallott felirást azért nem fogadják el, mert az éles, stb. én is csak hamar reá akadtam az akarat rejtett clavisára. Azt 1825-ki, 30-ki s e jelen országgyülésből is tudjuk, hogy ezen előleges sérelmektől a M[éltóságos] fő Rk természetes antipathiából e, vagy költsönzött hit vallásból, erősen idegeneztek. Azomban állitni: hogy azok bizon tán nem is oly nagy sérelmek — már ezt magok is sokallották; más oldalról nyultak tehát az ostromhoz, a forma oldalárol. Ki ne tudná az avult manővert, hogy az 1791 : 13. fére magyarázásából[8] szokták eddig mutogatni miért ne keljen, s lehessen ezeket felterjeszteni? Most azomban oly szerencsétlen helyzetbe van a dolog, és magok a [éltóságos] fő Rk is, hogy ezuttal a manőver nem alkalmaztatható. Más forma hibát kellett tehát gondolni: ez volt az illetlenség, és az élesség. Kettő lehetett calculusok, valóban rafinirozott calculus, vagy elfogadjuk vélekedésöket, s ezzel megmutatják a fő Rk, hogy ezen táblát illendőségre megoktatták: azt pedig, hogy vocatiójok ezen táblát oktatni, nagy diadalom! vagy nem fogadjuk el az oktatást, s akor a felirás mellőzésével czélt érnek. Erős argumentum mondatott itt, hogy mi lesz igy belőlünk? Conclusumhoz sohasem juthatunk, szét kell mennünk; most, hol annyi munkálat áll előttünk. Igaz ez baj, de az ebből kivont következmény, hogy tehát mi engedjünk, mindig csak mi engedjünk, minden orvosságok közt a legveszedelmesb, megöli ezen tábla függetlenségét; hiszen ha mindég engedni kell, keservesen vétkeznénk már ellene. Emlékeztetem az urbérre; az 5. 7. 8. tör[vény] czikek nem olyanok voltak e hogy minden lépés földet küzdve szereztünk az ellenségtől, az ellenkező fő Rktől, ha ott hiba van? ott is engednünk kelle vala. A szemünkre lobbantott illetlenségekre nézve nincs könyebb, mint valamire pusztán állitva reá fogni, hogy illetlen. Eddig ezen declinatorium remedium ismeretlen volt, legalább vele a fő Rk nem éltenek. Ha most elismérjük, s engedünk, azért nagy köszönettel fognak tartozni. Szép, s universalis köpönyeg ez, szép, uj manőver ez! mellynek használásában, minthogy a régiekre, elavultakra már ugy is reá ösmerünk, most tanulnak bele a fő Rk; s a melly ha most elsül, jövendőben czéleránvosan arra fog használtatni, hogy maga a tárgy is alája takartassék. Szeretném tudni, hogy ha a m[éltóságos] főRk adandó alkalommal ezen fogásal élni fognak, pedig tudom lesz alkalom, s kedv is hozzá, és ki mondják, hogy

[8] V. ö. 421. l., 20. jegyzet.

e vagy ama tárgy illetlen formában áll: fogjuk e mi őket valaha meggyőzni, hogy e bizony nem illetlen? Soha sem fogjuk! annyival kevésbé, mert a napokban egy fő m[éltóság]tól azt hallottam, hogy az ily illetlenséget érezni lehet, nem magyarázni, s aki azt nem érzi, capacitálásra alkalmtalan s igy miért nem fogván érezni, a dolog pedig magyarázást nem vévén be, meg nem érthetjük; a m[éltóságos] főRk végre capacitationkal drága idejeket veszteni nem kivánván, mit tehetnek ők majd arról, ha mi érezni nem fogjuk, a mit ők éreznek? Amit az idő vesztegetéséről hallottam, erre azt felelem: ista me non movent. Nem tartok én attól, hogy küldőim az álhatatosságot itt rosznéven vegyék, lélek energia van azokban. Nem forint, nem garas, nem óra számra calculálnak ők ott, hol ezen tábla méltóságáért, függetlenségéért, s igy az itt képezett nemzet függetlenségért kell vivni! Őket az egy pár ft diurnum se szegényebbé, se gazdagabbá nem teszi. Csak e tábla függetlensége áljon. Sürgessük tehát állandóan, sürgessük mindaddig a felirást, mig vagy a fő Rk magokhoz nem térnek, vagy álhatatosságunkat elunják, vagy oly impulsust nem kapnak, melly őket az engedékenységre birja. Igy tehát az eredeti, nem illetlen felirás szerkesztetése mellett maradok.

PRÓNAY: A sürgetésnek felfügesztését kivánja, de mielőtt e tárgyban végső határozás tétetnék, conferentiát tartatni ohajt. A felfügesztés nevezetes többség által, elleneztetik, a conferentia is csak csekély pártfogásra talált. NICZKY (Vas) nyilván kimondja, hogy a vallásbeli tárgynak felfügesztése[9] is roszul esett.

BEZERÉDY, ki hasonlóul nem pártolja a depositiót, mivel a küldők könyen a formát a tárgyal elkeverhetnék, és a sürgetésnek felfügesztése helyett a sérelmek depositióját gondolhatnák, szemügyre veszik leginkább a fő Rk helyheztetését, kiknek a Cabinetbe befolyások lévén, közel Bécsben sürgethetik a választ. De mit fog mondani a jövendőség, ha felvetendi hogy a resolutio kiadására is elég lett volna az idő, mellyen most már a sürgetésről tanácskozunk. Azért az előbbi mellett állandóul meg marad. DUBRAVICZKY közelitni kiván, nem ugyan egyenesen arra hajolni, mit a fő Rk kivánnak, de más valami expediensről gondoskodni annál szükségesbnek véli, mivel másképp csak még 8, 10 izenetek haszon nélkül fognak váltatni. Ha ez nem sikerül, a sürgetést felfügeszteni kivánja. Nem tart ő attól, hogy e lépés bal magyarázat alá kerüljön, mivel a követek minden szavai tudva vannak a küldők előtt. Szeretné, ha facto felhagynának a Rk, mert a tárgy phoenix, amelly maga hamvaiból feltámad. NAGY: A vidékiek már régóta azt hánják szemeinkre, hogy birakozunk szavakért, és ok nélkül veszekszünk egymás közt. De ők ezen dolgot nem értették, nem tudván, hogy a felterjesztésben a hozandó törvény anyaga fekszik, és hogy az udvari cancelleria concertatio alkalmával semmit sem veszen fel a törvény czikbe, mi a felirásba s rákövetkezett kir. válaszba nem találtatik. A jelen felterjesztésben azonban semmi törvény anyag nem rejtezik. Maga a két dolog közt igen csekély a különbség, azért ugy látszik, mintha a fő Rk véleményökhöz ragaszkodnának, nem annyira megszoritva gondolják, hogy még szavakról észrevétel sem fogadtatik el. Arra sem törekszenek tán annyit, hogy keresztül vivén most akaratjukat, rajtunk majd diadalmaskodjanak, hanem inkább azt látszatnak megkivánni, hogy törvényes állásuk meghatároztassék. A conferentiára nézve igaz, hogy több megyék már másképp vé-

[9] V. ö. *Országgyülési Tudósitások*, I. k. 556. l.

lekszenek a tárgy felett, mint az előtt, de felülről is fujt a szél, azért bizonyos, hogy némellyeket a conferentián lehet előterjeszteni, mellyeket nem czéleránvos hangoztatni a publicum előtt. Oly nemzet, vagy a nemzet része, mellynek annyi millio irigyei vannak, mind kivül, mind a fő Rknél, s fájdalom nálunk is, legnagyobb körül tekintéssel haladjon. Ha őszintén meg akarjuk vallani, a fő Rk táblája már annyira meghatározva, hogy szorosabban sem lehetne, ha bár egyedül magunkra bizatnék megszoritása. Én is mint reprasentáns táblánknak nagy praepondiumát kivánom, de ne csigázzuk a tárgyat egy bizonyos ponton tul. A felfügesztés a legveszedelmesb. Mit mondanak majd küldőink; öszevesztek a styluson, azért nem sürgetik a választ. Magam is Vasal egy értelemben vagyok a vallásos tárgy depositiójáról, s azt hiszem meg fogjuk bánni. Végre a szólló az 1825-iki példára palatinalis közben járást[10] kiván, melly azonban el nem fogadtatott, mások lévén itt a körülmények, mint hogy nem a nemzet és Fenség, hanem a két tábla közt forog fel. A többség voxolás által az előbbi nézetek mellett megmaradni kivánt.[11]

c)

[I.] *December 10-én* a voltak előlülése alatt tartatott kerületi ülésben felolvastatván 9-ik vagy utolsó §-a az 1-ő cziknek a birói székek elrendeléséről.[12] PATAY azt akará, hogy mivel megyéjében a Jászai uradalmi perek[13] soha sem kerültek törvényszék elébe felyebb vitel utján, tétessék ki a törvénybe, hogy ezentul az megtörténjék. BENCSIK erre azt felelé: hogy ezen kivánságnak a 6-ik §-ban már elég tétetett.

HERTELENDY: Megyémben vannak praedialisták, kik a Zágrábi püspökséghez tartoznak,[14] s annak úriszékén szoktak itéltetni. Miután pedig már régen fel van az az elv állitva, hogy senki a maga ügyében biró nem lehet, nyilván mondassék ki, hogy a püspök ezen praedialistáknak birájok ne lehessen, mert az igazságot a nép minden osztályára ki kell terjeszteni a tör[ény]hozónak. A praedialisták nemesi kiváltságokhoz hasonlókal birván, ugyanazért sem személyeikben, sem jószágaikban nem tartozhatnak egyébiránt is az uriszék alá, ezen szegény nemeseket tehát pártfogásban ajánlja.

BUSÁN: Ha ugy tekintetnek ezen praedialisták mint jobbágyok, akor az ország köz törvényeinek rendelései alá esnek, s ha a káptalan, melly-

[10] Az 1825/7-i országgyűlésnek az alkotmány körülsáncolása ügyében előterjesztett feliratára az uralkodó 1825 nov. 9-én oly kedvezőtlen resolutiót adott, hogy annak visszahatásául a további munka kérdésessé lett. Ekkor lépett közbe a nádor mint intermediator s kieszközölte a nov. 26-i megnyugtató leiratot. (Az országgyűlés *Irásai*, 50. s köv., 90. l.)

[11] A rendek ötödik izenetének végleges szövegét, amint az 1834 jan. 14-i országos ülés elfogadta, l. *Iratok*, II. k. 15. s köv. l.

[12] Mivel a zágrábi püspök és káptalan udvarbírói széke úrbéri tekintetben nem különbözik más úriszékektől, az ezek szervezetéről és a fellebbezés módjáról hozott határozatok reá is érvényesek, a törvény ellenében semmi kiváltságnak vagy kivételnek helye nem lévén. (*Proiectum de coord.* 8. l.)

[13] A jászói premontrei prépostság úrbéri perei.

[14] Torontál megyében kárpótlásképen jutott a zágrábi püspök és káptalan kincstári birtokokhoz, amelyek kezelésére zágrábmegyei praedialistákat rendeltek ki. Így bírta a zágrábi püspök Billjét mezővárost, Perjámos, Sándorháza és Kisjécsa falvakat, a zágrábi nagyprépost Tógyér falut, a káptalan pedig Szentistván mezővárost.

nek uradalmában vannak, indit ellenök pert, maga magának birája nem lehet. Ha pedig magok közt perlekednek, minthogy nem nemtelenek, pereik az uriszékre nem tartózhatnak, hanem magok törvényszékére. Két szék szükséges tehát nékik, a püspöki, és a praedialisi, a püspöki itéljen oly ügyekben, mellyek osztást, vagy örökösödést tárgyaznak, minthogy jószágaik tulajdonsága a püspökségé, minden másban pedig itéljen önnön birói székök, s a felyebbvitel tétessék a Banalis táblára.

SZALOPEK: Ezen praedialisták, és a Zágrábi püspök közti viszony két tekintetben jön elő: a Zágrábi püspök ugyanis egy részről collator, ki a praedialis jószágokat adományosan osztja; s ezen tekintetben legyen neki törvényhatósága, s valamint nemesekre nézve a kir. fiscus tartja fen a Korona jogait, ugy legyen fiscusa a Zágrábi Püspökségnek is, ki az adományozással járó igazakat fentartja. De itt főképpen csak mint f[öldes] urrol lehet a Zágrábi püspökről szó; minthogy azomban ezen viszonyok homályban, és zavarban vannak, kiküldötséget kellene rendelni, melly azokat kivilágositaná, s a praedialistákról egy külön cziket dolgozna ki.

SISKOVITS: Azt kellene elhatározni, f[öldes] ur e a Zágrábi püspök ezen praedialistákra nézve, vagy adományozó, ennek eldöntése pedig nem ide tartozván, az inditványt sem idevalónak véli. ASZTALOS: Itt csak ugy jön elő, mint f[öldes] Ur, az inditványt tehát helyén találja, azomban arra is ráálI, hogy uj czik szerkesztessék a praedialistákra nézve. DUBRAVICZKY: Egész munkálatba nincs szó a praedialistákrol, holott több megyékben is vannak olyanok, gondoskodni kell tehát az elrendeltetésökről is, ha a küldötség kifejezi a viszonyokat, akor majd elválik az is, mily tekintetben vétessenek mind a Hor[vát]országi, mind a magyar praedialisták. CSÁSZÁR is ily véleményben volt, azt adván hozzá, hogy a kiküldötségben oly tagok rendeltessenek, kiknek megyéjekben hasonlóul vannak praedialisták, hogy igy ezen nepósztályról rendszeres tör[vény]szék alkottassék.

Ezen inditvány elfogadtatván, ily értelemben küldettek a mostani kerületi előlülőkel (Gr. De la Motte és Farkas) a Pozsonyi, Horvátországi, Komáromi, Esztergomi, Győri, Torontáli, Soproni, Nyitrai, Barsi, Temesi, Nógrádi, Honti és Veszprémi követek, s az illető káptalanbelik. — Egy más inditványt tőn

PALÓCZY: Borsod v[árme]gyében a Cameralis uradalmakban, mint már mászor is emlitém,[15] az a visszaélés divatoz, hogy ha a Kamara valami szerződésre lép uradalom vagy uradalombeli nemessel, egyik feltétele a szerződésnek az, hogy a nemes ember vesse alá magát az uradalmi törvényszéknek, s onnan ha perét elveszti, azt felyebb ne vihesse csak egyedül a Kamarához, oda is külön folyamodás mellett: kérdezi már most, lehetend e kijátszani a törvényt? határoztassék ezekre nézve az, mi a 2-ik §-ban a számadásbeli ügyekre nézve határoztatott. Második visszaélés az: hogy a f[öldes] ur más megyében tartván uriszéket, jobbágyait oda szokta idézni, sz[olga]biró pedig csak azon megyéből van jelen, mellyben az uriszék tartatik, ki a más megyebeli parasztnak viszonyait, s körülményeit nem is ösmeri, kivánságuk tehát küldőimnek az, hogy azon esetben az illető sz[olga]biró a jobbágy megyéjéből mindég jelen legyen. D. LA MOTTE: A számadó tiszteket nem lehet egy cathegoriába tenni a haszonbérlővel. Ha ennek a Kamarával kötött szerződése nem áll, egy olyan szerződés sem álhatna, mellyben a törvényes

[15] V. ö. e kötet 379. l.

orvoslásokról lemondatik BENICZKY is ezt hivé, ugymond, szabad önként szerinti szerződés s ha tul megy a kamara szerződésbeli kötésein, keresse a haszonbérlő *tartozatlan fizetés* utján. B. PRÉNYI ugyan csak ugy vélekedik, mert ki nyereség vágybol ily szerződésre áll, viselje az önként felvett terhet; az ily szerződés megtiltásával magoknak a haszonbérlőknek tennénk kárt, elzárván kereseti utjokat.

SISKOVITS: Váltó törvényszéket kivánunk; s akor ily forma szerződések nem lesznek ujságok. Minek vágnók tehát ennek megtiltásával magunk előtt az utat be? hiszen már most is törvényesen alá vetjük magunkat külföldi törvényszéknek is, annyival inkább hazai hatóságnak, mint a Kamara, de második inditványát Borsodnak igenis pártolja, hogy nem csak egy v[árme]gyéből legyen jelen a sz[olga]biró az uriszéken, ha oda több megyebeli jobbágyok idéztetnek. Ez eddig is szokásban volt, különben hogyan vitetett az appellált per az illető másik megye törvényszékére?

ASZTALOS: Igaz, hogy contractus contrahentibus legem ponit, de a Borsodi inditványban nem ugy áll a dolog, három felyebb viteli törvényszéket rendelünk, ez jótéteménye a törvénynek, hogy a végrehajtás előtt visgálja át a bíróság, s egyes személy lemondhat róla. De Borsod azt mondja, még birtokon belől sem appellálhat a haszonbérlő, itt a sérelem, melly orvoslandó! DUBRAVICZKY: Ha másutt hozandja a Borsod inditványát elő, t. i. azon kérdés alatt, valyon oly birónak, mint a Kamara, vetheti e magát alája valaki? Azt fogom mondani, hogy nem; de most az inditvány ide nem tartozik, hanem oda, hol a compromissumról leend szó. A másik inditványra nézve világosan ki kell jelenteni, hogy a jobbágy más megyében éppen ne idéztethessék uri székre.

FEKETE: Az oly szerződésbe mint Borsod emlit, bizontalan kimenetelre kötelezi magát a haszonbérlő, az pedig nem áll. Más a compromissum, mert ott már kész a per, és tudom miből áll, de az amolyan szerződésben hogy kötelezhetem magamat arra, amit nem is tudok miből fog állani, nem tudván, milyen per fog keletkezni; ha ezt az inditványt nem pártoljuk, magunkal fogunk ellenkezni, mert már elvégeztük, hogy senki maga ügyében biró ne legyen; s itt a Kamarát még is annak hagyuk. — A többség nem fogadta el a Borsodi első inditványt, a 2-ik szavazásra eresztetett azon kérdés alatt: *lehet e uriszéket a jobbágyra nézve más megyében tartani*, s noha DEÁK átalában bajosnak tartotta, hogy néha csekély birtokért, melly talán még szomszédban is fekszik, helyben tartassék uriszék, s a tárgyat jobban kifejtetni kivánta; CZINDERY pedig azt jegyzé meg, hogy sokszor terjedt lévén az uradalom, ugyanazon megyében is messze kelvén mennie az uriszékre a jobbágynak, mászor meg a szomszéd megyebeli uriszék közelebb eshetik a jobbágyhoz: A többség szavazata tagadólag dönti el a kérdést.[16]

[II.] E szerint elvégeztetvén az első czikely, a szerkesztetésre PALÓCZY kéretett meg, s a 2-ik czikre mentek átal, melly a sz. kir. városok elrendléséről szóll.[17] Mielőtt ez vitatásba jött volna, ékesen szóllott: POSFAY: Utasitásom következésében mielőtt a sz. kir. városokra mennénk átal, kéntelen vagyok felszóllalni. Nem halmozok törvényeket a sz. kir. városok mint 4-ik status jogainak mutogatására, mert azokat a

[16] A határozat értelmében a 8. §. ezzel a mondattal bővült: „Egyszersmind az eránt is általányos óvás tétetik, hogy a perlekedők az illető megye kebelén kivül tartandó uriszékek eleibe ne rendeltethessenek". (*Iratok*, II. k. 329. l.)

[17] *Proiectum de coord.* 10. l.

karok nálamnál is jobban ösmerik. Nyilvánosak, világosak azok, hanem a divatozó szokás szerint engedtetik nekünk befolyás. Miből áll tulajdonképen ezen befolyás, de a mennyiben tudom törvénytelen lévén, nem egyébb önkénynél, (zugás) minél inkább távozik a törvénytől, annál erőszakosbb, annál jobban közelit a despotismushoz. Alkotványos országban a törvények megtartása egyedül a garantia, szórul szóra kell azoknak megtartaniok, vagy ha nem tetszenek, másokkal felváltatniok, de mig állanak sérthetlenek, s ha ezen elvek a karok jusaira nézve állanak, bizonyosan mireánk városokra nézvén is kell állaniok. De a Rk minden többi Rendeknek, sőt Ő Felségének is befolyása nélkül magyarázzák a törvényeket, s oly statusnak, melly csak a mult században nyert itt helyet és szavazatot,[18] még pedig a sz. kir. városok érette szavazásával, elsőbséget tulajdonitanak, és sajnosan tapasztalhatni, hogy a sark törvények ellenére annak utánna teszik a városokat, s nekünk egész statusnak csak egy curialis votumot engednek, ezen erőltetett nyomás kéntelen minden lelkes városi követeket felszóllitni. S most tehát midőn városokról tétetendik rendelkezés, kérelemmel járulnak elő, ne szoritsanak a Kk és Rk ugy ki bennünket, és ne tartsanak oly gyám alatt, hogy mintegy 50 városokból csak nem 70 lévén, egy votummal birjunk. Én utasitásom szerint kéntelen vagyok ezen bánásmódnak ellene mondani, küldőim pedig mindent készek elkövetni jusaik védelmezésére, (zaj) mellyet a törvény nékiek megenged. (Ah! zaj.) G. La Motte: sokszor hallottuk már e panaszt, de magok tudják a városi követ urak, hogy per excerpta most már erről tenni nem lehet, hanem a rendszer folytában, addig el nem távozhatni a rendszer szokástól, (tetszés) azomban a városok ügye forogván fel, erre bizonyosan tekintet lesz és ezzel elégedjenek meg most.

Havas: Sokszor előhozott igazságos panaszinkról, ugyan annyiszor az a felelet adatott, de kérdés, megelégedhetünk e ezzel? és ellenkezésemet csak a kerületekre szoritom, az ezekben fenálló igazságtalan, és törvénytelen szokás már csak azon tekintetből is felgerjeszthete bennünket, hogy másszor nem ugy bántak velünk, s ha a bánásmód változott, nem lehet azt mondani a városoknak, várjatok! Most a kerületi eldöntések oly erősek, hogy országos ülésben ellenök sem szólhatni, mert ott minden az egy *maradjon* szóval végeztetik, ha a kerületben csak tanácskozás történnék, nem pedig szavazás, mint másszor; s kihalgattatnánk, panaszunk nem lenne oly alapos. De a szavazáskor mint sereg hajtók legutoljára egy votumra szóllitanak fel minnyájan együtt, s a sem fogna érni semmit ha adnók is, mikor a H[orvát]országé is érték nélkül van, (zaj) hasznos e igy kizáratunk? erről sokat lehetne mondani, de legjobb keveset. Csak az az egy tekintet, concordia res parvae crescunt s a t., elég a mi kizáratásunk kárhoztatására; s ha ezen tekintetből a 3-ik és 4-ik rend nem egyezik egymással, annak bizonyosan nincs boldogitó következése. Hát a politicája valja ezen kiszoritást? Tudjuk a politicának egy fő elvét, *divide et vinces*, valóban kik közülünk ily szakadást kivánnak, szerfelett hibáznak politicai tekintetből. Én Pozson városa követével egyetértvén, nyilván kijelentem, hogy ha ezután is oly csekély befolyás engedtetik mint eddig, inkább nem is szóllok, mert puszta hangokat ereszteni nem akarok.

[18] A jász-kun és hajdú kerületek csak az 1790-i országgyülésen nyertek helyet és szavazati jogot. (Az országgyülés *Iratai* (Acta) 154. s köv. l.)

VÁGHY: Én a diaeta elrendelésében nem szóllok, azt megelőzni nem akarom, hanem csak a mostani szokásról. Többször is voltam már országgyülésen, s hivatkozom azokra, kik jelen voltak hogy ezen szokás soha sem divatozott. A kerületekben tanácskozás történt, nem szavazás, s ebből most magunknak kellett magunkat kirekeszteni, mert csak öszvesen jövén tekintetbe. Csak azokhoz szóllok, kik liberalisok, az az igazságosok, itéljék meg, igazság e mindent magoknak tulajdonitani? a régi törvény szerint nem illet e szavazás bennünket? s van e különbség a Status közt a szavazásban? pedig azokat a törvényeket kivánják a Kk és Rk meg tartani. Hozzánk is hat már kivülről a kérdés, az ó, s uj, a nemes, és nem nemes, a kormány, és alattvalói közt, de a bölcsek és jók mindenütt elintézik ezt kivül, szükséges tehát nálunk is. Egy rend, ha nagy felelőségel bir, csak maga javára hoz törvényt, és nálunk már is sok hozatott olyan, melly tán nem egészen a haza javát eszközli, mióta mi városok be nem folyunk. Az egyik státusnak akadályozni kell azt, mit másik magára akar szabni, a városnak a v[árme]gyét, és viszont, mert csak igy egyezhetni egyedül a közjóban. Én csak azt kérem, hogy szokás nem lévén, olyanok után szóllitatunk fel, kik hozzánk folyamodtak 40 év előtt, és votumunk következésében jutottak ide. Ha egyenkint fel nem szóllitatunk inkább ne is szóllitassunk fel. Nekem a kihalgattatásunkról nincs panaszom, és hogy rendén kihalgattatunk, azt igen köszönöm; csak a szavazásra nézve kérem, tessék azt valami módon kikerülni, s legyen inkább csak tanácskozás a kerület, mint ezelőtt volt. — KRITSKE igy szóllott még, minden városnak külön szavazatot kérvén, azt állitván, hogy a v[árme]gyékel egyenlő ülés és szavazzat illeti azokat; Temes v[árme]gyének inarticulálására a városok is szavaztak,[19] s olyannak, mi az ő szavazatuk által nyerhetc egy részben szavazatot, több joga nem lehete. Valamint a városok ülése valóságos, mivel valóban ülnek, ugy szavazásuk is telyes legyen. De a rendszeres határozatig a divatozó szokás fentartása végeztetett.

Ezután a 2-ik cz[ikkely] vétetvén fel, anak 1. 2. 3. §-ai elvégeztettek, s a határozatok ezek levének: az 1-ső a Sz. Kir. városi előljárók, a mellett, hogy tör[vény] tudók, ezután városi birtokosok is legyenek, a 2-ik, 3-ik § szavazás alá következik, s eddig haladtak Decem[ber] 4. bezárólag. Többit, az igen érdekes vitatásokat következő levelemben.

A fő H[erceg] Nádor Bécsből még meg nem érkezett.

103.

1833 december 10—16

Kerületi ülések.

Tárgy: A Juridicum II. tc. 1., 2. és 3. §-a: [I.] A városi bíróságok összetétele. [II.] A nemes viszonya a városi bírósághoz.

[I.] *December 10-én* felolvastatván folytatólag a törvényszékek elrendeléséről intézkedő 2-ik t. cz. 1-ő §-a,[1]

[19] A Temes, Torontál és Krassó megye becikkelyezéséről szóló törvényjavaslatot az országgyűlés 1790 nov. 27-i ülésében fogadta el. (Az 1790/91-i országgyűlés *Jegyzései*, 264. l., *Iratai* (Acta) 329. l.)

[1] Az országos bizottság javaslatának a városi itélőszékről szó'ó II. cikke az 1. §-ban a szabad királyi és bányavárosok bíróságainak szervezetét állapítja

HAVAS: Ezen §-us stylusába különösen be kell szőni ezt is: *huc intellectis montanis etiam civitatibus*;[2] mivel sok bányaváros van, melly egyszersmind nem sz[abad] k[irályi] város, a mostani szerkeztetésből pedig ez ki nem tetszik. Kívánnám továbbá azt is kitétetni, hogy a törvényben járatosok választassanak városi előljárokul, akár theoriailag, akár practicailag legyenek olyanok. Azon kifejezés: *causae criminales coram pleno magistratu decidantur*, csak oly városokban érethetik el, mellyekben 12 senator van:, de mellyekben csak öt, hat van, azokban épen nem, mert ott két három hátráltatván, az elhatározott birák száma ki nem kerül; azért czélirányosabb lenne, csak ezt tenni: *numero determinato* s ezen számot méltóztassanak meghatározni az itélő bíróság teljességére. Továbbá ezen kifejezés: *cohaerenter tavernicalibus articulis*[3] hagyassék ki, mert bizontalan még, meg fog e maradni a tárnokszék, ha majd annak elrendelésére jövünk. A 60 forint substratum summás perekben igen nagy megszoritás,[4] de nem is tartozik ide, mivel itt csak a birók számát, s nem a per tárgyának mennyiségét akarjuk meghatározni. Ha azonban ennek kihagyása el nem fogadtatnék, kéntelen vagyok megmutatni, hogy ezen kevés mennyiségre terjeszteni ki a bíróságot, igen nagy megszoritás; legaláb is 200 forintra szükséges ezt emelni, mert mostani időben ez bizonyosan nem teszen többet, mint hajdan 60 ft. tett. De ezen kivül vagynak oly szóbeli vagy summás perek, mellyeknek tárgyai nagyobb mennyiségüek ugyan de még is mulhatatlanul rövid uton kell elintézetniök; ilyenek a közadói s más közterhi követelések; ilyennek a házi bérek s nagy bajt okozna, ha mind ezeket csak 60 forintig itélhetné rövid uton a biró; Pesten eddig is nagyobb summák itéltettek el rövid uton. Ilyen mind azon szóperekbeli pénzmennyiség is, hol a halasztásból nagy kár következnék, sőt sokszor nagyobb, mint maga a kérdéses summa, p. o. házépitéskor az épitető és épitő közt keletkezett kérdésekben, vagy a fuvaros és kereskedő közötti követelésekben. Ilyenek azok is, hol a kamatok mindennapi élelemre szolgálnak, s oly alakban jelennek meg, mint a vitalitium, például a katona tisztek özvegyei által házakra adott tőkék kamatjai; ha ezeket rövid uton meg nem vehetni, nagyobb mennyiségök miatt ében is meghalhatna a tőkepénzes. Ezen inditványokat pártolták FEKETE, CZINDERY, DUBRAVICZKY, ki azt tevé hozzá, hogy a bíróság teljességére legalább 5 tanácsnok határoztassék, ha a többiek törvényesen akadályoztatnak; különben mindnyájan tartozzanak jelen lenni; SZLUCHA, aki szinte elfogadta azokat, annak hozzáadásával, hogy küldői városi birtokosoknak kivánják adatni csak az előljáróságot; s ebben pártolta

---

meg. Az elnökkel együtt legalább öt olyan ítélő tagja legyen, akik jogban járatosak vagy valamely előbb viselt hivatalban jártasságuknak jelét adták. A szóbeli summás perek elintézésénél, amelyek értékhatár a tárnoki cikkekkel megegyezően 60 frt. a bíróság lehetőleg öt, egyébként három tagból álljon. Bünpereket a teljes tanács előtt kell megtárgyalni. (*Proiectum de coord.* 10. l.)

[2] Az észrevétel nem a szövegre vonatkozik, mivel az „in liberis regiis ac *montanis civitatibus*" szavakkal kezdődik, hanem az egész cikk címére, amely „de foro civico" szól.

[3] A tárnokszék működését szabályozó ú. n. tárnoki cikkek Rudolf király 1602-i megerősítésében a Corpus Juris Hungarici XVIII—XIX. századi kiadásainak függelékében is megtalálhatók.

[4] A 10. tárnoki cikk szerint a tárnokszékre csak 60 frt. értéken felüli adósági pereket lehet fellebbezni.

Borcsiczky. — Pest városa követével egyetértének még Kricske, Vághy. s a vitatás, más napra halasztatott.

December 11-én Farkas és G. De La Motte elölülésük alatt a 8-ik §-us szerkeztetése[5] olvastatván fel, Vay a magyarositásról kivánt rendelést tétetni, mire Palóczy azt felelé, hogy minap elvégeztetett,[6] mihelyt egy egész czikk elkészül, forditsa le a jegyző, s negyed magával vizsgálja át, és ugy eressze dictaturára. — Ezután a tegnapi tanácskozás folytattatott.

Szumrák: Hogy minden városban törvénytudók választassanak, kivihetetlen, mert kissebb városokban csekély lévén a fizetés, kevesen áhitoznak reá, kevésből pedig válogatni nem lehet; azért csak az határoztassék, hogy törvénytudók hiányában jó erköltsös hirü s betsületü, de birtokos polgárok választassanak. A szóbeli pereket öt tag itélje el, kissebb tárgyuakat pedig csak maga a biró; mivel csekély fizetésért lehetetlen hogy szünetlenül együtt üljön a tanáts, és minden aprólékos pert elitéljen; a meg nem elégedő fél pedig birtokon belől appelláljon a biró elől, vagy külön béke birák rendeltessenek ezen aprólékos ügyekre nézve.

Pósfay: Az előtte szóllott Beszterczebányai követtel nincs egy értelemben minden kijelentésére nézve. Hogy törvénytudók választassanak, ezt igen is helyben hagyja; ha már a jobbágyi községekben is ilyeneknek választása rendeltetett, városokban gyakran százezrekről forogván a kérdés, még inkább megkivántatik a törvény tudomány; s a hol 12 tagból áll a tanács, miért ne lehetne öt hat tagot törvénytudót választani? A tanács kétfelé oszolván, igazság szolgáltatóra és gazdaságot vivőre, oly forma, mint a vármegyei köz- és kis gyülés, a törvénytudók mint egy segédei legyenek a birónak az igazság kiszolgáltatásában, a nem törvény tudók pedig legyenek a polgármester segédei a felsőbb parantsok végrehajtásában, más publico politicai tárgyakban és a gazdaság vitelében. De a birtokosság megkivántatósága igen nagy megszoritás lenne, sok szegény ifiu kitanulván, és censuráltatván, de semmi vagyonnal nem birván, a városba vonul szerentséjét keresni, apródonként előmegy, megnyeri a városiak bizodalmát, s elválasztják a polgárok, miért kellene tehát ezt a birtok megkivánásával szerentséjétől megfosztani?

Nagy (Buda): Felét a tanácsnak törvénytudókból kivánja választatni, az igazság kiszolgáltatása végett, másik felét a politicus dolgokra abban legalább jártasokbol. Nagy kérdésnek tartja, bevétessék-e a birtoktalan? kiben biztoságot nem látt? Azután visgálat alá veszi az országos küldöttség vezérelveit[7] s azokból sok elvont ideák után mint mondá, azt huzza ki, hogy egy városban két féle kiváltságos ember nem lehet, azért az ottani nemesség is a városi biróság alá vettessék. Egyébiránt az ipar tekéntetéből azt jegyzé meg: hogy a nemesekről rendelkezés még most ide nem tartozik. — Havas: Pest városában ezelőtt választott polgárokból[8] tétettek Senatorok, azok pedig birtokosokból let-

[5] *Iratok*, II. k. 327. s köv. l.

[6] V. ö. e kötet 390. l.

[7] Ezeket a bizottság az egyes cikkek előtt foglalta össze. (*Proiectum de coord.* 8. s köv .l.)

[8] A külső vagy nagy tanács tagjaiból. A választott polgárok — electa communitas — testülete Pesten 122 tagból állott.

tek, de ez czélra nem vezetvén, most a birtokra nincs tekintet a választáskor. — De mind ez most ide nem tartozik, hanem oda, hol a városi restauratiorul leend szó; itt csak azt kell kijelenteni, hogy törvénytudó legyen a választandó előljáró. Az aprólékos perekről sem kellene it szóllani, hanem a békebirákra hagyni, mivel ezek oly nagy számuak, hogy regtől estig talpon kell a városi birónak lennie, s külön aprób törvényhatóságokat szükség állitni ezeknek elintézésére.

GAÁL (Kőszeg): A bányavárosok helyesen álnak a szerkeztetésben, mivel csak olyanok értetnek, mellyek egyszersmind sz[abad] k[irályi] városok is. Pest és Poson szerént nem vélekedik, hogy törvénytudók legyenek az előljárók, mivel ez csak nagyobb városokban lehető, de nem a kissebbekben; erre nézve tehát Besztercze bánya követével egyezik, ki tapasztaltakat s jóerköltsüeket kiván választatni amolyanok hiányában; mert igy mind a nagyobb, mind a kissebb városokra alkalmaztatható leend a törvény. A tárnokszék megemlitését kihagyni kivánja.

NAGY (Szatmár): Eddig számtalanszor azt hallottam, hogy a városokban divatozik a cultura, hogyan lehetne hát az, hogy elegendő törvénytudó még sem találtatnék birónak és tanátsosoknak; kell is pedig ez mulhatatlanul, mert oly perek folynak előttök, mellyeknek elitélhetéséhez egyáltalában megkivántatik a törvénytudomány, p. o. az elváló, s más hasonló perek. Az is szükséges, hogy városi birtokosok legyenek a választandók; ez által legalább a kir. biztosok önkénye is korlátoltatik, kikhez némelly hivatal keresők egyik vagy másik grófftól, vagy a kamarától s egyebünnen hozván bizonyitványokat, városi hivatalba tétetnek.

SISKOVICS: Pest városa követével egyetért, a bányavárosokra nézve. Hogy törvénytudók választassanak, azt a szerkeztetés értelmében pártolja, mert a biróban mulhatatlanul megkivántatik azon két tulajdonság, hogy független és törvénytudó legyen. Az is megkivántatik, hogy birtokos legyen, mert függetlenségének ez egyik alapja; és igy nem épen azért, hogy a kir. biztos önkénye korlátoztassék; mivel az ugy is csak szükség esetében tart tisztválasztást, különben magok a városiak végezhetik. Poson városa ellenvetése nem áll, mert ha az ügyes és tanult ifiu városba vonul, eléb juthat egy kis vagyonhoz, mint a polgárság bizodalmához.

SZABÓ: A biróban tudomány, lelkiismeret kell, a függetlenség ezekből önként következik. Van ugyan apró per, mellyhez nem kivántatik törvénytudás, mert csupa józan okosságból is elitéltethetik, de az 5 tagu bíróság előtt már száz ezrekről is foroghat kérdés. Verbőczy már 300 év előtt tudósnak kiványa a birót, hogyan mellőzhetnők mi el ezen tulajdonságot benne. Birtokosságot nem kivánok a biróban, mert az által kizáratnék a tudományosság gyakran.

BORCSICZKY: Magoknak a városiaknak szabadsága megkivánja, hogy birtokos legyen a választandó, vagy legalább a más tulajdonságokban hasonlók közt ilyennek adassék az elsőség, hogy legyen a birónak miből élnie, mert kinek szüksége van vagyonra, akár mit könnyen elveszen; hiszen 5, 6 birtokos tagot csak lelhet kebelében egy város! Ezen birtoki inditványt pártolták még Rohonczy, Asztalos, Rudics, BEZERÉDY, ki azt tette még hozzá, hogy a birtok tőkepénz is lehetvén, az birtoknak alig ha fog értetni, csak azt kellene tehát mondani, hogy városbeli legyen a választandó, mert az által a csupa capitalista sem záratnék ki.

Ellen voltak BARCZAY, ki azt mondá: nem áll Veszprémnek azon állitása, hogy csak a birtokos lehet hü alkotványához, mert ugy annak is kellene állani, hogy a nagyobb birtokos nagyobb hüséggel viseltetik ahoz, mint a kissebb birtokos; már pedig azt tagadja, hogy herczeg Eszterházy jobb hazafi volna nálánál. — CSÁSZÁR is igy vélekedett mondván: az is következnék, hogy a fő RR táblájánál több hazafiság van, mint a KK és RRkénél, már pedig ezt el nem isméri. Hová fog a szegény ifiu menni, ha mindenütt kizáratik vagyontalansága miatt, bár szép lelki tehetségekkel birjon is? BÖTHY: Azt hallám egy városi követtől, biztoság kell a tisztviselőben, mert nálok például milliokról számol a perceptor; De ha ez igy van, mitsoda biztoság van egy millióhoz képest abban, ki talán csak 50, 60, vagy 80 ezer forintig bir vagyonnal? GYERTYÁNFY is ellenkezett, mondván, egyedül a vagyont venni tekintetbe épen nem szeretné. Végre szavazásra kerülvén a kérdés, a többség oda hajlott, hogy *elsőblegesen* (praeferenter) birtokosok választassanak. — A tárnokszéki törvényczikkelyek megemlitésének kihagyatása felkiáltással elvégeztetett.

Azután a szóbeli summás perekről, s azoknak bíróságáról folyt a vitatás. VÁGHY azt javaslá, hogy magoknak a szóbeli pereknek, mellyek a summariusoktól igen különböznek, elintézése továbra hagyassék, mint hogy bejebb ismét előjövendenek, hanem itt csak a summariusokról legyen szó, s ennek három biró rendeltessék. DEÁK is elhalasztatni kivánta a szóbeli pert, a summariusban pedig egy birót kivánt; ebben egyetértett vele SISKOVICS: PÓSFAY azt mondá: hogyha summarius perben az egyes biró itéletével meg nem elégszenek a felek, vigyék feljebb ügyöket a szóbeli per birójához, de a per ott is csak röviden itéltessék el, noha gyakran van ilyen szóbeli per 40 ezer forintról is. Beadatik ugyanis a panasz, közöltetik a másik féllel, az felel reá, s igy a két fél addig felesel, mig az ügy kivilágosulván elitéltetik. Végre az határoztatott: hogy az ilyen szóbeli és summás perekben a legnagyobb bírószám 5, a legkissebb pedig 3 legyen.

December 12-én a vóltak előlülése alatt, az 1-ő czik 8-ik §-a authenticaltatván, PRÓNAY inditványt tőn, hogy jó erköltsü, érett tapasztalásu biró választassék, ki a község bizodalmát megnyerte, s ezen meg kivántató tulajdonságok a törvényben nyilván kitétessenek. Ezen inditványt pártolá CLAUZÁL, BEZERÉDY s a t. BORCSICZKY, SISKOVICS feleslegesnek tartják, végre elfogadtatik ugyan, de azon hozzáadáson, *ki polgártársainak bizodalmát megnyerte*, mint már az előbiekből önként következőn, s ugyan azért felesleges hozzáadáson, ismét vitálkodtak, s mind maga az inditvány, mind a hozzáadás el — vagy el nem fogadása szavazással döntetvén el, az inditvány elfogadtatott, ugy szinte az emlitett hozzáadás is.[9] Azután ugyan azon czikkely utolsó §-a hitelesiteték meg, és a 2-ik czikkelyeknek 1-ő §-a.

[II.] Még ezen napon felolvastatott ezen czikkely 2-ik és 3-ik §-a,[10] mind hogy e kettő összeköttetésben van; s egész 17-ik Decemberig folytak a vitatások, mellyek közzül a legnevezetessebbek ezek:

[9] A módositás értelmében oly községekben, amelyekben a földesúrnak eddig is befolyása volt a tanács választásába, ennek tagjait a helybeli lakosok választják azok közül, akiket a földesúr mint „érett itéletü, jó erkölcsü és lakóstársaik bizodalmát biró férfiakat" kijelöl. (*Iratok*, II. k. 328. l.)

[10] A városi bíróságok hatásköre a polgári házakat és telkeket illetően, tekintet nélkül arra, hogy a tulajdonosok nemesek-e, vagy sem, továbbra is épségben

VÁGHY: Jelenleg rendszeres munkát akarunk készíteni, de a czélnak ezen országos küldötségi szerkeztetés meg nem felel. Ha bíróság hatásáról van szó, ki kell azt egészen fejteni. Verbőczy 3. 10. czikkében előadja a városi bíróság hatását,[11] elő az 1825-ki küldötség is, 8. czikkében[12] ezek közzül akár melyik tétessék törvénybe, mivel általános elveket foglalnak magokban. Mikor városi házról, és földekről forog fen kérdés, városi bíróság elébe tartozzék annak eldöntése. ezt mondja a czikkely, de ez nem elég; mert azon tárgyak körül hatalmaskodások, és kártételek is történnek, s mindjárt kétséges a városi bíróság itélhetése. — Rendszeres munkában el kell törleni ezen kétséget; azért rendeltessenek azon személyes kérdések is a városi bíróság alá, mert már az 1791-ki Deputatio is[13] az alá tartozóknak vélte azokat, sőt a legujabbi is, mellynek jegyző könyvéből az világosan kitetszik.[14]

FEKETE kivánja betétetni a szerkeztetésbe, hogy a realitásokban városi bíróság alá tartozzék a nemes; valamint akkor is ha magát szerződésben oda kötelezi; mivel már ezen kötelezéssel azt mutatja ki, hogy a bírósághoz bizodalma van; mint hogy pedig ezen bizodalmat örökségül nem hagyhatja, maradékait oda nem kötelezhesse. ACZÉL hozzá adatni javalja, hogy az adóra nézve is városi biró itélje a nemest.

HERTELENDY nem pártolja Sopron városa követének inditványát, hogy a városi fundus körül hatalmaskodó nemes városi bíróság alá vettessék, mert Verbőczy is azt állitja, hogy a nemes oda semmiképen nem tartozik személyében.[15] Küldői szerződéssel oda kötelezkedni sem en-

---

marad. Magától értetődően azoknak a nemeseknek, akik kötelező levél'el a városi bíróságok alá vetették magukat, ez előtt kell helyt állaniok. Következőleg az oklevelek általános záradéka: auctore quocunque iudice (bármely bíró hatalmával) semmi mást nem jelöl, csak a nemesek törvényes ítélőszékét s ugyanez értendő a polgárokról is. (*Proiectum de coord.* 10. l.)

[11] A *Hármaskönyv* III. 10. összefoglalóan jellemzi a városi bíróságok hatáskörét valamint a tárnokszék és a királyi személyes jelenlét bírósága elé történő fellebbezést.

[12] Az „1825-i küldöttségre" való hivatkozás nyilvánvalóan elírás, mivel ennek a munkálata a tárgyalás alatt álló javaslat, amellyel a felszólaló nincs megelégedve. Bizonyára az 1792/3-ban működő bizottságra gondolt, amely a városi bíróságról szólva (III. art.) valóban előrebocsát egy általános összefoglalást annak hatásköréről. (*Repraesentatio regnicolaris iuridicae deputationis per articulum 67. 1791. ordinatae elaborata.* Pestini. Anno 1795, Posonii, 1802. I. melléklet. 6. l.)

[13] A hivatkozott rész (1. §.): „Quoad domos et fundos civiles *ac in his illata damna* iudicatu liberarum regiarum ac montanarum civitatum absque discrimine nobilium aut ignobilium personarum domos et fundos civiles in civitate tenentium ultro quoque in salvo relicto". (Uo.)

[14] Sem az 1827 : 8. tc.-kel kiküldött országos bizottság, sem jogügyi albizottsága tárgyalásainak jegyzőkönyve nem jelent meg nyomtatásban. Az Országos Levéltárban őrzött kéziratos jegyzőkönyv megerősíti a felszólaló előadását. A nádor elnöklete alatt 1829 jan. 30-án tartott 21. ülés ugyanis tárgyalás alá véve az 1792/3-i javaslatot ,valamint az albizottságnak erre vonatkozó észrevételeit, a városi törvényszékről szóló III. art.-t így módosította: „Praeambulum eius, synopsim legis continens, qua superfluum, ita etiam ex §pho 1-o sequens expressio *ac in his illata damna* propterea, quod attributam foris civicis, quoad domos et fundos civiles per nobiles possessos, iudicatus competentiam ad consectaria possessorii extensam esse suapte intelligatur". (*Régi orsz. levéltár.* Lad LLL. fasc. A. nr. 19.)

[15] A *Hármaskönyv* III. 20. szerint a városok a gonosztevőket megbüntethetik, a nemesek azonban csak a bűntett színhelyén foghatók el. Ha a város igazságtalanul kivégeztet egy nemest, akkor a bíró és esküdtek fejük és javaik elvesztésével lakolnak.

gedik a nemest, azért, hogy az magát ne is kötelezhesse, nyilván ki kell a törvénybe lenni. Borcsiczky ugyanazt vélte, ugy Répás is, mondván, az nem látszik a küldötség munkájából, mint Sopron városa követe mondja, mert az kiveszi inkáb a nemeseket minden városi bíróság alól, valamint minden törvény és szokás is, igaz ugyan, hogy a szerződés törvénye a szerződőknek, de az 1715 : 36. ellenzi, hogy a nemes szerződésben is lekösse városnak a maga személyét.[16] B. Prényi nem különben vélekedett, azt adván hozzá, idegen törvény alatt legyen e a magyar nemes magyar hazájában, mihelyt a városba lép? ez által azt látszanánk elismerni, mintha nemes biráink nem oly lelki ismeretesen s nem oly gyorsan itélnének. Nemes sem idézhet polgárt nemesi törvényszék elébe, s nem látom miért engednénk városi polgárnak nagyobb szabadságot, mint amilyennel a nemes bir? Küldői kivánnak javitani, de uj köztársaságot állitani nem kivánnak; azért abban soha meg nem egyezik, hogy a nemes maga lealacsonyitásával városi bíróság alá vettesse magát, csak a polgár java biztositassék e törvény által, s a másé nem? Ezen értelmet nyilatkoztatá tovább Justh: Kár és hatalmaskodás, ugymond, nemesi bíróra van bizva a törvények által s ha fel akarom a városi bíróságot tartani, fel akarom a nemesét is, azért ki kell tenni, hogy ha a nemes a maga személyét szerződéssel is lekötelezi, azon szerződés szentnek vétessék.

Ellenkező véleményben nyilatkozott Balogh: Küldői el akarják törleni a sok köz falakat és különségeket, azért a nemest is a városi bíróság alá vetik városi birtokaira nézve, ha azokban személyes perei is lennének, ugy mindazáltal a személy maga perben ne maraztassék. Asztalos: Legtöbb törvényeinkből kilátszik, hogy a városok mindég igyekeztek kiterjeszkedni, és számtalan panaszokra adtak alkalmat. A városban minden institutumnak egy birája van, nem ugy mint a nemeseknél; a deputatio ezen szempontból indulván ki, majd minden esetekre határ lineákat vont. Ezen rend után kell tehát mennünk, ott lesznek a kivételek, mikor tartozzék a nemes városi bíróság alá, Trencsénnel abban meg nem egyezik, hogy szerződéssel se vethesse magát alá a nemes városi bíróságnak, csak azt nem pártolhatja, hogy az maradékát is oda kötelezhesse. Havas nem bánja, a város ha nem itél is a nemes személyre nézve, de valamit csak kell határozni, hogy itt, vagy másutt, hogy semmi kétség ne maradjon fel, mert e szüli az ily izetlenségeket, két törvényhatóság, nemes és városi közt. Az obligatiobeli lekötelezésben nem lehet ugy megszoritni a nemest, hogy még maga hasznára se vethesse magát városi bíróság alá, ezt valóban meg nem köszönné a nemesség. Pesten e miatt eddig sem boldogult a nemes, hol pedig minden más boldogul. Arra nézve hogy maradékát se köthesse le, el kell törleni azon axiomat: *successio vadit cum onere*, különben meg lehet tiltani az olyan lekötelezést. Bujanovics: Eperjesen volt ilyenféle eset, és a városi bíróság felsőb itélet által is helyben hagyatott. Az ember rendelkezése eltörli a törvényét, következőleg lekötelezheti magát a nemes, sőt örökösödését mint hogy az örökösödés teherrel szokott járni. Ha ezen természeti elvek ellen végzünk, jozan okságtalanok leszünk. Erre az előlülő De La Motte figyelmezteti a szóllót hogy a törvényhozó testre ne mondjon előlegesen ilyen

[16] Az utalás téves. Nem az idézett, ill. az általa megerősített 1647 : 78., hanem az 1635 : 21. tc. tiltja ugyanis a városokat, hogy a házat venni szándékozó nemestől reversalist csikarjanak ki.

itéletet, mert ha nem, véleménye szerént itt neki a határozat furtsán jönne ki. Ő pedig azzal menté magát, hogy olyanokat látván, tüzbe jön az ember. Melyre PRÉNYI megjegyzé, hogy a tüznek parantsolni kell.

A következett napokon tovább folytattatván a vitatás, PÉTROVAY mondá: ugy látszik accessoriumnak veszik a városi követek a személyt, a városi fundust pedig principalénak, azt következtetik, ha a principale városi bíróság elébe tartozik, oda kell az accessoriumnak is, de én ezt megforditom, s azt mondom, a személy principale a fundus pedig accessorium. A nemest azért sem lehet városi bíróság alá vetni, mivel ugy a város maga ügyében biráskodnék, azért a redactiót egészen pártolja. ROHONCZY: Nem azt kell nekünk végeznünk, a mi tetszik, hanem azt visgálnunk, mit tartanak a régi törvények, s kell e azokat változtatni. (Több törvények fel hordásával megmutatja, hogy a nemes egyedül csak nemesi biró alá tartozik személyében.) Tisztelem én a városokat, de az csak tagadhatatlan, hogy számtalan panaszokra adtak okot, igyekezzenek azért elháritni a bizodalmatlanságot, mellyet támasztottak, mert kivánságuk előb nem teljesitetik. A Soproni követ okoskodása nem áll, mert az 1792. deputatio magával ellenkezék, mondván: a régi szokásokat eltörleni nem lehet,[17] de kérdem azon kivül, van e valamelly deputatiónak jusa, a törvényeket magyarázni? ezt én tagadom. Fő elvem nekem mindenütt constitutionalis. Miután Napoleon codexét megtsinálta, hányszor változott a franczia alkotvány miénk 800-ad óta áll, ingatagá tehát most ne tegyük szembe szökő ujitásokkal. Magyar nemes az I. 9-re[18] tekintsen főképen, ha bár az sokak előtt gyülöletes is, kik valami mást szeretnének helyébe tolni. Változtassunk ott, a hol alkotványi elv fel nem forgattatik, de a nemesi személyesség erre nézve igen nagy pont. Szép kimondani, hogy városi birtokra nézve minden itélhetés a városnak adassék által, de itt is a régi törvényeket kell tekinteni. ANDRÁSSY: Régtől fogva sok kellemetlenség forgott a városok és vármegyék közt, s mind ennek a törvények bizontalansága volt származtatója, itt szükséges tehát leginkáb kivilágositás. Azon elv határoztassék el előbb, mikor tartozzék nemes a városi bíróság alá, mikor ti i. városi birtok forog fen, s mind az mi azt követeli. De a violentia már nem ide való, mivel az személyesség; s nem azért nem ide való, mint ha a város aláb állana, a vármegye pedig feljeb, hanem azért, hogy *parium judicium* divatozzék. Melly esetben kötelezhesse magát a nemes: mindég, csak a személyességbe nem, mert ez a törvényhozásnak kárára lenne, s kijátszásokra adnak alkalmat, az oly engedelem p. o. ha én falusi birónak vetem alá magamat, (pedig ez is megtörténhetik, ha egyszer az elv áll hogy nem nemesi biró elébe kötelezhetem magamat) az talán függésben van én tőlem, s más itéletet kapnék, mint illendő bíróságtól. Más a katonai rend, hol a személyesség is le van kötve, mert ott a bizontalanság pillantati elvégzést kiván, de ez a polgári rendben épen nem szükséges. RUDICS: Eldődeink katonai rényekkel tündöklének, megszerzék a hont, s annak védelmére maig is katonáskodunk, fentartására, hála a gondviselésnek itten tanácskozunk, mennyit türt, szenvedett elejétől fogva a magyar nemesség; mily szám-

[17] Bizonytalan, hogy a felszólaló az 1792/3-i jogügyi bizottság munkálatának melyik szakaszára hivatkozik. A városi törvényszékről szóló rész éppen ellenkezőleg nyilatkozik: „contraria in nonnullis exstantium legum dispositione, *cui per praesentem articulum derogatur*, non obstante".

[18] *Hármaskönyv*, I. 9., a nemesek négy fő jogáról.

talan annak érdeme! A középkorban városok keletkezének, s midőn a nemesség szine vérrel áldozott Mohácsnál, nem találá honjában menedék helyet, mert nem akarták hazája városi kötelékbe fogadni a küzdőt. Szép hála volt a városoktól, hogy bujdosni engedék azt az általa védett hazában. Sajnos vala oly törvényekre szoritni, mellyek 2000 forinttal büntessék a háládatlanságot.[19] De most szelidebb kor derült, s az is városba költözik, ki jövedelmeit költi, s valyon az ilyenek nélkül nem olyan lenne e Pest is, mint a többi városok. Nem ezeknek köszönheti e fényes palotáit, és büszke csarnokait, mind oda tódulván a nemeség, pénze onnan többé visza nem jő. Kiváltságokon épül szabadsági a városnak, mint a nemességnek, és több szabadságai hasonlók a nemesekéihez; tanulják meg tehát a kiváltságok betsben tartását és ne kivánják hogy a nemesiek gyengitessenek. Hijában csóválja fejét Budaváros követe, mert csak ugyan privilegium után ül itt, én a városok jusait fentartani akarom, de fen a nemesekéit is, csak a törvények legyenek világosak, semmit sem árt, hogy a szabadságok különböző, a törvény értelme szerént csak a városi birtokra terjeszkedhetik a városi bíróság, de a nemesi személy vármegye alá vettetett. Sokszor hallottam itt milliók boldogságáról szóllani, nem akarnám tehát, hogy csak a nemesek csonkitassanak. Az urbéri tárgyban nem vetők az polgárt uriszék alá személyességére nézve, midőn az jobbágy telket bir, kérdem, hát itt miért vessük a nemest városi bíróság alá, ha az városi birtokos. Ellenkezően vélekedett:

Nagy Pál: Vegyük fel hogy itt vagyunk nemesek, polgárok, adózók, s mindeniknek ezek közzül kiszabták eleink körét, abból következnék, hogy ki ki maradjon ön körében s a másikéba ne avatkozzék, de a nemesnek megengedik törvényeink, hogy ha akar, polgár is lehet, jobbágy is legyen tehát; csak hogy ha azzá lesz, már ott nem kell annyira elkülönözni, hogy gyülöletessé legyen, a város összesen bir egy teritoriumot, hát természetes hogy csak egy nemes, de már most Pestet csak nem vehetni egy nemesnek, mert az nem értetett ugy soha; azért is adott a törvény neki külön ülést, és votumot, mit eggyes nemesnek nem adott. A városi birtokra nézve legyen tehát polgár a nemes, valamint az urbéri tárgyban jobbágy, és birája a földes ur az arra tartozó viszonyban, másban pedig a vármegye, csak a demarcationalis vonalt kell ketté vágni, különben mindég homályos marad a törvény s mind a kétféle törvényhatóság követelni fogja a bíróskodást. Több kár a szegény nemesnek, ki szerencséjét oda megy keresni, és sokszor meggazdagodik, ha a városi bíróság alá nem vettetik, mert fenálhatása egyedül a hitelen épül, s ezt elveszük tőle, ha a polgár meg nem veheti házbérét, mind az utszán fog lakni a földes ur, (kaczaj) s ha a contoval vármegyére kell menni, majd meglátom, ki dolgozik hitelbe a nemes embernek.

Prónay: A városi birtokból származó mindennemű kérdésben városi bíróság alá tartozzék a nemes, ha pedig lekötelezi magát, mindenféle kérdésben oda tartozzék. Hogy továbbá a compassus mellett ne legyen a vármegye köteles exequálni a nemest, ha városi birtoka a követelés kielégítésére nem elegendő, igen nagy igazságtalanság lenne, mert viszont a város is tartozik exequálni, ha nemesi birtoka valakinek nem elegendő. Posfay: Azt kellene tekintetbe venni a mostani rendel-

[19] Az 1609 : 44. és 1655 : 34. tc. a városoknak esetenkinti 2000 frt. büntetés terhe alatt megtiltják, hogy a nemeseket házvételben akadályozzák.

kezésnél, hogy a zavarok eltávoztassanak, a fogyatkozások kipótoltassanak s czélirányos törvények hozattassanak. Felállitatott azon elv, hogy az ország lakossai egyesitessenek, a köz falak eltörültessenek, s igy a haza erköltsi és phisicai ereje neveltessék. Tekintetbe kell venni a szegény nemest, ki othon talán béres maradna, de a városba jövén ott meggazdagodik, befoly a bióválasztásban, s kinek választ, ha nem magának? másnak? micsoda joggal? Ezen esetben, még az az alaptörvény is sértetlenül marad tehát, hogy a nemes csak maga választotta biró által itéltethetik, mert hiszen választja a városit. Van a városban törzsökös nemes is, ki ottani hivatalt visel, s le kell nemességéről mondania, különben felzavarná a városi rendet. Egyesitsük az ország lakosait, különben a KK és RR tulajdon atyokfiaikat zárják ki. Midőn valaki polgárá lesz, ha nemes is, le kell tennie az esküt, hogy a városi tanátsnak engedelmeskedni fog, s ha ezt nem teszi, mikor p. o. strázsának rendeltetik, s el nem megy, alispányhoz menjen e panaszra a tanáts, a földes ur maga hatalmával exequálhatja a jobbágyát, ha tartozásainak eleget nem tesz, hát a város pert inditson? ebből lesz a surlódás, mellyet elkerülni főképpen szükséges. De hiszen végezzenek a KK és RR tetszésök szerént, küldői bizon nem fogják bánni, mert a nemesnek nem adandnak hitelt. Ily értelemben volt Gaál (Kőszeg), Kricske, BREZOVAY: Azon két kérdés forogván fel, mennyiben tartozik nemes a város alá, és mennyiben kötelezheti magát oda. Az elsőre azt vélem, terjeszkedni kell a mennyire praerogativáinknak nem árt, s ezt a másodikra is, mert különben mind kettő csak magának a nemesnek árt, mint hogy hitele nem lészen. BALOGH: Kiki igyekszik a maga ügyét fentartani, de a köz falakat mégis le kell dönteni. Azt mondják, a kártétel megbirálása nem tartozhatik városi bióhoz, mert az személyes, mivel személy teszi, de hiszen igy minden személyes, mert mindent személy tesz, még a szerződés is. Ki mily társaságban él, annak szabályai alatt éljen, azért vannak most is sok kicsapongások a városban, mivel a nemes személyt városi bióság nem itélheti, holott valójában nem a városi biró itél, hanem a törvény, mellyet a biró csak alkalmazhat. Nemes érzés teszi az embert a polgárságban is, nem csak a herczegiségben; legyen tehát alá vetve a városnak nemes is, mint már eddig is sok esetben. RAVAZDY szinte igy vélekedett, mondván, nem lehet kivenni a nemes személyt, mert ha városba ment, tetszett neki azon törvényekre állani. Ha örökösét nem kötelezhetné, sok zavara adna alkalmat, p. o. felvenné a pénzt, házat venne rajta és meghalna, hát már ekkor ne fizessen örökösse. DUBRAVICZKY nem hiszi, hogy a régi törvények nélkül el ne lehessünk, maga a Corpus Juris mutatja, hogy eleink is csináltak uj törvénycket. Kétséget nem szenved hogy a birtokból eredő perek a városi bióság elébe tartozzanak, a személyesség és birtokosság közt pedig nem lehet szoros vonalt huzni. Az a szabadság, ha ki ki le kötheti magát, a hová akarja, ez a városba annál szükségesebb, mivel csak ezen alapul a nemes ottani létezhetése. CSAPÓ: Ha a polgár kötelezheti magát alispán elébe, kötelezhesse magát viszont a nemes is városi biró alá, különben előre bezárjuk utunkat a kereskedési tárgyban. NOVÁK: Ki ki ugy itéltessék, magát mint kötelezte, ha compromittálni lehet a nemesnek és úriszék alá vetni magát, miért ne városi alá is. Hogy itt örökösömet le ne köthessem, kivétel lenne, mert különben másutt mindenütt kötelezhetem. ASZTALOS: Ha a principale városi biró alá tartozik, nem képzelhetem miért ne tartozzék oda az accessorium. A non sui juris persona le nem mondhat, s innen van, hogy a jobbágy le nem mondhat az uriszékről, a

polgár a magistratusról, de a nemes személy sui juris ám, s ez neki kedvezés a törvénytől hogy oda vetheti magát a hová tetszik; az adóságban személyét is leköthetí, exequáltatik is, ha pedig szolgálatba áll, ura hatalma alá esik. Világosan mondja a 1-ae 9-us hogy városban elfogatván ott itéltetik,[20] az 1647 : 78. kiveszi ugyan a városi bíróság alól,[21] de itt a lemondhatás forog szóban, ez pedig a szabadságból önként foly. FEKETE azt felelé a Poson városi követnek, épen azért hogy engedelmességet tartozik esküdni a polgár magistratusának és nem megforditva ez esküszik a polgárságnak, nem kivánja az oly hatalmas tanátsnak szaporitni hatását. A felség eddig is mindég védte a városokat, mint sajátságait, s valahányszor a nemesekkel vitába keveredtek, mindég ezek vesztettek, innen van századok óta a sok gravamen ellenök. Azt azonban a hitel tekintetéből nem ellenzi, hogy a nemes maga személyét leköthesse, csak hogy ezt maradékira kiterjeszteni épen nem kivánja. (Folytatása következő levélben.)

Legujabban a 3-ik §-us ugy mint van elfogadtatott, a 4-ik §-ban az végeztetett, hogy ha polgári jószág köttetik le hypothecául polgárnak, a város itél benne, ha pedig a hypotheca nemesi és polgári birtokból egyvelges, nemesi biró. Az 5-ik §-ban ház bérre nézve csak akkor tartozik a város alá a nemes, ha magát oda kötelezte, az adóra nézve pedig minden esetre.[22]

A Fő herczeg Nádor Bétsből, Niczky (Sopron) othonról megérkeztek.

104.

1833 december 17, 18

Kerületi ülések.

Tárgy: Folytatódik a vita a nemes és a városi bíróságok viszonyáról. [I.] A nemes városi birtokait illetően, valamint arra az esetre, ha előre lekötelezi magát, alávettetik a városi bíróságnak. [II.] A Juridicum II. tc. 4. és 5. §-a: a nemesi zálog és házbértartozás is a városi bíróság elé tartozik. [III.] Az auszugális adósságokról szóló 6. §. kimarad.

Folytatása a 2-ik czik[kely] II-ik §-a feletti vitatásoknak.

BÜK: Azt határoztuk az úrbéri tárgyban, hogy a polgár, ha jobbágyi fundust bir, csak arra nézve legyen f[öldes]úri törvényhatóság alatt,[1] viszont a nemest is csak városi birtokára vethetjük városi tanács alá. Ha azt mondanók, a városi funduson történt minden hatalmaskodás városi bíróságra tartozik, ugyan azon elvből azt is kellene mondanunk, hogy hát a nemesi biró elébe csak nemesi funduson történt hatalmaskodás tartozik, a fundust tehát sem erre, sem a kártételre nézve tekinteni nem kell. A kártétel két féle: hol csupa visszatérités forog fen,

[20] A *Hármaskönyv* I. 9. szerint a nemes előzetes idézés és perbehívás nélkül nem fogható ugyan el, azonban büntény esetén a tett színhelyén paraszt kézzel is szabad letartóztatni s megbüntetni.

[21] Az idézett tc. 5. §-a tiltja a városokat, hogy a nemesek felett „siquidem in personas et res eorundem nullam plane habeant authoritatem", a joghatóságuk alá nem tartozó ügyekben ítélkezzenek.

[22] Olv. részletesebben a 104. számban.

[1] Az úrbéri törvényjavaslat I. tc. 6. §-ra és a VII. cikk bevezetésére céloz. (*Iratok*, I. k. 484., 537. s köv. l.)

ott a városi itélhet, de ha büntetés járul hozzá, már a személlyesség, azt tehát a város nem itélheti. A lekötésre nézve azt mondom, hogy realitásokban megtörténhetik, és minthogy ez mintegy compromissum, átmehet az örökösre is; de a személlyességi lekötelezést semmi esetben nem hagyom helyben, miután Pest Városa kimondá, hogy ott e miatt most is gátoltatik a nemes boldogulásában. PATAY épen igy vélekedett, azt adván hozzá, hogy mivel a városok már erkölcsi testekkel is perlekednek, hatalmokat korlátolni kell. SISKOVICS több törvények felhozásával megmutatja, mint kellett a hazát vér áldozattal oltalmazó nemesség iránt hálátalan városokat kemény büntetések alatt szoritani annak befogadására. Azt mondá egy városi követ, hogy minden ember magához hasonlóhoz szit, és a magossabbak iránt mintegy elidegenül; de ezt talán maga sem vette oly tág értelemben: mert igy vagy egy lex agrariára vagy a Sz. Simonisták elveikre vezetne, és aristocratián épülő alkotványunkal öszve nem férne; a mit tán magok a városok, melyeknek virágzása az elháladáson épül, nem kivánhatnak. Házak és fundusra nézve meg van határozva a bíróság, ha tehát annak választásában a nemesség befoly, magának választya ezen tekintetben, nem a többi polgároknak. Ha ot vagyont keresett is magának a nemes, más elől mindent el nem keresett. Hogy a polgárosodott nemes hitet tesz le a tanácsnak, erre nézve a Posoni követ véleményén van. GYERTYÁNFY: Ezek a kérdések 300 év óta forognak már fen, az 1647 : 48 t. cz. egyátaljában megtiltja a városi biróságot nemes személyről itélni, nem hogy ezt megváltoztatni akarná a szólló: hanem inkább azt kivánja, alkottassék egy külön szakasz, melyben ujabban is kimondassék, hogy a városnak, nemes személyre épen semmi hatása legyen; hanem kit hova rendel a törvény, ott itéltessék meg. Mi a lekötelezést illeti: csak arra kötheti le magát a nemes, hogy némely perekben, p. o. adóssági-ban megjelenni tartozzék a városi bíróság előt, de személyét városi biró soha sem itélheti, s ama lekötelezett teher se mehet örökösre által. MARCZIBÁNYI: Kártételben, hatalmaskodáson meg kell külömböztetni a birtokos, és birtoktalan nemes személyt, a birtoktalan, s uttzán, házban s egyebüt garázdálkodó nemest itélje a város, mert tudom, mit kiván mind a város, mind a nemes érdeke; de a birtokost, és a városban csak consummáló nemest ne igyekezzenek a városok elidegeniteni. A lekötelezésre nézve azon elvet: *provisio hominis tollit provisionem legis*, veszedelmes lenne a személyekre nézve is kiterjeszteni. Azt hallottam it hogy ha a polgár rövid uton meg nem veheti házbérét a nemesen, minden f[öldes] úr az uttzán fog lakni, de valjon az uttzán lakott e a mostani törvények alatt 800-ad lefolytában. — Máskép vélekedett

NAGY (Buda): Kinyilatkoztaták a városok, hogy a régi törvények, s az 1791. Deputatio véleménye szellemében tractáltassanak, s meg lesznek elégedve,[2] de ezen törvények el nem fogadtattak; e pedig az osztó igazsággal meg nem egyezik, mely Verbőcziként mindennek övét megadatni kivánja,[3] s ha most tudnám, hogy küldőim kizáratnak, inkább bé sem lépnék ezen teremben, mert az én küldőim oly régi, s alapos joggal tartják birtokaikat, mint a KK és RR nemesi jószágaikat, több koronázati oklevelekben is megerősitetnek eredeti jusaik, pártolja tehát tovább is azon inditványt, hogy a városi fundusból eredő mindennemü perek városi bíróság alá tartozzanak, külömben az igazságot sem lehet-

[2] V. ö. 478. s köv. l.
[3] *Hármaskönyv*, Prologus I. cím.

vén kiszolgáltatni, mi nélkül semmi társaság fel nem állhat, s ezt példával is bizonyitja. SZABÓ: Ezen §-us sem nem rendszeres, sem nem kimeritő, mert világosan ki kellett volna az Országos küldötségnek tenni hogy a nemesekre nézve ez, meg emez esetekben itélhet a város, s ezen eseteket nem csak az ingatlan, hanem az ingó javakra nézve is ki kellett volna fejteni, mert már a városok mind az Országnak, mind a törvényhozásnak tagjai lévén, kizárni nem lehet, sőt illik reájok az *aequalis divisio non conturbat fratres*. Én a mennyire lehet igy különböztetem meg a városi eseteket: A csupa személlyes tettek elitélhetése v[ár]megyére tartozzék, de vannak egyes tettek is p. o. ha azok városi fundu-son történnek, hova a v[ár]megye hatása nem terjed; vannak még más vegyesebbek is, melyekben határvonalt kell huzni, mert két forum csak nem itélhet ugyanazon egy dologban; már pedig határvonal nélkül mind a nemesi, mind a városi bíróság követelni fogja az itélkezést. Az illyenekben azt vélem, hol nemesi, és városi ingatlan jószág forog fen egyszersmind, ott a v[ár]megye itéljen, s a városi ingatlan csak accessoriumnak vétetvén, az is az által itéltessék el, ellenben ha nemesi ingó, és városi ingatlan jószág forog fen, mind kettőt itélje a város, és ily szellemben az örökösödési s végintézetbeli tárgyaknak is birája legyen. A lekötelezésre nézve azt vélem, kiki ugy itéltessék, mint magát leköti, csak hogy lealacsonyitólag ne kötelezkedhessen le a nemes, mert a nemesi character *animi est non corporis* igy p. o. borra, s egyébre magát le ne vethesse. Örökségét általánosan le nem kötelezheti, de egyes esetekben, mint adósságban igen is lekötheti. VÁGHY: Győr v[ár]megyének ezen kifejtéséhez teljesen ragaszkodik, minthogy az oly szépen, s világosan elő van adva, de a mult napokban hallottakra némely észrevételeket tesz, ugyan is ha a városok alkalmat adtak panaszokra, vizsgálja meg kiki az actákat, s látni fogja, hogy meg is büntettettek, még pedig szerfelett keményen is; most már itt van ideje; hogy valahára ezen büntetés megenyhittessék. Mindég akarták a városok terjeszteni hatalmukat? A tapasztalás ellenkezőt bizonyit, mert azt sem tudták megtartani, mit nékiek a törvények adtak. A judicium pariumra csak azt jegyzem meg, hogy már a Romaiak idejében is megvolt az, de csak a személyes tárgyak tartoztak az alá, sőt azokban is különség tétetett, de a vagyonbelieknek és szerződésbeliekben judicium territoriale divatozott. Lealacsonyitás volna az, ha a nemes városi biró alá vetné magát? Én alávetem magamat falusi birónak is, csak egyet tartok fel, azt t. i. hogy feljebb vihessem ügyemet, mert hejesen jegyzé meg a Barsi követ hogy a törvény itél; más legmiveltebb nemzetek, angolok, francziák szintén nem szégyenlik magokat lekötni, s csupa adósságért tömlöczben is ülnek. Austriában is van aristocratia, még is ülnek grófok, bárók városi tömlöczben, s criminalitásokban is megitéltetnek ott. De mi csak azt kivánjuk, mit a törvények adnak, mit ád pedig az 1635 : 21. az 1681 : 41.?[4] Ezekben két elv állitatik fel: Hogy a birtoktalan nemesek minden perben, a birtokosok pedig az adóságiban a város alatt legye-

[4] Az 1635 : 21. tc. 2. §-a a nemeseknek megengedi, hogy házi használatukra a városba bort és gabonát hozhassanak be, azonban a polgári terheket viseliniök kell, továbbá „ratione domorum et bonorum civilium, nec non debitorum ibidem apud concives contractorum coram magistratu civili respondere debeant'. Az 1681 : 41. tc. megerősíti az 1655 : 46 tc.-ket, amely szerint a városokban élő birtoktalan nemesek a városi hatóság vagy polgári személyek előtt kötelesek végrendelkezni.

nek, a birtokosok maradjanak nemesi biró alatt, de kinek semmije sincs, egészen vettessék a városi alá. Ez neveli hitelét, ezt akarja az 1791-i küldötség is, mert ugy mindezáltal javul sorsuk; nem is lenne ez ujság, mert a jászoknál, s kunoknál szinte le van már a nemes vetve. Épen jut eszembe hogy Szeged városának gravamane van, a mennyiben nem képes a rendet fentartani a nemes mesterlegények miatt,[5] s ez mindenüt ugy fog lenni, kivált ha ezen kivétel még a honoratiorokra is kiterjesztetik. PÓSFAY: A f[öldes] úr arra szoritja jobbágyát, amivel az neki tartozik, és igy maga ügyében biró, a város csak arra szoritaná a nemest, mit a közrend és csend kivánna. A város nem kiván bíróskodhatást a vagyonos nemesnek személyén, csak a szegényen, s ha ennek béressé, hatonává lenni nem szégyen, miért lenne a városi bíróság alá vettetése. CSÁSZÁR hajlandó Sopron város követének véleményét elfogadni, sőt tovább is terjeszkedni, a mennyiben azt a haza boldogsága kivánja. Az actio reactiót szül, egyeztetni kell tehát nemesi kiválcságainkat a városok érdekeivel; nem a városok hasznáért, hanem a hazájéért akarom ledönteni a köz falakat, a személyes lekötésről itt szó sincs, mert hiszen az vagy birságot, vagy criminalitást foglal magában, erre pedig magát lekötni senkinek sem lehet. Mi a realitásokbani lekötelezést illeti, a törvény nem vetett városi bíróság alá, de én magam magamat leköthetem, ha tetszik elszaggathatom nemesi diplomámat, s más karba mehetek által, ha önhasznom ugy kivánja. De nem is olvasom azt sehol a törvényben, hogy magamat le ne köthessem, s épen ebben áll egyik szabadságom. Azután a stilusra nézve tett némely észrevételt, de végre szavazásra kerülvén a §-us, első része azon szóig *relinquitur*,[6] 36 a 16 ellen szavazattal elfogadtatott. Azomban a kártételre s vissza helyeztetésre nézve kécség támatt ezen §-us világos s homályos léttéről. JUSTH azt mondá, nem tudja a violentialis pertől megkülömböztetni a repositionalist, sőt eddig nem is tudta hogy a városokban repositio is lehet törvényeink szerént, mert a városi fundus adó alá tartozik, mint a jobbágyi, s ha villongás támad rajta, intézze a városi tanács; vagy egyenesen elő kell számlálni a nemesre nézve annak város alá tartozó pereit, a hatalmaskodásit is oda utasitván. G. LAMOTTE: Én igen is meg tudom külömböztetni a repositiót a violentiától, mert a repositioban visszaadatik a kárral együt mi elfoglaltatott, a violentiában pedig személyes erőszakokra büntetés szabatik. NAGY PÁL: A vegyes dolgokra huzzunk elválasztó vonalt, mert csak keresztül kell vágni, mingyárt világos a törvény, p. o. ha egyveleges a per tárgya városi és nemesi jószágból, a praeeminentia fori itéljen a nemesi biró, igy ha személy jön öszve jószággal, vagy ingatlan jószág ingóval, s egyik vagy másik nemesi, itéljen mindenkor az a biró, ki alá a kérdéses tárgyak főbbike tartozik, minden egyes esetre, p. o. ha a polgár eltöri a nemes ember kutyája lábát, nem lehet törvényt hozni, hanem ketté kell vágni az eseteket.

[5] Szeged sérelmezte, hogy a nemes születésű mesterlegények, főleg a mészárosok „jussaikban bizakodva a városi lakosokat a husnak hamis mérésével s egyébb kicsapongásokkal szabadon kárositják és boszontják" s kérte, hogy ezeket maga megzabolázhassa. A gravament a sérelmi bizottság nem találta felterjeszthetőnek, hanem a rendszeres munkálatok tárgyalására utalta. (*Iratok*, II. k. 298. l.)

[6] A szóbanforgó e'ső mondatot l. 477. l., 10. jegyzet.

BEZERÉDY: Mi előtt a személyes állapotok felől értekeznénk, jobb lesz tisztára jönnünk a realitásokra nézve; nem kell a személyes kérdéseket ezekkel öszve zavarni. A mi pedig a városi fundusokat illeti, lehet e rendes logica szerént a dolgot concret felfogásában város alá vetni, s egyes tulajdonságait, consectariumait az alól kivenni? Lehet e azt mondani „a fundus. minden öszve foglalt részeivel a város bírósága alá tartozik, de egyes részében már az arról nem itélhet, a tulajdonról, a dolog egyéb viszonairól a város itéljen, de az alsób rendű viszonokról, s a tulajdonnak attributumairól már nem? Az egész háznak igazát a város óvja meg, de ha valaki annak részét bántja, már ott nem a várost illeti a dolog". Ezt én sem következetesnek, sem czélirányosnak nem tartom, annál kevésbé pedig, mivel az együtbiróskodást nem szeretem. Ha a compossessoratusnak külön birtokra változtatására utat nyitottunk, és az egyes tulajdonosoknak igaz érdekében ezen hazára nézve is fontos czélt a már tett törvény javallatokban elismértük és pártoltuk, és még inkáb előmozditani fogjuk, bizonnyára a cojurisdictióra még messzebb ható tekinteteknél fogva elmellőznünk nem lehet. Szükségtelen ennek egyes bajait előszámlálni, ebben van 1000 rosznak forrása, melyek az egyesek érdekeit, a jurisdictiók tekéntetét, a nemzet javát igen sértik, mely rosszakat palástolni, orvosolni hiában iparkodunk, ha csak a forrást be nem tömjük. Ne alkossunk tehát törvényt, mely azt foglalja magában, és mint már többen is mondották, a városi birtokra nézve a dolog minden viszonaiban és részeiben a városi bíróságot, világos törvény által állapicsuk meg. SZLUHA: A birtokos nemest a birtoktalantól megkülömböztetni Isten menesen meg, ezt már az Urbéri tárgyban sem akartuk. SISKOVICS egyetért ebben Fehér v[ár]megyével. Mit Sopron felállitott, ahhoz még azt is kellene határozni, hogy ha örökösödés vagy osztál áll elő nemesi és városi jószágban ingólag, vagy ingatlanlag, melyik biró itéljen. BEZERÉDY válaszolja Fehér és Baranya követeinek, hogy előadását nem jól fogták fel, mert ő a személyi bíróságról nemcsak hogy nem szóltt, sőt azt mint külön tárgyat vétetni nyilván kivánta. De külömben is, midőn a birtoknak részeiről, consectariumairól, s attributumairól szólt, nem gondolta hogy valaki ezek közöt a személyeket is fogja érteni. ASZTALOS: Minden benne van a deputatio munkájában, fogadjuk el tehát ugy a mint van, a városban nincs is birságos violentia, a repositio kétféle, politica és törvényes, hogy a politicai városban nem divatozik, mutatja az világosan hogy csak alispán biróskodik benne, a városra tehát csak a törvényes tartozik. Több törvény kiveszi a nemesi személyt város bírósága alól, hát csak elválasztó vonalt akarunk huzni, ez pedig megvan a szerkeztetésben. BEŐTHY: Épen onnan származtak a viszálkodások, (melyeket it felhordatni bár ne hallottam volna, mert általok még inkább felelevenitetnek a régi meghasonlások) hogy törvényeink homályosak voltak most tehát világosan ki kell fejteni benne mindent. SAY két esetet beszél elő, mely városában nemes emberek közt polgári funduson történt, s a város itélvén el, abból meg akarja mutatni hogy a repositio eddig divatozott nálok. HERTELENDY: Hogy világositás kell ezen szerkeztetésre nézve, tagadhatlan, mert már több napja hogy rajta vetélkedünk s még sem értjük világosan. A nemes kivétessék minden városi bíróság alól, de ne bizodalmatlankodjanak a városok, mert lesz gondunk rá, hogy akár hol itéltessék a nemes, az igazság ki fog szolgáltatni. NAGY: Senki sem kételkedik hogy a nemes v[ár]megye alá, a

fundus város alá tartozik, s ha a szerkeztetés nem volna, könnyebben haladnánk elő, de az elkezdi mondani hogy a fundusból származó perek város alá tartozzanak, kivévén ezeket, meg ezeket, s mind ollyanokat vesz ki, melyek személyességek, s innen támad a zavar, mert a logicai rend más előadást kivánna, és ha már magunk törvényhozók azt mondjuk homályos, hogyne lenne az másnak? itt tehát vagy reciprocitást, vagy két bíróságot, vagy elsőbséget kell felállitani, s ebből a 3-ból kell mulhatatlanul egyet választani, mit már 3 nap előtt is tehettünk volna. KLAUZÁL: A törvény általános elveket foglaljon magában. Szerkeztetésünkbe az van, hogy a nemes polgári birtokra nézve város alá tartozzék; másrészt azonban azt mondja, hogy az alispán reponált, hogyan volna tehát világos az a törvény. De más esetekben is ily homályos volt ez eddig is, ha meghalt egy nemes, nem csak nemesi, hanem városi vagyont is hagyván, örökösi veszekedtek a bíróságon, utóljára is delegatum judiciumra szorultak. Concursusban sokszor a v[ár]megye maga sem tudja, ki legyen a biró, s vagyon, gondviselő, mert a jószág kétféle. Azt véli tehát, egyenként tévén fel a kérdéseket, azokra keljen szavazni. HAVAS: Nem is lehet practice kivinni a dolgot, ha csak város nem itélli a fundusból eredő pereket, mert többnyire az a kérdés forog fen, mi a kár? hol a mesgye, erre nézve pedig nem parancsolhat az alispán, hogy a városi levéltárból adassék ki a mappa, menjen ki a földmérő, ha pedig a város nem akarja, nem fogja ki adni? BENYICZKY: Városban nem kellett csak egy repositio, mert a biró egy lévén, nincs judicatus ellen kifogás és ez az egy repositio mindég divatozott azon különséggel hogy ellentállásnak hely nem adatott. Itéllyen tehát a város minden különség nélkül intra territorium, csak a személyes büntetések és a birságok vétessenek ki.

Végre csakugyan szavazásra került, hogy kell e a §-us megállapitott első részéhez vitatás, mely a többség által oda döntetett el, hogy kell. PALÓCZY és FEKETE, mind ketten javalván egy egy világositó módositást, most az került szavazatra, hogy ezek közül melyik fogadtassék el, 26 ellen 20 szavazattal a posoni kellett, mely szerént a § első részéhez hozzá adatik ez: *et Nobiles in quaestionibus etiam quae ratione fundorum*[a] *circa restitutionem in integrum emergent, judicatui civico suberunt, activitate tamen judicandi ad irroganda birságia aut alias poenalitates haud extensa.*

Ekkor a §-us többi részére nézve szavazat alá jött a kérdés „*alá vetheti e magát városi bíróságnak a nemes ember személlyében*", 26 szavazat igennel felelvén 20 ellen, az határoztatott hogy igen is alá vetheti. Kétséget nem szenvedvén hogy a dologiságokban (realitásokban) akárki városi biró alá vetheti magát. „*Átmegy e a magát ily képen kötelezőnek örökösére ezen teher*" is hasonlag szavazással döntetvén el, csak Poson, Zala, Komárom, Fehér, Ung, Moson, Árva, Bács, Sáros, Bereg, Torna, Ugocsa nyilatkozván tagadólag, a nagy többség megállapitá, hogy ezen teher örökösökre is háramlik. Most a 3-ik §-us vétetvén elő, mely azt rendeli, hogy a kötésekbe iktatandó azon clausula: *akár mely bíróság előtt*,[7] semmi egyebet a törvényes nemesi bíróságnál nem jelent ki, a mi szinte a polgárokról is értetik.[8] CSÁSZÁR a stilusra nézve tett némely

a) A pontos szöveg: quae ratione domorum et fundorum eorundem civilium. (*Iratok*, II. k. 330 l.

[7] auctore quocunque iudice.

[8] V. ö. 477. l., 16. jegyzet.

észrevételeket mondván, épen nem akarná hogy a határozatlan kitétel miat hurczoltassék az igazságot kereső; de ellenkezésbe is van ez a törvényhozás czéljával, s ezen elvet nem csupán a városokra, hanem a v[ár]megyékre is ki akarja terjeszteni.. Juris principium az, hogy mig a feltétel sem nem igazságtalan, sem nem homályos, akár mely biró elébe történhetik az idézés a feltételnél fogva. Ha a hitelező, ki a feltételeket dictálja, nem jegyez ki előre birót, a törvény provisioja marad meg, mert nem tesznek ellene kifogást, ha pedig az előre városi birót jeleltet ki, s az adós azt elfogadja, jó, itéllyen a városi biró, az által nő az adós hitele, de határozatlan kitétellel nem kivánja egész Országban hurczoltatni a feleket, már pedig ez a ki tétel *auctore quocunque judice* arra fogna alkalmat adni, ő tehát módositását felolvasván azt javalja. Asztalos is hasonló értelembe volt, azt fogná a polgári hitelező mondani, ő azon kifejezés alatt városi birót értett, viszont a nemes azt vetné, ő meg v[ár]megyeit; és igy sok zavarra adna alkalmat; világosan ki kell tehát jelenteni, melyik biró értessék alatta; de Hertelendy azt feleli: hogy ha csak különösen meg nem neveztetik a szerződésben a biró, mindenkor a törvény rendelése fog megállani, és igy semmi homály nem lesz a dologban; ezt vélte a nagy többség is, azért a 3-ik §-us egészen ugy fogadtatott el, amint van.

[II.] Rendre kerülvén azután a 4-ik, specialis hypothecarol, szólló §-us,[9] Niczky (Vas) a szerkeztetésben módositást kiván, mivel a hypotheca a törvény szerént nem másitja a judicatust. A mit valaki lekötelez, azt maga utján s helyén kell követelni, de nem szükséges hogy az a nemesi praerogativa sérelmével történjen. Hasonló módositást kiván Poszavecz, a hypotheca ki nem rekesztvén azt, hogy executio alkalmával készpénzben ne tegyen eleget az adós, vannak továbbá sokszor oly körülmények, hol legjobb akarattal, és tehetséggel sem fizethet birói megmarasztalás és végre hajtás nélkül. G. Lamotte azt véli, maradjon kiki maga körében; máskép könnyen a Soproni város tanácsa Gömörben fogna aequalni. Siskovics a §-nak semmi szükségét nem látja, miután már elhatároztatott hogy a nemes ember vagyonát a Városi bíróságnak lekötelezheti. Petrovay szinte kihagyását kivánja. A hitel miat sem szükséges ezen rendelkezés, mert az leginkább abban gyökerezik, hogy legyen mit aequalni, mert a nélkül hiában minden városi bíróság. De homályt is vet a nemességre, mert ha ez igazságot nem tudna szolgáltatni, csak szünjenek meg a procatori kifogások, nem lesz akkor késedelem a végrehajtásban. — Ellenben pártolják a szerkeztetést Borcsiczky, és leginkább a hitel tekéntetéből Klauzál és Császár, azt állitván hogy ha a városi bíróság a nemességnek derogál, akkor nem kellett volna az 1-ő §-ust megállapitni. — A többség voxolni, a városi követek pedig beszélni akarván, nem épen legjobb renden és csendel mene a dolog, oly annyira: hogy Dubraviczky kénteleniteték figyelmeztetni, mit fogna az idegen mondani ha ezen tanácskozást látná. Bujanovics és Vághy számos tárgyu példákra hivatkozván, végre voxoltatik: „*Vallyon a várost illeti e a judicatus, ha nemesember városi birtokot köt le hypothecául*", a mire 26

[9] Ha a nemes polgári fekvőségét, amely tehát a város joghatósága alá tartozik, köti le különös zálog gyanánt, hitelezőjének ellene indított adóssági perében a bíróskodás a városi itélőszéket illeti. Nincs helye ennek a rendelkezésnek a zálog általános lekötése esetében, amiből azt, hogy a nemes magát a városi bíráskodásnak alá vetette volna, következtetni lehet. (*Proiectum de coord.* 10. I.)

megye, H[orvát] Ország, az Egyházi rend, s a Szabad Kerületek követei igennel szavatoltak. — Felvetvén azután BREZOVAY azon kérdést: „*Ha két féle, t. i. nemesi és városi a hypotheca, akkor ex praeeminentia fori nemes biró itéljen e, vagy szabadságában áljon a hitelezőnek bíróságot választani?*" Ezen utóbbira Trencsén, Nógrád, Bars, Posega, Szerém, Szatmár, Zemplén, Csongrád, Temes, a praeeminentiára pedig a többi 38 megye, H[orvát] Ország, Egyházi rend, Kun, Jász Kerületek, és hajdu városok voxoltak..

Ezután az 5-ik §-us felolvastatott, mely igy szól: „*Universi indiscriminatim tam in Comitatibus possessionati, quam et non possessionati nobiles intuitu restantis domalis census, contributionis item civicae, coram concernente magistratu*[b] *juri stare tenentur*". — Ezen szerkeztetést SZLUCHA el nem fogadá, mert igy a százados szokás és több törvények ellenére a városi bíróság alá tartoznék a nemes. Minden rendnek saját birája van, most pedig a nemes bár első rend, rosszabb hejzetben lenne a polgárnál és jobbágynál, ennek következésében felolvas egy módositást, mely azomban legottan elmellőztetik. DUBRAVICZKY küldői ha bizonyosok lennének hogy a városok ugy fognak coordináltatni mint ők kivánják, alája vetnék a nemest a városi bíróságnak, de most épen nem, ha csak magát különösen le nem kötelezte. Köz felkiáltás következésében szavazásra kerültek a kérdések, s ugyan felfelől „*valjon a házi bér iránt általjában itéljen a városi biró, vagy csak akkor, ha nemes magát lekötelezte*", a szerkeztetést pártolták Trencsén, Bars, Somogy, Veszprém, Zemplén, Ung, Szepes, Bereg, Heves, Mármaros, Arad és Temes, a többiek csak a különös lekötelezésre kivánták a városi birószkodást. De a köz adóra nézve, noha PATAY azt erősité, hogy még soha törvény által ki nem mondatott, hogy a nemes contributiójért jótállott volna, holot még a parasztnak sem lehet azért fundusát elvenni, majdnem egyhanguan a szerkeztetés elfogadtatott, mint hogy annak egyedül Hont, és Posega voxolt ellenére.

December 18-án Hegedüs és Bük előlülések alat a 2-ik §-nak módositott szerkeztetése authenticaltatott és noha a Posoni inditvány[10] szórul szóra, valamint a minap elfogadtatott, felolvastatott, még is egyes szavak iránt, mint *adeoque, et, etiam, quidem, quoque* s a t. közel két óráig folyt a nem felette rendes vitatás. Végre ugyan arra jutott a dolog, hogy *adeoque* és *et* szavakra voxoltak, és az *et* többséggel el fogadtatott;[11] noha Zala, Bars, Zólyom, Esztergom, Bács, Torna, Moson, Bihar, Csongrád, Békés és Csanád voxaikat ki nem adták. Ung és Temes mind a kettőre szavazott. Szabolcs jónak nem vélte a particulakra szavazni, Veszprém pedig a törvényhozás méltósága ellenének vélte. — Sokkal érdekesbb vala RUDICSnak azon inditványa, hogy a szerkeztetésben *et nobiles* helyet „*et tales nobiles*" tétessék, mivel az előbbi az egész nemességet magában foglalja, a másik pedig csak a városban birtokosokat. A „*tales*" ellen hevesen kikeltek a városi követek, névszerént: Nagy, Benedek, Pósfay, Vághy, és HAVAS, ki többek közt azt mondá, a polgár még az úriszék alá is veti magát, ha a tárgy oda tartozik; nem kivánja a város a nemesek birálását, ahol csak magok ügye forog fen, de hol a polgártól pénzt veszen fel, méltó hogy ott a városi bíróság itéljen. Nem kénszeri-

b) Kimaradt: civico. (*Proiectum de coord.*, 10. l.)

[10] L. 488. l.

[11] et nobiles in quaestionibus etiam ....iudicatui civico suberunt.

tetik a nemes pénzt felvenni a polgártól, és ha annyira vágyódik a nemesi bíróság után, kérjen a nemestől pénzt; ha nem szégyen a városi pénzt felvenni, és annak idejében le nem fizetni, nem is szégyen azt a városi biró itéllete által vissza téritni. A *tales* kihagyását még BENCSIK és BEZERÉDY sürgeték, mivel a minapi végzés ellen volna; — de BORSICZKY meghagyását annál szükségesbnek látja, mivel a városnak máskép nagyobb jusa volna, mint a megyének, mert ha Trencséni birtokos, kinek Nyitrában nincs java, ot kárt tesz, azt nem ott, hanem Trencsénben kell perbe idéztetni. SZLUCHA azt tartja: A birtokos nemest könnyen megtalálni, nem kell Americába menni utánna, B. PRÉNYI pedig azt teszi hozzá: nem is americai, hanem magyar törvények szerént kapjon igazságot. G. LAMOTTE ezen alkalommal a városok tendentiájára terjeszkedik, és Franczia Országra emlékeztet, hol ez leginkább rontotta a nemességet, és végre legszomorubb következéseket szült. De ennek a városok részéről erőssen ellene mondatik. A *tales* szó szavazás alá kerülvén, annak kihagyását csak épen 7 megye kivánja: Nyitra, Bars, Pest, Tolna, Békés, Temes, és Arad, a többiek azt elfogadták.[12]

[III.] Végre tanácskozás alá jött a 6-ik §-us, melynek tartalma: „*Minden városban lakozó birtoktalan nemes auszugalis adósságaira nézve*[13] *a városi bíróság alatt leend*“,[14] ezen §-us kihagyását sürgeti: NICZKY (Vas) és csak ot kivánja a városi bíróságot, hol a nemes világosan alája vetette magát. Ezen szerkeztetésnek a legveszedelmesbb következéseit látja, itt különbözés tétetik a birtokos, és birtoktalan nemes közt, és a praerogativa alája vettetik a birtoknak. Vannak ugyan törvények, melyek némely hivatalokra birtokos nemest kivánnak, de azon jusból hogy magának birót válasszon, sehol sincs kirekesztve birtoktalansága miatt, ezen praerogativa elválaszthatatlanul jár nemesi characterével, megszomoritná ezen külömböztetés a birtok nélküi nemesi rendet, és azért hagyassék ki az egész §-us. — Igy vélekszik RUDICS, ki maga is örömest nevelné a hitelt nem csak a városokban, hanem a megyékben is. Van oly helység, mely sokkal nagyobb kereskedést üz mint a sz[abadi] kir. városok nagyobb része, s igy hitelre épen ugy szorul, mint azok. De a birtok nem szolgálhat itsinór mértékül, mert számtalan nemes, kinek csekély a nemesi birtoka, mig más egész uttcákat bir a városokban annélkül, hogy nemesi jószága volna. Előttünk a törvénykezési rendszer javitása, s igy nem leend jövendőre panasz késedelmességről, azért nem akarná ennek szennyét a nemesi bíróságra kenni, nálunk is lesz gyors igazság kiszolgáltatás. Ne legyünk ollyanok, kik a városokra minden kedvezést halmozzuk, a többiektől pedig elhuzzuk. Ha a polgárt maga bírósága előt kell keresni, mért ne legyen másnak is azon igaza. Közfelkiáltás következésében a §-us megtartására s kihagyására voxoltatott és tsak azt Trencsén, Bars, Zólom, Zemplén és Békés mostani formájában, Temes és Torontál pedig ugy megtartani kivánták, hogy a birtokos, és birtoktalan egyformán legyen a városi bíróság alat, 34 Megye, H[orvát] Ország és a szabad kerületek szavaztak kihagyásra.

Vége lévén a szavazásnak, KRICSKE emelkedik, és ünnepélyesen világos törvényekre hivatkozott, melyek szerént a birtoktalan nemesek min-

[12] *Iratok*, II. k. 330. l.

[13] A kereskedőknél és iparosoknál fennálló, üzleti könyvekbe bevezetett és számlakivonattal igazolt adósságok.

[14] *Proiectum de coord.* 10. l.

den városi adósságaikra nézve az ottani bíróság alá vettetnek.[15] Kérdi: valjon ezen törvényt a másik résznek ellenkezése mellet meg lehet e változtatni?

NAGY BENEDEK panaszolkodik, hogy még ott sem halgattatnak meg a városok, hol ön érdekök forog fen, — de ezt BORSICZKY helyben nem hagyhatja, felszóllitja az egész városi Rendet: Valjon gátoltattak e valaha voxuk kiadásában? Közönséges volt a szavazásra való felkiáltás, a melynek ő is, noha a szerkeztetést pártolta, s a mellett erősségeket hozhatott volna is fel, hódolt. Azért it semi rövidséget nem lát. VÁGHY elismeri, hogy a Rk ily nagy többsége ellen nem használt volna bármely argumentatio, de csak azt kéri megemlitetni, hogy ezen czikkely a városok befolyása nélkül ki hagyatott. — Amire azonban

HERTELENDY azt jegyzi meg: hogy itt nem a befolyásról, hanem a megegyezésről lehet szó, SISKOVICS pedig a törvényhozásban semmi féle másik részt nem ismervén, a városoknak pedig az eddig csak szokásos votumát elismervén, fentartja magának a lőcsei kifejezésre a feleletet, ha azt ne talán az Országos ülésben ismételné.

A 19., 20. és 21-ki ker[ületi] Ülések végzései ezek valának: a 6-ik §-us némely módositással elfogadtatott — a 8-iknál pedig a nemesek cseléd-jeit a városi bíróság alól kivették a Rk, a 9-ket pedig meghagyták.

A III-ik t. cz.-ben a legnevezetesebb végzések tétettek, és ugyan voxok többsége által elhatároztatott:

A pedaneus bíróság, t. i. az alispán, és sz[olga]biró judicatusa eltörültetvén, előttök lefolyni szokott perek a megye törvényszékére utasitattak.

A kerületi táblák eltörültetnek.

Minden pereknek, még a haza árulás, és fenség sértésnek is első bíróságául a megye törvényszéke rendeltetett.

Ha az alperesnek több megyékben birtoka van, akkor a felperes szabadon választhatja a sedriát, mely előtt kezdje perét.

Ezen véghetlen fontos vitatásokat a jövő levelek körülállásossan magokban foglalandják.[16]

[15] Ilyen törvények: 1649 : 15. tc., amely a birtoktalan nemeseket városuk joghatósága és bírói hatalma alá veti, 1655 : 46, 1659 : 127. tc.

[16] Olv. részletesebben a következő két számban.

105.

a)

1833 december 19

Kerületi ülés.

Tárgy: [I.] *A II. tc. 7. §-a: a nemes városi tartozásai városon kívüli birtokát is terhelik.* [II.] *A 8. §: a kétes nemesek személyükben is városi bíróság alá tartoznak, a nemesek szolgái nem.*

b)

1833 december 20

Kerületi ülés.

Tárgy: A Juridicum III. tc. 1. §-a: az elsőfokú megyei törvényszék.

a)

[I.] *December 19.* a voltak elölülése alatt PALÓCZY felolvasá a 3. és 4. §-nak módositott szerkeztetését, a mely is észrevétel nélkül meghagyaték; az 5. §-nál azonban DUBRAVICZKY azt kiváná, hogy a helyett: „*Universi indiscriminatim, tam in comitatibus possessionati quam et inpossessionati nobiles*" tétessék csak „*nobiles indiscriminatim*", minden a birtokos és birtoktalan nemesek közti különböztetés nélkül, ez ellenvetés nélkül elfogadtatott. Még a §-ban módositásnál fogva behozott „*scripto*" szót VÁGHY ki akarta hagyatni, mert a városi lakosokkal nem csak irásban hanem szóval és tanuk előtt is tétetnek oly szerződések, melyek következésében a nemes ember a városi bíróságnak alája veti magát.[1] Ezt BEZERÉDY pártolja, ne hogy a *scripto* a magyar hitelnek ártson, melyet oly erősnek kiván, hogy a nemes szavára még ezereket is kellene kölcsönözhetni. RUDICS azonban fájdalomal tapasztalta hogy sokan még a *scripto*-ra sem akarnak fizetni. És SISKOVICH itt nem egyedül a szerződésről, hanem egy uttal compromissumról is látja fenforogni a kérdést. Compromissumnak pedig az 1729 : 36. szerint[2] létalapos feltétele, hogy irásba foglaltassék. POGÁNY hasonlóul itt a bíróság kérdését látván, BEÖTHY pedig a nagyob bátorságra az irott szerződésre még két tanu aláirását kivánván: szavazás kivántaték:, melynek folytában a *scripto* kihagyására voxol: Nyitra, Hont, Pest, Tolna, Zemplén, Szerém, Csongrád, Békés, Csanád, Arad, Temes, és Jász Kun, megtartására pedig 30 megye, Horvát Ország és a Hajdu kerületek.

A 6. §-us mint már mondám[3] kihagyatván, felolvastatott a 7-ik, (a mostani szerkeztetésben a 6-ik) melynek tartalma: azon esetre, ha a megyében birtokos nemes, az előbbiekhez képest a városi tanács bírósága alá vetette magát, polgári birtoka azonban elégtelen volna, a végre hajtás compassualis[4] levél mellett nemesi javaiban eszközöltessék. — Többen az egész §-us kihagyását sürgették; GHYCZY azért, mivel a város

[1] A szöveg így hangzik: Házbértartozások ügyében a nemesek ellen csak azon esetben illeti meg a városi ítélő széket a bírói hatalom, „si semet hoc in obiecto foro civico scripto et explicite subiecerint". (*Iratok.* II. k. 331. l.)

[2] A tc. birtokosztály esetében 32 éven túl elévülést állapít meg.

[3] V. ö. 491. s köv. l.

[4] Megkereső, az ítélet végrehajtását eszközlő.

mint alsób bíróság nem küldhet Compassualitást a felsőbbhez, ezen esetben pedig a nemes még elesne a törvényes oppositiótól is. PRÉNYI, kinek küldői csak a városi birtokot akarják a Contributio kielégítése alapjául elismerni, nemesiből pedig még ingót sem, annál kevésbé az ingatlant. — FEKETE feleslegesnek tartja a §-ust, mivel a városi birtokból ki nem vetkeztetheti magát a nemes, mig a köz adót le nem fizette. SISKOVICH in Ordine processuali[5] látja helyét, hol szó lesz az Executioról és a Compassusokról, itt össze volna kötve a Contributio biztosága a nemesi birtokal. Mások módositást kivántak, mint OCSKAY, e hozzá tétel által *„exceptis restantiis Contributionis e fundis Civicis excontentandis"*, a mit JUSTH is pártol és csak az intramoenialét kijeleltetni javalja és SZLUHA emlékeztetvén hogy még a paraszt telket sem szabad Contributio fejében exequálni, minél kevésbé a nemesi birtokot, de az eset lehetőségét sem látja, mivel fel nem teheti, hogy a városi tanács 20 évi Contributionak összehalmozását bevárná, a mi mégsem ütné fel a birtok értékét. Ellenben a szerkeztetést elfogadják BORCSITZKY, annál is inkáb, mivel az 1792 : 17. még a külső bíróságnak, t. i. a váltótörvényszéknek megengedi, hogy Compassus mellett hajtathassa végre itéleteit,[6] minél inkáb tehát belföldinek, de ezt a törvényhatóságok közti reciprocitás is megkivánja, a kérdés pedig ide tartozik, mert most foglalatoskodunk a törvényszékek elrendelésével. PRÓNAY serény birószkodást kivánván, a substratumot nem mint Contributiót, hanem mint világos adóságot tekinté. — Erre azonban SISKOVICH azt válaszolja, hogy a hátra maradt Contributio sohasem liquidum debitum, mert még a jobbágynál is, ha nincs fundus, a be nem hajtható közé tartozik. DUBRAVICZKY természetesnek látja, hogy egyik független biró a másiknak Compassust küldhessen; BEZERÉDY pedig az adóróli kezeskedést csak ugy érti, hogy az ország egyeteme nem áll jót az egyesek contributionalis hátramaradásáért, de nem ugy, hogy a városok adózásait be ne lehessen hajtani. PALÓCZY végre Ullászló törvényére emlékezett: *„frustra forent judicia, si executioni mancipari non possint"*,[7] ha elsőb fentartottuk a nemes praerogativája ellen, hogy őt a városi bíróság alá vetettük, most se tartsuk azt, hogy az itéletet végrehajthassa; Voxoltatván a Redactio ellen szavazott: Poson, Nyitra, Vas, Liptó, Komárom, Hont, Veszprém, Baranya, Fejér, Turotz, Posega, Abauj, Gömör, Bereg, Torna, Arad és Torontál. Voxát ki nem adta Esztergom és Báts, a szerkeztetést pedig pártolta 29 megye, Horvát Ország, Egyházi Rend, Jász, Hajdu kerületek.

[II.] Következék azután a 8-ik (most 7-ik) §-us, mely azt rendeli: *„A bitangolt nemességü emberek, kik t. i. nemeségöket az 1827 : 20-hoz képest*[8] *be nem bizonyithatják, valamint a nemeseknek nemtelen szolgái is, mind személyes mind dologi tárgyakban a városi bíróság alatt leend-*

[5] A jogügyi bizottság munkálatának második része a perrendtartás reformjára vonatkozó javaslatokat tartalmazza.

[6] A tc. szerint azok ellen, akik az örökös tartományok váltótörvényszékeinek illetékességét elismerik maguk felett, az ítéletek a magyar udvari kancellária megkereső levelével hajttatnak végre.

[7] II. Ulászló 1507.-i decretumának 1. articulusa, amely elrendeli a bírói ítéletnek karhatalommal való végrehajtását, bevezetésében mondja: „Ut iudicia... frustra de caetero ne fiant, sed actor obtento iam iure suo, quod acquisivit... infallibiliter potiatur..."

[8] A tc. értelmében polgári bíróságok és más törvényhatóságok előtt a peres félnek elég nemességét az alispán bizonyságlevelével igazolnia, amelyet az illetékes szogabíró és esküdt aláírásával lát el.

nek".[9] Az első részre, a kétes nemesekre nézve köz vala a szerkeztetésnek helybenhagyása, s azt egyedül Tarnóczy ellenezte, mondván, kétes nemest ez értelemben nem esmér; mert vagy in petitorio áll valaki, akor nemtelen, vagy ususban van, akor nemes, mig nemtelensége be nem bizonyitatik, — de a nemesek szolgáik iránt hoszasab vita folyék. — Rudits a szerkeztetés ellen nyilatkozék, mert nemcsak a fenálló világos törvény, mint 1647 : 78.[10] és 1715 : 30[11] ellen volna, hanem a városoknak e részbeli kicsapongásait is előmozditaná. Egyesé tenni akarja ugyan a szólló a városiakat a nemességel, de nem ugy, hogy a köz fal eldöntessék, hanem csak hogy határai kitágitassanak. Megyéjében kebelezett szabadkai városnak e tárgyu számos visszaéléseit körülállásosan előhozván, felolvasá az 1790-ki oklevelet és országgyülési sérelmét,[12] nemkülönben az 1802-ki orsz[ág] gyülése naplókönyvből a város ellen ismételt panaszokat és követei által tett igéreteket, hogy már ezekre jövendőre alkalmat nem adand a város,[13] mindazáltal 1825. és 30-ki Orsz[ág] gyülésén hasonló sérelmek fordultanak elő;[14] sőt a legujabb időről is két

[9] *Proiectum de coord.* 10. l.

[10] Az 1647 : 78. tc. 5. § tiltja a városokat, hogy a nemeseket vagy azok servitorait elfogják és börtönbe vessék.

[11] Ez a tc. a vallásügyről szól s így nyilvánvalóan elírás. Valószínűleg a 63. cikk helyett, amely a városoknak a nemesi kiváltságok sérelmére elkövetett excessusairól szól.

[12] Mária Terézia 1779 jan. 22-én emelte Szabadkát szabad királyi városi rangra. Valószínűleg a királynő privilégiumát kell az 1790-i oklevélen érteni. A várost Temesvárral, Pozsegával és Károlyvárossal együtt az uralkodó kívánságára az 1790/1-i országgyűlés becikkelyezte. A tárgyalások folyamán (1790 dec. 7.) Bács megye követe az inartikulálást törvényesnek ismerte ugyan el, azonban sürgette a Szabadkához kapcsolt két helység elszakítását, arra hivatkozván, hogy „törvény által el vagynak a városok tiltva, hogy jószágot ne nyerhessenek". A kifogást azonban az országgyűlés elutasította, mivel a város a két falunak már szabad kir. várossá tétele előtt birtokában volt. (Az országgyűlés *Jegyzései*, 259. l.)

[13] Az 1802-i országgyűléshez a Szabadkán lakó nemesek azzal a panasszal fordultak, hogy a városi hatóság őket a török háború alkalmával sáncmunkákra, természetbeni szolgáltatásokra kényszerítette, azóta pedig rendszeresen robot teljesítésére, mint út- és hídjavításra, fafuvarozásra, rétkaszálásra szorítja őket. (37. gravamen. Az országgyűlés *Irásai*, 217. l.) Amidőn a kérdés másodszor az alsó tábla elé került, szept. 25-én a szabadkai követ kijelentette, „hogy mivel többnyire azon városban lakozó nemeseknek panaszai adtak vólna ezen panaszra okot és alkalmatosságot a kik boldog emlékezetű Jósef tsászár idejében folyt török háború alatt, főképen a törvényeknek bizontalan magyarázása miatt, a panaszolt mód szerént terheltettek, most azomban által-látván a hazának szándékát és a törvényeknek valóságos értelme eránt is meg-világosittatván, igéretet s fogadást tenne az eránt, hogy azon városban lakozó nemeseknek ezután a törvények értelme szerént a panaszra alkalmatosság adódni nem fog". (Az országgyűlés *Jegyzései*, 311. l.)

[14] Az 1825/7-i országgyűlésen Bács megye sérelmül bejelentette (66. grav.), hogy Szabadka a nemesek szolgáit elfogatja és felettük ítélkezik, a helytartótanács pedig, amely elé az ügyet orvoslás végett felterjesztette, nem döntött, miért is kéri oly törvény meghozatalát, amely a nemesek szolgáit a megyei hatóság alá tartozóknak nyilvánítja. Az országgyűlés nem tartott szükségesnek új törvényt, mivel az ügyre az 1647 : 79. tc. vonatkozik s így a helytartótanácsnak kell intézkednie. (Az országgyűlés *Irásai*, 512. l.) Az 1830-i országgyűlésen Bács megye bejelentette: Szabadka a helytartótanács előtt azzal érvelt, hogy az országgyűlési végzés a törvényt interpretálja, ez azonban a másik fél, a király nélkül nem tekinthető kötelezőnek s így igazához nem juthatott hozzá. (Az országgyűlés *Irásai*, 353. l.)

ilynemü erőszakoskodásnak példáit felhozván, előadását a legujabb, a szóllónak néhány hetek előtti vissza jöttét megellőzte ön cselédjein és személyes jelenlétében elkövetett hatalmaskodás példájával fejezi be, a RR pártfogásáért könyörögvén. Pártolják ezen előadást: B. Prényi, Horváth (Zala), Pogány, Szél, ki csak azon nemeseket kivétetni akarja, kik polgári mesterséget üzvén, önmagokat is a városi bíróság alá vetették. Czindery, nem akarván elesmérni, hogy a megye nem tudna igazságot gyorsan kiszolgáltatni, s hogy a város ezen szolgákra nézve Asylum legyen a megye ellen. Bencsik, ki a tárgyat a Criminálába tartozónak látja, hasonló Siskovich is, in realibus a 2. 8. 26. §-a szerint[15] az uri impensiot[16] fentartatni akarván, ezennel Bárczay megjegyzi, hogy az uj rendelkezéseknél a régi törvényekre nem szükséges hivatkozni, Fekete és Deák, kik itt semmi rendelkezést nem kivánnak arról, hová tartozzanak a nemesek szolgái. Más részről Palóczy és Beöthy az embert nem eszköznek, hanem személynek tekintvén, a nemesi praerogativának semmi sérelmét nem látják ebben, ha az erkölcstelen cseléd legottan lakol, a mit Novák valódi Pandora szelenczéjének tart. Borcsitzky, Pronay által pártoltatva kivételt kiván, ha a cseléd in flagranti megfogattaték, Bezerédy küldőinek azon ohajtását nyilatkoztatja, hogy minden szabad kir. városban egy sz[olga] biró állandóul lakjék; ami azonban nem ide valónak itéltetett; voxolás által a megye törvényhatósága nevezetes többségel elhatároztatott, minthogy a városit csak kivánták: Trencsén, Nógrád, Bars, Zolyom, Posega, Verőcze, Szerém, Zemplén, Borsod, Heves, Bihar, Békés, Arad, Temes, Torontál, Krassó, Horvát Ország és Jászság. Az utolsó §-us hogy t. i. ezen rendelkezés ugynevezett vásári bíróságra ki nem terjesztetik, meghagyatott.

b)

December 20-án a megyékbeli törvényszékek elrendeléséről intézkedő 3-ik czik[kely] jutván vitatás alá, annak első §-a mindjárt szavazat alá eresztetett ezen szóig: *„constituitur"*,[17] ily kérdés tétetvén fel: *„Legyen e pedaneus*[18] *biró vagy ne?"* Legyent csak Poson, Zala, Komárom, Hont, Tolna, Bács, Bihar, Turótz, Abauj, Sáros, Szabolts, Bereg, Torna, Árva, Mármaros mondottak, a többiek ellene voltak, és igy a pedaneus bíróság végképpen eltörülteték.

Josipovich (Turopolya): Semmi rendelkezés nem tétetvén az Orsz[ágos] küldöttség munkájában a turopolyai nemes községről,[19] arra

[15] A jogügyi bizottság munkálatainak negyedik része, a „Codex de delictis eorumque poenis" a II. rész VIII. cikk 2. §-ban azon pallósjoggal felruházott földesurak és tisztjeik büntetéséről szól, akik a bűnöst szabadon bocsátják.

[16] Igazságszolgáltatást.

[17] Az alispáni és szolgabírói ítélőszékek megszűnnek és az eddig előttük kezdett perek tekintetében első fokú bíróságul a megyei törvényszék rendeltetik. (*Proiectum de coord.* 13. l.)

[18] A pedaneus bíróságot, mint a megye alsófokú bíróságát az 1729 : 35. tc. létesítette; lényege az volt, hogy a kisebb ügyekben az alispán, vagy a szolgabíró ítélhetett helyhez és időhöz nem kötve. A fellebbezés innen a megyei törvényszékhez történt.

[19] A Zágráb melletti Túrmező (Turopolya) várjobbágyi eredetű nemessége (universitas nobilium Campi Turopolia) 24 községből és mintegy 600 családból állott. A kerület Zágráb megyétől függött, azonban önkormányzattal rendelke-

nézve egy különös rendelkező törvényczikelyt kiván, minthogy több kiváltságok lévén az ottani nemeseknek is, azok számosb oklevelekel megerősitetvén a törvényhozóság figyelmét megérdemlik. Eddig szokás szerint mind szóbeli és summás, mind rendszeres pereik, a grófi székre vitettek feljeb, onnan pedig a zágrábi törvényszékre, s utoljára a Banalis táblára, ez a szokás pedig a Rudolf kiváltságositó oklevelében[20] alkottatott, most már az uj rendelkezéskor törvényel kivánja azt megerősitetni. Borcsitzky: Kétségkivül rendelkezni kell ezen községről, de minthogy az Orsz[ágos] küldöttség erről semmi emlitést nem tesz, nem tudjuk miből áll s ennélfogva eddigi szokásaiban sem állapithatjuk meg, azok is esméretlenek lévén előttünk; szükségesnek látván tehát egy küldöttség kinevezését, mely elintézi, törvényczikeket alkotva a Turopolyaiakról és azt annak idejében be mutatva. Asztalos egyetért Trenchénnel; mert semmit sem akarna rendelkezés nélkül hagyni, s a praedialistákra nézve kiküldött Deputatiora javalja hagyni ezen tárgyat is. Prónay olyanokat javall ezen tárgyban kiküldetni, kik az eddigi szokásokat tökéletesen esmérik. Josipovich kivánja hogy küldői megkülönböztessenek a praedialistáktól, mert egészen mások kiváltságaik; Egyetlen egy oklevelök van, a többiek csak megerősitik, s azon egy után rendelkezhetnek a Karok. Dubravitzky: Ő sem kivánja azokat össze zavarni a praedialistákkal; szükséges azonban hogy világosra jöjünk rájok nézve, ara pedig sem ezen kijelentése nem elég a Turopolyai követnek, sem általa most kiadott munkátska,[21] noha az a küldöttségnek utmutatásul szolgálhat; időnyerés végett tehát bizassék ezen ügy ugyanazon Deputatiora, mely a praedialistákra nézve kiküldetett, ez meg is állapitatván, a §-us továb olvastatik.[22]

Asztalos: Ezután már állandó törvényszék lévén, arra nézve az az észrevétem van, hogy némely v[árme]gyékben, nevezetesen Mármarosban igen számos a rab, ugy hogy a törvényszék csupán a fenyitéki pereket se győzte végezni; noha két senatusban folyvást összeült, most pedig az úriszékről menyi per jövend által a törvényszékre, sőt menyi a kerületi és kir. tábláktól is, nem hihetem, hogy ha bár állandó is leend a törvényszék, mindezt elvégezhesse; azért kivánnám, hogy nem egy, hanem kettő lenne, egyik fenyitéki és politikai vétkek actioival,

---

zett. A községek követei Nagygoricán közgyűlésekre jöttek össze s a megye határozatait a külön tisztikar élén álló turopolyai gróf (comes terrestris) hajtotta végre.

[20] I. Rudolf 1582 március 8-án erősitette meg a zágrábi káptalan 1560 február 15-én kelt oklevelét, „quibus nobiles Campi Zagrabiensis se vicissim in fratres adoptivos at condivisionales assumunt ac statum communitatis suae ordinent". Az oklevél szabályozza a nemesek peres ügyeiben követendő eljárást is. (Laszowski, Emilius: *Monumenta Historica Nobilium Communitatis Turopolje.* Zagrabie, 1906—8. III. 286. sz. IV. 26. sz.)

[21] A Zágrábban megjelent kis füzet címe: *Synoptica deductio exhibens primaevum ac modernum universitatis nobilium campi Turopolia statum, item indolem iudiciorum in praelibata universitate vigentem* per Georgium Jozipovich redacta. Posonii die 1. Septembris 1833.

[22] A III. cikk 1. §-ának második része azon pereket sorolja fel, amelyek a megyei törvényszék elé fognak tartozni. Ilyenek a büntető, köztiszti és polgári pereken kívül, amelyeket eddig is előtte folytatni vagy eléje fellebbezni szoktak, a tiszta adósságiak, továbbá, ha a per tárgya a megyében van, a szerződési-, végrendeleti-, zálog-, leánynegyedi- és új osztályperek, a bevallások hatálytalanitására irányulók és csődperek. (*Proiectum de coord.* 13. l.)

másik polgári perekéivel foglalatoskodó, minthogy ezen perekben is gyorsab igazság kiszolgáltatás czéloztatik.

ROHONCZY: Régi időkben csupán Sedria volt, de utób megszaporodván dolgai, nem győzvén azokat, kiosztogattatott a sz[olga] bíróknak, ugy támadtak a pedaneus bíróságok, melyek II. Józsefig maradtak, ki a régi Sedriát ismét felállitá Judicium subalternum nevezet alatt,[23] minden pert oda utasitván vissza. A Sedria annyira elválasztatik a politicai administratiotol ezen szerkeztetés szerint, hogy veszedelmes lenne enyire különválása, ki kell tehát világosan jelenteni a törvényben, hogy ezen kétféle administratioja a v[árme]gyének egymással függésben legyen, mert a megyék constitutiójában áll az alkotvány ereje. A szolló fen szeretné tartani a nyilvánoságot, a kiszolgáltatókra nézve fenmaradjon a felelet terhe, a birók pedig szabadon választassanak. JUSTH: Mindenek előtt a törvényszék elrendelését kell bevégeznünk, azt pedig előb nem tehetjük, mint sem tudnók, megmaradnak e a kerületi táblák[24] vagy nem? hogy tehát helyesen rendelkezhessünk, azt intézzük előbb el; Többiben Veszprémmel tökéletesen egyet ért, vele pedig PLATY egyezik, hogy elsőben is a törvényszék elrendelését kell szóba venni. PÁLÓCZY a politicai igazgatóságot elválasztani kivánja a törvényszéktől, egész más lévén annak szelleme. Mármaros kivánságára azt jegyzi meg, hogy minden v[árme]gyének csak egy Sedriája van, nem pedig kettő, egymástol független, szokás ugyan, hogy ha sok a dolog azon egy Sedriának tagjai két tanácsban ülnek össze, de azért mindenkor csak egyet tesznek. Ámbár mostanában szaporodni fognak dolgai, elvégezheti azokat, mert nem időszakonkint, hanem folyvást együttülend. Veszprémnek clausulája nem tartja fel a megyék auctoritását, annak garantiája maga az alkotvány, nem szorul az semmi clausulára, külön lételézésére nézve elég biztoság marad a restauratio, melyen tagjai szint ugy választatnak, mint más magistratualis személyek. Az igazság kiszolgáltatásában nincs hasznosab elv, mint annak megállapitása, hogy minden perlekedő otthon találja helyben az első folymodásu törvényszéket; azért czélirányosnak látná, hogy a Juris peren kivül minden per a Sedrián kezdetnék; igen jól jegyezte tehát meg Turótz v[árme]gye, hogy azt kell előb tudnunk, állanak-e a kerül[eti] Táblák, ha nem, vitessenek ezekről perek a Sedriára, s azon esetben, ha a per alatti jószág több megyékben fekszik, azon v[árme]gye törvényszéke előtt folyon a per, melyben a jószágnak nagyob része van, vagy a felperes akaratjától függjön a bíróság választása.

BREZOVAY: Én sem akarom, hogy a törvényszék ugy elválasztassék a politicai administratiotol, mint II. Jósef idejében, nem is leend ez ugy, melyet most fogunk állapitni, mert amabban egészen külön elölülő volt,[25] ebben pedig az alispány marad elölülőnek; hogy minden per

[23] II. József 1786-ban elrendelte a megyék igazságszolgáltató hatáskörének megszűnését és a kerületi táblákat tette meg első folyamodású törvényszékké. A magyar hatóságok érvelésére azonban megmásította intézkedését és 38 megyei altörvényszéket állított fel, amelyek 1787. nov. 1-én kezdték meg működésüket.

[24] A négy kerületi táblát az 1723 : 30. tc. állította fel. Székhelyük ekkor Kőszeg, Nagyszombat, Eperjes, Debrecen volt.

[25] „Das Wort Comitat ist hinfüro — mondotta II. József 1786-ban — blos als ein zu politischer Verwaltung des Königreich Hungarn bestimmte Untertheilung desselben zu betrachten." (Marczali: *Magyarország története II. József korában.* III. k. 584. l.) A megyei törvényszékek elnökeit és bíráit a hétszemélyes tábla ajánlata alapján nevezte ki az uralkodó.

a Sedriára vitessék, megegyez Borsodal. Hoszasak voltak a perek eddig is, egyik oka abban vala, hogy a bíróságról évekig vetélkedhetnek a felek, ez pedig megszünik, mihelyt ki lesz mondva, hogy minden per a Sedrián kezdessék, kivévén a fenségbántási és haza árulásiakat. Hogy pedig még inkáb eltörültessék a bíróság elleni kifogás, arról se legyen szó, melyik megyében fekszik a per alatti jószág nagyob része. Igaz hogy igen megszaparodnak a Sedria dolgai, de ha felveszem, hogy a pedaneus birótol eddig is minden per oda ment és csak ugy kellett revideálni, mintha ott kezdetett volna, erre nézve aligha több dolga leend mint eddig, a kerületi táblák előtt folyt perek pedig nagyon megkevesednek, ha mint utasitásom tartja, az aviticitás eltörültetik.

Nitzky (Vas): Pártolván Borsodot és Turóczot, azt adá kijelentéseikhez, legfőb megkivántatóság a birákban, hogy bizodalma legyen benne a perlekedőnek. Igaz, hogy ez elég volt a pedaneus bíróban, mert választtatott, de minthogy az politicummal is el van foglalva, nem folyhattak előtte gyorsan a perek; már pedig ezeknek hamaritása fő dolog. A Veszprémi jegyzetéket jól megfejté Borsod, külön kell választani a politicumot a törvénykezéstől, majd szóljunk a birók restauratiojáról s gondoskodhatunk rájok nézve biztoságról. A perekre nézve minden pereket a v[árme]gye székére akarok vinni, mert arra kell ügyelni a törvényhozóságnak, hogy közbizodalom választotta birák legyenek! S ezen tekintetből a kir. tábla tagjai is választatnának az orsz[ág] gyülése által. Tekintetet érdemlő az a körülmény is, hogy a szegény nemes távol lakván, s ügyészre hagya egészen a maga perét. Nem kárhoztatom én az ügyészeket, de csak tudhatja kiki, hogy annak hibája és gondatlansága miatt számtalanszor elveszett a per, holott ha otthon maga v[árme]gyéjében perelhetne az ügyes bajos, maga is jobban felvigyázhatna s utánna láthatna perének. Ezenkivül figyelembe kell venni azon tetemes költségeket is, melyeket a messziről perlekedő természetesen okoz, holott az igazság kiszolgáltatásának minél olcsóbbnak kell lenni, de még egy fő elv hátra t. i. azon szörnyü egyenetlenség elháritása, mely eddig az apellatában divatozott, a világos adósági perben három apellata volt, mikor a Juris perben, hol minden vagyonom forgott kérdésben, egyetlen egy vala. Van még egy második kérdés is, az, hogy maradjanak e a kerületi táblák s ezt döntsük e előbb el, én azt vélem, hogy igen is erről kell szóllani elsőbet. Dokus: A politicai kormányzatnak az igazság kiszolgáltatásától elválasztására nézve, ha ezt tesszük, semmi újat nem teszünk. Csak ott leendünk ezáltal, hol régib törvényeink szerint voltunk. Mert a birák ezután is szint ugy választatni fognak, mint eddig, küldőim serény perlekedést ohajtván, a pereket helyben kivánják kezdetni, s ennélfogva azokat Sedriára vitetni: mi hogy megtörténhessék, a kerületi táblákat szükséges előb elvégezni, maradjanak e vagy nem? Czindery hasonlólag minden pert Sedriára kiván vitetni, még a fenség bántásit s hazaárulásit sem fogván ki, de hogy a törvénykezés elválasztassék a v[árme]gye közönségétől, abban meg nem egyezik. Valamint pedig már minap inditványba hozta, ugy most is ohajtja elhatároztatni, hogy a törvényszéknél a legnagyobb nyilvánoság divatozzék. A kerületi táblák szünjenek meg, s ez magában folyand, mihelyt az elhatároztatik, hogy minden per törvényszékre tartozik. Fekete: Ha valahol, a fenségbántás perében leginkáb megkivántatik a birák függetlensége, meg van állapitva, hogy senki a maga ügyében biró nem lehet, s innen következik, hogy ő Felsége pere sem folyhat a királyi táblán, hol a birók is tőle függenek. Ezen pereket te-

hát természetesen a törvényszékre kell utasitani. Eltörültetvén a kerületi táblák, ha a jószág több V[árme]gyében fekszik, foljon a per azon v[árme]gyében, hol a felperesnek azt kezdeni tetszik, de nem a kerületi táblákról kell előbb határozni, hanem arról, legyen e még a kir. tábla első folyamodású birószék.

KÖLCSEY telyesen megegyezik azokkal, kik a királyi tábla első folyamodásoságát eltörleni kivánják. Régente igen is helyén volt az az intézkedés, mert irományok lévén alapjai minden jogoknak, az irással pedig csak a főbbek s előkelőbbek foglalatoskodván ők itélhettek leghelyesebben az oklevelekből; de utób az alsó nemesség is irás tudó lévén, Ulászlótol fogva apródonkint áttétettek a zálogos perek a megyékre,[26] és az ujabb időben a nemesség minden megyében képessé lett az oklevelekből itélhetésre; azért most már mindazon perek áttétethetnek a megyére. Ez a kérdés a kerületi táblákból fenforgóval összefüggésben van s valamint ez, ugy az is lehet elsőben eldöntendő; akár ugy mint Borsod mondá, hogy két tanácsban üljön össze, akár ha azt veszem fel, hogy Sedria tartásra 8 hét volt eddig egy esztendőben, annak is majd felét a fixumok vették el,[27] de üljön bár akár három felé, ha nem fogná győzni, a v[árme]gye közönsége számos tábla birákat nevezhet, ugy hogy több felé ülni is elég jut. GR. LA MOTTE: Én nem kivánom, hogy a törvényszék a v[árme]gye közönsége alá vettessék, de azt sem, hogy attol egészen elválasztassék, ez pedig eléretik azáltal, ha nyilvánosság lesz a törvényszéknél és rendesen restauráltatni fogna, correspondentiát pedig valamint eddig, ezután is ugy viendi. SZABÓ: A fentartások és záradékok (Salvatelae et clausulae) el szoktak hangzani, azokat tehát kihagyatni kivánja ezen §-ból, mert jobb is valamit egyenesen kimondani. Első megkivánhatóság a bióban a függetlenség; ez pedig az által éretik el, ha szabadon választatik és alávetve semmi másnak nincs. Nem tudván előre hatóságát a Sedriának, azt el nem rendelhetjük, mert elrendelését hatóságához kell szabni, csak ugy rendelhetjük tehát el, ha előb kiszabjuk hatása körét; igaz ugyan, hogy ezen acitivitása kitüzése belevág a többi birószékek elrendelésébe; de az ily belevágást elkerülni nem is lehet; otthon legyen a biró, ezt kivánom én, mert eddig sok bába közt elveszett a gyermek, sok biró közt azt sem tudja az ügyes bajos, melyik előtt pereljen, küldői ugyan egy harmadik uj Senatust kivánnak felállitani a Curián, a királyi és hétszemélyes táblán kivül, s azt akarnák, ez előtt kezdessenek minden perek, de ha ez meg nem áll, vitessék minden per, a haza árulásit és fenségbántásit sem kivéve, a Sedriára, a királyi táblától is, valamint a kerületi tábláktol. Ha több v[árme]gyékben van a peres jószág, ott foljon a per, hol az alperes lakik; ha a terminusokat szorosan megtartja a Sedria, minden bizonyal elvégezhetendi minden dolgait, hát ha még a törvényszünetek is megröviditetnek. SZALOPEK: Először a Sedriát kivánja elrendeltetni, hogy tudassék, milyen tagjai lesznek annak, azután lehet az oda tartozandó pereket meghatározni. A bíróság elleni ki-

[26] Az 1504 : 7. tc. a megyét felhatalmazza, hogy száz forint értékig zálogperekben ítélkezzék.

[27] A bizottsági munkálat indokolása szerint „quatuor fixorum terminis insimul octo hebdomadas constituentibus penes omnem solertiam exiguum est, quod definiri potest", az alispánok és szolgabirák közigazgatási munkákkal elhalmozva „cum secus etiam ad fixorum terminum alia quoque negotia relegari consueverint, in definiendis causis exiguum quid praestare possint".

fogások azonnal mind megszünnek, mihelyt a Sedria leend minden pernek első birája. Deák: Itt hoszasab tanakodás szükséges, mert sokan, névszerint én magam is, elesvén már utasitásomtól, a szerint szólhatok, a mint az okoskodások által meggyőzettetem. Első kérdésül azt hallom itt fenforogni: El kell e választani a törvényszéket a v[árme]gye egyetemétől? Én függetlennek kivánom a biróságot, de azért egészen külön test ne legyen az a politicai kormánytol. Összeköttetés pedig elég lesz, ha a Sedria tagjai restauration választtatnak, s a köz gyülés olyakat nevezhet. Nem győzi majd a sok dolgot? Erre ugyan már van felelet, de nem egészen kielégitő. Zalában négy Senatusban is itéltek, 8 hétig folyvást együtt ültek, mégis alig győzték; s igy csak ugyan nem fogja elbirni a Sedria, most oly tetemesen megszaporodott munkáit, hanem ha számos tagok neveztetnek ki a közgyülés által diurnum mellett. Én ugyan a pedaneus bíróság mellett szavaztam, de még jobb hogy állandó törvényszéke legyen a peresnek; csak egyszersmind legyen minden perben első folyamodásu szék. A birák számát nem lehet itt elhatározni, az a megyék kiterjedésétől s egyéb körülményeitől függ: igy Zalának több kell, mint Csanádnak vagy Mosonynak, Azonban ellenkezik Győrrel, hogy nem elrendelését, hanem hatása körét kellene előbb kimérni, mert csak akor fogjuk tudni, micsoda tagjai vagynak. Én p. o. ha főispány leend előlülője, vagy ha örökös tábla birák lesznek tagjai, nem szeretnék minden pert oda vitetni. Siskovich egyet ért Veszprémmel és kivánja, hogy a politicum el ne választassék a Juridicumtól, p. o. külön Correspondentiát ne vihessen a törvényszék, hanem valamint eddig, ugy ezután is csak a köz gyülés által. Ha a Sedria több tanácsba oszlik, oszoljon bár menyire is, a V[ár]megye kiterjedettségéhez, s a perek sokaságához képest, de azon külön tanácsok mindenkor csak egy Sedriát tegyenek, nehogy végre ugy járjunk, mint a Subalternumokkal, a hol több megyék össze huzattak, mert ezeknek Consistenitiája alkotványunknak legerősb kezesége. Ide kelljen-e hozni a pereket a kir. táblától? azt igen is kivánom; mert csak ugyan igaz az, hogy ön választotta biróban mindég nagyob és több garantia, s törvényszéknek otthon léte szükséges; de Zalával tartok abban, hogy előbb elrendelését kell bevégezni a Sedriának, azután hatóságát. Ghiczy szinte azt vélte hogy kora kérdés még a Sedriának hatás köre, a függetlenségre nézve meg Veszprémhez ragaszkodik. Dubravitzky: A mi más országokban anomaliának látzott, éppen az tartá fel alkotványunkat t. i. a politicai kormányzatnak el nem választása az igazság kiszolgáltatásától, hanem össze függése azzal: Megyémben is sok a rab és gonosztévő, mint akár hol másutt, mert nagy és terjedt; de azért nem látom, hogy meg ne győzhetné a Sedria a sok pert, mert majd fogja azt minden v[árme]gye tudni, saját körülményéhez képest két vagy több felé üljön-e a Sedria, ha dolgának sokaságához képest szükség leend reá. Első eldöntendő feladásnak tartom a törvényszék elrendelését, mivel ez összeköttetésben van a kerületi táblák eltörlésével s a királyinak első folyamodású hatóságával, sőt mi több, az is kétséges még, meg fogjuk e tartani az institutumokat? És ha a Sedria hatás körét szabjuk ki elébb, a tárgyhoz alkalmaztassuk a biróságot? Borcsitzky: Eléb a tárgyat azután a biróságot ahoz; p. o. ha megállapitatik, hogy csak a Sedria legyen első folyamodásu birószék, akor fogjuk elrendelni tudni, mikor már tudjuk hatáskörét. Utasitásom azonban nem engedi hogy minden pert a Sedriára kivánjak vitetni, már most három Sedriáról is beszélünk, világos tehát előre, hogy nem fog enyi perrel birni.

De továbá lehet e majd szoritani valakit a v[árme]gyében, kivált kinek gazdasága van, hogy szüntelen ott üljön a Sedrián? Ezt a gazdagabb bizonyosan nem fogja magára vállalni, a szegényebek közül pedig nem lesz elég értelmes ahoz, a 4 kerületi tábla helyett tehát alkottassék egy Curialis szék, melynek tagjait válassza az Orsz[ág] gyülés, de a három éven tartandó Orsz[ág] gyülések közt surrogálhasson a kormány. A Sedria összefüggésére a v[árme]gye közönségével elég lesz, ha annak tagjait a gyülés választja, annál nagyob összeköttetés éppen nem szükséges. A fő eldöntendő kérdés most a lenne, minden pernek három birája legyen-e? Második, hogy a Sedria állapitassék-e meg mindenütt első birónak? BEZERÉDY: Meg vagyok győződve, hogy akár mikép is fejezték ki magokat az előttem szóllók, arról, miképp kivánják a törvényszéket a v[árme]gye közönségéhez állitani, és mikép legyen a Juridicum elválasztva a politicumtól, mind azok, kik a pedaneus bíróságot eltörlék, mind kik velem a mellett szavatoztak, meg fognak egyezni, hogy ama régi hatalmas „*Nil de nobis sine nobis*", melynek szelleme a v[árme]gyéket élteti, a v[árme]gye birói hatalmának gyakorlatára nézve, akár mely formában legyen is az, meg ne tagadtassék. Ezen *Nil de nobis sine nobis* főelve alkotványunknak, alapja az igazi szabadságnak s ezt éppen a v[árme]gyék egy fő ágozatában csonkitni senki közülünk nem akarhatja. Én nyugott vagyok, hogy küldőim ezen kivánsága, bár nem oly alakban is, mint ők a pedaneus birákkal akarták: telyesedni fog, és a birói eljárás függetlensége mellett, melynek zavartatni nem szabad, melynek csak a törvény, s igazság által kell a biró lelkiesmérete szerint vezéreltetni, fentartása mellett fogják tudni a KK és RR megóvni ama 4-ik Status hatalmát, melyet az előmenő értelem a Jus publicumban kifejtett és egészitő hatalomnak nevezett, mely a többi statushatalmakra nézve, t. i. a törvénytevő, végrehajtó és a birói hatalomra nézve is inditó, korlátoló, s felügyelő befolyást gyakoroljon. Ezen befolyás viszont amazoktól őtet is érvén. E hatalmat, mely a polgári társaság természetében fekszik, és az alkotványos szabadságnak egy fő biztoságát foglalja magában, mely ama *Nil de nobis sine nobis*-sal oly igen egyez, e hatalmas Európának legelőkelőbb nemzeti még csak theoriában esmérik és életbe hozni csak most törekednek, igyekezvén a Departamentál s Municipál rendszerre; mert átlátják, mily erő fekszik abban a nép igazi jó létére és alkotványos szabadságára nézve. Mi oly szerentsések vagyunk hogy ezen hatalom (őseinknek legszebb hagyománya) v[árme]gyéinkben valósággal gyakoroltatik, bár telyeseb és több oldalu kifejtést kiván, s ennek kiképzése lehetetlen, hogy a nemzet főb czéljai közt ne legyen; és midőn Europa sok szomoru próba és tapasztalás után e részben előre készül, hazánk vissza lépést tenni nem fog. Ezen szempontból fogják a KK és RR bizonyosan meghatározni a törvényszéknek állását is a közönségre nézvest. A birói függetlenség mellett amannak hatalmát, melyet feljebb egészitőnek neveztem, fen fogják tartani, annál inkáb, mivel az a birói hatalomnak valóságos önnállását és függetlenségét leginkáb biztositja. Nem ellenzem hogy ezen elv kifejeztessék a törvényszékben, de a fő dolog, hogy annak elrendelése ezen értelemben történjék; de előbb azon kérdést látom eldöntendőnek, az elrendeléshez kelljen e fogni vagy a kerületi táblákat és a királyinak első folyamodásuságát eldönteni. Erre nézve azt vélem, hogy a törvényszék elrendelése, melyet leglehetőb tökéleteségüvé akarunk tenni, amazoktól függ, eléb tehát azokat kell elhatározni annál inkáb, mivel a kerületiek megtartása

vagy eltörlése s a Curiának hány s mily táblákból állása iránt szabályosak utasításaink, s a határozáshoz kell majd magunkat alkalmaztatnunk. Csak ama kérdések eldöntése után tehetünk tökéletes végzést. Asztalos: Az ellenem tett észrevételekre azt jegyzem meg, hogy megyémben gyakran szünetkor is itél a Sedria, és mindég együtt ül, mégsem győzi a dolgot. Trenchénnel egyet értek abban, hogy előbb tudnunk kell, micsoda perek tartoznak a Sedriára, azután rendelhetjük el, valamint abban is, hogy a Curián egy harmadik forum állittassék fel, hol a kerületi perek és eddig a királyi táblán kezdettek folynak. Pronay: A Politicum és Juridicum elválasztására nézve abban látom a garantiát, hogy a község választhatja annak tagjait. Világos utasitásom, hogy minden per Sedrián kezdessék, még a fenségbántásit sem vévén ki, mert nem hiszem hogy hivebbek volnának a kir. tábla tagjai, mint a v[árme]gyéié. Hány Senatusra üljön a Sedria, bizzuk azt a megyék activitására, kijelentvén ezen rábizást a törvényben. Beöthy: Utasitásomtól elesvén, kijelentem véleményemet, a 2 §-us[28] előre tétessék, mert az egyetem elrendelése szükséges elébb, azután annak részéé, a törvényszéké és ez a törvényszék pedig minden nyilvánossággal tartassék. Itt tünik már fel nagy körben az igazság kiszolgáltatása, az idő szelleme megkivánja hogy a nyilvánosság minden itélőszékre törvényesen kijelentessék, mert csak ez teszi igazán függetlené a birót. A kerületi táblákban semi könyebség nem találtatik, mert p. o. Torontálnak a Debreczeni táblán kellvén perelni, 36 mértföldre kéntelen menni. Minden pert a Sedriára kivánok vitetni a kir. táblárol is; a fenségsértését még inkáb, mivel főben járó lévén, négy appellátát meg jobban megkiván. Ha egész esztendőt által együtt ülend a Sedria, minden bizonyal elgyőzi pereit. Juris per eddig is alig volt egy v[árme]gyében 10, ezel tehát nem igen szaporodnak dolgaink. Tolna előadására azt jegyzem meg, hogy az elválasztásra nézve eddig sem volt befolyása a közönségnek a Sedriára, és az itéleteit szabadon hozta, de eddigi tagjai restauration választattak, mert az alispány elölült, a többi tagok részint hasonlóul választattak, részint a közgyülésből küldettek ki: Levelezést pedig legalább megyémben eddig sem vitt a Sedria maga nevében.

B. Prényi azt, hogy a Juridicum politicumtól el ne választassék, tökéletesen pártolja, a kerületi táblákat mint a pedaneus birókat fel kivánja tartani. A nyilvánságot nem csak a nemesi, hanem mindenféle bíróságra ki akarja terjeszteni, de a városokra már ez elmulasztatván, jobbnak tartja másutt minden bíróságra általánosan kimondani ezen elvet. Busán: Előbb kell a Sedria hatáskörét kiszabni, azután annak elrendelését intézni. Ha mint Marmaros mondá, nem győzi dolgait, üljön többfelé, és egész éven át folyvást itéljen, de a kerületi táblákrol ne vitessenek Sedriára a perek. Vay is azt kivánta, hogy eléb a törvényszék hatósága határoztassék el, nem pedig annak egybealkotása. Torkos, Bencsik, Tarnóczy akár melyik kérdést elfogadni ajánlják magokat, tsak hogy döntessék el szavazat által a vitatás tárgya. — Azonban későre haladván az idő, más napra halasztatott.

(Folyttatása következik.)

[28] A bizottsági munkálat III. cikkének 2. §-a a megyei törvényszék elnökéről szól.

December 23-án a 2. §-us a törvényszék tagjairól vétetett tanácskozásba, de a tárgy szövevényes és fontos volta miatt végzés nem hozattatott. Ez és a 21-ki Decemberi voxolás levelem tartalma leend.

24. 25. és 26-án az ünnepek miatt ülések nem tartattak.

106.

a)

1833 december 21

Kerületi ülés.

Tárgy: A III. tc. 1. §. folytatása és befejezése: a kerületi táblák eltöröltetnek, minden per a Sedrián kezdődik.

b)

1833 december 23

Kerületi ülés.

Tárgy: A Juridicum III. tc. folytatása: [I.] A 2. §. a megyei törvényszék összetételéről. [II.] A 3. §. a táblabirákról.

c)

1833 december 27, 28

Kerületi ülések.

Tárgy: Vita Szalopek indítványa körül: mely törvényszék előtt kell kezdeni a pert?

a)

Folytatása a törvényszék feletti vitatásoknak.

December 21. Kerületi ülésben Bük és Hegedüs elölülése alatt tovább folytattak a tegnap félben maradt törvényszék feletti vitatások. Császár: Első kérdés volt a tegnapi vitatások közt „el kell e választani a politicumot a juridicumtól?" én részemről már a pedaneus birók eltörlésére is azért szavatozám, mert az befolyással bir a politicai administratiora; önként következik tehát, hogy ezen különválasztást kivánjam. Hajdan, midőn még az administrationak oly sok ágazatja nem vala, mint mostan, azt is vihette: de jelenleg kifejlődvén már a nemzet gyermekkor álapotjából, el kell különözni a juridicumot a politicumtól, mivel mindenik oly nagy hatásu, olly nagy körü s ágazatu: hogy az egyiket vagy másikat vivőt külön és egészen el foglalja, s miután igy a szükség nevekedett, fel kell daraboltatnia a munkának és részenként másnak által adatnia. Ha tovább is együtt marad ezen kétféle hatóság, nem egyebet, mint háboruságot és visszálkodást fog szülni. Mármaros azt mondá, a Sedria alig győzi ezután dolgait, kérdem tehát, ha már az el foglalja a sz[olga] birót, fogja e vihetni a politicai kormányzatot is? továbbá a v[árme]gye activitásáról hallottam itt beszélni; de arról

szollani sem lehet, mert csak annyi activitással fog az birhatni; menynyit a törvényhozás rendelend neki. Eddig igen is nagy vólt: most én azt megszoritatni kivánom, mert ha a sz[olga] biró akkor tesz jelentést, mikor neki tetszik, az alispány akkor tart gyülést és törvényszéket, mikor neki tetszik, a fiscalis akkor kezdi a pert, mikor neki tetszik s igy tovább, mikor kinek mi tetszik akkor teszi, ez valóban határtalan activitás, azt elrendelni szükséges. A restauratióra nézve nem abban áll a biztonság, hogy engem választanak, hanem abban, hogy én választok; s ha én magamnak nem választhatok, p. o. egy zajos és rendetlen restauratio miatt, már akkor mindegy, ha a kormány választ is, mert sem igy, sem amugy nem én választok. Ha pedig nem én, mindegy akár ki más; ezt bátran ki merem mondani. Birói függetlenség csak ott van, hol a biró itéletét felsőbb biró változtathatja meg; de valyon van e ott birói függetlenség, hol a biró restauráltatik? hiszen igy minden itéletnél azt kell néznie, micsodás befolyásuak a perlekedők, mert ha nagy befolyásu egyik vagy másik, annak el nem lehet perét vesztenie, ha csak a biró azt nem akarja, hogy az őtet letegye biróságából a restauratión. Küldőim tehát azt akarják, hogy válaszon ugyan a nemesség birót magának, de kit egyszer elválasztott, az örökre megmaradjon biróságában, ha csak tetemessen nem vét. Ezen esetben pedig a törvény utján tétessék ki hivatalából. Mi határoztassék előbb, a Sedria összealkotása, vagy annak hatás köre? én ezen utóbbiakat kivánom elébb; mert a kerületi táblákat kell előbb eldönteni erre nézve. Nehézség ugyan ebben az, hogy ha a peres jószág több v[ár]megyebeli, mellyikben folyon a per? Ha az előbb nem intéztetik, meg kell maradniok a kerületi tábláknak, azért a pereket szükséges előbb áthozni a sedriára. Ha oly oklevelek kerülnének elő a juris perben, mellyeket egész v[ár]megye sem tudna elolvasni, ugy nem lehetne az első folyamodásu pereket elvenni a királyi táblától és v[ár]megyére vinni, de ha az ily féle nehézségek előbb elháritatnak, akkor igen is. Éppen ezért kell a nehézségek eldöntésével a sedria hatóságát előbb meghatározni. Utasitásom azt kivánja, szünjenek meg a kerületi táblák. De a megszünés két féle, t. i. egészen eltöröltesenek e, vagy csak olyanok lenni szünjenek meg, a milyenek most? erre nézve szinte elhatározást kivánok. Még az a kérdés is forog fenn, szükséges e hogy minden pernek 3 appellatiója legyen, ha minden biró csalhatatlan vólna, ugy egy appellata sem kellene, de igy elmulhatlanul szükséges: csak hogy kettőnél sem több, sem kevesebb nem lehet. Ha sok apróbb pernek több appellátája van, mint más nagynak, szükséges hogy a törvényhozás rendelést tegyen. A nyilvánoságot általában kimondani nem lehet minden birói székre, mert más nyilvánoság kell a polgári, más ismét egyéb tárgyu perekre nézve. Aczél: Én mind ezen fenn forgó kérdéseket nem szeretném szavazásra ereszteni, mert akár egyik, akár másik tétetnék fel, sok követek elesnének utasitásaiktól s egészen más elvből indulnának ki. Ritka v[ár]megye leend, melyben a Sedriára elegendő tag találtatik, ha annak olly nagy lesz hatása és dolga. Ennél fogva azt sem érjük el hogy az igazság hamarébb ki szolgáltassék. Klauzál: A politicum örökre el különöztessék a juridicumtól: mert éppen azért kivánták küldőim a pedaneus biróság el törlését is. Ezen clausulára: *salva legali auctoritate*, semmi szükség nem leend. Mit értünk ez által? tán a mostani zavaros álapotunkat, de ez meg nem marad, miután a pedaneus birókat már eltöröltük és kinek kinek neghatároztatik hatása: más összefügés a juridicum és a politicum közt nem lehet, mint a sedria restauráltatása. Má-

sodik kérdés a kerületi táblák eltörlése a királyinak pedig első bírósága megszüntetése, de ebből hat nap sem gázolnánk ki, ha azt eresztenők legelőbb szavazatra: *„minden nemesi pernek egy kezdő és két felyebb viteli foruma legyen e?"* Maradjunk tehát az országos küldöttség rendszerében, s ha a v[ár]megyék elrendelésén tul estünk, akkor menyünk által a kerületi és királyi táblákra s adjuk meg competentiáját a Sedriának. Ha Trencsén elveire szavazunk, senki sem ütettik el utasitásától. PETROVAY alkotványunk fennmaradását annak tulajdonitja, hogy a politicum a juridicumtól el nem választatott eddig, s azért ezután sem kivánja: a corespondentia és restauratio által maradjon meg az összefügés. Több költség lévén egyik széléről az országnak másik szélére menni perlekedés végett, mint annak közepére Pestre, onnan a juris perek lehozatalában meg nem egyezik. HERTELENDY: Ha minden fel hordott elvek a Sedriára nézve el nem fogadtatnának, valóban sajnos lenne; sőt a városi bíróságokat is kivánja e szerént alkotatni. Előbb hatás kört kivánunk a Sedriának adni, azután coordinálni, ez jó: mert ha meghatároztatik, hogy minden per v[ár]megyén folyon, magában következik a kerületi táblák megszünése. Nem is ujj idea a Sedria; s az által hogy annak hatóságát szaporitjuk és bővitjük, a v[ár]megyék activitását neveljük, már pedig hazánk boldogsága nagy részben ettől füg. A nyilvánoságot én is akarom, sőt én is voltam legelső, ki azt minden biró székre kijelenteni kivántam;[1] de akkor el nem fogadtatott, hanem kijelentése továbra halasztatott, mind az által ugyan azon elvekből, melyekből Ugocsa, azt most is elhalasztatni kivánom, hogy másutt általában minden bíróságra kiterjesztve mondassék ki, most pedig csak annak eldöntését javallom, minden per a Sedrián kezdessék e. GR. LA MOTTE: Rendelleniségnek hallom mondatni azt, hogy birót szabjunk a perhez, nem pedig megforditva pert a bíróhoz; de éppen nem rendelleniség, hanem szükséges rend, mert attól függend a törvényszék elrendelése, hogy micsoda perek folynak előtte. Azomban én nem bánom, akár a competentiára, akár a koordinatióra szavatoljuk előlegesen. BÜK: Sok kérdés forog már itt fenn, s némelly elő adások már a dolog velejére tartoznak, holott itt csak az előleges kérdéseket kellene eldönteni. Némellyek a kerületi táblák fenn maradását vagy eltörlését vitatják, mások azt, hogy minden pernek három biró-széke legyen, mások ismét azt, minden per Sedriára menjen e, megént mások a Sedria elrendelését, vagy annak hatását kivánják elő vétetni, itt tehát nincs egyéb hátra, hanem hogy vagy deferáljon egyik rész a másiknak, vagy arra voxoljunk min kelljen elébb kérdeni.

Végre szavatoláshoz fogtak mind ezen kérdések és vitatások eldöntésére. Elsőbben az a kérdés vétetett fel: *„a törvényszék elrendelésén kell e kezdeni vagy nem?"* erre nézve a szembetünő többség *nemmel* felelvén, a második és nagyobb fontosáqu kérdés az vala, *meg maradjanak e a mostani 4 kerületi táblák vagy nem?* erre Posony nem szavatolván, mivel küldői kivánnak kerületi táblákat, de egészen más alakban, igennel csak ezek szavatoztak: Soprony, Zala, Thurócz, Posega, Abauj, Sáros, Szathmár, Torna, Ugocsa, és Horvát Ország, a többi 36 szavazat a Jász és Kun, Hajdu Kerületekéivel el törleni kivánta a kerületi táblákat. DEÁK, noha a v[ár]megyéről egyszere a kerületi táblákra ugrani szavazással, nem volt a dolog rendben, defferentiával ki-

[1] Hertelendy indítványát l. előbb, 395. l.

ván lenni mások eránt, hanem most ugyan azért hasonló defferentiát várván kivánja, hogy tovább nem ereszkedvén a kir. táblák vitatásába, a Trencséni inditvány szerént elsőbben is arról történjék szavatozás: *Minden per sedria előtt kezdessék a vagy nem?* ezen inditvány elfogadtatván Trencsén, Hont, Fejér, Zólyom, Moson, Pest, Bács, Thurócz, Posega, Szerém, Abauj, Sáros, Ung és Szabolcs, Gömör, Borsod, Csongrád, Arad, Horvát Ország és az egyházi rend „nem" de a többiek mind az kivánták, hogy minden per sedrián kezdessék. PRÓNAY akkor azt vitatá, hogy a fenségbántási, és honárulási per ide nem vitetett. Brezovay, Bük, Dókus, De La Motte, Klauzál ugyan azért világosan el határoztatni kivánták ezt és külön szavazatra eresztetni, mert, mondá BÜK, a perlekedés módja ide nem értetik, hanem csak a bíróság megálapitása; BREZOVAY: Azért szavatozunk, hogy tudjuk, micsoda perek tartoznak a sedriára, külömben azt sem coordinálhatnók. Ellenben Siskovics, Czindery, Bezerédy, Szlucha, Tarnóczy criminálera kivánták halasztani, mert, ugy mond BEZERÉDY, mindent össze vissza nem zavarhatunk, ahol a királyi tábla criminalis competentiájáról leend szó, ott erről értekezünk, itt pedig, hol csak polgári hatósága forog fenn, csak erről szóljunk, egyebüt sem emlitők meg eddig a criminalis pereket, és TARNÓCZY: Most hogy szavatolunk, nem értjük a fenségbántást és egyebet, p. o. ministerek responsabilitását, pedig erről is fogunk szóllani, annak idejében, és helyén — azért mindezeket el kell halasztani, annyival inkább hogy a criminalitást codex criminalisban, nem pedig a codex civilisben keresendi a tanuló, mert oda tartozik az. — Mind a mellett szavazásra eresztetik, *a fenségbántási és hazaárulási per is a sedriára tartozik e?* Sopron, Vas, Zala, Hont, Fejér, Moson, Tolna, Pest, Bács, Thurócz, Posega, Verőcze, Szerém, Zemplén, Sáros, Ung, Szepes Gömör, Heves, Torna, Csongrád, Csanád, Krassó s Horvátország *nemet* kiáltának; de a többiek *igent* és igy az is oda tartozónak határoztatott.[2] Most már az a kérdés vettetett fel, hogy ha a jószág több v[ár]megyében fekszik, tetszése szerént választhatja e a Felperes azon v[ár]megyét, mellyben perét meginditsa. Ezen kérdésre nehányan nem szavatozván, a többiek kivévén az egy Mosont, mind azt felelték hogy választhatja.

b)

[I.] *December 23-án* Bosányi és Brezovay előlülése alatti kerületben Palóczy fel olvasta ezen utolsó végzések szerkeztetését, a mihez SZALOPEK egy törvényjavallatot a törvényszékek judicatusáról hasonlóul előterjesztvén, mind két irovány dictaturára bocsájtatott. Napi renden következék ezután a 2-ik §, melly ezt foglalja magában: „Ezen t[örvény]szék fog állani egy előlülőből, ki mindég maga a főispán leend, annak

[2] A vármegyei ítélőszékről szóló cikkely 1. §-ának a kerületi ülésben végleg megállapított szövege így hangzik: „Az al ispányi és szolga birói, mint szinte a kerület táblák itélőszékeik eltörültetvén, a báni és királyi törvényes táblák bírósága pedig, a mennyiben eddig első folyamodásu itélőszékek voltanak, — a jövendőre nézve megszüntetvén, — ezen itélőszékek helyébe a vármegye törvényszéke tétetik, melly az ekkoráig is előtte folytatni szokott polgári, köz tiszti és büntető pereken kívül eddig a fellyebb elszámlált itélőszékek eleibe tartozott minden pereket külömbség nélkül, mint első bíróság, fogja itélni." (*Iratok*, II. k.)

pedig hátráltatása esetében az alispányok egyike, ezeket ismét a szolgálatban legrégibb főbiró pótlandja".[3]

NOVÁK: Utasitása a törvénykezési tárgyat a politicaitól külömböztetni nem rendeli ugyan, de még is a mennyire lehet el különözni akarja. Azért a megye egyeteméből folyon ki s vissza minden birói s egyéb tisztség, mi végre nem csak választásuk okvetetlen szükséges, hanem a közgyülésnek rendesen a perek sorozata és a perek tabellái nyujtassanak be. Igy tehát szükségtelen s czél ránytalan hogy a főispány, vagy valamelly alispány legyen a törvényszék előlülője, az első azért nem lehet, mivel a fő czél abban áll, hogy az előlülő választott legyen, a másik ok pedig azon okból nem, mivel előre látható hogy a Sedriák már ezentul folyvást el lesznek foglalva, s igy az allispányok, kiknek elég dolgok a politicummal, nem is találhatnák az előlülésre szükséges időt. Semmi aggodalom nem lehet hogy illy formán némü bureaucratia (collegialis önkény) divatba jöhetne, mert ez csak ott kap létre, hol a kormány nevezi a birókat. A szólló azt kivánja, hogy a törvényszéknek valamelly előbbkelő tagja legyen az előlülő. Hasonló véleménnyel van SZEL, állandó választott előlülőt kivánván, ki már érdemeket tett a megyében. Eddig is a főispány vólt a törvényszéknek törvényes előlülője, még nincs példa hogy ezen tisztének meg felelt vólna. Sem illő, sem tanácsos olly törvényt hozni, mellynek sikertelensége már előre bizonyos. Ellenkezőn nyilatkozik

DUBRAVICZKY: Valamint más országokban méltán anomaliának tartattatik a juridicumnak a politicummal ösze kapcsolása, ugy, kétség kivüli, hogy ez Magyar országban helyesen fenn áll, ha tehát egy részről már az által kivánjuk a két fő ág közt fenn tartani a kapcsolatot hogy a birák választasanak, szükséges e végre még azon kötelék is, hogy itt és ott ugyan azon előlülő legyen. Sem a főispányt, sem az allispányokat az előlülésből ki rekeszteni nem akarja. Ha akadályoztatnának, akkor ne a sz[olga] biró hanem a legidősbb táblabiró vigye az előlülést. Ha igy szerkeztetve nem lesz a törvényszék, akkor, ha bár bureaucratiává nem válik, bizonyára collegium lesz.

DEÁK: Az előlülő kérdését legfontosabbnak tartja, miután a Rk már a királyi táblától elvették az első bíróságot, a kerületi táblákat pedig egészen eltörölték, s azon vezér elvet állitották fel, hogy minden biró választassék, már önként következik, hogy az ily törvényszéknek előlülő is csak választott legyen; a miből természetesen folyik hogy a főispány nem viheti az előlülést. De egészen máskép áll a dolog az allispányokkal. Itt az erősebb elválasztás nevezetesen szenvedne, a megyei hatóság, mellynek leginkább köszönjük szabadságunknak eddigi fennállását. Theoretice és máshol talán practice is igaz ugyan, hogy a juridicum a politicumtól el legyen különözve; de ez Magyar Országban egészen máskép áll. Itt a végre hajtásnak azon része, melly leginkább a népre közvetlenül hat, a megyék által gyakoroltatik, s azért itt a törvénykezés egészen elkülönözött corporatio ne legyen. A perek tabellája által a kapcsolat fenn nem tartattik, mert az csak formalitas, azért ha bár választatnak a birók, még is fügetlenek lennének. Itt tehát az allispányok lennének azon szükséges kapcsolat a két hatalom közt; a törvényszéknek két olly előlülője vólna, melly egymástól fügetlen, a köz gyüléssel leg szorosabb kapcsolatba állana. Igaz hogy az első allispány a politicai tárgyakkal nagyon el van foglalva, de nincs annyira a második. Azért ordinarie

[3] *Proiectum de coord.* 13. l.

ama legyen az előlülő, kit a hátráltatás esetében ez supleáljon, ugy nem leend hátra maradás. Ha pedig a második allispány nem érne reá, vagy a nagyobb megyékben 3, 4 részre is elágosodnék a törvényszék, akkor a megye fog gondoskodni előlülőről. De a fő elv mindig az marad, hogy a törvényszék egy szabadon választott fő alatt üljön.

Palóczy ellenben a főispányt, kinek hivatala egy idős az alkotvánnyal s a ki törvényes vezér a háboruban, az előlülőségtől elvitatni nem kivánná. De mivel tudjuk hogy vagy nem laknak az országban, vagy fő hivatalaik által hátráltatnak, szükséges állandó előlülőről gondoskodni, mert itt a sokszori változtatás hasznot nem szül. Azt javalja tehát, hogy az allispányok választása után mindjárt rendeltessék, mellyik legyen a Sedria előlülője; ha pedig hátráltatik, praesideáljon egy öreg tapasztalt tábla biró. — Prónay elismeri ugyan hogy a törvény a fő ispánynak adja az előlülést, de ezen törvényt már épen az ellenkező gyakorlás eltörlötte. A szólló megtartani kivánja ugyan az alkotványi typust, de otiosus törvényt nem akarna hozatni. Maradjon a főispánynak a közigazgatásra, a tömlöczökre s a t. a felvigyázat, de a törvényszéknek superinspectióját csak a superrevisorium forumok gyakorolják. B. Stojka kinek nincs e tárgyban utasitása, csak az itt hallotakból s ön tapasztalásából itél. A nemességnek legfontosabb igaza, biráinak választása; a főispány nem csak nem választatik, hanem még a többi választandókat is a candidatio által nemü függésben tartja; azért az allispányt, az hátráltatván az öregbik táblabirót előlülőnek kivánja. Fekete azt tartja hogy ha már a politicumban a gyülés rendeli az előlülőt, mért ne a törvénykezési tárgyban is? még többen a kérdések mellett és ellen nyilatkozván, legelőbb arra szavaztatott, *valyon lehet e a törvényszéknek előlülője a főispány?* — Ez ellen voxolt Posony, Vas, Nógrád, Zala, Somogy, Bars, Thurócz, Zemplén, Ung, Szathmár, Torna, Bihar, Marmaros, Csongrád, Békés, Temes, Torontál és a Hajdu városok. A főispány előlülését pedig helyben hagyta 30 Megye, Horvát Ország, egyházi rend, Jászok és Turopolya. — Ezután arra voxoltatott: ha az alispányok az előlülést nem vihetik, valyon a megyék válaszanak e előlülőt, vagy a törvény rendelje itt el, ki legyen a praeses? csak 4 voxok többségével el határoztatott, hogy itt tegyen a törvény rendelést, melly alkalommal Czindery azt nyilatkoztatá, hogy nem szeretné az előlülést factióknak kitenni. Következzék végre az a kérdés: az allispány hátráltatása esetében sz[olga]biró, vagy táblabiró legyen e előlülő? 30 vox 20 ellen azt végezte hogy az öregbik táblabiró legyen az előlülő. noha Borcsiczky olly táblabirókat esmer, kik sem magyarul, sem deákul nem tudnak, az öregebbik szó pedig csak a hivatalra értetődik, electione senior.[4]

[II.] Felolvastaték azután a 3-ik §, melly igy rendelkezik: Lesznek azon kivül négy táblabirák minden megyében, kik a főispány által candidáltatván, a köz gyülésen szabadon választatnak, és az időszakaszi tisztválasztásnak alá vetve leendnek. A főispány pedig erényes, törvény tudó s a mennyire lehet előlegesen birtokos férfiakat fog candidálni.[5]

Horváth (Zala) noha utasitása nincs. mig az ellenkezőt nem rendel, soha sem adja szavazatát arra, hogy a főispány candidálja a tábla birákat, mivel némelyik néha 3 évek alatt sem jön megyéjébe, s igy az indi-

[4] Az ily értelmű végzést, amely szerint tehát rendszerint a főispán az elnök, ezt akadályoztatása esetén az egyik alispán, illetőleg a rangidős táblabiró helyettesíti, olv. *Iratok*, II. k. 336. l.

[5] *Proiectum de coord.* 13. s köv. l.

viduumokat nem esmeri. Szabadon választassanak a birák, valamint az országgyülési követek. BORCSICZKY: Miután már most több perek rendeltettek a Sedria elébe, mint a mennyit az Országos küldötség gondolt, szükséges hogy szabadon választassanak; de nem minden restauration, hanem örökösen tartsák hivatalaikat, mig köteleségöknek megfelelnek: a ki pedig az ellen vét, hivataláról nemcsak el mozditassék, hanem sanctio alá is kerüljön. Mert ha a nyilvánosság el fog határoztatni, a birák pedig minden harmadik évben restauráltatni, az a természetes következés, hogy sok nem merend itélni azon hatalmas ember ellen, kinek nagy befolyása van a tiszti ujitásba. Más alkotványos országokban mint Angol és Franczia Országban s a t. hol a kormány neveczi a birákat, nincs hatalmában azokat el mozditani, s innen következik, hogy még a király is kap kedvetlen itéletet; azért állandóan maradjanak hivatalaikban. Ha pedig valamelly biró meghal, mindjárt tartassék restauratio. DUBRAVICZKY: Itt a törvény hozás meg nem határozhatja, mennyi biró kell valamelly megyében, mert ez a körülményektől füg; itt csak arról lehet szó, quid pertineat ad integritatem judicii. Incidentaliter nem lehet mondani, hogy örökre választassanak, de szükséges hogy a választáskori visszaélések eltöröltessenek. Trencsénnel egy értelemben nem lehet, mert ezen kérdés ép olly problema a nemzeteknél, melly még világosan nincs kifejtve, de kétségkivüli dolog, hogy szabadságunkat az tartotta fel leginkább, hogy tisztviselőink restauráltattak. Megeshetik ugyan hogy néha az alkalmas is kimarad, de más részről felette szomoru volna, hogy az alkalmatlan birót örökre nyakamon tartani kellene. Minthogy az állandó táblabirák rendes fizetést huzandnak, szükséges lesz a házi pénztárt szaporitni, de erről majd az adó s biztositásban[6] rendelkezünk. Itt azomban előre kijelentem, hogy küldőim a domesticának e részét magokra vállalni akarják. DÓKUS 10 salarisált és 4 betsületbeli táblabirákat kiván, azokat az aura popularis tekintetéből függetleneknek és tapasztaltaknak kivánja. TARNÓCZY 8 birót, kik közül 5 jelen legyen, kiván, ezek pedig valamint a kormánytól, ugy a választóktól is függetlenek legyenek. — RUDICS örökös biróktól retteg és veszedelmesnek tartja, ha a publicum illy ostortól meg nem menekedhetnék. De nem csak 6 vagy 8-at kiván, hanem annyit, a mennyiben bizodalom van. Eddig az vólt a perlekedők legnagyobb garantiája, hogy soha sem tudták hány birák és kik lesznek a Sedrián; néha 4 vólt, néha 20 és igy nem tudhaták, kit vesztegesenek. De egyedül a köz bizodalom által választasanak a birák. SZLUCHA azt adja hozzá, hogy a ki jól viseli magát, bizonyos lehet hogy 10, 20 évig meg marad hivatalában, azért mint eddig, a főispány a Rk egyet értésével nevezze ki a birákat. — PRÓNAY Pesttel egyett tart, nem is szükséges, hogy a választandó már az előtt ki legyen nevezve táblabirának; tudjuk, milly vissza élések történnek ezen kinevezésekkel. Ne is legyen örökre választva; tart a szólló a birák elbizotságától. Ha néha egy betsületes factiók által kimarad, helyre lesz az pótolva más alkalommal. Fizetésök pedig a perek taxájából kerüljön ki egy xrig, sőt reménylhető hogy felmarad ezen felől a v[ár]megye szükségére. NOVÁK nem akarja itt megelőzni a restaurationális kérdéseket, csak általánosan emlitessék a vá-

[6] Az adóügyi bizottság munkálatának (*Opinio excelsae regnicolaris deputationis pro pertractandis in consequentiam articuli 67 : 1790/1 elaboratis systematicis operibus articulo 8. 1827. exmissae, de obiectis ad deputationem contributionalem-commissariaticam relatis, deprompta.* Editio secunda Posonii, 1831) II. része foglalkozik a megyei házipénztár reformjával.

lasztás, de a candidatióra ne terjeszkedjünk. — Még két észrevételi vannak. 1. A táblabirák minémüségére kell tekinteni; eddig ennek némelly megyékben vásárasak és kocsmárosok neveztettek assessoroká, megyéjében nem fordult ugyan elő ezen eset, de máshol bizonyosan tudja. 2-or: A szerkeztetésből maradjon ki a birtokosok említése, mert már a városi bíróságnál, hol az auszugális adóságokról vala szó,[7] ezen különbözést kihagytuk. Vay nem tartja tanácsosnak, a maximumot kimondani, hanem minimumot kiván; ezen elvek még többek által ismételtettek, még későre járván az idő, az ülés el oszlaték.

c)

Három napi szünet után *December 27-én* a voltak elölülése alatt hitelesités véget fel olvastatván a 3-ik t. cz. elsőbb §-sai, a stylusra nézve tétetének némelly észrevételek; azután pedig a Szalopek által irásban benyujtott inditvány vétetvén elő, az fel olvastatott. Tartalma rövideden oda megyen ki: A csupa személyességekben azon megye Sedriája itéljen, mellyben az allperes lakik, vagy fő lakhelye van. A birtokiságokban pedig azon megyéjé, mellyben a birtok fekszik, ha az egyben van, kulömben azon megyéje előtt, hol a felperesnek tetszik. Ha hypotheca kötetett le, azon megyében folyon a per, hol a hypotheca fekszik, ha pedig az nincs nevezve, ott, hol az adósnak elég jószága van a követelés kielégitésére. Concursualis perben[8] azon megye törvényszékéhez idéztessék az allperes, hol lakik, vagy fő lakhelye van. Többen kötelezvén le magokat egy adósági levélben s mindnyájan egy perbe idéztetvén, oda idéztethetnek, hol a lekötelezetteknek valamelyike lakik. Az executio compassualis levél mellett a törvény értelme szerént azon megyében hajtassék végre, hol a marasztattatotnak elég birtoka a követelés betöltésére. Pontonként is felolvastatván ezen inditvány, az első pontra azt jegyzi meg Pázmándy: Vélekedésem szerént nem kell ott perlekedni, hol az alperes lakik, hanem ott, hol a perlekedésre okot szolgáltatott: mert külömben ha a bánáti ember Komáromba jön violentiát tenni, nekem a Bánátba kelljen utána mennem perelni. Plathy egyet tart vele, azt adván még hozzá hogy a személyes ügyeket is ide kell érteni, mellyekre külföldi ad alkalmat, sehol sem lévén az országban jószága vagy lakhelye, vagy pedig ha a nemes ember utazván, ut közben hatalmaskodást visz véghez, azomban fekvő jószága nincs; ha e külföldi fizetésre kötelezzi magát, oda idéztessék hol a lekötelezés költ. Andrássy azt vélé hogy érdemére nézve álhat ugyan a Verőczei követ javallata, mert a felperesnek az allperes biró székét kell követnie, de a személyes tettekben, csakugyan oda idéztessék az allperes, hol a csint tette. Siskovics egészen megnyugodt a Verőczei javallatban, mert régi törvényeinkből keletkezik az a gyökeres jog, hogy az allperes válaszon magának birót, nem a felperes; már pedig az csak ott választ, hol lakik; igy tehát birtoki perben rendesen maga v[ár]megyéjében idéztessék törvénybe, személyességiben pedig, ha hevenyében elfogathatik, oda, hol elfogadtatott; külömben oda, hol lakása van.

Asztalos: Nem a judicatusról hanem az elrendelésről lévén itt szó, nem tartozik ezen inditvány ide, noha a tárgy egészen ki van benne meritve, azért most elhalasztatni kivánja. Egyet értetek vele Szél,

[7] V. ö. 491. l.
[8] Csődperben.

Dókus, Palóczy, Justh, Pronay, hogy innen halasztassék el. Ellenben SZALOPEK azt mondá, hogy mind ezen kérdések öszefügésben állanak itt; mert a bíróság competentiájáról forog fenn a szó, s magok a KK és Rk azt határozák minap[9] hogy azt kell előbb el dönteni, külömben az elrendelés helyesen meg nem történhetik. Illy véleményben vólt Hertelendy, Rohonczy, Andrássy. BÜK pedig azt mondá: Minthogy a második pont az én előlülőségem alatt mult héten már megállapitatott, ez itt most ki nem hagyathatik, ha többi része elhalasztatik is az inditványnak. GR. LA MOTTE, BORCSICZKY, ASZTALOS ekkor a második pont meghagyásával kivánták az inditvány többi részét elhalasztani. VAY: Itt leginkább csak a stylus változtatása szükséges. Mert nincsen szó a bíróság hatásáról, ha az omne dubium[a)] ki hagyatik a kerületi szerkeztetésből, minden kérdés megszünik. Ezen módositások elfogadására kiáltások történtek. Végre csakugyan szavazásra eresztetett hogy: *„itt vétessék e fel a Verőczei inditány, vagy másutt?"* Posony, Trencsén, Vas, Sopron, Sáros, Ung, Komárom, Fejér, Abauj, Zemplén, Szabolcs, Szathmár, Gömör, Borsod, Heves, Bereg, Torna, Marmaros, Horvátország elhalasztatni kivánták, de a többség az itteni felvétetésre szavatozott.

Ekkor az első pont szavatozásába ereszkedtek. PRÓNAY azt javallá hogy ha már csak ugyan itt kell felvétetnie az inditványnak, azon esetben, ha több v[ár]megyében birtokos az alperes, adassék a választás a felperesnek hogy ott kezdhesse azon v[ár]megyék közül a pert, a hol neki tetszik. Mind akkor ha a peres jószág több v[ár]megyében fekszik, Asztalos, Czindery, Rohonczy, Gr. La Motte, Dubraviczky el kivánták a Nógrádi javallatott fogadni, mivel külömben kigázolni nem látták lehetőnek. Justh, Hertelendy ellen vóltak s a vitatás másnapra halasztatott.

December 28. folytatólag vitatkozván az inditvány felett, az a fő kérdés kerekedett fel, kelljen e egyes esetekre s azoknak előszámlálatába ereszkedni, vagy csak általános elvek mondassanak ki, mikor hová tötrénjenek az idézések. BORCSICZKY az egyes esetekre kivánt ki ereszkedni, ha már itt vétettik fel az inditvány, mivel világos törvényeket óhajtja. ASZTALOS is azt kivánta, hogy már most a törvényszék illetősége, rendszeressen itt dolgoztassék ki. JUSTH hasonlóképen, mivel, ugy mond, ha itt elvégezük, nem leend vele másutt dolgunk; DEÁK nem külömben, a törvényszék illetőségének öszeszedésére a több rendszeres munkálatokból, kiküldöttséget kiván, PÁZMÁNDY azt javallá, hogy a tegnapi végzés következésében vissza nem léphetvén, közép utat kell tartani, a mi az országos küldöttség munkájában megfejtve nincsen az esetek közül, itt fejtessék meg, a mi pedig amot elő fordul, itt hagyassék el. Mások ellenben, mint DUBRAVICZKY azt vitaták, hogy midőn az inditványt itt kivánták felvétetni, nem értették azt, hogy az ugy a mint van elfogadtassék, hanem ugy a mint jónak fog látatni; most tehát tudván, hogy az egyes helyeken elő fordulandnak, itt csak általános elveket kivánnak kijelentetni. PRÓNAY, GR. LA MOTTE, GYERTYANFY, hasonlólag vélekedtek, részint mivel egyes esetre bocsátkozással azokat ki meriteni nem lehet, részint mivel a törvényhozó nem is tudhatja előre, milly

a) Ez a kifejezés a végzéssé lett kerületi szövegezésben nem fordul elő, ellenben kétszer is olvasható ott a „hucdum" kifejezés. (*Iratok*, II. k. 335. s köv. l.)

[9] V. ö. előbb, a dec. 20-i ker. ülések vitáival. A szavazásokat l. 506. s köv. l.

esetek fognak valaha történni, részint mivel ezen vitatkozásból ki sem lehetne gázolni. Utoljára szavazással döntetett el, *ki keljen e egyes esetekre terjeszkedni, vagy csak egyes elvek mondassanak ki?* a kiterjeszkedést csak Zala, Hont, Baranya, Esztergom, Verőcze, Bihar, Csanád, Mármaros, Arad kivánván, a nagy többség ellene vólt, és igy általános elvek kijelelése elhatároztatott.

Palóczy egy módositást szerkeztetvén s olvasván fel, most az ellen és mellett támadtak szavatolások. Siskovics, Andrássy, Marczibányi nem elégedtek meg vele, mivel mint mondák, tovább terjeszkedik általános elveknél, de Prónay, Deák, Pázmándy, Hertelendy jónak találták. Dubraviczky, Rohonczy a Szabolcsi javallat hozzá alkalmaztatásával kivánták el fogadni, Torkos kivánná hogy általában sem személyeség sem birtokosság ne emlitessék meg, ezen értelemben változtatván meg a Borsodi módositást ez végre elfogadtatott, s a szerkeztetés 3-ik §-a szerént intéztetvén, az most igy leszen: *„In casu quo substratum litis in gremio duorum aut plurium Comitatuum in regno partibusque adnexis situm fuerit, aut personae in gremio plurium Comitatuum residentes una eademque lite conveniri debuerint, actori causam coram cujusque e respectivis Comitatibus sede judiciaria inchoari liberum erit“.*[10]

Vitéz hosszas otthon mulatása, Pázmándy pedig huzamosabb betegeskedése után ismét jelen vannak.

A Fő Herczeg második Bécsbe utazásából vissza nem tért. December 29-én Vasárnapi szünet.

107.

1833 december 30, 31

Kerületi ülések.

Tárgy: A Juridicum III. tc. 3. §-ának folytatása: [I.] A táblabirák számának meghatározása. [II.] A főispán által kandidáltak közül választassanak-e a táblabirák, vagy tiszta választás útján?

[I.] *December 30-án* Pogány és Fekete előlülésök alatt előterjesztetett, hogy most már a 3-ik §-us értelmében[1] arról kellene rendelkezni, örökösök legyenek e a törvényszék tagjaiul választott táblabirák, avagy csak ideigleniek, mig t. i. más tiszt ujitáskor vagy ismét meghagyatnak, vagy mások választatnak helyeikre? Niczky (Vas) azt jegyzé erre meg, hogy az utasitások értelmében arról kell először szóllani; candidáltassanak e azon táblabirák, vagy szabadon választassanak a község által? és éppen ezen kérdésnek kell elsőnek lennie; azután következik az előlülő által előterjesztetnek eldöntése.

Hertelendy: Sőt még a Vas megyei követ által előadott kérdésnél is van elsőbb, az t. i. meghatároztassék e azon táblabirók száma a törvényhatóság által, vagy magokra a v[árme]gyékre bizassék hogy szükségeikhez képest válasszanak magoknak, amennyi kell? mig ezen kérdést előlegesen el nem végezzük, addig rendében a dolognak nem le-

[10] V. ö. *Iratok*, II. k. 336. l. (A két szöveg nem egyezik szószerint.) — A kerületi javaslatban ez a pont a 2. § lett s igy a továbbiakban a számozás eltér az országos bizottság munkálatáétól.

[1] Szövegét l. 509. l.

szünk. Ámbár a 3-ik §-us nagy összefügésben legyen is a 4-kel,[2] én csak erről szóllok, és azt tartom hogy a helybeli körülmények legjobban meghatároztatják minden egyes v[árme]gyével azon táblabirói számot, melyre szüksége van, és igy itt a törvényhozásnak azt kijelenteni sem czélirányos, sem nem tanátsos. Arra nézve, örökösök legyenek e azon táblabirók vagy nem? azt mondom, hogy semmi esetre ne legyenek örökösök. Hallottam ugyan azt mondatni, hogy a biró függetlensége tekintetéből ez igen czélirányos lenne; és továbbá, hogy a restauration gyakran kihagyatnak a jók, érdemesek és legalkalmatosabbak. De a mi az elsőt illeti, akarok ugyan függetlenséget a bíróban, de nem ilyent, hanem törvényest, a mi a másodikat illeti, arra azt válaszolom, hogy noha megtörténik is néha néha a jelesb férfiaknak kimaradása, még is annyira hazánk megromolva nintsen, hogy az érdemre éppen nem figyelne; s ha ez csak ugyan történik, valjon csak a táblabirókra nézve vegyük e ezt tekintetbe, csak ezekre nézve korlátoljuk e a restauratiót, az alispányra és a többi törvényszéki tagokra nézve pedig nem? ha itt a tisztujitásról vólna szó, sokakkal egyet értenék, kik az a mellett történni szokott visszaéléseket eltörleni kivánják; de most annak itt helye nem lévén, szükséges azt elhalasztani; hanem hiszem, hogy annak idejében jobb rendbe hozásáról fogunk értekezni. A táblabirák candidatiojáról szinte nem tartom czélirányosnak itt emlitést tenni, hanem azt vélem, hogy az is a restauratióra tartozván, oda kell halasztanunk, itt pedig megtagadó előhozását kihagynunk. A mi végre azt illeti, hogy a mennyire csak eszközölhető, minden ilyen táblabiró birtokos legyen, ezt hasonlag kihagyni ohajtanám azt kivánván, hogy a v[árme]gyebeli hivatalokat mindenki elnyerhesse, akár van birtoka, akár nints, ezen vélemények értelmében egy módositást olvasa fel, de az el nem fogadtatott.

Az előlülő FEKETE: Most tehát 3 féle kérdés forog itt már fel: 1-ő az: *Meghatároztassék a táblabirók száma, vagy a törvényhatóságokra hagyassék azoknak a szükséghez idomitott mennyiségének meghatározása?* 2.) *Candidáltassanak e azok a főispány által, vagy candidatio nélkül válasza a megye?* 3.) *Örökösök legyenek e azok, vagy nem?* B. SZTOJKA: Az 1-őre nézve meghatároztuk már a minap[3] hogy itt csak a legkevesebb szám mondassék ki, ezen felől válaszon a megye, a mennyire szüksége van. A 2-ikra nézve megnyugszom abban, hogy minden candidatio nélkül szabadon választassanak. A 3-ikra látom ugyan, hogy mind ellene, mind mellette számos erős okok vannak; én azonban annál maradok, hogy minden restauration ujra választassanak. DÓKUS: Én csak a táblabirók számára szoritom észrevételemet, mert küldőim azt kivánják hogy minden megyében egyenlő számu táblabirák legyenek, különben az következnék, hogy a kisebb kiterjedüekben kevesebb számu biró lenne, mint a telyes itélet hozásra megkivántatik; ennél fogva meg kell határoznia ezen számot a törvényhozóságnak. Egyéb körülményben sem jött eddig tekintetbe a kisebb vagy nagyobb v[árme]gye, a honnan szinte ugy két követet küld a legkisebbik, mint a legnagyobbik. Az előlülő FEKETE azt vevé erre észre, hogy majd a 6-ik §-ban leend szó a teljes itélet hozásra megkivántató

[2] A tiszteletbeli táblabirákról.
[3] A december 23-i kerületi ülésen. (V. ö. 1511. l.)

mennyiségről.[4] SISKOVITS: A táblabirák számára nézve helyesen vette minap észre Pest követe, hogy némelly v[árme]gyében 3 tanátsban is kéntelen a dolgok sokasága miatt itélni a törvényszék,[5] itt tehát csak az itélet teljeségére megkivántató számot szükséges meghatározni, nem pedig azt hogy átalában mennyi táblabirája legyen valamelly megyének, mert ez által a kisebbeket felesleges számu birák tartására köteleznők. VÁSÁRHELYI ugyan ezt vélte. B. PERÉNYI: Én az egész §-ust szükségtelennek tartom; mert ha az alispány és szolgabiró melé táblabiró rendeltetik a törvény által, magában következik, hogy a v[árme]gye olyanokat nevez, és annyit, a mennyi mindegyiknek szükséges, hogy pedig azok örökösök legyenek, azt egyébiránt sem kivánom. Csak azt kell tehát elvégeznünk, itt határozzuk e el a számot, vagy a v[árme]gyékre bizzuk? Mi a candidatiot és örökös táblabiróságot illeti: ezen kérdések a restauratiora tartoznak, annak pedig a publ[ico-]politicumban helye. BEŻERÉDY: Állana azon kérdés, itt határoztassék e el tábla biró száma vagy a v[árme]gyékre hagyassék, ha már el vólna döntve, s tudnók salarizatusok legyenek e azok, de ezt nem tudván ugyan ezt kell előbb eldöntenünk, hogy tisztában legyünk. A candidatióra nézve igen is egyet értek Torontállal, hogy annak megemlitését innen ki kell hagyni; mert az a restauratióra tartozik, s igy arról szóllani nem lehet.

Rég óta kiabáltatván már a vox, végre csak ugyan arra került a vitatás, ezen kérdés tétetvén fel: *itt határoztassék e el a fizetésbeli táblabirók száma vagy a V[árme]gyére hagyassék?* Poson, Nyitra, Vas, Nógrád, Zala, Komárom, Győr, Hont, Baranya, Zolyom, Tolna, Pest, Bács, Szatmár, Szabolcs, Tolna, Ugocsa, Mármaros, Békés, Arad, Torontál, H[orvát] Ország, az Egyházi rend, és Kunság a v[árme]gyékre kivánták bizatni, de a többség t. i. 26 szavazat, itt kivánta elhatároztatni.

Az Előlülő FEKETE: Már most az a kérdés: A legkisebbség határoztassék e itt meg, vagy pedig általánosan mondassék ki a táblabirák száma? MARCZIBÁNYI: Még ugyan nem tudni, mitsoda cassából fognak ezen táblabirák fizetetni, a honiból[6] e vagy a házipénztárból; azonban akármellyikre esik is ezen teher, szükséges meghatározni, hogy bizonyos számnál több ne legyen a táblabiró. Az önkényt akartuk eltávoztatni, nehogy a megyék dispensáljanak a házipénztárral, noha folyvást tartók lesznek a törvényszékek, dolgaik több megyékben igen halmozottak. Ha tehát a meghatározott legtöbb szám nem lesz elegendő, mindenkor fognak találkozni napidij mellett a közgyülés által kineveztethetendők, tudjuk, hogyan mennek a tisztujitási dolgok és félő hogy ha a legtöbbség meg nem határoztatik ezen táblabirókra nézve, némelly V[árme]gyében valamelly impulsus által majd 40 is lenne, a közteher nagyobbitására. Ha ugyan a nemesség tartaná a honi pénztárt, nem lehetne ettől nagyon félni, de én nem hiszem, hogy ezen állandó terhet magára válalandja valaha a nemesség. A legkevesebb szám meghatározatát inkább lehet a megyékre bizni. HORVÁTH (Zala): A megyék terjedtségé-

[4] A szóbanforgó pont szerint az elnökkel együtt legalább hét tagból kell a bíróságnak állania.

[5] Dubraviczky dec. 20-i felszólalását olv. 501. l.

[6] Az országos pénztárral, cassa regnicolaris-szal közvetlenül az országgyűlés rendelkezett, a kimutatások is ennek iratai között láttak napvilágot. A pénztárba folytak be az indigenátusi taxák, viszont terhelték az országos levéltár fenntartásának költségei, az országos bizottságok napidíjai.

hez képest több vagy kevesebb számu táblabirákra van szükség, és itt a minimumot meghatározni szükséges, melly az itélet teljeségére mindenütt megkivántassék; de szükséges egyszersmind a maximumot is, noha én attól nem félek, a mitől Trencsén; itt p. o. legyen a minimum 4, a maximum 8 és csak a minimum és maximum közötti szám hagyassék a v[árme]gyékre, hogy a szükséghez képest tarthasson magának mindenik a mennyi kell. Egyet értett vele RUDITS, nem akarván ugymond egészen önkényére bizni a v[árme]gyéknek a fizetés osztogatását. PLATHY is igy vélekedett, és DUBRAVICZKY azt állitván, hogy minden körülményt tekintetbe kell venni. Megyéjében hosszu tapasztalás megmutatta azt, hogy ámbár számosak a táblabirák, sorjában hivatnak meg Sedriára, alig kaphatni, kivált nyárszaka, midőn mindenki gazdaság után lát, annyi táblabirót, hogy törvényszéket lehessen tartani. Ki kell tehát a minimumot mondani, melly az itélet teljeségére megkivántatik, de meg kell egyszersmind a maximumot is meghatározni, mellynél feljebb egy v[árme]gye se nevezhessen fizetésbeli táblabirákot és ez legyen 12, ne hogy pensionale institutumá váljék ezen hivatal. Hogy ha némelly megyében több tanátsban kell is oszlania a Sedriának, elég táblabiró legyen, s a dolgot elgyőzzék. Eddig csak az appellált perek is megakadtak sokaságuk miatt a törvényszéken, hát ezután hányfelé kell oszlania, ha az annyira megszaporitott pereket mind el akarja végezni, ha egy tisztujitáskor 12 táblabiró választatik, 3 felé is eloszolhat a törvényszék, és bizonyosan meggyőzi dolgait, ha pedig a perek száma egyik tisztujitástól másikig megkevesednék, a következő tisztujitáskor táblabirók is kevesebb számmal választathatnak. GHICZY is keveselvén némelly v[árme]gyére a minimumot, ellenben a táblabirók számát határ nélkül nevelni bajosnak tartván másokban, a legfeljebbet és legalábat szinte meghatároztatni kivánta.

NICZKY (Vas): Eddig minden v[árme]gyében voltak táblabirák, kik egy két hétig csak elvitték a terhet és dolgot ingyen is csupa betsületből, de most, minek utánna a törvényszék állandóvá tétetett, és oly sok dolog bizatott rá, valóban nem fogunk ingyen táblabirót lelni, eltörültetvén a pedaneus biróság, azt ingyen kipótolni nem lehet, azonban a fizetésbeli táblabirák számát itten meghatározni lehetetlen, mivel nem tudjuk, mennyi dolga leend egyik vagy másik megyének, és az előbbi szavazás következésében, csak a legkisebb számot határozhatjuk el, nem pedig a legnagyobbat, mert ez által éppen azon czélnak dolgoznánk ellene, mellyet éppen elérni törekedünk, hogy t. i. elegendő tagok legyenek a törvényszéknél, oly sok dologra. A házipénztárnak itteni megemlitését bámulva hallotta. Vas nem akarja ezen táblabirákat a domesticából fizetetni; itt van helye, a hol segithetünk a szegénységen. SZLUCHA is azt tartá, hogy a legkisebb szám határoztassék itt meg, egyébiránt nevezzen a gyülés elegendő táblabirót napi dij mellett, nem pedig állandó fizetéssel, mivel a napi dij mindég kevesebbe fog kerülni, mint ez. ASZTALOS nem különben azt állitá, hogy a legtöbbségre nézve itt bizonyos számban meg nem állapothatván, csak az itélet teljeségére mondassék ki a legkevesebbség. Igy Ócskay, Aczél, Prényi.

BUSÁN azt javallja, hogy a v[árme]gyék terjedéke és népesége kultsnak a szerint határoztassék meg, hogy a legterjettebbikben és népesebben 8, a középszerűben 6, a legkisebbikben 4 táblabiró rendeltessék. De erre azt felelé PRÓNAY hogy a megyéknek ezen osztályozása már magában is odiosus kérdés és számtalan nehézségnek van alá vetetve,

hanem legjobb lenne szavazatra ereszteni a maximum, vagy minimum határoztassék e itt meg?

Borcsiczky: A legnagyobb szám meghatározásában semmi nehézséget nem látok, mert a melly megyében ugyan annyian nem győznék a dolgot, nevezhetne hozájok a v[árme]gye napi dij mellett annyit, a mennyi szükséges, s az igy ujabban és időszakonként nevezettek még mérsékelnék az állandóknak talán igen is bővitett hatalmát. A kir. táblán eddig is meg volt határozva a szám, és bár mennyi dolga volt, soha sem szorult meg az assessorokban, noha az egész országra csak mindegy 8 referens van. A pénztárra nézve is jobb, hogy sok állandó fizetésbeli táblabiró ne legyen, a napi dij mellett bíróskodók akkor eresztethetnek széljel, amikor tetszik, vagyis a dolog szünik, igen czélirányos lenne tehát a legnagyobb számot hatra határozni. Hertelendy: Én ugyan nem tartok Trencsinnel, hanem Vassal, hogy állandó birói széke rendelvén a törvényszéket, a tagok állandó fizetéséről is kell gondolkodnunk, annyival inkább, hogy a napidijak mellett még nagyobb önkény uralkodhatik, mint az állandó fizetésnél. — Továbbá minthogy több senatus szükséges, miképen határozhatni meg a birók számát, és végre midőn azt véljük, hogy ha meg nem határoztuk a legnagyobb számot, majd 30, 40 táblabirót is választ némelly v[árme]gye, magunkkal látszunk ellenkezni, hogy még is bizodalmunk volt arra oly szép kört bizni, mint biztunk, de ha már még is meg kell határoznunk a maximumot, ám határozzuk, csak hogy kigázoljunk. Petrovay a legnagyobb számot kivánta meghatároztatni, ellenben a legkisebb számot a v[árme]gyékre bizatni. Németh rendszeresen kivánván a Sedriát elrendelni, minden surrogationak ellenségül nyilatkoztatta magát, azért a bizonyos számot mindenben javalta meghatározni. Czindery se maximumot, se minimumot nem akart, hanem minden v[árme]gyére nézve egy bizonyos állandó számot kivánt rendeltetni.

Az Előlülő Fekete végre egy kérdést tévén fel szavazatra; de benne meg nem egyeztek, s külön különféleképen kivánták feltétetni, mig utoljára heves zaj között ezen kérdésben állapodtak meg: *Mind a két szám (t. i. maximum és minimum) itt határoztassék e meg, vagy csak a maximum?* Ezen kérdésre: Posony, Sopron, Trencsén, Liptó, Nógrád, Somogy, Baranya, Tolna, Thurócz, Abauj, Ung, Szepes, Gömör, Bereg, Torna, Torontál, Temes, Krassó és az Egyházi rend csak a maximumot kivánták meghatároztatni. A többség ellenben mind a két számot.

Bőthy erre azt jegyzé meg, hogy ha már a maximum is itt határoztatik el, az minél kevesebb számra szoritassék, mert előre látni való, hogy nem a minimum, hanem mindég ez fog betöltetni a v[árme]gyéken, igyekezvén a főispányok, kiket a candidatióból kiszoritni nem lehet, kedvenczeiket betolni a pénztár kölcsségeire. Tetszett e figyelmeztetés és utána azon kérdésre: *Mennyi legyen a legnagyobb szám?* öt felé mentek a szavaztok oly fentartás mellett, hogy a kisebbségben maradandók tetszésök szerint mehessenek által egyik vagy másik szavazó felekezethez. 4-re szavaztak: Poson, Liptó, Baranya, Veszprém, Fehér, Zólyom, Tolna, Bács, Thurócz, Szerém, Abauj, Sáros, Ung, Szabolcs, Gömör, Heves, Bereg, Torna, Bihar, Arad, Krassó. 6-ra Trencsén, Nógrád, Borsod, Szepes, Torontál, Nyolcra: Vas, Zala, Komárom, Bars, Hont, Moson, Esztergom, Szatmár, Mármaros, Csongrád, Békés, Csanád, Temes, H[orvát] Ország. Tizre: Zemplén, 12-re Nyitra, Pest, ekkor a 4-re által jöttek: Trencsén, Nógrád, Szepes, Borsod, Sopron és igy a többség 4-re határozta a fizetésbeli táblabirák legnagyobb számát

[II.] *December 31-én* a voltak elölülése alatt az elölülő POGÁNY azon kérdést veté fel, miután tegnap a maximum 4-re határoztatott, kívánnak e a RR a minimumról is voxolni, vagy talán azt is általában 4-re határozzák, ez felkiáltás által helyben hagyatván az elölülő folytatólag az országos szerkeztetés rendén haladni czélirányosnak, s azért azon kérdést tarta legelsőnek: *Mikép választassanak ezen fizetésbeli táblabirák; a főispány candidatiója következkezésében e, vagy tiszta választás által mint az országgyülési követek?*

DUBRAVICZKY bajosnak látja ily incidentalis módon a restaurationalis kérdésről rendelkezni, s azért annak idejében a publico politicumban gondolja helyét az erről tanátskozásnak.

SISKOVITS: Hogy a restauratio kérdése ugyan a publico politicumba való, elismerem; de nem azon tisztviselőkről vagyon itt a szó, kikről az 1723 : 56.[7] rendelkezik, hanem azon birákról, kik iránt, hogy a többi törvényeket elhalgassam, az 1613 : 24. világosan azt rendeli: *ut per Comitatum e potioribus nobilibus deligantur.*[8] Oly világosan jussa tehát ez a megyebéli nemeséghnek, hogy biráskodási jogának sértése nélkül azt másra ruházni nem lehet. Azért a propositio és candidatio megemlitését kihagyatni kivánom, helyette pedig az idézett törvényekre hivatkozás nyilván történjen.

BEZERÉDY szinte lehetetlennek látja a választás emlitésénél a restauratio kérdésébe be nem vágni. Ő is azt kivánja, hogy a candidatióra befolyással legyenek a karok; de ha a választás például per scrutinia történik, akkor már máskép kellene rendelkezni, igy tehát Pestel egyet tartván, csak általános emlitést ohajt. ROHONCZY, noha a politicumot a Juridicummal összefügésben kivánná tartani, mégis itt, a hol egyedül a birák választásáról forog fen a kérdés, nem akarna a főispányok politicai hatáskörébe terjeszkedni. Többnyire ha ezen birák fizetéséről nem gondoskodunk, nem igen nagy örömmel fogadandja a nép az ujonnan reá hozott terhet. Mondatik ugyan hogy ezen fizetés a perek taxáiból bekerül; ez hihetőleg ugy lesz most az elein, hol nagy áradása leend a pereknek, de későbben ezeknek számával kevesedni fog a jövedelem is, pedig most, miután a Sedriák huzamosb ideig tartandnak, nem lehet kivánni, hogy a biró, kivált ha birtokos és gazdaságát elhagyni kéntelen, egész esztendeig 200 ftér folyvást dolgozzék. DÓKUS: A főispány a választás előtt conferentiát tartson és csak azt candidálja, ki ott kijeleltetett. Ennél tovább itt ne terjeszkedjünk. Ezt pártolja ASZTALOS, leginkább azért, mivel itt egy részről nagyon kell az önkényre vigyázni; más részről pedig tudjuk, hogy a köz nemesség nem mindig képes megitélni, kiben van a szükséges törvény tudomány. A conferentiában ki kell szemelni az alkalmatos férfiakat; de ne avatkozzunk itt a candidatio és választás kérdésébe. Azonban nem egyezhet Pestel, hogy minden rendelkezés nélkül csak a publ[ico] politicumra halaszuk a kérdést, mert

[7] A törvénycikk a főispánnak megyéjében lakásáról és a három évenkénti tisztújításról szól, amelynek során az alispánokat és a többi megyei tisztviselőt az egész megye hozzájárulásával kell választani, mégpedig a valódi, birtokos és érdektelen nemesek közül.

[8] A törvénycikk elrendeli az igazság jobb kiszolgáltatása érdekében, hogy a rendes esküdt ülnökökön kívül a megye a tehetősebb nemesek közül több ülnököt válasszon, akik esküvel kötelezte tvén az igazságszolgáltatásban való részvételre, közreműködnek az ítéletek meghozatalában; rajtuk kívül pedig másoknak nem lehet szavuk a perek tárgyalásánál.

Isten tudja mikor kerül a sor ezen munkálatra. Legjobb lenne a voxolás. A többség is ezt kivánván, az előlülő FEKETE ugy gondolja az 1-ő kérdést felállitandónak: *Valjon a szerkeztetésből maradjanak e ki azon szavak: per Supremum Comitem proponendi,*[9] *az az a választandó birák candidáltassanak e a főispány által, vagy nem?* Arra hogy a főispány candidáljon, voxolt: Sopron, Liptó, Fehér, Zolyom, Moson, Esztergom, Bács, Thurócz, Szerém, Abauj, Zemplén, Sáros, Ung, Szepes, Gömör, Borsod, Bereg, Ugocsa, Csanád, Krassó, és az Egyházi rend, a főispán candidatiója ellen, s igy a szabad választásra: Poson, Trencsén, Vas, Nógrád, Zala, Komárom, Somogy, Baranya, Veszprém, Szatmár, Szabolcs, Heves, Bihar, Békés, Temes, Torontál, Jászok és Hajdu Városok — a candidatio előtt okvetlen conferentiát kivántak, a hol a candidatusok meghatároztassanak: Nyitra, Hont, Marmaros, Pest, és Tolna. — A többi megyék és H[orvát] Ország jelen nem voltak. Az Előlülő arra mondá ki a többséget, hogy candidáltassanak a főispány által.

Ezen kijelentés a tanátskozások folytában többféle megjegyzésekre alkalmat ada. CZINDERY és mások nem látták az absoluta többséget, mivel azon megyék, mellyek a Conferentiát szükségkép megkivánták, nem jelentették ki, hogy azokhoz állanak kik a főispány candidatióját feltétlenül kivánták. Mivel azonban egyedül B. SZTOJKA arra nyilatkozék, hogy követtársa elesvén kivánságától, azokhoz csatolja magát, kik a tiszta választást akarják, az előlülő, POGÁNY pedig az absoluta többségnek kijelentését többek által pártoltatva erősen védné, a végzés megállott, ugy szinte SOMSICHnak azon kivánsága, hogy a vitatás alatt megérkezett megyék szava kivétessék, B. PRÉNYI ellenmondására a többség által elmellőztetett.

DUBRAVICZKY most már magából következőnek látja, hogy a restaurationalis kérdésbe belévágandnak a RR, azért a már elhatározott candidatiót a conferentia által megkorlátoltatni javalja, mellynek következésében csak az ott kijelelteket candidálhassa a főispány. BEZERÉDY ehez azt kivánja adatni, hogy ha a candidatus a Rnek nem tetszik, ujra meg ujra candidáljon a főispány másokat. Ez azonban ellenzést okozván, a szólló azon sok zavarokra és visza élésekre emlékeztet, mellyek a főispányok e tárgyu önkényéből szoktak keletkezni, ez nem jót, nem hasznost szülend; a törvényhozás előre látásának pedig megfelel, hogy ily szükségkép várható esetekről eleve gondoskodjék, de siker nélkül ujitá javaslatát.

MARCZIBÁNYI: Sem Pestel, sem Tolnával egyet nem érthet. Tudjuk, mikép szoktak menni a conferentiák, csak azokat candidálja a főispány, kiket akar, és kik cliensei, a Tolna inditványa pedig zavarokra és pártoskodásokra adna alkalmat, olyat candidáljon a főispány okvetetlen, ki a hivatalra alkalmatos, ki ellen törvényes kifogás nints, a közbizodalmat birja, s a mennyire kivihető, birtokost.

MARICH: Ettől éppen nem tart, mert hiszen már most is ugy csak olyanokat lehet candidálni, kik nomine et omine törvénytudók vagy inkább juris consultusok. A Tolnai javaslat pedig a mindent kivivni szokott factiók miatt, a perlekedők biztoságát nem eszközölné. Azért a RR egyetértésével candidáljon a főispány. RUDITS be nem akarja vágatni a

[9] Az országos bizottság javaslatának szövege: A megyei törvényszék állani fog: „a quatuor in quovis comitatu per supremum comitem proponendis liberisque statuum et ordinum generaliter congregatorum eligendis... assessoribus". (*Proiectum de coord.* 13. l.)

restauratio kérdését, hanem a fentartott regressus erejével[10] módositassék annak idején a kérdés. Ócskay küldői látván a sok viszaélést, azt hagyták meg követeiknek, hogy a főispány candidatiójába csak ugy egyezzenek meg, hogy előre egy számos küldöttség dolgozza ki a candidatusok lajstromát, a főispány pedig csak ezeket nevezhesse ki; egyedül igy magyaráztatik ki a közbizodalom. Erre azonban az előlülő, Pogány megjegyzé, hogy ez a végzés ellen vólna. Brezovay mást javalt, a ki közgyülésben felkiáltás által legelől kijelelteték, neveztessék ki első candidatusnak, s igy tovább. Prónay nem igen örvendezve veszi észre, hogy a RR ezen kérdések fejtegetése által a vitáknak oly örvénye felé sietnek, mellyből hihetőleg 3 hétig sem fognának ki gázolni. Talán elég volna e helyen a szerkeztetéshez tenni: cum influxu Statuum. Uj just adni a főispánynak elég bajos ott a hol a R jogai korlátoltatnak. Óvások tétessenek, noha ezek is könnyen kijátszatathatnak, de itt csak a 4 fizetési birákra szoritassék e candidatio; a többiekről majd a 4-ik §-ban rendelkezünk.

Böthy: Miután a RR bölcsessége azt végezte, hogy ezentul a legfontosabb Tabularis perek a megye törvényszék előtt folyanak: a jelen kérdés legnagyobb érdekü. Most az rendeltetett, hogy a fizetésbeli táblabirák a főispány által candidáltassanak. Megvallom, hogy sehol a főispányok visza élésének nagyobb mezőt nem nyitotunk, mint itt. Törvényeinkben nem találunk más tulajdonait a candidatusnak, mint hogy nemes és birtokos legyen, és hogy az első alispánynak candidáltatnia kell. A birtok nagy, kis, és középvoltának megállapitása már magában is nehéz, de még bajosabb, ha a scálája a főispányra bizatik. Tolnának inditványa nem ugyan egészen alkalmaztatható; de mégis sok önkénynek eleit veszi. A conferentiában éppen semmi garantia; a szólló maga tapasztalta, hogy a főispányok az ott előadottakra nem figyelmeznek, s az végső végre igen nevetségesé vált, kiki bejött, szóllott, okoskodott, a főispány pedig tett, amint akart. Miután most már oly fontos itélőszéké lett a Sedria, megnyughatunk e ily kinevezésben? Előttem ugy is kétséges, lehet e azon önkénynek mindenütt gátat vetni. Ha tehát a Tolnai inditvány el nem fogadtatik, legalább rendeltessék, hogy a főispányok conferentiában kijelelt tagokat, mindenkor szükségkép candidálják. Igaz a Fehér v[árme]gye követnek állitása, hogy a választás alkalmával visza élések történek; de talán sokszor a főispányok önkénye okozza azokat, mivel nem mindig azokat candidálják, kikben a közbizodalom.

B. Prényi ugy vélekedik, hogy a Tolnai inditvány által a főispányi tekintet csügedne, melly törvényes és alkotványunkkal egy koru, igaz ellenben a Fehérvári állitás, mivel leginkább ujabb időkben vesztegetések által oly factiók keletkeznek, mellyeknek szomoru következései, a legdurvább kicsapongások, a közbátorságnak veszedelmeztetése, vérontás és gyakori ember halál. A candidatióban sem talál garantiát, mert azt vagy a főispány önkénye, vagy a hatalmas pártnak emberei többnyire ki szokták játszani, azért a szerkeztetésben csak azt akarja nyilván kimondatni, hogy a candidatus birtokos, törvénytudó, s a közbizo-

[10] A rendek a királyi válaszokra adott válaszukban (1833 márc. 26. *Iratok*, I. k. 122. s köv. l.) fenntartották maguknak azt a jogot, hogy végzéseiket később még a szentesítés előtt módosíthassák, ha az szükségesnek mutatkozik. E jogukhoz a második, május 27-i feliratukban is ragaszkodtak. (*Iratok*, I. k. 226. s köv. l.) A tárgyalásokat e kérdésben l. *Országgyülési Tudósitások*, I. k. 98., 116., 122., 137., 246., 251., 352., 376. l.)

dalommal felruházott legyen, ha pedig ilyencket nem candidálna a főispány, maga a candidatio foganatlan legyen. SZÉL pedig conferentiát kiván, és nem csak kit a főispány akar, hanem kik ott proponáltatnak, akarja kineveztetni. A Tolnai inditványt ellenzi; mert ki lenne az, ki megbirálná, valjon a közbizodalmat birja e ez vagy amaz?

HERTELENDY abból, hogy az országos szerkeztetésnek elein a főispánynak a propositió, végén pedig a candidatio megrendeltetik, a conferentiának hasztalanságát következteti, s azért az elsőt kihagyatni kivánja. A többi 6 táblabirákban sem lát annyi garantiát, mint mások, mert ki tudja, valjon még azoknak candidatiója is nem fog e a főispányra bizatni? Bácsnak regresusában sokat nem bizik, kivált ott, hol a nemzet legszentebb jusai kérdésben forognak.

SISKOVITS: Egyik fő talpköve az alkotványos szabadságunknak, hogy a birói hatalom mindenkor a megyei nemesség egyeteménél vala, melly törvénykönyveink bizonsága szerint eleinte a közgyülekezetekben gyakoroltatott, és noha többféle alakban jelent meg, még is mindenkor épen fentartotta azon egyetemnek egyenes befolyását. Most tehát, midőn nem az eddigi alkotványos biróskodás alapos változtatásáról lehet a szó, hanem arról, hogy az eddigi pedaneus birók helyébe a régi törvénykezés, a kifejlett jelenkor szükségeihez hasznosan illesztve sértetlen visza állitassék: a nemesi egyetemnek korlátlan befolyását fentartani törvényhozói kötelesség; azért a törvényszéki táblabirák egyedül a nemesség által minden vidéki befolyás nélkül választassanak, annál is inkább, minthogy a haza boldogságára és a nemesi kiváltságok védelmére alkotott 1681 : 10. az idézett 1613 : 24. törvényt megerősiti[11] — nem csökkenik a főispányi tekintet; mert ha ezt az ország gyülési követek szabad és befolyás nélküli választása nem csonkitja, nem kevesiti bizonyára a törvényesen biztositott szabad birói választás. Az sem tartóztat, hogy a választások több kelemetlenségekkel vannak össze kötve, mellyeknek kutfeje gyakran maga a nemesség. Fő elv előttem, hogy ki szabadságot kiván, az a vele egybe kapcsolt nehézségeket azon fő jó tekintetért eltűrni kész legyen. De kérdem, valjon elháritá e ezen kelemetlenségeket a candidatió? nem könyebb e a nemeség áthágásait, mellyek tetleg mutatkozni fognak, gátolni, mintsem a canditatióval birói önkényét? tisztelem a főispányi hatalmat és törvényes jusait, de azt, a mit a törvény a nemeségnek világosan biztositott, átadni nem szándékom, azon oknál fogva is, mivel más fenálló törvényünk is van, melly az akarat elleni biró itélet elleni büntelen szegülést megrendeli.

HORVÁTH (Zala) e helyen a conferentiát csak a 4 táblabirákra szoritatni kivánja, ott pedig mást ne candidálhasson, mint a kit a közbizodalom kijelelt. TORKOS a tárgy elhalasztását kivánja annál inkább, mivel az urbérben is több kérdések végső elrendelkezése más munkálatokra utasitatott.[12] NÉMETH azt akarja, hogy a főispány csak némellyekkel tanátskozzék, ha azonban olyant candidálna, ki a közbizodalmat nem birja, nyilatkoztassák ki a RR meg nem elégedésüket, és mást kiáltsanak fel, kit a főspány okvetetlen candidálni tartozzék.

[11] Az 1681 : 10. tc. a nemesi kiváltságokat és szabadságokat megerősítő törvények között sorolja fel, a Hármaskönyv, I. 9-el és az Aranybullával együtt, az idézett törvénycikket.

[12] Az úrbéri javaslat I. cikkének tárgyalása során az adóügyi, a VIII. cikknél pedig a jogügyi munkálat figyelembevételét tartották a felszólalók szükségesnek. (V. ö. *Országgyülési Tudósitások*, I. k. 153., 467., 474., 477. l.)

SOMSICH: Minden választáson tul elismert igazság, hogy azon nemzetek, mellyek polgári szabadsággal birnak, annak renditlen alapjául teszik azon igazokat, mellyek szerint törvényhozó képviselőiket, ugy a biráikat, kik életökről, vagyonukról, épen mi legtöbb, betsületökről itélnek, szabadon és minden befolyás nélkül választassanak. Gondosan figyelmeztek erre atyáink, és hogy ezen nemzeti igazunk gyakorlása hazánk alkotványának egyik sark köve, reménlem senki kétségbe hozni nem fogja. A mostani kérdés oly nagy tekintetü, hogy valóban kevés fog a törvénykezési munkálatban ennél fontosabb előfordulni. Ugyan is eddig a v[árme]gyékben az vala szokás, hogy a fennálló táblabirákból szabadon minden főispányi befolyás nélkül választattak a törvényszéki táblabirák és igy ha most ezeknek választásához főispányi candidatio szükséges, akkoron a v[árme]gyék igaza e tárgyban csorbát fog szenvedni. A mostani zados szokás szerint, a főispányok nevezik a megyebeli táblabirákat; ha most kirekesztő jusuk lesz, candidatio által a törvényszéki itéletre is azokat felemelni, valjon nem fog a főispányoknak ezáltal majdnem teljes hatalom kezeikben játsztatni, hogy a megyejök törvényszék tagjai tetszésök szerint rendelhessék? továbbá eddig a v[árme]gye tiszti karból szabadon akár ezt, akár amazt választhatta a perlekedő fél, most pedig köteles leszen minden esetben csak ezen bíróság előtt folytatni ügyes dolgait és igy bizonyos, hogy bíróságot magának nem választhat? végre valjon per analogiam, nem nyit e ezen mód utat arra a főispányoknak, hogy az országos követeknek választásában is propositiók által befolyhassanak, amint ily forma lépések utáni vágyat már némelly megyékben tapasztalni lehetett. Valóban köteleségünk rémitő figyelemmel ezen igazát nemzeti szabadságunknak épségben tartani, és még a hasonlatosság káros formájáról is menteni. Tisztelem a főispányi diszes hivatalnak igazait és azokat csorbitani nem szándékom: azonban szentül tartani kivánom a nemzeti szabadság igazit, és vétkesen teljesiteném követi köteleségemet, ha abból melly kicsin részt is elfoglalni hagynék, vagy annak nagyobbitásával ezt kisebbiteni engedném. A mi illeti azon ellenvetést, hogy az urbéri tárgyban 1-ő és 8-ik t. cz.-t is ugy alkottuk, hogy azokban más rendszeres munkákra provocatio tétetik, igaz ugyan, de csak azon különbséggel, hogy az első illeti az adó s biztosi tárgyat, a második pedig a Criminalét, már pedig ezeknek felvétele remélhető e jelen országgyülésén? nem azonban a publ[ico] politicum, mellynek rende oly hosszu porázra van füzve, hogy bizonyára több évek fognak lefolyni, mig tanátskozásában fáradni fog az országgyülése, és igy most oly rendelkezést tenni, melly ott kapja határozását, czélirányatlan, de káros is lenne. Mind ezek után az vólna vélekedésem, ha már a mostani többség határozatának maradni kelletik, hagyassék az az országos szerkeztetés szerint, reménlvén hogy addig, mig e jelen tárgy az országos ülésbe kerülni fog, oly módok előadandják magokat, melly szerint a most kérdésbe hozott nemzeti igazat sérthetetlenül maradékinknak át adni tilalmaztatva nem leszünk.

(Folytatása következik.)

A végzés szavazás által az lőn, hogy a candidatio kérdése ne a publico politicumra halasztassék, hanem itt vétessék tanátskozásba.

A Fő Hg. Nádor még nem érkezett Bécsből.

108.

a)

1833 december 31
Kerületi ülés.

Tárgy: A Juridicum III. tc. 3. §-a: mekkora befolyása legyen a főispánnak a táblabírák választására?

b)

1834 január 2, 3, 4
Kerületi ülések.

Tárgy: [I.] *A 3. §. eldöntése előtt a vele szorosan összefüggő 4. § fölött kell dönteni.* [II.] *A 4. §: a tiszteletbeli táblabirák választása, számuk és viszonyuk a fizetéses táblabirókhoz.*

a)

Folytatása a Dec. 31-iki ker[ületi] ülésnek.

Tarnóczy: Noha tisztelve hódol a többségnek még is meg vallani kéntelen, hogy szomorub hirt nem irhat küldőinek mint a R ezen végzését, mely a főispányi önkénynek tárt kaput nyit, azon visza éléseket, mintegy törvényesiti, mellyeknek eltörlése oly igen kivánatos. Eddig a perlekedő 10 és több szolgabirák közt azt választhatta, kit bizodalmára legérdemesbnek itélt: most ellenben oly 4 emberekre van bizva vagyona, élete, s a mi ezeknél drágább, betsülete, kik a fő ispány által candidáltatva annak előlülése alatt könnyen egy veszedelmes colegiummá válhatnak. Miután tehát már el van döntve ezen szerentsétlen thesis, szükséges hogy legaláb azon visza élések elmellőztessenek, mellyek eddig is a közjót tetemesen hátrálták. Azért a conferentiát oly formán meghatalmaztatni kivánja hogy az ott kijelelt férfiak okvetetlen candidáltassanak; igy talán azon gyalázó scénáknak némü kép eleje vétetik, mellyek eddig is választásainkat terpesztették. Plathy ezen conferentiát tsak az előkelő birtokosokból gondolja alkotandónak, ezek azomban választásaikrul felelet terhe alatt legyenek; kevessen pedig sokkal könyebben huzattathatnak feleletre, mint sokan, ha pedig a főispány az ott kijelelteket nem candidálja, a candidatio foganatlan legyen.

Az előlülő Fekete még egy igen nevezetes körülményre figyelmezteti a Rket. Most ujonnan a főispány a törvényszék előlülőjévé rendeltetik, eddig ezen tisztével nem élt. Mivel a Sedria előtt folyt perek nem voltak oly fontosok mint most; ezen tul már elvonni nem fogják magokat ezen előlüléstől, s azért hatalmát korlátolni annál szükségesebnek véli, mert máskép előlülő és candidáns lévén, tsak oly tagokat fog választani a candidatióra, kik befolyásának alája vetendik magokat.

G. Lamotte a főispányokat törvényes jusaikban korlátolni annál kevésbé kivánja, mert könyen ez által a többiekre és igy önmagunkra is jöhetne a sor. Maradjon tehát a redactio. Ezt Bárczay is ohajtja; a visza élésnek mind a főispányok valának okai. Vitéz: Hogy eddig a candidatiora törvényes jusuk volt a főispányoknak, azt nem annyira az 1613 : 24.[1]

[1] V. ö. 494. l. 8. jegyzet.

mint az 1723 : 56.[2] világosan megmutatja, ezt sarkaibul kiforgatni nem tanátsos. E törvény mellet áll a minden napi gyakorlás is, s azért oly világos ezen jus, hogy ellene szóllani nem is lehet. Igaz ugyan hogy ezen törvényhozó test a királyal egyet értve más törvényt hozhat a régi helyébe, de kérdi, tanátsos e erről rendelkezni, mielőtt a főispányi igazak és a restauratio kérdése rendszeresen felvétetnek? A birák választásánál nem csak a főispány jusait, hanem a Status czéllyát és hasznát kell tekintetbe venni, igaz hogy most, miután ezen biráktul a polgárok vagyona s élete fog függeni, annál szükségesb a legszorossabb visgálat, vallyon feltalálandnak e a választandóknál az e hivatalra megkivántató tulajdonságok. De ki választ most? leginkáb ama tudatlan, itélet nélkül szükölködő többség, mely többnyire a hatalmas pártosok vak eszköze? A törvény szerető főispány eddig is ki hallgatta a józanabb rész véleményét, a szerént intézte el candidatioját; s éppen ez volt szerentsénk, hátrálván hogy választási szabadságunk vég veszélybe ne süllyedjen. Mint hogy tehát most a választó erő ha igy marad, csak azok mellett lesz, kik a bíróba megkivántató adományokat el nem itélhetik: vagy mind a két fenforgó kérdést itt latra kellene venni, vagy azoknak végső eldöntését a publico polit[icum]ra hagyni. Az országos szerkeztetést egész kiterjedésébe meg tartja.

NOVÁK Somogy és Nográd nézeteit osztván a conferentiában és küldötségben egy ütközet helyet hármat lát, azért a szerkeztetéshez tétetni kivánta: Articulo tali defigenda! ezt DUBRAVIGZKY is pártolja máskép hetek mulva sem gázolunk ki az örvényből.

PÁZMÁNDY: Nem egyezhetem meg azon előttem pártolt két elvvel, hogy először nem lehet a fizetéses táblabirák választását a nemességre bizni, mert ennek nagyrésze neveletlen, értetlen, s nem tudja megitélni ki legyen alkalmatos birónak, nem oly oktalan a közrendü nemesség, hogy ön bíráit kiválasztani ne tudná, avagy a Rdeknek ezen koronája nem nyilván való bizonsága ezen állitásomnak? Minket követeket is vallyon nem a nemesség átallyában, és pedig minden candidatio nélkül választott, midőn tehát valaki a nemességet akarja közülünk ótsárolni, nem de minket és magát is megitéli. De a második elvet sem fogadhatom el, mintha t. i. ezen fizetéses táblabirák választásában nekünk tökélletes zsinórmértéket szabna az 1723 : 56. mely a v[árme]gyei tiszteknek mikép leendő választásáról, s a főispányok candidatiobeli jusáról szól, ugyanis a már előhozott 1613 : 24-ik t. cz.-en kivül sok, igen sok törvényeink vannak,[3] mellyek szerint az ország gyüléséből, annak tagjaiból deputáltattak s választattak az Octavalisos királyi táblára, a revisoriumra alkalmatos férfiak. Nyilván való nyomai vannak annak törvényeinkben, hogy midőn valamely nevezetes tárgyat kellett clintéztetni, az ország gyülés a megyék tisztikara mellé gyakran 6, 12 nemest a közönség által választatni rendelt,[4] ez vallyon nem tökélletes bizonsága e azon igazságnak, hogy az ország Rdei a birói választásban nem engedték magokat korlátoltatni? A v[árme]gyei magistratus egyszersmind igazgató tisztség is, azért van ezeknek választásába befolyása a főispánynak a candidatio által, de ahol tsak tisztán birót kellett választani, azt az ország Rdei

[2] A törvénycikk (v. ö. 518. l. 7. jegyzet) elrendeli, hogy a főispánok három évenként tisztújítást tartsanak „candidatos cum priore vicecomite idoneos quatuor e statu nobilium proponendo".

[3] Így az 1498 : 2., 1500 : 10., 1519 : 39. tc.

[4] V. ö. 1486 : 8. tc.

magok gyakorolták. Minthogy a 3-ik §. végén azon rendelésnek hogy millyeneket tartozik a főispány candidálni, semmi sanctiója nintsen, annyi, mintha ott sem volna. Ha már a többség a candidálás jusát ezen tábla birókra nézve is a főispánynak kivánja tulajdonitni, szükség az önkény korlátozásáról rendelkezni. Az eddig tett javallatok közt nekem legjobban tetszenék azon mód, mely szerént a tisztujitást megelőző gyülésből választassék egy számos küldötség, mely a főispánynyal együtt a candidatiot kidolgozza.

MARCZIBÁNYI: Megujitja azon kivánságát, hogy a megérkezett követek kérdeztessenek meg szavazatjokra nézve. Ugy a mint van, ne állyon meg a végzés; nehéz lesz majd azt az országos ülésben megváltoztatni. Ha a főispányok látják, hogy már a kerületi ülésben elhatároztatott, kivivandják majd az országos ülésben. Ne terjesszük ki a főispányok hatalmát, és mondjuk ki hogy tsak a köz bizodalmat biró férfiakat candidálhassa, ne hogy valami embereket hozzon bé, kik hivatalokkal visza élnének. Ebben BÜCK nagy consequentiát talál, mivel már a községek biráinál rendeltetett, hogy *fiducia gaudentes*, a királyi városoknál pedig *ut concivium fiducia pollentes*[5] legyenek. B. PRÉNYI a főispányok szükséges activitássát fentartani szükségesnek itélvén, a szerkeztetést elfogadni s tovább menni akar. BUSÁN a conferentia és küldötség által tsak a factioknak lát utat nyitni. A komáromi elveket magáévá épen nem teheti, Angliában és Francia országban egyedül az esküdtek birósága esik választás alá, de ezen törvényszék tsak egyedül a facti kérdésekben itél, nállunk a birói és igazgatói hatalomnak szoros öszve függése okvetlen szükséges.

VAY észre veszi hogy midőn a T[ekintetes] RR a táblabirák számát elhatározták, hatásköreiket körül irni elmulasztották. Azért nehéz már most alap nélkül dolgozni, a többség ellen erőszakoskodni. Conferentiák eddig is tsak ludibrium valának, már most nem orvosolhatjuk a megállapitott bajt. SZLUHA: Egy időtől fogva a tiszti ujitásoknál a köz bizodalom mostoha leánya, mellyet nem akarok nevezni, keletkezett, és már most annyánál is hatalmasb lőn. Ő sem akarja a főispányi hatalmat megszoritni, a küldötségben tsak többrendü ütközetet lát, azért hivja öszve a főispány az előkelő birtokosokat, és táblabirákat, kik tudják megitélni a candidatusok tulajdonit; itt megértvén a főispány a candidatusok tulajdonait, a főispány a köz kivánságot, szabadon candidaljon, mert ha az elől ülő alispányt, és a jelenlévő szolgabirót candidálja, nem foghatja meg, mint kellene ezen 4 birokat majdan választani, ha mindjárt ezek nemükép nevelnék is a főispányi hatalmat, lehet azt majd a napi pénzek mellett biráskodó táblabirák által temperálni.

PRÓNAY: A komáromi inditványhoz talán azt lehetne adni, hogy azon tiszteletbeli táblabirák közt candidálja a főispány a fizetésüeket. Borsodnak compopularium fiduciajában nem lát nagy praesidiumot, a fehéri követnek nem tagadja a felhozott viszaéléseket; de kérdi, ott ahol a kormány ön erejével nevez ki, megfelelnek ezen kinevezések mindég a közbizodalomnak. JUSTH a birókban való szabad választhatást tsak abban is látja, némely szolgabiró előtt 10 per folyik le, a másik előtt 200. Ő azokkal tart, kik ha rendetlenségek történnek a választásoknál. azokat többnyire a főispányoknak tulajdonitják, a conferentiak eddig olyanok voltak hogy ott 12 tagok jeleltettek ki, azokból pedig a főispány egyet kandidált. Eddig az excessusoknál mindég az egyes nemesek

[5] V. ö. *Iratok*, II. k. 328., 329. l.

büntettetek, de a fő ispányra nem volt sanctio. A szerkeztetésből a *proponendit* ki akarja hagyatni.

DELLINGER Kano[nok]: Oly conferentiat kiván, melyre az előkelő birtokosok meghivattatnak, a főispánynak pedig az ott kijelelteken kivül senkit sem lehessen candidálni, mert ezen előkelőbbek által magyaráztatik ki a köz vélemény. Ezt azomban PÁZMÁNDY veszedelmesnek és szabadságunkba bele vágónak tartja; igy a szegény mindég tsak oktalannak tartatnék, a birtok pedig a tulajdonságok mérőjéül szolgálna; mindég szorossabb korlátokban szoritatnék ezen ugy nevezett józanabb rész, és végre tsak egy maradna a determinator, a factiokat sehol és semmi móddal ki nem lehet kerülni.

DEÁK a megyék kiterjedéséhez képest 20, 30, 50 vagy több táblabirákat a közgyülésen minden candidatio nélkül kivánt kikiáltani, s ezeknél már a főispány jusát semmi kép nem kellene korlátolni, mert a választottak birják a közbizodalmat. De sanctiót kellene elhatározni, ha nem ezekből candidál a főispány. Szabályul azt tartja hogy már el van hibázva a tárgy, s azért nehéz alap nélkül épiteni.

PALÓCZY minél több véleményt hall, annál inkáb meggyőződik, hogy a tárgy nem ide való. A deputatio ki nem vihető, mert például megyéjében sok nemesi községeknek hadnagyai vannak, ezek jelen legyenek e? De Miskoltznak 1300 nemessei vannak,[6] kiknek nints repraesentánsuk; a Borsodi 9354 nemes voxokat nem tolmátsolhatná nehány földes ur. Mint Békés *„juxta articulum talem"* tetetni, a részleteket pedig a pub[lico-] polit[icum]ra halasztani kivánja. A tárgy oly fontos, hogy hihetőleg a küldők sem ohajtanák azt per excerpta felvétetni, de egyéb eránt is kezeinkben a toll; azért az elhalasztást kivánja.

Gyakori felkiáltások után voxra kerülvén a dolog, az Előlülő FEKETE azon kérdést terjeszti a R elejbe, itt határoztassék e el a candidatio kérdése, vagy a pub[lico-] pol[iticumra] halasztassék? a halasztásra szavazott Somogy, Mosony, Tolna (kikötvén azonban CSAPÓ, hogy az elhalasztás esetében a pesti inditvány ki ne zárassék), Báts, Turócz, Abauj, Sáros, Ung, Szepes, Gömör, Borsod, Bereg, Ungotsa, Békés, Csanád, Crasso, Nográd, Horvát ország és Jáság. Erre pedig hogy e helyen döntessék el a kérdés, 22 megye az egyházi rend, hajdu városok s igy a többség voxolt.

b)

[I.] *Január 2-án 1834.* előterjeszti az előlülő FEKETE, hogy a törvényszék táblabirájainak candidatiojára nézve 3 felé ment volt minap a vélemény t. i. a conferentiában kinevezetteket tartoznék e főispány candidálni? ezen utóbbikra inkáb látzot a többség hajlani, hogy ez rendszeresen elvégeztethessék, szükséges volna először a 4-ik §-t tanátskozás alá venni, t. i. a tiszteletbeli táblabirákról szóllott.[7]

[6] A Miskolcon lakó nagyszámú nemesség a városnak a kamarával folytatott tárgyalásai során a XVIII. század közepén vált külön a többi lakóstól. Ettől fogva időnként nagyobb összeg felajánlásával eszközölte ki, hogy az uralkodó engedélyezze javainak szabad birtoklását.

[7] A fizetéses táblabirákon kívül „per universitatem comitatus sex adhuc e gremialibus assessoribus designentur, quos ab una generali congregatione ad aliam munere functuros pro quovis iudiciorum termino praeses convocabit." (*Proiectum de coord.* 14. l.)

Clauzál: Nem látom szükségesnek, hogy előlegesen a 4-ik §-ra mennyünk által, az alispánynak, ki pedig előlülő a törvényszéken, a szolgabiráknak candidatiojáról másképen nem gondolkoztunk, mind eddig, nem látom által, mért kellessék épen tsak ezen néhány táblabiró candidatiojára nézve különös szabályokrul intézkednünk, de ha már ez tsak ugyan igy van határozva, ám gondolkozzunk a főispányi önkény korlátozásárul, noha én mondhatom hogy megyémben a főispányok soha semmi önkényt nem gyakoroltak. Azon modok közül, mellyek ezen önkény korlátozására elehozattak itten, mindenik más más nehézségekkel van egybe kötve, többek közt azt is hogy tiszteletbeli táblabirákból candidáljon fizetésbelieket, nem látom czél erányosnak, mivel sok jeles férfiak lesznek, kik mielőtt tiszteletbeliekké ki neveztettek volna a közönség által, már megérdemlik hogy fizetésbeliekké választassanak; ama határozat szerint pedig ezek asztán nem választathatnának. Minthogy tehát én ezt nem akarom, a 4-ik §-ust sem kivánom előlegesen vétetni tanátskozás alá. Ha már azomban csak ugyan korlátozó módositás kell a candidatiora nézve, én a nyitrai inditványt legjobbnak látván, azt fogadom el.

Szlucha egyet értet vele a 4-k §. elő nem vételében; de a korlátozó módositásban nem, mert, ugy mond, a közgyülésbe azonnal factioval jelenne meg a hivatalt leső, mellyel a tiszt ujitáson itt is, ott is képes lenne kivinni szándékát; de egyéb eránt is, candidatiói jogot adtunk a főispánynak, most pedig ezt tőle elvennök, mert nem candidálná, hanem tsak a küldötség készitette lajstromot olvasná fel. Csapó szinte a liptoi inditványhoz ragaszkodván azt kivánta még hozzá, hogy az a candidatio mód az esküdtre is kiterjesztessék, mivel a Sedria tagjainak egyenlő votuma leend, egyenlőnek kell választásoknak is lenni; és kikben a Statusoknak bizodalma van, részt vegyenek azon deputatioban, mely a candidatiot készíti. Andrási nem különben a Liptoi inditványt sürgette mondván, ha a tiszteletbeliekből választatnak a fizetéses táblabirák, igen helyén lenne az előlülő terjesztvénye; de némely kissebb v[árme]gyékben eddig sem voltak elég tagok a köz dolgok vitelére, ezután pedig többek kivántatván már meg, hogy ritkábban lesznek találtathatók, hogy mint tiszteletbeliek ingyen vigyék a köz dolgot, vallyon lehet e valakit szoritani, hogy vérét, vagyonát áldozza fel a közjónak, voltak ugyan ily példák régi törvényeinkben hogy alispányságra szoritattak az arra valók,[8] de kétlem, hogy arra szoritathassék, hogy szüntelen helyt állyon a táblabiró. A liptói kifejtéshez tsak azt jegyzem még meg, hogy a törvény kivitelét mennél kevesebb tagra kell bizni, mert a keveset jobban huzhatni feleletre, mint a sokat. Ha a főispány mint egyes kivivő önkénykedik, feladom a kormánynak s elégtételt nyerek, ha pedig nem, akkor gravámennek lesz helye. Rudits: Én minekutánna elestem kivánságomtól, mely szerént a pedaneus bíróság fenhagyását sürgetém, azt kivánom, hogy minden táblabiró köz bizodalom által választassék, mert sok ollyat ösmerek, kiket nem az, hanem egyedül főispányi önkény választott, de nem is merném rábizni semmi féle ügyemet. Akar fizetésbeli, akár a nélküli táblabirók választassanak tehát restauration, s mindeneknek szabad bemenetele legyen a törvény-

[8] Nem az alispánt, aki egyébként is mint familiaris urától, a főispántól nyerte megbízatását, hanem a szolgabirákat sujtották bírsággal a középkori törvények, ha vonakodtak a választást elfogadni. A bírság az 1435 : 2., 1486 : 9., 1492 : 34. tc. értelmében egyaránt 24 márka volt.

székre, hol az itélet hozásba egyenlő befolyássok és szóllások. S ez utasitásom lévén, pártfogásba ajánlom.

ACZÉL és SZALOPEK sem akarták előre vétetni a 4-ik §-ust. Ellenben PALÓCZY helyén látta a praeses előterjesztését, meg kell tudnunk ugy mond, candidáltatni fognak e a 4-ik §-beli assessorok? Küldőim candidáltatni kivánják, mert axioma az, hogy a nemes maga válassza biráit s ha az alispányt, szolgabirót candidatio mellett maga választotta, azoknak substitutumát, a Sedriát is az válassza minden tagjaira nézve. De mi is a táblabiró egyéb, mint valóságos biró, tsak azon különbséggel, hogy rendes fizetést nem kap, ez nem is szükséges, mert *nobilis hungarus pro honore servit;* utasitásomban van, hogy restauratio tsak minden 6-ik esztendőben tartassék; már ha ez igy lesz, menynyi hiány támad annyi idő alatt a tisztviselőkben? mind ezek a választott táblabirákból fognak ki pótoltatni, szükséges tehát hogy előre birói tulajdonságokkal választassanak. VAY: Restauratio alá éppen nem akarom a tiszteletbeli táblabirákat ereszteni. Azomban ha már csak ugyan korlátolni kell a főispány candidatióját, azt vélem jónak meg határoztatni, hogy tartozzék az a deputatio által kinevezettekből is candidálni; igy mind a Statusoknak, mind a főispánynak elég van téve. Én egyéb eránt nem látom, mért ne lehetne a 4-ik §-t előre venni? PRÓNAY: A logicai rend is megkivánja, hogy azt előre vegyük, mert tsak akkor szólhatunk a candidatio korlátiról, ha tudjuk hogy azok is candidáltatnak e vagy nem. Én azt tartom, hogy ha bár a fizetésbeliek candidáltatnak, a tiszteletbeliek ne candidáltassanak. Ha amazok közt hiány támad, ezek substituáltassanak, s egyik közgyüléstől a másikig neveztessenek ki functiora, később pedig fizetésbeliekké köteles legyen a főispány ezeket candidálni. Ki nem zárván azomban, mint Csongrád véli, azokat sem, kik nem tiszteletbeliek ugyan, de azért érdemesek egyszerre fizetésbeliekké candidáltatni. A Bátsi inditvány szerint nem szeretném, ha minden táblabiró bemehetne a Sedriára, és ott hivatlanul is szava lenne, mert majd 30, 40 is bétódulna valaki részére, ezek hozzá járultával törvény ellenes itélet is hozattatnék, de nem is egyezik ezen indivány a rendszeres birósággal. DEÁK: A végzés az volt, hogy a fizetéses táblabirák candidáltassanak, de a candidatio meg szoritassék, ezen megszoritásnak több modja van, tsak hogy mindenik öszve köttetésben a 4-ik §-sal, erről kell tehát szóllanunk. Azt mondja Csongrád, hogy a módositás nints el fogadva, de elvetve sints, és igy róla szóllani lehet, s róla szóllani kell. Én a törvényszéket leg részre hajlatlanabbnak tartom, s az is lesz, ha jól elrendeljük. Azért kivántam minden pert oda vitetni, de éppen ezért nem akarom, hogy minden birónak egyenlő votuma legyen, s ha minden assessornak folyvást ott kell ülni, csak a szegényebb fogja felválalni; ellenben ha egyik gyülésből a másikig küldetik ki, a gazdagabbak is elfogadják. Candidáltatni a honorariusokat nem akarom, mert éppen azon bajba esnénk, melyből kigázolni akaránk, hanem a restauratio felkiáltással nevezzen néhányat. De ugyan ezen kérdések kifejlése végett szükséges a 4-ik §-ust előre venni. HERTELENDY: A szabolcsi inditvánnyal utasitásom sem ellenkeznék, de már itt átalános elveket szükség kijelenteni. Esztergomal nem értek egyet, hogy a főispány önkénye ellen a kormányhoz folyamodgyam, én tsak a törvényhez szeretek folyamodni, az jelelje ki a korlátokat, s éppen ezért kell hogy kimeritő legyen. Báts inditványát sem pártolhatom, noha nyilván kedvelem, de annak lelkét nem azon inditványban találom. Az önkény

korlátozására akár melyik inditványt el fogadom, de leghamaráb azt, mely leginkáb korlátol. MARCZIBÁNY: Akár mennyit beszélünk, mindig tsak legjobb marad előttem a minap ajánlott módositás és a 4-ik §-nak előre kell jönni. De hogy tsak tiszteletbeli assessorokból, kiket candidatio nélkül kivánok választatni, lehessenek fizetésbeliek, tellyességgel nem akarom: mert ha meg érdemlette is valaki, hogy egy restauration honorariussá válaszák, nem következik, hogy a másikon ugy azt, vagy még többet is érdemellyen, s úgy sokszor a legjobbak ki maradnának. Esztergomnak tsak azt felelem, vallyuk meg hogy előleges sérelmeinket sem tudjuk orvosolni, hát panaszainkat hogyan tudnók majdan a főispányok ellen, századok telnének el, a visza élések pedig mindég megmaradnának. PÁZMÁNDY: Még egy tekéntet figyelemre méltó, az ugyan is, hogy én a honorarius táblabirákat nem tsak ollyanoknak nézem, kik substituálandók, candidálandók, hanem mint egy ellenőröknek, s ugyan azért nem kivánom ezeket candidáltatni. A 4-ik §. előre botsájtása mellett nyilatkoztak még Dokus, Bárczay, Niczky (Vas), Német, Klauzál (előbbi kijelentését e részben megváltoztatván), Tarnoczy.

Szavazásra eresztetvén hogy *„előre vétessék e ezen 4-ik § vagy nem"* ellene tsak Hont, Sopron, Pest, Szepes és Esztergom nyilatkozott. A szavazás folytában BÁRCZAY azt találta mondani: el lehettünk volna ezen kérdés nélkül is, mert hiszen tsak 5 követ voxolt ellene, pedig a főispányok ugy sem hallyák. Annak ANDRÁSY ünnepélyesen ellene mondott. Igy előre vétetett a 4-ik §, s elsőben is az a kérdés vettetett fel: *candidálja e a főispány a tiszteletbeli táblabirákat vagy nem?* Igennel Pest, Turócz, Zemplény, Szepes, Borsod felelvén, a többiek tagadólag. Utóbbi kérdés az vala: *restauration vagy közgyülésen választassanak e azon táblabirák?* Poson, Nyitra, Vas, Somogy, Pest, Turócz, Zemplény, Szepes, Borsod, Heves, Temes azt akarák, hogy restauration; de a nagy többség a közgyülésen leendő választást határozza el. Már most a vala eldöntendő: *hogy ezen Suplens táblabirák általában a megyebeli nemességből választassanak e, vagy tsak a főispány által már táblabirákká nevezettekből?* Ezen utolsókbol választatni akarák Hont, Veszprém, Fehér, Zolyom, Árva, Turócz, Poséga, Verőcze, Szerém, Gömör, Heves, Ung, Bereg, Bihar, Arad, Krasso. Négyen, ugy mint Zala, Somogy, Tolna, Csongrad a restauration választottakból, többiek általában a megyebeli nemességből, kizárván közülök többen a hivatallyokat folytató ügyészeket.

[II.] *Januárjus 3-án* több kérdéseket terjesztet POGÁNY mint elölülő szavazat alá, de VAY azt jegyzé meg, hogy mindenekelőtt azt kell eldönteni szavazással: *meghatároztassék e a tiszteletbeli táblabirák száma vagy a V[árme]gyék válaszanak, amennyi nekik kell?* s ez elfogadtatván Sopron, Szerém, Szepes, Zólyom, Ung, Bereg itt kivánták elhatároztatni, a többiek ellemben magokra a v[árme]gyékre bizák.

Már most POGÁNY előterjesztésére a tiszteletbeli táblabirák activitása vagy hatásköre vala elhatározandó. DUBRAVICZKY azt kivánta, hogy azok rendesen ott legyenek a törvényszéken. ASZTALOS pedig azt, hogy az alispány hivja öszve a tagokat s ha valakit suplealni kell a rendes assessorok közül, ő hivja meg egyikét vagy másikát a tiszteletbelieknek is, egyéb eránt ezek nem rendesen, hanem tsak akkor jelenjenek, mikor szükség van reájok. PÁZMÁNDY: Sőt inkáb elhatároztuk hogy a tiszteletbeliek szint ugy jelen legyenek a Sedrián, mint a rendes és fi-

zetéses táblabirók, s befolyásuk és hatalmok egészen egyenlő legyen,[9] ezeket meg hivni sem kell. Meg hivta már őket az a közbizodalom, melylyel választattak; s hogy ebből valami kétség ne támadjon, nyilván ki kell tenni *pari activitate cum caeteris assessoribus* etc. Az előlülő meghivása ellen nyilatkoztak még MARCZIBÁNY, DOKUS, ki azt mondá, az illyes meghivással visza élnének a tehetősebbek, mert ollyanokat hivhatnának meg, kik részökre itélnének: szükséges inkább a számot meghatározni, hányan legyenek jelen az itélet tellyességére. NÉMET éppen igy vélekedett, BEZERÉDY még azt adá hozzá, hogy nem kell az előlülőnek más auctoritás, mint a tanátskozást kihalgatni, s a conclusumot kijelenteni. Azt sem akarná hogy a törvényszék valamely collégialis birói széké, zárt corporatiová, vagy Castává váljék. Lehet oly megye, hol a táblabirák napi pénz nélkül nem akarnak szolgálni, ott diurnum mellett kinevezheti a választó közgyülés a suplenseket, ha a rendes tagok valamellyike akadályoztatik.

SISKOVITS pedig azt akarta, minél több biró legyen jelen, mert keveset meg vesztegetni könyebb, mint sokat. Az előlülői meghivást PALÓCZY sem pártolta, valamint DUBRAVICZKY sem, de ki a *pari activitate* kitételt feleslegesnek tartá, mint hogy a szerkeztetésben már értetődik. Ellenben pártolta Petrovay, Busán, Majthényi, DEÁK ki azt mondá, ezen meghivást tsak annyiban érti hogy az előlülő irja meg a tagoknak a törvénytartás idejét, hogy arra megjelenhessenek; és nem önválasztása szerént hijja meg egyiket vagy másikat, hanem minden külömbség nélkül mind azokat, kik a törvénynek tagjai. Ezen meghivásról fenforgó vitatás azomban elmellőztetett azon másik nagyobb által, *egyenlő hatása és befolyása legyen-e a tiszteletbeli táblabirónak a fizetésbelivel?*

HERTELENDY azt kivánta, nem tsak hasonló hatalommal, hanem hasonló köteleztetéssel is legyenek a tiszteletbeliek, s tartozzanak mindenkor ugy jelen lenni, mint amazok. Az egyenlő hatalomban PALÓCZY is megegyezett. De arra figyeltette a Rket, hogy noha a közgyülés választandja a minapi határozat szerént a tiszteletbeli táblabirákat, nem kerülhetni el az alispány ebbeli önkényét, ha tsak az nem határoztatik, hogy ezen választás a közgyülés első napján történjék; mert tudva van, hogy akkor legnagyobb számmal van jelen a közönség, holott utóbbi napokban már tsak kevesebben vannak jelen, s ha az alispány ekkorra hagyja a választást, azokat választhatja el, akiket akar. (Ez az inditvány fel kiáltással jóvá hagyatott.) Egyenlő hatalmuaknak és köteleztetésüeknek akarta a tiszteletbeli táblabirákat JUST is, mert külömben, ugy mond, minek választatnának. PRÓNAY: Mondassék ki nyilván hogy ezen honorariusok éppen nem suplensek, hanem valóságos tagjai a törvényszéknek, sőt még eléb valóbbak inkább, mint a fizetésbeliek, mivel ingyen szolgálnak. Egyéb eránt ha tsak suplensek lennének, a többi birtokosok el sem fogadnák ezen hivatalt. De NOVÁK azt vélte, hogy a rendes vagy fizetésbeli táblabirónak tsak elébvalónak kell lennie; mert a honorariusok tsak suplensek, s azért a komáromi *pari activitate* ki tételt el nem fogadja. Az alatt többen azt kivánták, hogy a biró számot kell meghatározni, mely az itélet tellyességére szükséges a Sedriánál. Ezek vótak Dokus, Német, Otskay, Majthényi. Ismét mások azt akarták, hogy most már a függőben hagyott 3-ik §-ra kell viszamenni; mint Hertelendy, Pronay, Asztalos, Rohonczy, Deák.

[9] V. ö. 527. l.

Ily bonyolódott vitatások után kijelenté Pogány hogy a vitatások többfelé ágazván, némellyek azt kivánják, egyenlő kathegoriákban legyenek a tiszteletbeli táblabirák a fizetésbeliekkel, mások azt, hogy a törvényszék tiszteletbeli biráinak meghatároztassék legnagyobb száma, kik jelen tartozzanak lenni. Ezen főb kérdések közül ez tétetett fel szavazatra: *szükséges e itt meghatározni a tiszteletbeli táblabirák legnagyobb számát, vagy nem?* Trentsén, Zala, Baranya, Veszprém, Zólyom, Torna, Báts, Turocz, Szatmár Szabolcs, Borsod, Torna, Bihar, Temes, Torontál azt mondják hogy nem, azonban a többség itt kivánta meg határoztatni. Ezen határozat következéseire

Január 4-én az a kérdés vétetett fel, hogy mennyi legyen tehát ezen legnagyobb szám, az az mint Deák mondá, *hány tiszteletbeli assessor mehessen be a Sedriára?* Trentsén, Báts, Szatmár, Szabolcs, 8-at kiáltottak. Zala, Komárom, Somogy 5-öt, Nógrád 4-et a többiek mind 6-ot s igy az általános többség 6-ot határozott. Most ama másik kérdés vétetett elő, *egyenlő befolyással birjanak e ezen tiszteletbeli tagok a fizetésesekkel*, vagy mint az előlülő Fekete fejté ki egészitő (integráns) tagjai legyenek e ezek a Sedriának, vagy tsak suplensek? A vagy mint Vitéz érté, mindenkor jelen legyen e ezen 6 tiszteletbeli a Sedrián, vagy tsak mikor az ordinariusok akadályoztatnak, legyen ott ezek közül egyik vagy másik? Bezerédy, Deák, Tarnóczy kikeltek ezeknek suplenségök ellen, szavazatra kerülvén a kérdés: Nyitra, Fehér, Mosony, Esztergom, Abauj, Zemplény, Szepes, Bereg, Torna, Csongrád, H[orvát] Ország, nyilatkoztak tsupán a suplensség mellett, de a többség elhatározá, hogy ezek egészitő tagjai legyenek a törvényszéknek.

Ekkor elő terjesztvén Fekete, hogy miután egészitő tagjai ezen táblabirók a Sedriának, nem szükség hogy az előlülő meg hivja őket, és igy ez a meghivás emlitése kimaradhatna a szerkeztetésből.[10] Ezen javallat felkiáltással elfogadtatott. Továbbá előterjeszté, hogy mikor a Sedria két tanátsba ül, a két alispány praesideál, de ha még 3-ik tanátsra is van szükség, minapi határozat szerént[11] ott a legöregebb táblabiró fog praesideálni, s ezt a törvénybe ki kellene jelenteni. Ez is elfogadtatott felkiáltással. Arra is figyelteté még a Rket, hogy sokan kivánták az ügyészeket kizárni a táblabiróságból, méltóztassanak erre nézve határozást tenni. Dubraviczky nem kivánta azokat kizáratni, mert, ugy mond, egy két ember hibáiért egész corporatiot megvetni nem akar. Vármegyéjében sok jeles ügyész van, kiknek nagy hasznokat vette megyéje, tsak azt kivánja tehát, hogy azon perben ne itéljen mint táblabiró, melyben dolgozott. Dokus azt felelé rá, nem azért záratatnak ki, mintha nem jó birók volnának, hanem mivel a polgári perek nagy összefüggésben vannak egymással. Azért a Criminalis perekben alkalmaztathatnak. Erre nézve abban állapodtak meg, hogy a táblabirák minéműségét tekintve minap már elfogadtatott a Nagyszombati Káptalan követének javallata,[12] mely szerént meghatároztatik, millyen legyen a választandó táblabiró, s annak értelmében az ügyészek is kizárattak.

[10] „praeses convocabit"; l. a szöveget a 7. jegyzetben.

[11] V. ö. 509. l.

[12] Valószínűleg Dellinger dec. 31-i felszólalására hivatkozik (v. ö. 526. l.), ő azonban a nagyváradi káptalant képviselte.

További végzetek szerént tartozik a tiszteletbeli táblabiró jelen lenni a törvény székénél. — Minden törvényszéki senatus kihirdeti maga ítéleteit. — A főispányi candidatio conferentia által szoritatik.[13]

A Fő H[er]czeg Nádor Bétsből megérkezett, 5-ik Januar.

109.

a)

1834 január 4

Kerületi ülés.

Tárgy: [I.] Néhány indítvány a Juridicum III. 4. §-ával kapcsolatban. [II.] Visszatérés a 3. §-ra: a fizetéses táblabirák választása.

b)

1834 január 7

Elegyes ülés.

Tárgy: Dorgáló királyi leirat Tarnóczy december 5-i felszólalásával kapcsolatban.

a)

[I.] *Január 4-én.* Pogány és Fekete előlülésök alatt még néhány inditványok fordultak elő, a már általam közölt tanátskozások folyamatában. PALÓCZY ugyan is ajánlotta, mondassék ki a törvényben, hogy mivel minden v[árme]gyének tsak egy törvényszéke van, ha az a dolgok gyorsabb vitele végett több tanátsban ül, az ítéletek noha külön tanáts által hozattak, az öszves törvényszék előtt hirdettessenek ki. Ezt CSAPÓ pártolta, mert, ugy mond, ez eddig is szokásban volt. — RUDITS pedig azon okból, hogy a birák ez által mindnyájan ugyan azon egy elvüek legyenek, sőt hogy a perlekedő felek is tudhassák, hol kell jelen lenniök az itélet meghalgatására. — ASZTALOS: Minden itéletnek a tellyes biróság együt léttében kell kihirdettetnie, azért is hogy az ügyészek ott lehessenek, és az apellátát megtehessék, ez pedig meg nem fogna történhetni, ha mindenik tanáts külön publicálná az általa hozatott itéleteket; mert gyakran megeshetnék, hogy az ügyésznek mindenik tanátsban egyszerre hirdettetnék ki egy penitentia, már pedig phisice tsak egy helyütt lehetne jelen, de megkivánja még ezt az expeditio is, melly tsak az öszes törvényszék neve alatt megyen. — Ellenben DOKUS azt állitá, hogy az itéletek a procuratorián[1] szoktak kihirdettetni, hol mind az ügyészek, mind magok a felek jelen lehetnek, ha akarják, s éppen nem szükség ez által öszvekötni a többféle tanátsot, ha külömben annyira elválasztatnak egymástól, hogy a pert külön visgálják és itélik el. — B. PERINYI pedig még azt sem ösmérte el határozatnak, hogy a törvényszék több tanátsban ülhessen. Szavazat alá bo-

[13] A végleges szöveget olv. a 111. szám 9. jegyzetében, 551. l.

[1] A királyi kúrián procuratoria volt annak a teremnek a neve, ahol a felek a bírósággal érintkeztek, az ítéletek pedig kihirdettettek. Az elnevezése úgy látszik, meghonosodott a megyénél is.

tsájtatott tehát, hogy *minden tanáts külön hirdesse e ki maga hozta itéleteit, vagy az egész törvényszék együttléttében?* Poson, Nyitra, Sopron, Trentsén, Nográd, Bars, Báts, Abauj, Borsod elfogadták az inditványt, de a nagy többség félre vetette.

Az előlülő FEKETE előterjeszté hogy szükséges volna még azt is meghatározni, kapjanak e napi dijt a tiszteletbeli táblabirák, mikor a törvényszéknél hivataljokat viszik, s ha kapnak, mennyit? Mert noha ennek tulajdonképen a publico-polit[icum]ba lenne helye, bizontalan, mikor kerülend az vitatás alá; czéleránvos lenne azért itt a tárgyat egészen kimeriteni. BORCSICZKY: Minek jelentenők ki magunk ez által, hogy minden rendszeres munkálatot el nem végzünk ezen diaetán, vagy elvégezni sem akarnánk. Halaszuk tehát ezt oda, nem leszen ez elválasztás ujság, mert sok egyebet is oda utasitottunk már. Azon esetbe, ha a diaeta félben szakadna, a Rdek böltsessége fogja majd tudni, mit kelyen az ily elhalasztott tárgyakra végezni. B. PRÉNYI éppen igy gondolkodott. JUSTH pedig azt mondá: mennél tovább ereszkedünk a tanátskozásba, annál érdekesebb tárgyak ötlenek előnkbe; de ne feledjük el, hogy itt tsak azokat végezhetjük, más munkálatból mint egy kivéve, mellyek szorossan ide tartoznak, mellyek nélkül éppen nem végezhetnők czél erányosan az előttünk fekvő tárgyat. Tovább tehát most semmit ne mennyünk, mert ha igy öszve visza keverednénk a munkálatokbani az egész systematicai munkálatokból semmi sem leend. Hasonlóul el halasztatni kivánta RUDITS és DOKUS, ki küldői akaratja szerént sem a több senatusba ülést, sem a napi dijt megemliteni nem akarta: s csak ASZTALOS pártolván az inditványt, az okból, mivel az alispány és más tisztviselők fizetése is itt fordul elő, s az elhatározás után is lemondhat a fizetésről, ki arra nem szorult; egyéb eránt köz akarattal elmellőztetett.

Végre azon kérdés vetetett fel: *Tartozik e jelen lenni a tiszteletbeli táblabiró?* Erre HERTELENDY: Szükségtelen szavatolni, mi után már meg van állapitva, hogy egészitő része legyen a törvényszéknek; mert önkényt következik jelenlételre kötelezetése. VITÉZ: Inkáb az lenne a kérdés, tartozik e el fogadni a választást. MARCZIBÁNY is azt vélte, mert ugy mond a felvetett kérdésből az következik, ha igennel döntetik el, hogy ha választanak, azt elfogadni tartozom, holott az a kérdés, tartozom e? Én tehát elébe szeretném ama kérdésnek botsájtani azt: *hogy ha felválalta a választatást.* OTSKAY: És ha igennel dőlne el a kérdés, azomban még is tsak ugyan meg nem jelenne, mitsoda büntetése legyen? ezt is el kell határozni, mert sanctio nélkül semmit sem fogna ezen törvény érni. — BORCSICZKY nem tartá szükségesnek a Sanctiot, mert ugy vélekedett, hogy ha elválalta valaki ezen hivatalt, tartozik megjelenni, s ha ezt elmulasztja, szavát szegte meg: akkor pedig nem betsületes ember. DEÁK: Én is arra adandom voxomat, hogy megjelenni tartoznék, azomban ha tsak ugyan meg nem jelen, itéletet hozni lehessen, mert az itélet tellyességére meg kivántató minimumról még ezután fogunk értekezni. Szavazatát Vas, Fehér, Mosony, Esztergom, Pest, Turócz, Ung, Gömör, Torna, Csongrád, Csanád, Arad, H[orvát] Ország oda jelenté ki hogy ott lehessen, de ne tartozzék ott lenni; ellenben a többség kötelességévé tette az ottlételt.

[II.] Most már FEKETE előlülő emlékezteti a Rket, hogy ideje, s helye volna visza térni a 3-ik §-ra, s az ottan függőben hagyott candidotiobeli önkény korlátozására, melyre mult napokban 3 módositás ajánltatott, t. i.: a conferentia, deputato, és honorarius assessorok kö-

zül tartozólag teendő candidatio,[2] mostan ezen módok közül választani méltóztassanak. — BORCSICZKY: Mi után az határoztatott el, hogy egyik közgyülés a másikig válasza ezen tiszteletbeli tábla birákat, ezek közül candidalni nem lehet, mert az fogna a szavazatokra okot adó kérdés lenni: mellyik választottaiból tetessék a candidatio? következőleg tsak ama két módositás közü lehet már itt egyet elfogadni, vagy a szerkeztetéshez ragaszkodni. ACZÉL azt javallá: hogy ebbe ne ereszkednének a Rdek, midőn pedig a köz felkiáltás értesité, hogy béereszkedés már minap elhatároztatott, a két módositás közül azt választá, hogy a conferentia által kijelelteket tartozék candidálni a főispány. PÁZMÁNDY: Elhalasztanók ezt, ha előfordulna ismét a publico polit[icum]ban, de mivel ott egy szó sints róla, itt van helye már tsak azért is, mivel a szerkeztetésben candidatio emlitetik. Meg van határozva, hogy 6 tiszteletbeli táblabiró választassék, és minthogy egyik közgyülésből másikig választatnak, ez a 8 táblabiró igen sokszor fog változni, valamint azért is, hogy ennyinél több kivántatik meg; igy tehát ezen kijeleltek feles számmal lévén, a rendes, vagy fizetéses táblabirónak egész semináriuma leend, határozzuk ezért el hogy a főispány ezeket tartozzék candidálni, de ezeken kivül másokat is candidálhasson; — igy a főispányok sem tognak panaszkodhatni, a fő R táblája is könyebben elfogadja ezt, hiszem a panasz mindég tsak abban állott, hogy a főispány nem azt candidálta, akit a Rdek akartak, s nem abban, hogy sokat candidált. Ha tehát ezután a tiszteletbelieket candidálni köteles leszen, meg fog a panasz szünni.

CSAPÓ elébb azt kivánta el határoztatni, ki hivja öszve a conferentiát, mert még azt nem tudja, önkényétől fog e az a főispánynak függeni, vagy nem, meg vagy nem választani nem tudja. KLAUZÁL: Én akár mire kész vagyok, tsak a komáromi módositást nem pártolhatom, mert a főispányi önkényt általa eléggé korlátozva nem látom; azon kivül kizáratnak általa a rendes táblabiróságból mind azok, kik nagyon is ügyesek, s alkalmatosok talán, de szerentsétlenségre tiszteletbeliek még nem voltak. Hertelendy ellen Komáromal értett egyet, mert azokból kivánta a candidatiot tétetni, kiket már a köz bizodalom ki jelelt. BUSÁN a szerkeztetést pártolta, hogy azomban a Rdek jusai meg ne szoritassanak, azt kivánja hozzá tétetni, hogy minden biróságra külön külön 4 személyt tartozzék a főispány candidálni, a biróban megkivántató tulajdonságokal birókat. SZLUCHA késznek jelenté magát akár melyik módositás elfogadására.

SOMSITS a Liptói inditványt, vagy is a deputatio kinevezését nem látta czél arányosnak, mert ennek kinevezése alkalmával a külömbféle pártok miatt maga a gyülés igen zavaros fogna lenni; de mi még több, ugyan azon küldötség tagjai meghasonlanának egymás közt a kijelelendő tagokra nézve, legjobnak vélte tehát a conferentiát, mellyet a főispány köteles legyen öszve hivni. Az az által ki jelelt 3 személyt tartozzék candidálni, hozzá adván még maga tetszése szerént hármat, igy minden hivatalra 6-ot jelelvén ki. RAVAZDY egyezett vele a deputatio ellen, mert, ugy mond, megyéjében nem lévén főispány, deputatiora bizatott a candidatio, annak tagjai magokban sem tudnak egyezni. HORVÁTH (Zala) Komáromot egészen pártolta, mivel véleménye szerént, ha a dolog gyakorlatira vétetik, más mód éppen nintsen, ugyan is megválasztatik restauration (mert ez sem egyéb közgyülésnél) a 6 honorarius táblabiró, ezek

[2] V. ö. 523. s köv. l.

közül azonnal candidálhat a főispány rendes táblabirákat; vagy ahol több senatus kell p. o. 3, — választatik 18 honorarius, s ezekből szintén candidálhatja a főispány a fizetéseseket, s igy egyszerre megtörténhetik mindenik féle táblabirónak választása.

FEKETE jelenté, hogy a 3 inditvány közül mindeniknek lévén pártolója, legjobb lenne mind a 3-at szavatolni, ugy hogy a mely inditványnak pártolói kissebségben maradnak, tetszésök szerént átmehessenek oda a hová akarnak. — Ezen szavatolásnak ellene mondott RAVAZDY, egyenként akarván az inditványokat szavazat alá ereszteni, BÜCK sem látta jónak, mivel mondá, köteles leszek egyikhez vagy másikhoz átmenni, ha kissebségbe maradok, pedig hátha egyiket sem akarom el fogadni, hanem kissebbségben hagyni. G. LAMOTTE, kik egyiket sem akarnák el fogadni, akaratyok ellen rá szoritná az ily szavazás. Ezt vélte B. PERÉNYI is. Azért 1-sőn az a kérdés eresztetett voxra: *„Egyénként vétessenek e szavazat alá a módositások, vagy pedig együt?"* Együt tsak Poson, Nyitra, Trentsén, Nográd, Bars, Baranya, Tolna, Borsod, Csongrád, Temes kivánták, a többiek pedig külön, s ekkor a Komáromi módositás eránt szavatolván: Poson, Komárom, Bars, Zala, Baranya, Veszprém, Zolyom, Esztergom, Pest, Posega, Heves, Temes, Torontál mellette voltak, de a többség ellene. Azután a conferentia eránt történt szavazás: Poson, Vas, Somogy, Hont, Fehér, Moson, Pest, Báts, Szerém, Abauj, Zemplény, Sáros, Ung, Szabolts, Szepes, Borsod, Bereg, Békés, Csanád, Arad, Crasso kivánta ugyan, de a többség ezt is elveté. Végre a deputatio került vox alá, ezt akarta: Poson, Nyitra, Sopron, Trentsén, Nográd, Zala, Komárom, Liptó, Bars, Baranya, Zólyom, Esztergom, Tolna, Zemplény, Szatmár, Mármaros, Csongrád, Temes, Torontál, a többségnek ez sem kellett. Minden módositás körül legnagyobb többség a conferentia mellett nyilatkozván, ehez még által jött egynehány, s igy ez állapitatott meg.[3]

b)

Január 5-én vasárnap, 6-án vizkereszti szünet nap. 7-én elegyes ülés, melyben a FŐ HER[CZEG] NÁDOR értesitvén az országgyülést a kegyelmes leirás meg érkezetérül, azt a szokott modon felolvastatá, a feszült figyelemmel és nagy várakozással halgató országos Rdek előtt. — Deákból forditva tartalma ez:

„Kegyelmes leirás. Az 1833-ik évi Dec. 5-én tartatott országos ülés naplójára nézve 1-ő Ferencz s a t. A jelen ország gyülés irományaiból már egyéb eránt is nem egész kedvel tapasztalók, hogy némellyek mellőzvén a tartozó szerénséget, ollyanok történtek, mik az országgyülési tanátskozások méltóságával meg nem egyeztethetők. De reménlvén, maga az idő, s azon tapasztalás, hogy az 1723 : 7-k t. cz.[4] boldogitó czéljának feletteb ártanak, megorvoslandják ezeket, jókat reménlénk, s midőn leginkáb ragaszkodánk e reményhez, egy uj s eddig semmi példában nem ösmért vak merészség neme juta értésünkre, a szólhatás törvényes szabadságát korlátlanságba vivén, a béke s köz jó elő mozditásának, azoknak kik ország gyülési követség tisztet viselnek, kiváltképen sajátságainak nem külömben a köz ügyek vitelére megkivántató szerénységnek és méltóságnak félre tételével, Bars v[árme]gye 2-ik követe 1833-ik évi xber 5-én tartott ülésben nyilatkozásival az országgyülési test egé-

[3] A törvényjavaslat végleges szövegét l. a 111. szám 9. jegyzetében 551. l
[4] Az országgyülési tárgyalások rendjéről és annak fenntartásáról szól.

szitő részének sértésére szólván, mint az országgyülési naplóban béiktattatott.[5] Amint midőn ezenel legszigorubban kárhoztatunk, egyszersmind azon buzgalomal, mellyel az ősi rendelkezéseket minden némű megtámadások ellen sértetlenül fentartani, s a jelen ország gyülés nem kevésbé önnön, mint kedves Magyar országunk s tartozék részeibeli minden hiveink kivánságához képest elő mozditni igyekezünk, Kedvességedet, s Hüségtöket komolyan intyük, hogy az országgyülési tanátskozatok méltóságának, s a jó rendnek fentartásán tisztyök szerént igyekezzenek, s a törvények rendeletét jelesen abban, hogy a köz dolgokról szerénységgel, méltósággal és csendesen follyon a tanátskozás, mindenkivel megtartassák; azokat, kik intézeteivel czen tul is ellenkezni merészelnének, szentségének tartozó engedelmességel tisztelésére törvényes módokkal is kénszeritvén. Egyéb eránt, s a t. Bétsben Jan. 3-án [1]834".[6]

Elolvastatás után a szokott mód szerént átkérte a fő H[erceg]ségétől a personális a Rdek részére, a fő R ülése eloszlott, a Rdek pedig ujra fel olvastatván magok teremében, OTSKAY mint mostani kerületi előlülő kérte a personalist, hogy ezen kegyelmes leirást minél előbb kinyomtatni, s kerületi tanátskozás elejbe ereszteni méltóztassék. Melyre a Personalis felele: hogy még ma kinyomtattatik, s méltóztassanak róla a kerületiek tanátskozni. Egyéb eránt a mai ülésnek tsak ez lévén tárgya, ezt most eloszlatja.[7]

Jan. 8-án a kerületi ülés helyet cenferentia tartatott, a melyre a káptalanok, szabad kerületek, és szabad királyi városok követei is meghivattak. — Tanátskozásai és végzései e levelek körén tul fekszenek.

110.

1834 január 9, 10

Kerületi ülések.

Tárgy: [I.] *Készüljön-e válasz a dorgáló királyi leiratra? Döntés: igen.* [II.] *Megkezdődik a vita Nagy Pál felirattervezete fölött.*

[I.] *Januar 9-én* Otskay és Bárczay előlültökben ker[ületi] ülés tartatván, a halgatók rendkivül nagy számmal jelentek meg, feszült várakozással lesték a tanátskozás kezdetét. Az előlülő BARCZAY előadá, hogy a mai tanátskozás tárgya a leérkezett kegy[elmes] kir. parantsolat[1] leend. PALÓCZY azt felolvasván, midőn azon helyre ért: *Bars v[ármeg]gye második követe által,* nagy kiabálás támad éljen! éljen! szavakkal. Felolvasás után előterjeszté a másik előlülő OTSKAY, hogy a tegnapi conferentiában ezen tárgy majd egészen kimeritetett, s hogy a tzéltol el ne térjünk, a tegnapi végzést kell megtartani. Tegnap ugyan is azt kivánták a RR elhatározni: szükséges e repraesentálni ezen tárgyban, a vagy nem? ezen kérdésnek mind ellene, mind mellette sok, és nyomos okok voltak, most tehát nintsen egyébb hátra, hanem hogy ez szavazat által döntessék el. CSAPÓ: Nagy többség tegnap a sopronyi követ felirási javallata mellett

[5] V. ö *Jegyzőkönyv*, VI. k. 13. s köv. l. s e munka 458. s köv. l.
[6] *Iratok*, II. k. 13. s köv. l.
[7] Az 1834 jan. 7-i (148.) elegyes és országos ülés hivatalos jegyzőkönyvét l. *Jegyzőkönyv*, VI. k. 17. l.
[1] *Iratok*, II. k. 13. s köv. l.; magyar fordítását l. az előző számban.

nyilatkozott, talán tsak erről kellene tehát most szólanunk, és tanátskoznunk. PÉCHY szólni akarván olly zugás támadt, hogy folytatnia nem lehetett. Erre sok követek felugráltak székeikről, azon kiabálással: oszlassuk el az ülést! oszlassuk el az ülést! menjen ki az auditorium! Az előlülőket haljuk! haljuk!! BÁRCZAY: Az az igazi, és tiszta szabadság, hogy véleményét mindenki szabadon, és bátran kimondhassa. NAGY PÁL: Az országgyülés elején elnézzük a fiatalság helytelen, és lármás viseletét,[2] azon tekintetből hogy akkor még tapasztalatlan lévén, nem tsuda, ha magokrol megfelejtkeznek, de most már esztendő mulva tudhatván, mit hoz magával az illendőség, az illy viselet impertinentia, most már igen is tudhatnák, hogy mért küldik őket atyáik ide, miért hozták ide magokkal a követek, hogy tanuljanak, nem pedig azért, hogy midőn itt a Fenség nevében egyik követ kijelentésére nehezteles jelentetik, annak illy zajjal éljeneket kiáltsanak. Tőlünk függ megmondani, elfogadjuk e azon követ kijelentését, mit én részemről épen nem, sőt mint tapasztalám, tegnap a többség sem fogadá el; de nem is oldalaink melletti ifjaink teszik a lármát, mert ugy annak ön magunk is elejét vehetnők, hanem oskolás gyermekek jönnek ide zajt tsinálni, azért az illyenek személyesen fenyitessenek meg, máskép egy pillantatig sem maradok e teremben. Azt gondolják ezen oskolás gyermekek, hogy ha onnan kijönek, itt nekik comoediat jádzanak. PÉCHY: A tolnai véleményre azt jegyzem meg, hogy tegnap fele is alig volt a követeknek a soproni javallat mellett, azért az előlülő előterjesztése, igen is helyes, hogy arrol kell szavatolnunk, szükséges e a felirás, vagy nem. HORVÁTH (Zala): Nem lehetek az előttem szóló követtel egy véleményben, mert tegnap tsak ugyan igen sokan pártolták a soproni javallatot, erre nézve tehát Tolnával tartok. CSÁSZÁR: Minél nagyobb fontosságu valamelly tárgy — pedig bátran merem mondani, az olly fontos, hogy existentiánkrol van szó — annál nagyobb megfontolással, és hidegvériséggel szükséges róla tanátskozni; és én ünnepélyesen kinyilatkoztatom, hogy ha azok, kik ide meghivatva nintsenek, éljen kiáltásokkal, vagy akár mi más lármával zugnak, addig egy szót sem szólok, mig az auditorium ki nem üritetik. Felirás minden esetre kell, mert ha jó a leirás, azt meg kell köszönnünk, ha pedig nem jó, észrevételeinket ki kell mondanunk. Okot tehát a felirásra mindig találunk; azonban döntsük el, ha ugy tetszik, szavazással.

Ekkor azon kérdésre: kell e repraesentatio, vagy nem? szavatolás történvén, a felirás mellett voltak: Poson, Nyitra, Sopron, Trentsén, Vas, Nógrád, Komárom, Zala, Liptó, Somogy, Hont, Győr, Tolna, Pozsega, Zemplén, Sáros, Szatmár, Borsod, Gömör, Torna, Bihar, Mármaros, Csongrád, Békés, Csanád, Temes, Torontál, Krassó és Jász Kun Kerület; ellene pedig voltak: Baranya, Veszprém, Fejér, Zólom, Moson, Esztergom, Árva, Pest, Báts, Thurócz, Verőcze, Szerém, Ung, Heves, Szepes, Bereg, Ugotsa, Arad, Horvátorsz[ág], egyházi rend, Lőtse, Turopolya, és igy a többség repraesentatiot kivánt.

Ezen szavazás alatt némelly nevezetesebb kijelentések történtek: PLATHY: Izenetet küldjünk a Fő RRhez, mellyben nyilatkoztassuk ki, hogy ezen rescriptum az ő kivánságokra adatván ki, ezt tőlök nehezen vesszük, én ezt jobbnak tartanám a repraesentationál, azonban ha ez a

[2] A rendek 1833 február 27-én és 28-án, valamint március 1-én tartottak titkos konferenciát, „a tanácskozási rend fenntartása, s az auditorium megzabolázása tárgyában", határozatot azonban nem hoztak. (V. ö. *Országgyülési Tudósítások* I. k. 195. l.)

többségnek nem tettszenék, én is repraesentatiót kivánok. BALOGH: Engedjék meg a RR, hogy ezen tárgyban különös nézeteimnél fogva, ne voxoljak. (Éljen.) SISKOVITS: Ezen kegy[elmes] rescriptum által sem függetlenségünket, sem szabad szólhatásbeli jogainkat nem látom megszoritva, mert ránk van benne hagyva, hogy a jó rend fentartását s a törvények rendeletét magunk eszközöljük törvényes módokkal, azért tehát a felirást szükségesnek nem látom. JUSTH: Én azokkal épen nem tartok, kik lárma miatt ki akarnak menni, engemet küldőm küldvén ide, törvényes jussal vagyok itt, hanem azt kivánom, hogy a lármázó halgatók menjenek ki, külömben vaamint Temes kinyilatkoztatá, én sem szólalok meg, mig azok zajognak. VITÉZ a felirás ellen adván ki szavazatát, PATAY igy szólott: tisztelem én ugyan követtársam szavát, de meggyőződésem különözvén övétől, én a repraesentatiót kivánom (éljen!), igy az abauji különböző két szavazat egymást meg semmisité. SÁROSY: Felirást ugyan magam is kivánok mint Sopron, de minden esetre ollyat, hogy a fő RR tábláján keresztül lehessen vinni. VAY: Én legjobbnak tartom az egész kegy[elmes] kir. leirást cum honore fére tenni, s ezen okból a repraesentatiot nem kivánom. KOTSI HORVÁT: Ha tsak mentegető lenne a repraesentatio, inkább ne is küldessék, s azért jobbnak látom a helyett inkább a jegyző könyvbe szoros óvást tenni. BENITZKY: Nem látom által mit lehessen repraesentálni, azért a veszprémi javallathoz járulok. ANDRÁSSY: Tegnap ugyan én is pártoltam Sopront, de meggyőződésem ellen, egyedül azon kéntelenségből, hogy a kellemetlenségeket elkerülhessük; de most szintugy át látván mint Baranya, hogy sem a szólhatás szabadsága, sem az orsz[ág] gyülési függetlenség nem veszélyeztetik, a repraesentatiot szükségtelennek látom. SZTOJKA báró: Hogy nem vettük kedvesen ezt a leirást, maga a tanátskozás folyamatja mutatja: ha tehát fájdalmat érzünk, mért ne öntenők azt fiui bizodalommal a legjobb király keblébe? nyiltszivüségünk megkivánja a felirást. CSÁSZÁR: A szaboltsi javallat meg nem egyeznék azon tisztelettel, mellyel Királyunk eránt viseltetni tartozunk.

Ezen szavatolás után kivántatott, hogy a Soproni felirás javallat olvastassék fel, s azt NAGY PÁL felolvasván, az előlülő Otskay véleménye szerént dictaturára eresztetett, hogy másnap megfontolás után helyesen lehessen róla tanátskozni.

HERTELENDY: Noha abban megegyeztünk, hogy felirás történjék, én a soproni követ által készitett javallathoz szólhatást annak idejére fentartom. (Felkiáltás: Mi is mindnyájan!) SZÉL: Ha nem a sopronyi javallat szellemében fog tétetni a felirás, én azonnal elállok minden felirástol, és szavazatomat visszaveszem. NÉMET: Én pedig inkább oda fogok hajlani, hogy hathatós óvás tétessék a jegyző könyvbe, mintsem valami egyszerü lágy, nem pedig valami hathatós felirásba megegyezzem.

PRÓNAY: Minek utánna el van határozva, hogy repraesentálni kell, ide s tova elállongással ezt felforgatni nem lehet. Azonban a javallathoz mindenki bátran és szabadon szólhat, mert annak szavaira nem esküdtünk meg. OTSKAY: Az átmenetel sem nem helytelen, sem nem szokatlan, figyelmeztetem a RRet, hogy a minap szinte igy mentek által többen azon conferentiára, mellyel a főispányi candidatio korlátolni kivántatott,[3] ugyan ugy szabad tehát itt is az átmenetel azoknak, kik illy fentartás mellett adták ki szavazataikat. NAGY PÁL: Nem tsak hogy nem

[3] December 31-én, a megyei törvényszék táblabíráival kapcsolatban. (V. ö. e kötet 518. s köv. l., a szavazás 535. l.)

szükség mindjárt szorol szóra rá állani az egyszer felolvasott javallatra, hanem ebben én magam sem egyezném meg; mert noha ezen javallatban semmi káros, és kivihető nem volna is, lehetne idővel vagy más alkalomkor másban, s a vitatás nélküli elfogadás káros következéseket huzhatna maga után. — DEÁK: Elfelejtett a hasonlitásbol egy körülményt az előlülő, azt ugyan is, hogy a minap átmentünk a conferentiara, mert előre meghatároztuk, hogy valami módositást el kell fogadnunk, a szavatolások után pedig oda jutottunk, hogy semmi conclusum nem vala, és igy át kellett menni, hogy conclusum legyen. De most nem maradtunk conclusum nélkül, mert repraesentatiot határoztunk. Bátran hivatkozom a követekre, hogy sokan ugy jelentették ki magokat, ha másképen volna feltéve a kérdés t. i. a soproni javallat fogadtassék e el, vagy nem? akkor azt mondották volna: kell repraesentatio, de egy átallánosan lévén feltéve a kérdés, minthogy nem tudták előre, miből fog állani a repraesentatio, az ellen szavatoltak. Senki sints lekötve azonban, hogy egy olvasásra elfogadja a javallatot. — BORTSICZKY: Én a soproninál erősb felirást kivánok, mert azt jusaink fentartására szükségesnek látom. De ha a többség erre nem fog állani, én fejet fogok hajtani, s a lágyabbat is elfogadom, noha vélekedésem ugyan ez marad is, rá állok a sopronyira is, de nem értem ugy, hogy azt most mindjárt elfogadjam, mert egy vágással két fát ugy sem lehet levágni, azonban ha egyedül magam maradok is, mindig erősebbet kivánok. Midőn a minap a barsi követ kijelentését tette, az politicai hitét foglalta magában, ezt pedig kijelenteni mindeniknek szabad, de mit mondjunk arra, hogy a fő RR táblájánál egy püspök azt mondotta, *nem fogunk engedelmeskedni a törvénynek*,[4] ez tsak ugyan elébb érdemlett volna illyen rescriptumot, mint a barsi követ kijelentése. És mivel többes számban szólott a püspök, az által az egész papságra látszott hivatkozni; már pedig én nem hiszem, hogy az ezen táblánál ülő clerus megegyezett volna ezen kijelentésben, és igy ő fogadatlan prokátora volt a papságnak. 1825-ben Nógrád is azt nyilatkoztatta, nem fog engedelmeskedni, s ennek következése kir. commissio volt,[5] pedig ott egy törvényhatóság nyilatkozott, itt pedig tsak egy tagja olly rendnek, mellynek leginkább kell követni a Jésus tanitását, obedite superioribus, s igy tehát megváltónknak ezen vallásos parantsolatját eltsavarta, s mintegy azt kivánta, hogy superiores obediant subditis suis. DELLINGER: Botsánatot kérek, hoy felelet nélkül el nem mellőzhetem a trentséni követ ezen kinyilatkoztatását. Igaz, hogy a papság nem kérte meg azon püspököt, hogy nevében szóljon,

[4] A rendek hatodik vallásügyi izenetének tárgyalása közben, 1833 július 7-én jelentette ki Br. Szepessy pécsi püspök tiltakozásul azon javaslat ellen, hogy vegyes házasság felbomlása esetén a protestáns fél új házasságra léphet: „Ha, bár ilyes törvény hozatnék is, ők nem engedelmeskednének". (*Országgyülési Tudósitások*, I. k. 536. l.)

[5] Az 1825/7-i országgyűlésen a jobbágytelken lakó nemesek megadóztatásáról hozott határozat ellen tiltakozva Gyurcsányi Gábor nógrádi követ 1826 aug. 21-i pótutasítása alapján kijelentette, hogy megyéje nem ismerheti el kötelező erejüeknek az oly tárgyakra vonatkozó törvényeket, amelyek az 1741 : 8. tc. szerint még csak tanácskozás alá sem vehetők. Az óvás miatt a király 1826 aug. 30-i decretumával a megyét rendre utasította, Ghyczy József torontáli főispánt pedig királyi biztosul kiküldötte, annak megállapítására, kik voltak a Gyurcsányinak adott követi utasítás szerzői. Ezek a büntetést csak úgy kerülhették el, hogy a követ kijelentette: megyéjének az óvással nem volt szándékában megsérteni a törvényhozó testület méltóságát.

de nem is szólott az, mint a papság megbizotja, tsak belső meggyőződésből, a melly nyilatkoztatásában ahoz tartotta tsak magát Deo prius, postea hominibus obediendum est. De akár mint nyilatkozott is, nem tanátsos itt arra hivatkozni, mi a másik teremben történik, vagy mondatik, s azon püspöknek igazsága volt; mert az Isten tsak ugyan felette van az embereknek. BORTSICZKY felelni akarván, kiáltás lett: rendre! — jól van, mondá, kérem hát magam feliratni, nem felejtem én el, mig rám kerül a sor, mit mondani akarok. — BEZERÉDY: A N[agy]váradi káptalan követe magyar hazánk törvényei, szokásai ellen, s a törvényhozás lelkével meg nem egyezőleg szólott, [mert a magában igaz és tagadhatlan sententiát ily értelemben venni s így alkalmazni nem lehet[a)]] de erről most halgatván, tsak a tárgyra nézve fejezem ki magamat. Hogy általánosan kivántatott a felirás, követtársam előbbi kivánsága nyilván mutatja, ki a soproni javallatrol akará a tanátskozást folytattatni, de kivánságától elmozditatott. Igen egyet értek tehát Zalával, és kivánom, hogy a javallat dictaturára botsátatván, azután mindenki szabadon szoljon hozzá, convulsio lenne, ha a tárgyat természetes állásából kiragadnánk, holnap ki fog fejleni a többség iránta. Rendesen keresztül fogunk mehetni a dolgon. OTSKAY: Ha ugy tetszik, talan jó lenne most már eloszlatni az ülést. PRÓNAY: Hogy azt ne vegyük fel, mi más teremben történik, a nagyváradi káptalan követe vélekedése szerént igen helyben hagynám, ha olly boldogok volnánk, hogy soha sem történnének illy kifejezések; de miután a tapasztalás bizonyitja, hogy egyes követek szólása szokatlan uton a törvényhozás egyik része censurája alá esik, s a diplomaticai uton igy hurczoltatik, lehetetlen hasonlitást nem tenni a barsi követ, és a másik terembeli püspök nyilatkozása közt. Nógrád v[árme]gye elég nyilvánsággal vitte dolgait, még is egy felsőbb censura alá került, itt is, ott is tsuszhatnak be néha hibás kiejtések, de ezeket ugy venni, hogy egész test erköltsi állása veszedelmeztessék, épen nem örvendetes. B. PERÉNY: Szerettem volna, ha a nagyváradi káptalan követe nem mondta volna azt, amit mondott; mert tagadom, hogy valaha olly izenetet küldöttünk a másik táblához, melly Isten ellen lett volna, azért az, hogy Deo magis, quam hominibus obediendum, ide épen nem alkalmaztatható. Arra, hogy a püspök ugy nyilatkozott, mint püspök, tsak azt jegyzem, hogy a mágnási táblánál nem ugy ül, mint a hyerarchia tagja, hanem mint az orsz[ág] lakosa. BORTSICZKY: Ugotsa megmondá, hogy az Isten iránti engedelmeséget nem ugy kell venni, mind a n[agy]váradi káptalan követe veszi, mert ugy az következnék, hogy non obedivissemus Deo, mikor a mágnásoknak izenetet küldöttünk, ez nagyobb megbántás, mint a barsi követ mondása, mert azt el nem ismerem, hogy mi istentelen üzenetet küldtünk volna. Ha fel nem kell fogni a szót, melly a másik teremben ejtetik, kérdem, miért fogták fel a fő RR azt, mi ezen teremben ejtetett, pedig hogy felfogták világos, mert különben tsak izenetből tudnák, s valjon mellyik izenetben volt a barsi követ kijelentése, s ha fel nem fogták, miért mentek panaszra, tsak ugy jön biz ez ki, hogy a káptalan beli követ nem látja meg a püspök szemében a gerendát, miénkben pedig a szálkát is meglátja. (Zajogás, jerünk haza! oszlassuk el már az ülést!) LONOVITS: Nem azért szólok, mintha a püspöknek fogadott prokátora lennék, hanem mivel Trentsén v[árme]gye követje az ezen táblánál ülő egyházi rendre hivatkozott; ha valjon osztozik e azon püspök

a) Ez a rész a szövegből tévedésből kimaradt. V. ö. a 112. szám végén lévő helyreigazítással, 566. l.

urnak előadásában? én ugyan azt magam nem hallottam, tudom azonban, hogy ő az érdemes követ ur által szóba vett kifejezéssei a vallásbeli vitatások, s különösen a 9-ik pont visgálása alkalmával[6] olly módon élt, hogy mivel az, a mi azon pontban foglaltatik, a catholica religio elveivel, s igy a lelkiösmérettel ellenkezik, ha az ne talán törvénybe menne, annak engedelmeskedni nem lehet, vannak bizonyos jusok, mellyek régiebbek, szentebbek, és tiszteletre méltóbbak, minden emberi intézeteknél, minden polgári igazaknál — illyenek a lélek ismeretbeli jusok, s a kormánynak, és törvényhozó testnek közvetlen tzélja csak a társaság materialis érdekei lévén, a lelkiesméreten uralkodni egyiknek sints jusa, de nem is lehet ott azon hatalomnak parantsolni, hol akaratjának végrehajtására sem módja, sem eszköze. A testet ugyan gyötörheti, de minden erőlködés ellenére is a lelkiösméret sanctuariumába nem hathat, s az sérthetetlen, külső erőszak által győzhetetlen marad, és igy mivel elismert juris principium az *extra territorium suum jus dicenti inpune non paretur*, nem lévén a polgári hatalomnak semmi jusa a lelkiösméret tartományában, ha a kormány, vagy a RR valaha a vallásbeli principiumok, s igy a lelkiösméretbeli meggyőződés ellenére valamit határozhatnának, ez esetben reájok nézve is állana az, hogy extra territorium suum jus dicenti inpune non paretur. S eként az emlitett kifejezés igy véve, semmi szokatlant, semmi sérelmest nem foglal magában; de nem is tarthatom ezt egy előttem szólott követtel inconstitutionalisnak, mert Werbőczy mondja: *quod non valeant statuta, quae fiunt de salute animarum.*[7] De kérdem, mi lett volna hazánkban a protestantismussal, ha akkor, mikor annak zsengéjében evangelicus atyánkfiait a catholica egyházzal való egyesületre számos majd sanyaru, majd szelidebb törvényeink rész szerént kénszeriteni akarták, rész szerént hivták,[8] ők azon véleményben nem voltak volna, hogy mivel ezen törvények szabásai lelkiösméretbeli meggyőződésökkel ellenkeznek, azoknak engedelmeskedni nem tartoznak, s ha ezen conflictusban épen arra nem hivatkoztak volna, a mit az imént szólott váradi káptalan követ emlitett vala, hogy t. i. *oportet Deo magis obedire quam hominibus?* evangelicus atyánkfiai velünk együtt a keresztény egyház legszebb napjai közé számlálják azon időket, mellyekben az egyház szinte 300 esztendőkig a sanyaru üldözések közepette a pogányok kése alatt vérzett; s mivé lett volna a keresztény egyház, ha a keresztények kötelességöknek nem tartották volna lelkiösméretbeli meggyőződésöket éltökön is tul betsülni? s mit mutatnak e részben ujabb törvényeink? mivel a protestáns vallásbeli systema a szenteket másképen tekinti, mint a catholicusok, evangelicus atyánkfiai kezdetétől fogva idegenykedtek a szentekre esküdni, azt állitván, hogy az esküvésnek ezen formája lelkiösméretekkel ellenkezik.[9] Segitett is rajtok e részben az 1791 : 26., őket ezen

[6] A vallásügyi sérelmek 9. pontjának szövegét l. *Iratok*, I. k. 100 l.

[7] *Hármaskönyv*, Prologus. 9. cím: Az egyházak régi szabadságával ellenkező statutum érvénytelen. Idem dicendum, si circa ea fiunt statuta, quae salutem animae respiciunt.

[8] Ily törvények: 1523 : 54.; 1525 : 4., 1548 : 5., 1550 : 12., 1552 : 7., 1553 : 7., 1563 : 31. tc.

[9] Az 1731-i Carolina resolutio kötelezte a tisztviselőket, ügyvédeket és bírákat a Szűz Máriára és a szentekre hivatkozó ú. n. decretalis eskü letételére. A protestánsok felségfolyamodványaikban ismételten kérték a rendelkezés hatálytalanítását. 1781 ápr. 29-i feliratuk, amely a türelmi rendelet kibocsátását előzte meg, gravamenjeik sorában a második helyre tette ezt a sérelmet.

köteleség alól feloldozván.[10] Mennyire őrzik ők részökről a lélekisméret jusait, mutatja egy nem régi eset is; t. i. nehány esztendők előtt Ő Fensége egy intimatumot botsátott ki, melly szerént az olly helyeken, hol catholicus plebanus, vagy bába nem találtatik, a veszedelmes szülésben sinlődő catholicus anyák gyermekeit tartozzanak a helybeli protestans bábák megkeresztelni. Azonban ez ellen mind a négy helvetica vallásu superintendentiak repraesentaltak, azt állitván, hogy mivel vallásbeli principiumaik szerént mulieres in ecclesia taceant, nálok az aszszonyok semmi szentségeket nem szolgáltathatnak ki, ezen rendelést, mint a lelkiösméret jusaiba vágót el nem fogadhatják.[11] Egyébbiránt midőn a lelkiösméretnek ezen elidegenithetetlen jusát a catholicusoknak is tulajdonitom, távol vagyok azt állitani, hogy ha ezen jusban tsorbát szenvednének, szabadságok volna annak védelmére fegyvert fogni, vagy rebellálni. E részben a kereszténynek minden köteleségét magában foglalja egy szent atyának ama mondása: *potero flere, potero gemere, aliter nec possum, nec debeo resistere.* Igaz a mit az érdemes követ mond, hogy az parantsoltatik: obedite potestatibus, sőt az is rendeltetik: obedite etiam dominis discolis,[12] azonban az is igaz, hogy az apostol ezen parantsolatokat tsak a polgári társasági, nem pedig a vallásbeli kötelességökre szoritotta; mert máskép az következnék, hogy midőn az apostol egy részről az evangelium terjesztésére volt küldetve, más részről tulajdon parantsolatinak következésében, a fenálló törvényeknél fogva tartozott volna a bálványokat imádni. Mindezek igy lévén, miután a nagy tiszteletü püspök a felvett szavait máskép teljességgel nem vehette, részemről nem találván azokban semmi sértőt, semmi törvénytelent, nyilván kijelentem: hogy ez értelemben vele tökélletesen osztozom.

(Sokan készülnek elhagyni a teremet.)

BORTSICZKY: Azon elvet, hogy a külső törvény a lelkiösméreten nem uralkodhatik, én is elismérem, de örömest látnám, ha a venerabilis clerus azt a recopulatioknál, s az átmenetelnél is szorosan követné. Az is áll tehát, hogy senkit sem lehet más vallásra kénszeriteni, s ha már nem akar valaki catholicus maradni, más vallásra kell áttereszteni, mint hogy továbbá nem lehet ezen táblárol feltenni, hogy lelkiösméret elleni törvényt hozott volna, a püspök mondásával, ha bár fegyvert sem szándékozott fogni, tsakugyan többet vétett a barsi követnél.

Az ülés eloszlik.

[II.] *Januar 10-én* a voltak előlülése alatt tartott kerületet BÁRCZAY azzal nyitá meg, hogy ő cs. k. h[erceg]sége a Nádor, jóakaratja kijelentése mellett az üzeni a RRnek: kellemetes volt neki érzeni, hogy azokat, kik tegnap a követi szólás szabadságot gátolni merészelték, azonnal rendre igazitották. Mint orsz[ág] gyülési előlülő felszolitja a RRet hogy valamint az orsz[ágos] ülésben, ugy, s még inkább a kerületekben a

[10] Az idézett törvénycikk 9. §-a mentesítette a protestánsokat az eskü záradékának (beatam virginem Mariam sanctos et electos Dei) elmondásától.

[11] Az 1802 ápr. 13-i helytartótanácsi rendelet kötelezte a református bábákat, hogy keresztelják meg életveszély esetén az újszülötteket. A tiltakozások hatása alatt az 1808-i leirat megengedte, hogy a bába, ha katolikus vallású gyermek élete forog veszélyben, ne maga keresztelje, hanem hívjon katolikus férfit vagy nőt, közölje vele a keresztelés módját hogy ez ily módon a keresztséget kiszolgáltathassa.

[12] *Prima epistola Petri*, II. 18.

tanátskozások rendét, és méltóságát fentartani igyekezzenek. A halgatóknak pedig, kik ezen nevezetből is érthetik kötelességöket, ismételve a legnagyobb illendőséget, és tsendet parantsolja.

Felolvasta azután PALÓCZY a soproni felirás javallatát.[13]

Az előlülő OTSKAY távol van attol, hogy a tanátskozásoknak rendét tüzni akarná, de figyelmezteti a RRet, hogy már tegnap az elvek elfogadtattak, azért ezeket meghagyván, tsak a stylusrol tanácskoznának.

CSÁSZÁR: Igaz ugyan, hogy a tegnapi ker[ületi] tanátskozásban a többség azt kivánta, hogy feliratassék, azonban olly tsekély a különbség, hogy szinte kétesnek látszatik az orsz[ágos] ülésben való megállapodása, pedig van e tárgyban egy igaz szempont, a mellyből mindenkinek közülünk a dolgot tekinteni lehet, s a ki abbol tekinti, nem lehet annak a felirást nem akarni. Mert valjon akarhatja e valaki, hogy a szólás, és tanátskozás szabadsága megszorongattassék, avagy hogy a kormány a törvény ellenére bíróskodhassék, és a törvényhozó test hatósága tsorbitassék? már pedig ha lehető mindezeknek a k[egyelmes] levélből való következtetése, valjon lehet e valakinek köztünk nem akarni egy tsupán ezen következéseknek elháritására arányzott felirást? ugyan is mi legfeltettszőbb ezen rescriptumon? Az, hogy nem várva, még nem is sajditva, mint egy közünkbe dörög, és egyes követnek szólását kiemelve, erre általánosan sulyos anathemáját kimondja. Ha törvényhozásunk formáji bizonyosak és meghatározottak volnának, könnyü lenne dolgunk, vagy ha épen előttünk volna annak elrendeltetése,[14] kétségkivül biztos, és tzélirányos formákat állapitanának meg; de minthogy ezt még bizontalannak tekinthetjük, fenálló formájuk pedig jobbadán a szokásbol keletkezve, tsak az idő öröksége; szükség valahányszor egy illy eset előfordul, szemesen körül néznünk, valjon rosz és káros következésekre nem szolgálhat e például jövendőben? Illyes uj esetnek nézem én a mostani kir. levél rendelését; mert hasonmását én legalább törvényhozásunk historiájában nem tudom. De azt magából, s a kir levél szavaibol is kihuzhatni, mellyeknek értelmök azt látszik mutatni, hogy az uj és szokatlan eset okot szolgáltatott egy szokatlan, és uj eszköznek használására. Már akár hogy tekintsük Bars v[ármeljgye követjének érintett előadását, szükség nekünk két igen különböző oldalát észrevennünk, t. i. a poltscust ,és juridicust. Politicusnak nevezem, a mennyire beszédje a törvényhozás intézetét magában véve mint ollyast tárgyazta; juridicusnak pedig, a mennyire az ezen institutioban létező személyeket érdekelte. Ezen megkülönböztetésnek szüksége abbol nyilván kitetszik, hogy ahoz képest felette különbözik a kormány állása, és igen különbözők, sőt ellenkezők is a kormánynak mind a kettőre egyformán való befolyhatásának következései. A politicai oldalt tekintve, ha tsak a törvényhozást egy tzéltalan üres formává tenni nem akarjuk ez által, hogy a szólás szabadsága megszoritathassék: a kormánynak az egyes követ előadására való közvetetlen behatását megengedni nem lehet. Valjon hová jutnánk, ha inditványom, vagy előadásom tsak azért, mert az a fenálló intézeteket feszegetni, vagy a constitutoba vágni látszatik, a kormány tettszésére egy tsapás

[13] Végleges szövege: *Iratok*, II. k. 17. s köv. l.

[14] A publico-politicai országos bizottságnak az országgyülés reformjáról szóló munkálatára céloz.

által leverctethetnék? — ha azért, hogy azt állitom. „a két táblának egybe kell olvadni; a corona jószáginak el kell adatni, és civil listának behozatni", s a t. azonnal actio alá vettethetnének? — de nints is szükség arra, hogy a kormánynak az egyes követ szólására közvetetlen hatása legyen; mert ha az a többség által elfogadtatván repraesentatioba megyen, ugy is van a kormánynak alkalmatossága azt akarni, vagy nem akarni, helyben hagyni, vagy ellenezni, tekintetét vagy eltökélését a felett kijelenteni. — Ha hogy pedig az egyes követ szólása ollyan elfogadást nem nyer, ugy is semmi foganatja. Miután pedig a kormánynak tsak annyi jusa van, a mennyit a Status tzélja megkiván, és az egyes követ előadásaira való közvetetlen hathatása a status czéljával inkább ellenkezik, nyilvánságos, hogy illy nemü befolyásra a kormánynak jusa nem lehet. De ellenkezőképen tünik előnkbe a kormány állása, a szólás juridicum oldalát tekintve. Ha itten a kormánynak minden befolyhatását tagadnók, akkor azt a képtelenséget kellene elvállalnunk, hogy tsak a törvényhozó test követhet el olly igazságtalanságot, a mellynek orvoslását keresni máshol sehol sem lehet; vagyis, hogy az a test, mellynek rendeltetése az igazság, és jusok fentartása, tsak maga sérthesse a jusokat, és akadályoztathassa az igazság szolgáltatását. Itt tehát szinte olly világos, hogy ha a törvényhozó test a megsértett félnek igazságot tenni elmulasztott volna, a kormánynak e részben befolyni nem tsak jusa, de kötelessége; mert azt maga a status tzélja megkivánja. A kérdés már az: mi módon folyhat be a kormány? A mód tsak kettő lehet: vagy pótolólag maga biráskodjék, vagy a törvényes birót mulasztott törvényes kötelessége teljesitésére szoritsa. Amazt ugy hiszem, nem fogjuk helyben hagyni akarni; a másik módnál fogva pedig, minthogy mi vagyunk a törvényes birák, reánk szorul a dolog, mi a kérdéses esetre nézve azt tartjuk, hogy a barsi követ előadása nyomban reprobaltatván, kötelességünknek eleget tettünk. Ezt a fenséges rescriptum tartalmával összevetvén, azt vélem, tsak ugy láthatok benne sérelmet, ha értelmét oda magyarázzuk: hogy a mennyire előbb a barsi enunciatio sértőnek látszatott, a már általunk annak idejében kijelentett reprobatiot Ő Fensége maga részéről is kijelenti. Mert mindaddig, mig a kormány tsak azt akarja, mit az Orsz[ág] Rendei, mig azt nyilatkoztatja, a mit ők szinte kijelentenek, nintsen praejudicium. Ellenben ha a fenséges rescriptum szavai arra is szolgálhatnának, hogy vagy a szólás szabadsága háborgattassék, vagy a törvényes birói hatóságán tsorba ejtessék: akkor kérdés sem lehet, ha ellene ezen legfőbb jusaink megóvatassanak e vagy sem? — Ezen nézetekhez alkalmaztatva kivánom tehát én a felirást készitetni: a soproni követ javallatának megismerem egy különös érdemét, a mit hálás érzéssel kijelentek; de szerkeztetésében azért meg nem tudok nyugodni, mert azt, a mi a fenséges rescriptum homályos értelmében reánk idővel károsan következhetnék, világos, egyenes határozottsággal el nem oszlatja. Én más javallatot bátor vagyok a T[ekintetes] RRnek felolvasni:

(Folytatása következik.)

A végzés az volt, hogy a soproni felirási javallata tsekély stylusbeli változásokkal elfogadtatott.

Január 11-én orsz[ágos] ülésnek kelle vala tartatnia, de helyette kerületi ülés hirdettetett, mellyben az előlülő BÁRCZAY a RRet tudositotta, hogy a kir. személynök tegnapi véletlen megbetegedése miatt az orsz[ágos] ülés nem tartathatik. Igy a RR a minapi tanátskozást a con-

ferentiára nézve[15] folytatván, nem tsekély homály, gyakori ismételések, és kevés uj elvek kijelentése mellett, végre nagy nehezen azon végzéshez jutának: hogy ezen conferentiákrol itt határoztassék, és hogy oda minden választási joggal biró megyebeli lakos szabadon bemehessen.

A kir. személynök Ő nagyságának betegsége közönséges lázban áll, melly semmi veszedelmet nem féltet.

111.

a)

1834 január 10

Kerületi ülés.

Tárgy: Vita a Nagy Pál és Császár által javasolt két felirattervezet körül.

b)

1834 január 11, 13

Kerületi ülés.

Tárgy: [I.] *A Juridicum III. tc. 3. §-ának befejezése: a táblabirák választása.* [II.] *Az 5. §: a szolgabiró és esküdt jelenléte a törvényszéken.*

c)

[I.] *A január 14-i országos ülés előzetes ismertetése.* [II.] *A főrendek január 15-i ülésükből mindkét feliratot visszaküldik.*

a)

Januarius 10-én ez vólt a Soproni felirási javallat, mely már az egy nappal előbb tartott conferentiában is felolvastatott: Sacratissima etc. Si sub decursu praesentium regni Comitiorum nonnulla evenisse contigit, quae aut cum dignitate comitialium tractatuum componi minus poterant, aut a praescripto legum aberrare videbantur; tunc et ex actis Comitiorum, et eadem plane via, qua haec ad altissimam Ma[iesta]tis V[estr]ae S[acratissim]ae notitiam perlata sunt, dignabatur M[aiestas] V[estra] S[acratissim]a una clementer intellixisse, haec pro ratione circumstantiarum semper aut legali modalitate vindicata, aut communi sensu reprobata exstitisse. Hinc justum e b[enigno] rescripto regio 3-o Jan[uar.] a[nni] c[urrentis] ad regni ordines dimisso, et ipsum quoque comitiale corpus attingente conceptum dolorem celare eo minus possumus, quo magis nos ipsi pro munere et activitate nostra omni studio in id intenti essemus, ut ductu art[iculi]. 7. 1723. debitus ordo et comitialium tractatuum dignitas manuteneatur, avita autem fundamentalia instituta contra quasvis aggressiones illibate conserventur. Convicti interim sufficientem in Codice nostro reperiri provisionem, qua contravenientes, ad designa-

[15] Január 4-én. V. ö. e kötet 532. l.

tum per leges tramitem legalibus reducentur mediis, firmissime persuasi sumus, M[aiesta]tem V[est]ram S[acratissim]am praeter et ultra legalem hanc aeque in avitis institutis nostris radicatam provisionem nihil unquam praesuscepturam aut desideraturam, quod cum spiritu legum, constitutionis indole, legali denique et necessaria votorum et tractatuum diaetalium libertate, conciliari nequiret. Qui in reliquo etc.[1] — Minek előtte az szakaszonként vétetett volna vitatás alá, tartá Császár az előbi levelemben közlött beszédét, s az abban kijelelt elvek szerént szerkeztetvén egy más felirási javallatot, azt el is olvasá. De köz felkiáltással az félrevettetvén, Asztalos igy szóllott: Ha jól felfogtam a Temesi követ fontos beszédét és felirási javallatát, egy hallásra ugy látom, két szempontból vette a tárgyat, a formáról és a factumról. Ugyan is azt kivánja hogy itt annak velejébe menjünk be és a factumot visgáljuk Erre azt mondom hogy ha vólt is itt erősebb kifejezés, melyre nézve azt kivánnám, bár ne történt vólna, tekintsünk az országgyülési tanácskozások folyamatjára. Csak az előleges sérelmeket s a vallási tárgyat veszem fel, valjon nem egyenesen ellene szegültek e ezekben a fő Rk a nemzet kivánságának?[2] természetesen származott ezen ellenszegülésből az erősebb kifejezés, mely ezen teremben olykor olykor hallatszott. Ha mi a factumra terjeszkedünk, felirás nem lesz; azért tehát csak formájáról szólok. Én is felirást kivánok a lehető következések eltávoztatása végett. *eventus praeteritorum trahuntur in exempla futurorum.* Ezen rescriptumban három elv szül bennem mostan aggodalmat, az országgyülés függetlensége, a szólhatás szabadsága, s ezen test censurája; mind e három elv csinosan meg van ütve a Soproni felirás javallatában, s ezért abban megnyugszom. Egyedül két észrevételem van ellene, egyik az elején *et eadem plane via, qua haec ad altissimam M[aiestatis] V[estrae] S[acratissimae] notitiam perlata sunt,* ezen kitételt kihagyatni kivánnám, mert igen helyesen emlité Trencsén, hogy mi csak az izenet és felirás utján beszélünk; ez lévén a diaetalis pertractatio, mi egyéb utról semit sem tudunk. Ezen kivül mint jutott el a panasz akár privát folyamodás, akár előlülői jelentés mellett, én törvényes utnak egyiket se ismerem. Másik észrevételem azon kifejezés ellen van, *id ipsum comitiale corpus attingente,* melyet szinte kihagyni kivánok, egyébiránt a javallatot elfogadom. Deák: Nem osztom Temes elveit, kivált azt, hogy a kormánynak befolyása legyen a juridicus oldalra; de most azokat elmellőzvén felelni majd az országos ülésben fogok, ha ott azokat ujra előhozza. Többet, erősebbet akarok én a feirásban, de nem azt amit Temes. Tegnap is hallám már, hogy sokan csak lágyan akarnak felirni, én csak ebben is megegyezem csak azért is, hogy legalább valami legyen, mert igy ebben is látok némü kis praesidiumot, de a Máramaros által felhozott változtatásokat nem fogadom el. Marczibányi: A rescriptum 2-ik részére nem felelni, annyit tesz, hogy azt elfogadjuk, én pedig itt egy uj jusát látom a kormánynak keletkezni. Sem pártolni, sem kárhoztatni nem akarom a Barsi követ kijelentését, tudjuk hogy akkor senki, még maga a Personalis sem tartá a hely szentségével ellenkezőnek, mert büntetés nem határoztatott reá, mi különben el nem maradhatott vólna. A leirásban az van, *licentia* és *serio damnamus;* s kérdem, kihalgatás nélkül lehet e

[1] *Iratok,* II. k. 17. s köv. l.

[2] A főrendek akadályozták meg a praeferentiális sérelmek orvoslását sürgető külön feliratnak a felküldését s ellenállásukon bukott meg a vallásügyi sérelmek felterjesztése.

valakit kárhoztatni mi nálunk? — még egyes polgárt sem, s annyival kevésbé egy követet ily egy oldalulag; s ha ez ma egyben történik, hólnap másban fog történhetni. *Legali libertate in licentiam versa;*[3] de itt az az aggodalmam, *ne sub praetextu licentiae libertas exulet;* a licentiát boszulja a törvény, de a másikra nézve biztositva nem vagyunk. Azon ellenvetést hallottam itt, hogy nem fognak a fő Rk felirásunkra álani de hiszem, ha ettől tartunk, ugy minden inditványnál kérdezzük meg őket elébb, rá fognak e álani vagy nem? De kérdem viszont, attól kell e jobban tartani, hogy a fő Rk meg nem egyeznek, vagy azon következésektől, mellyek abból származhatnak, ha ezen kérdést épen meg nem érintjük? ez az utólsó legcsiklandóbb része szabadságunknak, mert ha nem repraesentálunk, megvaljuk hogy akárkit lehet közülünk kárhoztatni, s hogy szabadságunk veszedelmeztetik. Ne hagyjuk tehát ezt repraesentatio nélkül, világosan ki kell mondanunk, hogy ez uj principium, melyet elismérni teljességgel nem lehet. A Soproni felirásban semmi megnyugvást nem találok, mert minden kifejezés igen lágy benne; de ha a többség megnyugszik vele, én is elfogadom, mert jobb valami mint semmi, s a két rosz közt a kisebbiket választom. PRÓNAY: El van határozva, hogy felirás kell, noha szokatlan, hogy az elvek kifejtése előtt történt ezen határozat. Conferentiában is elfogadtatott már a Soproni javallat, s igy amit egy nap határozánk, más nap feldönteni nem illik. Szeretném mint Zala és Trencsén, erősebben meg irni amit kell, s nem attól félek hogy a fő Rk tábláján át nem megy, hanem attól, hogy itt ezen teremben sem megy által. PETROVAY: Én ezen felirást pártoltam a conferentiában; de akkor nem vólt benne az a kitétel: *id ipsum quoque comitiale corpus adtingente,* mert a mostani factumot nem is lehet az egész törv[ény] hozó testre érteni, a többit pedig vegye kiki magára. Nincs is az a rescriptumban, hogy nem felelünk meg kötelességünknek, hanem csak az, hogy szorosabban feleljünk meg, (kaczaj) és hogy a legum sanctimonia ezen test censurája alá essék, nyilván kimondatik benne. HERTELENDY is kihagyatni kivánta az Ungh által helyben nem hagyott kitételt, de ugymond, én más okból nem abból, mellyből Ungh. PRÓNAY egyikkel sem egyezett mondván, ha azt elismernők, hogy szorosabban tegyük kötelességünket, már a hiba ránk vólna háritva, ezt pedig el nem ismerem; mondjuk meg tehát a Fenségnek, hogy azon uton, melyen ezt tapasztalta, megtudhatja, hogy meg is vólt büntetve, mert rosszaltatott. BORCSITZKY: Ha deákul tudok, ez a *Novum temeritatis genus* s a t. anyit tesz, hogy kötelességünknek eleget nem tettünk; *in licentiam versa* s a t. ha ezt elismernők, rajtunk lenne a hiba, hogy itt törvénytelenséget engedünk és actiót nem rendelünk; ha ez nem igy vólna, mért repraesentálnánk? hiszem akkor csak Barstól kérnénk ki egy declaratiót, s felküldvén azt mondanók, ime számol róla, de mi egyes követért nem felelünk. PETROVAY Nógrádnak felel, hogy mi kis szempontból vettük a tárgyat, a Fenség pedig nagyból, és csak ez a különség; s innen valamint a bünben gradatio van, ugy az inputatioban is annak kell lenni. Trencsénnek pedig azt felelé, ő is tud deákul, de a rescriptumot ugy mint Trencsén még sem értheti. KLAUZÁL: Igen gyengének látom a repraesentatiot, de nem szólok, mert csak ezt irhassuk fel már elég lesz; azonban az Ungh rosszallotta kitétel semmi esetre ki ne maradjon. SOMSICS: Én ugyan sem meggyőződésem, sem utasitásom után nem kivánhatom a felirást, s országos

[3] „novum ad notitiam nostram perfertur temeritatis genus, legali voti libertate in licentiam versa..." (*Iratok*, II. k. 14. l.)

ülésre fentartom ellene szómat, azonban most azt kívánom, hogy a százados szokásra is hivatkozzunk, mely nekünk adja azon jogot, hogy mi itélhetjük el: actio alá való e valami kifejezés, vagy nem. PÁZMÁNDY: Ő Fensége messziről sem mondja, hogy ezt vagy amazt teszi, hanem azt, hogy mi tegyünk eleget a törvénynek, én tehát a felirás utóját módositanám. BORCSITZKY: Ezen módositásra nem állok, mert az egész rescriptumot nem ismerem törvényesnek, hanem inkáb azt akarom, hogy ő Fensége ne tegyen törvénytelenséget. — PÉCSY: Én nem ereszkedem a tárgyba hanem csak azt mondom, hogy Trencsén ellenére én ezen rescriptumot törvényesnek ismerem, s azt az országos ülésben meg is fogom mutatni. SISKOVICS: Nem akartam ugyan repraesentalni, de még is inkáb Komáromhoz állok hogy módositassék ez a harmadik szakasz, mint Trencsénhez, hogy ne. Nem akarom a Statusok jusait csonkitani, de ha ez itt ugy marad mint van, sérelmesebb a rescriptumnál. KLAUZÁL: Ha következetesek akarunk lenni, Trencsénnel kell tartanunk. DEÁK: Én igy kivánnám a módositást más helyre alkalmaztatván: „*Sufficientem interim, qua contravenientes mediis legalibus ad tramitem constitutionis reducantur, provisionem in legibus nostris jam contineri rati, per has ipsas et sacrae votorum libertati sed et intemeratae comitiorum dignitati semper omnino consultum iri non ambigimus*". ASZTALOS, erre azt jegyzé meg, csak az van benne mi a szerkeztetésben s igy azt változtatni nintsen ok. — Ezek szerént elfogadtatott a javallat, s az előlülő OCSKAY kérdé, kivánnak e országos ülést e tárgyban? melyre a felkiáltás *igennel* hangozván, a kerület eloszlott.

b)

[I.] *A 11-ik januáriusi kerületi ülés*, mint már mondám,[4] kevés ujat és érdekest hozott magával; a már megirt végzéseket e néhány emlitésre méltóbb kijelentések előzték meg:

KOTSI HORVÁTH: Már az elvégeztetett,[5] hogy a megyebeli táblabirák, nagyobb birtokosok és a nemes községek előljárói a conferentiából ki ne rekesztessenek; de mily joggal lehet a többieket kiszoritni s hol van a kiszorithatás alapja vagy határ vonatja. Ha pedig mindenki bemegy kinek választási jusa van, megszünik akkor conferentia, vagy conclave lenni. Azért maradjon a conferentiának nevezete, de be ne menjünk a részletek örvényébe. Ezt B. PERÉNYI és HERTELENDY is kivánja. Ellenben BENTSIK azt tartja, hogy ha a conferentiába mindenki nem járhat, megszünik ez által a köz bizodalom, és fantommá lesz. A 4 fizetéses assessorokat felkiáltás által és járásonként jelelje ki a köz bizodalom, ezeket candidálni tartozzék a főispány, de még másokat is adhassék hozzájok. — SZLUCHA megyéje példáját hozza fel, hol a főispány soha sem választotta el azoknak candidatióját, kik a conferentiában, hol csak az előkelőbb birtokosok megjelentek, kijelelve vóltak.

BORCSITZKY a practicai könnyebb kivihetés okáért azon javaslatot terjeszti elő, hogy a conferentiában a legnagyobb birtokosok közül 20, a kisebb birtokosokból szinte 20, és a községek előljáróiból is huszan választassanak, lehetetlen hogy a főispánnak annyi creaturái legyenek.

[4] V. ö. előbb 544. l.

[5] Valószínüleg a jan. 3-i, Orosz által csak röviden ismertetett végzések során.

Ezek minden assessorságra hármat jeleljenek ki, kiket a főispán candidálni tartozzék, de hozzájok adhat a mennyi tetszik.

Ez sok ellenzést talált; Bóthy azon körülállásra figyelmeztet, hogy sok helyütt ezen szám ki nem kerül, de más részről ez egyenesen a zseb aristocratiára vezetne, mert találtatnak minden megyében oly érdemes férfiak, kik ha a királyi honorarium sinór mértékül vétetnék, soha hivatalhoz nem jutnának. — A zsebaristocratia vádját Borcsitzky el nem ismeri, mert az általa javaslott mind a 3 classisben talál az intelligentia elegendő mezőt. — De Bezerédy is azt találja hogy Trencsén itt a Wahl-censurára akarja alapitani a választást; ez a szegényt megfosztaná védelmezhetés módjától, melyre sokkal nagyobb szüksége van, mint a gazdagnak. Vagy hagyjuk a részleteket a restauratio kérdésére, vagy szóljunk a dologhoz mint fekszik. A határozás az önkénynek megkorlátozását veszi czélba; hogyan eszközölhetjük ezt a conferentián, ha csak azt meghivja a főispán, aki neki tetszik. Ő Borsodnak minapi véleményét osztja,[6] hogy a conferentiára az előkelőbb, nagyobb értelmességü birtokosok és a nemes helységek előljárói meghivassanak; akiket ezek kijelelnek, candidálni tartozzék, ellenben azokat, kik ellen a köz elidegenités nyilatkozik, bár mi kedventzei legyenek is a főispánnak, kihagyni köteles legyen; de ezeken kivül maga is adhasson hozzá többeket, kiknek számát azonban itt meghatározni nem akarja, igy a főispánnak és a Rk jusa is fentartatik. — Szabó azok ellen, kik a főispánok candidatioi jusát mint a törvényekben gyökerezőt kérdés alá hozhatónak, vagy meg szorittathatónak nem vélik, azt feleli, hogy ezen jus nem nyugszik hazánk cardinalis törvényein, azért a kérdést itt kivánja körülállásosan felvétetni. — Ezt Eötvös Mihál is szükségesnek véli, ha következetesek akarnak maradni a Rk. Ha a törvénybe tétetik azon szokatlan szó *conferentia*, a nélkül hogy az itt tökéletesen elrendeltetik, lesz e ezáltal korlátolva a főispányi önkény, talál e valaki praesidiumot ezen kifejezésben? — Klauzál emlékezteti a Rket hogy miután 14 napig e kérdést vitatják, ne csináljanak retrogradivus lépést azáltal, hogy a conferentia elrendelését a publ[ico-] politicumra utasitsák. Azért szükségtelennek találja azon kérdésre voxolni, valjon itt coordináltassék a conferentia vagy nem? De igen számosan e kérdésnek voxok általi eldöntését kivánván, végre csak mint mult számunk tartja,[7] voxok által az végeztetett, hogy a coordinatio itt vétessék fel. — A reá következett kérdés pedig, valjon csak az előkelőbbek hivattassanak meg ezen conferentiára, vagy szabad legyen e mindenkinek, ki választási joggal felruházva van, e conferentiában megjelenni s benne részt venni? Az végeztetett, hogy ezen conferentiák nyilvánosak legyenek, és azokhoz minden választónak szabad bemenetele legyen. — Ezen kerületi ülés mely rendetlen folyamatára nézve akármelyik előbivel vetélkedhetik, szokatlan késöre eloszlott.

Januarius 13-án b. Perényi s Niczky (Vas) jutván ker[ületi] előlülőségre, Niczky a tegnapi elhatározás után azon kérdést vélte rendén: *Mindazokat tartozzék e a Főispán candidálni, kik a conferentiában kijeleltettek, vagy csak nehányat közülök?* — Bentsik: Ha mind tartozik candidalni, akkor a conferentia tisztujitás lesz; gróf La Motte is ezt vélte; hogyan veendi ki a főispány a többséget, ha nem szavazás által? E szavazás pedig nem más mint restauratio. — Petrovay pedig a minapi

[6] V. ö. e kötet 528. l.
[7] V. ö. előbb, 541. l.

végzésnél fogva,[8] mely a főispányi önkényt meggátolni ugyan, de jusát semmivé tenni nem akarta, azt kívánja, hogy nem minden kijelelteket, hanem azok közül csak nehányat candidaljon tetszése szerént. — Ugyan ezt tartá VITÉZ; mert másképen nem maradna a főispánnak más jusa, mint hogy a conrerentián kijelelteket felolvashassa. — Sokan ezen kérdést már meg álapitotnak s igy a felette folyt vitatásokat idő vesztésnek tartották. Szavazásra kerülvén, Veszprém, Árva, Turócz, Moson, Posega, Verőcze, Szerém, Abauj, Zemplén, Sáros, Ung, Szepes, Bereg csak *azokból* kivántak candidaltatni, a többség pedig *azokat*. — FEKETE azonban ugy jelentette ki votumát, hogy mind azokat tartozzék ugyan candidalni, de még maga tetszésére másokat is nevezhessen hozzájok. Erre sokan látszattak hajolni; azért a kérdés ujra szavazásra eresztetett: *Valjon egyedül azokat tartozzék candidalni, vagy másokat s adhasson hozzájok?* Nyitra, Vas, Bars, Győr, Baranya, Zólyom, Gömör, Torna, Békés, Temes, Torontál és Jász Kun kerület egyedül *azokat* kivánták — de a többség a Posoni módositás szerént megengedte hogy azokhoz, maga tetszése szerént másokat is candidálhasson. Melyre BÖTHY azért adá votumát, mert a község bizonyosan csak a conferentiában kijelelteket fogja választani, s igy a Főispánnak egy haszon vehetetlen jog adatik.

Következék azután a kérdés, *hányat jeleljen ki minden egyes táblabiróságra a conferentia, s hányat candidaljon azokhoz a főispány?* DEÁK azt javalta, hármat oly formán, hogy elválasztván közülök egyik az első táblabiróságra, a fenmaradt kettő ismét candidaltassék a másodikra egy adatván hozzájok s igy tovább. Ha pedig a főispán választottaikból, kik hasonlóul csak hárman legyenek, egy elválasztatik, akkor a conferentia által kijelelt mind három a másik assessorságra is candidaltassék. — BORTSITZKY pedig azt kivánta: nevezzen ki a conferentia minden táblabiróságra candidalandó hármat háramat, ugyan anyit adván hozzá a főispány is, ugy azonban, hogy előre már elhatároztassék, melyik assessorságra kik lesznek a candidatusok. — Ezen javallat felkiáltással elfogadtatott.

Az előlülő NICZKY most azon kérdést veté fel: *örökösök legyenek e a fizetésbeli táblabirák, vagy minden tisztujitáson ujra választassanak?* Ezen kérdés egyszerre szavazat alá eresztetvén, örökösöknek csak Trencsén, Vas, Liptó, Bars, Győr, Moson, Turócz, Verőcze, Zemplén, Ung, Bihar, Temes, és az Egyházi Rend akarták, a nagy többség pedig az időszakinti tisztujitás alá veté.

Ezután a birák tulajdonságaira nézve támadtak szóváltások. VÁSÁRHELYI a szerkeztetésből *praeferenter possessionati* szavakat kihagyatni kivánta, mivel a birtok függetlené nem teszi a birót, mert a mellett nagy adóságai is lehetnek; de különség se tétessék a birtokos és birtoktalan nemes közt. — Pártoltaték DÓKUS és BEZERÉDY által, de siker nélkül. BORTSITZKY azt kivánná, hogy ha egy tisztujitástól a másikig valamelyik ezen fizetésbeli táblabirák közül meghalna, vagy hivataláról lemondana, helyette a főispánnak mást surrogalni ne engedtessék, hanem a közgyülés nevezhessen ki mást a tiszteletbeliekből. Ez köz felkiáltással elfogadtatott. Hasonló felkiáltással megálapitatott a szerkeztetés arra nézve, hogy aki másnak le van kötelezve hivatalával, táblabiró ne lehessen. Végre azon kérdés hányatott fel: *Lehet e ügyész táblabiró?* — Szavazásra eresztetvén: Poson, Bars, Hont, Moson, Veszprém, Pest, Tólna, Bihar, Békés, Csanád azt kiáltá „lehessen", oda értvén hogy ha vász-

[8] V. ö. 534. l.

tatik, a Sedria előtt ügyészkedni meg szünjék: de a többség ellene vólt. — Jeles vala e tárgyban Bezerédy kijelentése: A köz bizodalmat, candidatusok tulajdonit és a függetlenséget illetve ez véleményem: Ha még most is egyedül a főispán önkényétől függne a candidatio, szükséges lenne a választandók tulajdonait is elébe szabni, de most, midőn a köz bizodalom vezérli a candidatiot, ily megszoritások meg nem történhetnek a nélkül, hogy a választó közönség maga magát meg ne kösse; igy tehát semmiféle cathegoriák kijelentése nem szükséges. A függetlenség igen relativ szó s néha az, akit legfüggetlenebbnek tartunk, a függés legrutabb bilintseit viseli; csak az erős lélek, az erény öntudata s a szenvedelmeken uralkodás teszi valóban függetlené az embert, akármi körülményekre helyezze őt a sors; ha ezeknek részleteibe ereszkednénk, czélt nem érnénk. Az ügyészeket miért akarnók kizárni? Csak kettő lehet az ok: vagy interessentiájuk, vagy hogy hivataluk oly habitusba önti, mely őket a biróságra alkalmatlanná teszi. Az elsőre nézve, véleményem szerént inkább az záratassék ki, kinek perei vannak, mint aki azokat védi, mert az elsőben sokkal nagyobb az interessentia gyanuja. De ha ezen absurdumot nem akarjuk felálitni hogy a prokatori hit, mely csak a törvénytudománynak következése, a biróságból kirekeszt: kérdem mi különség van azon ügyész közt, ki épen nem rég tévén le hitét, csak néhány vagy tán egy pert sem folytat, s a közt, kiben menyi tudomány és tapasztalás van kiben annyian helyezik bizodalmukat, hogy számos perek ügyelése alá adattak? — A másodikra nézve pedig ellentmondhatlan igazság, hogy csak rosz törvények szüleménye a rosz prokator; hozzunk jó, világos és egyszerü törvényeket, mellyeket senki kénye szerént félre nem csavarhat, mely kéntelen lesz a prokátor is jobb és nemesebb védelmezés módokra fakadni.[9]

[II.] Ezek szerént vége lévén a 3. §-nak, a 4. pedig már előbb elvégeztetvén,[10] most az 5. §. olvastatott fel, mely még a törvény székhez rendel

[9] Az országos bizottság javaslatának december 23-tól kezdve folytonosan tárgyalt 3. és 4. §-a a viták eredményéül teljesen átalakult. Végleges szövegük, amely a kerületi törvényjavaslatban a 4. és 5. § lett, tartalmilag a következő: 4. §. A vármegyei törvényszék az elnökön kívül négy táblabíróból áll, akiket a főispán jelöltjei közül a megyei közgyűlés választ, s akik a többi tisztviselővel együtt tisztújítás alá esnek. Minden helyre hat jelölt közül lehet választani. Hármat közülük előzetes konferencián a többség jelöl ki, hármat pedig a főispán nevez meg. Valamennyiöknek „jó lelküségökről ismeretes s elegendő törvény tudományu és ahol s amennyiben megtörténhető, mások feletti elsőbbséggel birtokos férfiaknak" kell lenniök. Nem lehetnek táblabírák, akik másoknak magános szolgálattal vannak lekötelezve, vagy mások ügyeit intézik, tehát az ügyvédek sem. A megüresedett helyeket főispáni jelölés nélkül a megye közönsége a legközelebbi e célból összehívandó közgyűlésen szótöbbséggel tölti be. 5. §. Az állandó fizetést húzó négy táblabírón kívül választ még a legközelebbi törvénykezési szakasz egész idejére a megye közönsége, mégpedig főispáni jelölés nélkül s mindenkor a közgyűlés első napján, a megyebeli nemesek közül minden különbség nélkül hat táblabirót. Ezek kötelesek a bírói esküt letenni s a törvényszék ülésein állandóan jelen lenni, ahol bírótársaikkal egyenlő szavazat és hatáskör illeti meg őket. A megye közönségének hatalmában áll a törvényszéket, ha szükséges, két vagy több tanácsra felosztani, mindegyik tanácshoz, hogy a bírák száma kiteljék, az említett módon legfeljebb hat táblabírót választani, s ezek, valamint a fizetéses bírák közül kijelölni a polgári, a büntető és úrbéri tanács tagjait. A tanácsok jegyzőkönyveit és ítéleteit különkülön kell hitelesiteni és kihirdetni. (*Iratok*, II. k. 336. s köv. l.)

[10] V. ö. előbb, 526. s köv. l.

legaláb egyet a szolgabirák és esküdtek közül, kik a bíróság egészitő részét képezik nem különben a perek kidolgozása s relatiója végett egy vagy több jegyzőt, kinek azonban e minémüségében voxa nem leend.[11] — Itt legelőször is azon kérdés tétetett fel szavazásra: kell e szolgabirónak és esküdtnek jelen lenni a törvényszéken? Csak Vas, Bars, Zemplén, Csongrád és Békés mondák, hogy nem kell. — Második kérdésnek az vettetett fel: csak egy szolgabiró s esküdt legyen e jelen, vagy több is? ide értvén hogy votummal is. Turócz, Tolna, Sáros, Veszprém, Bereg, Zólyom, Csanád és Abauj többet is kivántak; de a többség csak egy szolgabirót és esküdtet szólhatási joggal vélt szükségesnek.

c)

[I.]*Januar 14-én* tartatott 149. országos ülésben, a hallgatók rendkivüli sokasága tódult, a gallériát pedig szokatlan mennyiségü szépek ékesiték.

Miután a kerületi előlülő NICZKY a kir. Személynöknek az utólsó[12] k[irályi] leirásra készült izenetet és felirás javallatát,[13] nem különben az előleges sérelmek sürgetése végett az 5-ik izenetet[14] átadta vólna, az előlülő ezen utóbit olvastatá fel, a mely is hangos maradjon által helyben hagyatván, az előlülő látván a nevezetes többség akaratját, és nem akarván a már többször mondottakat ismételni, az átküldést nem hátrálta.

A diarium ellen többen kikeltek,[15] és ott talált kijelentéseiket mint hibásan előadottakat megigazitatni kivánták. — VÁSÁRHELYI épen a paraszt lelkeken lakó nemesek adózásai ellen most nyert pótló utasitását hozta fel, amire az ELŐLÜLŐ megjegyzé, hogy a tárgy már eldöntetett, mégpedig nem a Csanádi votum által, mert az akkor is ellene szavazott. — CSEPTSÁNYI pedig a lengyel ügyben utasitása következésében tett kijelentését, noha azt a naplókönyv szerkeztetőjének be is küldte, s az nála meg is találtatott, a napló könyvben épen fel nem találhatja; s azért azt ujonnan beiktatás végett irásban benyujtotta.[16]

Felolvastatván most a kir. rescriptumra vólt izenet, sokan azt maradjon által meg hagyatni kivánták, de az ellenkező véleményüket számosan felkeltek.

Az előlülő kir. SZEMÉLYNÖK, mielőtt a tárgy bővebb visgálat alá kerülne s az izenet szakaszonként felolvastatnék, véleményét ebben concentrálta: A nélkül hogy a kérdés velejébe ereszkednék, amit sem hasznosnak, sem tanácsosnak nem tart, kérdi a Rket, hogy miután ezen királyi leirás semmi sarkalatos törvénynek megsértését, mely a felirást szükségessé tenné, magában nem foglalja ,kivánatos e, tanácsos e hogy az előttünk folyamatban lévő, az ország bóldogságát tárgyazó munkálatok e miatt félben szakasztassanak! De magát a tractatust tekintve, akár

[11] *Proiectum de coord.* 14. l.

[12] Az 1834 jan. 3-i.

[13] A főrendekhez intézett izenet és a feliratjavaslat szószerint egyezik, a különbség mindössze annyi, hogy az előbbi egy pársoros záradékkal bővebb. (*Iratok*, II. k. 16. s köv. l.)

[14] *Iratok*, II. k. 15 s köv. l.

[15] Bács-, Csanád-, Arad-, Békés-, Ung- és Fehér megye követei. (*Jegyzőkönyv*, VI. k. 18. s köv. l.)

[16] A nov. 23-i országos ülés hivatalos jegyzőkönyvéből kimaradt felszólalását, amelyről Orosz e kötetben a 435. lapon megemlékezik, olv. *Jegyzőkönyv*, VI .k. 21. s köv. l.

hogyan fogunk a dologhoz, bizonyos hogy csak a két tábla megegyezése után keletkezik ezen üzenetből felirás. Hihető e hogy a fő Rk hozzá járulandnak oly feliráshoz, mely egy őket illettett eset jóvá nem hagyása fölött a fájdalmat kijelenti? Nem lehet e méltán attól tartani hogy ezen vitatások közt ujra előkerülendnek ama kellemetlen dolgok, mellyeket akkor is kivánt, hogy soha fel ne hozattak vólna s a melyeket a feledékenység örvényébe örökre el kellene temetni. De ha azon sokféle szövevényes tárgyakat is tekinti, melyeket ő fensége bölcsesége előnkbe tüzött, és a nemzetnek feszült várakozását, melynek csak tökéletes egyetértés által meg felelhetünk, minden hazafinak őszinte ohajtása csak az lehet, hogy az egyenetlenségre vezető minden okok a legszorosabban eltávoztassanak: hazafiui kötelességünk hogy ezen Paris almáját elmellőzzük s igy kéré a Rket hogy ezen szükségtelen és sok kellemetlenségekre és idővesztésre vezető felirástól eláljanak.

A vitatások folytában, mellyek nagy ügyességgel vitettek, és melyleyknek részletei és jelesb előadásai, jövő levelemnek tárgya leendnek, a Personalis felszólitását pártolták B. Perényi, Justh, Petrovay, Aczél, Beniczky, Rudics, Zmeskál, Poszavecz, Szluha, G. Draskovics, Péchy, Markovics (Posega), Brezovay, Szilasy, Jekelfalusy, Torkos, Szalopek, Andrásy, Trtszánszky püspök, Josipovics (Turopolya), Rohonczy, Pogány, Petrovics, Siskovics és némely városok. A felirást ellenben kivánták: Gétzy, követtársa votumát elidálván, Cseptsányi, Prónay, Horváth (Zala), Bőthy, Csapó, Bortsiczky, Palóczy, Klauzál, Desőfy, Majtényi, Szirmay, Fekete, Kölcsey, Hertelendy, Somsics, b. Sztojka, Bárczay, Pázmándy, Madocsányi, Szabó, Nagy, Sárosy, Niczky (Vas), Ócskay, Vásárhelyi, Deák, Balogh, Borcsitzky, Fogtüy, Illésy és nehány városok. Vas a jelen felirást nem kivánja, hanem erősebbet, és mivel ennek elérésére reménye nintsen; inkább eláll a felirástól. Vitéz ki nem jelenté magát. Tarnóczy az ülésben jelen nem volt.

Az izenetnek átküldése ilyformán elhatároztatván stylusa pedig változatlanul meghagyatván, mind a két izenet a felirás javallattal 3 órakor délután, a fő Rhez át küldetett,[17] kik is félórai tanácskozás után sem az egyiket, sem a másikat el nem fogadták, és

[II.] *Január 15-én* mind a két táblában tartatván a 150. ülés következő két izeneteket a Rhez küldötték:[18] S ugyan az előleges sérelmek tárgyában: Ő Cs. és Kir. Herczegsége s a Mélt[óságos] fő Rk az előleges sérelmek tárgyában javalt sürgető felirásnak ő Fensége elibe leendő terjesztését nem ellenzvén, kivánságukat egyedül némely szerkezeti módositásokra szoriták. Mivel azonban ezek iránt is igen különköző a két tábla nézete, a fens[éges] főherceg s a mélt[óságos] fő Rk bizodalommal felszólitják a te[kinte]tes Kkat hogy miután a fő Rk javallat nem láttatott elfogadhatónak, adjanak részökről az illető pontokra nézve más szerkezeti változást elő, mely a tárgy velejének megtartása mellett a Mélt[óságos] fő Rk értelméhez közeléb járjon, és nyissák ki azáltal ön magok az ösvényt, melynél fogva a főrendi tábla által nem kevésbé ohajtott egyetértés hová hamarébb elértessék.[19]

A királyi levél folytában pedig „Minthogy ő Fensége atyai gondosságának következésében e f. hónap 3-án költ kegy[elmes] királyi

[17] A küldöttség tagjainak névsorát l. *Jegyzőkönyv*, VI. k. 64. l.

[18] A főrendi küldöttség tagjainak névsorát l. *Jegyzőkönyv*, VI. k. 65. l.

[19] *Iratok*, II. k. 18. s köv. l. — Az Orosz által közölt szöveg nem teljesen szószerinti.

válasza által helyben nem hagyatván némely kinyilatkoztatások, melylyek a mult esztendei dec. 5-én tétettek; egyébiránt az egybengyült Rket csupán atyailag felserkentené, hogy köz tanácskozásaikban a jó rendet és méltóságot fentartani igyekezzenek; ezeknek eszközléseül pedig egyedül a fenálló törvényes rendszabásokra hivatkoznék, Ő cs. kir. h[erczeg]sége s a mélt[óságos] fő Rk a javallott felirásnak szükségét nem látván, teljes bizodalommal reméllik, hogy a Tet[kinte]tes Karok ennek felküldetéséhez továbbá ragaszkodni nem fognak."[20]

A fő Rk tanácskozásait szinte a jövendő szám magában foglalandja.

Január 15-én az országos ülés előtt kerület tartatván a voltak elől-ülése alatt, a melyben a III. t. cz. 6. 7. és 8. §-sai s igy az egész czikkely elvégeztettek. A végzések ezek valának voxolás által: a pereket táblabiró referálja e vagy jegyző? többség: jegyző. Ezen jegyző v[árme]gye notariusa legyen e vagy más? többség: v[árme]gye jegyzője. Ha több senatusban összeül a Sedria, ki nevezi ki a jegyzőt, a v[árme]gye gyülése, vagy az előlülő? általános végzés: a v[árme]gye. A sort, melyben megjelenjenek a szolgabirák és esküdtek, a megye nevezze e ki, vagy az előlülő? többség: v[árme]gye. Itt határoztassék az exequens biró vagy a Sedriára hagyassék? többség: a Sedriára hagyassék. — A 6. §. mely azt rendeli hogy a törvényszék az előlülővel együtt két személyből áljon — szinte a 8. §-us, azt foglalván magában: hogy ha a szükség ugy hozza magával, a Sedria tagjai a törvényes terminusokban minden nap is üljenek össze, és a dolgok elvégzete előtt senki a birák közül a tisztség helyét el ne hagyja[21] — köz felkiáltással meghagyattak.

Kossuth Lajos Januar 13-án tizhéti távolléte után megérkezett.

112.

1834 január 14

Országos ülés.

Tárgy: A dorgáló királyi leiratra szerkesztett felirat vitája.

(Folytatása a Jan. 14-diki ülés tanátskozásainak.)

Ezen hosszas ülésnek tsak legnevezetesebb kijelentéseket kivonatként adhatván, e tárgynak már előbbi számomba felhozott vitatásaira utalni kéntelenitetem. Különös figyelmet érdemlének e kijelentések:

JUSTH: Azon káros következéseket nem látom, mellyek az izenet javallatban emlitettnek,[1] még pedig azért nem, mivel éppen azon kir. leirásban az orsz[ág] gyülési test mind ősi alkotványunknak és törvényes szokás által erősitett institutiónknak, mind az orsz[ág] gyülés méltóságának fentartására intőleg felszólitatva vagyon; ez által az orsz[ág] gyülés függetlenségét és az szólás törvényes szabadságát nem tsak elismerve, hanem megerősitve is látom.

[20] *Iratok*, II. k. 19. l. (Az előbbi megjegyzés erre is vonatkozik.)

[21] Olv. részletesebben a 113. számban.

[1] Az uralkodó — hangzik az izenet — bizonyára nem fog semmi olyant kívánni, „a mit a törvények lelkével, az alkotmány természetével, végre a szóllás és az ország gyülési tanátskozások törvényes és szükséges szabadságával öszve egyeztetni nem lehet." (*Iratok*, II. k. 16. l.)

PETROVAY: Ha mind azokra, mellyek itt történtek, visszaemlékezem, vagy azokra mik a naplókönyvben — noha szelidebben mint történtek — találtatnak:[2] meg kell vallanom, az emlitett tettek valósága a rescriptum előadását igazolja, s vagyon alap, melly az intésre elegendő okot szolgáltat, a midőn pedig erre int, s reánk bizza a törvények végrehajtását, tellyességgel nem látom ált. hogy a kormány törvényes hatóságán tullépett vólna. Igaz, hogy a conferentiában a Sopronyi javallathoz állottam, de miután abban később ezen szavak jöttek: *ipsum quoque comitiale corpus attingente*, részént azért, mivel el nem ismerem, hogy a damnamus szó az egész törvényhozó testet a legkevésbé is érdekelné, a más jónak nem ismért tettét magamévá tenni nem akarom, részint, mivel a kir. levélből semi káros következést kivenni nem tudok, a repraesentatio ellen szavazok.

RUDITS: Bilintselt nyelv igazát szabadon mondani nem bátor, vagyon pedig a követ sokszor olly helyheztetésben, hogy előadását bájzene hangon, édessen nem mondhatva, küldői kivánatit éles etsetel késztetik festeni. De valamint egy részről a szó megszoritását, szabad nemzet képviselője lévén, nem kivánhatom, ugy ellemben a szabad szólásnak megtartása tekintetéből a korlátlanságot sem pártolhatom; mert nem tudok akár melly országban olly képviselőséget, hol mindent, rendre intés és törvényszeres bünhődés nélkül, végtelen lehetne mondani. Hazánk törvényei is akarták gátolni a viszaéléseket; tanuja annak ditső elődeink, kiknek szabadságunkat köszönhetjük, 1723 : 7. t. cz.-e.[3] A kir. válasz aggodalmamat anyira nem neveli, hogy a javallat szükséges létét látnám. Minthogy azomban az emberi nézetek és bélátások különbözők; ha a kormány idővel ezen kir. válaszra hivatkoznék, a szólás szabadságnak törvények elleni korlátozására s magának valami uj jogot tulajdonitani akarna, megyém részéről ünnepiessen azt nyilatkoztatom, hogy a szóbeli szabadságnak törvény kivüli akármi más korlátozását nem ismerem.

SLUHA: Ha jól felfogtam a rescriptum értelmét, nem foglal egyebbet magában, hanem int, hogy ügyeljünk ennek utána az 1723 : 7. t. cz. utmutatása szerént a hely szentségének s tanátskozás méltóságának fentartására. S kérdem nem ez e ő felségének, mind a törvények végrehajtására felügyelő hatalommal felruházott fejedelemnek kötelességi igaza, hittel is lekötött tiszte, t. i. *et nos ipsi observabimus et per alios observari faciemus.*[4] Uj tanubizonyságát adja ez által a törvények iránt minden időben kimutatot figyelmének, sőt ez által constitutionalis jogait védni és óltalmazni igyekszik. De külömben is tagadhatlan, hogy ha a törvény, melly magát a törvényhozó testet korlátolja, annak hatóságát és méltóságát nem sérti, természetessen nem sértheti a végrehajtó hatalmat gyakorló uralkodónak azon törvény tellyesitésére felszólitása sem. Midőn a fejedelem ugyan azon törvény szoros megtartására emlékeztett és szólit fel, melly a szokás szabadságát biztositja; akor tettleg megmutatja minő szent és sérthetetlen előtte ezen szokásbeli sza-

[2] V. ö. *Jegyzőkönyv*, VI k. 13. l.

[3] A törvénycikk az országgyűlés nyugalmának érdekében tiltja a nyilvános tanácskozáson a gyalázkodást és erőszakoskodást. A bűnös és megbízói felett a királyi tábla ítél, még pedig a rágalmazókat esetenkint 200 frttal sujtja, a verekedőket a nagyobb hatalmaskodás elkövetőivel egyenlő elbánásban részesíti, a gyilkosokat és felbujtóikat halállal bünteti.

[4] A törvények megerősítő záradéka.

badság. Tisztelem én ezen szabadságot. de tsak törvényes korlátai közt, miután pedig azokon tul hat, veszedelmesnek találom és nem pártolom.

CSEPCSÁNYI: Az orsz[ágos] ülés, mellyben a Barsi követ nyilatkozott, már régen vólt, igy a leirás emlitette t. cz. birálása alá nem tartozik, de nem is köteles a követ tsak küldőinek számolni. Szomoru vólna, hogy ha a kormány a naplókönyvbe talált előadásainkat holnapok és évek mulva censura alá vehetné, ugy soha sem lehetnénk bátorságba. A fő RR semit sem vethetnek szemünkre, nálok is tétettek némelly tagok által olly kijelentések, mellyek keményebbek vóltak a Barsinál, s a leirásbeli t. cz. sulyát méltán magok után huzhatták volna; bátran megmondhatjuk egymásnak, *veniam petimus, damusque vicissim.* A leirás nem tsak a Barsi és a N[agy] Váradi prépost tettét tárgyazván, hanem azon szavakba, *complura evenisse,* bennünket mind érdekel, sérelmet látom abban, hogy a kormány egyes esetért egész testet illy kemény kifejezésekkel dorgálhatja, korlátolva látom ez által a szólás szabadságát, s tsak addig kivánok követ lenni, mig efféléktől független és ment lehetek.

A kir. SZEMÉLYNÖK ujra felszóllitja a RRet, hogy hagyanak fel a tárgyal, s ne szaporitassék a baj, külömben ha tsak ugyan beléereszkednek, ő is feltartja ellene szavát.

PATAY: Röviden oda nyilatkoztatom ki magamat, hogy utasitásom nem lévén e tárgyban, egyedül belső meggyőződésemet követve pártolom a felirást; mert nem tsak az egyes követek factumát, hanem az egész orsz[ág] testét érdekli a rescriptum; már követi szent kötelességünk az orsz[ág] gyül[ése] sérthetetlenségét örök időkre feltartanunk, ne hogy a szólás szabadsága s követi függetlenségünk veszedelmeztessék. — KLAUSAL: Mind az irott törvényben tisztelem, mind az ősi szokásaiban alapult jussokat, de ezek közé azt, hogy a kormánynak valamelly követnek tartott s statusok által jóvá nem hagyatott, de azért actióra nem találtatott érdemesnek beszédje fellett, rescriptumában kárhoztatott itéletét, mindegy az egész orsz[ág] gyülését vádolólag kimondhassa, soha sem számoltam, nem is számolhatom egy sz[abad] országban, hol a követ munkáiért tsupán küldőinek felel, s hol a valakit betsületében megsértő ellen nem a végrehajtó hatalom, de a törvényes biró mondhat itéletet tsak. Miután a RR az előlülőnek a Barsi kijelentését jóvá nem hagyó feleletében közönségessen megnyugodván, a Barsi követ actióra érdemesnek nem tartatott, és nem az előlülő, sem a statusok közül senki, sem a fiscus által actió nem támasztatott, annak beszédje eránt kemény kifejezésekkel kinyilatkoztatott, és vélekedésem szerént a törvényben meghatározott büntetést is sokkal felül muló fejedelmi megdorgálás, s kárhoztatás azon sark törvények rendeletével, hogy senki kellő kihalgatása nélkül, soha más, mint törvényes birája által meg nem itéltessék[5] — anyival kevésbé egyeztetik meg, mindhogy az 1723 : 7. t. cz. ennek megbirálását, legyen e helye az emlitett esetben az actiónak vagy sem, egyedül az orsz[ágos] RRre, a büntetés meghatározását pedig szinte nem a kormányra, hanem a kir. táblára bizza.[6] Reménylem ugyan és hiszem, hogy Urunk nem kivánta ezen válaszal

[5] *Aranybulla* 2. art., *Hármaskönyv*, I. 9.

[6] A törvénycikk nem említi kifejezetten a rendeket: „Si quid autem eiusmodi perpetraretur, tales et etiam committentes... ad tertium citentur ac iudicium de illis coram tabula regia iudiciaria celebretur." (9. §.)

ősi alkotványunkat megsérteni, de hogy ennek elhalgatásából szólás szabadságunk s alkotványos törvényeink veszedelmeztessenek, szükséges, hogy a leirásból kelletkezett fájdalmunk és aggodalmunk, egy igazainkat megóvó mérsékletes felirás által kimondhassanak.

HERTELENDY: Ha illy érdekes és szövevényes kérdésekben gyakran érzékenyebb előadások történnek, lehet e másnak tulajdonitani, mind annak hogy hazánk mostoha állapotjára tekintve, az igazát érző hazafiui kebel fájdalmának és keserüségének mértéket nem adhat. Erőssen hiszem azomban, hogy a RR a hely és tanátskozás méltóságát és szentségét fentartani igyekeznek, s erről törvényeink is kezeskedvén bátran megvallom, hogy az illyen leirásbeli intést és felszólitást szükségesnek éppen nem látom. Az is mondatik a kir. levélben novum, *nulloque hactenus exemplo* s. a. t. ez ugyan tsak a Barsi mondásra szoritaték, de nem titkolhatom el azon ohajtásomat, vajmi boldog lenne hazánk s nemzetünk, ha ez vólna legpéldátlanabb tett, melly által törvényei és igazai megsértettek; de azt, hogy az orsz[ág] gyülésen történt egyes előadások miatt a követ törvényen kivül kérdőre vonatassék, s ez által a szólás szabadsága legkisebbé is gátoltassék, soha el nem fogom ismerni. A szabadság, melly a haza ügye feletti tanátskozásokban egy alkotványos országban fenáll, leginkább a mostani időkben szükséges, hogy a kormánynak legnagyobb érdeke is legyen; mert tsak illy sz[abad] nemzetnek lelkesedése, bátor elszánása kezeskedhetik legbiztosabbat veszedelem idejében. Mikor a felirást javallom, akor felelek a rescriptumnak, melly a tanátskozások méltóságát, mit szólás szabadság nélkül nem is képzelhetek, fentartani kiványa, s akor küldőimnek, kik a nemzeti igazak sérthetetlen feltartásáért ideküldöttek.

SOMSITS: Mi a rescriptum formáját illeti, valyon minő uton és módon inditó okoknál fogva küldetett ez? eddig százados szokás szerént vagy propositiókat, vagy a felirásokra szokott a kormány leirni; most pedig ettől eltávozván, az orsz[ágos] irományokból vett tudomány után közli kegyes akaratját. Hogy ez uj aggodalmat szülő mód, senki sem tagadhatja. Mi velejét illeti, a Barsi kijelentésre *severissime damnamust* emlit s int bennünket a rend fentartására. Nyilvános szavai a törvénynek hogy gunyoló, vagy sértő kifejezésért megbüntetetik a követ, azokat a statusoknak kell ollyanoknak még pedig rögtön elismerni, különben az idéztetés a kir. táblára meg nem történhet, tagadhatlan tehát, hogy ha egyszer kiment ezen teremből a követ, már tsak küldőinek tartozik felelni, valyon minő jussal erezkedhetik tehát e tábla tagjain kivül akár ki is a követ előadásának birálgatásába? azt hallom, kötelessége a végrehajtó hatalomnak a nem tellyesitett törvényt életbe hozni, de a rescriptum nem emlékeztető, hanem már azt mondja, severissime damnamus, s igy azt, amit a törvény ezen táblának tulajdonit, gyakorolni kiványa, s a birói igazal azt együvé kötni óhajtja. Az is mondatik, nints ez által a sz[abad] szólás gátolva, de lett e valamelly productoma azon kárhoztatott szólásnak, helybe hagyta e azt a többség? adott e az materiálét izenetnek, vagy felirásnak? bizonyos tehát, hogy a sz[abad] szó kivántatik korlátoltatni, mi a végrehajtó hatalom igazaiba nem tartozik. Ha a rescriptum elvei állanak, vége a követ függetlenségének, mert nem nyilt szivvel, hanem srofra szedett félelmes kifejezésekkel adhassuk csak vélekedéseinket elő, tsak az fogja az 1723 : 7. censurát elkerülni, ki a fő RR és a kormány tetszésére leend, mert ki álhat érte jót, hogy holnap vétkes, mit ma annak senki sem talált.

PRÓNAY: Mélyen tisztelem ugyan ő felsége atyai gondoskodását, melly szerént minden kitsapongásokat szorossan elkerültetni kivánt, de nyilván kijelenteni késztetem, hogy a leirásban foglalt vádat el nem ismerem, s halgatással el nem melőzhetem, mert ha az 1723 : 7. fenyitéke alá tartozó esetek közbejöttek, azok fenyiték alá is vétettek, a napikönyv tanusága szerént, s ha a beszédekben helytelen kiejtésel fordultak is elő, a kir. személynök ellenzését mindég ki is jelenté, a RR halgatással vagy támogatással erősitvén, a törvényes kötelesség mind két részről betölttetett. A Barsi követ kijelentése már akor megbirálva lévén, azt ismét az alá venni minden rend ellen van. Mélyen tisztelem a kir. hatalomnak minden törvényes jussait, de miután a tanátskozás allatti kitsapongásoknak megbirálását a RRre s a kir. táblára bizta a törvény s az általok hozandó itélet felyebb viteléről vagy megujitásáról említést nem tesz, ezen just a kormány magára nem ruházhatja, anyival inkább kevésbé pedig, mivel az emlitett törvényes biróságba, mind a törvényhozó testnek egyik fél része az előlülő által már külömben is befolyt; s valamint ő felsége nem, ugy magok a KK sem ereszkedhetnek az emlitett factum ujabb birálkodásába, mert ez által nyilván azt kellene elismerni, hogy előbbi itélete hibás és igazságtalan vólt, mi ön compromissio nélkül meg nem történhetnék. — Hogy az orsz[ág] gyülés tagja beszédére nézve a kormány birálása alá nem tartozik, maga ő felsége elismerte az 1807. diaetán, midőn egy érdemekkel tetézett hazafi az 1790 : 19.[7] magyarázata iránt a fő RRnél mondott lelkes beszédje eránt szokatlan s törvénytelen fenyiték alá vétetvén, a felirást megelőző Nádori közbejárás folytán ő felsége ezen fenyitéket megsemmisitette,[8] lelkesen kijelenték akor a RR egy izenetben: *omnes ad diaetam regni cum voto comparentes donec constitutio inviolata est, votorum plena libertate gaudere debere*,[9] s noha akor a factum a fő RRnél történt, az ő táblájok függetlenségét a KK köz ügynek tekinték. PALÓTZY az előbbi követek mondásához még azt teszi, akor lett vólna szükség a rescriptumra, ha törvény nem vólna a rendetlenség korlátozásáról; sérelmet is foglal magában a rescriptum, mert ha az 1825. diaetán sérelmnek tétetett ki, hogy a hazafiak a kir. szó meghalására felhivattak,[10] hogy ne lenne sérelem egy követ, s némikép

[7] A király biztosítja a rendeket, hogy sem ők, sem a nem-nemesek pénz-, termény- vagy újonc-subsidiumra nem kötelezhetők, sőt szabad megajánlás örve alatt vagy bármely más címen sem szoríthatók erre, az állandó katonaság tartására szánt adót pedig mindenkor az egyik országgyűléstől a másikig tartó időre fogják megállapitani.

[8] A felső tábla 1807 júl. 27-i ülésén Vay Miklós ellenezte a kormány által kívánt önkéntes subsidium megajánlását s a Lajosok Franciaországát hozva fel példának, aggodalmát fejezte ki, hogy Magyarországon is a hivatalok megvásárlása következhetne be. Ferenc király bizalmas tanácsadója, Baldacci javaslatára Vayt aug. 5-én megfosztotta tábornoki rangjától, József nádor közbenjárására azonban, aki a szólásszabadság korlátozásától az országgyűlés tárgyalásainak eredményességét féltette, rendelkezését hamarosan visszavonta.

[9] Az alsótáblának a 45. országos ülésből a főrendekhez küldött izenetét l. országgyűlés *Irásai-ban*, 370. l.

[10] Az evocatio ad verbum regium audiendum sérelmét az alsótábla besorolta a gravamenek közé, a főrendek elleállása miatt azonban 1827 márc. 23-án hatodik izenetével kénytelen volt belenyugodni elmellőzésébe. (Az 1825/27-i országgyűlés *Irásai*, 837., 955. l.)

az egész diaeta kárhoztatása? hogy a kormány naplókönyvünket olvasgatja, azt szeretem, mert átlátván a publicitás hasznát, diaetalis ujságot is engedend kiadni, de a napló könyven kivül valami relatiora is hivatkozik, holott a fejedelem mindent tsak diplomatiai uton tudhat meg; ki tette ezen relátiót, én senkire se fogom, de ha talán azok tették, kikről az mondatik, meg vannak sértve, ugy nem a diaetáról kérni orvoslást, hanem kéz alatt a végre hajtó hatalomhoz folyamodni, hol álnak ugy meg a diaetai dolgok? Mi is tehetnénk illyet, van panaszunk, mert a fő RR miatt már két felirás nem mehetett,[11] de vallyon nem inconstitutionalis lepést tennénk, mi is lenne abból, ha a dolog igy maradna, nékik nintsen napló könyvök, ellenünk hát akár mit mondhatnak, nálunk pedig mindenre datumot találnak. Nem is jó a diaetán mindent apprehendálni, kivált ezen, mert itt egyik themául van feladva, hogy coordinálja magát, s ha valaki az fogja mondani, ennek vagy annak ne legyen többé szava, vagy ülése, meg fogja az által sérteni a törvényt és constitutiót? mikor tsak azt mondja, mit küldői biztak rá. MAJTHÉNYI: Neográd azon állitására, hogy ő felsége személynöke által itt befolyván a Barsi kijelentés megbirálásába, azt már ujra vizsgálat alá nem veheti, megjegyzem, hogy én a personalisban tsak kir. táblánál ismerem el ő felsége helytartóját és személye képviselőjét, itt pedig tsak törvényes elölülőt akarok benne tiszteni. Egyébiránt fejedelmünk eránt viseltetett tiszteletünk is megkiványa, hogy a leirást válasz nélkül ne hagyuk, s hogy tudja meg, irántunk mutatott gondoskodását ugy fogadtuk, a mint kellett, és hogy bizonyosá tetessék, mi bennünk a jó rend fentartására s törvényes kötelességünk tellyeségére nézve a legnagyobb készségre mindenkor fog találni.

CSAPÓ: Akár mi kedvezőleg igyekezem a kegy[elmes] leirás tartalmát magyarázni tsak ugy tapasztalom, hogy ő felsége az ors[ág] gyülés tanátskozás méltóságával ellenkező történetek iránt nehezteléstazért nyilatkoztatta ki, mivel azok iránti törvényes eljárásainkal megelégedve nintsen, s azért s inti a törvényhozó testet, hogy jövendő esetekben törvényes kötelességében eljárjon. — Ámbár az 1723 : 7. tsak a vétkes eseteket s azokat illető büntetéseket elhatározván a kir. táblát rendeli birónak: az 1625 : 62. t. cz. azomban nyilván kiköté, hogy illy vétkesnek személlye nyomban idéztesék, s iránta itélet hozassék;[12] az 1723 : 57. t. cz. világos rendelése is igy magyaráza a már érintett 7. cz.-t, midőn a §. azt rendeli, hogy a törvényszék szentségét megsértők ellen hozott büntetés[13] a v[árme]gye gyülésekre is kiterjesztessék és hogy az, még azon gyülés folytában rajta megvetessék. Ezen büntetés a mélt[óságos] elölülő nyombani lelkes megtzáfolása által, melly köz jóváhagyást nyert, a Barsi követen megvétetett,[14] s igy a törvényhozó test eljárt kötelességében s az iránt számolni senkinek se tartozik. Felséges jó királyunk kijelelt nehezteléset ezen RR táblája méltán fájdalommal érzi, s azért tartozik független állása tekintetéből is érzéseit felséges urunk előtt fiui bizodalommal kijelenteni.

[11] A vallásügyi sérelmeket felterjesztő és az elsőleges sérelmek elintézését sürgető feliratok.

[12] A törvénycikk tiltja az országgyülésen a gyalázkodást és erőszakoskodást s elrendeli, hogy a vétkes „statim citetur ac iudicium de illo celebretur irremissibiliterque castigetur."

[13] A széksértők büntetését a törvénycikk 25 márkában állapitja meg.

[14] A *Jegyzőkönyv* (V. k. 14. l.) erről nem tesz említést.

BORTSITZKY: Én ugyan magam is kivántam vólna azon elvet fentartatni, hogy a két teremben tsak erről lehessen a szó, mi az izenetekben találtatik, mert én itt is hallottam, ott is halottam olly kijelentéseket, mellyek tán nem egészen magok rendén vóltak, azért tsudálkozom, hogy éppen ott, ahol az emlitett elv olly sokszor felhozatik, nem tsak azok, mik semi izenetben nem találhatók, felfogattak, hanem még irántok felsőbb helyen is tétetett panasz. Ez nem vezet egyezségre, s kérdem, ki vólt tehát az, ki az egyenetlenségre törekedett? a törvény hozó test két részei a végrehajtást kivéve egyenlők — az egyenlő pedig nem küldhet az egyenlőhöz rescriptumot, miután táblájának sints már most miután a követ a teremből kiment, jussa őtet további kérdő alá vonni, mert már tsak küldőinek tartozik felelni. — De én tovább nézek, ha tsak a jelen eset történt vólna, talán előbb lehetne azt elnézni, de már előbb is vóltak olly esetek, jelesül mikor a követ szállásába törtek, később pedig a megrendelt actiót eltiltották.[15] Illy esetek majd példába hozatnak, s vége osztán a szabadságnak. Azon követekkel sem lehetek egy értelemben, kik ezen kir. leirásban nem tsak sérelmet, hanem alkotványunk garantziát láttak, én olly garantziát nem kivánok, melly illy parantsolón hangzik.

AZ ELŐLÜLŐ a fő RR elleni vádra nem tudja, hogy ők adták vólna a panaszt fel, sőt hiszi azt, hogy ők feladók nem vóltak, a fenség jussait védi, a koronás király mindég szólhat a nemzettel, és jaj ha ez már nem ugy lesz, vólt olly idő, hol comissariusok által szólott a fenség, de azt talán senki sem ohajtja visza.

FEKETE: Ha azon határtalan szabadsághoz, melyet az 1790. 12. t. czikely a felségnek ád, t. i. a törvényhozó vétójához,[16] még azon just is hozá adjuk, hogy az egyes követ kijelentésekre befolyása lehessen s azokat kárhoztathassa, akor sarkaiból dől a tanátskozás függetlensége s a követek törvényes szabadsága.

BENTSIK: Ha most tsak kárpáltatik a követ, jövel olly idő, hogy ezen példánál fogva már majd haza utasitatik, követségétől elmozditatik. Mindhogy más alkalomal mi a fő RR ügyét magunkévá tettük, itt most az ideje, hogy viszaadhassák a költsönt. Az idővesztéstől nem tart, mert küldői, hol az orsz[ág] igazairól forog fen a kérdés, idővesztést nem fognak találni.

KÖLTSEY: A szólás szabadság egyike a tiszteletre legméltóbb jussoknak olly nemzetnél, melly századok ólta megyénként s országosan gyülekezik, s maga sérelmei és kivánságai felett élő szóval szokott értekezni; s nálunk annál tiszteletre méltóbb, mivel itt a sajtó szabadság eltiporva van s érzelmeinket s gondolatinkat egymással megszoritás és akadály nélkül közölni tsak gyülési beszédek által lehetséges. Mikor a szólás szabadságot védelmezem, nem állitom hogy annak féktelennek

[15] Az 1811/2-i országgyűlés folyamán az orosz barátsággal vádolt Gr. Dessewffy József egy Sándor Mihály nevű ügyvédet, akit Pozsonyból kiutasitottak, nagybátyjával, Dessewffy Istvánnal absentium ablegátus-ának tétetett meg s elérte, hogy az országgyűlés is párfogásába vette. 1812 márc. 29-én a megyei hatóság emberei Dessewffy lakásában, ahol eltorlaszolta magát, Sándorra törtek és elfogták. A rendek az alispánt és a közreműködő hatósági személyeket törvény elé idézték, mire a király meghiúsítva a nádor közvetítését, utasitotta a personalist, hogy a bírói eljárást szüntesse meg.

[16] A törvénycikk szerint a törvények alkotásának, eltörlésének és magyarázásának hatalma a királyt és az országgyűlést közösen illeti meg.

kell lenni, hogy a szólónak szabadsága legyen más gyalázatára és sérelmére azzal viszaélni, de nagy különbség ha a megsértett fél, vagy a hely szentségét meg sértve lévő tábla kivánt törvényes uton elégtételt, s hol a fejedelem emeli szavát és kárhoztató itéletét kimondja, az elégtételt sürgeti. Mert midőn a fél vagy a tábla szólott, még nem bizonyos ha a birónak meggyőződése kárhoztatást fog e itélni, de midőn a fejedelmi szó, mint ezen rescriptumban itt, a *severissime damnamus* szót hangoztatja, akor szeretném tudni, ha nálunk vagy akár hol másutt fog e sok biró találkozni, ki az előre kimondott magas itéletnek saját meggyőződését ellene szegezni merészelné, s azért van hogy minden alkotványos monarchiában a végrehajtó hatalom a törvényhozó és itélő hatalomtól megválasztatik. Mert ahol az igy nints, ott az absolutizmusnak tág kapu nyitatott, azt pedig tudjuk, mikép törvényeink az absolutismust világos szavakkal kárhoztatják. S ha mind az, a mit a Barsi enuntiatiora a Nádor fő hg. s a tábla előlülője mondott; s a mi nem kevesebb volt, mint a mi a rescriptumban találtatik: elég nem vala, nem lett vólna e elég a törvény? ki vólt a sértett fél előtt az 1725 : 7. a törvény könyvből törölve? vagy talán azt hitték, hogy elégtétel kivánásuk sikertelen lesz? de tettek e probát? nem, elmelőzték ők a törvény utját, és fejedelmi tekintethez folyamodának s e tett után kérdem, lehetne e valakinek bünnül venni, ha azt gyanitá, hogy ez által akartak bennünket öszverezzenteni s akartak a képviselői szólásról rövid uton elszoktatni? most ugyan követ és felsőbb tábla közti esetről jött a fenyitő szó, de mi biztosit bennünket, ha máskor a kormányt magát illető nyilatkozások is nem vétetnek e hasonló figyelembe s mi állásba jut akor a képviselő, kinek az orsz[ágos] sérelmek, segedelem, [adózás, katonaajánlás kérdéseiben, vagy utasitása, vagy meggyőződése következéséül magát a kormány kivánása][a] ellen kell szegezni? ily dolgokban tsak egyetlen egy garantzia van, ha t. i. semmi névvel nevezendő eset soha sem történt. Történvén pedig, többé garantziárol szó nem lehet; mindezekért ohajtom a rescriptum miatti fájdalmunkat és aggodalmunkat a kir[ály] elébe terjeszteni, s akarnám, bár e fájdalom és aggodalom bővebben és érzékenyebben jelentetett vólna ki, de miután a T[ekinte]tes RR böltsesége ez előttünk lévő igen szelid, igen kiméletes felirást elfogadta, én a többségnek készen hódolok, s ezt tevén bizonyossan nyernem kell, hogy sem heveskedéssel, sem tul tsapongásokkal senki sem vádolhat.[17]

Andrássy a tanátskozások szabadságát veszedelmeztetve látná, ha a kormány azt rendelte vólna, hogy a Barsi követ actio alá vétessék, vagy ez meglévén azt nyilatkoztatná, hogy ez nem elégséges, de a kormány még a principiumba se ereszkedett, hanem tsak az injuriát kárhoztatta. Idő vesztést ő sem lát, és a hol törvények alkotásáról és fentartásáról van szó, ott napok és pertzek után nem szokott számolni, de a két táblák feszült állásában, minden kedvező szempillantot kellene használni, ama nagy német költőnek mondására ügyelvén, „*a mit a pertzentől megtagadunk, azt az örökség sem hoza többé visza*".[18]

Bártzay látván a kormánynak azon tzélját, hogy jussait tsonkitani nem akarná, ha azt jelenti, hogy valamint a király nem enged igazából,

a) Az egyébként értelmetlen mondat kiegészitve a *Jegyzőkönyv*-ből, VI. k. 42. l.

[17] V. ö. *Kölcsey*, VI. k. 143. s köv. l.

[18] Schiller *Resignation*-jának ismert sorai: „Was man von der Minute ausgeschlagen, gibt keine Ewigkeit zurück."

ugy a nemzet sem. Nints jussa a törvényhozás egyik részének, a másiknak intőleg szólani, s a kormány nem bánhat e táblával ugy, mind a dicasteriumokkal; de az ELŐLÜLŐ kéri, méltóztassanak békét hagyni a kir. jussoknak, senki sem tagadhatja, hogy a királynak jussa van rescriptumot küldeni.

PÁZMÁNDY azoknak, kik a felirást nem akarnák, de egyszersmind óvást kivának tenni a naplókönyvben, a régi szokást hozza emlékezetbe, melly azt tartja, hogy a fejedelmünkkel egyenes felirással értekezünk, mert jegyzőkönyvünk nem egyébbre való, hanem hogy tanátskozásbeli vitatásokat és szavazásokat küldői előtt való igazolás végett magában foglalja. De nem is tanátsos a képviselői rendszerben semmit elhalgatni, a mi a nemzet jussait érdekli, mert már tsak a nemzetünk historiája mutatja hogy a puszta halgatás által sok igazakat elvesztett. A közönséges törvénykönyvből egyes kivételek mind meg anyi sebek, mellyet lassanként, de bizonyossan elhervasztják magát a törvényt.

MARTZIBÁNYI: A mi a Barsi követ enuntiatióját illeti, megvallom, hogy mind ezek, de még többek is ezen orsz[ág] gyülés alatt, de 1825-ben és 30-ban is mondattak, részint azomban az előlülő, részint a Te-[kinte]tes RR által helyben nem hagyatván, semmi különös következéseket nem szülhet. Most már a kormány is belé avatkozott, hol és hogy kezdte tudjuk, de hogy és majd hol végzi, nem tudjuk. — Ha a követ látni fogja, hogy mondásai több rendbeli censurákon mennek keresztül, tartván a kellemetlen következésektől, felelet terhétől, legjobb ideáit inkább elhalgatja. Egy követ sem lehet olly tökéletes, hogy mondásai mindég a többség helybehagyását nyerhetnék és hogy azokat fére magyarázni, vagy több esetekben sértőknek állitani ne lehetne. Ugy hiszem tehát, nem szavakra kellene itt leginkább tekinteni, hanem arra, sértő szándékból szóllott e a követ, vagy akotványunk, hazánk és fejedelem eránti igaz szeretetből és hüségből.

AZ ELŐLÜLŐ megjegyzé, hogy hol lesz annak vége, arról fejedelmünk törvényekhez ragaszkodása és szeretete kezeskedik, de a rescriptum végén világossan is elhatároztatik. — Többnyire az injuriáknál az intencio tekintetbe nem jön.

VAY: Tisztelettel de egyszersmind nagy megilletődéssel olvastam e kir. rescriptumot s megvallom, váratlan is vólt előttem, mert azon szerentsétlen Dec. 5. ülés után másnap a cs. Kir. fő h[erceg]ségétől egy eddig szokásban nem vólt tanátskozás nélküli conferentiában hivatván, megdorgáltattunk; mit én leginkább részemről nem tsak hogy nem érzékenyen vettem, de bátran kinyilatkozva, hogy illy általános megdorgálást illy esetben soha el nem fogadok. Midőn tovább a kir. rescriptumban ujonnan feltalálható megdorgálás módját a törvényben alapultnak nem találom, a jelen felirás pedig inkább mentő s a hibát elismérő: legtanátsosabbnak tartom illy esetben a fejedelem szavát inkább elhalgatni, mint olly repraesentatiot küldeni, melly a nemzet szabadságát a a törvényhozás méltóságát, s képviselői állásunkat veszedelmeztetné.

Az ELŐLÜLŐ nem véli helyesnek ő herczeg[sége] a Nádorról, ki 35 évi tisztviselése után igen tudta, mit keljen e tárgyban tenni, és ki az orsz[ág] hálaját és köz tiszteletét nagyobb mértékben megérdemlette mint az orsz[ág] akár melly nádora, illy kedvetlen állitásokat tenni.

NAGY PÁL: El nem fogadom, hogy a hg. Nádor megdorgált vólna s bátran mondom, hogy ha ez megtörtént vólna, én az első ellene lettem vólna. Hogy a kormány megrezenteni kivánta e táblát, tsak ugy lehetne

állitani, ha itt egy olly tárgy forrogna kérdésbe, melly valamelly jussát illetné. Ha valaki előzményt kiván magának, könyü akor talpra esett következményeket belőle huzni, de a suppositum nem ál. Mit mond a felség? „haljátok, az orsz[ág] gyülési folytából azt veszem ki, hogy nem igen halladtok, folytasátok jobban tanátskozásaitokat, s mivel ollyanok történtek, mik a jó renddel nem meg egyeztetők, intlek, hogy illesektől tartóztassátok, ha még jövendőre történnének, tegyétek a törvények értelme szerént". — Itt semmi sérelem, valamint a házi atyának, ha a házi népe egymás közt betstelenkednék, kötelessége lenne azt atyailag meginteni. Többet nem is találok a kir. leirásban. Mert van e valahol benne hogy e tábla eleget nem tett kötelességének, — vagy az, hogy ha ez még történend, a felség majd önhatalomból fogja megbüntetni, de mivel a jelen felirás semi illetlent nem foglal magában, hanem felséges urunknak az mondatik benne, meggyőződtettük, hogy alkotványos szabadságunk ellen semmit sem fogja tenni, ezt pártolom.

Rohonczy: a Neográdi követ által felhozott az 1807 példa éppen arra int, hogy valamint akor, mind most is felirás ne tétessék. Az orsz[ág] gyülés szólás szabadságának bár melly meghányatatását is, hogy a rescriptum magában nem foglalja, a mai előadások mutatják, mivel ő felsége által vett tudomány kutfeje a naplókönyvben találva lenni kimondatik, s ez által az orsz[ágos] naplókönyv hitteléségre lépett. A Dec. 6. palatinális conferentiát dorgálásnak el nem ismerem; azért ő cs. kir. h[erceg]sége hozánk intézett szavai kezeskednek. Igen jól tudja a fő Hg. Nádor az 1485 : 12 t. cz.-ben megálapitott Nádori jussait,[19] öszekötötte ezekkel az orsz[ág]gyülési előlülőnek szent hivatalát.

Niczky (Vas): Őseink egyik igen bölts tselekedeti közé tartozott, hogy a jus publ[icum]nak oly részeit, mellyek törvény által elhatározva nintsenek, vagy éppen nem vitatták, vagy tanátskozásait ugy vezették, hogy a kir. resolutio elkerültetett. Ezt kivánom a mai kérdésre nézve is megtartani. A kir. leirást tsak azon oldalról tekintem, hogy miután a kir. felség az 1790 : 12. 13. szerént a törvényhozó testnek egyik része, egyszersmind a törvények végrehajtója,[20] a mire koronáztatásakor letett hite szerént is, valamint az 1792 : 2. t. cz.-ből[21] kitetszik, köteles, bár a törvényekkel ellenkező lépések iránt ellenkező akaratját kijelenté, és a törvények megtartására felszólitást tesz, bizonyára sérelmet nem okozhat. Többnyire megemlitetvén a Barsi követ kifejezése, én azon szavakat, *a fő RR jussainak alapja visszaélés*, magamévá nem teszem; sőt miután az 1608 : 1. t. cz. szerint a fő RR az orsz[ág] egyik statusát s az törvényhozó test részét képezik,[22] azon kifejezést megütközőnek a törvényekkel tartom. Noha a kir. leirást sérelmesnek nem látom, arra felelni és körülményessen bejelenteni illőnek és szükségesnek tartom: hogy a sérelmes kitételek itt helybe nem hagyatatván, mi a törvényeket s igy az 1723 : 7-ket, de egyszersmind az 1790 : 13. t. cz. értelmében a szólás szabadságát is fentartani kiványuk.

[19] Az ú. n. nádori articulusok 12 pontban foglalják össze a nádor jogait és állapítják meg hatáskörét.

[20] A 12. tc-re vonatkozólag l. a 16. jegyzetet. A 13. tc. az országgyülések három évenkénti megtartásáról és a törvények végrehajtásáról szól.

[21] Ez a törvénycikk Ferenc király koronázási hitlevelét tartalmazza.

[22] Az 1608. koronázás utáni 1. tc. az országgyülés szervezetéről szól és megállapítja: „regni Hungariae status et ordines ex quatuor conditionis regnico'is, nempe praelatis, baronibus seu magnatibus, nobilibus et liberis civitatibus constent." (2. §.)

DEÁK: Kettős viszonyban áll a fejedelmünk a nemzethez, ugymind a végrehajtó hatalomnak feje és mind a törvényhozásnak egyik része, de sem egyik, sem másik tekintetben az orsz[ág] gyülését megdorgálni a kormánynak jussa nints. Minden szabad országban elkerülhetetlen szükséges, hogy a törvényhozó test a végrehajtó hatalomtól tellyesen független legyen; ezt tartja hazánk polgári alkotványa is; s azt rendelik az 1790 : 10. 12. 13. t. cz[ikke]lyek, mellyekben az orsz[ág] függetlensége nyilván kijelentetik,[23] a törvényhozó hatalom a nemzetet és fejedelmet közössen illetőnek mondatik, s a tanátskozások törvényes szabadsága biztositva vagyon, sőt azt is rendelik törvényeink, hogy a végrehajtó hatalomnak viszaélései, s ne talán törvénytelen parantsok által okozott sérelmek az orsz[ág] gyülésen orvosoltassanak. A törvényhozás tehát a kormány rendeletei felett is biráskodik, s igy a végrehajtó hatalom vagyon inkább az öszves törvényhozásnak, mellyet a fejedelemmel együtt a nemzet gyakorol, alája vetve. A törvényhozás a nemzetet és fejedelmet együtt közösen illeti, e tekintetben is tehát a kormány jussa a nemzeténél nem nagyobb s igy dorgáló felsőbbséget a nemzeten igy sem gyakorolhat. Azonban mind a mélt[óságos] pers[onalis] ur, mind több érdemes követek, kik e tárgyban semi felirást szükségesnek nem látnak, azt nyilatkoztatták ki: hogy ők a rescriptumban semi dorgálást, melly az orsz[ág] gyülését, vagy ezen táblát érdekelhetné, nem találnak s a voxok szabadságát korlátozva nem látják, sokan azt állitották, hogy ha vagy e féle dorgálást, vagy valami korlátolást foglalna magában a rescriptum, ők magok is készek volnának a nemzet jussa mellett felirást készitteni, sőt többen azt vitatták, hogy ő felsége ezen levélben, tsak a törvények megtartását óhajtván, azt, hogy a Barsi kijelentést helyben nem hagyá, sőt kárhoztatja, méltó jussal megmondhatja, valamint azt másnak is, kinek a törvényhozásba része van, mondani tökéletessen hatalmában van. Ha illy értelemben vétetik a kir. rescriptum, akor aggodalmunk egy része enyhül, s akor ezen mérséklett felirás megnyugtatásunkra talán ellegendő, de a felirás minden esetre szükséges. Emlitve itt vólt az is, hogy e tárgyban a mélt[óságos] fő RR vóltak a delatorok; de a mélt[óságos] pers[onalis] ur nyilvános kijelentésével nyugtatott meg bennünket, s arról bizonyossá tett, hogy a fő RR feladók nem vóltak. Külömbféle hirek szárnyaltak e tárgyról és keserű érzést gerjesztettek kebleinkben; de a szárnyaló hirek tanátskozásainknak alapul nem szolgálhatnak, s a mélt[óságos] pers[onalis] urnak ezen megnyugtató kijelentését, mellyet a naplókönyvbe is kérek iktatatni, én részemről örömest értettem; mert megvallom, bámultam, sőt hinni sem tudtam, hogy a mélt[óságos] fő RR közt, akár ki is delator lehessen; nem hihetem, hogy ők az orsz[ág] gyülésnek méltóságát illy módon tsorbitani képesek lehessenek, mert hiszen az 1805 : 5. t. cz.[24] az ő megegyezésekkel alkotatott, s ők igen jól tudják, minő véleményben vólt az ország a delatorok felől mindenkor; jol tudják, mit tartott 1807-ben B. Vay Miklós dolgai iránt készült izenetben ezen tábla a delatorokról, midőn azt mondja: *SS et OO Suam Ma[iesta]tem humillime orare: dignetur periculosum hominum*

[23] Az 1791 : 10. tc. kimondja, hogy Magyarország független, azaz semmi más országnak alá nem vetett és saját törvényei s szokásai, nem pedig más tartományok módjára kormányzandó ország.

[24] A törvénycikk egyebek közt megtiltja a névtelen feljelentések figyelembevételét s elrendeli, hogy az árulkodók jelentsék be nevüket, hogy büntetésben részesüljenek, ha vádaskodásuk hamisnak bizonyul.

genus delatores, quod cum initio statim auspicati regiminis in resolutione sua ad universas jurisdictiones dimissa, se abominari palam declaravit,[25] *ad mentem etaim art[icu]li 5. 1805. coercere, castigare et ab accessu throni sui regii in perpetuum arcere.*[26] Itt tovább terjeszkedvén a szólás szabadságra, B. Vay Miklósnak 1807. esetét körülállásosasn felfedezi,[27] által megy azután az 1811. és 1825. orsz[ág] gyülési kijelentésekre a kir. megdorgálásra nézve,[28] beszédjét ugy fejezi bé: A rescriptumban kifejezett kir. neheztelés tehát érzékeny büntetés, és mivel azt a kormány olly esetnél, hol a büntetés hatalom nem őtet illeti, pedig meghalgatás és itélet nélkül látszik használni, a felirást legalább azon alakban, mind kerületileg szerkeztetve van, szükségesnek látom; kijelentésemet pedig óvás gyanánt is a jegyző könyvbe kérem iktatatni.[29]

Az ELŐLÜLŐ a Zalai követnek azon doctrinájára hogy a végrehajtó hatalom a törvényhozóé alá helyeztetve van, hasonlóul a naplóba kiványa iktatatni, hogy ezt el nem ismeri, noha tagadhatlan, hogy a végrehajtó hatalom tsak a törvények értelmében gyakoroltathatik.

DEÁK: Én fére értetni senkitől s igy a mélt[óságos] pers[onalis] urtól sem akarom, ismételem tehát a mit elébb is elég világos szavakkal nyilván kimondottam, hogy a végrehajtó hatalom vagyon inkább az összes törvényhozásnak, mellyet a fejedelemmel együtt a nemzet gyakorol, alája vetve, — s hivatkozom ezen egész gyülekezetre, hogy előbb is ezek valának szavaim, s ezeket kérem a jegyzőkönyvbe vezetetni, mert hiszem azt, hogy az ollyan törvényhozás, melly a végrehajtó hatalomtól függésben vagyon, tsak árnyéka a törvényhozásnak, ezt pedig nemzetünk törvényhozásáról elismerni nem akarom.[30]

BALOGH: E jelen kir. rescriptumnak azon részére, melly az általam szinletlenül és szivemből tisztelt követtársamat érdekli, szólani nem kivánok, mert az ő ügyét tökéletessen magam ügyévé tévén, vele ugy mind testvér osztván azt gondolom, a szerénység szabályai ellen vétenék, ha e részben a szólástól nem tartózkodnék, azomban ezen k[egyelmes] k[irályi] rescriptum többi tartalmába foglaltatott elvekre nézve köteles vagyok részént e tábla méltóságának, részént küldőim sérthetetlen jussai fentartása okáért ez úttal nyilván és ünnepélyessen kinyilatkoztatni, hogy mind azokra nézve, mellyeket vagy követ társam, vagy én itten kijelentettük, most már ez idő szerént nem másnak tsak küldőinknek tartozunk felelni, s igy e szokatlan rendkivüli, hazánkban nem ismért befolyását a kormánynak a követek kijelentései iránt részemről rendesnek és törvényesnek nem is ismérhetem, az egyébbiránt is igen kémélő pennával irott s a kormány iránt tiszteletet s őszinteséget ösze

[25] Ferenc király azonnal apja halála után, 1792 márc. 8-án rendelkezést adott ki, hogy a hatóságoknak nem szabad a névtelen feljelentéseket figyelembe venniök, arra azonban, aki neve és állása feltüntetésével hívja fel a figyelmet államveszélyes cselekményekre, ha feljelentése valónak bizonyul, mint érdemes emberre alkalomadtán különös tekintettel kell lenni.

[26] Az 1807-i országgyűlés *Irásai*, 370. l.

[27] L. a 8. jegyzetet.

[28] Az 1811/12-i országgyűlés 1811 dec. 23-i feliratával a harmadik he'yen terjesztette fel sérelmét a királyi dorgálás meghallgatására megidézettek ügyében (az országgyűlés *Irásai*, 179. l.), az 1825/7-i országgyülésen pedig az alsótábla ismételten foglalkozott a kérdéssel. Deák a 177. ülésből kelt izenetre hivatkozott. (Az országgyűlés *Irásai*, 837. s köv. l.)

[29] V. ö. Kónyi: *Deák Ferenc beszédei*, I. k. 46 s köv. l.

[30] Ua. 50. l.

kaptsolva magában foglaló felirásra anyival is inkább voxolok, mert azt vélem, hogy tsak igy felelhetek meg küldőim várakozásának, tsak igy tellyesithetem küldőim által reám felelet terhe alatt bizott kötelességemet.

A v[árme]gyei követeken kivül több városi követek is kinyilatkoztaták magokat,[31] részint mellette a felirásnak, részint ellene, hanem tsak nem mindnyájan publ[ico-] polit[icus] kérdések feszegetésében ereszkedtek a városi votumok miatt, noha mind a kir. SZEMÉLYNÖK, mind kivált ROHONTZY figyelmezteté őket, hogy mostani állásukkal megelégedvén, ide nem tartozandónak ne hordogassanak fel. Különösen Buda követe, NAGY BENEDEK ismételt hoszadalmas beszédeivel igen megpróbálgatá a gyülekezet béketürését, s már rendszeres munkálatokban juris publ[ici] kérdések vitatásokban kalandozván, hol hangos katzajokra, hol béke türelmi kifakadásokra és zajra adott alkalmat.[32]

Végezetül felirás mellett szólván ki a többség, mind már elébbi levelemben emlitém,[33] az a fő RRhez által küldetett, az előleges sérelmekre sürgető válasz felirással[34] együtt, hol ezen sürgetést tárgyazó olvastatván fel, a NÁDOR javallotta, szóllittassak a KK és RR hogy mivel tsak egyes szavakban és kitételekben van különbség a két tábla között, ezek helyett találjanak mást s igy az egyesülést eszközöljék, ezen javallat minden kifogás nélkül tüstént elfogadtatott.[35] A rescriptum eránti felirásra nézve KOPÁTSY Veszprémi püspök, KÖRÖSI, főispány és az ORSZÁG BIRÁJA nyilatkoztaták magokat olly értelemben, hogy a kegy[elmes] leirás tsak a törvény bétöltésére intvén, semi viszonti felirásra szükség nints, — s ebben mindjájan megegyezvén, a Nádor megbizta a Protonotariust, hogy ezen elv szerént készitse el a viszaizenetet, s az ülés eloszlott.

Jan. 16-dikán kerületileg ismét felvétetvén a sürgetési tárgyban kapott viszaizenet,[36] az RR az előbbi mellett megmaradtak, 17-kén a rescriptumra kapott viszonyizenet[37] tétetvén fel, erre nézve is megmaradtak a RR előbbi végzéseknél. *18-kán* a Juridicum folytattatott.

Az 110. számban dictaturai hibával kimaradt Bezerédynek Dellinger elleni kifejezésében ezen szavak után *meg nem egyezőleg szólott* ezen sor, *mert a magában igaz, és tagadhatlan sententiát illy értelemben venni s igy alkalmazni nem lehet.*[38]

*

Minden tévedés elháritása végett jelentem, hogy valamint eddig Nov. elejétől fogva, ugy most is még ezen hólnap végéig *Kossuth Lajos*

[31] Sopron, Pest, Lőcse, Eperjes, Trencsén követei nyilatkoztak részletesebben.

[32] Kétszer szólalt fel. (*Jegyzőkönyv*, VI. k. 31. s köv., 61. s köv. l.) Az első alkalommal valóban tekervényesen beszélt, második feszólalásában azonban határozottan tiltakozott, hogy a kerületek a városi bíróságok kérdésében is szavazással, a polgárság képviselőinek mellőzésével döntenek.

[33] V. ö. 553. l.

[34] *Iratok*, II. k. 15. s köv. l.

[35] A főrendek ily értelmű ötödik, pár soros válaszát l. Iratok, II. k. 18. s köv. l.

[36] Az előbbi jegyzetben idézett válasz.

[37] *Iratok*, II. k. 19. l.

[38] V. ö. 540. l.

urnak minden szerkeztetési befolyása nélkül egyedül magam szerkeztetem az orsz[ág]gyülési tudósításokat, — a jövő holnap elejétől fogva pedig külön adom ki diaeta közlőmet. *Orosz Josef* m. p.

Jármi több hetek távolyléte után megérkezett.

113.

a)

1834 január 15
Kerületi ülés.

Tárgy: A Juridicum III. tc. 5—8. §-a: a megyei törvényszék munkája

b)

1834 január 15
Országos ülés.

Tárgy: A főrendektől a két felirat tárgyában érkezett válaszizenet.

c)

1834 január 16, 17, 18, 20
Kerületi ülések.

Tárgy: [I.] *A rendek hatodszor is változtatás nélkül átküldik a sérelmek sürgetéséről szóló izenetet.* [II.] *A dorgáló királyi leiratra készült válaszfeliratot szintén változtatás nélkül újból átküldik a főrendeknek.* [III.] *A Juridicum IV. cikkelye, eltöröltetvén a kerületi táblák, elesik; a királyi tábláról szóló V. és a tárnokszékről szóló VI. tc. tárgyalása.*

a)

Január 15-én kerületi ülés tartatván, előadá Niczky mind előlülő, hogy már a mi nap[1] elhatároztatott a sz[olga]biró s esküttt jelenléte a tör[vény]széken, most tehát ugyan ezen §. második részében arrol kellene értekezni: Táblabiró referáljon a Sedrián, avagy jegyző?[2] — Bezerédy azt kivánta előbb elhatároztatni, az előlülő hivja meg a sz[olga]birót esküttjével, vagy a köz gyülés nevezze ki? mert ugy mond, ha az előlülő maga tetszése szerint hivja meg, ugy ettől függésben lesz ez a két személy szavazatára nézve. Beőthy azt állitja, már el van határozva, hogy a közgyülés nevezze ki.[3] A perek előadását hittel lekötött jegyzőre kivánta bizni, Szél is azt tartotta, el van végezve, hogy gyülés nevezze

[1] V. ö. előbb, 552. l.

[2] Az 5. § értelmében a megyei törvényszéken egy vagy több jegyző készíti elő a pereket, nekik azonban szavazati joguk nincs. *(Projectum de coord.* 14. l.)

[3] A január 13-i kerületi ülésről beszámoló tudósítás erről nem tett említést. (V. ö. 549. s köv. l.)

ki a sz[olga]birót. A per előadására nézve azt vélte, hogy a Sedriának külön jegyzője legyen, még pedig kettő is, ha egy a dolgot nem győzné. BÜKK: Igaz, hogy a sz[olga]biró s esküttt ki küldetéséről volt szó, de erre nézve semmit sem jelentett ki az előlülő. A pert fizetéses t[ábla]biró referálja, mert csak az illyen tudhatja igazán a per mibenlétét, de mindhogy sok dolga leend, a törvényszéknek jegyzőkönyvet kell vinnie, mert ezen végre a referens mellé iktató is rendeltessék, épen ugy mind a királyi táblán. SZABÓ: Midőn a sz[olga]birák megválasztattak, már ki jelentetett hogy bennek bizodalom van, hasonlóul az előlülőre nézve is, — mért nem lehet tehát az végezni, hogy ezeket az előlülő hivja meg a Sedriára? hogy a pereket ugyan azon egy jegyző referálja, ki a politicus tárgyakat, telyes lehetetlen, mivel nem győzi, legyen tehát a tör[vény]széknek külön jegyzője, azon sumás pereket[4] a közgyülésbeli notariusok is referálhassanak. Az iktatót Borsoddal együtt elkerülhetetlenül szükségesnek látja. FEKETE: Küldőim azt kivánják, hogy sem assessor, sem jegyző, hanem maga a peres fél adja elő ügyét, ha ez nem tehetné, vagy tennie nem lehetne, az kiben bizodalma van, mert tagadhatlan hogy minden peres fél legjobban tudhatja ügye miben létét. Mihelyt elő van a per terjesztve, a peres fél távozzék el, s itélet ugy hozatassék. Ezen javallatot támogatja azon tapasztalás is, hogy a protonotarius vagy referens sokszor a legjobb documentumokat elhalgatván[5] igazságtalanul elveszté a fél ügyét, ha azomban ez el nem fogadhatnék, jegyző referálja, mert ebből azon haszon is kerül, hogy az illyen jegyzők seminariumá lesznek a bíróknak. K. HORVÁTH: Nem szeretnék oly törvényt, melyel a köz dolgok folyamatja akadályoztatnék, azért ha már mint előlülő, mint t[ábla]biró bizodalommal választatik, nintsen szükség több törvényre. De ha ez még nem elég, határozzuk azt, hogy minden sz[olga]biró, s esküttt sorában menyen a Sedriára referálni, jobbnak tartom a táblabirót, mint a szólhatással nem biró jegyzőt. Az iktatóra nézve pártolom Borsodot. CSEPTSÁNYI referensnek nem kiván assessort, mert mivel a referensnek votuma nem lehet, azt a bíróságtól elvonni nem akarja, hanem actuariusokat javal a per előadására. DUBRAVICZKY a v[ármeg]gyei rendes jegyzőre kivánja bizatni a perek előterjesztését, mert nints megirva, hogy ha erre egy kevés, több is ne lehessen. Egyébaránt is két notariust képzel, egyik magát a pert, másik a mellékelt irományokat olvasván fel, magában értetődvén hogy a mely notarius valamely pert referálni elkezdett, azt folytassa, s végezze is, csak hogy votuma ne legyen. DÓKUS: A sz[olga]birót, s esküttet csak a v[ármeg]gye községe nevezheti ki sedriára, mivel a körülményeket csak az tudhatja. A per előterjesztésére valóságos referenst kivánnak küldői s állandó jegyzőt javallanak, kit miután a köz bizodalom választand, mindenik fél megnyughatik benne. Nem bánya ez szerént, ha actuarius referál is, csak az választassék s állandó legyen. BALOGH azt javallá, két sz[olga]biró választassék a gyülés által, hogy ha egyik gátoltatik, a másik jelen lehessen.

[4] A pereket a megyék a formalitásokat megtartva írásbeli eljárással intézték el, ahol azonban gyors ítélethozatalra volt szükség, mint általában a kisebb jelentőségü perekben, szóbelileg. A summarius, sommás, gyors eljárásnak akkor volt helye, ha a fél önként lemondott az írásbeli perre való jogáról és a „summaria convictio" alá vetette magát.

[5] A királyi tábla személynöki, nádori és országbírói ítélőmesterei, akik a pereket referálták, a XVIII. századi megfigyelések szerint döntően tudták befolyásolni a bíróság állásfoglalását.

Szavazásra eresztetvén: *jegyző referáljon e vagy assessor?* Ezen utolsóra csak Sopron, Trenchin, Győr, Nyitra, Szathmár és Borsod kivánták s a többség jegyzőre bizta a per előterjesztését. Az után azon ebből folyó kérdés állittatott fel: *azon jegyző referáljon e ki a köz gyulésen a pol[iticai] tárgyat referálja?* Most továbbá az a kérdés vetetett fel: *Hogy ha a tör[vény]szék több Senatusba ül, ki nevezzen ebből, vagy amabból jegyzőt, a közgyülés vagy az előlülő?* Honth csak maga szavatolt az előlülőre, a többiek minnyájon a gyülésnek tulajdoniták azon jogot. — Ujjolag a sz[olga]biró s eskütt kiküldetéséről támadván szó, Siskovics mondá, sorjába menyenek ezek a Sedriára, mert ha gyülésre bizatik a választás, mindég az fog választatni, kiben legtöbb bizodalom van. Bencsik az előlülő által kiványa neveztetni, a sorjába menetet azért nem hagyván helyben hogy sokszor akadályoztatik, a ki következnék. Palóczy: Utasitásom azt kiványa, a Praeses nevezze ki, mert a sz[olga]biró e miatt 3 holnapra is kéntelen lesz odahagyni járását, tudnia kell tehát az előlülőnek, mellyiknek van sok dolga, melyiknek nem, hogy ez szerént nevezhessen Sedriára megjelennendőt. Szavazatra kerülvén: V[árme]gye nevezze e ki, vagy a Praeses azon sort, mellyek a S[olga]birók s esküttek jelenjenek a Sedrián? Nyitra, Sopron, Veszprém, Fehér, Mosony, Gömör, Borsod, H[orvát] O[rszág] a Praesesekre szavatoltak, de a többség a v[árme]gyére; azon kérdést, legyen e a notariusnak votuma, tagadólag dönté el a közfelkiáltás.[6] — Felolvastatott a 6-ik §[7] s felkiáltással elfogadtatott, noha Somsich az itélet telyességére 7 tag helyet 9-et kivánt. Deák pedig 13-at, Dókus 5-öt.

Ezután a 7-ik §. olvastatván fel,[8] Borcsiczky azt kivánta, ne a sz[olga]biró s esküttt legyen exequens, hanem egy assessor, kihez a szolgabiró tsak adjungáltassék eskütjével. Pártolta Szél, Dókus, Fekete, Dubraviczky pedig azt kivánta, hogy a hol szükséges, jegyző is adassék hozzá, pártolta Szabó, Bezerédy azt vélte, ha gondolja a Sedria hogy sz[olga]biró is elég, csak azt küldje ki, ha pedig látja, hogy nem, akkor rendeljen hozzá tábla birót, sőt Pest szerént jegyzőt is, bizzuk tehát azt a Sedriára, hiszen ha magát a pert elitélheti, az exequens birót is tsak elitélheti. Deák azt kivánta, minden esetre olyan személy hajtsa végre az itéletet, ki annak hozatalán jelen volt, mert a körülállást az leginkább tudja; kissebb vagy appellált perekben maga a sz[olga]biró is exequálhat. Siskovics erre azt jegyzé meg, hogy compassus mellett exequál, ki az itélet hozáson nem lehet jelen. Madocsányi egyedül táblab[irót] akar exequensnek. Eötvös (Szathmár) a pereket kivánta meghatároztatni, mellyekben csak sz[olga]biró, mellyikben assessor is exequáljon, minthogy az exequenst a perek külömféleségéhez kell szabni. E vitatásnak szavazás lett vége, mellyel meghatároztatott, hogy a Sedriára bizassék

[6] A paragrafus, amely a kerületi javaslatban a 6. lett, végleges formájában így alakult: A szolgabirák és az esküdtek közül egy-egy jelen lesz mindegyik tanácsban, még pedig szavazati joggal felruházva, s a vármegye közönsége által a közgyülésen megállapítandó mód és rend szerint. Hozzájuk csatlakozik a jegyzőkönyv vitele és a perek előadása végett, azonban szavazati jog nélkül, egy vagy több jegyző, akiket a vármegye közönsége rendel ki ugyanazon a közgyülésen, amelyben a tiszteletbeli táblabirákat választják. (*Iratok*, II. k. 338. l.)

[7] A törvényszéken, hogy teljes számú legyen, az elnökkel együtt legalább hét itélőnek kell jelen lennie. (*Proiectum de coord.* 14. l.)

[8] Helyszíni szemlére, valamint végrehajtásra és a törvényszéken kívüli ténykedésekre csak a hatósági személyek küldhetők ki. (Ua. 14. l.)

az exequensek kiküldése.[9] — Az utolsó §.[10] felolvastatása után azt javallá BENTSIK, az *etiam* szó maradjon ki benne,[11] határoztassék el hány óráig üljenek együtt a törvényszék birái. SOMSICH ezen javallatot az ordo processualisra[12] utasitotta, ugy szinte SZABÓ is, azt tévén hozzá, a juristitiumokat ott fogjuk szoritni, de eltörleni éppen nem. BORCSICZKY: Hadjuk meg a szerkeztetést ugy a mint van, mert ha az orát is meghatározzuk, akkor is együtt fognak ülni mikor semmi dolgok nem leszen. A közfelkiáltás megállapitá ezen §-t.

b)

Ugyan ezen napon Or[szágos] Ülést tartottak a fő Rk, hol a Protonotarius mind két viszony izenetet[13] felolvasván, az elfogadtatott s szokott küldöttségel[14] a Rk táblájához át küldetett. — Kerület után a Rk is Or[szágos] ülést tartván, a küldöttség át hozta az izeneteket, mind a sürgetés, mind a Rescriptum tárgyában felolvasák s dictaturára ereszték, egyszersmind DOKUS az iránt kivánt óvást a naplókönyvbe tetetni, hogy az adó tárgyában eltelvén már a tör[vényes] 3 esztendő, utóbbi határozatig az most bizonytalan állapotban van,[15] ezen óvást az egész tábla kivánta a naplókönyvbe iktatatni.[16] Maga részéről OCSKAY az iránt teve inditványt, hogy a diaetai napi dijak felett fel terjesztett törvény javallatra felelet sürgetessék, de ez elmellőztetett. MARCZIBÁNYI a kerületet kivánta megszüntetni a rendszeres munkálatok folyamatja alatt, de noha néhányon pártolni hajlandók lettek volna, az is elmellőztetett, s az ülés eloszlott.

c)

[I.] Január 16-án a voltak előlülése alatt felolvastatott a kerületi ülésben a fő RRtől kapott két rendbeli izenetből az, melly az előleges sérelmekre választ sürgetés tárgyában küldetett.[17] CSÁSZÁR azt javal-

[9] A határozat a javaslatnak az előbbi jegyzetben közölt szövegét úgy módosította, hogy a *ténykedésekhez* hozzáfüzte: amelyeket bírói ítélet következtében kell elvégezni, a *hatósági személyek* kifejezést pedig ezzel pótolta: táblabiró szolgabiróval és esküdttel. (*Iratok*, II. k. 338. l.)

[10] A törvényszék a biráskodási időszakban a szükséghez képest minden nap is együtt fog ülni s tagjai, amíg a folyamatban lévő tárgyakat el nem végzik, a hivatal helyéről nem távozhatnak el. (*Proiectum de coord.* 14. l.)

[11] „pro exigentia necessitatis quotidie etiam considebit."

[12] A „Proiectum ordinis processualis" a jogügyi bizottságnak második munkálata volt.

[13] Az ötödik választ az előleges sérelmek elintézését sürgető feliratjavaslatra és a választ a január 3-i királyi leirat ügyében küldendő feliratjavaslatra. (*Iratok*, II. k. 18. s köv. l.)

[14] A küldöttség tagjainak névsorát l. *Jegyzőkönyv*, VI. k. 65 l.

[15] A felajánlás határideje — mondotta — 1831 okt. 2-val lejárt, mivel azonban az 1833 ápr. 16-i királyi leirat biztositékot nyujtott, hogy a jogügyi bizottság munkálata után az adóügyié kerül tárgyalás alá és lesz törvénnyé, küldői „azon időnek, melly ezen tárgy most vagy utóbb leendő felvétele eránt közben teendő tanátskozásokra fordittatna, megnyerése tekéntetéből, ennek a maga rendes sorára leendő halasztásában is megnyugszanak", azonban az óvást szükségesnek tartják. (*Jegyzőkönyv*, VI. k. 65. l.)

[16] A rendek „egy szájjal és lélekkel köz akaratjokat arra nyilatkoztatták ki, hogy az ország gyülése az adó tárgya felvétele és elhalasztása nélkül semm' esetre el ne oszoljon". (Ua. 66. l.)

[17] *Iratok*, II. k. 18. s köv. l.

lotta, hogy más kitételben szóllitatván fel a Rk,[18] váltassanak fel az előbiek hasonló szavakkal, igy sem inconsequentiával, sem makatsággal nem vádoltathatunk. Csapó: Én azon reményben voltam, hogy a fő RR utóbbi izenetünkben kijelentett aggodalmunkat[19] eloszlatni, s az ő 2-ik izenetjek által elzárt ösvényünket megnyitni fogják,[20] kijelentvén azt, hogy korán sem volt szándékok e táblát vádolni, mind ha a felséges fejedelem iránt tartozó illendőségtől eltávoztunk volna, — s ezen esetben kész volnék egyesség miatt akármely módositást elvállalni, de a fő RR ezen válasza elejte reményemtől, s elzárva látok minden módositási utat, s nints egyébb hátra, mind előbb felirásunknál maradni, mert magok a fő Rk sem kivánhatják, hogy de facto elesmérjük azt, mintha f[elsége]s királyunkhoz intézet felirásunkban az illendőségtől eltávoztunk volna. Ha azomban a KK és RR böltsessége ezen tárgyat alkalmas időre elhalasztani kivánná, mind sem akármely modositás történyék, ahoz állanék nyilván kijelentvén, hogy hazánk ezen igazságos és köz ügye letételiben részemre soha megegyezni nem fogok. Gyertyánffy: Küldőimnek annyira szivökön fekszik az előleges sérelmek sorsa, hogy azt akarnák, másba ne menjünk, mig azok orvosolva nintsenek, előbbi felirásunknál tehát meg kell maradnunk, mig magok a fő RR nem ajánlanak módositásokat. Letenni az ügyet egy általjában nem szándékozom, sőt még elhalasztani sem. Rudics: Ezen előleges sérelmekre mindjárt Diaeta elein sok gátot vetének előnkbe a fő Rk, s azokat folyvást hátráltatják, igenis tudják a RR az illendőséget, s ez ellen nem lehet kifogás, mert ugyan ilyen kitételekkel éltünk már 1825 és 1830-ban. Ha azt mondták volna a fő Rk, az illendőbb alakban öntés alatt mást értettek, rá álnék a modositásra, de igy köröm szakattig védenem kell felirásunkat, hogy ezen vád ránk ne essék, küldőim ezen sürgetést hathatósan rám bizván, nem bánom, ha az egész Diaetát eltöltjük is vele, majd ha vége felé közelit, a sok hátramaradt dolog annál nagyobb zavart fog szülni, s a fő RR lesznek okai. Módositáshoz hajoltak: Aczél annak megmutatása végett, hogy a Rk készek az egyességre, de olly módositást kiván, mellyel ezen tábla méltósága fentartassék. Asztalos, mert ugy mond, sem elhalasztásában, sem letevésében meg nem egyezhet, akár egyik, akár másik gravament vészi tekintetbe, de kivált azt, mely megyéjét anyira érdekli, tudni illik az 5 curialis helységet illető,[21] mellyek miatt száz évek alatt foly már a repraesentatio a nélkül, hogy valaha felelet jött volna; nem is kiván szavakban fen akadni, hanem a dolog velejét nézi. Balogh is a módositáshoz állott, alája vetvén meggyőződését küldői akaratjának, s kéri is a KKat, hogy szinte módositást válaljanak. Ezt akarták tovább Zmeskál, K. Horváth, ki azt mondá, hiában fogunk mi vádoltatni, ha

[18] A felsőtábla válaszában felhívta a rendeket, hogy a vitás pontokra vonatkozólag adjanak „más szerkezeti változást elő, melly a tárgy velejének megtartása mellett" az ő felfogásához közelebb van.

[19] A rendek ötödik izenetükben utaltak arra, hogy már az előbbi két országgyűlés feliratainak megtalálhatók a kifogásolt kifejezések, másrészt pedig a sürgetés azért is szükséges, mivel még e régi feliratok is elintézetlenek. (*Iratok*, II. k. 15. l.)

[20] A rendek második izenetüket azzal kezdték, hogy az előleges sérelmek orvoslását kérve több országgyűlés által „ki jelelt ösvényen indultak el", amire a főrendek elutasitóan feleltek. (*Iratok*, II. k. 7., 9. l.)

[21] Az előleges sérelmek egyike (VII.) a kamarának a sóügyekben visszaélésszerűen gyakorlott bíráskodása tekintetében kívánt orvoslást. (*Iratok*, I. k. 178. l.)

módositásra állunk is, mert a publicum gondoskodó és olvasó része átlátja a dolgot, s meg tudja itélni, hogy nem mi valánk hibásak, azomban oly módositást fogadjunk el, melly a dolog velejének még sem árt, különben *inter duos litigantes tertius partitur heros.* ANDRÁSSY, mert azt tartá, más lenne a dolog állása, ha az okok még felterjesztve nem volnának a választ kiadásra, de már azok ott vannak a régi felirásban s most csak arra hivatkozhatunk. Más az egyesek közti fenforgó sértés, más pedig az országos Rk közt forgó. Igy állván a 2 tábla, attol tartunk, 10, 15-ször izeneteket váltunk (zugás), igy érdekessebb tárgyakból maradunk el, eredeti izenetünket külömben fogja a közvélemény pártolni.

Az elhalasztást sürgették DUBRAVICZKY, mert azt vélte hogy lesz idő mikor ezen tárgy sikeresebben előmozdithatik, de most szokatlanul elidegenedett e tábla. Módositásban pedig nem hiszi, hogy még a többség megegyeznék. MARCZIBÁNYI, mert ha rá állunk, ugymond, facto elesmerjük a vádot; vagy van szándéka ő Felségének orvoslani a sérelmet, vagy nints, ha van, ugy nem szükség sürgetni, ha pedig nints, egy minden erőből kivetkeztetett felirás arra ugy sem fogja birni, s mind sem illyet küldünk, inkább semmit. FEKETE: Ha akart volna feleletet adni a fejedelem, már bizonyossan adott volna, de nem ád, mert nincs mit kérnie, halaszuk tehát s majd akkor sürgessük, ha valamit kér, most pedig a feszes állitásunkat a fő Rkel változtassuk. Ha a kitételeket másitjuk, ki lesz mondva, hogy ezek rosszak s igy diplomatice lévén kárhoztatva, velek soha sem fogunk élhetni. EÖTVÖS (Beregh): Sem mint polgár, sem mint képviselő rá nem álhatok a módositásra, mert igen nagy vetot gyakorolnak a fő Rk, mi rosz lesz belőle ha inkább elhalasztjuk, vagy egészen elteszük is, hiszem ugy sem lesz sikere, ha változtatjuk. PRÓNAY: Valamely tárgyat ugy letenni, hogy többé a nemzet soha fel ne vehesse, tiltja az 1723 : 6.,[22] de nagy külömbség valamit a két tábla közt letenni, mert a fejedelemre az letéve nintsen, vagy a közt, mit a 2 tábla egyesülve tenne le a fejedelemre nézve. Én azomban inkább elhalasztani kivánom, mint letenni, az elhalasztást ugy értem, majd valami érdekes tárgyal, például a k[irályi] terjesztvényekből eredetteket öszekössük, s akkor annál nagyobb erővel fogja a fő Táblát nyomni. CZINDERY pártolta egészen a javallatot. Az előbbi felirás mellett maradást javaltak: VITÉZ, mert át nem látja hogy illetlen kifejezések lettek volna benne, s az ujj módositásokkal csak idő vesztegettetnék. KLAUZÁL: Sajnos mikor igy áll a két fél, de a módositást még sem fogadhatom el, mert az tsak annyit tenne, áljunk a fő RR elveire, nem is egyes szavakkal tartoztatnak minket, hanem azon vád, mellyet nem igazán ránk fognak, illy körülményben a megbántónak kell engedni, már pedig ők bántának minket. PÁZMÁNDY: Mért halasztanók el, azért, hogy máskor más alakba öncsük, hiszen ugy tegyük ezt most, ha pedig máskor sem változtatnók, elhalasztani nem szükség. Változtatni pedig nem lehet, mert azt mondtuk az 5-ik izenetben,[23] elzárva látunk magunk előtt minden ösvényt. Most ők mondják, hogy nyissunk meg, mindha magunk zártuk volna el magunknak, ha tehát most módositnánk, előbbi izenetünkel ellenkezőleg tennénk, nintsen

[22] Az utalás nyilvánvalóan téves, mivel az idézett törvénycikk a nemesek adómentességéről szól. Az 1723 : 7. tc. 6. §-t ellenben úgy lehet értelmezni, mint Prónay tette. Az országgyűlésen résztvevők feladatait felsorolva ugyanis ezt mondja: „Materiasque ad invicem cohaerentes seriatim redigere et ita Suae Maiestati Sacratissimae praesentare".

[23] *Iratok,* II. k. 15. l.

tehát egyébb mód, mind ujra visza küldeni. Ha a Felség maga nehezteli ugy ezen felirást mind a fő Rk: nyilván kitetszik azon válaszbol, mellyett 1825 Nov. 26-án az akkori hasonló felirásra kiadott.[24] PALOCZY: Ha a módositást elfogadnók, azzal fognánk vádoltatni, hogy eddig mi hátráltattuk a dolgot. A letételt diaetalis modiba nem szeretném hozni, ha volt is már példa rá. Xenophon tiz ezerének hátrálása dicsőséges volt, de a Marathoni győzedelem méginkább. CSÁSZÁR: Ha elhalasztanók, facto megesmernők, hogy nintsen rá szükség, ebbe tehát meg nem egyezem. Szollitsuk fel a fő Rket hogy csak ők nyithatnak nekünk ösvényt. Ha csak annyira kelene szókat változtatni, hogy a dolog veleje ne szenvedjen, akkor inkább lehetne módositásrol szóllani, de itt vagy meg kell az előbbi felirásnak maradnia, vagy érdemét is feláldozni. DOKUS is a réginél maradt, sem halasztásban, sem a letevésben egyezvén. Egyszersmind azon kivánságát jelenté küldőinek, hogy a Diaeta Pestre tétessék, mellyre nézve ha talán a szállás lenne gátul, készek azt inkább fizetni. PERÉNYI mint követ hasonlóul meg nem egyezett sem letételbe, sem halasztásban. HERTELENDY: Jobb időt várni, s akkor sürgetni, mikor a Fejedelem valamit kér, nem látom czélirányosnak, mert 1790 olta nem volt egy Or[szág] Gyülése sem, a mellyről adozás nélkül el nem mentünk volna. Azomban a sérelmek mindég orvoslás nélkül maradtak. Az elhalasztással is tsak azoknak tennénk hasznos dolgot, akik azt akarják, hogy a fejedelemhez ne járuljunk, éppen az által ismernénk el a vetot. Ők szollitnak fel hogy javaljunk módositásokat, holot mi kivántunk tőlök olyakat, mellyeket méltóságunk fentartása mellett elfogadhattunk volna. DEÁK: Küldőimnek megirván, hogy a fő Rk kivánságára nem állottunk, mert táblánk méltóságát csonkulni láttunk volna, helyben hagyták azt, de minthogy illy módon hátra maradni látták a közdolgokat, azt kivánják, hozzuk inditványba, hogy ha valamely tárgy átmegy hozájok s ott el nem fogadtatik, hatalmában legyen ezen táblának külön repraesentálni. Ezen inditványt pártfogásba ajánlom, de ha el nem fogadtatik, most a régi izenet mellett maradok.[25] NOVÁK: A módositással czélt nem érhetünk, az elhalasztásnak nints helye, mert a kérdés előleges sérelmekről forog fen. Ha mind Nográd mondá, mással kötnők azt egybe, sem egyikel sem másikal fognánk czélt érni, szollitsuk fel tehát a fő Rt, hogy ők javaljanak módositásokat. BÁRCZAY szinte azt vélte. KÖLCSEY: Látván illy helyhezetünket, előbb utóbb el kell fogadnunk a Zalai inditványt, hogy a rajtunk naprol napra nehezedő mágnási igától magunkat megszabaditsuk. Ha nem gondoljuk hogy a fejedelmi *veto* határtalan, ha ezt a fő Rk most szerentséssen kivivhatják, nem lesz ok miért jönnek már ösze a rendek, a tárgy maga éppen ugy áll most, mint a 4-ik izenetnél,[26] valamint akkor álhatatosan megmaradt ezen tábla felirás mellett, ugy most is maradjunk nálla. A réginél jelenté ki magát, JÁRMY is, annyival inkább hogy ezen sürgetést ő hozta volt inditványba. BEÖTHY Nográd javallatát el nem fogadja, noha tapasztalta, hogy ámbár többször ki nyilatkoztaták a fő Rk, milly hazafiak legyenek, csak azt nem szokták hátráltatni, mi a

[24] Az 1825/7-i országgyűlésnek az alkotmány körülsáncolása érdekében 1825 okt. 22-én benyujtott feliratára az uralkodó nov. 9-én kedvezőtlen választ adott, a nádor közbenjárására azonban nov. 26-án megnyugtató rescriptum declaratoriumot bocsátott ki. (Az országgyűlés *Irásai*, 90. s köv. l.

[25] V. ö. Kónyi: *Deák Ferenc beszédei*, I. k. 51. l.

[26] Mint a főrendek harmadik válasza (*Iratok*, II. k. 11. l.) után.

királyi előadásokban foglaltatik. Neki azomban szerentsétlen természete van régi meggyőződése mellett maradni.

G. LAMOTTE felszollitatni kivánta a fő Rt, hogy adják elő, mi tulajdonkép illetlen a felirásban, capacitálják e felett a Ret, vagy ha azt nem tudják, a haza fogja megbirálni, mellyik táblának van igazsága. BREZOVAY halasztásban csak azért sem egyezett meg, mert ezt a sürgetés nevezet sem engedé, engednünk ugyan lehetne mondá, ha nyomos okokból győznének meg, mert ez a tanátskozás természete; de ők semmi okot nem hoznak elő, holott meg kellene mutatniok, hogy kifejezéseink illetlenek e. Hogy azomban tovább ne halladjon a dolog, mert a sérelem minél tovább tart, annál fájdalmasabb, használjuk az 1825-i kifejezéseket, én más módot nem látok. Egészen egyet értett vele PETROVAY, mivel mondá, most is csak ott vagyunk, hol akkor voltunk. OCSKAY: Igaz hogy *Consilium mutare sapientis est*, de mikor már 3-or mondánk, hogy kitételeink nem illetlenek, meg sem győztek még okokkal ellenkezőről, a régitől el nem áljunk.

Szavazással döntetvén el utoljára, maradjon e az előbbi vagy nem? Bars, Baranya, Veszprém, Fehér, Mosony, Esztergom, Pest, Árva, Thurócz, Posega, Verőcze, Szerém, Szepes, Mármaros, Arad, Temes ellene voltak, de a többség továbbá is megtartá, az ujabb izenet feltevése a jegyzőre bizatott.

[II.] *Januar 17-én* a tegnap kijelentett elvek szerént készült izenet olvastatván dictaturára eresztetett, s oda utasitatott a 3-ik t. cz. elolvasott szerkeztetése is.[27] Azután a Fő RR izenete vétetett tanátskozás alá a Rescriptum tárgyában.[28] SZLUHA: Én mindenkor arról lévén meggyőződve, hogy a rescriptum sem törvényeinket nem sérti, sem szóllási szabadságunkat nem gátolja, most sem látom szükségesnek a felirást, hogy ezt a fő Rk sem fogadták el igen természetes, mert megsértetnek tartják magokat, tegyünk magunkat az ő helyekre, valjon elfogadnánk e mi? Mi fog szenvedni ezen vetélkedés által? egyedül a közjó elől mozditása, mire küldőink megbiztak, s mit én legszentebbnek látván, annak elől mozditására mindent feláldozni kész vagyok. Ha tehát most ettől elállunk, két foganatja lesz, az egyetértés, és a közjó elősegéllése, mihez anyival inkább nyuljunk mivel a fő RR, hacsak lelki erő van bennek, bizonyosan rá nem állanak (zaj). Hasonlóul vélekedett ACZÉL: Kedvező kimenetelt semmi esetre nem várhatunk ugy mond, megvallom, én is azt tenném helyeiben mint ők (zugás), jussaik fentartására kivánnak a rendek repraesentálni, de éppen a vitatások által hozatnak kétségben ezen jussok, tegyünk tehát oly böltsen, mint eleink tettek, más szóllással tartsuk fel jussunkat.

Ellenkezül vélekedett BEZERÉDY: Nem tudom honnan vette Fehér azon bizonyosságot hogy a fő Rk nem fognak állani ezen felirásra, mert izenetjekből legalább azt ki nem vehetem. Mit kiván az ő lelki erejek, fogják tudni s tőlünk nem tanulnak consequentiát, izenetünkben ki vannak szeliden jelelve az inditó okok ezen felirásra s ők bennünket meg nem czáfolnak, közös lévén az ország gyülési függetlenség, s szabadság, ők magokat elkülönözni nem fogják, ne hogy oly szinben tünjenek fel, mint Zala emlité az or[szágos] ülésben.[29]

[27] V. ö. a 111. szám 9. jegyzetével. (551. l.)
[28] *Iratok*, II. k. 19 .l.
[29] Deák jan. 14-i felszólalását l. e kötet 564. l.

Császár: Ha megmutatnók, hogy függetlenségünk s szó szabadságunk sértve nints, akkor elhinném, hogy nem kell ezen felirás, de ezen izenetjekből az sem tetszik ki, sértőnek veszik e a Barsi kijelentést vagy nem, s igy nyilvános, hogy a szó szabadság tetemesen meg van sértve, a kormánynak csak annyi befolyása lehet, mennyit a status szüksége megkiván, ezen czélra semmi korlátozás megkivántatván, semmi befolyásra sints szükség, a mit pedig nem szükséges, az nem is kötelesége a kormánynak. Ezen kifejezést *ut contra quasvis aggressiones*[30] oda is érthetni, hogy a Constitutio meg van sértve, ez szorossan tsak mi reánk tartozik, mert különben bábjáték lenne a nemzet, az értetik, hogy mi elmulasztók köteleségünket e részben, s most ugy látszik, a kormány akarja helyre pótolni, számot adnunk nem lehet, de a kétes értelemre nézve meg kell győződnie a nemzetnek, mert igy nem maradhatunk. Fehér azt mondá, elfogadnánk e mi? én azt felelem igen is el, mert oda czéloz a felirás, hogy nemzeti függetlenségünk ne csorbuljon, mi lesz következése, ha tovább is izenetünk mellett maradunk? én nem tudom, de azt hiszem, hogy az érdemes követ sem tudja, s én a jövendőt csak az Isten kormányára bizom. Dókus: Arrol nem is szollok, hogy az izenet megmaradjon, mert ahoz telyesen ragaszkodom, hanem azt kivánom, hogy egyes kérdésekbe ne ereszkedjünk, csak általánossan maradjunk az előbbieknél. Éppen ezt véli Horváth is. (Szala.)

Köz felkiáltással szavazás kivántatván azon kérdés eldöntésére: maradjon e az előbbi izenet vagy nem? ellene szavatolt: Veszprém, Mosony, Thurocz, Pest, Árva, Fehér, Posega, Verőcze, Szerém, Ung, Szepes, Gömör, Heves, Arad, Krassó, H[orvát] Ország az Egyházi rend és Turo mezeje, de a többség meghagyá a régit. Ekkor abban egyezvén meg hogy a Zempléni vélekedés szerént egyes kérdésben ne ereszkedjenek, az izenet szerkeztetése a jegyzőre bizatott.

[III.] Rudics inditványt tőn juridicumra forditatván a tanátskozás, hogy a már be végzett 3 cz[ikkely][31] egymással legszorossabb ösze függésben lévő, de a többitől elválasztható, vitessék most már or[szágos] ülésbe. Legelső az alap rakása. Mind ellene, mind mellette több nyilatkozván, szavazással döntetett el, 20 ellen 25 határozta, hogy nem kell az Országos ülésbe vinni.

A 4-ik t. cz.-re nézve[32] rövideden abba egyeztek meg, hogy a kerületi táblák egészen eltörültetvén minap[33] ezen Czikk[elyt] elolvasni sem szükséges. G. Lamotte azon inditványt tevé, hogy a nemesek summás, s szobeli perlekedések módját el kellene rendelni, s e végre küldöttséget nevezni. Asztalos azt veté ellene, hogy a 1. 9.[34] minden summarius perlekedést kirekeszt, mert tsak a törvényes forma szerént kiványa a nemest perbe idézni, s megitélni. Szabó ezen vélekedést azzal czáfolá, hogy ha törvényessen állapittatik meg a rövid módu perlekedés, nem lesz a 1 : 9. ellen, mert már akkor az illy perlekedés is törvényes. Sza-

[30] A rendek feliratjavaslatukban hangsúlyozták, hogy minden igyekezetükkel a rend fenntartására törekszenek, „avita autem fundamentalia instituta contra quasvis agressiones illibate conserventur". (*Iratok*, II. k. 18. l.)

[31] Az úriszékről, a városi és megyei törvényszékekről szóló törvényjavaslatokat l. *Iratok*, II. k. 324. s köv., 335. s köv. l.

[32] Az országos bizottság javaslatának ez a cikke nyolc pontban „de tabulis iudiciariis partium regni Danubianarum et Tibiscanarum" szól. (*Proiectum de coord.* 15. s köv. l.)

[33] December 21-én. (V. ö. 506. l.)

[34] *Hármaskönyv*, I. 9.

vazásra eresztetvén az inditvány, Posony, Sopron, Trenchin, Vas, Pest, Báts, Komárom, Thurócz, Zemplén, Ungh, Borsod, Bereg, Csanád. Mármaros nem pártolák, hanem a nagyobb szám elfogadta, s azon Deputatiora bizta, melly a béke birákkal foglalatoskodik.[35]

A 5-ik Czik[kely][36] olvastatván fel azután: CZINDERY azt kivánta hogy a királyi tábla tagjait a királyi személynökön kivül az ország gyülés válasza. SZÉL hasonlóképpen, mert. ugymond, régi időben is az választotta, s nem bánya, akár candidálja, akár csak szabadon választassanak. EÖTVÖS (Szathmár) ha pedig egy szó sem lett volna erről a törvényben, most még is kiványa, hogy minden birót köz bizodalom válasza.

PÉCHY: Küldői két senatusra akarván a királyi táblát oszlatni, tagjai szaporitassanak, a Primas, és Nádori kinevezési jogait ujjabb törvényel is megerősiteni ohajtván.[37] A 2 Senatusban a két tabulae báro praesidialjon, a personalis pedig abban a Senatusban, mellyben neki tetszik. — A két tanátsra osztást BORSICZKY is pártolta, ugy hogy egyik criminalis, másik civilis pereket itéljen.

Legelsőben eldöntendő kérdés az vala: *a felség válasza e mint eddig a kir. tábla tagjait, vagy pedig az Ország gyülés?* Posony, Nyitra, Trenchin, Zala Vas, Komárom, Liptó, Somogy, Bars, Győr, Tolna, Szathmár, Szabolcs, Bihar, Békés, Csanád és a Hajdu városok orsz[ág] gyülésen kivánták választatni, de a többség a fenálló szokást fentartani kivánta.

Január 18-án egész ülés authenticatioval tölt el, megrostáltatván benne a 6-ik sürgető izenet,[38] a 3-ik t. cz. szerkeztetése[39] s egyes szavak miatt tartatván vitatás, nevezetes nem történt.

Januar 19-e vasárnapi szünet. 20-án Beöthy és Borsiczky előlülése alatt 1-ör a rescriptum iránti felirásbeli izenet rostáltatván meg, azután a juridicum vétetett folytatólag elő, s mind hogy 1-ő §-ai az 5-ik t. cz.-nek szoros öszve függésben voltak, az eldöntendő kérdésekre nézve BORSICZKY ekként tevé fel a kérdéseket szavazásra: *hány tag kivántatik az itélet tellyességére?* Bars 7-et mondott. Tolna 13-at, a többi 9-et. Második kérdés: *egy vagy két senatusban üljön a királyi tábla?* Minden szavazó két senatust kivánta. 3-ik kérdés: *Csupa crim[inalis], vagy csupa civilis pereket itéljen e egy egy senatus vagy egyvelegest?* Vas, Fehér, Pest, Verőcze, Csanád, Torontál azt akarták, egyik tsupa civilist, másik csupa crim[inalist] itéljen, hanem a többség azt határozta egyvelegest itélhessen mind két féle pert. 4-ik kérdés: *Szaporitassanak e*

[35] Ezt november 22-én küldte ki a kerületi ülés. (V. ö. 416. l.)

[36] Az országos bizottság javaslatának V. cikke a királyi tábla szervezetét igy állapitja meg: 1. §. Az itéletek meghozatalához továbbra is kilenc bíró szükséges. A király a bírák létszámát néggyel növeli, akik közül kettő oly előadó lesz az eddigi nyolc mellett, mint amilyen hatáskörrel a personalis itélőmestere van felruházva. 2. §. Amíg az ügyek tömege szükségessé teszi, a fellebbezett polgári pereket egy időben két tanács tárgyalja, azonban az itéleteket a plenumban hirdetik ki. 3. §. A tanácsok törvénykezési időszakonkint az egymást felváltó tagok szolgálati kategóriája és kora szerint változnak. A jogügy-igazgató bármelyik tanácskozáson részt vehet. 4. §. A tanácsok tagjait az elnök minden törvénykezési időszak kezdetén kijelöli és az ülésben kihirdeti. Az 5. § a királyi tábla elé tartozó ügyeket sorolja fel. (*Proiectum de coord.* 17. s. köv. l.)

[37] A prímás kinevezéséből két érseki ülnök volt a királyi tábla tagjai között, a nádort pedig az alnádor és a nádori itélőmester kinevezésének joga illette meg.

[38] *Iratok*, II. k. 19. s köv. l.

[39] L. 551. l. 9. jegyzet.

a királyi tábla tagjai vagy nem? Győr, Baranya, Beregh, azt kivánta hogy nem, de a nagyobb szám szaporitatni kivánta. — DUBRAVICZKY azt sürgette, hogy a tárnok szék törültessék el, helyén polgár tagok választassanak, de ez elhalasztatott a tárnok széki czikkelyre,[40] noha itt eldöntetni többen javallották. VÁSÁRHELYI azt kivánta hogy a törvényben ezen kitétel: *Annuente Sua Ma[iesta]te*[41] nem csak itt, hanem mindenün maradjon ki, mivel ez a törvényben nem illik, hanem az tétessék helyébe *decretum est.* HERTELENDY ezt pártolván még azt is hozzá tette, hogy a *Denominare dignabitur* helyet[42] tétessék *denominabit*, mert a dignabitur annyit tenne, hogy nem köteles a Felség telyesiteni a törvényt, csak mikor neki tetszik, s igy az önkényre nyitna utat. VITÉZ ellenezte az *Annuente* kitörlését, mert ugy mond az sark törvényeinkben alapul. BORSICZKY pedig a dignabitur kihagyását, mert ezt csak tisztelkedésnek vevé, de BALOGH azt felelte rá, törvényben nints helye a tisztelkedésnek. Végre mind a két módositás elfogadtatott, noha dignabiturt PÉCHY is védelmezte mondván, ha ott nem volna, nem kivánná oda tétetni, de ha már ott van, maradjon.

DÓKUS az 5-ik §-nál, melly a királyi tábla előtt folytatandó perekről szól, azt kivánta, hogy a most folyamatban lévő első folyamodásu perek vitessenek az illető v[árme]gyékre a királyi táblárol, ezt el is fogatta a köz felkiáltás. SZÉL pedig elő számláltatni kivánta a királyi tábla tagjaiban megkivántató birói tulajdonságokat, ez is elfogadtatott. HERTELENDY végre akarta, hogy azon tagok az Ország minden részeiről egyenlő számmal választassanak, mellyre BEÖTHY megjegyzé, hogy illy nemü törvény kivált a protonotariusokra nézve létezvén, csak arra kell hivatkozni.[43]

A 3-ik §. noha CZINDERY azon inditványt tevé, hogy a Királyi Fiscus ezután ne üljön a királyi táblán is, ebben EÖTVÖS (Bereg) és SZUCSICS pártolá, ugy a mint van elfogadtatott, szinte a 4-ik is.

A 6-ik t. cz. olvastatván,[44] itt a tárnok szék további fentartása mellett szollottak: Kricske, Laky, Szántó, Havas, ellene pedig Sumrak városi követek. — Szavazásra eresztetvén,: *tovább is meg hagyassék e vagy nem?* Vas, Nógrád, Bars, Somogy, Győr, Esztergom, Mosony, Báts, Tolna, Zemplén, Szathmár, Szabolcs, Borsod, Bihar, Mármaros, Békés, Csanád, Temes és Jász Kun kerületek meghagyatása ellen szavaztoltak a többség ellenben meghagyá, s a 2-ik § felolvastatott de vitatása félbe szakatt a késő idő miatt.

Januar 21-én Ország ülésből átküldötték a két izenetet, a fő RR egyiket sem fogadák el. — Januar 22-én a juridicumban továbbra is appellatorium forum marad a Banalis tábla, birái megszaporitatnak három taggal. A Septemvirátus mindig együtt ülend, mint a királyi tábla. — A fő RR vissza küldék visszaizenetjeket.[45]

[40] Ez az országos bizottság munkálatának következő, VI. articulusa.

[41] A javaslat V. cikkének bevezetése igy szólt: „Ut acceleratione iustitiae hoc magis consulatur, annuente Sua Maiestate Sacratissima Status et Ordines sequentia decreverunt." (*Proiectum de coord.* 17. l.)

[42] Az 1. § szerint a király négy táblabirót „denominare dignabitur."

[43] A törvényjavaslat végleges szerkezetéből az 5. § kimaradt, a többi inditvány pedig nem kerül be a szövegbe. (*Iratok*, II. k. 347. s köv. l.)

[44] Az országos bizottsági javaslatnak a tárnokszékről szóló VI. cikke az 1. §-ban megszünteti a személynöki széket és a hét bányaváros bíróságát és a városok polgári pereiben második forumul a tárnokszéket jelöli ki. (*Proiectum de coord.* 19. s köv. l.)

[45] A jan. 21. és 22 ülésekről a következő szám részletesebben szól.

114.

a)

A városi követek beszéde január 20-án a tárnokszékről szóló VI. tc. vitájában.

b)

1834 január 21

Országos ülés.

Tárgy: A sérelmek orvoslását sürgető hatodik, és a dorgálásra válaszoló második izenet.

c)

1834 január 21

A főrendek ülése.

Tárgy: A fenti két izenet újból visszaküldetik.

d)

1834 január 22

Kerületi ülés.

Tárgy: [I.] A Juridicum VII. cikkelye: a társországok törvényszékei [II.] A VIII. tc.: A hétszemélyes tábla.

e)

1834 január 23

Kerületi ülés.

Tárgy: [I.] A főrendek két válaszizenete: a rendek a sérelmekre vonatkozó feliratot enyhítve, a dorgálásra írt választ változatlanul küldik vissza. [II.] Visszatérés a tárnokszéki VI. tc.-re: a tárnokszék tagjainak száma.

a)

Január 20-án Beőthy és Bortsiczky előlülése alatt felolvastatván a tárnok székről szóló 6-ik t. cz., a 2-ik §-ra[1] eképen nyilatkozott HAVAS: Fő megkivántatóság egy feljebbviteli forumra az, hogy ha egész országra kiterjesztetik hatása, minden részéből a hazának egy egy tagja legyen. Magyar országban a városok sok féle nyelvüek, szokásuak lévén, nem kivánhatni, hogy feljebbviteli forumok, a tárnokszék magya-

[1] A tárnokszék áll az elnöklő tárnokmesterből, az altárnokmesterből, aki helyettesíti, nyolc állandó ülnökből, akiket a városok köréből és az ország különböző vidékeiről a tárnokmester javaslatára a király nevez ki s végül a jegyzőből, akit a tárnokmester választ ki. (*Proiectum de coord.* 20. l.)

rul szerkeztessék el, annyival inkább, hogy a városok még a kereset, és életmódra nézvést is igen különbözők. Magyar Országot Horvátországgal együtt kilencz kerületekre lehetne felosztani p. o. posonyira, kassaira, pestbudaira, s a t. a közel fekvő városokkal egyetemben, s minden illyen kerületből egy egy assessor neveztetnék a tárnokszékhez. Illy összealkotásra nézve nekem egy kis dolgozatom van, mellyet benyujtani kivánok visgálat, és jóvá hagyás végett. Továbbá állandónak kivánnám a tárnokszéket, szinte ugy mint a kir. táblát, a pereket pedig mint a kerületekből feljönnek, ugyan azon kerületbeli assessor referálja; notariust azelőtt magok választották a megjelent városi követek, tsak mostanában kezdett a tárnokszékre olly notarius betsuszni, ki városi hivatalban soha sem szolgált, de az uj rendelkezés szerént notarius épen nem is kellene, hanem tsak protocollista. Az a kérdés ötlik fel továbbá, hogy a megbetegült vagy kihalt assessort ki suppleálja? azt javallanám minden három kerület küldjön e végre egy supplens assessort egy egy üdőre s utóbb ismét három más kerület, ebből azon haszon is keletkeznék, hogy ezek mint ujak, és időszakonként változók igen jó ellenőrjei lennének az állandó, s ugyan azért magoknak tekintetet vett assessoroknak. — VÁGHY: Mint győződése, mint utasitása ellen megállapitatván a tárnokszék, azt kivánná, hogy a városok azután *egregiae civitates* névvel neveztessenek; kerületekre osztassanak, s minden kerületből egy egy assessor választassék. Notariust pedig magok válasszanak a tárnokszék tagjai.

b)

Januarius 21-én Orsz[ágos] Ülés tartatván, s ugyan a RR tábláján felolvastatván az előleges sérelmeket sürgető 6-ik izenet,[2] az hangos maradjonnal elfogadtatott, a mit a PERSONALIS is, látván a többség akaratját, az izenetben kijelentett felszolitást, a két táblák közti egységet várván, nem kivánja hátrálni. BALOGH: Valahányszor ezen tárgy előfordult, én követtársammal a fő RR által javallott módositások ellen szavatoltam, de ujonnan megérkezett potló utasitásom következésében, azokat most pártolni köteleségem, azért ezen utasitásomat a RR pártfogásába ajánlom. Az ELŐLÜLŐ örömest reá állana, és a barsi inditványt szinte pártolná, de a többség kaczagás közt az előbbi mellett megmaradt. Ezután DÓKUS[3] utasitását terjeszté elő, hogy ha az országgyülésnek Pesten leendő tartása másképen kivihető nem volna, küldői a szállásokat pénzen is megfizetni készek. NOVÁK által pártoltatva elmellőztetik. — DEÁK végre azon inditvánnyal áll elő, hogy minden felirás, melly a fő RR által háromszor visszaküldetik, egyedül ezen RR táblája által Ő Fensége elébe terjesztessék;[4] de ez szinte pártfogást nem talált. A diaeta elrendelkezésére utasitatott. — Az ezután felolvasott 2-ik izenet a kir. levél tárgyában,[5] hasonlóul maradjon által meghagyatott, minek következésében mindkettő a fő RR táblájához által küldetett.[6]

[2] *Iratok*, II. k. 19. s köv. l.

[3] Arra hivatkozva, hogy az előleges sérelmek orvoslását sürgető felirat az országgyülésnek Pestre helyezése iránti kérelem sürgetését is tartalmazza. (*Jegyzőkönyv*, VI. k. 70. l.)

[4] V. ö. Kónyi: *Deák Ferenc beszédei*, I. k. 51. l.

[5] *Iratok*, II. k. 20. s köv. l.

[6] A küldöttség tagjainak névsorát l. *Jegyzőkönyv*, VI. k. 71. s köv. l.

c)

A fő RRnél az előleges sérelmeket sürgető izenet kerülvén sorra az ORSZ[ÁG]BIRÁJA röviden oda nyilatkozott, hogy midőn a fő RR egyedül a tárgy siettetése, a mindig szemök előtt viselt egyeség kedvéért némelly változásokat javaslottak, semmiképp a RRet illetlenséggel nem akarták vádolni, hanem tsak azon kifejezésekre nézve, mellyek igen keményeknek látszattak, módositásokat kivántak elfogadtatni. Miután ezekre is rá nem állottak, fenmarad mindég az a másik ut melly az ohajtott egyeségre vezet t. i. hogy ők javaljanak most az el nem fogadott módositásokért ollyanokat, mellyeket e tábla elfogadhat.

A fő hg. NÁDOR ezen vélekedést osztván, nyilvánosnak átja, hogy a RR aggodalma alaptalan, mivel a fő RR kifejezései inkább a formát, mint a dolog velejét érdeklették, a másik táblát vádolni teljességgel nem szándékoztak. Minden tanátskozások azt mutatják, hogy ezen fő táblának tzélja mindig a költsönös egyeség volt, és hogy a vitatások közt sem történt olly kifejezés, mely vádra magyaráztatnék. Hogy pedig némelly igen erőseknek látszott kifejezéseket megváltoztatni kivántak, ebben semmi ujat, vagy szokatlant nem tettek, valamint azt mind ezen, mind az előbbi Orsz[ág]gyülések irományai bőven bizonyitják. Erről tehát a másik táblát bizonyosá tenni, ebéli aggodalmát eloszlatni szükségesnek átja, hogy az ohajtott egyezés minél elébb következzék.

A kir. rescriptumra küldött izenet felolvasása után egyedül

a TÁRNOK szólott: Valamint a mult ülésben egyhanguan azt találta ezen tábla hogy a k[egyelmes] k[irályi] leirás tsak törvényest foglal magában, és tsak a fenálló törvényekre utal, s azért felszólitattak a RR, hogy a felirástol elálljanak, ők pedig feleletjökben azt mondják, hogy a felirás oka egyedül a kir. levélből meritett aggodalmuk, ugy most, mivel a kir. levélben nem egyebet lát a szóló, mint törvényeséget, azért minden aggodalom nem tsak alap nélküli, hanem lehetetlen, azért véli izenendőnek, hogy ezen fő tábla a lehetetlen aggodalom felől semmi fel irásnak szükségét nem látja; azért a RRet mégegyszer bizodalmasan felszólitja, hogy ettől végképen álljanak el. Ez közfelkiáltás által helyben hagyatván, az ez érzelemben készitendő izenetek[7] az itélő mesterre bizattak, az ülés eloszlott.

d)

[I.] *Januar 22-én* az előbbiek előlülése alatt ker[ületi] Ülés tartatván, a városok részéről beadott tárnokszék beli elrendelés javallata, felolvasás után dictaturára eresztetvén, a tárnokszéki 6. czik[kely] vitatása felfüggesztetett, s a társ országok beli törvényszékről, s a banalis táblárol értekező 7-ik cz[ikkely][8] vétetett elő.

[7] Végleges szövegükben l. *Iratok*, II. k. 21. s köv. l.

[8] Az országos bizottsági javaslat VII. articulusa mindössze két pontból áll: 1. § Dalmácia, Horvátország és Szlavónia ítélő táblája fog ítélkezni mindazokban a polgári perekben, amelyek (Magyarországon) a kerületi táblák elé tartoznak s amelyek a báni táblához fellebbeztetnek. 2. §. A báni táblához mint elsőfokú bírósághoz tartoznak a felségsértési és hűtlenségi pereken kívül mindazok, amelyekben a királyi tábla illetékes, mint másodfokúhoz a fellebbezett büntető perek. Fellebbviteli fórumul továbbra is a hétszemélyes tábla marad. (*Proiectum de coord.* 20. s köv. l.)

Ezen cz[ikkely] 1-ő §-ra nézve emlité BERTSICZKY hogy miután a kerületi táblák eltöröltettek, ezen törvényszéki táblának is, melly szinte nem egyébb, oda kell értetnie, ugy szinte a 2-ikban a banalis tábla első bírósága is eltörölve van, mint a kir. tábláé. BUSÁN az akkori előlülőkre hivatkozott, hogy midőn a ker[ületi] táblákrol volt szó, ezen törvényszéki tábla akkor ollyannak nem vétetett, s igy el sem törültetett. De ha ezen táblának eredetére, s történetére tekintetik, azt eltörölni nem is lehet, kiványa tehát azt tovább is fentartani, annyival inkább, hogy ellene semmi panasz nintsen. PRÓNAY egészen eltöröltetni kiványa a banalis táblával együtt, az appellatat pedig a curiára vitetni, miért ne lehetne egy fő törvényszéke Horvátországnak Magyarországgal, ha dicasteriuma egy van? SZÉL hasonlóképen vélekedett, mert küldői Horvátországot a megyék sorában tartják lenni, azért ugyan ugy kiványják appelaltatni. BEZERÉDY is ezt vélte azon tekintetből is, hogy a két ország szorosabban összeköttessék. Magának Horvátországnak érdeke is ugy kiványja ezt, mert nem fog kéntelenitetni a Curián is ügyészt tartani, mint superrevisorium forumnál, a banalis táblán is mint appellatoriumnál, tsak hogy aztán a Curian horvátországi tagok is legyenek. SZALLOPEK, HERTELENDY szinte azt kiványták.

Szavazásra kerülvén ezen vitatás, miután az a kérdés tétetett fel, a Horvát és Tót országi perekre nézve kir. táblára menjen e az appellata, vagy a banalis táblára? — Nógrád, Vas, Bars, Győr, Tolna, Verőcze, Borsod, Bihar a kir. táblára akarták, de a többség a banalisra.

KLAUZÁL azon inditványt tette hogy a legitimatorius, és productionalis[9] perek a kir. táblára appellaltassanak, s noha már ez a minapi[10] határozatban magától értetődik, a törvényben világosan ki kell tenni. — PÉCHY ennek ellen mondott, s azon okból, mivel a fő törvényszék senkit sem nemesithet, az olly pereket nem kiványa oda appellaltatni, azt a minapi határozatban nem is értette oda. KLAUZÁL ujolag kiványán, az ellenvetésre azt válaszolá — sokszor megitéli a dicasterium, még sem jut a szegény legitimalt a maga nemeségéhez, mert a per a cabinetben is el hever. Nints itt szó kegyelemről, hanem az igazságrol, hogy azon szegény nemes, kit a balsors megfoszta szabadságaitol, ujra azokhoz juthasson a törvényes uton. De PÉCHY ismét válaszolá, hogy ő a nemesre nézve igen is fel kiványa tartani a kir. kegyelmet, mert tsak ugyan igaz az, hogy egyedül a fenség nemesit, s azon kegyelemnek köszönheti sok nemes szabadságát, mellyhez a törvényszék előtt talán soha sem juthatott volna. Az előlülő BEÖTHY ezen inditványt a czik[kely] szerkeztetésének felolvasására kiványa halasztatni, most pedig azt adá elő: hogy a banalis tábla biráinak száma határoztassék meg. SZLUCHA, ZMESKÁL, GRÓF LA MOTTE nem kivánták szaporitatni, az első azon okból mert fizetésök nagyobb teher lesz, az utolsó azért, mert a banalis tábla nem fog két senatusba ülni mint a királyi. DEÁK azonban szaporitatni kiványa, mert furtsának tartá hogy p. o. 8 alsóbb biró itéletét 5 revideálja, természetes lévén, hogy a felsőbb bíróság több tagokbol álljon.

Szavazással döntetvén el, *szaporitassék e a banalis bíróság száma vagy nem?* Trentsén, Baranya, Árva, Fejér, Moson, Turócz, Verőcze, Ung, Szabolts, Szepes, Gömör, Csongrád, Arad azt mondák: *nem*, ellenben a nagyobb szám szaporitatni kiványa.

[9] Nemességigazolási.
[10] Január 20-i. (V. ö. 576. l.)

Most SZALLOPEK azt vitatá, hogy alsó Tót ország v[várme]gyéi korán sem teszik Horvát országnak részét,[11] s igy nem tartoznak a banalis tábla alá, hanem tul a dunai kerülethez tartozván, a kir. táblára appelláljanak. BUSÁN erre azt állitá hogy ezt soha sem hallotta, hanem tudja, hogy régtől fogva Horvátország részét teszik. SOMSICH tanátsosabbnak vélte ezt most nem emlegetni, hanem tsak általánosan nevezni ki Horvát és Tót országot. PÉCHY pártolta, mivel már az urbéri tárgyban is elkerültetett ezen Alsó Tótországi megyéknek külön emlitése,[12] hanem általánosan tsak az országok neveztetnek meg.

Az előlülő BORTSICZKY azt adá elő, hogy állapitassék meg, hány biró kivántatik a banalis táblán az itélet teljeségére, mert azután tudathatik, menyivel kell szaporitani azon tábla tagjait. A közfelkiáltás 9 tagban állapodván meg, a banalis táblának pedig ugyan annyi tagja lévén, egyiknek, vagy másiknak betegségére, vagy jelen nem léte esetére, feljebbi határozat következésében azon kérdés maradott fen, *hány taggal szaporitassék tehát?* Négyel szaporitatni kivánta Esztergom, kettővel Trentsén, Vas, Somogy, Baranya, Árva, Fejér, Moson, Abauj, Sáros, Zemplén, Ung, Szatmár, Szabolts, Szepes, Gömör, Borsod, Heves, Csongrád, Torontál, Krassó, az általános többség pedig hárommal.[13]

[II.] Ekkor a hétszemélyes táblárol intézkedő 8-ik t. cz. vétetvén elő,[14] azt kivánta SZÉL hozzáadatni a szerkeztetéshez, hogy a 4-ik terminusban is együtt üljön ezen tábla[15] és saját referense legyen ezentul. DEÁK még azt tevé hozzá, hogy minden tagjait az Orsz[ág] gyülés válassza, még az ország biráját is. KOTSI HORVÁTH pedig azt javallta, pártolván a felhozott inditványokat, hogy a legkisebb számot ezen biróságra is meg kell állapitani; továbbá azon tsalhatlanságot, melly szerént a körüménye szerént életre és halálra, betsületre itéletet mond, eltör-

[11] Szerém, Valkó és Pozsega megye a középkorban a magyar megyék közé tartozott, a török uralom alatt azonban magyar lakosságuk elpusztult, államjogi kapcsolatuk pedig elhomályosult. 1741-től kezdve, amidőn Mária Terézia visszacsatolta s a királyság és a bán hatósága alá rendelte a három megyét, ezeket együttesen a korábban ismeretlen Alszószlavónia (Inferior Slavonia) elnevezéssel illették. A megjelölés a Horvátországgal való szoros kapcsolatot fejezte ki. A magyar közigazgatás befolyása még sem szűnt meg teljesen, de csak azért, mert Horvátország enyhébb feltételek mellett fizette adóját, mint Magyarország, az uralkodó pedig a három megye adózóképességét teljes mértékben igénybe óhajtván venni, azokat adó tekintetében a helytartótanács alá rendelte. A három megye, azért mert éppen olyan adó- és katonai terheket volt köteles hordozni, mint a magyar megyék, 1751-ben közvetlen képviseletet nyert a pozsonyi országgyűlésen.

[12] V. ö. *Országgyülési Tudósitások*, I. k. 601., 604. l.

[13] A kerületi javaslat végleges szövege: 1. §. Dalmácia, Horvátország és Szlavónia ítélőtáblája eltöröltetvén, a báni tábla elé csak a fellebbezett polgári és büntető perek fognak kerülni, ahonnan azok fellebbvitele továbbra is a hétszemélyes táblára történik. 2. §. Ítélethozatalhoz mindenkor kilenc bíró szükséges s ezért az uralkodó a bírák számát hárommal növelni fogja. (*Iratok*, II. k. 346. s köv. l.)

[14] Az országos bizottsági javaslat VIII. articulusa egyetlen pontból áll: A hétszemélyes tábla ezentúl is a legfőbb törvényszék lesz, amelyhez Magyarország és a kapcsolt részek lakóinak perei a királyi tábláról, a báni tábláról és a tárnokszékről, a bűnperek pedig a kerületi táblákról átküldetnek. (*Proiectum de coord.* 21. l.)

[15] A királyi tábla a középkori oktávának megfelelően négy törvénykezési időszakon ülésezett, a hétszemélyes tábla ellenben a másodikon, a húsvét utánin szünetet tartott.

leni. Dókus kivánta továbbá, hogy mindig tsak a törvény szerént és nem ex aequitate itéljen, ha azonban valamelly esetben törvény nem volna, itéljen ugyan ex aequitate is, de a legközelébbi orszgyülésnek azonnal jelentést tegyen az esetről. Czindery: Tétessék a törvénybe általánosan az is, hogy a Septemvirátus minden perben superrevisorium forum. Péchy: Minthogy pedig már nevének meg nem felel, legyen ezentul a neve *legfelsőbb tör[vény]szék;* sententiáit pedig, mint minden más törvényszék, motiválja. Ex aequitate itélhessen, tsak hogy az esetet diaeta elé terjessze. Bentsik: Valamint minden dicasteriumra, ugy a hét személyes táblára is a v[árme]gyék ajánljanak tagokat. Prónay, Desewffy pártolák ezen inditványokat. Martzibány a külön referenst azért óhajtotta, mert ha ugyan az adja a pert, ki a kir. táblán, akkor kedve szerént adhatja elő vélekedését, a többi inditványokhoz azt is tevé hogy a Septemvirek praeferenter possessonati legyenek, ha egyebütt ez már kitétetett, itt annál tzélirányosb. Külön referenst pártolák Cseptsányi, Aczél, de Szabó és Répás nem, mert sokkal több dolga lenné, mint a kir. táblán, hol több referens van, s a tábla két senatusban ül. Pázmándy ellenben azért pártolta, hogy controleria legyen, mert sokszor megesett, hogy a kir. táblánál legalaposb okleveleket kihagyta a referens; egyébbiránt legjobbnak tartá, hogy a per kivonatát mind a két féllel közölje. Hertelendy a negyedik terminuson együtt ülést azért nem pártolta, mert küldői a juristitiumokat el akarják törölni, ha most azon inditványhoz állana, magának zárná el utját. Balogh azt az uj inditványt tevé, hogy a hét személyes táblán két városi tag is legyen, czen inditványra, mint mondá, a már felállitott judicium parium idaeája ösztönzé.

Végre mind ezen vitatások szavazással döntettek el, az a kérdés tétetvén fel először, *mindig együtt ülljön e a hét személyes tábla valamint a királyi, vagy tsak ezután is ugy, mint eddig?* Zólom, Pest, Árva, Fejér, Thurocz, Pozsega, Szerém, Szepes, Arad ugy kivánták mint eddig; de a többség azt határozá: mindig együtt üljön, mikor a kir. tábla, mindenikre nézve fenmaradván a juristitiumokrol teendő rendelkezés; másik kérdés az vala: *külön referens legyen e a Septemviratuson?* Erre nézve a nagy többség azt állapitá: nem kell külön referens — előtte tartván azt hogy a Komáromi javallat, melly szerént a per mind a két féllel közöltetnék, nem ide, hanem az ordo processualisra tartozik, s noha Prónay már egy uttal itt kivánta elfogadtatni, hogy ott ujabb szóváltásokra ne adjon alkalmat, szavazati többség által oda halasztatott.[16] Ugyan ezen napon ülést tartván a Fő RR, a két izenetet[17] felolvasák, s a stylusra nézve tévén némelly apró változtatásokat, a RRhez által küldék,[18] kik a kerület után Országos Ülésbe gyülvén azt elfogadák, felolvasák, és dictaturára eresztéк.[19]

[16] A kerületi javaslatnak a hétszemélyes tábláról szóló articulusa így hangzik: 1. §. A hétszemélyes tábla továbbra is a legfőbb bíróság lesz, amelyhez a fellebbezett perek Magyarországról és a kapcsolt részekről átküldetnek. 2. §. Üléseit a királyi táblával egy időben tartja. Ítélethozatalhoz továbbra is 11 bíró szükséges. A báni táblának hasonlóképen valamennyi törvénykezési szakaszon együtt kell lennie. 3. §. Mind a hétszemélyes, mind a királyi és báni tábla tagjai a birtokos és bírói tulajdonságokkal felruházott hazafiak közül választandók. (*Iratok*, II. k. 384. l.)

[17] *Iratok*, II. k. 21. s köv l.

[18] A főrendi küldöttség tagjainak névsorát l. *Jegyzőkönyv*, VI. k. 72. l.

[19] A jan. 22-i, 152. országos ülés hivatalos jegyzőkönyvét l. *Jegyzőkönyv*, VI. k. 72. l.

e)

[I.] *Január 23-án* a voltak előlülése alatt felolvastatván a sürgetés tárgyában kapott viszonizenet,[20] előterjeszté BORTSITZKY, hogy most már elösmervén a Fő RR s kinyilatkoztatván, hogy sérteni nem akartak,[21] rá tás elfogadására. MARTZIBÁNY: Ezen izenetben azon ideát gerjesztik a fő RR, mint ha mi valamelly privát apprehensio miatt nem kivántuk volna az előleges sérelmek felterjesztését, s illy formán ezen tábla privát ügyét a haza boldogságának elébe tenné. — De ez épen nem áll, mert azért nem fogadjuk el, mivel a második izenetben megsértették ezen táblát, mi tehát épen azért kivántuk felterjeszteni a felirást, hogy a Fenség megsértetik e kifejezés által. De azon elv is rejtez a fő RR üzenetében, hogy ha már a principiumot el nem fogadták, még is a stylussal tesznek kifogásokat, ha nézeteikre nem állunk, az egész felirást gátolják. Meg kell tehát most is mutatnunk az egész világ előtt, hogy koránt sem magános apprehensio volt, a mi bennünket hátráltatott, azért mint sem módositásra álljak, mellyel a sértés vádját elismerni látszatnám, inkább semmi felirást nem kivánok. ATZÉL: Hogy privát sértést tulajdonitnának a fő RR meg nem egyezésünk okául, az izenetből épen nem látom, de nem is vélhetik azt, miután az illendő alakba öntés kivánságával egyenesen ezt a táblát látszottak illetni. Egyes ember is megmondhatja vélekedését, hogy ebben vagy amabban nem egyezhetik, annyival inkább ezen két tábla. POGÁNY: Az illendő alak kivánsára nem elegendő ok már arra, hogy a nemzet olly régi ohajtása tovább halasztassék, annyival kevésbé, mivel nem mondhatjuk, hogy ez által a törvények meg vannak sértve. Én ugyan megnyugszom a fő RR mostani nyilatkozásán, azonban a régi izenetben semmit sem szeretnék változtatni, de ha tsak ugyan kell módositás, ugy tétessék az, hogy a dolog érdeme általa ne tsonkuljon. VAY épen igy vélekedett. — PRÓNAY: Miután kinyilatkoztaták, hogy bennünk aggodalmat támasztani nem akartak, álljunk rá valahára egyeség kedvéért a módositásra, és szakitsuk végét ezen meghasonlásnak. Azonban ne a 2-ik §-t hadjuk ki, mint ők akarják,[23] hanem az utolsó előttit; egyetértett vele B. Sztojka, Dókus, Plathy.

HERTELENDY a 2-ik §-t akarta kihagyatni, nem a 6-kat vagy az utolsó előttit. Egyezett vele PÉCHY még azt jegyezvén meg, hogy a RR soha sem fogadták el a vádat, bátran hivatkozván ebben azokra is, kik a módositást mindenkor készek voltak elfogadni, s épen innent tettszetik ki, hogy a késedelemnek egyedül privát apprehensio volt oka (zugás), ha a haza lett volna köztünk biró, semmi sértést nem fogott vala találni az izenetben. VITÉZ olly módositásokat kivánt tétetni, mellyekre a fő RR reá állhassanak, s ezen tzélbol némellyeket javasol. NAGY PÁL nem egye-

[20] A hatodik választ l. *Iratok*, II. k. 21. l.

[21] A felső tábla válaszának ide vonatkozó része: A főrendek „szemeik előtt tartván azon tiszteletet, mellyel egy tábla a másik eránt kötelezteték, második válaszokban foglalt ki fejezéseiknek vádhoz hasonlitható vagy aggodalmat okozható értelmet adni nem kivántak, de nem kivánhattak is".

állhatnának a RR némelly módositásra, de még is nem a fő RR által javallatra.[22] SZLUCHA azonnal késznek nyiatkozott akár melly módosi-

[22] A főrendek módositó javaslataikat még első válaszukban tették meg. (*Iratok*, II. k. 6. s köv. l.)

[23] Az alsó tábla feliratjavaslatából a második bekezdést a főrendek arra hivatkozva kivánták kihagyatni hogy azt más szavakkal a hatodik vagy utolsó előtti bekezdés is tartalmazza.

zett meg a pesti kijelentésben, mert nem lehet feltenni, hogy egy egész tábla privát apprehensioért vetélkednék, itt kiki tsak meggyőződését vagy utasitását követi (éljen), tökéletesen hiszem, hogy a fő RR sem akartak bennünket sérteni, az izenet feltevésében a penna is hibázhatott a nélkül, hogy ők ugy értették volna a módositás kivánságát, miután ezt tsak ugyan elesmerték már, módositásra kell állanunk, különben az egész világ fog bennünket vádolni. Egy kéz a másikat mossa. Eötvös (Bereg): Nem halgathatom el a pesti kijelentést, mert soha sem hiszem, hogy egy illyen tábla privát apprehensioért tenne valamit, melly a nemzet képviselője. Ha ezt hinném, nem is tartanám magam szerentsésnek tagja lenni ezen táblának. Ama nyilatkozásnak tehát ellene mondok. Péchy: Nem ugy vétetett kijelentésem, mint mondám, mert én nem magános személy sértéséről szólék, hanem ezen tábla privát sértéséről, mivel a személyt nem lehet elválasztani a követtől, hogy ez igy is volt, világosan mutatja az izenetnek[24] azon része, mellyben mondatik, elzárva látunk magunk előtt minden ösvényt, hogy küldőink előtt s a t.[25] Palóczy: Ezen utóbbi kijelentésben sem egyezhet meg Pest v[árme]gyével, mert itt senki sem ugy van jelen, mint magános személy, hanem mint képviselő. Valamint én a pesti követben mindenkor Pest v[árme]gye Rendeit tisztelem, ugy viszont kivánom, hogy bennem Ő is Borsod Rendeit tisztelje. Mi az izenet módositását illeti, én az utolsó §-ban sokkal többet látok, mint a 2-ikban, azért ezt kivánom kihagyatni.

Szél: Küldőim akár minő módositással elfogadni kivánták az izenetet mindenkor, most, miután a fő RR kivánságunkat teljesiték, azon kinyilatkoztatással, hogy sérteni nem akartak, annál inkább kezet fogok akár melly módositásban, Rudits: Valamint mindenkor azt mondám, hogy nem erősek kifejezéseink, hanem inkább gyengék, ha azt vesszük hogy olly sérelmekre sürgetünk választ, mellyek 40 év óta nem orvosoltattak; ugy most is azt mondom. Csak a sót veszem fel azon sérelmek közt, milly iszonyun nem önkénykedik ezzel a kormány annyi idő óta, embertelen valóban, hogy a szegénységnek még a sóforrások használtatását is eltiltják,[26] hol azokat a jótékony természet ajándékoza. Azért köröm szakadtig kivántam az első felirás mellett maradni. De reménylvén hogy kevesebbségben maradok (kaczagás), nem bánom ha módositjuk is, tsak menjen fel valahára izenetünk, hanem a módositást tsak a jegyzőre kivánnám bizatni. Sztojka báro hasonlóul megegyezett minden módositásban, mint hogy látszik a fő RR izenetéből, mennyre kiegyenliték az elhasonlást.

Brezovay: A felhozott vélekedésekel ellenkező véleményem, mikor az izenet készitők, felelék, hogy a felirást szükségtelennek látják: most ezen okot visszahuzták; nints tehát ok, miért állanánk el az első felirástol. Nem látok most más okot, mint azt, hogy a fő RR ugy kivánják. De itt nem a mostani esetet kell tekinteni, hanem a jövendőket is; ha most tsak azon okból fogadjuk el, hogy ők igy kivánják, nem látom, miként lesz e táblának jövendő állása.

Pázmándy egészen másképen vélekedett; most midőn a fő RR mint egy megkövetnek, nyilván kijelentvén, hogy sérteni nem akartak, nintsen

[24] Az alsó tábla ötödik izenetének (*Iratok*, II. k. 15. l.)

[25] „mellynél fogva ön s küldőik tekinteténck érzékeny megsértése nélkül hajolhatnának a javalt módosításoknak elfogadására."

[26] A hetedik előleges sérelem említette fel a kamarai alkalmazottak eljárását, hogy a sós patakokat és a sóforrásokat elfojtják. (*Iratok*, I. k .179. l.)

okunk, mért ne módositanánk; egyes szavakhoz ne ragaszkodjunk. Nógrád helyesen jegyzé meg, hogy az utolsó §-t hagyjuk ki, és nem a másodikat, minthogy minden észrevételünk ebben concentralodik, de bizzuk jegyzőre egy módositás készitését, mert ha mindenikünk mást mást javal, végét nem érjük. ZMESKÁL egészen pártolta. BALOGH: Én már az orsz[ágos] ülésben is tettem inditványt a módositás elfogadására, de tsak a Personalis pártolt,[27] most hát annyival inkább ragaszkodom Nógrádhoz. FEKETE akár a 2-ik, akár az utolsó § kihagyásában megegyezett. egyes szavakat nem kivánt változtatni.

Utoljára szavazatra eresztetett: *mellyik §. hagyattassék ki, a 2-ik e, vagy utolsó előtti?* Posony, Nyitra, Sopron, Trentsén, Baranya, Vas. Báts, Bereg, Ugotsa, Békés mind a kettőt megkivánta tartatni. Veszprém, Fejér, Esztergom, Mosony, Verőtze, Szerém, Pest, Árva, Szepes, Ung, Gömör, Turócz, Mármaros, Arad, Egyházi rend, Turopolya mezeje a másodikat kivánta kihagyatni; de a többség a 6-ikat vagy utolsó előttit hagyasztá ki. Illy módositással felolvastatván az izenet HERTELENDY még azt kivánta hozzá tétetni, most sem ismerik el a KK és RR, hogy előbbi izenetjökben sértették volna a Felséget, s ezen szándék mindenkor is távol vala tőlök; — ezen hozzá tételt a többség is elfogadta.[28]

Ugyan ezen ker[ületi] ülésben felvétetett a 2-k visszaizenet is, melly a rescriptum tárgyában küldetett a fő RRtől.[29] Felolvasás után kérdezvén az előlülő BORTSICZKY *kivánnak e a RR előbb izenetjöknél megmaradni?* közfelkiáltás igennel hangozott. SZLUCHA azonban ellene mondott, hogy ő részéről most sem kiván ehez ragaszkodni. VAY emlékeztetvén a RRet minapi inditványára,[30] mondá, most már tudja, hogy ha százszor iratik is a Fő RRhez izenet, százszor vissza fogják küldeni, sőt most már egy lépéssel tovább mentek a Fő RR. Mert minap atyainak mondák a rescriptumot, mostan pedig törvényesnek is állitják. Ő ugyan mint nemes ember nem kivánja a Fenség jusait veszélyeztetni, de hasonlóképen nem a tábláét is, azt javalja tehát, hogy egy berekesztő izenet küldessék a Fő RRnek, mellyben a rescriptumbol származó sérelmek előszámitassanak, s ha a fő RR felirásra még sem állanak, az ügyet félben kell hagyni, és letenni. — PRÓNAY nem oszthatá Szabolts vélekedését, mert nintsen itt szó, ugy mond, a Fejedelem jusainak tsonkitásárol; a mi pedig a depositiót illeti, az minap[31] már el nem fogadtatott. Részletes taglalásába a rescriptumnak nem akar ereszkedni, mert a juris publici kérdések feszegetésébe vinne, és a két tábla közt surlodást okozna, részéről azt kivánja válaszolni a fő RRnek, hogy miután a Felség inti a KKat és aggodalmat támaszta, hogy köteleségünket nem teljesitők, annál szükségesebb tehát a felirás, hogy mind a fejedelem, mind mi megnyughassunk, s ezen felirás semmi uj jusokat nem feszeget, hanem tsak a fenlévőket kivánja épségben fentartani, szólitassanak fel egyszersmind a fő RR, hogy mivel olly sok dolgunk van, bennünket kiméljenek meg, s ne hátráltassanak, hogy ezen tárgyon minél előbb átalcssünk.

ATZÉL még tovább ment az aggodalomban mint Nógrád, s attol tartott hogy Ő Fenségétől felelet fog jönni, melly nem tsak aggodalmát valositja, hanem tán némelly tárgyak, mellyek még tökélletesen deci-

[27] A jan. 21-i országos ülésben. (V. ö. 579. l.)
[28] A hetedik izenet végleges szövege: *Iratok*, II. k. 22. s köv. l.
[29] A főrendek nyolc soros második válaszát l. *Iratok*, II. k. 22. l.
[30] V. ö. előbb, 562. l.
[31] V. ö. 566. l.

dálva nintsenek, kezeinkből könnyen kivétethetnek. Egyenlőn vélekedett Szaboltsal, sőt a felirással ezennel felhagyni tanátsosabbnak itélte. PLATHY egészen pártolta Szaboltsot.

HERTELENDY azt akarta feleltetni a fő RRnek, sajnosan veszik a RR, hogy ők ügyöket nem osztják, mikor függetlenségről forog fen a szó. Nekünk van aggodalmunk, ha nekik nintsen, jó, de ne hátráltassák a mieinknek törvényes uton megszüntetését, ha azt nem osztják is. EÖTVÖS (Szatmár): Okokra, és körülményekre szokott az ember valamit elhatározni, és mig azok nem szünnek meg, nem szünhetik a határozás sem. A fő RR nem tsinálnak egyebet annak puszta jelentésénél, hogy rá nem állnak izenetünkre, s ha mi ezért elállanánk attol, inconsequensek fognánk lenni.

MARCZIBÁNY: Engem egyátaljában nem tartóztat az, hogy majd Juris publici kérdésekbe merüljünk, én nem bánom ha is, mert hiszem, hogy itt is megfelelünk. Az sem tartóztat, hogy majd kedvezetlen választ nyerünk, mert akkor is lesz okunk azon megmaradni, hogy tisztünknek, s követi állásunknak eleget tettünk, minket a fő RR sértettek, de mihelyt kijelenték, hogy sérteni nem akartak, rá álltunk módositásokra, s ime mikor ők vélik magokat meg sértetteknek, szeréntünk bezzeg nem tesznek, holott itt tsak a kormánnyal van inkább dolgunk, mint ő velök, — llly környülállásban minden ügyünk eldöntését a kormányra kell biznunk. KLAUZÁL: Nem is képzelhettem, hogy kik legtöbb javával élnek alkotványunknak, nem akarnák annak függetlenségét fentartani, noha már másodszor irják, hogy izenetünket szükségesnek nem látják, kedvezetlen választol épen nem félek, mert lehetetlen hogy fejedelmünk fiui bizodalommal irott felirásunkra rosz választ adna. CSÁSZÁR: Furtsa, hogy előttünk a juris publici kérdések ollyas miknek látszatnak, mellyhez félünk nyulni, vagy homályosak azok, és szövevényesek, mit ugyan én el nem ösmerek, és akkor fel kell fejtenünk, vagy világosak, mi kétséget nem is szenved, s akkor nints mitől tartanunk.

Végre szavazásra kerülvén a kérdés: *kell e repraesentatio vagy nem?* Baranya, Veszprém, Fejér, Moson, Esztergom, Pest, Árva, Báts, Turócz, Pozsega, Verőcze, Szerém, Ung, Szabolts, Gömör, Szepes, Heves, Bereg, Arad, Ugotsa, Turopolya mezeje nem kivántak repraesentálni, hanem a többség igen, elfogadva a nógrádi javallatot, hogy részletes taglalatba nem kell ereszkedni. Ezen szavazás alatt MADOTSÁNYI elidálván követtársát PLATHYt, ez azt mondá, nem veszi rosz néven, de mint hogy utasitása azt tartja, a rendszeres munkán kivül semmibe se ereszkedjék, a felirásra nem szavazhat. MADOTSÁNY ellenben azt felelé: fő kérdés itt az, szül e aggodalmat a rescriptum? hogy igen is szül, kétségtelen, mert követtársam is óvást kivánt ellene a napló könyvbe tétetni. Utasitásom szerént nem is ereszkedvén semmi inditványba, megmutatám azzal, hogy a lengyeleket nem pártolám — de itt felsőbb helyről jött az inditványos rescriptum, s ezt elmellőzni nem lehet. Erre nézve még utasitásom nem érkezik, meggyőződésemet követem, s már minap igy jelentém ki szavamat,[32] minthogy azóta másképen meg nem győződhetem, azt vissza nem huzhatom. (Éljen.)

[II.] Ez után a kir. tábla szerkeztetése olvastatott fel, hitelesités végett, ugy szinte a tárnok széki czik[kely] 1-ő §-áé[33] is; annak vége lévén

[32] Január 17-én Liptó az izenet megtartása mellett szavazott. (V. ö. 575. l.)

[33] A kerületi ülésben megállapított és most elfogadott szöveg (*Iratok*, II. k. 345. l.) megegyezik az országos bizottság javaslatával. (L. ezt 577. l. 44. jegyzet.)

Ugyan tsak a tárnokszéki cz[ikkely] 2-k §-a[34] vétetett tanátskozás alá, hol az adott vitatásra okot; megállapitassék e a 8 szám ezen bírószék tagjaira nézve, vagy pedig a városok által beadott elrendelési javallatban kitett 12 szám? Ezen kérdés szavazásra eresztetvén, Trentsén, Fejér, Turócz, Pozsega, Szerém, Ung, az orsz[ágos] küldöttség szerkeztetésében kitett 8 tagot akarták megállapitani, Komárom, Veszprém, Abauj 10 tagot kivántak, a nagy többség pedig a városi javallat szerént 12 tagot állapitott meg.[35]

További végzés szerént altárnokot a Tárnok választ. Tárnokszéki tagokat a városok proponálnak, egyenesen Ő Felségének. A Tárnok szék Pesten leend, a Tárnok nem surrogálhat. A Szentszék testamentombol, és a hamis esküből eredő pereket nem fog itélni.[36]

115.

a)

1834 január 24, 25, 27

Kerületi ülések.

Tárgy: A Juridicum folytatása: [I.] *A tárnokszékről szóló VI. tc. befejezése.* [II.] *A szentszékekről szóló IX. tc. 1., 2. és 3. §-a: a végrendeleti ügyek, a hamis eskü, a hozományi és nőtartási ügyek, világi bíróság elé kerülnek.*

b)

1834 január 28

Országos ülések a rendeknél és a főrendeknél.

Tárgy: A hetedik izenetváltás a sérelmek sürgetése, harmadik izenetváltás a dorgáló leirat ügyében.

c)

1834 január 29

Elegyes ülés.

Tárgy: Az 1833 május 20-i feliratra érkezett királyi válasz.

a)

[I.] *Január 24-én* Böthy és Borsiczky előlülésök alatt authenticáltatott a tárnokszéki cz[ikkely] két 1-ő §-a s a Banalis és septemviralis tábláé, ezen utolsóra nézve azt sürgette BEZERÉDY hogy polgárok is választassanak tagjaivá, mert mind polgári, mind fenyitő pereik is revideáltatnak; de ez még a polgárok bizodalmát is nevelné és ösztönt adna, látván hogy a polgár társai a legfőbb hivatalokra is emeltetnek; végre a histo-

[34] Az országos bizottság javaslatának szövegét olv. az 1. jegyzetben.
[35] Az ily módon megállapított 2. §-t l. *Iratok*, II. k. 345. l.
[36] A tárgyalásokról, amelyek eredményei ezek a végzések, olv. részletesebben a következő számban.

ricum s mellette szóll, mert a mult században a Magyar H[elytartó] Tanátshoz polgárok rendeltettek.[1] — A tárnokszékre nézve pedig azt kivánta, hogy annak nem a Tárnok legyen előlülője, részint azon cameralis függés miatt, mellyben ezen szék tartatik, részint azért, hogy ugyan azon személyben diszes hivatal halmoztassék, de Bőthy előlülő azt mondá, hogy most authenticaito lévén, azt mi nem végeztetett, a szerkeztetésbe tenni nem lehet. Balogh, ki azon inditványt tette vólt, most azt visza vette azért, hogy a publ[ico-] politicumban ismét előhozhassa. — Utóbb Andrásy, Szlucha, Aczél, Péchy, azt sürgették, hogy a septemvirek nem praeferenter hanem szükségképen birtokosok legyenek és ez világosan kitétessék a szerkeztetésben. Klauzál ezen kivánságnak ellene mondott, már csak azért is, hogy a városiak ki ne záratassanak ezen határozattal a septemviratusból. Nagy Pál pedig: Van okok a városoknak azt kivánni, hogy közülök is választassanak tagok a hétszemélyes táblához, mert az ő pereik is ott revideáltatnak. Legyünk igazságosok és gondoljuk meg tetszenék e nekünk nemeseknek, ha pereinket csupa mágnásokból álló birói szék itélné el, noha a nemes és mágnás közt sokkal kisebb különbség van, mint a nemes és polgár közt, sőt tulajdonkép különbség nincs is. Borcsiczky előlülő azt felelte azért, hogy a birtok minapi határozat szerént meg hivántatik a septemvirben,[2] nem záratnak ki a városi tagok, mert a városi bíróság elrendelésekor meghatároztatott, hogy annak tagjai s birtokosok legyenek, és igy a városi vagyon is birtoknak vétetik. Ezen alkalommal a Budai követ Nagy Benedek hoszu beszédnek ereszkedve, mindent össze hordott, mi az auditoriumot mulathatta, és édesdeden megnevethette, többek közt a városiakat kereskedési tekintetben amphibiumoknak is nevezvén, magok a városiak felugráltak, és rátámadtak. De Nagy Pál természetesnek találta, hogy kereskedés hitel nélkül amphibium, a Budai követ pedig minden zaj ellenére is lelkesen kiállá a sarat, sőt azt igérte, hogy más alkalommal még bővebben is kifejti a tárgyat.

Ezen authenticatio után a városok által benyujtott tárnokszék elrendelési javallat vétetett tanátskozás alá. Az ebben előfordult schémára nézve, mellyben a városok 10 kerületre osztva, elő számláltatnak, Bőthy azt jegyzé meg, hogy két város, Eszék és Pécs hibásan tétetett belé, mivel azok inarticulálva nincsenek.[3] Továbbá Fiumének is azok közül ki kell maradni. Havas azt ajánlotta, hogy nem 10, hanem 5 kerületre kellene a városokat osztani, t. i. Dunán inneni, és tulira, és igy Tiszán inneni, és tulira, az 5-ik kerületet pedig Horvát ország tenné, s minthogy egyik kerületben több város van, mint a másikban, a Dunán tuli kerület 5 assessort, a többi kettőt-kettőt, Horvátország pedig egyet adna, és igy a 12 szám meglenne. Az előlülő Bőthy ezt elfogadhatóbbnak találta, mint a 10 kerületre osztást. Asztalos azt kivánta elébb elhatároztatni: áll e az ország[os] küldöttség szerkeztetése[4] vagy nem? és azután kivánt a módositáshoz szóllani, ha az meg nem fog maradni, mert különben, mondá,

[1] Amíg az 1723 : 97. tc. szerint a helytartótanács tagjainak „ex statu praelatorum, magnatum et nobilium" kell kikerülniök, addig az 1741 : 11. tc. általánosságban alkalmas, a közjogban is jártas birtokos magyarokat említ.

[2] A január 22-i kerületi ülés határozatát l. 583. l.

[3] Eszék 1809-ben, Pécs 1780-ban lett szabad királyi város. Az utóbbi beiktatását az 1790/1-i országgyűlés attól tette függővé, hogy földesurával, a püspökkel meg tud-e egyezni.

[4] *Proiectum de coord.* 19. s köv. l.

akár meddig vetélkednénk a módositáson, utoljára csak még is a redactio hagyatnék. POSFAY: Akár melly módositás tétessék is, mindenik jobb leend, mint a redactio, mert ez mindenben kivetkezteti a városokat. Azok ugyan eddig is követeket küldöttek a tárnokszékre, és igy azok által biráltattak, kiket ön magok választottak; most pedig a redactio szerint még ettől is megfosztatnának.[5] VÁGHY is azt vélte, hozzá tévén hogy a redactio után még a proponálás jusaiból is kiesnének.

PRÓNAY azt javallotta, hogy az altárnok nem csupán tárnokszéki assessorokbol, hanem átalában a polgárságbol választassék. A városoknak kerületekre osztatását nem ellenzi, de ha a tárnokszéknél valamelly assesszorság megürül, minden város proponáljon egy tagot ő Felségének, ki azután az ily ajánlottakból válaszon. MADOCSÁNYI pártolta, NOVÁK azt tette hozzá, hogy ilyetén képpen proponáljanak a városok altárnokot is.

ANDRÁSY sem egyik sem másik schemát nem pártolta, mert azt tartá, mindenki önkényen épül. A tárnokszék tagjaira nézve pedig azt vélte, hogy nem a városok, hanem maga a tárnokszék proponáljon 3 személyt, és ezekből válasszon a Felség. DUBRAVICZKY a kerületekre osztást elfogadta, különben ugy vélte, abba is be kellene ereszkedni, mennyit proponáljon Pest, Szabadka, és Bakabánya népeségéhez képest, holott candidálási, vagy proponálási jusaik kifejtését a publ[ico-] politicumban tartozónak látta. BEZERÉDY: A szükséges irányt itt kitalálni nem is lehet, azért a kerületre osztást éppen nem gátolja, mert a külön candidatiora nézve azt is meg kellene határozni, egyik vagy másik város hány stallumra candidáljon, jobb tehát ezen jogot csak kerületekre terjeszteni ki. Egyébiránt a szabad választást itt is ugy pártolja, mint a nemesi bíróságoknál.

BORCSICZKY azt javallotta, hogy ha altárnok, vagy assessor hiány fog lenni minden város küldjön 3-at s ezek közül a 3 proponáltassék ő Felségének. De ez el nem fogadtatott.

PÁZMÁNDY: Eddig a városok követet küldöttek, s most miután meghatároztatott, hogy 12 állandó assessor legyen helyettük, kevesb just nem adhatunk a városoknak, mint eddig birtak, ennél fogva a redactio meg nem álhat, hanem proponáljanak a városok assessorokat, s azok közül válaszon a Fenség, de a tárnok semmi esetre ne candidáljon, mivel itt a candidatiónak helye nints. Azonban igen bajos lenne, ha minden város külön külön proponálna, mert p. o. 47-et egyszerre ajánlani csak nem lehet, erre nézve szükséges a városokat concentrálni, és valami expedienst ezen tekintetben találni. DEÁK, ki ugyan szabad választást kivánt vólna a városoknak adatni, miután utasitásától erre nézve elesett, Komáromot pártolta, mint utasitásához legközelebb járót, de az altárnokot is azonképen kivánta választatni. Egyébiránt abban nem látott nehézséget, hogy 47-ből is ne lehetne választani, és inkább azt akarta megállapitatni, mintsem hogy a tárnokszék candidáljon, mivel eddig is az volt legnagyobb hiba, hogy az igen nagy befolyásal birt.

PALÓCZY: A tárnokszék megállapitásával, melly helyett a Curiához választattak vólna a polgári tagok, ugy látszik nem a nemesi rendhez kivánják magokat felemelni a városok, hanem azon rendet akarják magokhoz lehuzni. Azt hogy a városok proponáljanak assessorokat, én el nem fogadhatom, mert a város név alatt csak annak magistratusa viszi

[5] Az országos bizottság javaslata értelmében a tárnokszék bíráit a király fogja kinevezni. (V. ö. a 114. szám 1. jegyzetével. 578. l.)

a köz dolgokat, s igy csupán ezen magistratus bürocratiaja nőne ezen propositio által. Alól kivánom én a városok elrendelését kezdeni, nem felől a tárnokszéken. PÓSFAY: Ha itt a publico politicumba akartunk ereszkedni, rá állok Borsodnak ezen előterjesztésére, hogy alól kezdjük a coordinatiót; azonban itt annak helye nem lévén, Komáromhoz ragaszkodom. Ha eddig magok választottak bíróságot a városok, minthogy követet küldtek, ezentul sem szorithatni azokat ezen jusokban, csak hogy most kerületenként válaszuk az állandó assessort, mert az legközelebb áll a régi jushoz. Egyenetlenség nem támad ebből a városok közt, mert ha egyszer egy városbul választatott valamelly kerületben, máskor a másikból fog választatni, és altárnokot magok a tárnokszék birái választanak, elégé fog ez által az előlülői önkény korlátoltatni. VÁGHY: Ha eddig nem volt candidatiobeli jusa a tárnoknak, ezután se legyen, hogy a tárnokszék nem Dicasterium, hanem független bíróság maradjon. Azonban ha a több ország bíróinak megmarad azon jusok, hogy viceket válaszanak,[6] hagyassék meg az a tárnoknak is, csak hogy tartozzék a tárnoki assessorokból választani.

A Bukkari követ ellene mondott annak, hogy a tenger melléki városok a szabad kir. városok közé számitassanak, mivel azok Maria Theresia diplomája[7] és az eddigi törvényes szokás szerint mindenkor egy külön részt tettek, és szabad kerületi jogokkal birnak; sőt mint ilyennek, az alól is fel kell mentetnie, hogy a Banalis táblára ne vétessenek perei appellátában.

SISKOVICS ezt pártolta, hogy a tenger mellék ösze ne zavartassék más törvény hatóságokkal, egyébiránt a Nógrádi és illetve a Komáromi javallathoz állott.

Végre feltétetett a kérdés szavazatra, *hogy az altárnokra nézve a nógrádi és komáromi módositás áljon e vagy pedig a redactio*? Sopron, Vas, Zala, Komárom, Nógrád, Bars, Zolom, Liptó, Győr, Baranya, Tolna, Verőcze, Szatmár, Bihar, Marmaros, Békés, Temes, Torontál a módositásra szavatoltak, mellyet a többség el nem fogadván, a redactio állapitatott meg.[8]

KLAUZÁL a tárnokszéki assessorokra nézve azt javallotta, hogy a városok nem egyenesen a Felségnek, hanem a tárnokszéknek proponáljanak assessorokat, és ezekből azután ugy terjesze fel a a tárnokszék egy nehányat választás végett a Felségnek. De előbb már az döntetett el szavazattal, *a városok proponáljanak e vagy a redactio maradjon e?* a redactiót kivánták: Nyitra, Trencsén, Árva, Fehér, Veszprém, Thurócz, Szerém, Gömör, Ung, Heves, Bereg, de a többség megadá a propositio jogát a városoknak, most a propositio módjára nézve az a kérdés tétetett fel: *A Nógrádi vagy Csongrádi javallat áll e?* Csongrádot csak: Veszprém, Fehér, Moson és Ung pártolták, többiek a Nógrádit fogadták el.[9]

[6] A nádor az alnádort, az országbíró az alországbírót nevezte ki.

[7] Mária Terézia 1777 szept. 5-i rendeletével Buccarit és környékét kivette a katonai közigazgatás hatásköréből és a fiumei kormányzó alá rendelte.

[8] Ez az altárnokmestert hallgatólagosan a tárnokmester emberének hagyta meg. (*Proiectum de coord.* 20. l.)

[9] A határozatok értelmében a kerületi javaslat tárnokszéki cikkének 3. §-a igy hangzik: Mind az első rendezéskor, mind a később megüresedő ülnöki helyekre az ország és a kapcsolt részek minden városa egy jelöltet fog az uralkodónak a városok kebeléből ajánlani, akik közül a király az ország minden részét figyelembe véve fog választani. (*Iratok*, II. k. 345. s köv. l.)

Január 25-én, az előbbiek ülése alatt mind a két izenet authenticáltatott,[10] ugy a tárnokszék 3-ik §-a is. Azután tovább folytatatván a tárnokszéki tanátskozás,[11] arról támadt szó, hol legyen a tárnokszék, Budán e vagy Pesten? VITÉZ, SZILASY, K. HORVÁTH és RUDITS Budán kivánták megtartani, az utóbbi azon okból, mivel a Tárnok Budán lakik, és az ország fővárosában is kell valaminek lenni, hogy az mindentől meg ne fosztassék, de oltsóbb is Budán mind a piacz, mind a lakás. HAVAS éppen ellenkezőt állitott az utóbbi okokra nézve. DUBRAVICZKY pedig azt tévén hozzá, a causansokra és ügyészekre is kell tekinteni, ezek részint oltsóbban élhetnek Pesten, ha rendesen ott laknak. Szavazásra vetvén véget a vitatásnak: Poson, Sopron, Trencsén, Somogy, Veszprém, Moson, Esztergom, Fehér, Bács, Posega, Abauj, Gömör, Heves, Torna Budán kivánták lakatni a tárnokszéket, a nagyobb szám pedig Pestre rendeli.

BORCSICZKY azt kérdi mint előlülő: eléglik e a Rk az itélet teljeségére redactioban kitett 7 birói számot. és ebben megnyugodtak.

Most az vala kérdés: azon esetben, ha a 12 assessorból betegség vagy más ok miatt ki nem telnék a 7 szám, surrogálhat e az előlülő vagy nem? — RÉPÁS ezt nem akará, mert, ugy mond, önkényre vezetne. ÖTVÖS MIHÁLY, és VAY lehetetlennek tartá, hogy 12-ből sőt a két praesessel együtt 14-ből ki ne telnék a 7 tag, de a kérdés még is szavazásra botsátatván: Poson, Nyitra, Trencsén, Sopron, Nógrád, Liptó, Hont, Zala, Veszprém, Moson, Esztergom, Thurócz, Posega, Szerém, Abauj, Ung, Gömör, Heves, Bereg, Arad, H[orvát] ország a surrogatiot kivánták, mit a többség el nem fogadott. Ekkor az vala fen: *ki kell e tenni a szerkeztetésben, hogy nem surrogálhat, vagy csak elhalgatassék?* 36—7 azt határozá: *nem kell kitenni.* — Ekkor mondá NAGY PÁL: A szavazás után tehát ott áll a dolog, hol az előtt; eddig a tárnok surrogálhatott, most a törvényben világosan el nem tiltatván, oda fog magyaráztatni a dolog, hogy előbbi jusában meghagyatott, és igy surrogálni nem fog, ámbár ha az megeshetik, hogy 14-ből ki nem telik a 7, p. o. pestiskor, az is megeshetik, hogy 50-ből sem, minden esetre egy külön törvényt kell tehát hozni, hogy a praesesnek surrogálni nem szabad. — HALOGH rá állott, ugy ÖTVÖS is (Szatmár), de SZLUCHA azt veté ellene, ha a praeses nem surrogálhat, kimaraszt néhány assessort, a többivel pedig azt surrogáltatja, aki neki tetszik. HERTELENDY: Többi táblán van ugyan surrogatio, de ott a Felség nevez birákat, ellenben ott, hol kifejtők azon ideát, hogy a praeses nem surrogálhat, és igy nem a tárnokszéken sem, minthogy a Felség ott sem nevez birákat. VITÉZ külömbséget látott, mert a városok nem választanak, hanem proponálnának, és azokból is Felség választ. BORCSICZKY azzal vetett véget ezen vitatásnak, hogy már a kérdés el van döntve és igy tovább kell menni.[12]

[10] A hetedik izenet az előleges sérelmek elintézését sürgető felirat és a harmadik izenet a január 3-i királyi leirat ügyében. (*Iratok*, II. k. 22. s köv. l.)

[11] Az országos bizottság javaslatának 3. §-a értelmében a tárnokszéken, amely Pesten ül össze a törvény által megállapított időszakokban, hét bíró szükséges az ítélet meghozatalához. A megjelenésükben akadályozott bírákat az elnökség a helybeli vagy szomszédos elöljáróság köréből fogja helyettesekkel pótolni. (*Proiectum de coord.* 20. l.)

[12] A kerületi javaslat 4. §-ának szövege: „A törvény által rendelt időkben Pesten öszveülő ezen ítélőszéknél hét bírák lesznek szükségesek az ítélet hozhatására." (*Iratok*, II. k. 346. l.)

Azután többi §-ai olvastattak fel, mind az országos redactionak,[13] mind a városok által beadott javallatnak s többnyire felkiáltással mind meghagyattak, csak PALÓCZY javallata fogadtatott el a praesesre nézve, melly abban állott, hogy ha az akadályoztatik, akkor a választásra nézve legöregebb táblabiró legyen elnök.[14] A notarius választására nézve is történtek némelly szóváltások. SOMSICH ugyan is azt kivánta, nem csak olyan választassék azzá, ki a magistratusban szolgált, hanem akármellyik alkalmatos polgár. K. HORVÁTH pártolta ugy Siskovits, Borsiczky, Palóczy; de HAVAS azt veté ellene, csak az lehet jó notarius, ki már szolgálatban vólt. POSFAY pedig azt, a már érdemeket szerezeteknek lehet ezen jutamat adni. VÁGHY: A tárnok majd olyanokat szurna be, kik neki szolgáltak, nem a városokat, e pedig szemlátomást igazságtalanság lenne. KLAUZÁL osztozván az előtte szóllott vélekedésben, s hogy az meg ne történhessen, azt javallotta, a tárnokszék candidáljon notariust, s a tárnok a candidáltakból válaszon. NAGY PÁL ezen értelemben olvasván fel egy módositást, melly közfelkiáltással helyben hagyatott, és igy a tárnokszéki t. Cz. bevégeztetett.[15]

[II.] Napirendre került most a szentszékekről rendelkező IX. t. cz., mellynek felolvasott 1-ő §-a a testamentumok külső solenitások hiánya miatti megsemmisitését a sz[ent] székek bíróságától elvonva, azokat az illető[a] világi bíróság alá veti.

LONOVITS: Én ugyan a testamentarius, és perjurialis pereket nem tartom oly természetüeknek, hogy azoknak szükségképen a sz[ent]szék elébe kellene tartozni, s ha azoknak tsupán belső minéműségét tekintem, nem lehetne azon 1-ő §. szerkeztetése ellen semmi különös kifogásom, azonban ha az okokat tekintem, mellyekre a n[agy] m[éltóságú] kiküldöttség a maga véleményét alapitotta,[16] kéntelen vagyok kijelenteni, hogy abban véle meg nem egyezhetek. Csupán azért szóllok, mert midőn az Egyházi rend századok óta fenálló jusaik eltörléséről van a szó, attól félek, hogy halgatásomat a T[ekintetes] RR menthetetlennek fogják tartani. Hazánkban a törvény kiszolgáltatása igen lassu, ennek okát nem a birákban, hanem abban kell keresni, hogy a pörök halomra vannak gyülve, s számuk az esztendő napjaival arányban nem áll. Már pedig ha a világi törvényszékek foglalatoságait még a testamentarius és perjurialis perekkel is szaporitjuk, ez sebesebb folyamatjukat csak nehezitené. — Továbbá csak ugyan a perlekedés mentől oltsób legyen, ez a szentszékeknél eddig vólt, mert legalább azon szentszéknél, mellv-

a) Elsőfokú.

[13] Ez még a következő két fejezetet tartalmazza: 4. §. Az elnök a perek számához képest elegendő előadót jelöl ki, a bírói taksák pedig a pénztárba folynak. 5. §. A pereket a tárnokszéktől legfelsőbb vizsgálatra továbbra is közvetlenül a hétszemélyes táblára kell felküldeni. (*Proiectum de coord.* 20. l.)

[14] Ez a pótás a kerületi javaslat 2. §-ába került be.

[15] A kerületi javaslat 5. és 7. §-a lett az országos bizottság javaslatának 4. és 5. §-a (l. a 13. jegyzetet), míg a 6. § a következőket tartalmazta: A jegyzőkönyvet szerkesztő és a határozatok kiadására, valamint a levéltárra ügyelő jegyzőt az ülnökök által a városok kebeléből kijelölt három alkalmas személy közül az elnök nevezi ki. (*Iratok*, II. k. 346. l.)

[16] Az országos bizottság arra hivatkozott, hogy sem a végrendelet hatálytalanító, sem az esküszegési perek nem tartoznak szükségképpen a szentszékek elé, az utóbbiak a büntető törvénykönyv rendelkezése alá esnek s világi törvényszékek által gyorsabban is elintézhetők. (*Proeictum de coord.* 21. s köv. l.)

nél 11 esztendőket töltöttem,[17] soha semmi taxa sem szokott vétetni, s előtte minden ember, bár melly sorsu s rangu legyen is, ingyen pörösködhet; sőt az inquirens assessoroknak és külső plebanusoknak is, noha ezek a nyomozásban gyakran hetekig fáradoznak, fáradságuk és költségök fejében sem szokott valamelly pótolás adatni, s mivel végre ezen perekre nézve ugy vélem, az Egyházi rend mind eddig a hozá méltó várakozásának megfelelt, most midőn a többi statusok jusai eddigi rendelkezéseink által megerősitetnek, sőt terjesztetnek is, nem látom által, miért kellene épen az Egyházi rendet századoktól sértetlenül fenállótt hatóságától megfosztani. Bármilyenek legyenek ezen előadott okok, azokhoz nem ragaszkodom, sokkal több erőt találok a kérdésben forgó egyházi jusok támogatására törvényeinkben: van azok közt kettő, mellyekről fel kell tennem, hogy a N[agy] M[éltósá]gu kiküldöttség figyelmét kikerülték, mert ugy hiszem, hogy ha azokat szemei előtt tartotta volna, a most előttünk álló redactióban alkalmasint meg nem egyezett volna, értem a Bécsi és Linczi békekötéseket. Az 1-nek 7-ik pontjában az mondatik: „*juxta prioris Tractatus Conclusionem manent Sedes Spirituales, si tamen in illis aliqui abusus inolevissent, in proxima Diaeta proponantur, limitentur, emendentur*".[18] Nem vólt tehát akkor is a Bocskay Fejedelem részén álló Rnek kifogása a Szentszékek törvényes hatósága ellen, melly alá tartoztak a régibb törvények szerint (Szilágyi, Decr. Math. 1. Decr. 1. art. 3, Uladislai Decr.[19]) testamentarius és perjurialis pörök is, hanem csupán a becsuszott vissza éléseket kivánták a legközelebbi országgyülésen orvosoltatni, s mit végzett valjon a következő 1608-i diaeta, melly azon pacificationak minden pontjait végrehajtotta s törvénybe iktatta? Elvonta e valjon ezen pereket a Szent székektől? nem; tiszteletben tartá azon jusokat, mellyeket a pacificatio a fenzudult indulatok közt is sérthetlenül hagyott,[20] s csupán azt rendeli: „*Causae decimarum deinceps in Foro Saeculari*[b] *et non in Foro Spirituali discutiantur, revideantur, rectificentur*"[21] s a Linczi békekötés[22] sem bántotta azt, a mit a Bécsi meghagyott, és az annak következésében 1646-ban tartott országgyülés a 15-ik cz[ikkely]ben némelly visszaéléseket eltörölvén világosan mondja: „*revisione testamentorum quoad solennitates externas penes Forum Spirituale permanente*".[23] Miután tehát a vallásbeli vitatások alatt csak igen gyakran kijelentetett az, hogy minden törvényeink változás alá vannak vetve, csak az 1741 : 8 t. cz. és a pacificatiok és az azokon épült törvények nem,[24] a T[ekintetes] RR bölcsességére bizom tanátsos e egy theoria kedvéért az Egyházi rendnek ama pacificatiokon sarkallott, és nemzet alkotványunkkal egy idős igazait minden szembetűnő haszon

b) Kimaradt: *id est comitatibus, ibidem, ubi decima exigitur.*

[17] Egerben volt szentszéki jegyző.

[18] A közlés nem szószerinti.

[19] Az 1458 : 9, 1462 : 3, 1492 : 46. tc. állapítja meg a szentszékek hatáskörét.

[20] A koronázás előtti 1608 : 7. tc. érvényesnek jelenti ki a bécsi békének a szentszékről szóló pontját.

[21] A koronázás utáni 1608 : 5. tc.

[22] 1646 : 5. tc. 11. §.

[23] Pontosabban: A végrendeleti perek, amelyek tárgyai ingó és ingatlan javak, tartozások és más hasonló ügyek, világi törvényszéken ítéltetnek a Hármaskönyv II. 52. értelmében, „salva duntaxat revisione solennitatis testamenti penes forum spirituale remanente".

[24] V. ö. *Országgyülési Tudósítások*, I. k. 271., 300., 301., 413., 445., stb. l.

nélkül eltörölni, s ekként azon pacificatioknak mindnyájunk által axioma gyanánt elismért sérthetlenségét problemává tenni. FRIBEISZ ezt pártolta, ACZÉL pedig sajnálotta, hogy utasításánál fogva a szerkeztetést megyőződése ellen pártolni kéntelenitetik. Szavazást kivánván a RR, a szerkeztetés ellen egyedül ESZTERGOM voxolt, és igy ezen perek a szentszékektől elvétettek.[25]

Felolvastatván azután a 2-ik §-us, melly a hamis esküvés pereit is a világi bíróság alá rendeli.[26] Itt az ELŐLÜLŐ ismét voxolást javalt, de a szerkeztetést nem csak a közfelkiáltás helyben hagyta, hanem még FRIBEISZ is jelentette, hogy utasításánál fogva ezen §-us szerkeztetését ő is pártolja, s igy egy votum sem emelkedék a réginek a megtartása mellett.

Január 27-én B. Sztojka és Szél elölülésök alatt tanátskozás alá került a 3-ik §-us melly igy szóllott: de a házasági perekben mind a catholicusoknál, mind az 1790 : 26. megérintett más házas társaknál előforduló dotis, parapherni s tartási kérdéseket sem itélhetik ezentul a szentszékek, hanem azokat követelő rész, miután az elválás a szentszék előtt kimondatott, a világi bíróság előtt kezdje perét, kivévén ha a részek barátságos egyezés vagy compromissum által a szentszékek itéletében megnyugodtak, azonban magában értetődvén, hogy még ezen esetben sem lehet a világi kérdések iránt az országunkon kivül appellatának helye.[27]

ANDRÁSY ezen szerkeztetés ellen a munkálat végén találtató votum separatumhoz ragaszkodik,[28] melly az előbbi szokást megtartja, mivel a szólló ezen régi institutumot jónak és hasznosnak találja, azért eltörlését a törvényhozás bölcseségével meg nem tudná egyeztetni. SZLUCHA hasonlóul vélekedvén, még ezen kérdések menyiségét is kivánja a szentszék által elhatároztatni.

MAJER: Verbőczy azt mondja, Prolog[us] tit[ulus] 9.: *Statuta contra libertates Ecclesiasticorum et privilegia illis concessa non valent*,[29] ha arról meggyőzhetem a Te[kinte]tes RRket hogy az egyházi rendnek privilegiuma van arra, hogy a házasági ügyön kivöl a dos-okat is megitélhesse: önként következnék, hogy azon jusoknak továbbá is állaniok kell. András arany Bullájában, mellyet nem tökéletesen irt le Moschoczy,[30] feltévén hogy az ugy is ismeretes, azt mondja, hogy a többi Rkkel az egyházi rendet is meg akarja tartani mind azon szabadságokban, mellyeket neki Sz. István király adott.[31] Ugyan az Andrásnak 1231-i diaetán a

[25] „s jövendőre az illető világi első bíróságú törvényszékekre tétetnek által". (*Iratok*, II. k. 361. l.)

[26] *Proiectum de coord.* 22. l.

[27] U. o.

[28] Rudnay Sándor esztergomi érsek részletesen megindokolt különvéleményét l. *Proiectum de coord.* 52. s köv. l.

[29] Pontosabban: „si statutum est contra libertatem ecclesiarum diuturnam vel privilegia eis concessa, non valet."

[30] Mossóczy Zakariás († 1587) nyitrai püspök, az országgyűlési decretumok szorgalmas összegyűjtője.

[31] Az 1222-i aranybulla nem szól az egyháziak szabadságáról; bevezetésében a nemeseknek és másoknak Szt. Istvántól nyert szabadságát biztosítja. II. Endrének a Corpus iuris-ban, Mossóczy által összeállított életrajza kelthette a felszólalóban azt a meggyőződést, hogy az egyháziakat is ezek közé kell érteni. (Hic rex secundum S. Stephani regis leges magna libertatis praerogativa status et ordines regni beavit.)

[1]222 : 8-ik art[iculust] magyarázó 17-ik cz[ikkelye] következő szavakat foglal: *Palatinus judicabit indifferenter causas Regnicolarum exceptis causis Ecclesiasticorum, matrimoniorum, et dote,*[32] a mint hogy ezek láthatók az arany Bullának originalisában a Primatialis Archivumban, melly Transcriptumban az ország levéltárában is megvan, mellyet onnan Kovátsics in Suppelementis kiadott.[33] Vannak tehát régi privilegiumok, mellyek az egyházi rendnek a dos elitélését adják. Vannak ugyan későbbi törvényink, mellyek szerint a dos és paraphernumok elitélése a szentszék alól világi bíróság alá tétetnek.[34] De az csak azon esetre van, ha dos derék perrel kerestetik az özvegy vagy testvér által. 2-ae : 52.[35] és nem ha ugy kerestetik mint accessorium, mert ezen esetben a törvény szabálya regula Jurisp. 2-ae : 52. szerint[36] az itélés a szentszékhez tartozik.[37] Már pedig ezen privilegiumok ellenére nincs semmi világosan kitéve a felől, hogy ha a dos keresete accessoriuma a matrimonii pernek, a világi forum előtt pertractáltassék, a mi Verbőczy 1-ae : 8. megkivántatnék, ez világos ok, hogy az egyházi rend a törvény által meghagyatott előbbeni jusaiban. 1-ae : 11. az egyházi jusok védelmezésére a Római szék ellen a praescriptioból huzott véd okot.[38] A praescriptio argumentumával szabad legyen nekem is az egyházi forum jusait támogatni, osztván egyszersmind azok véleményét, ki a gyermekek nevelését, és a szegények állapotját kivánják tekintetbe vétetni, mint a melly szándékolt intézet által szenvedne. Ezen 3-ik §-nak szerkeztetését azon aggódalom is segitette születni, hogy a RR nem akarják megengedni, hogy accessorium képen is a dos a Római pápa itélősége alá tartozzék, tudván, hogy neki delegatum foruma van hazánkban. De ezen aggódalom felesleg való, mert a pápa mint delegatus biró nem itélhet, hanem apostoli királyunk szokott kinevezni magyar püspököt, ki a hazai törvények szerint tar-

[32] Az idézet nem szószerinti és nem teljes.

[33] Az előbb idézett mondat az 1231-i aranybulla 17. pontja, ez az oklevélszöveg azonban Jakab praenestei püspök, pápai követ 1232-i átiratából ismeretes, amely a vatikáni levéltárban található. Az esztergomi prímási levéltárban az 1222-i aranybullának nem az eredetije, hanem 1318 körüli másolata van meg, az „ország levéltára", az archivum regni pedig Nagy Lajos király 1351-i megerősítését őrzi. Az 1231-i aranybullát Kovachich nem Supplementum-ában hanem a „Vestigia comitiorum apud Hungaros" (Buda, 1790) 98. s köv. l. adta ki.

[34] 1618 : 70. tc.

[35] A *Hármaskönyv* II. 52. a leghatározottabban tiltja, hogy peres ügyet, amely birtokjog körül forog, egyházi törvényszék tárgyaljon. Az özvegy vagy testvér általi keresetről nem emlékezik meg.

[36] A „Regulae iuris patrii, desumptae ex titulis prologalibus decreti tripartiti" (a Corpus iuris Hungarici 1822-i kiadásában II. k. 202. s köv. l.) 103. szabálya igy szól: Accessorium debet sequi forum sui principalis.

[37] Az állítás téves. A *Hármaskönyv* idézett címe világosan megmondja: Magyarországon birtokjogok felől csak a királyi kúria rendes bírái ítélhetnek, a vikáriusok vagy más egyházi bírák ítéleteit e részben meg nem tartják, mert különben is „accessorium debet sequi forum sui principalis, propterea causa factum iuris possessionarii tangens in praesentia iudicis spiritualis ventilari conc udique nequit."

[38] A *Hármaskönyv*, I. 12. szerint a pápa Magyarországon az egyházi javadalmak adományozásánál négy okból nem gyakorol a megerősítés hatalmán kívül joghatóságot. A harmadik a törvényes elévülés (praescriptio): A magyar királyok Szent István uralkodása óta ötszáz éven át az egyházi javadalmak adományozásának valóságos és békés gyakorlatában voltak, ami az apostoli szent szék jogainak elévülési idejét többszörösen és régen túlhaladta.

tozik itélni. Kittonics[39] jól vette észre, hogy az egyházi rend ragaszkodik a hazai törvényekhez, és csak ezek nem létében használja a Canonokat és azokat is a hazai törvények rendeléséből.

Pártoltatott ezen előadás Brezovay és Ócskay által, de számos követek a szerkeztetést, ha nem egész kiterjedésében is, legalább a perek világi bíróság alá leendő rendelkezésére nézve elfogadták.[40]

Folytatása következik.

b)

Január 28-án orsz[ágos] ülés tartatván, a RR táblájánál felolvastatott az előleges sérelmeket tárgyazó 7-ik izenet,[41] mellyet a hangos *maradjon* helyben hagyván, a kir személynök sem kivánta hátráltatni, reménlvén hogy ha leend is a fő Rnél észrevétel, a szokott uton és módon egyezés fog következni. A királyi levél iránti 3-ik izenet,[42] melly a RR által hasonló helybenhagyást nyert, az előlülő nem kivánván az előbbieket ismételni, most nem láthatja felirás szükségét és éppen az izenet végén a rendszeres munkálatok siettetéséről felhozott okoknál fogva[43] felszóllitá a Ret, álljanak el a felirásról, a mi azonban el nem fogadtatott, az izenetek a másik táblához küldettek.[44]

A fő Rnél a 7-ik izenetre egyedül a Főpohárnok szólamlott, s azt kivánta, hogy a RR a már közelgető egyeség elérése végett atyafiságosan szóllitassanak fel, hogy az első[c)] §-t kihagyván, a többire nézve is azon módositásokra álljanak, mellyeket a fő R 1-ő viszonizenetökben[45] javallottak. A mi is egyhanguan elfogadtatott.[46]

A kir. leirást tárgyazó 3-ik izenetre az országbirája akármikép forgassa a kir. levelet, nem talált benne a mi aggodalomra okot szolgáltatna, midőn a kegyes király illendőségre és rendre felszóllita törvényre utalván, s azokon tul nem menvén, ott sem a Fejedelem, sem a RR részéről aggódalomnak helye nints. Ezt most és örökön hiszi s hinni fogja, és azért szóllitassanak fel a RR, hogy a felirástól áljanak el.

Gr. Teleky Samuel: Fájdalommal látja, hogy a törvényhozó test ily viszálkodások által gyengiti magát, örömmel és reménnyel küldötte a nemzet képviselőit, és nagyjait ezen országgyülésére, miként feleltek legyen meg a feszült várakozásoknak, nem akarja a szólló bővebben fejtegetni. Nem kivánván a sebeket felfedni, sőt a mik tétettek, a feledékenység örvényébe merüljenek. Hanem e táblának igazság szeretete és méltósága azt kivánja, hogy ön dolgában itéletet ne hozzon; azért a felirást csak annyiban pártolja, hogy az aggódalom megszünjék (éljen).

c) Helyesen: hatodik.

[39] Kitonich János († 1619) királyi jogügyigazgató. *Directio methodica processus iudiciarii* és *Centuria certarum contrarietatum et dubietatum* c. művei a Corpus iuris Hungarici függelékében ismételten megjelentek.

[40] A határozatokat olv. a következő számban.

[41] *Iratok*, II. k. 22. s köv. l.

[42] *Iratok*, II .k. 26. s köv. l.

[43] Az alsótábla arra hivatkozva kérte a főrendeket, csatlakozzanak a feliratjavaslathoz, hogy így „a rendszeres munkák vizsgálata folytatását is elől segélleni méltóztassanak".

[44] Az alsótábla jan. 28-i, 153. országos ülésének hivatalos jegyzőkönyvét, a küldöttség tagjainak névsorával együtt, l. *Jegyzőkönyv*, VI. k. 73. s köv. l.

[45] *Iratok*, II. k. 5. s köv. l.

[46] Orosz közlése nem egészen pontos. A főrendek ugyanis hetedik válaszukban „kivánságokat egyedül arra szoritják, hogy legalább az 1-ső szakasz valamennyire módosittasson". (*Iratok*, II. k. 27. l.)

kövessük atyáink nyomdokait, és mutassuk eleneinknek, hogy a haza javának ön érzelmeinket fel tudjuk áldozni.

GR. VAY ÁBRAHÁM: Én nem születtem a fő tábla tagjává, hanem királyom kegyességéből lettem, örök hálával tartozom hazámfiainak is, kiknek bizodalma legelől hivott meg a törvényhozói pályára, de ott a hol hazám ügye forog fel, ön érzéseimnek azt soha alája nem vetem. A szólló egy értelemben lévén az országbirájával, a Ret felszólitni kivánja, annál is inkább, mivel nincs remény, hogy ezen tábla előbbi nézeteit e tárgyban változtassa.

GR. DESEŐFFY JÓSEF az 1790 : 67-ben megemlitett: *Salva avitae constitutionis compage*[47] — nem Ulászló idejéről értette, hanem a mostaniról, hol a két táblai systema fen áll, azért tehát, ha egyes személy a másik táblánál a naplóba iktatatja, hogy az egyik táblának jusa vólna a másikat 3 nap alatt elhajtani[48] (zugás, az országbirája szóllni készült), a Fejedelem még igen kegyesen bánt. Az egyeség kedvéért azt kivánja, hogy a fő R az előleges sérelmek iránti módositásokat fogadják el, reménlvén, hogy ez által a R a felirástól elállandnak.

AZ ORSZÁGBIRÁJA sajnosan értette, hogy azon eset, mellynek felhozását e tábla bölcsesége mindig kerülte, most előgörditetett. Soha sem volt erről itt értekezés, és távol legyen ezen diszes és nemes lelkü gyülekezettől olyanokat felhozni, mellyeket inkább az örök feledékenységnek át adni kivánnák. (Éljen.)

A NÁDOR hasonlóul fájlalja, hogy ezen gyülekezetben ily említés tétetett. Afflicti afflictio non est addenda. Ezen tábla minden hivatkozást szorgosan kerülte, s ha mégis egyes tag oda tévelygett, szükséges lett vólna a fenyitett esetet szelidség által enyhiteni.

Hangos éljennel fogadtatván ezen nagylelkü és atyai nyilatkozás, az ülés eloszlatott.

c)

Január 29-én A sz[ent]székről folyván a tanátskozás, az igen érdekes kerületnek végével orsz[ágos] ülés tartatván, a fő R viszonizenetei[49] átküldetvén,[50] az ország Rendei elegyes ülésbe gyülekezének,[51] hol is a megérkezett kir. válasz felolvastatott, mellynek summás tartalma ebben áll:

Az 1833-i majus 20-ról felküldött repraesentatióra[52] ezeket feleljük: „A köz épség viszontagságai miatt, midőn ily közelgető nyavaljának félelme nem csak a kihirdetett hanem a már folyamatban volt országgyüléseket is félben szakasztotta, régibb időkben elhalasztatván az or-

[47] Az 1790 : 67. tc., amely a rendszeres országos bizottságok kiküldéséről szól, nem említi az idézett kifejezést. Ezt a királyi propositiókat közlő 1832 dec. 20-i királyi leirat tartalmazza. (V. ö. *Iratok*, I. k. 4. l.)

[48] V. ö. *Jegyzőkönyv*, VI. k. 14. l.

[49] *Iratok*, II. k. 27. s köv. l

[50] A főrendi küldöttség tagjainak névsorát l. a jan. 29-i, 154. országos ülés hivatalos jegyzőkönyvében, *Jegyzőkönyv*, VI. k. 75. l.

[51] *Jegyzőkönyv*, VI. k. 76. l.

[52] A királyi propositiók ügyében válaszul készült az uralkodó április 16-i leiratára. (*Iratok*, I. k. 226. s köv. l.)

sággyülés, nem csak semmi olyas panaszra, melly az 1569 : 2.[53] is megegyeztethetnék, okot nem adott, sőt inkább ujolag megbizonyitók hogy az ősi alkotványnak szivünkben van legerősb támasza, ily lélekkel lévén az országgyülés tartásának módja is, egyik fő gondunk, hogy erre nézve az 1495 : 25., 1723 : 7., 1790 : 13.[54] sértetlenül megtartassanak. Mikre tehát emlitett kir. leirásunkban inténk, legfelsőbb kir. tekintetünkből eredtek, ugy hogy azok által mi a törvények megtartására nézve királyi tisztünk nyilván megtettük. Ezt tehát tudván s ama törvényekhez ragaszkodván, valamint az ország törvényeit épségben akarjuk tartani, ugy a miénkből, és tekinteteinkből soha semmit levonni nem engedünk, s ujolag intjük T[ekintetességteket], hogy a törvény jelelte ösvényen járva, a több kijelelt munkálatokat folyvást visgálják át, nagyobb szorgalommal és illő kiméléssel tanátskozásaikban nagyobb szerénységet tartva. Hogy az urbarium után a Juridicumot, Contributionale Commissariaticumot és Commercialét akarják felvenni, és egyenkint előnkbe terjeszteni, tudomásul vettük, hogy a tanátskozások folytában utóbb visza lehessen menni a már előbb elhatározotakra, a systematicus munkálatok összeegyeztetése végett nem ellenezzük; és magunk is átlátván, hogy oly nagy számu és fontosságu munkákban a hozandó törvényekre nézve addig történjék egyeség, mig körülményei fris emlékezetben vannak, kedves leend előttünk, ha a törvény czik textusa is megállapitathatik a repraesentatio és resolutio utján; ha azonban némelly tárgyak a szokott concertatiora valóknak látatandnak, értelmünket azokra nézve fogjuk tudatni, ugy a többi munkálatok felvételének sorára nézve is, mihelyt T[ekintetességtek] megigért érzelmeik kijelentését veszük. Végre a mostani országgyülés kölcségeinek a nemeség által leendő viteléről szólló t. Cz.-t[55] kegyesen helyben hagyjuk. Költ Bécsben, Január 3-án 1834."[56]

[53] A tc.-ben a rendek hálájukat fejezik ki az országgyűlés összehívásáért, megértéssel fogadva az uralkodó mentegetőzését ,hogy az év elejére hirdetett országgyűlést el kellett halasztania.

[54] Az 1495 : 25. tc. a főrendek tanácskozási rendjéről, 1723 : 7. tc. az országgyűlések tartásáról és rendjének megőrzéséről, 1790 : 13. tc. a három évenkinti országgyűlésről szól.

[55] *Iratok*, I. k. 234. s köv. l.

[56] A latin nyelvű leirat pontos szövege: *Iratok*, II. k. 29. s köv. l.

116.

a)

Kossuth újból átveszi a szerkesztést.

b)

A január 27-i kerületi ülés végzései a szentszékekről szóló IX. tc. 3. §-át (hozomány, özvegyi hitbér, tartásdíj és közszerzemény) illetően.

c)

1834 január 29

Kerületi ülés.

Tárgy: Fellebbezhetők-e a szentszéki ügyek Rómába?

a)

Poson Február 1-őjén, 1834.

Kossuth[a)] Lajos, ismét által vévén jelen lapjainak mult esztendei November elejével, 3 hónapi időre Orosz Jósef úrra bizott szerkeztetését; ezt tisztelt levelezőivel azon kinyilatkoztatás mellet tudatni kötelességének ösmeri, hogy valamint ez előtt mindég szorgalmasan kerülte ön véleményének árnyékolatával az országgyülési tanácskozások, s végzések eredetiségét csonkitani, úgy jövendőben is egyedül azt fogja szem ügyben tartani: hogy a vitatások alatt kifejleni szokott vélemenyi felekezeteknek gyámokai, s érdekesebb előadási részrehajlást nem ösmerő egyenességgel jussanak az olvasó közönség tudomására. Nem is fogja soha felejteni a történt irónak ama kettős kötelességét: *Ne quid falsi dicere audeat,* és *ne quid veri non audeat.*[1] Az értelmi felfogás, és toll fogyatkozásainak mentségéül szolgáljon azon őszinte nyilatkozás. hogy akarva hibázni soha sem fog.

*

Érdekesnek vélem tudatni, hogy a Királyi ügyek igazgatójának, Tagen János Nagy Váradi káptalanbeli volt követ ellen inditott azon perében, mellynek keresetbe vételét 1833-ik esztendei Februar 22-én határozták volt el a KK és RR,[2] folyó 1834 Január 23-án igy itélt a Királyi Tábla: „A vád levél iránt tett kérdésekről az alperes elálván, az annak alapjául felvett kifejezés pedig az 1723 : 7.[3] rendszabása alá nem ésvén, az alperes a felperesi vád alól feloldoztatik."

a) A szöveg innen kezdve ismét Kossuth fogalmazványa.

[1] Nam quis nescit, primam esse historiae legem, ne quid falsi dicere audeat? deinde ne quid veri non audeat? (Cicero: *De oratore* 2., 15., 62.)

[2] V. ö. *Országgyűlési Tudósitások*, I. k. 175. s köv. l.

[3] V. ö. 599. l. 54. jegyzet.

b)

A mi már az országos tanácskozások folyamatját illeti: Volt szerkeztető társam 115-ik számú levelében Januar 28-áig terjesztette annak fonalát — közölvén egyszersmind a következett napi elegy ülésben felolvasott Királyi Rescriptum tartalmának velejét. — Mielőtt tehát a *29-ik Januari* kerületi ülés felől tudósitást tennék, szükség megjegyeznem: hogy *Januar 27-én* az Itélő Székek elrendelésének IX-ik törvényczikkelyében mely a Szentszékekről intézkedik, a 3-ik §-us eránt a következendők végeztettek:

1-ör az: hogy a házasságbeli perekkel öszeköttetésben lévő Dos, Paraphernum, intertentio, coaquisitio[4] kérdéseire nézve a Szentszék ezentúl ne biráskodhassék, hanem ki mondatván az elválasztó itélet, mindazon kérdések iránt az illető világi itélőszék előtt tartozzék a kereső fél perlekedni, voxolás nélkül kitetsző nagy többséggel elhatároztatott.[5]

2-or Rudics Bácsi követnek azon inditványa, hogy még az ágy és asztaltuli elválasztásra irányzott perek is világi bíróságra bizatassanak, s a Szentszék itélő hatósága csupán magának a házassági kötésnek örökös feloldozását tárgyazó perekre hagyassék meg; (in casu scilicet nullitatis matrimonii) voxolás utján, egyedül Poson, Sopron, Nógrád, Baranya, Szathmár, Szabolcs, Torna, Bihar és Csanád megyék által pártolva, kisebb számban maradott, s igy el nem fogadtatott. A Sz[ent]székek bíráskodása, ezen ágy és asztaltoli elválasztásra intézendő perek iránt (de nem a vele öszekötött mellékes polgári kérdések iránt) továbbra is meghagyatván,

3-or a §-nak szerkeztetésében[6] ott, hol a házassági perek emlitettnek, azon záradék foglaltatott: *Catholicorum, quam et alorium Articulo 26 : 1790.*[7] *attactis mixtis matrimoniis illigatorum Conjugum.* — Ezen záradék Palóczy inditványára 33 megye, s a Jász Kún, és Hajdu kerületek voxával 15 megye s az egyházi rend voxa ellen a szerkeztetésből kitörültetett, azon oknál fogva, mivel a vallásos tárgybani Izeneteiben a vegyes házasságokra nézve a RR többsége azon végzést initiálta, hogy az evangelicus fél tennen vallásának elvei szerint itéltessék[8] Midőn tehát egy részről tartózkodtak a kérdésben forgó záradék benhagyásával oly lépést tenni, melly jövendő intézkedéseiknek bár melly oldalról elébe vághatna; más részről szükségtelennek is itélték azon záradékot, mert ha nem hozatik új törvény, mely az eddigi divatot megváltoztatná, az 1790-ki 26-ik czikely rendelése egész épségében fenmarad, s ennél fogva a vegyes házasságbeli perek a szentszékek által lesznek továbbad is ité-

[4] „quaestiones dotis, allaturae, paraphernі, coaquisitionis et intertentionis — jegybér, hozomány, menyegzői ajándék, köz-szerzemény és élelembeli tartás kérdései."

[5] A határozatnak megfelelően alakult a törvényjavaslat 3. §-ának első fele. (*Iratok*, II. k. 361. l.)

[6] *Proiectum de coord.* 22. l.

[7] A tc. 16 §-a értelmében vegyes házasságok perei, mivel valóságos szentségről van szó, a katolikusok szentszékei elé tartoznak.

[8] A rendek első vallásügyi izenetükben „természetesebbnek vennék, ha a vádló a vádlott bíróságát követné" a válóperben, ötödik izenetükben pedig azt kívánják, hogy „a vegyes házassági váló perekben a protestansok saját elveik szerint itéltessenek meg". (*Iratok*, I. k. 68., 241. l.)

lendők, bár ha az emlitett törvényre való henye hivatkozás elmellőztetik is.

4-er: Az is volt a szerkeztetésben hogy „a házasságbeli perekkel öszeköttetésben lévő paraphernum, dos s intertentio kérdései egyedül azon esetben lehetnek a Sz[ent]szék által itélendők, ha annak bíróskodásába a felek barátságos alku utján, vagy compromissum által megegyeznek".[9] — Ezen záradéknak kihagyását DUBRAVICZKY hozta javaslatba, mert fél ugymond hogy reversalis lesz belőle. Sokan részint ezen okból, részint pedig azért pártolák, mert a törvénytudománynak azon axiomája, hogy *provisio hominis tollit provisionem legis* általános szabály, mellyet, mellőzve lévén más törvényszékek elrendelése alkalmával, csupán a Sz[ent]székeknél különösen megemliteni helytelen lenne, s a compromissum iránti rendelkezés úgy is a maga helyén elő forduland. — Voxolásra kerülvén a kérdés, a compromissumnak, s barátságos alkunak ezen megemlitése 31 megye, s a szabad kerületek voxával 17 megyei vox ellen csak ugyan ki is hagyatott. — Az Egyházi rend nevében LONOVICS is kihagyásra voxolt, mert sértőnek találta azon felvetett gyanút, hogy azzal az Egyházi rend viszaélhetne.

5-ör: Hátra volt a szerkeztetésnek utólsó része, melly azt rendelé, hogy még az emlitett barátságos alku vagy compromissum esetében sem lehet a világi javak kérdésével öszeszőtt ügyekre nézve helye az országon kivül fellyeb vitelnek. Ezt némellyek immár kihagyatni, mások ellenben világosan kitétetni kivánták, hogy a Szentszékek előtt folyó perek semmi esetben sem appelláltathassanak országon kivül.[10] A kérdésnek eldöntése jövő ülésre halasztatott.

c)

Januar 29-én Kerületi ülés. Előlülők Széll és B. Sztojka. Jegyző: Dessewffy. Napi rend: A Sz[ent]szék iránti czikely folytatása.

Az Előlülő vitatásra tévén a fentemlitett elhalasztott kérdést, — ACZÉL igen természetesnek találta hogy miután a világi ügyekre nézve a Sz[ent]székeknek bíróskodása megszüntetett, azok fellyeb vitel utján sem mehetnek Rómába. De jól el kell a kérdést választani, mert a házassági, és spiritualis ügyekben nem lehet megtagadni a Római Pápának legfőbb egyházi hatalmát, melly felől a RR nem is intézkedhetnek.

BÖTHY ellenben jól tudván hogy az Ország Primása Legatus natus, Magyarország ügyeiben semmi külső itélőhatóságot, semmi ultramontanus bíróskodást el nem ösmérhet. — BORSICZKY pedig még a Primásnak érintett méltóságára sem kiván támaszkodni. — Ki itéljen a házassági perekben, ez nem dogma kérdése, a dogmának az egész Catholicus világon egyenlőnek kell lenni. Már pedig Austriában nem a Szentszék, hanem a Forum nobilium itéli a házassági pereket, s azok a polgári fő törvényszékre appelláltatnak, és az egészhez sem a pápának, sem a Legatus natusnak legkisebb köze sincs. — DELLINGER (N[agy] Váradi kanonok) emlékezteti a RRket hogy a Sz[ent]székek előtt nem csak házassági, de más szorosan egyházi kérdések is forognak, például a szerzetesi professio feloldozásának kérdése s a t., mellyekre nézve a Catholica egyház fejénél van a legfőbb hatalom. Az iránt, hogy a házassági perek az or-

[9] „via amici tractatus vel compromissi ab utrinque subscribendi." (*Proiectum de coord.* 22. l.)

[10] A törvényjavaslat IX. cikke 3. §-ának utolsó mondata.

ságból ki ne vitessenek felsőbb visgálat végett, a RR aggodalma tökéletesen megszünhet, mert a Római Pápa eddig sem itélt azokban maga személyesen, hanem Magyarországi delegált püspökök itéltek benn az országban.

MAYER (Sz[ékes] Fejér vári káptalan): A Római Pápának vannak jussai Magyarországban, még pedig ollyanok, mellyek régiebbek magánál a Monarchiánál. Mert midőn a magyarok megszállották ezen tartományt, itt már akkor keresztények laktak, kikre nézve a Pápa mint a Catholica kereszténység feje, s a Canonok őrje, minden vallásos ügyekben egyházi fő hatalmat gyakorolt. Igaz, hogy későbbi engedélyek által oly szabadságokat nyertt a Magyar Egyház, mellyekhez hasonlókkal (meri állitani) Európában egy ország, még az annyira elhiresztelt Gallicana Egyház sem dicsekedhetik. Jól tudja azt is hogy Sz[ent] István apostoli királyunk a magyarok megtéritésében bizonyitott buzgóságáért a Római Széktől királyi czimet, koronát, és kettős keresztet nyervén,* az egyházi dolgokra nézve különös hatóságot kapott, de Verbőczy nyilván mondja hogy mind ezeket kapta *nutu papae.*[12] És igy ha *nutu illius* kapta, a Pápának kellett azon jussokkal előbb birnia, mert a ki mivel nem bir, azt másnak sem adhatja. Jól tudja a szólló követ azt s hogy vannak törvényeink, mellyek a Pápa, vagy Legatusa előtt pert kezdeni a magyaroknak élet vesztés büntetése alatt tilalmazzák,[13] de azt is jól tudja, hogy ezen tilalom csupán az első folyamodási biróságról szóll, az appellatiót ellenben tulajdon azon törvények nyilván is kikötik. A mint hogy ez az egyházi dolgokra nézve egyéb iránt is oly hatalom, mellybe a világi hatóság nem is avatkozhatik, s mellyet a Pápa mint a Canonok őrje épen oly tekintetben gyakorol; minő tekintetben a Fejedelmek a fő felügyelés fenségi hatalmát gyakorolják. Hozzá járul, hogy a Római Pápa nem csak a Catholica egyház feje, hanem egyszersmind független fejedelem is, kinek jusai más országokkal való viszonyaikban alkudozás utjára tartoznak. Ha tehát tagadni nem lehet, hogy a külső hatalmasságokkali egyezésekben a Nemzet érdekeit a fejedelem repraesentálja, úgy tetszik hogy a Pápának jussai felől a K és RR nem is rendelkezhetnek, s legfeljebb postulatum kép adhatják fel ohajtásaikat a fejedelemnek a végett: hogy ő azokat követségi alkudozás utján eszközölni igye-

* Lásd erre nézve Levakovicz Rafael Minoritának, Aldobrandinus Cardinalishoz írott levelében tett vallomását, amelyet Kercselich Ádám zágrábi kanonok közlött a tudós Kollárral.[11]

[11] Levakovics Ráfael horvát iró, c. érsek közölte Inchofer Menyhérttel, az „*Annales ecclesiastici*" (1644) szerzőjével az ú. n. Szilveszter-bullát, azt állítva, hogy Verancsics Antal 1550-i traui másolatából ismeri azt. Levakovics hagyatékában Kercselich Boldizsár kanonok, a zágrábi püspökség történetirója megtalálta egyik levelének másolatát, amelyben közli Aldobrandini bíborossal, hogy a magyarokat, akik azt hirdetik, hogy országukhoz a pápának nincs semmi köze, mivel őket királyaik térítették meg, Szilveszter pápa levelével igyekszik jobb belátásra birni, tanácsos volna azonban azt mondani, hogy a bulla Rómában került elő. A levél alapján Kercselich igyekezett a bulla hamis voltáról meggyőzni Kollár Ádám Ferencet, a magyar királyoknak a vallás körüli felségjogait igazoló történetirót, ez azonban „*De originibus et usu perpetuo potestatis legislatoriae circa sacra apostolicorum regum Ungariae libellus singularis*" c. művében (Vindobonae, 1764) továbbra is hitelesnek vallotta.

[12] *Hármaskönyv*, I. 11. 2. §. Az eredetiben „ex annuentia summi pontificis", a Corpus iuris kiadásaiban azonban „ex nutu" olvasható.

[13] 1471 : 19., 1486 : 44. és 45., 1492 : 45., 1495 : 10., 1498 : 63. tc.

kezzék. Ő felsége hiven őrzötte e részben eddig is a nemzet érdekeit, mert törvényünk lévén hogy a magyar dolgok mindenkor csak magyar tanácsosok által igazgatassanak;[14] az egyházi természetü ügyek tárgyában is maga szokta proponálni azon magyar püspököket, kik a Pápának legfőbb itélő hatóságát delegált hatalommal gyakorolják.

ANDRÁSSY: Azon csudálkozott, hogy Borcsiczky jónak látta ez úttal Austria példájára hivatkozni, holott meg van győződve, hogy Austriát tüzni ki követés példájául ép a Trencsényi követ nem igen lenne hajlandó, — Mire BORCSICZKY igy felelt: Én Austriának jus publicumát se dicsérni, se védelmezni soha sem fogom, mert ott az absolutismusnak *sic volo sic jubeo* hatalma divatozik, én pedig constitutionalis polgár vagyok. De a jus publicumtol szorgossan meg szoktam a jus privatumot különböztetni, s ezen utóbbi tekintetben Austria polgári törvénykönyvében követésre méltó példákra találok, mint p. o. a hitelre nézve,[15] már pedig a mi jó, azt becsülni s védelmezni mindég kötelességemnek ösmérendem, bár ha Török Országban találtassék is. Egyéb iránt az emlegetett Tractatusokra, Concordatumokra nézve meg kell jegyeznem: hogy én ilyenekről Magyarországban semmit sem tudok. Tudom ugyan hogy József Császár alatt Bécsbe jött a Pápa[16] Concordatumot kötni, de azt is tudom: hogy semmi sem lett belőle, s József Császár nem kérdezte Ő Szentségét, hanem kiadta a disciplinárét,[17] a házassági pereket el vette a Szentszék biróskodásatul, s egyéb maiglan is sok részben divatozó rendelésekkel intézkedett az egyházi dolgokban. — Hallottam végre azt is, hogy a magyar királyok *nutu papae* kapták az Egyház körülti hatalmukat, feleletül utasitom Fő Tisztelendő urakat Mátyás királyunknak a Római Szent Székhez irott amaz ösméretes mondására: *Nosse autem debet Pontifex, nos crucem illam duplicatam, quam pro Regni hujus insigni gerimus, potius triplicaturos, quam admissuros* és a többi.[18]

BALOGH: Midőn Trencsin követe Austria példájára hivatkozott, azt kétség kivül oly értelemben tette, hogy ha már absolut hatalmú kormány alatt is, hol a szabadsággal együt lépni szokott felvilágosodás annyira még nem mehetett, mint szabad nemzeteknél, eléggé megértek ált látni, hogy idegen külföldi hatalom itélő biróskodást nem gyakorolhat; valóban sajnálni lehet hogy egy constitutionalis ország még oda el nem jutott. Meglehet egyébiránt hogy a pápák szép jussokat osztogathattak a királyoknak, ámbár más részről azt is tudom, hogy a királyok senki mástol, csak a nemzettől kaphatnak jusokat, de tudom azt is hogy a Romai pápák addig terjeszkedtek ama jussok osztogatásába, mig a királyok olyakat adtak értésökre, mint a mit a Trencsényi Követ Mátyásrol felhozott.

[14] A koronázás előtti 1608 : 10., 1618 : 8., 1622 : 17. tc. rendelkeznek igy.

[15] Az osztrák polgári törvénykönyv *(Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch)* 983—1001. §-ai vonatkoznak a hitel- és kölcsönügyekre.

[16] VI. Pius pápa 1782 márc. 22-től ápr. 22-ig tartózkodott Bécsben.

[17] II. József 1782 március 24-i rendeletével megszüntetett minden lelki, fegyelmi (nexus quoad spritiualia et disciplinaria interna) és anyagi (quoad temporalia) kapcsolatot országainak kolostorai és azoknak római generálisai, valamint a külföldi kolostorok között.

[18] A bíbornok collegiumhoz 1480-ban intézett levél pontos szövege: Et ut sanctitas sua aperte cognoscat certa esse debeat, dupplicatam illam crucem quod regni nostri insigne est, gentem Hungaram libentius triplicare, quam id consentire, ut stb. (Fraknói V.: *Mátyás király levelei.* Budapest, 1895. II. k. 47. l.)

Lonovics. Ohajtá hogy ezen kérdések vitatás alá ne kerüljenek, különben attol tart, hogy a Barsi követ emlegette felvilágosodott nemzetek nagyon fognak csudálkozni halván: hogy mi oly dolgok felett tanácskozunk, mellyek másut rég megszüntek problémák lenni. A Pápa jusaira nézve hivatkozik a szólló követ irott törvényeinkre, s állitja hogy miután a RR minden polgári tárgyu pereket el vettek a Szentszéktől, a spiritualis ügyek felől sem a RRnek intézkedni, sem ha intézkednének, törvényjavallataikat Ő felségének elfogadni nem lehet. — Az 1567-ki t[ör]vény azt mondja hogy ezen ügyek „*juxta Canones*" itéltessenek,[19] ezek pedig kivül feküsznek a világi hatóság körén, mert az Egyház nem csak a polgári társaságok része, hanem egyszersmind független társaság is. Az evangelicusok Superintendentialis Synodusainak végzéseit resolutiók által a felség sem változtathatja, s a Catholicusok vallási ügyeibe minden Dieta béavatkozzék? Ekkor valóban Magyarországon a lélekismeret szabadsága nagyon egyoldalú lesz. Trencsinnek követe mint már a minap egyszer, most ismét Austriára hivatkozott. Én már — ugymond a szólló főkáptalani követ — más izben is azt feleltem, hogy a maga századját megelőző hatalmas József Császár hatalommal sokat tehetett, hatalommal sokat tett, mellyek fájtak az egyháznak, fájtak sok igaz catholicusoknak, de fegyverhez nem nyúlhattak, mert hű jobbágyok akartak maradni. Azonban a jelenleg dicsőségesen országló fejedelem érzette a Catholica egyháznak József Császár rendelései következésében természet elleni állását, s Concordatumba ereszkedett,[20] mellyről reméllem, hogy midőn Austriában visza adandja az Egyháznak elvesztett jussait, egyúttal azt is eszközlendi, hogy egy hatalmas uralkodó tetteinek példája ellenünk nem fog fegyverül használtathatni. Austriára hivatkozott a Trencsényi követ, Ausztria még nem a világ, én az egész világra hivatkozom, Burkus Ország, Vürtenberga, Hassia Protestans Statusok, még is a Pápának suprematialis hatalmát a Catholica egyházi ügyekben nyilván elösmerték. Hol szenvedtek a catholicusok nagyobb nyomattatást mint Irlandban? még is az Angol Ministerium rég nem gondoskodék arrol, mit tesznek a Catholicusok házassági pereikkel. — Ezek után Mátyás királynak amaz elhiresztelt mondására nézve megjegyzi a szólló követ: hogy az nem a spiritualis ügyekbeni suprematiára volt irányozva, hanem oda hogy a közép századokbeli Pápák hol hatalommal, hol a fejedelmek gyengesége miatt, magoknak más egyéb világi jusokat is elég helytelenül tulajdonitottak, mint p. o. az egyházi beneficiumok collatióját. Igy történt hogy a pécsváradi apátságra az akkori Pápa nevezett ki egy valakit, s erre irta, és méltán irhatta azt Mátyás király.[21] Beszédje végével a RR aggodalmát az által igyekszik megszüntetni, hogy az egyházi ügyek nem az országon kivül,

[19] 1567 : 25. tc. (In foro etiam spirituali et eccelesiastico prout antea suis modis et temporibus iudicia eo pertinentia iuxta canones suos semper celebrentur.)

[20] Ferenc király 1833-ban kezdett tárgyalásokat a római kúriával a konkordátum felől, a következő évben azonban megszakadtak ezek a két fél álláspontjának elvi különbözősége miatt.

[21] Nem a pécsváradi apátság, hanem a modrusi püspökség betöltésének kérdése miatt támadt ellentét Mátyás és a római kúria között. IV Sixtus pápa 1480-ban unokaöccse, Riario Julian bíbornok udvari papját, Raguzai Kristófot nevezte ki modrusi püspökké, míg Mátyás kegyúri jogát Beatrix királynéra ruházta át, ez pedig gyóntatójának, Zárai Antal domonkosrendi szerzetesnek adta a püspökséget.

és nem a Pápa által személyesen, hanem mindég delegált magyar biró által itéltetnek, ki az ország törvénye szerint tartozik bíróskodni. Legfeljebb tehát azon aggodalom foroghat fen, hogy a delegatio minden egyes esetekre külön szokván történni, e miatt az igazság kiszolgáltatása gyakran hátráltatik. Igy midőn a Pápa franczia fogságban volt,[22] 5 esztendőkig nem gyakorolhatta delegáló hatalmát. Tétessék tehát javallatba, hogy Ő felsége egy magyar püspöknek állandóan maradandó delegáltatását eszközölje, de az ne a Primás legyen, mert ennek primatialis birónak kell maradni. Igy meg lesz szüntetve a RR aggodalma, s a catholicusok lélekösmérete is megnyugtatik.

HERTELENDY: A delegatio kérdésébe itt teljességgel avatkozni nem kiván, s azt tovább is ő felségére bizni ohajtja, de a független nemzeti jusainknál fogva szükségesnek látja kimondani, hogy pereink megitélés végett az országból ki semmi esetre ne vitessenek

ASZTALOS: Az egyház függetlenségére nézve megjegyzi hogy voltak idők, midőn az tanitatott hogy a világi hatalom alája van vetve az egyháznak; voltak ellenkező idők is, de voltak olyanok is mellyekben szelid mérséklettel elösmértetett hogy mindenik független de csak a maga határai között. Tudjuk hogy a hosszas Tridenti zsinat végével Franciaország annak polgári tárgyú végzései ellen protestált, Spanyolország módositatni kivánta, Németország pedig nyilván kijelentette hogy csak annyiban fogadja el, a mennyiben provincialis törvényeivel nem ellenkeznek.[23] Ezen szempontbol kell megitélni az állitott függetlenséget.

PRÓNAY: A Concordatum idaeáját Magyarországban el nem fogadja. Királyunk mint Apostoli fejedelem az egyházra nézve is oly jusokkal bir, a milyekkel más fejedelem nem dicsekedhetik, s a minél fogva olyakat is tehet, mellyek másutt csak Concordatum által eszközölhetők. A mi pedig a dogmát illeti, erre nézve úgy hiszi, maga a Pápa sem köthet az egyház egyetemének megegyezése nélkül változtató Concordatumokat. Egyéb iránt a mint jusa volt a magyar törvényhozó hatalomnak oly törvényt alkotni, hogy Romába lehessen a pereket appellálni, úgy jusa van most ezt eltörülni, különben is minő kedvetlen volt a magyarok előtt ezen appellata, mutatja Ulászló 3-ik D[ecretum] 63-ik czikelye, melly azt rendeli hogy a ki Rómába megy panaszra, a csonka toronyba záratassék.[24]

BORCSICZKY Nem merné egész bizonyossággal állitani hogy soha sem volt eset, midőn az egyházi birák országunkon kivül itéltek. A Historia bizonyitja hogy Zrinyit, Frangepánt is külföldön itélték meg. Ha tehát a világi itélő szék kiment az országbol, lehet hogy az egyházi is kimehetett. Továbbá ha nem elégesznek meg a káptalani követek azzal, mit a szólló Mátyás királyrol felhozott, olvassák meg azon levelet, mellyet a magyar rendek Hunyady alatt a pápának irtak volt, s mellyben ezek vannak: *Si cupit Beatitudo vestra felicem Hungariam, sinat*

[22] VII. Pius pápa 1809 vége és 1814 között volt Napoleon fogságában, mivel az egyházi államot elfoglaló császárt kiközösítette és vonakodott aláírni az általa megszövegezett konkordátumot. Ez idő alatt Fontainebleau-ban őrizték.

[23] Az 1563-ban véget ért zsinat végzéseit Spanyolország azon záradékkal fogadta el, hogy annyiban tekinti azokat kötelezőknek, amennyiben nem érintik a királyi jogokat, Franciaország pedig csak a dogmatikaiakat ismerte el magára nézve érvényeseknek.

[24] 1498 : 63. tc. 4. §.

eam esse liberam, nam idem qui in regno libertati, et regno finis erit.[25] A mi pedig a Cánonokat illeti: ezeknek oly vakon kötelező erejét, hogy azoknak elfogadására a Placetum nem kivántatnék, és az sem hogy az ország törvényeivel, a nemzeti jusokkal ne ellenkezzenek, sem mint catholicus, sem mint constitutionalis magyar el nem ösmérheti. Erősen hiszi azt is: hogy azon magyarázattal a Magyar Egyház sem lenne megelégedve, nem is volt, sőtt annak ellene mondott. Ugyan is mit tesz a püspökök esküvésében ama záradék: *„salvo ordine meo"*. Annyit tesz hogy azon jusokat, mellyekkel mint Magyarország Statusa bir, feltartja a Canonok ellen is. A Canon azt rendeli: hogy az illendő élelmen felül lévő vagyonát a szegényeknek, s az egyháznak tartozik adni.[26] A magyar egyház pedig törvény szerént végrendelkezési szabadsággal bir.[27] Ha tehát vak engedelmességre köteleznek a Canonok, úgy ezen szabadságnak vége van, nem gazdagithatják többé atyokfiait, s vagyonukat a szegényeknek hagyni kéntelenek. A Pápa jusait is egészen másképen érti a szólló követ, mint az egri fő káptalan követe: van igen is a Pápának jurisdictiója, de nem közvetetlen mert azt a Sz[ent]irás textusa is a püspököknek adja, hanem van jusa a zsinatokban előlülést vinni, bullát adni, melly azonban csak akkor lesz cánonná, ha a Concilium által megerősitetik, s az viszont csak akkor bir kötelező erővel, ha a placetum járul hozzá, s az ország által elfogadtatik.

Palóczy: Az egyházi rend részéről gyámokúl felhozott azon körülmény, hogy a Pápa nem maga, hanem delegált magyar Püspök által itél, nem a dolog ártatlanságát, hanem szükségtelenségét bizonyitja, s azon illetlenséget is foglalja magában: hogy a primatiale legfőbb birói szék itéletét, egy alsóbb rangú biró p. o. a delegált csanádi püspök veszi visgállat alá. De practice az sem áll, hogy a világi hatalom az egyházi dolgokba nem avatkozhatnék, mert a placetum jusa a királynál van, s a nélkül egy pápai rendelést sem szabad teljesedésbe venni, avagy csak ki hirdetni is. A kinek pedig jusa van valami alá irni hogy *placet*, szintén jusa van oda irni hogy *non placet*. Jósef Császár felidézett emlékezetét a mi illeti: hagyjuk nyugodni azon nagy fejedelem hamvait. Igaz hogy ő nagyobb volt a maga századjánál, de azért egyházi dolgokat tárgyazta rendeléseiben nem előzte meg a századot, Corvinus Mátyásnak bátor és nagy lelke lakozott ő benne, csak azon axiomát követte ő hogy a vallás van a Statusban, nem pedig a Status a vallásban, ez pedig nem a század anticipatiója, hanem örök igazság. Továbbá hogy mit irtt vagy küldött Sylvester Pápa Sz. István királynak? jobb nem emlegetni, homály födözte régi dolgok ezek, mellyekről a tudós diplomaticusok hosszas

[25] Az országgyűlés 1450 jún. 12-i, V. Miklós pápához intézett levelének pontos szövege: „Noverit omnium generalem voluntatem esse, ut in dicta ecclesia hosti prius quam tali hospiri licebit portas patefacere, quique libertati in regno finis, idem regno fiet. Proinde beatitudo vestra, si devotam sibi fide et officio salvam cupit esse Hungariam, patiatur et liberam fore". (Schwandtner: *Scriptores rerum Hungaricarum*, II. k. 77. l.)

[26] Decret. Greg. Lib. III. Tit. XXV. Cap. VIII.

[27] A főpapok végrendelkezését nem törvény, hanem Kollonics és a kincstár között 1700-ban kötött megállapodás (Conventio Kollonicsiana) szabályzata; ennek értelmében, a főpapok vagyonuk egyharmadáról szabadon végrendelkezhettek, egyharmadot kapott a kincstár a véghelyek erősítésére, egyharmad az egyháznak jutott. A kérdés törvényes rendezésére az 1715-ös országgyűlés bizottságot küldött ki, az ügy azonban elaludt.

penna harcza[28] után is senki sem tud bizonyost bébizonyitani. Különben pedig mentül hátrább megyünk a régi homályos századokba, annál több documentumokra találhat a Székesfejérvári káptalan követe a papi rend oltalmazására, de mentül közelebb jön az ujabb időkhöz, annál jobban megfogyva szemlélheti annak úgy nevezett jusait. Szent István idején túl is bőséges támogató okokra találhatott az Isidorus Mercator, vagy helyesebben Peccator által ösze szedett pápai Decretumokban,[29] csak az a baj, hogy ezeknek hitelességére már régen semmit sem adnak a tudósok. A mi pedig a Pápának a hajdani Pannonia keresztény lakosai felett gyakorlott suprematiájából vont argumentumot illeti, ez valóban nagyon rendes argumentum, mert annyit tesz, hogy hogy *Religio fundo inhaeret:* a melly elvet ugyan eddig sem az egyházi, sem a világi törvényekben nem olvastuk. — A magyar király, nemzet, s magyar egyház mindég férfiasan oltalmazták szabadságaikat a Pápa ellen: már felhozatott ennek bizonságaul Mátyásnak, s Hunyadynak levele, pedig azon Diaeta mellyből ezen utóbbi iratott, a Dömölki Apátság klastromában tartaték, s a levelet egy tudós Benedictinus tette fel,[30] Mátyás királyt pedig Sztrednai Vitéz János magyar Primás, és igy pap nevelte. És ha Mátyás ellen is azt vetnék, amit Jósef ellen hogy a lángeszü s hatalmas nem egykönnyen hagyott magának parantsoltatni, a szelid, jámbor, megharagithatatlan 2-ik Ulászlórul hasonlót csak nem mondhatnak, és még is ő alatta hozaték az 1504-ki 23-ik czikkely, melly azt rendeli, hogy a Clerus által kimondott excommunicationalis itélet, vagy interdictum helyes voltát világi biró itélje el, s ha helytelennek találja nemes embert tárgyazólag, ennek homágiumával, községet illetőleg pedig 100 arany forint büntetéssel tartozzék a Clerus lakolni.[31]

SOMSICH: Kivánta volna hogy ezen dogmaticus szóváltások elő ne kerüljenek. Bár mennyire visgálja is a Corpus Jurist, abban nem találja hogy a Tridentumi Zsinat Canonait Magyar ország valaha törvénynek fogadta volna el, sőt úgy tudja, hogy a Clerus sem igen szeret azokra in disciplinaribus hivatkozni, hanem csak ott, ahol hasznát látja a hivatkozásnak. A mi pedig a Pápa birói hatalmát illeti, ha ő nem maga itél, hanem magyar püspököket delegál, valjon ezen delegált püspökbe a Romai SzentSzék lelkét is bele öntik-e? és ha nem öntik, minek a delegatio üres neve, ha csak nem annak, hogy a Romai Szék iránti vak engedelmességet akarják általa feltartani, — a mi a magyar nemzet függetlenségével, a magyar egyház jusaival ösze nem jól fér.

SISKOVICS: Azon elvben hogy a Fejedelem sine nobis de nobis concordatumokat köthetne, soha meg nem egyezik. A magyar nemzetnek csak király választási jusárol mondott le, minden egyéb nemzeti jusait pedig nyilván feltartotta.

[28] A Szilveszter-bulla hitelességét elsőnek, 1740-ben Schwarz Gottfried vonta kétségbe, Engel és Schwartner követték őt, míg Kollár, Pray, Katona a bulla védelmezői közé állottak.

[29] A Decretales Pseudoisidorianae a IX. sz. közepén az egyháznak az államhatalom alóli emancipációja érdekében készült jogszabálygyüjtemény. Szerzője magát Isidorus Mercator-nak nevezte.

[30] Az 1450 június 12-i levelet az országgyűlés Pestről intézte a pápához, s Vitéz János váradi püspök fogalmazta. A viszály az országgyűlés, ill. Hunyadi és a pápa között a *dömösi* prépostság miatt tört ki.

[31] A törvénycikk a tizedügyekben alkalmazott excommunicatiot és interdictumot vizsgáltatja felül s nemcsak a nemes, hanem a jobbágy javára is megállapítja a homágium megfizetésének kötelezettségét.

[*Andrássy:* A *Jus Placiti* eredetét fejtegetvén, azt onnan húzza le. hogy a pápák a vallás ürügye alatt világi dolgokba avatkoztanak, — mire *Palóczy* megjegyzi, hogy ezzel bévádolta, vagy kimentette e a Római Széket? az ő tulajdon itéletére bízza.[b)]]

Végre még Lonovics minden felhozott állitásokat czáfolás alá vett. Nevezetesebb elvei közé tartoznak: hogy a házassági pereknek a pápa itélő széke elébe tartozását ő dogmának nem állitja. A catholicus csak azt hiszi dogmának *quod semper, quod ubique, quod ab initio,* s igy a dogmára nézve a Concilium sem bir parancsoló, hanem csak magyarázó hatalommal. Hanem vannak lélekösmereti kötelességek a Canon iránt is, melynek e jelen esetben bétöltése a Catholica egyház consistentiajával van össze kötve. Ő a Pápát nem csak Souverainnek, de a Catholica egyház egysége concentrationalis pontjának is tekinti, de nem autocratornak, nem infallibilisnek, hanem oly első férfinak, a ki midőn elsőségre emeltetett, *est primus inter pares.* Megvalja azt is hogy a magyar egyháznak más állása van, mint egy Capucinus fraternek; azon egyház hazai törvények szerint tartozik itélni, s a Canonhoz csak ott folyamodhat, ahol törvény hija van. Adatokat hoz fel a pápáknak országunk iránti érdemeiről. Hunyady levelének okát a királyválasztási avatkozásban találja, melly merészletet soha jová nem hágy. Az 1504 : 23. ellenébe veti, az Ulászló 1-ő [decretum] 45. czikelyét[32] s terjedékeny czáfoló beszédje alatt, széles sok oldalú tudományt, roppant emlékezetet, s parlamentaris tactust egyesit.

Ezen vitatások után voxolásra tétetvén azon kérdés: szükség e itt említést tenni arrol, hogy a Szentszék előtti perek appellata utján, kivül az országon ne itéltessenek? 31 megye s a Jász Kún, Hajdu kerületek voxával 15 megye ellen a kérdés igenre határoztatott.

Januar 30-án a Szentszékeket tárgyazta törvényczikkely az Operatum szerint végig rostáltatván, s hogy a Sz[ent]székek belső minéműsége is itt fog coordináltatni, elhatároztatván, — miután Februar 1-őjén az egyházi rend kijelentette, hogy e részben javallatott nem ád, bár ez előbb neki deferáltatott, s általa el is vállaltatott: a RR az 1790-ki Operatum[33] nyomán ereszkedtek a Sz[ent]székek belső elrendelésébe, s abban gyakori polemicus harczok között haladtak.

b) A zárójelben lévő rész a fogalmazványban áthúzva, mellette ugyancsak áthúzott megjegyzés: *Ez kimaradhat, ha nem jól fér.* Fölötte: *ben maradt.* A másolt példányokban valóban bent van.

[32] Az 1495 : 45. tc. megtiltja az egyháziaknak és világiaknak, nemeseknek és nem-nemeseknek egyaránt, hogy a római kúriába vagy pápai legátus elé bárkit megidézzenek, mielőtt az érsek, püspök, vagy vikáriusok előtt nem keresték igazukat.

[33] *Repraesentatio regnicolaris iuridicae deputationis per articulum 67. 1791. ordinatae elaborata Pestini anno 1795.* Posonii, 1802. I. rész. Proiectum artculorum de coordinatione fororum per regnicolarem iuridicam deputationem articulo 67. 1791. ordinatam elaboratum. 18. l. Art. XI. De sedibus spiritualibus earundemque appellationis et supremae revisionis foris. 1—9. (A következőkben így rövidítve: *Repraesentatio.)*

117.

a)

1834 január 30

Kerületi ülés.

Tárgy: [I.] A szentszéki ügyek fellebbezés útján nem kerülhetnek az ország határain kívül. [II.] A szentszéki IX. tc. 4. §-a: gondoskodás a feleségről a válóper folyamata alatt. [III.] Az 5. §: A botránkozás (scandalum) ügyében is világi bíró ítél.

b)

1834 január 31

Kerületi ülés.

Tárgy: [I.] A IX. tc. 6. §-a: világi bíróság elválási ítéletét a szentszék nem változtathatja meg. [II.] A 7. §.: A szentszékek megmaradó hatásköre. [III.] Új, 8. §.: Egyházi és világi személy közti sértés világi bíróság elé tartozik.

c)

1834 február 1

Kerületi ülés.

Tárgy: A rendek a klérus tiltakozása ellenére eldöntik az egyházi bíróságok belső szerkezetének kérdését is.

a)

Poson, Febr. 5. 1834.

Januar 30-án kerületi ülés.[a] Praesid[ium] Széll, B. Sztojka. Mindenekelőtt felséges királyunk, s királynénk közelgő születési napjaira[1] örvendő felirás határoztatott, s ennek tolra vétele Palóczy ker[ületi] jegyzőre bízatott. Ez után pedig a Sz[ent] székek iránti rendelkezésnek folytatása volt a napi renden.

[I.] El lévén tegnap határozva, hogy szükség, még pedig itt szükség megemliteni azt: hogy a Sz[ent] szék előtt fovó perek feljebb vitel utján az országbol ki nem vitethetők, most már legelőbb azon kérdés fordult elő: mikép történjék ezen megemlités?

Andrássy Lonovicsnak tegnapi inditványát ismét felmelegitvén, kivánta Ő felségét postulatum kép megkérettetni, hogy a Római Pápánál, egy magyar püspöknek állandóan maradandó delegátatását eszközölje.

a) Ettől a számtól kezdve Kossuth az egyes számok elején nemcsak a címet és a tudósítások sorszámát adja meg, hanem feltünteti a tudósitás befejezésének napját is, azonkivül — hogy vállalkozását még jobban megkülönböztesse az Orosz által indított Diétaközlő-től — a dátummal egy sorban feltünteti: *Kossuth Lajos szerkeztetése.* A következő számoknál a lapzárta dátumát feltüntetjük, a szerkesztő nevének állandó ismétlésétől azonban eltekintünk.

[1] Ferenc király 1768 febr. 12-én, Karolina Auguszta 1792 febr. 8-án született.

Mert úgy mond a világi ügyek elvétetvén a szentszékektől, hogy ezek feljebb vitel utján se mehetnek ki az országbol, ez iránt immár minden aggodalom megszünik, de a házassági perekben ezentúl is a Szentszék fog itélni, s ezekben a Pápának legfőbb hatóságát megtagadni nem lehet; azonban a RR ezekre nézve is meg akarják tiltani azt hogy az országbol kivitessenek, s igy szükségeskép kell valami intézetet tenni, melly szerint az országon belől, delegatio utján gyakoroltathassék a Romai Pápának egyházi legfelsőbb jurisdictiója.

Sok követek azonban úgy nyilatkoztak, hogy ezen bokros kérdések szövevényeibe nem szükség bécreszkedni, elegendőnek itélvén azon elvnek kijelentését hogy a perek az országbol ki semmi esetre se menjenek.

Lonovics figyelmezteté a RRket, hogy ha csak ezt s tisztán csak ezt akarják ki fejezni akkor semmi ujat sem mondanak. Ha pedig azt akarják értetni, hogy a Pápa magyar delegált biró által se gyakorolhassa egyházi fő hatalmát, úgy ezen elvben, melly egyéb iránt Ulászló 1-ő decretumával[2] is ellenkezik, a catholicusok semmikép meg nem egyezhetnek. Kéri tehát a RRket, ne éljenek oly kifejezéssel, melly ily lelket nyugtalanitó kétes értelemre alkalmat szolgáltathatna.

Ezen vitatások következésében a már elfogadott elv kifejezésére nézve Prónay a meghalt Primás[3] separatum votumának (pagina 55-a regnic[olaris] operat[i][4]) 8-ik §-át hozá javallatba, melly igy szól: *Ha az Érseki Szék mint első biró előtt kezdett s a Primatialis Székhez appellált perekben ezen két itélő széknek itéletei egymástol különböznének, Ő felsége apostoli királyi jusánál fogva gondoskodni fog benn az országban oly egyházi birórul, a ki ezen pereket „relate ad accessoria divortii" mint legfelsőbb biró elitélje.* Melly primási javallatot Prónay a *„relate ad eccessoria divortii"* szavaknak ki hagyásával hozta javallatba, mivel ezen *accessoriumok* a RR mostani végzései szerint úgy sem tartoznak többé a Sz[ent] szék elébe. — De Andrássy épen ezen szavakbol ellenzé az inditványt, mert azok mutatják, hogy a Primás egyedül a polgári kérdésekre intézte javallatát, ellenben véleményében távolrol sem volt, hogy a spiritualis ügyekben is megszüntessék a Pápa felsőbsége.

Somsich: Az 1790-ki országos küldötség e tárgybani javallatának 7-ik §-át ajánlá elfogadás végett a RRnek, melly nyilván kiteszi, *hogy az érseki székektől ezentúl nem a Pápához, hanem a primás mint „legatus natus" székéhez menjen a feljebbvitel.*[5] — Azon minémüség hogy a primás mint *legatus natus* fogja a legfelsőbb itélő birói hatalmat gyakorolni, a javalló követ véleménye szerint a Pápának supremátiáját is sértetlen hagyja. — De ezt Lonovics ellenzé. Ő ugymond a Primásnak *„legatus natus"* czimjét oly puszta czimnek tekinti, mint a minő puszta volt a X-ik Leo Pápa által VIII-ik Henriknek adott *„defensor*

[2] Az 1492 : 45. tc. tiltja a római kúriába, vagy pápai követ elé való megidézést.

[3] Rudnay Sándor.

[4] *Proiectum de coord.* id. lapon.

[5] „Appellata ... ad sedem metropolitanam ac abinde non amplius ad summum pontificem, verum ad sedem primatis qua legati nati, sede autem vacante ad illud, quod Sua Maiestas qua rex apostolicus pro summo etiam suo patronatus iure delegaverit, iudicium patebit." (*Repraesentatio,* I. melléklet, 19. s köv. l.)

fidei" czim: a Primásnak sem ád emlitett követségi czimje más just mint azt, hogy kettős keresztet hordathat maga előtt.

Végre HERTELENDY és POSZAVECZ azoknak értelmében tettek javallatot, kik a delegatio módját, s minémüségét itt elmellőzni, s csupán az országbol ki nem vitelt érinteni kivánták, — melly javallatot LONOVICS, igy foglalt szavakba: „*magában értetődvén, hogy a Sz[ent]székektől a legfelsőbb birósághoz (ad supremam instantiam) appellált perek az országon kivül semmi esetben se jöhessenek visgálat alá*".[6]

Ezt helyben hagyó felkiáltás követé, mielőtt azonban elfogadtatnék, BORSCICZKY kéré a RRket hogy miután most az itélő székeket mind rendbe szedik, az egyházi itélő székek belső szerkeztetését se hagyják rendbeszedés nélkül. — NAGY PÁL ezt nagyon helybehagyta mert úgy mond ha minden további ellátás nélkül fogadtatik el a Lonovics inditványa, az ugyan nagyon jó mód lesz véget vetni e tárgyban a vitatásoknak, de a dolog még igen tökéletlenül fog állani, mert még nem fogjuk tudni, hogy az országon belől ki lesz hát a legfelső biró?

Ennek következésében azon kérdés tétetett fel voxolásra: *Kivánják e a RR coordinálni a Szentszékeket?* (értvén úgy az első, mint a felsőbb biróságot.) Mivel már minden világi ügyek elvétettek a Szentszékektől, azoknak belső szerkezetébe avatkozni nem kivántak: Zala, Fejér, Esztergom, Árva, Ungh, Gömör, Borsod, Heves, Bereg, Ugocsa és Horvát Ország. — LONOVICS helyesnek itélé ugyan hogy a világi perek elvétele után az országos küldötség nem kivánt a Sz[ent] székek coordinatiójába ereszkedni, de miután a házasságnak nem csak vallásos, hanem világi s polgári oldala is van, sőt az 1791 : 26-ik czikely szerint az evangelicusok vegyes házasságai is a Szentszékek által itéltetnek,[7] hogy ezek a hazafiak köz megnyugvására coordináltassanak, ellenkezni teljességgel nem fog, — részéről a Sz[ent]széki hatóságnak régi épségében fentartása iránt országos ülésre hagyván felészrevételeit. — E szerint a fent emlitett megyéket és Pest vármegyét mint jelen nem voltat kivéve, a többi 38 megyék, a Jász Kún, Hajdu kerületek, s Eperjes városa követe arra voxoltak hogy igen is itt kell coordinálni a Szentszékeket, a mi e szerént végzésé is lőn. De már most ennek következésében némellyek a coordinatio elintézésétől akarták a kérdésben forgó 3-ik §-usnak végét, melly a külföldre nem appellálhatást tárgyazza, felfüggeszteni, azonban a nyilvános többség megnyugodott NAGY PÁLnak javallatában, hogy isméti szóváltások kikerülése végett az elvet magát már itt végzésnek venni, s a Lonovics fentebb javallott szerkeztetését el kell fogadni, hahogy majd annak más §-ba átal tételét szükségesnek látandják a RR, a stylisticai viszalépés mindég szabad lészen.

A fent érintett voxolás közben, FEKETE, s később DEÁK ajánlák hogy ha már csakugyan bé mennek a RR a Sz[ent] székek coordinatiójába, valamint a királyi városok iránt a Tárnokszék kérdésében, úgy a Clerus iránt ezen kérdésben legyenek oly deferentiával hogy bizzák reá a javallat beadását. — Ezt BALOGH és BÖTHY ellenzék. A Tárnokszéknél csak a polgárok dolgairol volt szó, itt oly dologrol mellyről a Clerusnak legkevesb tudomása van, u. m. a házasságrol; A királyi városok önként adták bé javalatjukat, nem vártak deferentiát, ezen utat követhették volna az egyházak is, ha tetszett volna. Némelly szóváltások

[6] Az indítvány mint a 3. § befejező mondata került a törvényjavaslatba. (*Iratok*, II. k. 361. l.)

[7] 1791 : 26. tc. 16. §.

után csak ugyan határozássá lőn, hogy be fog várattatni az egyházi rend javallata, a mitől az Egyházi rend egyszóval sem vonakodott.

[II.] Következett a vitatás alatt lévő t. cz. 4-ik §-ussa, melly azt rendeli: *hogy ha valamelly ok miatt az asszonyra nézve a házassági per lefolytáig is külön élelmezés szüksége támadna, az illető törvény hatóság per függés alatt is meg fogja az élelmezési summát határozni, s ezen határozásában a javak minőségét, az asszonynak tulajdon értékét s más egyeb a dologhoz tartozó körülményeket illő tekintetbe venni.*[8]

Ezen §-usra nézve Lonovics nem akarván ez úttal a Sz[ent] székek hatósága iránt észrevételeit ujitani, csupán azt kivánta: tétessék ki világosan, hogy a törvényhatóság kérjen a Sz[ent] széktől informatiót, mert lehet eset hogy az asszony p. o. ha házaságtörő, érdemetlen az élelmezésre, a mi csak a perből sülhet ki, pedig igazságtalanság nélkül nem lehet a férjet terhelni, hogy nyilván ura hagyott, vagy házasságtörő feleségét még a per lefolyta alatt is tartani köteleztessék. — Dellinger Nagyváradi Kanonok ellenben más véleményen volt. Bünös e vagy nem bünös valamelly asszony, azt csak a pert bérekesztő itélet határozza el, s ezt kétségkivül tekintetbe kell venni az élelmezés örökös állandó elhatározásakor, de egészen más eset a szóban forgó politicai ideiglenes ellátás, mindjárt a per kezdetekor kell a polgári törvényhatóságnak szükség esetében rendelkezést tenni; ezen ideiglenes intertentio kérdésében pedig a még különben is itélettől függő vétkesség vitatásába ereszkedni nem lehet, s igy a Szentszék informatiójára sincs szükség. — Mire Nagy Pál úgy vélekedett hogy ez ugyan mnd áll, de épen czért a házassági per lefolyta után meghatározandó örökös intertentio kérdésében, miután ezt is nem a Sz[ent] szék, hanem polgári törvényhatóság fogja elitélni, ki nem kerülhető, hogy a Szentszéktől informatio ne kivántassék. — De Siskovics egyik esetben sem látta ennek szükségét. Az ideiglenes intertentio kérdésében épen nem, mivel ideiglenes, s az elválási perben még nincs itélet hozva; az örökös intertentio kérdésében szintén nem, mivel ki e végett pert indit, keresetének támogatásaul a Szentszék itéletét elő fogja mutatni. Melly nézetekben osztozván a RR töbsége, ugy a Lonovics, mint a Nagy Pál inditványa voxolás nélkül elmellőztetett.

Lonovics még inditványt tőn, hogy nem csak az asszony, de a gyermekek élelmezéséről is tétessék említés, a mi köz akarattal elfogadtatott. — Ellenben Nagy Pál inditványa, hogy az intertentio maximuma p. o. a férj jövedelmének harmadik részére állapitassék, mint igen feltételes, s általánosan el nem határozható dolog, elmellőztetett. — Végre Somsics kivánta hogy az élelmezés elhatározásának kérdése nem a törvényhatóságra, hanem a törvényszékre bizatassék; mert a nemes embert csak itélet által lehetvén vagyonában háboritani, a megye határozásának végrehajtása nem lesz biztositva. — De Siskovics itt csupán ideiglenes politica ellátást szemlélvén, úgy vélekedett hogy azon dolgok sorába tartozik ez is, mellyekről a nemesi jusok sérelme nélkül fog ezentúl is a vármegyék gyülése rendelkezni, mint p. o. a malmok, sequestrumok s más egyebekben. Ezen észrevétel következésében a Somsics inditványa voxolás utján szintén kisebb számban maradott.

[8] *Proiectum de coord.* 23. l. („habita status bonorum, propriae item substantiae, prout et aliarum ad rem spectantium circumstantiarum condigna ratione.")

Az informatio általi befolyáshoz való ragaszkodás alkalmával Balogh kéré az egri fő Káptalan követét, hogy miután a világi perekben itélhetés tőlök elvétetett, ha már a fejszét elvesztették, a nyél után ne kapkodjanak. — Mire Lonovics bizonyossá teszi, hogy tennen principiumaira nézve a fejszén sem igen kapott, annál kevésbé kiván a nyél után kapkodni.[9]

[III.] Következett az 5-ik §. melly igy szóll: *Botránkozás czime alatt (titulo scandali) az egyházi itélő székek sem testi büntetést, sem közönséges javító helyekre záratást nem itélhetnek, hanem ez szintén világi itélő szék által fog a büntető törvénykönyv értelmében elrendeltetni.*[10]

Ebből a következő szavak *„közönséges javító helyekre — in publicis correctionis locis"*, nehogy ez oda magyaráztassék hogy privatus helyre szabad, Török inditványára kihagyatván, — egyébiránt ezen §. rostállása alatt szokatlan személyeskedések, s heveskedések jöttek közbe, nyilvános jeléül annak hogy a valláshoz csak közelitő kérdések is menynyire hevitik némelyeknél az indulatokat. — Ugyan is Lonovics a §-nak általános tartalmából még azt is következhetőnek vélte, hogy ha pap követ el scandalumot, ennek megbüntetése is elvonathatik a Sz[ent]-széktől. Pedig nem gondolná hogy a RR a Papokra nézve is meg akarnák a Sz[ent]székek itélő hatalmát tagadni, s kéri hogy az Egyházi Rendnek, *„privilegium fori"* név alatt ösmeretes jusát sértetlen hagyják.

Andrássy támogatván ezen nézetet, közönséges resensus között azon elvet védelmezte, hogy a vallás tiszteletével van öszekötve: hogy annak szolgái ha vétenek, büntetessenek ugyan, de mentől kevesb nyilvánossággal, nehogy a botránkozás botránkozással tetőztessék.

Nagy Pál kijelenté hogy tökéletesen ellenkező véleményben van. (Felkiáltás: mindnyájan!) Tiszteletben kell, ugymond, az Isten igéinek hirdetőit tartani, de ép azért vesztik el a tiszteletet, mivel gyakran criminalis vétségeikért, botránkoztató életökért is büntetlen maradnak, s legtöbnyire büntetésök abból áll, hogy más, gyakran jobb parochiára tétetnek által. Ugy tartatik fen a tisztelet, ha hogy a bűnös pap ugy, mint más akár ki, nyilván megbüntettetik. (Heybehagyás!!!)

Sz. Horváth nyilván kitétetni kivánja, hogy ha egyházi személy világi által megsértetik, a Sz[ent]szék ne tulajdonitsa magának a birószkodást. — De Somsich ez által gyengitve látná a szerkeztetésnek általános elvét. — Ravazdy világos törvényel ohajtja kimondatni hogy az egyházi személyek világi tetteikre nézve polgári büntető hatalomnak légyenek alája vetve. — Balogh védelmezi azon elvet, hogy jól elrendelt statusban a törvény súlyának kit kit egyenlőn kell érni.

Lonovics kéri a RRket, ne rohantassák ezen fontos kérdést, kevés vitatás után a hangosan kiáltott voxolásra, hagyják legalább hólnapra. De erre egy hangos *voxoljunk!* volt a felelet. — Szlucha az Andrássy értelmében szóllván, a megyék tisztviselőinek kisebb vétségeit hozta hasonlitásba, s midőn beszédje közben azt mondaná hogy varjú varjúnak nem vájja ki a szemét, a vele általellenben ülő Pronaynak arcz, s kéz mozdulatján valami gúnyoló jelentkezést képzelt észre venni, s a

[9] Az országos bizotság javaslata mindössze azzal a változtatással lett a kerületi törvényjavasat részévé, hogy Lonovics indítványa értelmében a „relate ad mulierem" szavak után betoldották: „prolesque", a „condigna relatione" kifejezés helyébe pedig „condigna reflexione" került. (*Iratok*, II. k. 361. l.)

[10] *Proiectum de coord.* 23. l.

sérteni soha senkit nem szokó Prónayt megvetést jelentő gestusokkal erősített szavakkal támadta meg; erre zajgás kerekedvén Prónay által közönséges igenlés közt erősen megróvatott, s rendre igazitatott, mire kijelenté, hogy sérteni nem volt szándékában. A Praesidium eloszlatja az ülést, okúl adván hogy még igen sokan vannak felirva s az idő már nagyon haladt. — De Géczy, Balogh, Ravazdy és kivált kép Somsics tagadván hogy midőn a RR valamelly kérdést el akarnak végezni, a Praesidium azt félbe szakithassa, köz megegyezés közt az ülést eloszlatni nem engedik. Az Egyházi rendnek minden tagjai eltávoznak. Végre voxolásra tétetik, ha álljon e a redactio? Még Esztergom is engedett a közakaratnak, s csak maga Fejér voxolt ellene.

Voxolás közben Zmeskáll igy szóllott: hogy igaza volt a Sopronyi követnek, midőn azt állitá hogy a papok büntetése közönségesen jobb parochiából áll, több eseteket tudnék beszélleni, nevezetesen megyémben azon scandalum történt hogy egy pap gyanúba jött hogy gyermeket ölt, ezen gyanú tulajdon vallomásán épült, mert ő maga vallotta, hogy prolem ardenti furno injecerit. Vallomását ugyan később viszavonta, állitván hogy részeg volt, midőn azt vallotta, absolváltatott, a parochián meghagyatott, s harmad napra tánczolt. — Erre Vitéz nagy tüzzel azt feleli, hogy sok lutheránus predicátort tudna nevezni, a ki criminalitást követett el — zúgás! és közönséges roszallás! — Bárczy és Ravazdy keserűn róvogatva szóllanak — Petrovay igen meg tudja fogni hogy absolváltatván azon pap, örömében tánczolhatott. — Végre Nagy Pál igy szóllott: Az Árvai követ reám hivatkozván, enyit mondok: legnagyobb tévelgés lenne, ha vagy egy felekezet azt tulajdonitá magának hogy az ő papjai mind derék jó emberek. A Krisztus 12 apostolt se tudott választani hogy közöttök egy rosz ember ne lett volna. Azért az ilyenekről legjobb csak in generalitate szóllani.

Megállapitatván a szerkeztetés,[11] az ülés eloszlott.

b)

Januar 31-én kerületi ülés.

Praesid[ium] a voltak. A születés napi köszöntő felirás[12] dictaturára bocsájtás végett Palóczy által felolvastatik. — A Szentszéket tárgyazta rendelkezés folytattatik.

6 ik §. *Minthogy az elvállási perekben világi bíróság által hozott itéleteknek polgári hatásukra nézve mindenüt állani kell; azon személyek, kik a legfelsőbb itélő szék által nős paráznasági bünrészesség miatt az egymással öszekeléstől eltiltattak; ha csak a terhelt rész ezen itéletnek uj pör utján (via novi) maga javára megváltoztatását nem eszközlötte, a consistoriumok által külön kérdés alá nem vétethetnek, s az öszekelésre fel nem szabaditathatnak.*[13]

Dubraviczky: Homályt lát ezen §-ban. Már a mult országgyülésen is előfordulván a Bihar v[árme]gye *Menszáros*, és a Pest Vármegyei *Nik-*

[11] A kerületi törvényjavaslat 5. §-a pontosan megegyezik az országos bizottságéval. Még az „in publicis correctionis locis" szavak sem hiányzanak. (*Iratok*, II. k. 362. l.

[12] *Iratok*, II. k. 31. s köv. l.

[13] *Proiectum de coord.* 23. l.

lóczy féle esetek,[14] tudva van a RR előtt hogy nem egyszer történt már az, hogy a Hétszemélyi fő törvényszék által is kimondatván az elválasztó itélet, s később papista vallásra térés jövén közbe, a Sz[ent]szék megváltoztatta az itéletet, s az egybe kelést megengedte oly személyel, kit attol a legfelsőb itélő szék is eltiltott volt. Nehogy tehát ezen §. szavai ürügyöt szolgáltassanak a polgári birói hatalom függetlenségének megsértésére; kivánja világosan kitétetni hogy a szerkeztetésben emlitett uj pör (törvényeink értelme szerint is) csak az anya perben itélt bíróság előtt inditathatik.

Melly inditvány Asztalos, és Bőthy által pártoltatván, köz akarattal elfogadtatott.[15]

[II.] 7-ik §. *Egyébiránt a Szent Székek eddig gyakorlott hatóságukban meghagyatván, itéletjök a világi bíróságok által végrehajtatni, s készséges assistentiaval segéltetni fognak.*[16]

Borsiczky: Ezen §-usnak elejét, melly az előbbi hatóság épségéről szóll, miután oly sok ügyek elvétettek a Sz[ent]székektől, annyival inkább ki hagyatni vélte, mivel a RR elhatározák hogy ezen Sz[ent]székeknek belső elrendelésök felől is fognak intézkedni. — Andrássy ellenben miután eddig mindég csak arrol volt szó, mi nem tartozik a Sz[ent]székek elébe, szükségesnek látja ezen §-ban igenleges rendszabást tenni, t. i. azt, a mi oda tartozik, nyilván kijelenteni. — Deák úgy vélekedett hogy miután minden világi hatóság elvétetett a Sz[ent]székektől, azt mondani, hogy előbbi hatóságuk fen marad, valóságos satyra. De nékie, kinek a vallásos sark izenet[17] tartalmát egész terjedelmében fentartani kötelessége, a szerkeztetés még is aggodalmat szül, s nehogy, azon izenet 9-ik pontjának 2-ik részétől a RR elállani látszassanak (t. i. hogy az evangelicusok vegyes házassági ügyeikben tennen vallásuk elvei szerint itéltessenek),[18] ha csak ugyan megtartani kivánják ezen §-ust a RR, javalja hozzá tétetni, hogy az ott emlitett hatóság, a lelki dolgokra „*in spi-*

[14] Bihar megye az 1825/7-i országgyűlésen gravamen gyanánt jelentette be: A református Menszáros Lászlónak az ugyancsak református Komáromy Annával kötött házasságát a megyei törvényszék a férj hibájából felbontotta és eltiltotta őt, hogy Ritter Jozefával egybekeljen. Az ítéletet a királyi kúria helyben hagyta. Amikor Menszáros áttért a katolikus vallásra, a szatmári szentszék azzal az indokolással, hogy felbontott házassága „propter defectum consensus ex subversante coactione nullum fuerit, ideoque sub tempus invalidi matrimonii adulterium cum persona libera, Josepha Ritter patrari nequiverit", az utóbbival kötött házasságát érvényesnek, gyermekeit pedig törvényeseknek nyilvánította. (Az országgyűlés *Irásai*, 472. s köv. l.) Az 1830-i országgyűlésen Pest megye jelentette be Bihar megye korábbi gravamenét: Az evangélikus Nikléczy Magdolnának az ugyancsak evangélikus Bornemissza Jánossal kötött házasságát a bíróság 1823-ban a feleség hibájából bontotta fel, megtiltván neki, hogy tettestársával házasságra lépjen. Bornemisszáné, miután katolikus lett, a váci szentszék előtt arra hivatkozva, hogy „occasione contracti huius matrimonii unus saltem testis fuerit praesens ad nullitatem matrimonii processit". A szentszék érvénytelenítette házasságát, mire ő tettestársával, egy kapitánnyal házasságra lépett. (Az 1830-i országgyűlés *Irásai*, 322. s köv. l.)

[15] A kerületi törvényjavaslatnak Dubraviczky indítványa értelmében bővített szövegét l. *Iratok*, II. k. 362. l.

[16] *Proiectum de coord.* 23. l.

[17] Az 1833 febr. 4-i kerületi ülés kezdte tárgyalni. (*Országgűlési Tudósitások*, I. k. 146. s köv. l.)

[18] *Iratok*, I. k. 69. l., *Országgyűlési Tudósitások*, I. k. 149. l.

ritualibus" értetik.[19] — Ezt betenni bajosnak vélte Lonovics azon oknál fogva, mivel mindnyájunk előtt még nem igen világos az, meddig terjed a lelki dolgok értelme, s a RR magok is látszatnak homályosan érezni, hogy az néha bevág a világi dolgokba is, p. o. a beneficialis kérdések, patronatus s a t. — Ennek következésében Hagy Pál azt javallá a szerkeztetéshez ragasztatni: hogy a Szentszékek hatósága *„a fent előszámláltakon kivül, praeter praerecensita"* épségben hagyatik. — Több inditványok után, voxolás által 27 megye voxával 22 megye s a szabad kerületek ellen előbb az határoztatott el, hogy igen is szükség a Sz[ent]székek hatóságárol emlitést tenni, — utóbb pedig a Zalai és Sopronyi inditványok közül, 26 megye s a sz[abad] kerületek voksával 22 megyei voks ellen a Zalai inditvány lőn győztes, a következendő bővitéssel: *quod spiritualia, disciplinaria et beneficialia.*[20] — Ezután

[III.] Deák megujitván követ társának tegnap elhangzott inditványát, világos törvény által ohajtja kimondatni azt is, hogy az egyházi személyeknek világiak által történt sérelmök világi bíróság itélete által büntetessék. Ezt ugyan némellyek, ugymond, az 5-ik §-ban benfoglaltatni gondolták tegnap, de ő ezen értelmet ama §-ban nem találja, s ámbár az mondatassék is, hogy ez törvény szerint eddig is igy volt, s ha történt is ellenkező, az nem egyébb volt, mint viszaélés, a viszaélés lehetőségét is világos törvény által megszüntetni kivánja.[21]

Asztalos törvényt idéz, melly ezt már rég az inditvány értelmében határozta el.[22] — Marczibányi tehát nem lát új gondoskodást szükségesnek, mert ha történt viszaélés, az oly személyeket érhetett, kik jusaikban járatlanok lévén, önként alája vetették magokat a Sz[ent]szék hatalmának. — De Böthy ép ezen okbol találta szükségesnek a Zalai inditvány elfogadását, mert a gyengéknek, s járatlanoknak van leginkább törvény oltalmára szükségök, egyébiránt maga a Cancellaria is részes ezen visza élésben, mint azt bizonyitja azon decretuma, melly által Vámosy Ersébethnek, egy plébános ellen, a Bihari alispán előtt inditott hatalmaskodási perét megsemmisitette.[23] Palóczy nem lát ujságot a Zalai inditványban, megtanúlhattuk már azt az angol Magna Charta példájából, hol a föld nélküli Jánosnak viszahelyheztetése alkalmával, a Korona átadásának egyik fő feltételéül köttetett ki, hogy senkit a maga birájától elvonni ne lehessen. Ezen elvet Európának itt ott született Constitutiói szintén a polgári szabadság alapjának tekintették elannyira, hogy még a szentség törés vétke is világi biró által itéltetnék.

Balogh is úgy vélekedik, mert ugymond a pap meg nem szünt polgár lenni, s igy magát a többi polgárokat itélő bíróság hatalma alól el

[19] V. ö. Kónyi: *Deák Ferenc beszédei*, I. k. 52. l.

[20] Az országos bizottsági javaslatnak „quoad spiritualia, ecclesiasticorum item disciplinaria et beneficialia" szavakkal bővült 7. §-a a kerületi törvényjavasatban a 8. § lett. (*Iratok*, II. k. 362. l.)

[21] V. ö. Kónyi: *Deák Ferenc beszédei*, I. k. 52. l.

[22] Az egymással perlekedő egyházi és világi büntetését egyformán állapítja meg az 1464 : 14. és 1647 : 16. tc., a *Hármaskönyv* II. 44. pedig fejvesztésre ítéli bizonyos esetekben a klérus tagját, ily ítéletet pedig csak világi bíróság mondhatott ki.

[23] Az 1825/7-i országgyülésen Bihar megye a gravamenek közé felvétette, hogy Vámos Erzsébetnek Moldováni Jakab várad-velencei plébános ellen az alispán előtt kezdett perét a kancellária az alperes előterjesztésére és a megyét meg sem hallgatva, 1826 nov. 24-i decretumával megszüntette. (Az országgyülés *Irásai*, 953., 973., 1280. l.)

nem vonhatja. — TARNÓCZY pedig hasonlatossággal él, álitván hogy ha az Istennek megsértése, u. m. az Isten káromlás világi itélő Szék által büntettetik, a bár mint fel kent pap sem tarthatja ezen birószkodást kissebségnek.

Az Egyházi Rendnek kiváltságát — *Privilegium fori* — leginkáb LONOVICS védelmezé, különösen azon oknál fogva, mivel irregularitás vétke nélkül testi büntetést nem is követelhet, s itt fekszik alapja annak hogy a major potentia esetében, a pap régi törvényeink szerént[24] sem kérhetett más büntetést mint *emendam capitis*.

Hoszab vitatás után voxolással döntetett el a kérdés. A Zalai inditványnak ellene többnyire azon oknál fogva hogy ez a büntetés törvény könyvbe tartozik, voxoltak: Nyitra, Trencsin, Vas, Esztergom, Moson, Bács, Ungh, Szepes, Heves, és Horvát Ország. — Jelen nem volt Fejér, s igy Deáknak inditványa a többi 39 megye, s a Szabad Kerületek voxával elfogadtatott. Mellynek következésében BÁRCZAY az egyházi személyek által világiakon elkövetett sértéseket is befoglaltatni kivánván, némelly balúl értések után ugyan csak DEÁKNAK inditványára e tárgyban egy külön §. szerkeztetett igy: *Egyházi személyeken világiak által, vagy ezeken egyháziak által elkövetett minden sértések polgári bíróság előtt lesznek itélendők.*[25]

Ezek után, némelly csekély érdekü vitatások közbenjöttével, az ülés eloszlott.

c)

Februar 1-ő napján Kerületi ülés. Előlülők a voltak.

LONOVICS: A mint egy részről méltókép becsüli az Egyházi Rend a KK és RR azon méltányosságát, hogy a Sz[ent]székek coordinatiója tervének előadására a Clerust megbizni méltóztattak, úgy más részről, miután a Sz[ent]szék ügyeinek tulajdonkép való birái a püspökök, vagy vicariusok, miután a Consistoriumok igy is coordinálva vannak, miután végre ezeknek itélő hatóságát a RR már csak ad spiritualia, beneficiaria et disciplinaria szoritották, ezekre nézve pedig szorosan a Canonokat tartoznak a Szent székek követni, az egyházi rend abban állapodott meg: hogy valamint a Coordinationak az 1790-ki küldötség munkájában foglalt javallatát[26] el nem fogadhatja, ugy javallati tervet maga sem ád. Elvettek már a RR mindent a Sz[ent]székektől, a mi a törvényhozás körébe tartozhatott, a lelki dolgok oda nem tartoznak, ezen okból mellőzte azt el az 1827-ki országos küldötség is,[27] és miután az 1790 : 26-ik cz[ikkely] 11-ik §. az evangelicusok consistoriumainak elrendelését is elvonta a törvényhozás köréből,[28] a mi egynek igazságos, az másnak méltányos, álljanak el a RR a Coordinatio idaeájától, s ha mégis némellyek ahoz ragaszkodnának, ám iktassák a 8-ik §. végére ezen szavakat: *Hogy pedig a Sz[ent]székek helyesen elrendelve legyenek, Ő felsége Apostoli Királyi tiszténél fogva gondoskodni fog.*

[24] 1439 : 38. tc.

[25] Ez a pont a kerületi törvényjavaslat 8. §-a lett. (*Iratok*, II. k. 362. l.)

[26] *Repraesentatio*, I. 18. s köv. l.

[27] A *Proiectum de coord.* IX. articulusa a 7. §-sal befejeződik.

[28] Az uralkodó meghallgatván a protestánsokat, gondoskodni fog, „ut ad omnigenam litigantium partium securitatem consistoria haec debite organisentur".

Borsiczky: A Sz[ent]székeket el rendelés nélkül hagyni lehetetlennek tartja, mindnyájan alája vagyunk azoknak vetve bizonyos kérdésekben, s hogy felettünk oly biró itéljen, kiről azt sem tudjuk hol, hogy és miként van? azt megszenvedni constitutionalis országban annál kevésbé lehet, mert mi csak törvény szerint itéltethetünk, s a mi nem igy történik, aziránt engedelmességgel sem tartozunk. Ha tehát az Egyházi rend nem akar a javallat készités kedvezésével élni, nincs egyéb hátra, hanem hogy a Coordinatio az 1790-ki munka szerint vétessék azonnal tanácskozásba.

Bezerédy: A mi csak a hazafiaknak bár melly polgári viszonyait illeti, az mind a törvényhozás körébe tartozik, s miután a Sz[ent]székek a házassági perekben oly viszonyok felett itélnek, mellyeknek világi hatása is van, miután az Egri főkáptalan követe maga több izben erősitette hogy a Clerus Magyar Országon nem csak úgy áll mint egyházi corporatio, — a Sz[ent]széknek coordinatióját mellőzni nem lehet, de az Apostoli Királyra sem lehet bizni mert az ellenkeznék az 1791 : 12-ik sarkalatos törvénnyel.[29] A szolló követ beszédje elején kijelentett elvéhez minden vallásra nézve ragaszkodik; s miután oly szempontbol halja a Coordinatiót elleneztetni, hogy az nem tartozik a törvényhozás körébe, bár ha ez előtt nem akartak volna is most abba béereszkedni a RR, attol többé elállani csak e miatt is lehetetlen.

Bóthy: Hogy az Egyházi rend elvállalta a Coordinatio tervének beadását, azon megvalja hogy álmélkodott, s azért épen nem csudálja, hogy most szavát visza húzva abba ereszkedni nem akar. De hogy coordináltatni fog a Sz[ent]szék, azt a RR már elhatározták, s igy nem is lehet a Trenchin inditványát nem követni.

Prónay: Annak ünnepélyesen ellene mond hogy az evangelicusok consistoriumainak elrendelése a törvényhozó hatalomtol elvonatott volna. Egyébiránt úgy hiszi hogy constitutionalis országban egy itélő széknek sem lehet legalis consistentiája, ha csak azt a törvényhozó hatalom el nem szerkeztette. — Ezen értelemben szóllott Balogh is, mire kitetszőleg nyilatkozott a csak nem közönséges akarat, hogy a már elhatározott coordinatiótul az egyházi rend visza lépése miatt a RR el nem állanak, — Somsics, Hertelendy, Dubraviczky azt azonnal fel vétetni sürgetik, hiába veti ellen a praesidium hogy a napi rendre a köszöntő felirás rostállata, s a fő RR izenetei vannak kitüzve, — hiába veti ellen Aczél hogy a 1790-ki operatum[30] kevés követekel van ülésben. — Marczibányi felteszi minden követről hogy azt olvasta s tudja mi van benne, — több pédányok nyujtatnak olvasás végett Desőffy kerületi jegyzőnek, s a RR minden egyebet mellőzve az 1790-ki Operatum sinór ösvényén azonnal bémennek a Sz[ent] székek coordinatiójába; mellyben is kevésbé érdekes vitatások közt ezeket határozták: *A Sz[ent] szék álland a praesesből, s capitularis táblabirákbol, vagy más törvénytudó, a püspökök vagy káptalani vicariusok által szükséges számban nevezendő férfiakbol, s egy jegyzőből, — mindenik biró egyenlő voksal birand.* (Ez Rudics inditványa, Lonovics által erősen elleneztetett.) — *A bíróság teljességére az első bíróságnál 5, az érseki széknél 7, a primásénál 9 kivántatik. A perek per extensum fognak előadatni, s nem a*

[29] A törvényhozó hatalomnak a király és az országgyűlés közti megoszlásáról szól és kimondja, hogy a bíróságoknak törvénnyel megállapított vagy megállapítandó szervezete királyi hatalommal nem változtatható meg.

[30] *Repraesentatio* I.

Notarius, hanem Kanonok által. Minden héten bizonyos napokban ítél, a szokott törvényszünetek alatt is.[31]

A feljeb vitel kérdése már nagyobb vitatást szenvedett, de csak ugyan a Primás lőn legelsőb birónak rendelve. — A vitatás jövő lapjaimban.

A következett napok resultatumai röviden:

Febr. 2-án Vasárnapi szünet. — Februar 3-án a Sz[ent] székek Coordinatiója bérekesztetik. VÁSÁRHELYI inditványára a Görög. nem egyesültek Consistoriumainak, POGÁNY inditványára pedig hoszas vitatás és példátlanúl kevertt árnyékolatú voxolás által az evangelicusok consistoriumainak is itt e helyen s a vallásos izenet többi tárgyaitol külön véve elrendelendő coordinatiója elhatároztatik, és az ez iránti javallat ki dolgozása titkos szavazat által nevezendő küldötségre bizatik.

Februar 4-én a köszöntő felirás országos ülésekben megrostáltatik, s felküldetik.

Februar 5-én a fő RR 28-ik Januari izenetei felvétetvén, az előleges sérelmek tárgyában választ sürgető felirásra nézve 28 megye s a szabad kerületek voxával 11 megye ellen, — a 3-ik Januariusi dorgálló Rescriptum iránt pedig a fel irás ellen voxoló 11 és nem voxoló 7 megyék ellenére 29 megye s a szabad kerületek voxéval a RR előbbi végzéseik mellett maradtak. — Közbe közbe erős nyilatkozások. — Utóbb a Januar 28-án felolvasott rescriptum került napi rendre, s annak rostállása megkezdetett, holnap folytatandó.[32]

118.

a)

A február 1-i kerületi ülés vitáinak néhány részlete.

b)

1834 február 3

Kerületi ülés.

Tárgy: A nemkatolikus felekezetek egyházi törvényszékeinek coordinatioja.

c)

1834 február 5

Kerületi ülés.

Tárgy: A főrendek hetedik izenete a sérelmek orvoslását sürgető felirat tárgyában, harmadik izenete a dorgáló királyi leirat tárgyában.

a)

Poson, Februar 8-án 1834. A Szentszékeknek Februar 1-ő napján kerületileg munkába vett elrendelése tárgyában leginkább két kérdés adott érdekesb vitatásra alkalmat, u. m.

[31] A felsorolt pontok az 1791-i országgyűlés által kiküldött jogügyi bizottság javaslatában a XI. cikk 4., 6. §-ai. (*Repraesentatio* I. 19. l.) A határozatok a kerületi törvényjavaslat 9—11. §-ai lettek. (*Iratok*, II. k. 362. s köv. l.)

[32] Olv. részletesebben a következő számban.

Az itélő szék teljességére megkivántatott tagok száma elhatároztatván,[1] Rudics törvénybe iktatni kivánta, hogy a szentszéki birák egyenlő voksal birjanak. Mert ő, ugymond, bár bizonyost nem tud is e tárgyrol, úgy hallotta hogy közönségesen a püspök, vagy helyettes (vicarius) határoz, a többiek csak informaticus szóval birnak. Ezen inditvány el látszott hangzani, miglen Lonovics, bár bajosnak vallá a tárgyhoz szóllását, miután kijelentette hogy az egyházi rend nem kiván a koordinatóba résztvenni, még is engedelmet kért, hogy néha egy-két felvilágositó szót mondhasson. (Halljuk! haljuk!!) — A Catholica hit elvei szerint a püspöki hatalom isteni szerkezetű. (Institutionis divinae.) A püspök avagy vicarius személyében van a fő pásztori három hatalom összepontositva, u. m. a törvényhozó, végrehajtó, és korlátozó hatalom (potestas legislativa, executiva, et coercitiva) s igy a catholica hit elvei szerint nem állhat hogy az egyszerű praesbyter oly nyomosságú birói voksot tulajdonitson magának, mint a püspök. Biztosan mondhatja, soha sem történik hogy a püspök azt mondaná a Consistoriumban: én az urakat csak tanácskozásra hivtam meg, itélni majd magam fogok, de más ám ezt defacto nem tenni, más pedig polgári törvény által eltörülni azon különbséget, mellyet püspök és praesbyter között a vallásos törvény felállitott. Meri állitani hogy ha elfogadtatik a Bácsi követ inditványa, nem akad pap, ki a Consistorialis bíróságot elvállalná.

Nagy Pál: A mit most hallottam, nem igen eggyez meg azzal, mit a papista hit felől tanúltam, mert azt ugyan még soha sem hallottam, hogy a püspök csalhatatlan. Ha őtet a Sz. Lélek különösen megszállotta, s ő egy fentebbi inspiratióbul mindent jobban tud, mint az egész Consistorium, úgy minek hiv tanácsosokat, ha pedig a sz[ent]szék tagjai csak tanácsosok, úgy mi végett coordináljuk azt? Én úgy tartom, világiak ügyei forognak ott, s ezekre nézve nem a püspöknek, hanem a Sz[ent] széknek, mint törvényes bíróságnak itélete bir kötelező erővel. El kell fogadni az inditványt.

Marczibányi: Midőn a birák számát meghatároztuk, magában értetik, hogy őket a végett tettük biráknak hogy itéljenek, nem pedig hogy festett bábok legyenek. De a kérdést világosan felvetni nem tanácsos. A főRRnél püspökök ülnek, ezek inditványunkat soha el nem fogadják, a miből az lesz, hogy czélt semmiben sem érünk, s még a testamenarius perek is a Sz[ent]székeknél maradnak.

Palóczy: Ezen ellenvetésre Követ úrnak tulajdon szavaival felelek, mellyeket a dorgáló rescriptum tárgyában kevés napok előtt mondott volt:[2] Ha törvényhozói munkálódásunkban azon tekintet által hagynók magunkat vezéreltetni, hogy a főRR ellenkezni fognak, úgy mielőtt valamit tennénk, mindég kérjük meg őket ha efogadják e inditványunkat? Egyébiránt az 1791 : 26-ik czikely[3] a vegyes házasságokat is a Sz[ent]székek itéletére bizván, mig ezen törvény áll, annak oly magyarázatába hogy egyes ember itéletétől függjenek az evangelicusok, soha meg nem egyezem.

[1] Az országos bizottsági javaslat az elnökkel együtt legalább három, míg a kerületi döntés legalább öt bíró jelenlétét tartotta szükségesnek. (*Repraesentatio* I. 19. l. e munka 619. l.)

[2] A január 10-i kerületi ülésben. (V. ö. előbb, 547. l.)

[3] 1791 : 26. tc. 16. §.

BENCSIK oly birót a ki csak permissivus voksal bir, birónak sem ösmérhet. — BALOGH pedig kijelenti hogy az absolutismusnak mindenben, s igy a bíróskodásban is ellensége.

Voxolásra kerülvén a dolog, a Bácsi inditványnak ellene csak Trencsin, Fejér, és Ungh szavazott, Temes pedig nem voxolt, és igy ezen szavak: *pari voto gavisuri*, igen nagy többséggel a szerkeztetéshez hozzá tétettek.[4] Sok követ nyilván kijelenté, hogy az inditványt feleslegesnek tartotta volna, ha az Egri Káptalan követnek beszéde a Bácsi követ gyanúját meg nem igazolja vala.

A 2-ik bővebben vitatott kérdés volt az Appellata kérdése. Az 1790-ki szerkeztetés azt javallá hogy *in suprema instantia nem a Pápához, hanem a Primáshoz mint „legatus natus"-hoz appelláltassanak a sz[ent]széki perek.*[5]

Sz. HORVÁTH ezt öszeütközésben látja lenni a 3-ik §-ussal, hol azt végezték a RR hogy a pereket az országbol kivinni megvisgálás végett tilalmas,[6] s igy a Pápának országon belől gyakorlandó felsőbségét rejtve elösmerték; különben is elvétetvén a világi ügyek, többé nem szükség abba ereszkedni, hogy a lelki dolgokban mikép legyen a legfelsőb delegált bíróskodás. — De ezen ellenvetés elmellőztetett BORCSICZKYnak s HERTELENDYnek azon észrevételére, hogy meghatározták ugyan a RR az országbol ki nem vihetést, — de tovább nem mentek, mert vártak az egyházi rend által béadandó coordinationalis javallatra, s miután az alsóbb bíróság coordináltatott, a felsőbbet homályos kétségben hagyni nem lehet.

Egyébiránt BORCSICZKY és SISKOVICS kivált ha HERTELENDYnek inditványa szerint ezen szavak *„már többé nem a Pápához appellaltatnak"* a szerkeztetésből kihagyatnak,[7] a Pápának felsőbségét az 1790-ki szerkeztetés által megsértetve teljeséggel nem látják, mert abban a legfelsőbb itélet a Primásra[a)] mint Legatus Natusra bizatik; Azon szerkeztetést tehát a magyar egyház függetlenségének, a Király apostoli jussainak, s a magyar nemzet önállásának érdekében pártolják. — Különösen BORCSICZKY nem hiszi hogy a *„legatus natus"* czim csak puszta hang, — ő kérdeni merné, ha nevezhet e a Pápa valakit követjének, úgy hogy az ezzel együt járó jusokat a későbbi pápák megtagadhassák, valjon mit mondanának a kanonokok, ha czimjök meghagyatnék, de beneficiumaik elvétetnének?

ÖTVÖS TAMÁS: A bíróságot hivatalnak tekintvén, a Pápának azon hatalmát hogy Magyar Országon hivatalt osztogathasson, egyátaljában tagadja, s azt is állitja hogy valamint csak azon itélő széknek lehet törvényes consistentiája, melly lételét a törvényhozó hatalomtul vette, úgy a magyar törvényhozásba csak a magyar nemzet, s a magyar király folyhat bé.

BALOGH: Nagyon sajnálja hogy midőn egy idegen felsőségnek országunkban gyakorlott bíróskodását már az 1790-ki országos küldötség is

a) Az eredetiben tévesen: pápára.

[4] A kerületi törvényjavaslat 9. §-ában: „ad integritatem vero iudicii quinque ad minimum *pari voto gavisuri* iudicantes, incluso praeside, necessarii erunt." (*Iratok*, II. k. 363. l.)

[5] *Repraesentatio* I. 19. s köv. l.

[6] V. ö. 612. l.

[7] „Appellata... non amplius ad summum pontificem, verum ad sedem primatis qua legati nati... patebit." (*Repraesentatio*, I. 19. s köv. l.)

elvette, most azt némellyek ismét visza kivánnák állitani. Illy hátralépést nem várt nemzetünkben, sőtt 50 év lefolyta után a felvilágosodás ösvényén nagyobb előhaladást reméllett.

Lonovics: Mit kiván a századnak felvilágosodott szelleme? nehéz meghatározni, azt tudom kivánja hogy polgári institutióinkban előbre haladjunk. Egyébiránt mutatják a történetek évrajzai, hogy a legszabadabb alkotmányok, respublicák is elmultak, s a Catholica egyház, azon Religio, mellyel a Pápa suprematialis hatalma ösze van kötve, áll; és minden világi s föld alatti hatalmak ellenére állani fog még akkor is, midőn ezen alkotvány is, melly most oly annyira, s oly igen méltán aggódtatja a RRket, régen nem lesz többé! A Primás „*legatus natus*" czimjét egyébiránt a szolló követ most is üres czimnek tartja, s úgy hiszi hogy a Pápa olymód nevezi a maga legatusait, mint a Fejedelmek tanácsosaikat, kit a munkásságnak kiszabott körével, kit titularis tanácsosnak, igy a Pápa is a magyar Primást titularis legatusnak. Csudálkozik egyébiránt hogy némellyek ezen czimhez oly hajlandók hatalmat is ragasztani; holott historiai valóság, hogy a Pápa követeinek rendkivüli hatalmát mindég nagyon veszélyesnek itélte a világ. Igy nálunk is tiltva van, hogy a magyar püspökök a Bécsben lakó Nunciussal csak értekezést is gyakoroljanak. Végre ismételi minapi javallatát[8] hogy egy állandó magyar biró delegáltatása eszközöltessék, illőnek találja, hogy ez a Primás legyen, — s azért a szerkeztetésbe ezen szavak helyett: „ad sedem Primatis *qua legati nati*" ezeket javalja tétetni: „*qua delegati Judicis*". Reménli ez nem fog nehézségre találni, s egyszersmind a Kalocsai Érsekkel fenforgó viszálkodásnak is véget vet, a ki régi privilegiumánál fogva Érseki Székétől nem appellál a Primatialis Székhez,[9] de ha úgy fog itélni a Primás, mint delegált pápai biró, a Kalocsai Érsek nem fog vonakodhatni.

Három felé oszlott a vélemény, a mellyek a Primás mellé semmi qualificatiót sem kivántak tétetni, — mások ezt hogy „*qua legati nati*" mások ismét: „*qua delegati judicis*". De első kérdésnek az tétetvén fel: szükség e valamelly qualificatiót megemliteni? — voxolás által az határoztatott, hogy nem szükség, s igy a további kérdésnek végeszakadt.[10] Végre még az is elhatároztatott, hogy az Érsekségekben a Káptalan megoszoljék, az ifiabb Consistorialis tagok első biróságot, az öregebbek pedig az Érseki felsőbb itélő széket képezzék, — ebben az Érsek viselje az előlülést, amoda előlülőt nevezzen. A Primás pedig a maga Érseki Székéhez is előlülőt nevezzen.[11] A Primási Székhez állandó bizonyos (legalább 9) birák neveztessenek, ez lesz minden szentszéki ügyekben a leg-

[8] A január 29-i kerületi ülésben. (V. ö. 606. l.)

[9] A gyakorlat bizonyára azoknak az önállósági törekvéseknek volt a következménye, amelyek során a káptalanját újjászervező Patachich Gábor érsek (1733—1745) a történeti hagyományokra hivatkozva elleneszegült a prímásnak, hogy az esztergomi zsinatokon suffraganeusaival részt vegyen. (Katona St.: *Historia metropolitanae Colocensis ecclesiae.* Colocae, 1800. II. k. 186. s köv., 218., 360. l.)

[10] A kerületi törvényjavaslat 12. §-a a határozatnak megfelelően így hangzik: „A feljebbvitel az érseki, ettől pedig a primási székre történik; a primási szék megüresedése esetében pedig azon bíróságra, mellyet Ő Felsége mint apostoli király egyházi legfelsőbb pártfogói jussánál fogva jelelend ki." (*Iratok,* II. k. 363. l.) A második rész az országos bizottsági javaslat 7. §-ának fordítása. (*Repraesentatio* I. 19. l.)

[11] Mindez a kerületi törvényjavaslat 13. §-a.

főbb bíróság.[12] Ha pedig nincs Primás, patronatusi jusánál fogva Ő felsége nevez ki birákat.[13] Azon kérdés pedig hogy a midőn a két alsób biró itéletében megegyezik, van e hellye a primatialis székben való feljeb vitelnek? a perlekedési rendszerre tartozónak itéletvén, itt az illető szavaknak a szerkeztetésből kihagyásával elmellőztetett.

b)

Februar 2-án vasárnapi szünet.

Februar 3-án kerületi ülés. Előlülők: Prónay, Klauzáll. Folytatatván a törvénykezési tárgy, legelőbb is a Szentszékek coordinatiójának az 1790-ki munkálat szerinti utolsó §-ussa, melly a Felségnek felvigyázási hatalmáról (de jure inspectionis) szóll,[15] lehető balmagyarázatok miatt kihagyatott, s a RR abban állapodtak meg, hogy a Felség felügyelési hatalmát a maga helyén rendszeresen fel fogják venni, s különösen nem csak a Szentszékekre, de minden bíróságokra nézve is értelmét s terjedelmét egy külön törvény czikkelyben meghatározni.

Ez után VÁSÁRHELYI inditványára, nehogy az országban vagy egy bíróság szerkezetlen maradjon, a görög nem egyesültek consistoriumainak coordinatiója is, kevés ellenzés után, elhatároztatott.

Most POGÁNY ismételé a múlt napokban már két izben nem illő helyütt s időben, és igy siker nélkül tett[16] azon inditványát, hogy a protestánsok Consistoriumai is coordináltassanak, annyival inkább, mivel most a RR az igazság kiszolgáltatását mindenekre nézve állandó, biztos törvényes lábra igyekeznek állitani, már pedig a protestansok házassági perei az 1790 : 26-ik czikely által csak ideiglenesen bizattak a törvényszékekre, t. i. Consistoriumoknak rendes felállitásokig,[17] s igy itt van az ideje, hogy midőn rendszeres intézeteket tesznek a RR, valamnit minden egyebekben, úgy e tárgyban is véget vessenek a provisorius, precarius állapotnak.

ASZTALOS emlékezteti a RRket hogy az 1791 : 26-ik czikely következésében,[18] a protestansok 1792-ikben Synodust tartottak, s a consistoriumok elszerkeztetése felől ő felségének bényujtották javallatukat.

[12] A kerületi törvényjavaslat 14. §-a: „Hogy a primási legfőbb vizsgáló törvényszék is rendezett karba helyheztessék, annak bizonyos s állandókép kijelelt törvénytudókból kell állani, abban itélet hozatalra mindenkor legalább kilencz itélő kivántatván." (*Iratok*, II. k. 364. l.)

[13] Ez a határozat a 12. §-ba került be. (V. ö. a 10. jegyzettel.)

[14] Az országos bizottsági javaslat 7. §-a szólt erről a kérdésről: „Révisio tamen in foro hoc ultimo non secus, quam in casu diffformitatis duorum fororum sententiae locum habitura est." (*Repraesentatio*, I. 20. l.)

[15] 9. §. Iudiciis his consistorialibus sub provisione et responsis onere dioecesanorum constitutis, quo illa incumbenti sibi muneri satisfaciant, iidem ac post hos metropolitani prospicient, supremam autem inspectionem et directionem regia maiestas medio cancellariae suae regiae Hungarico aulicae prout in reliqua, ita in haec quoque fora exercebit." (*Repraesentatio*, I. 20. l.)

[16] A szentszékről január 25. óta folyó viták ismertetése során sem Orosz, sem Kossuth nem említi Pogány indítványát.

[17] Az 1791 : 26. tc. 11. §-a szerint a házassági perekben a protestáns consistoriumok ítélnek, addig azonban, amíg ezek felállítására sor kerül, az utóbbi években érvényes elvek szerint a világi bíróságok, ú. m. a megyei és kerületi törvényszékek, valamint a városi tanácsok.

[18] Az idézett törvénycikk 4. §-a engedélyezte a zsinatok tartását.

A tárgy azóta resolutiótul füg,[19] kivánná tehát hogy a RR várnák bé, ezen 40 év óta elkésett resolutiót. — Ellenben Hertelendy s Marczibányi nem csak nem látják a további várakozásnak szükségét, sőt ugy hiszik hogy miután most a RR az itélő székeket mind rendszeresen coordinálják, ha csak félszeg munkát tenni nem kivánnak, a protestánsok consistoriumait törvényen kivüli állapotban teljeséggel nem hagyhatják. — Nagy Pál hasonló véleményben van, annyival inkább mivel ha ezen tárgyat itt a rendszeres munka körében felveszik a RR, egyszersmind eszközölni fogják azt is, hogy a resolutiora már 40 év óta hasztalan várakozó protestansok ezen sérelmök megszünjék. — Császár visza emlékezvén mit tettek a RR a legközelébbi napokban, meg van győződve hogy inconsequentia nélkül ezen kérdést mellőzni nem is lehet. — Ő azt hiszi hogy a felvett, s eddig minden mellékes tekintet mellőzésével hiven követett elveknél fogva, az országban található minden nemü bíróságoknak, még a katonai itélőszékeknek is coordináltatniok kell.

Pázmándy: Meg kell vallani hogy az inditványba hozott coordinatiónak szüksége igen nagy. De az 1791 : 26-ik czikelyben az van, hogy ő felsége meg fogja halgatni a protestánsokat a felől, miként kivánják a consistoriumokat elszerkeztetni,[20] — s úgy hiszi a RR sem fogják ezen kihalgatást a protestansoktol megtagadni. — Clauzál ennek következésében, valamint a görög nem egyesültek ügyét, úgy ezt is küldötségre kivánja bizatni. De Pázmándy a protestánsok helyzetét egészen másnak látja. Ezeknek törvény által is elrendelt kihalgatása nem annyit tesz hogy a dolog küldötségre bizassék, mert a protestansoknak nincsen a törvényhozók körében követjök. — Clauzál ellenben úgy hiszi hogy azon küldötség nem lesz kéntelen jelentését rögtön beadni, értekezésbe teheti magát a Superintendentiákkal.

Bőthy: Hogy resolutio alatt van a tárgy, ezek okbol magam se kivánnám felfüggeszteni. De más körülmények érdemelnek itt különös tekintetet. 1793-ban a Superintendentiák béadták ugyan javallatukat,[21] de munkálódásuk alatt 1792-ben megérkezett azon fatalis resolutio, melly az 1791-ki 26. czikelyt sarkából kiforgatta.[22] A Superintendentiák által béadott munka tehát nem csak a Consistoriumok rendbeszedését, hanem a közbe jött sérelmeket is tárgyazza, s igy ezen szövevényes tárgynak minden kérdései egymással szoros elválaszthatatlan kapcsolatban vannak. Miután azonban 40 év ota sem orvosoltattak, sőt nevekedtek a legérzékenyebb sérelmek, miután a RR látták hogy ámbár a vallás szabadsága a polgári szabadságnak egyik főbb egészitő része, még is arrol a 9 rendszeres munkák körében egy szó sem találtatik, a RRnek bölcsessége, s hazánk törvényeihez való ragaszkodása szükségesnek látta a vallásos

[19] 1791 szept. 14-től okt. 13., ill. 14-ig tartották meg a reformátusok és evangélikusok zsinatjukat, mégpedig az előbbiek Budán, az utóbbiak Pesten. Mindkét zsinat kánonjaiban a két egyház szervezetét zsinat-presbyteri alapon állandósította a világiak és egyháziak elvi paritásával és egy közös legfőbb kormányzó testületet, főconsistoriumot állított fel. Határozatait, bár az uralkodó megerősítése elmaradt, a kerületek, amennyiben módjukban volt, életbe léptették a saját hatáskörükben.

[20] V. ö. a 117. szám 28. jegyzetével. (618. l.)

[21] A felszólaló mintha úgy gondolná, hogy az egyes kerületek a zsinati kánonok felől tettek javaslatokat. Erről azonban nem volt szó.

[22] A helytartótanács 1792 szept. 25-i, 21 098. számú körirata. (V. ö. *Országgyülési Tudósitások*, I. k. 495. l. 4. jegyzet.)

sérelmeket mint egy 10-ik rendszeres munkát in complexu fel venni.[23] És ha már most a Consistoriumok coordinatiójának pontját abból ki szakitanánk, midőn egy részről a más munkáknál annyira került *„nihil per excerpta"* vétkébe ütköznénk, más részről félek hogy a többi nagyérdekű pontok bizontalan időre elhalasztatnának, pedig meg vagyok győződve hogy azoknak elintézését a RR többsége forrón óhajtja, bár nálamnál bajosan valaki forróban. Hozzá járul hogy a protestánsok kihalgatását a RR méltányosnak találják, de miként lenne az eszközölhető? a superintendentiáknak itt követjök nincs, a correspondentia pedig diplomatice szintén ki nem vihető, mert nem tudom minő charactert öltene magára ekkor azon deputatio. Álljanak el a RR ezen idaeától, s ne gyengitsék a vallásos izenet kivivása reménségét az által hogy egy pontot különösen kivesznek a többiek sorából.

PALÓCZY hasonló értelemben szóllott, — RAVAZDY pedig még hozzá adá, hogy coordinálni csak azt lehet, a mi már van, a protestánsoknak pedig még nincsenek is consistoriumaik. Tudjuk hogy 1600 táján Zsolnán constituálni akarták magokat consistoriummá, az ország törvénye meg nem engedte,[24] — 1730 táján ismét Bodrogkeresztúrban tettek valami intézetet, de az 1734 táján szintén eltörültetett.[25]

PRÓNAY hivatkozik a RR tudomására hogy a protestánsok consistoriumai civilis pereket nem itélnek. És igy legelőbb azt kellene elhatározni, kivánják e a RR felruházni ezen Consistoriumokat polgári perek itélhetési hatalmával, s a házassági pereket reájok bizni. Ha igen, úgy valóban coordinálni kell, de ha nem; akkor a lelki dolgok felőli rendelkezést ide nem tartozónak véli.

BORCSICZKY: A Catholica egyház szentszékei szintén lelki dolgokban biróskodnak, még is coordináltattak. Ha ezt tehettük, s helyesen tettük, azon vallásra nézve, mellynek feje Romában van; tennünk kell arra nézve is, mellynek feje a Monarchiában van. Én ép azért, mivel a jusok egyenlőségének barátja vagyok, egy vallásnak sem akarok a magaménál nagyobb szabadságot adni. Most a protestánsok részéről az kivántatik, a mit előbb a Clerus kivánt, t. i. hogy a dolog Ő felségére bizatassék, de mi ezt constitutionalis létünkkel ellenkezni véltük, s ezen elvhez most is, és mindég hiveknek kell maradnunk. Nem látom által, miért gyengitnők ez által a vallásos iznetetet, de a kihalgatás felől is úgy vélekedem hogy midőn a vallásos tárgyat a küldöttségben felvettük,[26] akkor sem voltak itt a protestánsoknak követjeik, még is előnkbe terjesztetett mind az, a mit tudnunk kellett, most is hasonló fog történhetni.

MAJTHÉNYI: Fő tekintetnek tartom, hogy midőn a törvényhozók sorában állunk, semmit meg ne szenvedjünk, a minek létele törvény kivüli. Már pedig hogy a protestánsok Consistoriuma resolutiótol függő tör-

[23] *Iratok*, I. k. 65. s köv. l., *Országgyülési Tudósitások*, I. k. 147. s köv. l.

[24] Zsolnán Thurzó György nádor elnöklete alatt 1610-ben az evangélikusok tartottak zsinatot. A felszóláló ezzel az 1706-i rózsahegyi evangélikus zsinatot téveszti össze, amelynek valamennyi határozatát az 1715 : 31. tc. érvénytelennek nyilvánította, tehát a consistoriumok szervezéséről szólókat is.

[25] Bodrogkeresztúron Dőry Andrásnál 1734 nov. 5-én tartott gyűlésükön a református vezető világi urak a kerületek élére, erdélyi mintára, gondnokokat állitottak és a négy kerület püspökeiből és gondnokaiból álló, évenként összeülendő egyetemes főconsistoriumot terveztek, élén az egyetemes főgondnokkal.

[26] Az 1833 jan. 9-i kerületi ülés küldte ki azt a bizottságot, amelynek feladata a vallásügyi sérelmek összeállitása volt. (*Országgyülési Tudósitások*, I. k. 87. l.)

vénykivüli helyzetben van, az csak ugyan tagadhatlan, valamint az is hogy oly bíróságot, mellyet nem a törvényhozó test coordinált, meg se lehet szenvednünk. Coordináltuk a Sz[ent]székeket, egyenlőség az mit a protestansok ohajtanak, ennek én is barátja vagyok, s annál fogva coordinalni kivánok mindent, még a zsidók Synedriumát is. Ez is körünkbe tartozik. Ha 1100 táján törvényt hozhattak, hogy ha vendége van a zsidónak, szabad disznó hust ennie, most is rendelkezhetik felőlök a törvényhozás.[27] — A *nihil per excerpta* engem nem tartóztat, ezen szerencsétlen idaeának barátja soha sem leszek, s ez ugy hiszem, már eddig is sok összeütközést, sok hiját okozott.

Kotsi Horváth is nagyon fájdalmasan érzi 3 millio protestánsoknak precarius létét, s úgy hiszi ez mindég igy marad, mig Consistoriumaik nem coordináltatnak. — Somsics meg van győződve hogy a Consistoriumoknak a világi dolgokba mint p. o. a nevelés nagytekintetű tárgyába, eddig is nevezetes befolyása van, de ő a házassági ügyeket, is azokra bizni kivánná. — Siskovics erre ellenkezőt nyilatkoztatott, s azért mindenekelőtt arra nézve kivánná tudni a RR többségének akaratját, ha van e szükség Consistoriumokra. — Arrol egyéb iránt hogy a vallástárgyabeli küldötségnek az 1793-ki Synodalis Acták[28] előmutattattak volna, maga részéről semmit sem tud.

Dellinger (kanonok) a hiját mindenütt kipótoltatni kivánná. Ha a Coordinatio kegyelmét a RR éreztették a catholikusokkal, ne vonják meg azt a protestansoktul is, ügyeljenek egyaránt minden polgár jóvoltára, a protestansok sem rosszabbak a catholicusoknál. — Ezért Balogh nyilvános éljennel adózott, s kivánta volna, hogy hasonló elvekből indult volna az is, ki a Káptalani Követ úr diszes székét ő előtte birta volt (u. m. Tagen).[29] — Azonban a Kanonok úr kijelentésében sokan még is csudálkoztak. — Császár ki is jelenté, hogyha nem tudná, mi történt a múlt napokban, azt kellene hinnie hogy a Clerus nagyon kiványa a Sz[ent]székek coordinatióját. — Mire Sághy (kanonok) voxolás közben, midőn t. i. a Clerus lőn felszóllitva, ugy voxolt: hogy miután protestáns atyánkfiai ügyöket ő felségére bizták, mig onnan a resolutio le nem érkezik, a Coordinatiónak sem helyét sem szükségét nem látja.

Voxolásra kerülvén a dolog, Bihar, és Heves vármegyéken kivül a többi törvényhatóságok mind reá állottak, ki egy ki más feltétel mellett, hogy cordináltassanak az evangelicusok Consistoriumaik. A mi tehát végzéssé lőn.

Deák: Már most tehát az a kérdés, miként coordináltassanak. Az 1790-ki 26. czikely azon just adja a protestánsoknak hogy kihalgattassanak. A törvény által adott ezen szabadságot annyival inkáb respectálnunk kell, mint hogy a protestans clerus ösmeri legjobban a dolog hijányát, annak pedig most legalább még itt képviselője nincs. Azt tartom

[27] Kálmán I. 49. szól arról, hogy az *izmaeliták*, ha vendégük van, vagy ha vendégségben vannak, *csak* disznóhúst ehetnek. (... de porcina *tantum* carne vescantur.)

[28] Az 1791-i református és evangélikus zsinatok határozatait a helytartótanács 1792-ben Sándor Lipót nádor elnöklete alatt s Batthyány József esztergomi érsek jelenlétében tüzetesen megtárgyalta, majd a kancelláriа vette azokat vizsgálat alá. Az uralkodó elé azután az államtanács véleményével együtt kerültek az iratok.

[29] Tágen János nagyvárosi nagyprépost ügyére vonatkozólag l. *Országgyülési Tudósitások*, I. k. 174. s köv. l.

tehát, diplomatice kell tudomásunkra jutni a protestánsok kívánságának, a mi úgy fog megtörténhetni, ha ő felségétől az 1793-i Synodalis actákat egyenest lekérjük, mert én nyilván kimondom hogy ezen actákat, mellyeket a kormány documentumnak használ, látni akarom, még pedig lenyomtatva akarom kezünkön forogni látni, s azoknak egész tartalmát in complexu megvisgálni.[30]

De sokan ezen az úton ismét csak halasztásra láttak alkalmat. MAJTHÉNYI pedig hozá teszi: hogy miután a törvény Ő felségére bizza a Consistoriumok coordinatióját; mi lenne belőle, ha azt felelné a kormány: nem adom, ez az én jussom, én fogom coordinálni. Igaz hogy ha törvény nem lenne is, a méltányosság kívánná hogy a protestánsok kihalgattassanak, de ugy hiszi, fognak ők abban módot találni hogy kívánságaik tudomásunkra jöjjenek.

Voxolásra tétetett fel: *Ha Deputatiora bizatik e a javallat kidolgozása, vagy elfogadtatik a Zalai inditvány?* A voxolás nagyon kevert volt, visza emlékezvén a vallás tárgyabeli véleményekre, p. o. Szlucha és Bencsik Bőthyvel, Baloggal, Bezerédyvel: ellenben Petrovay és Aczél Kölcseyvel, Prónayval, Palóczyval voxoltak. — A Zalai inditványt 16 megye pártolá, u. m. Nógrád, Komárom, Veszprém, Árva, Moson, Szerém, Zemplén, Sáros, Ungh, Szatmár, Szabolcs, Szepes, Gömör, Borsod, Torna, Arad, összesen 17 vox. Liptó, Pest, Verőcze, H[orvát] Ország jelen nem volt, s igy a többi 29 megye s a sz[abad] kerületek voxával Deputatio határoztatott, a melly titkos szavazattal fog neveztettni.

Február 4-én Országos (155-ik) ülések tartattak. Tárgya volt a köszöntő felirás,[31] melly ugyan az nap fel is küldetett.[32]

c)

Február 5-én kerületi ülés: Praesid[ium] Prónay, Klauzál. — *Napi rend:* a Fő RRnek a sürgető felirás tárgyában küldött 7-ik s a dorgáló rescriptum ügyében 3-ik[b)] izenetjeik.[33]

Az elsőre nézve POGÁNY inditványba tevé, hogy miután a RR szives készséggel megnyitották az egyesülés ösvényét, s azért méltán várhatták hogy a főRR többé a felirást hátráltatni nem fogják, e helyett ujabb meg ujabb, semmi okkal nem támogatott, s a dolog érdemét gyengitő modositásokat látnak kivántatni,[34] azt el ne fogadják, ha nem előbbi végzésök mellett tántorithatlanúl megmaradjanak. A mi kevés vitatás után 38 megyei s a szabad kerületi voxokkal 11 megye ellen el is határoztatott.[35] Voxolás közben Arad vármegye szóllitatván fel — ACZÉL igy kezdett szóllani: Te[kinte]tes kerületi Rendek! Ekkor TÖRÖK közbe szólt: maradjon! (t. i. a felirás.) ACZÉL: mit? maradjon? — vállat vonitva leül.

b) Az eredetiben tévesen: 4-ik.

[30] V. ö. Kónyi: *Deák Ferenc beszédei*, I. k. 53. l.

[31] A király és a királyné születésnapja alkalmával. (*Iratok*, II. k. 32. s köv. l.)

[32] Az alsótábla febr. 4-i, 155. országos ülésének hivatalos jegyzőkönyvét l. *Jegyzőkönyv*, VI. k. 76. s köv. l.

[33] *Iratok*, II. k. 27. s köv. l.

[34] A főrendek az alsótábla feliratjavaslata első szakaszának módositását kivánták.

[35] A határozat értelmében megszerkesztett nyolcadik izenetet l. *Iratok*, II. k. 34. l.

A második tárgyra nézve 29 megye, s a szabad kerületek voxával 14 megye és 7 nem voxoló ellen, szintén meg maradtak előbbi végzésök mellett, s az inditványba hozott feliráshoz ragaszkodtak.[36] — PÉCHY eddig mindég a felirás ellen voxolván, figyelmet gerjesztett, hogy most DUBRAVICZKY küldőinek feszülten várt utasitásánál fogva a felirás mellett szavazott. Egyébiránt e tárgyban igy szóllott:

BALOGH: Követ társam[37] ügyét magaméva tevé, ekkorig a szerénység szabályainál fogva tartózkodtam a szóllástol e tárgyban; de miután a fő RR harmadik izenetünkre sem hajlanak, miután azon rescriptumot,[38] mellynek *kegyes* (benignum) czimje tartalmával ösze sehogy se hangzik, annyira ápolgatják, hogy a legkiméletesebb tollal irott felirásunkat most sem akarják elfogadni, kéntelen vagyok őszintén, s állásomhoz illő nyiltszivüséggel véleményemet kimondani, és szivem érzelmeit tartózkodás nélkül kijelenteni. T[ekintetes] RR! Mit mondott légyen követ társam a főRRkről, s azoknak állásárol?, ez úttal fejtegetni nem akarom, annyit azonban még is emlithetek, hogy a M[éltóságos] főRR magokat megbántottaknak érzik; és csak ugyan meglehet, hogy követ társam némileg azon hibába esett, mellyel minap az egri káptalan érdemes követje Jósef Császárt vádolta,[39] t. i. a megelőzés hibájába; azonban csekély véleményem szerint ez sokkal kisebb hiba a hátra maradásnál, vagy az egyhelyben veszteglésnél; mert a megelőzés utat mutat a jövendőségnek az előlépésre, a hátramaradás és veszteglés pedig a jövendőséget a régi durva századok setétségébe visza taszitja. De egyébiránt is, a mit követ társam kijelentett, utasitásának liberalis szelleméből meritette, melly azt tartja: hogy nem csak a fő RRnek, de a kormánynak vetoját is korlátolni kelletik. Továbbá azt tartja; hogy mindenkinek polgári jusok adatván, s az oligarchia kicsapongásai elvágatván, valamint egy Rendnek a másikhoz, ugy egy táblának a másikhoz állása természetesbb idomba helyheztessék. Kérdem már most, hibázik e azon követ, a ki utasitása lelkéből szóll? Mert hogy mi alakba öltöztesse valaki utasitását, arra úgy hiszem utasitása senkinek sincs, és ha lenne, találkoznék e közöttünk a ki ily megszoritás mellet a követséget elvállalná? feltévén hogy nem mellékes czélbol, hanem egyedül a haza boldogsága előmozditása végett válalta el kiki e diszes hivatalt. T[ekintets] RR! Az 1825-i országgyülésén, midőn arrol vala szó, miként sanyargatták hazánkat a Királyi biztosok, mily örömest vállalták magokra némellyek a főRR közül a kormány törvénytelen kivánságainak[40] végrehajtását azon időben: mellyről Sopronnak érdemes követe azt mondá, hogy néhol a félig főtt ételt is elvitték az adózó tüzhelyéről, mik mondattak akkor e teremben a fő RR egyes tagjai, sőt a kormány ellen is? és mégis kikeltek a főRR azok ellen, kik erősben szóllottak? eszközöltek oly rescriptumot mely a szóllás szabadságát korlátozni szándékozik? Már pedig nagyobb vétek e a kormány törvénytelen kivánságai eszközének lenni, a mi 1823-ban történt, vagy az országnak köz kivánságait, először a vallás,

[36] Az i'y értelmű negyedik izenet: *Iratok*, II. k. 35. l.
[37] Tarnóczy.
[38] Az 1834 jan. 3-i királyi leirat. (*Iratok*, II. k. 13. s köv. l.)
[39] Lonovics, január 29-i felszólalásában. (V. ö. 605. l.)
[40] 1822 aug. 13-án a király elrendelte, hogy nov. 1-től az adót papírpénz helyett ezüstben kell fizetni. A királyi biztosok feladata az ellenszegülő megyék jobb belátásra bírása volt.

utóbb az előleges sérelmek tárgyában, annyira akadályoztatni, hogy az elsőt letenni, a másikat minden erejéből kivetkeztetni valánk kéntelenek? és nem gerjed e ezekre minden hazafinak szive fájdalomra, és a fájdalom nem buzdit e méltán erős kifejezésre? itéljék meg a RR.

De magán e jelen országgyülésén is, midőn az egyházi rendnek egy fő méltóságú tagja azt mondotta hogy a törvénynek engedelmeskedni nem fog,[41] vajon ezen ugyszóllván lázitó mondásra jött e valami rescriptum, vagy kijelentették a fő RR visza tetszésöket? Koránt sem. Valóban azokat, mellyek e részben e jelen ország gyülésen történtek, hasonlitani lehet egy pókhálóhoz, mellyben a kisebb legyek fenakadnak, de a darázsok és bögölyök keresztül törnek. Bizonyára ha valahol, e tárgyban szükségünk van az egyetértésre, különben egyenként és egyetemben oly hálóba jövünk, melyből a kiszabadulás jusaink megzuzása nélkül alig lesz ki vihető. Én valóban igen hajlandó vagyok hinni, hogy az e féle rescriptumok szüleményei azon állapotnak, hogy köztünk az egyetértés nem olyan, mint a milyen lehetne, s a milyennek lenni kellene. Lám! a legérdekesb tárgyak 3 vagy 4 szó többséggel mennek keresztül; ez nyilvános jele a meghasonlásnak. A kir. városok ekkorig dolgaikban tett rendelkezéseinkkel megelégedve nincsenek. Az Egyházi Rend velünk igen sok tárgyban ellenkezik, és nehezen akar elválni azon elvektől, mellyek felett úgy is már Damocles kardja függ. Magok a Jurisdictiók is, a mint halljuk, az urbariom iránt külön repraesentálgatnak. A két tábla közt ugy szólván egész diaeta folyta alatt meghasonlás uralkodik. Valóban az ily egyetértés, melly most hazánkban uralkodik, hasonló azon musikához, mellynek minden musikáló tagja más hangbol musikál. Ily körülmények közt könnyü a kormánynak a szóllás szabadságát korlátozó, s parancsoló hangon irott rescriptumokat kibocsájtgatni, s a jó alkalommal élni, mert igaz marad: *Omne regnum in se divisum desolabitur.* Ezt már hajdan érzette Poson városának polgársága, midőn ezen igéket Sz. Mihály kapujára feliratni, most pedig a már kopott betüket megujitatni rendelte. De nem akarok ezekben messzebb tévelyedni, mellyek minden igaz hazafi szivet búra, s gondra gerjesztik. Visza térek a tárgyhoz.

Hogy a felirást a fő RR elfogadni nem akarják, azt egyrészről némikép természetesnek látom, mert véghetetlen nagy önmegtagadás, resignatio kivántatik arra, hogy midőn valaki magát megbántotnak érzi, elégtételt kér, s az nékie megadatik; ekkor az elégtételt nagylelküleg el ne fogadja. Az emberi léleknek ily magas felemelkedését, meg vallom nem hazánkban, mellyet Istenem után leginkább imádok, hanem a Romai, s Görög hajdankor nagy embereinek évkönyveiben keresem. De már azt hogy a főRR a nemzet kivánságát hozájárulásokkal elősegéljék, hogy velünk egyetértőleg a haza boldogságát eszközöljék, azt már itt hazámban keresném, de fájdalom! bár ha világos nappal lámpással keresném is, fel nem találom. Más részről pedig azt is természetesnek látom, hogy a K és RR, miután a felirás elhatározása óta a körülmények nem változtak, sőt az ujonnan érkezett Rescriptum által sulyosodtak, a már elhatározott felirástol el annyival inkább ne álljanak, mivel az izenetinkben felállitott elvek a főRR által megczáfolva nincsenek. Ugyan is ha minden ok nélkül elállanának a RR, meg tar-

[41] V. ö. 539. l. 4. jegyzet.

tanák e ezen tábla méltóságát? mellynek fentartására bennünket maga a rescriptum is int. Én tehát a felirás mellett szavazok, s a mi engemet illet, ez úttal azt is bátor vagvok kinyilatkoztatni; hogy a szólásbeli szabadságot korlátoló ilyes rescriptumok bár szám nélkül érkezendnek is, részemről mig csak követ leszek, vélekedésemet, bár a fő RRnek s magának a kormánynak is tetszését nyerendi avagy nem, minden tartózkodás nélkül ki fogom mondani, mert minden érzelmek között, az intimidatiót — félelmet — legkevésbé ösmerem.

Pázmándy: Argumentum gyanánt kivánja a feleletben megérintetni, hogy ne kénszeritsenek minket a fő RR, azon juris publici kérdések feszegetésére, mellyeket ez úttal örömest mellőznénk.

Böthy: Ezt magam részéről tökéletesen pártolom, s midőn pártolom, bocsássanak meg a RR, ha parlamentaris hibába esem, a másik táblánál tanúltam. Azt hallottam ott, hogy a főRR azért kivánják a részletes taglalást mellőzni, mert „*afflictis non est addenda afflictio*". Ezen keresztény indulatbol eredett szánakozást, mint ember, és keresztény becsülni tudom, de mit értenek ez úttal alatta? Megfogni nem tudom. Én legalább magamat a kérdésben forgó rescriptum által affligáltatva egyátaljában nem érzem, s meg vagyok győződve, hogy azon érdemes követ úr sem érzi, ki ellen vannak ama rescriptumnak fulánkjai főképen intézve. És azért ama kérdések feszegetésétől egy cseppet sem irtódzom, sőt ha beéreszkedünk, véleményemet elő adni el nem mulatom.

Még Somsics, Majthényi, s Marczibányi szóllóttak (beszédjeiket közlendem).[42] A RR azt végezték, hogy még ez úttal elmellőzik az ilyes fenyegetődzésnek látszó kijelentést, s az aggodalom általános elveinél maradnak feleletjökben.

Február 6-án a Sorozat s a t. tárgyabeli rescriptum[43] felett a nemzeti jusok óvása, s a tábla homály nélküli disze, s méltósága tekintetéből szükségesnek itélt válasz határozatával, a tanácskozás bé rekeszteték.

Február 7-én és 8-án a Jász Kún, s Hajdu kerületek, és a XVI Szepességi városok törvényszékei kerültek napi rendre. A Jász Kunoknál első biró lesz a helységbeli Magistratus. (Ha község ellen foly a per, a kapitányi szék.) Appellálnak az egyesült kerületek törvényszékére, onnan a nádori székre, de Criminálékban az egyes kerületek törvényszékétől mint első bíróságtol a Curiára. A kebelökben lakó nemesek személyes és Criminalis ügyeikben pedig első biró lesz az egyesült kerületek törvényszéke, s onnan a Curia. — A Hajdu Kerületben első biró lesz a kerületi törvényszék, felsőbb biró a Curia. — A XVI városok Szepes v[árme]gye törvényszékére s onnan a Curiára appellálandanak.[44]

[42] Olv. a következő számban.

[43] *Iratok*, II. k. 29. s köv. l.

[44] A febr. '6—8-i kerületi ülésekről olv. részletesebben a 119. és 120. számban.

119.

a)

Néhány beszéd a február 5-i kerületi ülésről a dorgáló királyi leirat tárgyában.

b)

1834 február 5

Kerületi ülés.

Tárgy: A január 3-i királyi leirat első pontja: az országgyülés elhalasztása.

c)

1834 február 6

Kerületi ülés.

Tárgy: A királyi leirat további pontjai: a siettetés, a sorrend és a regressus.

d)

1834 február 7

Kerületi ülés.

Tárgy: A X. tc.: A jász-kun és hajdú kerületek birószágai.

a)

Posony, Február 12-én, 1834.

A dorgáló rescriptum iránti felirás negyedizben[1] előfordúlt kérdésére nézve, az *5-ik Februari kerületi ülésről* még ezeket jegyzem meg: SOMSICS némi homályt látott abban hogy a RR eddig mindég csak általános állitások mellet maradtak, de bizonyitásra izeneteikben nem ereszkedtek. Szükség egyenesen kimondani nem csak azt hogy a RRnek aggodalmuk van, hanem azt is, hogy azért van; mert a *severissime damnamus* kifejezéssel[2] a Felség oly dolog felett hozott itéletet, mellyben az itélet törvény szerint őtet nem illeti.

MAJTHÉNYI valamint nem csudálkozik azon hogy a főRR álhatatosan ellenzik a felirást, sőt azt hiszi hogy ha az ő állásukba magokat a RR átboszorkányozhatnák, hasonlót cselekednének; úgy viszont meg van győződve hogy ragaszkodni a feliráshoz a RRnek még szorosbb kötelessége. A mi a siker eszközeit illeti, ő ezeket nem a juris publici kérdések feszegetésébe való fenyegetésben találja, (a mi egyéb iránt compromittálhatná is a RRket, ha midőn majd a fenyegetést meg kel-

[1] A főrendek harmadik válaszának (*Iratok*, II. k. 28. l.) tárgyalása során.
[2] *Iratok*, II. k. 14. l.

lene valósitani, a többség oda ütne ki, hogy a felvett ösvényről nem kell más kérdésekre eltérni.) — Nem is kiván okokat okokra halmozni, mert annak jelét még soha sem látta, hogy 7 vagy 8 izenetek válogatása után is vagy egy tábla megvallotta volna hogy a másik tábla által capacitálva van. Ha nem a legfőbb hatású, az egyetlen egy bizonyos sikerű eszközt csak a követek táblájának egyes akaratjában találja, mert: hogy itt a nemzet képviselői szóllanak, s amott csak olyanok, kiket vagy születés, vagy királyi kegyelem helyhezett a törvényhozók sorába, azt csak ugyan senki sem tagadhatja. A követek táblájának, mint a nemzeti akarat tolmácsának ama fontosságát a fő RR is kéntelenek érezni, s innen lőn, hogy a mikor csak egyes akaratot tapasztaltak, (egy-két szó különbözés tekintetbe nem jöhetvén,) mindég engedtek, s engedni e tárgyban is kéntelenek lesznek, ha egyes lesz az akarat, Mert valóban erős a mi állásunk, de csak egyeség által erős. Egyébiránt a rescriptum gerjesztette aggodalmat a mi illeti, a szólló követ erre azon felül, mit a Somogyi követ érintett, még egy más okot is lát, t. i. hogy a kormány az 5-ik Decemberi eset tudomására nézve azt mondja, hogy azt a napló könyvből meritette. Egy részről úgy látszik, örvendeni kelleńe a napló könyv hitelességének eme elösmertén, de ő nem akar itt a hitelességről szóllani, ámbár arrol igen is sokat mondhatna, hanem úgy véli, hogy ezen tudomási kútfőre hivatkozásnak divatba vétele magának a kormánynak leend ártalmára; mert iráutunki állásában a kormány csak a mi diplomaticai értesitésünkből, u. m. felirásainkbol merithet tudomást.

Marczibányi: A boszorkánságra nézve megjegyzi hogy valamint Isteni törvény szerint ellenségeinknek megbocsájtani inkább kötelesség mint erény, úgy polgári törvény szerint mindenkinek, de kivált a törvényhozónak szoros kötelessége, magános neheztelés érzelmének a köz ügyet alája nem vetni. Meg van győződve, hogy a RR bár melly állásban is mindég hiven teljesitendik ezen köteleséget, jelen állásukban pedig el nem fogják türni, hogy egyik követ társokon oly kifejezésért, mellyet tennen magok lévén e tárgyban a törvényes birák, büntetésre méltónak nem itéltek, örökösen rajta maradjon a felség rosszallásának érzékeny büntetése.

b)

Ezen vitatásokat azon végzés követvén, hogy a RR még most is csak általános felettel ragaszkodandnak a feliráshoz, következett immár a napi rend szerint ama rescriptum, mellyet ő Felsége, az Ország Rendeinek múlt évi Majus 20-árol felküldött repraesentatiojára f. é. Januar 3-án leküldött, s melly Januar 28-án publicáltatott.[3] — Ennek taglalatába szakaszonként mentek bé a RR.

Az 1-ő Szakaszban azt nyilatkoztatja ő Felsége, *„hogy midőn az epemirigy veszélyes körülményei miatt, ennek enyhültével pedig a jelen országgyülés czéljának biztosb elérése végett az országrendei által is kijelentett kivánság (u. m. az operatumoknak othoni megvisgálása) tekintetéből a dietának egybehivása kiség elhalasztatott, nem csak nem adatott semmi ok az 1569 : 2-ik t. czikkely*[4] *lelkével megegyeztethető*

[3] *Iratok*, II. k. 29. s köv. l., magyarul e kötet 598. s köv. l.
[4] V. ö. e kötet 599. l. 53. jegyzet.

panaszra, sőt Őfelsége ujabb jelét adta annak, hogy az ősi alkotványnak sehol sincs erősebb oltalma, mint az ő szivében." — Alább pedig az országgyülés módjára nézve is az 1495 : 25., 1723 : 7. és 1790/1 : 13. czikelyekre hivatkozik ő felsége.

DEÁK: Kifejtvén az országgyülés elhalasztásából eredett aggodalom okát, s az e részbeni dietai tractatus eddigi folyamatát, ugy hiszi: hogy midőn ő felsége törvényekre hivatkozik, most az egyszer kivánságunkal találkozik, mert mi is ép azon törvényeket kivánjuk teljes erejökben fentartani. A szónok tehát a felség nyilatkozásának ily értelmet tulajdonitván, ez úttal a KK és RR aggodalmát megszüntetettnek tekinti, s ezen nyilatkozást a válasz felirásba kijelenteni kivánja.

MARCZIBÁNYI ellenben a RR aggodalmát el oszlatotnak nem tekintheti, mert úgy látja hogy a Felség épen nem úgy magyarázza s alkalmaztatja azon törvényeket, a mint mi kivánjuk.

BEZERÉDY: Ujitani ohajtván az ő Felsége által is megemlitett törvényekhez való ragaszkodás kijelentését, egyszersmind véleménye szerint nem mellőzhetik el a RR, hogy a Királyi levélben felhivottt 1569 : 2-ik törvényről szintén emlékezetet ne tegyenek. (Ott elösmerik az Ország Rendei hogy az akkori körülmények között az ország gyülését nem lehetett a kirendelt határ időre egybe gyüjteni.) Azon szerencsétlen időkben sok történt, a mi sérelmes volt, s később orovosoltatott is, sőt talán ép ezen törvényczikkely volt egyik ok, melly az ország jusainak nagyobb biztositása s kétségbe nem vétele tekintetéből szükségessé tette az 1715., 1723. és 1741. törvények alkotását, mellyek a diaeta elhalasztásának régi törvényeink által felállitott okait megszüntetik, s ezen elhalasztást a kormányra teljeséggel nem bizzák.[5]

SISKOVICS egy értelemben van, annyival inkább: mert azon 1569-ki törvény a fenforgó esetre egyátallában nem vonható. Ha viszaemlékezünk a körülményekre, mellyek között azon törvény alkottatott, hogy Sziget ostrom alatt volt,[6] s hazánk belsejében a török tanyázott, meg kell ösmernünk: hogy helyheztetésünk e részben egészen más, kiváltképen mert azóta hozatott jusaink biztositására az 1741 : 22., melly csupán két esetben engedi meg az országgyülés elhalasztását.

PÁZMÁNDY a Zalai s Trencsényi véleményeket egyesiteni ohajtá. Nem idegen a rescriptumnak szóban forgó kifejezéseit a magunk részére magyarázni, de ugy: hogy előbb ki jelentett elveinknek ne derogáljunk. Mondjuk: hogy elfogadjuk azt hogy a felség csak a törvényeket kivánja feltartani, de tegyük utánna hogy mi a törvényekhez hasonlón ragaszkodó indulatunknál fogva, a dieta elhalasztásának más okát továbbá is el nem ösmérhetjük, mint mellyek a törvényben ki vannak jelelve.

A vitatások ezen túl többnyire azon tengely körül forogtak, ha valjon szükséges e különös törvényekre hivatkozni, és in specie mellyekre? végre a válasz az itt felhozott szónokok elvei szerint szerkeztetni rendeltetett.

Némellyek Ő felségének azon kifejezését hogy az ősi alkotmány legerősb oltalmának tennen szivét állitja, a nemzet köszönetére méltó-

[5] Az 1715 : 14. tc. elrendeli, hogy három évenkint, szükség esetén pedig gyakrabban is országgyűlést kell tartani, az 1723 : 7. tc. megújítja ezt, az 1741 : 22. tc. pedig országos concursus tartását csak akkor engedélyezi, ha az ellenség váratlan betörése, vagy nyilvánvaló háborús ok akadályozná országgyűlés tartását.

[6] Az érvelés sántít, mivel Szigetvár elestének évében (1566) volt országgyűlés sőt a következő évben is.

nak ítélték. — Rudics is tiszteli ezen atyáskodó indulatot, de úgy hiszi, ezen felül vannak nekünk törvényeink is, mellyek alkotmányunkat garantirozzák. — Nagy Pál pedig, ki egyéb iránt ismétlé a dieta elején[7] sok izben kifejtett azon nézeteit, hogy ő a cholera miatt történt elhalasztásból eredett aggodalomban soha sem osztozott; a mint egy részről köszönetre méltónak véli ő felségének ama biztositását, úgy más részről azt hiszi, szó nélkül hagyni azt még sem lehet. Ő felsége mig él, meglehet hogy fel fogja alkotmányunkat tartani, de az uralkodók is halandók, a status ellenben halhatatlan, s a törvény nem csak mára alkottatik, pedig tudjuk voltak, s alkalmasint lesznek is uralkodók, kik az alkotmány fentartását nem igen hordozzák szivükön.

c)

Februar 6-án kerületi ülés. — Előlülők Prónay, Klauzál. Következett a Királyi levél 2-ik §-ussa. — Itt a Felség különös gondjai közé számitja *hogy mit az 1495 : 25., 1723 : 7. és 1790/1 : 13-ik czikelyek*[8] *az országgyülés tartásának módjáról is rendelnek, szentül teljesitessék. Midőn tehát az ország jusait épségben fentartatni kivánja, királyi Jusait csonkitatni szintúgy soha nem engedi, s azért inti a RRket hogy a törvény ösvényét követve, a Királyi Propositiókban kijelelt Operatumokat folyton visgálván, a munkásságban nagyobb szorgalomra, az idő nyerésben gazdálkodásra, s a tanácskozásban illő mérséklésre ügyeljenek*".

Deák: Ösze hasonlitván ezt a 16-ik aprilisi rescriptummal,[9] aggodalmamat el nem titkolhatom. Mind a kettő oda utasit hogy mellőzve minden egyebet, a propositiókat pertractáljuk. Igaz hogy a propositiók mostani tárgyai országos sérelmeket is foglalnak magokban, igaz hogy a rendszeres munkáknak felvétele országos kivánság, de félek hogy ezen popularis propositiók örve alatt a nemzet kiforgattatik azon sarkalatos jusából, hogy sérelmei minden országgyülésén mulhatatlanúl orvosoltassanak. (Itt a törvényhozás pragmaticai historiájából meritett adatokkal erősiti azon, a dieta elején bő fejtegetéssel közlött thesist,[10] hogy az Ország Rendeinek jusa van, s gyakorlása volt a sérelmeket akkor venni fel, midőn jónak látták, bár a propositiók előtt is, mint ezt az 1559-től számolt 11 országgyülések bizonyitják.) Hibáznánk ugyan, ha fel nem vennénk az Operatumokat, de vannak az Országnak más érzékeny sérelmei is, mellyeket orvosolatlan nem hagyhatunk. Midőn tehát minket ezen kötelesség teljesitésére törvényhozói tisztünk, s méltóságunk intenek, nem csak nem vétünk, sőt tartozásunknak felelünk meg, ha ő felségét megkérjük, hogy az inauguralis diplomákkal is erősitett azon törvényeket, mellyeket (fájdalommal mondom) ő nem teljesitett, hozza végrehajtásba, s minden felterjesztett sérelmeinket orvosolja, kijelentvén egyszersmind, hogy mi az ország sérelmeinek minden országgyülésén orvoslását fejedelmi fő kötelességei közé számitjuk. — Továbbá oda látszatván a rescriptum szavai mutatni, mintha a sorozat a propositiók

[7] Kossuth az emlitett felszólalások közül csak az 1833 márc. 19-i kerületi ülésben elhangzottat említi. (V. ö. *Országgyülési Tudósitások*, I. k. 230. l.)

[8] V. ö. e kötet 599. l. 54. jegyzet.

[9] E válasz volt az országgyülésnek a királyi propositiók és előleges sérelmek ügyében készült feliratára. (*Iratok*, I. k. 195. s köv. l.)

[10] V. ö. *Országgyülési Tudósitások*, I. k. 38. s köv. l.

által állapitatott volna meg, — ez nem úgy van, — s igy szükség megjegyezni hogy a sorozat megállapitása dietalis tractatus utján történt. Mondja azt is a felség hogy nagyob szorgalommal, legalább idő kiméléssel munkálódjunk. Én úgy hiszem, mi kötelességünket teljesitettük, és ha van is a felvett tárgyak közt egy vagy más, mit talán egyes vélemények közöttünk a Rendszeres munkáknak subordinálni kivántak volna, miután azt a többség csakugyan felvétetni rendelé, jele hogy a nemzeti ohajtás, s előleges intézkedést kivánó vala. Midőn ezt kijelentetni vélném, meg kell azt is emlitenem: hogy ő felsége maga is azt vallotta az operatumok felől, hogy azok nagy fontolgatást kivánó munkálatok, s azért kivált belső szerkeztetésünket tekintve bizonyára sebes haladást nem szenvednek, de ha még is lassúnak véli Ő felsége haladásunkat, mondjuk meg feleletünkben hogy a gyorsab haladás egyik fő gátja lesz ezentúl is az előleges sérelmek orvosolatlan állapotja, mert sok munkálatokban, mint már másszor is ki mondottuk, alap nélkül fogunk szüköl-ködni. Szükség tehát a kormányt ujabban felszóllitani hogy sérelmeink orvoslása által módot szolgáltasson a sebesb, és biztosb haladásra. — Végre a mérséklésre tett ujabbi intésre felelnünk kell oly értelemben, mint már a másik intő rescriptum[11] iránt megállapodánk, s kimondanunk, hogy ezen ismételt intés annyira inkább fáj, mert érezzük hogy jusunkal is éltünk, kötelességünket is teljesitettük. S im ezeket ohajtanám a feleletbe tenni, mellynek azon kellene főkép sarkallani, hogy a lassú haladás nagy részben a sérelmek orvosolatlan voltának következése, s hogy a felség által önként felhivott törvények menjenek valahára teljesedésbe.[12]

BÖTHY: A Barsi rescriptumnak (mert igy kivánom azt nevezni) száma 53., költ az Januar 3-án s leérkezett 7-én. Az előttünk lévő resriptum szerint azon nap költt, száma 52., s megérkezett 3 hét mulva.[13] Amaz tehát a Mongolfier találmányán, emez a rendes dietalis csiga postán utazott, mellyből nyilván azon czélzást kell következtetnem, hogy amannak menydörgő villámja közinkbe lecsapván, emezt majd rettegés közt fogadjuk mint a zsidók a Messiást! — A mi a rescriptumot illeti, hahogy a kormány csak legkevésbé is loyalis lenne, ily hangon bizonyára nem irna akkor, midőn a méltatlanúl szemünkre vetett hibákban leginkáb maga leledzik. Nem mi vagyunk azok, kik a törvényt nem teljesitettük, a kormány az, ki a törvényeket megszegé. Sérelmeink 40 év óta orvosolatlanok, s ha kormányunk a felvett szerencsétlen systemát tovább is követni fogja, Mathusalem idejéig sem lesznek orvosolva. Ezt azért emlitem, mert mit Zala v[ármegye] követe az előlegesekről mondott, azt minden sérelmekre kivánnám kiterjesztetni. De intetünk még arra is, hogy az idővel jobban gazdálkodjunk. Ezen nyilat ugyan hasonlóan vissza lehetne forditani, mert valóban a kormánytol se nagy gazdálkodást tanulunk. Azonban ha megfontolom hogy a kormány maga szükségesnek itélte a rendszeres munkáknak a törvényhatóságokkal való közlését, hogy ennek következésében részletes utasitások adattak, mellyek egy-

[11] Tarnóczy 1833 dec. 5-i felszólalása ügyében.

[12] V. ö. Kónyi: *Deák Ferenc* beszédei, I. k. 54. s köv. l.

[13] Mindkét leiratot a magyar kancellária bocsátotta ki. Szövegüket, amelyeket az uralkodótól készen kapott meg, a jan. 3-i tanácsülésen mutatta be a kancellár, a referens, Bartal György pedig ugyanezen a napon intézkedett az expediálás felől. (*Orsz. Levt., Kanc.* 513. és 512/1834.)

mástól gyakran nagyon különböznek, hogy a követnek kötelesége küldőinek utasitását nem csak előadni, hanem annak kivitelére mindent el is követni, lehetetlen meg nem vallanom: hogy ily nagy moralis test ezen munkálatokban sebesebben nem haladhatott. De érezvén ezt eleve is a RR, a dietalis költségek viselését fenálló privilegiumok ellenére előre önként elvállalták. A kormány azonban minket csak feddeni tud egész bő kezüséggel, de ama lelkes intézkedést egypár száraz szóval kijelentett elfogadásnál egyébre nem méltatja. Végre még méltóztatik minket mérséklésre atyailag inteni. Ha visza emlékezem azon időkre, midőn még a vadállati játékszinek divatoztak, úgy találom hogy ezek leginkább azon oknál fogva törültettek el, mivel a gyengéded érzést bántották, s az örökös mészárlás vad indulatra gerjesztett. Én részemről kinyilatkoztatom hogy az ily hangú rescriptumok én bennem legkisebb gyengéded érzésre sem fognak soha is találni, s hogy a kormánynak ily feddésekhez jusa legyen, soha el nem ösmerem, teheti azt ott, hol a repraesentatio systema még bölcsőjében szendereg, de mi nálunk munkálódásunk belső folyamatjához semmi köze. Vannak nekünk törvényeink, mellyek elégségesek a rend és méltóság fentartására, s én ugyan részemről azt hogy a voksok szabadsága a kormánynak bár melly befolyása által is korlátoztassék, soha meg nem engedem.

Miután még némelly követek az ország sérelmeinek akár mikori initiálhatását, mint nemzeti just, az országgyülés kezdetén is már kifejtett nézetekkel bővebben támogaták — Répás nevezetesen ezen thesisre magából a rescriptumban felhivott törvényeknek diplomaticai taglalgatásából erőséget merigetett, — a válasz Zala v[ármegye] követének elvei szerint elhatároztaték, s a Praesidium kérdé Böthyt, ha valjon azt, mit a két rescriptum datumairol mondott, a feleletbe iktatás végett hozta légyen e fel? Böthy: koránt sem, én csak a nevetséges oldalát akartam a rescriptumnak előadni, s a mi czélom volt, elértem.

A 3-ik §., melly az Urbariale után a Juridicum, Contributionale és Commerciale felvételére tudomáskép hivatkozik, itt is tudomásul vétetett.

A 4-ik §-nak első részére — a *regressus* iránt Bezerédynek azon észrevétele fordult elő: hogy a kormány ennek oly értelmet ád, hogy a későbbi végzéseknek az előbbeniekhez alkalmaztatása az országgyülési tractatus természetében fekszik. A RR azonban ezt nem úgy értették, hanem azt kivánták biztositani hogy ha a nagyterjedelmü munkálatok közt összeütközést vennének észre, azt ugy a mint jónak látják, a későbbi végzést az előbbihez, vagy viszont az előbbit is a későbbihez alkalmaztathassák, s egyenlitésbe hozhassák. Mire elhatároztatott hogy a RR a regressus iránt előbbi értelmekhöz ragaszkodnak. A §-us másik részére nézve pedig, melly a concertatiónak[14] elmellőzését csak a jelen tárgybeli nagyszámu törvényekre látszatik elfogadni, — Somsics inditványa következésében azon értelem állapitatott a feleletbe tétetni, hogy a RR a concertatiót általánosan eltörültetni, s az alkotandó törvényczikelyek stylusára nézve is a felirás és resolutio diplomaticus utját használtatni kivánják, — szolgáljon erre tanúságul, ugymond Somsics, az 1830-ki

[14] Az országgyülés megbizottjai és a magyar kancellária Pozsonyban tartózkodó ú. n. országgyülési bizottsága közös tanácskozáson állapította meg a feliratok és a királyi elhatározások alapján a törvényczikkek végleges szövegét.

példa, hol az utolsó napokban éjjeleket nappalokká változtatva üztek kergettek unszoltak gyertyásztattak, mig végre csak ugyan elvették concertatio utján azt is, mit a resolutio megadott.

Az utolsó §-ban elfogadván ő felsége az országgyülési költségek iránti initiált törvényczikkelyt,[15] BENCSIK inditványba tevé, hogy az adózó nép könnyitésének azonnali eszközlése, s az öszehalmozásból a nemességre háramlandó szerfeletti terheltetés tekintetéből, a következtetés ellen szükséges ovások mellett, ezen törvényczikkely most az egyszer eltérve a szokott divattol azonnal sanctionáltassék. — PÁZMÁNDY figyelemeztetett az ily partialis sanctionáltatás példájából káros következésekre — a Bencsik inditványa 37 megye és a Jász Kún, Hajdu kerületek voxával 11 megye ellen félrevettetett.

Ez után pedig a Sz[ent] székeket tárgyazta törvény czikkely stylusa meghiteltetett.

d)

Februar 7.-én kerületi ülés. Előlülők a voltak. — Legelőbb a Fő RRhez küldetni határozott Izenetek[16] stylusa megrostáltatott, utóbb napi rend szerint a törvénykezési tárgy folytatatván, következék a X-ik törvényczikkely a Jász Kún, és Hajdú kerületek, nem különben a XVI Szepességi városok törvényszékeiről.[17]

1-ő §. A Jászok és Kúnok, nem különben a Hajdu városok kerületiben, minden neműi polgári perek ezentul is a helybeli Magistratus előtt kezdendők, s itélendők, onnan fellyebvitel utján (a Jász Kúnoknál közbe vetett kapitányi szék jövendőre eltörültetvén) a kerületi törvényszékre, onnan pedig a Nádori bírósághoz, mint legfelsőbb itélő Székhez fognak vitetni.

Erre nézve az ELŐLÜLŐSÉG mindenek előtt azt javallá hogy miután a hajduk eddiglen köztudomásra különböző szerkezetüek voltak, s javaikat donationalis jusal birták, tanácskozás könnyitése végett is, előbb a jász kunok, utóbb a hajduk külön vétessenek intézkedésbe. A mi köz akarattal jónak találtatván, a jász és kún kerületeket illetőleg

ILLÉSY jelenté hogy küldői a törvényczikelyt igen is elfogadják egy kis toldalékkal, t. i. hogy első folyamodási bíróságnak a községi tanács meghagyassék azt igen is ohajtják, s biztositathatja is a RRket hogy midőn ez által a lakosokra nézve az igazság kiszolgáltatásában nagy könnyités eszközöltetik, azon tanácsok valósággal oly szerkeztetési fokon állanak a Kerületekben, hogy bár mi tárgyu, s keresetü perekben is a birószkodást bizton gyakorolhatják. Azonban vannak még is némely perek, mellyek előttök nem folyhatnak, p. o. midőn a kereset alá vett jószág több határokban helyheztetik, vagy a hatalmaskodásban részt vett allperesek több helyütt, vagy épen több kerületekben laknak, vagy végre midőn valamely per maga a község ellen indittatnék. A mint megegyezik tehát hogy a Kapitányi Szék, mint közbevetett appellatorius bíróság megszüntessék, úgy kivánná, hogy a most érdeklett, s az 1751 : 25-ik törvény által megállapitott regulatorium 2-ik[a)] czikelyében bővebben elő-

b) Az eredetiben tévesen: 4-ik.

[15] *Iratok*, I. k. 234. s köv. l.
[16] A három izenetjavaslat végleges szövege: *Iratok*, II. k. 34. s köv. l.
[17] *Proiectum de coord.* 24. l.

számlált esetekre nézve[18] első bíróságnak meghagyatassék, nem valamelly különös ragaszkodás, hanem egyedül az ellátás szükségének tekintetéből. Egyébiránt a törvényjavallatra nézve nincs észrevétele, s különösen a Nádori legfelsőbb birói hatóságot, mint a jász kúnok privilegialis helyzetével szorossan öszekapcsoltat, s a nádori méltóság jusának, s kötelességeinek egészitő részét számtalan törvényeink értelmében[19] fen-

Dubraviczky: Ezen előadást különösen a helybeli tanácsok helyes szerkezetű állapotjára nézve, mint szomszéd megyebeli tsztviselő magános tudomásánál fogva is pártolja, azon egy megjegyzéssel hogy a Kapitányi Széknek, mint első bíróságnak fentartását csupán azon egy esetre véli szükségesnek, midőn valamely város községe ellen inditatnék per, mert a kerületi követ által felhozott többi esetek tulajdon azon ellátás alá eshetnek, melly ezek iránt már a megyékre nézve megállapitatott. Magában értetődvén egyéb iránt hogy mind az első folyamodási, mind a fellyeb viteli törvényszékeknek ezen érdemes kerületekre nézve is coordináltatni kell.

A szóban forgó coordinatio intézkedéseit sokan azon kérdéstől vélték függőnek, ha valjon a Nádori főb itélő hatóságot kivánják e a RR tovább is meghagyni? s azért legelőbb voxolás utján az döntetett el, valjon alólrul vagy felülről kezdve fognak e a jászok s kúnok itélő Székei el rendeltetni? Miután a többség azt itélte hogy a legfelső bíróságnál kell kezdeni a rendelkezést, legelőbb (az érthetőség okáért alább közlendő vitatások után) a Nádori Szék voxok többségével fentartani rendeltetett, ez után pedig voxolás nélkül egyes akarattal elhatároztatott hogy a helybeli tanács (Magistratus localis) első bíróságnak meghagyatik.

Azon észrevételre nézve, mellyet Illésy a Kapitányi Szék első bírósági köréről előterjesztett, szintén köz volt az állapodás, hogy egyedül a Pest vármegyei követ által felforgott egyetlen egy eset kiván különös rendelkezést — de Somsics erre nézve is azt javallá, hogy ilyenkor más nem érdeklett közönség tanácsa delegáltassék birónak. — Csapó pedig a három kerületek egyesült törvényszékét javallá. — Illésy őszintén meg valja hogy küldői örömest kivánták volna a Kapitányi Szék biróskodását kikerülni, hogy annál több idejök legyen a kapitányoknak politicai kötelességeik teljesitésére, de nem láttak benne módot. Más tanácsot delegálni nem lehet, mert történhető hogy vagy egy kerületnek minden községe fog érdekeltetni, — a kerületi egyesült törvényszék sem elfogadható, mert egy az hogy igy nehezitetnék, s terhesebbé tétetnék a perlekedés, melly eddig a Kapitányi Szék előtt semmi költségbe sem került, más az hogy a kerületi törvényszéktől egyenest a Nádori Székhez appelláltatván a per, azon megállapitott elv, melly minden tárgyban három birót kiván, meg nem tartatnék. — Siskovics még azt adá hozzá, hogy a

[18] Az 1715 : 25. tc. biztosítja a zálogösszeg lefizetésével magukat megváltó jászok és kúnok régi szabadságát és kiváltságait. Erre a tc.-re hivatkozva Mária Terézia 1751 okt. 5-én a jászkúnok közigazgatását, igazságszolgáltatását és adóügyét rendező szabályzatot bocsátott ki, amelynek 2. pontja a három kerületi kapitányt első fokú bíróul jelöli ki, ha örökösödés, osztály, vagy 3000 ft.-on aluli adósság esetében a per tárgyát képező birtokok ugyanazon kerületben fekszenek, a hatalmaskodó alperesek a kerület több helységében laknak vagy ha egész helységet von valaki perbe. (A szabályzat magyar fordítását közli Kele J.: *A Jász-Kúnság megváltása.* Budapest, 1903. 533. s köv. l.)

[19] Mint az 1485-i nádori cikkek 11. §, 1498 : 47. tc. 2. §, 1655 : 44. tc. tartatni kivánja.

specifica delegatio részrehajlásra nyujthatna alkalmat, s igy sokkal tanácsosab hogy a törvény delegáljon általánosan. — Voxolásra tétetvén az Illésy és Somsics inditványa, 37 megye voxával 13 megye ellen az Illésyé fogadtatott el, s e szerint azon egy esetben, midőn valamelly község idéztetik perbe, a Kapitányi Szék első bíróságnak meghagyatott.

A mi a Nádori Széket illeti, ezt Csapó, Széll, és Palóczy eltöröltetni kivánták. Borsodnak Rendei, ugymond PALÓCZY, tisztelik ugyan a régi institutiókat, de úgy vélekednek hogy midőn a nemzetet egyesiteni, a sok felé daraboltat egy moralis testé ösze olvasztani kivánjuk, kerülnünk kell a népet apró tribusokra elszaggatva hagyni. *Privilegia sunt vulnera legum.* Mentől különbözőbbek a törvényes hatóságok, annál zavartabb a közigazgatás, annál bizontalanabb az igazság szolgáltatása. — SOMSICS szintén úgy vélekedik hogy egyes személy önkényére bizni az igazság kiszolgáltatását vajmi káros dolog. Igaz ugyan hogy országunknak mélyen tisztelt mostani Nádora egyedül maga nem szokott birószkodni, hanem érdemes törvénytudó férfiakat hiv meg az itéletre, de ez csak individualis biztositás, s egyébiránt is miben találjuk fel annak garantiáját hogy ezek nem birnak csupán informativus voxal, mint az a Szentszékekről tanácskozás alkalmával mondatott. Nagy tekintetet érdemelnek ezen népes, tősgyökeres magyar kerületek, mellyek hogy nemcsak a honi lakás, hanem egyenlő törvények, s egyenlő igazságszolgáltatás által is egyesüljenek velünk, BÖTHY nagyon kivánatosnak nyilatkoztatá.

BEZERÉDY: Nincs itt arról szó, hogy a jászok és kunok privilegiumai megcsonkitassanak, sőt oda czélzunk hogy a kifejlődött jelen gondolkozás szerint tulajdon érdekökben, s ez által a haza köz érdekében is, fenteb, biztosb önállásra emeltessenek. Analogiát látok én azon érdemes kerületek s a vármegyék között. Mennyire gondolkozásunk előhaladása, s a körülmények engedték, igyekeztek a RR a departamentalis igazgatás, és provincialis institutiók jó voltait a vármegyékben bécsepegtetni, s jobbat ezen kerületekkel sem tehetünk, mint ha ezen jóvoltokban őket is részesitsük, annyival inkáb, mivel a provincialis igazgatás elementumai bennök bő mértékben feltaláltatnak, s igy a departamentalis institutiók könnyed kifejlésének s örvendetes gyümölcsözésének legszebb reményeit táplálhatjuk. Kivánom tehát a Palatinalis birószágot eltörültetni 1.) azért, mivel egy személyben több féle méltóságokat egyesiteni nem tanácsos, 2.) mert az ország legelső tisztviselőjét a nemzet egy részével különös isolált ösze köttetésben tartani szintén nem tanácsos, 3.) mert a nemzeti egység vezér elve kivánja, hogy az igazság kiszolgáltatása minden hazai polgárra nézve egyenlő lábon álljon, s azért 4.) a kerületek által fizetetni szokott 3000 arany nem oly nagy tekintetü dolog, hogy e miatt azon anomaliát meg szenvednők, melly az igazság kiszolgáltatásában az országnak ily nevezetes részét elkülönözni, s ez által a nemzet egybe forrását akadályozza. — Ezeknek ellenére

KÁLMÁN (jász kún követ) küldőinek privilegiált helyzetén, a nádori méltóság épségén, s comittenseinek kivánságán felül még ezeket hozta fel: Az igazság szolgáltatás helyes voltára három kivántatik: 1.) hogy a törvény szerint az igazság ki szolgáltassék, 2.) hogy hamar, és 3.) mentül olcsóbban szolgáltassék. A Nádori Szék eddig ezen három feltételeket egészen teljesitette. Az elsőt, mert soha sem volt panasz hogy az igazság törvény szerint ki nem szolgáltatot volna, a 2-ikat, mert még diaeta alatt sem volt egy criminalis per is 4 hónapig függőben, civilis per pedig

diaetán kivül igen ritkán 2 esztendeig, a 3-ikat, mert a perek eredeti mivoltjokban mentek fel, s küldői sem a költséges expeditio, sem a levata, vagy sententionalis[20] taxáival nem terheltettek. Holott ha megtekintjük a taxák javallatát,[21] a legkisebb tárgyi appellált per is 60, 70 váltó forint taxába kerül, s ez oly summa, melly a kerületekben közönségesen előfordulni szokott peres tárgyaknak könnyen egyharmadát elemésztené.

Voxolásra kerülvén a dolog, a Palatinalis Szék eltörlésére, s a Septemviratusnak ezen kerületekre nézve is főtörvényszékül elrendelésre voxoltak: Vas, Nógrád, Somogy, Bars, Győr, Mosony, Tolna, Szerém, Ungh, Szatmár, Szabolcs, Borsod, Bihar, Marmaros, Békes, Csanád, Temes, összesen 17 megyék, s igy a többi 33 megye, s a sz[abad] kerületek voxával a Nádori Szék továbbá is fentartatni határoztatott.[22]

Kovetkezett most a Hajdu városok kerületének törvénykezési elrendeltetése.

Foghtüy Hajdu kerületi követ, a ki előleges informatio végett keves napok előtt irásban közlötte a követi karral küldőinek okokkal támogatott azon kivánságát, hogy reájok nézve továbbá is mint eddig a Királyi Curia hagyassék meg felsőbb birónak, ezen okoknak ismétlésével nem akarván a RRket untatni, csupán kérelmét ujitja azon figyelmeztetéssel, hogy itt mellesleg oly jusoknak feszegetése forog kérdésben, mellyeket küldői a haza, s törvényes szabadság oltalmában özönnel öntött vérökkel szereztek, s azóta is csak nem hitelt felül múló áldozatokkal támogattak. Reménli ezen jusaik csonkitatni nem fognak, s törvényes ügyeiknek eddigi feljebb vitele tovább is meg hagyatik. Kér egyéb iránt küldőire nézve egy egészen elkülönözött törvény czikkelyi szakaszt alkottatni.

Asztalos és B. Prényi mind a két kivánságot igen helyesnek találják. A hajduk a jászoktul és kúnoktol egészen különböző tekintetbe jönnek, ők kerületjöket nemesi adomány levél erejével birják, mint nemesi birtokot,[23] s igy az 1-ő rész 9-ik czimje szerint csak a királyt, vagy annak helyettesét, a Királyi Curiát ösmérhetik törvényes birájoknak. Voxolásra tétetvén a kérdés, a hajdu követnek kivánsága igen nagy többséggel elfogadtatott, a mennyiben csupán Nyitra, Liptó, Veszprém, Arva, Posega, és Heves megyék voxoltak arra hogy a szerkeztetés szerint a Nádori itélő széknek alája vettessenek, Thurócz pedig jelen nem volt, s igy a Curia birósságára voxolt 43 megye. A külön §. szerkeztetése pedig egyes akarattal elfogadtatott.[24]

[20] Perfelvétel és itélet.

[21] A *Proiectum de coord.* 14. cikke tünteti fel a bírósági díjakat. (28. s köv. l.)

[22] A törvényjavaslat 1. §-ának vég'eges szövege: A jász és kún kerületekben minden polgári pert, kivéve az egész községek ellen indítottakat, amelyeket az illető kerület kapitányi széke előtt kell kezdeni, a jövőben is a helybeli tanácsok intézik el, ezektől pedig fellebezés útján, az eddigi kapitányi szék ily minőségében megszűnvén, közvet'enül a kerületi törvényszékre, majd a nádori bíróságra kerülnek. Ha az alperesek több községben laknak vagy a per tárgya több községben van, a felperes szabad választásától függ, hogy ugyanazon per valamennyi alperesét melyik tanács elé idézteti meg. (*Iratok*, II. k. 343. l.)

[23] Bocskay István fejedelem 1605 dec. 1., Korponán kelt kiváltságlevelével nemesítette meg és részesítette birtokadományban a hajdúkat.

[24] A hajdú városokról szóló rész a kerületi törvényjavaslat 6. és 7. §-ába került. (*Iratok*, II. k. 344. l.)

Februar 10-én, 11-én és 12-én a Fiumei, Buccari tenger melléki kerületeknek, s Vinodoli tenger melléki Cameralis uradalomnak itélő székeivel, s némely el nem fogadott inditványok mellet a Camara biróskodásának megszüntetésével, és a delegált bíróságokkal foglalatoskodtak a KK és RR.

120.

a)

1834 február 7

Kerületi ülés.

Tárgy: A szepesi városok törvényszékeinek kérdése.

b)

1834 február 8

Kerületi ülés.

Tárgy: A jász és kun kerületek bíróságainak szervezete.

c)

1834 február 10

Kerületi ülés.

Tárgy: A hajdú kerület, a szepesi városok és Fiume törvényszékei.

d)

1834 február 11

Kerületi ülés.

Tárgy: Inditványok: A Forum Academicum, a katonai bíróságok, a kamara biráskodási joga

a)

Poson; Februar 15-én 1834.

Midőn a 7-ik Februari kerületi ülésben a Hajdu kerületre nézve felsőbb birónak a Királyi Curia voxok többségével továbra is meghagyatnék, PETROVAY a Hajdu városokat Szabolcs Vármegyébe békebeleztetni kivánta, ellenben VAY jelenté, hogy küldői nemcsak ezen kerület függetlenségét fentartani sőt azt vármegyei állományra is emelni ohajtják. Ezután tekintetbe vétetvén hogy a Centralisatiónak nincsenek ezen kerületben physicai nehézségei, a HAJDÚ KÖVET kivánságához képest is első birónak a kerületi törvényszék határoztatott, s igy a városi tanácsok rendes biróskodása megszüntetett, egyedül SISKOVICS lévén ellenkező értelemben.

Következet a XVI Szepességi városok kérdése. — Ezekre nézve első birónak a helybeli tanácsot, másodiknak a provincialis törvényszéket,

legfelsőbnek pedig az Országbirájának itélő Székét javallá az országos szerkeztetés.[1]

JEKELFALUSY: Már jó előre közölvén a Követi Karral Szepes Vármegye Rendeinek az ország törvényhatóságainak s megküldött azon emlékiratát, mellyben ezen XVI Városok Szepes vármegyébe leendő incorporatiójának szükségét, okait, s ahoz való jusokat elő terjesztik,[2] különösen még a megye föld abroszát is szétosztogattatá, kivánván a RRket szemmelláthatólag meggyőzni a felől: hogy ezen városok nem képeznek egy öszefüggő testet, hanem egyes darabokban elszórvák, mi a megyei igazgatásban nem csekély akadályt okoz; most terjedékeny beszédben előterjeszté ezen topographicus nehézségeket, mellyek annyira mennek, hogy Lőcsétől Lublóig 6 mértföldnyi távolságban 11-szer változik a törvényhatóság; továbbá átfutván a lengyel elzálogositás és viszaszerzés időszakának[3] állapotját, az adófizetésnek mindenkori gyakorlatából, s egyéb politicai, és évrajzi adatokbol meritett okokkal támogatá küldői kivánságát; annyival inkább, mivel a XVI városoknak a megyei törvényhatóságtol lett elszakitása 1790 óta minden országgyülésén sérelem kép feladatott; s az 1807-ki és 1825-ki dietak által nemcsak országos sérelemnek elösmértetett, de a Felség elébe is terjesztetett,[4] a minthogy már Lublo és Podolin incorporáltatott is,[5] ellenben a XVI városok ügye dicasteralis pertractatióra lévén utasitva, annak sikere maiglan hasztalan várattatik.

Ezt KRICSKE nem annyira ellenzé, mint kéré a RRket hogy ezen fontos kérdést Szepes megyének egyoldalú előterjesztésére ne döntsék el: hanem halasszák a Publ[ico-] Politicus munka körébe, hol az rendszeresen előfordúland. — De JEKELFALUSY és DUBRAVICZKY megjegyzék, hogy az incorporatio módja maradhat ugyan a Publico-Politicumra, azonban már csak az appellata tekintetéből is lehetetlen itt azon kérdésbe némileg nem vágni.

BORCSICZKY figyelmezteté a RRket hogy Szepes vármegyének kivánsága már több országgyülések által elösmert sérelem, mellynek való-

[1] *Proiectum de coord.* 24. l.

[2] Szepes megye rendei a Lengyelországnak elzálogosított városok visszacsatolása (1773) óta szüntelenül igyekeztek megszüntetni azt a visszás állapotot, hogy a megye területe hat össze nem függő törvényhatóság alá tartozott. (A megye, a tízlándzsások, a 16 város, Lőcse és Késmárk királyi városok és a lublói kamarai uradalom.) Ezirányú kéréseiket 1790-től kezdve valamennyi országgyülésen megújitották s fáradozásaik eredményeképen az 1802 : 10. tc. a tízlándzsások székét, az 1827 : 29. tc. pedig a lublói kamarai uradalmat bekebelezte a megyébe. A 16 város iránti január 10-én kelt kérelmük (*Pestmegye Levéltára*, 2798/1834.) 16 pontban részletes javaslatot tartalmazott a bekebelezés végrehajtására; a városok azonban együttesen tiltakoztak (*Országos Levéltár, Praes. Tab. Reg.* 644.) s a kérdés csak az 1871-es bekebelezéssel oldódott meg véglegesen.

[3] 1412—1772.

[4] 1807 dec. 2-án az országgyülés külön feliratban kérte, hogy a Lengyelországtól visszaszerzett városok és a lublói s podolini uradalmak ismét Szepes megye hatósága alá kerüljenek; az uralkodó döntését a helytartótanács és a kamara közti tanácskozás eredményétől s javaslatuktól tette függővé. (Az országgyülés *Irásai*, 475. s köv., 517. s köv. l.) Az 1825/7-i országgyülés sérelmei közt megsürgette a dicasteriumi tanácskozás mielőbbi megtartását és az ügy elintézését. (Az országgyülés *Irásai*, 489., 1246. s köv. l.)

[5] Az 1827 : 29. tc.-kel.

ságát a kormány sem tagadá, s igy előbb a lanceatusok széke,[6] később Lubló és Podolin incorporáltatott; de az elzálogositás időszakában magok a lengyelek is mindég elösmerték, kivált adószedés tekintetében a megye törvényhatóságát. Követeltséggel tehát Szepes megye kivánságát megtagadni nem is lehetvén, javalja, hagyassék meg első biróságnak a városti tanács, ettől azonban a perek a megye törvényszékére, s onnan a Királyi Curiára appelláltassanak. Emlékeztetni kivánván egyszersmind az Operatum felterjesztése alkalmával ő felségét, hogy az országnak 1807-ben és 1825-ben felterjesztett sérelme maiglan sem orvosoltatván, innen is láthatja hogy a sérelmek orvoslásának el mulasztása miatt a rendszeres munkákban biztos lábbal haladni nem lehet.

Borcsiczkynek javallata köz értelemmel elfogadtatott.[7]

b)

Februar 8-án kerületi ülés. — Előlülők a voltak. — Mindenek előtt köz hiré tétetik az evangelicusok consistoriumai elszerkeztetésének tárgyában munkálandó küldötség választására rendelt titkos szavazat resulatuma: A küldötség tagjaivá ezek választattak: Palóczy, Dókus, La Motte, Patay, Kölcsey, Asztalos, Bőthy, Hertelendy, Borcsiczky, Rudics, Prónay, Dubraviczky, Pázmándy, Somsics, Csapó, Deák. — Az egyházi rendből Dellinger és Mayer, Illésy kún, Szumrák és Vághy városi követek. — A Görög nem egyesültek comsistoriumainak tárgyában pedig felkiáltás utján ezek választattak: Török, Szalopek, Desőffy, Poszavecz, Vásárhelyi, Szucsics, Petrovics és Gr. Draskovics, — az egyházi rendből Lonovics, a városok közül Kamper újvidéki és Pakics temesvári követek.

Következett most a már elhatározott jász és kún törvényszékeknek rendbeszedése.

Illésy: A mostani állapot felől megadván a szükséges felvilágositásokat; jelenté hogy a városi tanácsok tökéletesen vannak organisálva, s azokban 7 tag kivántatott eddiglen az itélő szék teljességére. — Siskovics inditványára, minimum gyanánt (melly azonban többeknek jelenléttét ki nem zárja) más törvényszékek példájára 5 tag határoztatott.

A Kapitányi Szék iránt (melly csupán egész közönség elleni perekben hagyatott meg birónak) az határoztatott: hogy a szokott tisztválasztás után neveztessenek ki a szükség esetében összehivandó, s napi bérek mellett itélendő birák. Minimum: itt is 5. Az egyesült kerületi törvényszéknél ellenben 7, ezeknek választására nézve a Publico-Politicum felvételeig a mostani szokás minden további visgálgatás nélkül meghagyatván. — Végre a Palatinalis Szék iránt Bezerédy azt javallá: hogy a királyi városok analogiája szerint a kúnok proponáljanak kinevezés végett birákat; vagy legalább szükséges kép a Királyi Curia tagjai alkalmaztassanak a Nádor által ezen itélő székhez. — Siskovics kivánná a Kerületeket azon jóvoltban részesiteni, hogy mind alsó, mind felső itélő Székeiknél tulajdon körökből választott birák által itéltessenek. — Vitéz jónak látná hogy a kerületi kapitányok, kik eddig ugy is appellatorius

[6] A XIII. században kialakult tízlándzsás kerület, a „sedes decem lanceatorum" 1802-ben egyesült a „nagy" megyével.

[7] Az ilymódon átalakított pont a törvénycikk 8. §-a lett. (*Iratok*, II. k. 345. l.)

birák voltak, a különben a Királyi Curia tagjaibol összeszerkezendő Palatinalis bíróság részesei legyenek. Végre csak annyi határoztatott: hogy itélet tételre 9 tag fog megkivántatni, s a birák a Curia tagjai közül fognak a Nádor által meghivatni.[8]

Most ASZTALOS kettős inditványt tőn: 1. Szükség rendelkezni hogy midőn a nádori méltóság megüresedik, ki legyen a jászok, s kunoknak legfőbb birája? 2. A kerületekben lakó nemesek elleni személyes kercsetek melly itélő szék elébe tartozzanak? — Az első kérdésre nézve ILLÉSY azt feleli: hogy az iránt már van az 1751-ki regulatoriumban rendelés téve, a Királyi Curia rendeltetvén azon esetre felsőbb birónak.[9] Ezt tehát némellyek törvénybe iktattatni kivánták. — De PRÓNAY a törvényben fel sem akarja azon esetet tenni, hogy a nádori méltóság soká üres lehet, mert annak soká betöltetlen hagyatni törvény szerint nem lehet. Mire az első inditvány elmellőztetett, azonban a második, t. i. a nemesek kérdése hoszas vitatásokra nyujtott alkalmat.

ILLÉSY: Nem akar ugyan itt ama publico politicus tárgynak mutogatásába vágni, hogy a jászok s kunok eredetikép fejenként nemesi szabadsággal birnak; s csak az elzálogositás közbe jötte tevé, hogy jelenleg egyedül a productusok tekintetnek nemeseknek. Mindazáltal kéré a RRket, hagyják meg a Kerületeket a bíróskodásnak eddigi gyakorlatában. Különben is a nemesek személyes ügyeikre nézve eddig is nem a városi tanács, hanem a kerületi törvényszék által itéltettek, mellynek tagjai közt, s egyéb hivatalokban is sok nemesek vannak; mert a kerületek erkölcsiségben keresvén a nemességet, tisztviselőik választásában születésre nem tekintetnek. Azonban ha valamelly elkülönözés a törvényben világosan kitétetnék; ez a nemes, és nemtelenek közt eddig fenállott csendességet felzavarhatná; holott a Publico-Politicum felvétele alkalmával meg fognak a RR győződni, hogy a kerületekben lakó nemesek sorsa inkább irigylésre, mint szánakozásra méltó. Ahol nincs panasz, nincs orvoslásra szükség.

BORCSICZKY: Ezt elhinné ha 1825-ben szemeivel nem látta volna a panaszolkodó kún nemeseket, kik közül egy a fő RR teremének karzatára fel menvén, ott elkiáltotta magát, hogy: „Istenért már sehol se halgattatunk meg?" mire a Nádor felküldötte hozzá titoknokát, hogy kérjen tőlle folyamodó levelet. Borcsiczky egyébiránt ezen tárgyat legerősebben vitatá, s úgy vélekedvén hogy a Kerületekben lakó nemeseknek nem lehet más állást tulajdonitani, mint a k[irályi] városokban lakóknak, azt javallá: hogy mivel a Jász Kún kerületek Pest és Heves vármegyékben kebeleztetnek, ezeknek törvényszékeik által itéltessenek a Jász-kunsági nemesek.

Az inclavatio ezen idaeájának DUBRAVICZKY ellene mondott, s a kerületeknek mint önállású törvényhatóságoknak függetlenségét fentartatni annyival inkább ohajtá, mivel Pest v[árme]gyének alispánya lévén bizton mondhatja hogy ezen megye gyakori hivatalos érintésbe jön ugyan a kerületekkel, de csak ugy mint egy szomszéd független törvényhatósággal, melly a kebelében lakó nemesek felett is mind eddig bíróskodást gyakorlott, s itéltetet compassus mellet Pest vármegye is végrehajtotta. — Hasonlót erősitett BREZOVAY is Heves vármegye részéről. — Számos követek a fel vetett inditványt, mint a Publico-Politi-

[8] A határozatok a kerületi törvényjavaslat 2. és 3. §-ában nyertek helyet. (*Iratok*, II. k. 343. s köv. l.)

[9] A szabályzat nyolcadik pontjában. (*Kele* i. m. 355. l.)

cumban majdan velősen elintézendőt itt mellőztetni kivánták, mások ellenben addig sem akarták a dolgot ellátás nélkül hagyni; constitutionalis elv lévén, hogy a nemes csak nemes birák által itéltethetik, holott már az 1825-ki országgyülésen is panasz fordult elő az iránt, hogy az ottani nemesek a városi bíróság által büntetetnek.[10]

KÁLMÁN: Ezen vádat helytelennek állitván, nyomos előterjesztésben kifejté a nemesek megitéltetésének eddig gyakorlott szokását, melly abból áll, hogy ha nemes ember vétett, az illető előljáróság jelentésére a kapitány nyomozást tett, s azt a kerületi köz gyülésnek bémutatta, ott határoztatott el szükség esetében a fiscalis, vagy criminalis actio, s a vétkes nemes ember a kerületi törvényszék elébe idéztetett. Ezen procedura ellen a nemesek soha sem panaszkodtak s ha volt panaszuk, csak aziránt volt, hogy a jász kún lakosokkal privilegiumaik lelke szerint minden köz terheket egyenlő mértékben tartoznak viselni; de a biróskodás ellen soha sem panaszkodtak. Más is ezen nemeseknek helyheztetésök mint a királyi városokban lakóké; mert emezek a megyék nemeseivel tartoznak insurgálni, a subsidiumot s egyéb ajánlásokat is a megyék pénztárába fizetik, de magok a királyi városok is némileg függésben vannak a vármegyéktől, mint p. o. a hús limitatióra nézve; ellenben a Jász Kún kerületek 700 év óta egészen független törvényhatóságot képeznek, a kebelökben lakó nemesek a megyétől semmiképen nem függenek; s felkelés alkalmával nem csak a vármegyei nemesekkel, de még a jász kún lakosokkal sem insurgálnak, s ha csak az önként vállalkozó kerületi felkelő sereg rendeibe hazafi tüztől buzditatva magok jó szántából bé nem állanak, midőn a jász kún seregek a megyék nemeseivel szükség esetében a csata mezőn vérzenek, a kerületi nemesek ősi földjeiket csendességben szántogathatják, s a személyes felkelésre nem kénszeritetnek. Nem lehetvén tehát a királyi városoktol hasonlitást venni, kéri a RRket hogy midőn néhány embernek egy sok tekintetben kivihetetlen, magában semmit sem érő, sőt magok a nemesekre nézve is káros just adni kivánnak; a haza szivében, 84 □ mértföldén 170 ezer lakossal biró privilegiált független törvényhatóságnak belső csendét fel ne zavarják.

Azonban mind e mellet is sürgettetett az inditvány elfogadása, — RUDICS különösen megemlité hogy még sem teljes hatóságot gyakorlottak a nemesek felett ezen kerületek, mert a productionalis perek[11] mindég a megyék törvényszékei által itéltettek. Végre voxolás utján 35 megye voxával 13 ellen előbb az határoztatott, hogy addig is mig e tárgy a Publ[ico-] Politicumban gyökerestől fel vétetnék szükség itt ideiglenes ellátást tenni. Utóbb voxolásra tétetett a következő két inditvány: a LA MOTTE-é hogy a nemesek személyes és criminalis ügyeikben nem a városi tanács, hanem a kerületi törvényszék által itéltessenek, s pereik nem a Nádorhoz, hanem a Királyi Curiára appelláltassanak, — és a BORCSICZKYé hogy a Jászság és Kis Kúnság nemeseit Heves, a nagy Kúnságiakat pedig Pest vármegye itélje. — BENGSIK a Kis Kúnságot Csongrádhoz kivánta adatni, — mire NOVÁK és BÖTHY kinyilatkoztaták hogy e szerint majd ők is reclamálnának egy darabot. A Borcsiczky javallatát a jász kún követek nagy illetődéssel fogadták, s abban

[10] Az 1825/7-i országgyülésen a panasz a jászok és kúnok ellen azon magatartásuk miatt merült fel, hogy a nemeseket akadályozzák a birtokszerzésben. (Az országgyülés *Jegyzőkönyve*, V. k. 186. s köv. l. *Irásai*, 502., 855. l.)

[11] Nemességigazolási.

mint küldőik függetlenségének eltemettetését tárgyazóban, s ezen fontos moralis test eldarabolására czélzóban részt venni sem kivántak, de több követek által előre is nyugosztaltattak, hogy aggodalmuk ne legyen, a mint hogy a Borcsiczky inditványa 12 voxnál többet nem is nyert, s igy igen nagy többséggel félre vettetett, a La Motte-é ellenben elfogadtatott; egyszersmind az is elhatároztatván hogy ha nemesekkel együt ugyan azon perben nemtelen all peresek is állanak, a per minden esetre a Királyi Curiára appelláltassék.

Végre még a nemtelenek criminalis pereikre nézve, mellyek eddiglen minden Kerület által külön, de a három kerület némelly közös tisztviselőinek, p. o. a Fiscalatusnak befolyásával itéltettek, Borcsiczkynek azon inditványa hogy jövendőben az öszes Sedria által itéltessenek, szintén csak 12 voxot nyert; ellenben a jász kún követek felvilágositó észrevételei következésében, a roppant távolságú topographicus helyzet, s a 3 kerületnek külön külön vérhatalommal biró privilegiált állapotja tekintetéből is Bóthy inditványa szerint 7 megye távollétében 31 voxal az határoztatott hogy a nemtelenek criminalis ügyeit ezentúl is minden kerület otthon fogja itélni, tulajdon azon mód szerint, mint ahogy eddig itélte. Melly itélő széknek bővebb elrendelésébe (meghagyván az eddigi szokást) a RR tovább nem is ereszkedtek, azon egyet kivéve hogy a bíróság teljességét 7 tagra állapitották. De a mi a fellyeb vitelt illeti, itt már Bezerédy inditványára 34 megye s a Hajdu kerület voxával 8 megye s a Jász Kún kerület ellen, minden Criminalis perekre nézve felsőbb birónak a Királyi Táblát, s legfelsőnek a Septemviratust rendelték.[12]

c)

Februar 9-én vasárnapi szünet.

Februar 10-én kerületi ülés. Előlülők Sz. Horváth és Novák. — Következett a Hajdu kerületi törvényszék rendbeszedése.

Fogtüy: Törvénykezési egyenlőség tekintetéből tulajdon azt fogadja ell, a mi a megyék törvényszékeinek legnagyobb, s legkisebb számjára nézve határoztatott. Miután pedig ezen kivánsága köz értelemmel helybe hagyatott, minthogy ekkorig a Hajdú Kerület törvényszékénél egyik, vagy másik kapitányon mint előlülőn kivül csak 4 rendes fizetésű tábla biró volt, a számnak most határoozott nagyobbitása modjául azt javalja: hogy a szokott 3 évenkénti tisztújitáson választandó 4 rendes birón kivül terminusrol terminusra, minden város compossesoratusa válasszon egy diurnum mellett itélendő tagot. Igy fel lesz tartva a biró választási közvetlen befolyás, valamint az is hogy megszünvén a küldött iránti bizodalom, a következő törvénynapokra más személy fog választathatni, s a diurnum fizetés sem lesz szerfeletti teher, miután a városi bíróság eltöröltetett. — Ezt Vitéz azon oknál fogva ellenzé, mivel igy nagyon ingónak véli a bíróságot, mellyet ő állandónak kiván, — de Borcsiczky védé a hajdu követ javallatát. A megyék törvényszékeinél is jónak lát-

[12] A határozatok nyomán a kerületi törvényjavaslat 4. és 5. §-a igy alakult ki: 4. §. Büntető perekben továbbra is a három kerület mindegyikének az eddigi szokás szerint összeülő törvényszéke ítél. Az ítélethozatalhoz legalább hét-hét bíró szükséges. A fellebbezés a királyi kúriába történik. 5. §. A kerületekben lakó nemesek ellen pert a három kerület közös törvényszékén kell indítani. Fellebbviteli fórum közvetlenül a királyi kúria. (*Iratok*, II. k. 344. l.)

ták a RR a gyülésből deputálandó tagok által mérsékelni a stabilitás elvét, ne hogy az állandó birák despotákká váljanak. Itt is hasonlót kell tenni. Meg lesz a rendes 4 tagban az állandóság elve, de meg lesz a többiek által a szükséges temperamentum is. A hajdú követ kivánsága köz értelemmel elfogadtatott.[13]

A XVI Szepességi városok helybeli tanácsát illetőleg mind az, a mi rendes Magistratussal biró más községekre nézve az 1-ő t. cz. 8-ik §-ban határoztatott, ezen városokra is kiterjesztetett.[14] — BEZERÉDYnek inditványa, hogy miután a megye törvényszékéhez rendeltetett ezen városoktol is a feljeb vitel, azon törvényszék tagjává valaki közülök is alkalmaztassék, a maga idejére halasztatván.

Már most következett tengermelléki Fiume városa, kerülete, és szabad kikötője itélőszékeinek elrendelése. Előre kell itt bocsájtanom, hogy midőn a Tárnok Szék coordináltatnék, némelly királyi városok egy javallatot adtak be, melly szerint az országnak ezen törvényhatóságait 10 kerületre javallották felosztatni, Fiume városát is magok közé számitván.[15] Ez ugyan el nem fogadtatott, mindazáltal Toszóni (a Fiumei követ) amaz öszecsatolásnak már akkoron ellene mondott, s támaszkodván M[ária] Theresiának incorporationalis diplomájára, s az 1807 : 4-ik t. czikelyre, mellyek által Fiume a Magyar Koronához tartozó külön vált testnek nyilatkoztatik,[16] törvényhatóságának a királyi városoktol egészen különböző állásához ragaszkodott. Felhozta különösen hogy Fiume a Camara jurisdictiójának nincs alája vetve, és pereit is nem a Tárnok Székhez, hanem a Királyi Táblához appellálja, kérvén a RRket, hogy a Fiumei itélő székek felől külön törvényczikkelyt alkossanak. — Ez helyesnek itéltetett, s Toszóni ennek következésében be is adta javallatát, mellynek felvétele most került napi rendre.

Szerintén (ide nem értvén a Cambio-Mercantilis bíróság, és tengeri Consulatus[17] elébe tartozó ügyeket) minden polgári tárgyu perekben első bíróságnak, a városi, egyszersmind kerületi itélő széket (forum Judicum et Rectorum), másodiknak a Kapitányi törvényszéket, mellynek elnökje a kapitány, ki egyszersmind tengermelléki kormányzó is, tagjai pedig a kapitányi tanács által választandó patricius tanácsosok, végre legfelsőb birónak a Királyi Curiát, a Criminalis perekben pedig első birónak a Kapitányi törvényszéket javallá, Fiume városának világ kereskedési helyzeténél fogva egy külön §. által még azt is biztositani

[13] A kerületi törvényjavaslat 6. és 7. §-a: 6. §. A hajdúvárosokban ezentul a kerületi törvényszék az elsőfokú bíróság. Itélethozatalhoz itt legalább két bíró szükséges. A fellebbezés innen a királyi táblára, majd a hétszemélyes táblára történik. 7. §. A kerületi törvényszék elnöke a fő- vagy alkapitány, tagjai négy fizetéses ülnök és minden hajdú város egy-egy kiküldöttje. Az utóbbiakat a többi ülnökkel egyenlő szavazat illeti meg s a városok minden törvénykezési időszakra a megszokott módon küldik ki. (*Iratok*, II. k. 344. l.)

[14] A kerületi törvényjavaslatban a 9. §. (*Iratok*, II. k. 345. l.)

[15] V. ö. e kötet 589. l.

[16] Mária Terézia 1779. ápr. 23-i visszacsatoló oklevele Fiumét „separatum sacrae regni coronae adnexum corpus"-nak nevezi. Az 1807 : 4. tc., hivatkozva Mária Terézia incorporációs kiváltságlevelére, becikkelyezi Fiumét, kormányzójának a felső táblán, a város követeinek pedig az alsó táblán helyet és szavazati jogot biztosít.

[17] „váltó kereskedési és tenger ügyellési tanács" bíróságai. (*Iratok*, II. k. 332. l.)

kivánván hogy reá nézve az igazság kiszolgáltatásában továbbá is az olasz nyelvel élés megengedtessék.

A mit magokra a törvényszékek hatóságaikra, s minéműségökre nézve javallott a Fiumei követ, az a birák száma iránt a már felvett elvek szerint tett, nem különben némely stylisticai változtatással általjában elfogadtatott, kivévén hogy a már megállapitott három birósági principium következésében a fellyeb vitel a polgári perekben a Kapitányi Széktől, nem a Királyi Táblára, hanem egyenest a Septemviratusra rendeltetett, ellenben hozzá tévén, hogy a nemesek személyes ügyei első folyamodásban a Kapitányi szék előtt lesznek inditandók, s onnan (valamint minden Criminalis perek is) a Királyi Táblára, és Septemviratusra feljeb vitendők.[18]

Az e tárgy feletti vitatás közül emlitésre leginkább érdemes a Horvát Országi követeknek azon törekedésök, melly szerint Fiumét minden kitelhető erővel magokhoz tartozónak követelték.

Busán különösen hivatkozott M[ária] Theresiának 1766-ban 8-ber 2-án költ bizonyos resolutiójára,[19] s Horvát Országnak Fiuméhoz való jusát oly világosnak állitá, hogy azt az Isten itélő széke elébe is merné terjeszteni. Kijelenté, hogy küldői e részbeni jusainak feltartására legkeményebb parancsolatja van. Kéré tehát a RRket hogy a sok visgálatokat kivánó tárgynak kifejtését küldötségre utasitsák, vagy ha nem, felsőbb bíróságnak a Banalis táblát hagyják meg. — Csak Bujanovics által támogattaték, ki is Fiuménak physicai fekvésére hivatkozott, melly nyilván mutatja, hogy Fiume csak Horvát Ország által tartozhatik Magyar Országra.

Toszóni nem kisebb elhatározotsággal védette Fiuménak mint független testnek Magyar Országhoz tartozását. Nem akar ő semmit is tudni oly resolutiokrol, mellyeknek a törvényben nyomát nem látja, s egyenesen csak a törvényre, u. m. az 1807 : 4-ik törvényczikelyre támaszkodik. — Bujanovicsnak azt felelvén hogy ha ma hónap Bosnia a Magyar Koronához visza csatoltatnék, azért hogy Sclavonián túl fekszik, ki merné állitani hogy Sclavonia által tartozik Magyar Országhoz?

A törvény világos szavaihoz való ragaszkodáshoz, mellyet Niczky különösen védelmezett, még azon tekintet is járulván, hogy Szörény vármegye helyreállitásának kérdése[20] itt valamikép ne anticipáltassék, — a Horvát követek kivánsága köz értelemmel félre vettetett.

[18] A határozatokat, részletesebben megfogalmazva, a kerületi törvényjavaslat IV. cikkének hat pontja tartalmazza azzal a bevezetéssel, hogy az intézkedés célja Fiumét igazságszolgáltatás tekintetében az országgal egyenlő karba tenni.

[19] Helyesen: 1776. Mária Terézia resolutiója, me'yben elrendelte, „ut urbs et portus Fluminensis ... immediate regno Croatiae reincorporentur" *augusztus 9-én* kelt. Október 2-án bocsátotta ki a horvát helytartótanács azt a körrendeletet amely a fenti elhatározás végrehajtását kívánta foganatosítani. (V. ö. Rački, Franz: *Fiume gegenüber von Croatien*, Agram, 1869. 25. s köv. l., valamint a 9. és 14. melléklet.) A dátumok felcserélését nyilván az okozta, hogy a vita horvát résztvevői érveiket a *„De jure Croatiae ad urbem portumque Fluminensem"* c. 1830-ban megjelent, horvát beállítottságú füzetből vették, amelyben csak az 1776 október 2. keltezésű okmány szerepel.

[20] Fiume és környékének a Károly-úttól jobbra eső területnek új megyévé alakítását Mária Terézia rendelte el fentebb említett 1776 aug. 9-i resolutiójában. A megyét, amely a Szeverin — magyarosan Szörény — nevet nyerte, első főispánja, Majláth József szervezte meg, aki egyszersmind Fiume kormányzója is volt.

BUSÁN később a Fiumében lakó nemesek feletti bíróskodás utján tett még egy próbát, állitván hogy ezek eddig is a Zágrábi törvényszék által itéltettek. — TOSZÓNI azt tagadta, s állitá, hogy ha egy esetet tudna talán a horvát követ mondani, ő annak ötven ellenkezőt tud ellene vetni. — BUSÁN magát megsértetnek vélte, hitelességére támaszkodott, s emlitett is egy esetet, — de TOSZÓNI azt felelte hogy az emlitett személy, különben is gubernialis tisztviselő, Zágráb vármegyei fi, s bár egyszer állott is a Zágrábi törvényszék előtt, de százszor állott a kapitányi szék előtt, különben is ez egyetlen egy eset 50 évek óta. A Busán kivánsága itt is félre vettetett.

Az olasz nyelven való perlekedésre nézve

NICZKY (Vas) elösmeri ugyan, hogy bajos dolog Fiume lakóit oly nyelven való perlekedésre kénszeriteni, mellyet nem értenek s kétségkivül el kell türni hogy az olasz nyelvet használják; de törvényben azt nem lehet ki mondani, s igy valamint az engedelmet, úgy a tilalmat is mellőzve, az egész szakaszt ki kell hagyni.

TOSZÓNI: Attol tart hogy ha törvénybe nem tétetik az engedelem, olasz nyelvű pereik nem fognak a Curián elfogadtatni. Különben pedig távol legyen tőlle hogy a magyar nemzetiség terjedelmének gátot vetni szándékozna; minden intézetet mellyet a magyar nyelvnek a tenger mellékén is leendő elterjesztésére jónak itélendnek a RR, örömmel fogad, határozzák el azt is hogy a ki magyarúl nem tud, 5 év mulva Fiuméban is hivatalt ne viselhessen, nem lesz ellenvetése; de figyelmezzenek, hogy Fiume szabad kikötő, melly Magyarországot a világgal érintésbe hozza, s világ kereskedési nyelv nélkül fel nem állhat; pedig mikor lesz a magyar világ kereskedési nyelvé?

DUBRAVICZKY a magyar nyelv befogadására való készséget azon követtől, kitől azt legkevésbé várta, de legkevésbé is kivánhatta, nagyon kedvesen veszi.

JUSTH, MADOCSÁNYI az ország felső vidékeire hivatkoztak, holl a privilegiált községek maiglan tót nyelven perlekednek, de tennen hasznok tekintetéből önként latin forditással küldik a felsőbb itélő Székekhez. — BÖTHY azonban Fiumét az ország bár melly más részével hasonlitásba tehetőnek egyátaljában nem itélheti. Azon idő óta, hogy Velencze a tengereken uralkodott, az olasz nyelv a földközi tenger legnagyobb részében világkereskedési nyelvvé vált, és az is maradt. Ott van Smyrna, Alexandria, Constantinapoly, mindenikben olasz a kereskedés, olaszok a sensálok, olasz a mercantilis bíróság. Azt is elösmeri hogy Fiuméban természet szerint nehezebben kell terjedni a magyar nyelvnek mint másutt, ámbár ha a kormány úgy akarná, mint ahogy nem akarja, még sem lenne lehetetlen az elterjedés. Azonban a Niczky nézetiben ő is osztozik; s igy csak nem közönséges lévén azon értelem, hogy el kell türni, de törvénybe tenni nem lehet, a fiumei követ által javallott §. a szerkeztetésből kihagyatott.

d)

Februar 11-én kerületi ülés. Előlülők Novák, Sz. Horváth. A mai nap többféle inditványok kerültek napi rendre.

BORCSICZKY: Mielőtt a RR által mennének a törvényes parancsolatokrol szólló t. czikelyre,[21] kéri hogy az úgy nevezett Forum Academicum is coordináltassék.

[21] *Proiectum de coord.* 24. l.

DEÁK: Az academica jurisdictiót három felé osztja: 1. Vagy vérbiróság ex privilegio, 2. vagy disciplinaris, vagy pedig 3. polgári jurisdictio. Az elsőt azon időre véli halasztatni, midőn ex asse fogják a RR a vérbiróság kérdését felvenni. A második szoros összefüggésben van a köznevelés iránti intézetekkel, s igy ad Literarium tartozik. A mi végre a polgári törvényhatóságot illeti, ebben teljeséggel meg nem egyezik, mert a haza polgárainak különböző osztályait inkább egyesiteni kivánja, mintsem a törvényhatóságoknak szükségfeletti elagazásával egymástol még inkább elkülönözni. — PRÓNAY hasonlón vélekedett, s nem akarja a nevelés magas feladásával foglalatoskodó érdemes férfiakat még biróskodással is terhelni. E szerint a Borcsiczky inditványa el nem fogadtatott.

A többiek jövő levelemben, — itt csak röviden érintve mind ezeket, mind a következett napi végzéseket Februar 14-éig béfoglalólag.

HERTELENDY kivánta hogy különösen a katonai vég helyek itélő Széke coordináltassék, — TÖRÖK pedig az inditványt az egész magyar katonaságra kiterjesztette.[22] Az első az előlegesek közt felterjesztett sérelem orvoslására, a második pedig azon időre halasztatott, midőn a katonaságnak a status iránti állása, minden oda tartozó kérdésekkel egyetemben intézkedés alá fog vétetni. — DOKUS egy külön czikelyben kimondatni kivánta, hogy az ország nem ösmér törvényesnek más biróságot, mint mellyek az itt alkotott törvényekben foglaltatnak. De még némelly hijányt éreztek a RR s az inditványt akkorra halasztották, ha majd minden itélő székek el lesznek intézve, s látni fogják a RR hogy semmiben sincs hijány, és fogyatkozás. Azonban ezen inditvány nyomában a Camarának mint dicasteriumnak, mind a só praevaricatio tárgyában itt ott bitorlott, mind pedig a contrabandák, harminczadosok, s más kamarai tisztek és szolgák iránt törvényesen gyakorlott biróskodása eltörültetett. A két jurisdictiók közötti határ villongás politicus elintézésére a Palatinalis delegatio meghagyatott; az egész törvényhatóságok elleni minden egyéb keresetekben, de a határ kérdéseknek is via juris leendő elintézésére, ő felsége egy nem érdeklett megye törvényszékét fogja delegálni.

BALOGH inditványa az itélő székek nyilvánossága iránt ad ordinem processualem halasztatott. Végre minden cum clausula salvificatoria kiadatni szokott parancsolatok eltörültetvén, a Cancellaria parancsolatjai azon kérdésnek mély érdekü vitatására nyujtottak alkalmat; szükség e és mennyiben hogy a polgároknak a birói despotismus elleni oltalma végett a kormány felügyelési just gyakorolhasson? — A kérdésnek még vége nincs.

[22] Az 1792/3-i munkálat ennek kérdését törvénycikk-javaslatban tárgyalta. (*Repraesentatio*, I. melléklet, 20. s köv. l.)

121.

a)

A február 11-i kerületi ülés vitái a katonai törvényszékekről.

b)

1834 február 12

Kerületi ülés.

Tárgy: [I.] *Buccari és a tengerparti kerület törvényszékei.* [II.] *A kamarai bíróság hatásköre. A törvényhatóságok egymás elleni pereit intéző delegatiók.*

c)

1834 február 13, 14

Kerületi ülések.

Tárgy: A Juridicum XI. tc.: a bírói parancsok eltörlése.

a)

Poson, Febr. 18-án, 1834.

Következik HERTELENDYnek a 11-ik februari kerületi ülésben e kép tett inditványa: Jól elrendelt statusnak egyik főfeltétele hogy minden polgárnak a törvény értelmében egyenlőn igazság szolgáltassék. A KK és RRnek jutott azon szerencse, hogy atyáink bölcs előgondoskodása következésében, bár nem a legkedvezőbb körülmények között s nem a legjobb időben, az igazság szolgáltatás hijányinak ki pótolása felől gondoskodhatnak, melly gondoskodásuk köziben kétség kivül egy itélő széket sem fognak az országban megszenvedni, melly a törvénnyel ellenkezik. Ilyen a katonai itélő szék. Nem szól ez úttal ama mobilis és legtöbnyire országunkon kivül szállásoló ezeredekről, hanem szól leginkább az úgy nevezett katonai véghelyekről, mellyeknek itélő székeik nem csak a magyar előtt nagyon kedvetlen hangzatú nyevet használnak, de Austriai törvény szerint is itélnek, s a véghelyi lakosok sarkalatos törvényeink tetemes sérelmével, a magyar törvény, s itélő hatalom alól egészen elvonattak, a mi annyival kedvetlenebb, minthogy velök a szomszéd megyék népessége gyakori érintésbe jő. Kéri tehát a RRket, ne hagyják azon véghelyeket ellátás nékül, helyhezzék a törvény oltalmának alája ,s ekép csatolják őket is szorosb kötelekkel a közös hazához.

TÖRÖK: Ezen inditványt azon kiterjesztéssel pártolja hogy az egész magyar katonaság itélő székei elrendeltessenek. Azon 60.000 fegyveres ember, kiknek nagy részét kötelen adtuk által, azért mivel katona, a hahazának polgára lenni meg nem szünt, s igy ellátás nélkül, vagy törvényelleni állásban hagyatnia nem lehet. Kér titkos szavazattal küldötséget neveztetni.

DEÁK: A Torontáli inditványt különösen a véghelyekre nézve nagy tekintetet érdemlőnek elösmeri, de tudva van a RR előtt hogy a véghelyeknek állapotja polgári igazgatási tekintetben is sérelemként fordúl

igazgatás kérdésével elválaszthatlan szoros kapcsolatban van, azt tagadni szintén nem lehet, s igy nem is véli tanácsosnak hogy a tárgy a sérelem útjáról elvonassék.

PRÓNAY: Valameddig azon elv ki nem vivatik, hogy az egész katonai rend a Nádori hatóság alá tartozik, az inditványba hozott nagy tekintetü kérdést mind addig felvétetni jónak nem látja, mert a rendelkezésnek nem lenne alapja, találnánk ugyan némi alapra régibb törvényeinkben, de ez százados ellenkező gyakorlat által megrendittetett.

BEZERÉDY: Az alap, mellyen az inditványba hozott rendelkezés épülhet, s mellyen minden országos intézetnek épülni kell: a törvényhozó hatalom, s azon alap igazság hogy alkotmányos országban a közigazgatásnak minden ága csak ettől, s csak ebből eredhet. Nem akar a szónok annak számlálgatásába ereszkedni, mik azok a tárgyak, mellyek különös katonai törvényhatóságot kivánnak? hogy ilyes tárgyak különösen a katonai disciplina tekintetében vannak, nyilván elösmeri, de azt is nyilván valja, hogy ezen tárgyak kijelelése is a törvényhozás körébe tartozik, s ide a katonai itélő szék elrendelése is, mert ő az országban oly törvényhatóságot, legyen az bár polgári, egyházi avagy katonai, egyátaljában el nem ösmer, melly sanctióját nem a törvényhozó hatalomtul vette. A sérelmek miatti elhalaszásra sem álhat a szólló követ. Törvénysértésén épültek azok, s ép azért kell nyomban rendelkezni, mert az intézet szükségét a törvény sérelme is neveli. Annak idején kétségkivül az egész katonai törvénykönyvnek is itt kell felvétetni, erről azonban most nincs szó, s csak a körül kell forogni a végzésnek, mi az a mi különös katonai törvényhatóság alá tartozik? s a katonai biróság miként legyen összeszerkeztetve?

PRÓNAY: Távol legyen tőlem hogy czeknek a törvényhozói hatóság elébe tartozását csak messziről is tagadni akarnám, véleményem egyedül abban határoztatik, hogy miután régi törvényeink ellenkező divat által meggyengültek, miután magok az 1655 : 7. s 1723 : 11. czikelyek is némileg különös katonai jurisdictiót ösmérnek el,[2] a Tolnai követ által felállitott elvet mint alapot előbb ki kell vivni, mi előtt továb menni lehetne.

PÁZMÁNDY, NICZKY, DUBRAVICZKY szintén elhalasztásra voxolnak, nem is akarják a katonai ügyet a sérelmek utjáról, hol már initiálva van, elvonni, nehogy orvosolhatlan kedvetlenségek kerekedjenek, s meg lehet több hónapi idő vesztést nem csak hogy semmi siker de sőt kár kövesse.

BŐTHY a sérelmek közötti initiáltatás a nyombani felvételtől nem tartóztatná, sőt ösztönözné az inditvány elfogadására, minthogy maga a kormány is kijelentette hogy a rendszeres munkák felvételével sok sérelmek meg fognak szüntetni; de ő e tárgyban annak idejében sokkal meszebre kiván menni, s attol tart, hogy ha itt igy isolált részletben felvétetnék, midőn egy részről a fel vett ösvénytől nagyon messze vezetne, más részről könyen ártalmas hatással lehetne azon időre ha majd a ka-

[1] Az 1833 márc. 30-án felterjesztett előleges sérelmek közt a VI. helyen. (*Iratok*, I. k. 176. s köv. l., *Országgyülési Tudósitások*, I. k. 84. l.)

elé az előlegesek sorában,[1] hogy az itélő székek elrendelése a polgári

[2] Az 1655 : 7. tc. szerint a végvárakban harcoló nemeseket katonai ügyekben a generálisok és kapitányok a hadijog szerint büntetik, más ügyekben a megyei bíróságok. Az 1723 : 11. tc. 14. §. lényegében hasonló módon rendelkezik az országban birtokkal rendelkező katonák felől.

tonai rend állásárol, a nádori hatóság helyre állitásarol,[3] a circulatiorol,[4] s arrol fognak a RR tanácskozni hogy a katonaság ne legyen elválasztott test, hanem a nemzetnek egészitő fegyveres részét tegye.

KÖLCSEY ellenben igy okoskodik: A katonai rend itélőhatóságának elrendelése a nemzet kivánságai közé tartozik, ennek jele hogy a sérelmek között már előfordúlt. A RRnek kötelességök a nemzet kivánságait úgy terjeszteni fel, hogy a királyi válaszadás múlhatatlanúl következzék. 40 év óta mindég a rendszeres munkákkal takaródzott a kormány, midőn a sérelmek orvoslásarol vala szó, ezért nevezték azokat országunk rendei mindent elnyelő örvényeknek. Im! most a rendszeres munkák felvétettek, királyi terjesztvénybe tétettek, s a kormány nyilván mutatja azon czélzatát hogy a propositiók pertractatiója előtt a sérelmekbe menni nem akar, csak azért is el kell tehát az inditványt fogadni, hogy a propositiók körében terjesztessék nemzetünknek ezen kivánsága a királyi felség elébe. — LA MOTTE elhalasztásra voxol csak azért is, mert hadi sereginket előbb nemzeti katonaságá kivánná változtatni, azokat jelenleg csupán királyi zsoldosoknak tekintvén. — Ezt SISKOVICS egyenesen tagadja; egyébiránt úgy vélekedik; hogy ha már csak a Jász-kunsági nemességet is, kikre nézve csak ugyan nem forogtak fel ily sürgető körülmények, nem akarták a RR törvény kivüli helyzetben hagyni, 60.000 fegyveres embert a nélkül hagyni még kevésbé lehet. Voxolásra kerülvén a dolog, Bars, Baranya, Tolna, Thurócz, Posega, Verőcze, Szatmár, Békés, Csanád, Arad, Temes, Torontál és a Szabad Kerületek pártolák az inditványt, 12 megye jelen nem volt, s igy a többi 26 megye voxával az végeztetett hogy a katonai itélő hatóság elrendelése most, s e helyen fel nem vétetik.

Ez után DÓKUS különös szakaszban kivánta ki tétetni, hogy a melly bíróság a most alkotott törvénycikkelyekben nem emlitetik, azt törvényesnek az ország nem ösmerheti. Ezt némellyek pártolták igy BORCSICZKY is, hanem ép azért hogy az inditvány elfogadtathassék, a delegatio kérdését, nem különben a kir. kamara bíróskodását is visgálat, s intézkedés alá vétetni kivánta. — PALÓCZY nem ellenzé ugyan a Zemplényi inditványt, de szükségtelennek tartá, mert alkotmányos országban nem lehet más biró, mint kit a törvény annak rendelt. — DEÁK úgy vélekedik, ha meg vannak a RR győződve hogy jelen intézkedésök után egy cset sem marad biró nélkül, s igy a delegatiot általánosan el lehet törülni, akkor az inditvány elfogadható. Megemlitette azonban hogy a katonai itélőszék épen most hagyatott törvénykivüli állapotban, hogy a Turopolya mezei, bányászi, s a praedialis nemesek itélő székei még függőben vannak, — mire DÓKUS kijelenté hogy ő inditványával a szükséges coordinatiókat nem gátolni, sőt eszközölni akarta. Ennek következésében tehát az inditvány nem annyira elvettetett, mint a még hátralévő kérdések tökélletes eldöntése idejére halasztatott. A Kamarai bíróskodás feletti megkezdett tanácskozás folytatása pedig más napra által tétetett.

[3] A hatodik előleges gravamenben kívánta az országgyülés a határőrvidéknek az udvari haditanácstól való függetlenítését, a nádor ill. bán hatósága alá rendelését „és ekként a nádor-ispányi és illetőleg a báni hivatalok hajdani hatalmát visszaadni". (*Iratok*, I. k. 176. l.)

[4] A magyar katonaság elkülönítése.

b)

Februar 12-én (Hamvazó szerdán) kerületi ülés: Előlülők: Sz. Horváth és Novák.

[I.] Mielőtt tegnap félbe szakadt kérdések folytatatnának, a Buccari tengerparti város kikötő és kerület itélő székei, azon város követének kivánságára szintén coordináltattak. Buccarit ugyan is Fiuméval összefoglalni azért nem lehetet, mert Buccari az 1791 : 61. czikely, s az Ország Rendeinek akkori felirása szerint egyenest Horvát Országhoz tartozandónak elösmértetik.[5] Itélő székei tehát egészen úgy rendeltettek el, mint a Fiume városéi, csupán azon különbséggel, hogy a nemeseknek személyes ügyeikben, nem különben minden criminalékban a fellyeb vitel nem a királyi, hanem a Banalis táblára, s onnan a 7virátusra rendeltetett. — HERTELENDY ezt nem akará elfogadni, mert a magyar nemesnek felsőbb birája csak a Curia lehet, mire BUSÁN a nemtelenek polgári pereit is a Banalis táblára kivánta vonni, de erre nézve maradtak a RR Fiume hasonlatosságánál a mellet, hogy a Kapitányi Széktől egyenesen a 7viratusra vitessenek. — Ellenvettetet ugyan hogy Buccari nem képes ezen Kapitányi Széket kiálitani, és a Fiumei követ azon felvilágositást adta, hogy Buccarinak nagyob tekintetü patricius lakosi többnyire Fiuméban tartózkodnak, s igy a két törvényhatóság ösze keverése nélkül a Gubernator mint kapitány által itélő birákká alkalmaztathatnak.[6]

Hátra volt még a Magyar tengermelléknek azon része, melly mostanában *Vinodoli* Cameralis kerület nevét viseli. — Ezen kerület fog leginkáb Szörény vármegye helyreállitásának kérdése által érdekeltetni, most a Fiumei Gubernatornak, mint tengerparti kormányzónak, nem pedig mint Fiumei kapitánynak igazgatása alatt van, s minthogy lakosai nem szabad polgárok, hanem a Camara földes uri hatalmának alája vetettek, a többi camarai uradalmakkal egészen egy tekintetbe jő. Fel van pedig osztva 3 várnagyságra (Castellanatus) u. m.: *Verbovszko, Fucine,* és *Vinodolira* — ezen utolsó *Czirqueniczén* helyheztetik, s alatta van *Vinodol, Hrelin,* és a *Buccari* várnagyság (nem kerület). Ezen egyesült uradalomban a földes ur s jobbágy közötti perek eddig uriszék kép itéltettek, a szolgabiró s esküdt helvet egy gubernialis biztos és Actuarius jelenléttében. Ezt tudomásul előre bocsájtván, minthogy az Uriszékek birói hatalma úr s jobbágy közötti perekre nézve eltörültetett, BUSÁN ezen pereket a Zágrábi törvényszékre kivánta vitetni. De a RR azt végezték hogy a Gubernialis Szék előtt inditassanak, s onnan *facti* kérdésekben a Helytartó Tanácsra, *juris* kérdésekben pedig a Curiára appelláltassanak. — BUSÁN ismét ugy most, mint Februar 14-én a törvényczikkely szerkeztetése rostállásának alkalmával elkeseredetten vitatá a Ba-

[5] Az 1791 : 61. tc. megörökíti Mária Terézia azon intézkedését, hogy a tengerparti részeket Horvátországhoz s közvetve a szent koronához visszacsatolta s biztosítja Baccari városának Porto-Re-vel és a bucarri-i kikötővel együtt, mint kereskedelmi városnak és szabad kikötőnek kiváltságos helyzetben maradását. Az 1790/1-i országgyűlés 1790. dec. 6-i feliratában Horvátország, Dalmácia és Szlavónia gravamenei közt kérte Mária Terézia intézkedésének törvénybe iktatását, továbbá, hogy Buccari, mint kereskedő város és szabad kikötő, „in statu suo privilegiali conservandus inarticuletur". (Az országgyűlés iratai *(Acta)*, 372. l.)

[6] A kerületi törvényjavaslat V. cikkének 1. és 2. pontja szól a határozatoknak megfelelően és Fiuméra utalva Buccari igazságszolgáltatásának szabályozásáról. (*Iratok*, II. k. 334. l.)

nalis tábla hatóságát, — de hasztalan, mert a RR gondosan ovakodván minden lépéstől, a melly Szörény (Severin) vármegye helyreállításának kérdését anticipálhatná, egyéb nem urbarialis perekben is első birónak az uriszéket, másodiknak a Gubernialis széket, — felső birónak pedig úgy ezekben, mint a Gubernialis Szék előtt kezdendő criminalisokban, s a nemeseknek személyes ügyeikben a Királyi Curiát rendelték, és a Banalis táblát a Vinodoli kerületre nézve egészen elmellőzték.[7]

[II.] Ezután következett a Camarai bíróság kérdése.

DEÁK ezt a mint most gyakoroltatik, két félének látja: 1.) A só praevaricatiók[8] iránt itt ott gyakorolt bíróskodás. Ezt az ország törvényesnek soha el nem ösmérte, sőt előleges sérelmei közé is számította,[9] a honnan nem az következik hogy (a mint némellyek kívánták) ezen kérdés most is, midőn a törvényszékek elrendeltetnek, oda utasitassék, hanem az, hogy a minek törvényességét az ország rendei soha el nem ösmérték, most sem ösmérhetik el. De 2.) gyakorol a Camara egy másik bíróskodást is, s ezt törvény értelmében gyakorolja, t. i. a Contrabandák esetében, és a harminczadosok, s más kamarai tisztek és szolgák kicsapongásai tárgyában. A szónok nem tekintheti másnak a kamarát, mint egy oly gazdasági igazgatásnak, melly a Status javait, vagyis inkáb a kormánynak általadott javait administrálja, hogy pedig ez a hon polgárai felett bíróskodást gyakorolhasson, abban annyival kevesbé egyezik meg, mert akárkinek lehet az érdekelt személyek ellen keresete, s egyéb iránt is a hon polgárai elkülönözésének megszüntetése sok tekintetekből kívánatos. Örömest reá áll tehát hogy a Kamarának ezen bíróskodását megállapitó törvények eltörültessenek, s mind ezen ügyek az ország közönséges itélő székei elébe utasitassanak.

Ennek ellenére leginkább csak az hozatott fel hogy a só praevaricatorok elleni camarai bíróskodást az ország törvényesnek soha sem ösmervén el, annak megszüntetése nem is szükséges, mert a mi nem volt, azt nem szükség megszüntetni. Némely vármegyék, mellyek eddig is feltartották e részben birói hatóságukat, mint Zemplén, Thurócz, Bács, Borsod, s a t. azon aggódtak, nehogy valamely kifejezés által a némelly megyékben eddig bitorlott bíróskodás némileg törvényesitessék. Végre némellyek a Contrabandák kérdésébe nem vélték tanácsosnak bevágni, minthogy ezeknek állapotját eddig a törvények vóltakép meg nem határozták, s azért mindég a Kamara által manipuláltattak, — azonban BEZERÉDY megjegyzé hogy ez épen oly tekintetbe jő, mint az uriszék hatósága az urbarialis kérdésekben, s itt is álni kell a már megállapitott elvnek hogy senki maga birája nem lehet.

Végre voxolás utján 37 megye s a Jász Kún kerületek voxával 9 megye távollétében 5 vox ellen az határoztatott, hogy a Kir. Kamarának mint dicasteriumnak bíróskodása mindezekben megszüntetik, mind azáltal DEÁK észrevételére oly értelemben: hogy ezen megszüntetés nem érdekli a Kamarának mint földes úrnak azon hatóságát, mellyet az országnak többi földes uraival egyenlőn uriszékén a felállitott elvek szerint továbbá is gyakorolni fog. Melly fentebbi megszüntetés, a mennyiben törvények eltörlését is tárgyazza, különös törvényczikkelybe foglaltatni rendeltetvén, azon t. cz. *Febr. 14-én* felolvastatott s hoszas szó

[7] Ugyancsak az V. cikkbe (3. és 4. §) kerültek a Vinodoli-kerületet érintő rendelkezések. (U. o. 334. s köv. l.)

[8] Kihágások.

[9] *Iratok*, I. k. 178. s köv. l.

feletti vitatások után meg állapitatott ily értelemben: *A Királyi Kamarának a só iránti kicsapongások tárgyában némelly törvényhatóságokban bitorlott bíróskodása, semmi törvényen nem épülvén, s igy jövendőben is helyt nem foghatván, ellenben az: mellyet az 1609 : 17., 1715 : 13. és 15., s 1723 : 13. törvények következésében,*[10] *a tiltott portékák, contrabandák és Kamarai tisztek iránt dicasterialis úton ekkorig gyakorlott, jövendőre megszüntetvén, mind ezen perek az illető törvényhatóságok itélő Székeihez utasitatnak.*[11]

Következett immár a két törvényhatóság közötti határ kérdésekben ekkorig törvényesen, más egyeb esetekben pedig itt-ott törvényen kivül divatozott delegatio kérdése. Hogy a két megye közti határ villongásnak ideiglenes politicus elintézésére a Palatinalis delegatio az 1802 : 23. czikely értelmében[12] továbba is fentartassék, mihamar meg lett az állapodás, azon egy ovással, hogy a villongó megyék kebeléből senki se delegáltassék. De tulajdon ezen határ villongásoknak mint Juris pereknek kérdése már több nehézséget szenvedett, mint hogy a Királyi táblának (hová tartoztak volt ekkorig) első birósági hatósága átaljában el törültetett, a megyének pedig mint érdeklett félnek törvényszékére bizatniok nem lehet. Emliteték az is, hogy két törvényhatóság között más egyéb kérdések is előfordulhatnak, mint p. o. a katonai élelmezés tárgyában, de végre egyeseknek is lehet egész törvényhatóság ellen adósságbeli vagy más keresetjök, a mint tudva van, p. o. hogy Zemplén vármegye a muszka seregek élelmezési ára iránt egy szállitó zsidó által a Tiszán innénti kerületi tábla elébe perbe idéztetett,[13] de midőn viszont Zemplén vármegye is a Királyi fiscust mint evictort[14] be idéztette, az egész per mintegy megsemmisitetett, s a dolog politicus utra vonatott. A RR tehát minden ilyen fenforgható esetekre figyelmezve azt végezték, hogy nem csak a határ villongásnak törvényes uton leendő eldöntésére, de a törvényhatóságok között s ellen fenforgható más egyéb kereseteknek is elitélésére Ő felsége valamely szomszéd nem érdeklett megyének törvényszékét delegálja, fen maradván, a Kir. Curiára a rendes feljeb vitel, — a mi szintén külön törvényczikkelybe foglaltatott.[15]

[10] Az 1609 : 17. tc: szerint a vétkes harmincadosokat a király a kincstartó útján fogja felelősségre vonni, az 1715 : 13. tc. 3. § a sótisztek felett csak hivatali ügyekben hagyja meg a kamara joghatóságát, az 1715 : 15. tc. 3. § továbbra is érvényesnek nyilvánítja a kamarai bíráskodást a tiltott áruk és csempészések ügyében, az 1723 : 13. tc. pedig lényegében megújítja az előbbi rendelkezéseket.

[11] A szabatosan megfogalmazott szöveg a kerületi törvényjavaslat 17. cikke lett. (*Iratok*, II. k. 360. l.)

[12] A törvénycikk a határvillongásoknak peres eljáráson kivüli megszüntetésének módját szabályozza és abban az esetben, ha két törvényhatóság közt van viszály, nádori, ill. báni megbízottakra hagyja a vita ideiglenes elintézését.

[13] Az eset az 1831. évi lengyel szabadságharc leverésével kapcsolatban történhetett, amikor az orosz seregek a Galíciával szomszédos területeken is végeztek hadműveleteket. A szóbanforgó per azonban az Országos Levéltárban nem szerepel sem az eperjesi kerületi tábla iratanyagának mutatójában, sem a kancelláriai iratanyagában, ahol pedig nyomának kellene lenni, ha „a dolog politicus útra vonatott".

[14] Szavatos.

[15] A határozatok, két pontba foglalva, a kerületi törvényjavaslat XVI. cikkét alkotják. (*Iratok*, II. k. 359. s köv. l.)

c)

Februar 13-án kerületi ülés. Előlülők a voltak. — Legelőbb is a kir. rescriptumra adandó válasz tárgyában Februar 6-án határoztatott a Palóczy által szerkeztetett izenet[16] meg rostáltatott. Utóbb pedig folytatatván a törvénykezési tárgy, miután BALOGHnak azon inditványa hogy az itélő székek nyilvánossága, mint az igazság kiszolgáltatásának egyik fő garantiája, a birói önkény korlátozásának legsikereseb eszköze, s a józan közvélemény kifejlődésének hatalmas rugója, itt határoztassék el: szó többséggel a perlekedési rend körébe (ad ordinem processualem)[17] halasztatott, következett az operatum szerinti XI-ik t. cz., melly a birói parancsolatok eltörléséről szól s azt javalja hogy *a renovatorio-executorium*[18] *parancsolatokat kivéve, minden egyéb a divatban lévő mentő záradékkal (clausula salvificatoria)*[19] *a felek folyamodására kiadatni szokott birói parancsolatok eltörültetnek.*[20]

NICZKY ezen szerkeztetéssel meg nem elégedett, s kivánta hogy az 1790-ki rendszeres munka sinór ösvényén menve, általában minden (s igy a Cancellaria által is kiadatni szokott) parancsolatok eltörültessenek.[21] Melly inditvány támogatása s az 1790-ki szerkeztetés elfogadása véget VITÉZ az 1790-ki 12-ik törvénynek azon rendelésére hivatkozott: hogy a politicum dicasteriumok az igazság kiszolgáltatásába magokat nem is avathatják.[22] Sokan voxolást sürgetvén:

DEÁK meg jegyzé: hogy ez nem oly könnyü kérdés, mint látszik, s nem könnyü mert sok felé ágazó. Hogy az országnak mindég küzködni kellett a Cancellariának azon bitorlott hatalmával, melly szerint magát az igazság szolgáltatás minden ágaiba béavatta, s hogy ezen bajon a birói függetlenség végett alkotott, de soha meg nem tartott 1791 : 12-ik törvény által sem lőn elegendőleg segitve, az országnak ismételve feladott temérdek sérelmei mutatják. Azonban maga az 1790-ki, vagy is inkáb 93-ki munka is fenhagyja a felségnek vi supremae inspectionis kiadandó parancsolatit.[23] A szónok örömest reá áll hogy ezek is általában eltörültes-

[16] *Iratok*, II. k. 35. s köv. l.

[17] A jogügyi bizottság munkálatának ez a része, mint az „*Opinio excelsae regnicolaris deputationis motivis suffulta... circa obiecta ad deputationem iuridicam relata*" (Posonii, 1831), második része, „*Proiectum ordinis processualis per regnicolarem deputationem articulo 8 : 1827. exmissam elaboratum*" címmel jelent meg.

[18] Megújító és végrehajtó.

[19] A záradék, amely elárulja, hogy a parancsot a bíró az egyik fél egyoldalú előadása alapján bocsátotta ki, igy hangzott: Rebus sic ut praefertur stantibus.

[20] *Proiectum de coord.* 24. l.

[21] Mivel a törvényszékek és a peres eljárás szabályozása után az eddigi szokásos birói parancsokra többé nincs szükség, „nulla amplius idmodi mandata iudicialia sive e maiori ac minori regiae maiestatis cancellaria sive per ordinarios regni iudices eorumque magistros protonotarios expedientur". (*Repraesentatio*, I. melléklet. 22. l.)

[22] A törvénycikk szerint a bíróságok törvényes ítéletei meg nem másíthatók, sem „in revisionem regiam, nec ullius dicasterii politici pertrahentur".

[23] A 21. jegyzetben idézett szöveg folytatása: „Salvis unice illis, quae regia maiestas e maiori cancellaria sua iure supremae inspectionis ac directoris erga partium recursus ... porro etiam elargiri dignabitur, quaeque unice ad secundandum iustitiae administratationis cursum, removenda quaeque impedimenta corrigendosque, si qui semet insinuarent, naevos dirigentur."

senek, de szükség valamelly intézetről gondoskodni hogy a törvénykezési formalitást megsértő biró ellen a hon polgára oltalomra találjon. Másut, nevezetesen Franczia Országban erről ugy gondoskodott a Status hogy az inspectio hatalmát, a kormánytol elvette, s egy különös törvény székre, a *Cassations Tribunalra* bizta, melly a dolog érdemébe nem ereszkedvén, csupán a forma felett itél, s azt megsértetve találván, a pert viszautasitja. Ezen intézet a revolutio időszakából az úgy nevezett Rajnai tartományokban[24] is megmaradt. A szónok azonban nem mondja hogy nállunk is Cassations tribunalt kell állitani, hanem csak azt állitja hogy a fogyatkozás kipótlásárol kell gondoskodni, különben ha egyszerüen eltörüljük a parancsolatokat, s pótlásrol nem gondoskodunk, ott leszünk, ahol voltunk az 1790 : 12. törvény alkotásával, t. i. hogy meghozatott, de meg nem tartatott.[25]

Borcsiczky: Világositsuk fel tehát azon törvény czikkelyt ha ne találntán homályos, s eszközöljük hogy megtartassék. Egyébiránt a Felség főfelügyelési jusa oly királyi jog, mellyet el se vehetünk, mert a koronázási diplomában is megvan: hogy a törvényt maga is bétölti, s mások által is bétölteti. Mivel pedig a Cancellaria nem egyéb, mint a királyi akarat organuma, szabjuk meg a kiadandó parancsolatok körét, módját, határát, s ez lesz a Constitutiónk lelkével megegyező Cassatiói Tribunál.

Balog: A Cancellariát nem tekinti másnak, mint a Király privát dicasteriumának, mellynek eddig tapasztalt azon önkényét, hogy tulajdon egy tárgyban ellenkező parancsolatokat adhasson, feltartani nem akarja. Örömest járul a Cassatioi tribunal iránti intézkedéshez, de hogy a Trencsényi követ kivánsága szerint a Cancellaria önkénye legyen a Cassatiói tribunál, abban ugyan soha meg nem egyezik.

Kölcsey: Kezdetben, mi előtt a Status tudomány, s alkotmányos institutiók mostani kifejlődésöket elérték, nem csak azon *jus supremae inspectionis*, mellyről a Trencsényi követ állitja hogy a Királytol elvenni nem lehet, de még maga a birói hatalom is a Fejedelmek személyében vala egyesitve. Azonban idővel meggyőződtek a nemzetek, hogy a birói hatalomnak a kormánytol függetlennek kell lenni, ez tehát a fejedelmektől elvétetett s ma már a birói függetlenség minden alkotványos statusban egy sarkalaos elvnek ösmértetik. Van azonban az igazság szolgáltatásnak más requisituma is, t. o. hogy a polgárok a független birónak önkénye ellen biztositva legyenek, e czélbol hagyatott meg az emlitett felügyelési jus a kormányoknál, s ez az, a mi a Status tudományban a Cabinets Justicz név alatt ösméretes, mi nállunk pedig a Cancellaria parancsolatinak utján gyakoroltatik. Azonban más nemzeteknél arrol is meggyőződtek hogy mentől kevésbé avatkozik a kormány egyesek magános dolgaiba, annál tiszteletre méltóbb marad az egész közönségre nézve, s innen történt hogy az igazság szolgáltatásra való felügyelés másut a kormánytol már szintén elvétetett, annyival inkáb mivel a tapasztalás bizonyitá hogy a Cabinett Justicz mellet a birói függetlenség sarkalatos elve sértetlen fel nem álhatott; nem állhatott pedig azért: mivel a kormánynak organuma lévén a Cabinets Justicz, független nem volt, s ezen nem független hatalom az alsóbb birákat is függésben tartotta. Igy van ez mi nálunk is. A Cancellaria parancsolati nem egyoldalú kitételeken, hanem az irományok megvisgálásán épülvén, félre nem tétethetők,

[24] A szoros értelemben vett Rheinprovinz, Rheinland Poroszország legnyugatibb fekvésű tartománya volt.

[25] V. ö. Kónyi: *Deák Ferenc beszédei*, I. k. 55. s köv. l.

s innen látszik hogy bár törvényhozóink az 1791 : 12-ik czikely által gondoskodtak légyen is a birói függetlenségről, felsőbb biráink még is a kormánytol valóságos függésben állanak. Igy volt ez Franczia Országban is, s innen magyarázható, hogy bár a Cabinets Justicz igen sok egyes igazságtalanságot megakadályoztatott is, még is már XIV-ik Lajos ideje ota kimagyarázhatlan discreditumban állott A Revolutio segitett a bajon, s az igazság szolgáltatásra való felügyelést a kormánytol elválasztván, azt egy külön független testre bizta, t. i. a Cassatioi Tribunálra. mellynek is jótékonysága elannyira szembetünő lett, hogy ámbár a Császárság időszakában,[26] s később a Bourbonok restauratiója[27] után, a Revolutionak csaknem minden intézetei megsemmisitettek, a Cassatioi tribunál mind a mellet is nemcsak Franczia Országban, de még a Rhénusi német tartományokban is megmaradt s oly tiszteletben áll, a minő megvetésben állott revolutio előtt a Cabinets justicz. Igaz ugyan hogy ennek tagjait is a kormány nevezi, de azért függetlenek, mert inamovibilisek, hivataluktol meg nem foszthatók, Lássuk azonban hogy van az alsób birók függetlensége biztositva? Az alsób biró nem kéntelen a Cassatioi tribunál megsemmisitő rendelése következésében itéletétől elállani, megtörténik hogy ujabban megvisgálván a dolgot, előbbi értelme mellet marad. Ily esetben már a Cabinets justicz gyakorlására rendelt minister hatalom parancsal kénszeritette volna engedelmességre az alsób birót, a Cassatioi tribunál ezt nem teheti, hanem egyéb iránt is ritkán fordulván elő ezen eset, a törvényhozó testhez, mint minden statusi hatalmak egyedül való kútfejéhez folyamodik, hogy a törvény homályát világositsa fel. Igy fognak egymásba a helyesen elrendelt intitutiók láncszemei, a biró függetlensége biztositva van, ellenben a biró despotismusa is meg van gátolva, s ezen kettő kivántatik meg az igazság rendes kiszolgáltatására, a mi nálunk mind addig hijános lesz, mig a biró a Cancellaria parancsainak, vagy is a Cabinets Justicznak lesz alája vetve.

PRÓNAY ellenben azoknak: kik a birói hatalom iránti inspectio jusának köre, hatása, terjedelem felől aggodásban vannak, megnyugtatásukra felolvassa az 1791 : 12-ik czikely 2-ik §-át, mellyben az foglaltatik hogy: *Legitimarum sententiarum executiones mandatis non impedientur, nec sententiae legitimae fororum judiciorum alterabuntur, imo nec in revisionem regiam aut ullius dicasterii politici pertrahentur.* Ennél szeb, világosb, sarkalatosb törvényt az egész Corpus Jurisban nem ösmér, nincs annak fejtegetésre szükség, minden magyarázat csak gyengitené. Ha ennek ellenére a politicai hatalom még is bévágott a birói körbe, világos törvény ellen történt, orvoslás tehát gravaminális utra tartozik. Ez a constitutionalis ösvény, mellytől eltérni, s a bíróság körülti inspectio bőveb fejtegetésébe ereszkedni tanácsosnak nem tartja. (A vitatás folytatása más napra halasztatott.)

Februar 14-én kerületi ülés. Előlülők a voltak. — Ezen napnak legnagyob részét a Buccari, Vinodoli, Cameralis, és delegationalis végzések rostállása húzta ki, melly iránt a határozások közlése alkalmával nyomban tettem emlitést. — Később a tegnap félbe szakasztott kérdés folytatatván, tulajdonkép azon tengely körül forgott a vitatás: hogy jelenleg csak birói parancsolatokrol, vagy pedig az inspectio jusárol is kell e intézkedni, s kivánnak é a RR az 1791 : 12. czikelyen felül még bővebb

[26] 1804—1814.
[27] 1814 máj. 3-án vonult be XVIII. Lajos Párizsba.

ellátást? — Somsics megjegyzé, hogy a felhivott czikely a vitatás alatt lévő tárgyra nem alkalmazható, mert az szóll a biró függetlenségéről, itt pedig a birói despotismus ellen ovásrol van szó, mellyről azon czikely provisiót egy átaljában nem tett, s épen mivel nem tett, a kormány parancsolati pótolták a törvény hijányát, még pedig pótolták tulajdon azon czikelynek, vagyis a birói függetlenségnek sérelmével. — Majthényi inkáb Török országban kivánna élni, mint oly statusban, hol a birói önkény ellen biztositva nem lenne, s mielőtt tudná, ha találunk e helyesb biztositó módot? — a mit csak az egész törvénykezési rendszer végzetével láthatunk meg, — addig a fejedelem oltalmazó hatalmához ragaszkodik, de ha jobb módot találnak a RR, ahoz mindég hozzá fog állani. — Bernáth pedig a Prónay értelmében szóllván nagyon üdvességesnek találja azon mysticismust, hogy nállunk az ilyes dolgok a király által, és még sem a király által történnek. — Végre csak ugyan oda hajlott a többség hogy itt e helyen csak a Salvificatoria záradékkal kiadatni szokott parancsolatok körében maradjon a rendelkezés, s ezeket szó többséggel, nem kivétellel mint a szerkeztetés, hanem minden kivétel nélkül eltörlötték a RR.[28] — *Februar 15-én* pedig a praesidium felszóllitására vitatás nélkül abban állapodtak meg, hogy a birói önkény korlátozásának eszközeiről, s igy a Cancellaria parancsolati felől is, akkor fognak rendelkezni, ha az egész perlekedési rendszert bevégzik, s igy látni fogják hogy mennyiben szükséges az intézkedés. — Bezerédy Somsicstol támogatva kivánta ezen reservátát az izenetben meg érinteni, de inditványa azon oknál, mivel a RRnek initiativa jusoknál fogva, ily specificus ovásokra szükségök nincs, Justh és Császár inditványára voxok többségével el nem fogadtatott, s a RR által mentek az ügyvédekről szólló XII-ik törvényczikelyre. Mellyet Febr. 16-án vasárnapi szünet lévén Febr. 17-én és 18-án többnyire a redactiót meghagyva bérekesztettek, — s továb menvén a 4 Juristitiumokat jövendőre is meghagyták, dieta alatt azonban a Curia előtt is minden pereket folytatatni rendeltek — és a taxákról szólló utolsó t. czikelyre mentek által.

[28] A rövid, pár soros rendelkezés a kerületi törvényjavaslat XXII. cikke lett. (*Iratok*, II. k. 374. l.)

122.

a)

1834 február 15

Kerületi ülés.

Tárgy: A Juridicum XII. tc. 1. §-a: Az ügyvédi gyakorlat folytatásának előfeltételei.

b)

1834 február 17, 18

Kerületi ülések.

Tárgy: [I.] *A XII. tc. 2—7. §-a: Az ügyvédi visszaélések büntetései.*
[II.] *A XIII. tc.: A törvényszünetek.*

c)

1834 február 19

Kerületi ülés.

Tárgy: Ragályi Tamás bemutatkozása és a hevesi követválasztás ügye.

a)

Poson, Febr. 24-én, 1834.

A törvénykezési munkálat XII-ik törvény czikelye, melly az ügyvédekről szóll, még a 15-ik Februari kerületi ülésben kezdett tanácskozás alá vétetni.

Az országos szerkeztetés javalat igy szóll:

§. 1. *A ki ügyvéd vágy lenni, a rendszerinti tudományok tanulásáról, legalább két évi törvényes gyakorlatról, s erkölcsiségéről bizonság levelet tartozik előmutatni; ezek mellet a theoretica, és practica hazai törvény tudomány minden részeire kiterjesztendő, s a királyi vagy Banalis tábla előtt kiállandó szigorú birálat (rigorosum) alá vétetik, s azt kiállván, és a törvényes hitet letévén, ügyvédi hivatalát, mellyre nézve az 1723 : 38. és 1792 : 16. törvényekhez*[1] *tartozik magát alkalmaztatni, minden világi, s egyházi itélő székek előtt gyakorolhatja.*[2]

Borcsiczky emlékezetbe hozván azon javallatot, mellyet a pesti ügyvédi kar ez előtt mint egy 2½ évvel az országnak csaknem minden törvényhatóságival közlött volt,[3] kinyilatkoztatja, hogy valamint az ország-

[1] Az 1723 : 38. tc. az ügyvédek magatartását szabályozza és intézkedik, hogy a pereket el ne húzzák, az 1792 : 16. tc. 4. § az igazságszolgáltatás meggyorsítása érdekében csökkenti az ügyvédi kifogások, szóváltások és pertilalmak számát.

[2] *Proiectum de coord.* 25. l.

[3] A pesti ügyvédi kar javaslata nem található sem az Országos Levéltár szóbajöhető gyüjteményeinek mutatóiban, sem a Fővárosi Könyvtár és Pest megye Levéltára gyüjteményeiben. A magyar ügyvédi kar történeti kiállításának (1896) katalógusában szerepel egy hasonló tárgyú, a hétszemélyes táblához intézett folyamodványa a „Curialis Prokátori Kar"-nak 1832-ből, azonban közelebbi jelzet nélkül; az Országos Levéltár nehezen áttekinthető jogügyi anyagában ezt sem sikerült megtalálni.

gos szerkeztetéssel meg nem elégszik, úgy az emlitett javalatnak azon részével, melly az ügyvédeket bizonyos számra szoritani, s ezen kart contuberniummá alakitani kivánja, szintén egyet nem ért. Ellenben tökéletesen egyet ért minden intézettel, melly az ügyvédi kart mi nálunk is a tiszteletnek azon fokára emelheti, mellyen más országokban áll. Erre legsikeresebb eszköznek véli, ha senki bé nem csúszhat az ügyvédek sorába, ki a szükséges tulajdonságok nélkül szükölködik. Kivánja tehát hogy a ki ügyvéd akar lenni, a törvényes tudományokat egyedül csak a Pesti egyetemben tartozzék tanulni, mert szükség hogy nem csak a magyar törvényt, de a törvénytudománynak minden ágait tudja, mellyek egyébiránt csak az Universitásban tanitatnak, különben megtörténik hogy a Szentszék előtt folytat pereket, a Jus Canonicumnak pedig hirét sem hallotta. Kivánja továbbá hogy szükségeskép Doctor Juris legyen; s két esztendei praxis után censuráltatván, az ügyvédi Catastrumba, mellyet minden törvényszéknél szükségesnek tart, mind addig bé ne iratathassék, mig 2 esztendeig más ügyvédnél mint segéd magát nem gyakorolta. Ezen módok elháritják ugyan azt hogy monopoliumá váljék az ügyvédség, de azon intellectualis kivánatok, mellyekkel ösze vannak köttetve, az ügyvédek számát is mérsékelni, s az egész kar iránti tiszteletet is eszközölni fogják.

Az inditvány következésében tett érdekeseb beszédek alább következnek, — itt még megjegyzem azon módositásokat, mellyek mások által javaltattak: Dubraviczky kiváná 1. hogy a ki ügyvéd akar lenni, a doctoratushoz bárha nem universitásban halgatta is a törvénytudományt, hozzá juthasson. 2. Hogy az ügyvédi censura a Personalis által meghivandó, s a királyi tábla valamelly tagjának elölülése alatt összeülendő 6 nagyob tekintetü pesti ügyvéd által vitessék végbe. — Hertelendy: Hogy minden ügyvéd magyarúl tudni tartozzék. — Török: Hogy a doctoratus mentől kevesb költségbe kerüljön. — Asztalos: Hogy a Censurabeli calculus eltörültessék. — Somsich: Hogy a censuránál legyenek ugyan ügyvédek jelen, de nem birálat, hanem kérdés tétel véget. — Klauzál végre az exameneknél, és censuráknál nyilvánosságot kivánt. — Mi lett ezen inditványok következése?, majd alább.

Somsich: Az érdem tiszteletének, s köz nagyra becsüllésnek jutalmát ohajtván az ügyvédi karnak biztositani, kivánja, hogy minden ügyvéd jeles, kimüvelt intelligentiával birjon. Az ügyvédi karzat nem csak azért érdemel köz tiszteletet mivel életünket, becsületünket, vagyonunkat védi, hanem különösen azért is, mivel ő az ügyvédekben találja fel az alkotmányos institutiók alapitóit, kifejtőit, az idő szelleméhez alkalmaztatóit s legerősebb őrjeit. Hivatkozik e véget a világ évrajzaira, Anglia, Franczia Ország s a halhatatlan Éjszak Americai szabad alkotmány historiájára, s hazánkbol is megemliti Verbőczyt, Kitonicsot.

Bernáth: A dolgot úgy kivánta hagyatni, a mint van, és sem azokkal, kik a doctoratusban keresték az intelligentia hévmérőjét, sem azokkal, kik a költség kevesitésről gondoskodtak, hogy ahoz bár mi szegény ifiú is hozzá férhessen, egyet nem értett. Egy hajdan nagyon tisztelt ag ügyvédnek szavaival kezdi, úgymond, beszédét, ki azt irá: Vilis res procurator, hoc tamen vile animal securitatem civium et publicam tuetur. Igaza volt, midőn azt mondá hogy *vilis res*, mert a birói önkény alatt hevert, s ha ennek még jobban alája vetjük, *nulla res* fog lenni belőle. Ne csináljunk, azt mondják, contuberniumot, még is oly módokat javallanak, mellyek a hozzá jutást nehezitik. Az ügyvédségre vágya-

kodók közül elejt néhányat a doctori rigorosum, el néhányat a censura, s a kik ennyi szirteken keresztül vergődtek, kétségkivül contuberniumot alkotnak. Vagy talán a censurára applicált procátorok fogják a bejuthatást könnyiteni? Sőt nehezitendik, mert otthon van már egy exspectáns adjunctusok, kinek nagyok érdemei, mivel nagyon jól tudja hóna alatt a pereket hordani. Valjon minő biztonságot nyujt a Juris doctoratus? hiszen a jó ügyvédnek, rethornak, logicusnak, és Isten tudja minek mindennek nem kell lenni! hát minden tudományból rigorosumot adjon e?, és még akkor is jó ügyvéd lesz e ha szive hibás? hová csak az Isten láthat bé! — Ily elvekből indulván a szólló követ, nem akarja az ügyvédséget pusztán kenyér hivatalá tenni, s azért előtte nem is fő tekintet hogy ahoz minden szegény ifiu könnyen hozzá juthasson. Urat is szeret egyszersmind látni a procátorban, mint a milyen Prileszky[4] volt, s kérdi valjon Cicero szegény volt e, vagy rigorosumot adott e? s még is mikor volt ember jobban védve, mint Milo, jobban vádolva mint Catilina? — Ezeket többnyire Somsicshoz intézvén, ki a doctoratust védelmezte, arra, ugymond, előre is kimondom nem fog nekem követ úr felelni, a jó ügyvédnek Statustudományt kell tudni, pedig azt az universitásban nem tanitják, a doctori graduatioval nem adják.

MAJTHÉNYI Nem látja hogy a hasonlitás közöttünk s a külföld között egészen állana, mert másut királyi kinevezéstől füg az ügyvédi hivatal. A szólló követ azonban a megszoritásoknak, monopoliumoknak, exameneknek, rigorosumoknak nem barátja. Nem akar ugyan a Pesti Universitásnak derogálni, nem is akarja hinni, hogy valaha hasonlitson a Paduai universitáshoz, hol egy nagy s alkalmasint elmés úr minden cselédjeit sorba graduáltatta, végre pedig még a paripáját is graduáltatni akarta. A mint mondá, nem akar a Pesti universitásnak derogálni, de a Doctoratus felől még is csak azt hiszi: *fecisti me doctorem, sed non doctiorem.* Semmi garantia, és még is megszoritás; azt ugyan az ügyvédség feltételének el nem fogadja.

PALÓCZY: Tisztelet a Karnak, mert a köz s magános becsület, élet és vagyon biztoságára nagy befolyással bir; de valamint méltó ezen tiszteletre minden igaz jó procátor, úgy meg kell vallani hogy a rosz procátor nagyob csapás a jég esőnél. Azt mondják, legyen doctor Juris utriusque!! én is láttam egypárszor, hogy teszik az embert doctorrá, hátha még a kárpit mögé nézhetnénk, hogy történnek az előkészületek! kezébe adják a diplomát annak emlékezetére, hogy az universitás lépcsőit tapodta, mint ahogy szokták a titularis arany sarkantyús vitézeket a Coronatio emlékezetére teremteni, úgy lesz doctorrá az is, ki még csak existentiáját se tudja a Plátó Cleophonjának.[5] A szólló követ a Censura megszorulásában keresi a biztositást, s hogy ott némelly nagy tekintetü ügyvédek jelen legyenek, igen helyesnek találja, a kik majd felügyeljenek, hogy a jég eső közikbe ne csapjon.

BEZERÉDY: Somogy V[ármegye] követe előadta az ügyészi rendnek világ szerte terjedő érdemét. Ez a dolog természeténél fogva máskép

[4] Prileszky Pál († 1743), az árvai uradalom jogügyi igazgatója. Nagy terjedelmű munkájának *(Quadripartitum iuris consuetudinarii inclyti regni Hungariae ad elaborandum susceptum in suos libellos redactum)* csak első fe'e jelent meg.

[5] Kleitophon athéni politikus és szofista a Kr. e. 5. században. A róla szóló, fent említett írásmű szerzőjének sokáig Platot tartották, a kritika azonban ezt a feltevést erősen kétségessé tette.

nem is lehet; mert az ügyésznek rendeltetése, s naponkénti foglalatossága abban állván, hogy az elrejtett igazságot kifejtse, s azt a legszegényebb részére, a leggazdagabb, leghatalmasabb ellen is, minden tartózkodás, és mellékes tekintet nélkül vitassa, ezen szép foglalatosságnak kétség kivül köz hasznú következéseket szülő kitünő erős charactereket kell kifejteni. E czélra kiváltkép két tulajdon kivántatik, úgymint függetlenség, és kimivelődés. A függetlenséget, t. i. hogy az igazságot minden félelem, és tartózkodás nélkül kimondhassa, még maga a legfelső biró ellen is, ezt megóvni mindenek előtt szükség, hahogy az ügyvédi hivatal jótékony hatóságát feltartatni kivánjuk. Gondosan megőrzik ezt más nemzeteknél, s azért Franczia országban magok az ügyvédek is különböző classisokra osztatnak, hogy megkülönböztetett tekintetben álljanak azon tiszteletre méltó férfiak, kik az ügyészi helyzet magasb állását felfogva, teljes függetlenséggel szóllanak az igazság mellet, a legfőb birák ellen is. Ezek feltett süveggel, a függetlenség eme külső jelével állanak a legfelsőb törvényszék előtt is, s ezek közül tiszteli most a franczia nemzet képviselőinek Elölülőjét.[6] Ez után átmenvén a szónok a másik tulajdonra, úgy mint a kimivelődésre, a doctoratust mint sok, az igazság szolgáltatásnak gyümölcsözendő tágas ismeretek tanulására vezető eszközt pártolja, s azon argumentumnak hogy a doctoratus nem biztos criterium, megczáfolására felhozza, hogy ezen ellenvetés minden nemü examen, ügyvedi censura, orvosi rigorosum ellen is egyenlőn szolgál, pedig azért csak ugyan nem tudunk mindezeknél helyesb intézeteket találni. Ellenben ellen szóll mind annak, a mi az ügyvédi kart egy elkülönözött társaságá alkotná, s czélúl nem az igazság kiszolgáltatását, hanem a karzat külün érdekét állitaná, s azért ellene van annak is, hogy az ügyvédi censura procátorok által menjen végbe, mert a Corporatióknak ön magok általi megújitása mindenekben csak káros lehet.

Császár úgy vélekedett hogy a doctoratus ha nem csalhatatlan criteriuma is a tudománynak, mindenesetre csak javithat, s nem ronthat. A Paduai graduatio nem bizonyit egyebet, mint: hogy ott nagyon visza éltek a graduatióval, a viszaélés pedig soha sem elegendő ok az intézet eltörlésére.

Somsics: Ámbár Ungh V[ármegye] követe előre kimondotta reám az itéletet, hogy ellenvetésére meg nem felelhetek, nem is tulajdonitok magamnak oly különös lelki tehetséget, mindazáltal mintegy kénszeritve lévén a feleletre, valamit csak kell mondanom: Hogy az universitásban Status tudományt nem tanitnak az igaz, de hogy az a ki a törvény tudomány minden ágaiban járatos, a practicus életben is közelebb áll a Status tudományhoz, az is tagadhatatlan. Cicerot a mi illeti, valjon gazdag volt e avagy szegény pályája kezdetén, ide nem tartozik, ámbár Salustius bizonyitja: quod fuerit inquilinus urbis Romae. — A hivatkozást egyébiránt szivesen fogadom, mert épen Cicero volt az, a ki maga tökéletesitése véget Görög országba utazott, s ott tette magáévá a tudományokat. A Paduai graduatiót a mi illeti: tudják a RR hogy Caligula a lovát tette consullá, valjon következik e hogy minden consul ló vala?

[6] 1832—39 között André *Dupin* (Dupin aîné) volt a francia kamara elnöke; mint ügyvéd kezdte politikai pályafutását, a Napoleon bukását követő politikai perekben mint védő szerzett nagy népszerűséget.

Voxolás sürgettetvén, minthogy sok felé ágaztak az inditványok, az ELŐLÜLŐK szükségesnek tartották mindenek előtt megtudni, valjon a többség hajlandó e valamely módositásra, s azért a kérdést igy tették fel: *Redactio*, vagy *módositás*, sokan kijelentették, hogy oly hozzá tételre, mely a redactio lelkével nem ellenkezik, örömest hajlottak volna p. o. hogy nyilvános legyen a censura, s a calculus eltörültessék, de mielőtt tudnák, mellyik módositás lesz majd elfogadva? általánosan módositásra nem voxolhatnak. — DUBRAVICZKY kéri a RRket, ne vegyék a voxolás ezen módját divatba, mert egyszer igen váratlan dolog fog belőle következni. Különben is némellyek legkisebb változtatást módositásnak tartván, mások ellenben a redactio lelkével nem ellenkező hozá tételt módositásnak nem itélvén, a kérdés értelme felett sem egyeznek a vélemények, s igy lehetetlen egy czélra voxolni. — A többség azonban ragaszkodott a kérdéshez, minek következése lőn hogy a redactio 28 megye s a Hajdú kerület voxával 17 Megye s a Jász Kún kerület ellen szórol szóra elfogadtatott,[7] s változtatása, később is hasztalan sürgettetett.

Februar 16-án vasárnapi szünet.

b)

[I.] *Februar 17-én és 18-án* Plathy és Vásárhelyi elölülésök alatt tartatott kerületi ülésekben folytatatván az ügyvédeket tárgyazta törvényczikkely feletti tanácskozás, minden §-nál igen észre vehető volt a mult napi voxolásnak, vagy is az 1-ő §. szerkeztetése helybenhagyásának következése. Mert miután ott el nem fogadtatott azon inditvány hogy az ügyvédi viszaélések elleni oltalom oly módokban kerestessék, mellyek a bejutást nehezitvén azt eszközlenék, hogy a ki nem bir a mivelődésnek szükséges tulajdonival, az ügyvéd ne lehessen; a következett §§. alkalmával a viszaélések elleni szigorú fenyitékekben keresték a RR a szükséges gondoskodást, s igy mind azon inditványok mellyeket leginkább Bezerédy, Csapó, Somsics, Bőthy, Klauzál és mások a redactio ellen oly czélbol tettek volt, hogy az ügyvédeknek a birói önkény elleni függetlenségök biztositassék, legtöbnyire egészen félre vettettek, s ezen megjegyzés után igen kevés érdekes vitatások mellett többnyire voxolás utján a következendők határoztattak:

§. 2. A tisztében el nem járó rest ügyvéd első izben a biró által megintethetik, másod izben az egész itélő szék előtt megdorgálatik (Ezen fenyitéket a szerkeztetés még a rendetlen életre is kiterjesztette, de MADOCSÁNYI inditványára ezen szavak: *aut inordinatis vitae deditus* ki törültettek. Mert a Morum Censori hivatal eddig országunkban ösmeretlen, a közönséges vétkek ellen pedig a közönséges törvények kötelezők.)

§. 3. A pert ismétlésekkel vagy a dologra nem tartozó, s csak huzásra, halasztásra czélzó allegatiókkal terhelő ügyvédek allegatioi crucifigáltatnak.[8] Másod izben pedig (itt ezen szavak: *praeter allegatorum expunctionem*, kitörültetvén) az ügyvéd megdorgáltatik.

[7] Mint a kerületi törvényjavaslat XXIII. articulusának 1. §-a. (*Iratok*, II. k. 374. s köv. l.)

[8] A szóváltások „keresztül vonatnak". (*Iratok*, II. k. 375. l.)

§. 4. Az ellenfélt vagy birót sértegető megtámadások, az itéletnek illetlen subsumptiói,[9] s a becsület, és szerénség körének álthágása, nyelv váltsággal, vagy Violatio Sedis dijával büntettetnek.

§. 5. A ki dorgálásra rendeltetvén meg nem jelen, vagy azzal sem gondolván, harmad izben is bünhődik, azon itélő Szék előtt stallumát elveszti.

§. 6. Az ellenféllel való collusio,[10] hamis levél koholás és azzal élés, a perben elegendőleg kisülvén silentium dictáltatik, fenmaradván ezen felül a criminalis büntetés.

§. 7. A silentiumot rendelő itélet, felsőb biró által is helybe hagyatván, ország szerte a Helytartó Tanács által kihirdettetik.[11]

[II.] Következek a törvényszünetekről szólló XIII-ik t. cz.[12] Itt is kisebb számban maradtak azon inditványok, mellyek a törvényszüneteket egészen eltörülni (mint Somogy, Torontál, Nógrád), vagy csak a szüretire s aratásira szoritani (mint Zemplén, Bihar) kivánták. — Tarnóczy eltörlésre voxolván azt mondá: hogy küldői valamint megegyeznek, hogy egyes tagok néhány hétre haza távozhassanak, úgy nem akarják, hogy az igazságot szolgáltató birói hatalom szüretelni, aratni, farsangolni menjen. — Rudics ellenben jobb szereti hogy a biró a magáéban, mint sem hogy a perben arasson, — Bernát pedig a mostani popularis rendszert bürocraticus lábra nem akarja állitani. A szünetek kérdését egyéb iránt a perek minőségétől véli függeni. Mert longae litis perben (ha megmarad) több szünetet is lehet engedni, más perekben egy nap is botránkozás.

A végzés[13] úgy ütött ki, hogy a Husvét utáni, és Szent Istváni terminusok maradnak, mint eddig voltak, a sz. Mártonyi csak November 20-án kezdődik, s tart Tamás napig, a Vizkereszti terminus pedig mindég Januar 7-én kezdődik. Ellenben az utólsó farsangi, keresztjáró héti, pünkösdi szünnapok, úgy a decretalis napok is eltörültetnek.[14] De a Sz[ent] szék, királyi városok, Sz[abad] kerületek (kivévén a hajdúkat) és uriszékek törvény szünet alatt is itélhetnek, nem különben a criminalis perek is szünet nélkül folyhatnak minden bíróság előtt.[15]

A Diaetale Juristitium megszüntetése pedig még a Királyi Curiára nézve is Bük inditványára igen nagy szó többséggel elhatároztatott.[16]

[9] Kifogásolásai.

[10] Összejátszás.

[11] Az országos bizottság javaslata: *Proiectum de coord.*, 25. l., a kerületi törvényjavaslat szövege: *Iratok*, II. k. 375. s köv. l.

[12] *Proiectum de coord.* 26. l.

[13] *Iratok*, II. k. 376. s köv. l.

[14] Az 1723 : 29. tc. 9. § szerint decretalis napok a Szt. László I. decretum 38. c.-ban felsorolt ünnepek. Eltörlésükről a kerületi törvényjavaslat 2. §-a, az országos bizottság javaslatának megfelelően, így rendelkezik: „A törvényfolyamat ideje alatt pedig azon ünnepek is törvény napjainak tartassanak, mellyek az illető hatalom által töröltettek el, mire nézve az úgy nevezett törvénykönyvi szünetnapok jövendőre eltöröltetnek." (*Iratok*, II. k. 377. l.)

[15] Ez a rendelkezés, mint betoldás az 1. § második része lett a kerületi törvényjavaslatban. (*Iratok* II. k. 377. l.)

[16] Az országos bizottság javaslata szerint a hétszemélyes tábla az országgyűlés ideje alatt nem ülne össze, a királyi és báni tábla pedig csak a fiskális, váló- és bűnpereket revideálná. (*Proiectum de coord.* 26. l.)

Még pedig Tarnóczy, Somsics, Török, Bük, Kölcsey úgy voxoltak, hogy a Királyi Tábla diaeta alatt is szokott rendes elnökje alatt üljön össze. s igy a dietale praesidium a Personalistol elvétessék. Ez azonban mint nem ide tartozó kérdés, bővebben nem vitattaték.

c)

Februar 19-én kerületi ülés. Előlülők: Plathy, Vásárhelyi. — Az ülés, a taxákrol szólló XIV-ik t. cz.[17] már tegnap megkezdett vitatásával kezdődött. Azonban alig történt néhány felszóllamlás, midőn *Ragályi Tamás* most legelőször a terembe lépett, s a Tornai Széket elfoglalta. — Megjelenését egy harsogó éljen! fogadá; s nem sokára felállván ily értelemben szóllott:

RAGÁLYI: Elfogúlt szózattal lépek fel, mert szokatlanúl is szokatlan, sőt hallatlan dolgot kell előterjesztenem. Már az is szokatlan, hogy megszakitom a tanácskozás fonalát, de még szokatlanabb az ok, melly miat teszem. Én itt az ország rendeinek szabad tanácskozása helyén úgy szóllok, mint Torna v[ármegye] követe, ennek megbizó levele minden kifogáson felül van, s igy tőlem a szóllás szabadságát senki meg nem tagadhatja. De mielőtt Torna v[árme]gyétől vettem a megbizó levelet, vettem már 4 hónap előtt Heves vármegyétől is hasonlót, ez azonban a főispán által kérdésbe vétetett. Becsületem nem engedte, hogy olyannal tolakodjam a RR soraiba, mellyet az egyik rész ugyan erősnek, de a másik rész erőtelennek tart. Most azonban kétségbe nem vehető jusal lévén itt, fel kell a RR előtt fedeznem, mikép Heves vármegyében oly sérelmek történtek, mellyeket el nem halgathatok. Nem az én ügyem ez, nem is Heves vármegyéé, az egész nemesség szabad választási jusa forog kérdésben, melly, ha a történt sérelmek elnézetnek, a naponként szélesbre terjedő főispányi hatalom zsibbasztó karja alatt egészen semmivé lesz. Tudják a RR, mint szoritatik 3 század óta a nemességnek törvényhozási részvétele. Országgyüléseinken fejenként megjelenni a mostan országló ház ideje előtt minden nemesnek nem csak jusa, de kötelessége is volt. 1-ő Ferdinand kezdett a személyes megjelenés költséges terheitől való felszabaditás ürügye alá rejtett szép szavakkal a dolgon változtatni. Azóta követek küldettek ide, de két század kellet, mig két követre tudtak egy vármegyét szoritani. Legelsőben az 1681-ki regalisokban olvassuk azon felszóllitást: küldjetek két követet. Ez azonban annyira felébreszté sokaknak figyelmét hogy már az 1687-ki országgyülésére nem egy megye három követet küldött, a záradék a regalisokbol ismét kimaradt, mig végtére a múlt század elejét bélyegző szomorú történetek által elgyengült nemzeti erő következésében a 2 követ küldés állandó lőn. Már ittlétem alatt azt irják a T[ekintetes] RR egyik felirásukban,[18] hogy az országgyülése a nemzet ősi szabadságának fő oltalma s támasza, de ez csak ugy lehet, ha a szabad szóllás és szabad választás teljes mértékben fentartatik, különben ha majd azok fognak itt előállani, kik felülről kijelelve, a fő ispányi hatalom hatásával küldetnek, a czél eltévesztetik, sőt ellenkező siker eszközöltetik.

[17] *Proiectum de coord.* 26. s köv. l.

[18] A főrendekhez szóló izenet kerületi javaslatában, valamint a jan. 3-i királyi rescriptumra válaszul készült felirat-javaslatban. (*Irat'ok*, II. k. 35. s köv. 38. l.)

Ez után elő adja a Hevesi választás történetét, s megemlitvén hogy az Augustus 6-ikára rendelt követ választási határ nap a fő ispány által elhalasztatott, legelső figyelmeztetést tőn, ha valjon a főispánytol függhet e az előre elhatározott követ választási gyülést időrül időre elhalasztani? De még tetemesb sérelem történt az által hogy a restauratio (törvényes idő előtt) tulajdon azon napra rendeltetett. A ki tudja, egy restauratión minő befolyást gyakorolhat egy főispán, az könnyen megitélheti, ha megfér e ezen öszerendelés a választási szabadsággal. Azonban öszegyültek Heves Rendei, de a főispán a választást előbb másnapra, utóbb bizontalan időre elhalasztotta. Heves Vármegye Rendei úgy vélekedtek, hogy miután a régibb regalisok a főispányhoz nem is intéztettek, hanem egyenest az allispányokhoz, tudván azt is, hogy bár szokássá vált a főispányok előlülése, de a követi candidatio jusába csak ugyan maiglan bé nem léphettek, tudván végre hogy törvényes magistratusok előlülése alatt öszegyülniök Jósef ideje előtt s után mindég szabad vala: allispányuk előlülése alatt öszeültek, engem követjöknek választottak, s másnapi gyülésökben a megbizó levelet solennisálván eloszlottak. Utóbb a főispán egy particularis gyülést tartatott, abban a közgyülés tettének megsemmisitésére határozás hozatott, később a választás történeti megvisgálására comissarius neveztetett, az munkálodását be is végezte; kimenetelét nem tudjuk, de azt tudjuk, hogy azóta Heves vármegyének gyülése nem volt, e miatt követjétől, s az országgyülésétől mintegy egészen elszakitatott, s polgári léte jelenleg is úgy szólván feloszlásban van. — Ezeket, ugy mond, azon meggyőződéssel terjesztem a RR elébe, hogy a választás dolgában az egyik fél, mert a kormányt csak félnek tekinthetem, biró nem lehet. Azért én, bár megbizó levelem a kormány által erősnek ismértetnék is, a jelen esetet mellőzve, s egyedül a következéseket tekintve, meg nem nyugodnék, hanem a RR elébe terjeszteném, mert a választás törvényességének meg birálásában a T[ekintetes] RRken kivül más birót el nem ösmerek. Éljenek a RR ezen hatalmukkal, igy biztosak lehetünk hogy a nemesség úgy fogja választási szabadságát gyakorolni, hogy a választások következésében az lehet az országgyülése (a mi hogy legyen, kivánom), a nemzeti szabadság oltalma, s támasza!

Brezovay: Az előttem szóllott Követ úr, úgy szólván mint Tornai követ, s Heves vármegyéről szólván, felelettel tartozom. Én a választás történetébe nem ereszkedem, hivatalos adatim nincsenek, privatim pedig semmit, vagy ha úgy tetszik, igen is sokat, és sok félekép, s ép azért semmit sem tudok. Az irományok fel vannak terjesztve, mi előtt a Felség kimondaná irántok itéletét, itt hozzá nem is szólhatunk. Más országokban igaz: hogy a követ megbizó levelét a követi testnek szokta bemutatni, mi nállunk azonban az országgyülési elnökségnek, s ha ezáltal kétségbe vétetik, tartozik a követ küldőit tudositani, ekkor mint sérelem kerül, s csak ily uton kerülhet a RR elébe! Többet nem szóllanék, ha olyakat nem hallottam volna, mellyekre halgatnom nem lehet. Én egy megyét oly moralis testnek tekintek, mellynek feje a főispán. A fő, a többi testnek sérelme nélkül nem sértethetik. Megyém főispánya[19] egy azon nagy érdemü férfiak közül, (itt hangos kaczaj sza-

[19] Felsőőri Pyrker László († 1847), velencei patriarcha, egri érsek, korának ismert német költője. „Perlen der heiligen Vorzeit" című munkáját Kazinczy magyarra fordította.

kitja félbe a szónok beszédét, az előlülők felszóllitására helyre áll a csendesség) egy azon nagy érdemü férfiak közül, kik a külföldön is mély tiszteletben állanak. Reméllem nem fogják a RR tőle azon szabadságot megtagadni, mellyet a legutólsó embernek is megadni törekesznek, t. i. hogy kihalgattatása nélkül meg ne itéltesék. A mi magát a factumot illeti, igyekszik a szólló követ a Hevesi örökös főispányt azon vád alól menteni, mintha a követválasztásban különös érdekeit szándékozott volna valósitani ,ennek bizonságaúl megemliti, hogy tudtára esvén a követ választás szüksége, önként felszóllitotta a megye Rendeit, hogy válasszanak magokban, mert jelenlétét dolgai nem engedik, s csak a megye kisebb gyülésének ismételt kivánságára határozta el magát a jelenlételre. Igy történt az Augustusra rendelt választás elhalasztása, s mivel az alispányi surrogatio alkalmával, melly az egyik alispánynak a Királyi Táblához lett kineveztetése, a másiknak pedig meghalálozása miatt történt, csak azon feltétel alatt eszközöltetett a surrogatio iránti egyesülés, ha hogy első alkalommal megtörténik a választás, nem tudván a főispán, valjon nyer e még másszor engedelmet az országgyüléséről eltávozhatni, mind a két választást elrendelte Egyébiránt tiszteli a szólló követ minden megyének azon szabadságát, hogy sérelmeket feladhat, bár ha azok más megyét illessenek is, de úgy gondolja, csak akkor van ezen szabadsága, ha az illető megye kötelességét teljesiteni elmúlasztja. Bizonyosokká teszi a RRket hogy mi hamar kivánt végre jutását lehetvén várni a Hevesi dolgoknak. Megyéje, ha bár a kormány, bár a főispán részéről valamelly sérelem jött közbe, azt előterjesztetni el nem mulatja, akkorra a RR pártfogását előre is kikéri, addig pedig kéri a RRket hogy megyéje kihalgatását elvárván, a dologban ne itéljenek.

A dél utáni 3 óráig húzodott ülés vitatásainak rendje következni fog. Legelső PRÓNAY szóllott, declarálván: hogy Ragályit akár úgy mint Tornai, akár úgy mint Hevesi követet örömmel elfogadja követ társának, de azon elvnek hogy egy személy két megye követségét viselhesse, mig csak mejje birja, hangosan ellene mond. — Igy Somsics, Bezerédy, Majthényi, Dubraviczky, Asztalos Dókus, igy a többség, igy DEÁK, a ki valamint bár egyik, bár másik választáshoz ragaszkodjék is Ragályi, őt törvényes követnek elösmeri, úgy ha mind a két választáshoz ragaszkodik, mind a kettőt törvénytelennek declarálja. — Ellenben Böthy, Balogh, Kölcsey, Ocskay, Géczy két megye követjének üdvözlék. Ezen kérdés végtére idő előttinek nyilatkoztatott, s a vitatás azon tengely körül forgott, ha valjon az arrol előadott datumok, hogy Heves v[ármeljgyének rég óta gyülése nincs, elegendők e arra, hogy a RR felirást határozzanak? A többség úgy itélt hogy nem elegendők. Ragályi felől mindenik felekezet nagy magasztalással szóllott. Másnap országos ülés lévén, RAGÁLYI ismételte előterjesztését, s a Hevesi Credentionalist is bémutatá. De itt is csak Tornai követnek fogadtatott, a Hevesi kérdés pedig (nem lévén a Hevesi követnek hivatalos tudomása) elhalasztatott.[20]

[20] A nagy port felvert tisztújítás és követválasztás hátterében politikai okok mellett vallási ellentétek is meghúzódtak: a megye tiszavidéki protestáns nemessége a katolikus klérus, főleg Pyrker érsek túlzott befolyását akarta kiküszöbölni a megye vezetéséből. A két emberhalált is követelő véres események előzményeit és lefolyását részletesen ismerteti a kirá'yi biztosként kiküldött ifjabb Eötvös Ignác alkancellár 1834 április 14-i jelentése. *(Orsz. Levt. Kanc. 5169/1834.)*

Egyébiránt a RR mind a 3 minap határozott Izenetet[21] helybe hagyván, s a fő RRhez által küldvén, ezek a sürgetőt 8-ik, a Barsit 4-ik izben elvetették. A harmadikból pedig mind azt, mi az előbbiekkel összefüggésben van, kihagyatni határozták.[22]

123.

a)

A február 19-i kerületi ülés vitái Ragályi esetével kapcsolatban.

b)

1834 február 20
Országos ülés.

Tárgy: [I.] *Ragályi ügye országos ülés előtt.* [II.] *A három felirat szövegének vitája.*

a)

Poson, Febr. 25-én 1834.

Ragályi Tamásnak a 19-ik februari kerületi ülésben tett már elömbi levelemben közlött előterjesztésére, Brezovay válasza után első szóllott Prónay: Beszédjét azon való szives örvendezésének kijelentésével kezdi hogy oly lelkes férfiúval szaporodott a nemzeti képviselők sora, ki a haza jusainak oltalmában szerzett fényes érdemeiért az egész ország előtt magas tiszteletben áll. Jelenti továbbá hogy Heves vármegye az emlitésbe jött particularis gyülés azon határozatát, mellyet a választás megsemmisitésére intézet, Nográddal is közölvén, abban Nográd rendei sérelmet találtak, s bővebb értesitést kérve küldvén visza azon kis gyülés levelét, követeiknek meghagyták azon sérelmet a RR elébe feladni, a mit ő, ha a RR azt nyomban kivánnák pertractálni itt, különben a szokott helyen, és sorban elő is fog terjeszteni. Egyéb iránt a választás részleteibe nem ereszkedvén, a Hevesi megbizó levelet, feltéve hogy annak rende szerint expediáltatott, törvényes erővel birónak annyival inkáb elösmeri, mivel ha máskép vélekedtek volna Heves rendei, azt 4 hónapok óta elég idejök volt kijelenteni, de azon elvnek: hogy egy személy két megye követségét viselhesse, mig csak követ lesz, és mejje birja, örökké ellene fog mondani, s azt a nemzeti szabadságra nézve veszedelmes principiumnak nyilatkoztatja. Jól tudja hogy a mult század elején volt ily nemü eset, de azt is tudja hogy azon időkben néha 20—24 megye is alkotott törvényeket, s egyebek is történtek, miket törvényesnek el nem ösmérnek az ország rendei. Adjunk hálát az Istennek hogy azon boldogtalan idők elmultak, s ne hivatkozzunk azoknak szerencsétlen példáira. Ha biztositást nyujthatna valaki, hogy több

---

A tisztújítás és követválasztás részletes ellenzéki szellemű leírása megtalálható a vármegye tiszti ügyészének jelentésében, az Országos Levéltár *Vörös Antal-gyüjteményében* 142. szám alatt. Mindkét jelentés a hirhedt reformkori választásoknak eszményi példáját mutatja be.

[21] *Iratok*, II. k. 34. s köv. l.

[22] *Iratok*, II. k. 43. s köv. l.

megyék együt mindég egy Ragályi Tamást fognak választani, örömest megnyúgodna, de ezen biztositást senki sem nyujthatván, kéri követ urat, válasszon tennen maga, lépjen fel mint Heves, lépjen fel mint Torna követe, egyenlő örömmel fogja követ társának fogadni, de 2 megye követének soha el nem ösmeri.

ASZTALOS hasonló értelemben szóllván, hivatkozik az 1681-ik törvényre,[1] melly még a jelen nem lévők követeinek sem engedi, hogy kettőnél többnek képét viselhessék, egyszersmind kifejti azon practicai nehézségeket is, mellyekbe a mind két részről utasitáshoz kötött két megyei követnek ütköznie kellene, el annyira hogy ez képviseleti rendszerünkkel egyátaljában meg nem fér, az sem lévén tudva hogy voxa miként számitatnék. Mellyeknél fogva azon elvet, hogy egy személyben több megye voxa egyesülhessen, soha el nem fogadja.

RAGÁLYI: Sajnálja, hogy két megye követének tekintetik, miután nyilván kijelenté hogy mint Tornai szóll, s a Hevesi választást még azon esetben is a RR elébe terjesztené, ha a kormány által helyesnek ösmértetnék, és azért egyik legfőb sérelemnek tartja hogy annak megvisgálására comisarius rendeltetett, mert hogy a kormánynak jusa legyen a diaeta befolyása nélkül azt birálgatni, soha el nem ösmeri. — Miután Brezovaynak a főispány iránti válaszára némellyeket megjegyzett, kinyilatkoztatja hogy a két megyei követség kérdésébe nem örömest ereszkedik, de el kell mondania azon okokat, mellyek tettének mentségeül szolgálnak. Megvallja, nem kevéssé aggódott, midőn Tornának Rendei bizodalmukkal megtisztelték. De miután tudta hogy tiltó törvény nincs, példák pedig vannak, miután látta hogy a jelen nem levők követeire nézve a világos törvény megsértését is elhalgatják a RR s nem ellenzik, hogy egy személy többeknek képét viselje, nem tulajdonithatá magának azon hatóságot, hogy polgár társai bizodalmát magától eltaszitsa, bár személyének tekintete másra ösztönözte légyen is, mert személyét a haza ügyének áldozatúl is adni akár mikor kész. S igy a Prónay kérdésére azt feleli: hogy készeb ezen teremből kimenni, mint a személyébe helyheztetett bizodalmat magától eltaszitani. De ezen kérdés most talán még nagyon előleges, most csak a Hevesi választás birálata forghat fen s erre nézve a RRtől füg elhatározni, meg vannak e már a szükséges adatok, hogy a választás szabadságának nemzeti jusára nézve a szükséges lépéseket megtegyék.

BÖTHY: Hogy nagyon tisztelt követtársamnak s barátomnak megjelenése magára különös alakot ölt, örvendek, mert bizonságát látom annak, hogy mind azon cselszövényeken, mellyek tisztelt barátom megjelenésének ellene szegültek, a köz vélemény annyira diadalmaskodott hogy nem egy, de két vármegye bizodalma helyhezé a nemzet képviselői sorába. Tisztelve hódol a szónok ezen közvéleménynek, mellynek hazánkban erős létezését ily hatalmas nyilatkozás után senki kétségbe nem veheti. Egyébiránt igaz ugyan hogy szokás a megbizó levelet az országgyülési előlülőknek bémutatni, de hogy ők azt rostálgathassák. eset nincs reá, s jusokat sem ösmeri el. Itt egyébiránt csak az a kérdés: valjon törvényes e a Hevesi választás? Ő azt mondja: hogy igen, mert úgy hiszi a főispányok vannak a megyékért, nem pedig viszont. Hogy a particularis gyülés azon forró szereteténél fogva, mellyel főispányához viseltetett, mit tett. mit nem tett légyen, ahoz semmi köze, de nyilván kimondja: azt hogy az universitas által elrendelt követ választási

[1] 1681 : 51. tc.

határnapot örökös, vagy nem örökös főispány önkénye elhalaszthassa, soha el nem ösmeri, valamint a commissiót is oly törvénytelenségnek tartja, mellyet, a mennyire rajta álland, hazánkban létezni soha meg nem szenved. A két megyei követség kérdését kivánná hogy elmellőztetnék, egyébiránt kijelenti hogy mindaddig, mig Heves Rendei, kik most moralis feloszlásban vannak, természetes állásukba, mellyből a szerencsétlen kormány által ki vettettek, visza nem helyheztetnek, s azt, hogy Ragályi Tamás a Tornai követséget elvállalván, Hevesi követ megszünt lenni, ki nem jelentik, Ragályit két megye követének tiszteli.

Brezovay: A Tornai követtel egy véleményben van, hogy erről itt most nincs szó. Egyébiránt, bár dicsőségének tartaná is magát ily férfiú követ társának nevezhetni, kivánja küldőinek azon jusát feltartani, hogy ők birálják meg, valjon felhagyták e azon szabadságot hogy választotjok más megyének is követe lehessen. Ő sem ösmeri el a kormánynak azon jusát, hogy a választás helyes voltát megbirálhassa, de valjon a Hevesi nemeseknek 22-ik Octoberi gyülekezete törvényes alakú gyülés volt e? csak ugyan a kormány itélete alá tartozik. — Végre ismételve biztosá teheti a RRket hogy Heves Rendei, ha sérelmet tapasztaltak, azt bizonnyal elő fogják terjeszteni.

Balogh: Ragályiban Torna, s Heves követét üdvözli, mi lesz ennek jövendőbeli következése, azt nem tudja, mert a jövendők homályiba nem lát, de hogy jelenleg a tett jó, és üdvösséges, azt tudja. Hivatkozik az 1723-ki példára, midőn Pest és Esztergom együt 3 követet küldöttek. Prónaynak azt feleli: hogy ha mind a két választást törvényesnek ösmeri, a törvényesen választott követet is el kell mind a két megye részéről ösmernie.

Acél természetesnek látja hogy mig valamelly megye comissio alatt van, addig gyülést nem tarthat. De ez Hevesre nézve mind jó királyunk indulatánál, mind a dolog természetnénél fogva meg fog szünni, addig úgy véli várni kell. Ragályit pedig kérdi: ha törvényesnek vélte a Hevesi választást, miért nem jelent meg régen mint Hevesi követ?

Deák: A szabad választás nemzeti jus, s ha ez sértve van, minden törvényhatóságnak jusa van azt sérelemkép elő terjeszteni. Itt Torna követe szóllott, s nem egyes magános személy, ő fog küldőinek felelni, miért hozta inditványba a Hevesi szabad választás sérelmét. Nem is tartja tehát e részben szükségesnek hogy bé váratassék, mit fog iránta Heves mondani, sőt bár melly más megye itt hitelesen a szükséges adatokat a mikor tetszik előterjeszti, a sérelem orvoslásán törekedni nem lesz utólsó. Hogy Heves Rendei comissio alatt lévén, gyülést nem tarthatnak, azt nem csak el nem ösmeri, sőt ha már csak ez is bár melly megye részéről előterjesztetik, hogy törvényes ösze gyülésének gyakorlásában Heves v[ármegye] gátoltatik, azt minden erővel vitatandó sérelemnek veendi. A két követségi kérdést illetőleg megjegyzi, hogy a mi Jus publicumunk sok része, s a mi a diaetát illeti, legtöbnyire szokáson alapúl. Egy századot haladó szokás bizonyitja hogy két megye követségét egy személy nem viselheti. Igaz ugyan hogy 1723-ban volt egy ellenkező példa, de azóta soha sem, akkor pedig a képviselői systema Európában még kifejtve nem vala, azért nem is gondolja hogy midőn a magyar törvényhozó testnek érdekében áll a képviselőséget mentül szélesb alapokra terjeszteni, s ezen érdek valósitását százados szokás erősiti, mi akkor hátra lépést téve, egy száz év előtti példára hivatkoznánk s az alapot terjesztés helyet inkább szükitenénk. A szónok

ugyan az individualitás tekintetét mindég alája veti a juris publici nézeteknek, s ugy hiszi hogy a törvényhozónak igen is nagyon kell a következésekre tekinteni, megvalja azonban hogy még a jelen esetben is veszteségnek tartaná a két megyei követséget Mentől több kéz munkálja a köz jót, annál jobb. Azon ész, értelem, s tehetség mellyet egyes követ nyujthat, már mint egy megye követjénél is teljes mértékben meg van, a másik követ minden esetre nyereség. Egyéb iránt Prónayval egyet ért hogy in forma mind a két választás törvényes lehet, azonban ha Ragályi mind a két választáshoz ragaszkodnék, a szónok mind a kettőt törvénytelennek declarálná, de úgy lépvén fel csak mint Torna követe, annak megyéje részéről szivesen fogadja.[2]

PRÓNAY: Sokkal inkább meg van Ragályinak magas hazafiságárol győződve, mint sem feltehetné, hogy inkáb megszünik követ lenni, mint sem hogy vagy egy választásrol le mondjon. Ha La Fayette,[3] ha Benjamin Constant[4] több választás által megtiszteltetve egyet elfogadtak, a többit köszönettel viszautasitották, itt is személyes bántodás nélkül hasonló történhetik.

HERTELENDY: A kettős követség kérdését magokra Heves Rendeire bizná, egyébiránt mind ő, mind BEZERÉDY megegyeznek a Zalai követtel, hogy sérelmet elő terjeszteni, illessen bár az más megyét, mindeniknek jussa van, s ha bár a választási szabadságnak, bár constitutionalis lételünk fő talpkövének, a megyei nemesség egybengyülhetési jusának sértése akár melly követ által, annak rende szerint a szükséges adatokkal előterjesztetik, teljes erővel fogják ezen fő sérelmet pártolni. BEZERÉDY egyéb iránt elhatározottan declarálja hogy egy személy két megyének követe nem lehet. Maga Ragályi bölcsen előterjesztette, miként szállott lassanként a törvényhozói részvét alá két követre, s ha már ez is oly káros és sérelmes, mi önként még nagyob kárt tegyünk? s meg engedjük hogy egy megye még kettőnél is kevesebbet küldhessen? — SOMSICS, mind a sérelem felterjesztési jus, mind a két követség iránt hasonlón vélekedik, s a megyék voxának moralis csonkitatásába soha meg nem egyezik. Egyébiránt Ragályit mint Torna követét a hajdani Romainak eme szavaival fogadja: *„Reipublicae gratulor, mihi autem gaudeo"*, mert oly hazafit nyertünk benne, ki meg szokta a haza jusait e sikámlós pályán árbocz módra védeni.

RAGÁLYI felel Aczél kérdésére: hogy magában is némi kétség támadt, s azért azt válaszolá hogy az utasitást várni fogja, helyette vett az emlitett part[icularis] gyülés határozata következésében az allispántol egy levelet (ezt fel is olvassa), mellyben nagy magasztalások közt a Credentionalist visza kivánta, mire azonban azt válaszolá, hogy a megye authenticuma alatt költ megbizó levelet az alispán magános pecsétjére visza nem adja, azóta Hevesben gyülés nem volt.

Balogh, és Deák közt némi válaszolgatás történvén, BALOGH többi közt azt is mondá, hogy ha rajta állana, ő Deákot is örömest elküldené két megye követének. Mire DEÁK: Köszöni bizodalmát, de őszintén

[2] V. ö. Kónyi: *Deák Ferenc beszédei*, I. k. 57. s köv. l.

[3] Az idősebb Lafayette († 1834) 1818—1824. radikális képviselő, 1825. ismét tagja a parlamentnek, 1830. a nemzeti gárda parancsnoka, majd (1831) ellenzéki képviselő. Fia († 1849) 1815 óta csaknem állandóan baloldali képviselő.

[4] Constant de Rebecque Benjamin († 1830) publicista, az alkotmányos szabadság és képviseleti rendszer híve. 1819. és 1824. a francia képviselőház tagja, 1830. az államtanács elnöke.

declarálja hogy miután egy megye küldését elvállalta, más megyének választását soha el nem fogadná, mert ez principiumaival ellenkezik, s azt a hazára károsnak itéli.

Bernáth: Az egész kérdést praeoccupáltnak tartja, mert bármit végeznének is a RR, könnyen összeütközésbe jöhetnének Heves vármegyével, holott csak ugyan ennek van jusa valakit követjének ösmerni, vagy nem ösmerni. A választás kérdése nagyon egybe bonyolitott sok oldalú kérdés, törvényeink mindenre nézve nem világosak, ép azért kimélve engedtek egymásnak mind akkorig az érdeklettek, hogy a kérdésre alkalmat ne nyujtsanak. Különben nyuljunk keblünkbe, ha ezen választás csak ugy is, a mint felületesen tudjuk, oly személyre esett volna, ki a kormány előtt kedves, valjon nem mondták volna e törvénytelennek a választást? A tanácskozás sarkát végre ott látja: hogy a Tornai követ jelenté, hogy Hevesnek sok idő óta gyülése nincs. A szónok a gyülést constitutiónk organumának nézi, kivánná hogy megyéjében is gyakoribban tartatnék, s azért kész repraesentálni, hogy mind Heves, mind ne talán más hasonló esetben lévő megyék törvényes consistentiájokban fentartassanak, s mind administrativus, mind törvényhozásbeli részvét tekinteteiben jussaikat gyakorolhassák. Egyébiránt azt látja hogy Torna vármegye székét, hazánknak s alkotmányunknak egy buzgó kebelü fia foglalta el, ezen túl ő nem megyen.

Géczy, Ocskay a kettős követség mellet — Majthényi, Dókus, Dubraviczky, Andrássy, Palóczy ellene szóllanak. Palóczy jelenti hogy neki szélesb pálya nyiland e tárgyban, mert Borsodnak utban van utasitása, melly követeinek a Hevesi dologban inditványt tenni parancsol, ekkor talán meg fog szünni a sokak által érzett adatokbeli hijány.

Kölcsey: Ki magát a hazának szentelte, jutalomra számot nem tarthat. Mert ha életét, s mindenét, a mi előtte legkedvesebb, oda adta is, még is sokkal kevsebbet tőn, mint a mivel tartozik. De mi jutalmat is adhatna a haza, s mindenek felett ez a mi hazánk, ha nem puszta kinyilatkoztatását azon szeretetnek, mellyet az érette küzdő hazafi, a maga hüsége által megérdemlett? e puszta kinyilatkoztatás azonban a jutalmak legszebbike, s azt senki magától hálátlanság vétke nélkül visza nem taszithatja. E jutalmat nyujtá két lelkes megye Ragályi Tamásnak, midőn a két országgyülési pályán köz tiszteletre méltóvá lett férfiút egyenlően követté választá; s ennek tudása valamint a RR keblében meleg érzelmeket gerjesztett úgy bennem is. És megvallom, az érdemnek e nyilvános megismérése engem felemel. Azonban a mennyire örvendek e szokatlanságában szép jelenésnek, annyira kell fájlalnom hogy ezzel együt kedvetlen vitatású kérdések fejlének ki.

Itt által megy a szónok legelőbb is a Hevesi Credentionalis elfogadására, vagy el nem fogadására, ezt ő csupán a dolog puszta formájára tartozónak véli, mert a választások egész haza tudtával, nyilt helyeken, s ezrek jelenléte alatt történnek, s Credentionalis nélkül is saját természetöknél fogva állanak. Inkáb a választásról van tehát kérdés. Ő azt törvényesnek tartja, ha Hevesnek nagyob része szabadon vitte véghez, de úgy vélekedik hogy ebben senki más, csupán Heves megye lehet ujabb közgyülésében a biró. Egyébiránt logicai követeltségnek állitja hogy a kinek jusa van képviselőt választani, jusának kell lenni hogy választását arra, kit legméltóbbnak itélt, szabadon ruházhassa. Ha pedig a két megye közzül egynek a Ragályihoz való just el kellene veszteni, az csak Torna lehetne, s nem Heves, mert Torna választotta azt, ki már más megyének választotja volt. De Torna is csak természeti jusá-

val élt, mellynél fogva a választás egyedüli alapja a hajlandóságon s bizodalmon épült akarat. Igaz hogy a természeti jusok a társasági rendelkezések által sok félekép megszorithatók, de nálunk e részben törvények által megszoritva nincsenek, s hogy jusaink nagy része szokáson épül, nem igen örvendetes történet. Gyakran észrevétlen kezdődik ez, időrül időre más alakokra változik, mig végre valami olyan áll elő, mit előre senki sem álmodott. Sok homály és kétség jött ez által alkotmányunkba. A szokásra tehát oly általánosan hivatkozni nem szeret. Nem jelenték e ki gyakran a RR ezen országgyülés alatt is elégületlenségöket a szokással, midőn ez az országos többség sarkalatos elvét homályba boritni kezdette? s ilyenkor nem inkáb a nemzet eredeti jusaira igyekeztek e visza menni, mint a naponként gonoszbra forduló szokás tyranismusát szenvedni? Ha most arrol lenne kérdés, miképen kelljen a választási jusokat meghatározni, a kettős követség elvét nem pártolná, de most erről szó nincs, s mig a fenemlitett jus korlát nélkül áll, ki és mi jusal parancsolhatná akár Torna, akár Heves Rendeinek hogy azt, kit szivök választott, saját kebelektől eltaszitsák, s valaki máshoz, ki iránt bizodalmuk nincs, kénytelen fordúljanak? A fő kérdés azonban az: hogy Hevesben közgyülés nem tartatik, s igy annak Rendei akaratjokat ki nem mondhatják. Ez sérelem, orvoslásárol gondoskodni kell. A mi még meg nem lesz, s annak következésében a Hevesi RR ki nem nyilatkoztatják, ha követjöket a Tornai választás után is el ismerni akarják e vagy nem? a megtörtént választást tiszteletben tartván, Ragályi Tamást, mint két megye bizodalommal megtisztelt követét üdvözli.

Ezek után leginkább a körül húzódván össze a vitatások tengelye, hogy Heves vármegyének gyülése rég óta nincs, sokan sürgetek a voxolást. — MAJTHÉNYI azonban előbb tudni kivánta, valjon Ragályi Torna v[ármegye] részéről sérelem kép adja e fel a tárgyat s magára vállalja e az evictiót? kivánta, szolgáltasson alapot a felirásra, nehogy a RR compromittálva legyenek, mire RAGÁLYI kinyilatkoztatá hogy a mit mondott, arrol mindég jót áll. Nevezetesen jót áll arrol: hogy Heves vármegye rendei követ választás véget gyülést rendeltek, hogy ennek határnapját a főispán önkényesen elhalasztotta, — hogy a 22-ik Octoberi közgyülés tetteit a főispán egy particularis gyülés által megsemmisitetteknek nyilatkoztatá, s hogy ezóta, bár Hevesbe Paritionale[5] küldetett, s comissio rendeltetett, azon megyében gyülés nem vala. A kormány tilalma miatt nem volt e? azt nem mondhatja, de meg van győződve hogy ha a praesidium a gyülés tartást időn túl elmulasztja, az minden esetre sérelem. Ennek következésében MAJTHÉNYI úgy vélekedik, hogy ha Ragályi mint Torna v[ármegye] követe előterjesztésére nézve a jót állást magára válalja, nincs voxolásra szükség, repraesentálni kelletik. — De SISKOVICS nem látja hellyét a felirásnak mind addig, mig bizonyosan nem tudjuk, valjon a kormány gátolta e meg a gyülés tartást? mert csak ezen esetben sérelem az. Ha ellenben csak a fő, vagy alispán cselekedete, ellenök repraesentálni nem lehet, ők büntetés alá tartoznak, az alispánt pedig különösen kötelességének teljesitésére a vármegye is szorithatja. — BREZOVAY azt hogy a kormány tiltotta volna el a gyülés tartást, sem hitelesen, sem privative nem tudja, hogy a fő kormányzó gátolná, azt sem tudja, hanem csak azt tudja: hogy azért

[5] Idézőlevél.

nincs gyülés, mert a 22-ik octoberi gyülekezet törvényessége kérdés alatt van.

Végre csak ugyan voxolásra tétetett a következendő kérdés: *Valjon a Tornai követ által előterjesztett adatok arra nézve, hogy Hevesben gyülés nem tartatik, elegendők e a felirásra, vagy nem?* — kezdetben mindjárt Borcsiczky úgy voxolt: hogy ha Torna, vagy Heves követe azt nyilatkoztatja ki, hogy a Hevesi Rendek gyülést nem tarthatnak, repraesentálni kell, de ha csak azt mondja: hogy gyülést nem tartanak, ez nem elegendő datum a felirásra. — Deák ellenben nem mint vádat, nem mint sérelmet, hanem mint felszóllitást, hogy a végre hajtó hatalom Heves vármegyét törvényes kötelességének teljesitésére, u. m. a gyülés tartásra utasitsa: a felirást pártolja. — Deákkal egy véleményben voxoltak: Bars, Zólyom, Szatmár, Szabolcs, Borsod, Bereg, Torna, Bihar — jelen nem voltak Verőcze, Ugocsa, Horvát Ország. — Ungh és Marmaros pro futurorum exemplo elegendőnek tartják a vitatást, s a kérdésnek véget szakitani kivánnak. — Poson, Nyitra, Sopron, Gömör, Szepes és Heves általánosan, a többiek pedig minnyájan a Borcsiczky értelmében arra voxoltak, hogy az előterjesztett adatok a felirásra nem elegendők, a mi tehát végzésnek is nyilatkoztaték, s az ülés délutáni 3 órakor eloszlott.

b)

Februar 20-án országos ülés tartatván a KK és RRnél,

[I.] Ragályi mint Tornai követ ismét felszóllamlik, előadja a Hevesi választás esetét, bémutatja Heves megbizó levelét, s a jegyző könyv kivonatát, miként igyekezett a Patriarcha Érsek örökös főispán ezen választást egy particularis gyülés által megsemmisitetni? úgy véli hogy a nógrádi követ utasitásánál fogva bővebben elő fogja terjeszteni. A szónok el nem titkolhatja azon meggyőződését, hogy ezen történet a választási szabadság jusát sérelmesen érdekli, s azért az orvoslás végett a RR elébe terjeszti.

Personalis: Torna v[ármegye] követének, kit mint ilyest tiszteltek s országos követnek elösmerek, előterjesztésével sok szövevényes kérdések összekötvék, már csak az is, valjon egy személy két megyének követségét viselheti e, igen szövevényes tárgy, s miután újság, miután összeütközéseket húz maga után, miután a Hevesi megbizó levélről van szó, mellyhez utasitások csatolva nincsenek, mellyről Heves vármegye jelen lévő képviselőjének hivatalos tudomása nincs, és igy Heves v[ármegye] tökéletesen meg sem hallgattathatik, talán nem hibázok midőn azt jelentem ki, hogy Torna v[ármegye] követét csak Torna v[ármegye] követének tisztelem, a Hevesi esetet pedig akkorra halasztom, midőn azon megye, ha sérelmet érez, azt előterjeszteni, s az egész esetet felvilágositani fogja.

Brezovay most is felfüggesztést kér, s nem vévén ki a Tornai követ beszédéből hogy ő jelenleg két megyei követséget követelne, küldőinek azon jusát feltartani ohajtja hogy ők birálhassák meg, valjon megengedik e hogy követjök más megye követje is lehessen.

Prónay: A mennyiben megyéjére hivatkozás történt, jelenti hogy mig megyéje Hevestől bővebb világositást nem veszen, az érintett sérelemmel fellépni nem kiván. Egyébiránt felfogván a Personalisnak azon mondását hogy a Hevesi kérdést akkorra halasztja, midőn ezt Heves

Rendei elő fogják terjeszteni, óvást tesz hogy minden megyének csorbithatatlan hatósága van a RR elébe sérelmet feladni. — E részben a PERSONALIS megnyugtatólag felel.[6]

BERNÁTH: A RR jusainak óvására felfogja a Personalisnak azon mondását, hogy Ragályit Tornai követnek fogadja el. Kérdés miért? kétség kivül mert a Tornai Credentionalis kezében van, úgy de a Hevesi is ott van, s ámbár állitá hogy a Hevesi is ott van, s ámbár állitá hogy a Hevesi történetek felől hivatalos tudomás itt nincs, s ámbár a köz bizodalom szerzette választásnak más legitimatiója nincs, mint a megye hiteles pecsétje, azt a Personalis még sem honorálja. Itt hézagot lát, mellyből azt húzza ki, hogy a Personalisnak legalább kell hivatalos tudomásának lenni, minél fogva a Hevesi Credentionalist nem honorálja, melly tudomást is a RRkel közöltetni kivánja. — Erre a PERSONALIS azt feleli, hogy ő minden megye megbizását honorálja, még pedig honorálja itt lévő képviselőjében, s mivel a Hevesi követ e tárgyban kérdést, és kétséget lát fenforogni, épen mivel a képviselői hatóságot honorálja, kéntelen vala véleményét ugy a mint történt, előterjeszteni!!

[II.] Hangos *tovább! tovább!* vetvén véget a vitatásoknak, a RR által mentek a napi rendre, s legelőbb is felolvastatván az előleges sérelmek iránti sürgető felirás tárgyában kerületileg készült 8-ik izenet,[7] az a Personalisnak egyesülésre felhivó észrevételét mellőzve, *maradjon* által helybe hagyaték.

Ezután olvastatott a 3-ik Januari dorgáló rescriptum tárgyában készitett 4-ik izenet.[8]

Ezt is egy hangos *maradjon* kiséré, s csak annyi emlitésre méltó történt, 1-ör hogy a megyéktől érkezett utasitásoknál fogva GÉCZY (Zolyom) ki eléb meggyőződését követve a felirás mellet szavazott, most ellene, ellenben VAY és PÉCHY, kik eddig ellene szavaztak, most mellette voxoltak. — 2-or BALOGH tudatni kivánván a RRkel hogy küldői e tárgyban miként gondolkoznak, felolvasá erős tollal irott utasitását, mellyben Bars v[ármegye] Rendei kijelentik hogy Tarnóczy a fő RR táblájának jövendőbeli szerkezetéről mondván ki véleményét, küldői utasitásával, s Bars Vármegye lelkével megegyezőleg szóllott, s legfeljebb csak a napi renden ment túl. A mi pedig a kifejezéseket illeti, azt tartanák Bars v[ármegye] Rendei véteknek, ha követeik lágy melegen s nem teljes kitelhető erővel tennék utasitásuk szellemével megegyező előterjesztéseiket. És igy mint követeiknek természetes birái s pártfogói, Tarnóczyt a kérdéses előterjesztésre nézve minden vétek vádjától menté teszik.[9]

Ezt hangos *éljen!* kiáltás fogadá, egyéb iránt a kerületi szerkeztetés helybe hagyaték.

Végre felolvastatott azon izenet, s felirási javaslat,[10] melyet a RR a mult évi 20-ik Majusi felirás következésében Januar 3-án költ k[egyelmes] válasz tárgyában az annak idejében közlött[11] vitatások után kerü-

[6] „Távol volt tőlle hogy akármelly törvényhatóság jussát is kérdésbe hozza, egyedül csak azt mondotta, hogy ha Heves vármegyét illeti a sérelem, Heves vármegyét is ki kell halgatni." (*Jegyzőkönyv*, VI. k. 82. l.)

[7] *Iratok*, II. k. 34. l.

[8] *Iratok*, II. k. 35. l.

[9] A felolvasott utasitást szó szerint közli a *Jegyzőkönyv*, VI. k. 83. s köv. l.

[10] *Iratok*, II. k. 35. s köv. l.

[11] A febr. 5-i és 6-i vitákat l. e kötet 633. s köv. l.

letileg készitettek, melly is kevés szóváltások után szintén szórul szóra helybe hagyatott. Azon pontra nézve, melly a lassú haladás iránti szemrehányást tárgyazza, RAGÁLYI szükségesnek tartá már egyszer nyilván ki mondani, hogy a magyar dieaetának egyik akadálya a fő RRnél, másik a kormánynál van, annyival is inkább, mivel az Ország Rendei ismételve feddetnek, korholtatnak, a kormány pedig a felterjesztett tárgyakra elhatározott válaszát évről évre ‚diaetáról diaetára késlelteti. — SOMSICS jelenté hogy küldőinek nagyon nehezen esik ezen ismételt sürgölés, mert meg vannak győződve hogy a ki századokra ható törvényt alkot, annak nem pénzre, nem időre, hanem arra kell ügyelni, hogy jó törvényt alkosson. Látván pedig hogy a RR naponként tartanak üléseket, úgy vélik, valamelly más oknak kell felforogni, mellynek a közvélemény előtt ki kell fejlenie. Ennek pedig organumai a kormány parancsolatok nem lehetnek, kivánják tehát hogy az itteni történetek közhirlapok által jussanak a közönség tudomására. — KÖLCSEY pártolja. Mert ámbár a RRket keblök nyugalma minden vádtol menté teszi, s küldőikkel jelentéseik is tudatják munkájok sikerét, ezek azomban meg nem mentik a RRket azon depopularisatiótul, melly a kormánynak ismételt feddései miatt reájok háromolhat. Valóban igen sajnálandó történet hogy a jelen dieta hasonlit egy oly tiltott könyvhöz, mellynek tartalma csak különös utakon juthat nem a közönségnek, hanem a közönség egy részének tudomására.

Ezen inditvány azonban elmellőztetvén, mind a három jóvá hagyott izenet a fő RRhez által küldetett,[12] kik azt nyomban felvévén a két elsőt ismét elvetették, a harmadikbol pedig azon szakaszokat, mellyek a két előbbivel egy tárgyúak ki hagyatni kivánták. A RR ellenben Februar 24-én tartott kerületi ülésökben mind a háromra nézve előbbi véleményök mellett maradtak. (Ezen két ülés részletei következni fognak.)

Egyébiránt a 21-ik s 22-ik Februari kerületi ülések a taxák schemáját állapitván meg, a közlésre semmi érdekest nem nyujtanak. — 23-ikán vasárnapi szünet, 25-én a vásári bíróság került napi rendre.

[12] A küldöttség tagjainak névsorát l. *Jegyzőkönyv*, VI. k. 88. l.

124.

a)

1934 február 20
A főrendek ülése.

Tárgy: A három felirat szövegének vitája. Végzés: mindhármat visszaküldik módosítás végett a rendekhez.

b)

1834 február 24
Kerületi ülés.

Tárgy: A sérelmek orvoslásának sürgetése kilencedszer, a barsi rescriptum ötödször, az új felirás másodszor.

c)

1834 február 25, 26, 27
Kerületi ülések.

Tárgy: A Juridicum XIV. tc.: a vásári bíróságok.

a)

Poson, Febr. 28-án, 1834.

Előbbi számú tudósításim szerint hátra van még a *Fő RR 20-ik Februari ülésének* részletes közlése.

A KK és RR küldötsége[1] MAYER fejérvári kanonok szónoklata mellett által hozván mind a három rendbéli izeneteket: VÉGH ítélő mester legelébb az előleges sérelmek tárgyában javalt sürgető felirás iránt költ 8-ik izenetet[2] olvasta fel. Mellyet is, mint a köz esméretü tárgyat illetőt a Nádor azonnal vitatásra bocsájtott.

Azon kifejezés, mellynek megtartására a Fő RR hajlani nem akarnak,[3] a körül sarkallik hogy a KK és RR a nemzet sérelmét az orvoslás halogatása miatt súlyosodni hiszik.

Miért nem fogadják el a KK és RR ezen szakasz kihagyását? annak jelen 8-ik izenetjökben azon okát adták: hogy ez a nemzeti fő sérelmek orvoslása mulasztásának naponként nevekedő súlyát, s ez által a sürgetésnek szükségét szembetünőkép terjesztvén elő: a kihagyás, mellyet a főRR különben is semmi gyökes okkal nem támogatnak, a dolog ilyetén érdeme körül forog.

E lévén a dolog mostani fekvése,

a TÁRNOK úgy vélekedik hogy miután a fő RR mind a mellet is hogy a felirásnak sem helyét, sem idejét nem látták, egyeség s idő nyerés tekintetéből a dolog érdemét elfogadták, s csak némelly szavak iránt kivántak módositásokat, valóban engedtek a mennyit csak engedhettek. Min-

[1] Tagjainak névsorát l. *Jegyzőkönyv*, VI. k.. 88. l.
[2] *Iratok*, II. k. 34. l.
[3] V. ö. *Iratok*, II. k. 27. s köv. l.

dennek van határa. A felirásnak czélja nem a szavakban, hanem a sürgetésben áll, s ha hogy szavak miatt a sürgetés feltartóztatik, a fő RR nem okai, s igy ő az előbbi értelemhez továbbá is ragaszkodik.

B. Szepessy püspök: A RR azért ragaszkodnak a kérdésben forgó kifejezéshez, mert állitják 1.) hogy ez bizonyitja a sürgetés szükségét, 2.) hogy a sérelmek naponként nevekedő sulyát terjeszti elő. A mi az 1-őt illeti, miután már három izbeli sürgetést tett a jelen országgyülése,[4] a mi dietánk évkönyveiben példátlan dolog, miután ez a gyakori ismétlés a bizodalommal ellenkezik, s a dieta vége nincsen ajtó előtt, a főRR soha sem ösmérhették el a sürgetés szükségét. Csak azon egy okát adhatnák ennek a RR, a mit már egy felirásukban[5] mondottak, hogy a rendszeres munkák körében minden intézkedések sikertelenek lesznek, ha a sérelmek nem orvosoltatnak. Ugy de ezen kifejezés vétetett az 1826-ki felirásbol,[6] akkor oly sérelmek is forogtak fen, mellyek az alkotmány alapját érdeklették, ezekre volt ama kifejezés alkalmaztatva, ezek azonban az 1825/7-ki 3., 4., 5. úgy nevezett obvallatorius czikelyek[7] által orvosoltattak, az elmaradott sérelmek pedig nem az alkotmány alapját, hanem csak a köz jó gyarapodását érdeklik, s igy ama kifejezés reájok alkalmazható nem lévén, a sürgetés szüksége nem bizonyitatik. De a 2-ik ok sem áll, mert az 1825 előtti körülmények visza soha sem kerülhetők, az akkori sérelmek közül sokat meg fog szüntetni a rendszeres dolgozatok felvétele, mások pedig már törvény által orvosoltattak, vagy enyhitettek, a mint ezt a reincorporationalis, és határszéli bizotságok, a magyar nyelv, a tengeri só, és a Radobóji kénkő bányák ügyében hozott törvények,[8] különösen pedig azon körülmény bizonyitja hogy az óta a só ára már két izben a kincstárnak egy milliót haladó csökkenésével leszállitatott. És igy a sérelmek súlya nem csak nem nevekedik, sőt szemlátomást enyhül, minél fogva a RRket továbbá is felszóllitatni véli, hogy a szóban forgó kifejezéstől elálljanak.

Ellenkező értelemben senki, — hasonlóban pedig a fő Pohárnok B. Ötvös, B. Bedekovics, és Vurum püspök szóllottak. Ezen utólsó nevezetesen úgy vélekedett, hogy a kemény kifejezések oda fen keserüséget okoznak, s igy a kivánt czélra nézve veszedelmesek. Már pedig ha valaki által megintetünk, hogy egy bizonyos ösvényen veszedelemre találunk, bár ha magunk sem látjuk is azon veszélyt, az előre látó bölcsesség javasolja, hogy azon ösvényre ne lépjünk. — Az e szerint nyilatkozott köz értelem a Nádor által végzésnek jelentetett.

Olvastatott az úgy nevezett *Barsi rescriptum* tárgyában költ 4-ik izenet.[9]

[4] Az 1833 márc. 30-i, máj. 20-i és júl. 27-i feliratokat l. *Iratok*, I. k. 158 s köv., 319. s köv. l.

[5] Az 1833 márc. 30-i feliratban. (*Iratok*, I. k. 159. l.)

[6] Az 1826 ápr. 17-i felirat megfelelő részét l. az 1825/27-i országgyülés *Irásai*, 311. l.

[7] A törvénycikkekben az uralkodó megígéri az alkotmány megvédését s az alaptörvények megtartását, elismeri az országgyülés adó- és újoncmegajánlási jogát, biztositja a rendeket, hogy három évenkint országgyülést tart.

[8] A visszacsatolási és határmegállapító bizottságokról az 1830 : 5. és 1827 : 16. tc. szólnak, a magyar nyelv kérdéséről az 1830 : 8. tc., a tengeri sójövedék igazgatásáról és a radoboji kénbányákról az 1830 : 10. tc.

[9] *Iratok*, II. k. 35. l.

GR. MAILÁTH (Zempl[éni] főisp[án]): Értelmök mellet két okot hoznak fel a KK és RR. 1.) Hogy a rescriptum azon oknál fogva bocsájtatott ki, mintha a törvény meg nem tartatnék, ez ő felségében támadott aggodalomra mutat, mellynek eloszlatása végett a felirást szükségesnek vélik. Én meg vagyok győződve hogy a felségben támadhatott aggodalmat legsikeresebben úgy oszlathatjuk el, ha tántorodás nélkül tapodjuk a törvény ösvényét, a mit én e törvényhozó testről erősen hiszek is. Félek azonban, hogy midőn Ő felsége k[egyes] leirásában egyedül a törvények betöltésére utasitván, e részben nem csak királyi jusával el, de kötelességét is teljesiti: ha ez ellen repraesentálnánk, felirásunk a helyet hogy a támadhatott aggodalmat megszüntetné, inkáb aggodalmat támasztana. 2-ik oknak mondják a KK és RR hogy a fő RR helyzete könnyü, mert aggodalmuk nem lévén, könnyen engedhetnek a KK és RR nemzeti aggodalmának. Én nem látom ily könnyünek a fő RR helyzetét, sőt azt tartom, hogy ha ezen tábla, melly a törvényhozó testnek egészitő része, ott lenne kéntelen aggodalmat nyilatkoztatni, ahol azt nem érez, ezen elv valóban a fő RR aggodalmát méltán felébreszthetné. Hozzá járulván mindezekhez hogy a javalt felirás a formalitásba is ütközik, mert ekkorig a felirások tárgya más nem volt, mint vagy a királyi terjesztvényekre való felelet vagy sérelmek, vagy kivánatok, a jelen tárgy pedig egyikhez sem tartozik, kivánja a RRket felszóllitatni, hogy a felirástol álljanak el.

Hasonló értelemben szóllótt a TÁRNOK, hasonlóban az ORSZÁGBIRÁJA, ki magoknak a KK és RRnek egyenes szivüségére bizza, valjon nem a legnagyobb aggodalomra méltó dolog lenne e ha ezen felirásra a főRR valaha reá állanának? Eszerint köz értelemből végzésnek nyilatkozhatott, hogy a főRR a felirásra egyátaljában nem állanak.

Következett végre azon felirás javallata, és izenet, mellyet a múlt évi 20-ik Majusi felirásra Januar 3-án költ rescriptum iránt készitettek a KK és RR.[10]

A FŐ POHÁRNOK csak nem tulajdon egy kifejezésekre találván ebben és az elébbi két izenetben, ezeknek kimeneteléről kivánta az egészt felfüggeszteni. — Az ORSZÁG BIRÁJA ellenben nem akar a RRnek azon gyanúra alkalmat szolgáltatni hogy a fő RR valamely mentalis reservátával élnek; annál fogva nem csak fel nem függeszteni, de mivel az izenettel szórul szóra megegyez, magát a felirás javallatát[11] kivánja felvétetni. — Mire a NÁDOR úgy nyilatkozott hogy ha meg egyeznek a fő RR abban hogy repraesentálni kell, csak a stylus felett tánacskozzanak A felirás tehát szakaszonként olvastatott. — Az 1-ő §-t, melly a diaetának cholera miatti elhalasztását tárgyazza, B. SZEPESSY kihagyatni kiváná, hoszasan béereszkedvén a diaeta elején oly sokáig fejtegetett ama kérdésnek vitatásába,[12] hogy a felségnek volt jusa a dietát elhalasztani, s hogy ez 1741 : 22-ik czikely a Nádori Concursusrol, és nem a diaetárol szóll. — De a TÁRNOKnak nem fordúl elé e részben észrevétele. A RR törvényekre hivatkoznak, s az csak ugyan áll hogy valamint más törvénynek, úgy a diaeta tartásrol szóllóknak is meg kell tartatni. És valamint elösmeri hogy a cholera miatt teljes lehetetlen volt a kiszabott határ na-

[10] *Iratok*, II. k. 35. s köv. l.

[11] *Iratok*, II. k. 38. s köv. l.

[12] V. ö. *Országgyülési Tudósitások*, I. 67. s köv., 72. s köv.; 113. s köv., 158. s köv., 230., 244., 248. l. és a 67. l. 4. jegyzettel.

pot megtartani, úgy azt is valja, hogy ezen egyes esetből a felség elhalasztó just magának nem tulajdonithat. — A

Fő Hg Nádor szintén úgy itél: hogy nem kell észrevételt tenni. A RR általánosan hivatkoznak a törvényekre, s ez megegyez Ő felségének atyai indúlatával.

A 2-ik §-ban ezen a Kir. Levélből reassumált szavak: *„alkotmányunknak erősb oltalma sehol nincs"*,[13] B. Mednyánszky inditványára igy változtattak *„alkotmányunknak nincs erősebb oltalma"*.

A 3-ik §-usban a KK és RR az ország gyülése tartására nézve is, valamint a királyi törvényes hatalmat tisztelik, úgy az ország jusait is sértetlen fentartani kivánják, s e végett törvényekre hivatkoznak.[14] — Itt Kukulyevicsnek volt észre vétele: hogy a RR azon törvényeknek nevezetesen az 1790 : 13-nak[15] egészen más értelmet tulajdonitanak. — De az Országbirája megjegyzé, hogy a RR a felhivott törvények foganatjára tartozónak vélik a sérelmek orvoslását, a mi ekkorig elmulasztatott. s ő e részben alig ha lehet a RRtől különböző értelemben. — Maradt a §.

A 4-ik §-ban a felterjesztett sérelmekre válasz sürgettetik, egy részben tulajdon azon szavakkal, mellyek az előbbi, már 8 izben el nem fogadott felirásban foglaltatnak. Itt tehát tulajdon azon nehézségeket látván az Országbirája fen forogni, kérdi kit illet a hátráltatás vádja, azt e, ki a dolog érdemében meggyőződése ellen is engedett, vagy azt, a ki szavakban sem akar engedni? ezt tehát a fő RR igy itt nem fogadhatván el, lágyitó módositásokat javal. — A Tárnok ellenben a törvényhozás rendéhez tartozónak véli hogy heterogeneus dolgok ösze ne zavartassanak. A sérelmekről nem kell itt szóllani. Nem szükség mindég egy bakot nyúzni (eandem recoquere crambem). Az örökös ismétlés lehetetlen hogy a Felséget meg ne sértse. Ő az egész §-ust ki hagyatni véli. — Az Országbirájával módositásra voxoltak Gr. Zichy Károly, Gr. Battyányi Imre, Gr. Desőffy, Gr. Csáky, (Szepesi fő isp[án]), Szegedy fő ispán és a fő lovász mester. — A Tárnokkal kihagyásra voxoltak Szepesy Belánszky, Jordánszky püspökök, B. Bedekovics, Gyürky, G. Zichy-Ferraris főispányok, és B. Pongrácz. — A tárgyat felfüggeszteni kivánták Almássy és B. Orczy. E szerint a Nádor többség szerinti végzésnek a kihagyást nyilatkoztatá.

A 6-ik §. a lassúb haladás egyik fő oka gyanánt emliti hogy a felterjesztett tárgyakra megnyugtató válasz mind eddig nem érkezett. A Tárnok kivánta itt végezni a §-ust s a hátra lévő részt melly ezen orvoslás halasztásának a tanácskozásokra gyakorlott káros hatását fejtegeti, kihagyatni vélte. A mi B. Szepessy, B. Ötvös s az Ország birája által támogatva el is fogadtatott. Igy még nyomosabnak itélvén ezen szónokok a §-ust, mert a sorozat, regressus, concertatio megszüntetése, és diurnumok tárgyaira visza emlékezve nem lehet mondani, hogy semmire sem érkezett királyi válasz."[16]

[13] A feliratjavaslat az 1834 jan. 3-i királyi leirat következő szavait idézi: Az uralkodó bizonyságát adta: „avitam constitutionem nuspiam firmius, quam in corde nostro habere praesidium". (*Iratok*, II. k. 29. l.)

[14] Ezek a következők: 1659 : 1., 1791 : 13., 1827 : 5. tc.

[15] A tc. három évenkinti országyűlésről szól, s arról, hogy a királyi előterjesztések megtárgyalása után a sérelmek orvoslásának kell következnie.

[16] Az 1833 ápr. 16-i és 1834 jan. 3-i királyi leiratokkal. (*Iratok*, I. k. 195. s köv., II. k. 29. s köv. l.)

A 7-ik §. a mérséklésre való intésre felel: oly értelemben, mint a Barsi rescriptumra javalt felirás[17] A NÁDOR szokottan kérdé: Nem tudom van e valamelly észre vétel? Mire az ORSZÁGBIRÁJA: Hogy ne lenne? van, és igen is nagy észrevételünk van. Nem akarom visgálgatni mindég teljesitve valának e törvényeink[18] e részben, csak kérem a Fő RRket, kövessenek el mindent hogy ezen §. kimaradjon. — A TÁRNOK pártolja, tulajdon azon okok forogván itt fen, mellyek a másik feirást elfogadni nem engedték. És igy ezen szakasz el nem fogadása köz értelemmel végzésnek nyilatkoztatott. A többi szakaszokra semmi észrevétel sem fordúlt elő.

Ezen végzések értelmében elkészitetvén mind a három rendbéli válaszizenetek,[19] azok *Februar* 21-én megrostáltattak, s a RRhez által küldettek.[20] Kik is azokat

b)

Februar 24-én Ghiczy és Aczél előlülésök alatt tartott kerületi ülésökben tanácskozásba vették.

Legelébb is az előleges sérelmek iránti sürgetést 9-ik izben.

Gr. LA MOTTE kéré a RRket, fontolják meg mennyi idő s kőtség vesztegetésbe került már e tárgy, gondoljanak valamelly közép utat, nem az a dolog érdeme, minő kifejezésekben megy fel a repraesentatio, hanem az, hogy felmenjen.

RAGÁLYI: Ha az idő vesztést, s kőtséget számolgatjuk, számoljuk azt is, mennyi száz ezer, sőt millio polgár társainknak fáj az, hogy előleges sérelmeink 300 év óta orvosolatlanok. Hogy pedig az orvoslás halasztása neveli a nemzet fájdalmát (mert gondolom, ezen kifejezésről van szó)[21] az igaz is, természetes is, de jó is hogy fáj, mert midőn a fájdalom megszünik, desorganisatio következik. Nagy különbség van abban, hogy megy fel valamelly dolog. Sokszor fel voltak már ezen sérelmek terjesztve előbb súlyos, utóbb szelidebb szóval előleges sérelmek neve alatt, s ennyi felterjesztésre maiglan nem nyertek orvoslást, a minek egyik oka alkalmasint az is lehetett: hogy ugyan csak a főRR miatt soha se mentek fel oly érzékeny szóval, mint a hogy azok fájdalmát érzi nemzetünk. Az éhezőre nézve nagy különbséget tesz a segedelem reménységében, ha csak azt mondja: Uram ehetném! vagy midőn azt mondja: „Uram adj ennem, különben ha nem segitesz elhalok". Illő már egyszer a felirást oly alakba önteni, hogy az szivére hasson a kormánynak, és orvosolja sérelmeinket, mielőtt a nem orvoslásbol veszedelem következnék. Én a felirást nem gyengitni, sőt erősitni kivánnám.

Némi nyilatkozások után voxolásra kerülvén a dolog, 30 megye s a Kerületek voxával 18 megye ellen a RR előbbi értelmükhöz tovább is ragaszkodtak. A fő RR-két csak Bars és Thurócz kivánták nyilván elfogadni, a többi 16 megye módositásra voxolt.

[17] Feliratjavaslatukban a rendek kijelentik: nem fognak engedni abból, hogy „az országos tanácskozások méltósága és a szóllásnak attól el nem szakitható teljes szabadsága szent és megbánthatatlan maradjon". (*Iratok*, II. k. 40. l.)

[18] 1625 : 62., 1723 : 7. tc.

[19] *Iratok*, II. k. 43. s köv. l.

[20] A főrendi küldöttség tagjainak névsorát l. a febr. 21-i, 157. formális ülés hivatalos jegyzőkönyvében. (*Jegyzőkönyv*, VI. k. 89. l.)

[21] A rendek hetedik izenetéhez csatolt feliratjavaslatban. (*Iratok*, II. k. 24. l.)

Előbbi alkalommal e tárgyban a megyék voxai állottak: 38 a 11 ellen.

DEÁK: A voxok többségével elhatározott maradás támogatása végett előterjeszti a dolog eddigi folyamatját. Mint adták t. i. a fő RR két okát ellenkezésöknek: 1.) az illetlenséget,[22] ezt azonban későbbi felvilágositásuk által magok elenyésztették, 2.) az ismétlést, ezt viszont a 6-ik §. kihagyásával a RR szüntették meg.[23] Ez legyen a felelet arra: hogy a huzamos ideig való tartóztatás vádját magokról elháritani törekszenek. Valóban midőn a 6-ik izenetben[24] magok tették fel azon alternativát hogy vagy fogadjuk el az ő javallatukat, vagy magunk javalljunk módositást, mi javallottunk, t. i. 6-ik §. kihagyását, ők azonban most azt mondják: „nem úgy fogadjátok el a mit mi kivánunk", ez nem egyéb mint játék, a RR táblájának méltóságával üzött játék. — PRÓNAY és HERTELENDY ezen nézeteket pártolván, az (már e tárgyban 9-ik) izenetnek azok szerinti szerkeztetése Desewffy kerületi jegyzőre bizatott.[25]

Következett a *Barsi rescriptum iránti* 4-ik izenet.[26] Mindenek előtt voxolásra tétetett: ha valjon kivánnak e a RR a felirás mellet maradni? Voxolás közben RAGÁLYI igy szóllott: Én csak azt sajnállom hogy ezen felirás oly igen gyenge, mindazáltal maradjon. — Utánna B. PRÉNYI: Ép azért mivel gyenge, nem kivánom hogy maradjon. — Utánna BÓTHY: Ép azért mivel más nincs, kivánom hogy maradjon. — ACZÉL más utasitást nem kapván, meggyőződését követve a felirás ellen szavazott. Ellenben követ társa TÖRÖK szintén meggyőződését követve, minthogy az alkotmány sérelme felől aggodalom van, a felirás meg tartására voxolt. — Liptó nem szavazott, Horvát Ország jelen nem volt, a többi 47 megye közzül 19 a felirás ellen, 28 és a két kerületek a felirás mellett szavaztak, a mi e szerint meg is maradt. Előbbi alkalommal 29 megye szavazott a felirás mellet 14 ellene, és 7 nem voxolt.

Már most az elhatározott maradás motivatiója kerülvén tanácskozás alá

SOMSICS: Mindenek előtt a fő RR azon mondására hogy az Ő felségében az iránt támadhatott aggodalmat, mint ha itt a törvények meg nem tartatnának, tetleg lehet megszüntetni: válaszúl adatni kivánja, hogy a RR önnön részekről egy átaljában semmi olyas hibát el nem ösmérhetnek, melly a törvény tisztelete hijányára mutatna, s azért a fő RR ezen figyelmeztetését érzékenyül veszik. — Egyébiránt úgy véli már most többé nem lehet elmellőzni, hogy a RRben támadott nemzeti aggodalom fejtegetésébe ne ereszkedjenek. Meg kell tehát nyilván mondani, hogy a RR aggodalma nem onnan eredt, mert a Kir. rescriptum nem csak a törvényekre útasit, de egyszersmind a „*severissime damnamus*" kifejezésben itélet gyanánt kárhoztatást mond egy országos követre. A kárhoztatás pedig büntetés neme. Ezen itélet tétel a Fejedelmet nem illeti. Nem lehet azt megegyeztetni az 1536 : 41-ik s 1613-ki : 34. törvényekkel,[27]

[22] Az „illendőbb alakban" kifejezést a főrendek második válaszukban használták. (*Iratok*, II. k. 9. l.)

[23] Hetedik izenetükkel. (*Iratok*, II. k. 23. l.)

[24] A főrendek hatodik válasza. (*Iratok*, II. k. 21. l.)

[25] A kilencedik izenet végleges szövegét l. *Iratok*, II. k. 47. s köv. l.

[26] *Iratok*, II. k. 44. s köv. l.

[27] Mindkét törvénycikk egyértelműleg kimondja, hogy csak idézés után és törvényes eljárás során lehet bárkit is elmarasztalni.

mellyek mint a polgári személyes szabadságot biztositó alapos törvények az 1622-ki, 1638-ki, és 1659-ki kir. Hitlevelekbe is beiktattattak,[28] nem lehet megegyeztetni az alkotmány szentségén sarkalló ama változhatlan rendszabással, hogy a törvény rendes utján és kihalgatáson kivül büntetni senkit sem lehet, annál kevésbé lehet pedig egy országos követet, a ki mint követ egyedül az 1621 : 62. és 1723. 7-i czikelyek[29] rendszabása alatt áll. Ezen sarkalatos szabadság sérelme okozott a RRben aggodalmat, czért kivánnak repraesentáltatni, különben miben lelnők fel a garantiát, hogy a szólás szabadságában még nagyob mértékben nem fogunk korlátoltatni?

BALOGH: Küldőim utasitását, hazafiuságuknak eme jeles példáját már a mult országos ülésben előterjesztettem. Most is véleményökre támaszkodva miután azt mondják: hogy tisztelt követ társam legfeljebb a napi renden terjeszkedett túl, kérdem, ha a diaeta elszerkeztetése lett volna napi renden, vonhatta volna e követ társam magára a fő RR viszatetszését? Kétségkvül nem, s ha akkor nem, most sem. Vagy csak azt legyen e szabad mondanunk, a mi nekik tetszik? Franczia Országban az örökös Pairség eltörlése[30] iránt inditvány kétségkivül szintén sok Pairnek nem tetszet, de azért kiki szabadon szóllott felőle, és lett is sikere. Nem akarom és ugyan hazámat Franczia Országhoz hasonlitani, mert ott a repraesentativ system teljesen kifejlve diszlik, de constitutionk csak ugyan nekünk is van, s ezzel szóllás szabadságunk is van. Vagy ezen szabadság csak csúszásban mászásban, hizelkedésben álljon e? Erre nem kell constitutio, mert csúszni, mászni, hizelkedni Syberiában is szabad.

BÖTHY: Ugy hiszem hogy miután Bars Rendei követjöknek kijelentését nemcsak a dolog velejére nézve helybe hagyták, de még a kifejezés iránt s oda nyilatkoztak, hogy akkor vét a követ, midőn küldői akaratát langyosan terjeszti elő, már most bátrabban lehet fellépni, mint mielőtt tudtuk volna hogy áll azon vélemény magára az inditványosra nézve is. Ugy hiszem egyébiránt hogy a fő RR nagyobb politicai hibát soha sem követtek el, mint most. Hogy állott a Barsi követ szóllása? mint egy magányos nyilatkozás, melly a napló könyv halmai közé temetve,[31] egy pár hét mulva feledékenység örvényébe merült volna, úgy hogy nemzetünknek olvasást nem igen kedvelő természete mellett legfeljebb a búvárkodó diplomaták akadtak volna reá. Hogy áll most? szélt terjesztve minden törvényhatóságokban, a magános elme surlódások, és köz tanácskozások tárgyává téve, hatása naprol napra terjed. Biharrol legalább mondhatom, hogy a diaeta rendbeszedésének kérdésében a Bihari utasitásbol is alkalmasint hasonló sors várakozik a fő RRre. Végre nyilván ki kell jelentenem: minden irányzatot oda látok

[28] V. ö. 1622 : 2. tc. 9. §., 1638 : 1. tc. 4. §., 1659 : 1. tc. 4. §.

[29] Az 1625 : 62. tc. azok büntetéséről szól, akik az országgyűlési tanácskozásokat viselkedésükkel megzavarják; az 1723 : 7. tc. az országgyűlés tartásáról és rendjének megőrzéséről intézkedik. (V. ö. e kötet 559. l. 12. és 555. l. 3. jegyzet.)

[30] A pairek Franciaországban a középkori nagy hűbérurak egyeneságú elsőszülött leszármazottai, ill. bizonyos egyházi méltóságok betöltői. A nagy forradalom megszüntette az intézményt, 1815-ben XVIII. Lajos helyreállította és tagjai alkották a francia törvényhozás felsőházát. Az örökös pairséget az 1831 dec. 29-i törvény szüntette meg.

[31] *Jegyzőkönyv*, VI. k. 13. s köv. l.

ki menni, hogy ezen képviselői testre reá untak, de még inkább reá untak az itt kijelentett elvekre, mellyek ugyan ő nagyságok előtt kedvesek nem voltak, és nem is lesznek. De ez uton ugyan czéljokat nem érik el. Minket a köz bizodalom állitott ide, s mig annak megfelelünk, szavaink csak gyenge hangzati lesznek annak, mit otthon száz ezer ajkak zengenek.

HERTELENDY: Bihar követének lelkes előadásával mindenekben egyet ért, csak abban nem, hogy a Barsi utasitás, mellyet egyébiránt nagy örömmel hallottunk, a dolognak más állást, vagy alakot adhatott volna, mert ezt ugyan el nem ösmeri. — Igy PRÓNAY is: Örvend Bars cselekedetének, de a törvényhozó testre nézve a dolog általa nem változik, mert a követ, s küldői közötti viszony ide nem tartozik. — BÖTHY ellenben anyit csak ugyan igaznak vall, hogy már most nem önvéleményünket, hanem a beérkezett utasitásoknál fogva az ország többségét mondván ki, bátrabban lehet a dologban fel lépni.

Egyébiránt a Somsics előterjesztését a kik szóllottak, minnyájan pártolák, csak MAJTHÉNYI nem. — Ő előre látja hogy a fő RRket húsz ivnyi okoskodással sem győzzük meg igazságunkrol. Azért most is, bár ugy hiszi hogy az örökös ismétlés hasonlit azon dalhoz, mellynek kezdete: *Eduard und Kunigunde*, vége pedig: *Kunigunde Eduard* s alkalmasint unatkozást fog szerezni, mind azáltal mellőzni kivánja a Juris publici kérdéseket s most is erős ragaszkodással, de csak röviden felelni.

RAGÁLYI: Legkevesebb a mit ezen rescriptumrol mondani lehet: hogy szükségtelen volt. De a szükségtelen lépésnek káros következései szoktak lenni. Igy lesz az itt magára a kormányra nézve is, mint más egyebekkel történt, mióta Guttenberg a könyvnyomtatást feltalálta. Opinionum commenta delet dies, veritatis judicia confirmat. Nem tartok én attol, a mit Honth követe mondott, hogy unatkozást fog a dolog szerezni, sőt úgy tartom, hogy a Barsi követ véleményét, melly kezdetben a praesidium által helybe nem hagyatott, s többek által nem pártolt magános vélemény gyanánt állott itt, a mint Bars, és Bihar magokévá tették, úgy annál több megye fogja elfogadni, mennél több, s huzamosb fejtegetésre kerül. És igy én azt tartom, hogy ámbár a gyenge gyermeket erős eledellel is bajos táplálni, de eledel nélkül hagyni káros, s azért kivánom hogy az izenet a Somsics értelmében szerkeztessék. — A mi el is határoztatott.

DUBRAVICZKY küldőinek aggodalmát naponként nevekedni látván, ismét[32] sürgeti, hogy minden más munka félretételével, a diaeta coordináltassék. Némellyek pártolják. PRÓNAY megjegyzi hogy ennek ellene áll a sorozat iránti országos végzés.[33] — MAJTHÉNYI pedig ugy hiszi hogy ez sem segitene rajtunk, bemennénk, de vagy nem jót, vagy semmit sem végeznénk, mert ott is igy, sőt a mint méltán gyanithatni, még job-

[32] Dubraviczky az 1833 okt. 17-i és az okt. 24-i kerületi majd az okt. 31-i országos ülésben indítványozta, hogy a főrendi tábla távollévő tagjait kötelezzék a tanácskozásokon való megjelenésre s hogy az országgyűlés szerkezetének megreformálását tűzzék napirendre. (V. ö. e kötet 308., 329. és 348. l.)

[33] Az országgyűlés első hónapjaiban a rendek hosszú és izgalmakban bővelkedő viták után (V. ö. *Országgyűlési Tudósitások*, I. k. 357—75. l.) 1833 május 20-i feliratukban elfogadták az operatumok tárgyalásának a király által javasolt sorrendjét, amelyben első helyen az Urbariale, másodikon a Juridicum, harmadikon a Contributionale-Commissariaticum szerepelt.

ban gátolna a fő RR ellenkezése. — Ezen inditvány elmellőztetett. Az elhatározott izenet szerkeztetése Palóczyra bizatott.[34]

Következett végre az uj felirás iránti válasz izenet[35] felvétele.

A fő RR által a 2-ik §. iránt javallott módositást Bóthy azért nem vélte elfogadhatónak, mert a RR a Kir. Levélnek tulajdon szavaival éltek. — Palóczy pedig azt adja hozzá, hogy az ugvan nem baj, sőt áldás, ha jó a fejedelem, azonban hogy a halhatatlan alkotmánynak a halandó király szivében legyen legerősb garantiája, azt diplomatice enuncialni nem is lehet.

A sérelmek orvoslását sürgető 4-ik §-ust, mellyet a fő RR kihagyatni véltek, Rudics védelmezé azon elvnek fejtegetésével: hogy a sérelmeknek minden országgyülésén mulhatlan orvoslása s az ország kivánságainak akkor, a midőn jónak láttatik, előterjesztése a nemzet sarkalatos jusai közé tartozik. — Hasonlókép Deák is, okúl adván: hogy itt nem csak a sérelmek orvoslása sürgettetik, mint a másik külön felirásban, de felelet van arra is: mintha a Kir. terjesztvényeknek minden nemzeti kivánságot kizáró elsőbségök lenne.

A mérséklésre lett intésre válaszul készitett 7-ik §-ust pedig Csapó védelmezé annyival inkáb, mert a másik felirásban nincs az 1625 : 62-ik czikelyről emlités téve, hanem csak az 1723-ik 7-ikről. Pedig épen azon előbbi czikely adja a Statusoknak azon just, hogy ők itélhessék meg a mi az országgyülésén történik.

A RR az egész felirásra nézve voxolás nélkül, felkiáltás utján előbbi értelmökhez ragaszkodtak s a fő RR módositásibol egyet sem fogadtak el.

c)

Februar 25-én és 26-án a vásári biróság iránti törvényczikkely[36] volt a kerületi tanácskozások napi rendjén, mellynek is 17-ik szakaszáig haladtak a RR. A bévezetésre nézve mindjárt inditványba tétetett hogy a ne szoritassék ezen ellátás csupán azon kir. városokra, mellyekben a redactio szavai szerint: „*nundinae magis frequentatae celebrantur*" nehogy a kir. városok közt különbség látszassék felállitatni. Ezen inditvány azonban voxok többségével elmellőztetett, minthogy itt nem a városok, hanem a vásárok közt tétetik különbség, s a hol nincs vásári biróságra szükség, ott azt felállitani sem szükséges. Hasonló kép kisebb számban maradott azon inditvány is, hogy jeleltessenek ki azon városok, mellyek a népesebb vásár tartás cathegoriájába esnek, nehogy e tárgyban vagy bizontalanság, vagy kormány önkénye uralkodjék. A többség azonban úgy vélekedett, hogy a körülmények változnak, a kereskedés hol egy, hogy más vidéken emelkedik, és igy nem tanácsos némellyek kijelelésével (a mi már magában is nagyon bajos munka lenne) másokat kirekeszteni. — Egyébiránt a mint Balogh mondá, e két napoknak regens idaeája volt hogy a redactio álljon, a mint hogy minden inditványok, nevezetesen Dókusnak a 14-ik §. iránt tett azon kivánsága is, ne tétessék a nemesekre nézve azon szerencsétlen különböztetés, hogy csak az immatri-

[34] Az ötödik izenet végleges szövegét l. *Iratok*. II. k. 48. s köv. l.

[35] *Iratok*, II. k. 45 s köv. l.

[36] Az országos bizottság javaslatának utolsó, szám nélküli articulusa; 21 §-ból áll. (*Proiectum de coord.* 36. s köv. l.)

culált kereskedők lesznek a vásári bíróságnak alája vetve, mert ez által a nemesek jövendőre is minden hitelből kizáratnak:[37] szintén el nem fogadtatott, s csupán a 2-ik §-ban Rudics inditványára *vagy* szó helyet[38] *és* tétetvén, az első 15. §§. szórul szóra helybe hagyattak. A 16-ik §-ushoz azonban hozzá tétetett hogy midőn kettőnek adatik el egy portéka, a vásári bíróság nem csak az előre fizetett summát, de az idő közben eredett árbeli különbséget is megvehesse, a lucrum cessans iránti keresetet a törvény rendes utjára maradván.[39]

Februar 27-én a három napok előtt el határozott izenetek szerkeztetése rostáltatott, s az elsőre nézve Somsicsnak a két utóbbira nézve pedig Deáknak javallati szerint módositatott.

Utóbb felolvastatott a *béke birák* iránt ki rendelt küldötség munkája, melly is Böthy inditványára ki nyomtattatni rendeltetett.[40] Végre pedig a vásári bíróság utolsó 5. §-ussai elvégeztettek.[41]

Februar 28-án Aczél mint előlülő jelentést tőn, hogy a Personalisnak béjelentették a RRnek azon végzését, melly szerint a béke birák iránti munkálat kinyomtatását elrendelték, mire ő M[éltósá]ga azt válaszolá hogy a nyomtatás iránt a szükséges intézeteket meg fogja tenni.

Ez után a vásári bíróság szerkeztetésében tett módositások kiigazitattak, — s most napi rendre került az *Evangelicusok Consistorumainak* elrendelése tárgyában ki rendelt küldötség munkája.[42] Palóczynak azon inditványa, hogy az evangelicusok házassági perei jövendőre is a polgári törvényszékeknél meghagyattassanak, el nem fogadtatott, s a többnyire helybenhagyott küldötségi javalat szerint ezen Consistoriumok hatósága oly szellemben, mint a Sz[ent]székéké megállapitatott. Első bíróságnak a Tractuale vagy Seniorale consistorium, másodiknak a Superintendentialis itélő szék, legfelsőbbnek a Pesten ösze ülendő Generale utriusque Confessionis evangelicorum Consistorium rendeltetvén. Ezen tárgy bérekesztésével

Somsics inditványt tőn; határozzák el a RR ki lészen a Nemzeti Felség sértés bünének, vagy is a hite szegett tanácsosoknak itélő birája? a többség igen természetesnek látván hogy ennek csupán a diaeta lehet

[37] A nemes származású kereskedőkről van szó: „Quamvis nobiles, nisi improtocollati negotiatores sint, coram iudicio nundinali non secus, quam si se iudicatui eiusdem sponte subiecissent, stare teneantur, si nihilominus qua actores per reconventionem ex ipsa per se proposita querela provenientem onere quopiam graventur, onus hoc ex mobilibus illorum facultatibus... etiam per executionem desumi potest."

[38] Ha a felpénz mellett lekötött árut az eladó nem szállítja le, „salvum est actori contra resilientem a contractu... coram iudicio nundinali ad duplum arrhae renumerandum *vel* anticipatae summae restitutionem... procedere".

[39] Az országos bizotság javaslata megállapítja, hogy a második, jóhiszemű vevőt károsodás nem érheti, az első vásárlót és az eladót pedig, ha barátságosan meg nem egyezhetnének, a törvény rendes útjára utaltatja. (*Proiectum de coord.* 37. l.) A módosítás értelmében a vásári bíróság a rosszhiszemű eladót elmarasztalja a foglaló és az árkülönbözet megtérítésében (*Iratok*, II. k. 357. l.)

[40] 1832/6-i országgyűlés iratai közt, amelyeket az Országos Levéltár őriz (*Archivum regnicolare*. Lad XX No. 18.), a javaslat szövege, bár megjelent nyomtatásban, nem található.

[41] A kerületi tanácskozásokon elfogadott szöveget l. *Iratok*, II. k. 354. s köv. l.

[42] A bizottság kiküldését a február 3-i kerületi ülés határozta el, (V. ö. e kötet 628. l.) a titkos szavazással választott küldöttség névsorát a febr. 8-i kerületi ülésben tették közzé. (V. ö. 644. l.)

birája, mielőtt ez nem coordináltatik a tárgyba ereszkedni nem akart. Mások ad emendationem legum civilium, mások ismét a büntető törvény könyvre[43] halasztatni kivánták, s az inditvány 30 megye voxával 17 ellen csak ugyan elhalasztatott.

(Jövő levelemben bővebben.)

125.

a)

1834 február 28

Kerületi ülés.

Tárgy: [I.] *Az evangélikusok consistoriumairól készült küldöttségi javaslat tárgyalása.* [II.] *Somsich javaslata a hütlen királyi tanácsosok felelősségrevonásáról és megitéléséről.*

b)

1834 március 1

Kerületi ülés.

Tárgy: A praedialisták törvényszékei.

a)

Poson, Martius 4-én.

[I.] *Februar 28-án kerületi ülés.* Előlülők a voltak. — Miután Aczél mint előlülő jelentést tett, hogy a békebirák iránti küldötségi munka kinyomtatására a Personalis meg fogja tenni a szükséges intézeteket, — a mult napok végzései következésében némelly stylisticai igazitások hozattak rendbe, ezután pedig következett az *Evangelicusok Consistoriumainak* elrendezése tárgyában kidolgozott küldötség javaslat. — Ennek 1-ő §-usa ily tartalmú:

„A mindkét vallást követő evangelicusoknak házassági pereik — épségben maradván egyéb iránt az 1790 : 26-ik czikely 16-ik §-ussa — (ez szóll a vegyes házasságokrol)[1] jövendőre tulajdon Consistoriumaik előtt fognak inditatni, s az eddig divatozott elvek szerint elitéltetni". A hozomány, paraphernum, közös szerzemény, és élelmezés iránt előfordulandó kérdések azonban a világi biróság előtt más perrel lesznek elintézendők.

Palóczy: Kerületi végzés lévén hogy az evangelicusok Consistoriumai itt rendbeszedessenek, az ellen többé nem szólhat, de a végzést tovább nem terjeszti, s azért még kérdés alatt lévőnek véli hogy minő perek tartozzanak ezen Consistoriumok elébe. Borsod Rendei már a catholicusok Sz[ent]székeire nézve is azon elvből mentek ki, hogy a házassági perek világi biróság elébe tartoznak, még inkáb kellet tehát ezen elvhez az evangelicusokra nézve ragaszkodniok. Mert a catholicusok szentségnek tartják a házasságot, az evangelicusok ellenben hiszik

[43] V. ö. 695. l. 16. és 17. jegyzet.

[1] Oly értelemben, hogy a vegyesházasok perei a katolikus szentszékek elé tartoznak.

ugyan, a mit Sz. Pál mond: hogy t. i. *Matrimonium est magnum mysterium*,[2] de csak oly értelemben hogy aki megházasodik, az jövendő élte boldogsága felől nagy mysteriumba lép, egyébiránt a házasság reájok nézve csak polgári szövetség, mellyhez az egyházi hatalomnak semmi köze. Kívánja tehát hogy ezen házassági pereknek elitélése továbbad is a világi bíróságnál hagyassék, melly kívánságot támogat 40 évi tapasztalás és azon nézet hogy a hozományi s a t. kérdések a Consistoriumok által el nem ítéltethetvén, a perek ne szaporitassanak, az igazság szolgáltatás ne nehezitessék, s a felek közötti nyughatatlanság hoszas perlekedés által ne neveltessék.

Zmeskáll pártolja az inditványt. Hogy a catholicusok házassági perei meghagyattak a Sz[ent]székeknél, annak van oka magában a catholica hit elveiben; de a protestansokra nézve nincs ok, melly hasonlót kivánna. Tisztel ő minden papot papi kötelessége körében, de urának, birájának nem kivánja, s nem is kivánhatja.

Dubraviczky: Magános elvont gondolkozását követve tán hasonlón vélekednék, de mint törvényhozó kéntelen némely más tekintetekre is ügyelni. Az 1790 : 26. törvény jeleli ki azon ösvényt, mellyen e részben járnunk kell. Ott van: hogy az evangelicusok házassági pereiknek elitélése végett Consistoriumaik (ki halgatván előre az evangelicusokat) rendbeszedessenek,[3] ennek nyomában kell tehát a jelen intézkedést tenni. Nem is fog a protestantismus elveivel ellenkezni, ha házassági pereik a praesbyterium által itéltetnek, mert világi személy is lehet praesbyter. A kettős pertől vett ellenvetés igen hogy nyomos, de már ez a catholicus Sz[ent] szék dolgában is igy van. Ezen nehézséget türni kéntelenitetünk.

Erre a szerkeztetést helybehagyó felkiáltás következvén, végzésnek jelentetett hogy az evangelicusok házassági pereik a Consistorium által fognak itéltetni. — Mire

Rudics országos ülésre tartá fel ellenkező értelmü észrevételeit, — Balogh azonban úgy látja hogy ezen végzés ellenkezik a protestans vallás elveivel. Mert ha megengedik a RR hogy a papnak befolyása legyen a házasság ügyeibe, arra bizonyosan vallási charactert ütnek, s nem marad többé tisztán polgári szövetség. Ő reménli hogy ha mi nem is, legalább unokáink a catholica Sz[ent] székektől is elvennék a házassági perek iránti biróskodást, miért vágjuk be előttök a tökéletesedésnek s előbhaladásnak útját?

Dókus: Nehogy az 1790-ki törvénnyel összeütközésbe jöjjünk, ha már csak ugyan itt e helyen kivánnak a Consistoriumok felől rendelkezni a K és RR, legalább mentsék meg az 1790-ki t[ör]vény azon elvét hogy ez az evangelicusok kihalgatásával történt.

Mind ezek ellen a „*maradjon*" felkiáltás helybe hagyá a küldötségi javaslatot.

Palóczy tehát már csak a stylus iránti észrevételekre lévén szoritva, kettős módositást kivánt: 1-ő volt, hogy ha különösen megemltetik az 1790 : 26-ik sz. 16-ik §-ussa, emlitessék meg a 11-ik §. is, melly a dispensatiókról szóll.[4] Ennek következésében hoszas tanakodás következett a

[2] Mysterium hoc magnum est. *Ad Eph. V.* 32.

[3] 1791 : 26. tc. 11. §.

[4] Az idézett pont szerint a király, miként II. József is tette, elengedi, hogy harmad és negyed fokú rokonok közti házasságkötéshez a protestánsoknak tőle felmentést kelljen kérniök.

felett: ha valjon, és mennyiben tanácsos hivatkozni a 26-ik törvényre. Egyrészről azon észrevétel forgott fen hogy a 16-ik §. megemlitését mellőzni nem lehet, különben majd oda magyaráztatnék ezen uj törvényczikkely: hogy a vegyes házaságok s a Consistoriumok elébe tartoznak, más részről pedig figyelmezvén: hogy a vallás tárgyabeli munkában a RR e részt is módositatni kivánták a 26-ik czikelyt,[5] sokan nem vélték tanácsosnak a hivatkozást. Sok féle egyenlitő módositások javaltatván, végre abban állapodtak meg a RR: hogy a törvényre hivatkozás hagyassék ki a szerkeztetésből, s helyébe ezen szavak tétessenek: *exceptis mixtis* t. i. matrimoniis.

Palóczynak második inditványa az vala, hogy a szerkeztetésnek eme szavai: *juxta principia hucdum viventia, az eddig divatozott elvek szerint,* e következő kifejezéssel cseréltessék fel: *juxta principia religionis evangelicorum.* Okúl adja hogy a kir. tábla egyidőtül igen csudálatos elveket kezdett divatba venni. Igy p. o. ámbár a protestans elvek szerint az útállat, a gyülölség elegendő ok az elválásra, a kir. Curia még is nem engedte meg az elválást, ha csak oka nem adaték a gyülölségnek, mintha bizon a sziv érzelmeit mindég lehetne okokkal támogatni. — Bencsik a módositást csak azért nem látja szükségesnek mert ezentúl nem a Curia, hanem a Consistoriumok fognak birószkodni, a mellyek két ség kivül tennen vallásuk elveit követendik. — Ragályi nem látta volna szükségesnek a módositást, ha nem lennének azon megyék a szerkeztetésben, mellyek ott nem maradhatnak. Igy azonban szükséges. Egyébiránt megvalja arra: hogy a házassági pereket a Consistoriumok elébe vitetni kivánja, leginkáb azon oknál fogva hajlandó, mert a Felségnek 43 éves halogatása miatt tapasztaltuk: hogy ezen perekben oly birák itéltek, a kik nem akartak *juxta principia religionis evangelicorum* itélni, kikben tehát disinteressatus birákat nem találhatunk.

A Palóczy által javallott módositás elfogadtatott,[6] egyébiránt a szerkeztetésnek többi czikkelyei úgy szóllván minden ellenvetés nélkül helybehagyattak. A 2-ik, 3-ik, 4-ik, 5-ik, és 6-ik §-ban ezen Consistoriumok hatósága állapitatik meg, tökéletesen oly szellemben, sőt többnyire azon szavakkal, mint a Sz[ent] székeknél történt.[7] Tudni illik: hogy az elválási per lefolyta alatt ne talántán szükséges élelmezés tárgyában itt is szintén a polgári törvényhatóság fog rendelést tenni; hogy botránkozás miatt a Consistoriumok szintén nem büntethetnek; hogy ellenben annak rendi szerint, és comperenter hozott itéletek, semmi esetben, s még akkor sem vétethetnek változtatás vagy kérdés alá, ha később valamelly fél más vallásra tért; hogy az egyházi s világi személyek közötti sérelmek polgári birószág elébe tartoznak; s végre hogy az egyházi, disciplina-

[5] V. ö. *Iratok,* I. k. 100. l., *Országgyülési Tudósitások,* I. k. 149. l.

[6] A kerületi törvényjavaslatnak a protestáns egyházi birószágokról szóló cikke véglegesen ily alakot öltött: „1. §. A két vallástételt követő evangelikusok minden házassági pörei, a vegyeseket kivévén, ezután tulajdon egyházi itélőszékeik előtt indittatnak és vallásbeli elveik szerént határoztatnak el; de az ezen pörökben előforduló jegybér, hozomány, menyegzői ajándék, köz szerzemény és élelembeli kitartás kérdéseiről ezen itélő székek nem intézkedhetnek; hanem a követelő fél, elhatároztatván az egyházi itélő szék által az elválás, keresetét azokra nézve a világi birószág eleibe terjesztendi." (*Iratok,* II. k. 36. s köv. l.)

[7] V. ö. *Iratok,* II. k. 361. s köv. l.

ris, és beneficialis ügyeket Canonjaik szerint a Consistoriumok továbbá is itélhetik.[8]

A 7-ik §. belső szerkezetét rendeli el a Consistorialis bíróságnak. Első folyamodási itélő Szék lesz minden tractusban, vagy senioratusban a Consistorium. Elnökje világi személy, 6 tábla birái közül 3 világi, 3 egyházi. Egy jegyző, s egy ügyész, de mind kettő vox nélkül. Ezen itélő Szék tagjai úgy választatnak, mint a seniorok, inspectorok, vagy curatorok szoktak választatni, azonban a két vallástételre való különbség nélkül, sőt ezen itélő szék mind a két vallástételt követőkre nézve olannyira közös bíróságnak nyilatkoztatik, hogy a házas felek kényelem szerint akár egyik, akár másik előtt kezdhetik pereiket, t. i. azon kerületben, mellyben laknak; a feljeb vitel minden esetre a tulajdon vallásabeli Superintendentialis székhez tartozván.[9] Ugyan is Appellatorius itélő szék lesz a Superintendentialis szék. Itt már 7, amott csak 5 tag kivántatik a bíróság teljes számára. Superintendens minden egyházi disciplinaris perekben, minden más egyéb perekben pedig a curator, vagy inspector lészen az előlülő. Tagjai 4 egyházi, s 4 világi táblabirák egyenlő voxal, egy jegyző s ügyész vox nélkül. Minnyájan a Superintendentialis Conventus által választandók. Legfelsőb itélő szék lesz: *Generale evangelicorum utriusque Confessionis Consistorium.*[10] Ennek két elnökje lesz, egy Agostai, s egy Helvetiai vallás tételt követő. Kiki a maga felekezetebeliek pereiben fogja az elől ülést viselni. Tagjai lesznek egy részről is 2, más részről is 2 Superintendens, és 8 tábla biró, ezek közt 6 világi, kettő pedig egyházi. Végre 2 jegyző, és 2 ügyész, de szintén itt is voks nélkül. Minnyáját a Generalis Superintendentialis Conventus nevezi ép úgy, mint a Superintendentiale forum tagjait. Ülésének helye Pest. Itéletre 9 tag kivántatik. Ezen itélő székek birái kötelesek a birói hitet letenni. Voxok egyenlőségében azon rész határoz, hol a praeses voxa áll. Aki valamelly perben az alsób bíróságnál itélt, felsőb bíróságnál azon perben biró nem lehet.

[II.] Ezekből áll az evangelicusok Consistoriumainak kerületi végzésbe ment rendbeszedése. Mellynek végzetével

Somsics Egy új, s fontos tárgyú inditványra kérte ki a RR figyelmét. Most, úgy mond: midőn minden ügyre minden személyre biró rendeltetik, midőn a birói hatalom állandó rendszeres lábra helyheztetik, a törvényen, vagy szokáson alapuló bíróságok a kor szelleméhez illesztetnek, s minden renden lévő itélő székek törvénybe iktattatnak, nem gondolná, hogy a RR egy oly bíróságot kivánnának halgatással elmellőzni; mellynek hatósága az alkotmányos létnek garantiája. Értem itt, úgymond, azon bíróságot, melly a hiteszegett királyi tanácsosok vétkét megitélje.

[8] A felsorolt pontok elfogadott szövegét l. *Iratok*, II. k. 365. l.

[9] A kerületi törvényjavaslat magyar szövege itt nem elég világos: „A fenjelelt mind két rendü alsó bíróságoknak tagjai, minden különbség nélkül, a két vallástételt követő evangelikusok közzül választathatnak." A latin szöveg pontosabb: „Membra iudiciorum utriusque ordinis citra omne confessionum discrimen ex utriusque confessionis hominibus eligi poterunt, imo fora haec reflexe ad causas matrimoniales utriusque confessionis hominibus ita communia declarantur, ut coniugibus praedictas causas pro commoditate sua coram alterutrius confessionis consistorio suscitare integrum sit, servata duntaxat, quem inhabitant districtus et appellatae ad suae confessionis superintendentiale forum competentia." (*Iratok*, II. k. 366. s köv. l.)

[10] Commune seu generale... consistorium.

Nem kivánok én semmi ujat, csupán az 1507 : 7. cz[ikkely][11] bővebb magyarázatát ohajtom; azon törvényczikely magyarázatát, melly ha teljes erejében divatozott volna, sem a másfél százados török iga sem más szerencsétlenségek emlékezete nem bélyegezné hazánk történetinek évkönyveit. Tudják a RR, minő előlépéseket tett e tárgyban az 1825-ki országgyülése.[12] A resolutiónak *tuitura* szava kétség kivül kinek kinek fris emlékezetében lesz[13] Csak arra emlékeztetem a RRket hogy midőn az ösméretes *declaratorium* e fontos tárgyat mellőzné, a RR nyilván kijelentették, hogy annak idején s helyén kimeritőleg fognak e részben intézkedni.[14] Mikor lesz pedig ideje, és helye, ha most, a rendszeres coordinatio alkalmával nem? Én nem kivánok a responsabilitás kérdésének örvényébe ereszkedni, mert tudom hogy az nem ide való, de hogy a bíróság kijeleltessék, melly azon irtóztató bünt itélni fogja, az csak ugyan mellőzhetetlenül ide való. És ez az, a mit kivánok, részemről az országgyülésében ohajtván ezen birói hatalmat concentrálni. Többet nem szóllok, csak azon egyre figyelmeztetem a RRket, a mit Europa historiája bizonyit: hogy ahol responsabilitás nincs, ott a törvények végrehajtása nem bizonyos, a nemzet és fejedelem közt nem lehet tökéletes bizodalom.

Borcsiczky: Oly értelemben hogy csupán a bíróság ideájának elrendelése hozatott e helyen inditványba, azt pártolja, s kéri a RRket hogy végzés erejére emelvén az elv kijelentését, részletes elintézés végett küldötséget nevezzenek.

Balogh: A hányszor előfordul ezen kérdés, azt mindég pártolni fő kötelességének ösmeri. Egyébiránt a dolog természete mutatja, hogy ezen bünnek más birája nem igen lehet, mint az országgyülése, úgy de ez coordinálva nincs, s valóban méltán fel lehet tenni hogy igy a mint most állunk, a fő RR táblája soha egy hiteszegett tanácsost sem itélne meg. Azért valamint a felségsértés a megyék törvényszékei elébe vitetett,[15] úgy ezen bünt is a Sedriák itéljék.

Pronay: Hogy természet szerint nem lehet az inditvány tárgyának más birája mint az országgyülése, azt tagadni nem lehet, de ép azért,

[11] A törvénycikk utasítja a királyi tanács ülnökeit: az országgyűlésnek tegyenek jelentést, ha valaki a tanácsban az ország szabadsága, statutumai és a közjó ellen merészelne fellépni, hogy mint áruló, elvehesse büntetését.

[12] Az országgyűlés 1825 okt. 22-i feliratában kifejezte reményét, hogy az uralkodó a törvények szerint fog eljárni azon tanácsadói ellen, akik az alkotmányellenes intézkedéseket javasolták. (Az 1825/7-i országgyűlés *Irásai*, 57. l.)

[13] Az 1825 nov. 9-i resolutio válaszul az országgyülés okt. 22-i feliratára, a következőket mondja: „Suam Maiestatem Sacratissimam, quae consiliarios suos pro adiunctorum exigentia audire, non tamen aliud, quam quod recta conscientia dictat, decernere consuevit, et quae iuribus suis regiis nulla unquam in parte derogari admissura sit; illos quidem, qui difficili hac provincia nonnisi in sequelam positivi altissimi iussus assumpta functi sunt, pro iustitia thronique regii dignitate semper tuituram." Uo. 88. l.

[14] A nádor közbenjárására 1825 nov. 25-én kibocsátott rescriptum declaratoriumot l. uo. 90. s köv. l. Erre készült, 1826 jan 20-i feliratában az országgyűlés, idézve az álnok tanácsosok ellen szóló törvényt, kijelentette: „Kivánságunkat óhajtottuk volna ez uttal ujabb erősségekkel is támogatni Felséged előtt, mivel mindazonáltal ezen tárgyak az utóbbi tanácskozásokban különben is előfordulnak, kérésünk további sürgetését a maga idejére kivántuk feltartani." (Uo. 141. l.)

[15] A kerületi törvényjavaslatnak a vármegyei törvényszékről szóló cikke azon rendelkezésével, hogy a jövőben ez fog ítélkezni azokban a perekben is, amelyek eddig a királyi tábla, mint első folyamodású törvényszék elé tartoztak. (*Iratok*, II. k. 335. s köv. l., e kötet 507. l.)

mivel csak a diaeta lehet e tárgyban biró, az pedig coordinálva nincs, az egész kérdést a coordinatió idejére kell halasztani.

Bőthy: Ez alig lehet másképp. Vegyük fel, hogy van másut. A képviselők táblája vádol a nemzet nevében, de vádló, és biró egy személyben nem lehetvén, a felső tábla itél. Ugyan! ily heterogen elemekből össze rakott főtábla, mint a miénk, megitélne e valaha csak egyet is? midőn a vétkes többnyire kebelökbe tartoznék, a mi már magában is elegendő salvus conductus lenne! És igy a diaeta igy a mint most áll, meg nem itélné, a Sedria pedig meg nem itélhetné, mert hatalma sem lenne előállitani.

Balogh: Ha hatalmat adunk neki az itéletre, hatalmat kell adnunk az előállitásra is. Én azt elösmertem hogy a dolog természete szerint egyedül a diaeta lehet ezen véteknek birája, de utánna tettem hogy coordinálva nem vagyunk, ha pedig addig várunk, mig országgyülésünk coordinálva lesz, alkalmasint minnyájan kihalunk, s a hiteszegett tanácsosok mindaddig büntetlen fogják jusainkat gázolni. Ezért kivántam a Sedriát e részben is birói hatalommal felruházni.

Deák: Itt is, másut is, mindég, és mindenüt pártolja az inditványt. — Asztalos ellenben a büntető törvénykönyvre[16] kivánja utasitani.

Kölcsey: Ott a bün fog részletesen meghatároztatni és a büntetés neme kiszabatni, nem pedig biró rendeltetni. Ennek helye itt, s csak itt van. Hogy a felhozott vétek az egész nemzetet és alkotmányt sérti, s annál fogva nem egy megye, hanem csak az országgyülése által itéltethetik, azt tagadni nem lehet; azon tekintetek is, mellyeket a Barsi követ országgyülésünkre vetett, fájdalom! állanak, de nem erről van szó, hanem egy alkotmányos elv kijelentéséről, mellynek hijányát már sokszor érezte nemzetünk. Mihelyt azt ki mondjuk hogy a nemzet iránt hüségtelen tanácsosokat a diaeta itéli meg, bár ha nyomban egyet sem lehetne is megbüntetni, még is nyerve van a dolog, mert lehet perbe idézni, lehet absolválni, és ezen absolutio fogja jusainkat biztositani, s ha nem magunknak, unokáinknak használni.

Hertelendyt a diaetának coordinálatlan állapotja nem tartóztatja, mert mint követ kéntelen feltenni, hogy ezen országgyüléséről a diaeta coordinatiója sem marad el.

Novák úgy vélekedik hogy ha ezen bünt meghatározni s büntetését ki szabni a maga helyén kivánjuk, a mi ellen épen senki sem szóll: úgy valóban hézag maradna intézetinkben, ha itt meg nem mondanók, ki lesz a birája.

Csapó véleménye szerint ellenben, ha azon elv kivántatik kijelentetni: hogy a hütelen tanácsnok a nemzet büntetésének súlya alá esik, ugy ez *ad emendationem legum civilium* tartozik.[17] Ha pedig a diaetát akarják birónak nevezni, úgy ezt, mi előtt tudná, miként fognak a voxok elrendeltetni, kifejezni nem ohajtaná.

Bernáth: Hogy a törvény sikeres legyen, nem elég birót rendelnünk, de a vétség nemét, s a büntetést is el kell határoznunk különben ennek is csak oly foganatja lesz, mint más törvényeinknek, p. o. az 1659 : 18-ik czikelynek, melly a kicsapongó mágnásokat és csak a mág-

[16] A jogügyi bizottságnak az országgyülés elé terjesztett IV. munkálata volt a „*Codex de delictis eorumque poenis*".

[17] A polgári törvénykönyv megszerkesztésére vonatkozó javaslatokat a jogügyi bizottság III. munkálata tartalmazza, „*Proiecta legum civilium conclusis excelsae deputationis regnicolaris adcommodata*" címmel.

násokat egy különös rögtön ítélő hatalomnak alája veté,[18] de siker nélkül. Egyébiránt úgy hiszi, hogy midőn a KK és RR minden pereket a Sedriára utasitottak, ezt is oda utasitották.

MAJTHÉNYI ellenben elhatározottan kijelenti hogy itt kell felvenni, s a diaetát kell birónak rendelni. És bár coordinálva nem vagyunk, inkább szereti hogy tökéletlen ítélő szék legyen, mint semmi ítélő szék. Van oly tanácsos, ki maga Bécsben lakik és jószága egy megyében sincs, már ezt mellyik megye törvényszéke elébe időznők? Igaz, még az sem bizonyos, kit fognánk megitélhetni mert ha ő Felsége kivallani nem akarja, azt sem tudjuk, ki adott valamelly dologban tanácsot, s ki tartozik érette felelni? Ha pedig a Helytartó tanácsot tartjuk responsabilisnak, úgy hatalmat is kellene nékie adnunk, hogy a törvénytelen parancsolat ellen ne csak repraesentálhasson de jusa legyen azt el sem is fogadni. Azonban mind ezen ellenvetések mellet is pártolja az inditványt.

RAGÁLYI: Kéri a RRket, figyelmezzenek arra, hogy törvényünk csak ugyan van, melly a hüségtelen tanácsosokat büntetetni rendeli, valjon ha most, midőn a responsabilitás kérdését egész kiterjedésében felvenni nem lehet, az inditványba ereszkednénk, nem lenne e az emlitett törvény veszedelmeztetve? Figyelmezvén továbbá azon öszeköttetésünkre, mellyben az örökös tartományok iránt állunk, s azon szokásra és módra, mellyel urunk tanácsosait választani szokta, figyelmezvén arra, mi sokáig kellet panaszkodva esedeznünk hogy a Király a maga tanácsosait hiv magyarjai köréből válassza, s hogy most több magyar van a királyi tanácsnokok között,[19] mint századok óta volt, valjon a felvetett kérdésbe vágván, nem lennénk e mi hamar kéntelenek ismét azon panaszos kérést újitani hogy a felség hiv magyarjai közül válassza tanácsosait?

BORCSICZKYT Austria öszeköttetése legkevésbé sem tartóztatja, mert kivévén hogy a Magyar Király egy személy Austria Fejedelmével, más öszeköttetést Austriával nem ösmér.

Végre voxolásra tétetett a következő kérdés: valjon a hiteszegett tanácsosokat itélendő birószágot most kivánják e a RR kijelelni, vagy pedig azt más helyre halasztják? — Voxolás közben: BALOGH most kivánja felvétetni a tárgyat, de egész kiterjedésében, nehogy úgy álljon, mint azon gyógyszer a patikában, mellyet senki sem használ. BÖTHY a principium kimondása iránt szintén arra voxol hogy most, és itt történjék. — PALÓCZY ellenben azt: hogy a principiumot a törvény eddig is ki ne mondotta volna, tagadja, coordinálni pedig a maga helyén kivánja.

A voxok igy állottak: Az inditványt pártolák: Nyitra, Trencsin, Zala, Bars, Somogy, Honth, Thúrócz, Abauj, Szathmár, Szabolcs, Beregh, Bihar, Békés, Csanád, Temes, Torontál, Krassó, öszesen 17 megye. Elhalasztásra voxoltak: Poson, Sopron, Vas, Nógrád, Liptó, Komárom, Veszprém, Győr, Baranya, Zólyom, Fejér, Esztergom, Mosony, Pest, Arva, Tolna, Bács, Posega, Verőcze, Szerém, Zemplén, Sáros, Ungh, Szepes, Gömör, Borsod, Heves, Mármaros, Csongrád, Arad, öszesen 30 megye, és a Jászkún kerület. A voxoláskor jelen nem volt: Torna, Ugocsa, Horvát Ország. Többség: el kell halasztani.

[18] A törvénycikk szerint a vétkes mágnást, ha a megye nem járna el ellene, a nádor — vizsgálat után — maga elé idézteti és „iure extraordinario" megbünteti, Szlavóniában pedig ugyanazt a bán teszi meg.

[19] Majláth György, a későbbi országbíró, Br. Mikos László, Nándory József államtanácsosok és Gr. Nádasdy Mihály államminiszter voltak ez időben a magyar tanácsadók.

b)

Martius 1-ő napján kerületi ülés. Előlülők a voltak. — Napi rendre volt kitüzve a praedialisták, és Turopolyi nemesek itélő székeinek rendbeszedése. Mivel azonban a küldötség[20] e részbeni munkájának leirásával az ifiak a szokott időre el nem készültek, az ülésnek ki szabott órája meg nem tartathaték, s e miatt a később tartatott ülésből sok követek hibáztak.

Felvétetvén az 1-ő §. melly azt rendeli: hogy a praedialistáknál eddiglen divatozott alispányi, sz[olga]birói úgy nevezett Octavalis, és a collatorok Superrevisorius itélő székei jövendőre megszüntetvén,[21] helyettök minden praedialis szék kebelében első folyamodási bíróságnak egy rendes törvényszék alkottassék, mellytől a feljeb vitel a Királyi Curiára menjen:

K. HORVÁTH a tapasztalásra hivatkozik, melly bizonyitja, hogy a praedialisták külön forumai, és a megyei törvényhatóságok között gyakori összeütközések történtek. Káros dolognak tartja a közös haza polgárait mind untalan egymástol elkülönözni, s az annyira szükséges egyesités tekintetéből kivánná hogy a praedialisták törvény szolgáltatás tekintetében is a megyei hatóság alá tartozzanak.

Ezt az utánna szóllók mellőzvén, a §. érdeméhez kezdettek szóllani.

KÖLCSEY azonban felfogta az inditványt. Minden országokban, úgymond, mellyeknek alkotmányai a közép századokban kezdődnek s inkább lassan kifejlett szokáson, mint irott törvényen alapúlnak, találtatnak anomaliák. Ez mi nálunk is igy van, de a reformáló törvényhozásnak kötelessége azokat megszüntetni. Tapasztaltuk azonban hogy minden anomaliákat meg nem szüntetheténk, legalább ne szaporitsuk tehát, s törvénybe tétel által ne erősitsük azon anomaliát, mellynek eddiglen törvényeinkben nincs nyoma. És ilyenek a praedialisták különös itélő székeik. Magyarokrol van itt szó, kiknek kell a polgárok valamelyik osztályához tartozni. Eddig is méltán fájhat hogy a nemes, polgár, és adózó oly sok módokkal van egymástol elkülönözve. Ki kell jelentenie szive fájdalmát hogy a városi polgárokat magunkhoz szorosabban nem kapcsolhattuk, s kételenek valánk reájok nézve egy különös felső bíróságot felállitani.[22] Itt ismét egy ujabb elkülönözés tünik elő; a haza polgárainak ujabb elszaggatása. Vegyék ezt a RR figyelemre, s ne szaporitsák ok nélkül az oly szomorú hatású elválasztásokat, mellyek a nemzeti testet nemzeti egyetemmé ösze olvadni nem engedik.

Az inditványt Dókus, Géczy, Jármy, Pfannschmidt (Szepesi új követ) pártolák. — SZALOPEK azt veté ellen, hogy a collatornak értelmét korlátozni, s változtatni nem lehet. — ACZÉL pedig előlülőleg emlékez-

[20] A bizottságot a dec. 20-i kerületi ülés küldte ki. (V. ö. e kötet 497. l.)

[21] A XIX. század első felében az esztergomi érseknek, a zágrábbi püspöknek, és káptalannak, a győri püspöknek és káptalannak, valamint a pannonhalmi főapátnak voltak praediálistái, ők gyakorolták az egyházi nemességet adományozó jogot. Legfejlettebb az érseki praedialisták igazságszolgáltató szervezete volt. Alsóbbfokú bíráikat maguk választották, az octavalis törvényszéket és a forum superrevisoriumot ellenben az érsek állította össze. Az octavalis elnöke az érseki nádor vagy a jogügyigazgató, tagjai a nagyszombati kerületi tábla bírái, akiket az érsek hívott meg. A superrevisorium elnöke rendesen az érsek, előadója a jogügyigazgató, ülnökei pedig az országos dicasteriumok vagy a hétszemélyes tábla meghívott tagjai.

[22] A tárnokszéket. (*Iratok*, II. k. 345. s köv. l.)

tetést tőn hogy ezen kérdés már elvégeztetett akkor, midőn a praedialisták itélő székeinek elrendezése végett küldötség neveztetett. — HERTELENDY azonban ezt el nem ösmeré; s ugy hiszi hogy maga a küldötség is tehette volna az elkülönözés megszüntetését inditványba. A collatort pedig a mi illeti, annak több jusa nem lehet, mint a fejedelemnek van, a ki szintúgy adományoz jószágokat a nélkül hogy a bíróskodást magának feltarthatná.

BENCSIK ellenveté: hogy a privilegialis helyzet sértetlenségét a RR eddig s illő tiszteletben tartották, mint ezt a Jász Kún, Hajdu kerületek iránti intézkedések bizonyitják. Egyébiránt ha hogy a praedialisták egyenest a megyei törvényszék előtt tartoznának perlekedni; vagy nemeseknek kellene elösmértetniök, a mit tenni nem lehet: vagy pedig nemteleneknek mondatniok; s ekkor nem hogy magunkhoz csatolnánk őket, de inkáb el taszitanók magunktol, miután most csak ugyan hozánk közelebb állanak. — BORCSICZKY hasonlóan a külön bíróságot védelmezé, az olcsó és sebes igazság szolgáltatáson kivül leginkáb azért, mert nem kivánja a praedialistákat oly szerencsétlenekké tenni hogy első birájokat magok ne válasszák.

MADOCSÁNYI pontrol pontra válaszol: megemliti hogy a praedialisták külön bíróságának privilegiuma törvényben nem alapúl. Hogy a királyi tábla első bírósága, s a kerületi táblák törvényen épültek, még is eltörültettek. Hogy a Jász Kún, Hajdú kerületek hasonlitásba nem jöhető független törvényhatóságok. Hogy a libertinusok sem választják magoknak első birájokat. Végre a praedialisták birtoka vagy jobbágyi: s ekkor uriszék elébe tartozik, — vagy nemesi: s ekkor a collator nem adhatott több just, mint mellyel maga birt; azon jussal pedig maga sem birt, hogy ne tartozzék a közönséges bíróság alá.

Végre csak ugyan voxolásra tétetett a kérdés, valjon kivánnak e a RR a praedialistáknak különös bíróságot rendelni? Jegyzetem szerint a külön bíróságra (9 megye távollétében) 22 megye, ellene 19 voxolt, s ACZÉL mint Elölülő külön bíróságra is jelentette ki a többséget. — Ezt azonban ÖTVÖS TAMÁS, és SZUCSICS kétségbe hozták. Vétségök leginkább onnan eredhetett, mert Poson, Nógrád, Vas, és Borsod megyék kétesen nyilatkoztak, oly formán t. i. hogy elkülönözött corporatiot nem kivánnak a praedialistákbol alkotni, kivánják azonban hogy valamint más rendes magistratussal biró községek, úgy ezek is első birákat magok válasszák de a megye törvényszékére appelláljanak. Némely szó váltások után, mellyek között TARNÓCZY a voxok specifica elszámlálását is kivánta az elölülőktül; az érintett négy megyék világositásra felszólittattak. — POSON ösmervén a praedialisták állását,[23] s tudván hogy sok helyütt külön bíróságot ki sem állithatnak, ha oda megy a RR értelme hogy minden esetben, bár van szükség, bár nincs, különös itélő szék rendeltessék, s a körülmények megbirálását e részben a megyére bizni nem akarnák, inkább a Szathmári inditványra adja szavát. — BORSOD és VAS a fentebb értelemben elhatározottan a külön bíróság mellett maradtak. — De PRÓNAY másodszor is kétesen nyilatkozott, úgy hogy MAJTHÉNYI megvallá, még most sem tudja hová számitani Nográd megye voxát, mert azon hibás suppositumon alapúl, mintha a praedialisták átallában egész községeket képeznének, a mi nem úgy van, mert egy

[23] A pozsonyi követ jól ismerhette az érseki praedialisták helyzetét, mivel négy székük közül éppen a legnépesebb, a vajkai szék, megyéjében terült el.

két curiaként több helységekben, sőt több megyékben is el vannak szórva. — Mire PRÓNAY, nehogy oly értelemben vétessék szavazatja, mintha külön vált hatóságú corporatiót akarna a praedialistákbol alkotni, csak ugyan a Szatmári követ értelmére nyilatkozott. — Végre az Árvai követek egymást elidálták. — Ekkor jegyzetem szerint mind két részben 20 megye állott. A Jász Kún kerület külön bíróságra, a Hajdu kerület ellene szavazott. A kir. városok közül POSFAY tett némely észrevételeket, mellyek oda látszattak mutatni, hogy inkább hajlik a külön bíróságra; — ACZÉL a kir. városokat, s a káptalanokat is megemlitvén, most is oda jelentette ki a végzést, hogy a többség csakugyan külün bíróságot kiván, mire az ülés eloszlott.

Martius 2-án Vasárnapi szünet.

Martius 3-án kerületi ülés. Elölülők Balogh és Császár. A *praedialisták* és *Turopolyai nemesek* itélő székeiről szólló törvényczikkelyek megrostáltattak, s megállapitattak. (Foglalatjokat közlendem.) Ez után a béke birák kerültek volna napi rendre, de mivel a küldötség munkája csak azon orában került ki sajtó alól, s megfontolására idő nem vala, más napra halasztatott.

Martius 4-ik napjára elegyes ülés hirdetteték. Hir szárnyallott hogy Dalmatia visza kapcsolása iránt érkezett resolutio, azonban a hir meg nem valósúlt. A születés napi köszöntésre költt válasz[24] olvastatott fel.

Később a RR tulajdon teremökbe menvén, PALÓCZY Borsod Rendeinek nevében a Hevesi esetek felől felvilágositást kért a Hevesi követtől, hogy küldői ahoz intézhessék további lépéseiket. — BREZOVAY bizonyossá tevé hogy küldői ha sérelmök történt, azt minden megyével tudatni, de ide is fel adni el nem mulatják; addig magános tudomáson nem épithetvén, a dolog továbbá is a 20-ik februari végzés mellett maradott. Ez után a sürgető felirást tárgyazó 9-ik, a Barsi rescriptum ügyében 5-ik és a 20-ik Majusi felirásra költ válasz tárgyában 2-ik kerületileg készitett izenetek fel vétettek. Mind hármát maradjon! kiséré ált a fő RRhez; kik is szintén hajthatatlanúl előbbi értelmök mellett maradtak.[25]

[24] *Iratok*, II. k. 46. s köv. l.
[25] Olv. részletesebben a következő számban.

126.

a)

1834 március 3

Kerületi ülés.

Tárgy: A praedialisták és a túrmezei nemesek törvényszékei.

b)

1834 március 4

Országos ülés.

Tárgy: [I.] *A születésnapi köszöntésre érkezett királyi válasz.* [II.] *A hevesi eset.* [III.] *A három izenetet átküldik a főrendekhez.*

c)

1834 március 4

A főrendek ülése.

Tárgy: A három feliratjavaslatot változtatás nélkül újból visszaküldik.

d)

1834 március 5

Kerületi ülés.

Tárgy: A békebirák — új nevükön békéltetők — kérdésében kiküldött bizottság javaslatának tárgyalása.

a)

Poson, Martius 7-én, 1834.

Martius 3-án Balogh és Császár előlülésök alatt tartatott kerületi ülésben, mint már előbbi levelemben érintém, a *praedialisták* itélő székeiről szólló törvényczikkely javallata került napi rendre.

A tegnapelőtti voxolás, melly által végzéssé lőn: hogy a praedialisták külön itélő székekkel birjanak, az 1-ő §. felolvasása következésében történvén: ez már elfogadotnak tekinteték, s ámbár egy későbbi végzés annak módositását szükségeskép látszatott is kivánni, nehogy a tanácskozások formája sértve legyen, az előfordulható észrevételek országos ülésre halasztattak. Ezen partialis érdekü tárgyban egyéb iránt is kevés vitatás fordulván elő, a kerületileg jóvá hagyott törvényczikkely foglalatját ezekben közlöm:

Az eddig divatozott alispányi, szolgabirói, octavalis székek, és a collatornak felsőbb visgálati foruma eltörültetvén; jövendőre a praedialisták első birája lészen minden Praedialis széknek legalább 5 tag jelenlétét megkivánó törvényszéke, mellynek elnökjét az illető collator nevezi és fizeti, tagjaivá pedig 6 birákat a collator által candidálandó s a mennyire lehet praedialis birtokkal biró személyek közül, a praedialis nemesek szabadon választanak. Ezen törvényszéktől a Királyi Curiára megy a feljebb vitel.

Mivel azonban a Horváth Országban, és Torontál megyében lakozó praedialis nemesek[1] osztálya a Dunamellyékiektől egészen különbözik, a mennyiben különös corporatiokra osztva nem lévén, formalis pereket itélő hatalommal tulajdon magistratusa nem bir; ezekre nézve az illető collatornak, úgy mint a Zágrábi Püspöknek ugy is mint Topuscai apátnak, és a Zágrábi káptalannak, s nagy praepostjának mint Auraniai perjelnek curialis itélő széke[2] (Forum Comitis Curialis) tovább is megtartatik, de rendes bírósággá alakitatik. Elnökje lehet maga a Collator, vagy udvarbirája (Comes Curiae), birói hittel lekötendő (legalább 4) tagjait szintén a collator nevezi. A Torontali praedialistákra nézve mindég azon megye kebelében üll ösze, kirekesztőleg, és minden esetben a collator költségén tartatik s az általa megitélt perek az illető megye törvényszékére, onnan pedig a Hétszemélyi táblára vitethetnek. Ha hogy a collator késedelmeskednék, előbb megintetik utóbb pedig a Megye Gyülése nevez annak kölcségén itélendő praesest és birákat. A kik egyszersmind országos nemesek is, azok csupán praedialis birtokjuk iránt tartoznak a praedialis itélő székek elébe. A praedialisták, és maga a collator között támadandó perek az illető megyék törvényszékei előtt folytatandók, úgy szintén a praedialis jobbágyok[3] urbarialis perei is, amazok a Királyi s illetőleg Banalis táblára, és innen a Septemviratusra, emezek pedig az Urbéri rendszabás értelmében appellálandók.[4] Végre a praedialisták földes uri hatóságának alája vetett személyek polgári keresetü perei azoknak uri székei előtt lesznek vitatandók.[5]

Ezután következett *Turopolya* mezeje nemesseinek itélő széke.

Szabó (Győr): Kivánja hogy Turopolya mezeje Zágráb megyébe viszazáratassék, s megszünjön külön vált corporatio lenni. Rudolphnak privilegiuma,[6] mellyhez ragaszkodnak a Turopolyi nemesek, semmit sem mond a külön corporeitás felől. Ennek eredete abban áll: hogy Zágráb megye közepében fekvő néhány helységek nemes lakosi a közel szomszéd ellenségtőli oltalom végett frigybe egyesültenek, s az egyesülés következésében magok között mintegy compromissum képen birákat is neveztenek. Ezen zavaros idők azonban már megszüntek, és megszünt velök az egyesület szüksége is, ideje tehát hogy Zágráb megyének az excorporatio miatti régi sérelme orvosoltassék.

Josipovics (Turopolya): Hivatkozik az 1741 : 60. czikelyre, melly bár a jelenhez hasonló békés időben alkotaték, még is a Turopolyiak privilegialis helyzetét megerősité.[7] Hivatkozik az országgyülési napló köny-

[1] L. 469. l., 14. jegyzet.

[2] A topuszkói ciszterci apátságot 1577-ben adományozta I. Ferdinánd a zágrábi püspöknek, s a templomos lovagok, majd a Szt. János lovagrend várnai perjelségének javadalma szintén az újkorban kapcsolódott össze a zágrábbi nagyprépostsággal.

[3] Azaz: A praedialisták birtokain élő jobbágyok.

[4] Az úrbéri törvényjavaslat VII. cikkének 4. §-a értelmében a kiváltságból vagy jogból eredő pereket a felsőbb bíróságokhoz, az urbáriumból vagy ezzel kapcsolatos szerződésekből származókat pedig a helytartótanácshoz kell fellebbezni. (*Iratok*, I. k. 539. l.)

[5] „Az egyházi adományosok (praedialisták) törvényszékeiről" szóló határozatok a kerületi törvényjavaslat VIII. cikkének 1—10. §-ában nyertek helyet. (*Iratok*, II. k. 339. s köv. l.)

[6] V. ö. e kötet 497. l. 20. jegyzet.

[7] A törvénycikk megerősíti az 1723 : 92. tc.-et, amely épségben hagyja a turopolyai nemesek kiváltságait, továbbá ugyancsak megerősíti a pereik fellebbezéséről szóló 1659 : 106. tc.-et.

vekre, mellyek mióta csak nyomatatvák, bizonyitják, hogy a Turopolyaiak *medio Comitis Campi* mint képviselőjök által közvetetlen a megyék követei után üléssel, és voxal birnak az országgyülésén.

A RR köz értelemmel meghagyták a Turopolyai nemesek törvényszékét, mint első folyamodási bíróságot, a feljebvitelt a Banalis táblára, onnan pedig a Septemviratusra rendelvén.[8] — S a mennyiben ezen nemesek között többnyire szóbeli rövid utú perek folynának, a perlekedés ezen neme iránti javallat véget kirendelt kerületi küldötséghez Josipovics is hozzá csatoltaték.

b)

[I.] *Martius 4-én*, miután a születésnapi köszöntésre érkezett királyi válasz[9] előbb elegyülésben, utóbb pedig szokás szerint a K és RR külön ülésében felolvastatott. — Ezután

[II.] PALÓCZY felállván ily értelemben szóllott: Itt a törvényhozás szent helyén, eleink sirhalmai, s utóink bölcsői közt álván; amazok azt mutatják hogy a nemzeti szabadság szeretete elcinkben a századok hoszú során keresztül uralkodó indúlat vala; emezek pedig azért esedeznek fel hozzánk, hogy azon szabadságot, mint legbecsesb örökséget reájok s által bocsássuk. A nemzeti szabadságok fő része a törvényhozásbani béfolyás, mellyet eleink, mióta a fejedelmökké választott Árpáddal tett kötésbe ezen szavakkal bé iktaták: „*Ne ipsi posterique ipsorum e Consilio ducis abessent*“,[10] a nemzeti jusok palládiuma gyanánt megőrizni törekedtenek. És gyakorlották is azt mindenkoron előbb fejenként, utóbb képviselőik által jelenvén meg az országgyülésén. És a képviselők választásának teljes szabadságában meg is kell a nemzetnek maradnia, mert a szabadság szabad embert kiván, azzal a mások jusaiba való béugratás ösze nem fér, s a bizodalmat ugy parancsolni mint tilalmazni nem lehet. — Igy hiszi ezt Borsod vármegye, s valamint 51 testvéreivel a hazát, alkotmányt és királyt egybefoglalva örükös hüséggel szereti, úgy ahol a nemzeti jusokat korlátozni tapasztalja, gyors orvoslást keresni siet, mert lassanként szoktak a nemzeti jusok fogyasztatni, és idő jártával sok eset hozott a szabadságra veszélyt, melly kezdetben sokak előtt csekélységnek látszott. Borsod Rendei tehát sérelemnek tekintik azt is, ha a követválasztáshoz a köz bizodalom kifejezésén kivül más külső befolyás is járul, s a választásra rendelt gyülés a Megye Rendei megegyezése nélkül elhalasztatik, mire Heves v[ármegye] állapotja kellemetlen példát nyujt. Köz tudomására van Borsod v[árme]gyének: hogy Hevesben a 22-ik Octoberre rendelt, s az alispán elölülése alatt már ki is nyitott követ választási gyülés az örökös főispán által bizontalan időre elhalasztatott, nyomozás véget Hevesbe kir. biztos küldetett,[11] s a nyomozás Borsodra is kiterjesztetett, továbbá hogy Heves-

[8] Az ily értelmű rendelkezést, mint a kerületi törvényjavaslat VII. cikkének 1. §-át l. *Iratok*, II. k. 339. l.

[9] *Iratok*, II. k. 46. s köv. l.

[10] „... quod ipsi et filii eorum nunquam a consilio ducis et honore regni omnino privarentur.“ (Anonymi *Gesta Hungarorum*, 6. caput.)

[11] Az uralkodó a kancelláriá előterjesztésére már okt. 27-én kiküldte az ifjabb Eötvös Ignác a'kancellárt királyi biztosként az ügy kivizsgálására. (*Országos Levéltár, Kanc. 13623/1833.)* Eötvös 1834 április 14-én terjedelmes jelentést adott be, amelynek alapján az uralkodó a választást megsemmisítette; az ügy szereplői közül 21 ellen criminalis actio, 17 ellen pedig fiscalis actio indult. *(Kanc. 5169/1834.)*

nek 6 hónap óta bár úgy küldői bizodalmának, mint ön becsüllete kötelességeinek dicsőséggel megfelelő, de csak egy követje van; s kebelében több hónapok óta köz gyülés nem tartatott .Mind ezek Borsod vármegyét nem csak azért, mert a nemes magyar nemzet egy és oszolhatlan s minden egyes megye öröme, vagy keservei az egész nemzettel közösek, de azért is közelebbről érdeklik, mert tagjait a szomszéd Hevessel vérség barátság, és vegyes birtokosság szorosban ösze kötik. De különben is bár melly s bár kit érdeklő sérelem iránti inditvány jusa minden megyével közös lévén, Borsod v[ármegye] Rendei ezen sérelmek orvoslását az országgyülése szine előtt eszközölni magokat elhatározták. Azért is küldőinek egyenes parancsolatjából Heves és külső Szólnok egyesült megyék követét a nemzet képviselői szine előtt tisztelettel felszóllitja: hogy a 22-ik Octoberi Hevesi gyülés alkalmával, és az után történt dolgokat az ország szine előtt fedezze fel! Ezen felfedezést további elhatározás végett (a mint parancsa van) küldőinek azonnal tudtokra fogja adni; a RRket részvétre szóllitja fel, s ha kivánják, mind a Borsodhoz érkezet paritionálét, mind küldőinek hozzá, s követ társához irott levelét kész felolvasni.

Personalis: Véleményemet e tárgyban már minap[12] kimondván, a mellet maradok. A sérelmi előterjesztés jusában gátolni soha egy megyét sem fogok, de a mint tisztelem Borsod igazait, úgy más Megye jusait is egyenlőn tisztelnem kell, s hogy itt egy követ a másiktol számot kérhessen, s a számvételt megyéjére is álterészthesse, azt soha el nem ösmerem, s azért Borsod kivánságát Heves jussai sérelmének látván, kérem a RRket hogy ezen dolgot a minapi végzés állapotjában hagyják.[13]

Brezovay: Ha Borsod követének előterjesztésében csak legtávolabrol is számolásra húzást látnék, arra csak ellenmondással felelnék, de én megvallom, nem látok egyebet, mint annak valósitását, hogy Borsod lelkes rendei a többi megyéket testvér gyanánt ölelik, s a bár hol történt sérelem orvoslását szivökön viselik. Azért örömest hódolok barátságos felszóllitásának, azonban előre tudnom kell: Borsod v[ármegye] mindjárt kivánja e azt előterjeszteni, vagy akkorra várni, midőn e részbeni előadásimat senki többé kétségbe nem veheti. Azt mondá a Borsodi követ hogy megyémben sok idő óta köz gyülés nincs; ez más szóval annyit tesz: hogy küldőimtől utasitást rég nem vettem, magános tudomásommal pedig sem én elő nem álhatok, sem arra Borsod Rendei nem épithetnének; s igy máskép nem s gondolhatom mint hogy akkor kivánják e tárgyat felfogni, midőn előadásim többé senki előtt kétséget nem fognak szenvedhetni. Bizonyosokká is teszem a RRket hogy megyém dolgai tisztába jövén, történhetett sérelmök felől nem csak Borsodot, de a többi megyéket is értesiteni, s azt követjök által is előterjesztetni küldőim el nem mulatják, hogy igy a sérelem köz erővel orvosoltassék, mikorra is a RR pártfogását előre kikérem, addig pedig a multkori végzéshez ragaszkodom.

[12] A február 20-i országos ülésben.

[13] A február 20-i határozat szükségesnek találta megvárni Heves megye, mint a legérdekeltebb fél jelentésének beérkezését, egyszersmind állást fog'alt az ellen, hogy egy követ egyszerre két megyét képviselhessen.

[III.] Ezzel vége lőn a vitatásnak — s felolvastattak a két tábla között rég óta fenforgó ösméretes tárgyakban készült izenetek,[14] — melylyek is a personalis némelly észrevételeinek ellenére felkiáltás által helybehagyatván, a tanácskozások siettetése végett, egyenként küldettek által a fő Rendekhez.[15]

c)

A fő RR pedig nem késtek legelőbb is az előleges sérelmek iránti választ sürgető felirás tárgyában költ 9-ik izenetet tanácskozásba venni[16] — első szóllott

B. MEDNYÁNSZKY: A RR izenetének tartalma többnyire egyrészben mentegetésekből, más részben pedig vádolgatásból áll, mintha t. i. a fő RR előbb minden közelités ösvényeit elzárták volna, utóbb pedig a hátráltatásnak egyedüli okai lennének. Sajnálom hogy a RR ezen utra léptek, de nem gondolom hogy példájokat követni kellene. Hol a tettek nyilván szólanak, a szavakat mellőzni lehet. Minden okaik egyébiránt abban sarkallanak, hogy a fő RR 6-ik válaszokban[17] elálván az illetlenség vádjától, s ez által megnyitván a közelités ösvényét, a KK és RR egész készséggel teljesitették a fő RR kivánságát, de több módositásra annál inkább nem állhatnak, mert a fő RR kivánságuknak semmi okát sem adják. És nem gondolnám hogy a KK és RR egészen teljesitették volna a fő RR kivánságát, egyébiránt ennek okát nem a kifejezések vélt illetlenségében kell keresni, hanem ott: hogy a fő RR nem egyedül abban vélik a nemzet ohajtását határozódni, hogy a sürgető felirás felmenjen, hanem abban hogy lehetőleg kedvező válasz eszközöltessék, s erre kiváltképen, miután nem csak sérelmek orvoslása, hanem országos kivánatok elfogadása is forog kérdésben, oly módokat kivántak választani, mellyek a felirást elfogadhatóbbá tévén, a kedvező választ elősegélhetik. S hogy ez igy jól és helyesen történt a két tábla javaslatinak egybevetésével bár melly részrehajlás nélküli biró itéletére merek hivatkozni. Kivánnám tehát hogy a Fő RR előbbi értelmök mellet maradván, a dolog világosb kitüntetése végett válaszukban a két javaslat közt egyen vonatot huzzanak, s igy kézzelfoghatólag bébizonyitsák hogy a hon szeretetére lett felszóllitás szükséges nem vala.

B. ÖTVÖS: Azon ellenvetésre hogy a fő RR okát nem adják kivánságuknak, válaszoltatni kivánná: hogy már az első izenetben megmondották, mennyire nem legyen szükséges a mondottaknak ismétlése, hogy azon jobbágyi hódolat, mellyel az ország Rendei szeretett Fejedelmök iránt viseltetnek, lágyabb kifejezéseket kiván, hogy az Országrendei sem 1825-ben, sem 1830-ban ily kemény kifejezésekkel nem éltek, most pedig annál kevésbé élhetnek, mert az alkotmány sebeinek roszabodását nem csak el nem ösmérhetik a fő RR, sőt sokakban enyhitő orvoslást látnak s tapasztaltak. A feltartóztatás vádjáért pedig elegendő elégtételnek

[14] A kerületeknek az előleges sérelmek ügyében készült kilencedik, a barsi rescriptumra választ javasló ötödik és az 1833 május 20-i feliratra érkezett királyi leiratot tárgyaló második izenetjavaslata. (*Iratok*, II. k. 47. s köv. l.)

[15] Az elsőt küldöttség vitte át — ennek névsorát l. *Jegyzőkönyv*, VI. k. 94. l. —, a másodikat Végh Ignác ítélőmester; a harmadik átküldését a *Jegyzőkönyv* csak általánosságban említi. (95. l.)

[16] *Iratok*, II. k. 47. s köv. l.

[17] *Iratok*, II. k. 21. l.

véli, ha törött hasábban mind a két tábla véleménye a válaszba összehasonlitva béiktattatik, mert meg van győződve, hogy ez igy menvén bé az országos irományok közé, minden véltányos biró a K és RRnek fogja a feltartóztatás sulyát tulajdonitani.

B. Szepessy 49 minutumig tartott, sok részekre oszló beszédjében hasonló értelemben szóllott. Elbeszélli, a sérelmek tárgyában minő tartalmú kifejezésekkel éltek az előbbi országgyűlések, egyen vonalat húz az akkori és mostani idők, s a sérelmeknek akkori s mostani állapotja között, taglalgatva fejtegeti rendről rendre az eddig váltogatott 8 izenetek mindkét részről czélzatait, szavait, inditó okait, s lehető következéseit, végig megy az eredeti alapos felirás pontjain, s minthogy ott postulatumokra is akad, mutogatja hogy a nemzeti sebek sulyosodásának állitása ezekre mennyire nem alkalmazható, sőt a kedvező válasz reménységét is mennyire gátolja, kivált miután a Felség mindeddig méltán nem adott a sérelmekre resolutiót, mert a Propositióknak elsőbsége van, s azért teljes jusa van megkivánni hogy az 1790 : 13. czikelynek[18] az ország rendei annyival is inkáb eleget tegyenek, mert a mostani propositiók épen azon sérelmek orvoslását tárgyazzák, mellyek 1807 óta mindég a legsulyosabbaknak tartattak, t. i. a rendszeres munkák fel nem vételét. Hosszas beszédjét azzal végzi, hogy miután a RR önként az előbbi felirásokra[19] hivatkoznak, onnan válogassák kifejezéseiket, de ne sulyositsák azokat, midőn a sebek enyhültek, s ne vágják bé ön magok a kedvező válasz reménségét.

Az Ország bírája: Megvalja ugyan hogy illetlenül keménynek találták a főRR a kihagyatni kivánt szavakat, de midőn e részben értelmöket kifejezték, nem vádolás volt czélzásukban, hanem követték az országos tanácskozások szokott ösvényét, s követték azon bizodalmas őszinteséggel, mellyel a RRnek már sok sulyos kifejezéseit eltürték. Valóban ha tartózkodás nélkül még csak azt sem mondhatnák meg a fő RR, mit tartanak a nemzeti ohajtás sikeresitésére czéliránvosbnak s illendőbnek, akkor a két tábla közötti kölcsönös bizodalomnak örökre vége lenne. Ez után elolvasván a két tábla közütti stylaris különbséget, az igazsághoz való ragaszkodásra, a hon szeretetére kénszeritve kérdi: valjon olyasmit kivánnak e a fő RR, a mi megérdemli a feltartóztatás szemrehányását? s nem inkább ő felségéhez illőbb, a körülményekhez alkalmazhatób, s a czélnak megfelelőb és a fő RR javallata? Ezt igy egymáshoz állitva kivánja a RRknek válaszúl előterjesztetni, azon hozzá adással, hogyha ez nem tetszik, javaljanak azon kifejezések közül, mellyekről állitják, hogy már élt velök az országgyülése.

Végre a Tárnok méltatlannak vallaná magát ezen fő tábla tagjai közé számitatni, ha a K és RR azon vádjának, mintha a fő RR lennének a hátráltatás okai, nyilván s ünnepélyesen ellnene nem mondana. Egyébiránt is világos törvényekkel ellenkező tévedés azt állitani, mintha csak a RR lennének egyedül a nemzet akaratjának organumai. Nem kiván azonban az érintett vádra mással, mint a nyilvános tettekre, az országos irományokra való hivatkozással felelni. Ugy hiszi, a ki e tárgyban biró

[18] Ezt a törvénycikket a tárgya'ások során ismételten idézték mindkét táblán: A király gondoskodni fog, hogy „pertractatis debite propositionibus regiis cuncta iusta gravamina universorum statuum et ordinum regni in qualibet diaeta effective et inomisse tollantur".

[19] Az országgyülés 1833 márc. 30-i és júl. 27-i feliratairа. (*Iratok*, I k. 158. s köv., 319. s köv. l.)

kiván lenni, ezeknek ösmérete nélkül itélni nem fog. Ő bátran hivatkozik mind azokra, mind pedig a fő RR nyilvános tanácskozásaira, mellyekről meg van győződve hogy századok mulva is áldatni fognak, s a maradékot boldogitandják. Egyéb iránt azon kifejezéssel, mellyhez a RR annyira ragaszkodnak, imádott ura s királya iránt élni soha nem fog.

A NÁDOR köz megegyezésből végzésnek jelenti a válasznak oly móddal leendő elkészitését, hogy a két tábla véleménye összehasonlitólag terjesztessék elő, de az inditó okok ujabb fejtegetése mellőztessék, elég lévén e részben az eddigiekre való hivatkozás.[20]

Következett a Barsi rescriptumot tárgyazta 5-ik izenet.[21]

GR. MAJLÁTH (Zempl[éni] főisp[án]): A RR ismét két gyámokokkal élnek: 1.) Hogy a Felségben támadhatott aggodalomnak eloszlatását annyival szükségesbnek látják, mennyivel érzékenyebben vették a tetlegi eloszlatásra való figyelmeztetést. 2.) Hogy a rescriptumban nem csak a törvényes útallás, hanem feddés is foglaltatik. — Az elsőt illetőleg, Ő felségében támadott valamelly aggodalomnak nyomát a rescriptumban most nem látja, s valjon illatiókon lehet e a törvényhozónak épiteni? a jártasabbak itéletére bizza, de maga részéről, ha szavának némi tekintete lehet, azt egyátaljában tagadja. A tetlegi eloszlatásra való emlékeztetést annak tulajdonitsák a RR hogy ő felségében erővel aggodalmat tesznek fel, ami ha úgy van, hogy azt tetleg lehet legsikeresebben eloszlatni, azt újolag is erősiti. — A 2-ikat a mi illeti, Ő felsége nem feddi senkinek személyét, hanem egy oly enunciatiót kárhoztat, melly valóban a törvénnyel ösze nem egyeztethető. A melly törvényekre a RR hivatkoznak, azoknak valódi értelméről sokat lehetne mondani, kivált a törvényhozás lelkét világositó historiából, most csak annyit emlit: hogy a RR egyoldalú magyarázatával a törvényhozó hatalom másik részének jussai szerfelett megcsonkitatnának. Egyébiránt hogy a törvényel meg nem férő történetek kárhoztatásának jusát, sőt törvényes kötelességét királyaink mindég gyakorlották, annak (hogy esetekre ne térjen) bizonsága az 1790-ki Aradi eset,[22] s 1826-ban a Nógrádi, mellyre hasonló kárhoztatás következett,[23] azt azonban az Országrendei sérelemnek nem vették, holott bizton állithatni hogy az 1825-ki dicta épen nem volt az, a melly valami sérelmet elhalgatott volna. De a kérdésben forgó felirás is nyilván mutatja hogy a RR magok sem tartják a sarkalatos törvényeket sértve lenni, különben nem ily hangon, hanem egyenest gravament panaszolva léptek volna fel. Maradván tehát előbbi értelme mellet, eze-

[20] A főrendeknek ily értelemben megfogalmazott kilencedik válasza a feliratjavaslat vitás első szakaszát hasábosan három változatban állítja egymás mellé. Az első a rendek, a második a főrendek által javasolt szöveg, a harmadik pedig, amelyet a felsőtábla szintén kész elfogadni, az 1833 márc. 30-i felirat szavaival megfogalmazott változat. (*Iratok*, II. k. 53. s köv. l.)

[21] *Iratok*, II. k. 48. s köv. l.

[22] Arad megye 1790 dec. 3-i particularis gyűléséből felszólította a megyéket az ősi alkotmány védelmére, mivel szerinte a királyi propositiók a II. József-féle rendszert szimbolizálják, a megyei szervezet felbomlasztását célozzák és szelidebb eszközökkel ugyancsak arra törekszenek, amit korábban nyilt erőszakkal nem sikerült elérni. Az uralkodó 1791 jan. 17-én közölte az országgyűléssel a megye köriratát s a rendreutasító királyi rescriptumot és felhívta a figyelmet a veszélyre, amely a törvényhozó hatalmat ily beavatkozás következtében fenyegeti. (Az 1790/1-i országgyűlés iratai *(Acta)* 508. s köv. l., *Jegyzései*, 317. l.)

[23] V. ö. e kötet 539. l. 5. jegyzet. — Az 1826 augusztus 30-i kir. leiratot l. az országgyűlés *Irásai*, 682. l.

ket nem a válaszba iktatás, hanem belső érzelmeinek kijelentése végett mondotta.

Igy a TÁRNOK, és ORSZÁGBIRÁJA is soha sem egyeznek meg hogy midőn a Felség diplomatiai esküje szerint az Ország mind a négy Karainak, mint az alkotmány szint annyi oszlopainak törvényes szabadságait egyenlőn oltalmazza, ezen dicsőséges cselekedetje ellen felirás tétessék. Felkiáltás következésében a NÁDOR végzésnek jelenté ily értelemben az 5-ik rendbéli izenetet.[24]

Végre a 20-ik Majusi felirás iránti tárgyban költ rescriptumra adandó válaszra nézve, részletes rostállat nélkül, köz értelemmel abban állapodtak meg a főRR, hogy ennek egyesülést nem nyert részei, az előbbi két tárgyal szoros köttetésben lévén, már kifejezett értelmökhez ragaszkodjanak.[25] E tárgyban lépett fel mint diaetalis referens legelőször Szerencsy ítélő mester.

d)

Martius 5-én megrostáltatván ezen 3 rendbéli válasz izenetek, azok a KK és RRhez által küldettek,[26] ismét kerületileg fel veendők.

Ugyan az nap kerületi ülés is vala Balogh és Császár elnökségök alatt a *Békéltetők* tárgyában. (Igy és nem béke biráknak fognak nevezetni.)

A javallat adás végett kirendelt küldötség azon általános szempontbol indúlt ki: hogy ha bár az emberi gyarlóság lehetetlené tesz is, hogy a békeség, barátság, és egyeség — az életnek eme főb javai — megörökitessenek, mindazáltal a köz boldogság virágoztatására mindenkori ébredtséggel ügyelő törvényhozásnak figyelme méltán kiterjed azon gondoskodásra, hogy a perlekedés vágyának indúlata a hon polgárjaiba mintegy bé se oltassék, és szükségé ne váljék, sőt a viszálkodások lecsilapitására vezérlő intézet által mérsékeltessék, különben hol a sűrű perlekedés egész nemzetségeknél izről izre gyülülséget szült, ott az egyet értésnek egyes polgárok közötti kötelékei meglazulván az egész össze kapcsoló egységi kötelek is gyenge fonadékúak. Ezen vezér elvből indulva egy békéltető intézet létesitését javallá a küldötség. Okai ezek valának: 1.) Már a hajdan kori törvényeink, a törvényé vált szokásaink mutatják, hogy ez honunkban nem új elv és nem új intézet. Az 1351-ki 9-ik czikelytől kezdve[27] egész az 1790 : 26-ik czikely 11-ik §-usáig, hol az evangelicusok házassági pereire nézve a békéltetés próba tétele szükségeskép előre bocsájtatni rendeltetik,[28] és a jelen országgyülési urbarialis V-ik és VII. t. czikelyekig, mellyek az urbarialis viszálkodások iránt hasonló rendelést javallanak:[29] számos törvények szolgálnak bizon-

[24] *Iratok*, II. k. 55. s köv. l.

[25] *Iratok*, II. k. 56. l.

[26] A főrendi küldöttség tagjainak névsorát l. a márc. 5-i, 159. országos ülés hivatalos jegyzőkönyvében. (*Jegyzőkönyv*, VI. k. 96. l.)

[27] Az idézett articulus értelmében a súlyos bűn miatt elítélt nemest bírája három napig letartóztatja, hogy egyezségre léphessen ellenfelével, ha pedig ez nem sikerül, annak kezébe adja.

[28] Az idézett pont nem szól kifejezetten a békéltetésről. Talán ez a mondat értelmezhető úgy, mint a felszólaló teszi: A consistoriumok megszervezéséig házassági ügyekben az utóbbi években érvényes elvek szerint a világi bíróságok — megyei törvényszékek és városi tanácsok — fognak ítélni.

[29] Az úrbéri törvényjavaslat V. cikk 5. §-át és VII. cikk 1. és 2. §-át l. *Iratok*, I. k. 531., 538. l.

ságúl, hogy a barátságos egyeztetést törvényeink nem csak ajánlották, sőt előmozditani is törekedtenek, a megyékben divatozó küldötségek általi egyeztetés is hasonló czélzásra mutatván. 2.) Az előrebocsájtottaknál fogva tagadni nem lehet: hogy a békéltetésnek a pert nem követni, de megelőzni kelletik, mert az összebékéltetés reménysége sokkal csekélyebb akkor, midőn a költséges perlekedés miatt az idegenkedés mélyebb gyökereket vert. Egyéb iránt is az emberi sziv indulatainak ösmerete tanitja, hogy sok összeháborodott személyek örömest egyeznének, hogy csak a megbántott hiúság, s az ön kötelességnek gyakran éretlen sugallásai a személyes összejövetelt hátra nem tartóztatnák, de ha erre a törvény maga utat nyit, meg szünnek azon ál okok, a személyes összejövetel gyakran felmelegiti az előbbi barátság indulatait, s egy nyájas és értelmes békéltetőnek tiszteletet gerjesztő tekintete, s jókor eitett néha csak egy szava gyakran a háborgó rokonok, s barátok közt oly összeegyesülést, s kölcsönös boldogságot eszközlött, mellyet semmi ügyészi bölcseség, semmi birói szoros igazság sem lett volna képes kipótolni. Igazolja ezen nézetek hasznos voltát a Jász Kún kerületek példája is, hol a pert előző békéltetés rég óta divatozván, 1832-ben 551 panaszos keresetek intéztettek el barátságosan, s csak 232 esetnek kellett itélő biró elébe kerülni.

Ezek szerint alap szabásnak állitá fel a küldötség: 1.) Hogy semminémü rendes pert kezdeni ne lehessen, mielőtt a békéltetés meg nem próbáltatott, s 2.) hogy a ki rendes itélő biró, az békéltető tisztséget nem viselhet. Ezekre épült, a különben országunk lakosinak különféle helyzeteihez alkalmaztatott, s most rostállat alá vett küldötségi törvény javallat.

Császár: Mielőtt a RR ezen javallatot szakaszonként visgálat alá vennék, szükségesnek látná hogy a vezér elvek felől tisztában legyen a RR értelme. Nevezetesen valjon megáll e az hogy az itélő birák egyszersmind békéltetők is nem lehetnek? A mit ő nem tart, s értelmét a Jász Kún kerületek példájával támogatja, hol a békéltetést a törvényes itélő hatalmat gyakorló magistratus eszközlötte, még is oly fényes resultatumra vezetett.

Széll, Ghiczy, s Justh hasonlóan leginkáb azon nézetektől indúlva, hogy a külön választott békéltetés ujabb formálitásokat fog szülni, melylyek a perlekedésnek úgy is szerfelett hosszú utját még inkáb hosszitandják, azt a rendes bíróságokra kivánták bizni ugyhogy magában a perben történjék. Azon bíróságok ezentúl úgy is egész testezetekből állván, megszünik az egyes biró személyes gyarlóságából merithető ellenvetés is.

E szerint némelly kevesek oda kivánták vinni a tanácskozást, hogy még az is vitatás alá menjen, valjon van e szükség békéltető intézetet állitani.

Andrássy ellenben nem akar az emberi gyarlóságról szóllani, sem arról, hogy a kinek a nembékélésből némi haszna lehet, azt tenni az egyeség eszközlőjévé nem a legtanácsosab, nem akarja a Jász Kún kerületek szokását taglalgatni, mert az ha úgy van is, a mint Császár mondá, csak annyit bizonyit: hogy a pert előző békéltetés intézete még hijánosan elrendelve is minő fényes resultatumokat szüll, hát ha még természetes alapjaira épitetik, mit nem várhatunk? De ezeket mind mellőzve csak ahoz ragaszkodik hogy a békéltető intézet felállitásának szüksége már végzéssé lőn, midőn a küldötség kirendeltetett, most tehát azonnal szakaszonkint kell a javallatot felvenni.

Bezerédy: Hogy a békéltetés a perre halasztassék, azt a békéltetés idaeájával sem a bíróra sem a felekre nézve nem tudja összeegyeztetni. Nem a bíróra, mert az itélő bíróság egészen különböző természetü institutio. Cameleonok nem lehetünk, minden órában más habitust magunkra nem ölthetünk s azon biró, ki azt a tulajdonságot tette sajátjává hogy a törvény száraz szavai szerint szigorú igazságot szolgáltasson; ép azon tulajdonságokbol vetkezett ki, mellyek a békéltetést leginkáb előmozditanák. De a felekre nézve sem: mert ezek miután a perlekedés első lépései által indulataik felmelegedtek, hasonlitanak a harcz mezején szemközt fegyverben álló seregekhez, mellyek kétség kivül ekkor már nehezen fognak egyezni. A Kúnságban is úgy hiszi, nem maga a bíróság, hanem küldötségek munkálódnak a békéltetésben, s a megyékben is, nem a perben s nem birák, hanem a gyülésekből ki rendelni szokott küldötségek eszközlik legtöbnyire az egyeségeket. És itt mutatkozik azon hajlandóság, melly a nemzet charakteréből önként fejlik ki, s mellyet törvényre alapitani a törvényhozónak szoros kötelessége, oda intézett irránnyal: hogy a nemzetben felébresztessék ama méltányosság érzete, melly egyik érdeket a másiknak kölcsönösen engedni eszközölje, s mellynek a nemzetbe öntése a polgárok közötti viszonyok elintézésében kétségkivül fényesb resultatumokat fog szülni, mint a legszigorúb igazság szolgáltatása. Egyéb iránt Andrássyt pártolja, s miután még Borcsiczky figyelmezteté a RRket: hogy minden lehető észrevételekre nyilik hely és alkalom a §§ folytában. A törvényczikkely csak ugyan szakaszonként felvétetett, s igy az intézet létesitése mintegy öszehangzó értelemmel megállapitatván, még az nap mindég ötszörös hatszoros szó többséggel 3 fő elv határoztatott: t. i. 1.) hogy formalis pert, békéltetésnek előrebocsájtása nélkül kezdeni nem lehet, — 2.) hogy a ki itélőbiró, az békéltető tisztséget nem viselhet, — 3.) hogy a békéltetés ingyen történik, és nem fizetéssel, sem a felek terheltetésével nem jár. — Martius 6-án és 7-én még mindég ezen tárgy folytatatéк.

127.

a)

1834 március 5

Kerületi ülés.

Tárgy: A békéltetőkről szóló törvényjavaslat 1. §-a: a békéltetés kötelező, ingyenes, a békéltető rendes biró nem lehet, fizetést nem kap.

b)

1834 március 6, 7, 8

Kerületi ülések.

Tárgy: A békéltetőkről szóló törvényjavaslat 2—10. §-a: A békéltető személye, a békéltetés formaságai.

a)

Poson, Mart. 11-én, 1834.

Már előbbi levelemben megirtam, hogy az *5-ik Martiusi* kerületi ülésben némelly általános vitatások után a *békebiroság* tárgyában készült küldötségi javaslat szakaszonként felvétetni határoztatott. — Az 1-ő §. igy szóllott:

„Rendes bíróság előtt pert kezdeni senkinek sem szabad, mielőtt az illető békéltetőnek egyeztető közbenjárását kikérné."

SZÉLL: Viszonosságot kivánt a panaszos és bépanaszlott fél között: ha ennek (a mint később elő adatik)[1] szabadsága van egy elhatározott szóval az egész békéltetésnek véget vetni, a panaszos félt sem lehet kénszeriteni hogy bár akar, bár nem akar egyezni, minden esetre köteles legyen békéltetést kérni.

POSZAVECZ szintén nem akarná kijelenteni, hogy minden perben szükségeskép meg kell az egyeztetést próbálni; mert oly nehézségekbe ütközünk, mellyeken nem fogunk a perlekedés folytában segithetni. Egyéb iránt sokszor egészen haszontalan munka a békéltetés. p. o. adóságot követelek, az adós nem tagadja, hanem kimutatja hogy semmije sincs, következésképen nem fizetheti, már mit segit ilyes esetben a békéltető?

SOMSICS: Épen ezen esetben mutatkozik legszembetünőbleg a békéltető intézet haszna, mert ha meggyőződik a hitelező, hogy haszontalan perlekednék, nem fog perlekedni; a mi már magában igen nagy nyereség, mert ugyan mi volt eddig hasonló esetben a hoszas perlekedés resultatuma? idő vesztés, elkeseredés, boszúság, üres erszény!! valóban nem a legfényesb resultatumok!! a haszon tekintetén felül azonban a nemzeti erkölcsiség ébresztése is kivánja hogy a perlekedés a mennyire csak lehet kevesbitessék.

OCSKAY: Csak ott látja az egész intézetet czélirányosnak, midőn egy községben együt lakó személyek közötti kérdések forognak fen. Más egyebekre nézve csak egy ujabb neme lesz a hátráltatásnak, kölcségeskedésnek, húzás vonásnak, egy 15-öd naprol más 15-öd napra fog a dolog minden nemű ürügyek alatt haladni, a min a legszigorúb rendeletek sem segitenek, példa erre a repositio,[2] azt gondoltuk Isten tudja minő sebes igazság szolgáltatást nyerünk általa! de tapasztalásunk után elmondhatjuk: Isten őrizzen tőle!!

Voxolásra tétetik a következő kérdés: *Kötelező legyen e az 1-ő §. rendelése, vagy csak permissivus, t. i. a ki pert akar kezdeni, megpróbálhassa a békéltetést, de ne legyen köteles azt megpróbálni?* — Voxolás közben ily nyilatkozások történtek:

FEKETE: A megbékélésre s egyeségre senki sem kénszerittetik, s ép azért kit kit kénszeriteni kell hogy a békéltető előtt megjelenjen.

TARNÓCZY: Egyes emberre nézve legnagyob kincs az idő, s igy alkalmasint egész nemzetre nézve is az. Ha azon időnek, mellyet perlekedésre vesztegetünk, csak egy század részét megnyerjük is magunknak, a hazának, a tudománynak, a nemzeti iparnak, véghetetlent nyertünk.

SZLUCHA: Ha azt látnám hogy a javallott intézet minden pert meg fog szüntetni, egyet értenék, de azt nem reménlvén, permissivára voxolok.

[1] A javaslat 7. §-a szerint: „a felek egyikének az eránt elhatározólag közben vetett kinyilatkoztatása, hogy megegyezni nem kiván, elég lesz s ennek közbe jöttével a békéltető minden további lépésekkel felhagyni köteleztetik." (*Iratok*, II. k. 321. l.)

[2] Az 1802 : 22. tc. s az ezt magyarázó 1807 : 13. tc. szól „de repositione violenter eiectorum" s elrendeli, hogy a sértett fél panaszára az alispán, a szolgabíró és esküdt kíséretében vizsgálatot tartva szükség esetén karhatalommal is helyezze őt vissza birtokába vagy bérletébe, amelyből ellenfele igazságtalanul kivetette.

ANDRÁSSY: Oly képtelen fellegvárakat egyikünk sem épit hogy minden pert megszüntetni reménlene, különben az egész törvénykezési munkával kár lenne időt vesztenünk, de ha minden 100 per közül csak tiznek vesszük is elejét, csak egynél eszközöljük a gyülöletesség megszünését, s a felbomlott egyetértés helyreállitását, már elég okunk lesz intézetünk sikerének örülni. Voxom: obligativus erő.

BENYICZKY és VITÉZ: IIa a békéltető előtt való megjelenésnek kötelező erőt nem adunk, minek a tárgy felett tanácskozni? hiszen arra hogy a kinek tetszik szabad egyezés végett összejönni, nem szükség törvényt alkotnunk. — Végre B. SZTOJKA ezen intézetet az egész törvénykezési munkálatban a legidvességesebnek vallotta.

A voxolás igy állott: Arra hogy a törvény kötelező ne legyen, hanem csak szabad tetszést engedő: csupán Nyitra, Sopron, Vas, Komárom, Honth, Fejér, Bács, Szerém adták szavokat. Bereg jelen nem volt. Liptó, Mosony, Horvát Ország nem voxoltak, Árva és Thurócz részt nem akartak venni, mert a pedaneus[3] birákat kivánják megtartani. És igy a többi 36 megye s a Sz[abad] kerületek voxával a §. úgy amint szerkeztetve van, elfogadtatott.[4]

A 2-ik §. azt rendeli: hogy a fentebbi czélra, az országnak minden egyes részeiben, kerületiben, és községeiben, a mennyire lehet hasonló rangúak bizodalmával (fiducia parium) köz vagy községi hivatalra emelt bizonyos személyek fognak kijeleltetni; kik a köz igazgatásnak ujabb költekezése, vagy a feleknek terheltetése nélkül a békéltetés tisztében eljárandanak.

DEÁK: Ezen §-ban két elvet lát felállitatni: 1.) Hogy a békéltetés különös hivatal, következőleg a ki itélő biró, az békéltető nem lehet. 2.) Hogy sem fizetéssel, sem taxával nem jár, hanem ingyen történik a békéltetés. Az elsőre nézve sok más egyéb, részint a küldötség munkájában foglalt, részint már itt is előadott s magát az elkülönitést, mint alapos elvet védő okokon kivül még azon practicai nézet is erősségül szolgál, hogy a RRnek többsége (Zalának voxa ellen ugyan) a pedaneus birákat megszüntette, s collectivus itélő székeket alkotott, mellyeknek hatóságuk egy egész tartományra hat; igy p. o. minden megyében csak egy törvényszék van, ez pedig birói foglalatosságinak tetemes hátráltatása, de a feleknek is hátramaradása s terhelése nélkül, békéltető az egész megyében nem lehet. A mi a 2-ikat illeti: hogy a felek semmi fizetéssel ne terheltessenek, az igen természetes, különben az egész intézetnek nem lenne sikere, a mint ezt a perekre nézve is tapasztaljuk, hogy gyakran megtörténnék az egyeség, hahogy a költségek követelése ellent nem állana; de állandó fizetést sem lehet a békéltetőknek rendelni, mert nincs honnan; a köz pénztárt, kivált mielőtt tudnók, minő alapokra fog szerkeztődni, ujabb súlyal terhelni nem lehet; különben is a fizetés nagyon mellőzhető, mert a mint a következendő pontok mutatandják: többnyire köz hivatalban lévők lesznek a békéltetők, a kiknek tehát ezen foglalatosságot ujabb fizetés nélkül kötelességökbe tenni lehet.

SOMSICS: még azt adja hozzá: hogy a magyar nemzeti characterbe méltán lehet annyt bizni, hogy ezen diszes idvességes foglalatosságra akadnak férfiak, kik polgártársaik bizodalmát a legszebb jutalomnak tekintik.

[3] Alsófokú. (V. ö. e kötet 496. l.)
[4] A törvényjavaslat 1. §-ának végleges szövegét l. *Iratok*, II. k. 313. l.

Dókus ellenben ugy vélekedik, hogy ha fizetés nem rendeltetik a békéltetőknek, ez meg fogja szüntetni az intézet általános sikerét, mert az országnak nagy részében alig ha akad ember egy fizetés nélküli, s még is nem csak idő vesztéssel, de (a mint javaltatik, s másként nem is lehet) indorsátiókkal, prothocollatiókkal, bizonság levél irással, s igy sok mechanicus munkával is járó terhes hivatalra.[5] Zemplén Rendei tehát mérsékelt fizetést kivánnak adni a békéltetőknek, a törvénykezési köz pénztárbol, mellyre nézve kétség kivül gondal lesznek a KK és RR hogy az adózó nép lehetőleg minden ujabb terheltetéstől megóvassék. Zemplén egyéb iránt még azt is kivánja, hogy a békéltetői tiszteségre sem hivatal viselés, sem más tekintet ne adjon just, hanem egyedül a hasonlóak bizodalma legyen az egész intézet alapja; következőleg, az ország gyülésen meghatározandó népességi kolcs szerint az adófizetők is magok válasszák békéltetőiket, kik minden esetre ingatlan vagyont birók, irást és magyar nyelvet tudók legyenek.

Benyiczky: Vezér elv gyanánt kivánja megállapitatni, hogy *Qui habet jurisdictionem cum imperio* az békéltető ne lehessen, mert különben legalább indirecte a kénszeritést távoztatni nem lehet. Egyébiránt semmi taxára sem áll reá, mert a melly egyeség pénzbe kerül, abbol semmi sem lesz.

Dubraviczky: Azoknak ellenére kik a perek rendes biráit kivánták békéltetőknek tenni, az emberi természet azon gyarlóságát emliti meg, hogy a dolognak békéltetés alatti fejleménye mindenesetre egy bizonyos véleményt szül a békéltetőben, melly okvetetlenül hatással lenne az itélet tételre is, ellenben a felek tudván hogy a ki ma mint békéltető ajánl, holnap mint biró itél, dönt, parancsol, az intimidatio érzelmét ki nem kerülhetnék.

Ragályi: Nyilván kimondja: hogy ha a biró rendeltetnék békéltetőnek, néki az egész intézet nem kellene. Ezen két hivatal egymással tökéletesen ellenkezik, mi a biró? azon személy, ki a törvény betüjét alkalmaztatja az elő forduló esetekre. Mi a békebiró? az, kinek rendeltetése eszközölni: hogy a törvény szava kimondására szükség ne legyen. De továbbá oly békéltetőre sem vágyik, a ki fizetésért békéltet, s csak azon egy elvnél fogva is ingyen kivánja, mert historiai igazság: hogy a nemzetek szabadsága oly mértékben szokott alászállani, a minő mértékben nevekedik a fizetéssel járó hivatalok száma.

Ezen nyilatkozások után voxolás végett kérdésbe tétetett, valjon a rendes itélő birák legyenek e békéltetők, vagy pedig külön személyek viseljék ezen hivatalt? Igen jeles többséggel az határoztatott, hogy külön személyek legyenek, csupán Nyitra, Vas, Komárom, Fejér, Bács, Thúrócz voxoltak a rendes perbirókra, Moson, Árva, H[orvát] ország nem voxoltak, Honth, Esztergom, és Ungh jelen nem volt.

Második voxolás által pedig még nagyobb szótöbséggel az határoztatott, hogy a békéltetői hivatal ingyen legyen, és sem fizetéssel, sem taxákkal ne járjon.[6]

[5] A javaslat 3. és 4. pontja értelmében a felperes kötetlen fogalmazású irásban bejelenti követelését, a békéltetőnek, aki a hátiraton az alperest meghatározott időre maga elé rendeli s ezt jegyzőkönyvében feljegyzi. Ha az alperes nem jelenik meg, távolmaradásáról a békéltető bizonyságlevelet állít ki, aminek alapján a felperes azonnal megindíthatja a pert. (*Iratok*, II. k. 319. l.

[6] *Iratok*, II. k. 314. l.

b)

Martius 6-ik 7-ik és 8-ik napjain még mindég Balogh és Császár elnökségök alatt tartatott kerületi ülésekben a felvett tárgy folytattatott, s bérekesztetett, ily rendel: „§ 2. — a.) A földes urak a jobbágyok közötti urbarialis kérdésekben az 1792 : 12-ik[7] s mostani VII-ik urbarialis t. cz.[8] szellemében, továbbá is a sz[olga]biró, esküdt társával lesz a békéltető". Erre nézve nem volt észrevétel.

b.) „Azon községekben mellyek még nem birnak rendes pereket itélő tanácsal, a helység birája lesz a békéltető, magához vehet egy két hitest vagy a helység jegyzőjét, törvényes akadály esetében a biró helyébe egy hitest választhat a felperes".

Andrássy a jobbágyi kapcsolat miatt, és azon tekintetnél fogva, hogy a békéltetés csaknem több miveltséget kiván, mint a rendes biróskodás, a földes urat kivánja békéltetőnek rendelni. — Balogh emlékezteti hogy a jobbágyok magános ügyeiben a földes ur birói hatósága fenhagyatott,[9] már pedig ehatározott elv hogy a ki biró, az békéltető nem lehet.

Dókus: A földes urra nézve hasonlóan vélekedik, de azt is tagadhatlannak valja, hogy az ország némelly részeiben a helybeli birák szintén egyátaljában alkalmatlanok ezen foglalatosságra, mert annyira miveletlenek, hogy még csak képzeletök sincs a békéltetés kötelességeiről, annál kevésbbé fognak prothocollumot vihetni, vagy ha ez nem kell is, a dolog kimeneteléről bizonság levelet adhatni. Különben is küldői ezen intézet egyedüli alapjának a köz bizodalmat, vagyis a korlátlan szabad választást kivánják, s azért ismétli tegnapi előterjesztését, hogy ne szükségeskép a helység birája legyen a békéltető, hanem az, a kit a nép e végre választ.

Szluchia ellenben oly szerfelett megszoritva látja már a földes uri hatalmat, hogy legalább a békéltetést nálla hagyatni igen szükségesnek tartja. Ritka dolog hogy a földes úr maga birószkodnék az uri széken, s ha igen, van olyan tisztje a ki nem birószkodik. Egyébiránt is a helységi biró nem fér meg a szabad választás elvével, mert az sok helyüt nem választatik, hanem házrol házra változik.

Deák: A helység birájának választása felől már tettek a RR az urbariomban[10] rendelést, melly szerint a nép annak választásában részt fog venni, de különben is, ha bár házrol házra menne is a falusi birószág, még is több része lenne hozzá a népnek, mint az uraság ispányához. És hol van meg irva, hogy a bizodalom, melly nélkül az egész intézetnek nem lenne alapja, csak a földes urat illetheti? De még a practicabilitás lehetetlenségét is bé akarván bizonyitani, példába hozza fel Muraközt, ahol 15 □ mértföldén 45000 ember lakik, s Csáktornyán kivül alig van

[7] A törvénycikk a legközelebbi országgyűlésig érvényben hagyja a Mária Terézia-féle urbáriumot és elrendeli, hogy a jobbágy, ha úrbéri panaszát a földesúr nem orvosolta, a szolgabíróhoz forduljon, akinek igyekeznie kell már a vizsgálat alkalmával a panasz érdemét az igazság és métányosság szellemében barátságosan kiegyenlíteni és elintézni.

[8] Az úrbéri törvényjavaslat VII. 1. § megismétli az 1792 : 12. tc. rendelkezését. (*Iratok*, I. k. 538. l.)

[9] Az úrbéri törvényjavaslat VII. cikkének bevezetése szerint „a jobbágyokra nézve egyedül ezeknek egymás közt való vagy külsők által ellenek inditandó perekben". (*Iratok*, I. k. 537. l.)

[10] Az úrbéri törvényjavaslat VI. cikkének 1. §-ában. (*Iratok*, I. k. 532. l.)

egy két helyüt tisztje az uraságnak.[11] Végre a mi azt illeti, hogy sok helyüt nem tud irni a helységbirája, ezt tagadni nem lehet, de ott van a szerkeztetésben hogy a jegyző alkalmaztassék a békéltetésre, s különben is az adó dolgát, helység számadásait kötelességökbe teszi a törvény a helységek biráinak, s meg is teszik, bár irni nem tudnak, a békéltetést is fogják vihetni.

A szerkeztetés voxolás nélkül öszehangzó értelemmel helybe hagyatott.

c.) „A melly községeknek nemes lakosi szabadon választott tisztekkel birnak (Primoribus provisi sunt), a nemesek első hadnagya (ductor nobilium) szükség esetében egy más tag segitségével, lesz a békéltető."

Ezen pontra nézve semmi észrevétel sem fordult elő.

d.) „A vegyes lakosságú községekben nemes és nemtelen közt a nemesek hadnagya, s a helység birája együt fognak békéltetni."

Erre nézve FEKETE tesz ellenvetést hogy a nemesnek nemtelen birája nem lehet. Mire PALÓCZY azt feleli: hogy ő az országos öszeirás munkájában egy oly megye conscriptiojában, mellynek nemessége a török iga alatt kipusztult, s még most is igen gyéren van, azon jegyzékre talált, hogy egyik főszolgabirája nemtelen. Ha ez lehet, hogy ne lehetne a békéltető is nemtelen? hiszen nem kell ezen hivatalra egyéb, mint nemes sziv, józan ész, ép értelem, a mi kétség kivül nincs kirekesztőleg a nemesi privilegiumhoz csatolva. — SZUCSICS és JUSTH megengedik hogy nemtelenekben is feltalálhatók a szükséges tulajdonságok; de itt alkotmányos elvről van szó, melly szerint nemes nem tartozhatik nemtelen biró előtt megjelenni, sem a nemes békéltetőt a nemtelennel egy cathegoriába tenni nem lehet. — KOCSI HORVÁTH ellenben jelenti hogy megyéjébe a szükség már régen be hozta azt, a mi e jelen szakaszban kijelentetik, mert a nemes tanácsok tagjai közé nemtelenek is szoktak választatni, hogy a nemes és nemtelen közötti ügyek iránti biróskodásban a judicium parium fenálljon. Maga LA MOTTE is a szerkeztetést pártolá, mert a békéltető intézetnek bizodalom az alapja, már pedig az emberi természet hozza magával hogy kinek kinek inkább van rangja sorsosához bizodalma. — Voxolásra kerülvén a dolog, a szerkeztetés ellen csupán 6 megye szavazott. — Tovább menvén a RR, az e.) pontban azt rendelik hogy a pusztákon, tanyákon elszórt lakosok békéltetése a szolgabirói kötelességek közé tartozik, — az f) pontban pedig azt határozák: hogy a rendes magistratussal biró közönségekben minden tisztválasztás alkalmával választatni fognak a békéltetők, kiknek mindenike a város bizonyos osztályában fog munkálódni. Több osztályokban lakván a bépanaszlandók, a felperesnek szabad választás engedtetik, valamint a felek, s békéltető közt fenforgó vétség esetében is.

Ezen pontnak szerkeztetése annyiban változott, hogy a küldötség a tanácsbeliek közül javallá a békéltetőt választatni, a mi azonban helybe nem hagyatott, azon már előbb megállapitott elv következésében, hogy a ki az itélet hozásba mint biró részesül, az békéltető nem lehet.

— Ez után a g.) pontban ezen rendszabás a Jász Kunsági községekre is kiterjesztetett;[12] — ámbár KÁLMÁN azt kivihetetlennek nyilatkoztatá,

[11] A Gr. Festetics-családnak.

[12] A „g" pontnak a kerületi törvényjavaslat szövegében az „i" pont felel meg, (*Iratok*, II. k. 316. l.), mivel a g. és h. pontok alá pótlólag a praedialistákra és a turopolyai nemesekre vonatkozó rendelkezések kerültek.

s az eddigi szokást, melly szerint a tanács tagjai voltak a békéltetők, fentartatni kivánta. Kiterjesztetett továbbá a Szepességi 16 városokra, és a Tiszai, s Kikindai kerületekre is, oly hozzátétellel: hogy ha egész községek között fordulna elő valamelly viszálkodás, ezekben az illető megye járásbeli szolgabirája, a Jász Kúnoknál pedig az e végre minden tisztépitő szék alkalmával választandó tag vigye a békéltetést.

Kricske a XVI Szepességi városokra nézve ellenzé a szolga birói befolyást. Hivatkozik V-ik Istvánnak, Károly Robertnek, 2-ik Ferdinandnak, és 1-ő Leopoldnak privilegiumaira,[13] mellyek azon városokat a megyei bíróság hatóságától menté teszik, a mit Maria Theresia is privilegiumának[14] 2-ik pontjában még terjedékenyebben megerősitett. Ezen kiváltságok maiglan nincsenek eltürülve, azon kérdés, valjon alája vettessék e a vármegyei hatóságnak ezen privilegált provincia, még majd csak a köz polgári dolgozatban[15] fog eldöntetni. Igaz ugyan hogy 1807-ben Szepes vármegyére nézve kedvezőleg repraesentáltak az ország rendei,[16] ez azonban királyi resolutio hozá járulta nélkül még nem törvény, ő felsége pedg 1807-ki December 12-én kiadott válaszában[17] szükségesnek itélte, hogy ezen tárgy iránt a Helytartó tanács, és K[irályi] Kamara elébb értekezzék, a mi meg is történt, s a vegyes biztoság véleménye az Országos Küldöttséghez utasitatván, ezen tárgy a Publico-Politicumban egész kiterjedésében felvétetett.[18] Mielőtt tehát ez elintéztetnék, a RR semmit sem végezhetnek a tárgyban, ha csak foglalással nem akarják a pert kezdeni: a mi veszélyes lenne, mert ezen uton maga a XVI városnak, holnap másnak, végre minnyájunknak privilegiumait meg lehetne semmisiteni.

Pfanschmid azt vetvén ellen, hogy a Theresianum privilegiumnak Szepes vármegye mindég ellene mondott, — Deák pedig az itélő székek elrendelése alkalmával tett végzésre emlékeztetvén, a Lőcsei követ észrevételére nem hajlottak a KK és RR.

A h.) pontban a Hajdu városokra nézve a tizedesek (Decuriones) rendeltetnek béke biráknak. Az i.) pont pedig a Királyi városokrol rendelkezik,[19] s a fentebbi rendeléseket reájok is oly módra terjeszti ki, hogy a békéltetésnek osztályonkénti vitelére minden tiszt ujitáskor annyi tiszteletbeli senatorok választassanak, mennyit a népesség és fekvés tekintete kiván.

[13] V. István 1271-i és Károly Róbert 1317-i kiváltságleveleit II. Ferdinánd 1633-ban, I. Lipót pedig 1688-ban erősítette meg.

[14] Az 1778 jún. 5-i kiváltságlevél állapította meg a Lengyelországtól visszakerült 13 városból és a hozzájuk csatolt Lubló, Podolin, Gnezda városokból alakított kerület szervezetét, elrendelve, hogy ne a megyétől, hanem politikailag a helytartótanácstól, gazdasági ügyekben pedig a királyi kamarától függjön.

[15] A közigazgatási — publico-politica — országos bizottság javaslatában.

[16] Az 1807 dec. 2-i feliratot l. az országgyűlés *Irásai*, 475. s köv. l.

[17] Az 1807-i országgyűlés *Irásai*, 517. s köv. l.

[18] Az országos bizottság javaslatának *(Opinio excelsae regnicolaris deputationis motivis suffulta, pro pertractandis in consequentiam articuli 67 : 1790/1. elaboratis systematicis operatis articulo 8. 1825/7. exmissae, circa obiecta ad deputationem publico-politicam relata.* Posonii, 1830/VI. része „*Coordinatio iurisdictionum separatas portas habentium*" címmel terjesztett elő egy négy pontból álló törvénycikket, indokolás kíséretében, a 16 szepesi város kerületéről.

[19] Az „i" pontnak a kerületi törvényjavaslatban az „m" pont felel meg; „l" alá ugyanis a Fiuméra és a tengermellékre vonatkozó rendelkezés került.

Ez azonban a már előbbi elvek következésében a városi követek kivánsága szerint is, a tiszteletbeni senatorság kihagyásával úgy módositatott, hogy nem senatorok választassanak békéltetőknek, hanem csak békéltetők választassanak.

A k.) pont, melly a vármegyékről rendelkezik, hoszas vitatásokra adott alkalmat. A szerkeztetés azt javallá hogy minden kerületben a szolgabiró legyen békéltető, a mennyiben pedig a megye itélete szerint erre reá nem érne, helyébe restauratio alkalmával táblabiró választassék békéltetőnek.

Erre nézve némellyek a szolgabirót épen nem akarták békéltetőnek meghagyni, mert az csak ugyan tagja lesz a törvényszéknek, s nem egészen szünik meg biró lenni, mások csak a szolgabirót akarták, mind azért, mivel fizetéssel nem járván a békéltetési hivatal, neki kötelességébe lehet tenni, mind pedig mert authoritás nélkül nem gondolták sikeresnek az intézetet. Mások ellenben a mint egy részről az imperativa authoritást a békéltetéstől épen távoztatni akarnák, más részről nem gondolják hogy a békéltetésre megkivántatott szép tulajdonságok a szolgabirákká választott személyekben szükségeskép meglennének, mert lehet valakinek adó-biztosi, s egyéb politicus igazgatási tulajdonságai iránt azon bizodalom hogy sz[olga]birónak elválasztatik, de azért nem következik hogy ipso facto már jó békéltető is legyen, s azért némellyek a mint nem ellenzik hogy a sz[olga]biró is választathassék békéltetőnek, úgy nem akarják hogy csak azért, mert szolgabiró, már békéltető is legyen. Mások ismét megforditanák az intézetet, s csak akkor biznák ezen hivatalt mint kötelességet a szolgabiróra, ha más szabadon választott személy azt el nem vállalná. Mások végre abban akadtak meg, hogy miután ezen egész intézetnek egyedül a bizodalom lehet alapja, miért kell épen táblabirónak lenni, a ki azon esetre választatni fog, midőn a sz[olga]biró nem elegendő a békéltetői kötelesség teljesitésére? és miért kell csak egynek választatni, s nem annyinak, mennyit a szükség, s a kényelem tekintete kiván?

Végre sok vitatás után két inditvány körül fontosodván ösze a többség véleménye, azon két inditvány voxolásra tétetett, t. i. Somsics azt javallá: hogy vagy szolgabiró, vagy táblabiró választassék békéltetőnek kerületenként — Rudics és Palóczy pedig azt javallák: hogy a szolgabiró maradjon ugyan a maga kerületében békéltető, de ha a vármegye ugy látná, hogy az nem lenne elegendő az eljárásra, hasonló hatósággal biró békéltetők választassanak szükséges számmal a megyebeli nemesség közül. Szótöbbséggel ezen utóbbi javallat lőn elfogadva, s a szerkeztetés a szerint módositva.[20]

A pontnak hátra lévő tartalma s a következett l.) és m.) pontok részletesen adják elő hogy ezen békéltetők elébe tartozandnak a nemesi biróság alá vetett minden személyek közötti ügyek, — hogy az alperes lakása vagy a peres tárgy helyzete szabja meg az illetőséget, — hogy a bépanaszlottak több kerületekben lakván, békéltetőik közül választhat a felperes — ha több megyében fekszik a peres tárgy, az allperes lakása szabja ki az illetőséget, — ha pedig másut vagy épen külföldön laknék, a felperes választhat, a peres tárgy illető békéltetői között, valamint akkor is, ha több megyékben laknak az alperesek. Rendes Hadnagyi Székkel nem biró közönségben lakó nemes, és más nemtelen, vagy nemes és egész község, vagy végre község és község között az

[20] Az ily értelemben megfogalmazott n) pontot l. *Iratok*, II. k. 317. l.

allperes fél kerületi békéltetője; nemes és királyi város közt pedig a törvény szelleme szerint városi hatóság alá tartozó tárgyakban a városi, egyebekben végre az illető megyei békéltető fogja teljesiteni ezen kötelességet.

A következő 3-ik s többi §§ egész a 10-ikig, mellyben a békéltetők által leteendő eskü formája foglaltatik, részletesen leirják a békéltetésnek egész rendjét, módját, formalitásait, s következéseit.[21] Ezek közt leginkább az adott vitatásra alkalmat, hogy a 8-ik §. a békéltetők előtt kötött egyezéseket (tractatus) oly erejüeknek mondja: mint a minő erővel birnak más a felek szabad akaratjával kötött alku kötések (transactiones).[22]

Asztalos különösen figyelmezteti a RRket hogy törvényeink szerint a transactio (mert csak a per kétes kimeneteléből kötött egyeség neveztetik annak) egyedül csalás és vétkes fortély miatt felbontható, s valjon ha valaki statarialis procedurával körül véve, készületlenül a békéltetőnek enged, megegyezik, de később csalódásáról meggyőződik, már sérelmét csak dolus et fraus esetében, s ekkor is csak hoszú invalidatorius perrel orvosolhassa? ő készebb az egész intézettől elállani, s azt kivánja hogy a békéltető előtt kötött egyeség ne birjon nagyob erővel, mint ha perét megnyerte volna valaki, mert igy felmaradnak mind azon eszközök, mellyek az itélet ellen használhatók.

Bezerédy ellenkezőleg vélekedik. Az egyeség természete abban áll, hogy idő nyerés, és barátság tekintetéből mind a két fél kölcsönösen enged, azt tehát a szigorú itélettel tenni egy cathegoriába teljeséggel nem is lehet, s az egységek könnyed felbonthatását úgy az igazság szolgáltatás, mint más fentebbi tekintetek érdekeivel ütközésben lenni véli.

Bernáth ellenben azt hiszi: nem a kölcsönös engedés elvéből indúltak ki a RR ezen intézetnél, hanem hogy a panaszos fél a maga igazságos keresetéhez mi hamaréb hozzá juthasson. Azonban ha ezen egyeségek transactio erejére emeltetvén, már ez által állandóságuk változhatlanúl biztositatnék, kész lenne a szerkeztetést elfogadni, de ő sok pert látott ad invalidationem, sepositionem transactonis de ad invalidationem sententiae még egyet sem látott.

Deák azonban nem látja által, minő erő az, mellyet a Marmarosi követ az itélet erejére emelés által kiván ezen egyeségeknek tulajdonitani? valjon olyan erőt, hogy feljebvitel előtt (mert reméli az itéletek iránt ez el fog határoztatni) végrehajtani ne lehessen, vagy a végrehajtás ellen oppositióval, utánna pedig novummal[23] élhessünk?

Borcsiczky hasonló értelemben szóllva úgy vélekedik hogy midőn azon kellene törekednünk, hogy egyszer valahára már állandóságot, s biztoságot eszközöljünk hazánkban, — az Asztalos inditványát elfogadva még az eddiginél is nagyobb bizontalanságot eszközölnénk, mert a barátságosan elintézett pert ujra elkezdeni eddig calumnia büntetése alatt[24] tiltva volt, mi pedig a szerint ezt is megengednénk, s az egész világot öszeháboritanánk.

[21] Szövegük: *Iratok*, II k. 319. s köv. l.

[22] „rationi administrandae iustitiae congruit, ut initi coram conciliatoribus in praesentia adminus duorum testium explanandi et per hos coramisandi tractatus illa prorsus, qua universae, libera contrahentium voluntate celebratae, transactiones instructae sunt, virtute polleant." (*Iratok*, II. k. 322. l.)

[23] Perújítással.

[24] A patvarkodás büntetése 200 frt. és a pernek örökre való elveszítése.

DÓKUS a dolog elvét abban látja fekünni hogy a békéltetőnek közbejötte semmi birói törvényes effectust nem szülhet. Az egyeség nem azért egyeség, mivel a békéltető eszközlötte, hanem mivel a felek megegyeztek, mikor pedig a felek megegyeznek, azt itéletnek nem nevezheti, hanem tekinti oly egyeségnek, mint más akár melly egyeséget. Azt azonban, hogy az egyeségek felbonthatók lesznek e s mily esetekben lesznek azok? — el fogják a RR majd annak idejében határozni, itt előlegesen különböztetéseket tenni se szükséges, se hasznos, de épen azért kivánná a transactio szót bal értelem távoztatása tekintetéből conventio szóval felcseréltetni.

PFANSCHMID ellenben a transactio szót kivánja megtartani, mert törvényes értelemben azon egyeséget szoktuk nevezni transactionak, mely egy harmadik személy közben jöttével történik. Egyébiránt az itélet függ a biró egyes meggyőződésétől, az egyeség pedig a felek önkényes akaratjától. A kettőt együvé zavarni nem lehet. Végre voxolás utján az Asztalos inditványa kisebb számban maradott.

Martius 9-én vasárnapi szünet. — *Martius 10-én* conferentia a fő RRkel lehető egyesülés tárgyában. — *Martius 11-én* 27 voxal 18 ellen, a Praferentialékra választ sürgető felirás módositatni határoztatott, s e következő módositás fogadtatott el: *Conatuum optatos fructus haud secus laturos esse, quam si M[aiestas] V[estra] S[acratissima], praevie prosperitati nationali adversa ipsaque sua indole medelam in dies ursentius poscentia regni gravamina propositorum inter praeferentialia objecta adminiculorum adoptatione et obstaculorum remotione tollere sicque id quod veneranda legum authoritas exigit observare dignabitur.* — Az ülés példátlan keserü személyeskedéssel végződött.

128.

a)

1834 március 11

Kerületi ülés.

Tárgy: A sérelmek orvoslását sürgető feliratjavaslat tizedszer: a rendek enyhítik a főrendek által kifogásolt erős kifejezéseket.

b)

1834 március 12

Kerületi ülés.

Tárgy: A dorgáló leiratra adandó válasz hatodszor: a rendek megmaradnak korábbi nézeteik mellett.

a)

Posony, Martius 14-én, 1834.

Martius 11-én kerületi ülés. Előlülők Czindery, Hertelendy. Napi rend: Az előleges tárgyra kir. választ sürgető felirás iránt költ IX-ik viszon izenetjök a Fő RRnek.[1]

CZINDERY: Előre bocsájtván hogy a vitatások szabadságának gátat vetni egy átaljában nem czélja, csupán a már annyiszor előfordult, s igy

[1] *Iratok*, II. k. 52. s köv. l.

voltakép kimeritett tárgy siettetése tekintetéből azt javalja: hogy miután a múlt napokbani conferentiákban a RR többsége abban látszott megállapodni hogy a nemzet forró ohajtásinak mihamarébbi felterjesztése tekintetéből a felirásnak kérdésben forgó szavai más, a dolog érdemét nem változtató kifejezésekre módositassanak, talán fel lehetne azon módositást olvasni, mellyet a conferentia többsége elfogadni látszatott, s a felett voxolni, megnyugosznak e abban a RR, vagy pedig kivánnak előbbi értelmök mellett maradni?

Böthy elhatározottan kivánja, hogy bár mi történjék is, a tanácskozások szokottan megkezdessenek és folytattassanak, s másutt történt állapodásokra, mellyeknek végzési vagy kötelező erejök egy átaljában nem lehet, hivatkozás ne történjék.

Ragályi: A conferentiában nem volt, mert nem akart abban részt venni. Ő a conferentiának helyét csak azon esetben látja, midőn valamelly új tárgyat, mielőtt előlegesen meghányatnék, nyilvános pertractatióra bocsájtani nem tanácsos, de ily tárgyat, melly már 9 izben egész nyilvánossággal vitattatott, ennek sérelmével conferentára vinni oly dolog, a melly alkotmányunk szellemével ellenkezik. Egyébiránt mindenek előtt szükség eldönteni, valjon kivánnak e a RR módositani avagy nem? Ő úgy vélekedik, hogy a módositás vagy tárgyazhatja magát a dolog velejét, vagy csak a szavakat. Hogy a dolog veleje módositassék, miután a RR már kijelentették: hogy a kérdéses kifejezés értelmében sarkallik a dolog érdeme,[2] soha reá nem áll, ha pedig csupán más szavakkal akarják a RR kimondani azt, a mit már mondottak, ez nem is modificatio, hanem csak variatio, mellyel vagy magunkat, vagy a főRRet akarnánk megcsalni. Ő ilyes illusióra, melly a tábla méltóságával össze nem egyeztethető, soha reá nem áll, s állhatatosan az előbbi felirás mellett marad.

Baloch: Mint mult heti kerületi előlülő, a publicumnak is megnyugatatására azon felvilágositást adja a conferentia felől, hogy a sokaknak kivánságára nálla, mint kerületi előlülőnél tartott conferentia tagjai közönséges conferentiát kivántak tartani, de ő ezen kivánság által magát elegendőleg fedezve nem látta, s mielőtt a mult szombaton az elnöki széktől bucsút venne, megkérdé a kerületileg öszegyült RRket, akarják e hogy közönséges conferentia tartassék, mire is a nélkül hogy csak egy ellenszóllás is történnék, köz akaratot nyilatkoztattak a KK és RR.

Péchy: A conferentiában jelen nem volt követek megnyugtatására intézett ezen felvilágositást elfogadja. de a mennyiben Bars követe a publicum megnyugtatásárol is emlékezetet tőn, el nem fogadhatja, mert azt hogy a követ a publicum iránt számadás terhével tartoznék, el nem ösmerheti.

Ez után következtek a dolog érdeme feletti vitatások.

Deák minden módositásnak ellene van. Ha csak ugyan választania kellene, hogy a kérdésben forgó kifejezés nélkül menjen e fel a repraesentatio, vagy csak maga a kérdésben forgó kifejezés, a repraesentatio többi tartalmának elhagyásával; ő az utóbbit választaná, s készebb

[2] Az alsótábla feliratjavaslata első bekezdésének módosítását a főrendek már első válaszukban sürgették. A rendek nyolcadik izenetükben megismételték, hogy a kifogásolt pont „a nemzeti fő sérelmek orvoslása mulasztásának naponként nevekedő sullyát s ez által a sürgetésnek kérdésbe hozott szükségét szembetünőképp terjesztvén elő", nem egyezhetnek oly módosításba, „melly a dolog érdemit gyengitené". *(Iratok,* II. k. 6., 34. l.)

lenne csak ennyit repraesentálni: *S[erenissi]ma Majestas! Ingravescunt in dies constitutionis vulnera, -- in reliquo manemus humillimi* s a t., — mint sem ezen szavak kihagyásával az egész repraesentatiót felküldeni.

BÖTHY szintén ellene van minden módositásnak. Annak bizonságául, minő méltó oka volt a RR táblájának azt mondani, hogy sulyosodnak az alkotmány sebei,[3] futolag megemliti: hogy testvér Erdély országnak viszacsatolását is sürgetvén az előleges sérelmek között,[4] annak eszközlése végett Erdélynek országgyülést tartatni szorgalmaztunk. És ugyan köz tudomásra nem inkább sulyosodott e azóta is Erdély állapotja?[5] A kinek nincs egyébhez igaza: mint kegyelmet koldulni, az örökké egy hangon mondhatja: kérek, esedezem! De a kinek követelni van jusa, annak más hangon kell a törvény megsértett szentségének orvoslásaért felszóllamlani. Ne csináljunk magunknak illusiót, nem szavak módositásáról foly a vita, hanem suprematiarol van szó, arrol: alája kell e magunkat vetni a fő RR önkényes akaratjának.

PÁZMÁNDY ellenben ugy hiszi: egyes emberek gyarlósága kisebb nagyob mértékben egész moralis testekre is által megyen. Ennek következése a ten véleményhez ragaszkodás, s azon nehézség, mellyet mások véleményének engedni szoktak. Ne veszitsék el a RR szemök elől a kitüzött czélt, s ne rezzenjenek visza a czélra vezető eszközöktül. Ilyennek, s a dolog érdemét nem változtatónak tartja ő a conferentia által elfogadott módositást, s ily értelemben, hogy t. i. a dolog érdeme ne változtassék, kész is módositani.

BERNÁTH azonban a nemzeti érzelemnek őszinte kifejezését a törvényhozó test főbb kötelességei közé számitja, s bár ha eredetileg ezt talán más szavakkal is czélirányosan ki lehetett volna fejezni, de ugy tartja, igen nagy különbség valamit nem mondani, és azt, a mi mondva van kitörülni.

PALÓCZY hasonlóan vélekedik. Az égető fájdalom az öröm érzésnek harmonicus bájhangjait nem szokta zengeni. És méltán ismételték a RR a sürgetést, és méltán szóllottak a fájdalomnak őszinte szavaival, mert első felirásunk óta nem hogy enyhültek volna, sőt sulyosodtak a körülmények, sulyosodtak az alkotmány sebei. Vegyük az incorporatio kérdését, mellynek kötelessége a királyi hitlevelekben foglaltatik, s esküvel biztositatott, s tekintsünk Erdélynek sulyosodó körülményire, vessünk egy pillantatot Galliciára, nem méltán félhetünk e hogy azt az éjszaki Autocrator, ki magát lengyelek királyának hivatja, s a ki nem

[3] Izenetjavaslatukban a rendek kijelentették: Meggyőződtek, hogy sikertelen bármely törekvésük, amíg az uralkodó „az előleges sérelmek sorában elő adott módok el fogadásával és az ott fel számlált gátok el háritásával a köz boldogság érdekeit érzékenyen érintő s az időnek haladta közben rosszabbodó alkotmánybeli sebeket orvosolni s igy a törvények szentségének meg sértett tekintetét helyre hozni nem méltóztatik". (*Iratok*, II. k. 2. l.)

[4] A II. és III. helyen. (*Iratok*, I. k. 172. s köv. l., *OrszággyülésiTudósitások*, I. k. 82. l.)

[5] Erdélyben a kormány 1811 óta nem tartott országgyűlést, a tisztségeket választás helyett kinevezéssel töltötte be, majd amidőn a helyzet Wesselényi és társai ellenszegülése következtében tarthatatlan lett, felfüggesztette az alkotmányt és br. Wlassits Ferenc altábornagy, horvát bán személyében királyi biztosra bízta az ügyek intézését.

oly régen Varna bevételénél Ulászlónkat elődjének nevezé,[6] telhetetlen markával elcsipi? Vegyük fel azt az anonymus delatorok iránti sérelmet.[7] Maga a 3-ik Januari dorgáló leirás nem valami relatiókra hivatkozik e?[8] annyira ment a dolog hogy holmi anonyma delatiókra már már az egész országgyülését leszidják!! (Igy megy végig némely más pontokon is.) A nemzet képviselői táblája méltóságának fentartását a törvényhozó test főkötelességei közé számitja, erre nem lát más eszközt, mint az állandóságot, ő tehát tántorithatlanúl marad a felirás mellet, a többit bizza azon Istenre, ki a nemzetek ügyét el nem hagyja, s azon jó Fejedelemre, ki a nemzet igazságos követeléseit meghalgatni fogja, meghalgatni tartozik.

Prónay hasonló értelemben szóll. A dolog érdemét változtatni nem akarja, szavakkal pedig játékot üzni illetlenségnek valja. Elösmeri azon rendeltetését a fő RR táblájának, hogy a követek táblája initiativájának temperamentumára van rendelve; de hogy ha arra kivánják a fő RR ezen temperamentumot használni hogy a sarkalatos törvények sérelmének orvoslásáért való nemzeti felszóllamlást a király szine elébe jutni ne engedjék, akkor ezen használatot nyilván és bátran visza élésnek meri kiáltani!

Nagy Pál: Ezt mind igen szépnek, mind gyönyörünek ösmeri, de ha viszaemlékezik mindazokra, a mellyek már mondva s irva vannak, elannyira nem hallott csak egy szó ujságot is, hogy valóban mind viz ahoz képest, a mi az eredeti 1825-ki felirásban[9] mondva van, ahoz ugyan egy szót sem lehet adni, s elég lett volna mondani: Uram, kezedben a felirás, tudod, miben van a dolog, adj választ! Mi ugyan ha a fő RRkel örökös viszálkodásban állunk is, és magunk között ma a juridicumot, holnap a sürgető nunciumot, holnapután a lengyelek dolgát, vagy Isten tudja mit egymásra halmozva felveszünk is, dicsérhetjük magunkat, hogy ez mind igen jól, igen szépen van, de valóban a közönségnek hideg vérrel fontolgató része sajnálkozva fájlalja azon viszálkodást, melly közöttünk, mely a két tábla között uralkodik. Ugy hiszi egyébiránt: ha most reá állunk is a módositásra, a dolog azért nyerve nincs, majd kerülnek még elő nem stylaris, hanem velős kérdések, mellyekben a két tábla ismét ellenkezni fog, valjon minő expediensre találunk? Külön repraesentalunk? ez veszedelmes. Elegyes ülést tartunk? úgy de a Praeses minden bölcsessége mellet sem tudja a voxokat számitani? hogy fogja parificálni Sopron vármegye voxát egy simplex regalista voxával? hát köztünk mennyi az anomalia? Ő tehát a fenforgó kérdésre nem is voxol, állásunk fonákságán sem a maradás, sem a módositás nem segit, hanem bár keserü legyen is az alma, belé kell egyszer harapni, s a Pesti követ minapi inditványa szerint[10] a Diaeta coordinatióját kell pertractatióba venni.

Dubraviczky: Köszönöm ezen pártolást, de jobb szeretném ha akkor pártolt volna, midőn az inditványt meg tettem.

[6] Várnát az 1828/9-i orosz-török háború folyamán az oroszok három hónapi ostrom után 1828 okt. 12-én I. Miklós cár jelenlétében foglalták el.

[7] A névtelen vádaskodásokról az előleges sérelmek XIV. pontja szólt. (*Iratok*, I. k. 184. l., *Országgyülési Tudósitások*, I. k. 86. l.)

[8] „ad notitiam nostram perfertur temeritatis genus". (*Iratok*, II. k. 14. l.)

[9] Az alkotmány körülsáncolása érdekében készült 1825 okt. 22-i feliratot l. az 1825/7-i országgyűlés *Irásai* közt, 51. s köv. l.

[10] V. ö. e kötet 687. l. 32. jegyzet.

PRÓNAY: Én igen elösmerem hogy semmi ujat nem mondottam, és valóban a tizszer előfordult tárgyban csak egy Nagy Pálnak termékeny elméje lenne képes ujságot mondani, azonban őszintén meg vallom, most ugyan hoszú beszédjében szintén egyetlen egy uj szót sem hallottan, azokat az anomaliákrol, regalistákrol s Isten tudja miről való discursusokat unalomig hallottuk, unalomig hallotta a publicum.

PALÓCZY: Hogy az országnak hideg vérrel fontolgató közönsége miként vélekedik, azt egyes ember alig ha képes meghatározni.

RAGÁLYI: Ha az 1825-ki felirás oly mindent kimeritő erős lenne, mint azt a Sopronyi követ állitá, magam is örülhetnék, mert bár nem voltam is fő alapitója, de segitettem néhány követ az épülethez hordani. Azonban én azt oly erősnek nem látom, sőt oly gyengének s a nemzet férfias szózata helyet oly gyermek szózatinak tartom, milyet az akkoriban még csak ébredező nemzeti erő a fő RR nagy hatása, s ellenzése mellet kivivhatott. És igen jól emlékezem hogy akkoriban még Sopron v[ármegye] követe is igen sokat kivánt volna azon feiráshoz tétetni. Egyéb iránt kinyilatkoztatom, hogy ha a RR módositanak, én többé semmi felirásra reá nem állok, hanem azt fogom kivánni, hogy a nemzet kivánságai törvény javaslat formában, s nem puszta hang gyanánt menjenek a királyi székhez.

Végre voxolnak ezen kérdés felett: *Maradnak a RR előbbi értelmök mellett, vagy módositanak?* Maradásra voxolt: Nógrád, Zala, Somogy, Pesth, Tolna, Bács, Ungh, Szatmár, Szabolcs, Borsod, Torna, Ugocsa, Bihar, Csongrád, Békés, Csanád, Temes, Torontál, összesen 18 megye. Nem voxolt Sopron, Horvát Ország. Jelen nem volt Trencsin, Heves. Voxát, ennélfogva mivel a főRR módositásának elfogadására van egyenes utasitása, felfüggesztette: Bars, és igy a többi 27 megye voxával *módositás* határoztatott.

Most sürgetek hogy a conferentiában elfogadott módositási javallatot Desőffy Temesi követ mint jegyző olvassa fel. — BERNÁTH kinyilatkozhatja, hogy azt minden esetre csak a Temesi követ egyes javalatának tekinti. — Ennek DESŐFFY ellene mond, neki nem javallata, ő ha maga marad is, soha sem áll el az eredeti felirástol. Végre csak ugyan felolvastatik: Az eredeti felirás kihagyandó szavai ezek: *Conatuum optatos fructus*[a] *haud secus aturos esse: quam si Ma[ies]tas V[estra] praevie saluti publicae noxia, ipsoque aetatis progressu ingravescentia Constitutionis vulnera, propositorum Praeferentialia inter gravamina adminiculorum adoptatone, et obstaculorum remotione clementer resanare, sicque laesam venerandae Legum Sanctimoniae authoritatem restabilire dignata fuerit.*[11]

E helyet a Conferentia ily modositást javallott: „Conatuum optatos fructus haud secus laturos esse, quam si Ma[ies]tas V[est]ra, praevie prosperitati nationali adversa, ipsaque sua indole medelam in dies urgentius poscentia regni gravamina (propositorum s a t. mint fellyebb) *tollere, sicque venerandam legum sanctimoniam manutenere dignata fuerit.*

KLAUZÁL kikelt az elhúzott szavak ellen, nem találván helyén hogy épen azt, a ki ellen panaszkodunk hogy a törvényt meg sértette, arra kérjük, hogy *manutenere dignetur*, ez nem fejezné ki sérelmünket. Erre

a) Kimaradt : nos

[11] *Iratok*, II. k. 2. l. Magyar változatát l. a 3. jegyzetben.

felolvastatott a conferentia kisebb számának javallata, melly igy szóllott: *sicque suum legibus vigorem restituere dignabitur.* Sok más egyéb különbféle javallatok tétettek, végre (gondolom) ZMESKÁLL ezt javallá: *Sicque id quod veneranda legum authoritas exigit observare, observarique facere dignabitur.* — Erre SZABÓ megjegyzé hogy az *observari facere* nincs a maga helyén, mert egy az hogy az *observare* szó értelmében már benfoglaltatik, más az: hogy itt a kormány ellen terjesztünk fel sérelmeket, s csak tőle kérünk orvoslást. Ezen észrevétel következésében a többi módositások mintegy halgatással elmellőztettek, s csupán a körül forgott a vitatás: valjon az *observari facere* szavak kihagyassanak e, vagy megtartassanak. Végre voxolást sürgettek, csak SZLUCHA és NÉMETH kivántak volna előbb a felett voxolni: valjon félre vettetik e a conferentia javallata, de értelmök támogatásra nem talált, — s voxok többségével az *observarique facere* szavak kihagyása elhatároztatott.

BERNÁTH: Ha oly igen szivökön viselik a RR a fő RRkel való egyesülést, tán jobb lenne azt kihagyni, hogy *observare dignetur,* mert ez ellen bizonyosan lesz kifogások, ellenben az *observari facere* ellen egy szót sem szólnának!!

NAGY PÁL (Palóczyt érdekelve): Az ország gondolkozása felől egyes véleményemet mondottam de hogy ezen utolsó voxolásrol is Bécsben mint Miskolczon egy iránt vélekednek, alkalmasint igaz.

Ezzel miután SOMSICS az izenet motivatiójáról szólván, azt a sérelmek súlyosodásának egyes elszámlálásával a Palóczy előadása szerint szerkeztetni kiváná, s ez jóvá is hagyaték,[12] úgy látszott hogy a dolog bé van rekesztve.

Azonban most fel állott MAJTHÉNYI s hivatkozván a Németh kivánságára rend elleni dolognak tartá, hogy ámbár a Csongrádi követ szóllása után csak kevesen ellenzették a conferentia szerkeztetését, az még is egyenest elmellőztetett. Ő hódol a többségnek, hanem tudni kivánja, mi a többség? s azért az emlitett kérdést voxolásra bocsájtatni sürgeti. — SZLUCHA felfogta véleményének ezen támogatását, s beszédje közben azon kifejezéssel élt hogy itt némellyek a majoritást erőszakoltatják. — Ezért KLAUZÁL keserün meg róvta Szluchát, az illendőség szabályaira utasitván, kifejté egyszersmind a dolog menetelének rendes, törvényes voltát, s az erőszakoltatás vádját azokra torlasztja vissza, kik kisebb számban maradván, most olyan követ feszegetnek: melly által a többség végzése felforgattathatnék. Utánna PRÓNAY szóllott szokott meleg érzéssel: Honth és Fejér vármegyék követeinek az egész követi test ellen intézett azon kikelését, hogy itt a majoritás erőszakoltatik, nagyon érzékenyen veszem, s minden ily leczkéltetést magamtol elutasitok. — MAJTHÉNYI (közbe szóllva): Hogy én azt mondottam volna egyenesen tagadom. — PRÓNAY (nagy tüzzel folytatva): Halgatást kivánok! nekem követ úr szavamba ne vágjon s a t. Hasonló tüzzel folytatá beszédjét, melly a körül forgot: hogy az erőszaknak nincs dühösb ellensége nálánál s mihelyt legkisebb erőszakot tapasztalna, első lenne, a ki e teremből kimenne. — Erre MAJTHÉNYI kevés idő mulva komolyan válaszol: Azt tanúltam, úgy mond, hogy az indulatok mérséklése s a hidegvérü megfontolás a törvényhozónak legszükségeseb tulajdona, s kötelessége. Erről megfelejtkezni soha sem fogok, s valamint e teremen

[12] Az izenet szövege ennek ellenére nem hivatkozik sem Erdély visszacsatolása, sem a névtelen feljelentések sérelmére. (*Iratok,* II. k. 308. s köv. l.)

kivül a melly hangon kérdeztetem, azon a hangon vagyok kész mindenkoron felelni: úgy itt a törvényhozó teremben Nógrád követe, vagy akár ki más dühös megtámadásának mérsékelt indulatot, s hidegvérü szelidséget fogok ellene vetni. Ily komoly hangú beszédjét azzal végzi: hogy egyébiránt a beszédbe nem vágás iránti intést köszönettel fogadja, biztossá teszi Nógrád követét hogy arra többé okot nem szolgáltat, s kívánja más se szolgáltasson az ő intésére!

Szóllottak még az ujabbi voxolás ellen Novák, Balogh, Nagy Pál.

DEÁK pedig imigy az ironia keserü fegyverével: Mi már annyira leczkéztetünk; hogy valóban kivánnám, legalább az egymás leczkéztetésének lábra kapó indulata közöttünk ennyire divatba ne jönne. Egyéb iránt én nem akarok okot szolgáltatni az ellen véleményü felekezet azon szemrehányására hogy midőn ama magas czélt, mellyet a haza javára kitüztek, már ma elérendők valának, mi akkor egy oda vetett szóval a haza boldogsága megalapitásának dicsőségét kezökbül kiragadtuk, és ámbár egy erős példára hivatkozhatnék, midőn ellenem nem épen ily körülmények között (érti a sorozat történetét) a végzés szentségének fegyverével éltek,[13] de én tettel akarom megmutatni, mennyire nem kívánok erőszakoltatni, s a felvetett kérdésre voxolni kész vagyok.

Erre azonban még az ellenfél is elállott a sürgetéstől, s észrevételeit országos ülésre halasztá, — azonban SZLUHÁNAK Klauzálhoz intézett feleletjére a személyeskedések ujra fel melegülendőknek látszattak, mig végre Szluhának azon nyilatkozása következésében is, hogy sérteni nem akart, s a beszéd közben kisikamlott szónak ne adjanak a RR oly bal magyarázatot; BERNÁTH a Római költőnek eme szavaival vetett véget a vitatásoknak: *Iliacos intra muros peccatur et extra*, de ép azért: *Veniam petimusque damusque vicissim*. Ezt commendálom én is ugymond az érdeklett követ uraknak. — Mire az ülés eloszlott.

b)

Martius 12-én kerületi ülés. Előlülők a voltak.

HERTELENDY tiszta szándéku őszinteséggel felszóllitván a RRket hogy tanácskozásaikban a tábla méltósága mellett az egymás iránti költsönös szives hajlandóságot tartsák fel; — napirenden következék az úgynevezett Barsi rescriptum ügye 6-tod izben.[14]

Legelső szóllott CSAPÓ a felirás mellett: Hivatkozott Nagy Pálnak azon tegnapi mondására, hogy ezen országgyülése alatt oly alkotmányos kérdések is fognak előfordulni, mellyekben a két tábla álladalma közötti hijányt igen érzékenyen fogjuk érezni; ilyennek tartja ő a jelen kérdést is, mert meg van győződve hogy a 3-ik Januari rescriptum sérti a törvényhozó test függetlenségét, sérti a szóllás szabadságát, s bevág a megyéknek is önállásu consistentiájába.

Ezután GYERTYÁNFY szóllott hasonló értelemben. Kivánja az izenetbe nyilván kitétetni, hogy azon feddő, kárhoztató hatalmat, mellyet ezen rescriptumban a kormány magának tulajdonitott, a RR egy átaljában el nem ösmerik. Felszóllitja a RRket, addig vigyázzanak a nemzet igazaira, még ideje van, mert könnyebb az igát kikerülni, mint azt, ha már nyakunkban van, lerázni.

[13] V. ö. *Országgyülési Tudósitások*, I. k. 366. és 374. l.

[14] A főrendek ötödik válaszát, amely a tárgyalás alapja volt, l. *Iratok*, II. k. 55. s köv. l.

Most Somsics állott fel a felirást védeni s a fő RR izenetét pontrol pontra, különösen annak mutogatásával czáfolgatni, hogy a RR által a törvény utján kivüli sérthetetlenség alkotmányos jusának támogatására felhivott törvények helyesen valának idézve s alkalmaztatva; továbbá hogy ha egyes személynek köz véleményt nem nyert, s izenetbe sem ment egyes véleménye a kormányt méltán felszóllithatná az alkotmány oszlopinak mérséklett védelmére,[15] úgy valóban már igen sok szó történt a fő RRnél, melly sokkal inkáb megkivánhatá ezen gondoskodást. Végre figyelmezteti a RRket hogy ha most dorgálás mellet maradván a kormány, ez elhalgattatnék, ki kezeskednék hogy jövendőben évek lefolytával is nem fognának a követek itteni mondásaikért censurára vonatni?

Balogh: Úgy hiszi e tárgy végelintézése senkinek sem fekhet inkáb szivén, mint a Barsi követeknek; azonban meg van győződve hogy igen nehezen, vagy épen soha sem találunk oly expedienst, melly által a felirást el mellőzni lehessen. Ő annál nehezebben találna, minthogy keresnie sem szabad. A RR vélekedései abban különböznek hogy egy rész a szóllás szabadságát sértve, s egy követ személyét törvényeink ellenére büntetve lenni látja, a másik rész nem lát egyebet, minthogy ő felsége által az országgyülési jó rend s méltóság fentartására atyailag intetünk. Mellyik rész lát jobban? birája nem vagyok, mert kiki csak annyit lát, mennyit meggyőződése szerint látni lehet, vagy utasitása szerint látni szabad; de az csakugyan igaz, hogy ahol szóllás szabadság sérelméről, vagy egy követ érdemetlen feddéséről van szó, tanácsosb többet, mint kevesebbet látni, különben könnyen oda juthatunk, honnan látni semmit sem leszen szabad, én pedig készebb vagyok szemeim physicus világát elveszteni, mint hazámat ily siralmas állapotra juttatni; sőt kivánom hogy azokat is láthassa, mellyeket ekkorig hátramaradása miatt nem láthatott, vagy látnia szabad nem vala. Azonban fájdalom! előre láthatni, hogy ezen születése óta sorvadásban sinlődő representatió nem sokára ki fogja adni végső lehelletét; de én részemről a szorgalommal dajkáltam gyermeknek ölője soha sem leszek, haljon más kezek által, haljon az egymásra érkező utasitások által, mellyeknek rúgóik néha igen csudálatosak. Győzzön az ellenfél! De bár a jósolás már kiment módiból, az előre látás azonban nem lévén módi czikkely, merem állitani: hogy ezen szempillantatnyi győzedelemnek hoszas veszteség lészen utóinkra nézve következése. Egy országgyülése szabad szóllás nélkül olyan mint az irás szabad sajtó nélkül, vagy olyan, mint nem tudom melly ország, hol az embereknek csak akkor szabad nevetni, s akkor kell hanagudni, midőn a fejedelem parancsolja.* Azt mondá tegnap a

[15] A főrendek ötödik válaszukban kijelentették: Az uralkodó kárhoztatván a felső táblát sértő kifejezéseket, ez által a rendek izenetében felhozott „s különben is jelen esetre nem alkalmaztatható törvények rendszabásai nem csak nem tsonkittatnak, sőt inkább nyilvánságos bizonysága nyujtatik annak, hogy Ő Felsége az ország mind a négy karjainak, ugy mint az alkotmány szint annyi alapitott oszlopainak törvényes fenn állását, igazait és szabadságait egyaránt épségben fent tartani s ekképen ősi törvényeinket s alkotmányunkat atyai mérsékléssel oltalmazni kivánja".

* A Diamant des Geistenkönigs czimü vigjátékra[16] czéloz, hol egy sziget fejedelme midőn nevet, haragszik avagy ásit, kisérőinek is hasonlót parancsol, kik azután ily formán énkelnek: Gähnt! Gähnt! der mächtige Sultan hat gegähnt.

[16] Raimund Ferdinand († 1836) bécsi népszínműve. Pontos címe: Der Diamant des Geisterkönigs.

Sopronyi követ, siessünk a diaetát coordinálni, én örömest: de előbb kivánom hogy a szóllásbeli szabadság biztositassék; mert ha majd a követ társam által futólag emlitett elveket egész kiterjedésökben fognám előadni, ez a fő RR gyengéd érzését még jobban megrázhatná, s a *severissime damnamus* helyett könnyen *in persona detinemus* következhetnék! Azonban mit kell most tenni? én úgy vélem hogy feleljünk a Somogyi követ értelmében, s ha ez sem használna, többet ne feleljünk, hanem valahányszor akár mi más tárgyban izenetet küldünk a fő RRhez, mindég csatoljuk hozzá a Barsi felirást, azon egyszerü kéréssel, hogy azt elfogadni méltóztassanak. Ezt tegyük a diaeta végéig, ezt hagyjuk a jövő diactának testamentomban, én szeretem reménleni hogy az erősebben, lelkesebben representálna. — Ha pedig ez nem tetszik a RRnek, hahogy a szóllás szabadságát diplomatice kivivni nem lehet, én facto fogom azt kivivni, s ünnepélyesen kijelentem: hogy ha eddig szabadon szóllottam, ezentúl még szabadabban fogok szóllani.

B. PRÉNYI ellenkező értelemben szólván kéri, győződjenek meg, hogy a felirás ellen szóllók is hasonló hon szeretet által lelkesitetnek. A felirásnak csak azon két oka lehetne, mellyet a Tolnai követ emlitett, ha ez igaz, miért nincs a felirásban szó sem a függetlenség sérelméről, sem a szóllás szabadságának korlátozásáról? Szeret az ellenfél külföldi szabadságra hivatkozni, ott azonban mind a szóllás, mind az irás szabadságának korlátjai vannak, igy Angliában a rendet sértő követet a háznak térden álva megkövetésére, kiutasitásra, sőt fogságra is kárhoztatják. Ha ez Angliában történik, nincs mit felakadnunk fejedelmünk dorgálásán, kivált miután Nógrádra nézve is 1826-ban hasonlót cselekedett,[17] s azt az ország Rendei sérelemnek nem vették.

BÖTHY felel B. Prényinek: A szeretet, s igy a honszeretet is szivnek érzelme, mellynek hévmérőjét kiki ön keblében viseli: egy forrón, más langyosan, egy buzgón, más lankadtan szeret, még is mindenik szeret. Az Angliára való hivatkozás tökéletesen áll de az épen Ugocsa v[ármegye] követe ellen fog erőségül szolgálni, mert nem a kormány kárhoztatja ott a követet térden állva való követésre, kiutasitásra, avagy fogházra, hanem maga a követek háza s maga elnökje, a Szólló által. Ha vétenék, magam is alázatosan elfogadnám a Te[kinte]tes Rendeknek nem csak feddését, hanem érzékenyeb büntetését is, de a kormánynak kárhoztatását soha el nem fogadom. Ami az 1825-ki Nógrádi esetet illeti, annak fejtegetésébe csak azért nem ereszkedem, mert igen jól tudom, amit kétségkivül csupán szerénységből halgatott el Ugocsa v[ármegye] követe, hogy t. i. ő volt azon egyes követ, ki a királyi rescriptumban akkor sérelmet látott, melly hazafiuságának a napló könyvben hiven feltartott szép jeléért,[18] velem együt a haza is mindég hálás köszönettel fog viseltetni. Mi legyen az oka, hogy a miben ez előtt 9 esztendővel sérelmet látott, ebben most nem lát? taglalgatni nem az én tisztem.

PRÉNYI oly formát felel: hogy a követi ház itélő hatalmát előbb ki kell vivni, továbbá hogy ő, mint már sok izben kijelenté, azért nem szavaz a felirásra, mert azt gyengének találja. — MIRE SZÉLL: Ha csak ezért ellenzi, könnyü a dolgon segiteni, én ugyan a czélra elegendő erősnek hiszem, de ha gyenge, hiszen mi örömest reá állunk erősebbre is. —

[17] V. ö. e kötet 539. l. 5. jegyzet.

[18] Az 1825/7-i országgyűlés *Jegyzőkönyvének* szükszavú előadása (III. k. 386., 457. s köv., 462., 465. l.) nem emlékezik meg Perényi felszólalásáról.

Török pedig igy nyilatkozott: ha éhségem eloltására nincs egyebem zabkenyérnél, inkáb ahoz nyúlok, mint éhen meghaljak.

Andrássy: Miután a Barsi követ ezen felirást maga is sorvadt, vagy is magyarán szólva nem sokat érő gyermeknek nevezte, az ilyet kár annyira ápolni.

Pázmándy Ép a sorvadt, gyenge gyermeknek van ápolásra szüksége, az erős ön erejével is megállana. Egyéb iránt a Nógrádi eset ide nem alkalmazható. — Nógrád v[ármegye] egy bizonyos törvény[19] iránt nyilván kimondá hogy nem engedelmeskedik; a Nógrádi követ küldöinek ezen utasitását szokott lelkesedéssel adta elő, a rescriptum azonban csupán Nográd határozását, a követet ellenben legtávolabrol sem kárhoztatá.

Nagy Pál: Jegyzői tollamnak szegény gyermekét már mindennek nevezték, sorvadtnak, zab kenyérnek, gyenge gyermeknek, és Isten tudja minek! hiszen ha egyik résznek sem tetszik, én magam leghamaréb mondhatnám, hogy hát nekem se kell, ámbár ugyan azt hiszem, hogy ha nem durván is, de meg van benne a minek lenni kell. Én azonban köszönöm a RRnek hogy ezen gyenge gyermeket mindjárt születésekor felfogták, ápolták úgy hogy lábra kapván annyira futkos, hogy már majd meg sem lehet állitani. Én tehát első bizonyosan nyakán nem tekerem, sőt ujobban is köszönöm az ápolást, mert sok ilyes gyermeket láttam már, mellynek a T[ekintetes] RR mindjárt születésekor kitekerték a nyakát.

Voxoláskor a RR 27 megye voxával 20 ellen a felirás mellett maradtak.[20]

Martius 13-án a szóbeli sommás perek iránti javallat olvastatott fel, s az Martius 14-én tanácskozás alá is vétetett.

[19] A jobbágytelken élő nemesek megadóztatása ügyében hozott országgyülési végzés.

[20] A rendek hatodik izenetének végleges szövegét l. *Iratok*, II. k. 310 s köv. l.

129.

a)

Pótlás a március 12-i kerületi ülés ismertetéséhez: [I.] A harmadik izenetet újból átküldik. [II.] Borcsiczky indítványa az eltörölt bíróságok előtt folyó perek sorsáról.

b)

1834 március 13, 14

Kerületi ülések.

Tárgy: A szóbeli sommás perekről szóló bizottsági javaslat tárgyalása Az 1—2. §.

c)

1834 március 15

Elegyes ülés.

Tárgy: A nádor születésnapi és névnapi köszöntése.

d)

1834 március 17

Kerületi ülés

Tárgy: A szóbeli sommás perekről szóló törvényjavaslat 3. §-a.

e)

1834 március 18

Kerületi ülés.

Tárgy: A Palóczy által készített 6-ik izenet a dorgáló leirat tárgyában.

a)

Posony, Martius 18-án, 1834

[I.] Utóbbi levelemben közölvén a 12-ik Martiusi kerületi ülés érdekes vitatásait, pótolólag még szükség megjegyeznem; hogy a két tábla közt forgó harmadik rendbeli tárgyra, úgy mint a 20-ik Majusi felirás következésében érkezett k[egyelmes] válaszra[1] adandó feleletre nézve[2] köz értelemmel abban állapodtak meg a KK és RR: hogy a sérelmek orvoslását tárgyazta szakasz, a sürgető felirás tárgyában elfogadott módositáshoz[3] alkalmaztassék, a feddő, s intő pontra készitett válasz ellenben, szintén a Barsi rescriptum iránt lett állapodással egybehangzólag továbbá is megtartassék.[4]

[1] Az 1834 jan. 3-i leiratot l. *Iratok*, II. k. 29. s köv. l.

[2] Az alsótábla feliratjavaslatát, amelynek módosítását kívánták a főrendek első válaszukban, l. *Iratok*, II. k. 38. s köv. l.

[3] *Iratok*, II. k. 309. l.

[4] Az ily értelemben megfogalmazott feliratjavaslatot l. *Iratok*, II. k. 312. l.

[II.] Ez után az Előlülők el akarták az ülést oszlatni, minthogy az Itélő Székek rendbeszedéséből még hátra lévő tárgyak, p. o. a szóbeli sommás[5] perek iránt s a t. ki rendelt küldötségek munkáikat bé nem adhatták. — Azonban

Borcsiczky emlékezteti a RRket hogy még az sincs elhatározva, mi történjék a jelen intézkedés által megszüntetett itélő székek előtt épen folyamatban lévő perekkel. Ő kivánná, hogy azon itélő székekhez vitessenek, mellyek előtt kellene az uj coordinato szerint kezdetniök. Kéri a RRket, forditsák a tanácskozások szokott idejéből hátra lévő egypár óra negyedet ezen kérdés eldöntésére. — Dókus pártolja az inditványt, — Majthényi ellenben felfüggesztést kiván mind addig, mig az itélő székek iránt nem egyesül a két tábla, mert hahogy a kerületi táblák eltörlése vagy a királyi tábla első folyamodási hatóságának megszüntetése országos végzéssé nem válhatna: az egész intézetnek változnia kellene.

Deák azonban úgy hiszi: a kerületi végzések sinór ösvényén menve, szükség ezen kérdés iránt is initiálni a rendelkezést; és lehet is azt minden későbbi összeütközés félelme nélkül tenni, mert ha itt egy általános szabású t. czikellyel az jelentetik ki, hogy a megszüntetett bíróságok előtt folyamatban lévő perek az uj rendelkezés szerinti illetőségökhöz utasitatnak, ez mint vezér elv meg fog álhatni, bár az itélő székek iránt miben egyesüljön is a két tábla. Minő formalitásokkal járand ezen által-tétel, szükséges lesz e uj idézés, avagy levata,[6] s más ehez hasonló intézkedések a törvénykezés rendjének (ordo processualis) meghatározására tartozandnak; azt azonban világosság okáért szükség az inditványba hozott t. czikelyben megérinteni: hogy a már bevégzett, hanem feljebb viteltől függő perek a rendes uton maradnak.

Szalopek: Ugy vélekedik hogy a folyamatban lévő perek a mint különböző fokon állanak, úgy különböző tekintetbe is jőnek. Hogy a kerületi táblák előtt folyó pereknek, a megyei törvényszékekhez által kell menniük, az igen természetes, mert a kerületi táblák megszünnek létezni, úgy az is helyes hogy a királyi tábla előtt kezdetben lévők szintén által vitessenek, ellenben nem gondolná hogy a vége felé járó, vagy épen csak itélettől függő tabularis pereknek által tételét a felek javával, s az igazság szolgáltatásnak kivánt gyorsaságával ösze egyeztetni lehetne, s azért is a fenforogható körülmények gondos egybevetése tekintetéből a dolgot küldötségre utasitatni kivánná.

Bezerédy: A mint egy részről in abstracto igaz hogy a ki biró megszünt lenni, az előtt többé perek nem folyhatnak: úgy más részről az egész nehézség csupán abban fog fenforogni, hogy a perek különböző stadiumaikhoz képest miként tétessenek által; ezt a perlekedési rendszer elintézése nélkül határozás alá venni nem lehetne. — Az inditványt tehát annyival is inkább oda halasztatni kivánja, mivel ha itt az általános elv kimondatnék is, nem nagy előlépés történnék, mert részletes elintézését később csak ugyan ismét fel kellene venni.

A többség azonban pártolván az inditványt, végzésnek jelentetik, hogy a kerületi jegyző a Zalai követ előadásának értelmében tegye fel a szerkeztetést.[7]

[5] Summarius, gyors eljárás alá tartozó.

[6] Perfelvétel.

[7] Az ily értelemben megfogalmazott törvénycikket, amely a kerületi javaslatban a XXI. lett, l. *Iratok*, II. k. 373. l.

b)

Martius 13-án a Nem egyesült Görögök Consistoriumainak rendbeszedése, és az eddig megállapitott törvénykezési czikelyek magyarositása végett kirendelt küldötségek folytatták, a szóbeli sommás perek tárgyában munkálódott küldötség pedig bevégzé munkáikat, — s ez utólsónak jelentése, köz leiratra bocsájtás tekintetéből, az e végre tartott kurta kerületi ülésben felolvastatott.

Martius 14-én kerületi ülés. Előlülők Czindery, Hertelendy. Napi rend: a szóbeli sommás perek tárgyában készitett küldötségi javallat.

Ezen küldötség leginkább arra forditotta figyelmét: hogy ha minden csekélyeb tárgyú keresetek is a békéltetés nem sikerültével egyenest formás perre utasitatnának; midőn a per oly természetü: hogy mind a két fél a perbeli költségeket önnön maga tartozik viselni, a felperes egész keresetének megnyerésével gyakran a per folytatására forditott költségeit sem kapná visza, midőn pedig az alperes saját költségei viselésén felül még a felperes költségeit is megtériteni tartozik, ezek gyakran az egész keresetet többszörösen felül haladnák; azért szükséges hogy a törvényhozás e részben is oly módokat rendeljen el, mellyek az ország lakosai tehetsége kigyengülését eltávoztassák. Erőségül szolgálván erre nézve az is: hogy számos megyéknek, nemes községeknek privilegiált kerületeknek, és sz[abad] királyi városoknak a köz szükség érzetén épült statutumai és szokásai bizonysága szerint a szóbeli sommás procedura hazánkban nem új elv, és nem új intézet.

Ezen elvekre épült a küldötségnek törvényczikely alakba öntött véleménye, melly jelenleg napi rendre kerülvén, B. Prényi és Széll általános észrevételeik mellőztével, szakaszonként vitatás alá vétetett.

§. 1. „A csekélyeb keresetekben gyakran a per tárgyát is felülhaladó, minden esetre pedig a feleket szerfelett terhelő költségek kikerülése tekintetéből a szóbeli summás procedurának, bár ha compromissum képen a felek által ki nem köttetett légyen is, az országnak nemes és nemtelen minden lakosira helye lesz."

Erre nézve némellyeknek azon aggodalmok fordult elő; hogy a summarius perek nem épen egy értelmüek a szóbeli perekkel; szükség tehát úgy szerkeztetni a törvényczikkelyt, nehogy annak oly értelem tulajdonitathassék, mintha minden summarius pernek szóbelinek is lenni kellene. — Ezt azonban Madocsányi, Gyertyánfy és La Motte azon világositással oszlatják el: hogy van ugyan a kettő között némi különbség, mert minden szóbeli per egyszersmind summarius is, de nem viszont. A summarius perek eddig is két félék voltak: libellatoriusok,[8] és verbalisok, itt ezuttal csak ezen utolsókrol van szó, amazokrol majd illő helyüt lesz gondoskodás.

Pfanschmid ezen szakaszt a nemesi rend sarkalatos jusaival ellenkezésben lenni véli. Ugyan is lehet eset, hogy 60 ftos kereset következésében valamelly nemes embernek személye is foglalás alá kerülne, már pedig Verbőczy 1-ő része 9-ik czimje, alkotmányunknak ezen alapja biztosit minden nemest: hogy csak törvényes idézés után, s a törvény rendje szerint megitélve szenvedhet háborgatást. Hozzá járul az is: hogy ha bár nem közvetetlen is, de legalább közvetve különbség tétetnék a gazdag és szegény nemes között, holott az ily különböztetés

[8] Irásos, kérvényi.

alkotmányunkkal szintén ellenkezik s miután a cridalis[9] gazdag mágnások a szóbeli summás megitélés alá nem tartozhatnak, a szegény nemesre is csak azon esetre kivánná azt kiterjeszteni, hogyha magát annak önként alája veti.

Ezen ellen vetésre PÁZMÁNDY és BORCSICZKY feleltek. Nem a személyek közt tétetik itt különbség, hanem a kereset nagysága között személy válogatás nélkül; s igy nem is lehet megfogni, hol helyheztetik a nemesi jusoknak képzelt sérelme? hogy idézés nélkül itéltessék meg a nemes ember, azt senki sem állitja, mikép történjék ezen idézés? a perlekedési rendszer körébe tartozik. Hogy pedig a törvény rendje szerint lehet csak a nemesnek megitéltetnie, az kétséget szintén nem szenved, de mi az az *ordo juris*?[10] nem más, mint mellyet a törvény kiszab, s igy a jelen törvény által kiszabandó út is törvényes ordo juris lesz. Minő kiváltság tehát az, mellyet a nemeseknek ezen jótékony intézetből kivánt kizárása által elérni ohajtanak? a felperesre nézve az, hogy legvilágosabb keresetéhez is csak hoszú perrel juthasson, az alperesre nézve pedig hogy 60 ftnyi tartozása helyet 120 s több ftot is fizessen. A mi valóban egyik félre sem igen irigylendő kiváltság.

KOTSI HORVÁTH pedig imigy védelmezé a küldötség javallatát: Valamely törvény jótékonyságának alig lehet biztosb ösmértető jele mint az: hogyha annak intézetét mielőtt a törvényhozó hatalom által sanctionáltatnék, már a köz szükség érzete létesitette. Igy van ez, Veszprémben legalább, a szóbeli sommás perlekedés intézetével. Egyébiránt a vélt különböztetésnek alapja sem a javallott törvény elvében, sem a tapasztalásban nem találtatik. Példa erre Veszprém városa. Ott igen számos nemes familiák laknak, s azok között sok előkelők, táblabirák, s a t. A nemesi előljáró közönségesen a mesteremberek osztályából szokott választatni, ez mindazáltal a cselédbér tartozásokat, s más ily kisebb követeléseket bár melly előkelő nemes ellen is megitéli, s itéletét végre is hajtja. Azért is kiki nyugton lehet hogy a törvényben megszabandó summa erejég a legelső herczeg úgy, mint az utolsó nemes ember egyenlőn alája lesz vetve ezen törvény jótékony rendelésének.

Voxolásra kerülvén a dolog, arra hogy a nemes ember csupán önkéntes lekötelezés esetében legyen ezen itélő hatóságnak alája vetve, csak Nyitra, Sopron, Vas, Thurócz, Sáros, és Szepes megyék voxoltak, s igy a szerkeztetésnek általános kötelező ereje igen nagy szótöbséggel jóvá hagyatott.[11]

§. 2. Ezen szóbeli sommás út mindennemü tiszta és világos (plana et liquida) s vagy nyomban, vagy friss adatokbol ki süthető és 60 ftokat felül nem haladó keresetekre kiterjesztetik.[12] Kivévén a régi zálogok, és hasonló örökségek eseteit, nem különben az urbarialis, criminalis, és egyéb köz vádlás (Actio publica) alá tartozó kérdéseket.

BEZERÉDY ezen §. iránt azt jegyzé meg: hogy az ország lakosinak különböző állapotja a summára nézve különböző tekintetet érdemel. Igy a királyi városokra nézve a 60 ft. summa kétség kivül nagyon kevés.

[9] Csődbe jutó.

[10] A nemesek — mondja Werbőczy (I. 9.) — „nisi primum citati vel vocati *ordineque iudiciario* condemnati" tartóztathatók le.

[11] A kerületi javaslatba XIV. gyanánt besorozott törvénycikk 1. §-át l. *Iratok*, II. k. 349. l.)

[12] Procedura haec ad cuiuscunque indolis planas liquidasque valorem 60 fl. non excedentium et seu e vestigio seu e recentibus factis eruibilium praetensionum species extenditur. (*Iratok*, II. k. 349. l.)

De a követelések minősége is figyelmet érdemel, ilyenek a haladékot nem szenvedő követelések, p. o. ház, fuvar, vagy cseléd bér, élelmezési summa s más ehez hasonlók.

HAVAS és VÁGHY ezen nézeteket a királyi városok tekintetéből pártolák. 300 éve annak hogy a Tavernicalis czikelyek megállapitattak, azokban a szóbeli sommás perlekedés 60 ftkra terjesztetett;[13] pedig tagadhatatlan: hogy 300 év előtt 60 ft. annyi volt, mint most legalább kétszáz. De ez egyébiránt is csak világos adóságokra értetett, más egyéb keresetekre, s különösen a ház, fuvar, hajó szállitás, és cseléd bér iránt a rögtönös itélő hatóság sokkal tágasb körre terjedett; a mit a RRnek azon jótékony törekedésénél fogva, hogy a jót nem csak meghagyni a hol találtatik, de másokra is kiterjeszteni iparkodnak, jövendőre is fentartatni kivánnak.

PRÓNAY, BORCSICZKY és RAGÁLYI azt vetik ellen: hogy a summa általános felemeltetését ugyan nem ellenzik; ellenben azt hogy a lakosok közt osztályzatbeli különbségek tétessenek, s a város birájának szélesb terjedelmű hatóság adassék, mint a megyei rögtönös biráknak, annyival is inkáb meg nem engedhetik, mert másoknak is szóllások lévén a törvényhez, ha nagyon felhúzzuk a húrt, majd semmit sem kapunk. A házi bér iránt valamint eddig, úgy ezentúl is biztosithatják magokat az illető felek szerződési feltételek által, a fuvar azon felül hogy a kereskedési tárgyban előfordúl, többnyire a vásári bíróság alá tartozik; de különös figyelmet érdemel, hogy itt nem minden sommarius perekről, hanem egyedül a szóbeliekről van szó. A kereskedési viszonyokbol eredő tekinteteket ide zavarni nem csak hogy nem tanácsos, sőt káros is lenne; mert ez által csak az eszközöltetnék: hogy azon kereskedési intézeteknek létesitése, mellyeknek hijányát hazánk ekkorig is oly sulyosan érezte, ily félszeg tóldozgatás örve alatt ismét elmellőztetnék. A kereskedési viszonyok nem 60, nem 200, de sokszor 60.000 s több forintokig is rögtönös elintézést kivánnak, erre a jelen törvény ki nem terjeszkedhetik; mert ennek czélja egyéb nem lehet, mint annak kipótolása, a mit Brougham[14] az angol törvénykezésben is legnagyob hijánynak tart, t. i. hogy az aprólékos csekély kereseteknek nincs olcsó és sebes birája.

Ezen fontos észrevételek következésében a 60 ft. summa általánosan megállapitatott.

Történtek még más igen sok aprólékos inditványok mellyek közt csak következendők nyujtottak vitatásra, voxolásra, s végzésre alkalmat:

PÉCHY inditványba hozta hogy ezen bíróskodás a zálogokra ki ne terjesztessék, s csak az adóság nemü keresetekre értessék. Ez nagy szó többséggel félre vettetett.

ASZTALOS kérdésbe tette, valjon a 60 ft. summán csak a tőke pénzt kivánják e a RR értetni, vagy pedig az accessoriumokat is? Végzés: csak a tőke summa értetik. Innen ismét azon harmadik kérdés támadt, valjon az accessoriumoknak, kiterjedésökre intézett minden figyelem nélküli megitélhetése csupán az adósság nemü keresetekre vagy más

[13] A Mátyás király uralkodása alatt, Laki Thuz János tárnokmester idejében megszerkesztetett ú. n. tárnokjogi cikkek 10 articulusa szól erről. (A *Corpus iuris Hungarici* régibb kiadásainak függelékében.)

[14] Brougham Henry (1778—1868) jogtudós és publicista. Mint lordkancellár (1830—1834) nagy érdemeket szerzett az angol büntetőjog és perrendtartás reformja terén.

egyebekre is értetik? Mert meg történhetik hogy egy 60 ft-os zálogú funduson ezerekre menő gyárak épülhetnek, ezen javitásokat is meg fogja e a rögtönös bíróság szóbeli sommás uton melleslegesen itélhetni? Somsics minden megszoritásnak ellene van. Átalános törvény szabály az; hogy accessorium sequitur principale. Nézzük meg csak mit mond Verbőczy a zálogokrol: még a lelkét is elátkozza annak, a ki visza nem adja.[15] A zálogos pereknek hoszas huzása halogatása, nem egyéb mint az aristocratismus nyerekedési vágyának támogatására kigondolt törvénytelen viszaélés. A szoros igazságtol soha, és semmiben sem kell félni.

Voxok töbségével csak ugyan el is határoztaték, hogy az accessoriumoknak megitélhetése minden nemü keresetekre egyenlőn értetik, s kiterjesztetik.[16]

c)

Martius 15-én mind a két tábla országosan egybe gyülekezett. Mely gyülésből a Fenséges Nádor közelgő névnapja, s legközelébb mult születése napja[17] közben jötte tekintetéből az ország rendei által megköszöntetett. A fő RR érzelmeit az Ország bírája tolmácsolá,[18] a KK és RR fényes küldötségének[19] pedig B. Rudnyánszky kanonok volt szónoka. — Később Fő Pohárnok B. Ötvös a Gravaminalis küldötség nevében[20] mint elnök, elegyes ülésben jelentést tőn a küldötségi munka bérekesztése felől. A benyujtott munka sajtó alá bocsájtatni rendeltetett.[21]

Martius 16-án vasárnapi szünet.

d)

Martius 17-én kerületi ülés. — Előlülők Baloghy (Honth) és Markovics (Krassó).

Böthy kivánja hogy a Buda Pesti álló hid tárgyában kirendelt küldötség[22] munkájának beadására emlékeztessék. Ez után a legutóbbi alkalommal elhatározott válasz izenetek[23] köz leiratra bocsájtás végett felolvastattak. Utóbb pedig napi rend szerint következett a szóbeli sommás perek iránti rendezkedés folytatása.

§. 3. A képzett bírósággal (formata Judicia) nem biró községekben ezen 60 ftig terjedő sommás ügyeket a földes úr vagy e végre különö-

[15] A *Hármaskönyv* I. 80. a külföldi jog kárhozatos hatásának tulajdonitja, hogy a zálogosok a fekvő jószágokat szeretnék, lelkük veszedelmével sem törődve, mindaddig, amíg lehet, visszatartani.

[16] A határozatnak megfelelően a 2. §-nak a 12. jegyzetben közölt szövegébe az extenditur szó elé ez a kifejezés került: harumque accessoria.

[17] A nádor 1776 márc. 9-én született.

[18] Beszédének szövegét közli a *Jegyzőkönyv*, VI. k. 99. s köv. l.

[19] Tagjainak névsorát l. *Jegyzőkönyv*, VI. k. 97. s köv. l.

[20] A sérelmek összeirására kirendelt vegyes bizottság 1833 jún. 19-én kezdte meg munkáját. (*Kölcsey*, VII. k. 298. l.)

[21] A nagyterjedelmű munkát az *Iratok* II. kötete (57—308. l.) közli.

[22] A bizottság kiküldését az 1833 jún. 26-i kerületi ülés határozta el s a júl. 8-i országos ülés indítványát még ezen a napon elfogadták a főrendek. (*Országgyülési Tudósitások*, I. k. 498., 538. l., *Iratok*, I. k. 255. l.)

[23] *Iratok*, II. k. 308. s köv. l.

sen kirendelendő törvénytudó embere itélendi. Ha a földes úr egyiket sem teszi, akkor a szolgabiró. A feljebvitel birtokon kivül megyen a törvényszékre. Megengedtetik a földes úrnak hogy a helység biráinak (értvén mindég a rendes birósággal fel nem ruházott helységeket) hatalmat adhasson bizonyos kisebb summák erejéig gyakorlandó birószkodásra, melly esetben a feljebb vitel szintén birtokon kivül az uri székre tartozik.

Asztalos: A birói önkény korlátozása tekintetéből, s hogy az igazság kiszolgáltatása nem csak sebes, de biztos is legyen: a feljebvitelt ha nem az adósságokra is, de legalább a zálogos, és örökségi ügyekre nézve birtokon belől kivánja el rendeltetni, a mit véleménye szerint kikerülni sem lehet, mert lesznek esetek, midőn esküvés szüksége fog felforogni, mellyekben a feljebvitel birtokon kivül nem is eszközölhető. Ezt Madocsányi s Justh támogaták, könyitő mód gyanánt ajánljván: hogy a felsőbb itélő széknél elsőséget lehet az ily pereknek tulajdonitani.

Ellenben Borcsiczky, Bezerédy, Pázmándy, Somsics, Palóczy a birtokon kivüli feljebvitelt pártolák. Az eskü próbája vagy olyan lehet, mellyben a felek ajánlva, vagy visza ajánlva kölcsönösen megegyeztek[24] s ekkor nincs szükség feljebvitelre, vagy pedig lehet próba hijányt pótoló hit; de azon ügy mellyet csak igy lehet bébizonyitani, már nem plana, nem liquida, s igy a 2-ik §. szerint ezen szóbeli summás útra nem is tartozik. Hozzá járul hogy a birtokon belőli feljebvitel ezen egész intézettel annyira ellenkezik, hogy azt elhatározni annyit tenne, mint a felvett czélt egészen eltéveszteni. A serialitás[25] elsőbsége semmit sem segit, mily sikertelenek az ily félszeg rendelések, látjuk a Királyi táblánál: a ki jobban informál, azé az elsőség. Isten őrizz ezen sclavismusnak a hon polgárjait ujabban is alája vetni.

Az Asztalos inditványa félre vettetett.

Bezerédy figyelmezteté a RRket az igazság szolgáltatásnak mind azon hátramadásira mellyek szükségeskép következni fognak, hahogy a földes urnak birószkodási hatalom adatik, de ellenben annak gyakorlata kötelességévé nem tétetik. A kötelességé tétel pedig szerfelett terheltetés lenne, mivel a földes úr jószágaiban mindég és mindenütt jelen sem lehet, törvénytudó tisztnek tartására pedig szintén nem kötelezhetik. Azért is a jus kötelesség nélkül fel nem álhatván, a kötelesség pedig szerfelett terheltetéssel járván, az eddig is itt ott divatozó szokás szerint javaslatba hozza: hogy kisebb summáig, p. o. 12—20 ftkig, a különben formatum Judiciummal nem biró helység birája, azon felül pedig a járásbeli szolgabirák, kik különben is járásaikban gyakran megfordulnak, biráskodjanak.

Ezen inditvány következésében egy részről a földes uri hatóság, más részről azon elv: hogy nincs roszab következésü törvény, mint az melly a végrehajtást tetszéstől függeszti fel, s a nem tetszés esetében egy személytől máshoz utasit, hoszas de már az uriszékek kérdésében még bővebben elő fordult vitatásokra[26] nyujtott alkalmat. Végre a következő kérdésekben pontosúltak ösze a végzés tárgyai:

[24] Az önkényes eskü, iuramentum oblatum és delatum változatai a polgári pereket jellemző szabad rendelkezési jog sajátos megnyilatkozásai, céljuk bizonyíték hiányában a pert eldönteni s elfogadásuk után vissza nem vonhatók.

[25] Rangsor, sorrend.

[26] A törvénykezési operatum kerületi tárgyalásai során az úriszék vitái 1833 november 25-től folytak (V. ö. e kötet 419. s köv. l.)

1. A formatum judiciummal nem biró helységek bíráinak adassék e törvény által a földes uri engedéstől vagy nem engedéstől függetlenül 12 ft erejéig bíróskodási hatalom úgy, hogy ezen ügyek nem a földes úr, hanem a falusi birák elébe tartozzanak? 26 megye voxával 21 ellen végzés: igen is.

2. Megengedtetik e a földes úrnak hogy ezen birói hatóságot a helységek bíráira 12 fton felül is 60 ft. erejéig által ruházhassa? — végzés: igen is megengedtetik.

3. Ezen általruházásra szükséges e a törvényhatóság jóváhagyása s béfolyása? végzés: nem szükséges.

4. Midőn a földes úr maga nem gyakorolja a szóbeli sommás bíráskodást, megbizhatja e bár melly törvénytudó tisztjét, vagy köteles e végre fiscalist tartani? Végzés: bár melly törvénytudó emberét megbizhatja.

5. Különböző hatóságok lévén egy tárgyra nézve kirendelve, nehogy a panaszos felek követelésének elitélése halogatást szenvedjen, s a panaszosnak más hatósághoz folyamodni szabadsága még se legyen, szükséges e a helységek bíráinak, s a földes úrnak bizonyos határ időt szabni, melly alatt ha kötelességeikben el nem járnak, a panaszosnak szabad légyen itélet kérésével a szolgabiróhoz járulni? Erre az végeztetett hogy igen is szükséges, s a helységi birákra 3 nap, a földes urra nézve pedig 8 nap határoztatott: sokan a szolgabiróra nézve is hasonló sanctiót sürgettek; ez mindazáltal a szolgabirói hivatalnak egyéb foglalatosságokkal is terhelt volta miatt nem eszközölhetőnek, azon tekintetnél fogva pedig, mivel a szolgabiró mint tisztviselő közfelügyelésnek, felelet terhének, és szabad választásnak van alája vetve, szükségtelennek is itéltetett, s a szerkeztetés ezen végzések értelmében módositatni rendeltetett.[27]

e)

Martius 18-án kerületi ülés. Előlülők a voltak. Kik is jelentést tesznek hogy a Buda Pesti hidat tárgyazta küldötség munkája, mihelyt a jelenleg távollévő praeses megérkezik,[28] be fog adatni. Ezután a tegnap ledictált válaszizenetek megrostáltattak. Azon aggodalmaknak és törvényhozási tekinteteknek, melyek a RRket mindeddig arra unszolták hogy a Barsi feddő rescriptum érdeme iránt felirást kivánjanak, hivebb, kimeritőbb rajzát soha sem adhatnám, mint ha az e tárgyban Palóczy által készitett, s a kerületi ülésben szórol szóra helybe hagyott izenetet: melly a RR többége véleményének okait kellő publicistai fénybe öltözteti, egész kiterjedésében közlöm: melly is eként következik:

„Utóbbi válaszizenetökben a M[éltóságos] főRR is megösmervén azt: hogy a f. é. Januar 3-án költ K[egyes] kir. levél az országgyülésén

[27] A kerületi törvényjavaslat 3. §-a nem egyezik teljesen a felsorolt határozatokkal, mivel nem szól arról, hogy a falu bírájának három, a földesúrnak pedig nyolc nap alatt kell ítéletet hoznia (v. ö. a 746. l. 19. jegyzetével), másrészt pontosabban megállapítja, hogy „a helybeli biró a többi előljárók kettejének közbenjöttével" intézkedik, a szolgabíró pedig a megyei esküdttel. (*Iratok*, II. k. 349. s köv. l.)

[28] Az országgyűlési bizottság elnöke, gr. Keglevich Gábor barsi főispán volt. A bizottság 1833 júl 29., nov. 22., dec. 9-i üléseinek jegyzőkönyvét l. *Iratok*, II. k. 400. s köv. l.

történt némelly kifejezéseket kárhoztat, s nem vévén kérdésbe azt is, a mit a KK és RR szinte utóbbi izenetökben megérdekeltenek: hogy t. i. az egyes követre nézve itélet gyanánt kijelentetett kárhoztatás büntetés neme; mind ezek önként magok után huzzák azon következést: hogy a K[egyes] levél biróskodási just s büntető hatalmat egy oly esetben czéloz magának tulajdonitani, mellyről a törvények, és jelesen az 1625 : 62. és 1723 : 7. czikelyek[29] tökéletesen máskép rendelkeztenek. A KK és RR arról, hogy az utóbi izenetökben előhozott törvények a jelen esetre nem alkalmazhatók, annál kevésbbé győzettetnek meg, mivel e részben valamely okra vagy erősségre a M[éltósá]gos főRR válasz izenetében sem találnak. Az 1536 : 41. t. cz. továbbá nyilván kimondván azt: hogy puszta panaszra, s idézés, meghalgatás, és a törvény rendes utján való elmarasztáson kivül senkit kárhoztatni nem lehet,[30] a fellyeb emlitett törvényczikelyek pedig a vád alá vetés helyét és módját, az itélő széket, és a büntetést is megszabván, mindezeknek a királyi levél foglalatjával való egybe vetése azt mutatja meg: hogy a többször emlitett, s egyenesen a nemzeti sarkalatos jusok és szabadságok védletére alkotott törvények rendbeszabásával a K[egyes] levelet öszeegyeztetni nem lehet — az eránt hogy a fenforgó esetben az idézés, meghalgatás, és törvényes elmarasztás meg nem történését a M[éltóságos] főRR is elösmerik, a KK és a RRket a dolog tetleges állásának kérdésbe sem vetetése kételkedni nem engedhetvén: a kir. levélben kárhoztatott kifejezések érdemébe, és ennek fejtegetésébe való bocsájtkozást a KK és RR sem a dologra tartozónak, sem szükségesnek nem itélvén, arra ki sem terjeszkednek, de azon értelemben, mintha t. i. az emlitett kifejezések a haza alkotmánya megállapitott oszlopinak törvényes fenállását, igazait, és szabadságait bántották volna meg, s ezeknek a kifejezésekből eredő sérelem miatt szinte királyi oltalomra lett volna szükségök, a KK és RR ama tekintetnél fogva sem lehetnek: mivel a kérdés alatti egyes vélemény sem közös elfogadást nem nyert, sem valamelly izenet, felirás, vagy törvény javallat okául, vagy alapjául nem szolgált; s mind az a mi csak egyes vélemény az ősi alkotmány sark oszlopait hogy? és miért rendithetné meg? a KK és RR által sem látják. Nem is támadhatott tehát ebből semmi nyomos aggodalom, ellenben azon nemzeti aggodalom, mellyet javallott Felirásukkal a KK és RR képviselői állásoknál fogva megszüntetni szándékoznak, annál nyomosabb s nem mulaszthatób orvoslást kiván: mivel a szerint, a mint az 1833-ki Majus 20-án tett országos felirásban a M[éltóságos] főRnek is hozzá járulásokkal Ő felségének alázatosan feljelentve van, a KK és RR ugyan mint hiv alattvalók a királyi törvényes hatalmat mélyen tisztelik; akkor azonban, midőn a törvényes teljes szabadságtol el nem záródható törvényhozói test sorában állanak, kötelességeik teljesitésére királyi tisztből származtatott parancsoló utasitásokkal való intetéseket érzékeny fájdalommal veszik, s ehez a KK és RR még azt teszik, hogyha bár a végre hajtó hatalomnak egyedül az országgyülési értekezések utján lehető befolyása jussát is ösmerik és tisztelik más részről mind azáltal azon jusát: hogy a szollás szabadságát kárhoztatása kijelentésével, és parancsolatokkal korlátozhassa, meg nem ösmerik. Arra pedig hogy ezeket a KK és RR itt ismét kimondják, azon fontos tekintetekből is ösztönöztetnek, mivel oda is kihat figyelmök, hogyha

[29] V. ö. e kötet 686. l. 29. jegyzet.
[30] V. ö. e kötet 685. l. 27. jegyzet.

most e részben is a nemzeti jusokra fel nem ügyelnének, s a baj orvoslás nélkül maradna, valjon mi kezeskedhetik a nemzet előtt (kivált az 1807-ki országgyülésen történt példa után[31] biztosan az eránt: hogy a végrehajtó hatalom kárhoztatása kijelentésénél meg nem állva, tettel tovább nem hatand? vagy majdan még magokra a törvény hatóságok utasitásaira is ki nem terjeszkedik? az országgyülési tanácskozásokba és végzésekbe valamelly bíróság gyakorlása utján való befolyási hatalmat a Fejedelemnek sehol sem tulajdonitván a törvények, sőt inkább azon utat az 1790/1 : 12. t. cz. átallánosan elzárván, ha egy oly befolyási hatalom divatba jönne, s a most emlitett t. cz. szerint a fejedelem és a nemzet között egyenlően felosztott törvényhozási jus a nemzet részéről mind annyiszor a parancsolatnak való engedelmességgel váltatnék fel, a hányszor a kormány ilyetén kárhoztatásait jelentené ki, ebből a nemzet kivánságai szabad kifejlésének, egyszersmind pedig a szólás azon szabadságának korlátozása következne, melly minthogy kivált az országgyülésen, mint nem csak az uj törvények alkotásának, hanem a fenálló régibb törvények eltörlésének vagy magyarázásának is törvényes helyén a királyi szék és a haza közös javának, s az igazságnak is feltalálását a gondolataikat szabadon kimondó elmék surlodása szüli; egyenesen az ősi alkotmány éltető gyökerét teszi. A KK és RR tehát oly módokhoz és eszközökhöz, mellyek annak kiszáraztását okozhatják, megegyezésökkel, sőt csak elhalgatásukkal is soha és semmi tekintetből nem járulhatnak. Azért is miután meg mutatták a KK és RR azt: hogy a k[e gyes] k[irályi] levél és a M[éltóságos] fő R válasz izenete a törvényeken nem gyökeredző biróskodási just és büntető hatalmat szándékoznak tulajdonitani a kormánynak: megmutatták továbbá azt is, hogy az utóbbi izenetekben elő hozott törvények a jelen esetre igen is alkalmazhatók, megmutatták végre azt is, hogy nemzeti méltó aggodalmuk a törvények s a nemzeti törvényes jusok és szabadságok teljes épségben való feltartások eránt viseltető köteles gondoskodásbol ered: Ő Cs. Kir. fő H[erceg]ségét köz tisztelettel arra kérik, a M[éltóságos] főRket pedig szives bizodalommal felszóllitják, hogy felirásuk javallatához való járulásokkal annak felterjesztését siettetni méltóztassanak."[32]

Ez után folytatatván a szóbeli sommás perek iránti tanácskozás, a rendes bírósággal felruházott helységekről, a nemesi községekről, és a k[irályi] városokrol szólló 4-ik, 5-ik és 6-ik t. czikelyek befejeztettek.

[31] V. ö. e kötet 558. l. 8. jegyzet.
[32] *Iratok*, II. k. 310. s köv. l.

130.

a)

1834 március 19

Országos ülés.

Tárgy: A sérelmek orvoslását sürgető 10-ik. a dorgáló leiratra válaszoló 6-ik és a január 3-i siettető leiratra válaszoló 3-ik izenet vitája.

b)

1834 március 18, 20, 21, 22

Kerületi ülések.

Tárgy: A törvényszékek rendezésének hátralévő anyaga: [I.] *A szóbeli summás perek 4—12. §-a.* [II.] *A görög keletiek törvényszékei.*

a)

Posony, Mart. 25-én, 1834.

Martius 19-én (161-ik) országos ülés tartatott a KK és RR teremében. Napi renden voltak a két tábla között fenforgó tárgyakban kerületileg készitett izenetek, s ezek közt legelsőben is a sürgető felirást tárgyazta, már 10-ik izenet.[1] A módositás, mellyre a kerületi RR reá állottak, 128-ik számú levelemből tudva van.[2]

Az ELŐLÜLŐ kir. személynök azon szempontbol indul: hogy midőn a KK és RR módositásra hajlottak, czéljok kétségkivül más nem volt annál, a mit minden hazafinak szivből ohajtania kell, t. i. hogy a két tábla közötti egyesülés eszközöltessék, s igy a felirás is Ő felsége elébe már valahára feljuthasson. Ha ez volt a czél, szükség mind azon kifejezéseket kerülni, mellyek a munkába vett közelitést gátolhatnák, s az egyesülést sikeretlenithetnék. Ezen tekintetből a kerületileg elfogadott módositási javallatban két változtatást kiván: u. m. l. Ne mondassék: *prosperitati nationali adversa gravamina*, hanem igy: *incremento prosperitatis nationalis adversa gravamina*, a mi a dolog értelmén nem is változtat. — 2. A javallat végén ezen kifejezés: *id quod veneranda legum authoritas exposcit, observare dignata fuerit*, szerfelet kemény, még keményebb, mint az eredeti első javallat,[3] s igy a czélt kétség kivül nem hogy előmozditaná, sőt akadályoztatja. Kéri tehát a RRket, egyezzenek meg hogy az *observare* szó *manutenere* szóval felcseréltessék.

Erre egy hangos: elfogadjuk! elfogadjuk! felkiáltás következett. — PLATHY még is csak ugyan felállott a Personalis javallatát védeni, mire új felkiáltás következvén, a dolog már már eldöntetve látszott. Azonban RAGÁLYI és DEÁK csak nem egyszerre felállottak, ellenkező értelemben szóllandók. — Első szóllott

RAGÁLYI: Ha már az eredeti felirás meg nem maradhat is a mint volt (a mit ő ugyan most is kiván), a Personalis módositására soha reá

[1] *Iratok*, II. k. 308. s köv. l.
[2] V. ö. 722. l.
[3] Ennek szövegét l. 722. l., *Iratok* II. k. 2. l.

nem áll. Az *incrementum* szót el nem fogadhatja, mert ez oly értelmet tulajdonitana felirásunknak, mintha azt mondanók: hogy mi már igy is boldogok vagyunk, következésképen ha előleges sérelmeink nem orvosoltatnak is, boldogok maradhatunk; s azon orvoslás csak nevelhetné boldogságunkat. Ez oly értelem, melly az előleges sérelmeket egészen kimozditaná állásukbol, s a nemzeti kivánatnak egészen fonák szint kölcsönözne. De a *manutenere* szót sem fogadhatja el, mert midőn arrol panaszkodunk hogy a kormány a törvényeket megszegte, mást nem kivánhatunk mint azt: hogy azokat teljesitse: vagy is hogy *observet*, nem pedig hogy *manuteneat*.

Deák hasonó értelemben szóllott. A *manutenere* szó egyenesen csak azt teszi, hogy a törvény mások által teljesitetni eszközöltessék, itt pedig a kormány ellen van panasz, ő sértette meg a törvényt, őtet tehát nem a mások általi teljesités eszközlésére, hanem teljesitésére kell felszóllitani. Különben is csak teljesitse a kormány azt, a mivel törvényeink eránt tartozik, ezek kétségkivül mások által is teljesitve lesznek. Egyébiránt hogy az *observare* szóba hogy lehet megütközni? a szólló követ meg nem foghatja, miután az oly szokott diplomaticus kifejezés: hogy nem csak számtalan felirásokban, de magában a Kir. Hitlevélben is feltaláltatik.[4]

Ez után Vay szóllott hasonló értelemben. Szeretik ugymond a Fő RR emlegetni: mennyire szivökön viselik az alkotmány fenmaradását. Hogy az előleges sérelmek orvoslása ezen czélnak egyik legfoganatosb eszköze, arrol senki sem kételkedhetik; azonban még is gátolják a Fő RR azon felirást, melly az orvoslás eszközlésére inditetik. Nem a szavak állitott keménysége miatt teszik tehát ezt, hanem azon czélzásbol, mellyet magok önként meg vallanak,[5] t. i. hogy a felirásnak sem idejét, sem helyét nem látják, a mi világos jele annak is: mennyire szivökön viselik az alkotmány épségét.

Clauzál: Igaz ugyan hogy az egyesüléshez közelités volt a czél, mellyet a RR elérni ohajtottak, midőn a kerületileg elfogadott módositást megállapitották. De az soha sem volt, s nem is lehet a RR értelme, hogy a közelités miatt, a dolog éredeme megváltoztassék. Pedig erre vezetnének a Personalis módositásai. Alkotmányunk gyökereibe vágnak az előleges sérelmek; hogy élhetnénk tehát oly kifejezéssel? melly azoknak nyomosságát annyira leszállitaná, hogy csupán a nemzeti boldogság öregbedésének, s nem magának a boldogságnak látszatának akadályai. Továbbá nem az panaszunk tárgya, hogy törvényeink a Haza részéről meg nem tartatnak, nem arra szándékozunk a kormányt felszóllitani hogy ez, vagy amaz törvényhatóság megszegvén a törvényt, azt kötelességének teljesitésére utasitsa, s ez által a törvényt manuteneálja, hanem arrol van szó: hogy ő maga tartsa meg a törvényt. Miután tehát az *observare* szó a dolog érdemével megegyez, azt mással felcserélni annyival kevésbé lehet, mert hogy nem is kemény ezen kifejezés, annak elegendő bizonságai a kir. hitlevelek és számos felirások, mellyek a főRR megegyezésével készültek. A szólló követ tehát azon hiedelemben lévén hogy a fő RR nem makacságbol, hanem meggondolásbol cselekesznek: el nem hitetheti magával hogy azon kifejezés ellen kifogást tegyenek.

[4] A király a hitlevélben megígéri: „praemissa omnia tam nos ipsi observabimus, quam per alios fideles subditos nostros... observari faciemus".

[5] Első válaszukban. (*Irat.ok*, II. k. 6. l.)

Igy NOVÁK is, aki egyszersmind küldőinek ismételt utasitását, mellynél fogva a diaeta rendbeszedését munkába vétetni kivánják, a RR pártfogásába ajánlja, mert ha bár ezen tárgynak vége szakad is, a 10-szer váltogatott izenet szomorú példája rémként álland előttünk minden jövendőbeli tanácskozásokban. — PALÓCZY szintén a Personalis ellen szól. A *manutenere* szó kegyelmet foglal magában, pedig alkotmányos országban nem kegyelemnek kell országolni, *leges debent habere summum imperium.*[6] A fejedelméhez mindenkor hiv, s a veszély napjaiban semmi áldozatoktol nem irtódzó nemes magyar nemzet nem vágy Europa dictatorságára, nem az Indiai kereskedés kincseire, sem az exaltált szabadsági idaeákhoz nem kapkod, egyedül törvényeinek megtartásában keresi boldogságát, azt tehát hiven támogatott kormányától méltán meg is kivánhatja.

Ezeknek ellenére a PERSONALIS mindég csak azon szemponthoz ragaszkodik hogy ha egyesülés tekintetéből kivántak a RR módositani, oly kifejezésel élni melly még keményebb mint az első, a czéllal egyenest ellenkezik, továbbá épen az mutatja az *observare* szónak szükségtelen voltát, hogy a kir. hitlevélben is feltaláltatik, mert ha ott van, nem szükség itt ismételni.

RÉPÁS a Personalis javallatát kész elfogadni. Az incrementum szó egyenes ösze hangzásban van a felirásnak tartalmával, mellynek elején azt mondják a RR hogy *intimo cum gratitudinis sensu recolunt Paternas Suae Mat[iesta]tis in provehendam gentis prosperitatem directas, benignis quoque propositionibus declaratas intentiones.*[7] — És igy már csak a felirásnak ezen szavaira ügyelve sem mondhatja hogy semmi prosperitásban sem volna nemzetünk, de még inkább nem mondhatja, hogyha az 1830-ki jó törvényekre, s p. o. azokra tekint, mellyek a magyar nyelv ügyében történtek.[8]

JUSTH hasonló értelemben szól. Azon boldogságot, mellynek öregbitése gátoltatik, ő boldogságnak nem tarthatja, annálfogva úgy hiszi hogy az incrementum szó épen nem gyengiti a sérelmek erejét. — ANDRÁSSY pedig szintén a Personalis javallatára voxolván, meg nem foghatja miért nem akarják némellyek a *manutenere* szót elfogadni? holott az elannyira egy értelmü az *observare* szóval, hogy magyarban a kettőt különbözőleg kitenni nem is lehet.

Történtek a másik részről a mult időkre némelly emlékeztetések is, — mire a Personalissal voxoló részről az mondaték: hogy a multak emlékezetének újitása nyert orvoslás után szükségtelen. Az incrementum szó védelmére pedig hogy a természetben nincs megállapodás, hanem vagy előlépés, vagy viszahanyatlás.

BÖTHY a kerületi szerkeztetést pártolva Répásnak felel: ha hogy az Operatumok a nemzetnek minden szomját kielégitenék, minden sebeit orvoslanák; kár lenne a sérelmekről, avagy csak egy szót is szóllani, de nem ugy van: mert vannak olyanok, és igen számosan vannak, mellyek a rendszeres munkák által soha sem fognak orvosoltatni. És valjon a honi nyelv ügyében tett lépések oly nagy kegyelmek e, vagy oly méltó okot adhatnak a nemzeti boldogság érzetére, mint ahogy állitatik? koránt sem, az anyai nyelvel élés oly természetes tulajdonom, mint tes-

[6] A *Jegyzökönyv* (VI. k. 106. l.) szerint: „Egy constitutionalis monarchiában, a mint jól mondják „Legum imperium vigere debet".

[7] *Iratok*, II. k. 1. s köv. l.

[8] 1830 : 8. tc.

temnek bár melly tagja, oly tulajdon, mellyet a legdespoticusab kormány sem ragadhat el; és nem abban áll ezen természeti tulajdonnal való élés szabadsága, hogy bölcsőmben dajkám azzal ringasson álomba, hanem abban áll hogy azon méltóságra emelve virágozzék a nemzeti nyelv, melly őt elrabolhatlanúl megilleti.

Szucsics Andrássynak felel: Ha, ugymond, *manutenere* csak anyit tesz mint *observare*, valjon miért harczolnak az egyértelmü szó ellen? miért kivánják a RR többségének állapodását felforgatni?

Brezovay: Kilencz izben mondák már a fő RR hogy első javallatunkat el nem fogadják, mi végre egyesülés tekintetéből módositást javallunk; de még mi előtt hozzájok ált ment volna javallatunk, mi előtt tudnók, mit mondanak reá a fő RR, itt már két szó előre gyanúba hozatik, előre biztositatunk hogy azt a fő RR el nem fogadják. Ezt valóban nagyon sajnálja a szólló követ, s az itt hallott módositásokra annál kevésbé áll, minthogy azok a felirást puszta szavakká változtatnák.

Pázmándy: Nem puszta szónak tartja azt, mellyet a Personalis javallatba hozott, hanem olyan szó, melly a felirásnak élet erét vágja el. Arra tehát soha reá nem áll. Kérdi egyéb iránt, mit nevezhetni kemény kifejezésnek? nem de egyedül azt, mely szokatlan, s a diplomatiai stylusban elő nem fordúl. Már ugyan az *observare* szórul lehet e ezt csak távolrol is állitani? akár kinek itéletére bizza.

Bezerédynek arra: hogy most is csak az eredeti első szerkeztetést kivánja elfogadni, új inditó okúl szolgál a tapasztalás; már is mire vezetnek az új meg új módositások! Ha elfogadjuk az *incrementum* szót, nem de azt ismerjük el, hogy a praeferentialis sérelmek által érdeklett tárgyakban nemzeti boldogság virágzik, és csak ennek öregbitéséről kell gondoskodni, és a praeferentialis sérelmek iránti panasz eképen még azok tárgyában a nemzeti jólét elvallására változnék. Már ez a dolgok állapotjával és a törvényhozó test czéljaival, öntartásával megegyez e, itéljék el a RR és itéljék el azt is, mire vezet, ha még a diploma szavai is ellenvetésre találnak. Látván azonban a szólló követ később hogy az eredeti felirásrol már szó sem lehet, s csak a kerületi módositás, vagy a personalis javallata közt lehet választani; a kerületi mellet fejezé ki magát annál inkább: mivel azt, hogy a természetben megállapodás nincs, hanem előlépés, vagy viszahanyatlás, a követ elösmeri ugyan s kivált kép az előleges sérelmek tárgyaira nézve hazánk állapotjában sajnosan érzi; de ezen igazságban okot nem talál hogy a nyavalya orvoslására a jó egészség előmozditásának szinét kelljen ruházni. Arra nézve pedig hogy a multaknak emlékezetét ne ujitsuk,[9] igen kivánná a követ: hogy ezen szomorú emlékezet a valóságban ne újulna, de azt miért ne lehessen a sérelmek orvoslására nézve a királyi diplomában kifejezett igérethez ragaszkodni? ő nem látja.

Dubraviczky: Ugy nyilatkozik hogy az eredeti felirásra lévén utasitása, attol ha maga marad is, el nem áll, és még a kerületi ülés módositását sem fogadja el.

Balogh szintén ezen példát kivánja, ugymond, követni, s mivel egyenes utasitása van hogy a fő RR javallatához álljon, ő semmi nemü más módositást, mint mellyet a fő RR javallottak, el nem fogad.

[9] Célzás a personalis kijelentésére, aki idézte az 1825 nov. 26-i királyi leirat szavait: „Eventus praeteritorum in exempla futurorum non trahi". (*Jegyzőkönyv*, VI. k. 113. l.)

PETROVICS (Krassó) a kerületi javallat mellet marad. Az incrementum szót azért nem fogadja el, mivel az a sérelmeket kérelmekké változtatná, a manutenere szót pedig azért, mivel ez azt tenné, hogy úgy tartja fel a kormány a törvények tekintetét, a mint most vannak t. i. megszegett, elmagyarázott állapotban; ő pedig nem igy, hanem a törvények valódi lelke szerint kivánja teljesitetni a törvényeket.

LA MOTTE ellenben a felirás sikerét nem a kifejezésektől, hanem a király jó szivétől várja.

NAGY: Én a csinos illendőségnek mindég barátja voltam, és vagyok; a csinos kifejezést két magános ember közt is megkivánom, annál inkább a törvényhozó test két táblája között, és leginkáb midőn a nemzet a fejedelemhez szóll. De már minő illetlenséget láthatnának a főRR a kerületi javalatban? egyátallában meg nem foghatom, attol tehát el sem is állok, s a Personalis javallatait már épen el nem fogadom. Én ugyan nem mondom hogy épen semmi se történt volna boldogságunk öregbitésére, ámbár ugyan a nyelvet nem annyira a boldogság, mint a nemzetiség cathegoriájába számitom; de azt csak ugyan kéntelen az előlülő is elösmerni, hogy a prosperitas nationalis leginkáb a kereskedés virágzásától füg, már tehát oly országban, mellyben a kereskedés igy áll, mint mi nállunk; én ugy hiszem a prosperitásnak nem incrementumárol kell beszélni, hanem fundatiójárol; először meg kell fundálni, az után lehet csak öregbiteni. Azt mondá továbbá az előlülő, nem kell az *observare* szót ujitani, mert már ott van a diplomában. De én azt mondom: épen azért kell ujitani. Igen jól tudja az előlülő, hogy midőn a ministerek kivánt responsabilitásának, circulatiónak és sok más ilyeneknek a diplomába tételét el nem fogadtuk, mert harmadnapra koronázni kellett, azokrol pedig soká folyt volna a vitatás,[10] midőn továbbá azt mondottuk hogy az ismét elfogadott régi diplomában ott van az integritás regni, megesküdött reá a fejedelem, no már valahára incorporálja Dalmatiát, még az udvar is azt mondotta: bizon helyes kivánság, nem lehet ellene szóllani. Kirendelték hát a Biztoságot,[11] azóta elmult 3 esztendő, egyszer tartot a Nádor ülést, azzal punctum, mai napig sem történt semmi. Már ugyan mondja meg nekem a M[éltósá]gos Personalis úr! hogy ha mi is megigérvén az ujonczokat, haza mentünk volna, s a helyet hogy kiállitanánk őket, 3 esztendeig a fülünk bojtját se mozditottuk volna, hogy tetszenék ez a kormánynak? Én tehát azt tartom, a nemzet szine előtt megesküdött a fejedelem, hogy leges observabit, még is itt az előleges sérelem: szükség tehát emlékeztetni ut observet. Én nem is gondolnám hogy az observare, meg manutenere annyira egy, hogy magyarban különbözőleg kitenni sem lehet, mert manutenere = feltartani, observare = megtartani; pedig a kettő között nagy ám a különbség.

MAJTHÉNYI azt valja hogy Nagy Pálnak ezen beszédje által nagy zavarba jött. Miután ugymond: az illendő szóllásnak, vagy is a lágy kifejezéseknek a Sopronyi követ volt mindég legerősb védlője, s ez okért azzal is megelégedettnek mondá magát, ha minden phrasis nélkül az 1825-i felirásra[12] hivatkozunk, miután hasonló csinos szóllási

[10] A *Jegyzőkönyv* szövege (VI. k. 111. s köv. l.) pontosabb: „A mult koronázásbeli ország gyülés alkalmával az inaugurális diplomába a prés szabadságát, a ministereknek felelet terhe alá vetését is kivánták a KK és RR abba beiktattatni, de rövid lévén az idő, azt más alkalmatossabbra halasztották".

[11] Az 1830 : 5. tc.-kel.

[12] Az 1825 okt. 22-i feliratra. (Az 1825/7-i országgyülés *Irásai*, 51. s köv. l.)

indulatból lett attyává a Barsi felirásnak is, mellyet már sorvadt gyermeknek, s tudja Isten minek neveztek: mindezek után méltán várta, s reménlte hogy ellenkezőleg fog azon követ úr nyilatkozni, mint ahogy nyilatkozott. Ő a kerületi módositást semmi esetre sem pártolja.

BERNÁTH ellenben minden kivétel nélkül tökéletesen úgy voxol, mint Nagy, kiről egyébiránt azt hiszi hogy az oldalaslag hangzó itélgetéseken felül van emelkedve.

NAGY igen sajnálja, ha Hont v[ármegye] követe zavarba jött, nem volt oka reá. Az 1826-ki felirásra hivatkozásból nem lágyitás, sőt erősités akaratját kellet vala kihuznia, mert számtalanszor mondá a szolló követ, hogy ott az ország sérelmét sokkal erősebben, s kimeritőleg előadatva lenni hiszi, mint a hogy azt a jelen felirás rajzolja. A többit egyébiránt tréfának veszi, s feleletre nem méltatja.

BORCSICZKY igy szóllott: Én igen nagyon elhiszem hogy a főRR nem baráti az *observare* szónak, mert hiszen a törvény meg nem tartásából csak nekik volt hasznuk. Engem, ha adós volnék, utólsó ingemig exequálnak, ők mindjárt segitenek magokon egy kis sequestrummal, bár ha a jólelkü hitelezők éhen vesznek is.[13] Ők szedték fel ezüstben a sok kölcsönt, s nekik volt jó azt rosz papirossal fizetni s a t., s a t. A manutenere szónak elfogadása tehát csak annyit tenne, hogy a fő RRnek azon szabadsága, melly szerint a jó lelkü hitelezőt sequestrummal kijátszák, s ezüst helyet papirossal fizetnek, tovabbad is manuteneáltassék. De köszönöm én az ilyen manutentiót; s ámbár meg vagyok győződve hogy a főRR az *observare* szót nem csak ezen felirásbol, de még a jövő diplomából is igen szeretnék kiküszöbölni, készebb vagyok még 20 izenetet váltani, mint az *observare* szótul elállani.

A PERSONALIS felel, hogy egy oly fényes testről mint a főRR táblája, akár azt, hogy a törvény megszegéséből hasznot keresne, akár pedig a törvény megtartásának kötelezését a diplomabol ki törülni kivánná, feltenni egy átaljában nem lehet. Nem más czél vezérli a fő RRket e jelen tárgyban is, mint az: hogy a felirást elfogadhatóbbá tegyék.

Miután még a kerületi szerkeztetést a fent irtakon kivül Somsics, Szabó, Prónay, Zmeskáll, Pogány, Szirmay, Ötvös M., Hertelendy, Vitéz, Návay és B. Prényi, s igy öszvesen 26-an pártolák, a Personalis mellett egész kiterjedésben pedig még csak Széll, B. Sztojka, Pfansmid, Marics, K. Horváth, Poszavecz, Torkos, Benesik, Markovics (Posega) és Hegedüs, öszvesen a fentebb feljegyzettekkel 15-en szóllottak — Dubraviczky és Török az eredeti felirás mellet, Roskoványi és Majthényi a Personalis módositásának első része ellen, második része mellett nyilatkoztak: a PERSONALIS végzésnek jelenté, hogy a kerületi szerkeztetés a mint áll, helybe hagyatik. Melly is a fő RRhez azonnal által küldetett.[14]

Következett a Barsi felirást tárgyazta 6-ik izenet, mellyet utóbbi levelemben közlöttem, ennek elveire nézve oda nyilatkozott a PERSONALIS, hogy bár nem akar is a Tarnóczy beszéde velejének taglalgatásába ereszk-

[13] A főrendek „közül, ha valakinek nints kedve a hitelezőit kifizetni, ámbár se majoratust nem bir, sem defectus fundi nála nem találtatik, hamar tud magának olly sequestrumot szerezni, melly szerént minden pörei a concursusra utasittatnak és ez által a hitelezők, ha tsak a magok kifizetését ad graecas calendas nem akarják elhalasztani, kéntelenek megeggyezni". (*Jegyzőkönyv*, VI. k. 118. l.)

[14] A küldötség tagjainak névsora: *Jegyzőkönyv*, VI. k. 121. s köv. l.

kedni, azt mindazon által az 1741 : 8. t. czikellyel ellenkezőnek s inconstitutionalisnak tartja, s kérdi, valjon meg lehet e a Felségtől azon just tagadni, hogy hasonló itéletét szintén kifejezhesse? Annyival inkább, mivel itt nem a Barsi követ személye, hanem beszédje szenved kárhoztatást; már pedig hogy ilyen feddésre a kormánynak jusa van, s hogy annak gyakorlatában is volt, mutatják az 1729-ki, 1764-ki, 1811-ki példák,[15] mellyek irott törvényekkel sok részben el nem határozott institutióinkban, erős hatóságuak. Ellenkező példát a RR mutatni nem tudnak, ugy azt sem tudják bébizonyitani: hogy az érdeklett jus valaha reclamáltatott volna az ország részéről.

Azonban ezen észrevételekre hangos *maradjon*nal felelvén a RR, az izenet felkiáltás által helybe hagyatott.

Justh, B. Prényi, Poszavecz, Plathy, Markovics (Posega) és Hegedüs ovólag kijelentetik: hogy az izenet elveit magokénak nem ösmerik. — Aczél pedig most érkezett utasitását tudatja a RRkel: melly szerint Arad Rendei a felirást szükségtelennek tartják.

A harmadik izenet[16] egyszeri felolvasásra helybe hagyatván, valamint már előbb a két elsőb, úgy ez is a fő RRhez általküldettek. Ott azonban tanakodás alá nem vétettek, hanem felolvastatván köz leiratra bocsájtattak. — Mondják hogy Husvét előtt a főRR ülést nem tartanak.

b

A KK és RR egyébiránt egy részben még *Martius 18-án*, nem különben *Martius 20-án, 21-én és 22-én* tartatott kerületi üléseikben a Forum Coordinatio tömegéből még hátra volt tárgyakat bevégezték.

[I.] Nevezetesen a *szóbeli* pereket tárgyazta t. czikelyt folytatván,[17] részint az előbbi végzésekkeli egybehangoztatás, részint a summarius perekről jövendőben s hozandó intézkedések fenhagyása tekintetéből a *summarius* szó ezen egész t. czikelyből, a királyi városok rendes birósságáról szóló 2-ik czikely 1-ő §-sából[18] pedig a *verbalis* szó ki törültetett — egyébiránt ily rendel folytatták a KK és RR állapodásaikat:

§. 4. A rendes birósággal felruházott községekben a 60 ftot nem haladható szóbeli pereket a helység fő birája két tanácsbelivel fogja elitélni. Feljeb vitel a megye törvényszékére birtokon kivül.

[15] „....a királyi intésről s befolyásrol az 1811. 1729. ország gyülési esetek az akkori ország rendei felirásaival megegyezve... világos példát mutatnak". (*Jegyzőkönyv*, VI. k. 123. l.) — Az 1729-i és 1764-i országgyűléseken a kormánynak az a törekvése teremtett feszült hangulatot, hogy a nemesség adómentességét megtörje s a folyton növekvő katonai kiadások egyrészét a nemesekre hárítsa át. A feszültség mindkét alkalommal keményhangú királyi leiratokra adott alkalmat, sőt 1764 szeptemberében Mária Terézia a leghangosabb ellenzékieket „ad audiendum verbum" maga elé idézte. 1811-ben a devalvációs pátens elfogadása elleni harc már az országgűlés előtt Trencsén, Pest és Sopron megyék ellen keményhangú dorgálást s az előbbi kettőhöz királyi biztos kiküldését eredményezte; az udvar kemény leiratokkal s az ellenkező országgyülés bezárásával juttatta diadalra azt az 1811 május 8-i királyi köriratban kijelentett elvet, hogy a pénzügyi reformterv alapelveinek tárgyalása nem tartozik az országgyülésre, amely csak a kivitelezéssel kapcsolatos részletkérdésekbe szólhat bele.

[16] Tárgya az 1833 május 20-i feliratra érkezett január 3-i királyi válasz. (*Iratok*, II. k. 312. l.)

[17] Az 1—3. § tárgyalásáról olv. e kötet 730. s köv. l.

[18] *Iratok*, II. k. 329. l., e kötet 473. s köv. l.

§. 5. a nemes községekről szóll. A küldötség azt javallá, hogy a közönségesen úgy nevezett nemesi Hadnagyok 12 ftig, azon felül pedig 60-ig sz[olga]bró s esküdt ítélje el a szóbeli pereket. Ennek következésében némi vitatás támadt a felett: valjon a szabadon választott nemes előljáróknak kisebb birói hatóságot kell e tulajdonitani, mint a rendes magistratussal biró helységek bíráinak? más részről pedig az fordult elő, hogy az ily nemes előljárók hatósága csupán mintegy compromissumon épülhetvén, ez pedig sem a compromittens nemes lakosok örököseit, sem azon egyes tagokat, a kik netalán ellenkeznének, nem kötelezhetvén, egyébiránt is a nemesnek a szolgabiró lévén törvényes birája: lehet e általában véve a nemesi községek előljáróinak birói hatalmat törvény által tulajdonitani? — Végre DEÁK inditványa szerint abban lőn az állapodás: Hogy a rendes magistratussal biró nemes községekben, ugy azokban is, mellyek rendes magistratussal ugyan nem birnak, szabadon választott hadnagyaik mindazáltal a nemes lakosok kisebb pereit ekkorig is itélték, vagy jövendőben hasonló birói hatósággal választatni fognak, ezek fogják más két előljáró tag segitségével a 60 fton felül nem terjedhető szóbeli pereket itélni, — ahol pedig sem rendes magistratus, sem a fentebb érintett hatósággal választott hadnagyok nem találtatnak, ott a kerületbeni szolgabirót esküdt társával illeti a bíróskodás. A feljebvitel mind a két esetben birtokon kivül a törvényszékre tartozván.

§. 6. A praedialistáknál, ha helybeli előljáróik vannak, 12 ftig a helybeli biró vagy hadnagy, ezen felül 60 ftig, ha van azon megyében rendes Praedialis Szék, e végre választandó 2 biró, különben a sz[olga]biró fognak itélni, amazoktol a Praedialis székhez, ettől a megyei törvényszékhez appellálhatván. Ezen két utóbbi bíróskodás állapitatott meg a rendes helybeli magistratussal nem biró praedialistákra nézve is.

§ 7. Szóll a királyi városokrol, — ezekre nézve a város bíráját egy tanácsbelivel, s egy szintén voxal biró notariussal javallá a 60 ftig terjedő szóbeli perek birájának a küldötség.

De KRICSKE, HAVAS, KOLEDA, és VÁGHY előadásai és felvilágosításai következésében jónak látták a RR ezen bíróskodást a 3 személyhez kötés által nem nehezíteni; annyival inkáb mivel a k[irályi] városokban a feljebb vitel minden haladék nélkül nyomban megtörténhetik. Azonban RAGÁLYI inditványára azt is jónak találták a RR hogy ezen szóbeli bíróskodás ne legyen szükségeskép a város birájának személyéhez kötve, a ki különben is nagyon el van foglalva, s a magistratusnak, vagy (a hol ez igy külön választva van) törvényszéknek rendszerinti elnökje. Annak okáért abban állapodtak meg a RR hogy a 60 ftot nem haladó szóbeli perek elitélésére minden tisztépitő szék alkalmával választassanak szabadon egy vagy több személyek, a mint a helybeli körülmények kivánják; kiknek itéleteitől a városi tanácshoz, vagy törvényszékhez lehessen appellálni.

A 8-ik, 9-ik, 10-ik §§. a Kerületekről, Turopolyi Nemesekről, s a Tengermellékéről rendelkeznek. A kerületekben az illető városi birák, vagy illetőleg hadnagyok, 2 előljáró hozá járultával fogják a szóbeli pereket itélni. A Jász, Kún, Hajdu kerületekben a Kerületi törvényszékhez, a Szepességi XVI. sárosoknál pedig a megye Sedriajához rendeltetvén a feljebb vitel. A Turopolyiakra nézve jónak látták a RR megerősiteni azon szokást: melly szerint a Comes Curialis eddig nem csak 60 ftokig, hanem azon felül is elitélte a szóbeli pereket, mellyek ott a

tiszta, s nyilvános keresetekre nézve megszoritás nélkül divatoznak. A feljebb vitel mindazáltal 60 ftig birtokon kivül, azon felül pedig birtokon belül rendeltetett a Zágráb megyei törvényszékre.

A 11. §-ban minden fentebb kivétel alá nem ejtett nemesekre nézve, a sz[olga]biró rendeltetik esküdt társával, a 60 fton felül nem haladó szóbeli perek birájának, feljebvitel a törvényszékre birtokon kivül.

A 12-ik §. azt rendeli hogy a szóbeli perek birái minden esetre birói hittel lekötelezendők, s magokat a kiszabandó szertartásokhoz alkalmazandók lesznek. Mihez még hozzá adatott[19] hogy a helységek birái 3, a többiek 8 nap alatt, a sz[olga]birák pedig szintén mentől rövidebb idő alatt tartoznak a panaszt felvenni. A procedurának s itélet tétel rendjének további elszerkezése ad ordinem processualem tartozván.[20]

[II.] Ez után a *Jász Kunsági* taxák schemája kevés változtatással ugy, a mint azon kerületek követei által az eddigi szokással egybevetőleg részint a régi, részint kisebb, és sehol nagyob nagyob idomban kidolgoztatott, helybe hagyatik[21] Nem különben a folyamatban lévő pereknek az ujonnan coordinált bíróságokhoz leendő által tételéről mult levelem értelmében szerkeztetett törvényczikkely[22] megrostáltatott.

Hátra volt még a Nem egyesült Görögök Consistoriumainak elrendelése végett kirendelt küldötség javallata. A melly mindenekben jóvá hagyaték a következő két világositással s részint változtatással: 1.) Hogy a Romai vagy Görög Catholicusokkal vegyes házasságok mindenkoron a Catholica Szentszék előtt itéltessenek, az evangelicusokkal vegyes házasságbol eredő perek pedig a bépanaszlott fél Consistoriuma elébe tartozzanak, s mind a két félre nézve tulajdon vallása elvei szerint itéltessenek. Ezen határozatnak az szolgálván alapjaúl hogy a Görög nem egyesültek házasságai magára a kötésre nézve is feloldozhatók, s igy nem Szentségek, de még is nem mind azon esetekben feloldozhatók, mellyekben az evangelicusoknak pusztán polgári kötés természetü házasságai. — 2.) Minthogy oly eset is fordult elő hogy (Palóczy előadása szerint) egy bizonyos Görög nem egyesült hitü személy, a Niceumi Oecumenicum Concilium[23] által tilalmazott negyedik házasságra akarván lépni, s a mi szintén ritka eset, első feleségét, kitől elvált volt, szándékozván negyedik feleségének venni, a Carloviczi Metropolita által dispensatio végett a Constantinapolyi Patriarchához utasitatott, ki, a keleti birodalomnak a nyugoti birodalomtul elszakadása magára az egyházra is által menvén, szintoly Supremátiát követel, mint a Romai Pápa, sőt azt gyakorolja is, elannyira hogy némelly tekintetben még az Orosz birodalombeli Szent Synódus is alája van vetve, ne hogy tehát ezen kül-

[19] Mint 13. §. A határozatot a kerületi ülés a 3. § tárgyalása alkalmával hozta. (V. ö. e kötet 735. l.)

[20] A kerületi törvényjavaslat végleges szövegét l. *Iratok*, II. k. 350. s köv. l.

[21] „A birói s egyébb taksák lajstroma" négy fejezetben csoportosítja az anyagot, mégpedig a bíróságok rendezéséről szóló kerületi törvényjavaslat függeléke gyanánt. A jász-kun taksákat a III. fejezet sorolja fel. (*Iratok*, II. k. 385. s köv. l.)

[22] *Iratok*, II. k. 373. l., e kötet 729. s köv. l.

[23] Sem az első nicaeai egyetemes zsinat (325) 20, sem a második (787) 22 kánonja között nem szerepel az említett rendelkezés.

országi hatalom bár mi tekintetben is a magyar honbeli ügyekre hatást gyakorolhasson, a törvényczikkelybe világosan ki tétetett: hogy a Görög nem egyesültek Consistorialis ügyeinek felsőb visgálata az országból semmi esetben ki nem vitethetik.

A Consistorialis biráknak számja s itélő hatalmuknak köre, hatása itt is azon elvek szerint rendeltetett el, mellyek a Catholicusok Szentszékeire, s az evangelicusok consistoriumaira nézve vezérül szolgáltanak. Első biró lesz a Dioecesanum Consistorium, mellynek elnökje a Püspök, a consistorium tagjai: 8 assessor, két monasterialis, két protopraesbyter, két parochus, és két világi. 2-ik bíróság lesz az Appellatorium Consistorium. Ennek elnökje a legidősb püspök, tagjai 10 assessorok, a fentebbi kijegyzés szerint, kivévén hogy a monasterialis tagok helyet 2 Hegumen,[24] azon kivül két Archimandrita.[25] Legfőbb bíróság pedig a Carloviczi Metropolitai Szék.[26] Ezen tárgy végeztével a Fororum Coordinatio bérekesztetvén, Martius 22-én s 24-én a t. czikelyek magyarra fordítása rostáltatott. — A Nagyhéti napokban ülések nem tartatnak.

[24] „Klastromi igazgató".
[25] Apát.
[26] A görögkeleti consistoriumokról szóló cikk a kerületi törvényjavaslatban a XX. articulus lett. (*Iratok*, II. k. 369. s köv l.)

TARTALOMJEGYZÉK

1833

Lap

68. szám. *a)* Kossuth szerkesztői izenete. *b)* Utólagos részletek az augusztus 2-i és 3-i ülésből: úrbér, viták az irtások visszavétele körül. *c)* Augusztus 5, 6. Országos ülések: urbarialis bormérés. — Augusztus 12—14. Előzetes összefoglalás 7

69. szám. *a)* Augusztus 6. Országos ülés: urbarialis bormérés, a jobbágy pálinkafőzési joga. *b)* Augusztus 7. Országos ülés: a legelők elkülönítése; ki kérheti, hol hajtható végre? — Augusztus 16, 17. Előzetes összefoglalás 19

70. szám. *a)* Augusztus 8. Országos ülés: úrbér; a legelők felosztásának kulcsa. *b)* Augusztus 9. Országos ülés: a lelkipásztorokat, tanítókat, jegyzőket megillető legelő kérdése, a zsellérek legelőjárandósága. — Augusztus 21, 22. Előzetes összefoglalás 32

71. szám. *a)* Augusztus 10. Országos ülés: úrbér, a csekély legelő felosztása, a kivételezett vármegyék. *b)* Augusztus 12. Országos ülés: a jobbágy faizása az urasági erdőben. *c)* Augusztus 13. Országos ülés: a jobbágy joga épületfára, a lelkipásztorok és tanítók tüzifaellátása. — Augusztus 23—25. Előzetes összefoglalás 44

72. szám. *a)* Augusztus 14. Országos ülés: úrbér, makkoltatás urasági erdőben, a gyümölcsszedés tilalma. *b)* Augusztus 16. Országos ülés: a telki állományhoz tartozó és közös erdő használata. *c)* Augusztus 17. Országos ülés: a jobbágy húsmérési joga, egyéb földesúri jogok bitorlásának tilalma. — Augusztus 26—29. Előzetes összefoglalás 58

73. szám. *a)* Az augusztus 17-i országos ülés vitái a földesúri monopoliumokról. *b)* Augusztus 19. Országos ülés: úrbér, a föld tulajdonjogának elve, a füstpénz. *c)* Augusztus 21. Országos ülés: vita a szavazás technikájáról, az abszolút és relatív többség kérdése .. 70

74. szám. *a)* Augusztus 22. Országos ülés: úrbér, a kilenced kérdése. *b)* Augusztus 23. Országos ülés: a papi tized bérbevétele. — Augusztus 30—szeptember 4. Előzetes összefoglalás 88

75. szám. *a)* Augusztus 23. Országos ülés: úrbér, a kilenced szedésének módja. *b)* Augusztus 24. Országos ülés: a kilenced részletkérdései. *c)* Auguztus 26. Országos ülés: a kilenced behordása újabb vita a szavazatok számlálásáról. *d)* Augusztus 27, 28. Országos ülések: a borkilenced és hegyvám. *e)* Augusztus 29. Országos ülés: állatdézsma, konyhai adózás; a robot vitájának kezdete. — Szeptember 5—7. Előzetes összefoglalás 104

76. szám. *a)* Augusztus 30. Országos ülés: úrbér, a robot teljesítésének módozatai. *b)* Augusztus 31. Országos ülés: a rest jobbágy büntetése, hosszú fuvar, favágás. *c)* Szeptember 2. Országos ülés: urbarialis vadászat, mesteremberek, művészek robotváltsága. — Szeptember 8—12. Előzetes összefoglalás. *d)* Szeptember 12. Főrendi ülés: az úrbéri törvénycikkelyek tárgyalásának kezdete; a szabad költözés 124

Lap

77. szám. *a)* Szeptember 3. Országos ülés: úrbér, a földesúri monopoliumok megszüntetése és a roboton felül teljesített jobbágymunka. *b)* Szeptember 4. Országos ülés: a régi szerződések érvénye, örökváltság. — Szeptember 13—15. Előzetes összefoglalás. *c)* Szeptember 12. Főrendi ülés: beszédek az usufructuatio körül 145

78. szám. *a)* Szeptember 5. Országos ülés: úrbér örökös és ideiglenes szerződések. *b)* Szeptember 6. Országos ülés: az úrbéri szerződések megkötésének módja. *c)* Szeptember 7. Országos ülés: községi bírák és esküdtek választása, helytartótanácsi beavatkozás. *d)* Szeptember 9. Országos ülés: jegyzőválasztás, a bíró és jegyző elmozdítása. — Szeptember 16—18. Előzetes összefoglalás. *e)* Szeptember 13. Főrendi ülés: úrbér, a telekadásvétel korlátai .. 171

79. szám. *a)* Szeptember 10. Országos ülés: úrbér, földesúri befolyás a községi ügyekre. *b)* Szeptember 11. Országos ülés: a jobbágy végrendelkezési joga. *c)* Szeptember 12. Országos ülés: az úriszék. *d)* Szeptember 13. Országos ülés: az engedetlen jobbágy elleni eljárás. *e)* Szeptember 14. Országos ülés: úrbéri perek fellebbvitele. — Szeptember 19—21. Előzetes összefoglalás. *f)* Szeptember 14, 16. Főrendi ülés: úrbér, jobbágytelki állomány, telekcsere, irtások; előzetes összefoglalás szeptember 23-ig 193

80. szám. *a)* Szeptember 23—25. Kerületi ülések: a főrendi javaslatok az úrbéri tárgyban. *b)* Szeptember 17. Főrendi ülés: úrbér, pálinkafőzés, legelő elkülönítése mennyisége 213

81. szám. *a)* Szeptember 26—28. Kerületi ülések: úrbér, a további főrendi módosítások. *b)* Szeptember 17—19. Főrendi ülések: úrbér, fairtás, épületfa, gyümölcsszedés, húsmérés, füstpénz, kilenced, ugarkilenced, konyhai adózások 231

82. szám. *a)* Szeptember 28—október 3. Kerületi ülések: úrbér a főrendi módosítások vitája. *b)* Szeptember 19, 20. Főrendi ülések: úrbér, robot, örökváltság, községek belső igazgatása 249

83. szám. Az október 1—5. közötti kerületi ülések részletesebb ismertetése: a főrendek módosító javaslatai az úrbéri tárgyban 267

84. szám. *a)* Október 7—12. Országos ülések: a főrendek észrevételeire adandó válasz az úrbéri törvénycikkelyek kérdésében. *b)* Október 10—12. Főrendi ülések: az úrbéri cikkelyek másodszor a főrendek előtt 276

85. szám. *a)* Az október 8—12. között tartott országos ülések érdekesebb vitáinak ismertetése. *b)* Október 14, 15. Országos ülések: befejeződik az úrbéri törvénycikkelyek második olvasása. *c)* Október 14—16. Főrendi ülések: az úrbéri törvénycikkelyek második olvasásának befejezése 288

86. szám. *a)* Az október 12—15. között tartott országos ülések érdekesebb felszólalásai. *b)* Október 17. Kerületi ülés: a távollevő főrendek ügye, a főrendek által másodszor visszaküldött úrbéri törvényjavaslat vitája 298

87. szám. *a)* A távollevő mágnások ügyében, az október 17-i kerületi ülésben elhangzott beszédek. *b)* Október 17—19. Kerületi ülések: az úrbéri törvényjavaslat harmadszori vitája 309

88. szám. Október 21—25. Kerületi ülések: úrbér harmadszor, régi szerződések, örökváltság a jobbágyközség igazgatása, úriszék, a jobbágy személyes biztonsága 319

89. szám. Október 26—30. Országos ülések: az úrbéri törvényjavaslat harmadszor országos ü és előtt; Az I—VI. tc. és a VII. tc. 1—3. §-a. 330

Lap

90. szám. *a)* Tarnóczy beszéde az október 30-i kerületi ülésben az úr s a jobbágy viszonyáról *b)* Október 31. Országos ülés: az úrbéri VII. tc. 4. §-a: A helytartótanács, vagy a Curia legyen-e az úrbéri perek fellebbviteli fóruma? A VIII. tc. és a fejezés. *c)* Október 31. Főrendi ülés: az úrbéri törvénycikkelyek harmadik olvasása; az I—III. tc. — A november 2-i főrendi ülés előzetes ismertetése .. 342

91. szám. *a)* November 2. Főrendi ülés: az úrbéri IV—VI. tc. harmadszor. *b)* November 4. Főrendi ülés: az úrbéri VII. és VIII. tc.-ek. *c)* November 5, 6. Kerületi ülések: a főrendek harmadik válaszizenete az úrbéri törvénycikkelyek tárgyában. — A november 6-i kerületi ülés végzéseinek előzetes ismertetése 352

92. szám. November 6—8. Kerületi ülések: a rendek a vitás úrbéri pontokban kitartanak nézeteik mellett. Javaslat a kerületi ülések megszüntetésére 361

93. szám. *a)* November 8. Kerületi ülés: a rendek elvetik a kerületi ülések átmeneti megszüntetését célzó javaslatot. *b)* November 9. Országos ülés: a negyedik úrbéri izenet szövegének vitája, az úriszék kérdésében tartott beszédek 370

94. szám. *a)* November 11. Főrendi ülés: a rendek negyedik úrbéri izenetének vitája. Döntés: elveik fenntartása mellett nem hátráltatják a felterjesztést. *b)* November 13. Kerületi ülés: a főrendek negyedik úrbéri válaszizenete. 381

95. szám. *a)* November 13. Kerületi ülés: a főrendek negyedik úrbéri izenete fölötti vita folytatása. *b)* November 15, 16. Kerületi ülések: az ötödik, utolsó úrbéri izenet megfogalmazása. Indítvány a vallásügy újból való felvételéről. *c)* November 18. Országos ülés: az ötödik izenet, a felirat és az úrbéri törvénycikkelyek szövegének jóváhagyása. *d)* November 19. Főrendi ülés: elfogadják a szövegeket. *e)* November 19. Elegyes ülés: a felirat és az úrbéri törvénycikkelyek ünnepélyes felterjesztése. — A november 20-i kerületi ülés előzetes ismertetése 391

96. szám. *a)* November 20. Kerületi ülés: Balogh javaslata a lengyelek érdekében. *b)* November 21. Kerületi ülés: a sérelmek orvoslását sürgető felirat szövegének megállapítása. A törvénykezési operátum tárgyalásának megkezdése. — A november 22-i és 23-i kerületi, ill országos ülések előzetes ismertetése 400

97. szám. *a)* November 22. Kerületi ülés: indítvány a békebírói intézmény létesítésére. *b)* November 23. Országos ülés: Balogh megismétli javaslatát a lengyelek érdekében. *c)* November 25. Kerületi ülés: a törvényszékek rendezésének első pontja: az úriszék. *d)* November 25. Főrendi ülés: az előzetes sérelmekre választ sürgető feliratjavaslat 412

98. szám. *a)* A lengyel kérdésben elhangzott beszédek a november 23-i országos ülésben. *b)* November 26, 27. Kerületi ülések: válasz a főrendeknek a sürgető felirat tárgyában; az úriszék vitájának folytatása. — A november 29-i és 30-i kerületi ülések előzetes ismertetése 423

99. szám. *a)* További beszédek a lengyelek mellett a november 23-i országos ülésből. *b)* November 29. Kerületi ülés: harmadik izenet a sürgetés tárgyában; az úriszék vitájának folytatása. — A december 2—4-i kerületi ülések előzetes ismertetése 432

100. szám. *a)* A lengyel kérdés vitájának további részletei a november 23-i országos ülésből. *b)* November 30. december 3., 4., 6. Kerületi ülések: az úriszékről szóló törvénycikkely további paragrafusai .. 441

Lap

101. szám. *a)* November 28, december 2. Országos ülések: a pótló utasítások értéke, harmadik izenetváltás a sürgető felirat tárgyában. *b)* December 3. Kerületi ülés: a sérelmek sürgetése tárgyában kelt harmadik főrendi válaszizenet megvitatása. *c)* December 5. Országos ülés: a sürgető feliratra vonatkozó negyedik izenet vitája. *d)* December 7. Kerületi ülés: a Juridicum I. tc. 8. §-a a mezővárosok és községek bíróságairól 453

102. szám. *a)* December 5. Főrendi ülés: a sürgető felirat negyedszer. *b)* December 6. Kerületi ülés: a főrendek negyedik válasza a sürgető felirat ügyében. *c)* December 10. Kerületi ülés: a Juridicum I. tc. 9. §-a; vita a praedialistákról s a nemes és a kamarai törvényszék viszonyáról. A II. tc. a városok törvényszékeiről 464

103. szám. December 10—16. Kerületi ülések: a Juridicum II. tc. 1—3. §-a: a városi bíróságok összetétele, a nemes viszonya a városi bírósághoz 473

104. szám. December 17, 18. Kerületi ülések: a nemes és a városi bíróság viszonyával kapcsolatos vita folytatása A nemes városi birtokait illetően alá lesz vetve a városi bíróságnak, szintúgy akkor, ha előre oda kötelezi magát. A Juridicum II. tc. 4., 5. §: a nemesi zálog és házbértartozás is városi bíróság elé tartozik; az auszugalis adósságokról szóló 6. § kimarad. — December 19—21. Előzetes összefoglalás 483

105. szám. *a)* December 19. Kerületi ülés: a Juridicum II. tc. 7. és 8. §-a a nemes városi tartozásairól, a kétes nemeseknek és a nemesek szolgáinak a városi bírósághoz való viszonyáról. *b)* December 20. Kerületi ülés: a Juridicum III. tc. 1. §-a a megyei törvényszékről 493

106. szám. *a)* December 21. Kerületi ülés: a kerületi táblák eltörlése, minden per a sedrián kezdődik. *b)* December 23. Kerületi ülés: a Juridicum III. tc. 2. és 3. §-a a megyei törvényszék összetételéről és a táblabirákról. *c)* December 27, 28. Kerületi ülések: vita Szalopek indítványa fölött 504

107. szám. December 30, 31. Kerületi ülések: a táblabírák számának meghatározása; a főispán által jelöltek közül választassanak a táblabírák vagy tiszta választás útján? 513

1834

108. szám. *a)* 1833 december 31. Kerületi ülés: a főispán befolyása a táblabírák választására. *b)* 1834 január 2—4. Kerületi ülések: a Juridicum III. tc. 4. §-a a tiszteletbeli táblabírák választásáról, számukról s viszonyukról a fizetéses táblabírákhoz 523

109. szám. *a)* Január 4. Kerületi ülés: indítványok a tiszteletbeli táblabírákkal kapcsolatban; visszatérés a 3. §-ra: a fizetéses táblabírák választása. *b)* Január 7. Elegyes ülés: dorgáló királyi leirat Tarnóczy december 5-i felszólalásával kapcsolatban 532

110. szám. Január 9, 10. Kerületi ülések: a rendek eldöntik, hogy válaszolnak a dorgáló leiratra. Megkezdődik a vita Nagy Pál feliratterveze körül 536

111. szám. *a)* Január 10. Kerületi ülés: Nagy Pál és Császár feliratterveze tei. *b)* Január 11, 13. Kerületi ülés: a táblabírák választásával kapcsolatos viták befejezése; a Juridicum III. tc. 5. §-a: a szolgabíró és esküdt jelenléte a törvényszéken. *c)* Január 15. Főrendi ülés: mindkét feliratterveze tet visszaküldik. — Január 14, 15. Előzetes ismertetés 545

Lap

112. szám. Január 14. Országos ülés: a dorgáló leiratra szerkesztett kerületi válasz vitája 554

113. szám. *a)* Január 15. Kerületi ülés: a Juridicum III. tc. 5—8. §-a a megyei törvényszék munkájáról. *b)* Január 15. Országos ülés: a főrendektől a két felirat tárgyában érkezett válaszizenet. *c)* Január 16—20. Kerületi ülések: a sürgető izenet hatodszor a dorgálásra készült válasz másodszor, a királyi tábláról szóló V. és a tárnokszékről szóló VI. tc. 567

114. szám. *a)* A városi követek beszédei január 20-án a tárnokszék vitájában. *b)* Január 31. Országos ülés: a sürgető hatodik, a dorgálásra válaszoló második izenet. *c)* Január 21. Főrendi ülés: visszaküldik a két izenetet. *d)* Január 22. Kerületi ülés: a Juridicum VII. és és VIII. tc.-e a társországok törvényszékeiről és a hétszemélyes tábláról. *e)* Január 23. Kerületi ülés: a két felirat hetedszer, ill. harmadszor, visszatérés a tárnokszékre 578

115. szám. *a)* Január 24—27. Kerületi ülések: Juridicum, a tárnokszék befejezése a szentszékekről szóló IX. tc. 1—3. §-a: a végrendelet, hamis eskü, hozomány és nőtartás világi bíróság elé kerül. *b)* Január 28. Országos ülések a rendeknél és főrendeknél, hetedik, ill. harmadik izenetváltás a két felirat ügyében. *c)* Január 29. Elegyes ülés: az 1833 május 20-i feliratra érkezett kir. válasz 588

116. szám. *a)* Kossuth újból átveszi a szerkesztést. *b)* A január 27-i végzések a szentszékeket illetően. *c)* Január 29. Kerületi ülés: fellebbezhetők-e a szentszéki ügyek Rómába? 600

117. szám. *a)* Január 30. Kerületi ülés: szentszéki ügyek nem fellebbezhetők Rómába; gondoskodás a feleségről a válóper folyamata alatt; a botránkozás (scandalum) ügyében is világi bíró ítél. *b)* Január 31. Kerületi ülés: a szentszékekről szóló IX. tc. 6., 7. és 8. §-a az elválásról, a szentszékek megmaradó hatásköréről s az egyházi és világi személyek közötti sértésről. *c)* Kerületi ülés: a rendek a klérus tiltakozása ellenére eldöntik az egyházi bíróságok belső szerkezetének kérdését is. — Február 2—5. Előzetes összefoglalás. 610

118. szám. *a)* A február 1-i kerületi ülés vitáinak néhány részlete. *b)* Február 3. Kerületi ülés: a nemkatolikus felekezetek egyházi törvényszékeinek coordinatioja. *c)* Február 5. Kerületi ülés: a sürgető felirat nyolcadszor, dorgálásra készült válasz negyedszer. — Február 6—8. Előzetes összefoglalás 620

119. szám. *a)* Néhány beszéd a dorgáló leirat tárgyában a február 5-i kerületi ülésből. *b)* Február 5. Kerületi ülés: az új királyi leirat vitája megkezdődik, az országgyűlés elhalasztása. *c)* Február 6. Kerületi ülés: a leirat további pontjai, a siettetés, sorrend, regressus. *d)* Február 7. Kerületi ülés: a Juridicum X. tc.-e a jászkún és hajdú kerületek bíróságai 632

120. szám. *a)* Február 7. Kerületi ülés: a szepesi városok törvényszékei. *b)* Február 8. Kerületi ülés: a jászkún kerület bíróságainak szervezete. *c)* Február 10. Kerületi ülés: a hajdú kerület, a szepesi városok és Fiume törvényszékei. *d)* Február 11. Kerületi ülés: a Forum Academicum, a katonai bíróságok, a kamara bíráskodási joga. — Február 12—14. Előzetes összefoglalás 642

121. szám. *a)* A február 11-i kerületi ülés vitái a katonai törvényszékekről, *b)* Február 12. Kerületi ülés: Buccari és a tengerparti kerület törvényszékei, a kamarai bíróság hatásköre, törvényhatóságok egymás elleni perei. *c)* Február 13 14. Kerületi ülések: a Juridicum XI. tc.-ke a bírói parancsok eltörléséről 652

Lap

122. szám. *a)* Február 15. Kerületi ülés: a Juridicum XII. tc. 1. §-a az ügyvédi gyakorlat folytatásának előfeltételeiről. *b)* Február 17. 18. Kerületi ülések: a 2—7. §-ok az ügyvédi visszaélések büntetéséről; a XIII. tc. a törvényszünetekről. *c)* Február 19. Kerületi ülés: Ragályi Tamás bemutatkozása és a hevesi követválasztás ügye .. 662

123. szám. *a)* A február 19-i kerületi ülés vitái a hevesi választással kapcsolatban. *b)* Február 20. Országos ülés: Ragályi esete, a három feliratjavaslat vitája 671

124. szám. *a)* Február 20. Főrendi ülés: a három izenetet módosítás végett visszaküldik. *b)* Február 24. Kerületi ülés: a feliratjavaslatok kilencedszer, ötödször, illetve másodszor. *c)* Február 25—27. Kerületi ülések: a Juridicum XIV. tc. a vásári bíróságokról. — Február 28. Előzetes ismertetés 680

125. szám. *a)* Február 25. Kerületi ülés: a protestánsok consistoriumai, a hűtlen tanácsosok felelősségrevonása. *b)* Március 1. Kerületi ülés: a praedialisták törvényszékei. — Március 3, 4. Előzetes összefoglalás 690

126. szám. *a)* Március 3. Kerületi ülés: a praedialisták és túrmezei nemesek törvényszékei. *b)* Március 4. Országos ülés: királyi válasz a születésnapi köszöntésre, a három izenet átmegy a főrendekhez. *c)* Március 4. Főrendi ülés: a három feliratjavaslatot változtatás nélkül visszaküldik. *d)* Március 5. Kerületi ülés: a békebírák ügyében kiküldött bizottság javaslatának tárgyalása 700

127. szám. *a)* Március 5. Kerületi ülés: a békéltetés kötelező, ingyenes, a békéltető rendes bíró nem lehet, fizetést nem kap. *b)* Március 6—8. Kerületi ülések: a békéltető személye, a békéltetés formaságai .. 709

128. szám. *a)* Március 11. Kerületi ülés: a sürgető felirat tizedszer, enyhítő módosítás. *b)* Március 12. Kerületi ülés: a dorgálásra adandó válasz hatodszor is változatlan marad 718

129. szám. *a)* Március 12. Kerületi ülés: a harmadik izenet, Borcsiczky indítványa az eltörölt bíróságok előtt folyó perek sorsáról. *b)* Március 13, 14. Kerületi ülések: a szóbeli sommás perekről szóló javaslat. *c)* Március 15. Elegyes ülés: a nádor születésnapi és névnapi köszöntése. *d)* Március 17. Kerületi ülés: a szóbeli sommás perek. *e)* Március 18. Kerületi ülés: a dorgáló leiratra készült válasz szövege 728

130. szám. *a)* Március 19. Országos ülés: a három izenet szövegének vitája. *b)* Március 18, 20—22. Kerületi ülések: a szóbeli sommás perek és a görögkeletiek consistoriumai 738